מדרש · אגדה

מדרש תנחומא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מדרש תנחומא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מדרש-תנחומא/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

בראשית 4
נח 20
לך לך 40
וירא 55
חיי שרה 75
תולדות 82
ויצא 91
וישלח 99
וישב 108
מקץ 120
ויגש 130
ויחי 139
שמות 154
וארא 174
בא 189
בשלח 201
יתרו 223
משפטים 234
תרומה 257
תצוה 267
כי תשא 282
ויקהל 313
פקודי 324
ויקרא 340
צו 354
שמיני 371
תזריע 387
מצורע 399
אחרי מות 408
קדושים 420
אמור 429
בהר 448
בחוקתי 454
במדבר 461
נשא 480
בהעלותך 501
שלח 517
קרח 530
חקת 541
בלק 562
פנחס 579
מטות 591
מסעי 595
דברים 605
ואתחנן 608
עקב 616
ראה 623
שופטים 635
כי תצא 649
כי תבוא 659
נצבים 663
וילך 667
האזינו 669
וזאת הברכה 676

בראשית

סימן א

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ (משלי ג, יט). וּכְשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ נִתְיַעֵץ בַּתּוֹרָה וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה (משלי ח, יד). וְהַתּוֹרָה בַּמֶּה הָיְתָה כְתוּבָה? עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קְוֻצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב (שה"ש ה, יא). מַהוּ קְוֻצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים? עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ. תְּלֵי תְלִים שֶׁל הֲלָכוֹת. כֵּיצַד? כָּתוּב בָּהּ, וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי (ויקרא כב, לב), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה חֵי"ת הֵ"א, אַתָּה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ (תהלים קנ, ו), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה הֵ"א חֵי"ת, אַתָּה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם.

וְכֵן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד (דברים ו, ד), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה דָּל"ת רֵי"שׁ, אַתָּה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר (שמות לד, יד). כִּחֲשׁוּ בַּה' (ירמיה ה, יב), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה בֵּי"ת כָּ"ף, תַּחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם.

אֵין קָדוֹשׁ כַּה' (ש"א ב, ב), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כָּ"ף בֵּי"ת, תַּחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם.

וְאִם אוֹת אַחַת כָּךְ, כָּל שֶׁכֵּן הַתֵּבָה כֻּלָּהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: קְוֻצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים. לְפִיכָךְ דָּוִד מְקַלֵּס וְאוֹמֵר: רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד (תהלים קיט, צו). וְאוֹמֵר: אָרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה וְגוֹ' (איוב יא, ט).

וְהֵיא הָיְתָה אוֹמֶנֶת לְכָל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן (משלי ח, ל). אַל תִּקְרֵי אָמוֹן, אֶלָּא אוֹמֶנֶת. וּבָהּ נָטָה שָׁמַיִם וְיָסַד אָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה וְגוֹ' (ירמיה לג, כה). וּבָהּ חָתַם יָם אוֹקְיָנוֹס שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיִשְׁטֹף אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם ה' אִם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ וְגוֹ' (ירמיה ה, כב). וּבָהּ כָּבַשׁ אֶת הַתְּהוֹם שֶׁלֹּא יַצִּיף אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּחֻקּוֹ חוּג עַל פְּנֵי תְהוֹם (משלי ח, כז). וּבָהּ בָּרָא חַמָּה וּלְבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' נֹתֵן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם חֻקּוֹת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לָיְלָה רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ (ירמיה לא, לד). הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהָעוֹלָם לֹא נִתְיַסֵּד אֶלָּא עַל הַתּוֹרָה,

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתְנָהּ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָּהּ וּבְמִצְוֹתֶיהָ יוֹמָם וָלָיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה (יהושע א, ח). וְאוֹמֵר: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וְגוֹ', וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם, וְגוֹ' (תהלים א, ב-ג).

שֶׁבִּשְׁבִיל שׁוֹמְרֵי הַתּוֹרָה הָעוֹלָם עוֹמֵד, שֶׁכֵּן אָמְרָה חַנָּה, כִּי לַה' מְצֻקֵי אֶרֶץ (ש"א ב, ח). וּמִי הֵם מְצֻקֵי אֶרֶץ? אֵלּוּ שׁוֹמְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁבִּזְכוּתָם הֵשִׁתְתָּה הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשֶּׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל (ש"א ב, ח).

וְתַנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, לָמָּה נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית יוֹם אֶחָד, יוֹם שֵׁנִי, יוֹם שְׁלִישִׁי, יוֹם רְבִיעִי, יוֹם חֲמִישִׁי, יוֹם הַשִּׁשִּׁי, הֵ"א יְתֵרָה לָמָּה? שֶׁהֲרֵי בְּכֻלָּן לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא

יוֹם אֶחָד, יוֹם שֵׁנִי, וְכֵן לְכֻלָּם. מְלַמֵּד, שֶׁהִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וְאָמַר לָהֶם: אִם יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשָּׁה סְפָרִים, מוּטָב, וְאִם לָאו, אֲנִי מַחֲזִיר אֶתְכֶם לְתֹהוּ וָבֹהוּ. וְכֵן בְּנֵי קֹרַח אָמְרוּ, נְמוֹגִים אֶרֶץ וְכָל יֹשְׁבֶיהָ אָנֹכִי תִּכַּנְתִּי עַמּוּדֶיהָ סֶלָה (תהלים עה, ד). זוֹ הַתּוֹרָה שֶׁפָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

וְזָכָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְקִבְּלָהּ, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה סִלְּיָתָהּ עֲנָוָה וְכִתְרָהּ יִרְאָה. סִלְּיָתָהּ עֲנָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה' (משלי כב, ד). וְכִתְרָהּ יִרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה' (תהלים קיא, י).

וּשְׁנֵיהֶם בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג). יִרְאָה, דִּכְתִיב: כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים (שמות ג, ו).

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: בִּשְׂכַר שְׁלֹשָׁה, זָכָה לִשְׁלֹשָׁה. בִּשְׂכַר וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו, זָכָה לְקָלַסְתֵּר פָּנִים. בִּשְׂכַר כִּי יָרֵא, זָכָה וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו (שמות לד, ל). בִּשְׂכַר מֵהַבִּיט, זָכָה וּתְמוּנַת ה' יַבִּיט (במדבר יב, ח).

וְאֵין מַתַּן שְׂכָרָהּ שֶׁל תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם (דברים ז, יא), וְלֹא לָעוֹלָם הַבָּא. הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וְלֹא הַיּוֹם לִטֹּל שְׂכָרָם. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, עוֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן (משלי לא, כה).

בּוֹא וּלְמַד מִפַּרְעֹה, עַל שֶׁאָמַר לְיוֹסֵף אֲנִי פַּרְעֹה, נִגְדַּל מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְסַר פַּרְעֹה וְגוֹ' (בראשית מא, מב). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל כָּל מִצְוָה, אֲנִי ה', עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מִזֶּה נִלְמַד שֶׁאֵין קִצְבָה עַל מַתַּן שְׂכָרָהּ. צָפָה דָּוִד וְאָמַר, מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ וְגוֹ' (תהלים לא, כ).

בְּכָל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית לֹא כְתִיב פְּעָלָה, וּבְמַתַּן שְׂכָרָהּ כְּתִיב פְּעֻלָּה, דִּכְתִיב: פָּעֳלָתְךָ לַחוֹסִים בָּךְ (תהלים לא, כ).

אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה בִּשְׁעַת פִּטִירָתָן שֶׁל עוֹסְקֵי תוֹרָה מַתַּן שְׂכָרָן. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אַבָּהוּ, כְּשֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נַהֲרֵי אַפַרְסְמוֹן. הִתְחִיל לוֹמַר בִּשְׁעַת מִיתָה לְתַלְמִידָיו, אַשְׁרֵיכֶם עוֹסְקֵי הַתּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ רַבֵּנוּ, מָה רָאִיתָ? אָמַר לָהֶם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נַהֲרֵי אַפַרְסְמוֹן נָתַן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׂכַר תּוֹרָתִי. הִתְחִיל לוֹמַר, וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְרִיק יָגַעְתִּי לְתֹהוּ וְהֶבֶל כֹּחִי כִלֵּיתִי אָכֵן מִשְׁפָּטִי אֶת ה' וּפְעֻלָּתִי אֶת אֱלֹהָי (ישעיה מט, ד).

וְכֵן יְשַׁעְיָה אָמַר, אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל כָּל מָיִם (ישעיה לב, כ). אֵלּוּ עוֹסְקֵי תוֹרָה שֶׁנִּמְשָׁלָה לַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם (ישעיה נה, א). מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר, זֶה מֹשֶׁה בֶּן יוֹסֵף שֶׁנִּמְשַׁל לְשׁוֹר. וְחֲמוֹר, זֶה מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר (זכריה ט, ט).

כְּשֶׁיָּבוֹאוּ, עַל אוֹתָהּ שָׁעָה הוּא אוֹמֵר, וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ וְגוֹ' (ישעיה סד, ג). וְאוֹמֵר: אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת ה' (תהלים קיט, א). כְּלוֹמַר, אַשְׁרֵי מְכַבְּדֵי בַעֲלֵי תוֹרָה. וְאוֹמֵר: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר (משלי ג, יח).

וְכָךְ מֹשֶׁה אָמַר, כִּי אִם שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן (דברים יא, כב). אִם שָׁמַרְתָּ בְּנֵי תוֹרָה, תִּשָּׁמְרוּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ (ש"א ב, ל), זֶה הַמְכַבֵּד בְּנֵי תוֹרָה.

וְתַנְיָא, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא (דברים י, כ). אֶת, לְרַבּוֹת בְּנֵי תוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין מִדָּה אַחֶרֶת כַּיּוֹצֵא בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים (משלי ג, טו), יְקָרָה הִיא מִכֹּהֵן גָּדוֹל הַמִּשְׁמֵשׁ לִפְנֵי וְלִפְנִים.

וְהַתּוֹרָה צוֹוְחַת, אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי וְגוֹ' (משלי ח, לד). כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶל הַתּוֹרָה, אֵינוֹ נִזָּק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשֹׁמֵעַ לִי יִשְׁכָּן בֶּטַח וְשַׁאֲנַן וְגוֹ' (משלי א, לג). וְאוֹמֵר: בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ וְגוֹ' (משלי ו, כב).

סימן ב

שְׁאִלְתָּא, דְּמַחְיָבִין בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵינַח בְּיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא. דְּכַד בָּרְיֵהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעָלְמֵהּ, בָּרְיֵהּ בְּשִׁתָּא יוֹמִין וְנָח בְּיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא, בָּרְכֵהּ וְקַדְּשֵׁהּ, כְּמָאן דְּבָנָא בֵּיתָא וְגָמַר לַעֲבַדְתֵּהּ וַעֲבִיד יוֹמָא טָבָא. כָּךְ אָמְרֵי אֻנָּשֵׁי, כְּלוּל בָּתֵּי, דְּכְתִיב: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וְאוֹמֵר רַחֲמָנָא נוּחוּ בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא כִּי הֵיכִי דְּנָחֵי בֵּיהּ אֲנָא דִּכְתִיב וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' וְגוֹ'.

וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּתַעֲנִית, וּמְחַיְבִינַן לְעַנּוּגֵי בֵּהּ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וְלִקְרוּיֵה בְּכִסּוּת נְקִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ וְגוֹ' (ישעיה נח, יג).

וְאָמְרוּ, וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, שֶׁלֹּא תְהֵא אֲכִילָתְךָ בַּשַּׁבָּת כְּבַחֹל, אֶלָּא עַנְּגֵהוּ, שֶׁבִּשְׁכָרוֹ כְּתִיב: אָז תִּתְעַנַּג עַל ה' (ישעיה נח, יד).

וְלִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד (ישעיה נח, יג), שֶׁלֹּא תִּתְנַהֵג בּוֹ מִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ, אֶלָּא קַדְּשֵׁהוּ וְכַבְּדֵהוּ בְּכָל דָּבָר.

וְכִבַּדְתּוֹ (ישעיה נח, יג), בִּבְגָדִים נָאִים וּבִכְסוּת נְקִיָּה, שֶׁלֹּא תַעֲשֵׂהוּ כַּחֹל, כְּהָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לְמָאנֵהּ מְכַבְּדוּתֵהּ. וְאָמַר רַב הוּנָא, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַחֲלִיף, יַחֲלִיף. וְאִם לָאו, יְשַׁלְשֵׁל בְּגָדָיו.

מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ (ישעיה נח, יג), שֶׁלֹּא יְהֵא הִלּוּכְךָ בַּשַּׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ בַּחֹל.

וְדַבֵּר דָּבָר (ישעיה נח, יג), כִּי הַאי דְּאָמַר דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי הַוְיָא מִשְׁתַּעְיָא מִלֵּי סַגִּי בַּשַּׁבָּת. אָמַר לָהּ: יוֹמָא שַׁבַּתָּא הִיא, וְהִיא שָׁתְקָה. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מִדְּחַק הִתִּירוּ שְׁאֵלַת שָׁלוֹם בַּשַּׁבָּת.

בְּרָם, צָרִיךְ לְמֵילַךְ, מָאן דְּבָעֵי לְמֵיזַל לְדַבַּר מִצְוָה אוֹ לִתְפִלָּה אוֹ לְבֵי מִדְרָשָׁא, מִי שָׁרֵי לְפִסְעַ פְּסִיעָה גַּסָּה בַּשַּׁבָּת? מִצְוָה עָדִיף אוֹ דִּלְמָא כְּבוֹד שַׁבָּת עָדִיף? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לִדְבַר מִצְוָה וַאֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת. וְאָמַר רַבִּי זֵירָא, מֵרֵישׁ כִּי חֲזִינָא לְרַבָּנָן דְּקָא רַהֲטֵי לְפִרְקָא בַּשַּׁבָּת, אֲמִינָא קָא מְחַלְּלֵי רַבָּנָן שַׁבַּתָּא. כֵּיוָן דְּשַׁמְעֵית לֵהּ דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, אֲנָא נַמִי רָהִיטְנָא, וּמַסְקְנָא בְּשְׁמַעְתָּא, אַגְרָא דְּפִרְקָא, רַהֲטָא. אִי נַמִי אַמְרֵי מִמְצוֹא חֶפְצְךָ, חֶפְצֵי שָׁמַיִם אֲסוּרִין. חֶפְצֵי שָׁמַיִם אֲסוּרִין אוֹ לָא? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, פּוֹסְקִים צְדָקָה לַעֲנִיִּים בַּשַּׁבָּת. וְאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹלְכִין לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת בַּשַּׁבָּת לְפִקֹּחַ עַל עִסְקֵי הָרַבִּים. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְפַקְּחִין פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ בַּשַּׁבָּת.

וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹלְכִין לְאִסְטַרְטִיאוֹת וּלְקַרְקְיסָאוֹת לְפַקֵּחַ עַל עִסְקֵי רַבִּים בַּשַּׁבָּת. וְתָנָא, רַבִּי מְנַשֶּׁה מְשַׁדְּכִין עַל הַתִּינוֹקוֹת לְאֶרֶס, וְעַל הַתִּינוֹק לְלַמְּדוֹ סֵפֶר וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת בַּשַּׁבָּת. וְדַבֵּר דָּבָר: דִּבּוּר אָסוּר, הִרְהוּר מֻתָּר.

וְכֵן אַמְרֵי, אָסוּר לְעַנּוּיֵי עִנּוּי הָרְשׁוּת. אֲבָל חָזָא חֶלְמָא וּבְעֵי לְמֵיתַב בְּתַעֲנִית מִשּׁוּם בַּטּוּלֵי חֶלְמָא, שַׁפִּיר דָּמֵי, דְּאָמַר רָבָא בַּר מַחְסְיָא אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, יָפָה תַּעֲנִית לַחֲלוֹם כָּאֵשׁ לִנְעֹרֶת. וְאָמַר רַב יוֹסֵף, וּבוֹ בְּיוֹם. וְאָמַר רַב חִסְדָּא, וַאֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת.

אִי נַמִי בְּרָם צָרִיךְ לְמֵילַךְ, הַאי דְּיָתִיב בְּתַעֲנִיתָא בְּמַעֲלֵי שַׁבַּתָּא מַהוּ לְאַשְׁלוּמֵי, כֵּיוָן דְּקָא עַיֵּיל לְשַׁבָּת כְּשֶׁהוּא מְעֻנֶּה אָסוּר, אוֹ דִלְמָא כֵּיוָן דְּאַשְׁלוּמֵי תַּעֲנִית, שַׁבָּת הוּא דְּקָא עָבֵיד וּבְשַׁבָּת גּוּפָא לָא מִעְנֵי שַׁפִּיר דָּמֵי? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא, כִּי הֲוִינַן בֵּי רַב נַחְמָן, אַבָּעְיָא לָן, הַנֵּי בְּנֵי בֵי רַב דְּיָתְבֵי בְּתַעֲנִיתָא בְּמַעֲלֵי שַׁבַּתָּא, מַהוּ לְאַשְׁלוּמֵי, מִי אָסוּר לְכָנֵס בַּשַּׁבָּת כְּשֶׁהוּא מְעֻנֶּה אוֹ לָא? לָא הֲוָה בְּיָדָן. כִּי אֲתָאן בְּבֵי רַב יְהוּדָה בָּעֵינָן מִנֵּיהּ וְלָא הֲוָה בְּיָדֵיהּ. אָמַר רָבָא, נֶחֱזֵי אֲנַן תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מְבִיאִין לוֹ בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת בְּלֹא מֶלַח וְאוֹכְלָהּ, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַשַּׁבָּת כְּשֶׁהוּא בְּתַאֲוָה,

דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָמַר בְּשֵׁם רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה הָיָה וְהֵיינוּ יוֹשְׁבִין לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא בְּתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, וְהֵבִיאוּ לוֹ בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת וּגְמָעָהּ בְּלֹא מֶלַח, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁתָּאַב לְהּ, אֶלָּא לְהַרְאוֹת בָּהּ הֲלָכָה לְתַלְמִידָיו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים, וְאָמַר עוּלָא, הֲלָכָה מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים.

סימן ג

וּתְשׁוּבַת שְׁאֵלָה זוֹ מִמְּתִיבְתָא. שְׁאֵלוּ, הָא דִתְנַן מְגִלָּה נִקְרֵאת בְּאַחַד עָשָׂר, בִּשְׁנֵים עָשָׂר, בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, לֹא פְּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר,

וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁהַשָּׁנִים כְּתִקְנָן וְיִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִן עַל אַדְמָתָן, אֲבָל בִּזְמַן הַזֶּה הוֹאִיל וּמִסְתָּמָא בְּקִיאִין הֵן, אֵין קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ,

וַהֲלָכָה כְּתַנָּא קַמָּא אוֹ הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה? הֵשִׁיבוּ, בֵּין לְרַבִּי יְהוּדָה בֵּין לְתַנָּא קַמָּא, מְגִלָּה אֵינָהּ נִקְרֵאת אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ,

וַהֲכִי קָאָמַר תַּנָּא קַמָּא, כְּרַכִּין הַמְּקֻפִּין חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, קוֹרִין אוֹתָהּ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אֶלָּא שֶׁהַכְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה.

וְהָא

דִתְנַן מְגִלָּה נִקְרֵאת בְּאַחַד עָשָׂר, בִּשְׁנֵים עָשָׂר, בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר וְכוּ', לְיוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית שֶׁכְּבָר פֵּרַשׁ בְּסוֹף הַמִּשְׁנָה, אֶלָּא שֶׁהַכְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה.

וּמַאי יוֹם הַכְּנִיסָה? יוֹם הַקְּהִלָּה, דְּאָמַר מַר, שִׁלְשָׁה עָשָׂר, יוֹם קְהִלָּה לַכֹּל הֱיֵא, דִּכְתִיב: וּבִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וְגוֹ', נִקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם וְגוֹ' (אסתר ט, א-ב). נִקְהֲלוּ וְנָזְרוּ תַּעֲנִית בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר בַּאֲדָר. אֲבָל אַרְבָּעָה עָשָׂר, יוֹם טוֹב הוּא, דִּכְתִיב: וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה (אסתר ט, יז).

וּבְשׁוּשַׁן הַבִּירָה לֹא נָחוּ אֶלָּא בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, לְפִיכָךְ שׁוּשָׁן וְכָל הַמַּקִּפִין קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר וְעוֹשִׂין יוֹם טוֹב. זֶה שֶׁשָּׁנִינוּ מְגִלָּה נִקְרֵאת וְכוּ',

לְיוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית, שֶׁאָסוּר לֵישֵׁב בְּתַעֲנִית בַּשַּׁבָּת, שֶׁאִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת בַּשַּׁבָּת. וּבְעֶרֶב שַׁבָּת נַמֵּי אָסוּר, מִפְּנֵי טֹרַח שַׁבָּת, אֶלָּא מַקְדִּימִין וּמִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי שֶׁהוּא אַחַד עָשָׂר בַּאֲדָר.

וְאִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בַּשַּׁבָּת, אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי טֹרַח שַׁבָּת, שֶׁעִקַּר תַּעֲנִית, סְלִיחוֹת וְרַחֲמִים הוּא, וְאָתֵי לְאִמְנוּעֵי מִכְּבוֹד שַׁבָּת, וּכְבוֹד שַׁבָּת עָדִיף מֵאֶלֶף תַּעֲנִיּוֹת, דִּכְבוֹד שַׁבָּת דְּאוֹרָיְתָא, וְתַעֲנִית דְּרַבָּנָן, וְאָתֵי כְּבוֹד שַׁבָּת דְּאוֹרָיְתָא וְדָחֵי תַּעֲנִית דְּרַבָּנָן, אֶלָּא מַקְדִּימִין וּמִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה עָשָׂר. וְאִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה עָשָׂר.

וְכֵן פֵּרַשׁ בַּמִּשְׁנָה, כֵּיצַד? חָל לִהְיוֹת בַּשֵּׁנִי, כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בּוֹ בַּיּוֹם וּמֻקָּפִין חוֹמָה לְמָחָר. חָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת אוֹ בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, כְּפָרִים מַקְדִּימִים לְיוֹם הַכְּנִיסָה וְכוּ'.

אֲבָל תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מְאַחֲרִין לְאַחַר שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פֻּרְעָנוּת, לְכָךְ מְאַחֲרִין וְלֹא מַקְדִּימִין.

וּמֵהַנֵּי שְׁמַעְתְּתָא יַלְפִינַן, דְּלָא יַתְבִינַן בְּתַעֲנִית בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּעִנּוּי הָרְשׁוּת, לֹא צִבּוּר וְלֹא יָחִיד כְּלָל. וְכֵן הִלְכְתָא.

סימן ד

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַבּוֹנֶה בַּיִת חָדָשׁ כֵּיצַד צָרִיךְ לְבָרֵךְ? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, הַבּוֹנֶה בַּיִת חָדָשׁ מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָינוּ, כְּדֵי שֶׁיֵּעָשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁלֹּא נִתְּנוּ הַמּוֹעֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לַהֲנָאַת עַצְמָן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם הַהֲנֵיתֶם עַצְמְכֶם, תִּהְיוּ שׁוֹנִין לְשָׁנָה הַבָּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה (שמות יג, י), תִּהְיוּ שׁוֹנִין מִיָּמִים יָמִימָה. הֱוֵי אוֹמֵר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהָאָדָם מְבָרֵךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ ה' מְבָרְכוֹ.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִמָּקוֹם אַחֵר, אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם (במדבר כט, לט). אֵלֶּה עֲשִׂיתֶם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא תַּעֲשׂוּ. תַּעֲשׂוּ כֵּן לְשָׁנָה הַבָּאָה. לְפִיכָךְ הַבּוֹנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְהַקּוֹנֶה כֵּלִים חֲדָשִׁים, צָרִיךְ לְבָרֵךְ.

שֶׁכְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלָמוֹ מַה כְּתִיב שָׁם, וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי (בראשית ב, ג). וְכֵן כְּשֶׁבָּרָא אֶת הַחַיּוֹת וְאֶת הָעוֹפוֹת, וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים (בראשית א, כה). וְכֵן בָּאָדָם, וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם (בראשית ה, ב). וְכֵן בַּשְּׁרָצִים. וְכֵן לְעָנְיַן מָזוֹן.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, חִטִּין מִלְמַטָּה וּמַיִם מִלְמַעְלָן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן, אֶלָּא חִטִּין מִלְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמות טז, ד). וּמַיִם מִלְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלִי בְאֵר עֲנוּ לָהּ (במדבר כא, יז).

אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, סְפוֹג בְּיָדוֹ, עָצְרוֹ, יָרְדוּ הַמַּיִם, פָּתַח עָמְדוּ הַמַּיִם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן. עָצַר, עָמְדוּ הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן יַעְצֹר בַּמַּיִם וְיִיבָשׁוּ (איוב יב, טו). פָּתַח, יָרְדוּ מַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב וְגוֹ' (דברים כח, יב).

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה פַּלְטִין, בּוֹנֶה הַתַּחְתּוֹן וְאַחַר כָּךְ בּוֹנֶה הָעֶלְיוֹן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתְּחִלָּה בָּרָא עֶלְיוֹנִים וְאַחַר כָּךְ בָּרָא הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאַחַר כָּךְ וְאֵת הָאָרֶץ.

סימן ה

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּרְכוֹת לְרֹאשׁ צַדִּיק וּפִי רְשָׁעִים יְכַסֶּה חָמָס (משלי י, ה). לְמָה פָּתַח בִּבְרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּבֵי"ת וְלֹא בְאָלֶ"ף, וַהֲלֹא אָלֶ"ף רֹאשׁ לְכָל הָאוֹתִיּוֹת? אֶלָּא לְפִי שֶׁהָאָלֶ"ף לְשׁוֹן אָרוּר וּבֵי"ת לְשׁוֹן בָּרוּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶבְרָא אֶת הָעוֹלָם בִּלְשׁוֹן בָּרוּךְ. וּמָה, כְּשֶׁנִּבְרָא בִּלְשׁוֹן בָּרוּךְ, בְּנֵי אָדָם מַכְעִיסִין לְיוֹצְרָם. בִּלְשׁוֹן אָרוּר עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְעוֹד לָמָּה נִבְרָא בְּבֵי״ת? לְלַמֵּד לַבְּרִיּוֹת שֶׁהֵן שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. מִי שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, טוּבָהּ יֹאכַל בָּזֶה וּבַבָּא.

וְהַצַּדּוֹקִין כּוֹפְרִין וְאוֹמְרִים: כָּלָה עָנָן וַיֵּלַךְ כֵּן יוֹרֵד שְׁאוֹל לֹא יַעֲלֶה (איוב ז, ט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּפִי רְשָׁעִים יְכַסֶּה חָמָס (משלי י, ו).

שָׁאַל אַדְרְיָאנוּס לַעֲקִילַס, עַל מָה הָעוֹלָם עוֹמֵד? אָמַר לוֹ: עַל הָרוּחַ. רְצוֹנְךָ לֵידַע, הֲבֵא גָּמָל. וְהֵבִיא גָּמָל וְנָתַן מַשָּׂאוֹ עָלָיו. אָמַר לוֹ עֲמוֹד, וְעָמַד. שֵׁב, וְיָשַׁב. נָתַן עָלָיו יוֹתֵר מִמַּשָּׂאוֹ וְנָתַן חֶבֶל עַל צַוָּארוֹ. אָמַר לוֹ לְמָשְׁךְ. מָשַׁךְ זֶה מִכָּאן וְזֶה מִכָּאן, חָנְקוּ אֶת הַגָּמָל. אָמַר לוֹ: אֱמֹר לַגָּמָל שֶׁיַּעֲמֹד. אָמַר לוֹ אַדְרְיָאנוּס, אַתָּה חָנַקְתּוֹ וְהוּא יַעֲמֹד? אָמַר לוֹ: וּמָה, הַרְגְתִּי אוֹתוֹ אוֹ שְׁמָא חָסַר אַחַד מֵאֵיבָרָיו? אָמַר לוֹ: הוֹצֵאתָ אֶת רוּחוֹ. אָמַר לוֹ: וּמָה, אִם הַגָּמָל לֹא הָיָה סוֹבְלוֹ וְלֹא סָבַל אֶת מַשָּׂאוֹ אֶלָּא הָרוּחַ שֶׁבּוֹ. מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין רוּחוֹ סוֹבֵל אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ? שְׁתַק אַדְרְיָאנוּס.

רְאֵה שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִן הָאָרֶץ לַשָּׁמַיִם, אָדָם בּוֹנֶה טְרַקְלִין, כַּחֲצִי אָרְכּוֹ וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ רוּמוֹ. גָּבְהָן שֶׁל שָׁמַיִם כַּחֲצִי אָרְכּוֹ, וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ גָּבְהוֹ שֶׁל רָקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלֹא אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמַיִם וּרְאֵה רֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי רָמוּ (משלי כב, יב).

הַחַמָּה הַזּוֹ שָׁעָה אַחַת נִכְנֶסֶת לְיִשּׁוּב, וְאֵין בְּרִיָּה בָּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתָהּ עַל רֹאשׁוֹ, וְאֵינָהּ נִרְאֵית בַּשָּׁמַיִם אֶלָּא מְלֹא הַזֶּרֶת, שֶׁהַשָּׁמַיִם גְּבוֹהִים.

וּכְשֶׁהַחַמָּה עוֹלָה, הִיא רְחָבָה. וְכֵן כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת. אֲבָל כְּשֶׁהִיא מְמַצַּעַת בְּכִפַּת הָרָקִיעַ אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָהּ מְלֹא הַזֶּרֶת, מִפְּנֵי גָּבְהוֹ שֶׁל שָׁמַיִם. וְלֹא תֹאמַר עַל הַחַמָּה שֶׁהִיא עוֹפֶפֶת עַל הַיִּשּׁוּב. כּוֹכָב אֶחָד אָנוּ מוֹצְאִין שֶׁהוּא נוֹתֵן כָּל הַבְּרִיּוֹת תַּחְתָּיו. עָבַר הַכּוֹכָב, בָּא חֲבֵרוֹ וְנוֹתֵן הַכֹּל תַּחְתָּיו. וּכְשֵׁם שְׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵרֹאשֶׁךָ, כָּךְ כָּל בְּאֵי עוֹלָם רוֹאִין אוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵרֹאשָׁם. וְאֵינוֹ נִרְאֶה אֶלָּא כַּנֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלֹא אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמַיִם (איוב כב, יב).

וְעָבְיוֹ שֶׁל רָקִיעַ כְּמִן הָאָרֶץ עַד לַשָּׁמַיִם. מִן הַכּוֹכָבִים שֶׁיֵּרְדוּ עַל סִיסְרָא אַתָּה יוֹדֵעַ עָבְיוֹ שֶׁל רָקִיעַ, שֶׁהָיָה נִשְׁמָט מִן הָרָקִיעַ וְיָרַד וְעָשָׂה מִלְחָמָה בָּאָרֶץ, כְּמַסְמְרִים הַקְּבוּעִים בַּדֶּלֶת, אִם נִשְׁמַט מִן הַדֶּלֶת תֵּדַע עֲבִי הַדֶּלֶת, כָּךְ הַכּוֹכָב קָבוּעַ בַּשָּׁמַיִם וְיוֹרֵד וְעוֹשֶׂה מִלְחָמָה בָּאָרֶץ, לְלַמֶּדְךָ עָבְיוֹ שֶׁל רָקִיעַ כְּמִן הָאָרֶץ לַשָּׁמַיִם.

וְאִם בְּרִיּוֹתָיו כָּךְ הוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד (תהלים קמה, ג), גָּדוֹל מִבְּרִיּוֹתָיו.

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא גְּבוֹהַּ, וְאֵין רַגְלָיו מַגִּיעוֹת לְרִפְסוֹדוֹת שֶׁתַּחַת רַגְלָיו. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָיו (ישעיה סו, טו). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשֵׁב עַל סַפְסָל, אֲחֵרִים יוֹשְׁבִין מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל קָתֶדְרָא וּמְמַלֵּא

אוֹתָהּ, וְהָעוֹלָם כָּמוּס תַּחַת רַגְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד).

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשְׁבִין מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ, שֶׁכְּבוֹדָם כַּיּוֹצֵא בוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְהַכֹּל עוֹמְדִין לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (מלכים א כב, יט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְרִבּוֹ רִבְוָן קֳדָמוֹהִי יְקוּמוּן (דניאל ז, י). וְכֵן שְׂרָפִים עֹמְדִים וְגוֹ' (ישעיה ו, ב). וְכֵן קְרֵבַת עַל חַד מִן קָאֲמַיָּא (דניאל ז, טז).

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, גְּבוֹהַּ קוֹמָה וְיֵשׁ בִּמְשָׁרְתָיו כַּיּוֹצֵא בוֹ גָּבוֹהַּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד (תהלים קמה, ג).

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, חָכָם וְיֵשׁ בִּמְשָׁרְתָיו גִּבּוֹר וְחָכָם כַּיּוֹצֵא בוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאֵין כָּמוֹךָ ה' וְגוֹ' (ירמיה י, ו). וְאוֹמֵר: כִּי בְכָל חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ (ירמיה י, ז).

גְּדוֹלִים מַלְאָכָיו, אֲבָל לֹא כַיּוֹצֵא בוֹ. בּוֹא וּרְאֵה, מַלְאָךְ שָׁלַח יָדוֹ מִן הָרָקִיעַ וְאָחַז לִיחֶזְקֵאל בְּצִיצִית רֹאשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִית רֹאשִׁי (יחזקאל ח, ג). מַשְׁמַע אַחַר הַכָּתוּב, שֶׁאֵין מִן הָרָקִיעַ לָאָרֶץ אֶלָּא מְלֹא פִּסַּת יָדוֹ שֶׁל מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן מִן קֳדָמוֹהִי שְׁלִיחַ פַּסָּא דִי יְדָא וּכְתָבָא דְנָה רְשִׁים (דניאל ה, כד), לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁאֵין קְצָבָה לְשַׁמָּשָׁיו. וְאִם לְשַׁמָּשָׁיו כָּךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר (תהלים קמה, ג). וְאוֹמֵר: אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם וְגוֹ' (ישעיה מח, יג).

מִן יְשִׁיבָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה יוֹדֵעַ מָה הוּא. הַשָּׁמַיִם הָאֵלּוּ פְּרוּשִׂים עַל הַיָּם וְעַל הַיִּשּׁוּב וְעַל הַמִּדְבָּר וְאֵינָם מְמַלְאִים אֶת הַכִּפֵּא. מִן שָׁעָלוֹ אַתָּה יוֹדֵעַ מִי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מָיִם, וּמִן אֶצְבָּעוֹ אַתָּה מֵבִין מִי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל בַּשְּׁלִישׁ עֲפַר הָאָרֶץ (ישעיה מח, יג).

אוֹי לְבָשָׂר וָדָם הַחוֹטֵא, לִפְנֵי מִי הוּא חוֹטֵא. וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁהוּא זוֹכֶה, לִפְנֵי מִי זוֹכֶה. וַי לוֹ לְמִי שֶׁעָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וְאַשְׁרֵי לְמִי שֶׁעָתִיד לִתֵּן שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה ה' בָּאֵשׁ יָבוֹא וְגוֹ' (ישעיה סו, טו).

סימן ו

אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה וְרַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, כָּל תּוֹלְדוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה חַסְרֵי וָא"ו חוּץ מִזֶּה, וְאַחֲרוֹן, אֵלֶּה תוֹלְדוֹת פֶּרֶץ (רות ד, יח), שֶׁשְּׁנֵיהֶם מְלֵאִין.

אָמַר רַבִּי יוּדָא הַלֵּוִי בַּר שָׁלוֹם, וָא"ו זוֹ כְּנֶגֶד שִׁשָּׁה דְּבָרִים שֶׁחִסֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן לְאַחַר שֶׁחָטָא. וְאֵלּוּ הֵן: זִיו פָּנָיו, וְקוֹמָתוֹ, וְחַיָּיו, וּפֵרוֹת הָאָרֶץ, וְנִטְרַד מִגַּן עֵדֶן,

וְחַמָּה וּלְבָנָה. זִיו פָּנָיו מִנַּיִן, דִּכְתִיב: מְשַׁנֶּה פָּנָיו וַתְּשַׁלְּחֵהוּ (איוב יד, כ). קוֹמָתוֹ מִנַּיִן, דִּכְתִיב: אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וְגוֹ' (תהלים קלט, ה). חַיָּיו מִנַּיִן? דְּאִלּוּ זָכָה הָיָה חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם. פֵּרוֹת הָאָרֶץ, דִּכְתִיב: אָרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ (בראשית ג, יז). וְנִטְרַד מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם (בראשית ג, כד). וְחַמָּה וּלְבָנָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב: חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ וְגוֹ' (ישעיה יג, י). וּלְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲזִירָם. זִיו פָּנָיו מִנַּיִן, דִּכְתִיב: כָּל רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם וְגוֹ' (ישעיה סא, ט). קוֹמָתוֹ מִנַּיִן, דִּכְתִיב: וְאוּלַךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיוּת (ויקרא כו, יג). שֶׁיִּהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל גְּבֹה קוֹמָה מֵאָה אַמּוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, מָאתַיִם אַמָּה. קוֹמָה, מֵאָה. קוֹמְמִיוּת, מָאתַיִם. וְחַיָּיו מִנַּיִן, דִּכְתִיב: כִּי כִימֵי הָעֵץ יְמֵי עַמִּי (ישעיה סה, כב). וּפֵרוֹת הָאָרֶץ מִנַּיִן, דִּכְתִיב: וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל לֹא יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר (יחזקאל מז, יב).

מַהוּ? שֶׁכָּל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ יְבַכֵּר בִּכּוּרִים חֲדָשִׁים, לֹא כְּבִכּוּרֵי חֹדֶשׁ זֶה בִּכּוּרֵי חֹדֶשׁ אַחֵר, אֶלָּא מֻחְדָּשׁ. גַּן עֵדֶן מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן (הושע יד, ח). חַמָּה וּלְבָנָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב: וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם שִׁבְעַת הַיָּמִים (ישעיה ל, כו). וּכְתִיב: וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ (שופטים ה, לא). וּמְתַרְגְּמִינַן, וְרַחֲמוֹהִי צַדִּיקַיָּא יְהוֹן עָתִידִין לְאַנְהָרָא כְּזִהוֹר יְקָרֵהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה וְאַרְבָּעִין וּתְלָתָא כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא בִּגְבוּרְתֵּהּ. וְאֵימָתַי? בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא (ישעיה ל, כו), מַחַץ מַכָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם יִרְפָּא.

סימן ז

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְבַד רְאֵה זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר (קהלת ז, כט). לֹא בָרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּקְרָא צַדִּיק וְיָשָׁר, אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, אֶלָּא כְּדֵי לִהְיוֹת צַדִּיק וְיָשָׁר כְּמוֹהוּ. וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה בָּרָא יֵצֶר הָרַע שֶׁכָּתוּב בּוֹ, כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו (בראשית ח, כא). אַתָּה אוֹמֵר שֶׁהוּא רַע, מִי יוֹכַל לַעֲשׂוֹתוֹ טוֹב? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה עוֹשֶׂה אוֹתוֹ רַע. לָמָּה? תִּינוֹק בֶּן חֲמֵשׁ בֶּן שֵׁשׁ וְשֶׁבַע וּשְׁמוֹנֶה וְתֵשַׁע אֵינָם חוֹטְאִים, אֶלָּא מִבֶּן עֶשֶׂר וְאֵילָךְ, וְאָז הוּא מְגַדֵּל יֵצֶר הָרַע.

וְאִם תֹּאמַר, אֵין אָדָם יָכוֹל לִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה עָשִׂיתָ אוֹתוֹ רַע. לָמָּה? תִּינוֹק הָיִיתָ וְלֹא חָטָאתָ, נִתְגַּדַּלְתָּ וְחָטָאתָ. וְכַמָּה דְבָרִים קָשִׁים יֵשׁ בָּעוֹלָם יוֹתֵר מִיֵּצֶר הָרַע וּמָרִים מִמֶּנּוּ וְאַתֶּם מְמַתְּקִין אוֹתוֹ. אֵין לְךָ מַר מִן הַתּוֹרְמוּס וְאַתָּה שׁוֹקֵד לְשַׁלְּקוֹ וּלְהַמְתִּיקוֹ בַּמַּיִם שֶׁבַע פְּעָמִים עַד שֶׁהוּא נַעֲשָׂה מָתוֹק, וְכֵן חֲרָדָל וּצְלָף וּדְבָרִים הַרְבֵּה. וּמָה, מָרִים שֶׁבָּרָאתִי אוֹתָן אַתָּה מְמַתְּקָן לְצָרְכֶךָ, יֵצֶר הָרָע הַמָּסוּר בְּיָדֶיךָ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּחִירָם מֶלֶךְ צוֹר, שֶׁבָּרָאתִי אוֹתוֹ תָּם וְיָשָׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּמִים אַתָּה בִּדְרָכֶיךָ מִיּוֹם הִבָּרְאָךְ (יחזקאל כח, טו). לַסּוֹף נִמְצָא עַוְלָתָה בּוֹ וְנִטְרַד.

וּבְדוֹר הַפְּלָגָה כְּתִיב בָּהֶן, וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת (בראשית יא, א). וְאַחַר כָּךְ בִּקְּשׁוּ לַעֲלוֹת לָרָקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר (בראשית יא, ד). מַה כְּתִיב שָׁם, וַיֵּרֶד ה' לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם (בראשית יא, ה). הֲדֵין עַרְקָא מִן הֲדֵין מַשְׁכָּא.

מָשָׁל לְמֶלֶךְ, שֶׁעָשָׂה צֶלֶם זָהָב בִּדְמוּתוֹ וְהֶעֱמִידוֹ בְּפֶתַח פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, שָׁכַן עָלָיו עוֹף וְנִוְּלוֹ, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר, עָמַד יֵצֶר הָרַע וּמְנַוְּלוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם, אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן (תהלים פב, ו-ז).

בֶּן אָדָם אֱמֹר לְנָגִיד צֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר אֵל אֲנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי וְגוֹ' (יחזקאל כח, ב). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וְגוֹ' (קהלת ה, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצָּה וְגוֹ' (משלי יז, יט). לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא מַשְׁפִּיל פִּתְחוֹ מְבַקֵּשׁ שֶׁבֶר, שֶׁכָּל הַמַּשְׁפִּיל פִּתְחוֹ, בְּנֵי אָדָם נִכְשָׁלִין בּוֹ וְנִשְׁבָּרִין. אֶלָּא מַגְבִּיהַּ פִּתְחוֹ מְבַקֵּשׁ שֶׁבֶר (משלי יז, יט) מַהוּ? הַמַּגְבִּיהַּ פִּתְחֵי פִיו וּמוֹצִיא דְּבָרִים שֶׁלֹּא כְהֹגֶן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁבְּרוֹ. וּלְכָךְ נֶאֱמַר: אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְגוֹ'.

בּוֹא וּרְאֵה, חֵלֶשׁ שֶׁבַּחֲלָשִׁין מִלְמַעְלָה, נוֹצַחַ גִּבּוֹר מִלְמַטָּה, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתָּרֶץ אֶת גֻּלְגֻּלְתּוֹ (שופטים ט, נג) כָּל שֶׁכֵּן כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם. אַנְדְּרְיָאנוּס מֶלֶךְ אֱדוֹם כֵּיוָן שֶׁכָּבַשׁ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, הָלַךְ לוֹ לְרוֹמִי. אָמַר לִבְנֵי פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, מְבַקֵּשׁ אֲנִי מִכֶּם שֶׁתַּעֲשׂוּ אוֹתִי אֱלוֹהַּ, שֶׁהֲרֵי כָּבַשְׁתִּי אֶת כָּל הָעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ: עֲדַיִן לֹא שָׁלַטְתָּ בְּעִירוֹ וּבְבֵיתוֹ. הָלַךְ וְהִסְפִּיקוּ בְיָדוֹ וְהֶחֱרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהֶגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל וְחָזַר לְרוֹמִי. אָמַר לָהֶם: כְּבָר הֶחֱרַבְתִּי בֵּיתוֹ וְשָׂרַפְתִּי הֵיכָלוֹ וְהִגְלֵיתִי עַמּוֹ, עֲשׂוּ אוֹתִי אֱלוֹהַּ.

אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, שְׁלֹשָׁה פִּילוֹסוֹפִין הָיוּ לוֹ: הָרִאשׁוֹן אָמַר לוֹ: אֵין אָדָם מוֹרֵד בַּמֶּלֶךְ תּוֹךְ פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, אֶלָּא חוּצָה לָהֶן, צֵא מִפַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ וְתַעֲשֶׂה אֱלוֹהַּ. הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הוּא בָרָאן, צֵא לְךָ מֵהֶן וְתַעֲשֶׂה אֱלוֹהַּ. וְהַשֵּׁנִי אָמַר, אֵין אַתָּה יָכוֹל, שֶׁכְּבָר אָמַר לִנְבִיאָיו, כְּדָנָה תֵּאמְרוּן לְהוֹן, אֱלָהַיָּא דִּי שְׁמַיָּא וְאַרְקָא וְגוֹ' (ירמיה י, יא). וְהַשְּׁלִישִׁי אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עָמוֹד לִי בְּשָׁעָה זוֹ. אָמַר לוֹ: מַהוּ? אָמַר לוֹ: סְפִינָה אַחַת יֵשׁ לִי חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה מִילִין וְהִיא מְטֹרֶפֶת בַּיָּם וְכָל אוֹרְיָא שֶׁלִּי בְּתוֹכָהּ. אָמַר לוֹ אַנְדְּרְיָאנוּס, מְשַׁלֵּחַ אֲנִי לְגִיוֹנוֹתַי וּסְפִינוֹתַי לְשָׁם וְיַצִּילוּהָ. אָמַר לוֹ: מָרִי, לָמָּה אַתָּה מַטְרִיחַ לְגִיוֹנוֹת וּסְפִינוֹת לְשָׁם, רוּחַ קְמָעָא שַׁגַּר לְשָׁם וְאַתָּה מַצִּילָהּ. אָמַר לוֹ: וּמִנַּיִן יֵשׁ לִי רוּחַ לְשַׁגֵּר, אָמַר לוֹ: לְרוּחַ אֵין אַתָּה יָכוֹל לְשַׁגֵּר וְהֵיאַךְ תַּעֲשֶׂה אֱלוֹהַּ. וּכְתִיב בּוֹ, כֹּה אָמַר ה' בּוֹרֵא שָׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ (ישעיה מב, ה).

נִכְנַס לַבַּיִת כְּשֶׁהוּא זָעוּף. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, הַלָּלוּ הִטְעוּ אוֹתָךְ, שֶׁתּוּכַל לַעֲשׂוֹת אֱלוֹהַּ. אַתָּה מֶלֶךְ גָּדוֹל וְגִבּוֹר וְהַכֹּל בְּיָדְךָ, אֲנִי אוֹמֶרֶת לְךָ דָּבָר אֶחָד, תֵּן לוֹ פִּקָּדוֹנוֹ וְתַעֲשֶׂה אֱלוֹהַּ. אָמַר לָהּ: מַהוּ פִּקָּדוֹנוֹ? אָמְרָה לוֹ: הַנֶּפֶשׁ. אָמַר לָהּ אִם תֵּצֵא נַפְשִׁי מָה אֶעֱשֶׂה. אָמְרָה לוֹ: הַנֶּפֶשׁ שֶׁבְּךָ אִי אַתָּה שׁוֹלֵט בּוֹ, וּכְתִיב: אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלֹא אֶת הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת (קהלת ח, ח), וְהֵיאַךְ תֵּעָשֶׂה אֱלוֹהַּ. וְאַתָּה אָדָם וְלֹא אֵל.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי מְחַיֶּה הַמֵּתִים וְאֵלִיָּהוּ הֶחֱיָה מֵתִים וְלֹא אָמַר אֵל אֲנִי. אֲנִי מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם וְאֵלִיָּהוּ הוֹרִיד גְּשָׁמִים. אֲנִי עוֹצֵר גְּשָׁמִים וְאֵלִיָּהוּ כֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: חַי ה' אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי (מלכים א יז, א). אֲנִי הוֹרַדְתִּי אֵשׁ וְנָפְרִית עַל סְדוֹם, וְאֵלִיָּהוּ הוֹרִיד כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם (מלכים ב א, יב), וְלֹא אָמַר אֵל אָנִי. וְאַתָּה אוֹמֵר, אֵל אָנִי, מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי. וְאִם תֹּאמַר, מִפְּנֵי שֶׁחַיֵּיתָ הַרְבֵּה. הוּא חָיָה וְיִחְיֶה עַד תְּחִיַּת הַמֵּתִים. כְּתִיב בֵּיהּ, כָּרְסְיֵהּ שְׁבִיבִין דִּי נוּר (דניאל ז, ט). וּכְתִיב בְּאֵלִיָּהוּ, הִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ (מלכים ב ב, יא). כְּתִיב בֵּהּ, ה' בְּסוּפָה וּבְשַׂעֲרָה דַּרְכּוֹ (נחום א, ג). וּבְאֵלִיָּהוּ כְּתִיב: וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסַּעֲרָה הַשָּׁמָיִם (מלכים ב ב, יא). וְלַסּוֹף, וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת (מלכים א יט, ד). וְאַתָּה אוֹמֵר אֵל אָנִי. יוֹנָה יָרַד לַיָּם, דִּכְתִיב: וַתַּשְׁלִיכֻנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים (יונה ב, ד). וּלְבַסּוֹף שְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת, וְחָזַר וְאָמַר, וְעַתָּה ה' קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי (יונה ה, ח). וְאַתָּה אוֹמֵר, אֵל אָנִי, מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים.

בּוֹא וּרְאֵה, כָּל מִי שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, בּוֹנָה לוֹ פַּלְטְרִין בְּתוֹךְ הַמַּיִם. פַּרְעֹה בָּנָה לוֹ פַּלְטְרִין בְּתוֹךְ הַמַּיִם וְסָתַם מֵי נִילוּס שֶׁלֹּא יֵרְדוּ לְתוֹךְ הַיָּם, וְהָיוּ הַמַּיִם מִתְגַּבְּרִין וְתוֹלִין הַפַּלְטְרִין וְהִגְבִּיהוּ אוֹתוֹ וּנְשָׂאוּהוּ לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל וְגוֹ' (יחזקאל כט, ג). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, נִתְגָּאִיתָ בַּמַּיִם, בַּמַּיִם אַתָּה מֵת, דִּכְתִיב: וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ וְגוֹ' (תהלים קלו, טו).

סַנְחֵרִיב עָשָׂה לוֹ פַּלְטְרִין לִפְנֵי הַלְּבָנוֹן בְּמַגְנִין לְמַעְלָה בֵּין שְׁנֵי הָרִים גְּבוֹהִים, וְהָיוּ מַעְיָנוֹת יוֹצְאוֹת מִן הֶהָרִים וְתוֹלִין פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן וְגוֹ', מַיִם גִּדְּלוּהוּ תְּהוֹם רֹמְמָתְהוּ (יחזקאל לא, ג-ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּיף בְּגָדְלוֹ בְּאָרְךָ דָּלִיּוֹתָיו כִּי הָיָה שָׁרְשׁוֹ אֶל מַיִם רַבִּים (יחזקאל לא, ז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֲנִי קָרָתִי וְשָׁתִיתִי מָיִם (ישעיה לז, כה). וּמָה הָיָה סוֹפוֹ? כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה וְגוֹ' (יחזקאל לא, טו).

חִירָם בָּנָה לוֹ פַּלְטְרִין בְּמַגְנִין בֵּין אַדְרִיאַס לְאוֹקְיָנוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשְׂאוּ עָלַיִךְ קִינָה וְאָמְרוּ לָךְ אֵיךְ אָבַדְתְּ נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים (יחזקאל כו, יז). הִתְחִיל לוֹמַר, אֵל אֲנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים (יחזקאל כח, ב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּתִתִּי אֹתָךְ

עִיר נֶחֱרֶבֶת כֻּלָּהּ אֲשֶׁר לֹא נוֹשְׁבוּ בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת תְּהוֹם וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים (יחזקאל כו, יט), כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ אֵצֶל חֲבֵרֶיךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹרַדְתִּיךְ אֶת יוֹרְדֵי בוֹר אֶל עַם עוֹלָם וְהוֹשַׁבְתִּיךְ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת (יחזקאל כו, כ). אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת, זוֹ גֵּיהִנֹּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַתְּ כְּרוּב מְמֹשָׁח הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךְ בְּהַר קֹדֶשׁ אֱלֹהִים הָיִיתְ בְּתוֹךְ אַבְנֵי אֵשׁ הִתְהַלָּכְתְּ וְגוֹ' (יחזקאל כח, יד). אֲבָל יִשְׂרָאֵל, כִּי תַּעֲבוֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וְגוֹ' (ישעיה מג, ב).

סימן ח

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע מֶה עָנְשׁוֹ? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, חָמוּר מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, שֶׁלֹּא נֶחְתַּם גְּזַר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים (במדבר יד, כב).

אָמַר רַבִּי מָנָא דִּשְׁאָב בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין אָדָם אוֹמֵר לְשׁוֹן הָרַע עַד שֶׁכּוֹפֵר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נְגַבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ (תהלים יב, ה).

רַבָּנָן אָמְרֵי, קָשֶׁה לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁהֵבִיא מִיתָה עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁעָמַד נָחָשׁ וְאָמַר לְאָדָם וְחַוָּה, כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם (בראשית ג, ה), שֶׁמִּן הָאֵילָן הַזֶּה אָכַל כְּשֶׁבָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ, וְכָל אֻמָּן שׁוֹנֶא אֶת בְּנֵי אֻמָּנוּתוֹ, וְהֱיִיתֶם כֵּאלֹהִים (בראשית ג, ה). שְׁמְעוּ לוֹ, וְגָרְמוּ מִיתָה לָהֶם וּלְתוֹלְדוֹתֵיהֶם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. מִנַּיִן, מִן מַה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן הֵן הָאָדָם, וְאֵין הֵן אֶלָּא מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת (דברים לא, יד).

סימן ט

וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן וְגוֹ'. יֵשׁ מִקֵּץ שָׁנָה וְיֵשׁ מִקֵּץ שְׁנָתַיִם, וְיֵשׁ יָמִים, וְיֵשׁ אַרְבָּעִים שָׁנָה. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּנֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיוּ קַיִן וְהֶבֶל. וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה, מַהוּ? מִן מוֹתַר מַאֲכָלוֹ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה, וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם הוּא מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן לְפִיכָךְ נֶאֱסַר צֶמֶר וּפִשְׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז וְגוֹ' (דברים כב, יא). וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּתְעָרֵב מִנְחַת הַחוֹטֵא עִם מִנְחַת הַזַּכַּאי לְפִיכָךְ נֶאֱסַר.

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו, מָה אָמַר לוֹ? נִחְלֹק הָעוֹלָם וַאֲנִי בְּכוֹר וְאֶטֹל פִּי שְׁנַיִם. אָמַר לוֹ הֶבֶל, אֶפְשָׁר. אָמַר לוֹ קַיִן, אִם כֵּן אֲנִי נוֹטֵל יֶתֶר חֵלֶק עַל חֶלְקִי מְקוֹם שֶׁנִּתְקַבֵּל בּוֹ קָרְבָּנְךָ. אָמַר לוֹ הֶבֶל, לֹא תִטֹּל. וְעַל דָּבָר זֶה נָפְלָה קְטָטָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה. וּלְהַלָּן כְּתִיב: צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ (ירמיה כו, יח).

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁאָמַר קַיִן לְהֶבֶל, נְחַלֵּק הָעוֹלָם. אָמַר לוֹ: הֵן. נָטַל הֶבֶל צֹאנוֹ, וְקַיִן אֲדָמָה לַעֲבֹד, וְהִתְנוּ בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא יְהֵא לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם. כְּשֶׁנָּטַל הֶבֶל אֶת צֹאנוֹ, הִתְחִיל לִרְעוֹת אֶת הַצֹּאן, וְקַיִן רוֹדֵף אַחֲרָיו מֵהַר לְבִקְעָה וּמִבִּקְעָה לְהַר עַד שֶׁנִּתְאַחֲזוּ זֶה בָּזֶה, וְנָצַח הֶבֶל

אֶל קַיִן וְנָפַל תַּחְתָּיו. וּכְשֶׁרָאָה קַיִן כָּךְ, הִתְחִיל צוֹוֵחַ הֶבֶל אָחִי אַל תַּעֲשֶׂה בִי רָעָה. וְרִחֵם עָלָיו וְהִנִּיחוֹ, וְעָמַד וַהֲרָגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם קַיִן, מִכְּלָל שֶׁנָּפַל.

כֵּיוָן שֶׁהֲרָגוֹ אָמַר אֶבְרַח מִפְּנֵי אָבִי וְאִמִּי, שֶׁאֵין מְבַקְּשִׁין אוֹתוֹ אֶלָּא מִמֶּנִּי, שֶׁאֵין אֶחָד בָּעוֹלָם אֶלָּא אֲנִי וָהוּא. מִיָּד נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי אֲבוֹתֶיךָ אַתָּה יָכוֹל לִבְרֹחַ, מִפָּנַי אֵין אַתָּה יָכוֹל לִבְרֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ (ירמיה כג, כד). אָמַר לוֹ: אֵי הֶבֶל אָחִיךָ. אָמַר לוֹ: וַי לוֹ שֶׁרִחֵם עָלֶיךָ וְלֹא הֶרְגְּךָ כְּשֶׁנָּפַלְתָּ תַּחְתָּיו, וְאַתָּה עָמַדְתָּ וְהָרַגְתָּ אוֹתוֹ.

וְהֵיאַךְ הָרָגוֹ? עָשָׂה לוֹ פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת, חַבּוּרוֹת חַבּוּרוֹת בָּאֶבֶן בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן נִשְׁמָתוֹ יוֹצֵאת עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצַוָּארוֹ. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵי הֶבֶל אָחִיךָ? אָמַר לוֹ: לֹא יָדַעְתִּי, הֲשׁוֹמֵר אָחִי אָנֹכִי? אַתָּה הוּא שׁוֹמֵר כָּל הַבְּרִיּוֹת וְאַתָּה מְבַקְּשׁוֹ מִיָּדִי? מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְגַנָּב שֶׁגָּנַב כֵּלִים בַּלַּיְלָה וְלֹא נִתְפַּשׂ. לַבֹּקֶר תְּפָשׂוֹ הַשּׁוֹעֵר. אָמַר לוֹ: לָמָּה גָּנַבְתָּ אֶת הַכֵּלִים? אָמַר לוֹ: אֲנִי גַּנָּב וְלֹא הִנַּחְתִּי אֲמָנוּתִי. אֶבָל אַתָּה אֲמָנוּתְךָ בַּשַּׁעַר לִשְׁמֹר, לָמָּה הִנַּחְתָּ אֲמָנוּתְךָ וְעָכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר לִי כָּךְ? וְאַף קַיִן כָּךְ אָמַר, אֲנִי הָרַגְתִּי אוֹתוֹ, בָּרָאתָ בִּי יֵצֶר הָרָע, אַתָּה שׁוֹמֵר אֶת הַכֹּל, וְלִי הִנַּחְתָּ אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ, אַף אַתָּה שֶׁהֲרַגְתּוֹ שֶׁנִּקְרֵאתָ אָנֹכִי, שֶׁאִלּוּ קִבַּלְתָּ קָרְבָּנִי כְּמוֹתוֹ, לֹא הָיִיתִי מִתְקַנֵּא בּוֹ. מִיָּד הֵשִׁיבוֹ, מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת, וְחַבּוּרוֹת חַבּוּרוֹת. צוֹעֲקִים אֵלַי, צוֹעֲקִים עָלַי. מָשָׁל לִשְׁנַיִם שֶׁעָשׂוּ מְרִיבָה, הָרַג אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ. הָיָה בָהֶן שְׁלִישִׁי וְלֹא הִפְרִישׁ בֵּינֵיהֶם, עַל מִי הַכֹּל מְשִׁיחִין, לֹא עַל הַשְּׁלִישִׁי? לְכָךְ כְּתִיב צוֹעֲקִים אֵלַי, צוֹעֲקִים עָלַי.

אָמַר לוֹ קַיִן, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא יָדַעְתִּי וְלֹא רָאִיתִי הָרוֹג מִיָּמַי, וְכִי הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי מַכֶּה בָּאֶבֶן וְהוּא מֵת! הֵשִׁיבוֹ מִיָּד, אָרוּר אַתָּה מִן הָאֲדָמָה וְגוֹ', כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תוֹסֵף תֵּת כֹּחָהּ לָךְ.

אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ לְפָנֶיךָ דִּילְטוֹרִין שֶׁמַּלְשִׁינִין אֶת הָאָדָם לְפָנֶיךָ? אָבִי וְאִמִּי הֲרֵי הֵן בָּאָרֶץ וְאֵינָן יוֹדְעִין שֶׁאֲנִי הֲרַגְתִּיו. וְאַתָּה בַּשָּׁמַיִם מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ? אָמַר לוֹ שׁוֹטֶה, כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֲנִי סוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט (ישעיה מו, ד). אָמַר לוֹ: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אַתָּה סוֹבֵל וַעֲוֹנִי אֵינְךָ יָכוֹל לִסְבֹּל. גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא. אָמַר לוֹ: הוֹאִיל וְהוֹדֵיתָ וְעָשִׂיתָ תְּשׁוּבָה, צֵא וּגְלֵה מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד. כְּשֶׁיָּצָא כָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ, הָיְתָה הָאָרֶץ מִזְדַּעְזַעַת מִתַּחְתָּיו וְהָיוּ חַיּוֹת וּבְהֵמוֹת מִזְדַּעְזְעוֹת וְאוֹמְרוֹת מַהוּ זֶה. אוֹמְרוֹת זוֹ לָזוֹ, קַיִן הָרַג אֶת הֶבֶל אָחִיו, וְגָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו נָע וָנָד תִּהְיֶה. וְהֵן אוֹמְרוֹת, נֵלֵךְ אֲצִלּוֹ וְנֹאכְלֶנּוּ, וְהָיוּ מִתְכַּנְּסוֹת

וּבָאוֹת אֶצְלוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת וְאָמַר, אָנָּה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ אֶבְרָח, אִם אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אַתָּה וְאַצִּיעָה שְׁאוֹל הִנָּךְ, אֶשָּׂא כַנְפֵי שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם, גַּם שָׁם יָדְךָ תַנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ (תהלים קלט, ז-י).

סימן י

הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי וְגוֹ', וַיֹּאמֶר לוֹ ה' לָכֵן כָּל הֹרֵג קַיִן וְגוֹ'. יֵשׁ אוֹמְרִים: שַׁבָּת נָעַל בְּפָנָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם (שמות לא, יז). כְּשֵׁם שֶׁלִּמֵּד שַׁבָּת זְכוּת עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן, כָּךְ לִמֵּד עַל קַיִן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: קֶרֶן קָבַע בְּמִצְחוֹ.

בְּשָׁעָה שֶׁהָרַג קַיִן אֶת הֶבֶל הָיָה מֻשְׁלָךְ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ קַיִן מַה לַּעֲשׂוֹת. זִמֵּן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁנֵי עוֹפוֹת טְהוֹרִים וְהָרַג אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ וְחָפַר בְּיָדָיו וּקְבָרוֹ, וּמִמֶּנּוּ לָמַד קַיִן וְחָפַר וְקָבַר אֶת הֶבֶל. לְפִיכָךְ זָכוּ הָעוֹפוֹת לְכַסּוֹת אֶת דָּמָן.

סימן יא

וַיֹּאמֶר לוֹ ה' לָכֵן כָּל הֹרֵג קַיִן. אָמַר לוֹ: אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת עֲתִידוֹת לָצֵאת מֵהֶבֶל וּבִטַּלְתָּן מִן הָעוֹלָם, כָּךְ תִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְתִבְלַע לְךָ אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת. אֵלּוּ הֵן, חָנוֹךְ עִירָד וּמְחוּיָאֵל וּמְתוּשָׁאֵל.

וְכֵיצַד נֶהֱרַג, קַיִן נַעֲשָׂה מַלְאַךְ הַמָּוֶת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְהוּא נָע וָנָד בַּקְּלָלָה. לֶמֶךְ בֶּן בְּנוֹ הָיָה שְׁבִיעִי לַדּוֹרוֹת וְסוּמָא, הָיָה יוֹצֵא לָצוּד וְהָיָה בְּנוֹ אוֹחֵז בְּיָדוֹ, כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה תִּינוֹק חַיָּה, הָיָה אוֹמֵר לוֹ: כְּמִין חַיָּה אֲנִי רוֹאֶה. מָתַח אֶת הַקֶּשֶׁת כְּנֶגְדּוֹ וְהָרַג אֶת קַיִן. רָאָה אוֹתוֹ תִּינוֹק מֵרָחוֹק הָרוּג וְקֶרֶן בְּמִצְחוֹ. אָמַר לוֹ לְלֶמֶךְ, אָבִי, הֲרֵי דְּמוּת אָדָם הָרוּג וְקֶרֶן בְּמִצְחוֹ. אָמַר לוֹ לֶמֶךְ, וַי לִי, זְקֵנִי הוּא. טָפַח שְׁתֵּי יָדָיו בַּחֲרָטָה וְנָגַע בְּרֹאשׁ הַתִּינוֹק וַהֲרָגוֹ בְּשׁוֹגֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי.

נִשְׁאֲרוּ שְׁלִשְׁתָּן בְּמָקוֹם אֶחָד, קַיִן הָרוּג וְאוֹתוֹ תִּינוֹק הָרוּג וְלֶמֶךְ סוּמָא. לָעֶרֶב יָצְאוּ נָשָׁיו אַחֲרָיו, מָצְאוּ זְקֵנָם הָרוּג, וְתוּבַל קַיִן בְּנָם הָרוּג, וְלֶמֶךְ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה פָּתְחָה הָאָרֶץ פִּיהָ וּבָלְעָה אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת, חָנוֹךְ וְעִירָד וּמְחוּיָאֵל וּמְתוּשָׁאֵל, וְנַעֲשָׂה לֶמֶךְ מַלְאַךְ הַמָּוֶת, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קַיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה (בראשית ד, כד).

כְּיָון שֶׁבָּאוּ לַבַּיִת, אָמַר לָהֶם לֶמֶךְ לְנָשָׁיו, עָלוּ לַמִּטָּה. אָמְרוּ לוֹ: הָרַגְתָּ אֶת קַיִן זְקֵנֵנוּ וְתוּבַל קַיִן בְּנֵנוּ, לֹא נַעֲלֶה. אָמַר לָהֶן, כְּבָר נָטַל חֶלְקוֹ קַיִן שִׁבְעָה דוֹרוֹת, אֲבָל אֲנִי שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה. אָמְרוּ לוֹ: לֹא נִשְׁמַע לָךְ, מָה אָנוּ מוֹלִידוֹת לִמְאֵרָה? אָמַר לָהֶן, נֵלֵךְ לְבֵית דִּין. הָלְכוּ לָהֶם אֵצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן. אָמְרוּ לוֹ עָדָה וְצִלָּה, אֲדוֹנֵנוּ, לֶמֶךְ זֶה בַּעְלֵנוּ הָרַג אֶת זְקֵנֵנוּ. אָמַר לָהֶן, אִי זְקֵנֵנוּ לְפִי תֻמּוֹ הֲרָגוֹ. אָמַר לָהֶן אָדָם, נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזִנָה אִמְרָתִי, לֶמֶךְ אוֹמֵר, וְכִי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי, בִּתְמִיהָה. אָמַר לָהֶן, לְכוּ הַשְׁמִעוּ לְבַעֲלֵיכֶן. אָמְרוּ לוֹ: אַסְיָא, אַסִּי חִגְרָתָךְ,

אַתָּה פָּרַשְׁתָּ מִמִּטָּתְךָ מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַתָּה מְלַמֵּד אוֹתָנוּ. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ.

וַיְחִי לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן, שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְרָא הָעוֹלָם. וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ (בראשית ה, כט). מִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ לוֹמַר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וְגוֹ', וְכִי נָבִיא הָיָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, לְמוּדֵי הָיוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם, אָרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, אָמַר אָדָם, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַד מָתַי. אָמַר לוֹ: עַד שֶׁיִּוָּלֵד אָדָם מָהוּל. כֵּיוָן שֶׁנּוֹלַד נֹחַ מָהוּל, מִיָּד יָדַע לֶמֶךְ וְאָמַר, וַדַּאי זֶה יְנַחֲמֵנוּ וְגוֹ'.

וּמַהוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ. קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד נֹחַ, לֹא כְּשֶׁהָיוּ זוֹרְעִין הָיוּ קוֹצְרִין, אֶלָּא הָיוּ זוֹרְעִין חִטִּים וְקוֹצְרִים קוֹצִים וְדַרְדָּרִים. כֵּיוָן שֶׁנּוֹלַד נֹחַ, חָזַר הָעוֹלָם לְיִשּׁוּבוֹ, קָצְרוּ מַה שֶּׁזָּרְעוּ, זוֹרְעִין חִטִּין וְקוֹצְרִין חִטִּין. שְׂעוֹרִים וְקוֹצְרִין שְׂעוֹרִים. וְלֹא עוֹד אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא נוֹלַד נֹחַ עוֹשִׂין מְלָאכָה בִּידֵיהֶם לְכָךְ כְּתִיב וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ. נוֹלַד נֹחַ הִתְקִין לָהֶם מַחֲרֵשׁוֹת וּמַגָּלוֹת וְקַרְדֳּמוֹת וְכָל כְּלֵי מְלָאכָה.

סימן יב

וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם. שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בַּעֲוֹן זִמָּה אַנְדְּרִלְמוּסְיָא בָּאָה לָעוֹלָם וְסָפָה הַטּוֹבִים וְהָרָעִים. וְרַבִּי עֲזַרְיָה אוֹמֵר, הַכֹּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר חוּץ מִן הַזִּמָּה. רְאֵה, עַד שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ מַה כְּתִיב: וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ, וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי. וְכֵן בִּסְדוֹמִיִּים, טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ (בראשית יט, ד), וְכָל אוֹתוֹ הָעִנְיָן. וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל לוֹט וְגוֹ' כִּי מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת פְּנֵי ה' וַיִּשְׁלָחֵנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ (בראשית יט, יג). לָמָּה ה' ה' שְׁתֵּי פְּעָמִים? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי הוּא שֶׁפָּרַעְתִּי מִזְּמְרִי וּמִשִּׁמְשׁוֹן וּמֵאֲמְנוֹן, וַאֲנִי עָתִיד לָתֵת שָׂכָר טוֹב לְמִי שֶׁהוּא גוֹדֵר עַצְמוֹ מִן הָעֲבֵרָה, כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתִּי לְיוֹסֵף וּלְיָעֵל וּלְפַלְטִי.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יוֹסֵף מִשֶּׁלּוֹ נָתְנוּ לוֹ, הַפֶּה שֶׁלֹּא נָשַׁק בְּזִמָּה, נֶאֱמַר לוֹ: וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי (בראשית מא, מ). צַוָּאר שֶׁלֹּא הִרְכִּין לַעֲבֵרָה, וַיָּשֶׂם רְבִיד הַזָּהָב עַל צַוָּארוֹ (בראשית מא, מב). הַיָּד שֶׁלֹּא נָגְעָה בַּעֲבֵרָה, וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת טַבַּעְתּוֹ וְגוֹ' (בראשית מא, מב). הַגּוּף שֶׁלֹּא נִדְבַּק לַעֲבֵרָה, וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי שֵׁשׁ (בראשית מא, מב). רֶגֶל שֶׁלֹּא עָלְתָה עָלֶיהָ, וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה (בראשית מא, מג). הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁלֹּא חָשַׁב, נִקְרָא נָבוֹן וְחָכָם. לֵב שֶׁלֹּא הִרְהֵר, וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְצָפְנַת פַּעְנֵחַ. אֶבָל הַסְּדוֹמִיִּים הִמְטִיר עֲלֵיהֶן אֵשׁ וְגָפְרִית,

שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְגוֹ', וַיַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים הָאֵל וְגוֹ' (בראשית יט, כד-כה). לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן, אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם וְגוֹ'.

הַנְּפִלִים הָיוּ בָּאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם הַמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם, מְלַמֵּד, שֶׁהָיוּ רוֹאִין חַמָּה וּלְבָנָה וְעוֹשִׂין כְּשָׁפִים. עֲלֵיהֶם הוּא שֶׁאָמַר, הֵמָּה הָיוּ בְּמֹרְדֵי אוֹר (איוב כד, יג). הֵמָּה הַגִּבֹּרִים, שֶׁהָיוּ קָשִׁין וּמוֹרְדִין וּמְכַשְּׁפִין. וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ, מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ וּמַה נוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ (איוב כא, יד-טו).

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לָמָּה הָיוּ מוֹרְדִין, שֶׁהָיוּ זוֹרְעִין שָׁנָה אַחַת וְעוֹשִׂין מָזוֹן לְאַרְבָּעִים שָׁנָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ אַתֶּם עוֹשִׂים? עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַבָּא אָמַר, לָמָּה הָיוּ מוֹרְדִין, שֶׁהָיוּ רוֹאִין לְעַצְמָן בָּנִים וּבְנֵי בָנִים חֲמִשָּׁה וְשִׁשָּׁה דוֹרוֹת וְלֹא הָיוּ מֵתִין, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ אַתֶּם מוֹרְדִין? מִכָּאן וָאֵילָךְ, עֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר, שֶׁתְּהֵיוּ מוֹלִידִין וְקוֹבְרִין. וְקֹר וָחֹם, שֶׁתְּהֵיוּ מִתְיַסְּרִין בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת. וְקַיִץ וְחֹרֶף, שֶׁתְּהֵיוּ מִתְקַיְּצִין וּפְנֵיכֶם מִתְחָרְפִין, וְהַיְסוּרִין אֵינָן פּוֹסְקִין וְתִהְיוּ מִצְטַעֲרִין בְּגוּפֵיכֶם, אֵין אַתֶּם שׁוֹבְתִין יוֹמָם וָלַיְלָה, וְתִהְיוּ נִדּוֹנִין בָּאֵשׁ וּבַשָּׁלֶג.

סימן יג

מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ בַּחֲלוֹם, בַּאֲדָר אַתָּה מֵת וְנִיסָן אֵינְךָ רוֹאֶה, וּמַה שֶּׁזַּרְעְתָּ לֹא תִקְצֹר. וְהָיָה מֵצֵר עַל הַחֲלוֹם הָרִבֶּה, וְסִפֵּר חֲלוֹמוֹ לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ: בַּאֲדָר אַתָּה מֵת, בְּהַדּוּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה אַתָּה מֵת. וְנִיסָן אֵין אַתָּה רוֹאֶה, שׁוּב אֵין בָּא לִידֵי נִסָּיוֹן. וּמַה שֶּׁזָּרַעְתָּ אֵין אַתָּה קוֹצֵר, בָּנֶיךָ אֵין אַתָּה קוֹבֵר.

וְתוּ רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַכְסַאי וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים, הֲווּ תְנוּ פָּרָשַׁת נְדָרִים קַמֵּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אִפְטְרוּ מִנֵּהּ בְּאַרְתָּא. בְּצַפְרָא אֲתוּ וְקָא מִפְטְרֵי מִנֵּהּ. אֲמַר לְהוּ, מִי לֹא אִפְטְרִיתוּ מִקַּמַּאי מֵאֶתְמוֹל, אָמְרוּ לוֹ: לְמַדְתָּנוּ רַבֵּנוּ, תַּלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ וְלֵן בְּאוֹתָהּ הָעִיר, צְרִיכִים לְהִפָּטֵר מִמֶּנּוּ, דִּכְתִיב: בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְגוֹ' (מלכים א ח, סו). אֲמַר לֵהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי לִבְרֵהּ, הַלָּלוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁל צוּרָה, זִיל לְגַבַּיְהוּ כִּי הֵיכִי דְּלִבְרְכוּךְ. אָזַל אַשְׁכְּחִנְהוּ דְּקָא רָמוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, כְּתִיב: פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ (משלי ד, כו). וּכְתִיב: אֹרַח חַיִּים פֶּן תְּפַלֵּס נָעוּ מַעְגְּלֹתֶיהָ לֹא תֵדָע (משלי ה, ו). לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּמִצְוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָם עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כָּאן בְּמִצְוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָם עַל יְדֵי אֲחֵרִים. הָדוּר יַתְבֵי וְקָא מַבְּעְיָא לְהוּ, כְּתִיב: יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ בָהּ (משלי ג, טו), הָא חֲפָצֵי שָׁמַיִם יִשְׁווּ בָהּ. וּכְתִיב וְכָל חֲפָצִים (משלי ח, יא), אֲפִלּוּ חֲפָצֵי שָׁמַיִם, לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּמִצְוָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וְכָאן בְּמִצְוָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים. אֲמַרוּ לֵהּ, מַאי בָּעֵית הָכָא, אֲמַר לְהוּ, אֲמַר לִי אַבָּא זִיל לְגַבַּיְהוּ כִּי הֵיכִי

דִּלְבָרְכוּךָ. אָמַרוּ לֵהּ, יְהֵא רַעֲוָא דְּתִזְרַע וְלָא תִחְצַד, תְּעַיֵּל וְלָא תַפִּיק, תַּפִּיק וְלָא תְּעַיֵּל, לְחָרוּב בֵּיתָךְ וְלִיתִיב אֶשְׁפִּיזָךְ, לְבַלְבַּל פְּתוֹרָךְ, וְלָא תֶחֱזֵי שַׂתָּא חֲדַתִּי. כִּי אֲתָא לְגַבֵּי אֲבוּהָ, אֲמַר לֵהּ, לָא מִבַּעְיָא דִּבְרוּכֵי לָא מְבָרְכִינָן, אֶלָּא צַעוּרֵי קָא מְצַעֲרֵי לָן. אֲמַר לֵהּ אֲבוּהּ, מַאי אֲמַרוּ לָךְ? אֲמַר לֵהּ, הָכִי וַהָכִי אֲמַרוּ לִי. אֲמַר לֵהּ, הַנֵּי בִּרְכָתָא מַעַלְיָתָא נִינְהוּ. תִּזְרַע וְלָא תִחְצַד, תּוֹלִיד בָּנִין וְלָא יְמוּתוּן. תְּעַיֵּל וְלָא תַפִּיק, תָּעֵיל כַּלָּתָא וְלָא יְמוּתוּן בָּנָהּ. תַּפִּיק וְלָא תְּעַיֵּל, תַּפִּיק בְּנָתָךְ וְלָא יְמוּתוּן גַּבְרֵיהוּ. לְחָרוּב בֵּיתָךְ, בֵּיתָא דְּהַאי עַלְמָא. וְלִיתִיב אֶשְׁפִּיזָךְ, בֵּיתָא דְּהַאי עַלְמָא, דִּכְתִיב: קִרְבָם בָּתֵימוֹ לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר (תהלים מט, יב). אַל תִּקְרֵי קִרְבָּם אֶלָּא קִבְרָם. לְבַלְבַּל פְּתוֹרָךְ, בִּבְנֵי וּבִבְנָתָא. וְלָא תֶחֱזֵי שַׂתָּא חֲדַתִּי, לָא תְמוּת אִתְּתָךְ וְתִנָּסֵב אִתְּתָא אַחֲרִיתִי.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא אַפְטַר מִנֵּהּ דְּרַבִּי, אֲמַר לֵהּ לְבָרֵהּ, זִיל לְגַבֵּהּ כִּי הֵיכִי דְּלִבָרְכָךְ. אֲזַל, אֲמְרוּ לֵהּ, יְהֵא רַעֲוָא דְּלָא תֵבוֹשׁ וְלָא תִתְבַּיֵּשׁ. כִּי אֲתָא לְגַבֵּי אֲבוּהּ, אֲמַר לֵהּ, מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דַּאֲמַר לִי. אֲמַר לֵהּ, בְּרָכָךְ בִּרְכָתָא דְּבָרְכִנְהוּ קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְשָׁנָה בָּהּ, דִּכְתִיב: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְגוֹ', וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וְגוֹ' (יואל ב, כו-כז), כֵּן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן.

נח

סימן א

יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַל כַּמָּה עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵדָתָן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת וְכוּ', וּשְׁלָשְׁתָּן מִן הַתּוֹרָה.

נִדָּה, דִּכְתִיב: וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב (ויקרא טו, כה). חַלָּה, רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם (במדבר טו, כ). הַדְלָקַת הַנֵּר, דִּכְתִיב: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג (ישעיה נח, יג), זוֹ הַדְלָקַת הַנֵּר בַּשַּׁבָּת. וְאִם תֹּאמַר לֵישֵׁב בַּחֹשֶׁךְ, אֵין זֶה עֹנֶג, שֶׁאֵין יוֹרְדֵי גֵיהִנֹּם נִדּוֹנִין אֶלָּא בַּחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ עֲפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל (איוב י, כב).

וּמָה רָאוּ נָשִׁים לְהִצְטַוּוֹת עַל שָׁלֹשׁ מִצְוֹת הָאֵלּוּ? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָדָם הָרִאשׁוֹן תְּחִלַּת בְּרִיּוֹתַי הָיָה וְנִצְטַוָּה עַל עֵץ הַדַּעַת. וּכְתִיב בְּחַוָּה, וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה וְגוֹ' וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל (בראשית ג, ו), וְגָרְמָה לוֹ מִיתָה וְשָׁפְכָה אֶת דָּמוֹ. וּכְתִיב בַּתּוֹרָה, שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ (בראשית ט, ו). תִּשְׁפּוֹךְ דָּמָהּ וְתִשָּׁמֵר נִדָּתָהּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּפֵּר לָהּ עַל דַּם הָאָדָם שֶׁשָּׁפְכָה.

מִצְוַת חַלָּה מִנַּיִן, הִיא טְמְאָה חַלָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דִּמְסְקָא, כְּשֵׁם שֶׁהָאִשָּׁה מְקַשְׁקֶשֶׁת עִסָּתָהּ בַּמַּיִם וְאַחַר כָּךְ הִיא מַגְבַּהַּת חַלָּתָהּ, כָּךְ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם

הָרִאשׁוֹן, דִּכְתִיב: וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה (בראשית ב, ו), וְאַחַר כָּךְ, וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר וְגוֹ' (בראשית פסוק ז).

הַדָּלָקַת הַנֵּר מְנַיִן, הֵיא כִבְּתָה נֵרוֹ שֶׁל אָדָם, דִּכְתִיב: נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם (משלי כ, כז), לְפִיכָךְ תִּשְׁמֹר הַדָּלָקַת הַנֵּר.

סימן ב

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ. כְּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא וְאָמַר, פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי, בְּשָׁעָה שֶׁהָאָדָם מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם בְּלֹא בָנִים, הוּא מֵצֵר וּבוֹכֶה. אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָמָּה אַתָּה בוֹכֶה? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶעֱמַדְתָּ פְּרִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לְךְ פְּרִי יָפֶה מִן הַבָּנִים. אוֹמֵר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵיזֶה פְּרִי שֶׁהֶעֱמַדְתִּי. אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ, פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים. בָּנִים אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא פְּרִי צַדִּיק. וְכֵן תּוֹלְדוֹתָיו שֶׁל אָדָם, אֵלּוּ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מְצִינוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָאַחֲרוֹנִים בְּזְכוּת הָרִאשׁוֹנִים. וּמְנַיִן שֶׁאַף לָרִאשׁוֹנִים בְּזְכוּת הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'. וּבְאֵיזֶה זְכוּת, בִּזְכוּת תּוֹלְדוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ.

וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל), זֶה הַזָּן וּמְפַרְנֵס הָעָנִי, כְּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לֹא מֵת נֹחַ עַד שֶׁרָאָה הָעוֹלָם בִּישׁוּבוֹ וְעַד שֶׁרָאָה ע' אֻמּוֹת יוֹצְאִים מֵחֶלְצָיו וּמִשָּׁם לֹא נִזְכָּר אֶלָּא צִדְקוֹ.

וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם, זֶה נֹחַ שֶׁזָּן וּמְפַרְנֵס אֶת הַבְּהֵמָה. וּמָה הָיָה מַאֲכִילָן? אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, דִּבְלָה הָיוּ כֻּלָּן אוֹכְלִין, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה לְךְ וְלָהֶם לְאָכְלָה. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, לֹא, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכָּל מִין וָמִין הֶאֱכִיל מַה שֶּׁלָּמֵד. הַגָּמָל, תֶּבֶן. וְהַחֲמוֹר שְׂעוֹרִים. וְכֵן כֻּלָּם מַה שֶּׁלָּמֵד הָיָה אוֹכֵל, הֱוֵי וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם.

יֵשׁ בְּהֵמָה שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בְּשָׁעָה אַחַת בַּיּוֹם, וְיֵשׁ בִּשְׁתַּיִם וְיֵשׁ בְּשָׁלֹשׁ, וְיֵשׁ בְּשִׁלִּישׁ הַלַּיְלָה וְיֵשׁ בְּאֶמְצָעוֹ, וְיֵשׁ בִּקְרוֹת הַגֶּבֶר. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁהָיָה נֹחַ בַּתֵּבָה לֹא רָאָה שֵׁנָה לֹא בַיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה, שֶׁהָיָה עוֹסֵק וְזָן הַבְּרִיּוֹת שֶׁעִמּוֹ, הֲרֵי וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם.

סימן ג

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ. יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבָּחַר בְּיִשְׂרָאֵל מִשִּׁבְעִים אֻמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ (דברים לב, ט), וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה בִּכְתָב, רִשּׁוּמוֹ בְּרֶמֶז צְפוּנוֹת וּסְתוּמוֹת וּפֵרְשׁוּם בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְגִלָּה אוֹתָם לְיִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כְּלוּלוֹת, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה פְּרָטוּת.

וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הַרְבֵּה, וְתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב מְעַט. וְעַל שֶׁבְּעַל פֶּה נֶאֱמַר: אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה וּרְחָבָה מִנִּי יָם (איוב יא, ט).

וּכְתִיב: וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים (איוב כח, יג). וּמַאי לֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים. וְכִי בְּאֶרֶץ הַמֵּתִים תִּמָּצֵא? אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּמָּצֵא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אֵצֶל מִי שֶׁיְּבַקֵּשׁ עֹנֶג הָעוֹלָם, תַּאֲוָה וְכָבוֹד וּגְדֻלָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל (במדבר יט, יד). וְכָךְ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל, וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה, וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל. לְפִי שֶׁלֹּא כָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית (שמות לד, כז).

וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לֹא כָתַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה, לְמַעַן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְלֹא בַעֲבוּר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְלֹא בִּגְלַל הַדְּבָרִים, אֶלָּא עַל פִּי הַדְּבָרִים, וְזוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהִיא קָשָׁה לִלְמֹד וְיֵשׁ בָּהּ צַעַר גָּדוֹל שֶׁהִיא מְשׁוּלָה לַחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל (ישעיה ט, א), אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַתַּלְמוּד שֶׁרָאוּ אוֹר גָּדוֹל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאִיר עֵינֵיהֶם בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר, בְּטָמֵא וּבְטָהוֹר. וְלֶעָתִיד לָבֹא, וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ (שופטים ה, לא).

וְלֹא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה עַד שֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָהָר כְּגִיגִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר (שמות יט, יז). וְאָמַר רַב דִּימִי בַּר חָמָא: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם מְקַבְּלִים אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה, מוּטָב, וְאִם לָאו, שָׁם תִּהֵא קְבוּרַתְכֶם. וְאִם תֹּאמַר, עַל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כָּפָה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר, וְהָלֹא מִשָּׁעָה שֶׁאָמַר לָהֶם מְקַבְּלִין אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה, עָנוּ כֻלָּם וְאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ יְגִיעָה וְצַעַר וְהִיא מְעַט, אֶלָּא אָמַר לָהֶן עַל הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּקְדּוּקֵי מִצְוֹת קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת, וְהִיא עֲזָה כַּמָּוֶת וְקָשָׁה כִּשְׁאוֹל קִנְאָתָהּ, לְפִי שֶׁאֵין לוֹמֵד אוֹתָהּ אֶלָּא מִי שֶׁאוֹהֵב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ (דברים ו, ה).

וּמִנַּיִן אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין אַהֲבָה זוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן תַּלְמוּד, רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ (דברים ו, ז). וְאֵי זֶה, זֶה תַּלְמוּד שֶׁהוּא עַל הַלֵּב. הֲוֵי אוֹמֵר, וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ, זוֹ תַּלְמוּד שֶׁצָּרִיךְ שִׁנּוּן.

לְלַמֶּדְךָ, שֶׁפָּרְשָׁה רִאשׁוֹנָה שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע אֵין בָּהּ פֵּרוּשׁ מַתַּן שְׂכָרָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ וְגוֹ' וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם, זֶה מַתַּן שְׂכַר עוֹסְקֵי מִצְוֹת (תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב) שֶׁאֵין עוֹסְקִין בְּתַלְמוּד.

וּבְפָרָשָׁה שְׁנִיָּה כְּתִיב בָּהּ, בְּכָל לְבָבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם (דברים ו, יג), וְלֹא כָתַב בְּכָל מְאֹדֶכֶם, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל מִי שֶׁאוֹהֵב עֹשֶׁר וְתַעֲנוּג, אֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁבָּעַל פֶּה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צַעַר גָּדוֹל וְנִדּוּד שֵׁנָה, וְיֵשׁ מְבַלֶּה וּמְנַבֵּל עַצְמוֹ עָלֶיהָ, לְפִיכָךְ מַתַּן שְׂכָרָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל (ישעיה ט, א).

אוֹר גָּדוֹל, אוֹר שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן, שֶׁגְּנָזוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָעֲמֵלֵי תוֹרָה שֶׁבָּעַל פֶּה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁבִּזְכוּתָן הָעוֹלָם עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (ירמיה לג, כה). אֵי זֶה הוּא בְּרִית שֶׁנּוֹהֵג בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, זוֹ תַּלְמוּד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כֹּה אָמַר ה' אִם תָּפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתִי הַלָּיְלָה גַּם בְּרִיתִי תֵּפָר אֶת דָּוִד עַבְדִּי וְגוֹ' (ירמיה לג, יט). וְאוֹמֵר: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה (תהלים א, ב).

וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּרַת בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא תִשָּׁכַח תּוֹרָה שֶׁבָּעַל פֶּה מִפִּיהֶם וּמִפִּי זַרְעָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר ה' רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ וְגוֹ' (ישעיה נט, כא). וְלֹא כְתִיב מִמְּךָ, אֶלָּא מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ (ישעיה נט, כא).

וּלְפִיכָךְ קָבַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁתֵּי יְשִׁיבוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיוּ הוֹגִין בַּתּוֹרָה יוֹמָם וָלָיְלָה וּמִתְקַבְּצִין שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בַּאֲדָר וּבֶאֱלוּל מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּמִלְחֲמְתָהּ שֶׁל תּוֹרָה עַד שֶׁמַּעֲמִידִין דָּבָר עַל בֵּרְיוֹ וַהֲלָכָה לַאֲמִתָּהּ וּמְבִיאִין רְאָיָה מִן הַמִּקְרָא וּמִן הַמִּשְׁנָה וּמִן הַתַּלְמוּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלוֹם רַב לְאוֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל (תהלים קיט, קסה). ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם (תהלים כט, יא). וְאוֹתָן שְׁתֵּי יְשִׁיבוֹת, לֹא רָאוּ שִׁבְי וְלֹא שְׁמַד וְלֹא שָׁלָל, וְהוֹצִיאָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה קֹדֶם חָרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם, בְּתוֹרָתָן וּבְתַלְמוּדָם, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְהִגְלָה אֶת כָּל יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת כָּל הַשָּׂרִים וְאֵת כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים גּוֹלֶה וְכָל הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְלֹא נִשְׁאַר זוּלַת דַּלַּת עַם הָאָרֶץ (מלכים ב כד, יד). וְכִי מַה גְּבוּרָה יֵשׁ בִּבְנֵי אָדָם הַהוֹלְכִים בַּגּוֹלָה? אֶלָּא אֵלּוּ גִּבּוֹרֵי תוֹרָה, שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר בָּהּ, עַל כֵּן יֹאמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה' (במדבר כא, יד).

וּמִתּוֹכָן, הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר. חָרָשׁ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֶחָד מֵהֶן מְדַבֵּר, נַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּחֵרְשִׁין. מַסְגֵּר, כֵּיוָן שֶׁאֶחָד מֵהֶן סוֹגֵר דִּבְרֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה אוֹ אִסּוּר וְהֶתֵּר, אֵין בְּעוֹלָם שֶׁיָּכוֹל לִפְתֹּחַ לְטַהֵר וּלְהַתִּיר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְנִתַּתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית דָּוִד עַל שִׁכְמוֹ וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר וְאֵין פֹּתֵחַ (ישעיה כב, כב).

וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקַח (יחזקאל יז, יג), אֵלּוּ חוֹרֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִן שֶׁעָלֵיהֶן נֶאֱמַר, כֹּה אָמַר ה' וְגוֹ' כַּתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת הָאֵלֶּה כֵּן אַכִּיר אֶת גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים לְטוֹבָה (ירמיה כד, ה). וּכְתִיב: (דניאל ט, יד) וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ, וְכִי מִשּׁוּם דְּצַדִּיק וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבֵא אֶת הָרָעָה. אֶלָּא צָדְקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁהִקְדִּים וְהִגְלָה אֶת גָּלוּת יְכָנְיָה לְגָלוּת צִדְקִיָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח מֵהֶן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְיִשְׁבוּ בְּתוֹרָתָן בְּבָבֶל מִן אוֹתָהּ שָׁעָה עַד הַיּוֹם, וְלֹא שָׁלַט בָּהֶן לֹא אֱדוֹם וְלֹא יָוָן וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם שְׁמָד. וְאַף לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֵין רוֹאִין חֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי צִיּוֹן הַמְלָטִי (זכריה ב, יא), מֵאֱדוֹם וּמִיָּוָן וּמִגְּזֵרוֹתֵיהֶן.

וּכְתִיב: חוּלִי וְגֹחִי בַּת צִיּוֹן כִּיוֹלֵדָה כִּי עַתָּה תֵּצְאִי מִקִּרְיָה וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה (מיכה ד, י), וְשָׁכַנְתְּ כְּתִיב. בַּשָּׂדֶה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָדָם גּוֹלֶה בַּשָּׂדֶה, שְׁכִינָתִי לֹא זָזָה מִמֵּךְ. וּבָאת עַד בָּבֶל שָׁם תִּנָּצְלִי שָׁם יִגְאָלֵךְ ה' מִכַּף אֹיְבָיִךְ (מיכה ד, י). שָׁם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁמִּשָּׁם מַתְחֶלֶת הַגְּאֻלָּה וּמִשָּׁם עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן וְגוֹ' (עובדיה א, כא). אוֹתָהּ שָׁעָה, וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה (עובדיה א, כא). וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

סימן ד

שְׁאֵלְתָּא. דַּאֲסִיר לְהוֹן לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִגְזַל וּלְמֶחְטַף מִדֵּי חַד מִן חַבְרֵהּ, דְּאֵין לְךָ חָמוּר בְּכָל הָאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה מֵעִנְיַן הַגֵּזֶל, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה עָבְרוּ דּוֹר הַמַּבּוּל עֲלֵיהֶן וְלֹא נֶחְתַּם עֲלֵיהֶם גְּזַר דִּינָן לִמְחוֹת אֶת זִכְרָם בְּמֵי הַמַּבּוּל, עַד שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּגֵזֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס. וּכְתִיב: הֶחָמָס קָם לְמַטֵּה רֶשַׁע וְגוֹ' (יחזקאל ז, יא). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְלַמֵּד שֶׁזִּקֵּק הֶחָמָס וְעָמַד כְּמַקֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֶמּוֹנָם וְלֹא מֵהֶמֶּהֶם וְלֹא נֹחַ בָּהֶם (יחזקאל ז, יא).

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, שְׁלֹשָׁה אֵין הַפְּרִגּוֹד נִנְעָל בִּפְנֵיהֶם, אוֹנָאָה וְגֵזֶל וַעֲבוֹדָה זָרָה. אוֹנָאָה, דִּכְתִיב בָּהּ, כֹּה הִרְאַנִי וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל חוֹמַת אָנָךְ וּבְיָדוֹ אָנָךְ (עמוס ז, ז). גֵּזֶל, דִּכְתִיב: חָמָס וְשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל פָּנַי תָּמִיד (ירמיה ו, ז). עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: הָעָם הַמַּכְעִסִים אוֹתִי עַל פָּנַי תָּמִיד זֹבְחִים בַּגַּנּוֹת וְגוֹ' (ישעיה סה, ג).

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַגּוֹזֵל שָׁוֶה פְּרוּטָה מֻחֲבֶרוֹ, כְּאִלּוּ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח (משלי א, יט).

וּמָאן דְּגָזַל וְעָבַד תְּשׁוּבָה וּמַהְדַּר גְּזֵלָה לְמָרֵהּ, מִכַּפֵּר לֵיהּ. וְאִי מָאִית נְגִזַל, מַהְדַּר לְיוֹרְשָׁיו וּמִכַּפֵּר לֵהּ. וְכִי מַהְדַּר לַנְּגָזַל, מִבָּעֵי לֵהּ לַאֲחוּלֵי עַל גַּבֵּהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִמְנַע מִלְּמֶעְבַּד תְּשׁוּבָה, דְּתָנוּ רַבָּנָן, הַגַּזְלָנִין וּמַלְוֵי רִבִּית שֶׁהֶחֱזִירוּ, אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן. וְכָל הַמְּקַבֵּל מֵהֶן, אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ, הַנִּי מִלֵּי, שֶׁאֵין גְּזֵלָה חוֹזֶרֶת בְּעֵינָהּ. אֲבָל חוֹזֶרֶת בְּעֵינָהּ,

מְקַבְּלִין, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בִּימֵי רַבִּי נִשְׂנֵית מִשְׁנָה זוֹ, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, רֵיקָה, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, אֲפִלּוּ אַבְנֵט שֶׁאַתָּה חוֹגֵר אֵינוֹ שֶׁלְּךָ, וְנִמְנַע וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ, הַגַּזְלָנִים וּמַלְוֵי בָרִבִּית שֶׁהֶחֱזִירוּ אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן, וְהַמְקַבֵּל מֵהֶן אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, מִפְּנֵי מַה הֶחֱמִירָה תּוֹרָה בַּגַּנָּב יוֹתֵר מִן הַגַּזְלָן, שֶׁהַגַּנָּב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַּזְלָן כְּתִיב בֵּהּ וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וְגוֹ' (ויקרא ה, כג). אָמַר לָהֶן, זֶה הִשְׁוָה כְּבוֹד הָעֶבֶד לִכְבוֹד קוֹנוֹ, וְזֶה לֹא הִשְׁוָה כְּבוֹד עֶבֶד לִכְבוֹד קוֹנוֹ. כְּבִיכוֹל עָשָׂה עַיִן שֶׁל מַעְלָה כְּאִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֶה, וְאֹזֶן כְּאִלּוּ אֵין שׁוֹמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵה' לַסְתִּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וְגוֹ' (ישעיה כט, טו). וּכְתִיב: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָהּ וְגוֹ' (תהלים צד, ז). וּכְתִיב: עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ וְאֵין ה' רוֹאֶה (יחזקאל ח, יב).

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מָשָׁל מָשָׁל מִשּׁוּם רַבָּן גַּמְלִיאֵל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ בָּעִיר וְעָשׂוּ מִשְׁתֶּה. אֶחָד זִמֵּן כָּל בְּנֵי הָעִיר וְלֹא זִמֵּן אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ, וְאֶחָד לֹא זִמֵּן לֹא אֶת בְּנֵי הָעִיר וְלֹא אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ. אֵיזֶה מֵהֶן עָנְשׁוֹ מְרֻבֶּה, הֲוֵי אוֹמֵר: זֶה שֶׁזִּמֵּן אֶת בְּנֵי הָעִיר וְלֹא זִמֵּן אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל מְלָאכָה, שׁוֹר שֶׁבִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, חֲמִשָּׁה. שֶׂה שֶׁלֹּא בִטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, אַרְבָּעָה. וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי אוֹמֵר, בֹּא וּרְאֵה, שֶׁחָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת אֲפִלּוּ עַל גַּנָּב. שׁוֹר שֶׁהָלַךְ בְּרַגְלָיו, חֲמִשָּׁה. וְשֶׁה שֶׁהִרְכִּיבוֹ עַל כְּתֵפוֹ, אַרְבָּעָה.

וְהֵיכָא דְּגָזַל וְאָמַר, אִשְׁקוֹל הַשְׁתָּא דְּצָרִיךְ לִי וַהֲדַר אֲשַׁלֵּם, רָשָׁע מִקְרֵי, דִּכְתִיב, חֹבֵל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם (יחזקאל לג, טו), אַף עַל פִּי שֶׁמֵּשִׁיב, רָשָׁע הוּא. בְּרַם, צָרִיךְ אַתְּ לְמֵילַף, הַנֵּי מִלֵּי, הֵיכָא דְּקָא גָּזֵיל אַדַּעְתָּא לְמִשְׁקְלֵהּ לְנַפְשֵׁהּ? אֲבָל הֵיכָא דְּקָא בָּעֵי לְמִתַּן מַתָּנָה לְהַהוּא נְגָזָל וְלָא בָּעֵי לְקַבּוּלֵי וְאָמַר אִגְּנוּב מִנֵּהּ כִּי הֵיכִי דַּאֲהַנֵּי לֵהּ וַאֲשַׁלֵּם לֵהּ תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל, אִי נַמִּי שָׁבַק מָאנֵי בְּדֵכְתָּא דְּלָא מִנְטַר אוֹ זוּזֵי וּפָשַׁע וְאַשְׁכְּחִנְהוּ אֱנִישׁ אַחֲרִינָא וְאָמַר, אַקְנִיטֶנּוּ עַד דְּיִתְבָּעֵהוּ וְיִזְדַּהַר בְּמָאנֵהּ זִמְנָא אַחֲרִינָא וְלָא לִפְשַׁע, מַאי, כֵּיוָן דְּלַהֲנָאתוֹ קָא מְכַוֵּן וְשָׁרֵי, אוֹ דִלְמָא כֵּיוָן דְּעַד מַהְדַּר לֵהּ אִית לֵהּ צַעֲרָא, מַאי.

תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, לֹא תִגְנֹב, עַל מְנַת לְמֵיקַט. לֹא תִגְנֹב, עַל מְנַת לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל. מַאי טַעֲמָא, קְרָא יְתֵרָא הוּא, דִּכְתִיב: לֹא תִגְזֹל. וְכֵן הֲלָכָה.

סימן ה

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ וגו', אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּפָּסוּק נֹחַ לְמָה, זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה שֶׁרָאוּ שְׁלֹשָׁה עוֹלְמוֹת, נֹחַ וְדָנִיֵּאל, וְאִיּוֹב. נֹחַ, רָאָה עוֹלָם בִּישׁוּבוֹ וְרָאָהוּ בְּחָרְבָּנוֹ וְחָזַר וְרָאָהוּ בְּיִשּׁוּבוֹ. דָּנִיֵּאל, רָאָה בְנָיָן בַּיִת רִאשׁוֹן וְרָאָהוּ חָרֵב וְחָזַר וְרָאָהוּ בָנוּי בְּבִנְיָן בַּיִת שֵׁנִי. אִיּוֹב, רָאָה בִּנְיַן בֵּיתוֹ וְחָרְבָּנוֹ וְחָזַר וְרָאָה בְּיִשּׁוּבוֹ. אִישׁ צַדִּיק, עַל שֵׁזֶן בְּרִיּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא צַדִּיק. שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם נִקְרְאוּ צַדִּיקִים עַל שֵׁזֶנוּ אֶת הַבְּרִיּוֹת, נֹחַ וְיוֹסֵף. שֶׁכָּךְ כְּתִיב בּוֹ, עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק (עמוס ב, ו). וּכְתִיב בּוֹ, וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף (בראשית מז, יב).

אָמַר רַב אַחָוָה בַּר רַב זְעִירָא, אַף בְּנֵי נֹחַ שָׁנְּכְנְסוּ בַּתֵּבָה וְהַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהָעוֹפוֹת, כֻּלָּן צַדִּיקִים הָיוּ, לְפִי שֶׁדּוֹר הַמַּבּוּל הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ כְּתִיב בָּהֶן, שֶׁהִרְבִּיעוּ בְּהֵמָה עַל חַיָּה וְחַיָּה עַל בְּהֵמָה וְהַכֹּל עַל אָדָם וְאָדָם עַל הַכֹּל, לְפִיכָךְ כְּתִיב בָּהֶן, הִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ. וּמִנַּיִן שֶׁמִּמַּעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית נִצְטַוּוּ הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת וְרֶמֶשׂ שֶׁלֹּא לְהִדָּבֵק עִם שְׁאֵינוֹ מִינוֹ, דִּכְתִיב: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְגוֹ' (בראשית א, כה). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל מִין וָמִין יִדְבַּק בְּמִינוֹ, וְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ אָסוּר.

תְּמִים, זֶה אֶחָד מִשִּׁבְעָה מְהוּלָלִים שֶׁנּוֹלְדוּ בָעוֹלָם, אָדָם הָרִאשׁוֹן נִבְרָא מָהוּל, וְשֵׁת בְּנוֹ נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ (בראשית ה, ג). נֹחַ נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: תְּמִים הָיָה בְּדוֹרֹתָיו. יַעֲקֹב נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם (בראשית כה, כז). וְיוֹסֵף נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף (בראשית לז, ב), שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לְאָבִיו. מֹשֶׁה נוֹלַד מָהוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא (שמות ב, ב). וְאִיּוֹב נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: אִישׁ תָּם וְיָשָׁר (איוב א, ח).

בְּדוֹרֹתָיו, וְלֹא בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. חַד אָמַר, תְּמִים הָיָה בְּדוֹר הַמַּבּוּל וּבְדוֹר הַפַּלָּגָה, שֶׁאִלּוּ הָיָה בְּדוֹרוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו. מָשָׁל לְחָבִית שֶׁל אֲפַרְסְמוֹן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת בְּמָקוֹם הַמְטֻנָּף. בִּמְקוֹמָהּ, רֵיחָהּ נוֹדֵף. שֶׁלֹּא בִמְקוֹמָהּ אֵין רֵיחָהּ נוֹדֵף. וְחַד אָמַר, תְּמִים הָיָה בְּדוֹרֹתָיו, כָּל שֶׁכֵּן בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים. מָשָׁל לְצְלוֹחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת בִּמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת רֵיחָהּ נוֹדֵף, כָּל שֶׁכֵּן אִם הָיְתָה מֻנַּחַת בִּמְקוֹם הַבֹּשֶׂם.

אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ, שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹמְכוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּקֵּעַ בְּמַעֲשֵׂה דוֹר הַמַּבּוּל. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְהָיָה הוֹלֵךְ בִּשְׁלִיחוּת אָבִיו, וְהָיָה לְפָנָיו דֶּרֶךְ מְשֻׁקָּע בְּטִיט, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ סוֹמְכוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁקַע בַּטִּיט. אֶבָל אַבְרָהָם כְּתִיב בּוֹ, הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי (בראשית מח, טו), וּבָאבוֹת כְּתִיב: הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבוֹתַי לְפָנָיו שֶׁהָיוּ מְרַוְּחִין לַשְּׁכִינָה, וְהָיוּ מַקְדִּימִין וְהוֹלְכִין לְפָנָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ.

עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹּפֶר, אָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי, מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה מַתְרֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ תְשׁוּבָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְשׁוּבָה, אָמַר לוֹ: עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹּפֶר. עָמַד נֹחַ וְעָשָׂה תְשׁוּבָה וְנָטַע אֲרָזִים. וְהָיוּ אוֹמְרִין לוֹ, אֲרָזִים אֵלּוּ לָמָּה? אָמַר לָהֶן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְהָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, וְאָמַר לִי לַעֲשׂוֹת תֵּבָה, כְּדֵי שֶׁאִמָּלֵט בָּהּ אֲנִי וּבֵיתִי. וְהָיוּ מְשַׂחֲקִין מִמֶּנּוּ וּמַלְעִיגִין בִּדְבָרָיו. וְהָיָה מַשְׁקֶה אוֹתָן אֲרָזִים וְהֵן גְּדֵלִין. וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה? וּמֵשִׁיב לָהֶן כָּעִנְיָן הַזֶּה, וְהָיוּ מַלְעִיגִין עָלָיו. לְסוֹף יָמִים קִצְּצָן וְהָיָה מְנַסְּרָן, וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה. וְאוֹמֵר לָהֶן כָּךְ, וְהָיָה מַתְרֶה בָהֶן. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְשׁוּבָה, מִיָּד הֵבִיא עֲלֵיהֶן מַבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם.

סימן ו

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ. יִלַּמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָרוֹאֶה קֶשֶׁת בֶּעָנָן מַה צָּרִיךְ לְבָרֵךְ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָרוֹאֶה קֶשֶׁת בֶּעָנָן, מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹכֵר הַבְּרִית, נֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ. הֲרֵי מִן הַמִּשְׁנָה. מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב: אֶת קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית.

וְאֵין מַעֲשָׂיו כְּמַעֲשֵׂה בָשָׂר וָדָם. בָּשָׂר וָדָם כָּל זְמַן שֶׁאוֹהֲבוֹ חַי, אַהֲבָתוֹ קַיֶּמֶת עִמּוֹ. מֵת, בָּטְלָה הָאַהֲבָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן. מֵת אַבְרָהָם, הָיְתָה אַהֲבָתוֹ קַיֶּמֶת לְיִצְחָק בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים וְגוֹ' (בראשית כה, יא). בְּנֹחַ שֶׁבָּעוֹלָם, הַמֶּלֶךְ מְכַבֵּד אוֹהֲבוֹ בְּכֶסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וּמְעַשְּׂרוֹ. נִכְנַס לְסַפִּינָה, עוֹמֵד עָלָיו סַעַר גָּדוֹל מְאַבֵּד אֶת נַפְשׁוֹ וּמָמוֹנוֹ, לְפִי שֶׁאֵין יָכוֹל הַמֶּלֶךְ לְשָׁמְרוֹ מִן הַיָּם וּמִן הַלִּסְטִין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לְאוֹהֲבוֹ מַתָּנָה וּמְשַׁמְּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ (במדבר ו, כד). בֵּרַךְ לְאַבְרָהָם וּשְׁמָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א). וְכֵן לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב.

אָדָם נִכְנָס בַּסְּפִינָה עָמַד עָלָיו סַעַר, אִם יֵשׁ עִמּוֹ בְּהֵמָה וְכֵלִים, מְזָרְקָן לַיָּם וּמְקַיְּמִין אֶת הָאָדָם, שֶׁאֵין מְרַחֲמִין עַל הַבְּהֵמָה וְכֵלִים כְּשֵׁם שֶׁמְּרַחֲמִין עַל הָאָדָם. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֵׁם שֶׁרַחֲמָיו עַל הָאָדָם, כָּךְ רַחֲמָיו עַל הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו (תהלים קמה, ט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְגוֹ'.

סימן ז

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ (משלי יב, י), יוֹדֵעַ צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם אֲפִלּוּ נֶפֶשׁ בְּהֵמוֹת אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, שֶׁאֵין מִדּוֹתָיו כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם.

מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁמָּרְדָה מְדִינָה לַמֶּלֶךְ, מְשַׁלַּח לְגִיוֹנוֹתָיו עָלֶיהָ וְהוֹרֵג הַטּוֹבִים עִם הָרָעִים, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי מָרַד וּמִי הוּא כָּשֵׁר. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל הַדּוֹר

מַכְעִיסוֹ וְיֵשׁ בּוֹ צַדִּיק אֶחָד, מַצִּילוֹ, הֲוֵי אוֹמֵר, יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, טוֹב ה' לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בּוֹ (נחום א, ז).

וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי, אֵלּוּ דּוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ אַכְזָרִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בְּשָׁעָה שֶׁהָעֶלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶן אֶת הַתְּהוֹמוֹת וְהָיוּ רוֹאִין אֶת הַמַּעְיָנוֹת עוֹלוֹת עֲלֵיהֶן, מֶה הָיוּ עוֹשִׂין? הָיוּ לָהֶן בָּנִים הַרְבֵּה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: זַרְעָם נָכוֹן לִפְנֵיהֶם עִמָּם (איוב כא, ח), שֶׁהָיְתָה הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת וְיוֹלֶדֶת, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְהָיָה נָכוֹן לַבֹּקֶר (שמות לד, ב). וְצֶאֱצָאֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם (איוב כא, ח), שֶׁהָיוּ רוֹאִין לְעַצְמָם בָּנִים וּבְנֵי בָנִים. הָיוּ בָהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין אֶת בְּנֵיהֶם וְנוֹתְנִין אוֹתָם עַל הַתְּהוֹם וְכוֹבְשִׁין עֲלֵיהֶם וְאֵינָן מְרַחֲמִין עֲלֵיהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין כֵּן, שֶׁכֵּן אִיּוֹב אוֹמֵר, יִשְׁכָּחֵהוּ רֶחֶם מְתָקוֹ רִמָּה עוֹד לֹא יִזָּכֵר וַתִּשָּׁבֵר כָּעֵץ עַוְלָה (איוב כד, כ). עוֹד לֹא יִזָּכֵר הָרֶחֶם שֶׁלּוֹ שֶׁהָיוּ בָנָיו. מֶה עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹרִיד עֲלֵיהֶם מַבּוּל מִלְמַעְלָה וְשִׁבְּרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשָּׁבֵר כָּעֵץ עַוְלָה.

אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, קָשִׁים הָיוּ מְאֹד וּבַעֲלֵי קוֹמָה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בָּהֶן, הֵמָּה הַגִּבֹּרִים (בראשית ו, ד). וְאִלּוּלֵי שֶׁפָּרַע מֵהֶם בָּאֵשׁ מִלְמַעְלָן, אֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהֶן, שֶׁכָּךְ אִיּוֹב אוֹמֵר, אִם לֹא נִכְחַד קִימָנוּ וְיִתְרָם אָכְלָה אֵשׁ (איוב כב, כ).

כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא נִשְׁטְפוּ קוֹמָתָן בִּתְהוֹמוֹת שֶׁלְּמַטָּן, הוֹרִיד עֲלֵיהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְרָם אָכְלָה אֵשׁ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהָפַךְ עֲלֵיהֶם הָעוֹף וְהַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהֵן גּוֹעִו אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְוַע כָּל בָּשָׂר הָרֹמֵשׂ וְגוֹ', בַּבְּהֵמָה, בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ רוֹאִין עַצְמָן שֶׁהֵן אוֹבְדִין, הָיוּ מְבַקְּשִׁין לַהֲפֹךְ אֶת הַתֵּבָה. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִקְרִיחַ אֶת הַתֵּבָה אֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ. וְאֵין וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ. וְאֵין וַיִּסְגֹּר אֶלָּא אֲרָיוֹת, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: שְׁלַח מַלְאָכֵהּ וּסָגַר פֶּם אַרְיָוָתָא (דניאל ו, כג).

סימן ח

וַיִּדַּבֵּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ לֵאמֹר צֵא מִן הַתֵּבָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לִתֵּן רֹק תְּפֵל עַל גַּבֵּי הָעַיִן בַּשַּׁבָּת. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, אָסוּר לִתֵּן רֹק עַל גַּבֵּי הָעַיִן בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְרַפֵּא בַּשַּׁבָּת. בּוֹא וּרְאֵה, שֶׁאֵין מַכָּה בָעוֹלָם שֶׁאֵין לָהּ רְפוּאָה. וּמַה הִיא רְפוּאָתוֹ שֶׁל יֶצֶר הָרַע, תְּשׁוּבָה,

דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר, שִׁלְשָׁה דְּבָרִים מְבַטְּלִין גְּזֵרָה קָשָׁה, אֵלּוּ הֵן, תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אַף שִׁנּוּי הַשֵּׁם וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַוֶּה לְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם וְגוֹ', וְשִׁיֵּר לְנֹחַ בַּתֵּבָה. כֵּיוָן שֶׁנָּחוּ הַמַּיִם, הָיָה צָרִיךְ נֹחַ לָצֵאת מִן הַתֵּבָה. אֶלָּא אָמַר,

בִּרְשׁוּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִכְנַסְתִּי, שֶׁאָמַר לִי, בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה, וְעַכְשָׁו אֵינִי יוֹצֵא אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ. נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ לֵאמֹר צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ.

סימן ט

צֵא מִן הַתֵּבָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת שְׁמֶךָ בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל עָלָי (תהלים קמב, ח). הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי, שֶׁהָיָה נֹחַ סָגוּר בַּתֵּבָה. אָמַר רַבִּי לֵוִי, כָּל אוֹתָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ לֹא טָעַם טַעַם שֵׁנָה, לֹא נֹחַ וְלֹא בָנָיו, שֶׁהָיוּ זְקוּקִין לָזוּן אֶת הַבְּהֵמָה וְאֶת הַחַיָּה וְאֶת הָעוֹפוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֲפִלּוּ שְׁבִשְׁתִּין לְפִילִין וּזְכוּכִיוֹת לְנַעֲמִיוֹת הִכְנִיסוּ בְּיָדָן לָזוּן אוֹתָן. יֵשׁ בְּהֵמָה שֶׁאוֹכֶלֶת לִשְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וְיֵשׁ אוֹכֶלֶת לִשְׁלֹשָׁה.

תֵּדַע לְךָ, שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם שֵׁנָה, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בַּרְבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, פַּעַם אַחַת שָׁהָה נֹחַ לָזוּן אֶת הָאֲרִי, הִכִּישׁוֹ הָאֲרִי וְיָצָא צוֹלֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׁאֵר אַךְ נֹחַ. אַךְ, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁלֵם וְלֹא הָיָה כְּשֵׁר לְהַקְרִיב קָרְבָּן וְהִקְרִיב שָׁם בָּנוֹ תַּחְתָּיו. וְעָלָיו נֶאֱמַר, הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם (משלי יא, לא).

רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי אָמַר, יָצָא גוֹנַח וְכוֹהֶה דָּם מִן הַצִּנָּה. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי וְגוֹ' בִּי יַכְתִּירוּ צַדִּיקִים. שֶׁבִּי נוֹטֵל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֶּתֶר, שֶׁאוֹמֵר, וּמָה, נֹחַ שֶׁהָיָה צַדִּיק וְלֹא הָיָה צַדִּיק שָׁלֵם, כָּךְ עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִסִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: יְמַלֵּט אִי נָקִי (איוב כב, ל), וְלֹא נָקִי. אִם הָיָה צַדִּיק גָּמוּר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

סימן י

צֵא מִן הַתֵּבָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים (קהלת ח, ב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, שֶׁאִם תִּגְזֹר עֲלֵיכֶם מַלְכוּת גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת, אַל תִּמְרְדוּ עָלֶיהָ בְּכָל דָּבָר שֶׁהִיא גוֹזֶרֶת עֲלֵכֶם, אֶלָּא פִּי מֶלֶךְ שְׁמוֹר. אֲבָל אִם תִּגְזֹר עֲלֵיכֶם לְבַטֵּל הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹת, אַל תִּשְׁמַע לָהּ, אֶלָּא אֱמֹר לָהּ, אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמוֹר, בְּכָל מַה שֶּׁאַתְּ צְרִיכָה. אֲבָל עַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים, אַל תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ (קהלת ח, ג), לְפִי שֶׁאֵין מְבַטְּלִין אֶתְכֶם מִן הַמִּצְוֹת, אֶלָּא שֶׁתִּתְכַּפְּרוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִיכָךְ עַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים.

וְכֵן עָשׂוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. בְּשָׁעָה שֶׁהֶעֱמִיד נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַצֶּלֶם, אָמְרוּ לוֹ מָה אַתָּה סָבוּר, שֶׁאִם תַּשְׁלִיךְ אוֹתָנוּ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ, יוֹדְעִים אֲנַחְנוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָכוֹל לְהַצִּיל אוֹתָנוּ, אֶלָּא בֵּין מַצִּיל וּבֵין שֶׁאֵינוֹ מַצִּיל, אֵין אָנוּ מִשְׁתַּחֲוִים לַצֶּלֶם, דִּכְתִיב: הֵן אִיתַי אֱלָהָנָא דִּי אֲנַחְנָא פָּלְחִין יָכֵל לְשֵׁיזָבוּתָנָא מִן אַתּוּן נוּרָא

יְקִדְתָּא וּמִן יְדָךְ מַלְכָּא יְשֵׁזִיב, וְהֵן לָא יְדִיעַ לֶהֱוֵא לָךְ מַלְכָּא דִּי לֵאלָהָךְ לָא אִיתָנָא פָּלְחִין וּלְצָלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקֵמְתְּ לָא נִסְגֻּד (דניאל ג, יז-יח). אָמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַר, הַצְדָּא שַׁדְרָךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ (דניאל ג, יד). מַהוּ הַצְדָּא? אָמַר לָהֶם: הַאֱמֶת אַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ. עֲנוֹ שַׁדְרָךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ וְאָמְרִין לְמַלְכָּא, נְבוּכַדְנֶצַר לָא חַשְׁחִין וְגוֹ' (דניאל ג, טז), וְלֹא אָמְרוּ לוֹ מַלְכָּא, אֶלָּא אָמְרוּ לוֹ: נְבוּכַדְנֶצַר לָא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא עַל דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָהוּתָךְ. אִם לְמִסִּים אִם לְאַרְנוֹנִיּוֹת וּלְכָל מַה שֶּׁאַתָּה גּוֹזֵר, אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר, וְאַתָּה מֶלֶךְ עָלֵינוּ. אֲבָל לִכְפֹּר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה נְבוּכַדְנֶצַר, לֹא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא וְגוֹ', שֶׁכֵּן אָנוּ מְצוּיִין עַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים, אַל תְּבָהֵל מִפְּנָיו תֵּלֵךְ אַל תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע (קהלת ח, ג). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֵהֶן כָּךְ, בְּאַדַּיִן נְבוּכַדְנֶצַר הִתְמְלִי חֱמָא וּצְלֶם אַנְפּוֹהִי אֶשְׁתַּנִי עַל שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ עֲנֵה וְאָמַר לְמֶזַא לְאַתּוּנָא חַד שְׁבְעָה עַל דִּי חֲזֵה לְמֶזַיֵּהּ (דניאל ג, יט). כֵּיוָן שֶׁהִסְּיקוּ אֶת הַכִּבְשָׁן, בֵּאדַיִן גַּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתּוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן פַּטְשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן וּלְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא (דניאל ג, כא). מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה אַל יְשַׁנֶּה אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן כְּבוֹדוֹ, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ אֵלּוּ לִשְׁרֵף וְקִשְּׁטוּ עַצְמָן.

וְגַבְרַיָּא אִלֵּךְ תְּלָתֵהוֹן שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ נְפַלוּ לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא מְכַפְּתִין (דניאל ג, כג). כֵּיוָן שֶׁיָּרְדוּ לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן, תָּלוּ עֵינֵיהֶם וְאָמְרוּ, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא בָטַחְנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ אֶלָּא בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם, לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד וְגוֹ', לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם וְגוֹ' (תהלים קטו, א-ב), כָּל אוֹתוֹ עִנְיָן. וַהֲרֵי כְּנֶסֶ הָרִשָׁע הַזֶּה אֶת כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן מִתְבַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפָּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזָרַיָּא גְּדָבְרַיָּא דְּתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכֹל שִׁלְטוֹנֵי מְדִינָתָא לַחֲנֻכַּת צַלְמָא דִּי הֲקֵם נְבוּכַדְנֶצַר (דניאל ג, ג). שִׁשָּׁה

נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם לַצַּדִּיקִים, וְאֵלּוּ הֵן, צָף הַכִּבְשָׁן, וְנִפְרַץ הַכִּבְשָׁן, וְנָמַק יְסוֹדוֹ, וְנֶהְפַּךְ הַצֶּלֶם עַל פָּנָיו, וְנִשְׁרְפוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, וְהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל אֶת הַמֵּתִים. וְכֻלָּן מִן הַמִּשְׁנָה. אֶלָּא הַלְלוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִפֹּרֶשׁ מִן הַפְּסוּק, דִּכְתִיב: גַּבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי הַסְקוּ לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ קַטֵּל הַמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא (דניאל ג, כב). וּמִנַּיִן שֶׁנִּשְׁרְפוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, דִּכְתִיב: וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפָּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבְרֵי מַלְכָּא (דניאל ג, כז). וְהֵיכָן אֲדַרְגָּזָרַיָּא גְּדָבְרַיָּא וַחֲבָרָיו, אֶלָּא קַטֵּל הַמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא.

בְּאוֹתוֹ שָׁעָה בִּקֵּשׁ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִירֵד לְהַצִּיל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִן הַכִּבְשָׁן. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְלִשְׁמִי יְרִדוּ, אֲנִי יוֹרֵד וּמַצִּילָן וּמַתִּירָן, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים ה' מַתִּיר אֲסוּרִים (תהלים קמו, ז). מֻשֶּׁהִתִּירָן וְהֵצִיף לָהֶם אֶת הַכִּבְשָׁן, וְהֶעֱלָה אוֹתוֹ וְהִשְׁוָה אוֹתוֹ לָאָרֶץ, שֶׁהָיָה עָמֹק. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַמַּלְאָךְ, אָמַר לָהֶן, צְאוּ לָכֶם מִכָּאן שֶׁהֲרֵי

כְּבָר הִתְּיר אֶתְכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעָשָׂה לָכֶם נִסִּים וְהִשְׁוָהוּ לָאָרֶץ. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ יוֹצְאִין אֶלָּא בִּרְשׁוּת הַמֶּלֶךְ, שֶׁלֹּא יֹאמַר בָּרְחוּ לָהֶן מִן הַכִּבְשָׁן, אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר, בִּרְשׁוּתוֹ הֶשְׁלַכְנוּ, בִּרְשׁוּתוֹ נֵצֵא. כְּשֶׁבָּא נְבוּכַדְנֶאצַּר וְרָאָה אוֹתָן, הִתְחִיל תָּמֵהַּ. עָנָה וְאָמַר, שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ עַבְדּוֹהִי דִּי אֱלָהָא עִלָּאָה פָּקוֹ וֶאֱתוֹ, בֵּאדַיִן נָפְקִין שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ מִן גּוֹא נוּרָא (דניאל ג, כו). פָּקוּ וּסְקוּ לֹא נָאֶמַר, אֶלָּא פָּקוּ וֶאֱתוֹ. מִכָּאן, שֶׁנַּעֲשָׂה הַכִּבְשָׁן שָׁוֶה לָאָרֶץ. בֵּאדַיִן נָפְקִין, בִּרְשׁוּתוֹ הֶשְׁלִכוּ וּבִרְשׁוּתוֹ יָצְאוּ. מִמִּי לָמְדוּ, מִנֹּחַ שֶׁנִּכְנַס בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתֶךָ. וּלְבַסּוֹף נֶאֱמַר לוֹ צֵא מִן הַתֵּבָה.

בְּפֶשַׁע שִׂפְתַיִם מוֹקֵשׁ רָע וַיֵּצֵא מִצָּרָה צַדִּיק (משלי יב, יג). בְּפֶשַׁע שִׂפְתַיִם מוֹקֵשׁ רָע, אֵלּוּ דּוֹר הַמַּבּוּל שֶׁאָמְרוּ, מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ (איוב כא, טו). וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כא, יג). יֵשׁ גֵּר וְתוֹשָׁב אוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת פַּנֵּה אֶת כֵּלֶיךָ וַיֵּצֵא מִצָּרָה צַדִּיק, זֶה נֹחַ שֶׁאָמַר לוֹ צֵא מִן הַתֵּבָה.

סימן יא

דָּבָר אַחֵר, צֵא מִן הַתֵּבָה. אָמַר דָּוִד, הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי (תהלים קמב, ח). כְּשֶׁהָיָה נֹחַ בַּתֵּבָה, הָיָה מִתְפַּלֵּל תָּמִיד הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצוֹא רַק לְשֶׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ (תהלים לב, ו).

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נֹחַ, גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, שֶׁלֹּא תֵצֵא מִן הַמַּסְגֵּר הַזֶּה עַד שֶׁתַּשְׁלִימוּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְכֵן יְשַׁעְיָה אָמַר, כֹּה אָמַר ה' בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וְגוֹ', לֵאמֹר לָאֲסוּרִים צֵאוּ לַאֲשֶׁר בַּחֹשֶׁךְ הִגָּלוּ (ישעיה מט, ח-ט).

לֵאמֹר לָאֲסוּרִים צֵאוּ, שֶׁהָיוּ אֲסוּרִים מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. לָמָּה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָעוֹלָם נָתוּן בְּצָרָה וּבְחֻרְבָּן אָסוּר לְאָדָם לְהִזָּקֵק בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה, שֶׁלֹּא יְהֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹסֵק בְּחֻרְבַּן הָעוֹלָם וְהוּא בּוֹנֶה. וְכֵן עָשָׂה יוֹסֵף, עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ שְׁנֵי בַצֹּרֶת נִזְקַק לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים (בראשית מא, נ). אֵימָתַי, בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָה (בראשית מא, נ).

וְכֵן אִיּוֹב אוֹמֵר, בְּחֶסֶר וּבְכָפָן גַּלְמוּד (איוב ל, ג). כְּשֶׁהַחֶסֶר וְהַכָּפָן בָּא לָעוֹלָם, גַּלְמוּד, גְּלֵה מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וְכֵן עָשָׂה נֹחַ, כְּשֶׁנִּכְנַס בַּתֵּבָה, כְּתִיב בּוֹ, וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו, אַחַר כָּךְ וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו. וּכְשֶׁיָּצָא, אָמַר לוֹ: צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וְגוֹ'. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁנֶּאֶסְרוּ נֹחַ וּבָנָיו מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה,

הֲדָא הוּא דִכְתִיב, לֵאמֹר לָאֲסוּרִים צֵאוּ. לֵאמֹר לָאֲסוּרִים מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, צְאוּ מִן הַתֵּבָה. לַאֲשֶׁר בַּחֹשֶׁךְ הִגָּלוּ, אֵלּוּ הַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהָעוֹף. מִיָּד אָמַר לָהֶן, וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ בָהּ.

אָמַר לוֹ נֹחַ, רִבּוֹן הָעוֹלָם, שֶׁמָּא אַתָּה חוֹזֵר וּמֵבִיא מַבּוּל. אָמַר לוֹ: לָאו, נִשְׁבַּע אֲנִי שֶׁאֵינִי מֵבִיא מַבּוּל עוֹד לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' וְגוֹ' (בראשית ח, כא). וְאוֹמֵר: כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ וְגוֹ' (ישעיה נד, ט).

וְאַתָּה מוֹצֵא מִן אוֹתָהּ שָׁעָה עַד שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַרְבָּעִים יוֹם הָיוּ עוֹשִׂין גְּשָׁמִים כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה לְשׁוּם מֵי הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ אַרְבָּעִים יוֹם. וּכְשֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם וּפָסְקוּ מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַשָּׁנָה הָאַחַת עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל (מלכים א ו, לח). מַהוּ יֶרַח בּוּל, יֶרַח שֶׁבּוֹלְלִין לַבְּהֵמוֹת מִתּוֹךְ הַבַּיִת.

דָּבָר אַחֵר, בְּיֶרַח בּוּל, בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ עוֹשָׂה בּוּלִין בּוּלִין. דָּבָר אַחֵר, בְּיֶרַח בּוּל, יֶרַח שֶׁבָּחֲרוּ אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁל מַבּוּל.

וּמָצִינוּ שֶׁאָמַר לְנֹחַ, לֹא יִהְיֶה עוֹד מַיִם לַמַּבּוּל. וּבָא יְשַׁעְיָה וּפֵרַשׁ שֶׁנִּשְׁבַּע, דִּכְתִיב: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי (ישעיה נד, ט), וְקַיָּם דְּבָרִי לְעוֹלָם. שֶׁלֹּשׁ שְׁבוּעוֹת שֶׁנִּשְׁבַּע בְּפֵרוּשׁ לְיִשְׂרָאֵל, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֵלּוּ הֵן, כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעֹר בָּךְ וְגוֹ' (ישעיה נד, ט), זֶה רִאשׁוֹנָה. וְהַשְּׁנִיָּה, נִשְׁבַּע אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּקָדְשׁוֹ וְגוֹ' (עמוס ד, ב). וְהַשְּׁלִישִׁית, נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ (ישעיה סב, ח).

בִּימִינוֹ, זוֹ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דברים לג, ב). וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ, אֵלּוּ תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן (תהלים כט, יא). אִם אֶתֵּן אֶת דָּגְנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבָיִךְ וְגוֹ' בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי (ישעיה סב, ח-ט), זוֹ יְרוּשָׁלַיִם. וּמַה נִּשְׁבַּע? שֶׁהוּא בְּכְבוֹדוֹ בּוֹנֶה אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה' נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס (תהלים קמז, ב).

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, מָסֹרֶת אַגָּדָה הִיא, שֶׁאֵין יְרוּשָׁלַיִם נִבְנֵית עַד שֶׁיִּתְכַּנְּסוּ הַגָּלֻיּוֹת. וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, שֶׁכְּבָר נִתְקַבְּצוּ הַגָּלֻיּוֹת וְלֹא נִבְנֵית יְרוּשָׁלַיִם, אַל תַּאֲמִין. לָמָּה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה', וְאַחַר כָּךְ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס.

אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא כְבָר נִבְנֵית יְרוּשָׁלַיִם וְחָרְבָה? אָמַר לָהֶם: עַל יְדֵי עֲוֹנוֹתֵיכֶם חָרְבָה וּגְלִיתֶם מִתּוֹכָהּ. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי בּוֹנֶה אוֹתָהּ וְאֵינִי הוֹרֵס אוֹתָהּ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָנָה ה' צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ (תהלים קב, יז).

סימן יב

וַיְהִיוּ בְנֵי נֹחַ הַיֹּצְאִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי הוּא הַמְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה הָאִישׁ אוֹ הָאִשָּׁה. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָאִישׁ מְצֻוֶּה וְלֹא הָאִשָּׁה.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עַל שְׁנֵיהֶם נֶאֱמַר, וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח). וּכְבָשָׁהּ כְּתִיב, הָאִישׁ כּוֹבֵשׁ אֶת הָאָרֶץ וְאֵין הָאִשָּׁה כּוֹבֶשֶׁת וְהָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה יוֹתֵר מִן הָאִשָּׁה,

תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי דָּחַק אַבְרָהָם לְהַשִּׂיא אִשָּׁה לְיִצְחָק בְּנוֹ, וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ וְגוֹ' (בראשית כד, ב). וּכְתִיב: וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (בראשית כד, ג). וּכְתִיב: כִּי אִם אֶל אַרְצִי וְגוֹ' (בראשית כד, ד). הֲרֵי אַבְרָהָם דָּחַק עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְכֵן יִצְחָק אָמַר לְיַעֲקֹב, קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם וְגוֹ' (בראשית כח, ב), לִשָּׂא אִשָּׁה הַהוֹגֶנֶת לוֹ. וְלֹא כְּדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִין בַּזְּנוּת וְהוֹלְכִין וְנִזְקָקִין לְשֶׁאֵינָן מִינָן. רְאֵה מַה כְּתִיב בָּהֶן, וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים וְגוֹ', וּלְכָךְ אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם.

וְאַף הַבְּהֵמָה קִלְקְלוּ לְשֶׁאֵינָן מִינָן, הַסּוּס עַל הַחֲמוֹר, וְהַחֲמוֹר עַל הַסּוּס, וְהַנָּחָשׁ עַל הַצִּפּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר (בראשית ו, יב). כָּל אָדָם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא כָּל בָּשָׂר, לְפִיכָךְ וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה וְגוֹ'. וְלֹא נִכְנְסוּ לַתֵּבָה אֶלָּא אוֹתָן שֶׁלֹּא קִלְקְלוּ לְשֶׁאֵינָן מִינָן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה (בראשית ז, ח), לְפִי שֶׁאֵין הַתֵּבָה קוֹלֶטֶת אֶלָּא כְּשֵׁרִים. וּמַאֲלֵיהֶן בָּאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל נֹחַ.

רְאֵה מַה כְּתִיב בְּיִצִיאָתָן מִן הַתֵּבָה, כָּל הַחַיָּה כָּל הָרֶמֶשׂ וְכָל הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה. וְכִי יֵשׁ מִשְׁפָּחָה בַּבְּהֵמָה? אֶלָּא מִמִּשְׁפָּחָה שֶׁלֹּא נִדְבְּקָה לְמִין אַחֵר, לְכָךְ יְחֻסָּן הַכָּתוּב הֵם וּבְנֵי נֹחַ.

וַיִּהְיוּ בְנֵי נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן הַתֵּבָה. וַיִּהְיוּ בְנֵי נֹחַ, שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַוָּיָה בָּעוֹלָם. אֲבָל בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב בַּלָּהוֹת, בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ וְאֵינֵךְ וּתְבַקְשִׁי וְלֹא תִמְצְאִי וְגוֹ' (יחזקאל כו, כא),

בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ וְאֵינֵךְ עַכְשָׁו, וּתְבַקְשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא וְלֹא תִמְצְאִי לָעָתִיד לָבֹא. אֲבָל יִשְׂרָאֵל הָיוּ וַעֲתִידִין לִהְיוֹת. וּמִנַּיִן, דִּכְתִיב: זְכֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶדֶם (תהלים עד, ב). קֶדֶם, עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. וְהֵן עַכְשָׁו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם (דברים כט, ט). וְאוֹמֵר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד). וַעֲתִידִים לִהְיוֹת לָעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לִי אָמַר ה' צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ (מלאכי ג, יז).

הַיֹּצְאִים מִן הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וְיֶפֶת, וְכִי שֵׁם הָיָה הַגָּדוֹל, וְהָא כְתִיב, אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל. וְלָמָּה הִקְדִּים שֵׁם, לְפִי שֶׁהָיָה כָּשֵׁר וְשָׁלֵם לְבוֹרְאוֹ.

וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן, זֶה אֶחָד מִשִּׁלְשָׁה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ בַּתֵּבָה. אֵלֶּה הֵם, חָם וְכָלֵב וְעוֹרֵב, וּשְׁלִשְׁתָּן לָקוּ. חָם לָקָה בְּעוֹרוֹ, כָּלֵב נִקְשַׁר, עוֹרֵב מְזֹרִיעַ מִן הַפֶּה. שְׁלִשָּׁה אֵלֶּה בְּנֵי נֹחַ.

סימן יג

וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה. כֵּיוָן שֶׁנִּזְקַק לְאֲדָמָה, נַעֲשָׂה חוּלִין. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי שָׁלוֹם, בַּתְּחִלָּה אִישׁ צַדִּיק תָּמִים, וְעַכְשָׁו אִישׁ הָאֲדָמָה. וַיִּטַּע כֶּרֶם, מִשֶּׁנָּטַע כֶּרֶם, נִקְרָא אִישׁ הָאֲדָמָה.

שְׁלֹשָׁה נִזְקְקוּ לַאֲדָמָה וְנַעֲשׂוּ חֻלִּין. אֵלּוּ הֵן, קַיִן נֹחַ וְעָזְיָה. קַיִן, דִּכְתִיב: וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה (בראשית ג, ב). מַה כְּתִיב: נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ. נֹחַ, דִּכְתִיב: וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כֶּרֶם וְנִתְבַּזֶּה. וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן, אָמְרוּ חֲכָמִים, בּוֹ בַּיּוֹם נָטַע, בּוֹ בַּיּוֹם עָשָׂה פֵּרוֹת, בּוֹ בַּיּוֹם בָּצַר, בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַךְ, בּוֹ בַּיּוֹם שָׁתָה, בּוֹ בַּיּוֹם נִשְׁתַּכֵּר, בּוֹ בַּיּוֹם נִתְגַּלָּה קְלוֹנוֹ.

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כְּשֶׁבָּא נֹחַ לִטַּע כֶּרֶם, בָּא שָׂטָן וְעָמַד לְפָנָיו. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה נוֹטֵעַ? אָמַר לוֹ: כֶּרֶם. אָמַר לוֹ: מַה טִיבוֹ? אָמַר לוֹ: פֵּרוֹתָיו מְתוּקִים, בֵּין לַחִים בֵּין יְבֵשִׁים, וְעוֹשִׂין מֵהֶן יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ לְבָבוֹת, דִּכְתִיב: וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ (תהלים קד, טו). אָמַר לוֹ שָׂטָן, בֹּא וְנִשְׁתַּתֵּף שְׁנֵינוּ בְּכֶרֶם זֶה. אָמַר לוֹ: לְחַיַּי.

מֶה עָשָׂה שָׂטָן? הֵבִיא כֶּבֶשׂ וַהֲרָגוֹ תַּחַת הַגֶּפֶן, אַחַר כָּךְ הֵבִיא אֲרִי וַהֲרָגוֹ שָׁם, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא חֲזִיר וַהֲרָגוֹ, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא קוֹף וַהֲרָגוֹ תַּחַת הַכֶּרֶם וְהִטִּיפוּ דָמָן בְּאוֹתוֹ הַכֶּרֶם וְהִשְׁקוּהוּ מִדְּמֵיהֶן. רָמַז לוֹ, שֶׁקֹּדֶם שֶׁיִּשְׁתֶּה אָדָם מִן הַיַּיִן, הֲרֵי הוּא תָּם כְּכֶבֶשׂ זוֹ שֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת כְּלוּם, וּכְרַחֵל לְפָנֵי גּוֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה. שְׁתָה כְּהֹגֶן, הֲרֵי הוּא גִּבּוֹר כָּאֲרִי וְאוֹמֵר אֵין כְּמוֹתוֹ בָעוֹלָם. כֵּיוָן שֶׁשָּׁתָה יוֹתֵר מִדַּי, נַעֲשָׂה כַּחֲזִיר מִתְלַכְלֵךְ בְּמֵי רַגְלַיִם וּבְדָבָר אַחֵר. נִשְׁתַּכֵּר, נַעֲשָׂה כְּקוֹף עוֹמֵד וּמְרַקֵּד וּמְשַׂחֵק וּמוֹצִיא לִפְנֵי הַכֹּל נִבְלוּת הַפֶּה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה יַּעֲשֶׂה. וְכָל זֶה, אֵרַע לְנֹחַ הַצַּדִּיק. מָה, נֹחַ הַצַּדִּיק שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פֵּרֵשׁ שִׁבְחוֹ, כָּךְ. שְׁאָר בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְעוֹד, שֶׁקִּלֵּל זַרְעוֹ וְאָמַר, אָרוּר כְּנָעַן וְגוֹ'. וְחָם עַל שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו עֶרְוַת אָבִיו, נַעֲשׂוּ עֵינָיו אֲדֻמּוֹת. וְעַל שֶׁהִגִּיד בְּפִיו, נַעֲשׂוּ שִׂפְתוֹתָיו עֲקֻמּוֹת. וְעַל שֶׁחָזַר פָּנָיו, נִתְחָרֵךְ שְׂעַר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ. וְעַל שֶׁלֹּא כִסָּה הָעֶרְוָה, הָלַךְ עָרֹם וְנִמְשְׁכָה לוֹ עָרְלָתוֹ. לְפִי שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וְאַף עַל פִּי כֵן חָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְרִחֵם עָלָיו, שֶׁרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְנִמְכַּר עַצְמוֹ לְעַבְדוּת, יֵצֵא עַיִן בְּעַיִן שֶׁרָאָה וּבְפֶה שֶׁהִגִּיד. בְּדִין הוּא שֶׁיֵּצֵא לְחֵרוּת בְּשֵׁם וּבְעַיִן, דִּכְתִיב וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עֵין עַבְדּוֹ וְגוֹ' לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ (שמות כא, כו). וּכְתִיב: וְאִם שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ (שמות כא, כז). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה, אִם עַבְדּוֹ קִנְיַן כַּסְפּוֹ עַל שֶׁסִּמֵּא עֵינוֹ וְהִפִּיל שִׁנּוֹ, יֵצֵא מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. זֶרַע בְּרוּכֵי ה', שֶׁהֵן מַטַּע ה' לְהִתְפָּאֵר, כְּשֶׁהֵן מֵתִין

אֵינוֹ דִין שֶׁיֵּצְאוּ לְחֵרוּת מִן הָעֲוֹנוֹת, דִּכְתִיב: בַּמֻּתִים חָפְשִׁי (תהלים פח, ו), שֶׁיֵּצְאוּ לְחֵרוּת בְּרַמַ"ח אֵיבָרִים.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע רַבּוּ עֲוֹנוֹת. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וְהֵסַרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם (יחזקאל לו, כו). וּכְתִיב: וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בְּפָנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם (יחזקאל כט, טז). וּכְתִיב: בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם ה' יְבֻקַּשׁ אֶת עֲוֹן יִשְׂרָאֵל וְאֵינֶנּוּ (ירמיה נ, כ).

בָּעֲזִיָּה כְּתִיב: כִּי אֹהֵב אַדְמָה הָיָה (דה"ב כו, י). שֶׁהָיָה מֶלֶךְ וְהִפְקִיר עַצְמוֹ לָאֲדָמָה וְלֹא נִזְקַק לַתּוֹרָה. יוֹם אֶחָד נִזְקַק לְבֵית הַוַּעַד. אָמַר לָהֶם: בַּמֶּה אַתֶּם עוֹסְקִין? אָמְרוּ לוֹ: בְּהַזַּר הַקָּרֵב יוּמָת (במדבר א, נא). אָמַר לָהֶם עֻזִּיָּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ וַאֲנִי מֶלֶךְ, נָאֶה לַמֶּלֶךְ לְשַׁמֵּשׁ פְּנֵי מֶלֶךְ וּלְהַקְטִיר לְפָנָיו. מִיָּד, וַיִּבָּא אֶל הֵיכַל ה' לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת, וַיִּבָּא אַחֲרָיו עֲזַרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעִמּוֹ כֹּהֲנִים לַה' שְׁמוֹנִים בְּנֵי חָיִל (דברי הימים ב כו, טז-יז), וְכֻלָּם מִפְּרָחֵי כְהֻנָּה. וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא לְךָ עֻזִּיָּהוּ לְהַקְטִיר לַה' כִּי לַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן הַמְקֻדָּשִׁים לְהַקְטִיר צֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ כִּי מָעַלְתָּ (דברי הימים ב כו, יח). וְלָזֶה יָצָא עָלָיו קֶצֶף מִלִּפְנֵי ה'. מִיָּד, וַיִּזְעַף עֻזִּיָּהוּ וּבְיָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר וּבְזַעְפּוֹ עִם הַכֹּהֲנִים וְהָצְרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ (דברי הימים ב כו, יט). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִבְקַע הַהֵיכָל הֵילַךְ וְהֵילַךְ שְׁנֵים עָשָׂר עַל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל. וַיִּבָּהִילוּהוּ מִשָּׁם וְגַם הוּא נִדְחַף לָצֵאת כִּי נִגָּעוֹ ה' (דברי הימים ב כו, כ). מִי גָּרַם לוֹ זוֹ, שֶׁבָּטַל מִן הַתּוֹרָה וְהִפְקִיר עַצְמוֹ לָאֲדָמָה.

סימן יד

וַיִּטַּע כָּרֶם. זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שֶׁהִתְחִילוּ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים. נֹחַ הִתְחִיל בִּנְטִיעָה, דִּכְתִיב: וַיִּטַּע כָּרֶם. וּבַאֲרִירָה, אָרוּר כְּנָעַן. וּבְעַבְדוּת, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו. וּבְשִׁכְרוּת, וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר.

וְאַבְרָהָם הִתְחִיל בְּזִקְנָה, וּבְיִסּוּרִין, וּבְפֶנְדָּק, וּבְלִיגְטָא. הִתְחִיל בְּזִקְנָה, שֶׁהָיוּ הָאָב וְהַבֵּן נִכְנָסִים לָעִיר וְלֹא הָיוּ מַכִּירִים הַזָּקֵן לְכַבְּדוֹ, וְהָיָה אַבְרָהָם מִצְטַעֵר. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה הֶפְרֵשׁ בֵּין אָב לְבֵן? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, אֲנִי מַתְחִיל בְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן (בראשית כד, א).

וּבְיִסּוּרִים, אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִלּוּלֵי נָתַתָּ שַׁלְוָה לְדוֹר הַמַּבּוּל, לֹא הָיוּ מַכְעִיסִין וּמוֹרְדִין וְאוֹמְרִים סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כא, יג). אָמַר לוֹ: מִמְּךָ אֲנִי מַתְחִיל. לְפִיכָךְ נִתְיַסֵּר בִּבְנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל (בראשית כא, ח).

רַבִּי אוֹשַׁעְיָא וְרַבִּי אָבִין. חַד אָמַר, שֶׁנִּגְמַל מִיֵּצֶר הַטּוֹב. וְחַד אָמַר, שֶׁנִּגְמַל מִיֵּצֶר הָרַע.

בְּפָנְדָּק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע אֹהֶל (בראשית כא, לג). רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אֵילָן שְׁאַל הֵן הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁהָיָה אָדָם נִכְנָס אֶצְלוֹ וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ, שְׁאַל וַאֲנִי נוֹתֵן לָךְ. וְעָשָׂה פָּנְדָּק בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים.

בְּלִיגְטָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וְגוֹ' (בראשית כה, ו). מִשֶּׁה הִתְחִיל בַּכְּהֻנָּה, וּבְדוּכָן, וּבְקָרְבָּנוֹת, וּבַתּוֹרָה. בַּכְּהֻנָּה, שֶׁשִּׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים. וּבְדוּכָן, שֶׁהֶעֱמִיד אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן עַל הַדּוּכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר וְגוֹ' (במדבר ג, לב). בַּקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת הָרֹאשׁ וְגוֹ' (ויקרא ח, כ). בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה (שמות כד, יב). בִּלְעָם, הִתְחִיל בַּקְּבִיָּא, בַּבִּלּוֹרִית, בַּקְּסָמִים, וּבַזְּנוּת. הֶוֵי, נֹחַ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שֶׁהִתְחִילוּ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ.

סימן טו

וַיִּטַּע כֶּרֶם. מֵהֵיכָן הָיוּ נְטִיעוֹת, מֵחֲרָצִנִּים שֶׁהִכְנִיס בַּתֵּבָה. וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת. וַיִּקְחוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וַיִּקַּח. מְלַמֵּד, שֶׁשֵּׁם נִתְחַזֵּק תְּחִלָּה בַּמִּצְוֹת. וַיֵּלְכוּ אֲחוֹרַנִּית, שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין לַאֲחוֹרֵיהֶן. וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם, שֶׁהָיָה בִּיאָתָן כְּדֶרֶךְ הֲלִיכָתָן. מַה פָּרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? לְשֵׁם פָּרַע לוֹ שְׂכָרוֹ מִצְוַת תְּכֵלֶת, תְּפִלִּין, שֶׁהָיָה מְכַסֶּה בָּהּ, וּלְיֶפֶת, נָתַן לוֹ קְבוּרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן וְגוֹ', חָם רָאָהוּ לִכְנַעַן נִתְקַלֵּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין הַקְּלָלָה שׁוֹכֶנֶת בְּמָקוֹם הַבְּרָכָה, שֶׁהֲרֵי בֵּרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֹחַ וּבָנָיו שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו וּכְנַעַן נִתְעַבֵּר בַּתֵּבָה, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר כְּנַעַן רָאָה וְהִגִּיד לְחָם אָבִיו וְחָזְרָה קְלָלָה לְעִקָּרָהּ לְפִיכָךְ וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן,

וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עַד שֶׁהָיָה נֹחַ בַּתֵּבָה אָמַר בְּלִבּוֹ, הַלְוַאי שֶׁיִּהְיוּ לְבָנַי אֵלּוּ עֲבָדִים, שֶׁיִּהְיוּ בָּנַי יוֹשְׁבִין וַעֲבָדִים מְשַׁמְּשִׁין לִפְנֵיהֶם, אֶלָּא כְּשֶׁאֵצֵא מִכָּאן מַה שֶּׁאֲנִי מוֹלִיד אֶעֱשֶׂה אוֹתָן עֲבָדִים לָהֶם. מִיָּד אָמַר לְחָם, אַתָּה לֹא הִנַּחְתָּ לִי לְהוֹלִיד בֵּן רְבִיעִי שֶׁיִּהְיֶה עֶבֶד, לְפִיכָךְ בֵּן רְבִיעִי שֶׁאַתָּה מוֹלִיד יִהְיֶה עֶבֶד. וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן, עַל דַּעְתֵּהּ דְּמָאן דְּאָמַר שֶׁחָם עָמַד וְסֵרַס אֶת אָבִיו.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, וַהֲרֵי אַף מֹשֶׁל שֵׁם הָיוּ עֲבָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה (דברים טו, יב). אֶלָּא בָּנָיו שֶׁל שֵׁם יוֹצְאִין לְחֵרוּת בְּשֵׁשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַשְּׁבִיעִית יֵצֵא (שמות כא, ב). וְשֶׁל חָם אֵינָן יוֹצְאִין לְחֵרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כִּי יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ וְגוֹ' וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ וְגוֹ' וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם (דברים טו, טז-יז). הֶוֵי, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה, שֶׁאֵינוֹ נוֹטֵל חֵרוּת וְיוֹצֵא לְעוֹלָם. וּמִי גָּרַם לוֹ כָּל הָאֲרִירָה הַזֹּאת, עַל שֶׁבִּזָּה

אֶת כְּבוֹד אָבִיו. כָּךְ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפָרַע מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל חָם וּלְבַזּוֹתָם עַל יְדֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן יְנַהֵג מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת שְׁבִי מִצְרַיִם וְאֶת גָּלוּת כּוּשׁ עָרוֹם וְיָחֵף וְגוֹ' (ישעיה כ, ג).

אֲבָל יֶפֶת שֶׁכִּבֵּד אָבִיו, מַה פָּרַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? כְּשֶׁיָּבֹא גּוֹג וּמָגוֹג עַל יִשְׂרָאֵל וּמַפִּילָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג מָקוֹם שָׁם קֶבֶר וְגוֹ' (יחזקאל לט, יא).

וּלְשֵׁם מַה פָּרַע לוֹ? כְּשֶׁנִּכְנְסוּ בְנֵי אַהֲרֹן לְהַקְרִיב, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' (ויקרא י, ב), וְלֹא הָיוּ בְגָדֵיהֶם שְׂרוּפִים, אֶלָּא שְׂרוּפֵי הַנְּשָׁמָה וְלֹא הַגּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: אֹתָם, וְלֹא הַגּוּף, אֹתָם וְלֹא בְגָדֵיהֶם, עַל שֶׁהָיוּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל שֵׁם בֶּן נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְגוֹ'. וּכְתִיב יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת (בראשית טו, כז), וְאַף עַל פִּי כֵן וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי שֵׁם.

סימן טז

וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, בַּיִת שֶׁנּוֹתְנִים בּוֹ עֵרוּב, מַהוּ שֶׁהוּא צָרִיךְ לְעֵרוּב. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אָחָא שָׁאַל אֶת רַבִּי אַבָּהוּ, בַּיִת שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ עֵרוּב, מַהוּ שֶׁיְּהֵא צָרִיךְ עֵרוּב? אָמַר לוֹ: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צָרִיךְ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין צָרִיךְ. וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לֹא הִתְקִינוּ עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת, אֶלָּא מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. כֵּיצַד? אִשָּׁה מְשַׁלַּחַת בְּנָהּ לַחֲבֶרְתָּהּ, וְהִיא גוֹחֶנֶת עָלָיו וְנוֹשֶׁקְתּוֹ. וְאִמּוֹ אוֹמֶרֶת, הֲרֵי אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ. וְהָיָה בְלִבָּהּ עָלֶיהָ, וְנִמְצְאוּ עוֹשׂוֹת שָׁלוֹם עַל יְדֵי הָעֵרוּב. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בְּעוֹלָמִי, וּרְשָׁעִים אֵלּוּ עוֹמְדִים לְתֵת מַחֲלֹקֶת בָּעוֹלָם. וּמִנַּיִן שֶׁחָלְקוּ עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָעִנְיָן, וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים.

סימן יז

וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַל תַּהַרְגֵם פֶּן יִשְׁכְּחוּ עַמִּי הֲנִיעֵמוֹ בְחֵילְךָ וְהוֹרִידֵמוֹ (תהלים נט, יב). פָּסוּק זֶה, דָּוִד אָמָרוֹ כְּנֶגֶד אֲחִיתוֹפֶל וְדוֹאֵג. אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַל תַּהַרְגֵם כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם, פֶּן יִשְׁכְּחוּ נִסִּים שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי, אֶלָּא הֲנִיעֵמוֹ בְחֵילְךָ, שֶׁיִּהְיוּ מְטַלְטָלִים בָּעוֹלָם וְהוֹרִידֵם מִגְּדֻלָּתָן. לָמָּה? כִּי מָרוּ בָךְ.

חַטַּאת פִּימוֹ (תהלים נט, יג), שֶׁהָיוּ חוֹטְאִין בְּפִיהֶם וּמְדַבְּרִים בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם. דּוֹאֵג אָמַר, רָאִיתִי אֶת בֶּן יִשַׁי בָּא נֹבָה אֶל אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב (ש״א כב, ט). אֲחִיתֹפֶל אָמַר אֶל אַבְשָׁלוֹם, בֹּא אֶל פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ אֲשֶׁר הִנִּיחַ וְגוֹ' (ש״ב טז, כא).

דָּבָר אַחֵר, אָמַר דָּוִד כְּנֶגֶד דּוֹר הַפְּלָגָה, אַל תַּהַרְגֵם פֶּן יִשְׁכְּחוּ, בַּהֲרִיגָה שֶׁהָרַגְתָּ דּוֹר הַמַּבּוּל. אֶלָּא הֲנִיעֵמוֹ בְחֵילְךָ, טַלְטֵל אוֹתָם בָּעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּפֶץ ה' אוֹתָם מִשָּׁם. וְהוֹרִידֵמוֹ, עַל שֶׁאָמְרוּ, הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר. לָמָּה? כִּי מָרוּ בָךְ.

סימן יח

וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם וְגוֹ', אַחֲרֵי כֵן וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת.

אָמַר שְׁלֹמֹה, אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בָּעֶלִי לֹא תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ (משלי כז, כב). מִי שֶׁהוּא מַכֶּה אֶת הָאֱוִיל, עַד שֶׁהוּא מַעֲלֶה אֶת הַשֵּׁבֶט לִשְׁנוֹת לוֹ, שׁוֹכֵחַ אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת. בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בָּעֶלִי, עַד שֶׁהוּא עוֹלֶה, הוּא שׁוֹכֵחַ אֶת הַשְּׁנִיָּה. אַף עַל פִּי כֵן, לֹא תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ.

נַחְמָן בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְצִנְצֶנֶת מְלֵאָה חֲגָבִים, עָלָה הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, עָלָה הַשֵּׁנִי וְנָפַל, וְהַשְּׁלִישִׁי וְנָפַל. שְׁלִישִׁי לֹא לָמַד מִן הַשֵּׁנִי, וְהַשֵּׁנִי לֹא לָמַד מִן הָרִאשׁוֹן. כָּךְ עָמְדוּ דּוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ קָרְאוּ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם וְגוֹ' (בראשית ד, כו). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא יָם אוֹקְיָנוֹס וְהֵצִיף שְׁלִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ ה' שְׁמוֹ (עמוס ה, ח). וְאוֹמֵר: אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם תִּשְׁטֹף סְפִיחֶיהָ עָפָר אֶרֶץ וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ הֶאֱבַדְתָּ (איוב יד, יט).

דּוֹר הַמַּבּוּל אָמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כב, יז), וְלֹא לָמְדוּ מִדּוֹר אֱנוֹשׁ, עַד שֶׁמָּחָה זִכְרָם. דּוֹר הַפְּלָגָה לֹא לָמְדוּ מִדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, הֱוֵי, אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ. מַהוּ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת, אֵלּוּ דּוֹר הַפְּלָגָה, שֶׁהָיוּ מְחֻרְפִּין בְּפִיהֶם אַחַר יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם.

שָׂפָה אֶחָת, שִׁיִּין כְּתִיב, שֶׁשָּׁפוּ פֵּרְעֲנִיּוֹת לָעוֹלָם. אָמְרוּ, לֹא כָל הֵימֶנּוּ שֶׁיְּבוֹר לוֹ הָעֶלְיוֹנִים וְיִתֵּן לָנוּ הַתַּחְתּוֹנִים, נַעֲלֶה לָרָקִיעַ וְנַכֶּה בְקַרְדֳּמוֹת.

וְנֶחְלְקוּ לְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת, אַחַת אוֹמֶרֶת נַעֲלֶה וְנֵשֵׁב שָׁם, וְאַחַת אוֹמֶרֶת נַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה, וְאַחַת אוֹמֶרֶת נַעֲלֶה וְנַעֲבֹד שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה. זוֹ שֶׁאָמְרוּ נַעֲלֶה וְנֵשֵׁב שָׁם, מִשָּׁם הֻפְּיָצָם ה'. וְזוֹ שֶׁאָמְרוּ נַעֲלֶה וְנַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה, נַעֲשׂוּ קוֹפִין רוּחִין וְשֵׁדִין. וְזוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת נַעֲבֹד שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה, בִּלַּע ה' פִּלֵּג לְשׁוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם.

רַבִּי אִיבוֹ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת חָלְקוּ בָּאֵי עוֹלָם עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַחַת כָּאן וְאַחַת בִּימֵי יְהוֹשָׁעַ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֶם עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד (יהושע ט, ב). וְאַחַת בִּימֵי גּוֹג וּמָגוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד וְגוֹ' (תהלים ב, ב).

וְכָאן: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, כּוּשׁ לְפוּט, וּפוּט לְכְנַעַן, הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְשָׁעִים, בְּהָבָה פִּשְׁעֲכֶם, בְּהָבָה אֲבַלְבֵּל אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, מִגְדֹּל שֶׁעָשׂוּ, שְׁלִישׁ נִשְׂרַף, שְׁלִישׁ נִבְלַע, שְׁלִישׁ קַיָּם. מִי שֶׁעוֹלֶה לְרֹאשׁוֹ, רוֹאֶה דְּקָלִים אֲשֶׁר בִּירִיחוֹ כַּחֲגָבִים.

אַתָּה מוֹצֵא, מַעֲשֶׂה דּוֹר הַמַּבּוּל נִתְפָּרְשׁוּ מַעֲשֵׂיהֶם, וּמַעֲשֶׂה דּוֹר הַפְּלָגָה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ מַעֲשֵׂיהֶם. דּוֹר הַמַּבּוּל, בָּא אִיּוֹב וּפֵרְשָׁן, שֶׁנֶּאֱמַר: גְּבֶלוֹת יַשִּׂיגוּ עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ (איוב כד, ב), שֶׁהָיוּ נִכְנָסִין זֶה בִּגְבוּלוֹ שֶׁל זֶה. עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ, שֶׁהָיוּ גוֹזְלִין זֶה צֹאנוֹ שֶׁל זֶה. חֲמוֹר יְתוֹמִים יְנָהֲגוּ (איוב כד, ג), שֶׁהָיוּ רוֹאִין חֲמוֹר שֶׁל יָתוֹם, בָּאִים וְנוֹטְלִין אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ. יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה (איוב כד, ג) אַלְמָנָה שֶׁמֵּת בַּעֲלָהּ וְהִנִּיחַ לָהּ שׁוֹר, בָּאִין וְנוֹטְלִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה, כֵּיוָן שֶׁרוֹאִים שְׂאֹר בְּנֵי אָדָם כָּךְ, מַפְשִׁיטִין בִּגְדֵיהֶם וְהוֹלְכִין עֲרֻמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: עָרוֹם הֹלְכוּ בְּלִי לְבוּשׁ (איוב כד, י), וְאֵין כְּסוּת בַּקֹּרָה (איוב כד, ז), עַל שֶׁאָמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ מַה שַׁדַּי כִּי נַעֲבָדֶנּוּ (איוב כא, טו).

לְמָה הָיוּ דּוֹמִין דּוֹר הַמַּבּוּל וְדוֹר הַפְּלָגָה, לִשְׁנֵי בְנֵי מְלָכִים, הָאֶחָד אוֹמֵר לַמֶּלֶךְ, אֵינִי יָכוֹל לַעֲמֹד בְּךָ וְלֹא בְטַרְחוֹתֶיךָ. וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר, לֹא כָל כְּמִינְךָ,

אֶלָּא אוֹמַר, הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר, יֵרֵד הוּא לְמַטָּה וְאָנוּ נַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם. וְאִם לָאו, נַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה. וְאַף עַל פִּי כֵן הִנִּיחָם וְאָמַר לָהֶם עֲשׂוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם. יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג לָמוֹ (תהלים ב, ד). שֶׁאִלּוּלֵי לֹא בָנוּ, הָיוּ אוֹמְרִים: אִלּוּ בָנִינוּ הָיִינוּ עוֹלִין לַשָּׁמַיִם וְהָיִינוּ נִלְחָמִים כְּנֶגְדּוֹ. וְהִצִּילַיחַ לָהֶם וְעָשׂוּ. הִבִּיט בָּהֶם וְהֵפִיצָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם. אָמַר לָהֶם, אַתֶּם אוֹמְרִים פֶּן נָפוּץ, תִּהְיוּ נְפוּצִים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. הֲדָא הוּא דִכְתִיב, מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְּבוֹאֶנּוּ (משלי י, כד).

וַיֵּרֶד ה' לִרְאֹת, וְכִי הוּא צָרִיךְ לָרֶדֶת וְלִרְאוֹת, וַהֲלֹא הַכֹּל צָפוּי וְגָלוּי לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדַע מַה בַּחֲשׁוֹכָא וּנְהוֹרָא עִמֵּה שְׁרֵא (דניאל ב, כב). אֶלָּא לְלַמֵּד לַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא לִגְמֹר אֶת הַדִּין וְשֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר מַה שֶּׁלֹּא רוֹאִין.

וַיֹּאמֶר ה' הֵן עַם אֶחָד וְשִׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶן. מַהוּ וְעַתָּה? אַף עַל פִּי שֶׁמָּרְדוּ בּוֹ וּבָעֲטוּ וְעָשׂוּ מִגְדָּל, פָּשַׁט לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְמִינוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה וְגוֹ' (דברים י, יב), וְהֵן אוֹמְרִים לֹא יִבָּצֵר מֵהֶן, אֲפִלּוּ אוֹתָן אֲנָשִׁים נִבְצָרִים מִן הָעוֹלָם, אֵינָן עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, כְּדְאָמַר, כְּבוֹצֵר עַל סַלְסְלוֹת (ירמיה ו, ט).

סימן יט

הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם. בִּלְבֵּל לְשׁוֹנוֹתָם וְלֹא יָבִין אַחַד מֵהֶן לְשׁוֹן שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁהַלָּשׁוֹן הָרִאשׁוֹן הָיוּ מְדַבְּרִים בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וּבוֹ בַּלְּשׁוֹן נִבְרָא הָעוֹלָם.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע חָלְקוּ בְּרִיּוֹתַי וְנֶחְלְקוּ לְשִׁבְעִים לְשׁוֹן. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, מַשְׁוִין כֻּלָּן כְּתֶתַף אֶחָד לִקְרֹא בִשְׁמִי וְעוֹבְדִין אוֹתִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה' לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד (צפניה ג, ט), וְיִבָּטֵל שִׁעְבּוּד

הָאֻמּוֹת מִיּשְׂרָאֵל, וְיִהְיוּ עוֹבְדִים אוֹתוֹ בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עִבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה (תהלים ק, ב). אֲבָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, יִהְיוּ עוֹבְדִין אוֹתוֹ בִּרְעָדָה. כְּגוֹן אָדָם שֶׁבָּנוּ מִשְׂרַת לְפָנָיו, מְשָׂרַת בְּשִׂמְחָה. אוֹמֵר, אִם אֲקַלְקֵל מְעַט לִפְנֵי אָבִי, אֵינוֹ כוֹעֵס עָלַי שֶׁהוּא אוֹהֵב אוֹתִי, לְכָךְ עוֹבֵד בְּשִׂמְחָה. אֲבָל הָעֶבֶד הַנָּכְרִי, מִשְׂרַת בְּיִרְאָה. אוֹמֵר, אִם אֲקַלְקֵל לְפָנָיו כּוֹעֵס עָלַי. לְכָךְ עוֹבְדוֹ בְּיִרְאָה.

כָּךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם מַה כְּתִיב עֲלֵיהֶם, לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק (תהלים ב, א). כָּל הַמִּזְמוֹר מְדַבֵּר עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. מַה כְּתִיב בְּסוֹף הַמִּזְמוֹר, עִבְדוּ אֶת ה' בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִרְעָדָה, נַשְּׁקוּ בַר אָמַר לְהֶם דָּוִד, הִזָּהֲרוּ בְּעַצְמְכֶם וְלֹא תִסָּלְפוּ הַדֶּרֶךְ, פֶּן יֶאֱנַף וְתֹאבְדוּ דֶּרֶךְ. כְּלוֹמַר, בְּדָבָר מֻעָט הוּא כּוֹעֵס עֲלֵיכֶם. אֲבָל עַל יִשְׂרָאֵל מַה כְּתִיב: עִבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בְּרִנָּנָה (תהלים ק, ב). וְאוֹתוֹ הַמִּזְמוֹר עַל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר, שֶׁהֲרֵי יִסְּדוֹ דָּוִד עַל הַתּוֹדָה, כְּדִכְתִיב, מִזְמוֹר לְתוֹדָה (תהלים ק, א).

לך לך

סימן א

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אָדָם מִיּשְׂרָאֵל מַהוּ שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ. רַב אִידִי וְרַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמְרוּ, אָסוּר לְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, אֶלָּא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם אֶחָד וְיכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה בְּרֶתֶת וּבְזִיעַ בְּיִחוּד הַשֵּׁם, וְיִקְרָא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד (דברים ו, ד), כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּכַוָּנַת הַלֵּב, וְאַחַר כָּךְ, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וּכְשֶׁמַּתְחִיל וְאָהַבְתָּ (דברים ו, ה), רָצָה מְהַלֵּךְ, רָצָה עוֹמֵד, רָצָה יוֹשֵׁב, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: בְּשָׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ (דברים ו, ה).

אַתָּה מוֹצֵא כָּל הַמְדַקְדֵּק עַל הַמִּצְוֹת, שְׂכָרוֹ מְרֻבֶּה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַבְרָהָם שֶׁדִּקְדֵּק עַל הַמִּצְוֹת, לְפִיכָךְ נִקְרָא אוֹהֲבוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי (ישעיה מא, ח). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, אֲפִלּוּ עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין שָׁמְרוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתָי (בראשית כו, ה). וְכִי תּוֹרוֹת הָרַבֵּה, וַהֲרֵי כְבָר נֶאֱמַר, תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם (שמות יב, מט). וּכְתִיב: תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד (במדבר טו, טז), אֶלָּא וְתוֹרֹתָי, אֵלּוּ דִּקְדּוּקֵי מִצְוֹת שֶׁדִּקְדֵּק אַבְרָהָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹתַי וְאַתָּה יוֹשֵׁב עִם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, צֵא מִבֵּיניֵהֶן, לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וְגוֹ'.

סימן ב

רַבִּי בְּרַכְיָה פְּתַח, אָחוֹת לָנוּ קָטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ וְגוֹ' (שה"ש ח, ח). בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בְּאַבְרָהָם כְּשֶׁהִשְׁלִיכוֹ נִמְרוֹד לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן. קָטַנָּה, שֶׁעֲדַיִן לֹא עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִסִּים. וְלָמָּה נִקְרֵאת אָחוֹת? שֶׁאִחָה אֶת הָעוֹלָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּאָדָם הַזֶּה שֶׁקּוֹרֵעַ וּמְאַחֶה, לְפִיכָךְ נִקְרָא אָחוֹת.

וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ, שֶׁעֲדַיִן לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים. מַה נַּעֲשָׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדַבֵּר בָּהּ (שה"ש ח, ח), בַּיּוֹם שֶׁאָמַר נִמְרוֹד לְהַשְׁלִיכוֹ לְכִבְשָׁן הָאֵשׁ. אִם חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף (שה"ש ח, ט), אִם נוֹתֵן נַפְשׁוֹ כְּחוֹמָה זוֹ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בִּפְנֵי מִלְחָמוֹת הַרְבֵּה וְיִמְסֹר עַצְמוֹ עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁקְּרָאָם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף (תהלים סח, יד). וְאִם דֶּלֶת הִיא (שה"ש ח, ט), אִם דַּל הוּא מִלְּמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אֶרֶז (שה"ש ח, ט), מַה צוּרָה שֶׁבְּלוּחַ אֶרֶז נוֹחָה לְהִתְטַשְׁטֵשׁ, כָּךְ אַבְרָהָם אֵינִי מַשְׁגִּיחַ עָלָיו.

אָמַר אַבְרָהָם, אֲנִי חוֹמָה (שה"ש ח, י), לִמְסֹר נַפְשִׁי עַל קְדֻשַּׁת שְׁמְךָ. וְלֹא אֲנִי בִּלְבַד, אֶלָּא וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת (שה"ש ח, י), בְּנֵי בָנָיו חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיוֹן וַחֲבֵרָיו, שֶׁיִּתְּנוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת שְׁמֶךָ. לְפִיכָךְ אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם (שה"ש ח, י), שֶׁיָּצָא שָׁלוֹם מִן הַכִּבְשָׁן. אַתָּה מוֹצֵא תֶּרַח אָבִיו עוֹשֶׂה צְלָמִים הָיָה וְעוֹבֵד אוֹתָן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וְגוֹ'.

סימן ג

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לֶךְ לְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ (תהלים מה, יא). שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ, זֶה אַבְרָהָם. וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ (תהלים מה, יא), זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה. וְאוֹמֵר: אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְגוֹ' (ירמיה ב, כז). וְיִתְאַו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ (תהלים מה, יב), זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, וְהוּא חָפֵץ לְיַפּוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. כִּי הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ (תהלים מה, יב).

אָמַר רַבִּי אָבִין, מָשָׁל לְצְלוֹחִית שֶׁל פַּלְיְטוֹן הַנְּתוּנָה בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְלֹא הָיָה אָדָם יוֹדֵעַ רֵיחָהּ. מֶה עָשׂוּ? נָטְלוּהָ וְטִלְטְלוּהָ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְהוֹדִיעוּ רֵיחָהּ בָּעוֹלָם. כָּךְ הָיָה אַבְרָהָם דָּר בְּתוֹךְ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וַאֲנִי אוֹדִיעַ טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם. לֶךְ לְךָ, מַהוּ לֶךְ לְךָ, לְ' שִׁלְשִׁים, כ' עֶשְׂרִים, הֲרֵי עוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא מֵאָה. רָמַז לוֹ, כְּשֶׁתִּהְיֶה בֶּן מֵאָה, תּוֹלִיד בֵּן כָּשֵׁר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, וְאַבְרָהָם בֶּן מְאַת שָׁנָה וְגוֹ' (בראשית כא, ה).

וְרַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, נְסָיוֹן הָרִאשׁוֹן כַּנְּסָיוֹן הָאַחֲרוֹן. נְסָיוֹן הָרִאשׁוֹן, בְּלֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ. נְסָיוֹן הָאַחֲרוֹן, בְּלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה (בראשית כב, ב). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בֹּא וּרְאֵה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לִפְנֵי בוֹרְאוֹ, שֶׁבֵּין שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר בּוֹרְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם וְגוֹ' (בראשית כו, ה), ע' שִׁבְעִים, ק' מֵאָה, ב' שָׁנִים, הֲרֵי מֵאָה וְשִׁבְעִים וּשְׁנַיִם, וְכָל יְמֵיו שֶׁל אַבְרָהָם מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ, הָא לְמַדְתָּ, שֶׁבֵּין שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ.

אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ, לֹא אָמַר לוֹ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, זוֹ נְסָיוֹן בְּתוֹךְ נְסָיוֹן. יֵשׁ אָדָם שֶׁהוֹלֵךְ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מָקוֹם הוּא הוֹלֵךְ. מָה עָשָׂה? נָטַל אֶת כֵּלָיו וְאֶת אִשְׁתּוֹ וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו. וְאֶעֶשְׂךָ, אֵין כְּתִיב וַאֲשִׂימְךָ, אֶלָּא וְאֶעֶשְׂךָ. אָמַר לוֹ: אוֹתְךָ אֲנִי בּוֹרֵא בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ (בראשית א, ז), וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת וְגוֹ' (בראשית א, טז). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, אֵימָתַי עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אַבְרָהָם לְגוֹי גָּדוֹל, מִשֶּׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁכֵּן מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם: וּמִי גּוֹי גָּדוֹל וְגוֹ' (דברים ד, ח).

סימן ד

וַאֲבָרְכָךְ, שֶׁאֲנִי בִּכְבוֹדִי מְבָרְכָךְ. וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ, שֶׁשִּׁמְךָ מִתְגַּדֵּל בָּעוֹלָם. וֶהְיֵה בְּרָכָה מַהוּ, שֶׁבִּרְכָתְךָ קוֹדֶמֶת לִבְרָכָתִי. בַּתְּחִלָּה אוֹמְרִים: מָגֵן אַבְרָהָם וְאַחַר כָּךְ מְחַיֵּה הַמֵּתִים. דָּבָר אַחֵר, וֶהְיֵה בְּרָכָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִשָּׁעָה שֶׁבָּרָאתִי עוֹלָמִי, הָיִיתִי זָקוּק לְבָרֵךְ בְּרִיּוֹתַי. בֵּרַכְתִּי לְאָדָם וְחַוָּה, דִּכְתִיב: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים (בראשית א, כח). לְנֹחַ וּבָנָיו, דִּכְתִיב: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו (בראשית ט, א). מִכָּאן וָאֵילַךְ אַתָּה הָיֵה עָשׂוּי עַל הַבְּרָכוֹת.

כֵּיוָן שֶׁעָמַד יִצְחָק, בִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לְבָרְכוֹ, צָפָה שֶׁעֵשָׂו וְיַעֲקֹב יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ וְלֹא בֵּרְכוֹ. אָמַר אַבְרָהָם, יָבֹא בַּעַל הָעוֹלָם וִיבָרֵךְ מִי שֶׁיִּרְצֶה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס, נָתַנוֹ לְאָרִיס לְעָבְדוֹ וּלְשָׁמְרוֹ. הָיָה בְּתוֹךְ הַפַּרְדֵּס אִילָן שֶׁל סַם חַיִּים וְאִילָן שֶׁל סַם הַמָּוֶת דְּבֵקִים זֶה בָּזֶה. אָמַר הָאָרִיס, מָה אֶעֱשֶׂה? לְהַשְׁקוֹת אִילָן שֶׁל חַיִּים וּלְהָנִיחַ אֶת זֶה, אִי אֶפְשָׁר, שֶׁמַּיִם שְׁזֵה שׁוֹתֶה זֶה מֵינֵק מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אַנִּיחַ אוֹתָם עַד שֶׁיָּבֹא בַּעַל הַפַּרְדֵּס וּמַה שֶּׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה. כֵּן אַבְרָהָם אָמַר, שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ אֶת יִצְחָק אִי אֶפְשָׁר, שֶׁעֵשָׂו יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הֲרֵינִי מַנִּיחוֹ לְבַעַל הַבְּרָכָה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה שֶּׁיַּחְפֹּץ.

כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק, בֵּרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וֵיֵרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ (בראשית לה, ט).

דָּבָר אַחֵר, וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ, אָמַר לוֹ: עָתִיד אֲנִי לְהַעֲמִיד מִבְּנֵי בָנֶיךָ שֵׁבֶט שֶׁמְּבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל, זֶהוּ שֵׁבֶט לֵוִי. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמִי מְבָרֵךְ לְאוֹתוֹ שֵׁבֶט? אָמַר לוֹ: מִשֶּׁהֵן מְבָרְכִין

לְיִשְׂרָאֵל אֲנִי מְבָרֵךְ לְאוֹתוֹ שֵׁבֶט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם (במדבר ו, כז). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה שֵׁבֶט לֵוִי מְבֹרָךְ אֶתְכֶם, וְלֶעָתִיד לָבֹא אֲנִי בִּכְבוֹדִי אֲבָרֵךְ אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' נְוֵה צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ (ירמיה לא, כב).

סימן ה

וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם. יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבִּקֵּשׁ לְנַסּוֹת אוֹתוֹ צַדִּיק לְהוֹדִיעַ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים בָּעוֹלָם, מִיָּד בָּא רָעָב בָּעוֹלָם, שֶׁמָּצָא הָרָעָב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי רָעָב בָּאָרֶץ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: לֹא הָיָה רָעָב כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם. אָמַר לָהּ: מִצְרַיִם זוֹ יְשִׁיבָתָהּ יָפָה נֶלֶךְ לְשָׁם, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סְפוּק הָרְבֵּה לֶחֶם וּבָשָׂר. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָלְכוּ שְׁנֵיהֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְפִילֵי שֶׁל מִצְרַיִם וְעָמְדוּ עַל הַיְאוֹר, רָאָה אַבְרָהָם אָבִינוּ בָּבוּאָה שֶׁל שָׂרָה בְּאוֹתוֹ נָהָר כַּחֲמָה זוֹרַחַת. מִכָּאן שָׁנוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל הַנָּשִׁים בִּפְנֵי שָׂרָה כְּקוֹף בִּפְנֵי אָדָם. אָמַר לָהּ: הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה אָתְּ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ אוֹתָהּ קֹדֶם לָכֵן כְּדֶרֶךְ הַנָּשִׁים. אָמַר לָהּ: מִצְרַיִם שְׁטוּפִים בִּזְנוּת הֵן, דִּכְתִיב: אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, יט). אֶלָּא נוֹתֵן אֲנִי אוֹתָךְ בַּתֵּבָה וְנוֹעַל בְּפָנֶיךָ, שֶׁמִּתְיָרֵא אֲנִי עַל עַצְמִי, וְהָיָה כִּי יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים.

כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ כָּךְ, בָּא לַעֲבֹר, נִתְקַבְּצוּ הַמּוֹכְסִין אָמְרוּ לוֹ: מָה אַתָּה טוֹעֵן בְּתוֹךְ הַתֵּבָה. אָמַר לָהֶן: שְׁעוֹרִין. אָמְרוּ לוֹ: אֵינָן אֶלָּא חִטִּין. אָמַר לָהֶם: טְלוּ מֶכֶס שֶׁל חִטִּין. אָמְרוּ לוֹ: הֵן פִּלְפְּלִין. אָמַר לָהֶן: טְלוּ מֶכֶס שֶׁל פִּלְפְּלִין. אָמְרוּ לוֹ: אֵינָן אֶלָּא זְהוּבִים. כֵּיוָן שֶׁדָּחֲקוּ עָלָיו, פָּתְחוּ אֶת הַתֵּבָה וְרָאוּ אוֹתָהּ כַּחֲמָה זוֹרַחַת. אָמְרוּ לוֹ: אֵין דֶּרֶךְ זוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ הֲדָיוֹט. וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל פַּרְעֹה. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אַבְרָהָם כָּךְ, הִתְחִיל בּוֹכֶה וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זוֹ הִיא בְטָחוֹנִי שֶׁבָּטַחְתִּי בְךָ, וְעַכְשָׁו עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ וְאַל תְּבַיְּשֵׁנִי מִסִּבְרִי. וְאַף שָׂרָה צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי לֹא הָיִיתִי יוֹדַעַת כְּלוּם, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאָמַר לִי שֶׁאֲמַרְתִּ לוֹ לְךָ לְךָ, הֲאֲמַנְתִּי לְדִבְרֶיךָ, וְעַכְשָׁו נִשְׁאַרְתִּי יְחִידָה מֵאָבִי וּמֵאִמִּי וּמִבַּעְלִי, יָבֹא רָשָׁע זֶה וְיִתְעוֹלֵל בִּי, עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וּלְמַעַן בִּטְחוֹנִי בִּדְבָרֶיךָ. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַיֶּיךָ, אֵין דָּבָר רָע נוֹגֵעַ בִּיךָ וּבְבַעְלֵיךְ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן וּרְשָׁעִים מָלְאוּ רָע (משלי יב, כא).

וּפַרְעֹה וּבֵיתוֹ אֲנִי אֶעֱשֶׂה בָהֶן דֶּגְמָא, דִּכְתִיב: וַיְנַגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת בֵּיתוֹ עַל דְּבַר שָׂרַי. מַהוּ עַל דְּבַר שָׂרַי? בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרַד מַלְאָךְ מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁרְבִיט בְּיָדוֹ, בָּא פַּרְעֹה לִשְׁלֹף מִנְעָלָהּ, הָיָה מַכֵּהוּ בְיָדוֹ. בָּא לִגַּע בִּבְגָדֶיהָ, הָיָה מַכֵּהוּ, וְהָיָה נִמְלָךְ הַמַּלְאָךְ בְּשָׂרָה

עַל כָּל מַכָּה וּמַכָּה. מִנַּיִן? שֶׁכָּךְ כְּתִיב: עַל דִּבְרַ שָׂרַי. עַל דִּבּוּר שָׂרַי לֹא נֶאֱמַר, וְלֹא עַל עֵסֶק, וְלֹא עַל אוֹדוֹת, וְלֹא בַעֲבוּר, וְלֹא בִגְלַל, אֶלָּא עַל דְּבַר שָׂרַי. וְאִם אוֹמֶרֶת שָׂרַי שֶׁיַּלְקֶה, הָיָה מַכֵּהוּ. וְאִם אוֹמֶרֶת שֶׁיַּמְתִּין לוֹ קְמְעָה, הָיָה עוֹשֶׂה. וְאַף אַפַּרְכִין וְהַשָּׂרִים וְכָל בְּנֵי בֵיתוֹ לָקוּ עִמּוֹ, דִּכְתִיב: וַיְנַגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים, מִכָּל נְגָעִים שֶׁבָּאוּ וְשֶׁעֲתִידִין לָבֹא עַל בְּנֵי אָדָם, בָּאוּ עָלָיו. וְאֶת בֵּיתוֹ, לְרַבּוֹת עֲבָדִים וּכְתָלִים וְעַמּוּדִים וְכֵלִים וְכָל דָּבָר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: לֹא יְאַנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן וּרְשָׁעִים מָלְאוּ רָע.

וְעַל אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר: צַדִּיק כַּתָּמֶר יִפְרַח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה (תהלים צב, יג). כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, לָמָּה נִמְשְׁלוּ הַצַּדִּיקִים כַּתָּמָר וְכָאֶרֶז? לוֹמַר לְךָ, אַתָּה מוֹצֵא כָּל הָאִילָנוֹת אֵין אָדָם יָכוֹל לִרְאוֹת מֵרָחוֹק. לָמָּה? לְפִי שֶׁהֵן קְצָרִים. אֲבָל הַתָּמָר וְהָאֶרֶז עַל יְדֵי שֶׁהֵן גְּבוֹהִין יוֹתֵר מִכָּל הָאִילָנוֹת וְנִרְאִין מֵרָחוֹק, הַכֹּל עוֹמְדִין תַּחְתֵּיהֶן וְנוֹשְׂאִין עֵינֵיהֶן לְקוֹמָתָן, לְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ הַצַּדִּיקִים לַתָּמָר וְלָאֶרֶז, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהָן בָּעוֹלָם. וְעוֹד, לָמָּה נִמְשְׁלוּ הַצַּדִּיקִים לַתָּמָר וּלְאֶרֶז? אַתָּה מוֹצֵא שְׁאֵר אִילָנוֹת כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִים, נִקְצָצִין, וְנוֹטְעִין מִנֶּצֶר שֶׁלָּהֶן וּמֵיָּד הֵן גְּדֵלִין. וְהָאֶרֶז וְהַתָּמָר מִשֶּׁנִּקְצָצִין, מִי יוּכַל לַעֲלוֹת בִּמְקוֹמָן אֶלָּא אִם כֵּן בִּיגִיעָה גְדוֹלָה לְשָׁנִים הַרְבֵּה. כָּךְ אִם אָבַד צַדִּיק מִן הָעוֹלָם, מִי יוּכַל לַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ מִיָּד אֶלָּא לְשָׁנִים הַרְבֵּה, לְפִיכָךְ צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח.

סימן ו

וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עֶרֶב פֶּסַח, כֵּיצַד אוֹכֵל פִּסְחוֹ? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: טוֹבֵל וְאוֹכֵל פִּסְחוֹ לָעֶרֶב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה, כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר.

אָמַר לָהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: חָבִיב הַגֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן אוֹתָן אֶכְלוֹסִין שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי. לָמָּה? שֶׁכָּל אוֹתָן אֶכְלוֹסִין אִלּוּלֵי שֶׁרָאוּ הַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים וּבָרָקִים וְהָהָרִים רוֹעֲשִׁים וְקוֹל שׁוֹפָרוֹת, לֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַלְכוּת שָׁמַיִם. וְזֶה לֹא רָאָה אַחַד מִכֻּלָּם וּבָא וּמַשְׁלִים עַצְמוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְקִבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, יֵשׁ חָבִיב מִזֶּה.

מַעֲשֶׂה בְּאוּנְקְלוּס הַגֵּר שֶׁשָּׁאַל לְזָקֵן אֶחָד, מָה חָבִיב הַגֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּל חִבָּתוֹ כְּתַב בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה (דברים י, יח). אָמַר לוֹ: יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא תָבַע מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ (בראשית כח, כ). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, חָבִיב הַגֵּר שֶׁהִכְתִּיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבוֹדוֹ עַל יְדֵי הַנְּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: לָמָּה תִּהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ (ירמיה יד, ח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מְחַבֵּב אֶת הַגֵּרִים, וְהָרְשָׁעִים הַלָּלוּ בָּאִים לְהִזְדַּוֵּג לְאַבְרָהָם אֲבִי הַגֵּרִים. אוֹי לָהֶם שֶׁסּוֹפָם לִפֹּל לְפָנָיו, הֲדָא הוּא דִכְתִיב,

וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל. וּמִי הָיָה זֶה? נִמְרוֹד. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַמְרָפֶל? עַל שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם, פּוֹל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ.

סימן ז

וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל. כְּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים וְדָרְכוּ קַשְׁתָּם לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן לִטְבוֹחַ יִשְׁרֵי דָרֶךְ, חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם וְקַשְׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה (תהלים לז, יד-טו). חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים, זֶה קַיִן שֶׁפָּתַח בַּהֲרִיגַת הֶבֶל אָחִיו קֹדֶם שֶׁנֶּהֱרַג אָדָם בָּעוֹלָם. חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם, זֶה לֶמֶךְ שֶׁהָרַגוֹ. דָּבָר אַחֵר, חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים, זֶה חָנוּן בֶּן נָחָשׁ. כֵּיצַד? כֵּיוָן שֶׁמֵּת אָבִיו, וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוֹ בְּיַד עֲבָדָיו וְגוֹ' (ש״ב י, ב), וַיִּקַּח חָנוּן אֶת עַבְדֵי דָוִד וַיְגַלַּח אֶת חֲצִי זְקָנָם וַיִּכְרֹת אֶת מַדְוֵיהֶם בַּחֲצִי עַד שְׁתוֹתֵיהֶם וַיְשַׁלְּחֵם (ש״ב י, ד). מִיָּד שָׁלַח חָנוּן לַאֲרַם נַהֲרַיִם וַיִּשְׂכֹּר מֵהֶם שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם אֶלֶף רֶכֶב, חוּץ מִן רִבֵּי רִבָּבוֹת אֻכְלוּסִין שֶׁהָיוּ לוֹ וּבָאוּ וְחָנוּ כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רָשָׁע, בַּחֶרֶב פָּתַחְתָּ, חַרְבְּךָ תָּבֹא בְלִבָּךְ. עָמְדוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וְהָרְגוּ כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ לַמִּלְחָמָה בַּאֲרַם וַיָּנוּסוּ מִפָּנָיו (ש״ב י, יג).

דָּבָר אַחֵר, חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים, אֵלּוּ אַרְבָּעָה מְלָכִים אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו, שֶׁעֲדַיִן לֹא הָיְתָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם בָּאוּ אֵלּוּ וּפָתְחוּ בַּחֶרֶב וְעָשׂוּ מִלְחָמָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם פְּתַחְתֶּם בַּחֶרֶב לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן, חַרְבָּם תָּבֹא בְלִבָּם. עָמַד אַבְרָהָם וַהֲרָגָם.

סימן ח

וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ בְּמַתָּנָה, מַהוּ שֶׁיֵּצֵא לְחֵרוּת? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ, יָצָא לְחֵרוּת. וְאִם שִׁיֵּר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, לֹא יָצָא לְחֵרוּת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְעוֹלָם הוּא בַּר חוֹרִין, עַד שֶׁיֹּאמַר כָּל נְכָסַי נְתוּנִין לְפִלּוֹנִי עַבְדִּי חוּץ מֵחֵפֶץ אֶחָד שֶׁבָּהֶן.

מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְהָיָה לוֹ בֵּן אֶחָד יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִיתָתוֹ, כָּתַב כָּל נְכָסָיו שֶׁנָּתַן בְּמַתָּנָה לְעַבְדּוֹ, וְכָתַב לִבְנוֹ שֶׁיִּהֵא בּוֹרֵר לוֹ חֵפֶץ אֶחָד מִכָּל נְכָסָיו שֶׁנָּתַן בְּמַתָּנָה לְעַבְדּוֹ. כֵּיוָן שֶׁמֵּת, כָּנַס הָעֶבֶד אֶת כָּל הַמָּמוֹן וְנָטַל אוֹתוֹ עִם כְּתַב הַמַּתָּנָה וּבָא לוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לוֹ: מֵת אָבִיךְ וְכָתַב לִי דַּיְתִיקִי מִכָּל נְכָסָיו, בִּלְבַד שֶׁתִּבְרֹר לְךָ חֵפֶץ אֶחָד מִן הַכֹּל. מָה עָשָׂה הַבֵּן? הָלַךְ אֵצֶל רַבּוֹ וְסִפֵּר לוֹ הַמַּעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ רַבּוֹ: אָבִיךָ חָכָם גָּדוֹל הָיָה וּבָקִי בְּדִינִין, אָמַר: אִם אַנִּיחַ כָּל נְכָסַי בְּיַד עַבְדִּי, הֲרֵי הוּא גּוֹנֵב אוֹתָן וּמַפְסִידָן, אֶלָּא אֲנִי כוֹתְבָן לוֹ בְּמַתָּנָה, כְּדֵי שֶׁיְּזַהֵר בָּהֶן, וְיִהְיֶה בְּנִי בּוֹרֵר לְעַצְמוֹ חֵפֶץ אֶחָד מִן הַכֹּל. וְעַכְשָׁו לְכְשֶׁתֵּלֵךְ עִמּוֹ לְבֵית דִּין וְיוֹצִיא אוֹתוֹ דַּיְתִיקִי, אֱמוֹר לִפְנֵי בֵית דִּין: רַבּוֹתַי, כְּךְ צִוָּה אָבִי שֶׁאֲנִי בּוֹרֵר לְעַצְמִי חֵפֶץ אֶחָד מִכֹּל, אֵינִי חֵפֵץ בָּעוֹלָם אֶלָּא עֶבֶד

זֶה, וְתִקְּנָה אֶת הַנְּכָסִים וְאֶת הָעֶבֶד. עֲשָׂה כָּךְ. מָסְרוּ בֵּית דִּין בְּיָדוֹ אֶת הַנְּכָסִים וְאֶת הָעֶבֶד, שֶׁעֶבֶד שֶׁקָּנָה נְכָסִים, הָעֶבֶד וְהַנְּכָסִים שֶׁל רַבּוֹ. וּשְׁלֹמֹה אָמַר (קהלת ב, כו), כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת, זֶה הָאָב. וְלַחוֹטֵא נָתַן עִנְיַן לֶאֱסֹף וְלִכְנֹס, זֶה הָעֶבֶד. לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, זֶה הַבֵּן,

לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר מָמוֹנָן שֶׁל רְשָׁעִים לַצַּדִּיקִים. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מֵשִׂים תַּחֲרוּת בֵּין הַמְּלָכִים, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא אַבְרָהָם וְיִטּוֹל מָמוֹנָן. מִנַּיִן? מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעָנְיָן וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל. עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בֶּרַע, שֶׁהָיָה רַע לַשָּׁמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת. בִּרְשַׁע, שֶׁנַּעֲשָׂה רְשָׁע. שִׁנְאָב, שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא לְאָב שֶׁבַּשָּׁמַיִם. שֶׁמְּאֵבֶר, שֶׁאָמַר אֶעֱלֶה בָּאֵבֶר עַל בָּמֳתֵי עָב.

כָּל אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל עֵמֶק הַשִּׂדִּים, שֶׁהָיְתָה מְנִיקָה אוֹתָן כְּשֵׁם שֶׁשְּׂדֵים מְנִיקִין אֶת הַתִּינוֹק. הוּא יָם הַמֶּלַח, שֶׁבַּעֲוֹנָם נַעֲשָׂה אוֹתוֹ עֵמֶק לְמַיִם מְלוּחִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה (תהלים קז, לד), לָמָּה? מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ (תהלים קז, לד).

וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתוּב בּוֹ, מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית (ישעיה מו, י), עַל יְדֵי שֶׁעָתִיד מֹשֶׁה לִטּוֹל מִשְׁפָּטוֹ בְּקָדֵשׁ עַל יְדֵי הַמַּיִם, לְפִיכָךְ נִקְרָא מִקְדָּם עֵין מִשְׁפָּט. וַיַּכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי, לְכַמָּה דוֹרוֹת נוֹלַד עֲמָלֵק.

סימן ט

וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּךָ צָרְנוּ נְנַגֵּחַ בְּשִׁמְךָ נָבוּס קָמֵינוּ (תהלים מד, ו). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: ב' שְׁנַיִם, כ' עֶשְׂרִים, אֵלּוּ כ"ב אוֹתִיּוֹת שֶׁבָּהֶם נִתְּנָה הַתּוֹרָה. אָמַר אַבְרָהָם: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִלּוּלֵי שֶׁשִּׁתַּפְתָּ כְּבוֹדְךָ עִמִּי וַעֲזַרְתָּנִי, מָה אָדָם אֶחָד כְּנֶגֶד תִּשְׁעָה מְלָכִים וְחֵילוֹתֵיהֶם?

אֶלָּא אַתָּה נוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ, אֵלֶּה בָּרֶכֶב וְאֵלֶּה בַּסּוּסִים, וַאֲנִי בְּשִׁמְךָ תְּרוּם קַרְנִי. מִנַּיִן? שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיֶּחָלֶק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, הַלַּיְלָה נֶחֱלַק מֵאֵלָיו. רַבִּי בִּנְיָמִין אָמַר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה, הוּא חִלְּקוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: אַתָּה עָשִׂיתָ הֶרֶג בְּשׁוֹנְאַי מֵחֲצִי הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, חַייֶךָ, אֲנִי אֶעֱשֶׂה הֶרֶג בְּשׁוֹנְאֵי בָנֶיךָ מֵחֲצִי הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר וּבְמִדָּה זוֹ אֲנִי פּוֹרֵעַ לָהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה' הִכָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה (שמות יב, כט). לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין, סִימָן נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, שֶׁכָּל מַה שֶּׁאֵרַע לוֹ אֵרַע לְבָנָיו. כֵּיצַד? בָּחַר בְּאַבְרָהָם מִכָּל בֵּית אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ

בְּאַבְרָם וְהוֹצִיאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתִּי שְׁמוֹ אַבְרָהָם (נחמיה ט, ז). וּבָחַר בְּבָנָיו מִשִּׁבְעִים אֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר ה' לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (דברים יד, ב). לְאַבְרָהָם נֶאֱמַר לֶךְ לְךָ, וּלְבָנָיו נֶאֱמַר עֲלֵה אֶתְכֶם מֵעֲנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִיזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ (שמות ג, יז). לְאַבְרָהָם נֶאֱמַר: וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ. וּלְבָנָיו נֶאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה'. לְאַבְרָהָם נֶאֱמַר: וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וּלְבָנָיו נֶאֱמַר: וּמִי גּוֹי גָּדוֹל (דברים ד, ח). אַבְרָהָם כְּתִיב בּוֹ: אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם (יחזקאל לג, כד). וְיִשְׂרָאֵל: וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (דה"א יז, כא). לְאַבְרָהָם נֶאֱמַר: וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ. וּלְבָנָיו כֵּיוָן שֶׁשָּׁבוּ לְמִצְרַיִם, וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ (בראשית מג, א). אַבְרָהָם עַל יְדֵי הָרָעָב יָרַד לְמִצְרָיִם, וְאַף בָּנָיו עַל יְדֵי הָרָעָב יָרְדוּ לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם (בראשית מב, ג). אַבְרָהָם כְּשֶׁיָּרַד נִזְדַּוְּגוּ לוֹ הַמִּצְרִים, וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת הָאִשָּׁה כִּי יָפָה הִיא מְאֹד (בראשית יב, יד). אַף לְבָנָיו, הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ (שמות א, י).

אַבְרָהָם נִזְדַּוְּגוּ לוֹ אַרְבָּעָה מְלָכִים, אַף לְיִשְׂרָאֵל עֲתִידִין כָּל הַמְּלָכִים לְהִתְרַגֵּשׁ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק (תהלים ב, א). וְאוֹמֵר: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד עַל ה' וְעַל מְשִׁיחוֹ (תהלים ב, ב). מָה אַבְרָהָם יָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִלְחַם בְּשׁוֹנְאָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּם כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ (ישעיה מא, ב), אַף כָּךְ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא ה' וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב (זכריה יד, ג).

סימן י

אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל תִּירָא אַבְרָם. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹלָה עַל מֶה הָיְתָה בָּאָה? כָּךְ שָׁנָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הָעוֹלָה הָיְתָה בָּאָה עַל מִצּוֹת עֲשֵׂה וְעַל מִצּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: עַל הָרְהוּר הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל הַיָּמִים (איוב א, ה).

אַתָּה מוֹצֵא אַבְרָהָם הָיָה מְהַרְהֵר אַחַר מִדַּת הַדִּין, וּמָה הָיָה אוֹמֵר? אָמַר רַבִּי לֵוִי, אָמַר, כְּמֻדָּמֶה אֲנִי שֶׁקִּבַּלְתִּי כָּל שְׂכָרִי בָּעוֹלָם הַזֶּה. עֲזָרַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאוֹתָם הַמְּלָכִים וְהִצִּילַנִי מִן הַכִּבְשָׁן. כְּבָר קִבַּלְתִּי שְׂכָרִי וְשׁוּב אֵין לִי שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כֵּיוָן שֶׁהִרְהַרְתָּ אַחַר מַעֲשַׂי, עוֹלָה אַתָּה צָרִיךְ. לְפִיכָךְ, וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ

אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ (בראשית כב, ב). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הָיָה בְּלִבּוֹ הוֹגֶה לַעֲנָה מָרָה, אָמַר, שֶׁמָּא הַלָּלוּ שֶׁהִרְגַּזְתִּי הָיָה בָהֶם צַדִּיקִים? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַלָּלוּ שֶׁהִרְגַּזְתָּ, קוֹצִים בִּעַרְתָּ מִלְּפָנַי וְאֵין לְךָ עָוֹן בְּדָבָר זֶה, אֶלָּא שָׂכָר אַתָּה נוֹטֵל עֲלֵיהֶם, שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד מִכָּאן וּלְהַבָּא.

סימן יא

אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה'. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה מָגֵן לְהֹלְכֵי תֹם (משלי ב, ז). מַהוּ יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה? עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם צָפַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִיְּמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי (בראשית כו, ה).

אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, תְּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים דּוֹר קֹדֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִיל לִתֵּן הַמִּילָה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכֹר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר (תהלים קה, ח). וַהֲרֵי לֹא נִתְּנָה אֶלָּא לְעֶשְׂרִים דּוֹר, מֵאָדָם עַד נֹחַ עֲשָׂרָה, מִנֹּחַ עַד אַבְרָהָם עֲשָׂרָה, הֲרֵי עֶשְׂרִים וְנִתְּנָה לְאַבְרָהָם. וְרַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, תְּשַׁע מֵאוֹת שִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה דּוֹר קֹדֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִיל לִתֵּן תּוֹרָה לְדוֹר הַמִּדְבָּר עַל שֶׁהָיוּ יְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה,

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר אַף עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין שָׁמַר אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה עָסַקְתָּ בְּתוֹרָתִי, חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי מָגֵן לָךְ. כְּשֵׁם שֶׁהַמָּגֵן אוֹחֵז הַחֶרֶב אֲפִלּוּ זוֹרְקִים בּוֹ חִצִּים וַאֲבָנִים הַמָּגֵן מְקַבְּלָם, כָּךְ אֲנִי מָגֵן לָךְ. וְלֹא לְךָ בִּלְבַד, אֶלָּא אַף לְבָנֶיךָ אִם יִהְיוּ עוֹסְקִין בְּתוֹרָתִי כְּשֵׁם שֶׁעָסַקְתָּ אַתָּה, כָּךְ אֲנִי נַעֲשֶׂה לָהֶם כְּמָגֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִמְרַת ה' צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ (ש"ב כב, לא). לְכָךְ נֶאֱמַר: מָגֵן לְהֹלְכֵי תֹם.

סימן יב

אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, רָשָׁע עֹשֶׂה פְּעֻלַּת שָׁקֶר וְזֹרֵעַ צְדָקָה שֶׂכָר אֱמֶת (משלי יא, יח). רָשָׁע עֹשֶׂה פְּעֻלַּת שָׁקֶר, זֶה נִמְרוֹד הָרָשָׁע, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה צְלָמִים וּמַטְעֶה הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנִּמְשְׁלָה עֲבוֹדָה זָרָה לַשָּׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: נִבְעַר כָּל אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל צוֹרֵף מִפֶּסֶל כִּי שֶׁקֶר נָסְכּוֹ וְלֹא רוּחַ בָּם (ירמיה י, יד). וְזֹרֵעַ צְדָקָה שֶׂכָר אֱמֶת, זֶה אַבְרָהָם שֶׁזָּרַע צְדָקָה וְהָיָה מַאֲכִיל עוֹבְרִים וְשָׁבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם (בראשית כא, לג).

לְאַחַר שֶׁהָיָה מַאֲכִילָן וּמַשְׁקָן, הָיוּ מְבָרְכִין אוֹתוֹ. וְאָמַר לָהֶם: לִי אַתֶּן מְבָרְכִין? בָּרְכוּ לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁנּוֹתֵן לְכָל הַבְּרִיּוֹת אֹכֶל וּמַשְׁקֶה וְנוֹתֵן בָּהֶם רוּחַ. וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: הֵיכָן הוּא? אָמַר לָהֶם: שַׁלִּיט בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וּמֵמִית וּמְחַיֶּה, מוֹחֵץ וְרוֹפֵא, צָר אֶת הָעֻבָּר בְּמֵעֵי אִמּוֹ וּמוֹצִיאוֹ לָאֲוִיר הָעוֹלָם, מְגַדֵּל צְמָחִים וְאִילָנוֹת, מוֹרִיד שְׁאוֹל וְיַעַל. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין כָּךְ, הָיוּ שׁוֹאֲלִין כֵּיצַד נְבָרֵךְ אוֹתוֹ וּמַחֲזִיקִין לוֹ טוֹבָה. הָיָה אוֹמֵר לָהֶם, אִמְרוּ: בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, בָּרוּךְ נוֹתֵן לֶחֶם וּמָזוֹן לְכָל בָּשָׂר, וְהָיָה מְלַמְּדָם בְּרָכוֹת וּצְדָקוֹת.

הוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן (בראשית יב, ה). אָמַר רַבִּי אֲלַכְּסַנְדְּרִי, אִלְמָלֵא נִתְכַּנְּסוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת לַעֲשׂוֹת יְתוּשׁ אֶחָד, אֵין יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת. וּמַהוּ הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ, שֶׁהָיָה מְלַמְּדָן יִרְאַת שָׁמַיִם וּמוֹרָה לָהֶן אֶת הַתּוֹרָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה זָרַעְתָּ אֶת הַצְּדָקָה וְהוֹדַעְתָּנִי בָעוֹלָם, שָׂכָר אַתָּה נוֹטֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד.

סימן יג

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו. וְכִי אָחִיו הָיָה? אֶלָּא רְאֵה עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, אַחַר אוֹתָהּ מְרִיבָה שֶׁכָּתוּב וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה לוֹט (בראשית יג, ח), אַף עַל פִּי כֵן הָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ אָחִיו, דִּכְתִיב: כִּי אֲנַשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ. וַיֵּרֶק אֶת חֲנִיכָיו, שֶׁנָּטַל כֶּסֶף וְזָהָב וְחִפָּה אוֹתָן. אָמַר לָהֶן: הֱיוּ יוֹדְעִין שֶׁלַּמִּלְחָמָה אָנוּ יוֹצְאִין, אַל תִּתְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּכֶסֶף וְזָהָב, הֲרֵי כָּל זֹאת שֶׁלָּכֶם. וְאֵין וַיֵּרֶק אֶלָּא זָהָב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ (תהלים סח, יד).

דָּבָר אַחֵר, וַיֵּרֶק, מְלַמֵּד שֶׁהוֹרִיקָן בִּדְבָרָיו. אָמַר לָהֶן, מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא (דברים כ, ח) מִן הָעֲוֹנוֹת, וְרַךְ הַלֵּבָב (דברים כ, ח). מִן מַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשָׂה, יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס וְגוֹ' (דברים כ, ח). כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם כָּךְ, הֵרִיקָן אֶחָד אֶחָד רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּר עִמּוֹ אֶלָּא אֱלִיעֶזֶר. מִנַּיִן אַתָּה לָמֵד? א' אֶחָד, ל' שְׁלֹשִׁים, י' עֲשָׂרָה, ע' שִׁבְעִים, ז' שִׁבְעָה, ר' מָאתַיִם, הֲרֵי שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וַיְרַדֵּף, וְלֹא כְתִיב וַיִּרְדְּפוּ.

עַד דָּן, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אוֹתוֹ צַדִּיק לְדָן, תֹּשֶׁשׁ כֹּחוֹ. רָאָה שֶׁעֲתִידִין בְּנֵי בָנָיו לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשֶׂם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן (מלכים א יב, כט). שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שְׁנֵי דְבָרִים מַכִּין לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם. וְאֵלּוּ הֵן: עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַנּוֹטֵעַ עֵרֶב שְׁבִיעִית חַיָּב וּמוֹצְאֵי שְׁבִיעִית חַיָּב. כָּךְ עֲבוֹדָה זָרָה מַכָּה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. הֵיאַךְ? עַד עַכְשָׁו לֹא עָמַד יָרְבָעָם שֶׁעָשָׂה אֶת הָעֵגֶל וְהֶעֱמִידוֹ בְדָן, וַיַּכֵּם. וַיְרַדְּפֵם עַד חוֹבָה, חָזְרוּ עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת וְלֹא מָצִינוּ שׁוּם מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ חוֹבָה, לְלַמֶּדְךָ שֶׁדָּן נִקְרָא חוֹבָה מֵרֹאשׁ עַל הָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעֲתִידָה לַעֲמֹד שָׁם.

וַיָּשֶׁב אֶת כָּל הָרְכֻשׁ, וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב, וְגַם אֶת הַנָּשִׁים. וְגַם, לְרַבּוֹת כָּל כְּלֵי תַשְׁמִישׁוֹ, אֲפִלּוּ שְׁוֵה פְרוּטָה. וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדֹם לִקְרָאתוֹ וְגוֹ' הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ, מִן אוֹתָהּ שָׁעָה נִקְרָא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ. וְאֵי זֶה מֶלֶךְ, זֶה אַבְרָהָם שֶׁנִּצַּח אֶת כָּל הַמְּלָכִים וְחֵילוֹתֵיהֶם. וְעָלָיו נֶאֱמַר, נְאֻם ה' לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ (תהלים קי, א).

כֵּיוָן שֶׁיָּצָא מֶלֶךְ סְדוֹם, אָמַר לוֹ: תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאַתָּה הִצַּלְתָּנִי מִן הֲרִיגַת אוֹתָן מְלָכִים, שֶׁאִלּוּ הָרְגוּ אוֹתִי, הָיוּ נוֹטְלִין נַפְשִׁי וְאֶת מָמוֹנִי, טוֹל לְךָ אֶת מָמוֹנִי, שֶׁהִצַּלְתָּנִי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁבַּע אַבְרָהָם וְאָמַר לוֹ: הֲרִימוֹתִי יָדִי אֶל ה'. וְאֵין הֲרָמָה אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם (דניאל יב, ז). אִם מְחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל, לָמָּה? שֶׁהִבְטִיחָנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא יַעְשִׁירֵנִי, שֶׁכְּךָ אָמַר לִי, וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה. אִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת אַבְרָם. וְאֶתְמְהָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה אָמַרְתָּ אִם מְחוּט, אֲנִי מְטַהֵר אֶת בָּנֶיךָ בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁתִּהְיֶא מֻקֶּפֶת בְּחוּט שֶׁל סִקְרָא. כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: הַמִּזְבֵּחַ הָיָה מֻקָּף בְּחוּט שֶׁל סִקְרָא. וְעוֹד, בִּשְׂכָר שֶׁאָמַרְתָּ אִם מְחוּט, אֲנִי אֶתֵּן לְבָנֶיךָ מִצְוַת חוּטִין שֶׁל מִצְוַת פְּתִיל תְּכֵלֶת. אָמַרְתָּ עַד שְׂרוֹךְ נַעַל, אֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ מִצְוַת יְבָמָה וַחֲלִיצָה, וְחֶלְצָה נַעֲלוֹ. וּבִזְכוּת שֶׁאָמַרְתָּ נַעַל, אֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ מִצְוַת אֲכִילַת פֶּסַח, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם וְגוֹ' (שמות יב, יא). וְעוֹד, אֲנִי נִפְרָע מֵעֲשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי (תהלים ס, י). וְעוֹד, אֲנִי מְשַׁבֵּחַ בָּנֶיךָ בּוֹ בַּלָּשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים (שה"ש ז, ב). אַתָּה מָאַסְתָּ שִׂכַר בָּשָׂר וָדָם, שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד מִכָּאן וּלְהַבָּא.

סימן יד

בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל תִּירָא. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ וַתֹּאמֶר שִׁוִּיתִי עֵזֶר עַל גִּבּוֹר ה�ֶרֵימוֹתִי בָחוּר מֵעָם (תהלים פט, כ).

אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ, זֶה אַבְרָהָם. שִׁוִּיתִי עֵזֶר, שֶׁעָזְרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמְּלָכִים. הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ וְגוֹ' (נחמיה ט, ז). הֱוֵי, אַל תִּירָא אַבְרָם.

סימן טו

אַל תִּירָא אַבְרָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה (משלי כח, יד). וְכֵן כְּתִיב: חָכָם יָרֵא וְסָר מֵרָע וּכְסִיל מִתְעַבֵּר וּבוֹטֵחַ (משלי יד, טז). אַל תְּהִי קוֹרֵא אֶלָּא חָכָם וְסָר מֵרָע,

יָרֵא, זֶה אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ אַל תִּירָא. מִמִּי הָיָה מִתְיָרֵא, מִשֵּׁם בֶּן נֹחַ שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ, וְעֵילָם שְׁלֹשִׁים בָּנִים הָיוּ לוֹ, וּכְתִיב: בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר (בראשית י, כב) וַהֲרָגוֹ, וְהָיָה מִתְיָרֵא לוֹמַר

שֶׁהִרְגַּזְתִּי בְנוֹ שֶׁל צַדִּיק, עַכְשָׁו יְקַלְּלֵנִי וְאָמוּת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תִּירָא, לֹא דַּיֶּיךָ שֶׁלֹּא יְקַלֶּלְךָ אֶלָּא יֵצֵא לְקָרְאתְךָ בְּדוֹרוֹן וּמְבָרֶכְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַלְכֵּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם וְגוֹ', וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר וְגוֹ', וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ. מַהוּ מִגֵּן? מַגְנְנָא עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְסָרָן בְּיָדֶךָ. וְהָיָה אַבְרָהָם נוֹטֵל עָפָר וְזוֹרֵק עֲלֵיהֶן וְנַעֲשׂוּ חִצִּים וּקְשָׁתוֹת וּרְמָחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ, יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שָׁלוֹם (ישעיה מא, ב-ג).

אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה אַתֶּם מִתְיָרְאִין מִן הָעֲוֹנוֹת, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁאֵין בּוֹ יֵצֶר הָרַע, אַתֶּם מִתְפַּחֲדִין עַל הַטּוּב הַצָּפוּן לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל ה' וְאֶל טוּבוֹ (הושע ג, ה). וּמַהוּ טוּבוֹ, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן (דברים ג, כה). הַבְּרָכָה מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלַיִם (תהלים קכח, ה). הַטַּל מְבֹרָךְ מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּטַל חֶרְמוֹן וְגוֹ' (תהלים קלג, ג). עֵזֶר מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ מִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ (תהלים כ, ג). יְשׁוּעָה מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל (תהלים יד, ז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מְבָרֵךְ אֶתְכֶם מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (תהלים קלד, ג). וַאֲנִי אֲבָרֵךְ אֶת צִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' נְוֵה צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ (ירמיה לא, כב). אָמֵן.

סימן טז

וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים וְגוֹ'. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁיְּהֵא מֻתָּר לְרַפֹּאת מַכָּתוֹ בַּשַּׁבָּת? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל סְפֵק נְפָשׁוֹת דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, וּמִילָה וּרְפוּאָתָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, רְאֵה כַּמָּה חֲבִיבָה מִצְוַת מִילָה שֶׁהִיא דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, דִּכְתִיב: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל (ויקרא יב, ג), אֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת. וּמִילָה סַכָּנַת נֶפֶשׁ הִיא, לְפִיכָךְ הֻתַּר לְרַפֹּאתָהּ בַּשַּׁבָּת.

וּכְשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים, הִתְחִיל תָּמֵהַּ. אָמַר, עַד עַכְשָׁו אֲנִי תָּמִים, אִם אֲנִי מָל אֶהְיֶה חָסֵר. חָמֵשׁ עֶרְלוֹת הֵן, אַרְבַּע בָּאָדָם וְאֶחָד בְּאֵילָן. עָרְלַת הָאֹזֶן כְּתִיב בָּהּ הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם (ירמיה ו, י). עָרְלַת הַלֵּב, דִּכְתִיב: וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם (דברים י, טז). עָרְלַת לָשׁוֹן, דִּכְתִיב: עֲרַל שִׂפָתַיִם (שמות ו, יב). עָרְלַת בָּשָׂר, דִּכְתִיב: וּמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם (בראשית יז, יא). אִם אָמוּל אֶחָד מֵאֵלּוּ, נִמְצֵאתִי חָסֵר מֵאֲבָרַי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָה אַתָּה סָבוּר שֶׁאַתָּה תָּמִים שָׁלֵם, אַתָּה חָסֵר מֵחֲמִשָּׁה אֵבָרִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עַד שֶׁלֹּא תָּמוּל, הָיָה שְׁמְךָ אַבְרָם, א' אֶחָד, ב' שְׁנַיִם, ר' מָאתַיִם, מ' אַרְבָּעִים, הֲרֵי מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁלֹשָׁה. וּמִנַּיִן אֵבָרִים שֶׁבָּאָדָם מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה,

מוּל וֶהְיֵה תָמִים. כְּשֶׁמָּל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא יִקָּרֵא עוֹד שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם. הוֹסִיף לוֹ ה', חֲמִשָּׁה, מִנְיַן רַמ"ח אֵבָרִים. לְפִיכָךְ וֶהְיֵה תָמִים.

סימן יז

הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הָאֵל תְּמִים דַּרְכּוֹ (תהלים יח, לא). מַהוּ תְּמִים? שֶׁחִבֵּב אֶת הַמִּילָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, גְּדוֹלָה מִצְוַת מִילָה שֶׁשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת נִכְרְתוּ עָלֶיהָ מִן הַפְּסוּקִין הַמְפֹרָשִׁין.

וְהָיָה יוֹשֵׁב אַבְרָהָם וְתָמֵהַּ הֵיאַךְ יְמוֹל. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו. כֵּיוָן שֶׁנָּפַל עַל פָּנָיו, רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאוֹתוֹ מָקוֹם וַעֲקָצוֹ עַקְרָב, וְנִמְצָא מָהוּל. מִנַּיִן? מִן מַה שֶּׁכָּתוּב, וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ, הֲרֵי אַתָּה מָהוּל. וּכְתִיב: בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם. מָל לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא נִמּוֹל.

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאוֹהֵב שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָיָה רוֹצֶה לְשַׁדֵּךְ בִּתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ הֵיאַךְ יוּכַל לְסַפֵּר, אִם לְסַפֵּר בִּלְשׁוֹנוֹ, אִם עַל יְדֵי אַחֵר. הֵבִין הַמֶּלֶךְ מַה בְּלִבּוֹ. אָמַר לוֹ: יָדַעְתִּי מָה אַתָּה רוֹצֶה, הֲרֵי בִּתִּי לְתוֹךְ בֵּיתֶךָ. כָּךְ אַבְרָהָם, כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, נִתְבַּיֵּשׁ וְנָפַל עַל פָּנָיו, בְּנִפְילָתוֹ נִמְצָא שֶׁהוּא מָהוּל. אָמַר לוֹ: הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ. הֲדָא הוּא דִכְתִיב, אִמְרַת ה' צְרוּפָה (תהלים יח, לא), שֶׁצָּרַף אֶת זַרְעוֹ בִּבְרִית מִילָה, לְפִיכָךְ מָגֵן הוּא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן חוֹסִין בּוֹ. וְלָמָּה

לֹא נִמּוֹל אֶלָּא לְבֶן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, לְלַמֵּד לַגֵּרִים שֶׁאִם בִּקֵּשׁ אָדָם לְהִתְגַּיֵּר, לֹא יְהֵא אוֹמֵר זָקֵן אֲנִי וְהֵיאַךְ אֲנִי מִתְגַּיֵּר, יִלְמֹד מֵאַבְרָהָם שֶׁמָּל בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, לְכָךְ לֹא מָל אֶלָּא בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה.

סימן יח

וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יָפְיָפִיתְ מִבְּנֵי אָדָם הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתָיִךְ עַל כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים לְעוֹלָם, חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ (תהלים מה, ג-ד). כְּנֶגֶד מִי אָמְרוּהוּ בְּנֵי קֹרַח הַמִּזְמוֹר הַזֶּה? לֹא אָמְרוּהוּ אֶלָּא כְּנֶגֶד אַבְרָהָם. יָפְיָפִיתְ, מִבָּנָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן. וּמִי הָיוּ בָּנָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן? שֵׁת קַיִן מַהֲלַלְאֵל יֶרֶד חֲנוֹךְ מְתוּשֶׁלַח לֶמֶךְ נֹחַ וּבָנָיו. וּמִנַּיִן שֶׁנִּקְרְאוּ בְּנֵי נֹחַ בְּנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם (בראשית יא, ה).

הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתָיִךְ, כְּשֶׁאָמְרָתְ לְמֶלֶךְ סְדוֹם אִם מִחוּט וְגוֹ', עַל כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים לְעוֹלָם. הִנֵּה לִי גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי כָּל אֲשֶׁר עָשִׂיתָ וְכָל מַה שֶּׁנִּשְׁתַּבַּחְתָּ, שֶׁיָּרַדְתָּ עַל קְדֻשַּׁת שְׁמִי לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן וְנִתְנַסֵּיתָ בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת וְרַדַפְתָּ אַחַר הַמְּלָכִים וְנִשְׁתַּבַּחְתָּ בָּעוֹלָם, מִכָּאן וָאֵילָךְ

אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהוֹדִיעַ גְּבוּרָתְךָ בָּעוֹלָם, חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יֶרֶךְ גִּבּוֹר, תֵּן אֶת הַמִּילָה בֵּין יְרֵכֶיךָ, וְהוּא הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ.

וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן יִמּוֹל. רָמַז לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רֶמֶז, אָמַר לוֹ: וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד, מִמָּקוֹם שֶׁאַתָּה פָּרֶה וְרָבֶה, אַתָּה צָרִיךְ לִמּוֹל. בַּר קַפָּרָא אָמַר, אַבְרָהָם דָּרַשׁ מִקַּל וָחֹמֶר, אָמַר, הָאֵילָנוֹת מֵהֵיכָן חַיְבִין בָּעָרְלָה? מִמָּקוֹם שֶׁעוֹשִׁין פֵּרוֹת, אַף אֲנִי מִמָּקוֹם שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה פֵּרוֹת אֲנִי צָרִיךְ לִמּוֹל.

סימן יט

וְאֶתְּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: סוֹד ה' לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם (תהלים כה, יד). אֵי זֶה הוּא סוֹד שֶׁגִּלָּה לִירֵאָיו, זוֹ הַמִּילָה, שֶׁלֹּא גִלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְטוֹרִין שֶׁל מִילָה אֶלָּא לְאַבְרָהָם. סוֹד ה' לִירֵאָיו, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה. מַהוּ סוֹד? ס' שִׁשִּׁים, ו' שִׁשָּׁה, ד' אַרְבָּעָה, הֲרֵי שִׁבְעִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי מַעֲמִיד מִמְּךָ שִׁבְעִים שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה (דברים י, כב) וַאֲנִי מַעֲמִיד מֵהֶם שִׁבְעִים זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר יב, טז). וַאֲנִי מַעֲמִיד מִמְּךָ מֹשֶׁה שֶׁיְּהַנֶּה אֶת הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, לְפִיכָךְ כְּתִיב: סוֹד ה' לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, כְּשֶׁבָּרָאתִי עוֹלְמֵי הָיִיתִי מְגַלְגֵּל בְּעֶשְׂרִים דּוֹר בִּשְׁבִילְךָ עַד שֶׁתָּבוֹא וְתִטּוֹל אֶת הַמִּילָה. עַכְשָׁו אִם אֵין אַתָּה נוֹטֵל אֶת הַמִּילָה, אֲנִי אֵל שַׁדַּי, אֲנִי אוֹמֵר לָעוֹלָם דַּי עַד כָּאן וַאֲנִי מַחֲזִירוֹ לְתֹהוּ וָבֹהוּ.

סימן כ

וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו. עַד שֶׁלֹּא מָל, כָּל זְמַן שֶׁהָיְתָה הַשְּׁכִינָה מְדַבֶּרֶת עִמּוֹ, הָיָה נוֹפֵל. מִשֶּׁמָּל, הָיָה מֵסִיחַ עִמּוֹ וְהָיָה עוֹמֵד, וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה'. וְלֹא עוֹד אֶלָּא הָיָה נִגְלֶה עָלָיו וְהוּא יוֹשֵׁב, וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא וְגוֹ'.

חֲבִיבָה הַמִּילָה, שֶׁנִּשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מָהוּל אֵינוֹ יוֹרֵד לְגֵיהִנֹּם, בְּיוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר. וּמִי יֵרֵד לְשָׁם? רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? אֶת הַקֵּנִי וְאֶת הַקְּנִזִּי וְגוֹ', לָמָּה? שֶׁכֻּלָּם עֲרֵלִים. וְכֵן יֶחְזְקֵאל רָאָה אֶת הָעֲרֵלִים יוֹרְדִין בָּהּ, בֶּן אָדָם נֶהֱה עַל הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִידֵהוּ אוֹתָהּ וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּירִים אֶל אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֶת יוֹרְדֵי בוֹר, מִמִּי נָעֲמְתָּ רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת עֲרֵלִים וְגוֹ', שָׁם אַשּׁוּר וְכָל קְהָלָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו כֻּלָּם חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בֶּחָרֶב, אֲשֶׁר נָתְנוּ קִבְרֹתֶיהָ וְגוֹ', שָׁם מֶשֶׁךְ תֻּבַל וְכָל הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים וְגוֹ', שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן וְגוֹ' (יחזקאל לב, יח-ל).

וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק (ישעיה ה, יד), לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ בְּרִית מִילָה. וּמִנַּיִן שֶׁהִיא נִקְרֵאת חֹק? וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם (תהלים קה, י). אֲבָל הַכּוֹפְרִים וּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּפְרוּ בָּהּ' וְהָלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם וְהֵן מוּלִין, ה' מוֹשֵׁךְ לָהֶן עָרְלָה וְנוֹפְלִין לְגֵיהִנֹּם, שֶׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֹמָיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ (תהלים נה, כא).

שָׁאַל אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ אֶת רַבִּי אֶלִיעֶזֶר, וְכִי מֵאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִבֵּב אֶת הַמִּילָה, לָמָּה לֹא נִתְּנָה בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת? אָמַר לוֹ: קֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הִזְהִיר עָלֶיהָ, וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְגוֹ' (שמות יט, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה (ירמיה לג, כה) זוֹ בְּרִית מִילָה.

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? הֲלוֹא רָאִיתָ מָה הָעָם הַזֶּה דִּבְּרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר ה' בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם וְאֶת עַמִּי יִנְאָצוּן מִהְיוֹת עוֹד גּוֹי לְפָנֵיהֶם מֵהוּ. כָּךְ רָאָה הֵיאַךְ הָיוּ מַכְעִיסִין אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם לִפְנֵי ה' שֶׁאַף הַכֹּהֲנִים הַמַּקְרִיבִים אֶת הַקָּרְבָּנוֹת הָיוּ עֲרֵלִים, בַּהֲבִיאָכֶם בְּנֵי נֵכָר עֲרֵלֵי לֵב וַעֲרֵלֵי בָשָׂר לִהְיוֹת בְּמִקְדָּשִׁי לְחַלְּלוֹ אֶת בֵּיתִי בְּהַקְרִיבְכֶם אֶת לַחְמִי חֵלֶב וָדָם וַיָּפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי אֶל כָּל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם (יחזקאל מד, ז). וּכְתִיב: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים כָּל בֶּן נֵכָר עֲרֵל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְכָל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (יחזקאל מד, ט).

וְאַף מַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּטְּלוּ אֶת הַמִּילָה, שֶׁהֲרֵי יְהוֹיָקִים מָשַׁךְ לוֹ עָרְלָה וַיֶּתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְכָל תּוֹעֲבוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְהַנִּמְצָא עָלָיו (דה"ב לו, ח). מַה נִּמְצָא עָלָיו שֶׁמָּשַׁךְ לוֹ עָרְלָה. וְיֵשׁ אוֹמֵר, שֶׁכָּתַב כְּתֹבֶת קַעֲקַע בִּבְשָׂרוֹ, הֲרֵי לְמַדְנוּ שֶׁהַכֹּהֲנִים וְהַמְּלָכִים בִּטְּלוּ אֶת הַמִּילָה. אָמַר ה', אֲנִי אָמַרְתִּי לְאַהֲרֹן וּלְדָוִד שֶׁזַּרְעָם קַיָּם לְפָנַי לְעוֹלָם, הֲלֹא לָכֶם לָדַעַת כִּי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נָתַן מַמְלָכָה לְדָוִיד עַל יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם לוֹ וּלְבָנָיו בְּרִית מֶלַח (דה"ב יג, ה). וְכֵן לְאַהֲרֹן נִשְׁבַּעְתִּי בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִיא לְפָנַי ה' (במדבר יח, יט), וְהֵן מְבַטְּלִין בְּרִית מִילָה. אָמַר לוֹ ה' לַנָּבִיא, לֵךְ אֱמוֹר לָהֶן, כֹּה אָמַר ה' אִם תָּפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתִי הַלָּיְלָה וּלְבִלְתִּי הֱיוֹת יוֹמָם וָלַיְלָה בְּעִתָּם, גַּם בְּרִיתִי תֻּפַר אֶת דָּוִד עַבְדִּי מִהְיוֹת לוֹ בֵן מֹלֵךְ עַל כִּסְאוֹ וְאֶת הַלְוִיִּם הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתָי (ירמיה לג כ, כא). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל כָּךְ, אָמְרוּ הֲרֵי שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר ה' בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם (ירמיה לג, כד). אָמַר לוֹ ה': הֲלֹא רָאִיתָ מָה הָעָם הַזֶּה דִּבְּרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת וְגוֹ'. אָמַר, אֵימָתַי מְאַסְתִּים? בְּשָׁעָה שֶׁבִּטְּלוּ פָּסוּק שֶׁלְּאַהֲרֹן, כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה וְגוֹ'. לָמָּה? שֶׁאֵין עֶרֶל עוֹמֵד לְפָנַי לֶעָתִיד לָבוֹא, עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא (ישעיה נב, א). אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

וירא

סימן א

יִלַּמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ כַּמָּה בְּרָכוֹת מִתְפַּלֵּל אָדָם בְּכָל יוֹם? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: בְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. וְלָמָּה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה פְּעָמִים שֶׁהָאָבוֹת כְּתוּבִין בַּתּוֹרָה. הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּהֶם, וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב (בראשית נ, כד), וְהָאַחֲרוֹן, וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב (דברים לד, ד). וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם הֲרֵי הֵן תִּשַׁע עֶשְׂרֵה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ וְגוֹ' (בראשית כח, יד), אֱמוֹר לוֹ, אֵין זֶה מִן הַמִּנְיָן, שֶׁאֵין יַעֲקֹב נִמְנָה עִמָּהֶן. וְרַבִּי

יוֹחָנָן אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עָשָׂר צִוּוּיִים שֶׁבַּמִּשְׁכָּן שֶׁהֵן בְּסוֹף סֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת וְהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה פְּעָמִים. וְרַבִּי סִימוֹן אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חֳלָיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מִתְפַּלֵּל וְכוֹרֵעַ, צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע עַד שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ כָּל חֳלָיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה, ה' מִי כָמוֹךָ (תהלים לה, י).

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עָשָׂר מִזְמוֹרִים שֶׁמֵּרֹאשׁ סֵפֶר תְּהִלִּים עַד יַעַנְךָ ה' בְּיוֹם צָרָה, לוֹמַר תֵּעָנֶה בִתְפִלָּתְךָ, לְכָךְ נֶאֱמַר יַעַנְךָ ה' בְּיוֹם צָרָה, וּלְכָךְ נֶאֱמַר בְּסוֹף שְׁמוֹנֶה עָשָׂר מִזְמוֹרִים יַעַנְךָ ה'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אַזְכָּרוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד בְּהַבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים (תהלים לה, כט).

וְלָמָּה מִתְפַּלְּלִין עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּתַעֲנִיּוֹת? כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע רְנָנוֹת שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּשָׁעָה שֶׁהִכְנִיס אֶת הָאָרוֹן לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים בְּתַעֲנִיתוֹ. וְלָמָּה מִתְפַּלְּלִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תֵּשַׁע בְּרָכוֹת? אָמַר רָבָא בַּר חָנִינָא, כְּנֶגֶד תֵּשַׁע אַזְכָּרוֹת שֶׁאָמְרָה חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ מִן וּתְתַפַּלֵּל חַנָּה וַאֲיַלֵּךְ (ש"א א, ב).

אַתָּה מוֹצֵא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִתְפַּלְּלִין בְּכָל יוֹם וְאֵינָן כֶּלֶן לְשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא שֶׁלֹּשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשֶׁלֹּשׁ אַחֲרוֹנוֹת. וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, כֶּלֶן לְצָרְכּוֹ שֶׁל אָדָם. וּלְפִיכָךְ אֵין מִתְפַּלְּלִין בַּשַּׁבָּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, שֶׁאִם יִהְיֶה לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, נִזְכָּר בְּרוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְהוּא מֵצֵר, וְהַשַּׁבָּת נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשָׁה לְעֹנֶג וְלִמְנוּחָה וְלֹא לְצַעַר, לְכָךְ מִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת רִאשׁוֹנוֹת וְשֶׁלֹּשׁ אַחֲרוֹנוֹת וְהַמְּנוּחָה בָּאֶמְצַע. וּלְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד שָׂבַע בַּיּוֹם הַלַּלְתִּיךָ (תהלים קיט, קסד), אֵלּוּ שֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בַּשַּׁבָּת. וְאֵיזֶה? זֶה יוֹם אֶחָד הַמְיֻחָד וְהַמְּנוּחָה שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שמות כ, ח), לְקַדְּשׁוֹ בְּכָל דָּבָר, אֲפִלּוּ מִמְצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר.

אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱווּ זְהִירִין בִּתְפִלָּה, שֶׁאֵין מִדָּה אַחֶרֶת יָפָה הֵימֶנָּה וְהֵיא גְּדוֹלָה מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: לָמָּה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם וְגוֹ', כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי, לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת שָׁוְא קְטֹרֶת וְגוֹ', חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי וְגוֹ', וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם וְגוֹ' גַּם כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה וְגוֹ' (ישעיה א, יא-טו), מִכָּלָּל שֶׁהִיא גְּדוֹלָה מִן הַקָּרְבָּנוֹת. וַאֲפִלּוּ אֵין אָדָם כְּדַאי לַעֲנוֹת בִּתְפִלָּתוֹ וְלַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁמִּתְפַּלֵּל וּמַרְבֶּה בְּתַחֲנוּנִים, אֲנִי עוֹשֶׂה חֶסֶד עִמּוֹ, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בּוֹ כָּל אָרְחוֹת ה' חֶסֶד וֶאֱמֶת (תהלים כה, י), הַקְדֵּמְתִּי חֶסֶד לֶאֱמֶת וְצֶדֶק לְמִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ וְגוֹ' (תהלים פט, טו).

אָמַר רַבִּי שְׁמְלַאי: תֵּדַע שֶׁכָּל דְּרָכָיו חֶסֶד, שֶׁהֲרֵי בִּתְחִלַּת הַתּוֹרָה קִשֵּׁט אֶת הַכַּלָּה, דִּכְתִיב וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע וְגוֹ' (בראשית ב, כב), שֶׁכֵּן בְּכָרְכֵי הַיָּם קוֹרִין לַכַּלָּה בּוֹנָה. וּבְסוֹפָהּ, קָבַר אֶת הַמֵּת, וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי (דברים לד, ו). וּבְאֶמְצָעִיתָהּ, בִּקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. כֵּיוָן שֶׁמֵּל אַבְרָהָם, בָּא הוּא וּפְמַלְיָא שֶׁלּוֹ וּבִקְּרוֹ, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן וַיֵּרָא אֵלָיו ה'.

סימן ב

רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי פָּתַח, וַתִּתֵּן לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וִימִינְךָ תִסְעָדֵנִי וְעַנְוָתְךָ תַּרְבֵּנִי (תהלים יח, לו). כֵּיוָן שֶׁנִּגְלָה עָלָיו, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וְאַבְרָהָם יוֹשֵׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא יֹשֵׁב. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַל תְּתְמַהּ, שֶׁאַף לְבָנֶיךָ אֲנִי עוֹשֶׂה כֵּן כְּשֶׁיִּהְיוּ יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וַאֲנִי נִצָּב עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל (תהלים פב, א). בִּנְהַג שֶׁבָּעוֹלָם, כְּשֶׁהַתַּלְמִיד חוֹלֶה וְהָרַב הוֹלֵךְ לְבַקְּרוֹ, הַתַּלְמִידִים מְהַלְכִין תְּחִלָּה וְאוֹמְרִים שְׁלִיחוּת הָרַב לְבֵיתוֹ שֶׁל חוֹלֶה לוֹמַר שֶׁהָרַב מְבַקֵּשׁ לְבַקְּרוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, כְּשֶׁמֵּל אַבְרָהָם וְהָיָה מִצְטַעֵר מִן הַמִּילָה, אָמַר לַמַּלְאָכִים לֵילֵךְ לְבַקְּרוֹ. עַד שֶׁהַמַּלְאָכִים הוֹלְכִין, קָדָמָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה', וְאַחַר כָּךְ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא. יֵשׁ עָנָיו גָּדוֹל מִזֶּה?

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, בְּשִׁבְעָה מְקוֹמוֹת הִשְׁוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַצְמוֹ עִם הַבְּרִיּוֹת הַנְּמוּכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד (דברים י, יז). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר וְגוֹ'. וְאוֹמֵר: כִּי רָם ה' וְשָׁפָל יִרְאֶה וְגֹבֹהַּ וְגוֹ' (תהלים קלח, ו). וְאוֹמֵר: כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ וְגוֹ' (תהלים קלח, ו). וְאוֹמֵר: כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְגוֹ' (ישעיה סו, א). וּכְתִיב וְאֶל זֶה אַבִּיט אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ וְחָרֵד עַל דְּבָרִי (תהלים סו, ב). וְאוֹמֵר: ה' מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ (תהלים י, טז). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? תַּאֲוַת עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ ה'. וְאוֹמֵר: שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו (תהלים סח, ה). מַה כְּתִיב

אַחֲרָיו? אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת. וְאוֹמֵר: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים וְגוֹ' (תהלים קמו, ו-ז). וְאוֹמֵר: יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד (תהלים קמו, ט).

כֵּיוָן שֶׁמָּל אַבְרָהָם, נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ לְבַקְּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה'. רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא פָּתַח, מִזִּבַּח אֲדָמָה וְגוֹ' (שמות כ, כד). וְאוֹמֵר: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ (שמות כ, כד). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמָה מִי שֶׁהָיָה זוֹבֵחַ עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים אֲנִי נִגְלֶה עָלָיו לְבָרְכוֹ, אַבְרָהָם שֶׁזִּבַּח אֶת עַצְמוֹ לְפָנַי עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְכָךְ נֶאֱמַר וַיֵּרָא אֵלָיו ה'. אָמַר רַבִּי אָחָא, בֹּא וּרְאֵה שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ בְּאַבְרָהָם, שֶׁבְּיוֹם שֶׁמָּל אֶת עַצְמוֹ, מָל יִשְׁמָעֵאל וְאֶת כָּל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְהָיָה הַדָּם מְנַטֵּף. וְכַמָּה הָיוּ יְלִידֵי בֵיתוֹ, שְׁמוֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת. מִקָּנַת כַּסְפּוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְהֵל אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְגוֹ', וּכְתִיב בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל וְגוֹ', וְכָל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְגוֹ', עַד שֶׁהֶעֱמִיד אַבְרָהָם מִן הָעֲרֵלוֹת גִּבְעָה, וְנָהָר שֶׁל דָּם יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ.

וְאָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: בּוֹאוּ וּנְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. אָמְרוּ לוֹ: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה אֱנוֹשׁ וַתַּדְּעֵהוּ בֶּן אָדָם וַתְּחַשְּׁבֵהוּ. אַתָּה הוֹלֵךְ לְמָקוֹם הַטִּנֹּפֶת לְמָקוֹם שֶׁל דָּם וְשֶׁל שֶׁקֶץ וְסִרְיוּת. אָמַר לָהֶם: חַיֵּיכֶם, עֶרֶב עָלַי אוֹתוֹ דָם שֶׁל עֲרֵלוֹת מִמּוֹר וּלְבוֹנָה. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר: עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֵךְ לִי אֶל הַר הַמּוֹר (שה"ש ד, ו). זֶה אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא מוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹר וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל בִּגְדֹתֶיךָ (תהלים מה, ט).

סימן ג

בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא. וְלָמָּה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא? יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵינוֹ מְקַפֵּחַ שְׂכָר שֶׁל כָּל בְּרִיָּה. שְׁלֹשָׁה אוֹהֲבִים הָיוּ לְאַבְרָהָם: עָנֵר אֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא. וְכֵיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֵׂימוֹל, הָלַךְ לָקַחַת מֵהֶם עֵצָה. הָלַךְ אֵצֶל עָנֵר, אָמַר: כָּךְ וְכָךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: עָנֵר: בַּעַל מוּם רוֹצֶה אַתָּה לַעֲשׂוֹתְךָ שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבֶיהָן שֶׁל הַמְּלָכִים שֶׁהֲרַגְתָּ בְּאֵין וְהוֹרְגִין אוֹתְךָ וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לִבְרֹחַ מִפְּנֵיהֶם? הִנִּיחוֹ וְהָלַךְ אֵצֶל אֶשְׁכּוֹל, אָמַר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ אֶשְׁכּוֹל: אַתָּה זָקֵן, אִם אַתָּה תָּמוּל יֵצֵא מִמְּךָ דָּם הַרְבֵּה וְלֹא תוּכַל לִסְבֹּל וְתָמוּת. הִנִּיחוֹ וְהָלַךְ אֵצֶל מַמְרֵא, אָמַר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַה תְּיַעֲצֵנִי? אָמַר לוֹ מַמְרֵא: בַּדָּבָר הַזֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ עֵצָה, הֲלֹא הוּא שֶׁהִצִּילְךָ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ וְעָשָׂה לְךָ כָּל הַנִּסִּים, וְהִצִּילְךָ מִן הַמְּלָכִים, וְאִלּוּלֵי כֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ הָיוּ הוֹרְגִין אוֹתְךָ, וְהֵצִיל רַמ"ח אֲבָרִים שֶׁבָּךְ, וּמִקְצָת אֵבֶר אֶחָד אַתָּה מְבַקֵּשׁ עֵצָה, עֲשֵׂה כְּמִצְוָתוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ, אַתָּה שֶׁנָּתַתָּ עֵצָה שֵׂימוֹל, אֵינִי נִגְלֶה אֲלֵיהֶם אֶלָּא בִּתְחוּמְךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא.

וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם, מַהוּ כְּחֹם הַיּוֹם? הִרְתִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹתוֹ הַיּוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹבְרִים וְשָׁבִים בָּאִים וְיֵלֵךְ אַבְרָהָם וְיִצְטַעֵר לְהַכְנִיסָם לְכַלְכְּלָם.

דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם, זֶה יוֹם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל זֵדִים וְכָל עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף (מלאכי ג, יט).

וְנָסוּ הַצְּלָלִים, שֶׁאֵין בּוֹ צֵל לְרִשְׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין חֹשֶׁךְ וְאֵין צַלְמָוֶת לְהִסָּתֵר שָׁם פֹּעֲלֵי אָוֶן (איוב לד, כב).

אֵלֶיךָ לִי אֶל הַר הַמּוֹר, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בּוֹ מוֹר. וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה, זוֹ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בְּמִנְחוֹתֵיהֶם לְבוֹנָה.

סימן ד

וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם. הִתְחִיל דַּם הַמִּילָה לְטַפְטֵף. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּשְׂכַר חַיֶּיךָ, שֶׁבִּזְכוּתְךָ אֲנִי אֹחוּס עַל בָּנֶיךָ בִּשְׁנֵי דָמִים וְאֶפְרַע מִשּׂוֹנְאֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ (יחזקאל טז, ו), שְׁנֵי דָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, זֶה דַם פֶּסַח. וְאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, זֶה דַם הַמִּילָה.

וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּשְׂכַר שְׁלֹשׁ רִיצוֹת שֶׁרַצְתָּ, אֲנִי אָרוּץ לִפְנֵי בָנֶיךָ שְׁלֹשׁ רִיצוֹת בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה. וְאֵלּוּ הֵן שְׁלֹשׁ רִיצוֹת שֶׁל אַבְרָהָם, וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם, וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם, וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. מַה פָּרַע לְבָנָיו, בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמַר, ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן (דברים לג, ב).

אַתָּה אָמַרְתָּ לָהֶן יֵקַח, אֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ מִצְוֹת פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה (שמות יב, ג). אַתָּה אָמַרְתָּ לָהֶן נָא, אֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ מִצְוֹת פֶּסַח, אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא (שמות יב, ט). אַתָּה אָמַרְתָּ מֵעַט, אֲנִי אֶגְרֹשׁ אֶת שׁוֹנְאֵיהֶן מְעַט מְעַט, שֶׁנֶּאֱמַר: מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ (שמות כג, ל). אַתָּה אָמַרְתָּ מַיִם, אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם בְּאֵר מַיִם בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲלִי בְאֵר (במדבר כא, יז). אַתָּה אָמַרְתָּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם, אֲנִי אֶרְחַצֵם מִכָּל טֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם רָחַץ אֲדֹנָי אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן (ישעיה ד, ד). אַתָּה אָמַרְתָּ וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם מִצְוֹת סֻכָּה, דִּכְתִיב: צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן וַעֲלֵי הֲדַס וְגוֹ' (נחמיה ח, טו). אַתָּה אָמַרְתָּ וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם, אֲנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם (שמות טז, ד). אַתָּה לָקַחְתָּ חֶמְאָה וְחָלָב, אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן (דברים לב, יד).

מִכָּאן שְׁנוּ חֲכָמִים, שֶׁהַצַּדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְעוֹשִׂין הַרְבֵּה, שֶׁאָמַר לָהֶן אַבְרָהָם וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם, וּבָאַחֲרוֹנָה עָשָׂה לָהֶן שְׁלֹשָׁה שְׁוּרִים וְתֵשַׁע סְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִמַהֵר

אַבְרָהָם הָאֱלָהָה וְגוֹ', מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים כְּמַשְׁמָעָן, קֶמַח שָׁלֹשׁ הֲרֵי שֵׁשׁ, סֹלֶת שָׁלֹשׁ הֲרֵי תֵּשַׁע.

וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים? דִּכְתִיב וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב. בֶּן אֶחָד, בָּקָר שְׁנַיִם, רַךְ שְׁלֹשָׁה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: וָטוֹב אַרְבָּעָה.

אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל מְעַט וְעָשָׂה הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ וְגוֹ', וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי (בראשית טו, יג-יד), לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא בְּדָלֶ"ת וְנוּ"ן. לְסוֹף נִפְרַע מֵהֶן בְּע"ב אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי וְגוֹ' (דברים ד, לד). אָמַר רַבִּי יוּדָן, מִלְּבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי עַד מוֹרָאִים גְּדוֹלִים, ע"ב אוֹתִיּוֹת הוּא.

וּמִנַּיִן שֶׁהָרְשָׁעִים אוֹמְרִים הִרְבֵּה וַאֲפִלּוּ מְעַט אֵינָן עוֹשִׂין? שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּעָפְרוֹן שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם, הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לְךָ וְגוֹ' (בראשית כג, כג), וְלַסּוֹף אָמַר אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הִיא? מַה דְּלָא הַוְיָא שַׁוְיָא,

דְּאָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה כָּל שְׁקָלִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה סְלָעִים, וְשֶׁבַּנְּבִיאִים לִיטְרִין, וְשֶׁבַּכְּתוּבִים קַנְטָרִין, בַּר מִשְׁקְלֵי עָפְרוֹן דְּאִנּוּן קַנְטָרִין, דִּכְתִיב: בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת קָבֶר.

סימן ה

וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַמְתַרְגֵּם בַּתּוֹרָה מַהוּ שֶׁיְּהֵא מְסְתַּכֵּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה וּמְתַרְגֵּם? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הַמְתַרְגֵּם אָסוּר לוֹ לְהִסְתַּכֵּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה וּלְתַרְגֵּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ תַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְהַקּוֹרֵא אָסוּר לְתֵּן עֵינָו חוּץ לַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּכְתָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַבְתִּי עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים (שמות לד, א). וְאָסוּר לְמְתַרְגֵּם בָּרַבִּים לְתֵּן עֵינָיו בַּתּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פָּזִי: מִקְרָא מָלֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (שמות לד, א), הֲרֵי תַּרְגּוּם שָׁנִּתַּן עַל פֶּה.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל. עַל יְדֵי מָה? עַל יְדֵי כְּתָב לְךָ וְעַל יְדֵי עַל פֶּה. אִם קַיֵּמְתָּ מַה שֶּׁבִּכְתָב בִּכְתָב וּמַה שֶּׁבְּעַל פֶּה, עַל פֶּה, כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית. וְאִם שִׁנִּיתָ מַה שֶּׁבִּכְתָב עַל פֶּה וּמַה שֶּׁבְּעַל פֶּה בִּכְתָב, לֹא כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם: בְּקֵשׁ מֹשֶׁה שֶׁתְּהֵא הַמִּשְׁנָה אַף הִיא בִּכְתָב, וְצָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֻמּוֹת עָתִידִין לְתַרְגֵּם אֶת הַתּוֹרָה וְלִהְיוֹת קוֹרְאִין אוֹתָהּ יְוָנִית, וְהֵן אוֹמְרִין אָנוּ הֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֶכְתּוֹב לוֹ רֻבֵּי תוֹרָתִי (הושע ה, יב), וְאִם כֵּן, כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ (הושע ח, יב). וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁהַמִּשְׁנָה הִיא מִסְטוֹרִין שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹסֵר מִסְטוֹרִין שֶׁלּוֹ אֶלָּא לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹד ה' לִירֵאָיו

(תהלים כה, יד). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהִכְעִיסוּ הַסְּדוֹמִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבִקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָפְכָן, לֹא נִמְלַךְ אֶלָּא בְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. .

וּכְתִיב: וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (משלי ג, ד), שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חָבִיב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ חָבִיב לִפְנֵי פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, וּכְשֶׁהוּא חָבִיב לִפְנֵי בְנֵי פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ אֵינוֹ חָבִיב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וְהַצַּדִּיקִים הֵן חֲבִיבִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהֵן חֲבִיבִין לִפְנֵי הַמַּלְאָכִים וְלִפְנֵי הַבְּרִיּוֹת. מִנַּיִן? שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהָיָה הַמַּלְאָךְ בָּא אֵצֶל דָּנִיֵּאל הָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ אִישׁ חֲמוּדוֹת שְׁלֹשׁ פְּעָמִים. וַיֹּאמֶר אֵלַי דָּנִיֵּאל אִישׁ חֲמֻדוֹת הָבֵן בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ וַעֲמֹד עַל עָמְדֶךָ כִּי עַתָּה שֻׁלַּחְתִּי אֵלֶיךָ וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי אֶת הַדָּבָר הַזֶּה עָמַדְתִּי מַרְעִיד (דניאל י, יא). וּכְתִיב: וַאֲנִי בָּאתִי לְהַגִּיד כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה וּבִין בַּדָּבָר וְהָבֵן בַּמַּרְאֶה (דניאל ט, כג). וְלָמָּה אִישׁ חֲמוּדוֹת? אַשְׁרֵי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁכָּךְ שָׁמַע שֶׁבִּשְׁרוֹ הַמַּלְאָךְ וְאָמַר לוֹ אִישׁ חֲמוּדוֹת, שֶׁאַתָּה נֶחְמָד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁתַּבַּח בָּעֶלְיוֹנִים וְאַתָּה חָמוּד עַל דּוֹרֶךָ. וְאַף בְּצַלְאֵל נִשְׁתַּבַּח לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁתַּבַּח בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל (שמות לה, ל). רְאֵה בָּעֶלְיוֹנִים, רְאוּ בַּתַּחְתּוֹנִים. הֱוֵי אוֹמֵר, וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (משלי ג, ד)

דָּבָר אַחֵר, וּמְצָא חֵן, זֶה אַבְרָהָם שֶׁהָיָה חָבִיב עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמָעֵנוּ אֲדֹנִי (בראשית כג, ו). וּמִנַּיִן שֶׁהָיָה חָבִיב עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעַל הַמַּלְאָךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם.

אָמַר רַבִּי לֵוִי? לָמָּה גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם? שֶׁהָיָה מְהַרְהֵר עַל דּוֹר הַמַּבּוּל לוֹמַר, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם עֲשָׂרִים צַדִּיקִים אוֹ עֲשָׂרָה שֶׁיִּתְלֶה לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּזְכוּתָן. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מְגַלֶּה אֲנִי לוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא אוֹמֵר שֶׁמָּא אַף בִּסְדוֹם הָיוּ צַדִּיקִים. תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן, לֹא הִסְפִּיק לוֹמַר לוֹ וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם, כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ כָּל אוֹתוֹ עִנְיָן, מַה הֻשֵּׁיבוֹ, וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע.

אָמַר רַבִּי לֵוִי, הוּא הַדָּבָר שֶׁאָמַר אַבְרָהָם, הוּא הַדָּבָר שֶׁאָמַר אִיּוֹב, אֶלָּא אִיּוֹב בְּלָעָהּ פַּגָּה, אֲבָל אַבְרָהָם בְּלָעָהּ בְּשֶׁלָּהּ. אִיּוֹב אָמַר, אַחַת הִיא עַל כֵּן אָמַרְתִּי תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה (איוב ט, כב). אֲבָל אַבְרָהָם אָמַר, הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע. חָזַר וְאָמַר, חָלִילָה לְךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר לֵוִי: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס, עָמַד וּנְתָנוֹ לְאוֹהֲבוֹ בְּמַתָּנָה. לְאַחַר יָמִים הֻצְרַךְ הַמֶּלֶךְ לְקוֹץ מִתּוֹכוֹ חָמֵשׁ

קוֹרוֹת. אָמַר הַמֶּלֶךְ: אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשֶּׁלִּי וְנָתַתִּי אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה לְאוֹהֲבִי, אֵינוֹ דִּין שֶׁאֲקַצֵּץ מִמֶּנּוּ כְּלוּם עַד שֶׁאִמָּלֵךְ בְּאוֹהֲבִי. אַף כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,

כֵּיוָן שֶׁעָלָה אַבְרָהָם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה, כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה (בראשית יג, יד-טו). לְפִיכָךְ כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לְהַחֲרִיב חֲמֵשֶׁת הַכְּרַכִּים הָאֵלּוּ, אָמַר: אֵינִי מַחֲרִיבָן חוּץ מִדַּעְתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. וְאִם תֹּאמַר, שֶׁלֹּא הָיוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן, רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְּרָרָה עַד עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד לֶשַׁע (בראשית י, יט). לְפִיכָךְ כְּשֶׁבָּא לְהַחֲרִיבָן נִמְלַךְ בְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה.

סימן ו

וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים אֶחָד בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאֶחָד בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת, אוֹ אֶת שֶׁל שַׁבָּת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מַה הוּא שֶׁיִּהֶא חַיָּב? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, מִי שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים אֶחָד בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאֶחָד בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת, אוֹ שֶׁל שַׁבָּת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, חַיָּב, לָמָּה? שֶׁחִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת. וּכְתִיב וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל (ויקרא יב, ג), נִמְצָא, זֶה עוֹבֵר עַל הַתּוֹרָה שֶׁחִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת.

גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁדּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁאֵין הַתִּינוֹק נִכְנָס לְמִנְיַן הַדּוֹרוֹת אֶלָּא לְמִי שֶׁהוּא מָל, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לָאֲדֹנָי לַדּוֹר (תהלים כב, לא).

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, נֶאֱמַר בַּמִּילָה עֲבוֹדָה וְנֶאֱמַר בַּקְּרְבָּנוֹת עֲבוֹדָה, מָה עֲבוֹדָה הָאֲמוּרָה בַּקְּרְבָּנוֹת דְּמִים, אַף עֲבוֹדָה הָאֲמוּרָה בַּמִּילָה דְּמִים. לָמָּה זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ?

כֵּיוָן שֶׁאָדָם מַטִּיף טִפָּה אַחַת שֶׁל דָּם, הִיא חֲבִיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּקְּרְבָּנוֹת. לְפִיכָךְ נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַבְרָהָם כְּשֶׁמָּל כְּשֵׁם שֶׁנִּגְלָה בַּקְּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ וְגוֹ' כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם (ויקרא ט, ד).

אָמַר לוֹ: כְּשֶׁהָיִיתָ עָרֵל וּבָאתִי לְדַבֵּר עִמְּךָ, הָיִיתָ נוֹפֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים (בראשית יז, ג). וּכְשֶׁמָּל, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִגְלֶה עָלָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וְאַבְרָהָם יוֹשֵׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב. וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ זְכוּת, כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַפֵּךְ חֲמֶשֶׁת כְּרַכֵּי סְדוֹם גְּלָה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה וְגוֹ'.

דָּבָר אַחֵר, וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם (איוב לג, טז), מְדַבֵּר בַּאֲבִימֶלֶךְ וּבְפַרְעֹה שֶׁגִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אָזְנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה, וְכֵן וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל פַּרְעֹה. מַהוּ וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם? כְּשֵׁם שֶׁלָּקָה אֲבִימֶלֶךְ בַּעֲתִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָצֹר עָצַר ה' בְּעַד כָּל רֶחֶם, כְּךָ לָקָה פַּרְעֹה. נֶאֱמַר כָּאן עַל

דְּבַר שָׁרָה וְנֶאֱמַר בְּפַרְעֹה עַל דְּבַר שָׂרַי. מַהוּ דְּבַר הָאָמוּר בַּאֲבִימֶלֶךְ עֲצִירָה, אַף דְּבַר הָאָמוּר בְּפַרְעֹה עֲצִירָה. הֱוֵי אוֹמֵר: וּבְמִסָּרָם יַחְתֹּם.

דָּבָר אַחֵר, אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים, זֶה דָּנִיֵּאל שֶׁגִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַקֵּץ. וּבְמִסָּרָם יַחְתֹּם, שֶׁאָמַר לוֹ: וְאַתָּה דָנִיֵּאל סְתֹם הַדְּבָרִים וַחֲתֹם (דניאל יב, ד). דָּבָר אַחֵר, אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים, זֶה יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁגִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַקֵּץ. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת לְבָנָיו וְאָמַר לָהֶם הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים (בראשית מט, א), חָתַם בְּפָנָיו שֶׁלֹּא יְגַלֶּה. הֱוֵי אוֹמֵר, וּבְמִסָּרָם יַחְתֹּם.

דָּבָר אַחֵר, אָז יִגְלֶה, זֶה שְׁמוּאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' גָּלָה אֶת אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא שָׁאוּל לֵאמֹר, כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ לְנָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל (ש"א ט, טו-טז). וּכְשֶׁהָלַךְ שְׁמוּאֵל לִמְשֹׁחַ לְדָוִד, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אֱלִיאָב, אָמַר אַךְ נֶגֶד ה' מְשִׁיחוֹ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ (ש"א טז, ו-ז). כֵּיוָן שֶׁבָּא דָּוִד, אָמַר לוֹ: קוּם מְשָׁחֵהוּ (ש"א טז, יב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מְשִׁיחִי עוֹמֵד וְאַתָּה יוֹשֵׁב, קוּם מְשָׁחֵהוּ.

דָּבָר אַחֵר, אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם. וּבְמִסָּרָם יַחְתֹּם, אֵלּוּ הַסְּדוֹמִיִּים. כֵּיוָן שֶׁלֹּא מָצָא בָּהֶן צַדִּיק, חָתַם גְּזַר דִּינָם. דָּבָר אַחֵר, וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי אֱלֹקִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים (עמוס ג, ז). מִתְּחִלָּה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגַלֶּה סוֹדוֹ לִירֵאָיו שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹד ה' לִירֵאָיו (תהלים כה, יד) חָזַר וּנְתָנוֹ לַיְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה (תהלים קיא, א). חָזַר וּנְתָנוֹ לִנְבִיאִים שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים. חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי עָכָן, עָמַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְגִלָּה לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָטָא יִשְׂרָאֵל (יהושע ז, יא). חָטְאוּ בְנֵי עֵלִי, גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁמוּאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא ה' אֶל שְׁמוּאֵל (ש"א ג, ד). חָטְאוּ הַסְּדוֹמִיִּים, גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְכַסֶּה אֲנִי.

סימן ז

וַה' אָמָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יְהִי לְמִלֵּא בִטְנוֹ יְשַׁלַּח בּוֹ חֲרוֹן אַפּוֹ וְיַמְטֵר עָלָיו בִּלְחוּמוֹ (איוב כ, כג). פֻּרְעָנוּת שֶׁבָּאת עַל הַסְּדוֹמִיִּים הָיְתָה לְמִלֹּאת כְּרֵסָן. לְפִי שֶׁמִּלְּאוּ כְרֵסָן מִן הָעֲבֵרוֹת וּמִן הֶחָמָס וּמִן הַגָּזֵל, לְפִיכָךְ אַף הַפֻּרְעָנוּת שֶׁבָּאת עֲלֵיהֶן מִלֵּא כְרֵסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׁלַּח בּוֹ חֲרוֹן אַפּוֹ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, בְּמָטָר שֶׁבִּסְדוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דִּכְתִיב וַיַּמְטֵר עָלָיו בִּלְחוּמוֹ, וּכְתִיב וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה. מַהוּ בִּלְחוּמוֹ? עַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁהָיוּ נִלְחָמִים עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד. רָעִים, זֶה לְוִי. וְחַטָּאִים, בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת. לַה', בְּחֵרוּפִין וְגִדּוּפִין וּבַעֲבוֹדָה זָרָה. מְאֹד, בִּשְׁפִיכוּת דָּמִים.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי סִימוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁבָּא אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו לְהִלָּחֵם עִם הַסְּדוֹמִיִּים, עַל יְדֵי שֶׁשָּׁבוּ אֶת לוֹט, שְׁמַע אַבְרָהָם וְיָצָא עֲלֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וְהָרַג אֶת הַמְּלָכִים, בָּרְחוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה, וּכְתִיב: וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּאֵרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ סְדֹם. הִתְחִיל אַבְרָהָם מְהַרְהֵר לוֹמַר, הַמְּלָכִים בָּאִין לְהִלָּחֵם עַל הַסְּדוֹמִיִּים וְהַמְּלָכִים נוֹפְלִין וְאֵלּוּ בָּרְחוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנִּשְׁאָרִים הֵרָה נָסוּ, אֵלּוּ לֹא הָיוּ כְשֵׁרִין לֹא הָיוּ בוֹרְחִין. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵלּוּ, יִבְרַח מִנֶּשֶׁק בַּרְזֶל תַּחְלְפֵהוּ קֶשֶׁת נְחוּשָׁה שָׁלַף וַיֵּצֵא מִגָּוּהּ וּבָרָק מִמָּרְתּוֹ יַהֲלֹךְ עָלָיו אֵמִים, כָּל חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפוּנָיו וְגוֹ' (איוב כ, כד-כו). כָּל הַחֹשֶׁךְ הַזֶּה הֵיכָן הָיָה טָמוּן? לִצְפוּנָהּ שֶׁל סְדוֹם שֶׁהָיְתָה בִּימִינָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲחוֹתֵךְ הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת מִימִינֵךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ (יחזקאל טז, מו). מַהוּ יֵרֵע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ (איוב כ, כו). שֶׁאֲפִלּוּ שָׂרִיד שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר מִשָּׁם, רָעַת הָרָעָה יֵרֵע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ. וְאֵי זֶה, זֶה אִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח.

סימן ח

וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה. אָמַר רַבִּי פִּינְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לְחַיֵּב כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת (יחזקאל יח, לב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה (תהלים ה, ה). וְאוֹמֵר: חַי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹקִים אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע (יחזקאל לג, יא). וּבַמֶּה חָפֵץ? לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ (ישעיה מב, כא). תֵּדַע לְךָ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁהַבְּרִיּוֹת חוֹטְאִין וּמַכְעִיסִין לְפָנָיו וְהוּא כּוֹעֵס עֲלֵיהֶן, מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה? חוֹזֵר וּמְבַקֵּשׁ לָהֶן סַנֵּגוֹר שֶׁיְּלַמֵּד עֲלֵיהֶן זְכוּת וְנוֹתֵן שְׂבִיל לִפְנֵי הַסַּנֵּגוֹר. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּימֵי יִרְמְיָה שֶׁאָמַר, שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּרְאוּ נָא וּדְעוּ וּבַקְּשׁוּ בִרְחוֹבוֹתֶיהָ אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ (ירמיה ה, א).

וְכֵן כְּשֶׁחָטְאוּ הַסְּדוֹמִיִּים גִּלָּה לְאַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶן זְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי, מִיַּד הִתְחִיל אַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶן סַנֵּגוֹרְיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע. וְאֵין וַיִּגַּשׁ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (מלכים א יח, לו).

הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע, מַהוּ? אָמַר לוֹ: דָּבָר קָשֶׁה. בָּשָׂר וָדָם הָאַף סוֹפֶה אוֹתוֹ, שֶׁמָּא אַף אַתָּה כֵּן תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה דָּן אֶת הָרָשָׁע כָּךְ אַתָּה דָּן אֶת הַצַּדִּיק, תָּם וְרָשָׁע אַתָּה מְכַלֶּה, חָלִילָה לְךָ מֵעֲשׂוֹת. חָלִילָה כְּתִיב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה (ויקרא כא, ז). לֹא חוֹל הוּא לְךָ, כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפְּלָגָה, אָתְמְהָה. אֵין דֶּרֶךְ זוֹ שֶׁלְּךָ.

מֵעֲשֹׂת הַדָּבָר הַזֶּה אֵין אוֹמֵר כָּאן, אֶלָּא כַּדָּבָר, לֹא זֶה וְלֹא כָמוֹהוּ. הֲשֹׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט, אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים וְגוֹ', וַיֹּאמֶר ה' אִם אֶמְצָא בִסְדֹם, פָּתַח וְהָלַךְ מֵחֲמִשִּׁים וְעַד עֲשָׂרָה, שֶׁעֲשָׂרָה יֵשׁ כֹּחַ בָּהֶן לְכַלּוֹת אֶת הַפֶּרֶעָנוּת. כֵּיוָן שֶׁלֹּא מָצָא, וַיֵּלֶךְ ה' כַּאֲשֶׁר כִּלָּה וְגוֹ'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה.

רְאֵה עֲנָוְתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה: בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, שְׁנֵי בְנֵי אָדָם עוֹמְדִין וּמְסִיחִין, בִּקְשׁוּ לְהִתְפָּרֵשׁ זֶה מִזֶּה, הַקָּטָן נוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַגָּדוֹל. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁדִּבֵּר עִם אַבְרָהָם וּבִקֵּשׁ לְהִתְפָּרֵשׁ מִמֶּנּוּ, כְּבִיכוֹל הוּא נָטַל רְשׁוּת מִן אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ ה'. אֵימָתַי? כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר, וְאַחַר כָּךְ וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקוֹמוֹ.

מֵיד, וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב. וְהַשְׁלִישִׁי הֵיכָן הָלַךְ? לֹא כָךְ כְּתִיב: וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים. אֶלָּא בָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשְּׁלִשְׁתָּן בְּשָׁלֹשׁ שְׁלִיחוּיוֹת נִשְׁתַּלְּחוּ. הָאֶחָד בָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה וְאָמַר לָהּ: שׁוּב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ. עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ וְנִסְתַּלֵּק. הַשֵּׁנִי הָלַךְ לַהֲפֹךְ אֶת סְדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה וְגוֹ'. נָשָׂאנוּ פָנֶיךָ הָפְכֵנוּ אֵינוֹ אוֹמֵר כָּאן. וְאֶחָד לְהַצִּיל אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ וְנִסְתַּלֵּק.

סימן ט

וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין. כְּדִּ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וְחֶנֶק. וְאֵי זוֹ הִיא הַחֲמוּרָה? רַבָּנָן אָמְרֵי: סְקִילָה חֲמוּרָה שֶׁכֵּן נִתְּנָה לְמְגַדֵּף וּלְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי אוֹמֵר, שְׂרֵפָה חֲמוּרָה שֶׁכֵּן נִתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְתָה. רְאֵה כַּמָּה קָשָׁה הַזְּנוּת שֶׁהִיא בִשְׂרֵפָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר לֵוִי בְּשֵׁם בַּר קַפָּרָא, עַל הַכֹּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר חוּץ מִן הַזְּנוּת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר נְחֶמְיָה, אַף בִּסְדוֹם, לְפִי שֶׁנִּפְרְצוּ מַעֲשֵׂיהֶם בִּזְנוּת הִמְטִיר עֲלֵיהֶן אֵשׁ וְגָפְרִית מִן הַשָּׁמַיִם וּשְׂרָפָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְגוֹ'.

כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַיְּבוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָכִים, צְאוּ וְשַׁחֲתוּהָ. עָמְדוּ וְעָשׂוּ שְׁלִיחוּת בּוֹרְאָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וְגוֹ' (תהלים עח, מט). מַהוּ חֲרוֹן אַפּוֹ? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אַף, יֵשׁ בּוֹ חֲמֵשׁ מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַף כִּי אַרְבַּעַת שִׁפְטֵי הָרָעִים חֶרֶב וְרָעָב וְחַיָּה רָעָה וָדֶבֶר (יחזקאל יד, כא). וְהֵיכָן הַחֲמִשִּׁית. זוֹ עֲצִירַת גְּשָׁמִים. מִנַּיִן? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְעָצַר (דברים יא, יז).

עֶבְרָה, שֶׁנִּתְמַלֵּא עֲלֵיהֶם עֶבְרָה כְּאִשָּׁה עֲבָרָה. וַזַּעַם, שֶׁאֵרָרָן, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: מָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה' (במדבר כג, ח).

אֲפִלּוּ בַּחֲמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֵשׁ רַחֲמִים לְפָנָיו, שֶׁנִּזְכַּר לְלוֹט וְהִצִּילוֹ בִּזְכוּת אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט. הָתָם תַּנְיָא, מַצִּילִין תִּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר וְתִיק הַתְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין, לְלַמֶּדְךָ, אַשְׁרֵיהֶן הַצַּדִּיקִים וְאַשְׁרֵי דְּבֵקֵיהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה (בראשית ח, א), כֵּיוָן בִּזְכוּת נֹחַ. וְכֵן וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט. וַי לָהֶן לָרְשָׁעִים, וַי לָהֶן לִדְבֵקֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְגוֹ' (בראשית ז, כג). וְכֵן אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי וְגוֹ'. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים, שֶׁבָּאוּ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשַׁחֵת אֶת סְדוֹם.

סימן י

וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהַמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ אֶת רוּחַ קָדְשׁוֹ וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב הוּא נִלְחַם בָּם (ישעיה סג, י). אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אֶלְעָזָר, חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעִיד בָּאֲנָשֵׁי סְדוֹם וּמְזַעְזֵעַ עֲלֵיהֶן אֶת הֶהָרִים כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, מִקְרָא מְפֹרָשׁ הוּא, הַמַּעְתִּיק הָרִים וְלֹא יָדְעוּ אֲשֶׁר הָפָכָם בְּאַפּוֹ (איוב ט, ה). כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, הָפָכָם. בַּמֶּה פָּרַע מֵהֶם? מִן הַשָּׁמַיִם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: הַמֵּלִיר הַזֶּה אִם בִּקֵּשׁ מֵהֶם אָדָם לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ חֲמִין מוֹצִיא, צוֹנֵן מוֹצִיא. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹצִיא מַן לְיִשְׂרָאֵל מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמות טז, ד). וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ, וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמָיִם.

סימן יא

וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה. וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָא אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עַבְדְּכֶם. מַתְלָא אָמַר, קָרֵב לְגַבֵּי דִּיהֲנָא וְאִדְהַן. וּלְפִי שֶׁנִּתְחַבֵּר לוֹט לְאַבְרָהָם, לָמַד הַכְנָסַת אוֹרְחִין. וַיֹּאמְרוּ לֹא, מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמְּסָרְבִין לַקָּטָן וְאֵין מְסָרְבִין לַגָּדוֹל. שֶׁבְּאַבְרָהָם כְּתִיב: וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה. אֲבָל בְּלוֹט כְּתִיב: וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו. וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ, וַהֲלֹא אֵין אֲכִילָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מִמִּנְהַג הַמְּדִינָה. אַתָּה לָמֵד מִמֹּשֶׁה, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה שֶׁעָלָה לַמָּרוֹם כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה (שמות לד, כח). אִלְמָלֵי הָיָה שָׁם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, הַמַּלְאָכִים שֶׁבָּאוּ לְבַקֵּר אֶת אַבְרָהָם וְשֶׁבָּאוּ לְשַׁחֵת אֶת סְדוֹם וּלְהַצִּיל אֶת לוֹט, כְּתִיב בָּהֶן וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ.

סימן יב

טָרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר וְגוֹ' וַיִּקְרְאוּ אֶל לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ מִן אַבְרָהָם וּכְתִיב בּוֹ וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֵת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וְגוֹ סְדוֹם, רָאָה לוֹט שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם שְׁטוּפִין בְּזִמָּה, בָּחַר בְּסְדוֹם לִהְיוֹת עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶן. מִנַּיִן? שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר לָהֶם לְאַנְשֵׁי סְדוֹם, הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת וְגוֹ'. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם מוֹסֵר עִצְמוֹ לֵהָרֵג עַל בְּנוֹתָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ וְהוֹרֵג אוֹ נֶהֱרָג, וְזֶה מוֹסֵר בְּנוֹתָיו לְהִתְעוֹלֵל בָּהֶן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, לְעַצְמְךָ אַתְּ מְשַׁמְּרָן. וּלְבַסּוֹף תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן מְשַׁחֲקִין וְקוֹרִין, וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן.

אָמַר רַב נַחְמָן, מִנַּיִן שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא לָהוּט אַחַר בּוּלְמוּס שֶׁל עֲבֵרָה סוֹף מַאֲכִילִין אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ, מִלּוֹט. וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ הָלְאָה עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם, מַה שֶּׁאָנוּ רוֹצִין לַעֲשׂוֹת בְּאוֹתָן אֲנָשִׁים נָרַע לְךָ, לְשׁוֹן מְטָנָף. וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ, מִיָּד וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת יָדָם וְגוֹ', וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פֶּתַח הַבַּיִת וְגוֹ'.

סימן יג

וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנָחֵם (במדבר כג, יט). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, סוֹפוֹ שֶׁל פָּסוּק שׁוֹבֵר אֶת רֹאשׁוֹ. מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, חוֹזֵר וְאוֹמֵר הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. וּמַהוּ לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת טוֹבָה. כֵּיצַד? מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אוֹצֵר לִתֵּן מַתָּנָה לִבְנוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִכְעִיסוֹ חוֹזֵר בְּמַתָּנָתוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת טוֹבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁחוֹטְאִין אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ. לָמָּה? בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ (תהלים קה, מד-מה). וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ חֻקָּיו וְלֹא נָצְרוּ תוֹרוֹתָיו, נָתַן לָהֶם וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא אַחַר שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל וּבִקֵּשׁ עֲלֵיהֶן מֹשֶׁה רַחֲמִים, מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מִמִּצְרָיִם (שמות לג, א). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, אֵינִי כְּבָשָׂר וָדָם שֶׁאוֹמֵר לִתֵּן מַתָּנָה וְחוֹזֵר בּוֹ. הֱוֵי, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב (במדבר כג, יט).

מַהוּ הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. אִם אָמַר בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ לְהָבִיא רָעָה, חוֹזֵר בּוֹ. שֶׁכֵּן אָמַר לְמֹשֶׁה, הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה וְגוֹ' (דברים ט, יד), וְלֹא עָשָׂה, אֶלָּא וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה (שמות לב, יד). וְכֵן עַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר אַפִּי בָהֶם (שמות לב, י), וְלֹא עָשָׂה, אֶלָּא וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶיךָ (במדבר יד, כ). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵינִי כְּבָשָׂר וָדָם שֶׁאוֹמֵר לַעֲשׂוֹת רָעָה וּמִתְנַאֶה לַעֲשׂוֹתָהּ.

אָמַר רַב הוּנָא הַכֹּהֵן בְּשֵׁם רַבִּי אָחָא, בֹּא וּרְאֵה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר יִרְמְיָה הָבִיאוּ אֶת צַוָּארֵיכֶם מֶלֶךְ בָּבֶל וְעִבְדוּ אֹתוֹ וְעַמּוֹ, וְהָיָה עִמּוֹ חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר הַנָּבִיא הַשֶּׁקֶר וְהָיָה מִתְנַבֵּא טוֹבוֹת כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ח, יא): וַיִּרְפּוּ אֶת שֶׁבֶר בַּת עַמִּי עַל נְקֵלָה לֵאמֹר שָׁלוֹם שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם (ירמיה ח, יא), אוֹמֵר לָהֶם, הִנֵּה כְלֵי בֵּית ה' מוּשָׁבִים מִבָּבֶלָה עַתָּה מְהֵרָה (ירמיה כז, טז). אָמַר לוֹ יִרְמְיָה, אֲנִי מִתְנַבֵּא רָעוֹת מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאַתָּה מִתְנַבֵּא טוֹבוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, מֵעַצְמְךָ אַתָּה אוֹמֵר. יָקֹם ה' אֶת דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵּית ה' (ירמיה כח, ו). וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְיִרְמְיָה, עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת וּנְתַתָּם עַל צַוָּארֶךָ (ירמיה כז, ב), כְּמוֹ שֶׁנִּבּוּכַדְנֶצַּר עָתִיד לִתֵּן בְּצַוְּארֵיהֶן שֶׁל בָּנַי, וְכֵן עָשָׂה, וַחֲנַנְיָה נוֹטְלָן מֵעַל צַוָּארוֹ וְשׁוֹבְרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת הַמּוֹטָה מֵעַל צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא וַיִּשְׁבְּרֵהוּ (ירמיה כח, י). אָמַר לוֹ: כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת עֹל נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל (ירמיה כח, יא). אָמַר לוֹ יִרְמְיָה: כְּבָר עָמְדוּ נְבִיאֵי אֱמֶת לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ, הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת (ירמיה כח, ט). וַאֲנִי מִתְנַבֵּא רָעוֹת, אִם לֹא יָבוֹאוּ דְבָרַי אֵין אֲנִי שַׁקְרָן, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת רָעָה וְחוֹזֵר בָּהּ. וְאַתָּה מִתְנַבֵּא טוֹבוֹת, וְאִם לֹא יָבוֹאוּ דְבָרֶיךָ אַתָּה נִבְיָא שֶׁקֶר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת טוֹבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁסַּרְחָנִין הֵן אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לִיחֶזְקֵאל בִּשְׁעַת כַּעַסוֹ, חַי אֲנִי אִם אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹקִים (יחזקאל כ, ג). וְחָזַר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם (יחזקאל לו, לז). הֲוֵי, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, לְטוֹבָה. (במדבר כג, יט) הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, בְּרָעָה. תֵּדַע לְךָ שֶׁכְּשֶׁבָּאוּ הַמַּלְאָכִים אֵצֶל שָׂרָה מַה כְּתִיב שָׁם, שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ וְגוֹ'. זַבְדִּי בֶּן לֵוִי אָמַר, סָרַט לוֹ סְרִיטָה עַל הַכֹּתֶל וְאָמַר לוֹ: לְכְשֶׁתַּגִּיעַ הַחַמָּה לְכָאן תִּהְיֶה נִפְקֶדֶת. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַחַמָּה, נִפְקְדָה שָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה.

רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: שְׁנֹתֶיהָ שֶׁשָּׁה מִן הַבָּנִים, שֶׁכֵּן הִיא תּוֹמַהַת וְאוֹמֶרֶת, אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מוֹדִיעָהּ שֶׁתִּבָּנֶה. תֵּדַע לְךָ כְּשֶׁבָּאוּ הַמַּלְאָכִים, אָמַר לָהּ אַבְרָהָם, מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת. אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, הֵיאַךְ שֶׁהִיא עֲסוּקָה לְשָׂה בְעַסָּה, רָאֲתָה דֶּרֶךְ נָשִׁים. כֵּיוָן שֶׁהֵבִיא לִפְנֵיהֶם שֶׁיֹּאכְלוּ, אֵין אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהֵבִיא לָהֶם פַּת, אֶלָּא וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּבָר אָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם, כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ. מַה הוּא כֹּה יִהְיֶה. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בְּשֵׁם רַבִּי אָחָא, אֵין הָעוֹלָם חָסֵר שִׁלְשִׁים צַדִּיקִים, שֶׁכֵּן יִהְיֶה בְּגִימַטְרִיָּא שְׁלֹשִׁים, לְכָךְ נֶאֱמַר: וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה.

סימן יד

וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אֵי זוֹ הִיא אוֹנָאָה? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָסוּר לָאָדָם שֶׁיּוֹנֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יֹאמַר לוֹ בְּכַמָּה חֵפֶץ זֶה וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִקְנוֹתוֹ. וְאִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, אַל יוֹנֶה אוֹתוֹ וְלֹא יֹאמַר לוֹ זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. וְאִם הָיָה בֶּן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ זְכוֹר מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֶיךָ, שֶׁהֲרֵי הַחֲזִיר נָשׂוּךְ בֵּין שִׁנֵּיהֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיְּךָ לִהְיוֹת שָׁוֶה לִי כְּבְיָכוֹל. אֲנִי כְּשֶׁבָּרָאתִי אֶת עוֹלָמִי, לֹא בִקַּשְׁתִּי לְהוֹנוֹת לִבְרִיָּה וְלֹא פִּרְסַמְתִּי לְבָאֵי עוֹלָם מָה הָיָה הָאִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן.

בֹּא וּרְאֵה, כָּל מִי שֶׁיּוֹנֶה לַחֲבֵרוֹ, הוּא נֶעֱנָשׁ תְּחִלָּה. וְשָׂרָה שֶׁהוֹנַת אֶת עַצְמָהּ וְנָטְלָה שְׂכָרָהּ, שֶׁאָמְרָה לְאַבְרָהָם הִנֵּה נָא עָצַרַנִי ה' מִלֶּדֶת בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתְּ הוֹנֵת אֶת עַצְמֵךְ, חַיֶּיךָ, בַּלָּשׁוֹן שֶׁאָמַרְתְּ בּוֹ אֲנִי פּוֹקְדֵךְ. אַתְּ אָמַרְתְּ, עָצַרַנִי, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה? כִּי עָצֹר עָצַר ה' בְּעַד כָּל רֶחֶם וְגוֹ'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַבְרָהָם הִתְפַּלֵּל לְפָנַי עַל אֲבִימֶלֶךְ הָרְשָׁע וְנִתְמַלֵּאתִי רַחֲמִים עָלָיו, הֲרֵינִי פוֹקֵד לְאַבְרָהָם עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וַאֲמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה.

סימן טו

וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְיָדְעוּ כָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי ה' וְגוֹ' (יחזקאל יז, כד). הַשְׁפַּלְתִּי עֵץ גָּבֹהַּ זֶה אַשּׁוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יְפֵה עָנָף וְחֹרֶשׁ מֵצַל וּגְבַהּ קוֹמָה (יחזקאל לא, ג). הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, וְגַם אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל הָעָם (מלאכי ב, ט). הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח, זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ. וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ, זוֹ שָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה. אֲנִי ה' דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר. אָמַר רַבִּי לֵוִי, כְּשֶׁתִּקּוּפַת תַּמּוּז נִכְנֶסֶת, מְיַבֶּשֶׁת הָעֲשָׂבִים וּמַפְרַחַת הָאִילָנוֹת. כָּךְ יָבְשׁוּ הָעֲשָׂבִים, כִּי עָצֹר עָצַר ה'. וְהִפְרִיחוּ הָאִילָנוֹת, וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה.

סימן טז

וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים (ישעיה מד, כו). מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדֶּךָ (בראשית כו, כד), שֶׁהִתְפַּלֵּל עַל אֲבִימֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים (בראשית כ, יז). וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים, שֶׁבִּשְּׂרוּ אוֹתוֹ הַמַּלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה (בראשית יח, י).

הָאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם תּוּשַׁב וְלָעָרֵי יְהוּדָה תִּבָּנֶינָה (ישעיהו מד, כו). וּמָה עִנְיָן זֶה לְכָאן? אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנָּה הָאֻמּוֹת שֶׁלֹּא נִבְנֵית וְהִיא תִּבָּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם תּוּשַׁב (שם). וּכְתִיב: כִּי בָנָה ה' צִיּוֹן (תהלים קב, יז). אִם תְּמַהִים אַתֶּם, הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם (ישעיה נא, ב). כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי לְאַבְרָהָם וּלְשָׂרָה, כָּךְ אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלַיִם.

סימן יז

וה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשְׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי ה' בָּנִיתִי הַנִּהֱרָסוֹת וְגוֹ' (יחזקאל לו, לו).

וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם, אֵלּוּ הַנָּשִׁים שֶׁהָיוּ מְבַיְּשׁוֹת אֶת שָׂרָה וְקוֹרְאוֹת אוֹתָהּ עֲקָרָה. כִּי אֲנִי ה' בָּנִיתִי הַנִּהֱרָסוֹת, שֶׁהָיְתָה נֶהֱרֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים (בראשית יח, טו).

נָטַעְתִּי הַנִּשַּׁמָּה (יחזקאל לו, לו), שֶׁהָיְתָה אוֹמֶרֶת, אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה. אֲנִי ה' דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי (יחזקאל לו, לו), שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר.

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה וְנוֹלַד יִצְחָק לִשְׁבְעָה חֲדָשִׁים בְּלֵיל פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה. וְאַרְבַּע עֶקָרוֹת נִפְקְדוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאֵלּוּ הֵן: שָׂרָה וְרִבְקָה וְרָחֵל וְלֵאָה.

סימן יח

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם. וּמַה דְּבָרִים הָיוּ שָׁם? שֶׁהָיָה יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר לְיִצְחָק, אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ, שֶׁאֲנִי מַלְתִּי בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְסָבַלְתִּי אֶת הַצַּעַר, וְאַתָּה מַלְתָּ בֶּן שְׁמוֹנָה יָמִים וְלֹא יָדַעְתָּ בַּצַּעַר. אֲפִלּוּ אָבִיךָ הָיָה שׂוֹחֵטְךָ לֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ. אֵלּוּ הָיִיתָ בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, לֹא הָיִיתָ מְקַבֵּל הַצַּעַר. אָמַר לוֹ יִצְחָק, אֵין זֶה דָּבָר. אֵלּוּ הָיָה אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָבִי שְׁחוֹט אֶת יִצְחָק בִּנְךָ, לֹא הָיִיתִי מְעַכְּבוֹ. מִיָּד קָפַץ עָלָיו הַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם.

כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָעוֹלָם, אָמְרוּ לוֹ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תהלים ח, ה). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ, אַתֶּם אוֹמְרִים מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ מִפְּנֵי אֲשֶׁר רְאִיתֶם בְּדוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ, אֶלָּא הֲרֵינִי מַרְאֶה לָכֶם כְּבוֹדוֹ שֶׁל אַבְרָהָם כִּי תִזְכְּרֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם (בראשית יט, כט).

אַתֶּם אוֹמְרִים: וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. אָמַר לָהֶם: עֲתִידִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת הָאָב שֶׁשּׁוֹחֵט אֶת הַבֵּן וְהַבֵּן נִשְׁחָט עַל קִדֻּשַׁת שְׁמִי.

סימן יט

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע (קהלת ח, ד-ה). מַהוּ? כָּל מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לַעֲשׂוֹת, שִׁלְטוֹן הוּא וְאֵין מִי שֶׁיִּמְחֶה בְּיָדוֹ. אֶלָּא מִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה, שׁוֹמֵר מִצְוָה, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים שֶׁמְּשַׁמְּרִים מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם גְּזֵרָתָן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְגוֹ' (איוב כב, כח). תֵּדַע לְךָ, שֶׁכְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכַלּוֹתָן. עָמַד מֹשֶׁה כְּבָיְכוֹל תָּפַשׂ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאָדָם שֶׁתּוֹפֵשׂ

בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי. וְיֵשׁ לְךָ לִלְמֹד מִפָּסוּק אַחֵר, הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם (דברים ט, יד). וֶוי, מִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה.

סימן כ

וְהָאֱלֹהִים נִסָּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה' צַדִּיק יִבְחָן (תהלים יא, ה). אָמַר רַבִּי יוֹנָה, הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה כוֹתֵשׁ עָלָיו, מִשְׁתַּבֵּחַ. אֵימָתַי? כְּשֶׁהוּא יָפֶה. אֲבָל כְּשֶׁהוּא רַע, אַתָּה כוֹתֵשׁ עָלָיו וְהוּא מִתְפַּקֵּעַ. כָּךְ אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אֶלָּא לַצַּדִּיקִים.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, הַיּוֹצֵר הַזֶּה אֵינוֹ מַקִּישׁ עַל כְּלִי וְקַנְקַן רָעוּעַ, שֶׁלֹּא יִשָּׁבֵר. וּבַמֶּה הוּא מַקִּישׁ? עַל הַבְּרִיא. כָּךְ אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה לָרְשָׁעִים אֶלָּא לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' צַדִּיק יִבְחָן.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי פָרוֹת, אַחַת כֹּחָהּ יָפֶה וְאַחַת כֹּחָהּ רַע, עַל מִי הוּא מַטִּיל אֶת הָעֹל? לֹא עַל אוֹתָהּ שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה, הֲוֵי אוֹמֵר: ה' צַדִּיק יִבְחָן. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם.

סימן כא

וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם. בֹּא וּרְאֵה מַה בֵּין רִאשׁוֹנִים לָאַחֲרוֹנִים, שֶׁהָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מִתְנַסִּין עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדוֹר הַמִּדְבָּר, לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לְדַעַת וְגוֹ' (דברים ח, ב). אֲבָל אַחֲרוֹנִים נִתְנַסּוּ עַל יְדֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל (שופטים ג, א).

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָנִיֵּאל וַחֲבֵרָיו כְּשֶׁגָּלוּ גָּזַר עֲלֵיהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיֹּאכְלוּ לַחְמָם טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם (יחזקאל ד, יג). עָמַד נְבוּכַדְנֶצַּר וְגָזַר עֲלֵיהֶן שֶׁיְּהוּ אוֹכְלִין מִפַּת בָּגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפַּת בַּג הַמֶּלֶךְ וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו (דניאל א, ה). דָּנִיֵּאל לֹא קִבֵּל עָלָיו, אָמַר אַף עַל פִּי שֶׁגָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ שֶׁנֹּאכַל לֶחֶם טָמֵא, בְּקֵשׁ לְנַסּוֹת אוֹתָנוּ, אָנוּ נַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלָּנוּ וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ. הִתְחִיל לוֹמַר לְשַׂר הַסָּרִיסִים, נַס נָא אֶת עֲבָדֶיךָ יָמִים עֲשָׂרָה וְיִתְּנוּ לָנוּ מִן הַזֵּרֹעִים וְנֹאכְלָה וּמַיִם וְנִשְׁתֶּה, וְיֵרָאוּ לְפָנֶיךָ מַרְאֵינוּ וּמַרְאֵה הַיְלָדִים הָאֹכְלִים אֵת פַּת בַּג הַמֶּלֶךְ וְכַאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֵׂה עִם עֲבָדֶיךָ (דניאל א, יב-יג). אָמַר לָהֶן, וְאַתֶּם בְּנֵי הַמְּלָכִים יְכוֹלִין אַתֶּם לְהִתְנַסּוֹת יָמִים עֲשָׂרָה בְּלֹא לֶחֶם וְיַיִן. אָמְרוּ לוֹ הֵן, שֶׁאָנוּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק שֶׁנִּתְנַסָּה בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, שֶׁמָּא זְכוּתוֹ תַּעֲמֹד לָנוּ, לֹא כְבָר מָצָא אוֹתָנוּ הַמֶּלֶךְ עֶשֶׂר יָדוֹת עַל כָּל הַחַרְטֻמִּים וְהָאַשָּׁפִים. מִיָּד, וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת דָּנִיֵּאל לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לִפְנֵי שַׂר הַסָּרִיסִים, וַיִּשְׁמַע לָהֶם לַדָּבָר הַזֶּה וַיְנַסֵּם יָמִים עֲשָׂרָה, וּמִקְצָת יָמִים עֲשָׂרָה נִרְאָה מַרְאֵיהֶם טוֹב וּבְרִיאֵי בָשָׂר מִן כָּל הַיְלָדִים הָאֹכְלִים אֵת פַּת בַּג הַמֶּלֶךְ (דניאל א, יד-טו).

סימן כב

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי. מַהוּ לְשׁוֹן הִנֵּנִי, לְשׁוֹן עֲנָוָה, לְשׁוֹן חֲסִידוּת, שֶׁכָּךְ עֲנָוָתָנוּתָן שֶׁל חֲסִידִים בְּכָל מָקוֹם. וַיֹּאמֶר קַח נָא, אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁעָמְדוּ עָלָיו מִלְחָמוֹת הַרְבֵּה, וְהָיָה לוֹ גִּבּוֹר אֶחָד נוֹצֵחַ בְּכָל הַמִּלְחָמוֹת. לְיָמִים עָמְדָה עָלָיו מִלְחָמָה חֲזָקָה. אָמַר הַמֶּלֶךְ לְאוֹתוֹ גִּבּוֹר, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ עֲמוֹד לִי בְּמִלְחָמָה זוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שָׂרֵי הַחַיָּלִים שֶׁלִּי, אוֹתָן מִלְחָמוֹת רִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיָה בָהֶן מַמָּשׁ. אַף כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, נִסְיוֹתֶיךָ בְּתִשְׁעָה נִסְיוֹנוֹת וְעָמַדְתָּ בָהֶן, עַכְשָׁו עֲמוֹד לִי בְּנִסָּיוֹן זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, רִאשׁוֹנִים לֹא הָיָה בָהֶם מַמָּשׁ.

וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ. אָמַר לוֹ: אֵי זֶה בֵּן? אָמַר לוֹ: אֶת יְחִידְךָ. אָמַר לוֹ: זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁר אָהַבְתָּ. אָמַר לוֹ: שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב, אָמַר לוֹ: אֶת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ הַרְבֵּה, אָמַר לוֹ: וְכִי יֵשׁ גְּבוּל בַּמַּעֲיִם? אָמַר לוֹ: אֶת יִצְחָק.

וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה. מַהוּ לֶךְ לְךָ? נִסָּיוֹן אַחֲרוֹן כְּנֶגֶד נִסָּיוֹן הָרִאשׁוֹן, נִסָּיוֹן הָרִאשׁוֹן בְּלֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתֶּךָ, וְנִסָּיוֹן אַחֲרוֹן בְּלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה.

מִיָּד, וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ. כַּמָּה עֲבָדִים וְכַמָּה שְׁפָחוֹת הָיוּ לוֹ לְאוֹתוֹ צַדִּיק, וְהוּא בְעַצְמוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ, לְלַמֶּדְךָ זְרִיזוּתוֹ.

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. וְלָמָּה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְלֹא בַיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְלֹא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים: הֲמָמוֹ וְהָלַךְ וְשָׁחַט אֶת בְּנוֹ.

וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. אָמַר אַבְרָהָם, מָה אֶעֱשֶׂה, אִם אֲגַלֶּה לְשָׂרָה, נָשִׁים דַּעְתָּן קַלָּה עֲלֵיהֶן בְּדָבָר קָטָן, כָּל שֶׁכֵּן בְּדָבָר גָּדוֹל כָּזֶה. וְאִם לֹא אֲגַלֶּה לָהּ וְאֶגְנְבֶנּוּ מִמֶּנָּה בְּעֵת שֶׁלֹּא תִרְאֶה אוֹתוֹ, תַּהֲרֹג אֶת עַצְמָהּ. מֶה עָשָׂה? אָמַר לְשָׂרָה, תַּקְנִי לָנוּ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וְנֹאכַל וְנִשְׂמַח. אָמְרָה לוֹ: מַה הַיּוֹם מְיוּמָּיִם וּמַה טִּיבָהּ שֶׁל שִׂמְחָה זוֹ. אָמַר לָהּ: זְקֵנִים כְּמוֹתֵנוּ נוֹלַד לָהֶם בֵּן בְּזִקְנוּתָם, כְּדַי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ. הָלְכָה וְתִקְּנָה הַמַּאֲכָל. כְּשֶׁהִיא בְתוֹךְ הַמַּאֲכָל, אָמַר לָהּ: אַתְּ יוֹדַעַת כְּשֶׁאֲנִי בֶּן שְׁלֹשׁ שָׁנִים הִכְרַתִּי אֶת בּוֹרְאִי, וְהַנַּעַר הַזֶּה גָּדוֹל וְלֹא נֶחֱנַךְ, וְיֵשׁ מָקוֹם אֶחָד רָחוֹק מִמֶּנּוּ מְעַט שָׁשָׁם מְחַנְּכִין אֶת הַנְּעָרִים, אֶקָּחֶנּוּ וַאֲחַנְּכֶנּוּ שָׁם. אָמְרָה לוֹ: לֵךְ לְשָׁלוֹם.

מִיָּד, וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר. וְלָמָּה בַּבֹּקֶר? אָמַר, שֶׁמָּא שָׂרָה תַּחֲזֹר בְּדִבּוּרָהּ וְלֹא תַנִּיחֵנִי, אָקוּם בְּהַשְׁכָּמָה קֹדֶם שֶׁתָּקוּם הִיא.

לָמָּה בְּהַשְׁכָּמָה? שֶׁזְּרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ (ויקרא יב, ג), מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לְמִילָה אֶלָּא זְרִיזִים מַקְדִּימִים לְמִצְוֹת.

וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ. אָמַר עַד שֶׁאַקְרִיבֵנוּ, יִשְׁמְרוּ הֵם אֶת הַכֵּלִים.
קְדָמוֹ הַשָּׂטָן בַּדֶּרֶךְ וְנִדְמָה לוֹ כִּדְמוּת זָקֵן. אָמַר לוֹ: לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ? אָמַר לוֹ: לְהִתְפַּלֵּל. אָמַר לוֹ: וּמִי שֶׁהוֹלֵךְ לְהִתְפַּלֵּל לָמָּה אֵשׁ וּמַאֲכֶלֶת בְּיָדוֹ וְעֵצִים עַל כְּתֵפוֹ? אָמַר לוֹ: שֶׁמָּא נִשְׁהֶא יוֹם אוֹ יוֹמַיִם וְנִשְׂחַט וְנֹאפֶה וְנֹאכַל. אָמַר לוֹ: זָקֵן, לֹא שָׁם הָיִיתִי כְּשֶׁאָמַר לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קַח נָא אֶת בִּנְךָ, וְזָקֵן כְּמוֹתְךָ יֵלֵךְ וְיאַבֵּד בֵּן שֶׁנִּתַּן לוֹ לְמַאֲה שָׁנָה. לֹא שָׁמַעְתָּ הַמָּשָׁל, מַה שֶּׁהָיָה בְיָדוֹ אִבְּדוֹ וּמְבַקֵּשׁ מֵאֲחֵרִים. וְאִם תֹּאמַר יִהְיֶה לְךָ בֵּן אַחֵר, תִּשְׁמַע מִן הַמַּשְׂטִין וּתְאַבֵּד נְשָׁמָה שֶׁתִּתְחַיֵּב עָלֶיהָ בַּדִּין. אָמַר לוֹ: לֹא מַשְׂטִין הָיָה אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ הָיָה, לֹא אֶשְׁמַע מִמְּךָ.
הָלַךְ מֵעָלָיו וְנִדְמָה לְבָחוּר וְעָמַד עַל יְמִינוֹ שֶׁל יִצְחָק. אָמַר לוֹ: לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ? אָמַר לוֹ: לְלְמֹד תּוֹרָה. אָמַר לוֹ: בְּחַיֶּיךָ אוֹ בְּמִיתָתְךָ. אָמַר לוֹ: וְכִי יֵשׁ אָדָם שֶׁיִּלְמֹד אַחַר מִיתָה? אָמַר לוֹ: עָלוּב בַּר עָלוּבָה, כַּמָּה תַּעֲנִיּוֹת נִתְעַנִּית אִמְּךָ עַד שֶׁלֹּא נוֹלַדְתָּ, וְהַזָּקֵן הַזֶּה הִשְׁתַּטָּה וְהוּא הוֹלֵךְ לְשָׁחֳטֶךָ. אָמַר: אַף עַל פִּי כֵן לֹא אֶעֱבֹר עַל דַּעַת יוֹצְרִי וְעַל צִוּוּי אָבִי. חָזַר וְאָמַר לְאָבִיו: אָבִי, רְאֵה מָה אוֹמֵר לִי זֶה. אָמַר לוֹ: אַל תַּשְׁגִּיחַ עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ בָּא אֶלָּא לְיַעֵף לָנוּ. מִיָּד וַיֹּאמֶר יִצְחָק וְגוֹ'.
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. וְכִי מֵאַחַר שֶׁהַדֶּרֶךְ קְרוֹבָה, לָמָּה נִתְעַכֵּב שְׁלֹשֶׁת יָמִים. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ הָלַךְ וְנַעֲשָׂה לִפְנֵיהֶם נָהָר גָּדוֹל. מִיָּד יָרַד אַבְרָהָם לְתוֹךְ הַמַּיִם וְהִגִּיעוּ עַד בִּרְכָּיו. אָמַר לְנַעֲרָיו בּוֹאוּ אַחֲרַי, יִרְדוּ אַחֲרָיו. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ עַד חֲצִי הַנָּהָר, הִגִּיעוּ הַמַּיִם עַד צַוָּארוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה תָּלָה אַבְרָהָם עֵינָיו לַשָּׁמַיִם, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּחַרְתָּנִי וְהוֹרַתָּנִי וְנִגְלֵיתָ לִי וְאָמַרְתָּ לִי, אֲנִי יָחִיד וְאַתָּה יָחִיד, עַל יָדְךָ יִוָּדַע שְׁמִי בְּעוֹלְמֵי וְהַעֲלֵה יִצְחָק בְּנְךָ לְפָנַי לְעוֹלָה וְלֹא עִכַּבְתִּי. וַהֲרֵינִי עוֹסֵק בְּצִוּוּיֶךָ, וְעַכְשָׁו בָּאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ (תהלים סט, ב). אִם אֲנִי אוֹ יִצְחָק בְּנִי טוֹבֵעַ, מִי יְקַיֵּם מַאֲמָרְךָ. עַל מִי יִתְיַחֵד שְׁמֶךָ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, שֶׁעַל יָדְךָ יִתְיַחֵד שְׁמִי בָּעוֹלָם. מִיָּד גָּעַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמַּעְיָן וְיָבֵשׁ הַנָּהָר וְעָמְדוּ בַיַּבָּשָׁה.
מָה עָשָׂה הַשָּׂטָן? אָמַר לְאַבְרָהָם: וְאֵלַי דָּבָר יָגֻנַּב וְגוֹ' (איוב ד, יב), כָּךְ שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד, הַשֶּׂה לְעוֹלָה וְאַיִן יִצְחָק לְעוֹלָה. אָמַר לוֹ: כָּךְ עָנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי, שֶׁאֲפִלּוּ אוֹמֵר אֱמֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.
מִיָּד, וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. וְהֵיאַךְ נִרְאָה מֵרָחוֹק? מְלַמֵּד שֶׁבַּתְּחִלָּה הָיָה מָקוֹם עָמֹק. כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ עָלָיו וְלַעֲשׂוֹתוֹ מִקְדָּשׁ, אָמַר, אֵין דֶּרֶךְ מֶלֶךְ לִשְׁכֹּן בָּעֲמָק אֶלָּא בְּמָקוֹם גְּבוֹהַּ וּמְעֻלֶּה וּמְיֻפֶּה וְנִרְאֶה לַכֹּל. מִיָּד רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

יִתְבָּרַךְ לִסְבִיבוֹת הָעֵמֶק שֶׁיִּתְקַבְּצוּ הֶהָרִים לְמָקוֹם אֶחָד לַעֲשׂוֹת מְקוֹם הַשְׁכִינָה. לְפִיכָךְ נִקְרָא הַר הַמּוֹרִיָּה, שֶׁמִּיְּרָאתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ נַעֲשָׂה הָר.

סימן כג

וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. אָמַר לוֹ לְיִצְחָק, רוֹאֶה אַתָּה מַה שֶּׁאֲנִי רוֹאֶה. אָמַר לוֹ: אֲנִי רוֹאֶה הַר נָאֶה מְשֻׁבָּח וְעָנָן קָשׁוּר עָלָיו. אָמַר לְנָעָרָיו, רוֹאִין אַתֶּם כְּלוּם. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ רוֹאִין אֶלָּא מִדְבָּרוֹת. אָמַר לָהֶם: שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר, הוֹאִיל וְהַחֲמוֹר אֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינְכֶם רוֹאִין כְּמוֹתוֹ, עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר, שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר, שֶׁאַתֶּם כְּמוֹתוֹ.

וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה. מַהוּ עַד כֹּה? נִרְאֶה מַה יִּהְיֶה בְּסוֹף כֹּה שֶׁאָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ. וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם, בִּשְׂרוֹ פִּיו שֶׁיַּחְזְרוּ שְׁנֵיהֶם בְּשָׁלוֹם. וְיִקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת. לָמָּה מַאֲכֶלֶת? שֶׁהִיא מַתִּירָה אֶת הָאֲכָלִין לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל אָדָם.

מִיָּד, וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נָפַל פַּחַד וְיִרְאָה גְדוֹלָה עַל יִצְחָק, שֶׁלֹּא רָאָה בְיָדוֹ כְּלוּם לְהִתְקָרֵב וְהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר בְּמַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת. בִּקֵּשׁ לוֹמַר אַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה. אָמַר לוֹ: הוֹאִיל וְאָמַרְתָּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּחַר בָּךְ. אָמַר, אִם בָּחַר בִּי, הֲרֵי נַפְשִׁי נְתוּנָה לוֹ, עַל דְּמֵי צַר לִי מְאֹד. וְאַף עַל פִּי כֵן וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו בְּוַדַּאי, זֶה לִשְׁחֹט וְזֶה לְהִשָּׁחֵט, וְיִצְחָק בֶּן שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה הָיָה בִּשְׁעַת עֲקֵדָתוֹ.

וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. כְּשֶׁבָּא לִשְׁחֹט, אָמַר לוֹ: אַבָּא, אְסָרֵנִי יָדַי וְרַגְלַי, מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ חָצוּפָה הִיא וּכְשֶׁאֶרְאֶה אֶת הַמַּאֲכֶלֶת שֶׁמָּא אֶזְדַּעְזַע וְיִפָּסֵל הַקָּרְבָּן, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ אַל תַּעַשׂ בִּי מוּם. מִיָּד, וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט. אָמַר לוֹ: אַבָּא, לֹא תוֹדִיעַ אֶת אִמִּי כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת עַל הַבּוֹר אוֹ כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת עַל הַגַּג, שֶׁמָּא תַּפִּיל אֶת עַצְמָהּ וְתָמוּת. מִיָּד בָּנוּ שְׁנֵיהֶם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַעֲקָדוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְנָטַל אֶת הַסַּכִּין כְּדֵי לִשְׁחֹטוֹ עַד שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּמוֹ. וּבָא הַשָּׂטָן וְדָחַף יָדוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְנָפְלָה הַסַּכִּין מִיָּדוֹ. וְכֵיוָן שֶׁשָּׁלַח יָדוֹ לְקַחְתָּהּ, יָצְאָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר. וְאִלּוּלֵי כֵן, כְּבָר הָיָה נִשְׁחָט.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָלַךְ הַשָּׂטָן אֵצֶל שָׂרָה וְנִדְמָה לָהּ כִּדְמוּת יִצְחָק. כֵּיוָן שֶׁרָאֲתָה אוֹתוֹ אָמְרָה לוֹ: בְּנִי, מֶה עָשָׂה לְךָ אָבִיךָ? אָמַר לָהּ: נְטָלַנִי אָבִי וְהֶעֱלָנִי הָרִים וְהוֹרִידַנִי בְּקָעוֹת וְהֶעֱלָנִי לְרֹאשׁ הַר אֶחָד וּבָנוּ מִזְבֵּחַ וְסִדֵּר הַמַּעֲרָכָה וְהֶעֱרִיךְ אֶת הָעֵצִים וְעָקַד אוֹתִי עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְלָקַח אֶת הַסַּכִּין לִשְׁחָטֵנִי. וְאִלּוּלֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר,

כְּבָר הָיִיתִי נִשְׁחָט. לֹא הִסְפִּיק לִגְמֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתָהּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ. מֵהֵיכָן בָּא? מֵהַר הַמּוֹרִיָּה.

עִם כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵט, וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם. לָמָּה שְׁתֵּי פְּעָמִים? שֶׁהָיָה מְמַהֵר וְהוֹלֵךְ לִשְׁחֹטוֹ. וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר. אָמַר לוֹ: מִי אַתָּה? אָמַר לוֹ: מַלְאָךְ. אָמַר לוֹ: כְּשֶׁאָמַר לִי קַח נָא אֶת בִּנְךָ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ אָמַר לִי. וְעַכְשָׁו אִם הוּא מְבַקֵּשׁ, הוּא יֹאמַר לִי.

מִיָּד, וַיִּקְרָא מַלְאַךְ ה' אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית, שֶׁלֹּא רָצָה לְקַבֵּל מִן הָרִאשׁוֹן. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אָדָם מְנַסֶּה לַחֲבֵרוֹ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה בְּלִבּוֹ. אֲבָל אַתָּה שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ מַה הַלְּבָבוֹת וְהַכְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת, אַתָּה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בִּי כֵן. אָמַר לוֹ: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אָתָּה.

מִיָּד פָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָרְקִיעַ וְאֶת הָעֲרָפֶל, וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה'. אָמַר לוֹ: אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ. וַאֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי שֶׁלֹּא אֵרֵד מִן הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁאֹמַר כָּל מַה שֶּׁאֲנִי צָרִיךְ. אָמַר לוֹ: אֱמוֹר. לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי, וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: מִמִּי? אָמַר לוֹ: מִיִּצְחָק. אָמַר לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁהָיָה בְּלִבְּךָ מַה לַּהֲשִׁיבְךָ וְלוֹמַר לְךָ, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, עַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר לִי הַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה, וְכַבַּשְׁתִּי אֶת יִצְרִי וְלֹא הֵשַׁבְתִּיךָ, כָּךְ כְּשֶׁיִּהְיוּ בָנָיו שֶׁל יִצְחָק חוֹטְאִין וְנִכְנָסִין לְצָרָה, תְּהֵא נִזְכָּר לָהֶן עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק וְתֵחָשֵׁב לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ אֶפְרוֹ צָבוּר עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְתִסְלַח לָהֶן וְתִפָּדֵם מִצָּרָתָן.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ אֶת שֶׁלְּךָ וְאֹמַר אֲנִי אֶת שֶׁלִּי. עֲתִידִין בָּנָיו שֶׁל יִצְחָק לַחֲטוֹא לְפָנַי וַאֲנִי דָן אוֹתָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. אֶלָּא אִם מְבַקְּשִׁין שֶׁאֲחַפֵּשׂ לָהֶן זְכוּת וְאֶזְכֹּר לָהֶן עֲקֵדַת יִצְחָק, יִהְיוּ תוֹקְעִין לְפָנַי בְּשׁוֹפָר שֶׁל זֶה. אָמַר לוֹ: וּמַה הוּא הַשּׁוֹפָר? אָמַר לוֹ: חָזוֹר לְאָחוֹרֶיךָ. מִיָּד, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחָז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו. זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.

נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יִהְיוּ תוֹקְעִין לְפָנַי בְּקֶרֶן אַיִל וְאוֹשִׁיעֵם וְאֶפְדֵּם מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם. וְהוּא שֶׁדָּוִד מְשַׁבֵּחַ, מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוֹסִי (ש"ב כב, ג). וְאֶשְׁבֹּר עֹל מַלְכֻיּוֹת מֵעֲלֵיהֶן וַאֲנַחֵם אוֹתָם בְּתוֹךְ צִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִחַם ה' וְגוֹ'. אָמֵן.

חיי שרה

סימן א

וְאַבְרָהָם זָקֵן. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָיָה רוֹכֵב עַל חֲמוֹר וְהִגִּיעַ עוֹנַת תְּפִלָּה, כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה, יֵרֵד. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִירֵד, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו מִפְּנֵי הַמַּעוֹת שֶׁהֵן עַל גַּבֵּי חֲמוֹרוֹ אוֹ שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִן הַגּוֹיִם וּמִן הַלִּסְטִים, יְהֵא מִתְפַּלֵּל כְּשֶׁהוּא רוֹכֵב. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֹאת אוֹמֶרֶת, הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁתְּהֵא דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו וְיִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אִם כִּוֵּן אָדָם אֶת דַּעְתּוֹ בַּתְּפִלָּה, יְהֵא מֻבְטָח שֶׁתְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ (תהלים י, יז).

וְאֵין לְךָ אָדָם שֶׁכִּוֵּן לִבּוֹ וְדַעְתּוֹ לַתְּפִלָּה כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁאָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ זְכוּת שֶׁלֹּא לְהַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם, הִתְחִיל מְשַׁבְּחוֹ וְאָמַר לוֹ: יָפְיְפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם וְגוֹ' (תהלים מה, ג). אָמַר לוֹ: אֵי זֶה הֵיפֵי שֶׁלִּי, אֲנִי וּבְנֵי נִכְנָסִין לְעִיר וְאֵין בְּנֵי אָדָם מַכִּירִין בֵּין הָאָב לַבֵּן. מִפְּנֵי שֶׁהָיָה אָדָם חַי מֵאָה וּמְאַתַּיִם שָׁנָה וְלֹא הָיָה מַזְקִין. אָמַר אַבְרָהָם: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, צָרִיךְ אַתָּה לְהַפְרִישׁ בֵּין הָאָב לַבֵּן וּבֵין נַעַר לַזָּקֵן, שֶׁיִּתְכַּבֵּד הַזָּקֵן בַּנַּעַר. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַיֶּיךָ, מִמְּךָ אֲנִי מַתְחִיל. הָלַךְ וְלָן בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה וְעָמַד בַּבֹּקֶר. כֵּיוָן שֶׁעָמַד, רָאָה שֶׁהִלְבִּין שְׂעַר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָשִׂיתָנִי דֶּגְמָא. אָמַר לוֹ: עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה (משלי טז, לא), וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה (משלי כ, כט). לָכֵךְ נֶאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן.

סימן ב

וְאַבְרָהָם זָקֵן. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נַחְמָנִי, מִפְּנֵי אַרְבָּעָה דְּבָרִים הַזְּקֵנָה קוֹפֶצֶת עַל אָדָם, מִפְּנֵי הַיִּרְאָה וּמִפְּנֵי כַּעַס בָּנִים וּמִפְּנֵי אִשָּׁה רָעָה וּמִפְּנֵי הַמִּלְחָמוֹת. מִפְּנֵי הַיִּרְאָה, מִדָּוִד, דִּכְתִיב: וְלֹא יָכֹל דָּוִיד לְלֶכֶת לְפָנָיו לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים כִּי נִבְעֲתָה מִפְּנֵי חֶרֶב מַלְאַךְ ה' (דה"א כא, ל). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וְדָוִיד זָקֵן (דה"א כג, א). מִפְּנֵי כַּעַס בָּנִים, מֵעֵלִי, דִּכְתִיב: וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל יִשְׂרָאֵל (ש"א ב, כב). מִפְּנֵי הַמִּלְחָמוֹת, מִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁלְּאַחַר שֶׁעָשָׂה מִלְחָמוֹת עִם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים (יהושע כג, א). וּמִפְּנֵי אִשָּׁה רָעָה, דִּכְתִיב: וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים (מלכים א יא, ד). אֲבָל אַבְרָהָם, אִשְׁתּוֹ מְכַבְּדָתּוּ וְקוֹרְאָתּוּ אֲדֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאדֹנִי זָקֵן. וְעָלֶיהָ נֶאֱמַר, אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ (משלי יב, ד). לְפִיכָךְ כְּתִיב בֵּהּ, וה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל.

סימן ג

וְאַבְרָהָם זָקֵן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה' (תהלים קד, א). מָה רְאָה דָּוִד לְבָרֵךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּנֶּפֶשׁ? שֶׁהַנֶּפֶשׁ רוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאֵית, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה. תְּקַלֵּס נֶפֶשׁ שֶׁרוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאֵית לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁרוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה. הַנֶּפֶשׁ מְשַׁמֶּרֶת אֶת הַגּוּף, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. תְּקַלֵּס נֶפֶשׁ הַמְשַׁמֶּרֶת אֶת הַגּוּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת עוֹלָמוֹ וְכוּ'. מַה הוּא ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד. דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר, גָּדוֹל הָיִיתָ עַד שֶׁלֹּא בָרָאתָ עוֹלָמֶךָ. וּמֵאֵימָתַי נִתְגַּדַּלְתָּ? מִשֶּׁבָּרָאתָ עוֹלָמֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד.

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם צָר אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ עַל הַטַּבְלָא, הַטַּבְלָא גְּדוֹלָה מִצּוּרָתוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא גָּדוֹל וְאִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ גְּדוֹלָה מִכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בַּשָּׁמַיִם כְּתִיב: הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ (מלכים א ח, כז). וּבָאָרֶץ כְּתִיב: מָלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו, ג). וְהַשָּׁמַיִם כְּלוּ בְּזֵרֶת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן (ישעיה מ, יב). וְהָאָרֶץ שְׁלִישׁ זֶרֶתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל בַּשְּׁלִשׁ עָפָר הָאָרֶץ (ישעיה מ, יב). וְכָל הַיַּמִּים וּנְהָרוֹת מָדַד בְּשָׁעָלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם (ישעיה מ, יב).

וְאוֹמֵר: כִּי בְיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד). מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: צוּר עוֹלָמִים. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין כָּל הָעוֹלָמִים חֲשׁוּבִין לְפָנָיו כִּכְלוּם, שֶׁהֲרֵי בַּחֲצִי הַשֵּׁם נִבְרְאוּ וְהָיוּ הוֹלְכִין וּמִתְמַתְּחִין עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָמִים, אֶלָּא שֶׁאָמַר לָהֶם דַּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי אֵל שַׁדַּי (בראשית יז, א). מַהוּ שַׁדַּי? שֶׁאָמַרְתִּי לָעוֹלָם דַּי. לְכָךְ נֶאֱמַר: ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד.

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה בַּיִת וְאַחַר כָּךְ בּוֹנֶה עֲלִיָּה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשֶּׁמָּתַח אֶת הַכִּסֵּא וְאַחַר כָּךְ בָּנָה עֲלִיָּה. וּמִשֶּׁבָּנָה עֲלִיָּה הֶעֱמִיד אוֹתָן עַל מָה, עַל הָאֲוִיר, וְאַחַר כָּךְ הִתְקִין מַרְכְּבוֹתָיו עֲנָנִים, וְאַחַר כָּךְ הִתְקִין הָאֹפַנִּים. בָּא דָּוִד וּפֵרַשׁ, הַמְקָרֶה בַּמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ, לֹא בִנְחֹשֶׁת וְלֹא בְּבַרְזֶל אֶלָּא בְּקוֹרוֹת וּבְגַזְטְרָאוֹת שֶׁל מַיִם. וְאַחַר כָּךְ בָּנָה אֶת הָעֲלִיּוֹנִים, לֹא בְאֶבֶן וְלֹא בְגַזִּיז אֶלָּא רְכָסָיו שֶׁל מַיִם עַל עֲלִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו.

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם עוֹשֶׂה סַרְגֵּלָא שֶׁלּוֹ חֲזָקָה בְּבַרְזֶל בְּכֶסֶף וּבְזָהָב לִשְׁא אֶת כָּל מַשָּׂאוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עוֹשֶׂה סַרְגֵּלָא שֶׁלּוֹ עָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אִם הָיָה לְפָנָיו דֶּרֶךְ שֶׁל שְׁקִיעָה, מְהַלֵּךְ עַל הָאֲבָנִים שֶׁהֵן קָשִׁין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנִּיחַ אֶת הֶעָנָן שֶׁהוּא נִרְאֶה וּמְהַלֵּךְ עַל הָרוּחַ שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, מְסַבִּיב לוֹ סַרְדְּיוֹטִין גִּבּוֹרִין וּמַלְבִּישָׁן כְּלֵי זַיִן וְשִׁרְיוֹנִין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, סַרְדְּיוֹטָיו אֵינָן נִרְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת. וְהָרוּחַ מוֹצִיא בָרָק, שֶׁנֶּאֱמַר: מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט.

מִשֶּׁבָּרָא רָקִיעַ בָּרָא מַלְאָכִים. וּבָרָא אֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שֶׁאֵין כְּתִיב בּוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. אֲבָל חֲלָלוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שְׁנֵי אֲלָפִים שָׁנָה קֹדֶם, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה (ישעיה ל, לג). כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁקּוֹנֶה עֲבָדִים וְאָמַר לְשַׁמָּשָׁיו עֲשׂוּ לִי אִסְפְּתוֹן, שֶׁאִם יִמְרְדוּ הָעֲבָדִים יִשְׁמְעוּ מִפִּי סְפִקוּלָא. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בָּרָא גֵּיהִנֹּם שֶׁאִם יֶחֱטְאוּ בְּרִיּוֹתָיו יֵרְדוּ לְתוֹכָהּ,

וּמִנַּיִן שֶׁבְּיוֹם שֵׁנִי נִבְרֵאת גֵּיהִנֹּם, דִּכְתִיב: כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה, מִן הַיּוֹם שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר אָדָם אֶתְמוֹל וְלֹא שִׁלְשׁוֹם. וְאֵימָתַי יָכוֹל אָדָם לוֹמַר אֶתְמוֹל? בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁיּוֹם אֶחָד בְּשַׁבָּת לְפָנָיו. וְאַחַר כָּךְ בָּרָא יַבָּשָׁה בַּשְּׁלִישִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: יָסַד אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד. וְעָשָׂה אֶחָד עָרוֹם וְאֶחָד לָבוּשׁ. בָּשָׂר וָדָם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים, הִפְשִׁיט כְּסוּת הָאֶחָד, הִלְבִּישׁוֹ לַחֲבֵרוֹ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה. וְכֵסָּה אֶת הַתְּהוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּהוֹם כַּלְבוּשׁ כִּסִּיתוֹ וְגוֹ'.

מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן וְגוֹ'. כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם רָאָה גִּבּוֹ מְלֵאָה עֲנָבִים וְיֵשׁ לוֹ כֶּרֶם לִבְצֹר. אָמְרוּ לוֹ: לְהֵיכָן תִּתֵּן שְׁאָר הָעֲנָבִים וְהַגֵּת קְטַנָּה. מֶה עָשָׂה? דָּרַךְ אֶת הָעֲנָבִים שֶׁבַּגַּת, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא שְׁאָר הָעֲנָבִים וְהֶחֱזִיקָה אוֹתָן וְאֶת כָּל הָעֲנָבִים שָׁלוֹ. וְכָךְ הָיָה הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מַיִם וְהָאָרֶץ שְׁקוּעָה בַּמַּיִם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה. אָמְרוּ הַמַּיִם, הֲרֵי כָּל הָעוֹלָם אָנוּ מְלֵאִין וְהוּא צַר לָנוּ לְהֵיכָן נֵלֵךְ? מֶה עָשָׂה? בָּעַט בָּאוֹקְיָנוֹס וְהָרג שֹׁר שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם וּבִתְבוּנָתוֹ מָחַץ רָהַב (איוב כו, יב). וְאֵין מָחַץ אֶלָּא לְשׁוֹן הֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ (שופטים ה, כו). כְּשֶׁהָרַג אוֹתוֹ, הָיוּ הַמַּיִם בּוֹכִין עַד הַיּוֹם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲבָאתָ עַד נִבְכֵי יָם (איוב לח, טז). וְלָמָּה הֲרָגוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהַבַּיִת הַמַּחֲזִיק מֵאָה בְנֵי אָדָם חַיִּים, מַחֲזִיק אֶלֶף מֵתִים, וְכָךְ נִקְרָא אוֹקְיָנוֹס יָם הַמֵּת. וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְרַפֹּאתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאוּ הַיָּמָּה אֶל הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם (יחזקאל מז, ח). שְׁאָר הַמַּיִם כְּשֶׁרָאוּ שֶׁבָּעַט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאוֹקְיָנוֹס, לְקוֹל צַעֲקַת מֵימָיו בָּרְחוּ חַבְרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן.

וּבוֹרְחִין וְאֵינָן יוֹדְעִין בְּאֵיזֶה מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם. כְּגוֹן עֶבֶד בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ, הַמְתֵּן לִי בַּשּׁוּק וְלֹא הוֹדִיעוֹ בְּאֵיזֶה מָקוֹם. הִתְחִיל הָעֶבֶד אוֹמֵר, שֶׁמָּא אֵצֵל בָּסִילְקִי אוֹ אֵצֵל בֵּית הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּצַד תֵּאָטְרוֹן אָמַר לִי. עָלָה מְצָאוֹ, סְטָרוֹ מִסְטוֹר. אָמַר לוֹ: עַל שֶׁעַר פַּלְטְרִין שֶׁל הַפִּרְכּוּס שְׁלַחְתִּיךָ. אַף הַמַּיִם כְּשֶׁשָּׁמְעוּ יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד, לֹא הוֹדִיעָן אִם לַצָּפוֹן אִם לַדָּרוֹם, הָיוּ חוֹזְרִין וְהוֹלְכִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת, עַד שֶׁסְּטָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְטוֹר. אָמַר לָהֶן, לְמָקוֹמוֹ שֶׁל לִוְיָתָן אֲמַרְתִּי לָכֶם לֵילֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן, לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֵק בּוֹ.

גְּבוּל שַׁמְתָּ בַּל יַעֲבֹרוּן, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁהִכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ לַדִּיר וְנָעַל הַסֶּגֶר לְפָנֶיהָ שֶׁלֹּא תֵצֵא וְתִרְעֶה אֶת הַתְּבוּאָה. כָּךְ נָעַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵי הַיָּם בַּחוֹל וְהִשְׁבִּיעָן שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִן הַחוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: גְּבוּל שַׂמְתָּ בַּל יַעֲבֹרוּן. הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי עֲקֵלִין שֶׁל זֵיתִים, כָּבַשׁ אֶת הַקּוֹרָה זֶה עַל זֶה וְהַשֶּׁמֶן יָרַד מִלְמַטָּן, כָּךְ הָהָר מִכָּאן וְהָהָר מִכָּאן כּוֹבְשִׁין עֲלֵיהֶן, מְקַטְּעִין וְיוֹצְאִין מִבֵּין הֶהָרִים.

מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁיֵּצֵא לוֹ, עֵשֶׂב בַּקֶּמַח, וּנְקֻבָּה בְּבָנָיו, וְחֹמֶץ בְּיֵינוֹ. וּשְׁלִשְׁתָּן לְצֹרֶךְ הָעוֹלָם נִבְרְאוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד. דָּבָר אַחֵר, ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד, גָּדוֹל אַתָּה בְּנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם הָאָדָם שֶׁנָּתַתָּ לוֹ זְקָנָה וְשֵׂיבָה, שֶׁאִלּוּלֵי כֵּן אָדָם יוֹדֵעַ אֶת מִי לְכַבֵּד. וְאֵין מְאֹד אֶלָּא זְקָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַלֵּי זְקֵן מְאֹד (ש"א ב, כב). הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ. הוֹד, זֶה הָעֹז שֶׁהִלְבַּשְׁתִּיךָ בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ (שמות טו, ב). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אִלְעַאי, זִמְּרָנִי וְזִמַּרְתִּיו. וְהָדָר, הֶהָדֵר שֶׁנִּתְהַדַּרְתָּ בִּי בְּסִינַי נֶגֶד כָּל הָאֻמּוֹת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי סִימוֹן, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ, כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, עַל אוֹתָהּ שָׁעָה נֶאֱמַר, כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים (שה"ש ב, ב). דָּבָר אַחֵר, הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ, מֵהוֹדְךָ וַהֲדָרְךָ הִלְבַּשְׁתָּ לִרְאשׁוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁנָּתַתָּ לוֹ הַדְּרַת זְקָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן.

סימן ד

וְאַבְרָהָם זָקֵן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ (משלי יב, ד), זֶה אַבְרָהָם שֶׁהָיָה מְקוֹנֵן עַל שָׂרָה. מָה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַתָּמָת שָׂרָה וְגוֹ'. הִתְחִיל אַבְרָהָם לִבְכּוֹת עָלֶיהָ וְלוֹמַר, אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא. בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ (משלי יב לא), אֵימָתַי? בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לָהּ: אִמְרִי נָא אֲחֹתִי אָתְּ. גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ. דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים, בֵּין יִצְחָק לְיִשְׁמָעֵאל, שֶׁאָמְרָה, גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ. הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר, וַתָּקָם הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה, וְעוֹד, וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ. וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה, אֵימָתַי? וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר. זָמְמָה שְׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ, זָמְמָה וְנָטְלָה שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה וְשָׁם נִקְבְּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה. חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ, אֵימָתַי? כְּשֶׁבָּאוּ הַמַּלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל שָׂרָה וְגוֹ'.

טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ, כְּשֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶם הַמְּלָכִים, דִּכְתִיב: וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה. יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר, שֶׁהָיְתָה נוֹתֶנֶת מַאֲכָל לָעוֹבְרִים וְשָׁבִים. כַּפֶּהָ פָּרְשָׂה לֶעָנִי, שֶׁהָיְתָה נוֹתֶנֶת צְדָקוֹת וּמַלְבֶּשֶׁת עֲרֻמִּים. לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג, מִגֵּיהִנֹּם. לָמָּה? כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים, שְׁנַיִם, שֶׁבַּת וּמֵילָה. מַרְבַדִּים עָשְׂתָה לָהּ, אֵלּוּ בִגְדֵי כְהֻנָּה. מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כֶּרֶם, זֶה יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל (ישעיה ה, ז). נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ מִבְּנֵי חֵת תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת קֶבֶר. סָדִין עָשְׂתָה, זוֹ הַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹד ה' לִירֵאָיו (תהלים כה, יד). עוֹז

וְהָדָר לְבוּשָׁהּ, אֵלּוּ עַנְנֵי כָבוֹד שֶׁהָיוּ מַקִּיפִין אֶת הָאֹהֶל שֶׁלָּהּ. פִּיהָ פָּתְחָה בְּחָכְמָה, אֵימָתַי? בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרָה לוֹ: בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי (בראשית טז, ב). צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ, שֶׁבְּכָל יוֹם הָיְתָה מְצַפָּה אֵימָתַי יַחְזְרוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁבִּשְׁרוּהָ שׁוֹב אָשׁוּב אֵלַיִךְ (בראשית יח, י).

קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ, וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם. (בראשית כא, ז). רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל, אֵלּוּ הָאִמּוֹת. וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלְלְכֶם (ישעיה נא, ב). תְּנוּ לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה.

וְכֵיוָן שֶׁמֵּתָה, קָפְצָה זְקֻנָה עַל אַבְרָהָם. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וְאַבְרָהָם זָקֵן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיּוֹ לָעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרַבּוֹ. וּכְתִיב: עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה (משלי טז, לא) מִי גָּרַם לְאַבְרָהָם כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה כְּשֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ צְדָקוּת, דִּכְתִיב: וְאַבְרָהָם זָקֵן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיּוֹ לָעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרַבּוֹ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב. אָמַר לוֹ לְאוֹהֲבוֹ, מָה אֶתֵּן לְךָ, כֶּסֶף וְזָהָב יֶשׁ לְךָ, עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שָׂדוֹת וּכְרָמִים יֶשׁ לְךָ, אֶלָּא אֶתֵּן עֲטָרָה שֶׁבְּרֹאשִׁי וְאָשִׂים בְּרֹאשֶׁךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, כֶּסֶף וְזָהָב הֲרֵי נָתַתִּי לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה וְגוֹ' (בראשית יג, ב). אֶלָּא מָה אֶתֵּן לְךָ, עֲטָרָה שֶׁבְּרֹאשִׁי. שֶׁכְּשֶׁרָאָה דָּנִיֵּאל, אָמַר וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ כַּעֲמַר נָקִא (דניאל ז, ט). וּכְתִיב: וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְגוֹ'.

כְּשֶׁמֵּתָה שָׂרָה, כָּתַב עָלֶיהָ שֶׁבֵּרְכוֹ. לָמָּה? שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָאֵי עוֹלָם אוֹמְרִים: לֹא נִתְבָּרֵךְ אַבְרָהָם אֶלָּא מֵחֲמַת שָׂרָה, אֶלָּא הֲרֵינִי מְבָרְכוֹ אַחַר מִיתָתָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם, לָמָּה, כִּי אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ (ישעיה נא, ב). וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל, בִּזְכוּת מָה? בִּזְכוּת שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל (בראשית יד, כ). לְכָךְ נֶאֱמַר: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם.

סימן ה

וַיִּסֶּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה תְּפִלּוֹת אָדָם מִתְפַּלֵּל בַּיּוֹם? רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, לְפִי שֶׁהַיּוֹם מִשְׁתַּנֶּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, בְּשַׁחֲרִית הַשֶּׁמֶשׁ בַּמִּזְרָח, וּבְצָהֳרַיִם בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ, וּבְמִנְחָה בַּמַּעֲרָב. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, אַבְרָהָם תִּקֵּן תְּפִלַּת הַבֹּקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר (בראשית יט, כז). יִצְחָק תִּקֵּן תְּפִלַּת מִנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עֶרֶב (בראשית כד, סג). יַעֲקֹב תִּקֵּן תְּפִלַּת הָעֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ (בראשית כח, יא).

רַבִּי עֲקִיבָא כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, הָיָה מִתְפַּלֵּל כְּדַרְכּוֹ. וּכְשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אָדָם מַנִּיחוֹ בְּזָוִית זוֹ וּמוֹצְאוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת, מִפְּנֵי כְּרִיעוֹת וְהִשְׁתַּחֲוָיוֹת.

וּמָה רָאוּ לְתַקֵּן שֶׁלֹּשׁ תְּפִלּוֹת? כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָדָם מוֹסִיף בִּתְפִלָּתוֹ. וְלֹא בַּתְּפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף בַּתּוֹרָה יְהֵא מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ. וְלֹא בַּתּוֹרָה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף בַּבָּנִים. אִם נָשָׂא אִשָּׁה וָמֵתָה, יִשָּׂא אַחֶרֶת וְיַעֲמִיד מִמֶּנָּה בָּנִים. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ, לֹא יָשַׁב לוֹ אֶלָּא לָקַח אִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה.

סימן ו

וַיֹּסֶף אַבְרָהָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד (איוב ח, ז), מְדַבֵּר בְּמֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, שִׁבְעָה יָמִים הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַתֶּה לְמֹשֶׁה בַּסְּנֶה וְהוּא בוֹרֵחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח (שמות ד, יג). וּכְתִיב: לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי וְגוֹ'. וְאוֹמֵר: וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו. וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד, דִּכְתִיב: וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט (במדבר יב, ח). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, שֶׁהָיָה רוֹאֶה אֶת הַדְּמוּת מֵיָּד.

דָּבָר אַחֵר, וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר, זֶה אַבְרָהָם שֶׁהָיָה לוֹ מֵאָה שָׁנָה וְלֹא הָיָה לוֹ בֵּן, וְאַחַר כָּךְ פִּיְּסוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן וְרַבִּי חָנָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמְרֵי, הֶעֱלָהוּ לְמַעְלָה מִכִּפַּת הָרָקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה. אֵין אוֹמְרִין הַבֵּט אֶלָּא מִלְמַעְלָה לְמָטָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁתַּחַת הַמַּזָּל מִתְיָרֵא הֵימֶנּוּ. אַתָּה שֶׁאַתָּה עָלָיו הֲרֵם רֹאשׁ עָלָיו.

אַף עַל פִּי כֵן לְמֵאָה שָׁנָה הוֹלִיד בֵּן. הֲוֵי אוֹמֵר, וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר, זֶה אַבְרָהָם. וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד, שֶׁנִּשָּׂא אִשָּׁה וְהוֹלִיד עוֹד כַּמָּה בָנִים בְּאַחֲרוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיֹּסֶף אַבְרָהָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל תַּנַּח יָדֶךָ (קהלת יא, ו).

רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּזַרְעִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אָמַר שְׁלֹמֹה, אִם זָרַעְתָּ בַיּוֹרֶה, אַל תַּעֲמֹד בַּמַּלְקוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָעֶרֶב אַל תַּנַּח יָדֶךָ. לָמָּה? כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ וְגוֹ'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אִם בָּא לְפָנֶיךָ בַּבֹּקֶר זְרַע מִצְוָה, זְרַע. וְאִם יָבֹא לְפָנֶיךָ דְּבַר מִצְוָה בָּעֶרֶב, אַל תַּנַּח יָדֶךָ. לָמָּה? כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶם עוֹמֶדֶת לְךָ, אִם שֶׁל בֹּקֶר אוֹ שֶׁל עֶרֶב. וְאִם שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ, אִם הֶעֱמַדְתָּ תַּלְמִידִים בְּנַעֲרוּתְךָ, אַל תֶּחְדַּל לְךָ מִלְּהַעֲמִיד בְּזִקְנוּתֶךָ. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיוּ לוֹ שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת תַּלְמִידִים בְּנַעֲרוּתוֹ וּמֵתוּ כֻּלָּם. וְאִלּוּלֵי שֶׁהֶעֱמִיד שִׁבְעָה תַּלְמִידִים בְּזִקְנוּתוֹ, לֹא הָיָה תַּלְמִיד שֶׁיְּהֵא קוֹרֵא עַל שְׁמוֹ. דָּבָר אַחֵר, בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אִם לָקַחְתָּ אִשָּׁה בְּבַחֲרוּתֶךָ וְיָלְדָה וָמֵתָה, קַח אִשָּׁה אַחֶרֶת בְּזִקְנוּתְךָ, כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ וְגוֹ'. וּמִמִּי אַתָּה לָמֵד? מֵאַבְרָהָם, שֶׁבְּנַעֲרוּתוֹ לֹא הוֹלִיד אֶלָּא שְׁנַיִם, וּבְזִקְנוּתוֹ הוֹלִיד שְׁנַיִם עָשָׂר.

אָמַר רַבִּי לֵוִי, הוּא שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ, שֶׁיָּצָא הַיָּם בְּדוֹר הַפְּלָגָה וְהֵפִיץ מִבְּנֵי חָם שִׁלְשִׁים מִשְׁפָּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּפֶץ ה' אֹתָם (בראשית יא, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִמְּךָ אֲנִי מַעֲמִידָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ (בראשית יח, יח). הֶעֱמִיד מִשְׁפָּחוֹת, וְאֵלּוּ הֵן שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִים שֶׁהֶעֱמִיד מִיִּשְׁמָעֵאל, וְשִׁשָּׁה עָשָׂר מִכָּאן וּשְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ. הֱוֵי אוֹמֵר, וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.

סימן ז

וַיִּסָּף אַבְרָהָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַאֲנִי תָּמִיד אֲיַחֵל וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתֶךָ (תהלים עא, יד). אָמַר רַבִּי יוּדָן, כְּתִיב: לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים (דברים יז, טז). וּשְׁלֹמֹה כְּשֶׁמָּלַךְ, אֲפִלּוּ אֶחָד לֹא הָיָה לוֹ, אֶלָּא עַל הַפִּרְדָּה רָכַב וְהוֹסִיף עוֹד.

אָמַר רַבִּי חוֹנְיָא, כְּתִיב: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ (ויקרא ט, ג). כְּשֶׁמָּל בָּנוֹ, אֲפִלּוּ אָדָם מְמַשְׁכֵּן עַצְמוֹ מְשַׂמֵּחַ אוֹתוֹ הַיּוֹם. הֱוֵי אוֹמֵר, וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתֶךָ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, מְדַבֵּר בְּאַבְרָהָם. אָמַר לְפָנָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ אָמַרְתָּ לִי, כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע (בראשית כא, יב), הֲרֵי הוֹסַפְתָּ לִי מִבִּרְכָתְךָ וַאֲנִי מוֹלִיד כַּמָּה בָנִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיִּסָּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה.

סימן ח

וַיִּסָּף אַבְרָהָם. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וַיְבִיאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאִם מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא עַד שֶׁיַּשִּׂיא אֶת בָּנָיו וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה לְעַצְמוֹ, שֶׁכָּךְ עָשָׂה אַבְרָהָם אַחַר מִיתַת שָׂרָה, הִשִּׂיא אֶת יִצְחָק וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אִשָּׁה לְעַצְמוֹ. מִנַּיִן? מִן מַה שֶּׁכָּתוּב, וַיְבִיאֶהָ יִצְחָק, וְאַחַר כָּךְ וַיֹּסֶף אַבְרָהָם. אָמַר יִצְחָק, אֲנִי לָקַחְתִּי אִשָּׁה וְאָבִי עוֹמֵד בְּלֹא אִשָּׁה. מָה עָשָׂה? הָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ אִשָּׁה. רַבִּי אוֹמֵר, הִיא הָגָר, הִיא קְטוּרָה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ קְטוּרָה? שֶׁהָיְתָה קְשׁוּרָה כַּנּוֹד.

וְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: אִשָּׁה אַחֶרֶת לָקַח. וּמַה טַּעַם שֶׁל רַבִּי שֶׁאוֹמֵר, הָגָר הִיא קְטוּרָה. שֶׁכָּתוּב בְּיִצְחָק, וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי. אוֹתָהּ שֶׁכָּתוּב בָּהּ, וַתִּקְרָא שֵׁם ה' הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רָאִי (בראשית טז, יג). מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהִיא הָגָר,

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ קְטוּרָה? שֶׁנָּאִים מַעֲשֶׂיהָ כַּקְּטֹרֶת. וַתֵּלֶךְ לוֹ אֶת זִמְרָן וְאֶת יָקְשָׁן וְאֶת מְדָן וְגוֹ'. הֱוֵי אוֹמֵר, וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָעוֹלָם הַזֶּה הַצַּדִּיקִים טוֹבִים וְרָעִים, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא כֻּלָּם יִהְיוּ צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי (ישעיה ס, כא). וְאוֹמֵר: הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה (ישעיה ס, כב). וְכֵן יְהִי רָצוֹן אָמֵן.

תולדות

סימן א

יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַל מֶה הָיוּ הַשְּׁלְמִים בָּאִים? כָּךְ שָׁנָה רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה, כָּל הַמֵּבִיא שְׁלָמִים, מֵבִיא שָׁלוֹם לָעוֹלָם.

אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ זְבָחִים בָּעוֹלָם, הָיָה שָׁלוֹם. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַזְּבָחִים, אֵין לְךָ יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה וּפֻרְעָנֻיּוֹת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, לְעוֹלָם הַשְּׁלָמִים לְשׁוּם שָׁלוֹם הֵן בָּאִין.

וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, גָּדוֹל הוּא הַשָּׁלוֹם, שֶׁדִּבְּרָה הַתּוֹרָה דִּבְרֵי בְדַאי בִּשְׁבִיל שָׁלוֹם. וְאֵי זֶה, כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם (בראשית נ, יז). וְאֵין אָנוּ מוֹצְאִים שֶׁצִּוָּה כְּלוּם מִכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֶלָּא לְפִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ חֲסִידוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְלֹא הָיָה חוֹשְׁדוֹ וּמַחֲזִיק אוֹתוֹ כְּשׁוֹפְכֵי דָמִים.

בֹּא וּרְאֵה כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּטַּלְטְלָה שָׂרָה מִיַּד פַּרְעֹה לְיַד אֲבִימֶלֶךְ וְנִתְעַבְּרָה בְּיִצְחָק, הָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים: הַלְבֶן מֵאָה שָׁנָה יוֹלֵד, אֶלָּא הִיא מְעֻבֶּרֶת מֵאֲבִימֶלֶךְ אוֹ מִפַּרְעֹה, וְהָיְתָה חֶשְׁד בְּלִבּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם עַל אֵלּוּ הַדְּבָרִים. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל יְצִירַת הַוָּלָד, עֲשֵׂה כָּל אֵיקוֹנִין שֶׁלּוֹ כִּדְמוּת אָבִיו, כְּדֵי שֶׁיְּעִידוּ הַכֹּל שֶׁהוּא בְנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. מִנַּיִן? מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן אֱלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם. מִמַּשְׁמַע שֶׁהוּא אוֹמֵר, יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר? אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אַבְרָהָם, הָיָה אוֹמֵר בְּוַדַּאי שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. מִמַּה שֶׁהָיָה קְלַסְתֵּר פְּנֵיהֶן דּוֹמִין זֶה לָזֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק.

סימן ב

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב גִּיל יָגִיל אָבִי צַדִּיק וְיוֹלֵד חָכָם יִשְׂמַח בּוֹ (משלי כג, כד). כְּנֶגֶד מִי אָמְרוּ שְׁלֹמֹה? לֹא אָמְרוּ אֶלָּא כְּנֶגֶד יִצְחָק, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, הָיוּ הַכֹּל שְׂמֵחִים, שָׁמַיִם וָאָרֶץ, חַמָּה וּלְבָנָה, כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וּמִפְּנֵי מָה הָיוּ שְׂמֵחִים? שֶׁאִלְמָלֵא לֹא נִבְרָא יִצְחָק, לֹא הָיָה הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (ירמיה לג, כה). וְאֵין בְּרִיתִי אֶלָּא יִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק (בראשית יז, כא).

סימן ג

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק. לָמָּה חָזַר וְאָמַר, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק? אֶלָּא שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִין אַחֲרֵיהֶם וְאוֹמְרִים: אֶפְשָׁר זָקֵן בֶּן מֵאָה שָׁנָה וּזְקֵנָה בַּת תִּשְׁעִים שָׁנָה מוֹלִידִין? אֵין זֶה בְּנָהּ, אֶלָּא שֶׁהֵבִיאָה אוֹתוֹ מִן הַשּׁוּק. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁגָּמַל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק, עָשָׂה מִשְׁתֶּה

וְזִמֵּן כָּל גְּדוֹלֵי הַמַּלְכוּת, אַף שָׂרָה קָרְאָה כָל נְשׁוֹתֵיהֶן לְסְעוּדָה. מָה עָשׂוּ אוֹתָן הַנָּשִׁים? עַכְשָׁו יְוַדַּע הַדָּבָר אִם הוּא בְּנָהּ וְאִם לָאו. כָּל אַחַת וְאַחַת הֵבִיאָה בְּנָהּ עִמָּהּ וְלֹא הֵבִיאָה מֵינִיקָתָהּ. מִיָּד הָיוּ הַבָּנִים בּוֹכִין, וְכָל אַחַת אוֹמֶרֶת, שָׁכַחְתִּי וְלֹא הֵבֵאתִי מֵינִיקָתִי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה שׂוֹפֵעַ וְיוֹרֵד חָלָב מִדַּדֶּיהָ שֶׁל שָׂרָה וְנָטְלָה כָּל בְּנֵיהֶן וְהֵינִיקָה אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה (בראשית כא, ז). וְכֵן כֵּלֵּן אוֹמְרוֹת, בֶּאֱמֶת הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה. וּלְכָךְ נֶאֱמַר: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק.

סימן ד

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק. אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם (משלי יז, ו). הַצַּדִּיקִים מִתְעַטְּרִין בִּבְנֵי בְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם מִתְעַטְּרִין בַּאֲבוֹתָם. כֵּיצַד? אַבְרָהָם נִתְעַטֵּר בִּזְכוּת יַעֲקֹב. כְּשֶׁהִשְׁלִיךְ אוֹתוֹ נִמְרוֹד לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן, יָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַצִּילוֹ. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לָזֶה אַתָּה מַצִּיל? כַּמָּה רְשָׁעִים עֲתִידִין לַעֲמֹד מִמֶּנּוּ, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּשְׁבִיל יַעֲקֹב בֶּן בְּנוֹ שֶׁעָתִיד לַעֲמֹד מִמֶּנּוּ, אֲנִי מַצִּילוֹ. מִנַּיִן? אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם (ישעיה כט, כב), פְּדָאוֹ מִן הַכִּבְשָׁן. הֲרֵי נִתְעַטְּרוּ אָבוֹת בִּשְׁבִיל בָּנִים. וּמִנַּיִן שֶׁנִּתְעַטְּרוּ בָנִים בִּשְׁבִיל אָבוֹת? בְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא יַעֲקֹב מֵאֵצֶל לָבָן, רָדַף לָבָן אַחֲרָיו, וְנִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּדֶּרֶךְ וְאָמַר לוֹ: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תְּדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע (בראשית לא, כד). כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לְהִתְוַכֵּחַ זֶה עִם זֶה, מַה יַּעֲקֹב אוֹמֵר לְלָבָן, לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי. הֲוֵי, זְכוּת אַבְרָהָם הִצִּילַתּוּ לְיַעֲקֹב. אֲבָל יִצְחָק נִתְעַטֵּר בְּאַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם נִתְעַטֵּר בְּיִצְחָק.

סימן ה

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל לָשׁוֹן תָּקוּם אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי (ישעיה נד, יז). אַתָּה מוֹצֵא, יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, רְאֵה הֵיאַךְ הָאֻמּוֹת מְשַׁתַּעְבְּדִין בָּנוּ, אֵין לָהֶם מְלָאכָה אַחֶרֶת אֶלָּא יוֹשְׁבִין וּמִתְיַעֲצִין עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׂבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם (איכה ג, סג). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַה הֵן מוֹעִילִין? גּוֹזְרִין עֲלֵיכֶם גְּזֵרוֹת וַאֲנִי מְבַטְּלָן וְשׁוֹבְרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי מַנְגִּינָתָם. כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וּבְרוּחַ אַל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ וְגוֹ' (בראשית יד, כ).

וַיִּצֵּו פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה וְגוֹ' (שמות א, כב). וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי אֲדָנָי לֹא צְוָה (איכה ג, לז). פַּרְעֹה צִוָּה, ה' לֹא צִוָּה, אֶלָּא וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ.

הָמָן בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, וַה' לֹא בִקֵּשׁ, וְנַהֲפוֹךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים וְגוֹ' (אסתר ט, א). בָּלָק וּבִלְעָם בִּקְּשׁוּ לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, וַה' לֹא בִקֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וְגוֹ' (דברים כג, ו). לְפִיכָךְ כְּתִיב: מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי, ה' לֹא צִוָּה. הֱוֵי, כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח. אַדְרְיָאנוֹס אָמַר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, גְּדוֹלָה הַכִּבְשָׁה הָעוֹמֶדֶת בֵּין שִׁבְעִים זְאֵבִים. אָמַר לוֹ: גָּדוֹל הוּא הָרוֹעֶה שֶׁמַּצִּילָהּ וְשׁוֹמְרָהּ וְשׁוֹבְרָן לְפָנֶיהָ. הֱוֵי, כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח.

סימן ו

אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין לְךָ דּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ לֵיצָנִין. בְּשָׁעָה שֶׁגָּזַז נָבָל אֶת צֹאנוֹ, שָׁלַח דָּוִד אֶת נְעָרָיו אֲצִלּוֹ לוֹמַר, תְּנָה נָא אֵת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ לַעֲבָדֶיךָ וּלְבִנְךָ לְדָוִד (ש"א כה, ח). הֱשִׁיבָם נָבָל, מִי דָוִד וּמִי בֶן יִשַׁי הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו, וְלָקַחְתִּי אֶת לַחְמִי וְאֶת מֵימַי וְאֶת טִבְחִתִּי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזַי וְנָתַתִּי לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אֵי מִזֶּה הֵמָּה (ש"א כה, י-יא). מִיָּד חָזְרוּ אֵצֶל דָּוִד וְסִפְּרוּ לוֹ דִּבְרֵי נָבָל. עָמַד דָּוִד וְזִיֵּן עַצְמוֹ וְכָל גִּבּוֹרָיו לֵילֵךְ אֶל נָבָל לְהַשְׁחִיתוֹ. וְלַאֲבִיגַיִל אִשֶּׁת נָבָל הִגִּיד נַעַר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת אֲדֹנֵינוּ וַיֵּעָט בָּהֶם (ש"א כה, יד). כְּשֶׁשָּׁמְעָה כָךְ, הִתְקִינָה הַדּוֹרוֹן וְהָלְכָה אֶל דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּמַהֵר אֲבִיגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנֵים נִבְלֵי יָיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת וְחָמֵשׁ סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמָאתַיִם דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל הַחֲמֹרִים, וַתֹּאמֶר לִנְעָרֶיהָ עִבְרוּ לְפָנַי הִנְנִי אַחֲרֵיכֶם בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה (ש"א כה, יח-יט) כָּל אוֹתוֹ הָעִנְיָן. וּכְתִיב: וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף ה' אֶת נָבָל וַיָּמֹת (ש"א כה, לח). מִיָּד, וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה (ש"א כה, לט). וּלְאַחַר שֶׁהֵבִיאָהּ פֵּרַשׁ דָּוִד מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, כְּדֵי לֵידַע אִם הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת מִן נָבָל וְאִם לָאו. לְאַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בָּא עָלֶיהָ וְנִתְעַבְּרָה הֵימֶנּוּ. וְהָיוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר מְלִיצִים וְאוֹמְרִים: מִן נָבָל הִיא מְעֻבֶּרֶת. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? צִוָּה הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל יְצִירַת הַוָּלָד וְעַל צוּרָתוֹ וְאָמַר לוֹ: לֵךְ וְצוֹר אוֹתוֹ בִּדְמוּת דָּוִד אָבִיו, כְּדֵי שֶׁיְּעִידוּ הַכֹּל שֶׁדָּוִד הוּא אָבִיו. מִנַּיִן? שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיְהִי בְכוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִית, וּמִשְׁנֵהוּ כִלְאָב לַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמֶלִי (ש"ב ג, ב-ג). מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: כִּלְאָב? שֶׁהָיָה כֻּלּוֹ אָב, שֶׁכָּל הָרוֹאֵהוּ אוֹמֵר, דָּוִד אָבִיו שֶׁל זֶה.

וְכֵן אַבְרָהָם הָיָה דּוֹמֶה לְיִצְחָק, וְלֹא הָיוּ מַכִּירִין הַבְּרִיּוֹת בֵּין אָב לַבֵּן, עַד שֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַפְרֵשׁ בֵּין אָב לַבֵּן. וְהִפְרִישׁ בֵּינֵיהֶם הַזִּקְנָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן. וּלְכָךְ כְּתִיב: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק.

סימן ז

וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, סוּמָא מַהוּ שֶׁיַּעֲבֹר לִפְנֵי הַתֵּבָה לְהוֹצִיא אֶת הַצִּבּוּר? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: סוּמָא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע וּמִתְרַגֵּם אֲבָל אֵינוֹ עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה וְאֵינוֹ קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁלֹּא רָאָה מְאוֹרוֹת מִיָּמָיו, לֹא יִפְרֹס עַל שְׁמַע, מִפְּנֵי שֶׁנִּבְרָאָה כְּמַעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, שֶׁהוּא אוֹמֵר, בָּרוּךְ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת, וְהוּא לֹא רָאָה מְאוֹרוֹת מִיָּמָיו.

אַתָּה מוֹצֵא כָּל מִי שֶׁנִּתְיַסֵּם בְּעֵינָיו כְּאִלּוּ הוּא מֵת. כֵּיצַד? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְיַחֵד שְׁמוֹ עַל הַצַּדִּיקִים בְּחַיֵּיהֶן אֶלָּא לְאַחַר מִיתָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: לְקַדֹּשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה וְגוֹ' (תהלים טז, ג). אֵימָתַי הֵן קְדוֹשִׁים? כְּשֶׁהֵן קְבוּרִים בָּאָרֶץ. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵן חַיִּין, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְיַחֵד שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן, כָּל כָּךְ לָמָּה שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַאֲמִין בָּהֶן, שֶׁלֹּא יַטְעֶה אוֹתָן הַיֵּצֶר הָרָע. וְכֵיוָן שֶׁמֵּתִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְיַחֵד שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן. וַהֲרֵי מָצִינוּ שֶׁיִּחֵד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ עַל יִצְחָק הַצַּדִּיק בְּחַיָּיו, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר לְיַעֲקֹב, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק (בראשית כח, יג). רַבִּי בְּרַכְיָה וְרַבָּנָן. רַבָּנָן אָמְרֵי, רוֹאֶה אֶת אֶפְרוֹ כְּאִלּוּ הוּא צָבוּר עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְרַבִּי בְּרַכְיָה אָמַר, הוֹאִיל וְנִתְיַסֵּם בְּעֵינָיו, כְּאִלּוּ הוּא מֵת, לְפִי שֶׁהָיָה נָנוּז לְתוֹךְ הַבַּיִת וְיֵצֶר הָרַע פָּסַק הֵימֶנּוּ. לְכָךְ כְּתִיב: וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק.

סימן ח

וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶבֶן חֵן הַשֹּׁחַד בְּעֵינֵי בְעָלָיו אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַשְׂכִּיל (משלי יז, ח). הַשֹּׁחַד, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶבֶן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנּוֹפֶלֶת שׁוֹבֶרֶת. מְדַבֵּר בְּיִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו. הָיָה צָד אֶת יִצְחָק הַצַּדִּיק בְּפִיו. אַתָּה מוֹצֵא כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנֵא, כֻּלָּן הָיוּ בְּעֵשָׂו. שֵׁשׁ הֵנָּה שָׂנֵא ה' וְשֶׁבַע תּוֹעֲבַת נַפְשׁוֹ, עֵינַיִם רָמוֹת לְשׁוֹן שֶׁקֶר וְיָדַיִם שֹׁפְכוֹת דָּם נָקִי, לֵב חֹרֵשׁ מַחְשְׁבוֹת אָוֶן רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה וְגוֹ' (משלי ו, טז-יח). כְּשֶׁהָיָה בָּא עֵשָׂו מִן הַחוּץ, הָיָה אוֹמֵר לְאָבִיו, אַבָּא, הַמַּלַּח מַהוּ שֶׁתְּהֵא חַיֶּבֶת בַּמַּעֲשֵׂר. וְהָיָה תָּמֵהַּ יִצְחָק וְאוֹמֵר: רְאֵה בְּנִי זֶה כַּמָּה מְדַקְדֵּק בַּמִּצְוֹת. וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ אָבִיו: בְּנִי, הֵיכָן הָיִיתָ הַיּוֹם הַזֶּה? וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: בְּבֵית הַתַּלְמוּד. לֹא כָךְ הוּא הֲלָכָה מִן כָּךְ וְכָךְ, לֹא כָךְ אִסּוּרוֹ, לֹא כָךְ הֶתֵּרוֹ. וּמִתּוֹךְ דְּבָרִים אֵלּוּ, הָיָה צָדוֹ בְּפִיו, עַל כֵּן אָהֲבוֹ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, כִּי יְחַנֵּן קוֹלוֹ אַל תַּאֲמֶן בּוֹ כִּי שֶׁבַע תּוֹעֲבוֹת בְּלִבּוֹ (משלי כו, כה). וְלָמָּה כָהוּ עֵינָיו שֶׁל יִצְחָק? מִפְּנֵי שֶׁנִּסְתַּכֵּל בִּדְמוּת עֵשָׂו הָרָשָׁע. וְעוֹד, עַל שֶׁהָיָה מֵבִיא צַיִד וּמַאֲכִילוֹ, וּכְתִיב: כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים (שמות כג, ח).

וַתִּכְהֶין עֵינָיו. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וַתְּהִיֶין מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק, וְאַחַר כָּךְ וַתִּכְהֶין עֵינָיו. מִפְּנֵי הַכַּעַס שֶׁהָיָה מַכְעִיסוֹ,

לְפִי שֶׁהִשְׁכִּינָה הָיְתָה שְׁרוּיָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל יִצְחָק. עָמַד עֵשָׂו וְנָטַל מִבְּנוֹת כְּנַעַן וְהָיוּ נָשָׁיו מְעַשְּׁנוֹת וּמְקַטְּרוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם וְנִסְתַּלְּקָה הַיְמֶנּוּ שְׁכִינָה מִיִּצְחָק, וְהָיָה רוֹאֶה יִצְחָק וּמֵצֵר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵינִי מַכְהֶה אֶת עֵינָיו שֶׁלֹּא יִרְאֶה וְיוֹסִיף צַעַר לְפִיכָךְ וַתִּכְהֶין עֵינָיו.

וְאִם כֵּן לָמָּה לֹא כָהוּ עֵינֵי רִבְקָה? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁהָיָה טָעוּן כְּלֵי עֶצֶם וּכְלֵי חֶרֶס, הִקִּישׁ כְּלֵי עֶצֶם לִכְלֵי עֶצֶם לֹא נִשְׁבַּר. הִקִּישׁ כְּלֵי עֶצֶם לִכְלֵי חֶרֶס, נִשְׁבַּר כְּלֵי חֶרֶס. אַף רִבְקָה, לְפִי שֶׁהִקִּישׁוּ לָהּ נָשֵׁי עֵשָׂו שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָעֶצֶם כְּמוֹתָהּ, לֹא הִזִּיקוּהָ. אֲבָל יִצְחָק שֶׁהָיָה מִן הֶעָפָר, הִזִּיקוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר (בראשית ב, ז). הִזְקִין מְהֵרָה וְכָהוּ עֵינָיו.

וַתִּכְהֶין עֵינָיו. לָמָּה כָהוּ עֵינָיו? לְפִי שֶׁהָיָה צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּצְחָק יְבָרֵךְ לְעֵשָׂו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִכְהוּ עֵינָיו וְיָבֹא יַעֲקֹב וְיִטֹּל אֶת הַבְּרָכוֹת וְלֹא יְהֵא יוֹדֵעַ יִצְחָק לְמִי הוּא מְבָרֵךְ. וְדָוִד צָוַח, רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה ה' אֱלֹהַי נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ אֵין עֲרֹךְ אֵלֶיךָ (תהלים מ, ו), כָּל נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ, בִּשְׁבִילֵנוּ.

וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדוֹל. וְלָמָּה קוֹרֵא לוֹ בְּנוֹ הַגָּדוֹל? אֶלָּא לְמַדְנוּ שֶׁמַּחֲנִיפִין לָרְשָׁעִים בְּשַׁעְתָּן. לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה בְּיָדוֹ, קָרָא לוֹ בְּנוֹ הַגָּדוֹל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה לְפִי שֶׁהַשָּׁעָה בְּיַד עֵשָׂו אַתֶּם מַחֲנִיפִים לוֹ, וְכִבְיָכוֹל אַף מַלְכוּתִי אֵינָהּ מִתְבּוֹסֶסֶת. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא אֲנִי פּוֹרֵעַ מִמֶּנּוּ וּמַלְכוּתִי מִתְבּוֹסֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו (עובדיה א, כא). אוֹתָהּ שָׁעָה וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה.

סימן ט

וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ תְּשִׁיתֵמוֹ לְשָׂרִים בְּכָל הָאָרֶץ (תהלים מה, יז). אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, עָתִיד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ. מְדַבֵּר בְּיִצְחָק אֲבִינוּ וּבְאַבְרָהָם אֲבִינוּ. אַבְרָהָם נִתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א). יִצְחָק נִתְבָּרֵךְ, דִּכְתִיב: וַיְבָרֲכֵהוּ ה' (בראשית כו, יב). אַבְרָהָם הוֹלִיד צַדִּיק וְרָשָׁע, יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל. יִצְחָק הוֹלִיד צַדִּיק וְרָשָׁע, יַעֲקֹב וְעֵשָׂו. אַבְרָהָם אִשְׁתּוֹ עָקָרָה, וְיִצְחָק אִשְׁתּוֹ עָקָרָה.

וְלָמָּה נִתְעַקְּרוּ הָאִמָּהוֹת? אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שִׁילָא דִכְפַר תְּמַרְתָּא וְרַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לְתִפְלָּתָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עֲשִׁירוֹת הֵן, נָאוֹת הֵן, אִם אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם בָּנִים אֵינָן מִתְפַּלְּלוֹת לְפָנַי. אַתָּה מוֹצֵא כָּל מַה שֶׁהִגִּיעַ לְאַבְרָהָם

הִגִּיעַ לְיִצְחָק. אַבְרָהָם כְּתִיב בּוֹ זְקֵנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן (בראשית כד, א). וּבְיִצְחָק כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק.

סימן י

וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ: מִי שֶׁטָּעַם טַעַם שֶׁמֶן כֵּיצַד צָרִיךְ לְבָרֵךְ? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הַטּוֹעֵם טַעַם שֶׁמֶן מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר זְבִיד, וּמַתְנִיתָא אָמְרָה חוּץ מִן הַיַּיִן, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן. וּמָה רָאָה הַיַּיִן שֶׁתְּהֵא בְּרָכָתוֹ מְשֻׁנָּה מִכָּל הַמַּשְׁקִין? שֶׁהָיָה מִתְנַסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהוּא גָּרַם לְיַעֲקֹב לִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת.

בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁלַח יִצְחָק אֶת עֵשָׂו לָצוּד צֵיד שֶׁיַּאֲכִילֶנּוּ, נֶאֱמַר הַדָּבָר לְרִבְקָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל עֵשָׂו וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ', לֵךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְגוֹ'. רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ אוֹמֵר, אָמְרָה לוֹ: טוֹבִים לְךָ טוֹבִים לְבָנֶיךָ שֶׁהֵן מִתְכַּפְּרִין עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. הִכְנִיס לְאָבִיו יַיִן וּבָשָׂר, הֶאֱכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ, הִתְחִיל מְבָרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ', יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְגוֹ'. וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ, הִתְחִיל אוֹמֵר, יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל. אָמַר לוֹ: מִי אַתָּה? אָמַר, אֲנִי בִּנְךָ בְּכֹרְךָ עֵשָׂו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה.

סימן יא

וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק. זֶה יָצָא וְזֶה נִכְנַס. הֵיאַךְ הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה? אֶלָּא מִי שֶׁנָּתוּן בָּאוֹרָה אֵינוֹ רוֹאֶה לְמִי שֶׁנָּתוּן בַּחֲשֵׁכָה, אֲבָל מִי שֶׁהוּא נָתוּן בַּחֲשֵׁכָה רוֹאֶה לְמִי שֶׁנָּתוּן בָּאוֹרָה. עֵשָׂו בָּא מִן הַשּׁוּק וְלֹא רָאָה לְיַעֲקֹב, שֶׁהָיָה לִפְנִים מִן הַבַּיִת. אֲבָל יַעֲקֹב רָאָה אוֹתוֹ מִבִּפְנִים וְנִטְמַן אֲחוֹרֵי הַדֶּלֶת. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס עֵשָׂו יָצָא יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ. כְּךָ שִׁעֵר אֶת הַשָּׁעוֹת שֶׁלֹּא יָבֹא עֵשָׂו וְיִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּצָא עֵשָׂו לָצוּד, שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו שָׂטָן וְלֹא הִנִּיחוֹ לָצוּד, עַד שֶׁיָּבֹא יַעֲקֹב וְיִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת. וְעַל עִסְקוֹ נֶאֱמַר, הַפֹּקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל יְמִינוֹ (תהלים קט, ו).

כֵּיצַד? הָיָה עֵשָׂו רָץ וְצָד צְבִי וְקוֹשְׁרוֹ וּמַנִּיחוֹ וָרָץ וְתוֹפֵס אַחֵר וְקוֹשְׁרוֹ וּמַנִּיחוֹ, וְהַשָּׂטָן מַתִּירָן וּמַבְרִיחָן, וְהָיָה עֵשָׂו בָּא וְלֹא הָיָה מוֹצֵא אֲחַד מֵהֶן. וְכָךְ עָשָׂה שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ (משלי יב, כז). וְהָיָה מְגַלְגֵּל בְּשָׂעוֹת עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב וְנָטַל אֶת הַבְּרָכוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ. וְכֵיוָן שֶׁנִּכְנַס הָרָשָׁע, הִתְחִיל קוֹרֵא לְאָבִיו בְּזָדוֹן, יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר עָלָיו בְּבֹא רָשָׁע בָּא גַם בּוּז (משלי יח, ג). יָקֻם אָבִי, הָיָה גוֹזֵר עָלָיו. אֲבָל יַעֲקֹב לֹא אָמַר כֵּן, אֶלָּא בָּא בִּלְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, קוּם נָא שְׁבָה וְאָכְלָה.

שְׁלָשְׁתָּן לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, לְשׁוֹן שִׁפְלוּת וְעַנְוְתָנוּת. וְאוֹתוֹ רָשָׁע אָמַר, יָקֻם אֲבִי וְיֹאכַל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב, אַתָּה אָמַרְתָּ קוּם נָא, הֲרֵי בֵּן בִּנְךָ מֹשֶׁה יֹאמַר לִי קוּמָה ה' וְיָפוּצוּ (במדבר י, לה). אַתָּה אָמַרְתָּ שְׁבָה בֵּן בִּנְךָ יֹאמַר: שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת וְגוֹ' (במדבר י, לו). אֲבָל עֵשָׂו שֶׁאָמַר יָקֻם אֲבִי, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אֲנִי מְעוֹרֵר עָלָיו מִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: יָקוּם אֱלֹהִים יָפוּצוּ אוֹיְבָיו (תהלים סח, ב). יָקֻם אֲבִי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִכִּיר אֶת קוֹלוֹ וְהִתְחִיל חָרֵד. אָמַר לוֹ: מִי אַתָּה. לְפִי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס יַעֲקֹב נִכְנְסָה עִמּוֹ רֵיחַ גַּן עֵדֶן רֵיחַ נִיחוֹחַ, וְנִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'. הִתְחִיל לְבָרְכוֹ. אֲבָל כְּשֶׁנִּכְנַס עֵשָׂו נִפְתַּח לוֹ גֵּיהִנֹּם, לְפִיכָךְ וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה. וְהָיָה תָּמֵהַּ יִצְחָק בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר: אֲנִי רוֹאֶה גֵּיהִנֹּם וְעֵשָׂו מַסִּיק אוֹתוֹ.

הוּא הַצָּד צַיִד. לָמָּה שְׁתֵּי פְּעָמִים? אֶלָּא אָמַר יִצְחָק לְעֵשָׂו: אַתָּה הָלַכְתָּ לָצוּד וְאַתָּה נוֹצַדְתָּ. אָמַר לוֹ עֵשָׂו: מַה לְּךָ אַתָּה תָּמֵהַּ. אָמַר לוֹ: וְאֹכַל מִכֹּל, מִכָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית הָיָה בְּאוֹתָן תַּבְשִׁילִין. בְּטֶרֶם תָּבֹא וַאֲבָרֲכֵהוּ, בִּקֵּשׁ לִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת וְלוֹמַר גַּם אָרוּר יִהְיֶה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה? לְעַצְמְךָ אַתָּה מְקַלֵּל? שֶׁאַתָּה אָמַרְתָּ לוֹ: אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרֲכֶיךָ בָּרוּךְ. חֲזֹר וְקַיֵּם אֶת הַבְּרָכוֹת וְאָמַר גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה.

סימן יב

וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֹזֶן שֹׁמַעַת וְעַיִן רֹאָה ה' עָשָׂה גַם שְׁנֵיהֶם (משלי כ, יב). וְכִי לֹא עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא עַיִן וְאֹזֶן בִּלְבָד, וַהֲלֹא כָּל הָאֲבָרִים הוּא גָּלָפָן בָּאָדָם. אֶלָּא מַהוּ אֹזֶן שֹׁמַעַת וְגוֹ'. אַתְּ מוֹצֵא שִׁלְשָׁה דְּבָרִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם, וּשְׁלָשָׁה אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ. הַלָּלוּ שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ, הַיָּדַיִם וְהַפֶּה וְהָרַגְלַיִם. כֵּיצַד? הַיָּדַיִם, רָצָה לַעֲסֹק בָּהֶם מִלְאכֶת שָׁמַיִם, סָכָּה, לוּלָב, שׁוֹפָר וְצִיצִית, לִכְתֹּב תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת עוֹשֶׂה. רָצָה לִגְנֹב, לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי, לְקַפֵּחַ אֶת הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, לַעֲבֹר בָּהֶן עֲבֵרוֹת הַרְבֵּה, עוֹשֶׂה. הַפֶּה, בִּקֵּשׁ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, לְסַפֵּר לָשׁוֹן טוֹב, לְהַלֵּל, לְשַׁבֵּחַ, לְהִתְפַּלֵּל, לוֹמַר שִׁירוֹת, אוֹמֵר. בִּקֵּשׁ לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, לְחָרֵף, לְגַדֵּף, לְהִשָּׁבַע עַל שֶׁקֶר, אוֹמֵר. הָרַגְלַיִם, בִּקֵּשׁ לֵילֵךְ לִדְבַר מִצְוָה, לְבַקֵּר חוֹלִים, לְנַחֵם אֲבֵלִים, לִקְבֹּר מֵתִים וְלִגְמִילוּת חֲסָדִים, הוֹלֵךְ. בִּקֵּשׁ לֵילֵךְ לִדְבַר עֲבֵרָה, לִנְאֹף וְלִרְצֹחַ וְלִגְנֹב הוֹלֵךְ.

הַלָּלוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ, הָעֵינַיִם וְהָאָזְנַיִם וְהַחֹטֶם. הָעֵינַיִם כֵּיצַד? הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק, רָאָה עֲבֵרָה אוֹ דָבָר שֶׁהוּא מָאוּס בְּעֵינָיו אוֹ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵפֶץ לִרְאוֹת אוֹ שִׁלְטוֹן שֶׁלֹּא הָיָה רְצוֹנוֹ לִרְאוֹתוֹ, מַה יַּעֲשֶׂה? רוֹאֶה הוּא שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ. הָאָזְנַיִם, שׁוֹמְעוֹת חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין אוֹ דָבָר שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵפֶץ, מַה יַּעֲשֶׂה? שׁוֹמֵעַ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ. הַחֹטֶם, עָבַר בַּדֶּרֶךְ וְהֵרִיחַ תַּבְשִׁילִין

טְמֵאִין אוֹ רֵיחַ שֶׁל קְטֹרֶת עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ מְבוֹאוֹת מְטֻנָּפוֹת, לֹא הָיָה רְצוֹנוֹ לִרְאוֹתוֹ, מַה יַּעֲשֶׂה? הֵרִיחַ בָּהֶם שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ.

וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ, אַף אֵלּוּ שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ. מִנַּיִן? מִמֹּשֶׁה וּבִלְעָם וְיוֹנָה וְיִרְמְיָה וְיֶרֶבְעָם. מֹשֶׁה מִנַּיִן? דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, שִׁבְעָה יָמִים הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַתֶּה לְמֹשֶׁה בַּסְּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה (שמות ג, י). וְהוּא מְשִׁיבוֹ, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז. תְּמוֹל, מִתְּמוֹל, שִׁלְשֹׁם, מִשִּׁלְשֹׁם, גַּם, מֵאָז הֲרֵי שִׁבְעָה יָמִים. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָה אַתָּה סָבוּר שֶׁרַגְלֶיךָ בִּרְשׁוּתֶךָ. עָמַד וְהָלַךְ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ. יוֹנָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (יונה א, ב) קוּם לֵךְ אֶל נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה כָּל אוֹתוֹ הָעִנְיָן, וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּרֶד יָפוֹ, לַסּוֹף הֶרְאָהוּ בַּיָּם כָּל אוֹתָן הַצָּרוֹת, וּבָלְעוֹ הַדָּג וַיִּקְרָא אֶל ה' מִמְּעֵי הַדָּגָה, וּלְבַסּוֹף נִמְרַט שֵׂעָר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ מִן אוֹתוֹ חֹם שֶׁהָיָה לוֹ בִּמְעֵי הַדָּגָה, וְאַחַר כָּךְ הָלַךְ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ,

יִרְמְיָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בְּטֶרֶם אֶצָרְךָ בַּבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ. וְאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי אֱלֹקִים הִנֵּה לֹא יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי נַעַר אָנֹכִי (ירמיה א, ו). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֵךְ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר, בְּעַל כָּרְחֲךָ תֵּלֵךְ וּבְעַל כָּרְחֲךָ תְּדַבֵּר. וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

חָפֵץ, אַף הַיְדִים אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם. אֵימָתַי? כְּשֶׁבָּא עִדּוֹ הַנָּבִיא אֲצֶל יָרָבְעָם, דִּכְתִיב: וְהִנֵּה אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר ה' אֶל בֵּית אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר, וַיִּקְרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר ה' וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר ה' הִנֵּה בֵן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ (מלכים א יג, א-ב). וְלָמָּה מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ שְׁתֵּי פְעָמִים? מִזְבֵּחַ שֶׁבְּבֵית אֵל וּמִזְבֵּחַ שֶׁבְּדָן, שֶׁבָּהֶן הָיוּ אֵלּוּ שְׁנֵי עֲגָלִים. וְעַצְמוֹת אָדָם, עַצְמוֹת יָרָבְעָם אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא אָדָם, מִכָּאן שֶׁחָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. מִיָּד אָמַר יָרָבְעָם, שׁוֹטֶה הוּא זֶה. אָמַר לוֹ: זֶה הָאוֹת הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר עָלָיו. וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן מִן הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן.

וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשֻׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו. כְּשֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמַקְטִיר לַעֲבוֹדָה זָרָה לֹא יָבְשָׁה יָדוֹ, וְכֵיוָן שֶׁפִּשַּׁט אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַנָּבִיא יָבְשָׁה. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁחָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹד אוֹתוֹ צַדִּיק יוֹתֵר מִכְּבוֹדוֹ. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה סָבוּר שֶׁיְּדֶךָ בִּרְשׁוּתֶךָ. מִיָּד וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל נָא אֶת פְּנֵי ה'

אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב יָדִי אֵלָיו, וַיִּחַל אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת פְּנֵי ה' וַתָּשָׁב יַד הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה.

וְאַף הָרַגְלַיִם אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ, פָּסוּק מָלֵא, מֵה' מִצְעֲדֵי גָּבֶר וְאָדָם מַה יָּבִין דַּרְכּוֹ (משלי כ, כד). וְאָדָם הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הוֹלֵךְ, אִם לְטוֹב אִם לְרָע, אִם לְמָוֶת אִם לְחַיִּים. וְכֵן אָמַר אֱלִישָׁע לְגֵחֲזִי אֶרֶם, לֹא זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא זֹה הָעִיר (מלכים ב ו, יט). וְאַף הַפֶּה אֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם. מָנָא לָן, מִבִּלְעָם וּמִיְצְחָק. בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' (דברים כג, ו). יִצְחָק, בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס עֵשָׂו, הִתְחִיל מְזַדְּעְזֵעַ וְלוֹמַר גַּם אָרוּר יִהְיֶה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ, וְאַתָּה סָבוּר שֶׁפִּיךָ בִּרְשׁוּתְךָ. חָזַר וְאָמַר, גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֹזֶן שֹׁמַעַת וְעַיִן רֹאָה.

סימן יג

וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חֶרְדַּת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ וּבוֹטֵחַ בַּה' יְשֻׂגָּב (משלי כט, כ). חֲרָדָה שֶׁהֶחֱרִיד יַעֲקֹב לְיִצְחָק, רָאוּי הָיָה שֶׁיְּקַלְלֶנּוּ. וּמִי גָּרַם לוֹ שֶׁבֵּרְכוֹ, בּוֹטֵחַ בַּה' יְשֻׂגָּב. אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, שְׁתֵּי חֲרָדוֹת חָרַד יִצְחָק, אַחַת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאַחַת כְּשֶׁנִּכְנַס עֵשָׂו, וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶן גְּדוֹלָה. אֶלָּא מִמַּה שֶׁאַתְּ קוֹרֵא כָּאן גְּדֹלָה עַד מְאֹד, אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזּוֹ גְּדוֹלָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע אֵין אַתֶּם הוֹלְכִין בְּדַרְכָי. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר (יחזקאל לו, כו).

סימן יד

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים וְגוֹ' (תהלים קכא, א). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר (זכריה ד, ז), זֶה מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ הַר הַגָּדוֹל. שֶׁהוּא גָּדוֹל מִן הָאָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד (ישעיה נב, יג). יָרוּם מֵאַבְרָהָם, וְנִשָּׂא מִיִּצְחָק, וְגָבַהּ מִיַּעֲקֹב. יָרוּם מֵאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל ה' (בראשית חד, כב). וְנִשָּׂא מִמֹּשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ (במדבר יא, יב). וְגָבַהּ מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַבֹּתָם מְלֵאוֹת עֵינַיִם (יחזקאל א, יח). לְכָךְ נֶאֱמַר: מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל. וּמִמִּי הוּא יוֹצֵא, מִזְּרֻבָּבֶל. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ זְרֻבָּבֶל, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹלַד בְּבָבֶל. וּמִי הוּא מִדָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֶן שְׁלֹמֹה רְחַבְעָם, אֲבִיָּה בְנוֹ וְגוֹ', עַד וּדְלָיָה וַעֲנָנִי שִׁבְעָה (דה"א ג, י-כד). וּמַהוּ עֲנָנִי, זֶה מָשִׁיחַ. כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת שִׁבְעָה אֵלֶּה (זכריה ד, י). שֶׁנֶּאֱמַר: חָזֶה הֲוִית בְּחֶזְוֵי לֵילְיָא וַאֲרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֵה הֲוָא (דניאל ז, יג).

וַעֲנָנִי שִׁבְעָה, מַהוּ שִׁבְעָה. מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת שִׁבְעָה אֵלֶּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל, זֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְגוֹ' (ישעיה יא, ד). וְהוֹצִיא

אֶת הָאֶבֶן הָרִאשָׁה וְגוֹ' (זכריה ד, ז), מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, בֵּאדַיִן דָּקוּ כַחֲדָה וְגוֹ', וּכְתִיב: וְאַבְנָא דִּי מְחָת לְצַלְמָא הֲוַת לְטוּר רַב וּמְלָאת כָּל אַרְעָא (דניאל ב, לה). לְכָךְ נֶאֱמַר: מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל. וְהֵיכָן הוּא בָּא, דֶּרֶךְ הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מַה נָּאווּ עַל הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר וְגוֹ' (ישעיה נב, ז). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין וְאוֹמְרִים: אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי, עֶזְרִי מֵעִם ה' עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (תהלים קכא, א). אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

ויצא

סימן א

יִלַּמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַהוֹרֵג אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, לְהֵיכָן הָיָה גוֹלֶה. כְּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, גּוֹלֶה לְעָרֵי מִקְלָט לְשָׁלֹשׁ הֶעָרִים שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְיַעֲקֹב אָבִינוּ גָּלָה לְחָרָן, בּוֹרֵחַ בְּנַפְשׁוֹ, וְנִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יַהֲרֹג אוֹתוֹ הָרָשָׁע עֵשָׂו אָחִיו. מִכַּיוָן שֶׁרָאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּצָרָה גְּדוֹלָה נִגְלָה עָלָיו בַּחֲלוֹם. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ כַּיוָן שֶׁרָאוּ הָאֲבָנִים שֶׁהָיוּ תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִמּוֹחוּ כֻּלָּם וְנַעֲשׂוּ אֶבֶן אֶחָת. מִנַּיִן, שֶׁעַד שֶׁלֹּא יָשַׁן, כְּתִיב: וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם, אֲבָנִים הַרְבֵּה. כֵּיוָן שֶׁנִּנְעַר, כְּתִיב: וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן, אֶבֶן אֶחָת.

סימן ב

וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אֵלּוּ שָׂרֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָבִינוּ יַעֲקֹב שָׂרָהּ שֶׁל בָּבֶל עוֹלָה שִׁבְעִין עוּקִים וְיוֹרֶדֶ, וְשֶׁל מָדַי חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם וְיוֹרֶדֶ, וְשֶׁל יָוָן מֵאָה וְיוֹרֶדֶ, וְשֶׁל אֱדוֹם עָלָה וְלֹא יָדַע כַּמָּה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְיָרֵא יַעֲקֹב אָבִינוּ וְאָמַר, שָׁמָּא לָזֶה אֵין לוֹ יְרִידָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַתָּה אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל תֵּחַת יִשְׂרָאֵל (ירמיה ל, י). כִּבְיָכוֹל אֲפִלּוּ אַתָּה רוֹאֵהוּ עוֹלֶה אֶצְלִי, מִשָּׁם אֲנִי מוֹרִידוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם ה' (עובדיה א, ד).

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּן יוֹסִינָה, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב אָבִינוּ שָׂרָהּ שֶׁל בָּבֶל עוֹלָה וְיוֹרֶדֶ, וְשֶׁל מָדַי עוֹלָה וְיוֹרֶדֶ, וְשֶׁל יָוָן עוֹלָה וְיוֹרֶדֶ, וְשֶׁל אֱדוֹם עוֹלָה וְיוֹרֶדֶ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב, יַעֲקֹב, לָמָּה אֵין אַתָּה עוֹלֶה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְיָרֵא אָבִינוּ יַעֲקֹב וְאָמַר, כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָאֵלּוּ יְרִידָה, כָּךְ אֲנִי יֵשׁ לִי יְרִידָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אַתָּה עוֹלֶה אֵין לְךָ יְרִידָה. וְלֹא הֶאֱמִין וְלֹא עָלָה.

רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּן יוֹסִינָה הָיָה דוֹרֵשׁ, בְּכָל זֹאת חָטְאוּ עוֹד וְלֹא הֶאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו (תהלים עח, לב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִלּוּ עָלִיתָ וְהֶאֱמַנְתָּ, לֹא הָיְתָה לְךָ יְרִידָה לְעוֹלָם. אֶלָּא הוֹאִיל וְלֹא הֶאֱמַנְתָּ, הֲרֵי בָּנֶיךָ מִשְׁתַּעְבְּדִין בְּהַלְלוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמִסִּים וּבְאַרְנוֹנִיּוֹת וּבְגֶלְגֻּלְיוֹת. אָמַר לוֹ יַעֲקֹב, יָכוֹל לְעוֹלָם. אָמַר לוֹ: אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם (ירמיה ל, ו). מֵאֶרֶץ, מִגֵּלְיָא מֵאִסְפַּנְיָא וּמֵחַבְרוֹתֶיהָ. וְשָׁב יַעֲקֹב, מִבָּבֶל. וְשָׁקַט, מִמָּדַי. וְשָׁאֲנַן, מִיָּוָן. וְאֵין מַחֲרִיד, מֵאֱדוֹם. כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֲפִצוֹתִיךָ שָׁם, בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן מְכַלִּין אֶת שְׁדוֹתֵיהֶן. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין מְכַלִּין אֶת שְׁדוֹתֵיהֶן, וְאוֹתְךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָלָה, אֶלָּא מְיַסְּרְךָ בְּיִסּוּרִין בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּשִׁבְיל לְנַקּוֹתְךָ מֵעֲוֹנוֹתֶיךָ לֶעָתִיד לָבוֹא. לְכָךְ נֶאֱמַר וַיַּחֲלֹם.

סימן ג

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ (תהלים צא, יא). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, עֲשָׂה אָדָם מִצְוָה אַחַת, מוֹסְרִין לוֹ מַלְאָךְ אֶחָד. עָשָׂה שְׁתֵּי מִצְוֹת, מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי מַלְאָכִים. עָשָׂה מִצְוֹת הַרְבֵּה, מוֹסְרִין לוֹ מַלְאָכִים הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ וְגוֹ'. וְלָמָּה, כְּדֵי לִשָּׁמְרוֹ מִן הַמַּזִּיקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וְגוֹ'. וּמַה הוּא יִפֹּל. מַשְׁלִימִין לוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִמְנַשֶּׁה נָפְלוּ עַל דָּוִד (דה"א יב, כ).

וּרְבָבָה מִימִינֶךָ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לָמָּה מִן הַיְמִין רְבָבָה וּמִן הַשְּׂמֹאל אֶלֶף. לְפִי שֶׁהַשְּׂמֹאל אֵינָהּ צְרִיכָה מַלְאָכִים הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּתוּב בַּתְּפִלִּין וְנָתוּן בַּשְּׂמֹאל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ (דברים ו, ח). אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בַּר חֲנִינָא, לָא כְתִיב יְהֵא מִצִּדְּךָ אֶלָּא יִפֹּל. שְׂמֹאל שֶׁאֵינָהּ פְּשׁוּטָה בְּמִצְוֹת כְּמוֹ הַיָּמִין, אֵינָהּ מַפֶּלֶת אֶלָּא אֶלֶף מַזִּיקִין. אֲבָל יָמִין שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה בְּמִצְוֹת, מַפֶּלֶת רִבּוֹא מַזִּיקִין. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ.

וַיֵּלֶךְ חָרָנָה, זוֹ אַחַת מֵאַרְבַּע קְפִיצוֹת שֶׁקָּפְצָה הָאָרֶץ. אַחַת בִּימֵי אַבְרָהָם, וַיֶּחֱלַק עֲלֵיהֶם לַיְלָה (בראשית יד, טו). וְאַחַת לֶאֱלִיעֶזֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָבֹא הַיּוֹם אֶל הָעַיִן (בראשית כד, מב). וְאַחַת בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם וְאֶת אֲרַם צוֹבָא (תהלים ס, ב). וְזֹאת, וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פִּצַּמְתָּהּ רְפָה שִׁבְרֶיהָ כִּי מָטָה (תהלים ס, ד). מְלַמֵּד שֶׁהִקְפִּיץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאָרֶץ לְיוֹאָב וְלַאֲבִישַׁי וְלִצְבָא הַמִּלְחָמָה.

וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים וְגוֹ', אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, בְּכָל מַה שֶּׁתָּבַע יַעֲקֹב מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֱשִׁיבוֹ. אָמַר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי, הֱשִׁיבוֹ וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ. אָמַר וּשְׁמָרַנִי, הֱשִׁיבוֹ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ. אָמַר וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם, הֱשִׁיבוֹ וַהֲשִׁיבֹתִיךָ. אָמַר וְנָתַן לִי לֶחֶם, וְלֹא הֱשִׁיבוֹ עַל הַפַּרְנָסָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אֲנִי מַבְטִיחוֹ עַל הַלֶּחֶם,

מַהוּ מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ עוֹד, לְפִיכָךְ לֹא הִבְטִיחוֹ עַל הַלֶּחֶם. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, אַף עַל הַפַּרְנָסָה הֱשִׁיבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ. וְאֵין כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ אֶלָּא לֶחֶם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֵּשׁ לָחֶם (תהלים לז, כה).

סימן ד

וַיַּרְא ה' כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁיִּבְרַךְ אָדָם עַל רֵיחַ בְּשָׂמִים שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים וְלֹא עַל הָרֵיחַ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל אִם עָבַר בַּשּׁוּק עַל חֲנֻיּוֹת שֶׁל בְּשָׂמִים, חַיָּב לְבָרֵךְ. אֲבָל עַל רֵיחַ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַל תִּטְעוּ אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ וְגוֹ', כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עוֹשֵׂיהֶם (תהלים קטו, ה-ח).

אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָדָם מְלַחֵשׁ בְּתוֹךְ לִבּוֹ בַּתְּפִלָּה, מִיָּד הוּא שׁוֹמֵעַ. מִנַּיִן, מֵחַנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת וְגוֹ' (ש"א א, יג). תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי רָחֵל וְלֵאָה, לֵאָה לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא אֶלָּא לְעֵשָׂו, וְרָחֵל לְיַעֲקֹב. וְהָיְתָה לֵאָה יוֹשֶׁבֶת בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים וְשׁוֹאֶלֶת עַל עֵשָׂו מַה מַּעֲשָׂיו. וְהָיוּ אוֹמְרִים לָהּ, אִישׁ רָע, שׁוֹפֵךְ דָּמִים, מְקַפֵּחַ עוֹבְרִים וְשָׁבִים, אַדְמוֹנִי כְּלוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר, רָשָׁע, כָּל תּוֹעֲבוֹת ה' עוֹשֶׂה. כֵּיוָן שֶׁהָיְתָה שׁוֹמַעַת כָּךְ, הָיְתָה בוֹכָה וְאוֹמֶרֶת, אֲנִי וְרָחֵל אֲחוֹתִי מִבֶּטֶן אֶחָד יָצָאנוּ, רָחֵל תִּנָּשֵׂא לְיַעֲקֹב הַצַּדִּיק, וַאֲנִי לְעֵשָׂו הָרָשָׁע. וְהָיְתָה בוֹכָה וּמִתְעַנָּה עַד שֶׁנֶּעֶשׂוּ עֵינֶיהָ רַכּוֹת. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת. וַיַּרְא ה' כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה, שְׁנוּאִין מַעֲשֵׂי עֵשָׂו בְּפָנֶיהָ. אֲבָל רָחֵל שֶׁהָיְתָה שׁוֹמַעַת שֶׁהִיא תִּנָּשֵׂא לְיַעֲקֹב, הָיָה לִבָּהּ שָׂמֵחַ וּמִתְנָאָה. כֵּיוָן שֶׁנִּשְׂאוּ שְׁתֵּיהֶן לְיַעֲקֹב, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אוֹתָהּ שֶׁהָיְתָה בוֹכָה וּמִתְעַנָּה וְשָׂנְאָה מַעֲשֵׂי עֵשָׂו וּמִתְפַּלֶּלֶת לְפָנַי, בַּדִּין שֶׁלֹּא תִתְרַחֵק מִן אוֹתוֹ צַדִּיק, הֲרֵינִי נוֹתֵן לָהּ בָּנִים תְּחִלָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיַּרְא ה' כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה.

סימן ה

וַיַּרְא ה' כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן (איוב יא, יא). הַכָּתוּב מְדַבֵּר בִּישְׁמָעֵאל. בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרָה שָׂרָה לְאַבְרָהָם, גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְגוֹ' (בראשית כא, י), כָּל אוֹתוֹ הָעִנְיָן, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְגוֹ'. כֵּיוָן שֶׁכָּלוּ הַמַּיִם מִן הַחֵמֶת וְהָיָה יִשְׁמָעֵאל מֵת בַּצָּמָא, מִיָּד וַתַּשְׁלֵךְ אֶת הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִים. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, זֶה הָרוֹתֶם הַגָּדֵל בַּמִּדְבָּר. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא אוֹמֵר, מָקוֹם שֶׁהִסִּיחַ עַמָּהּ אֶחָד מִן הַמַּלְאָכִים. רַבִּי בֶּרֶכְיָה אוֹמֵר, שֶׁהִטִּיחָה דְּבָרִים קָשִׁים כְּלַפֵּי מַעְלָה. אָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּבְיָכוֹל אַתָּה דּוֹמֶה לִבְנֵי אָדָם, שֶׁהֵן אוֹמְרִים לִתֵּן דָּבָר וְחוֹזְרִים בָּהֶן. לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי הַרְבֵּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֵךְ, הֲרֵי הוּא מֵת בַּצָּמָא. מִיָּד רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָךְ לְהַרְאוֹת לָהּ אֶת הַבְּאֵר. אָמַר אוֹתוֹ מַלְאָךְ, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,

לָרָשָׁע הַזֶּה שֶׁעָתִיד לְקַפֵּחַ אֶת הָעוֹבְרִים וְאֶת הַשָּׁבִים, אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ אֶת הַבְּאֵר. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַהוּ עַכְשָׁו, לֹא צַדִּיק הוּא, אֵינִי דָן אֶת הָאָדָם אֶלָּא עַל שָׁעָה שֶׁעוֹמֵד בָּהּ בַּדִּין לְפָנָי. לְפִיכָךְ כְּתִיב: כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. הֱוֵי אוֹמֵר, כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיִּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן.

דָּבָר אַחֵר, כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא, מְדַבֵּר בְּלֵאָה, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן לָהּ בָּנִים, אָמְרוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָזוֹ אַתָּ נוֹתֵן בָּנִים, שֶׁעַל יְדֵי זִמְרֵי בֶּן בְּנָהּ יִפָּלוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַכְשָׁו זוֹ הַצַּדֶּקֶת אֵינִי מְקַפַּחַת מִן הַבָּנִים. הֱוֵי אוֹמֵר: כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיַּרְא ה' כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה.

סימן ו

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָרוֹאֶה אָדָם נָאֶה כֵּיצַד הוּא מְבָרֵךְ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָרוֹאֶה בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת אוֹמֵר, בָּרוּךְ שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. אֵין לְךָ נָאֶה מִן רָחֵל, וּבִשְׁבִיל נוֹיָהּ בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לִשָּׂא אוֹתָהּ, וְהָיָה מְשַׁלֵּחַ סִבְלוֹנוֹת לִתְּנָם לְרָחֵל, וְלָבָן נוֹתְנָן לְלֵאָה וְהָיְתָה רָחֵל שׁוֹתֶקֶת.

אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה (משנה אבות א, יז). רָחֵל תִּפְשָׂה בִּשְׁתִיקָה, עָמְדָה זַרְעָהּ בִּשְׁתִיקָה, רָאֲתָה סִבְלוֹנוֹתֶיהָ בְּיַד אֲחוֹתָהּ וְשָׁתְקָה. בִּנְיָמִין בְּנָהּ, הָאֻבָּן שֶׁלּוֹ מִן הָאֵפוֹד יָשְׁפָּה, יוֹדַע בְּמִכְירַת יוֹסֵף וְשׁוֹתֵק. וְזֶהוּ יָשְׁפָּה, יֵשׁ לוֹ פֶּה וְשׁוֹתֵק. שָׁאוּל בֶּן בְּנָהּ, וְאֶת דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא הִגִּיד לוֹ (ש"א י, טז). אֶסְתֵּר, אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ (אסתר ב, כ).

לֵאָה תִּפְשָׂה בְּהוֹדָיָה, עָמְדָה זַרְעָהּ בְּהוֹדָיָה אַחֲרֶיהָ. הִיא אָמְרָה, הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה'. יְהוּדָה בְּנָהּ אַחֲרֶיהָ, יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ (בראשית מט, ח). דָּוִד, הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב (תהלים קיח, א). דָּנִיֵּאל, מְצַלֶּא וּמוֹדֶא (דניאל ו, יא). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, גְּדוֹלָה שְׁתִיקָה, שֶׁבִּזְכוּת שְׁתִיקָתָהּ שֶׁל רָחֵל, זָכְתָה וְהֶעֱמִידָה שְׁנֵי שְׁבָטִים בְּיִשְׂרָאֵל אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יָתֵר עַל הַשְּׁבָטִים.

וְלָמָּה שָׁתְקָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אָמְרָה אִם מְשַׁלַּחַת אֲנִי וּמוֹדַעַת לְיַעֲקֹב שֶׁאַבָּא נוֹתֵן לַאֲחוֹתִי מַה שֶּׁהוּא מְשַׁלֵּחַ לִי, אֵינוֹ נוֹטֵל אוֹתוֹ, וְאַבָּא אֵין מַשִּׂיאֵנִי לוֹ, וַאֲנִי מִתְרַחֶקֶת מִן הַגּוּף הַצַּדִּיק הַזֶּה.

אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתְּ שָׁתַקְתְּ, חַיַּיךְ, בִּזְכוּת אוֹתָהּ שְׁתִיקָה אֲנִי זוֹכְרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל.

סימן ז

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים (תהלים קמו, ז), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ בְמִצְרַיִם מְשִׁבְעִים אֻמּוֹת, וְלֹא הָיוּ מִשְׁתַּעְבְּדִין אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל. וּמִי עָשָׂה דִינָן, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים.

דָּבָר אַחֵר, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים, זֶה יוֹסֵף הַצַּדִּיק שֶׁעֲשָׁקוּתּוּ אֲדוֹנָתוֹ וְאָמְרָה, בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי (בראשית לט, יז). אָמְרָה לוֹ: אִם אֵין אַתְּ שׁוֹמֵעַ לִי אֲנִי פוֹסֶקֶת בְּלָאדִין שֶׁלְּךָ. אָמַר לָהּ: נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יַאֲכִילֵנִי. אָמְרָה לוֹ: אֲנִי מַכְנִיסְךָ בַּבְּלִים. אָמַר לָהּ: ה' מַתִּיר אֲסוּרִים. אָמְרָה לוֹ: עֵינֶיךָ הַיָּפוֹת אֲנִי מְעַוֶּרְתָּן. אָמַר לָהּ: ה' פּוֹקֵחַ עִוְרִים. אָמְרָה לוֹ: אֲנִי מַגְלָה אוֹתָךְ. אָמַר לָהּ: ה' שֹׂמֵר אֶת גֵּרִים.

דָּבָר אַחֵר, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים, זוֹ רָחֵל שֶׁהָיְתָה עֲשׁוּקָה, שֶׁהוֹשִׁיבָהּ אָבִיהָ בְּאַפְּרְיוֹן וְהִכְנִיס אֶת לֵאָה וְכִבָּה אֶת הַפָּנָסִין וְהוֹצִיא בְּיָדוֹ אֶת רָחֵל, יֵשׁ עֹשֶׁק גָּדוֹל מִזֶּה. וּמִי עָשָׂה דִינָהּ, נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים. שֶׁהָיְתָה רְעֵבָה מִבָּנִים. ה' מַתִּיר אֲסוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל וְגוֹ'. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל, לָמָּה נִתְעַקְּרוּ הָאִמָּהוֹת. רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ הַשָּׁנִים בְּלֹא שִׁעְבּוּד.

סימן ח

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת מַהוּ שֶׁיִּתְפַּלֵּל יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וְאָמַר יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא.

רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁנִינוּ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וְאָמַר יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא, אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא אֲפִלּוּ עַד שָׁעָה שֶׁתִּשְׁכַּב עַל הַמִּשְׁבָּר יִתְפַּלֵּל שֶׁתֵּלֵד זָכָר, לְפִי שֶׁאֵין קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת אֶת הַנְּקֵבוֹת זְכָרִים וְאֶת הַזְּכָרִים נְקֵבוֹת. וְכֵן מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי יִרְמְיָה, וַאֲרַד בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּהוּ עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנַיִם, וְנִשְׁחַת הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה וְגוֹ' וְשָׁב וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּלִי אַחֵר כַּאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינֵי הַיּוֹצֵר לַעֲשׂוֹת (ירמיה יח, ג-ד). מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְיִרְמְיָה, הֲכֵיוֹצֵר הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה'.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּלֵאָה, אַחַר שֶׁיָּלְדָה שִׁשָּׁה בָנִים וְהָיְתָה רוֹאָה בִּנְבוּאָה שֶׁשְּׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים עֲתִידִין לַעֲמֹד מִיַּעֲקֹב, וּכְבָר יָלְדָה שִׁשָּׁה וְנִתְעַבְּרָה מִן הַשִּׁבְיֹעִי, וּמִן שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת שְׁנַיִם שְׁנַיִם הֲרֵי עֲשָׂרָה, עָמְדָה לֵאָה וְהָיְתָה מִתְרַעֶמֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרָה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים עֲתִידִין לַעֲמֹד מִיַּעֲקֹב, הֲרֵי כְּבָר בִּידִי שִׁשָּׁה וּמְעֻבֶּרֶת מִשִּׁבְיֹעִי וּבְיַד הַשְּׁפָחוֹת שְׁנַיִם שְׁנַיִם הֲרֵי עֲשָׂרָה. אִם זֶה זָכָר, לֹא תְהֵא רָחֵל אֲחוֹתִי כְּאַחַת מִן

הַשְׁפָּחוֹת. מִיָּד שָׁמַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּפִלָּתָהּ וְנֶהְפַּךְ הָעֻבָּר שֶׁבְּמֵעֶיהָ לִנְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה. וְאַחֶרֶת אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא וְאַחַר.

וְלָמָּה קָרְאָה לָאֶה דִּינָה. לְפִי שֶׁעָמְדָה לָאֶה הַצַּדֶּקֶת בַּדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתְּ רַחֲמָנִית, וְאַף אֲנִי מְרַחֵם עָלֶיהָ. מִיָּד, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל.

סימן ט

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עֲשׂוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה יַחְדָּו וְכָל שׁוֹבֵיהֶם הֶחֱזִיקוּ בָם מֵאֲנוּ שַׁלְּחָם, גֹּאֲלָם חָזָק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ רִיב יָרִיב אֶת רִיבָם (ירמיה ג, לג-לד), הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׂוּקִים.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, הָיוּ בְמִצְרַיִם מִשְׁבָּעִים לָשׁוֹן, וְלֹא הָיוּ מְשַׁעְבְּדִין אֶלָּא בְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה. מַהוּ וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלַאכְתָּן בְּטִיט וּבִלְבֵנִים וּבָאִין לָנוּחַ לָעֶרֶב לְבָתֵּיהֶן, בָּא הַמִּצְרִי וְאוֹמֵר לוֹ: צֵא לַקֵּט לִי יָרָק מִן הַגִּנָּה, בַּקֵּעַ לִי אֶת הָעֵץ הַזֶּה, מַלֵּא לִי חָבִית זוֹ מִן הַמַּיִם. הֱוֵי, וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה.

מַהוּ אֵת כָּל עֲבֹדָתָם וְגוֹ', שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין עֲבוֹדַת הָאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וַעֲבוֹדַת הָאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. אוֹמֵר לְאִישׁ, קוּם לוּשׁ וַאֲפֵה. אוֹמֵר לָאִשָּׁה, מַלְאִי חָבִית זוֹ, בַּקְּעִי הָעֵץ הַזֶּה, לְכִי לַגִּנָּה הָבִיאִי יְרָקוֹת. וּמִי עָשָׂה דִינָם, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׂוּקִים. נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים (תהלים קמו, ז), שֶׁהָיוּ רְעֵבִים לַגְּאֻלָּה. ה' מַתִּיר אֲסוּרִים, שֶׁהִתִּיר אֲסוּרֵיהֶן וְגוֹאֲלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת (תהלים סח, ז). הֱוֵי אוֹמֵר, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׂוּקִים, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל.

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה'. לָמָּה לֹא אָמְרָה בְרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וּבְכֻלָּם הוֹדָיָה אֶלָּא בִיהוּדָה. מָשָׁל לְכֹהֵן שֶׁיָּצָא לַגֹּרֶן לִטֹּל תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר. וּבָא בַעַל הַגֹּרֶן נָתָן לוֹ תְּרוּמָה וְלֹא הֶחֱזִיק לוֹ טוֹבָה, נָתָן לוֹ מַעֲשֵׂר וְלֹא הֶחֱזִיק לוֹ טוֹבָה. לְאַחַר שֶׁנָּתַן לוֹ כָּל מַה שֶּׁהָיָה רָאוּי לַכֹּהֵן לִטֹּל, עָמַד בַּעַל הַגֹּרֶן וְהוֹסִיף לוֹ מִדָּה אַחַת שֶׁל חֻלִּין. הֶחֱזִיק לוֹ טוֹבָה וְנִתְפַּלֵּל עָלָיו. אָמְרוּ לוֹ: לָמָּה כְּשֶׁנָּתַן לְךָ בַּעַל הַגֹּרֶן הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר לֹא הֶחֱזַקְתָּ לוֹ טוֹבָה, וְעַכְשָׁו עַל מְעַט מִדָּה אַחַת שֶׁל חֻלִּין הֶחֱזַקְתָּ לוֹ טוֹבָה. אָמַר לָהֶן, הָרִאשׁוֹנוֹת הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר, שֶׁלִּי הֵן וְשֶׁלִּי לְקַחְתִּי. אֲבָל אוֹתָהּ הַמִּדָּה שֶׁהוֹסִיף לִי, מִשֶּׁלּוֹ, לְפִיכָךְ אֲנִי מַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה. וְכָךְ אָמְרָה לָאֶה, שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים עֲתִידִין לַעֲמֹד מִיַּעֲקֹב, וַהֲרֵי אָנוּ אַרְבַּע נָשִׁים, אָנוּ רְאוּיוֹת לְיֹלֶד שְׁלֹשָׁה לְכָל אַחַת וְאַחַת. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּלַדְתִּי כְּבָר, חֶלְקִי הֵן. עַכְשָׁו כְּשֶׁהוֹסִיף לִי בֵּן רְבִיעִי עַל חֶלְקִי, בְּוַדַּאי הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה'. לְפִיכָךְ קְנָאָה רָחֵל בַּאֲחוֹתָהּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד מָתַי תְּהֵא

הַצַּדֶּקֶת הַזּוֹ מִצְטַעֶרֶת, בַּדִּין הוּא שֶׁתִּתְפַּקֵּד, לֹא תְהֵא כְּאַחַת מִן הַשְּׁפָחוֹת, מִיָּד וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל.

סימן י

וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, נֵר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרַת עֲבוֹדָה זָרָה, מַהוּ שֶׁיְּדַלִּיק יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ אֶת הַנֵּר. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, נֵר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרַת עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַדְלִיק בּוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה וְגוֹ' (דברים ז, כו), שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוּרַת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי וְגוֹ' (שמות כ, כא). תֵּדַע לְךָ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיָה אַבְרָהָם דָּבוּק לְלוֹט, לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִגְלֶה עָלָיו. כֵּיוָן שֶׁפֵּרַשׁ מִמֶּנּוּ, נִגְלָה עָלָיו. מִנַּיִן, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמַר אֶל אַבְרָם, אֵימָתַי, אַחֲרֵי הִפָּרֶד לוֹט מֵעִמּוֹ (בראשית יג, יד).

וְכֵן יַעֲקֹב, כָּל זְמַן שֶׁהָיָה בְּבֵית לָבָן לֹא הָיָה הַדִּבּוּר נִגְלֶה עָלָיו. אַף עַל פִּי שֶׁהִבְטִיחַ וְאָמַר לוֹ הִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינִי יָכוֹל לְטַמֵּא אֶת כְּבוֹדִי בְּבֵית לָבָן הָרָשָׁע. אֶלָּא מָה אֲנִי עוֹשֶׂה, מִשְׁעָה שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, אֲנִי מְקַיֵּם אֶת דְּבָרַי וְאֶהְיֶה עִמּוֹ. וְהָיָה יַעֲקֹב מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר: לֹא כְךָ אָמַר לִי, כִּי לֹא אֶעֶזְבְךָ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְבַקֵּשׁ אַתָּה שֶׁאֶהְיֶה עִמְּךָ, צֵא מִבֵּית לָבָן וְשׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ.

סימן יא

שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְגוֹ'. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה וְגוֹ', וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת פְּנֵי אֲבִיכֶן וְגוֹ'. לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַצֵּל אֶלָּא מִתְיַגֵּעַ בְּכָל כֹּחוֹ.

וַאֲבִיכֶן הִתֵּל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים. מַהוּ עֲשֶׂרֶת מֹנִים. עֶשֶׂר פְּעָמִים אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא עֲשֶׂרֶת מֹנִים. אָמַר רַבִּי אַבָּא, עֲשֶׂרֶת מֹנִים, מֵאָה פְּעָמִים מִן עֶשֶׂר עֶשֶׂר. רַבִּי חִיָּא אָמַר, מֵאָה פְּעָמִים מִן מֵאָה מֵאָה.

כְּךָ הָיָה מִתְהַפֵּךְ עָלָיו, אִם כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ וְגוֹ', וְאִם כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים. כֵּיוָן שֶׁהָיָה רוֹאֶה כְּךָ, הָיָה מִתְהַפֵּךְ עָלָיו מִן הָעֲקֻדִּים לִנְקֻדִּים וּמִן הַנְּקֻדִּים לַעֲקֻדִּים. אָמַר לָבָן, וְכִי אֱלָהָא אוֹ לָא. כְּלוֹמַר, הָיָה אוֹמֵר לָבָן, וְכִי הָאֱלוֹהַ עוֹשֶׂה אוֹ לֹא.

מָה הָיָה לָבָן עוֹשֶׂה. מִשֶּׁהָיוּ הַצֹּאן מְעֻבָּרוֹת, הָיָה אוֹמֵר לוֹ כְּךָ. וּכְשֶׁם שֶׁהָיָה אוֹמֵר, כָּךְ הָיוּ יוֹלְדוֹת, שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲלִיף אֶת הָעֲקֻדִּים לִנְקֻדִּים וְאֶת הַנְּקֻדִּים לַעֲקֻדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶחֱלַף אֶת מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים. וּבַדַּעַת הַזּוֹ הָיָה מִתְהַפֵּךְ עָלָיו, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיָדוֹ כְּלוּם. וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה בְּאֵיזוֹ דַּעַת הָאַחֲרוֹנָה עוֹמְדִין, וְהָיָה אוֹמֵר לַמַּלְאָךְ, צוֹר אוֹתָם כְּדַעַת הָאַחֲרוֹנָה. שֶׁכָּךְ אָמַר הַכָּתוּב, וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי.

כְּשֶׁאָמַר לָהֶן כָּךְ, מָה אָמְרוּ לוֹ: וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד וְגוֹ', הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ וְגוֹ'.

וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לֵב לָבָן, שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ בּוֹ לָבָן. וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת בָּנָיו וְגוֹ', וַיִּנְהַג אֶת כָּל מִקְנֵהוּ וְגוֹ', וַיֶּגֶד לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּקַּח אֶת אֶחָיו עִמּוֹ. מִיָּד נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל לָבָן וְצָרַם בְּאָזְנוֹ.

סימן יב

וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה. זֶה אֶחָד מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת שֶׁטִּמְּא הַטָּהוֹר כְּבוֹדוֹ בִּשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים כָּאן. וּבְמָקוֹם אַחֵר, וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה (בראשית כ, ג), בִּשְׁבִיל שָׂרָה. הִתְחִיל לָבָן אוֹמֵר לְיַעֲקֹב, וְעַתָּה הָלוֹךְ הָלַכְתָּ וְגוֹ' לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת אֱלֹהָי. הֶשִׁיבוֹ, עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִגְזַר עַל רָחֵל מִיתָה. וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת כָּל הָאֹהֶל וְלֹא מָצָא. וְרָחֵל לָקְחָה אֶת הַתְּרָפִים. לָמָּה גָּנְבָה אוֹתָם. כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ אוֹמְרִים לְלָבָן שֶׁיַּעֲקֹב בּוֹרֵחַ עִם נָשָׁיו וּבָנָיו וְצֹאנוֹ. וְכִי הַתְּרָפִים מְדַבְּרִים הֵם. כֵּן, דִּכְתִיב: כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן (זכריה י, ב). וְאַתָּה אוֹמֵר, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ, כָּל אוֹתוֹ עִנְיָן. אֶלָּא תְּרָפִים, לָמָּה נִקְרְאוּ תְּרָפִים. לְפִי שֶׁהֵן מַעֲשֶׂה תֹּרֶף, מַעֲשֶׂה טֻמְאָה. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין. מְבִיאִין אָדָם בְּכוֹר וְשׁוֹחֲטִים אוֹתוֹ וּמוֹלְחִים אוֹתוֹ בְּמֶלַח וּבְשָׂמִים, וְכוֹתְבִין עַל צִיץ זָהָב שֵׁם רוּחַ טֻמְאָה, וּמַנִּיחִין הַצִּיץ בְּמַכְשֵׁפוּת תַּחַת לְשׁוֹנוֹ, וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בַּקִּיר, וּמַדְלִיקִין לְפָנָיו נֵרוֹת וּמִשְׁתַּחֲוִים לוֹ, וּמְדַבֵּר עִמָּם בְּלַחַשׁ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן, לְפִיכָךְ נְגְנְבָה אוֹתָן רָחֵל. וְעוֹד, כְּדֵי לַעֲקֹב עֲבוֹדָה זָרָה מִבֵּית אָבִיהָ נִתְכַּוְּנָה, לְפִיכָךְ לֹא יָדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם. וּכְתִיב: וַתִּגְנֹב רָחֵל.

סימן יג

הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תְּדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע. מִכָּאן אָנוּ לְמִדִּין, שֶׁזְּכוּת מְלָאכָה עוֹמֶדֶת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין יָכוֹל זְכוּת אָבוֹת לַעֲמֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְגוֹ'. אִם כֵּן לֹא עָמְדָה לוֹ זְכוּת אֲבוֹתָיו אֶלָּא לִשְׁמִירַת מָמוֹנוֹ. אֶת עָנְיִי וְאֶת יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ, שֶׁהִזְהִירוֹ מֵהָרַע לוֹ בִּזְכוּת יְגִיעַ כַּפָּיו.

לְמֵד, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם, אֹכַל וְאֶשְׁתֶּה וְאֶרְאֶה בְּטוּב וְלֹא אַטְרִיחַ עַצְמִי וּמִן הַשָּׁמַיִם יְרַחֲמוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וּמַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ (איוב א, י), צָרִיךְ לָאָדָם לַעֲמֹל וְלַעֲשׂוֹת בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ אֶת בִּרְכָתוֹ.

וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיְרָב בְּלָבָן וַיֹּאמֶר מַה פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי. אָמְרוּ, קַפְּדָנוּתָם שֶׁל אָבוֹת וְלֹא פִּיּוּסָן שֶׁל בָּנִים. כְּתִיב: וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיְרָב בְּלָבָן. רְאֵה מָה אָמַר לוֹ בַּחֲרוֹת אַפּוֹ, לֹא אָמַר לוֹ

אֶלָּא מַה פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי. וְאִלּוּ דָוִד בְּפִיּוּסוֹ שֶׁלֹּא אָבָה לִשְׁלֹחַ יָד בְּשָׁאוּל, כְּתִיב: כִּי אִם ה' יִגֻּפֶנּוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא וָמֵת אוֹ בַּמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה (ש"א כו, י).

עֵד הַגַּל הַזֶּה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַתִּלְחַץ אֶת רֶגֶל בִּלְעָם אֶל הַקִּיר (במדבר כב, כה). הַגַּל הוּא הַקִּיר. לְפִי שֶׁעָבַר בִּלְעָם אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לְיַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא תַעֲבֹר אֶת הַגַּל הַזֶּה וְאֶת הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת לְרָעָה, וּבִלְעָם זֶה לָבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי (דברים כו, ה), וְעַל שֶׁבִּקֵּשׁ לְכַלּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל נִקְרָא אֲרַמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְכָה זֹּעֲמָה יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ נִפְרַע הַקִּיר מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁהוּא הָעֵד עַל הַשְּׁבוּעָה, כְּדִכְתִיב, יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה (דברים יז, ז). וְיִשְׁבַּע יַעֲקֹב בְּפַחַד אָבִיו יִצְחָק. חַס וְשָׁלוֹם שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע אוֹתוֹ צַדִּיק בְּשֵׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אֶלָּא בְּחַיֵּי אָבִיו, כְּאָדָם הָרוֹצֶה לְאַמֵּת דְּבָרָיו וְאוֹמֵר: חַי אַבָּא אִם אֶעֱשֶׂה זֹאת. וְאַף אוֹתָהּ שְׁבוּעָה לֹא נִשְׁבַּע לוּלֵי הַפַּחַד, כְּדִכְתִיב, בֵּן יְכַבֵּד אָב (מלאכי א, ו).

וישלח

סימן א

עִם לָבָן גַּרְתִּי. אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁיָּשַׁבְתִּי עִם לָבָן שֶׁהוּא אַב הָרַמָּאִים זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה, יֵשׁ לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר וְעֶשֶׂר גְּדוֹל. לְכָךְ הוֹדִיעוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְיֹאמַר, יַעֲקֹב לֹא עָבַר כִּי אִם בְּמַקְלוֹ וְעָשָׂה עִמּוֹ עֶשְׂרִים שָׁנָה, וְלָבָן אַב הָרַמָּאִין הוּא, וְזֶה נִתְעַשֵּׁר אֶצְלוֹ וְשָׁב בְּשָׁלוֹם, וַאֲנִי אֵיךְ אוּכַל לוֹ.

וַיְהִי לִי שׁוֹר, אֵין לִי לִירֹא מִמְּךָ, שֶׁהֲרֵי נוֹלַד יוֹסֵף שֶׁנִּקְרָא שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ (דברים לג, יז). וַחֲמוֹר, זֶה מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר (זכריה ט, ט). צֹאן, אֵלּוּ זְכוּתָן שֶׁל שִׁבְטִים שֶׁנִּקְרְאוּ בְנֵיהֶם צֹאן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן וְגוֹ' (יחזקאל לד, לא). גַּם יְהוּדָה שִׁטְנוֹ שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן (ישעיה יא, ז). פֶּרוּשׁ, אַרְיֵה שֶׁהוּא יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט), כַּבָּקָר זֶה יוֹסֵף, יֹאכַל תֶּבֶן, כְּלוֹמַר זֶה יוֹסֵף שֶׁיָּדִין עֵשָׂו שֶׁהוּא תֶּבֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ (עובדיה א, יח). וּמִנַּיִן שֶׁאַף כֻּלָּם יְדִינוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: מָה אִמֹּךְ לְבִיָּא (יחזקאל יט, א), מִכָּאן שֶׁכֻּלָּם יְדִינוּהוּ.

וְעֶבֶד זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה עֶבֶד ה' (דברים לד, ה). וְשִׁפְחָה, זוֹ רוּת שֶׁעָתִיד דָּוִד לָצֵאת מִמֶּנָּה, וְכָתוּב עָלֶיהָ, אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ (תהלים קטז, טז), בֶּן אוֹתָהּ שֶׁהִנִּיחָה לִהְיוֹת גְּבֶרֶת וּמַלְכָּה, לָבֹא וְלַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה.

סימן ב

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד וְגוֹ' (יואל ב, יא). הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּמַתַּן תּוֹרָה. כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, יָרְדוּ עִמּוֹ רֶכֶב רִבּוֹתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן (תהלים סח, יח).

רַבִּי אַבְדִּימִי אָמַר, עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אֶלֶף מַרְכְּבוֹת מַלְאָכִים יָרְדוּ עִמּוֹ לְסִינַי. וּמַה נָּתַן תְּחִלָּה, קוֹלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְגוֹ' (שמות יט, טז). מִשֶּׁנָּתַן אֶת הַקּוֹלוֹת, נָתַן אֶת הַתּוֹרָה. הֱוֵי, וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ.

דָּבָר אַחֵר, וַה' נָתַן קוֹלוֹ, אֵלּוּ הָרְעָמִים שֶׁקּוֹלָן הוֹלֵךְ לִפְנֵי חֵילוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָרַעַם יוֹצֵא, הוּא מַרְעִים, וְהַבְּרִיוֹת יוֹדְעִים שֶׁהַגֶּשֶׁמִים יוֹרְדִין. וּכְשֶׁהָרַעַם יוֹצֵא, הַבָּרָק בָּא אַחֲרָיו. דָּבָר אַחֵר, ה' נָתַן קוֹלוֹ, זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁבּוֹ תְּקִיעַת שׁוֹפָר. לִפְנֵי חֵילוֹ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן מְזַדְּעְזְעִין וַחֲרֵדִין מִקּוֹל הַשּׁוֹפָר וְחוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה כְּדֵי לְזְכוֹת בַּדִּין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

כִּי גָדוֹל יוֹם ה' וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ, זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁבּוֹ סִפְרֵי חַיִּים וְסִפְרֵי מֵתִים נֶחְתָּמִים. וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁבְּהַלְּלוּ עֲשֶׂרֶת יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁבָּהֶן הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶן, רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם וְגוֹ', לְמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט וְגוֹ' (ישעיה א, טז-יז), הֲרֵי תְּשׁוּבָה. וְאַחַר כָּךְ לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה, זֶה יוֹם הֶעָשׂוֹר שֶׁהוּא יוֹם תּוֹכָחָה, שֶׁבּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ (ישעיה א, יח). כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ, אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁמְּלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה. כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ, מִי עָצוּם מֵהֶם, עוֹשֵׂה דְבָרוֹ.

אָמַר רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִקְדִּימוּ עֲשִׂיָּה לִשְׁמִיעָה וְאָמְרוּ, כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז). בָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁגְּדוֹלִים הַצַּדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה כִּי אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב (ישעיה ו, ה), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְשַׁעְיָה, בְּעַצְמְךָ אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם. אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל אַתָּה אוֹמֵר בְּתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם, שֶׁהֵם הִקְדִּימוּ עֲשִׂיָּה לִשְׁמִיעָה וּמְיַחֲדִין אֶת שְׁמִי פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם, וְאַתָּה קוֹרֵא אוֹתָן עִם טְמֵא שְׂפָתַיִם. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה. מַהוּ רִצְפָּה, רוּץ פֶּה שֶׁל מִי שֶׁאוֹמֵר לָשׁוֹן הָרַע עַל בָּנַי. בְּמֶלְקָחַיִם מַהוּ. מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי מֶלְקָחוֹת. הָלַךְ הַמַּלְאָךְ לִטֹּל אֶת הַגַּחֶלֶת וְנִכְוָה, נָטַל מֶלְקַחַת אַחַת לִטֹּל אֶת הַגַּחֶלֶת וְנִכְוָה, חָזַר וְהֵבִיא מֶלְקַחַת שְׁנִיָּה וְנָתַן מֶלְקַחַת אַחַת לְתוֹךְ מֶלְקַחַת אַחַת וְנָטַל אֶת הַגַּחֶלֶת וּנְתָנָהּ עַל פִּי יְשַׁעְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּגַּע עַל פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר (ישעיה ו, ז), עַל שֶׁאָמַר בְּתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם.

נָטַל בְּמֶלְקָחַיִם גַּחֶלֶת שֶׁלֹּא יָכוֹל הַשָּׂרָף לִטֹּל בְּיָדוֹ אֶלָּא בִּשְׁתֵּי מֶלְקָחוֹת, נָתַן עַל פִּי יְשַׁעְיָה וְלֹא נִכְוָה. הֱוֵי אוֹמֵר, כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ. וּמִי עָצוּם מֵהֶן, עֹשֵׂה דְבָרוֹ, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמֹשֶׁה כְּשֶׁיָּרְדָה אֵשׁ בְּמִתְאוֹנְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל (במדבר יא, א).

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הָיָה עוֹמֵד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּמַשְׁקִיעַ צִיפֵּי צֶמֶר בְּאוֹתָהּ הָאֵשׁ וְהִיא מִשְׁתַּקַּעַת בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ. לְלַמֶּדְךָ שֶׁגְּדוֹלִים הַצַּדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וְכֵן יַעֲקֹב נָטַל לְשֹׁר הַגָּדוֹל וְרִפְּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ. וּכְשֶׁהֵצַרְךָ, נָטַל מַחֲנוֹת שֶׁל מַלְאָכִים וּשְׁלָחָן בִּשְׁלִיחוּתוֹ אֵצֶל עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו.

סימן ג

וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר. רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן פָּתַח, מַעְיָן נִרְפָּשׁ וּמָקוֹר מָשְׁחָת צַדִּיק מָט לִפְנֵי רָשָׁע (משלי כה, כו). כְּמַעְיָן נִרְפָּשׁ וּכְמָקוֹר מָשְׁחָת כֵּן צַדִּיק מָט לִפְנֵי רָשָׁע. כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו, יַעֲקֹב קוֹרֵא לְעֵשָׂו אֲדוֹנִי, לְמָדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ לַחֲלוֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיְצַוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה (שמות ו, יג), לְמָדָם לַחֲלוֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת.

וְכֵן רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ הָיָה כוֹתֵב לְאַנְטוֹנִינוֹס, יְהוּדָה עַבְדְּךָ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמֶךָ, לַחֲלוֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. וְכָךְ עָשָׂה יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו.

וְיַעֲקֹב הָיָה יָשֵׁן וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהַמַּלְאָכִים מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְגוֹ' (בראשית כח, יב). וּכְתִיב: וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו, וְהוּא הָיָה מְשַׁלֵּחַ כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו. הֱוֵי אוֹמֵר, מַעְיָן נִרְפָּשׁ וְגוֹ'.

וּמֵהֵיכָן הָיוּ הַמַּלְאָכִים. רְאֵה מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה. מַהוּ מַחֲנַיִם, שְׁתֵּי מַחֲנוֹת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ יַעֲקֹב לְאֲרַם נַהֲרַיִם הָיוּ מַלְאֲכֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ וּמְלַוִּין אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ, נִסְתַּלְּקוּ וְיָרְדוּ אֲחֵרִים וְנִתְלַוּוּ לוֹ. כֵּיוָן שֶׁחָזַר מִן לָבָן, הָיוּ אוֹתָן מַלְאָכִים שֶׁנִּמְסְרוּ לוֹ מְלַוִּין אוֹתוֹ עַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁהִרְגִּישׁוּ מַלְאֲכֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲקֹב בָּא, יָצְאוּ לִקְרָאתוֹ לְהִתְלַוּוֹת לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים. הִתְחִילוּ שְׁתֵּי מַחֲנוֹת עוֹמְדִין אֵצֶל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: מַחֲנָיִם.

מֶה עָשָׂה, שָׁלַח מֵהֶן בִּשְׁלִיחוּתוֹ. מִיָּד הָלְכוּ וְקִדְּמוּ לְעֵשָׂו וְעָשׂוּ עַצְמָן כִּשְׁנֵי רָאשֵׁי גְיָסוֹת. פָּגְעָה בוֹ כַּת רִאשׁוֹנָה שֶׁהָיוּ בָהּ אַרְבַּע כִּתּוֹת, נָפְלוּ עָלָיו, הִכּוּהוּ וְשִׁבְּרוּהוּ. אָמַר לָהֶם: הַנִּיחוּנִי, שֶׁאֲנִי בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. הוֹסִיפוּ לְהַכּוֹתוֹ. אָמַר לָהֶם: הַנִּיחוּנִי שֶׁאֲנִי בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, הוֹסִיפוּ לְהַכּוֹתוֹ. אָמַר לָהֶם: הַנִּיחוּנִי, שֶׁאֲנִי אֲחִיו שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁבָּא מִפַּדַּן אֲרָם. הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ מֵהֶם וְלוֹמַר לָהֶם, יַעֲקֹב אָחִי בָּא לִכְלָל עֶשְׂרִים שָׁנָה וַאֲנִי

מְבַקֵּשׁ לִרְאוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר לָהֶם יַעֲקֹב, הִנִּיחוּהוּ. אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה הוּא אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב אֹהֲבֵנוּ, הֲרֵי אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתְךָ לִכְבוֹדוֹ וּלְאַהֲבָתוֹ, שְׁאַל לָנוּ בִּשְׁלוֹמוֹ.

כְּשֶׁפֵּרְשָׁה מֵהֶם כַּת רִאשׁוֹנָה, פָּגְעָה בּוֹ הַכַּת הַשְּׁנִיָּה וְעָשׂוּ בּוֹ כְּמוֹ שֶׁעָשְׂתָה הַכַּת הָרִאשׁוֹנָה. וְכֵן הַשְּׁלִישִׁית וְכֵן הָרְבִיעִית. וּמִנַּיִן, שֶׁכֵּן עָשָׂו אוֹמֵר לְיַעֲקֹב, מִי לְךָ כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי.

כְּשֶׁהָלְכוּ הַמַּלְאָכִים מֵה עָשָׂה יַעֲקֹב, אָמַר לָהֶם שֶׁיֹּאמְרוּ לְעֵשָׂו, וְיִהְיֶה לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר. וְכִי לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא שׁוֹר וַחֲמוֹר בִּלְבָד. מִן דּוֹרוֹן שֶׁלּוֹ אַתָּה יוֹדֵעַ מֶה הָיָה אֶצְלוֹ, עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים וְגוֹ'. אֶלָּא שֶׁהַצַּדִּיקִים מְמַעֲטִין אֶת עַצְמָן, וְהָרְשָׁעִים מְרוֹמְמִים אֶת עַצְמָן. שֶׁכֵּן עֵשָׂו אוֹמֵר, יֶשׁ לִי רָב. עֲלֵיהֶן נֶאֱמַר, יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל, מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב (משלי יג, ז).

סימן ד

וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר. מִיָּד וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר. לָמָּה שְׁנֵי פְּעָמִים. וַיִּירָא, שֶׁלֹּא יֵהָרֵג. וַיֵּצֶר, שֶׁלֹּא יֵהָרֵג. שֶׁהָיָה יַעֲקֹב גִּבּוֹר. תֵּדַע, שֶׁלְּשֵׁר הַגְּדוֹל רָפַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשָׂר אֶל מַלְאָךְ וַיָּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן לוֹ (הושע יב, ה). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי.

רְאֵה גְּבוּרָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבֶן וַיְרִמֶהָ מַצֵּבָה. וְכַמָּה שִׁעוּרָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁעוּרָהּ כְּשִׁנָּהּ שֶׁל טְבֶרְיָה.

הִתְחִיל לָבָן אוֹמֵר לְיַעֲקֹב, וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹ', יֵשׁ לְאֵל יָדִי. אָמַר לוֹ יַעֲקֹב, אִלּוּלֵי שֶׁאָמַר לְךָ הִשָּׁמֶר, יֵשׁ לְאֵל יָדְךָ שֶׁתִּתְרַגֵּנִי. בֹּא אַתָּה וְכָל אֻכְלוֹסִיךָ, אִם יֵשׁ בָּהֶן כֹּחַ, יִתְגּוֹשְׁשׁוּ עִם אֶבֶן הַזּוֹ וִירִימוּהָ. וְהוּא הֵרִימָהּ מַצֵּבָה, כְּאָדָם שֶׁמַּעֲבִיר פְּקָק צְלוֹחִית מִן הַצְּלוֹחִית. וְאַף בְּנֵי יַעֲקֹב גִּבּוֹרִים כְּמוֹתוֹ הָיוּ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר לָהֶם, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לַקְטוּ. וְכִי אֶחָיו הָיוּ, חַד הֲוָה לֵהּ וּלְוַי קַבְּרֵהּ. אֶלָּא בָּנָיו הָיוּ וְהָיוּ גִּבּוֹרִין כְּמוֹתוֹ.

כֵּיוָן שֶׁפָּגַע בְּעֵשָׂו מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ, בִּקֵּשׁ עֵשָׂו לְנַשְּׁכוֹ וְנַעֲשָׂה צַוָּארוֹ שֶׁל שַׁיִשׁ. לְכָךְ נָקוּד וַיִּשָּׁקֵהוּ, שֶׁלֹּא הָיְתָה נְשִׁיקָה שֶׁל אֱמֶת.

וַיִּבְכּוּ, לָמָּה בָכוּ. מָשָׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְזְאֵב שֶׁבָּא לַחֲטֹף אֶת הָאַיִל, הִתְחִיל הָאַיִל לְנַגְּחוֹ, נִכְנְסוּ שְׁנֵי הַזְּאֵב בְּקַרְנֵי הָאַיִל, זֶה בוֹכֶה וְזֶה בוֹכֶה. הַזְּאֵב בּוֹכֶה, שֶׁלֹּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּלוּם. וְהָאַיִל בּוֹכֶה, שֶׁלֹּא יֵחָזֵר וְיַהַרְגֶנּוּ. אַף כָּךְ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב. עֵשָׂו בּוֹכֶה, עַל שֶׁנַּעֲשָׂה צַוָּארוֹ יַעֲקֹב כַּשַּׁיִשׁ. וְיַעֲקֹב בּוֹכֶה, שֶׁמָּא יֵחָזֵר עֵשָׂו וְינַשְּׁכֵנוּ. עַל יַעֲקֹב הַכָּתוּב אוֹמֵר, צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן (שה"ש ז, ה). וְעַל עֵשָׂו נֶאֱמַר, שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ (תהלים ג, ח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה הִפַּלְתִּי שׂוֹנְאֵיכֶם, וְלֶעָתִיד אֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ (ישעיה מג, ד).

סימן ה

וַתֵּצֵא דִּינָה בַּת לֵאָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁתֵּצֵא אִשָּׁה בְּעִיר שֶׁל זָהָב בְּשַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, לֹא תֵצֵא אִשָּׁה בְּעִיר שֶׁל זָהָב וְלֹא בְּטַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם וְלֹא בְּמַחַט שֶׁאֵינָהּ נְקוּבָה. וְאִם יָצְאָה בָהֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים, חַיֶּבֶת חַטָּאת. אֲבָל לִתּוֹךְ חֲצֵרָהּ, פְּטוּרָה.

רַבָּנָן אָמְרֵי, אַף בַּחוֹל אָסוּר לָצֵאת בָּהֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בָּהּ וּפְגָם הוּא לָאִשָּׁה. שֶׁלֹּא נִתְּנוּ תַכְשִׁיטִין לָאִשָּׁה אֶלָּא שֶׁתְּהֵא מִתְקַשָּׁטֶת בָּהֶן לְתוֹךְ בֵּיתָהּ, שֶׁאֵין נוֹתְנִין פְּרָצָה לִפְנֵי הַכָּשֵׁר, בְּיוֹתֵר לִפְנֵי הַגַּנָּב. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, רְאֵה מַה כְּתִיב בְּאִיּוֹב, בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה (איוב לא, א). רְאֵה צַדִּקְתּוֹ שֶׁל אִיּוֹב, וּמָה בְּתוּלָה שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ שֶׁמָּא יִשָּׁאֶנָּה לְעַצְמוֹ אוֹ יִשָּׂאֶנָּה לִבְנוֹ אוֹ לְאָחִיו, לֹא נִסְתַּכֵּל בָּהּ. בְּאֵשֶׁת אִישׁ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ צְרִיכָה אִשָּׁה לִהְיוֹת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְלֹא תֵצֵא לָרְחוֹב, שֶׁלֹּא תִכָּשֵׁל עַצְמָהּ וְלֹא תָּבִיא מִכְשׁוֹל לִבְנֵי אָדָם וְנִמְצְאוּ מִסְתַּכְּלִין בְּאֵשֶׁת אִישׁ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, תֵּדַע לְךָ שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח). וְכָבְשָׁהּ כְּתִיב, הָאִישׁ כּוֹבֵשׁ הָאִשָּׁה, וְאֵין הָאִשָּׁה כּוֹבֶשֶׁת הָאִישׁ. הָאִישׁ כּוֹבֵשׁ אֶת הָאָרֶץ, וְאֵין הָאִשָּׁה כּוֹבֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא תֵצֵא וְתִגְרֹם תַּקָּלָה לְעַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי דִּינָה בַּת יַעֲקֹב בִּשְׁבִיל שֶׁהָיְתָה רְגִילָה פַּרְדָּנִית, גָּרְמָה תַקָּלָה לְעַצְמָהּ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן וַתֵּצֵא דִּינָה.

סימן ו

וַתֵּצֵא דִּינָה בַּת לֵאָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה (תהלים מה, יד). אָמַר רַבִּי יוֹסִי, כְּשֶׁהָאִשָּׁה מַצְנַעַת אֶת עַצְמָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא לְכֹהֵן גָּדוֹל וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל כְּבוּדָּה וְגוֹ'. אִם תְּכַבֵּד עַצְמָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ, תִּנָּשֵׂא לְמִי שֶׁכָּתוּב בָּהֶן וְשִׂבַּעְתָּ הַכְתֹּנֶת שֵׁשׁ.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, בִּזְמַן שֶׁהִיא צְנוּעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת, כְּשֵׁם שֶׁהַמִּזְבֵּחַ מְכַפֵּר, כָּךְ הִיא מְכַפֶּרֶת עַל בֵּיתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ (תהלים קכח, ג). וְאֵין יַרְכְּתֵי אֶלָּא מִזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא א, יא).

דָּבָר אַחֵר, אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה, אִימָּתַי הִיא כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה, בִּזְמַן שֶׁהִיא בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ. וְאִם עָשְׂתָה כֵּן, בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים, תַּעֲמִיד בָּנִים נִמְשָׁחִין בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה סָבִיב.

סימן ז

וַתֵּצֵא דִּינָה בַּת לֵאָה. וְלֹא בַת יַעֲקֹב הִיא, תְּלָאָהּ הַכָּתוּב בְּאִמָּהּ. מָה לֵאָה יְצָאנִית, אַף זוֹ יְצָאנִית. וּמִנַּיִן, דִּכְתִיב: וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ (בראשית ל, טז). אָמַר יְחֶזְקֵאל, הִנֵּה כָּל הַמֹּשֵׁל

עָלַיִךְ יִמְשֹׁל לֵאמֹר כְּאִמָּה בְּתָהּ, בַּת אִמֵּךְ אַתְּ וְגוֹ' (יחזקאל טז, מד-מה). לִרְאוֹת, לֵרָאוֹת. בְּקִשָּׁה לִרְאוֹת וְנִרְאֵית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר.

וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל חֲמוֹר אָבִיו קַח לִי אֶת הַיַּלְדָּה. הָלַךְ לוֹ אֵצֶל יַעֲקֹב, אָמַר לוֹ: הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן, אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאַבְרָהָם זְקֵנָהּ נָשִׂיא הָיָה, וַאֲנִי נָשִׂיא הָאָרֶץ. אָמַר לוֹ: לֹא נָשִׂיא נִקְרָא אֶלָּא שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם (בראשית יח, ז), וְרֶב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר. וְאַתָּה חֲמוֹר. וְאִי אֶפְשָׁר לַחֲרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר, דִּכְתִיב: לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו (דברים כב, י). וְהַנָּבִיא צוֹחַ לְרַעְתְּךָ אַתְּ מְבַקְּשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה אֶת בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה וַתִּרְמֹס אֶת הַחוֹחַ (מלכים ב יד, ט).

הַחוֹחַ, זֶה חֲמוֹר. שָׁלַח אֶל הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן, זֶה יַעֲקֹב שֶׁנִּמְשָׁל כָּאֶרֶז, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה (תהלים צב, יג). תְּנָה אֶת בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה, שֶׁאָמַר לוֹ: שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם וְגוֹ'.

וַתַּעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה, אֵלּוּ בְּנֵי יַעֲקֹב שֶׁנִּמְשְׁלוּ כְּחַיּוֹת, גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט), דָּן גּוּר אַרְיֵה (דברים יג, כב), כְּלָבִיא שָׁכַן, נַפְתָּלִי אַיָּלָה, וְכֵן כֻּלָּם. וַתִּרְמֹס אֶת הַחוֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר.

כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב, וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד וְגוֹ', וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת אֲחוֹתֵנוּ וְגוֹ', לְכוּ וּמוֹלוּ עַצְמְכֶם. הָלְכוּ וּמָלוּ עַצְמָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמְעוּ אֶל חֲמוֹר. וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים. הַנָּבִיא צוֹוֵחַ (הושע ו, ט), וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שֶׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ. וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים, זֶה יַעֲקֹב שֶׁנִּקְרָא אִישׁ תָּם, שֶׁהָיָה מְחַכֶּה בָּנָיו הַבְּאִין מִן הַגְּדוּד.

חֶבֶר כֹּהֲנִים, זֶה בָּנָיו שֶׁנִּקְרְאוּ מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים. דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שֶׁכְמָה, לְמָה, כִּי זִמָּה עָשׂוּ. כְּשֶׁשָּׁבְאוּ, הִתְחִיל יַעֲקֹב לוֹמַר לִשְׁמְעוֹן וְלֵוִי, עֲכַרְתֶּם אֹתִי וְגוֹ'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּירָא, כִּי אֵין בְּרִיָּה מַזִּיקָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים.

סימן ח

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית אֵל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת פִּנְקְסוֹ שֶׁל אָדָם נִפְתָּחַת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת פִּנְקְסוֹ שֶׁל אָדָם נִפְתָּחַת. הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ יְחִידִי, וְהַיּוֹשֵׁב בְּבֵית הַמָּרוֹעַ, וְהַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּם. רַבִּי אְחָא בַּר יַעֲקֹב מַיְתֵי לֵהּ הַטַּעַם מִן הָדֵין קְרָא, וְקָרְהוּ אָסוֹן (בראשית מד, כט). רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אִם רָאִיתָ צַדִּיק יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקְדֵּם עַל יָדְךָ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ הֵאָחֵר עַל יָדְךָ שְׁלֹשָׁה יָמִים כְּדֵי לָצֵאת עִמּוֹ. וְאִם רָאִיתָ רָשָׁע יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקְדֵּם עַל יָדְךָ אוֹ הֵאָחֵר שְׁלֹשָׁה יָמִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא לָצֵאת

עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׂטָן מְזַדֵּוֵג לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל יְמִינוֹ (תהלים קט, ו). אֲבָל צַדִּיק, מַלְאָכֵי שָׁלוֹם מְלַוִּין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ (תהלים צא, יא). הַיּוֹשֵׁב בְּבֵית הַמְרוֹעָע, הַשָּׂטָן מְקַטְרְגוֹ וּפְנָקְסוֹ נִפְתָּחַת, מִן הַמִּשְׁנָה. וְהַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם מְנַיִן, דִּכְתִיב: כִּי תִדֹּור נֶדֶר לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ וְגוֹ' (דברים כג, כב). וּכְתִיב: מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר (משלי כ, כה). וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר, פְּנָקְסוֹ מִתְבַּקֶּרֶת וּמַלְאָכִים מְלַמְּדִין עָלָיו חוֹבָה וּמַזְכִּירִין עֲוֹנוֹתָיו. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, כָּל הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, גּוֹרֵם לְאִשְׁתּוֹ שֶׁתָּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מֵתַּחְתֶּיךָ (משלי כב, כז). הוּא שֶׁמִּשָּׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: כִּי תִדֹּר נֶדֶר וְגוֹ'. כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ (דברים כג, כב), שְׁנֵי פְּעָמִים לָמָּה. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, דּוֹרְשׁוֹ וְדוֹרֵשׁ עֲוֹנוֹת אֲחֵרִים עִמּוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר.

וְאָמַר רַבִּי יַנַּאי, הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, פְּנָקְסוֹ מִתְבַּקֶּרֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: הֵיכָן פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי שֶׁנָּדַר נֶדֶר בְּיוֹם פְּלוֹנִי. בֹּא וּרְאֵה, כְּשֶׁהָלַךְ יַעֲקֹב לַאֲרַם נַהֲרַיִם מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּדֹּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר וְגוֹ' (בראשית כח, כ). הֱשִׁיבוֹ עַל כָּל דָּבָר וָדָבָר. הָלַךְ וְנִתְעַשֵּׁר וּבָא וְיָשַׁב לוֹ וְלֹא שִׁלֵּם אֶת נִדְרוֹ, הֵבִיא עָלָיו עֵשָׂו וּבִקֵּשׁ לְהָרְגוֹ. נָטַל מִמֶּנּוּ כָּל אוֹתוֹ דּוֹרוֹן, עִזִּים מְאתַיִם, וְלֹא הִרְגִּישׁ. הֵבִיא עָלָיו הַמַּלְאָךְ וְרִפַּשׁ עִמּוֹ וְלֹא הִרְגִּישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ, זֶה סַמָּאֵל שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו שֶׁבִּקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ, וְנַעֲשָׂה צוֹלֵעַ. כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ, בָּאת עָלָיו צָרַת דִּינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּצֵא דִינָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ, בָּאת עָלָיו צָרַת רָחֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר. מְסַיֵּעַ לֵהּ לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן דְּאָמַר, כָּל הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם גּוֹרֵם לְאִשְׁתּוֹ שֶׁתָּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם וְגוֹ'.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד מָתַי יְהֵא הַצַּדִּיק הַזֶּה לוֹקֶה וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ בְּאֵיזֶה חֵטְא לוֹקֶה, הֲרֵינִי מוֹדִיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית אֵל וְשֶׁב שָׁם (בראשית לה, א). אָמַר רַבִּי אִיבוֹ, מְהוֹלְתַּךְ טַרְשָׁא אַקִּישׁ עָלָהּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא הִגִּיעוּךָ הַצָּרוֹת הָאֵלּוּ אֶלָּא עַל שֶׁאֵחַרְתָּ אֶת נִדְרֶךָ. אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ שֶׁלֹּא יַגִּיעֲךָ עוֹד צָרָה, קוּם עֲלֵה בֵית אֵל וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁנִּדַּרְתָּ לִי שָׁם נֶדֶר, אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָׁם מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִי שָׁם נֶדֶר (בראשית לא, יג). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב, בְּשָׁעַת עַקְתָּא נִדְרָא, בְּשָׁעַת רְוָחָא שַׁמְטֵי. כְּשֶׁהָיִיתָ בְּצָרָה נָדַרְתָּ, וּכְשֶׁאַתָּה בָּרָוח שָׁכַחְתָּ. מִיָּד, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ וְגוֹ', וְנַקּוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית אֵל וְגוֹ',

מַהוּ כָּאן. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנָּדַר מַה הוּא אוֹמֵר, אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי, שֶׁלֹּא נִטְעֶה אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה. וּשְׁמָרֵנִי, מִגִּלּוּי עֲרָיוֹת. בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה, מִשְׁפִּיכוּת דָּמִים. וְעַל שֶׁאֵחַר אֶת נִדְרוֹ,

לָקָה בִּשְׁלָשְׁתָּן. עֲבוֹדָה זָרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב: הָסִירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר. גִּלּוּי עֲרָיוֹת, מִדִּינָה. שְׁפִיכוּת דָּמִים, וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. לְמָּדְךָ שֶׁאִחוּר נֶדֶר קָשֶׁה מִשְּׁלָשְׁתָּן, שֶׁעַל שֶׁאִחַר אֶת נִדְרוֹ לָקָה בִּשְׁלָשְׁתָּן.

טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדּוֹר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם (קהלת ה, ד). רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, טוֹב מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁאֵינוֹ נוֹדֵר כָּל עִקָּר, אֶלָּא מֵבִיא אָדָם כִּבְשָׁתוֹ לָעֲזָרָה וְשׁוֹחֲטָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, טוֹב מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁנּוֹדֵר וּמְשַׁלֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: נִדְרוּ וְשַׁלְּמוּ לַה' אֱלֹהֵיכֶם (תהלים עו, יב), שֶׁהוּא נוֹטֵל שָׂכָר עַל הַנֶּדֶר וְעַל הַשְּׁלוּם.

אָמַר רַב הוּנָא, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנָּדַר וְלֹא שִׁלֵּם, וְיָצָא לִפְרוֹשׁ בַּיָּם וְשָׁקְעָה סְפִינָתוֹ וָמֵת. וְרַבִּי אַמֵּי אָמַר, הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, גּוֹרֵם לְעַצְמוֹ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי דֹרֵשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ (דברים כג, כב), מִמֶּנּוּ וְלֹא מִן מָמוֹנוֹ. דְּאָמַר בֶּן סִירָא, בְּטֶרֶם תִּדּוֹר הָכֵן נַדְרֶיךָ בַּל תִּהְיֶה כְּמַתְעֶה. אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ (קהלת ה, ה), רַבִּי אָחָא פָּתַר קְרָא בְּנוֹדֵר, אַל תִּתֵּן רְשׁוּת לְפִיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ. וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא, זֶה חַזָּן, שֶׁלֹּא תֹאמַר לֵהּ, אֲנָא לָא נָדְרִית כְּלוּם. לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ (קהלת ה, ה), אֵלּוּ מְעַט מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁבְּיָדֶךָ.

סימן ט

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה לֹא יְגָרְךָ רָע (תהלים ה, ה).

מַהוּ לֹא יְגָרְךָ רָע. אֵין דָּבָר טָמְאָה יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת (תהלים יב, ז). תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנֹחַ מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וְגוֹ' וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הִוא, וּמִן הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הִוא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, עִקֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דָּבָר טָמְאָה מִפִּיו. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁבָּא לִפְרֹסוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַזְכִּיר עַל בְּהֵמָה טְמֵאָה, אֵינוֹ מַזְכִּיר תְּחִלָּה אֶלָּא סִימַן טָהֳרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת הַגָּמָל כִּי מַעֲלֵה גֵרָה (ויקרא יא, ד), שֶׁהוּא סִימַן טָהֳרָה. וְאֶת הַחֲזִיר כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה שֶׁהוּא סִימַן טָהֳרָה. כָּל כָּךְ לָמָּה, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דָּבָר טָמְאָה מִפִּיו. הֲוֵי, לֹא יְגָרְךָ רָע. דָּבָר אַחֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ וְגוֹ', אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לְחַיֵּב בְּרִיָּה, אֶלָּא מְבַקֵּשׁ שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ בְּרִיּוֹת לְפָנָיו וִיקַבְּלֵם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, עַכְשָׁו אֵין לָנוּ לֹא נָבִיא לֹא כֹהֵן לֹא קָרְבָּן לֹא מִקְדָּשׁ לֹא מִזְבֵּחַ, מִי מְכַפֵּר עָלֵינוּ. אַף עַל פִּי שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לֹא נִשְׁתַּיֵּר בְּיָדֵינוּ אֶלָּא הַתְּפִלָּה הַזּוֹ. לְפִיכָךְ אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה וְגוֹ' (דניאל ט, יט). לֹא כָךְ אָמַרְתָּ, וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים (מלכים א ט, ג).

רְאֵה מַה כְּתִיב: חוּלִי וְגֹחִי בַּת צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי עַתָּה תֵּצְאִי מִקִּרְיָה וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה (מיכה ד, י). וְשָׁכַנְתְּ כְּתִיב, אַף עַל פִּי שֶׁגְּלִיתִיךְ מִתּוֹכָהּ, אֵין שְׁכִינָתִי זָזָה מִמֶּנָּה. וְאֵין שָׂדֶה הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא צִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ (מיכה ג, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תְּהִיוּ מִתְפַּלְּלִים לְפָנַי כְּנֶגֶד אוֹתָהּ הָעִיר וַאֲנִי אֶשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם וַאֲרַפֵּא אֶת אַרְצָכֶם. לְפִיכָךְ אָמַר יַעֲקֹב לְבָנָיו, וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית אֵל. אָמְרוּ לוֹ: מַה נַּעֲשֶׂה שָּׁם. אָמַר לָהֶן, כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קוּם עֲלֵה בֵית אֵל וְגוֹ'.

סימן י

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ אֶת הֶעָנִי לְלָקוֹט בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ מַהוּ עוֹנְשׁוֹ, כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ מִי שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ אֶת הָעֲנִיִּים לְלָקֹט בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אוֹ מִי שֶׁמַּנִּיחַ אֶחָד וְאֶחָד אֵינוֹ מַנִּיחַ לְלָקוֹט, אוֹ מִי שֶׁמְּסַיֵּעַ אַחַד מֵהֶן בַּשָּׁעַת הַקָּצִיר אוֹ בְּשָׁעַת הַבָּצִיר, הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים. עַל זֶה נֶאֱמַר, אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם (משלי כב, כח), גְּבוּל עוֹלִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי עָשִׂיתִי אוֹתְךָ לְמַעְלָה וְהֶעָנִי לְמַטָּה, יָכוֹל אֲנִי לַעֲשׂוֹתְךָ לְמַטָּה וְלֶעָנִי לְמַעְלָה, לָמָּה, כִּי דַּיָּן אָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח).

שְׁאֲלָה מַטְרוֹנָא אֶת רַבִּי יוֹסִי בֶּן חֲלַפְתָּא, לְכַמָּה יָמִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ. אָמַר לָהּ: לְשִׁשָּׁה יָמִים, דִּכְתִיב: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם (שמות כ, יא). אָמְרָה לוֹ: וּמִן אוֹתָהּ שָׁעָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה מַה הוּא עוֹשֶׂה. אָמַר לָהּ: עוֹשֶׂה סְלָמוֹת, מַעֲלֶה לָזֶה מוֹרִיד לָזֶה, מַעֲשִׁיר לָזֶה מוֹרִישׁ לָזֶה. תֵּדַע, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא יַעֲקֹב לָאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּתִיב בּוֹ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי, וְלֹא עוֹד אֶלָּא וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו. אִלּוּ הָיָה לוֹ כַּר אוֹ כֶּסֶת, הָיָה מַנִּיחַ שָׁם אֶת רֹאשׁוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס בְּבֵיתוֹ שֶׁל לָבָן הֶעָשִׁיר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד (בראשית ל, מג). מִנַּיִן, מִכֹּחַ הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכוֹ אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם (בראשית כח, ד). וּמֶה הָיְתָה בִּרְכַּת אַבְרָהָם, וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א). כֵּיוָן שֶׁחָזַר מִבֵּית לָבָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צָרִיךְ אֲנִי לְבָרְכוֹ. מִיָּד נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ (בראשית לה, ט).

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל אַרְחוֹת ה' חֶסֶד וֶאֱמֶת (תהלים כה, י). בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ (דברים יג, ה), וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו (דברים ח, ו), אָמְרוּ לוֹ: מִי יוּכַל לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו, וְהָכְתִיב, ה' בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו (נחום א, ג), וּכְתִיב: בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ (תהלים עז, כ), וּכְתִיב: אֵשׁ לְפָנָיו תֹּאכַל וּסְבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד (תהלים נ, ג). אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל,

לֹא אָמַרְתִּי לָכֶם כָּךְ, אֶלָּא דְּרָכָיו חֶסֶד וֶאֱמֶת וּגְמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב: כָּל אָרְחוֹת ה' חֶסֶד וֶאֱמֶת.

וּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁתְּחִלַּת הַתּוֹרָה גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְאֶמְצָעִיתָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְסוֹפָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים. תְּחִלָּתָהּ הִלְבִּישׁ עֲרֻמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּישֵׁם (בראשית ג, כא). אֶמְצָעִיתָהּ בִּקּוּר חוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא (בראשית יח, א). וְסוֹפָהּ, קְבַר מֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי (דברים לד, ו). אַף אַתֶּם תֵּלְכוּ אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה אַתֶּם חוֹטְאִים עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע וְאַתֶּם מְשֻׁעְבָּדִים תַּחַת הָאֻמּוֹת, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין שְׁכִינָתִי זָזָה מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר (ישעיה סג, ט). וּבְשִׂמְחָתָם שִׂמְחָה לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ (ש"א ב, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַיִם וְשַׂשְׂתִּי בְעַמִּי (ישעיה סה, יט). וְאוֹמֵר: וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ (ישעיה סב, ה). הֱוֵי, כָּל אָרְחוֹת ה' חֶסֶד וֶאֱמֶת.

וישב

סימן א

כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר וַיֵּשֶׁב, לְשׁוֹן צַעַר הוּא. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְגוֹ', וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת (בראשית מז, כט). וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק וְגוֹ', וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא (שמות לב, כח). וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם, וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים (בראשית לז, כה). וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבָטַח (מלכים א ה, ה), וַיָּקֶם ה' שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה (מלכים א יא, יד). וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים, וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת (במדבר כה, א). וְכֵן אַתָּה פּוֹתֵר אֶת כֻּלָּם בָּרָעָה הַזּוֹ. וְאַף כָּאן וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה.

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי עֵשָׂו אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אַלּוּפֵי בְנֵי עֵשָׂו נִתְיָרֵא, אָמַר מִי יוּכַל לַעֲמֹד כְּנֶגֶד אַלּוּפִים אֵלּוּ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְגַמַּלִּים הָרְבֵּה שֶׁהָיוּ טְעוּנִין פִּשְׁתָּן, הָיָה עוֹמֵד הַנַּפָּח וְתָמַהּ וְאָמַר הֵיכָן יִכָּנֵס כָּל הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה. פִּקֵּחַ אֶחָד הָיָה שָׁם, אָמַר לוֹ מַה לְךָ לִתְמוֹהַ, נִיצוֹץ אֶחָד יֵצֵא מִמַּפּוּחַ שֶׁלְּךָ וִיכַלֶּה אוֹתוֹ. אַף כָּךְ, כְּשֶׁרָאָה יַעֲקֹב אָבִינוּ עֵשָׂו וְאַלּוּפָיו, נִתְיָרֵא. אָמַר, מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִי כְּנֶגֶד אֵלּוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גֵּץ שֶׁלְּךָ יְכַלֶּה אוֹתָם וְזֶה יוֹסֵף, דִּכְתִיב: וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וְגוֹ' (עובדיה א, יח), לְכָךְ כְּתִיב וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב וְגוֹ', אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִתְעַסֵּק הַכָּתוּב לְכָתֹב יִחוּסֵיהֶם. וְכִי לֹא הָיָה לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה שֶּׁיִּכְתֹּב אֶלָּא אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף לוֹטָן. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁמַּתְחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְעַסֵּק וּמִתְיַחֵס בְּיִחוּסֵיהֶן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם פִּתְחוֹן פֶּה, לְהוֹדִיעַ לַבְּרִיּוֹת עִקָּרֵיהֶן וְנִוּוּלֵיהֶם. כֵּיצַד, כְּשֶׁבָּא לְיַחֵס אֶת בְּנֵי חָם, וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם, וְכוּשׁ יָלַד אֶת נִמְרוֹד, עָמַד לְהַכְעִיס, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּור (בראשית י, ח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת לוּדִים וְגוֹ' אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם וְגוֹ', אֵינוֹ אוֹמֵר אֲשֶׁר הוֹלִידוּ אֶלָּא אֲשֶׁר יָצְאוּ, לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵן כֻּלָּן בְּנֵי זִמָּה.

וְכֵן נִתְעַסֵּק בְּיִחוּס בְּנֵי עֵשָׂו, וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו, לְהוֹדִיעַ נִוּוּלָן. שֶׁאַתְּ מוֹצֵא שֶׁהֵן בְּנֵי זִמָּה, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן וְאוֹמֵר צְפִי וְגַעְתָּם קְנַז וְתִמְנַע וַעֲמָלֵק (דה"א א, לו). וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז (בראשית לו, יב), מְלַמֵּד שֶׁנִּשָּׂא אֶת בִּתּוֹ. כֵּיצַד, הָיָה בָּא אֶל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וְעִבְּרָהּ וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ תִּמְנָע וְנִשָּׂאָהּ כְּנוֹשֵׂא בִּתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר, וְהָיְתָה בִּתּוֹ.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְגוֹ'. וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב, שֶׁהָיְתָה מִן אֱלִיפָז, וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא שׁוּב שֶׁאֵין קַלְקָלָה אֶלָּא בְּנֵי שֵׂעִיר, דִּכְתִיב: אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה (בראשית לו, כא). וּלְהַלָּן עוֹשֶׂה עֲנָה בֶּן צִבְעוֹן, הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא וְגוֹ' (בראשית לו, כד). מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ אֶת עֲנָה, נִמְצָא שֶׁהָיָה אָחִיו וּבְנוֹ. שׁוּב בָּא אֶל כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת עֲנָה וְיָצְתָה אָהֳלִיבָמָה מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו (בראשית לו, יד), וּנְשָׂאָהּ עֵשָׂו לְאִשָּׁה. וּלְפִי שֶׁהָיוּ כֻּלָּם בְּנֵי זִמָּה, פֵּרְשָׁם הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ נִוּוּלָם.

אֲבָל יִשְׂרָאֵל, קָרְבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּקְרָאָן חֶבֶל וְנַחֲלָה וְחֵלֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ (דברים לב, ט). וּכְתִיב: וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים (שמות יט, ה). וּכְתִיב: וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת (ירמיה ב, כא). וְלָמָּה נִתְעַסֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְּחִלָּה בְּיִחוּסֵיהֶן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ מַרְגָּלִית מֻשְׁלֶכֶת בְּתוֹךְ הֶעָפָר וּבְתוֹךְ הַצְּרוֹרוֹת. הֶצְרֵךְ הַמֶּלֶךְ לְפַשְׁפֵּשׁ בֶּעָפָר וּבִצְרוֹרוֹת לְהוֹצִיא אֶת הַמַּרְגָּלִית מִתּוֹכָן. כְּשֶׁהִגִּיעַ הַמֶּלֶךְ לַמַּרְגָּלִית, הִנִּיחַ אֶת הֶעָפָר וְאֶת הַצְּרוֹרוֹת וְנִתְעַסֵּק בַּמַּרְגָּלִית.

כָּךְ נִתְעַסֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדוֹרוֹת לְשֶׁעָבַר וּכְלָלָן וּמַנְיָנָן, אָדָם שֵׁת אֱנוֹשׁ, קֵינָן מַהֲלַלְאֵל יֶרֶד וְגוֹ' (דה"א א, א-ב). וְכֵן בַּעֲשָׂרָה דוֹרוֹת הַשְּׁנִיִּים, שֵׁם אַרְפַּכְשַׁד שֶׁלַח וְגוֹ'. וְהַתִּינוֹק נוֹטֵל אֶת הַסֵּפֶר וְקוֹרֵא עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם עַד נֹחַ בְּבַת אַחַת. כְּשֶׁהִגִּיעַ לַעֲשָׂרָה דוֹרוֹת שְׁמִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם, כְּמוֹ כֵן קוֹרֵאם בְּבַת אַחַת. כְּשֶׁהִגִּיעַ לַמַּרְגָּלִיּוֹת, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הִתְחִיל מִתְעַסֵּק בָּהֶן. לְכָךְ נִסְמְכָה פָּרָשַׁת אַלּוּפֵי בְנֵי עֵשָׂו לְפָרָשָׁה זוֹ.

דָּבָר אַחֵר, אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, וַהֲלֹא רְאוּבֵן הוּא הַבְּכוֹר. אֶלָּא, וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל וְלוֹ לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה (דה״א ה, א). דָּבָר אַחֵר, אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהָיָה יוֹסֵף דּוֹמֶה לְאָבִיו בְּכָל דָּבָר, וְכָל מַה שֶּׁעָבַר עַל יַעֲקֹב כָּךְ עָבַר עַל יוֹסֵף. יַעֲקֹב קִנֵּא בוֹ עֵשָׂו אָחִיו, וְיוֹסֵף קִנְּאוּ בוֹ אֶחָיו. יַעֲקֹב גָּלָה לְחָרָן, יוֹסֵף גָּלָה לְמִצְרַיִם. יַעֲקֹב אָמַר, גְּנֻבְתִּי יוֹם וּגְנֻבְתִּי לָיְלָה, וְיוֹסֵף אָמַר, כִּי גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי.

סימן ב

וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זְקֻנִים, בֶּן אִיקוֹנִים, שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לוֹ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר, לְכָךְ נִקְרָא בֶן זְקֻנִים, עַל שֵׁם וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו (בראשית מז, יב), בֶּן זְקֻנָתוֹ שֶׁל אָבִיו. וּלְפִי שֶׁרָאָה בַּחֲלוֹמוֹ שֶׁעָתִיד לִמְלֹךְ וְהִגִּיד לְאָבִיו, קִנְּאוּ בוֹ אֶחָיו.

וַיַּבֵּא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה. אָמַר לְאָבִיו, אַחַי אוֹכְלִין אֵבֶר מִן הֶחָי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, בְּדָבָר שֶׁיָּצָא מִפִּיךָ, בּוֹ אַתָּה נֶחְשָׁד, וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם (בראשית מג, לב). וּלְפִי שֶׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם לָשׁוֹן הָרַע, לְפִיכָךְ קִנְּאוּ בוֹ אֶחָיו וְנִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ שָׁם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.

אָמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, לֵךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְגוֹ' וַיָּבֹא שְׁכֶמָה, מָקוֹם מְזֻמָּן לַפֻּרְעָנוּת. בְּשִׁכֶם עִנּוּ אֶת דִּינָה, בְּשִׁכֶם מָכְרוּ אֶת יוֹסֵף, בְּשִׁכֶם נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וַיִּבָּן יָרְבָעָם אֶת שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם (מלכים א יב, כה). וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ, אֵין אִישׁ הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא גַּבְרִיאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל (דניאל ט, כא). וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וְגוֹ', וַיִּקְחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְגוֹ', מַיִם אֵין בּוֹ, נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים הָיוּ בוֹ. מֶה עָשָׂה רְאוּבֵן, הָלַךְ וְיָשַׁב בְּאֶחָד מִן הֶהָרִים לֵירֵד בַּלַּיְלָה לְהַעֲלוֹת אֶת יוֹסֵף, וְתִשְׁעָה אֶחָיו יוֹשְׁבִין בְּמָקוֹם אֶחָד כְּאִישׁ אֶחָד בְּעֵצָה אַחַת לַהֲמִיתוֹ.

עָבְרוּ עֲלֵיהֶם יִשְׁמְעֵאלִים. אָמְרוּ, לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, הֵן מוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְקָצוֹת הַמִּדְבָּר. עָמְדוּ מְכָרוּהוּ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, לְכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁנֵי כֶסֶף לִקְנוֹת מִנְעָלִים לְרַגְלֵיהֶם. וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁנַּעַר יָפֶה כְּמוֹתוֹ נִמְכַּר בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֻשְׁלַךְ לַבּוֹר, מִתּוֹךְ פַּחַד נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים שֶׁבּוֹ, נִשְׁתַּנָּה זִיו פָּנָיו וּבָרַח מִמֶּנּוּ דָּמוֹ וְנַעֲשׂוּ פָּנָיו יְרַקּוֹת. לְפִיכָךְ מְכָרוּהוּ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף בַּעֲבוּר נַעֲלַיִם.

אָמְרוּ, נַחֲרִים בֵּינֵינוּ שֶׁלֹּא יַגִּיד אֶחָד מִמֶּנּוּ לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. אָמַר לָהֶם יְהוּדָה, רְאוּבֵן אֵינוֹ כָאן וְאֵין הַחֵרֶם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. מֶה עָשׂוּ, שִׁתְּפוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאוֹתוֹ הַחֵרֶם, שֶׁלֹּא יַגִּיד לַאֲבִיהֶם.

כֵּיוָן שֶׁיָּרַד רְאוּבֵן בַּלַּיְלָה לְאוֹתוֹ הַבּוֹר לְהַעֲלוֹתוֹ וְלֹא מְצָאוֹ, קָרַע אֶת בְּגָדָיו וּבָכָה. חָזַר לְאֶחָיו אָמַר לָהֶם: הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אֲנִי בָא. הִגִּידוּ לוֹ אֶת הַמַּעֲשֶׂה וְאֶת הַחֵרֶם וְשָׁתַק.

וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב (תהלים קמז, יט), דָּבָר זֶה לֹא הִגִּיד, מִפְּנֵי הַחֵרֶם. לְפִיכָךְ אָמַר יַעֲקֹב, טָרַף טֹרַף יוֹסֵף. רַבִּי מָנָא אוֹמֵר, בְּמְכִירַת יוֹסֵף לָקוּ הַשְּׁבָטִים וְלֹא הִתְכַּפֵּר לָהֶם עָוֹנָם עַד שֶׁמֵּתוּ. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר, אִם יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תְּמֻתוּן (ישעיה כב, יד).

וּלְפִיכָךְ בָּא רָעָב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁבַע שָׁנִים, וַיָּרְדוּ אֶחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרַיִם וּמָצְאוּ יוֹסֵף חַי וְהִתִּירוּ אֶת הַחֵרֶם, וְשָׁמַע יַעֲקֹב שֶׁהוּא חַי, וּכְתִיב בּוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. וְכִי מֵתָה הָיְתָה, אֶלָּא שֶׁחָיְתָה מִן הַחֵרֶם וְשָׁרְתָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקָה הֵימֶנּוּ.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, הַחֵרֶם הִיא הַשְּׁבוּעָה, וְהַשְּׁבוּעָה הִיא הַחֵרֶם. צֵא וּלְמַד מִיהוֹשֻׁעַ שֶׁהֶחֱרִים אֶת יְרִיחוֹ, וְנִשְׁרַף עָכָן עַל שֶׁפִּשֵּׁט יָדוֹ בַּחֵרֶם וְלָקַח אֶת הָאַדֶּרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב שֶׁהָיָה בְּאוֹתָן תְּרָפִים שֶׁל יְרִיחוֹ וְשָׁם טָמְאָה חָקוּק עָלָיו, וְהָלַךְ וְהִטְמִינָם בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ. וְעַל שֶׁמָּעַל בַּחֵרֶם, נָפַל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ, וְקָרַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת בְּגָדָיו וְנָפַל עַל פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי הָאָרוֹן. וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קֻם לְךָ וְגוֹ', חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם (יהושע ז, י-יא). לָמָּה כְּתִיב כָּאן גַּם חָמֵשׁ פְּעָמִים. לַלַּמֶּדְךָ שֶׁכָּל הָעוֹבֵר עַל הַחֵרֶם, כְּעוֹבֵר עַל חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. וְכָל עֲבֵרוֹת נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ, וְחֵרֶם נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ וּמִכָּל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אָלֹה וְכַחֵשׁ וְגוֹ', עַל כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאָמְלַל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וְגוֹ' (הושע ד, ב-ג). וְאוֹמֵר: עַל כֵּן אָלָה אָכְלָה אֶרֶץ וַיֶּאְשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ עַל כֵּן וְגוֹ' (ישעיה כד, ו). וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, בְּעָכָן נֶאֱמַר, הֲלוֹא עָכָן בֶּן זֶרַח מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם וְעַל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל הָיָה קָצָף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גָוַע בַּעֲוֹנוֹ (יהושע כב, כ).

כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ, חָטָא יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, מִי חָטָא. אָמַר לוֹ: וְכִי דֵּלְטוֹר אֲנִי, הַטֵּל גּוֹרָלוֹת וְתֵדַע. הָלַךְ וְהִטִּיל גּוֹרָלוֹת, נָפַל הַגּוֹרָל עַל עָכָן. אָמַר לוֹ עָכָן, בַּגּוֹרָל אַתָּה בָא עָלַי, הַטֵּל הַגּוֹרָל בֵּינְךָ וּבֵין אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְיִפֹּל עַל אַחַד מִכֶּם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, נִסְתַּכֵּל יְהוֹשֻׁעַ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים שֶׁבַּאֲבָנֵי אֵפוֹד שֶׁהָיוּ עַל לִבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל וְרָאָה אֶבֶן שֵׁבֶט יְהוּדָה שֶׁכָּהָה אוֹרָהּ. שֶׁכְּךָ הָיָה מִשְׁפַּט הַחשֶׁן, כָּל שֵׁבֶט שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוָה, מַגִּיהַּ אַבְנוֹ וּמַבְהִיק אוֹרָהּ. וְכָל שֵׁבֶט שֶׁעוֹבֵר עֲבֵרָה, אַבְנוֹ כֵּהָה. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יְהוֹשֻׁעַ כָּךְ, אָמַר לוֹ בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (יהושע ז, יט). מִיָּד אָמַר עָכָן, אָנֹכִי חָטָאתִי. אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, מָה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה, הַיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר וְיֵשׁ לְךָ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַחֵרֶם, שֶׁהָרֵי הַשְּׁבָטִים שֶׁקִּנְאוּ עַל פִּילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה וְלֹא קִנְאוּ עַל פֶּסֶל מִיכָה, הָרְגוּ בָהֶן בְּנֵי בִנְיָמִין פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית כַּמָּה אֲלָפִים, וּלְבַסּוֹף עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנָפְלוּ לִפְנֵי הָאָרוֹן וְנִתְרַצָּה לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהֶחֱרִימוּ שֶׁיִּבְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִקְטַן וְעַד

גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה הָיְתָה לַאֲשֶׁר לֹא עָלָה אֶל ה' הַמִּצְפָּה לֵאמֹר מוֹת יוּמָת (שופטים כא, ה). וְכִי שְׁבוּעָה הָיְתָה שָׁם, אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַחֵרֶם הִיא הַשְּׁבוּעָה. אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד לֹא עָלוּ וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה.

וְעוֹד לָמוּד הוּא מִשָּׁאוּל בֶּן קִישׁ שֶׁאָמַר, אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא טָעַם כָּל הָעָם לָחֶם, וְיוֹנָתָן לֹא שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת קְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ בְּיַעֲרַת הַדְּבָשׁ וְגוֹ' (ש"א יד, כד-כז). רָאָה שָׁאוּל פְּלִשְׁתִּים מִתְגַּבְּרִין עַל יִשְׂרָאֵל וְיָדַע שֶׁמָּעֲלוּ בַּחֵרֶם. הִגִּישׁ הָאֵפוֹד וְרָאָה שֶׁאֶבֶן שֵׁבֶט בִּנְיָמִין מַכָּהָה אוֹרָהּ. הִפִּיל גּוֹרָל בֵּינוֹ וּבֵין יוֹנָתָן בְּנוֹ וְנִלְכַּד יוֹנָתָן. נָטַל עָלָיו חֶרֶב לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן. וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל וְגוֹ'.

הַכּוּתִיִּים לֹא נֶחְשְׁבוּ מִשִּׁבְעִים לְשׁוֹן אֶלָּא מִיֶּתֶר חֲמִשָּׁה גּוֹיִם שֶׁשָּׁבָה מֶלֶךְ אַשּׁוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֵא מֶלֶךְ אַשּׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּמִסְפַרְוַיִם וַיֹּשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן (מלכים ב יז, כד). רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הוֹסִיף עֲלֵיהֶן אַרְבָּעָה וְנַעֲשׂוּ תִּשְׁעָה, דִּינָיֵא וַאֲפַרְסַתְכָיֵא טַרְפֶּלָיֵא אֲפַרְסָיֵא אַרְכָּוֵיי בַּבְלָיֵא שׁוּשַׁנְכָיֵא דֶּהָוֵא עֵלְמָיֵא (עזרא ד).

כְּשֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִשֹּׁמְרוֹן, שָׁלַח סַנְחֵרִיב אֶת עֲבָדָיו וְהוֹשִׁיבָן בְּשֹׁמְרוֹן לְהַעֲלוֹת מַס לַמַּלְכוּת. שִׁלַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶן אֶת הָאֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִּתְחִלַּת שִׁבְתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת ה' וַיְשַׁלַּח ה' בָּהֶם אֶת הָאֲרָיוֹת. שָׁלְחוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וְגוֹ' וַיְשַׁלַּח בָּם אֶת הָאֲרָיוֹת וְהִנָּם מְמִיתִים אוֹתָם וְגוֹ' (מלכים ב יז, כה-כו). שִׁלַּח וְקָרָא לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם כָּל הַשָּׁנִים שֶׁהֱיִיתֶם בְּאַרְצָכֶם לֹא שִׁכְּלָה אֶתְכֶם חַיַּת הַשָּׂדֶה וּמָה עֶסְקָהּ עַכְשָׁו. אָמְרוּ נֹאמַר לוֹ דָּבָר אֶחָד, אוּלַי יָשִׁיב אוֹתָנוּ לְאַרְצֵנוּ. אָמְרוּ לוֹ: הָאָרֶץ אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת גּוֹי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְלֹא נִמּוֹל. אָמַר לָהֶן, תְּנוּ לִי שְׁנַיִם מִכֶּם שֶׁיֵּלְכוּ לְשָׁם וִילַמְּדוּ אוֹתָם, וּדְבַר הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב. מִיָּד שָׁלְחוּ לְשָׁם אֶת רַבִּי דוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי וְאֶת רַבִּי סָבַיָּא, וְלִמְּדוּ אוֹתָם בְּכָתַב סֵפֶר תּוֹרָה נוֹטָרִיקוֹן וּבוֹכִין.

וְאַף עַל פִּי כֵן, אֶת ה' הָיוּ יְרֵאִים וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים. עַד שֶׁעָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל וּזְרֻבָּבֶל וְיהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק וְהִתְחִילוּ בּוֹנִין בַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן קָמוּ זְרֻבָּבֶל בַּר שַׁלְתִּיאֵל וְיֵשׁוּעַ בַּר יוֹצָדָק וְשָׁרְיוּ לְמִבְנָא בֵּית אֱלָהָא וְגוֹ' (עזרא ה, ב). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּאוּ עֲלֵיהֶן הַשֹּׁמְרוֹנִים לַמִּלְחָמָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף. וְכִי שֹׁמְרוֹנִים הָיוּ, וַהֲלֹא כּוּתִיִּים הָיוּ. אֶלָּא עַל שֵׁם הָעִיר שֹׁמְרוֹן נִקְרְאוּ שֹׁמְרוֹנִים. וְעוֹד בְּקֹשׁוּ לְהָרֹג אֶת נְחֶמְיָה בְּמִרְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵה וְנִוָּעֲדָה יַחְדָּו בַּכְּפָרִים בְּבִקְעַת אוֹנוֹ וְגוֹ' (נחמיה ו, ב). וּבִטְּלוּ מְלֶאכֶת בֵּית ה' שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן

בְּטֵלַת עֲבִידַת בֵּית אֱלָהָא דִּי בִירוּשְׁלֵם וַהֲוָת בָּטְלָא עַד שְׁנַת תַּרְתֵּין לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מֶלֶךְ פָּרָס (עזרא ד, כד).

מֶה עָשָׂה עֶזְרָא וּזְרָבָבֶל וְיהוֹשֻׁעַ. קִבְּצוּ אֶת כָּל הַקָּהָל אֶל הֵיכַל ה', וְהֵבִיאוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שׁוֹפָרוֹת וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת סִפְרֵי תוֹרָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת, וְהָיוּ תוֹקְעִין וְהַלְוִיִּם הָיוּ מְשׁוֹרְרִין וּמְזַמְּרִין וּמַחֲרִימִין וּמְשַׁמְּתִין וּמְנַדִּין אֶת הַכּוּתִיִּים בְּסוֹד שֵׁם הַמְפֹרָשׁ וּבִכְתָב הַנִּכְתָּב עַל הַלּוּחוֹת, וּבְחֵרֶם בֵּית דִּין הָעֶלְיוֹן וּבְחֵרֶם בֵּית דִּין הַתַּחְתּוֹן, שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל פַּת כּוּתִי. מִכָּאן אָמְרוּ, הָאוֹכֵל פַּת כּוּתִי, כְּאוֹכֵל בְּשַׂר חֲזִיר. וְאַל יִתְגַּיֵּר כּוּתִי בְּיִשְׂרָאֵל, וְאַל יְהֵא לָהֶם חֵלֶק בְּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת לֵאלֹהֵינוּ (עזרא ד, ג). וּכְתִיב: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָיִם (נחמיה ב, כ). וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְשָׁלְחוּ אֶת הַחֵרֶם לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּבָבֶל, וְהֵם הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם חֵרֶם עַל חֵרֶם. וְהַמֶּלֶךְ כּוֹרֶשׁ קָבַע עֲלֵיהֶם חֵרֶם עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וֵאלָהָא דִּי שַׂכִּן שְׁמֵהּ תַּמָּה יְמַגַּר כָּל מֶלֶךְ וְעַם דִּי יִשְׁלַח יְדֵהּ לְהַשְׁנָיָא וְגוֹ' (עזרא ו, יב).

סימן ג

וַיּוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לְהַבְדִּיל עַל נֵר שֶׁל גּוֹי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָסוּר לְהַבְדִּיל עַל הַנֵּר שֶׁל גּוֹי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. לָמָּה, שֶׁלֹּא שָׁבַת מִמְּלָאכָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אִם אַתָּה מַבְדִּיל עַל נֵרוֹ שֶׁל גּוֹי, אַתָּה עוֹשֶׂה הַגּוֹי כְּאִלּוּ הוּא סָפוּן. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ (ישעיה מ, יז).

מַעֲשֶׂה בְּאַנְטוֹנִינוֹס שֶׁבָּא לְקִסְרִין וְשָׁלַח אַחַר רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וְהָלַךְ עִמּוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּנוֹ וְרַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל. רָאָה רַבִּי שִׁמְעוֹן שָׁם לְגִיוֹן אֶחָד נָאֶה וּמְשֻׁבָּח, רֹאשׁוֹ מַגִּיעַ לְקַפֶּאלִירָס שֶׁל עַמּוּדִים. אָמַר לוֹ לְרַבִּי חִיָּא, רְאֵה כַּמָּה פְּטוּמִין עֲגַלִּין שֶׁל עֵשָׂו. נְטָלוֹ רַבִּי חִיָּא וְהוֹלִיכוֹ לַשּׁוּק וְהֶרְאָהוּ סַל שֶׁל עֲנָבִים וְשֶׁל תְּאֵנִים וְהַזְּבוּבִין עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי חִיָּא, זְבוּבִין אֵלּוּ וְאוֹתוֹ לְגִיוֹן שָׁוִין. כְּשֶׁעָלָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אֵצֶל אָבִיו, אָמַר לוֹ כָּךְ אָמַרְתִּי לְרַבִּי חִיָּא וְכָךְ הֵשִׁיב לִי. אָמַר לוֹ: כָּל כָּךְ נָתַן רַבִּי חִיָּא הַבַּבְלִי מַמָּשׁ שֶׁהִשְׁוָה אוֹתָן לִזְבוּבִין, לְפִי שֶׁלְּגִיוֹנִים אֵלּוּ אֵינָן סְפוּנִין לִכְלוּם. אֲבָל זְבוּבִין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק ה' לַזְּבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאֹרֵי וְגוֹ' (ישעיה ז, יח). וְכֵן, וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה (שמות כג, כח), וּבְכִנִּים וּצְפַרְדְּעִים. תֵּדַע, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם גְּזֵרַת יְדֵעַ תֵּדַע, בַּקָּטֹן שֶׁבַּשְּׁבָטִים עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, וְנִמְכַּר יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם, וְיָרְדוּ יַעֲקֹב וּבָנָיו וּפָרְעוּ אֶת הַשֶּׁטֶר. לְכָךְ כְּתִיב: וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה.

וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ (תהלים צב, ו). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, יֵשׁ לְךָ בְּרִיּוֹת שֶׁהֵן גְּדוֹלוֹת בַּיָּם וְאֵינָן גְּדוֹלוֹת בַּיַּבָּשָׁה,

גְּדֵלוֹת בַּיַּבָּשָׁה וְאֵינָן גְּדֵלוֹת בַּיָּם. אִם יַעֲלוּ אוֹתָן שֶׁבַּיָּם לַיַּבָּשָׁה, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְאִם יֵרְדוּ אוֹתָן שֶׁבַּיַּבָּשָׁה לַיָּם, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְיוֹנָה יָרַד לַיָּם וְחָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁאוּ אֶת יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל הַיָּם (יונה א, טו). וְהַדָּג עָלָה לַיַּבָּשָׁה וְחָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' לַדָּג וַיָּקֵא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבָּשָׁה. נִמְצָא, מָקוֹם מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה חַיָּיו שֶׁל זֶה, וּמָקוֹם מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה חַיָּיו שֶׁל זֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'.

יֶשׁ לְךָ בְּרִיּוֹת שֶׁהֵן גְּדֵלוֹת בָּאֲוִיר וְאֵין גְּדֵלוֹת בָּאוּר, יֵשׁ לְךָ בְּרִיּוֹת בָּאוּר וְאֵינָן גְּדֵלוֹת בָּאֲוִיר. אִם עוֹלוֹת שֶׁבָּאֲוִיר לָאוּר, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְאוֹתָן שֶׁבָּאוּר אִם עוֹלוֹת לָאֲוִיר, אֵין לָהֶם חַיִּים. וַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה הָשְׁלְכוּ לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן וְעָלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן נָפְקִין שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ מִן גּוֹא נוּרָא (דניאל ג, כו). בְּרִיּוֹת הַגְּדֵלוֹת בָּאוּר וְאֵינָן גְּדֵלוֹת בָּאֲוִיר, וְאֵיזוֹ, זוֹ סַלְמַנְדְּרָא. כֵּיצַד, הַזַּגְּגִין הָעוֹשִׂין אֶת הַזְּכוּכִית, כְּשֶׁהֵן מַסִּיקִין אֶת הַכִּבְשָׁן שִׁבְעָה יָמִים וְשִׁבְעָה לֵילוֹת רְצוּפִין, מִכֹּבֶד הָאוּר יוֹצֵא מִשָּׁם בְּרִיָּה הַדּוֹמָה לְעַכְבָּר (ס"א: לְעַכָּבִישׁ), וְהַבְּרִיּוֹת קוֹרִין אוֹתָהּ סַלְמַנְדְּרָא. אָדָם סָךְ יָדוֹ מִדָּמָהּ אוֹ אֶחָד מֵאֵבָרֶיהָ, אֵין הָאוּר שׁוֹלֵטֶת בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. לָמָּה, עַל שֶׁתְּחִלַּת בְּרִיאָתָהּ מִן הָאוּר. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין אוּר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, קַל וָחֹמֶר מִסַּלְמַנְדְּרָא. וּמָה סַלְמַנְדְּרָא עַל שֶׁתְּחִלַּת בְּרִיאָתָהּ מִן הָאוּר, הַסָּךְ מִדָּמָהּ אֵין הָאוּר שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שׁוֹמְרֵי תוֹרָה שֶׁהִיא דַּת אֵשׁ וְנִתְּנָה מִיַּד אֵשׁ אוֹכְלָה וְלוֹמְדֶיהָ בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'.

מַהוּ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַחֲשָׁבָה עֲמֻקָּה נְטַלְתָּ עִם אַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים כְּשֶׁאָמַרְתָּ לוֹ יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֶךָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, שֶׁיִּהְיוּ גֵּרִים וְתוֹשָׁבִים בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם מִשְׁתַּעְבְּדִין אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְהָיוּ חַיָּבִין לֵירֵד מְכֻפָּתִין בְּקוֹלָרִין. וְלֹא עָשָׂה כָךְ, אֶלָּא חָשַׁב הֵיאַךְ לְהוֹרִידָן בְּכָבוֹד, וְהֵבִיא עֲלֵילָה שֶׁיֵּאָהֵב יַעֲקֹב לְיוֹסֵף וְיִשְׁנְאוּהוּ אֶחָיו וְיִמְכְּרוּהוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיוֹרִידוּהוּ לְמִצְרַיִם וְיֵרֵד יַעֲקֹב וּבָנָיו בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה.

סימן ד

וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְכוּ חֲזוּ מִפְעָלוֹת אֱלֹהִים נוֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם (תהלים סו, ה). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, אַף הַנּוֹרָאוֹת שֶׁאַתָּה מֵבִיא עָלֵינוּ, בַּעֲלִילָה אַתְּ מְבִיאָן. בֹּא וּרְאֵה כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן בָּרָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. מִנַּיִן, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב), זֶה מַלְאַךְ הַמָּוֶת הַמַּחֲשִׁיךְ פְּנֵיהֶם שֶׁל בְּרִיּוֹת.

וְאָדָם נִבְרָא בַּשִּׁשִּׁי וְעָלִילָה נִתְלָה בּוֹ שֶׁהוּא הֵבִיא אֶת הַמִּיתָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יז). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לִילֵךְ לְבֵיתוֹ כָּתַב גֵּט, נִכְנַס לְבֵיתוֹ וְהִגִּיט בְּיָדוֹ, מְבַקֵּשׁ עָלִילָה לִתְּנוֹ לָהּ. אָמַר לָהּ: מְזֹגִי לִי אֶת הַכּוֹס שֶׁאֶשְׁתֶּה. מָזְגָה לוֹ. כֵּיוָן שֶׁנָּטַל הַכּוֹס מִיָּדָהּ, אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ. אָמְרָה לוֹ: מַה פִּשְׁעִי. אָמַר לָהּ: צְאִי מִבֵּיתִי שֶׁמָּזַגְתְּ לִי כּוֹס פָּשׁוּר. אָמְרָה לוֹ: כְּבָר הָיִיתְ יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי עֲתִידָה לְמָזֹג לְךָ כּוֹס פָּשׁוּר, שֶׁכָּתַבְתָּ הַגֵּט וַהֲבֵאתוֹ בְּיָדֶךָ. אַף כָּךְ, אָמַר אָדָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַל שֶׁלֹּא בָרָאתָ עוֹלָמְךָ קֹדֶם שְׁנֵי אֲלָפִים שָׁנָה, הָיְתָה תּוֹרָה אֶצְלְךָ אָמוֹן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וָאֶהְיֶה שַׁעֲשׁוּעִים יוֹם יוֹם (משלי ח, ל), שְׁנֵי אֲלָפִים שָׁנָה, וּכְתִיב בָּהּ, זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל (במדבר יט, יד). אִלּוּלֵי שֶׁהִתְקַנְתָּ מָוֶת לַבְּרִיּוֹת, הָיִיתָ כּוֹתֵב בָּהּ כָּךְ. אֶלָּא בָּאתָ לִתְלוֹת בִּי אֶת הָעֲלִילָה. הֲוֵי, נוֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה וְגוֹ' (דברים א, לה). אִישׁ, זֶה מֹשֶׁה, דִּכְתִיב: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו (במדבר יב, ג), הָאִישׁ הַמְסֻיָּם בָּאֲנָשִׁים. וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר, וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָאֲנָשִׁים (ש"א יז, יב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה (שמות ו, א), בְּמִלְחֶמֶת פַּרְעֹה אַתָּה רוֹאֶה וְאֵין אַתָּה רוֹאֶה בְּמִלְחֶמֶת שִׁלְשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. וְכֵיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם: שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים (במדבר כ, י), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה. הֲוֵי, נוֹרָא עֲלִילָה.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּיוֹסֵף, וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם, עַל יְדֵי לָשׁוֹן שֶׁל אַרְגָּמָן שֶׁעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים, נִכְתַּב עָלָיו אַרְבַּע אוֹנָאוֹת. פַּסִּים, פ' פּוֹטִיפַר, ס' סוֹחֲרִים, י' יִשְׁמְעֵאלִים, מ' מִדְיָנִים. בְּשָׁבִיל כְּתֹנֶת פַּסִּים גָּרַם לְכָל הַשְּׁבָטִים לֵירֵד לְמִצְרַיִם. וְאָמַר רַבִּי יוּדָן, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְקַיֵּם גְּזֵרַת יָדֹעַ תֵּדַע, וְהֵבִיא עָלָיְלָה לְכָל דְּבָרִים אֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת יוֹסֵף וְיִשְׁנְאוּהוּ אֶחָיו וְיִמְכְּרוּ אוֹתוֹ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיוֹרִידוּהוּ לְמִצְרַיִם וְיִשְׁמַע יַעֲקֹב שֶׁיּוֹסֵף חַי בְּמִצְרַיִם וְיֵרֵד עִם הַשְּׁבָטִים וְיִשְׁתַּעְבְּדוּ שָׁם. הֲוֵי, וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה, אַל תִּקְרֵי הוּרַד אֶלָּא הוֹרִיד אֶת אָבִיו וְהַשְּׁבָטִים לְמִצְרַיִם.

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְפָרָה שֶׁמְּבַקְּשִׁין לִתֵּן עֹל בְּצַוָּארָהּ, וְהִיא מוֹנַעַת הָעוֹל מִן צַוָּארָהּ. מֶה עָשׂוּ. נָטְלוּ אֶת בְּנָהּ מֵאֲחֲרֶיהָ וּמָשְׁכוּ אוֹתָהּ לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁמְּבַקְּשִׁין בּוֹ לַחֲרוֹשׁ, וְהָיָה הָעֵגֶל גּוֹעֶה. שָׁמְעָה הַפָּרָה בְּנָהּ גּוֹעֶה, הָלְכָה שֶׁלֹּא בְטוֹבָתָהּ בִּשְׁבִיל בְּנָהּ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מְבַקֵּשׁ לְקַיֵּם גְּזֵרַת יָדֹעַ תֵּדַע, וְהֵבִיא עָלָיְלָה לְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְיָרְדוּ לְמִצְרַיִם וּפָרְעוּ אֶת הַשֶּׁטֶר. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה, הֲוֵי, נוֹרָא עֲלִילָה וְגוֹ'.

סימן ה

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, גָּדוֹל שֶׁבַּנֶּאֱמָנִים אֵיזֶהוּ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים הֵן. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁמַּפְרִישׁ מַעֲשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי וְאֵינוֹ נֶחְשָׁד עַל הַתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, אֵין נֶאֱמָן גָּדוֹל מִזֶּה. וְעָנִי שֶׁהִפְקִידוּ פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ וְלֹא נֶחְשָׁד עַל הַפִּקָּדוֹן, אֵין נֶאֱמָן גָּדוֹל מִזֶּה. וְרַוָּק הַדָּר בַּכְּפָר בִּשְׁכוּנַת זוֹנוֹת וְאֵינוֹ חוֹטֵא, אֵין נֶאֱמָן גָּדוֹל מִזֶּה. אֵין אַתְּ מוֹצֵא נֶאֱמָן גָּדוֹל כְּיוֹסֵף שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ), וְהוּא בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְלֹא נֶחְשַׁד עַל הָעֲרָיוֹת, בְּיוֹתֵר שֶׁהָיְתָה אֲדוֹנָתוֹ עִמּוֹ בַּבַּיִת וְהָיְתָה מְשַׁדַּלְתּוֹ בְּכָל יוֹם וְיוֹם בִּדְבָרִים. וְהָיְתָה מַחֲלֶפֶת שָׁלֹשׁ חֲלִיפוֹת בְּגָדִים בְּכָל יוֹם וְיוֹם. כֵּלִים שֶׁלָּבְשָׁה בְּשַׁחֲרִית לֹא לָבְשָׁה אוֹתָם בַּחֲצִי הַיּוֹם, וּבַחֲצִי הַיּוֹם לֹא לָבְשָׁה בֵּין הָעַרְבַּיִם. כָּל כָּךְ לָמָּה. כְּדֵי לִתֵּן עֵינָיו בָּהּ.

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: פַּעַם אַחַת נִתְקַבְּצוּ הַמְּצָרְיוֹת וּבָאוּ לִרְאוֹת יָפְיוֹ שֶׁל יוֹסֵף. מָה עָשְׂתָה אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר, נָטְלָה אֶתְרוֹגִים וְנָתְנָה לְכָל אַחַת וְאַחַת מֵהֶן וְנָתְנָה סַכִּין לְכָל אַחַת וְאַחַת, וְקָרְאָה לְיוֹסֵף וְהֶעֱמִידַתּוּ לִפְנֵיהֶן. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מְסִתַּכְּלוֹת בְּיָפְיוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הָיוּ חוֹתְכוֹן אֶת יְדֵיהֶן. אָמְרָה לָהֶן, וּמָה אַתֶּן בְּשָׁעָה אַחַת כָּךְ. אֲנִי שֶׁבְּכָל שָׁעָה רוֹאָה אוֹתוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּבְכָל יוֹם וְיוֹם מְשַׁדַּלְתּוֹ בִּדְבָרִים, וְעָמַד בְּיִצְרוֹ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו.

סימן ו

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים וְגוֹ' (קהלת ז, כו). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, אֵין לְךָ קָשֶׁה מִן הָאִשָּׁה. תֵּדַע לְךָ, שֶׁכְּשֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל, כְּתִיב: וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ (שמות לב, כח). וְעַל יְדֵי אִשָּׁה בַּשִּׁטִּים נָפְלוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף. תָּנוּ רַבָּנָן, וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה. מַהוּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ. אִלּוּלֵי שֶׁכָּתוּב בָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ, הָיְתָה תּוֹפֶסֶת לָאָדָם בַּשּׁוּק. בֹּא וּרְאֵה כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹא אֶת חַוָּה, הָיָה מְחַשֵּׁב מֵאֵיזֶה מָקוֹם לִבְרֹאתָהּ. אָמַר, אִם אֶבְרָא אוֹתָהּ מִן הָרֹאשׁ, תִּהְיֶה רוֹחָהּ גַּסָּה. מִן הָעַיִן, תִּהְיֶה סַקְרָנִית. מִן הַפֶּה, תִּהְיֶה פַּטְפְּטָנִית. מִן הָאֹזֶן, תִּהְיֶה צַיְתָנִית. מִן הַיָּדַיִם, תִּהְיֶה גּוֹנֶבֶת. מִן הָרַגְלַיִם, תִּהְיֶה פַּרְדָּנִית. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בָּרְאָהּ מִן הַצֶּלַע מִמָּקוֹם צָנוּעַ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה יוֹשֶׁבֶת בַּבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו (בראשית ב, כב). וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יָצְאוּ יְדֵיהֶן מֵאֵלּוּ הַמּוּמִין. לֹא בְרָאָהּ מִן הָרֹאשׁ שֶׁלֹּא תְּהֵא רוֹחָהּ גַּסָּה, עָמְדוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וְהָיְתָה רוּחָן גַּסָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וְגוֹ' (ישעיה ג, טז). לֹא בְרָאָהּ מִן הָעַיִן שֶׁלֹּא תְּהֵא סַקְרָנִית, עָמְדָה חַוָּה וְהָיְתָה סַקְרָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ וְגוֹ' (בראשית

ג, ו). לֹא בָרְאָהּ מִן הַפֶּה שֶׁלֹּא תְהֵא פַּטְפְּטָנִית, עֶמְדָה לְאָה וְהָיְתָה פַּטְפְּטָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת אִישִׁי (בראשית ל, טו). וְכֵן, וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א). לֹא בְרָאָהּ מִן הָאֹזֶן שֶׁלֹּא תְהֵא צַיְתָנִית, עֶמְדָה שָׂרָה וְהָיְתָה צַיְתָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל (בראשית יח, י). לֹא בְרָאָהּ מִן הַיָּד שֶׁלֹּא תְהֵא גוֹנֶבֶת, וְרָחֵל הָיְתָה גוֹנֶבֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת הַתְּרָפִים (בראשית לא, יט). לֹא בְרָאָהּ מִן הָרֶגֶל שֶׁלֹּא תְהֵא פַּרְדָּנִית, עֶמְדָה לְאָה וְהָיְתָה פַּרְדָּנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּצֵא לְאָה (בראשית ל, טז). וְכֵן וַתֵּצֵא דִינָה (בראשית לד, א).

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, וְזוֹ שֶׁאָמְרוּ, בְּכִשְׁרוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים. אֲבָל בִּצְנוּעוֹת שֶׁבְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם מַה כְּתִיב: וַתִּתְפְּשֵׁהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי. טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה, זֶה יוֹסֵף, וְחוֹטֵא יִלָּכֵד בָּהּ, זֶה זִמְרִי שֶׁנִּלְכַּד בָּהּ בַּשִּׁטִּים. וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תָּחְשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת וְגוֹ' (תהלים סט, כד). אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהַצַּדִּיקִים מִתְרוֹמְמִין בְּעֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם (בראשית כב, ד). וְכֵן וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל (בראשית כב, יג). וְכֵן וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים (בראשית יח, ב). בְּיִצְחָק, וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְגוֹ' (בראשית כד, סג). בְּיַעֲקֹב, וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֶשָׂו בָּא וַיִּחַק אֶת הַיְלָדִים (בראשית לג, א). אֲבָל הָרְשָׁעִים, נוֹפְלִים בְּעֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן (בראשית יג, י), זֶה סְדוֹם, שֶׁהִנִּיחַ לְאַבְרָהָם וְהָלַךְ לִסְדוֹם לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂיהֶן. לְכָךְ קְרָא שְׁמוֹ לוֹט, שְׁמוֹ גָּרַם לוֹ. וַיַּרְא בִּלְק בֶּן צִפּוֹר (במדבר כב, ב). וְכֵן אַתָּה פּוֹתֵר אֶת כֻּלָּם.

סימן ז

וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ (משלי יח, כא). אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, כַּלְכָּלָה שֶׁל תְּאֵנִים לְפָנָיו, אִם אָכַל מִמֶּנָּה עַד שֶׁלֹּא בֵּרַךְ, מָוֶת בְּיַד לָשׁוֹן. בֵּרַךְ וְאַחַר כָּךְ אָכַל, חַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. וְכֵן בְּיוֹסֵף לֹא הִגִּיעוּהוּ כָּל אוֹתָן הַצָּרוֹת אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁסִּפֵּר עַל אֶחָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם. וּמָה אָמַר לוֹ. רַבָּנָן אָמְרֵי, אָמַר לְאָבִיו, שֶׁהֵן נוֹהֲגִין בִּבְנֵי בִלְהָה וְזִלְפָּה מִנְהַג עֲבָדִים וְקוֹרִין אוֹתָן עֲבָדִים, וַאֲנִי נוֹהֵג בָּהֶן מִנְהַג אַחָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה וְגוֹ'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶיךָ, בּוֹ בַּדָּבָר תִּלְקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף (תהלים קה, יז).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אָמַר לוֹ: אַחַי אוֹכְלִין אֲבָר מִן הֶחָי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲפִלּוּ בְּשָׁעַת קַלְקָלָה לֹא יַעֲשׂוּ אֶלָּא בִּשְׁחִיטָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁחָטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ.

רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, יוֹסֵף הָיָה אוֹמֵר לוֹ: שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין עֵינֵיהֶן בִּבְנוֹת הָאָרֶץ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, בּוֹ בַּדָּבָר תִּקְלֶה, הֲרֵי אֲדוֹנָתְךָ נוֹתֶנֶת עֵינֶיהָ בָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו.

סימן ח

וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר אֶל אֵשֶׁת אֲדֹנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה' (ירמיה יז, ז). אִתִּ מוֹצֵא כֵּיוָן שֶׁהָיָה בְּבֵית רַבּוֹ, וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וְגוֹ'. וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְגוֹ'. וְכִי פּוֹטִיפַר רָשָׁע הָיָה רוֹאֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ, וּמַה הוּא כִּי ה' אִתּוֹ. אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זָז מִפִּיו. הָיָה נִכְנָס לְשַׁמְּשׁוֹ, וְהוּא הָיָה מְלַחֵשׁ וְאוֹמֵר: רִבּוֹן הָעוֹלָם, אַתָּה הוּא בְּטָחוֹנִי, אַתָּה הוּא פַּטְרוֹנִי, תְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאַי וּבְעֵינֵי פּוֹטִיפַר אֲדוֹנִי. וּפוֹטִיפַר אוֹמֵר לוֹ: מָה אַתָּה מְלַחֵשׁ, שֶׁמָּא כְּשָׁפִים אַתָּה עוֹשֶׂה לִי. וְהוּא מְשִׁיבוֹ, לֹא, אֶלָּא אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁאֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ.

לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ. וּמַהוּ וְכֹל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ, הָיָה מוֹזֵג לְרַבּוֹ קוֹנְדִיטוֹן, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: מַה מָּזַגְתָּ לִי. הוּא אוֹמֵר, קוֹנְדִיטוֹן. אוֹמֵר לוֹ: פְּסִינְתְּטוֹן אֲנִי רוֹצֶה, וְהָיָה פְּסִינְתְּטוֹן. הוּא אוֹמֵר, יַיִן אֲנִי רוֹצֶה, וְהָיָה יַיִן. הוּא אוֹמֵר, יַיִן מְבֻשָּׁל אֲנִי רוֹצֶה, וְהָיָה מְבֻשָּׁל. וְכֵן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ.

כֵּיוָן שֶׁרָאָה רַבּוֹ כֵּן, מָסַר לוֹ אֶת כָּל הַמַּפְתְּחוֹת וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ אַחֲרָיו כְּלוּם, שֶׁכֵּן אוֹמֵר, הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אִתִּי מַה בַּבָּיִת. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף אֶת עַצְמוֹ בְּכָךְ, הִתְחִיל אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, מְסַלְסֵל בְּשַׂעְרוֹ, וְאוֹמֵר בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁהִשְׁפִּיחַנִי בֵּית אָבִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָבִיךָ מִתְאַבֵּל עָלֶיךָ בְּשַׂק וְאֵפֶר, וְאַתָּה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמְסַלְסֵל בְּשַׂעְרֶךָ, הֲרֵי אֲדוֹנָתְךָ מְזַדַּוֶּגֶת לְךָ וּמְצַרָה לָךְ. לְכָךְ כְּתִיב: וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו. וַיְמָאֵן,

לָמָּה מֵאֵן. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, שָׂרָאָה אִיקוֹנִין שֶׁל אָבִיו, וְאָמַר לוֹ: יוֹסֵף יוֹסֵף, עֲתִידִין אַחֶיךָ לִכָּתֵב בְּאַבְנֵי אֵפוֹד, תִּרְצָה שֶׁתִּהֵא חָסֵר מִכְּלָלָן וְתִהְיֶה רוֹעֶה זוֹנוֹת, לְכָךְ מֵאֵן. וַיֹּאמֶר אֶל אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי. אָמַר לָהּ: הֲרֵי בַּעְלִיךְ לְפָנַיִךְ, לְפִי שֶׁכָּל בְּנֵי אָדָם שָׁוִין הֵן, אֵיבָרִים גְּדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְגוֹ'. וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים, נִשְׁבַּע אֲנִי לֵאלֹהִים שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת.

וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל יוֹסֵף יוֹם יוֹם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, יוֹם יוֹם, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ הָיְתָה מִתְגָּרָה בּוֹ. וְאֵין יוֹם יוֹם אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחָדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר (אסתר ג, ז). כְּשֶׁהָיְתָה בָאָה לְהָסִיחַ עִמּוֹ, הָיָה מַרְכִּין פָּנָיו לְמַטָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַבִּיט בָּהּ. מָה עָשְׂתָה. אָמַר רַב הוּנָא בַּר אִידִי, עָשְׂתָה לוֹ שַׁרְתּוּעַ שֶׁל בַּרְזֶל מִתַּחַת זְקָנוֹ, שֶׁאִם

יַרְכִּין פָּנָיו, יְהֵא הַשַּׁרְתּוּעַ מַכֵּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: עִנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלוֹ וְגוֹ' (תהלים קה, יח). אַף עַל פִּי כֵן לֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ.

אָמְרָה לוֹ: לָמָּה אֵין אַתָּה שׁוֹמֵעַ לִי, הֲלֹא אִשָּׁה אִישׁ אָנִי, אֵין אָדָם יוֹדֵעַ בָּנוּ. אָמַר לָהּ: הַשְׁתָּא הַפְּנוּיוֹת שֶׁלָּכֶם אֲסוּרוֹת לָנוּ, בְּיוֹתֵר שֶׁאַתְּ אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם (דברים ז, ג). וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָן, מָשָׁל לְגוֹי שֶׁאָמַר לְיִשְׂרָאֵל, יֶשׁ לִי מַאֲכָל יָפֶה לְהַאֲכִילְךָ. אָמַר לוֹ: מַהוּ. אָמַר לוֹ: בְּשַׂר חֲזִיר. אָמַר לוֹ: רֵיקָה, אֲפִלּוּ שְׁחוּטָה שֶׁלָּכֶם בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה אֲסוּרָה לָנוּ, וְכָל שֶׁכֵּן בְּשַׂר חֲזִיר. וְכָךְ אָמַר לָהּ יוֹסֵף, אֲפִלּוּ פְּנוּיוֹת שֶׁלָּכֶם אֲסוּרוֹת לָנוּ, כָּל שֶׁכֵּן אֵשֶׁת אִישׁ. וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ. לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. לִהְיוֹת עִמָּהּ, לָעוֹלָם הַבָּא בְּגֵיהִנֹּם. מִמַּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לִהְיוֹת עִמָּהּ, אַתְּ לָמֵד שֶׁהַבָּא עַל הַגּוֹיָה, קְשׁוּרָה בּוֹ כַּכֶּלֶב. וְאִית דְּאָמְרֵי לָהּ מֵהָכָא, יִלְפְּתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ (איוב ו, יח), שֶׁמְּלַפַּפְתּוּ וּמוֹלִיכָתוֹ לַגֵּיהִנֹּם.

סימן ט

וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וְגוֹ'. רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר. יֵשׁ אוֹמְרִים: לַעֲשׂוֹת צָרְכּוֹ נִכְנַס וּבִקֵּשׁ עַצְמוֹ וְלֹא מָצָא, דִּכְתִיב: וְאֵין אִישׁ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ, מְלַאכָה שֶׁעָלָיו מִן הַבַּיִת.

וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם זְבוּחוֹ שֶׁל נִילוֹס הָיָה וְיָצְאוּ כֻלָּם, וְנִשְׁתַּיְּרָה הִיא וְהוּא עִמָּהּ בַּבַּיִת. וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדּוֹ, וְעָלָה עִמָּהּ לַמִּטָּה וּבִקֵּשׁ עַצְמוֹ וְלֹא מָצָא, שָׂרָאָה דְמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו, וְהִפִּיל עַצְמוֹ בַּקַּרְקַע וְנַעֲץ עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו בַּקַּרְקַע. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בְּבִרְכָתוֹ, וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ, לָשׁוֹן נָקִי דִּבְּרָה תוֹרָה. וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו, שֶׁנָּעַץ יָדָיו בַּקַּרְקַע. לָמָּה, מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב. מִיָּד וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה נָסְתָּ וְיָצָאתָ חוּצָה, חַיֶּיךָ, הַיָּם יָנוּס מִפָּנֶיךָ אֲרוֹנָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס (תהלים קיד, ג).

כֵּיוָן שֶׁרָאָתָה שֶׁלֹּא שָׁמַע לָהּ, הִתְחִילָה קוֹבֶלֶת עָלָיו לְרַבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ. מִיָּד וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע רַבּוֹ כָּךְ, רָצָה לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַר אַפּוֹ. כְּתִיב הָכָא, וַיִּחַר אַפּוֹ. וּכְתִיב הָתָם, וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי (שמות כב, כג). אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, אַל תַּפְסִיד מָמוֹנֵךְ. וְכָל זֶה לֹא עָשְׂתָה אֶלָּא שֶׁמָּא יִתְרָצֶה בָהּ. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם הוֹלֶכֶת אֶצְלוֹ וְאוֹמֶרֶת לוֹ הִתְרַצֵּה לִי, וְהוּא אוֹמֵר כְּבָר נִשְׁבַּעְתִּי. וְהִיא אוֹמֶרֶת לוֹ, אֲנִי מְעַוֶּרֶת עֵינֶיךָ. וְהוּא אוֹמֵר, ה' פּוֹקֵחַ עִוְרִים. כָּאן תְּהֵא מִיתָתֵךְ בְּכָבָלִים. וְהוּא אוֹמֵר, ה' מַתִּיר אֲסוּרִים. אֲנִי מוֹכֶרֶת אוֹתְךָ בְּאֶרֶץ רְחוֹקָה. וְהוּא אוֹמֵר, ה' שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים (תהלים קמו, ז-ט).

וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שָׁם אֶלָּא עֶשֶׂר שָׁנִים. וְלָמָּה נִתּוֹסְפוּ לוֹ שָׁם שְׁתֵּי שָׁנִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה הִשְׁלַכְתָּ בִּטְחוֹנִי וּבָטַחְתָּ בְּשַׂר הַמַּשְׁקִים וְאָמַרְתָּ לוֹ שְׁתֵּי זְכִירוֹת, כִּי אִם זְכַרְתַּנִי וְהִזְכַּרְתַּנִי, תִּשְׁתַּכַּח שְׁתֵּי שָׁנִים בְּבֵית הַסֹּהַר. לָכֵן כְּתִיב: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים, שְׁתֵּי שָׁנִים לִיצִיאַת שַׂר הַמַּשְׁקִים מִבֵּית הַסֹּהַר.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בֹּא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מַכֶּה בְּאִזְמֵל וּמְרַפֵּא בְּרִטְיָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּמָה שֶׁהוּא מַכֶּה הוּא מְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אַעֲלֶה אָרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ (ירמיה ל, יז). יוֹסֵף לֹא נִמְכַּר אֶלָּא עַל יְדֵי חֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא, לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְגוֹ'. וְלֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל יְדֵי חֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם.

מקץ

סימן א

יִלַּמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָרוֹאֶה אֶת הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין בִּזְמַן שֶׁהַבְּרִיּוֹת צְרִיכִין לָהֶן, כֵּיצַד הוּא מְבָרֵךְ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל הַגְּשָׁמִים הוּא אוֹמֵר, בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. וְהַגְּשָׁמִים מֵהֵיכָן יוֹרְדִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מִמֵּימֵי אוּקְיָנוֹס הוּא שׁוֹתֶה. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַהֲלֹא מֵי אוּקְיָנוֹס מְלוּחִין הֵן. אָמַר לוֹ: מִתְמַתְּקִין מִן הָעֲבִים שֶׁבָּרָקִיעַ, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן שְׁחָקִים, שֶׁהֵן שׁוֹחֲקִין אֶת הַמַּיִם וּמְמַתְּקִין אוֹתָם וְאַחַר כָּךְ הֵן יוֹרְדִין, וּבְקִצְבָּה הֵן יוֹרְדִין, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹצֵב לַבְּרִיּוֹת כַּמָּה גְּשָׁמִים יוֹרְדִין מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד סוֹף הַשָּׁנָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל זוֹכִין, יוֹרְדִין עַל הַצְּמָחִים וְעַל הָאִילָנוֹת וְעַל הַזְּרָעִים וְהָעוֹלָם מִתְבָּרֵךְ. וּכְשֶׁהֵן חוֹטְאִין, יוֹרְדִין בַּיָּמִים וּבַנְּהָרוֹת. מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ פּוֹחֵת מִקִּצְבָּה שֶׁפָּסַק, מִפְּנֵי שֶׁכָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁיּוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּקִצְבָּה הוּא נוֹתֵן.

לַחַמָּה נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ (תהלים יט, ז). לַשָּׁמַיִם נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם (דברים ד, לב). לָאָרֶץ נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ (ישעיה מ, כח). לִיצִיאַת מִצְרַיִם נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה (שמות יב, מא). לַחֹשֶׁךְ נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ וּלְכָל תַּכְלִית הוּא חוֹקֵר (איוב כח, ג). וְאַף כְּשֶׁנְּחַבֵּשׁ יוֹסֵף קֵץ שָׂם לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים.

סימן ב

וְהִנֵּה מִן הַיְאֹר עֹלֹת וְגוֹ'. וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ. וּבְנְבוּכַדְנֶצַּר כְּתִיב: וַתִּתְפָּעֶם (דניאל ב, א). פַּרְעֹה שֶׁיָּדַע הַחֲלוֹם וְלֹא יָדַע פִּתְרוֹנוֹ, נִטְרַף טֵרוּף אֶחָד. נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁשָּׁכַח הַחֲלוֹם

וּפִתְרוֹנוֹ, נִטְרַף שְׁנֵי טֵרוּפִין. לְכָךְ כְּתִיב בּוֹ וַתִּתְפָּעֶם. חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר חֲלֹמוֹת (דניאל ב, א). רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, חֲלֹמוֹת שְׁתַּיִם חָלַם, אַחַת שֶׁל צֶלֶם וְאַחַת שֶׁל אִילָן. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא לַחַרְטֻמִּים, חֲסֵר כְּתִיב: אֵלּוּ שֶׁשּׁוֹאֲלִין בְּטֻמְיֵי מֵתִים. לָאַשָּׁפִים, אֵלּוּ שֶׁדּוֹחֲקִין בַּמַּזָּל, שֶׁכֵּן אַשָּׁפִים לְשׁוֹן דְּחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁמְעוּ זֹאת הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן (עמוס ח, ד). וְלַמְכַשְּׁפִים, שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה.

לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ חֲלֹמֹתָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ חֲלוֹם חָלַמְתִּי וַתִּפָּעֶם רוּחִי לָדַעַת אֶת הַחֲלוֹם. וַיְדַבְּרוּ הַכַּשְׂדִּים לַמֶּלֶךְ אֲרַמִּית, מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי אֱמַר חֶלְמָא לְעַבְדָּיךְ וּפִשְׁרָא נְחַוֵּא. אָמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר, אֲנִי יוֹדֵעַ אִם אֲנִי אֹמֵר לָכֶם הַחֲלוֹם, אַתֶּם בּוֹדִים לִי דְּבָרִים וְאוֹמְרִים זֶה פִּתְרוֹנוֹ. לָהֵן חֶלְמָא אֱמַרוּ לִי וְאִנְדַּע דִּי פִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוֻנַנִי.

עָנוֹ תִנְיָנוּת וְאָמְרִין, מַלְכָּא חֶלְמָא יֵאמַר לְעַבְדּוֹהִי וּפִשְׁרָה נְהַחֲוֶה. אָמַר לָהֶם: אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם אִמְרוּ לִי, וְאַתֶּם אוֹמְרִים לִי אֱמֹר לָנוּ, מָה אַתֶּם סְבוּרִים, שֶׁתִּהְיוּ מְסִיחִים עִמִּי עַד הַצָּהֳרַיִם בְּדָבָרִים בְּטֵלִים וְהוֹלְכִים לָכֶם. דִּי הֵן חֶלְמָא לָא תְהוֹדְּעֻנַנִי חֲדָה הִיא דָתְכוֹן, שֶׁתִּהְיוּ כֻלְּכֶם נֶהֱרָגִין. וּמִלָּה כִדְבָה וּשְׁחִיתָה הִזְדַּמְנְתּוּן לְמֵאמַר קָדָמַי עַד דִּי עִדָּנָא יִשְׁתַּנֵּא, לָהֵן חֶלְמָא אֱמַרוּ לִי וְאִנְדַּע דִּי פִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוֻנַנִי. עָנוֹ כַשְׂדָּאֵי קֳדָם מַלְכָּא וְאָמְרִין, לָא אִיתַי אֱנָשׁ עַל יַבֶּשְׁתָּא דִּי מִלַּת מַלְכָּא יוּכַל לְהַחֲוָיָה כָּל קֳבֵל דִּי כָּל מֶלֶךְ רַב וְשַׁלִּיט מִלָּה כִדְנָה לָא שְׁאֵל לְכָל חַרְטֹם וְאָשַׁף וְכַשְׂדִּי. וּמִלְּתָא דִּי מַלְכָּא שְׁאֵל יַקִּירָה. נִבוּאָה הִיא צְרִיכָה, שֶׁכֵּן יַקִּירָה לְשׁוֹן נִבוּאָה, כְּמָה דְאָמַר, וּדְבַר ה' הָיָה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם אֵין חָזוֹן נִפְרָץ (ש"א ג, א).

וְאָחֶרֶן לָא אִיתַי, וְאַהֲרֹן לָא אִיתַי. כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיָה אָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל בְּנֵי אַהֲרֹן וְשׁוֹאֵל בְּאוּרִים וְתֻמִּים וּמַגִּיד לוֹ אֶת הַדָּבָר. וְעַכְשָׁו אֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאֵין שׁוֹאֲלִין בְּאוּרִים וְתֻמִּים.

אָמַר לָהֶם: וְכָךְ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יָפֶה וּנְתַתֶּם לִי עֵצָה שֶׁאַחֲרִיבֶנּוּ. מִיָּד כָּעַס וַאֲמַר לְהוֹבָדָה לְכֹל חַכִּימֵי בָבֶל. וְדָתָא נָפְקַת וְחַכִּימַיָּא מִתְקַטְּלִין, וּבְעוֹ דְּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי לְהִתְקַטָּלָה. הִתְחִיל דָּנִיֵּאל לוֹמַר לְאַרְיוֹךְ, עַל מָה דָתָא מְהַחְצָפָה מִן קֳדָם מַלְכָּא, אֱדַיִן מִלְּתָא הוֹדַע אַרְיוֹךְ לְדָנִיֵּאל, וְדָנִיֵּאל עַל וּבְעָה קֳדָם מַלְכָּא. וְכֵן אָמַר לֵהּ דִּי הַשְׁכַּחַת גְּבַר מִן בְּנֵי גָלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדַע. אֱמַר לֵהּ אַנְתְּ הוּא דָנִיֵּאל. וְכִי לֹא הָיָה מַכִּירוֹ. אֶלָּא אָמַר לוֹ: יֶשׁ בְּךָ כֹּחַ לְסַפֵּר לִי אֶת הַחֲלוֹם וּפִתְרוֹנוֹ. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: אֵימָתַי. אָמַר לוֹ: אֲנִי אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ זְמָן לֹא לְאַחַר שִׁלְשִׁים יוֹם וְלֹא לְאַחַר עֶשְׂרִים יוֹם, אֶלָּא הַמְתֵּן לִי הַלַּיְלָה וְלַבֹּקֶר אֲנִי אֹמֵר לָךְ.

אֲדַיִן דָּנִיֵּאל לְבֵיתֵהּ אֲזַל וְלַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה חַבְרוֹהִי מִלְתָא הוֹדַע. לָמָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מִתְפַּלְּלִין עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרַחֲמִין לְמִבְעֵא מִן קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא עַל רָזָא דְנָה דִּי לָא יְהוֹבְדוּן דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי עִם שְׁאָר חַכִּימֵי בָבֶל. אֲדַיִן לְדָנִיֵּאל בְּחֶזְוָא דִי לֵילְיָא רָזָא גָלֵי, אֲדַיִן דָּנִיֵּאל בָּרַךְ לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא (דניאל ב, יח-יט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה הָיִתָה הַנְּבוּאָה בַיְחִידִים. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, עַל כָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם חֲלֹמוֹת יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ (יואל ג, א).

סימן ג

וְהִנֵּה מִן הַיְאוֹר עֹלֹת שֶׁבַע. כֵּיוָן שֶׁחָלַם, שָׁלַח וְקָרָא לְכָל הַחַרְטֻמִּים. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, אַיִם אֵפוֹא חַכָמֶיךָ (ישעיה יט, יב). כֵּיוָן שֶׁלֹּא יָדְעוּ, בָּא שַׂר הַמַּשְׁקִים וְאָמַר, אֶת חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם, פַּרְעֹה קָצַף עַל עֲבָדָיו וגו'. וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד וגו'. אֲרוּרִים הָרְשָׁעִים, שֶׁאֲפִלּוּ הַטּוֹבָה שֶׁעוֹשִׂים, מִתְכַּוְּנִים לְרָעָה, שֶׁאָמַר שַׂר הַמַּשְׁקִים. נַעַר, שֶׁאֵינוֹ בַר דַּעַת. עִבְרִי, עֶבֶד, לְשׁוֹן גְּנַאי, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בְּסִפְרָיו שֶׁל פַּרְעֹה, שֶׁלֹּא יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם עֶבֶד.

כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע פַּרְעֹה, וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִתּוֹךְ צָרָה, רְוָחָה. מִתּוֹךְ אֲפֵלָה, אוֹרָה. מִתּוֹךְ נְבוּלָן שֶׁל צַדִּיקִים, רוֹמְמוּתָן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִם נָבַלְתָּ בְהִתְנַשֵּׂא וְאִם זַמּוֹתָ יָד לְפֶה (משלי ל, לב).

חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, מִתּוֹךְ נְבוּלָן רוֹמְמוּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן גַּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן פַּטְשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן וּלְבֻשֵׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקְדְתָא (דניאל ג, כא). וְנִתְרוֹמְמוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן מַלְכָּא הַצְלַח לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ בְּמְדִינַת בָּבֶל (דניאל ג, ל). וְדָנִיֵּאל הֶשְׁלֵךְ לְגֹב אַרְיָוָתָא וְנִתְרוֹמֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָנִיֵּאל דְּנָה הַצְלַח בְּמַלְכוּת דַּרְיָוֶשׁ וּבְמַלְכוּת כּוֹרֶשׁ פַּרְסָאָה (דניאל ו, כט). מָרְדְּכַי, כְּתִיב: וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר (אסתר ב, א). וְנִתְרוֹמֵם, דִּכְתִיב וּמָרְדְּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת. וְיוֹסֵף, עִנּוּי בַכֶּבֶל רַגְלוֹ בַּרְזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ (תהלים קה, יח). וְנִתְרוֹמֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ.

אָמַר לוֹ פַּרְעֹה, חֲלוֹם חָלַמְתִּי. אָמַר יוֹסֵף, בִּלְעָדַי אֱלֹהִים יַעֲנֶה וגו', תֹּלָה הַגְּדֻלָּה בִּבְעָלֶיהָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה לֹא רָצִיתָ לְהִתְגַּדֵּל בְּעַצְמְךָ, חַיֶּיךָ, שֶׁעַל יְדֵי כָךְ תַּעֲלֶה לִגְדֻלָּה וְלִמְלוּכָה.

אָמַר פַּרְעֹה, חֲלוֹם חָלַמְתִּי. כְּשֶׁבָּא לוֹמַר לוֹ אֶת הַחֲלוֹם, בִּקֵּשׁ לְבָדְקוֹ וְהָיָה מְהַפֵּךְ לוֹ אֶת הַחֲלוֹם. אָמַר לוֹ: וְהִנֵּה מִן הַיְאוֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת וְגוֹ' (בראשית מא, יח). אָמַר לוֹ יוֹסֵף, לֹא כָךְ רָאִיתָ, אֶלָּא יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאוֹת בָּשָׂר (בראשית מא, ב). אָמַר לוֹ: הִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת דַּלּוֹת וְרָעוֹת (בראשית מא, יט). אָמַר לוֹ: לֹא כָךְ רָאִיתָ, אֶלָּא רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר (בראשית מא, ג). אָמַר לוֹ: הִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים מְלֵאוֹת וְטוֹבוֹת (בראשית מא, כב). אָמַר לוֹ: לֹא כָךְ רָאִיתָ,

אֶלָּא בְּרִיאוֹת וְטוֹבוֹת (בראשית מא, ה). אָמַר לוֹ: וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקוֹת (בראשית מא, כג). אָמַר לוֹ: לֹא כָךְ רָאִיתָ, אֶלָּא דַּקוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים (בראשית מא, ו). הִתְחִיל פַּרְעֹה תָּמֵהּ בְּעַצְמוֹ. אָמַר לוֹ: אַחֲרֵי הָיִיתָ כְּשֶׁחָלַמְתִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת כָּל זֹאת.

הוּא שֶׁאָבִיו מְבָרְכוֹ, בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף (בראשית מט, כב), אַל תִּקְרָא בֵּן פֹּרָת אֶלָּא בֵּן הַפְּרוֹת יוֹסֵף. הֵשִׁיב פַּרְעֹה, אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ (תהלים מה, יז). אַתְּ מוֹצֵא כָּל מַה שֶׁהִגִּיעַ לְיַעֲקֹב הִגִּיעַ לְיוֹסֵף. יַעֲקֹב נוֹלַד מָהוּל, וְיוֹסֵף כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף. זֶה נִקְרָא בְּנֵי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל, וְזֶה הַבְּכוֹרָה לְיוֹסֵף. זֶה גִּלָּה לְחָרָן, וְזֶה לְמִצְרַיִם. זֶה נִתְרוֹמֵם בַּחֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם (בראשית כח, כב), וְזֶה וּפַרְעֹה חֹלֵם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יוֹסֵף מִשֶּׁלּוֹ נָתְנוּ לוֹ. הַפֶּה שֶׁלֹּא נָשַׁק לָעֲבֵרָה, וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי וְכוּ'.

סימן ד

וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אָבֵל עַד כַּמָּה יָמִים הוּא אָסוּר בַּעֲשִׂית מְלָאכָה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָבֵל כָּל שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוֹ אָסוּר בַּעֲשִׂית מְלָאכָה. וְאִם הָיָה עָנִי מְדֻקְדָּק, יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְאַחַר שִׁלְשָׁה יָמִים לְפַרְנָסָתוֹ וּלְפַרְנָסַת אַנְשֵׁי בֵיתוֹ.

וְלָמָּה אַחַר שִׁלְשָׁה יָמִים. אָמַר רַב כַּהֲנָא, אַחַר שִׁלְשָׁה יָמִים הַבָּשָׂר נִסְרָח וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת וְנַפְשׁוֹ מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב (איוב יד, כב).

בֹּא וּרְאֵה, שֶׁהָרֵי אָבֵל הִתִּירָה לוֹ הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וּלְהִתְנַחֵם אַחַר שִׁלְשָׁה יָמִים. וְיַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא קִבֵּל תַּנְחוּמִים עַל יוֹסֵף, דִּכְתִיב: וַיָּקֻמוּ כָל בָּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וְגוֹ' (בראשית לז, לה). וְכָל כָּךְ לָמָּה, שֶׁהֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם גְּזֵרַת יָדֹעַ תֵּדַע. אִלּוּלֵי כֵן, לֹא הָיָה נָבִיא יִצְחָק אָבִיו, וְהָיָה קַיָּם אוֹתָהּ שָׁעָה וְהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיּוֹסֵף חַי, וְהָיָה אוֹמֵר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶעֱלִים מִמֶּנּוּ, אֲנִי אוֹדִיעֶנּוּ. כֵּיוָן שֶׁנִּצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הָיוּ הַשְּׁבָטִים מְהַלְכִין בַּשּׁוּק וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין וְלֹא הָיוּ שׁוֹמְעִין, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְיוֹדֵעַ מַה בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם.

סימן ה

וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ (תהלים קמו, ה). לָמָּה לֹא נֶאֱמַר שֶׁאֵל אַבְרָהָם אוֹ שֶׁאֵל יִצְחָק אֶלָּא אֵל יַעֲקֹב. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁלֹּא נִצַּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עַל אַבְרָהָם לֹא עַל יִצְחָק אֶלָּא עַל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו (בראשית כח, יג).

אָמַר רַבִּי סִימוֹן, אֵין הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל שָׁדֵהוּ, לֹא כְשֶׁנִּזְרְעָה וְלֹא כְשֶׁנִּתְחָרְשָׁה וְלֹא כְשֶׁנֶּעְדְּרָה. וְאֵימָתַי עוֹמֵד עָלֶיהָ, כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת כְּרִי. כָּךְ אַבְרָהָם עָדַר, שֶׁנֶּאֱמַר: קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ (בראשית יג, יז). יִצְחָק זָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְרַע יִצְחָק (בראשית כו, יב). לֹא עָמַד הַמֶּלֶךְ עָלֶיהָ עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב שֶׁהָיָה כְּרִי שֶׁל תְּבוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה (ירמיה ב, ג). וְעָמַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו. הֲוֵי, אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ. שִׂבְרוֹ עַל ה' אֱלֹהָיו, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, זֶה יוֹסֵף שִׂבְרוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם, וְהָרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב שֶׁסִּבְרוֹ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר וגו'.

סימן ו

וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם (תהלים לז, כה). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, פְּסוּק זֶה שַׂר הָעוֹלָם אָמְרוֹ. נַעַר הָיִיתִי, מִימוֹת אָדָם. גַּם זָקַנְתִּי, עַד יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא רָאִיתִי, שֶׁעָזַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם מִן הַצַּדִּיקִים, אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר מַעֲמִיד צַדִּיקִים, דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בְּשֵׁם רַבִּי אָחָא, אֵין הָעוֹלָם חָסֵר שְׁלֹשִׁים צַדִּיקִים כְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל (בראשית יח, יח). יִהְיֶה בְּגִימַטְרִיָּא שְׁלֹשִׁים.

דָּבָר אַחֵר, נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזֵב אֶת הַצַּדִּיקִים בְּשִׁעַת הָרָעָב לֹא לָהֶם וְלֹא לִבְנֵיהֶם, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבַּצֹּרֶת בָּאָה לָעוֹלָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְקִין לָהֶם מֵהֵיכָן יִחְיוּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאֵלִיָּהוּ, שֶׁהִתְקִין לוֹ מֵהֵיכָן יִחְיֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: קוּם לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְגוֹ' (מלכים א יז, ט). וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, וּפָנֵיתָ לְךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן, וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת הָעֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכְּלְךָ שָׁם (מלכים א יז, ג-ד). וְכֵן וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה וגו' (בראשית יב, י). וְכֵן וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן וגו' וַיֶּלֶךְ יִצְחָק וגו' (בראשית כו, א). וְכֵן יַעֲקֹב, כְּשֶׁבָּא הָרָעָב, הִתְקִין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לוֹ יוֹסֵף שֶׁיְכַלְכְּלֵנוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת אָבִיו (בראשית מז, יב). הֲוֵי, וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר.

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל יוֹסֵף, לְפִי שֶׁהוּא נָתַן עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר. וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע וגו', וַתְּחִלֶּינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף.

מַהוּ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁל רָעָב הָיוּ רְאוּיִין לָבֹא. שֶׁכֵּן יוֹסֵף אוֹמֵר, שֶׁבַע פָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרֵעֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה, הֲרֵי אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אֶלָּא שֶׁגָּזַר יוֹסֵף וְנַעֲשׂוּ שֶׁבַע שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב. לְפִיכָךְ כְּתִיב: כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף.

מִיָּד שָׁמַע יַעֲקֹב שֶׁהָיָה שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם, וְאָמַר לְבָנָיו רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ וְגוֹ'. וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה. וְלָמָּה עֲשָׂרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כֹּחַ לִדְחוֹת הַפַּרְעָנוּת, שֶׁכֵּן כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲרִיב אֶת סְדוֹם וְהָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ מְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶן רַחֲמִים מִן הַשָּׁמַיִם, הִתְחִיל מְסַפֵּר מִן חֲמִשִּׁים עַד עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה (בראשית יח, לב), כִּי עֲשָׂרָה הִיא עֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד מָתַי לָעֵדָה וְגוֹ' (במדבר יד, כז), וּכְתִיב: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל (תהלים כב, א). לְכָךְ נֶאֱמַר וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה, שֶׁכֵּן בְּסְדוֹם אָמַר עַד עֲשָׂרָה. וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים, שֶׁלֹּא יַכִּירֵם אָדָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם אֲמַרְתֶּם וְנִרְאֶה מַה יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו, הֵיכָן הַחֲלוֹם מִתְקַיֵּם. וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ, שֶׁלֹּא רִחֲמוּ עָלָיו. אֲבָל יוֹסֵף וַיַּכִּרֵם, שֶׁרִחֵם עֲלֵיהֶם.

סימן ז

וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֶהוּ לְאוֹם וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר (משלי יא, כו). מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֶהוּ לְאוֹם, זֶה פַּרְעֹה. לְכָךְ יִקְּבֶהוּ לְאוֹם, שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְקַלְלִין אוֹתוֹ עַל שֶׁגָּנַז אֶת הַתְּבוּאוֹת בִּשְׁנֵי רָעָבוֹן. וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר, זֶה יוֹסֵף שֶׁזָּן אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁנֵי רָעָבוֹן, כְּרוֹעֶה הַזֶּה שֶׁמַּנְהִיג אֶת צֹאנוֹ. עָלָיו אָמַר דָּוִד: רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה (תהלים פ, ב). כְּשֶׁהָיָה רָעָב בִּימֵי דָוִד, בִּקֵּשׁ רַחֲמִים מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר: רִבּוֹן הָעוֹלָם, נְהֹג אֶת צֹאנְךָ כְּיוֹסֵף שֶׁזָּן אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁנֵי רָעָבוֹן. כֵּיוָן שֶׁחָזַר עֲלֵיהֶם הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, נִתְקַבְּצוּ הַמִּצְרִים וּבָאוּ אֵצֶל יוֹסֵף, אָמְרוּ לוֹ תֵּן לָנוּ לֶחֶם. אָמַר לָהֶם: אֱלֹהֵי אֵינוֹ זָן אֶת הָעֲרֵלִים, לְכוּ וּמוֹלוּ עַצְמְכֶם וְאֶתֵּן לָכֶם לֶחֶם. הָלְכוּ לָהֶם אֵצֶל פַּרְעֹה וְהָיוּ צוֹעֲקִין וּבוֹכִין לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּרְעַב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל פַּרְעֹה לַלֶּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרַיִם לְכוּ אֶל יוֹסֵף. אָמְרוּ לוֹ: הָלַכְנוּ אֵצְלוֹ וּמְדַבֵּר לָנוּ דְּבָרִים רֵיקִים, שֶׁאוֹמֵר מוֹלוּ עַצְמְכֶם. אָמַר לָהֶם שׁוֹטִים, לֹא כָךְ אָמַרְתִּי לָכֶם מִתְּחִלָּה, עִבְדוּהוּ וּקְנוּ לְעַצְמְכֶם תְּבוּאָה. וְכִי לֹא הָיָה קוֹרֵא לָכֶם כָּל אוֹתָן שְׁנֵי הַשָּׂבָע וְצִוָּוחַ לָכֶם הֱיוּ יוֹדְעִים שֶׁרָעָב בָּא לָעוֹלָם. אִם אַתֶּם פִּשַּׁעְתֶּם בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם, מַה תִּצְעָקוּ אֵלַי, מִפְּנֵי מָה לֹא הִנַּחְתֶּם בְּבָתֵּיכֶם תְּבוּאָה שֶׁל שְׁתַּיִם שֶׁל שָׁלֹשׁ שֶׁל אַרְבַּע שָׁנִים. אָמְרוּ לוֹ: כָּל תְּבוּאָה שֶׁהָיְתָה בְּבָתֵּינוּ כְּבָר הִרְקִיבָה. אָמַר לָהֶם: לֹא נִשְׁתַּיֵּר לָכֶם קֶמַח מֵאֶתְמוֹל. אָמְרוּ לוֹ: פַּת שֶׁהָיָה בְּסַלֵּינוּ עִפְּשָׁה. אָמַר לָהֶן, לְכוּ אֶל יוֹסֵף וַאֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. וּמָה אִם שֶׁגָּזַר עַל הַתְּבוּאָה וְהִרְקִיבָה, מִתְיָרְאִין אָנוּ שֶׁאִם יִגְזֹר עָלֵינוּ שֶׁנָּמוּת, כֻּלָּנוּ מֵתִים, אֶלָּא כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ. רְאוּי הָיָה לִמְקֹרָא לוֹמַר עַל הָאָרֶץ. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, בָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁלֹּא הִתְחִיל הָרָעָב אֶלָּא בָעֲשִׁירִים, שֶׁאֵין פְּנֵי הָאָרֶץ אֶלָּא עֲשִׁירִים. לְכָךְ נֶאֱמַר מֹנֵעַ בָּר.

סימן ח

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ. אָמַר יַעֲקֹב לְבָנָיו, אַתֶּם גִּבּוֹרִין, אַתֶּם נָאִים, אַל תִּכָּנְסוּ בְּשַׁעַר אֶחָד וְאַל תַּעַמְדוּ בְּמָקוֹם אֶחָד, שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בָּכֶם עַיִן רָע. הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם רְדוּ שָׁמָּה. מַה רְדוּ, שֶׁרְאָה שֶׁיֵּרְדוּ שָׁמָּה וְיִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּמִצְרַיִם כְּמִנְיַן רד"ו. רְדוּ שָׁמָּה, שֶׁכָּל הַלּוֹקֵחַ תְּבוּאָה מִן הַשּׁוּק, יְרִידָה הִיא לוֹ. וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף וְגוֹ'. הָיָה לוֹ לִכְתֹּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא שֶׁבַּתְּחִלָּה לֹא נָהֲגוּ בוֹ אַחֲוָה וּמְכָרוּהוּ, וּלְבַסּוֹף, הָיוּ מִתְחָרְטִין וְאוֹמְרִים מָתַי נֵרֵד לְמִצְרַיִם וְנַחֲזִיר אָחִינוּ לְאָבִינוּ. וּכְשֶׁאָמַר לָהֶם לֵירֵד לְמִצְרַיִם, נָתְנוּ כֻּלָּם דֵּעָה אַחַת לְהַחֲזִירוֹ.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, אַף יוֹסֵף יוֹדֵעַ הָיָה שֶׁאֶחָיו יוֹרְדִין לְמִצְרַיִם לִשְׁבָּר אֹכֶל. מֶה עָשָׂה הוֹשִׁיב שׁוֹמְרִים עַל כָּל הַפְּתָחִים וְאָמַר לָהֶן, רְאוּ, כָּל מִי שֶׁיִּכָּנֵס לִשְׁבָּר אֹכֶל, כִּתְבוּ שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו וְלֶעֱרֶב הָבִיאוּ לִי פִּתְקָכֶם. עָשׂוּ כָּךְ. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ בְּנֵי יַעֲקֹב, כָּל אֶחָד וְאֶחָד נִכְנַס בַּשַּׁעַר שֶׁלּוֹ, וְכָתְבוּ אֶת שְׁמוֹתָם וְשֶׁל אֲבִיהֶם. לֶעֱרֶב הֵבִיאוּ פִּתְקָם לִפְנֵי יוֹסֵף. זֶה קוֹרֵא רְאוּבֵן בֶּן יַעֲקֹב, וְאֶחָד קוֹרֵא שִׁמְעוֹן בֶּן יַעֲקֹב, וְאֶחָד לֵוִי, וְכֵן הַשּׁוֹעֲרִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶת שֶׁלּוֹ. מִיָּד אָמַר לָהֶן יוֹסֵף, סְתְמוּ אֶת הָאוֹצָרוֹת וּפִתְחוּ אוֹצָר אֶחָד, וְנָתַן שְׁמוֹתָם לְבַעַל הָאוֹצָר וְאָמַר לוֹ: רְאֵה כְּשֶׁיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים אֵלּוּ לְיָדְךָ, תְּפֹשׂ אוֹתָם וְשַׁגֵּר אוֹתָם לְפָנָיו. עָבְרוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְלֹא בָאוּ. מִיָּד נָטַל יוֹסֵף שִׁבְעִים גִּבּוֹרִים מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וְשִׁגֵּר בִּשְׁבִילָם לְבַקֵּר אוֹתָם בַּשּׁוּק. הָלְכוּ מָצְאוּ אוֹתָם בְּשׁוּק שֶׁל זוֹנוֹת. וּמַה טִּיבָן בְּשׁוּק שֶׁל זוֹנוֹת. אֶלָּא אָמְרוּ, יוֹסֵף אָחִינוּ יְפֵה תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה, שֶׁמָּא הוּא בְּקִבָּה שֶׁל זוֹנוֹת. מִיָּד תְּפָשׂוּ אוֹתָם וֶהֱבִיאוּם לִפְנֵי יוֹסֵף.

וַיַּכֵּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם וְגוֹ', מְלַמֵּד שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם כַּנָּכְרִי. נָטַל הַגָּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: אֲנִי רוֹאֶה בַּגָּבִיעַ שֶׁלִּי כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: כֵּנִים אֲנַחְנוּ, אֶלָּא כָּךְ צִוָּנוּ אַבָּא, אַל תִּכָּנְסוּ בְּשַׁעַר אֶחָד. אָמַר לָהֶם: בְּשׁוּק שֶׁל זוֹנוֹת מַה טִּיבְכֶם, לֹא הֱיִיתֶם מִתְיָרְאִין מִן הָעַיִן, הֵיכָן צַוָּאַת אֲבִיכֶם. אָמְרוּ לוֹ: אֲבָדָה נָאֲבְדָה לָנוּ וְהָיֵינוּ מְבַקְּשִׁין אוֹתָהּ שָׁם. אָמַר לָהֶן, אֵי זוֹ אֲבֵדָה. אֲנִי רוֹאֶה בַּגָּבִיעַ שֶׁשְּׁנַיִם מִכֶּם הֶחֱרִיבוּ כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁל שְׁכֶם. אָמְרוּ לוֹ: וּמִי הֵן. הִקִּישׁ בַּגָּבִיעַ, אָמַר לָהֶן, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי שְׁמָם. מִיָּד נִזְדַּעְזְעוּ וְאָמְרוּ לוֹ: שְׁנַיִם עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ. אָמַר לָהֶן, וְהֵיכָן הַשְּׁנַיִם. אָמְרוּ לוֹ: הַקָּטֹן אֶת אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ. אָמַר לָהֶן, אֶת אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תְּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִּבְרֵיכֶם. לָקַח אֶת שִׁמְעוֹן וְאָסַר אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם וְאָמַר לָהֶן, זֶה יְהֵא חָבוּשׁ עַד שֶׁתְּבִיאוּ אֲחִיכֶם וְיֵאָמְנוּ דִּבְרֵיכֶם. וְכֵיוָן שֶׁהָלְכוּ, הוֹצִיא אוֹתוֹ וְהֶאֱכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ.

מִיָּד וַיְצַו יוֹסֵף, וַיְמַלְאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וְגוֹ'. הָלְכוּ אֵצֶל אֲבִיהֶם וְסִפְּרוּ לוֹ אֶת כָּל הַמְּאֹרָע. הֵשִׁיב אֲבִיהֶם וְאָמַר לָהֶם: הֵיכָן שִׁמְעוֹן. אָמְרוּ לוֹ, אוֹתוֹ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ תְּפָשׂוֹ בִּשְׁבִיל שֶׁנָּבִיא אֶת אָחִינוּ הַקָּטָן. אָמַר לָהֶם: אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם, יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן וְגוֹ'. וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אָבִיו לֵאמֹר אֶת שְׁנֵי בָנַי תָּמִית וְגוֹ'. אָמַר לוֹ שׁוֹטֶה, וְכִי בָּנֶיךָ אֵינָן בָּנַי. אָמַר לָהֶם יְהוּדָה, הַנִּיחוּ לוֹ לַזָּקֵן הַזֶּה עַד שֶׁתִּכְלֶה הַפַּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל וְגוֹ'. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, אַבָּא, אִם יֵלֵךְ בִּנְיָמִין עִמָּנוּ, סָפֵק נִתְפָּס סָפֵק אֵינוֹ נִתְפָּס. וְאִם לֹא יֵלֵךְ עִמָּנוּ, כֻּלָּנוּ מֵתִים. מוּטָב תַּנִּיחַ אֶת הַסָּפֵק וְתִטֹּל אֶת הַוַּדַּאי. אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ. מִיָּד שְׁלָחוֹ עִמָּהֶם וְאָמַר לָהֶם: קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה וְגוֹ'. לְכָךְ כְּתִיב: וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם.

סימן ט

וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַד כַּמָּה תְּפִלּוֹת חַיָּב אָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מִתְפַּלְּלִין יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁתִּקְּנוּ אָבוֹת הָעוֹלָם. אַבְרָהָם תִּקֵּן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם (בראשית יט, כז). וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל (תהלים קו, ל). יִצְחָק תִּקֵּן תְּפִלַּת מִנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ (בראשית כד, סג). וְאֵין שִׂיחָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ (תהלים קב, א). יַעֲקֹב תִּקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם (בראשית כח, יא). וְאֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל וְגוֹ' וְאַל תִּפְגַּע בִּי (ירמיה ז, טז). וְאַף דָּנִיֵּאל כְּתִיב בֵּהּ, וְזִמְנִין תְּלָתָה בְיוֹמָא הוּא בָּרֵךְ עַל בַּרְכּוֹהִי וְגוֹ' (דניאל ו, יא), וְלֹא פָּרַשׁ בְּאֵי זוֹ שָׁעָה. עָמַד דָּוִד וּפֵרַשׁ: עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי (תהלים נה, יח). לְפִיכָךְ אֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִתְפַּלֵּל יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת בַּיּוֹם.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, וּלְוַאי יִתְפַּלֵּל אָדָם וְהוּלֵךְ כָּל הַיּוֹם. שְׁאַל אַנְטוֹנִינוֹס אֶת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, מַהוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל שָׁעָה. אָמַר לוֹ: אָסוּר. אָמַר לוֹ: לָמָּה. אָמַר לוֹ: שֶׁלֹּא יִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ בְּגִבּוּרָה. לֹא קִבֵּל מִמֶּנּוּ. מֶה עָשָׂה רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ. הִשְׁכִּים אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ: קִירִי בְּרָא. לְאַחַר שָׁעָה נִכְנַס אֶצְלוֹ אָמַר לוֹ: אִמְפְּרָטוֹר. וּלְאַחַר שָׁעָה אָמַר לוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ הַמֶּלֶךְ. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה מְבַזֶּה בַּמַּלְכוּת. אָמַר לוֹ: יִשְׁמְעוּ אָזְנֶיךָ מַה שֶּׁפִּיךָ אוֹמֵר. וּמָה, אַתָּה שֶׁאַתָּה בָּשָׂר וָדָם, הַשּׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמְךָ בְּכָל שָׁעָה, אַתָּה אוֹמֵר מְבַזֶּה. מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם מַטְרִיחוֹ בְּכָל שָׁעָה.

רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא אוֹמֵר, עִתִּים הֵם לַתְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ ה' עֵת רָצוֹן (תהלים סט, יד). אֵימָתַי עֵת רָצוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין.

לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהַשְׁכִּים לַתְּפִלָּה, שֶׁאֵין לְךָ גְּדוֹלָה מִן הַתְּפִלָּה. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה נִגְזַר עָלָיו שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ וְלֹא לִרְאוֹתָהּ, וְעַל שֶׁהִרְבָּה בַּתְּפִלָּה, כְּתִיב בּוֹ, וַיַּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ (דברים לד, א). וְכֵן חִזְקִיָּה נִתְפַּלֵּל וּבָטְלָה הַגְּזֵרָה. וְאַף יַעֲקֹב כְּשֶׁשָּׁלַח אֶת בָּנָיו לְמִצְרַיִם נִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים.

סימן י

וְאֵל שַׁדַּי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא (תהלים לב, ו). מַהוּ לְעֵת מְצֹא. אָמַר רַבִּי אַבָּא, לְעֵת מְצוּי הַזְּקָנָה. צָרִיךְ אָדָם לְהִתְפַּלֵּל עַל זְקָנָתוֹ, שֶׁתְּהֵא עֵינָיו רוֹאוֹת וּפִיו אוֹכֵל וְרַגְלָיו מְהַלְּכוֹת. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם יָזְקִין, הַכֹּל מִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ. בְּיִצְחָק מַה כְּתִיב: וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת (בראשית כז, א). בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן (בראשית מח, י). וּפִיו אֵינוֹ אוֹכֵל, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּרְזִלַּי אוֹמֵר לְדָוִד, אִם יִטְעַם עַבְדְּךָ אֶת אֲשֶׁר אֹכַל וְאֶת אֲשֶׁר אֶשְׁתֶּה אִם אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְלָמָּה יִהְיֶה עַבְדְּךָ עוֹד לְמַשָּׂא אֶל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ (ש"ב יט, לו).

דָּבָר אַחֵר, לְעֵת מְצֹא, זוֹ מִיתָה, דְּאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, תְּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה מִינֵי מִיתָה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: לַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת (תהלים סח, כא). תּוֹצָאוֹת בְּגִימַטְרִיָּא הָכִי הֲוֵי. קָשָׁה שֶׁבְּכֻלָּן אַסְכָּרָה, וְטוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּן נְשִׁיקָה.

דָּבָר אַחֵר, לְעֵת מְצֹא, יִתְפַּלֵּל עַל מְצוּי הַנֶּפֶשׁ, דְּאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵין לְךָ קָשֶׁה מִיצִיאַת הַנֶּפֶשׁ. הֵיאַךְ יוֹצְאָה. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, כְּקִפּוֹטוֹרִין יוֹצְאָה מִתּוֹךְ הַוּשֶׁט, כָּךְ הַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה מִן הַגּוּף. רַבִּי חֲנַנְיָא אָמַר, כְּצִפּוֹרֶן בְּתוֹךְ הַוּשֶׁט. שְׁמוּאֵל אָמַר, כְּסֶלֶם הָפוּךְ, כָּךְ הַנְּשָׁמָה יוֹצְאָה מִן הַגּוּף. רְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ.

דָּבָר אַחֵר, וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֲיַעֲרֹךְ שׁוֹעֲךָ לֹא בְצָר וְכֹל מַאֲמַצֵּי כֹחַ (איוב לו, יט). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא תְהֵא בוֹסֵר בִּשְׁעַת הָרְוָחָה שֶׁלֹּא לְהִתְפַּלֵּל.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי זָקוּק לְהוֹרִיד גְּשָׁמִים וּטְלָלִים וּלְגַדֵּל צְמָחִים לְהַחֲיוֹת הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ תְּהֵא זָקוּק לְהִתְפַּלֵּל לְפָנַי וּלְבָרֵךְ אוֹתִי מֵעֵין מַעֲשַׂי, וְלֹא תֹּאמַר אֲנִי בְּרֵוח, מָה אֲנִי מִתְפַּלֵּל, וּכְשֶׁתַּגִּיעַ לְךָ צָרָה תָּבֹא וְתִתְפַּלֵּל, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא תָּבֹא לְךָ הַצָּרָה, הֱוֵי מַקְדִּים וּמִתְפַּלֵּל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כְּתוּב בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא, אוֹקִיר לְאָסְיָאךְ עַד שֶׁלֹּא תִצְטָרֵךְ לֵהּ.

מַהוּ וְכָל מַאֲמַצֵּי כֹחַ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂין הַצַּדִּיקִים מְאַמְּצֵי כֹחַ הַגְּבוּרָה. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב אֲבִינוּ עֲדַיִן הָיָה בִּנְיָמִין אָצְלוֹ וְהִקְדִּים לְהִתְפַּלֵּל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים.

וְאֵל שַׁדַּי, מָה רָאָה יַעֲקֹב לְבָרְכָם בְּאֵל שַׁדַּי. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַרְבֵּה יִסּוּרִין עָבְרוּ עַל יַעֲקֹב. עַד שֶׁהָיָה בְּמֵעֵי אִמּוֹ, הָיָה עֹשֶׂו מֵרִיב עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְרוֹצְצוּ הַבָּנִים (בראשית כה, כב). וְכֵן

הוּא אוֹמֵר, עַל רָדְפוֹ בַּחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו (עמוס א, יא). בָּרַח מִפְּנֵי עֵשָׂו לְלָבָן וְהָיָה שָׁם עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּצָרוֹת רַבּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְגוֹ' (בראשית לא, מ). וְאַחַר שֶׁיָּצָא, רָדַף לָבָן אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁלְשֶׁת יָמִים. נִמְלַט מִמֶּנּוּ, בָּא עֵשָׂו בַּקֵּשׁ עוֹד לְהָרְגוֹ וְהִפְסִיד עָלָיו כָּל אוֹתוֹ הַדּוֹרוֹן עִזִּים מָאתַיִם וְגוֹ'.

יָצָא מֵעֵשָׂו, בָּאָה עָלָיו צָרַת דִּינָה. יָצָא מִצָּרַת דִּינָה, בָּאָה עָלָיו צָרַת רָחֵל. אַחַר כָּל הַצָּרוֹת בִּקֵּשׁ לָנוּחַ קְמָעָא, בָּאָה עָלָיו צָרַת יוֹסֵף. וְהַכְּתוּב צוֹוֵחַ, לֹא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא נָחְתִּי (איוב ג, כו). אַחַר כְּךָ בָּאָה עָלָיו צָרַת שִׁמְעוֹן. אַחַר כָּךְ צָרַת בִּנְיָמִין. לְפִיכָךְ הָיָה מִתְפַּלֵּל בְּאֵל שַׁדַּי וְאוֹמֵר: מִי שֶׁאָמַר לַשָּׁמַיִם וָאָרֶץ דַּי, יֹאמַר לְיִסּוּרַי דַּי. לְפִי שֶׁכְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הָיוּ נִמְתָּחִין וְהוֹלְכִין, עַד שֶׁאָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיְכֶן. לְפִיכָךְ כְּתִיב וְאֵל שַׁדַּי.

כֵּיוָן שֶׁהָלְכוּ אֶחָיו אֵצֶל יוֹסֵף, וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת בִּנְיָמִן אָחִיו בֶּן אִמּוֹ, שָׂמַח בּוֹ, שֶׁרָאָה בּוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו. מִיָּד וַיְצַו אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל וְגוֹ'. אָמַר לִמְנַשֶּׁה, מַלֵּא אֶת אַמְתְּחֹת וְגוֹ'. וְאֶת גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי וְגוֹ'. הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ. אָמַר יוֹסֵף, אִם אֲנִי מְשַׁלֵּחַ אוֹתָם בַּלַּיְלָה, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהֶן, לְפִי שֶׁנִּמְשְׁלוּ כַּחַיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט). וּלְדָן אָמַר, דָּן גּוּר אַרְיֵה (דברים לג, כב). יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָּרֶךְ (בראשית מט, יז). נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה (בראשית מט, כא). הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ. אָמַר יוֹסֵף, אִם יַרְחִיקוּ, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהֶן. קוּם רְדֹף, כָּל זְמַן שֶׁאֵימַת הָעִיר עֲלֵיהֶן. וְהִשַּׂגְתָּם, הֱוֵי שׁוֹגֵג אוֹתָם בִּדְבָרִים, אַחַת קָשָׁה וְאַחַת רַכָּה, הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְגוֹ'.

וַיִּקְרָעוּ שִׂמְלֹתָם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם גָּרַמְתֶּם לִקְרֹעַ בִּגְדֵי אֲבִיכֶם בְּדָבָר שֶׁל חִנָּם, כָּךְ תִּקָּרְעוּ אַתֶּם עַל דָּבָר שֶׁל חִנָּם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הַשְּׁבָטִים קָרְעוּ עַל בִּנְיָמִין. לְפִיכָךְ יָצָא מִמֶּנּוּ מָרְדְּכַי שֶׁקָּרַע עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָרְדְּכַי יָדַע וְגוֹ' (אסתר ד, א). וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ, לֹא הֻצְרַךְ אַחַד מֵהֶן לְסַיֵּעַ לַחֲבֵרוֹ. וְהָיוּ עוֹמְדִין וּמְחַבְּטִין לְבִנְיָמִין עַל כְּתֵפָיו וְאוֹמְרִין לוֹ, אִי גַּנָּבָא, בְּרָא דְּגַנָּבְתָּא, בַּיְּשָׁתָנוּ, בֶּן אִמְּךָ אַתְּ, כָּךְ בִּיְּשָׁה אִמְּךָ אֶת אָבִינוּ. וּבִשְׁבִיל אוֹתָן הַמַּכּוֹת שֶׁהִכּוּהוּ בִּכְתֵפָיו, זָכָה שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בֵּין כְּתֵפָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן (דברים לג, יב).

וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף. מַהוּ בֵּיתָה יוֹסֵף, וַהֲלֹא כָּל יוֹם וְיוֹם יוֹצֵא לָדוּן בַּבִּימָה. אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם לֹא יָצָא, אָמַר אֵינִי מְבַיֵּשׁ אֶת אַחַי בִּפְנֵי הַמִּצְרִים. וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה וְגוֹ', הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה הַשֵּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ (בראשית לז, ט). וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ וְגוֹ'. אָמַר לָהֶם: אֲנִי

אֹמַר לָכֶם מִפְּנֵי מָה גְּנָבוֹ הַנַּעַר הַזֶּה, לְקַסֵּם בּוֹ וְלֵידַע הֵיכָן אָחִיו. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה נֹּאמַר לַאדֹנִי, מַה נֹּאמַר עַל הַכֶּסֶף הָרִאשׁוֹן. מַה נְּדַבֵּר, עַל הַכֶּסֶף הַשֵּׁנִי. וּמַה נִּצְטַדָּק, עַל הַגְּבִיעַ. הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת עֲוֹן עֲבָדֶיךָ, אַל תִּקְרָא מָצָא אֶלָּא מוֹצֵא.

לְעוֹלָם אֵין שְׁנֵי אַחִים נִכְנָסִין לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה בְּיַחַד, וְאָנוּ נִמְצֵאנוּ כֻּלָּנוּ בַּעֲרוּגָה אַחַת, בְּעָוֹן אֶחָד שֶׁהָיָה בְיָדֵינוּ. אָמַר לָהֶם: אַחֵיכֶם זֶה לֹא הָיָה עִמָּכֶם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אָמְרוּ לוֹ: כָּל הַנִּתְפָּשׂ נִתְפָּשׂ עִמּוֹ. אָמַר לָהֶם: וּמָה אֲחֵיכֶם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא גָנַב וְלֹא צִעֵר אֶתְכֶם, אָמַרְתֶּם לְאָבִיו טָרֹף טֹרָף. זֶה שֶׁגָּנַב וְצִעֵר אֶתְכֶם, צְאוּ אִמְרוּ לְאָבִיו טָרֹף טֹרָף, הֲלַךְ הַחֶבֶל אַחַר הַדְּלִי.

וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה, תַּקָּלָה שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי צַדִּיק זֶה, הָיָה מְחַיֶּה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם. זְכוּת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵיהֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

ויגש

סימן א

יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אֵי זֶה הוּא עֶרֶב שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס אוֹמֵר, אֵי זֶה הוּא עֶרֶב שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם. הָאוֹמֵר הַלְוֵהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ וְנָשָׂא וְנָתַן בְּיָד, הֶעֱרֵב חַיָּב.

וּמִי הָיָה זֶה הֶעֱרֵב, זֶה יְהוּדָה שֶׁאָמַר תְּנָה אוֹתוֹ עַל יָדִי וַאֲנִי אֶשְׁיְבֶנּוּ אֵלֶיךָ. וַיֹּאמֶר לֹא יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם וְגוֹ' וּקְרָאָהוּ אָסוֹן. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁהַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַשָּׂטָן מְקַטְרְגוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁשָּׁנִינוּ, עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בְּשָׁעַת לֵדָתָם. לָמָּה בְּשָׁעַת לֵידָתָן, שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה.

יָרַד בִּנְיָמִין עִם אֶחָיו וְלָקְחוּ שֶׁבֶר, צִוָּה יוֹסֵף וְנָתְנוּ אֶת הַגְּבִיעַ בְּשַׂקּוֹ. עַד שֶׁלֹּא הִרְחִיקוּ, שָׁלַח אַחֲרֵיהֶן, אָמַר לָהֶם: הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם. אָמַר, מִי שֶׁמְּצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ, יִהְיֶה לִי עָבֶד. כְּשֶׁנִּמְצָא בְשַׂקּוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָפַךְ פָּנָיו. וּמִי עָמַד כְּנֶגְדּוֹ, הֶעֱרֵב. הֲוֵי, וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה.

סימן ב

וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ (משלי ו, א). בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם: תְּקַבְּלוּ תּוֹרָתִי. אָמְרוּ לוֹ: הֵן. אָמַר לָהֶם תְּנוּ לִי עֵרֶב שֶׁתְּקַיְּמוּ אוֹתָהּ. אָמְרוּ לוֹ: אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב יִהְיוּ עֲרֵבִים. אָמַר לָהֶן. אֲבוֹתֵיכֶם הֵן בְּעַצְמָם צְרִיכִים עֲרֵבִים. אַבְרָהָם אָמַר, בַּמָּה אֵדַע (בראשית טו, ח). יִצְחָק אָהַב אֶת שׁוֹנְאַי, דִּכְתִיב: וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי (מלאכי א, ג). יַעֲקֹב אָמַר, נִסְתְּרָה דַּרְכִּי

(ישעיה מ, כח). אָמְרוּ לוֹ: בָּנֵינוּ יִהְיוּ עֲרֵבִים שֶׁלָּנוּ. מִיָּד קִבְּלָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנָתַן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז (תהלים ח, ג). לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל מְבַטְּלִין אֶת הַתּוֹרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹרֵעַ מִן הָעֲרֵבִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם אָנִי (הושע ד, ו).

מַהוּ גַּם אָנִי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף אֲנִי מִצְטַעֵר עֲלֵיהֶם שֶׁאֲנִי מַפְסִידָן, שֶׁהֵן אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, בָּרוּךְ ה' הַמְבוֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד. הֱוֵי, אִם עֲרַבְתָּ לְרֵעֶךָ. אַף יְהוּדָה לְפִי שֶׁהָיָה עֵרֶב שֶׁל בִּנְיָמִין, לְפִיכָךְ לֹא עָמַד מִכָּל הַשְּׁבָטִים כְּנֶגֶד יוֹסֵף אֶלָּא יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה.

סימן ג

וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לַיִּשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה וְלֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי כֹל (משלי ל, ל). מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שֶׁרָאָה אֶת הָאֲרִי וְאָמַר לוֹ: אִי מֶלֶךְ חַלָּשׁ, לֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ שֶׁלֹּא תֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִיָּד בָּרַח. רָץ אַחֲרָיו רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר לוֹ: נַעֲנֵיתִי לְךָ שֶׁקְּרָאתִיךָ חַלָּשׁ, וּמִי שֶׁבָּרָאָךְ קְרָאַךְ גִּבּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: לַיִּשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נְחֶמְיָה, מִי הוּא שָׁרוֹ שֶׁל שׁוֹר, אֲרִי. כָּךְ יוֹסֵף שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ (דברים לג, יז). וִיהוּדָה אֲרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט). מִי עָמַד כְּנֶגֶד הַשּׁוֹר, הָאֲרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה.

אָמַר רַבִּי יוּדָן, כְּשֶׁהָיְתָה חֲמָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה עוֹלָה, הָיוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת יוֹצְאוֹת מִתּוֹךְ לִבּוֹ וְקוֹרְעוֹת אֶת בְּגָדָיו. וּכְשֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ שֶׁתַּעֲלֶה חֲמָתוֹ, הָיָה מְמַלֵּא אֲפֻנְדְּתוֹ אֲפוּנִין שֶׁל נְחֹשֶׁת וְנוֹטֵל מֵהֶן וּמְכַסְכֵּס בְּשִׁנָּיו וַחֲמָתוֹ עוֹלָה.

רְאֵה גְּבוּרָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה, עָלָיו נֶאֱמַר, חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה (משלי טז, יד). חֲמַת מֶלֶךְ, זֶה יְהוּדָה. וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה, זֶה יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף שֶׁעָלְתָה חֲמָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה, אָמַר, עַכְשָׁו תֹּאבַד מִצְרַיִם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מָשָׁל לִשְׁנֵי אַטְלִיטִין תְּפוּשִׂים זֶה בָּזֶה, כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ אַחַד מֵהֶן שֶׁהוּא בָּא לְהִנָּצֵחַ, אָמַר, עַכְשָׁו יְנַצְּחֵנִי וַאֲנִי נִתְבַּיֵּשׁ בִּפְנֵי הַכֹּל. מָה עָשָׂה. נָשַׁקוֹ עַל יָדָיו וְשָׁכְכָה חֲמָתוֹ שֶׁל אַתְלִיטִיָּה הַגָּדוֹל. אַף יוֹסֵף כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ שֶׁעָלְתָה חֲמָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה, נִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ לִפְנֵי הַמִּצְרִים. מִיָּד אָמַר לְאֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם, וְלֹא יָכְלוּ לַעֲנוֹת אֹתוֹ.

סימן ד

וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם (ישעיה יא, יג). כְּנֶגֶד מִי אָמַר יְשַׁעְיָה מִקְרָא זֶה. לֹא אָמְרוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד יְהוּדָה וְיוֹסֵף,

דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יְהוּדָה וְיוֹסֵף מִתְוַכְּחִין זֶה עִם זֶה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת זֶה לָזֶה, בּוֹאוּ נֵרֵד לְמַטָּה וְנִרְאֶה שׁוֹר וַאֲרִי מִתְנַגְּחִין זֶה עִם זֶה. בְּנוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם שׁוֹר מִתְיָרֵא מִפְּנֵי אֲרִי, וְעַכְשָׁו שׁוֹר וַאֲרִי מִתְנַגְּחִין וְעוֹמְדִין וְהַקְּנָאָה בֵּינֵיהֶן עַד שֶׁבָּא מָשִׁיחַ. לְפִיכָךְ וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם.

וְהַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר (קהלת ז, יט), זֶה חָכְמָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף. וּמֶה חָכְמָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף. שֶׁלֹּא רָצָה לְהִלָּחֵם עִם אֶחָיו, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁרָאָה עֲשָׂרָה גִּבּוֹרִין עוֹמְדִין לְפָנָיו שֶׁאַחַד מֵהֶן יָכוֹל לְהַחֲרִיב עֶשֶׂר מְדִינוֹת, נִזְדַּעְזַע. וְחָכְמָתוֹ הִצִּילַתּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם.

מֶה עָשָׂה יוֹסֵף? הוֹשִׁיב שׁוֹמְרִין עַל הַשְּׁעָרִים (וכו', מקץ ח). מֶה עָשָׂה וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דְחָפוֹ לַבּוֹר. וְעוֹד פֵּרֵשׁ אוֹתוֹ מִלֵּוִי, שֶׁלֹּא יִטְלוּ עָלָיו עֵצָה לְהָרְגוֹ. מִיָּד אָמַר שִׁמְעוֹן לְאֶחָיו, כָּךְ עֲשִׂיתֶם לְיוֹסֵף וְכָךְ אַתֶּם מְבַקְּשִׁין לַעֲשׂוֹת לִי. אָמְרוּ לוֹ וּמַה נַּעֲשֶׂה, יְמוּתוּ אַנְשֵׁי בֵיתֵנוּ בָּרָעָב. אָמַר לָהֶם עֲשׂוּ מַה שֶּׁתִּרְאוּ, עַכְשָׁו אֶרְאֶה מִי יַכְנִיס אוֹתִי לְבֵית הָאֲסוּרִים.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁלַח יוֹסֵף אֵצֶל פַּרְעֹה וְאָמַר לוֹ: שְׁלַח לִי שִׁבְעִים גִּבּוֹרִים מֵאֲצִלְךָ, שֶׁמָּצָאתִי לִסְטִים וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִתֵּן עֲלֵיהֶם כְּבָלִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁלַח לוֹ. וְהָיוּ מִסְתַּכְּלִין אֲחֵי יוֹסֵף מָה הָיָה מְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת. אָמַר יוֹסֵף לְאוֹתָן גִּבּוֹרִים, הַכְנִיסוּ אֶת זֶה בְּבֵית הָאֲסוּרִים וּתְנוּ כְּבָלִים בְּרַגְלָיו. כֵּיוָן שֶׁקֵּרְבוּ אֶצְלוֹ, צָוַח בָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ קוֹלוֹ, נָפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם וְנִשְׁתַּבְּרוּ שִׁנֵּיהֶם, שֶׁאֲגַת אַרְיֵה וְקוֹל שְׁחַל וְשִׁנֵּי כְפִירִים נִתָּעוּ (איוב ד, י).

וְהָיָה מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף יוֹשֵׁב לִפְנֵיהֶם. אָמַר לוֹ אָבִיו, קוּם אְתָּה. מִיָּד קָם מְנַשֶּׁה וְהִכָּהוּ מַכָּה אַחַת, הִכְנִיסוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְנָתַן עָלָיו כֶּבֶל. אָמַר שִׁמְעוֹן לְאֶחָיו, אַתֶּם אוֹמְרִים מַכָּה שֶׁל מִצְרַיִם הוּא זֶה, אֵינָהּ אֶלָּא שֶׁל בֵּית אַבָּא. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֲחֵי יוֹסֵף שֶׁהִכְנִיס מְנַשֶּׁה אֶת שִׁמְעוֹן לְבֵית הָאֲסוּרִים וְשָׁלַח יָדוֹ בּוֹ וְנָתַן אוֹתוֹ בַּכֶּבֶל, נָפְלָה אֵימָה עֲלֵיהֶם

וְהָלְכוּ אֵצֶל אֲבִיהֶם עַד שֶׁהֵבִיאוּ אֶת בִּנְיָמִין וְהֶעֱמִידוּהוּ לִפְנֵי יוֹסֵף. אָמַר לָהֶם יוֹסֵף, הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי. אָמְרוּ לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ יוֹסֵף לְבִנְיָמִין, יֶשׁ לְךָ אִשָּׁה. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: יֶשׁ לְךָ בָּנִים. אָמַר לוֹ: יֶשׁ לִי עֲשָׂרָה. וּמַה שְׁמָם. אָמַר לוֹ: בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל וְגוֹ'. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, מִי שָׁמַע שֵׁמוֹת כָּאֵלֶּה. אָמַר לוֹ: כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי בֶּן אִמִּי שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִמֶּנִּי, קְרָאתִי לָהֶם אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת. בֶּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת. וָבֶכֶר, שֶׁהָיָה בְּכוֹר. וְאַשְׁבֵּל, שֶׁנִּשְׁבָּה. גֵּרָה, שֶׁנַּעֲשָׂה גֵּר. וְנַעֲמָן, שֶׁהָיָה נָעִים. אֲחִי, עַל שֵׁם שֶׁהָיָה אָחִי בֶּן אִמִּי. וְרֹאשׁ, שֶׁהָיָה רֹאשׁ וְגָדוֹל עָלַי. מֻפִּים, שֶׁהָיָה יָפֶה וּמְיֻפֶּה. וְחֻפִּים, שֶׁלֹּא רָאָה בְּחֻפָּתִי וַאֲנִי לֹא רָאִיתִי בְּחֻפָּתוֹ. וְאֶרְדְּ, שֶׁיָּרַד בַּגּוֹלָה, וְשֶׁהָיוּ פָּנָיו דּוֹמִים לְוֶרֶד.

וּמִיּוֹם שֶׁגָּלָה יוֹסֵף אָחִי, יָרַד אָבִי מֵעַל הַמִּטָּה וְיָשַׁב עַל גַּבֵּי קַרְקַע שׁוֹכֵב. וְלֹא עוֹד אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה אֶת אַחַי, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹשֵׁב לוֹ אֵצֶל אָחִיו וַאֲנִי יוֹשֵׁב לְבַדִּי, זוֹלְגִין עֵינַי דְּמָעוֹת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמֵי יוֹסֵף עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה זִמְּנָם לִסְעוּדָה, הָיָה מְבַקֵּשׁ לְהַסֵּב לְבִנְיָמִין אֶצְלוֹ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ כֵּיצַד לַעֲשׂוֹת. נָטַל אֶת הַגָּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: הֲיִיתִי סָבוּר שֶׁיְּהוּדָה הוּא הַבְּכוֹר שֶׁהוּא מְדַבֵּר תְּחִלָּה, אֲנִי רוֹאֶה שֶׁרְאוּבֵן הוּא הַבְּכוֹר וִיהוּדָה הוּא פַּטְיט. הֵסֵב רְאוּבֵן בְּרֹאשׁ הַמְסֻבִּין. שׁוּב נָטַל אֶת הַגָּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר, שִׁמְעוֹן עָלָה וְהֵסֵב אֶצְלוֹ שֶׁאַתָּה שֵׁנִי לוֹ. וְכֵן לְלֵוִי, וְכֵן לִיהוּדָה, וְכֵן כֻּלָּם דֶּרֶךְ לַדָּתָם. שׁוּב נָטַל אֶת הַגָּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: אֲנִי רוֹאֶה בַּגְּבִיעַ שֶׁכֻּלְּכֶם אַתֶּם בְּנֵי אָב אֶחָד, אֲבָל אֲבִיכֶם נָשִׂים הָרְבֵּה הָיוּ לוֹ. הִתְחִיל קוֹרֵא לְדָן וּלְנַפְתָּלִי, וְאָמַר לָהֶם עֲלוּ הֵסֵבוּ, עַד שֶׁהֵסֵבוּ כֻּלָּם כְּסִדְרָן דֶּרֶךְ לַדָּתָן. נִשְׁתַּיֵּר בִּנְיָמִין. אָמַר רוֹאֶה אֲנִי לָזֶה שֶׁהָיָה לוֹ אָח וּפֵרַשׁ מִמֶּנּוּ וְאֵין לוֹ אֵם, וְאַף אֲנִי הָיָה לִי אָח וּפֵרַשׁ מִמֶּנִּי וְאֵין לִי אֵם, יָבֹא וְיֵשֵׁב אֶצְלִי. יָשַׁב אֶצְלוֹ. הָדָא הוּא דִכְתִיב, וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ.

וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת, הֵבִיא מָנוֹת בְּסִעוּדָה. נָתַן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן מָנָה שֶׁלּוֹ. נָתַן לְבִנְיָמִין מָנָה שֶׁלּוֹ. נָתַן יוֹסֵף מָנָה שֶׁלּוֹ וּנְתָנָהּ לְבִנְיָמִין. נָטְלָה אַסְנַת מָנָה שֶׁלָּהּ, נָתְנָה לְבִנְיָמִין. נָטְלוּ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה מְנוֹתֵיהֶם וּנְתָנוּם לְבִנְיָמִין. נִמְצְאוּ בְּיַד בִּנְיָמִין חֲמֵשׁ מָנוֹת. לְכָךְ כְּתִיב: וַתֵּרַב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן.

סימן ה

דָּבָר אַחֵר, וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה, שֶׁנִּגַּשׁ בְּתוֹכָחוֹת. בִּי אֲדֹנִי, אַל תַּעֲבוֹר עָלֵינוּ מִדַּת הַדִּין, יְדַבֶּר נָא עַבְדְּךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אֲדוֹנִי רָאוּי הָיָה לוֹמַר לִפְנֵי אֲדוֹנִי, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מְדַבֵּר אַחַת קָשָׁה וְאַחַת רַכָּה.

כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה, כְּשֵׁם שֶׁפַּרְעֹה רַבְּךָ אוֹהֵב נָשִׁים וּמְחַמְּדָן, כָּךְ אַתָּה רָאִיתָ לְבִנְיָמִין שֶׁהוּא יְפֵה תֹאַר וְאַתָּה מְחַמְּדוֹ לִהְיוֹת לְךָ לְעֶבֶד.

דָּבָר אַחֵר, כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה וּפַרְעֹה גְּדוֹלִים בְּמָקוֹמְכֶם, כָּךְ אָנוּ גְּדוֹלִים בְּמָקוֹמֵנוּ.

אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת עֲבָדָיו, אָמַר לוֹ: מִתְּחִלָּה בַּעֲלִילָה בָּאתֶ עָלֵינוּ, מִכַּמָּה מְדִינוֹת יָרְדוּ לְמִצְרַיִם לִשְׁבֹּר אֹכֶל וְלֹא שְׁאַלְתָּ אַחַד מֵהֶן, שֶׁמָּא בִּתְּךָ בָּאנוּ לִקַּח אוֹ אֲחוֹתֵנוּ אַתָּה סָבוּר לִשָּׂא, אַף עַל פִּי כֵן לֹא כִסִּינוּ מִמְּךָ דָּבָר.

אָמַר לוֹ יוֹסֵף, יְהוּדָה, לָמָּה אַתָּה דַּבָּרָן מִכָּל אַחֶיךָ, וַאֲנִי רוֹאֶה בַּגְּבִיעַ שֶׁיֵּשׁ בְּאַחֶיךָ גְּדוֹלִים מִמְּךָ וְאַתָּה פַּטְיט. אָמַר לוֹ: כָּל זֹאת שֶׁאַתָּה רוֹאֶה, בִּשְׁבִיל הָעֲרֻבוּת שֶׁעָרַבְתִּי אוֹתוֹ. אָמַר

לוֹ: מִפְּנֵי מָה לֹא עָרַבְתָּ אֶת אָחִיךָ כְּשֶׁמְּכָרְתֶּם אוֹתוֹ לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, וְצִעַרְתָּ אֶת אָבִיךָ הַזָּקֵן וְאָמַרְתָּ לוֹ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף, וְהוּא לֹא חָטָא לָךְ. אֲבָל זֶה שֶׁחָטָא וְגָנַב הַגָּבִיעַ, אֱמֹר לְאָבִיךָ, הָלַךְ הַחֶבֶל אַחַר הַדְּלִי.

כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע יְהוּדָה כָּךְ, צָעַק וּבָכָה בְּקוֹל גָּדוֹל וּבְמַר נֶפֶשׁ. אָמַר, כִּי אִיךְ אֶעֱלֶה אֶל אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתִּי וְגוֹ'. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, בֹּא וְנִתְוַכֵּחַ שְׁנֵינוּ, אֱמֹר מִלֶּךָ וּסְדֹר דִּינֶךָ.

מִיָּד אָמַר יְהוּדָה לְנַפְתָּלִי, לֵךְ וּרְאֵה כַּמָּה שְׁוָקִים יֵשׁ בְּמִצְרַיִם. קָפַץ וְחָזַר, אָמַר לוֹ שְׁנֵים עָשָׂר. אָמַר יְהוּדָה לְאֶחָיו, אֲנִי אַחֲרִיב מֵהֶן שְׁלֹשָׁה, וּטְלוּ כָּל אֶחָד מִכֶּם אֶחָד וְלֹא נַשְׁאִיר בָּהֶם אִישׁ. אָמְרוּ לוֹ אֶחָיו, יְהוּדָה, מִצְרַיִם אֵינָהּ כִּשְׁכֶם. אִם אַתָּה מַחֲרִיב מִצְרַיִם, תַּחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְלֹא יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, לְסַכָּנָה גְּדוֹלָה יָרַד יוֹסֵף, שֶׁאִם הֶרְגוּהוּ אֶחָיו, אֵין בְּרִיָּה בָּעוֹלָם מַכִּירוֹ. וְלָמָּה אָמַר הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָי. אֶלָּא כָּךְ אָמַר יוֹסֵף בְּלִבּוֹ, מוּטָב שֶׁאֲהֶרֶג וְלֹא אֲבַיֵּשׁ אֶת אַחַי בִּפְנֵי הַמִּצְרִים.

אָמַר לוֹ יְהוּדָה לְיוֹסֵף, תֵּדַע שֶׁמִּתְּחִלָּה לֹא בָאתָ עָלֵינוּ אֶלָּא בַּעֲלִילוֹת. בַּתְּחִלָּה אָמַרְתָּ לָנוּ מְרַגְּלִים אַתֶּם. שְׁנִיָּה, אָמַרְתָּ לִרְאוֹת אֶת עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם. שְׁלִישִׁית, גְּבִיעִי גְּנַבְתֶּם. אֲנִי נִשְׁבָּע בְּחַיֵּי אָבִי הַצַּדִּיק, וְאַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בְּחַיֵּי פַּרְעֹה הָרָשָׁע. אִם אֲנִי אוֹצִיא אֶת חַרְבִּי מִנַּרְתִּיקָהּ, אֲמַלֵּא כָל מִצְרַיִם הֲרוּגִים. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, אִם תּוֹצִיא חֶרֶב מִנַּרְתִּיקָהּ, אֲנִי כּוֹרְכָהּ עַל צַוָּארֶךָ. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, אִם אֶפְתַּח אֶת פִּי אֶבְלַע אוֹתָךְ. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, אִם תִּפְתַּח פִּיךָ אֲנִי סוֹתְמוֹ בְּאֶבֶן. אָמַר יְהוּדָה לְיוֹסֵף, מַה נֹּאמַר לְאַבָּא. אָמַר לוֹ: אֱמֹר לְאָבִיךָ, הָלַךְ הַחֶבֶל אַחַר הַדְּלִי.

אָמַר לוֹ יְהוּדָה, דִּין שֶׁקֶר אַתָּה דָן אוֹתָנוּ. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, אֵין לְךָ דִּין שֶׁקֶר כְּמִכְירַת אֲחִיכֶם. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, נוּרָא דְּשָׁכֶם דְּלִיק בְּלִבִּי. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, נוּרָא דְּתָמָר כַּלְתָּךְ אֲנָא מַטְפֵּי. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, רָתַח אֲנָא וְלֵית דְּמְהֵימַן לִי. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, רְתָחָא דִידָךְ אֲנָא מְתַבַּר. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, עַכְשָׁו אֲנִי אֵצֵא וְאֶצְבַּע כָּל שְׁוָקִים שֶׁבְּמִצְרַיִם בַּדָּם. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, צַבָּעִים הֱיִיתֶם מֵימֵיכֶם, שֶׁצְּבַעְתֶּם כְּתֹנֶת אֲחִיכֶם בַּדָּם וַאֲמַרְתֶּם לַאֲבִיכֶם טָרֹף טֹרַף.

כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף שֶׁהִסְכִּימָה דַּעְתָּם לְהַחֲרִיב אֶת מִצְרַיִם, אָמַר יוֹסֵף בְּלִבּוֹ, מוּטָב שֶׁאֶתְוַדַּע לָהֶן וְאַל יַחֲרִיבוּ אֶת מִצְרַיִם. אָמַר לָהֶן יוֹסֵף, לֹא כָךְ אֲמַרְתֶּם שֶׁאֲחִיו שֶׁל זֶה מֵת. אֲנִי קְנִיתִיו, אֶקְרָאֶנּוּ וְיָבֹא אֶצְלָכֶם. הִתְחִיל קוֹרֵא, יוֹסֵף בֶּן יַעֲקֹב בֹּא אֶצְלִי, יוֹסֵף בֶּן יַעֲקֹב בֹּא אֶצְלִי וְדִבֵּר עִם אַחֶיךָ שֶׁמְּכָרוּךָ, וְהֵיוּ נוֹשְׁאִין עֵינֵיהֶם בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת. אָמַר לָהֶם יוֹסֵף, לָמָּה אַתֶּם מִסְתַּכְּלִין לְכָאן וּלְכָאן, אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם. מִיָּד פָּרְחָה נִשְׁמָתָן וְלֹא יָכְלוּ לַעֲנוֹת אֹתוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וַי לָנוּ מִיּוֹם הַדִּין, וַי לָנוּ מִיּוֹם תּוֹכֵחָה. וּמָה, יוֹסֵף כְּשֶׁאָמַר לְאֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף, פָּרְחָה נִשְׁמָתָן. כְּשֶׁעוֹמֵד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָדִין דִּכְתִיב בֵּיהּ (מלאכי ג, ב) וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת יוֹם בּוֹאוֹ וּמִי הָעוֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שמות לג, כ) עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, וּמַה זֶּה נִבְהֲלוּ אֶחָיו מִפָּנָיו כְּשֶׁיָּבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתְבֹּעַ עֶלְבּוֹן הַמִּצְוֹת וּפִשְׁעָהּ שֶׁל תּוֹרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

עֲשֵׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהֶם נֵס וְחָזְרָה נִשְׁמָתָן. אָמַר לָהֶם יוֹסֵף, וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי פִי בִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אֲנִי מְדַבֵּר. וְלֹא הָיוּ מַאֲמִינִים בּוֹ, עַד שֶׁפָּרַע אֶת עַצְמוֹ וְהֶרְאָה לָהֶם חוֹתַם בְּרִית. וְכָל כָּךְ לָמָּה. מִפְּנֵי שֶׁיָּצָא מֵאֶצְלָם בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וְעַכְשָׁו הָיָה עוֹמֵד כְּמֶלֶךְ בַּחֲתִימַת זָקָן.

כֵּיוָן שֶׁהִכִּירוּהוּ, בִּקְּשׁוּ לְהָרְגוֹ. יָרַד מַלְאָךְ וּפִזְּרָם בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה צָוַח יְהוּדָה בְּקוֹל גָּדוֹל וְנָפְלוּ כָּל חוֹמוֹת שֶׁבְּמִצְרַיִם וְהִפִּילוּ כָּל הַחַיּוֹת שֶׁבְּמִצְרַיִם וְנָפַל יוֹסֵף מִכִּסְאוֹ וְיָרַד פַּרְעֹה מִכִּסְאוֹ, וְנָפְלוּ שִׁנֵּיהֶם. וְכָל הַגִּבּוֹרִים שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין לִפְנֵי יוֹסֵף, נֶהֶפְכוּ פְּנֵיהֶם לַאֲחוֹרֵיהֶם וְלֹא הֶחֱזִירוּ עַד יוֹם מוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁאֲגַת אַרְיֵה וְקוֹל שַׁחַל וְשִׁנֵּי כְפִירִים נִתָּעוּ (איוב ד, י). לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, וְהַקֹּל נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה. וְאֵין קוֹל וֶה אֶלָּא קוֹל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה (דברים לג, ז).

כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף שֶׁהָיְתָה לָהֶם בּוּשָׁה גְדוֹלָה, אָמַר לָהֶן, גְּשׁוּ נָא אֵלַי, וַיִּגָּשׁוּ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה מְנַשְּׁקוֹ וּבוֹכֶה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַשֵּׁק לְכָל אֶחָיו וַיֵּבְךְּ עֲלֵיהֶם. וּכְשֵׁם שֶׁלֹּא פִיֵּס יוֹסֵף אֶת אֶחָיו אֶלָּא מִתּוֹךְ בְּכִיָּה, כָּךְ כְּשֶׁיִּגְאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, מִתּוֹךְ בְּכִיָּה הוּא גוֹאֲלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אֹלִיכֵם אֶל נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָהּ כִּי הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא (ירמיה לא, ח).

סימן ו

וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הַנֵּר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שֶׁיֵּאוֹתוֹ לְאוֹרוֹ. וּמִנַּיִן לָמְדוּ, מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב, וְאַחַר כָּךְ וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ (בראשית א, ד). רַבִּי זְעִירָא בַּר אַבָּהוּ אָמַר, מִכָּאן שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַנֵּר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת מִשֶּׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱיוּ מְכַבְּדִין אֶת הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵן שְׁלוּחַי, וּשְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ. אִם כִּבַּדְתֶּם אוֹתָן, כְּאִלּוּ לִי כִּבַּדְתֶּנִי. וְאִם בָּזִיתֶם אוֹתָן, כְּאִלּוּ לְכָבוֹדִי בָזִיתֶ. אֵין לְךָ אָדָם שֶׁכִּבֵּד אֶת הַמִּצְוֹת וְעָשָׂה אֶת הַתּוֹרָה כְּיַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים (בראשית כה, כז), וְנִתְיַסֵּר בְּבָנָיו. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ,

אַבַדְתָּ אֶחָד, תִּמְצָא שְׁלֹשָׁה, יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ, בִּשְּׂרוּ אוֹתוֹ שֶׁיּוֹסֵף חָי. שָׁלַח יְהוּדָה פְּרוֹזְבָּטִים אֶצְלוֹ.

וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַמָּשָׁל וַפַּחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו (איוב כה, ב). הַמָּשָׁל, זֶה מִיכָאֵל. וָפַחַד, זֶה גַּבְרִיאֵל. מִיכָאֵל מִן הַמַּיִם וְגַבְרִיאֵל מִן הָאֵשׁ, וְהֵן עוֹמְדִין לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה וְאֵינָן מַזִּיקִין זֶה אֶת זֶה. הֲוֵי אוֹמֵר, עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, כָּל הָרָקִיעַ שֶׁל מַיִם וְהַמַּלְאָכִים שֶׁל אֵשׁ וּמְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט, וְאֵין הַמַּיִם מְכַבִּין אֶת הָאֵשׁ וְלֹא הָאֵשׁ שׂוֹרֵף אֶת הַמַּיִם. יְהוּדָה וְיוֹסֵף, זֶה אֵרִי וְזֶה שׁוֹר. אֶתְמוֹל מִתְנַגְּחִין זֶה עִם זֶה, וְעַכְשָׁו הוּא מְשַׁלְּחוֹ אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו. הֲוֵי, עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו.

סימן ז

וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ. אָמַר רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי אִיבוֹ, שְׁנֵי בְנֵי אָדָם רָאוּ כָּבוֹד גָּדוֹל מַה שֶּׁלֹּא רָאָה בְרִיָּה בָּעוֹלָם, וְאֵלּוּ הֵן, יִתְרוֹ וְיַעֲקֹב. יִתְרוֹ כְּשֶׁבָּא אֵצֶל מֹשֶׁה, כְּתִיב בּוֹ, וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ (שמות יח, ז). מִי הָיָה רוֹאֶה מֹשֶׁה יוֹצֵא וְאֵינוֹ יוֹצֵא. שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת יוֹצְאִין וְאֵינוֹ יוֹצֵא. שִׁבְעִים זְקֵנִים וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. אַהֲרֹן כֹּהֵן גָּדוֹל יוֹצֵא וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. הִתְחִילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לִקְרַאת יִתְרוֹ. וְאַף יַעֲקֹב כְּשֶׁבָּא אֵצֶל יוֹסֵף מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל. מִי הָיָה רוֹאֶה לְיוֹסֵף יוֹצֵא וְלֹא הָיָה יוֹצֵא לִקְרַאת אָבִיו. עַבְדֵי פַרְעֹה וְזִקְנֵי בֵיתוֹ יוֹצְאִין וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם יוֹצְאִין וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ (משלי ג, לה).

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה חָלַקְתִּי כָּבוֹד לַזְּקֵנִים. וְלֶעָתִיד לָבֹא, נֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד (ישעיה כד, כג).

סימן ח

וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד (ישעיה סה, כה). בֹּא וּרְאֵה, כֹּל מַה שֶּׁהִכְּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא מְרַפֵּא אוֹתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. הָעִוְרִים, שֶׁכָּתוּב, אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים, וְאָזְנֵי חֵרְשִׁים תִּפָּתַחְנָה (ישעיה לה, ה). וְאוֹמֵר: אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ, וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם. הַכֹּל מִתְרַפְּאִין.

וּכְשֵׁם שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ כָּךְ הוּא בָא. הוֹלֵךְ חִגֵּר בָּא חִגֵּר, חֵרֵשׁ וּבָא חֵרֵשׁ, עִוֵּר וּבָא עִוֵּר. וְכָךְ הֵן חוֹזְרִין כֻּלָּם.

כְּשֵׁם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ מְלֻבָּשׁ כָּךְ הוּא חוֹזֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ (איוב לח, יד). צֵא וּלְמַד מִשְּׁמוּאֵל כְּשֶׁהֶעֱלָה אוֹתוֹ שָׁאוּל. מָה שָׁאוּל אוֹמֵר לְאִשָּׁה, מַה תָּאֳרוֹ. וַתֹּאמֶר, אִישׁ זָקֵן עֹלֶה וְהוּא עֹטֶה מְעִיל (ש״א כח, יד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה

לוֹ אִמּוֹ (ש"א ב, יט). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהוֹלֵךְ כָּךְ הוּא בָּא. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָרְשָׁעִים, אֲחֵרִים הֵמִית וַאֲחֵרִים הֶחֱיָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יַעַמְדוּ כְּמוֹ שֶׁהָלְכוּ, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי מְרַפֵּא אוֹתָן. לָמָּה, שֶׁכָּתוּב: לְפָנַי לֹא נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה (ישעיה מג, י).

וְאַחַר כָּךְ הַחַיּוֹת מִתְרַפְּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ (ישעיה סה, כה), שֶׁאֵינוֹ מִתְרַפֵּא. לָמָּה, שֶׁהוּא הוֹרִיד הַבְּרִיּוֹת לֶעָפָר.

דָּבָר אַחֵר, זְאֵב וְטָלֶה. זְאֵב, זֶה בִּנְיָמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף (בראשית מט, כז). וְטָלֶה, אֵלּוּ הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂה פִּזּוּרָה יִשְׂרָאֵל (ירמיה נ, יז).

יִרְעוּ כְאֶחָד, אֵימָתַי, כְּשֶׁיֵּרֵד בִּנְיָמִין עִם אֶחָיו, וְהָיָה יַעֲקֹב אוֹמֵר לֹא יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעָה הַשָּׁעָה וְיָרַד עִמָּהֶם, הָיוּ מְמַצְּעִין אוֹתוֹ וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ. וְכֵן יוֹסֵף, וַיִּשָּׂא אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן אִמּוֹ.

וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן, זֶה יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה. כַּבָּקָר, זֶה יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר שׁוֹרוֹ (דברים לג, יז). נִמְצְאוּ אוֹכְלִין כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ. וּכְתִיב: וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו. הֱוֵי אוֹמֵר, וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן.

סימן ט

וְאֶת יְהוּדָה וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם (ישעיה יא, יג). לְפִי שֶׁהָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ סָבוּר שֶׁיְּהוּדָה הָרַג אֶת יוֹסֵף בְּשָׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ אֶת הַכְּתֹנֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ (בראשית לז, לג). וְאֵין חַיָּה אֶלָּא יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט). וְהָיָה אוֹמֵר יַעֲקֹב לִיהוּדָה, אַתָּה הוּא שֶׁטָּרַפְתָּ אוֹתוֹ. לְפִיכָךְ וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו. וַיָּקֻמוּ כָל בָּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו וְגוֹ'.

מַהוּ כִּי אֵרֵד אֶל בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה. אָמַר אֲנִי מֵת עִם מִיתַת הָרְשָׁעִים לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהִבְטִיחַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים, וַהֲרֵי נִטְרַף אֶחָד מֵהֶן, שֶׁמָּא לֹא זָכִיתִי בָהֶן וַאֲנִי מֵת בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת. לְכָךְ אָמַר, כִּי אֵרֵד אֶל בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה. רְצוֹנְךָ לֵידַע לְךָ, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ חָי, אָמַר לוֹ אָמוּתָה הַפָּעַם. לָמָּה אָמַר אָמוּתָה הַפָּעַם. אָמַר, כְּשֶׁבָּאוּ בָנַי וְאָמְרוּ לִי יוֹסֵף מֵת, הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁאֲנִי מֵת שְׁנֵי פְּעָמִים. עַכְשָׁו שֶׁרְאִיתִי אוֹתְךָ חָי, מְבֻשָּׂר אֲנִי שֶׁאֵינִי מֵת אֶלָּא עַכְשָׁו בִּלְבָד. לְכָךְ אָמַר אָמוּתָה הַפָּעַם.

וַיְבָךְ אֹתוֹ אָבִיו, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ וְגוֹ'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוּדָה, אֵין לְךָ בָּנִים עַד עַכְשָׁו וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ צַעַר בָּנִים. אַתָּה טַבַּנְתָּ אֶת אָבִיךָ וְהִטְעֵית אוֹתוֹ בְּטֶרֶף טֶרֶף יוֹסֵף, חַיֶּיךָ, תִּשָּׂא אִשָּׁה וְתִקְבֹּר אֶת בָּנֶיךָ וְתֵדַע צַעַר בָּנִים. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו, מְלַמֵּד שֶׁנִּתְנַדָּה מֵאֶחָיו. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לָהֶם לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ, אִם אָמַר לָהֶם לְכוּ וְנַחֲזִירֶנּוּ, הָיוּ שׁוֹמְעִין לוֹ. לְפִיכָךְ וַיֵּרֶד יְהוּדָה וְגוֹ', שֶׁהוֹרִידוּהוּ מִגְּדֻלָּתוֹ.

וַיַּרְא שָׁם יְהוּדָה וְגוֹ', וְיָלְדָה עֵר וְאוֹנָן, וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן. וְכָל אוֹתָן הַשָּׁנִים שֶׁהָיָה יוֹסֵף חוּץ לְאָבִיו, הָיָה בְּלִבּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁיְּהוּדָה הֲרָגוֹ. מִנַּיִן אַתָּה לָמֵד, מִבִּנְיָמִין, שֶׁכָּךְ אָמַר יְהוּדָה לְיוֹסֵף, כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת הַנַּעַר. כֵּיוָן שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עַל בִּנְיָמִין וְנִתְוַדַּע יוֹסֵף, נִמְצָא יְהוּדָה נָקִי מִכָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים. הֲוֵי, וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם. לְכָךְ כְּתִיב: וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו.

סימן י

וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה וְגוֹ' (מלאכי ג, א). בֹּא וּרְאֵה, כָּל צָרוֹת שֶׁאֵרַע לְיוֹסֵף, אֵרַע לְצִיּוֹן. בְּיוֹסֵף כְּתִיב: וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף. בְּצִיּוֹן כְּתִיב: אֹהֵב ה' שַׁעֲרֵי צִיּוֹן (תהלים פז, ב). בְּיוֹסֵף כְּתִיב: וַיִּשְׁנְאוּ אוֹתוֹ. בְּצִיּוֹן, נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שְׂנֵאתִיהָ (ירמיה יב, ח). בְּיוֹסֵף, וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים. בְּצִיּוֹן, בֹּא יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו (תהלים קכו, ו). בְּיוֹסֵף, הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ. בְּצִיּוֹן, אוֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהַיִךְ (ישעיה נב, ז). בְּיוֹסֵף, וַיַּחֲלוֹם יוֹסֵף חֲלוֹם, בְּצִיּוֹן, בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים (תהלים קכו, א). בְּיוֹסֵף, הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְגוֹ'. בְּצִיּוֹן, אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ (ישעיה מט, כג). בְּיוֹסֵף, וַיְקַנְאוּ בוֹ אֶחָיו. בְּצִיּוֹן, קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה (זכריה ח, ב). בְּיוֹסֵף, לֶךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ. בְּצִיּוֹן, וְדִרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר (ירמיה כט, ז). בְּיוֹסֵף, וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק. בְּצִיּוֹן, זִכְרוּ מֵרָחוֹק אֶת ה' (ירמיה נא, נ). בְּיוֹסֵף, וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ. בְּצִיּוֹן, עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד (תהלים פג, ד). בְּיוֹסֵף, וַיְפַשְּׁטוּ אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים. בְּצִיּוֹן, וְהִפְשִׁיטוּךְ אֶת בְּגָדַיִךְ (יחזקאל כג, כו). בְּיוֹסֵף, וַיַּשְׁלִיכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה. בְּצִיּוֹן, צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי (איכה ג, נג). בְּיוֹסֵף, וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם. בְּצִיּוֹן, וּבַבּוֹר אֵין מַיִם כִּי אִם טִיט (ירמיה לח, ו). בְּיוֹסֵף, וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם. בְּצִיּוֹן, אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם (איכה ה, ו). בְּיוֹסֵף, וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף. בְּצִיּוֹן, וַיִּמְשְׁכוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ מִן הַבּוֹר (ירמיה לח, יג). בְּיוֹסֵף, וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו. בְּצִיּוֹן, לִבְכִי וּמִסְפֵּד (ישעיה כב, יב). בְּיוֹסֵף, וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם. וּבְצִיּוֹן, אַל תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי (ישעיה כב, ד). בְּיוֹסֵף, וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרָיִם. וּבְצִיּוֹן, וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשָׁלַיִם מְכַרְתֶּם לִבְנֵי הַיְוָנִים (יואל ד, ו).

וּמַה שֶּׁאֵרַע לְיוֹסֵף טוֹבוֹת, אֵרַע לְצִיּוֹן טוֹבוֹת. בְּיוֹסֵף, וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה. וְצִיּוֹן, יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ (תהלים מח, ג). בְּיוֹסֵף, אֵינָנוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי. בְּצִיּוֹן, גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה (חגי ב, ט). בְּיוֹסֵף, וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף. בְּצִיּוֹן, וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם (דה"ב ז, טז). בְּיוֹסֵף, וַיֵּט אֵלָיו חֶסֶד. וּבְצִיּוֹן, זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד (ירמיה ב, ב). בְּיוֹסֵף, וַיָּגַלַּח וַיַּחֲלֵף שִׂמְלֹתָיו. וּבְצִיּוֹן, אִם רָחַץ אֲדֹנָי אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן (ישעיה ד, ד). בְּיוֹסֵף, רַק הַכֹּסֵא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ. וּבְצִיּוֹן, בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַיִם כִּסֵּא ה' (ירמיה ג, יז). בְּיוֹסֵף כְּתִיב: וַיַּלְבֵּשׁ

אֹתוֹ בִּגְדֵי שֵׁשׁ. וּבְצִיּוֹן, עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ (ישעיה נב, א). בְּיוֹסֵף כְּתִיב: וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו. וּבְצִיּוֹן הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי (מלאכי ג, א).

סימן יא

וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו, לְהַתְקִין לוֹ בֵּית תַּלְמוּד, שֶׁיְּהֵא מוֹרֶה שָׁם הוֹרָאָה, שֶׁיְּהֵא מְלַמֵּד אֶת הַשְּׁבָטִים. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵן. כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ יוֹסֵף מֵאֶצְלוֹ, הָיָה יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה פֶּרֶק פֵּרַשׁ מִמֶּנּוּ, שֶׁהָיָה מַשְׁנֶה אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ אֶחָיו יוֹסֵף וְאָמְרוּ לוֹ עוֹד יוֹסֵף חַי, וַיִּפָּג לִבּוֹ כִּי לֹא הֶאֱמִין לָהֶם. נִזְכַּר יַעֲקֹב בְּאֵיזֶה פֶּרֶק פֵּרַשׁ מִמֶּנּוּ, וְאָמַר בְּלִבּוֹ, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁבְּפֶרֶק עֶגְלָה עֲרוּפָה פֵּרַשׁ יוֹסֵף מִמֶּנִּי. וְאָמַר לָהֶן, יִתֵּן לָכֶם סִימָן בְּאֵיזֶה פֶּרֶק פֵּרַשׁ מִמֶּנִּי וַאֲנִי מַאֲמִין לָכֶם. וְאַף יוֹסֵף נִזְכַּר בְּאֵיזֶה פֶּרֶק פֵּרַשׁ מֵאֲבִיו. מֶה עָשָׂה יוֹסֵף, נָתַן לָהֶם עֲגָלוֹת. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אֶת הָעֲגָלוֹת, מִיָּד וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ, הָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּשֵׁם שֶׁעָשׂוּ אֲבוֹתָיו. וְעַד עַכְשָׁו לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה, וַהֲרֵי כְּתִיב בְּאַבְרָהָם, עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי (בראשית כו, ה).

וּמֵהֵיכָן לָמַד אַבְרָהָם אֶת הַתּוֹרָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, נַעֲשׂוּ שְׁתֵּי כְלִיוֹתָיו כִּשְׁנֵי כַדִּים שֶׁל מַיִם וְהָיוּ נוֹבְעִין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַף לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי (תהלים טז, ז). רַבִּי לֵוִי אָמַר, מֵעַצְמוֹ לָמַד אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע סוּג לֵב וּמֵעָלָיו אִישׁ טוֹב (משלי יד, יד). וְהָיָה מְלַמֵּד לְבָנָיו תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה (בראשית יח, יט).

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה לִמַּדְתָּ בָּנֶיךָ תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מְלַמְּדָם תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ (ישעיה נד, יג).

ויחי

סימן א

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי גֵרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כְּכָל אֲבוֹתֵינוּ כַּצֵּל יָמֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְאֵין מִקְוֶה (דה"א כט, טו). כַּצֵּל יָמֵינוּ, הַלְוַאי כְּצִלּוֹ שֶׁל כּוֹתֶל אוֹ כְּצֵל הָאִילָן, אֶלָּא כְּצִלּוֹ שֶׁל עוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמֵינוּ כְּצֵל עוֹבֵר.

וְאֵין מִקְוֶה, אֵין מִי יְקַוֶּה שֶׁלֹּא יָמוּת, אֶלָּא הַכֹּל יוֹדְעִים וְאוֹמְרִים בְּפִיהֶם שֶׁהֵן מֵתִים. אַבְרָהָם אוֹמֵר, וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי (בראשית טו, ב). יִצְחָק, בַּעֲבוּר תְּבָרְכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת (בראשית כז, ד). יַעֲקֹב, וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁנָּטָה לָמוּת. לְכָךְ כְּתִיב: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת.

סימן ב

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת בְּעָלָיו (קהלת ח, ח). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, חֲצוֹצְרוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לָמוּת, גְּנָזָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא תּוֹקֵעַ אָדָם אַחֵר בָּהֶן וְהֵן בָּאִין אֶצְלוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת.

דָּבָר אַחֵר, אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת, כְּשֶׁעָשָׂה זִמְרִי אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֻּבָּה (במדבר כה, ח). וְהֵיכָן הָיָה מֹשֶׁה, וַהֲלֹא פִּינְחָס הָיָה מְדַבֵּר לִפְנֵי מֹשֶׁה. אֶלָּא לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת. וְאֵין מָוֶת אֶלָּא לְשׁוֹן הַשְׁפָּלָה, נִתְּנָה הַיְשׁוּעָה לְפִינְחָס וְהִשְׁפִּיל מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹ.

וְאַף דָּוִד כְּתִיב בּוֹ, וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן (מלכים א א, א). כֵּיוָן שֶׁנִּטָּה לָמוּת, וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת (מלכים א ב, א).

וְאַף יַעֲקֹב כְּשֶׁנִּטָּה לָמוּת, הִתְחִיל מַשְׁפִּיל עַצְמוֹ לִפְנֵי יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ. אֵימָתַי, כְּשֶׁקָּרַב לַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ אַתָּה נִטְמָן וְאֵין אַתָּה מֵת.

וַיִּקְרְבוּ. מַהוּ וַיִּקְרְבוּ, אָמַר לֵהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַיּוֹם קוֹבֵל עָלֶיךָ לוֹמַר כִּי הוּא יָקוּם, כְּאָדָם שֶׁהוּא אוֹמֵר, פְּלוֹנִי קָרֵב עַל חֲבֵרוֹ. הֲוֵי, וַיִּקְרְבוּ.

וַיִּקְרְבוּ, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ קְרִיבָה לָמוּת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו, דָּוִד כְּתִיב בּוֹ קְרִיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו בֹּעַז וְעוֹבֵד וְיִשַׁי. וְעוֹבֵד, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה חָיָה. וְדָוִד לֹא חָיָה אֶלָּא שִׁבְעִים, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו, לְפִיכָךְ כְּתִיב בּוֹ וַיִּקְרְבוּ.

עַמְרָם חָיָה מֵאָה שִׁלֹּשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנִים, וּמֹשֶׁה לֹא חָיָה אֶלָּא מֵאָה וְעֶשְׂרִים. לְפִיכָךְ כְּתִיב בּוֹ, הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת (דברים לא, יד). יַעֲקֹב כְּתִיב בּוֹ קְרִיבָה, שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו. אַבְרָהָם חָיָה מֵאָה שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ. יִצְחָק, מֵאָה וּשְׁמוֹנִים. יַעֲקֹב, מֵאָה אַרְבָּעִים וְשֶׁבַע. לְפִיכָךְ כְּתִיב בּוֹ קְרִיבָה, וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל.

סימן ג

וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף. לָמָּה לֹא קָרָא לִרְאוּבֵן וְלֹא לִיהוּדָה. רְאוּבֵן בְּכוֹר וִיהוּדָה מֶלֶךְ וְהִנִּיחָן וְקָרָא לְיוֹסֵף. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַכֹּל מְכַבְּדִין לְמִי שֶׁהִשְׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ. וְעוֹד, שֶׁהָיְתָה סִפֵּק בְּיָדוֹ לַעֲמֹד בְּצַוָּאתוֹ. וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם, בִּשְׁבִילְךָ יָרַדְתִּי לְמִצְרַיִם, בִּשְׁבִילְךָ אָמַרְתִּי אָמוּתָה הַפָּעַם. וְעַכְשָׁו אֲפִלּוּ אָדָם מֵת בִּסְפִינָה, הַנֶּפֶשׁ

הוֹלֶכֶת אֵצֶל אֲבוֹתָיו. וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בְּקִבְרָתָם, שֶׁהָיוּ מְחַבְּבִין אֶת הַקִּבּוּרָה. בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי (בראשית נ, ה). וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת. וְכִי יֵשׁ חֶסֶד שֶׁל שֶׁקֶר, שֶׁהוּא אוֹמֵר חֶסֶד וֶאֱמֶת. מְשַׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר, מֵת בְּרֵהּ דְּרַחֲמָךְ, טָעֹן. מֵת רַחֲמָךְ, פְּרֹק. אָמַר לוֹ: אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד אַחַר מִיתָתִי, הוּא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת. אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם, שֶׁסּוֹפָהּ לִלְקוֹת בְּכִנִּים וְיִהְיוּ מְרַחֲשׁוֹת תַּחְתַּי. לְפִיכָךְ אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה לֹא רָצָה יַעֲקֹב לְהִקָּבֵר בְּמִצְרַיִם, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּהוּ מִצְרַיִם עֲבוֹדָה זָרָה. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִין מִן הָעוֹבֵד, כָּךְ נִפְרָעִין מִן הַנֶּעֱבָד, דִּכְתִיב: וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים (שמות יב, יב). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָנִיֵּאל, כֵּיוָן שֶׁפָּתַר חֲלוֹמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, מַה כְּתִיב: בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל אַנְפּוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל סְגִד וּמִנְחָה וְנִיחֹחִין אֲמַר לְנִסָּכָא לֵהּ (דניאל ב, מו). אֲבָל דָּנִיֵּאל לֹא קִבֵּל. לָמָּה, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִין מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כָּךְ נִפְרָעִין מִמְּנָּהּ. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּחִירָם, כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, מַה כְּתִיב בּוֹ, יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי וְגוֹ' (יחזקאל כח, ב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִנֵּה חָכָם אַתָּה מִדָּנִיֵּאל וְגוֹ', שֶׁנִּבּוּכַדְנֶצַּר בִּקֵּשׁ לְקָרֵב לוֹ וְלֹא קִבֵּל, וְאַתָּה עוֹשֶׂה עַצְמְךָ אֱלוֹהַּ. מַה כְּתִיב שָׁם, עַל אֶרֶץ הִשְׁלַכְתִּיךְ לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךְ לְרַאֲוָה בָּךְ.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר יַעֲקֹב שֶׁלֹּא יִפְּדוּ בִי הַמִּצְרִים, שֶׁהֵן מְשׁוּלִין לַחֲמוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ). וַאֲנִי מָשׁוּל בְּשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂה פָּזוּרָה יִשְׂרָאֵל (ירמיה נ, יז). וּכְתִיב: וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה (שמות לד, כ), שֶׁלֹּא יִפְּדוּ בִי הַמִּצְרִים. הֱוֵי, אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם.

וְלָמָּה הָאָבוֹת תּוֹבְעִין וּמְחַבְּבִין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּבָרִים בְּגוֹ. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה, דְּבָרִים בְּגוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּבָרִים בְּגוֹ. מַהוּ דְּבָרִים בְּגוֹ. כְּתִיב: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים (תהלים קטז, ט). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שְׁנֵי דְבָרִים, אֶחָד בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ, לָמָּה הָאָבוֹת מְחַבְּבִין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. שֶׁמֵּתֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיִּין תְּחִלָּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְאוֹכְלִין שְׁנוֹת הַמָּשִׁיחַ.

וְרַבִּי חֲנַנְיָה אָמַר, מִי שֶׁמֵּת בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְנִקְבַּר שָׁם, שְׁתֵּי מִיתוֹת יֵשׁ בְּיָדוֹ, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְאַתָּה פֶּגְשְׁחוּר וְכֹל יִשְׁבֵי בֵיתֶךָ תֵּלְכוּ בַּשֶּׁבִי וּבָבֶל תָּבוֹא וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקָּבֵר (ירמיה כ, ו). הֱוֵי, יֵשׁ בְּיָדוֹ שְׁתֵּי מִיתוֹת. לְפִיכָךְ אָמַר יַעֲקֹב, אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. אָמַר לוֹ רַבִּי סִימוֹן, אִם כֵּן הִפְסִידוּ הַצַּדִּיקִים הַקְּבוּרִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אֶלָּא מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, עוֹשֶׂה לָהֶם מְחִילוֹת בָּאָרֶץ וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כִּמְעָרוֹת הַלָּלוּ וְהֵן מִתְגַּלְגְּלִין וּבָאִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בָּהֶם רוּחַ שֶׁל חַיִּים

וְהֵן עוֹמְדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַעֲלֵיתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל (יחזקאל לז, יב). וְאַחַר כָּךְ וָנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וִחְיִיתֶם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מִקְרָא מָלֵא הוּא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בָּהֶם נְשָׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ (ישעיה מב, ה).

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי וְרַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהָיוּ מְהַלְכִין בְּפִילֵי שֶׁחוּץ לִטְבֶרְיָא. רָאוּ אָרוֹן שֶׁל מֵת שֶׁבָּא מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְהִקָּבֵר בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ רַבִּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר, מָה הוֹעִיל זֶה שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּבָא לְהִקָּבֵר בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲנִי קוֹרֵא עָלָיו, וְנַחֲלְתִּי שַׁמְתֶּם לְתוֹעֵבָה (ירמיה ב, ז). בְּחַיֵּיכֶם לֹא עֲלֵיתֶם, וַתְּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת הָאָרֶץ בְּמִיתַתְכֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר, כֵּיוָן שֶׁנִּקְבַּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַפֵּר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ (דברים לב, מג).

רַבִּי יוֹחָנָן כְּשֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, אָמַר לְאוֹתָן שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לְהִסַּפֵּל בִּקְבוּרָתוֹ, קִבְּרוּ אוֹתִי בְּכֵלִים צְבוּעִים, לֹא לְבָנִים וְלֹא שְׁחוֹרִים. שֶׁאִם עָמַדְתִּי בֵּין הַצַּדִּיקִים, לֹא אֵבוֹשׁ. וְאִם עָמַדְתִּי בֵּין הָרְשָׁעִים, לֹא אֵכָּלֵם. רַבִּי יאשִׁיָּה כְּשֶׁהָיָה נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, אָמַר לְמִי שֶׁהוּא עוֹמֵד עָלָיו, קְרָאוּ לִי לְתַלְמִידַי. אָמַר לָהֶם: קִבְּרוּ אוֹתִי בְּכֵלִים לְבָנִים. לָמָּה, שֶׁאֵינִי בוֹשׁ בְּמַעֲשַׂי לְהַקְבִּיל פְּנֵי בּוֹרְאִי. מַעֲשֶׂה בְּרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ כְּשֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, צִוָּה שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. אָמַר לָהֶם: אַל תְּזוּז אַלְמָנָתִי מִתּוֹךְ בֵּיתִי, וְאַל תַּסְפִּידוּנִי בַּעֲיָרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאַל תַּנִּיחוּ לְנָכְרִי שֶׁיִּגַּע בְּמִטָּתִי, אֶלָּא מִי שֶׁנִּטְפַּל בִּי בְּחַיַּי יִטַּפֵּל בִּי בְּמוֹתִי. בְּחַיָּיו הָיָה דָר בְּצִפּוֹרִי שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. וְקָרָא עַל עַצְמוֹ, וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְחָיָה יְהוּדָה בְּצִפּוֹרִי שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ חָשַׁשׁ בְּשָׁנָיו שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. וְכָל אוֹתָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, לֹא מֵתָה חַיָּה בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הִפִּילָה אִשָּׁה עֻבָּרָהּ בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. בְּסוֹף שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, כְּעַס רַבִּי עַל רַבִּי חִיָּא הַגְּדוֹל. נִכְנַס אֵלָיְהוּ זָכוֹר לְבָרְכָה אֵצֶל רַבֵּנוּ בִּדְמוּתוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא וְנָתַן יָדוֹ עַל שִׁנּוֹ, וּמֵיָּד נִתְרַפֵּא. לְמָחָר נִכְנַס רַבִּי חִיָּא אֶצְלוֹ. אָמַר לוֹ: רַבִּי, אוֹתָהּ שִׁנָּךְ מָה הִיא עוֹשָׂה. אָמַר לוֹ: מִשָּׁעָה שֶׁנָּתַתָּ יָדְךָ עָלֶיהָ אֶתְמוֹל, נִתְרַפֵּאת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר רַבִּי חִיָּא, אִי לָכֶם חַיּוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אִי לָכֶם עֲבֵרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ רַבִּי חִיָּא לֹא הָיִיתִי אֲנִי שֶׁנָּתַתִּי יָדִי עַל שִׁנְּךָ, יָדַע רַבִּי שֶׁאֵלְיָהוּ זָכוֹר לַטּוֹב הָיָה. מֵאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְחִיל לְנַהֵג בְּרַבִּי חִיָּא כָּבוֹד.

וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי, אָמַר לוֹ יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לִי כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, יָפֶה. וְאִם לָאו, נַפְשִׁי יוֹצֵאת מִמֶּנִּי מִיָּד. אָמַר לוֹ: כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לָךְ. אָמַר לוֹ: הִשָּׁבְעָה לִי. וַיִּשָּׁבַע לוֹ. וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל לַשְּׁכִינָה שֶׁעוֹמֶדֶת עָלָיו. כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו

לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין הַמָּוֶת מַנִּיחַ לְאָדָם שֶׁיִּשְׂמַח. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, וּבִלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח (ישעיה כה, ח). וְכֵיוָן שֶׁיְּבַלַּע הַמָּוֶת, וְנַלְוִתִּי בִירוּשָׁלַיִם וְשַׂשְׂתִּי בְעַמִּי וְלֹא יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זְעָקָה (ישעיה סה, יט).

סימן ד

וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חוֹלֶה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לְבָרֵךְ עַל הַנֵּר וְעַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מְבָרְכִין לֹא עַל הָאוֹר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים. מַאי טַעְמָא. שֶׁכָּתוּב, לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ (תהלים קטו, יז).

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מֵתֵי עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, מֵתִין. אֲבָל מֵתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָן מֵתִים, מִפְּנֵי שֶׁבִּזְכוּתָן הַחַיִּים עוֹמְדִין. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא, כְּשֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, אִלּוּלֵי שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ זְכוּת הָאָבוֹת, כְּבָר הָיוּ אֲבוּדִין יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ (שמות לב, יג). לְפִיכָךְ קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִגְזֹר מִיתָה עַל הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יָקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו (תהלים קטז, טו). מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מַרְאֶה לָהֶם מַתַּן שְׂכָרָן, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּעוּ מִיתָה בְּפִיהֶן. רַבִּי אַבָּהוּ כְּשֶׁנָּטָה לָמוּת, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתַּן שְׂכָרוֹ. וְתָמַהּ וְאָמַר, כֹּל אֵלֶּה לְאַבָּהוּ. קְרָא עַל עַצְמוֹ, וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְרִיק יָגַעְתִּי לְתֹהוּ וְהֶבֶל כֹּחִי כִלֵּיתִי אָכֵן מִשְׁפָּטִי אֶת ה' (ישעיה מט, ד). מִיָּד נִתְאַוָּה לַמִּיתָה.

וְאַף אַבְרָהָם תָּבַע מִיתָה בְּפִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי (בראשית טו, ב). לְכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם (בראשית טו, טו). יִצְחָק תָּבַע מִיתָה בְּפִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲבָרְכָךְ לִפְנֵי ה' לִפְנֵי מוֹתִי (בראשית כז, ז). לְכָךְ כְּתִיב: וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת (בראשית לה, כט). יַעֲקֹב תָּבַע מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָמוּתָה הַפָּעַם (בראשית מו, ל). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ אָמוּתָה הַפָּעַם, תֵּשֵׁב שִׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. וְחָלָה וְנֶאֱסָף.

סימן ה

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מְבֹרָכָיו יִירְשׁוּ אֶרֶץ וּמְקֻלָּלָיו יִכָּרֵתוּ (תהלים לז, כב). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, כָּל הַמְּבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ מְבָרֵךְ אֶת הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מְבֹרָכָיו. כִּי מְבָרְכֵיהֶן לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא כִּי מְבֹרָכָיו. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, כָּל הָעוֹזֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ עוֹזֵר אֶת הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת ה' (שופטים ה, כג). וְכִי צָרִיךְ הוּא לְסִיּוּעַ. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הָעוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ עוֹזֵר אֶת הַשְּׁכִינָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהַצַּדִּיקִים מְבָרְכִין לִבְנֵיהֶם בִּשְׁעַת מִיתָתָן. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר יִצְחָק לְעֵשָׂו, וַאֲבָרֶכְךָ לִפְנֵי ה' לִפְנֵי מוֹתִי. לְפִיכָךְ כְּשֶׁחָלָה יַעֲקֹב, נָטַל יוֹסֵף שְׁנֵי בָנָיו וְהִכְנִיסָן אֶל אָבִיו שֶׁיְּבָרְכֵם.

סימן ו

וַיְחִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף, לְמִי שֶׁהַשָּׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ.

וְהַנְּבִיא צוֹוֵחַ, לֵךְ עֲמֹד בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וְגוֹ' (ישעיה כו, כ). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁתִּהְיוּ מַטְמִינִים עַצְמְכֶם וְתִתְּנוּ מָקוֹם לַשָּׁעָה. נָבוֹת לֹא נָתַן מָקוֹם לַשָּׁעָה, לָכֵן כְּתִיב בֵּיהּ, כִּי סָקֹל נָבוֹת וַיָּמֹת (מלכים א רא, טו). מָרְדְּכַי עָמַד כְּנֶגֶד הַשָּׁעָה, וְהָיָה לוֹ לְהַחֲנִיף לָרָשָׁע. וּלְפִי שֶׁעָמַד כְּנֶגֶד הָמָן הָרָשָׁע קִמְעָא, כְּבָר הָיוּ יִשְׂרָאֵל כָּלִים מִן הָעוֹלָם.

דָּוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט מִפְּנֵי שָׁאוּל, וְכֵן בָּרַח מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ. וְכֵן מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה (שמות ב, טו). וְכֵן יַעֲקֹב בָּרַח מִפְּנֵי עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם (הושע יב, יג). וְאַף אָבוֹת הָעוֹלָם נָתְנוּ מָקוֹם לַשָּׁעָה וְהֶחֱנִיפוּ לְמִי שֶׁהַשָּׁעָה בְּיָדוֹ. אַבְרָהָם נִטְפַּל בְּשָׂרָה, לְמַעַן יִיטַב לִי בַּעֲבוּרֵךְ. יִצְחָק הֶחֱנִיף לְעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו. וְאַף כָּאן יַעֲקֹב קָרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף,

וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי. אָמַר לוֹ: בְּאֵיזֶה מָקוֹם. אָמַר לוֹ: בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כָּרִיתִי. וְכִי חוֹפֵר קְבָרוֹת הָיָה יַעֲקֹב. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, כְּשֶׁמֵּת יִצְחָק, אָמַר יַעֲקֹב, אֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּבֵר עֵשָׂו הָרָשָׁע בְּקִבּוּרַת צַדִּיקִים. מָה עָשָׂה. הֵבִיא כָּל כַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ וְעָשָׂה מֵהֶן כָּרִי. אָמַר לְעֵשָׂו, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ הַכְּרִי הַזֶּה אוֹ הַקֶּבֶר הַזֶּה. נָטַל עֵשָׂו אֶת הַכְּרִי, וְיַעֲקֹב נָטַל אוֹתָהּ מְעָרָה.

וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אֲפִרְיֹם אָמַר לוֹ: שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה עִמּוֹ. וְלָמָּה וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב. אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְנִי, מֶלֶךְ הוּא וְאַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי וְגוֹ', וַיֹּאמֶר הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ. הִתְחִיל עוֹשֶׂה אֶת בְּנֵי יוֹסֵף שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי.

וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם, וְכִי לֹא הָיָה מַכִּירָן, וַהֲלֹא בְּכָל יוֹם וְיוֹם יוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה לְפָנָיו, וְעַכְשָׁו הוּא אוֹמֵר מִי אֵלֶּה. לְאַחַר שֶׁשִּׁמְּשׁוּ אוֹתוֹ שִׁבְעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁעָמַד בְּמִצְרַיִם, לֹא הִכִּירָן. אֶלָּא שֶׁרָאָה לְיָרְבָעָם בֶּן נְבָט וּלְאַחְאָב בֶּן עָמְרִי שֶׁעוֹמְדִין מֵאֶפְרַיִם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְנִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִמֶּנּוּ. כְּשֶׁרָאָה יוֹסֵף כָּךְ, מִיָּד נִשְׁתַּטַּח בַּקַּרְקַע וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר, רִבּוֹן הָעוֹלָם, אִם הֵן רָאוּיִן לִבְרָכָה, אַל תַּחֲזִירֵנִי הַיּוֹם בְּבֹשֶׁת פָּנִים. מִיָּד הִכְנִיס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּיַעֲקֹב וְחָזַר וּבֵרְכָן. וּמִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו (הושע יא, ג), תִּרְגַּלְתִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְיַעֲקֹב בִּשְׁבִיל אֶפְרַיִם.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, שְׁנֵי פְּעָמִים נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִיַּעֲקֹב בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אֶחָד כְּשֶׁשִּׁבְּקֵשׁ לְבָרֵךְ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה, וְאֶחָד כְּשֶׁבָּא לְגַלּוֹת הַקֵּץ. וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם, הִתְחִיל מְבָרְכָן, וְיִדְּגוּ לָרֹב, בְּשָׂרָן שֶׁעֲתִידִים בְּנֵי אֶפְרַיִם לִהְיוֹת נִצּוֹדִים כַּדָּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר נָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת (שופטים יב, ו). וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו וְגוֹ' וַיִּתְמֹךְ יַד אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ. אָמַר לוֹ: יָדִי אַתְּ מְבַקֵּשׁ לְהָסִיר שֶׁרָפְשָׁה לְשֹׁר הַמַּלְאָכִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כִּשְׁנֵי עַמּוּדִים שֶׁבְּתוֹךְ דְּמוֹסִין שֶׁבְּטַבֶּרְיָא, כָּךְ הָיוּ זְרוֹעוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא כֵן אָבִי כִּי זֶה וְגוֹ'. וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי, שֶׁרָאָה לְגִדְעוֹן עוֹמֵד מִמְּנַשֶּׁה. וְאוֹלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל, זֶה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁעָמַד מֵאֶפְרַיִם. וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ וְגוֹ', עָשָׂה אֶפְרַיִם רִאשׁוֹן לִמְנַשֶּׁה. וְאֵימָתַי נִתְקַיְּמָה בִּרְכָתוֹ, בַּחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים, שֶׁהִקְרִיב אֶפְרַיִם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּמְנַשֶּׁה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים (ישעיה עד, כו).

סימן ז

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, מַהוּ שֶׁיַּעֲנֶה אַחַר הַכֹּהֲנִים אָמֵן. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, לֹא יַעֲנֶה אַחַר הַכֹּהֲנִים אָמֵן. רְאֵה כַּמָּה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, שֶׁאֵינוֹ עוֹנֶה אַחַר הַכֹּהֲנִים אָמֵן. אָמַר רַבִּי חָנִין, עֲשָׂרָה נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאֶחָד מֵהֶן עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה וּפוֹרֵס עַל שְׁמַע, עָלָיו נֶאֱמַר, כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים (שה"ש ב, ב).

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְשֶׁעָבַר הָיִיתִי צָרִיךְ לְבָרֵךְ אֶת בְּרִיּוֹתַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ (בראשית ט, א), וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א), וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ. מִכָּאן וְאֵילָךְ, יְהוּ הַכֹּהֲנִים וְהַצַּדִּיקִים מְבָרְכִין אֶתְכֶם.

מִנַּיִן זָכוּ הַכֹּהֲנִים לְבָרְכוֹת שֶׁיְּהוּ מְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: מִיִּצְחָק, שֶׁכָּתוּב בּוֹ נָלְכָה עַד כֹּה (בראשית כב, ה), וְאֵין כֹּה אֶלָּא בְּרָכַת כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה תְבָרְכוּ (במדבר ו, כג). וְרַבָּנָן אָמְרֵי: מִמַּתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות יט, ג).

סימן ח

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח (איוב יב, כא). הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּיִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁשְּׁנֵיהֶם בִּקְּשׁוּ לְגַלּוֹת מִסְטוֹרִין שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יִצְחָק כְּתִיב בּוֹ, וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל. בִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת לוֹ אֶת הַקֵּץ, וְהֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ. יַעֲקֹב בִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת לְבָנָיו אֶת הַקֵּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וְגוֹ'.

לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְעֶבֶד שֶׁהֶאֱמִינוֹ הַמֶּלֶךְ כָּל מַה שֶּׁבְּיָדוֹ. בָּא הָעֶבֶד לָמוּת, קָרָא לְבָנָיו לַעֲשׂוֹתָן בְּנֵי חוֹרִין, וְלוֹמַר לָהֶם הֵיכָן דִּיתֵּיקֵי שֶׁלָּהֶן וְהָאוֹנֵי שֶׁלָּהֶן. יָדַע הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר, עָמַד לוֹ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ. רָאָהוּ אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ וְהִפְלִיג אֶת הַדָּבָר שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לְגַלּוֹת לָהֶם. הִתְחִיל מְדַבֵּר הָעֶבֶד לְבָנָיו, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם אַתֶּם עֲבָדָיו שֶׁל מֶלֶךְ, הֱווּ מְכַבְּדִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁהָיִיתִי אֲנִי מְכַבְּדוֹ כָּל יָמַי. כָּךְ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו לְגַלּוֹת לָהֶן אֶת הַקֵּץ, נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: לְבָנֶיךָ אַתָּה קוֹרֵא וְלִי לְאוֹ. שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, וְלֹא אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל (ישעיה מג, כב). כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ יַעֲקֹב, הִתְחִיל אוֹמֵר לְבָנָיו, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם הֱווּ מְכַבְּדִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁכִּבְּדוּהוּ אֲנִי וַאֲבוֹתַי, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו. אָמְרוּ לוֹ: יוֹדְעִין אָנוּ מַה בְּלִבֶּךָ. עָנוּ כֻלָּם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (דברים ו, ד). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֵהֶם כָּךְ, מִיָּד וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה. הִתְחִיל אוֹמֵר בְּלַחַשׁ, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּבֹד אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר וּכְבֹד מְלָכִים חֵקֶר דָּבָר (משלי כה, ב). אֵין הַמִּדָּה הַזּוֹ שֶׁלְּךָ, הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד וְנֶאֱמַן רוּחַ מְכַסֶּה דָּבָר (משלי יא, יג).

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן וְגוֹ' (תהלים נז, ג). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים גָּזְרוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה. וְאֵלּוּ הֵן, אֶחָד בִּימֵי עֶזְרָא בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ מִבָּבֶל, בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַתִּיר לָהֶם אֶת הַמַּעֲשְׂרוֹת. מֶה עָשׂוּ. עָמְדוּ וְגָזְרוּ עַל עַצְמָן שֶׁיְּהוּ מְעַשְּׂרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת רֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵינוּ וּתְרוּמֹתֵינוּ וּפְרִי כָל עֵץ תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר נָבִיא לַכֹּהֲנִים אֶל לִשְׁכוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּמַעְשַׂר אַדְמָתֵנוּ לַלְוִיִּם (נחמיה י, לח). מֶה עָשׂוּ. כָּתְבוּ בַּסֵּפֶר וְחָתְמוּ אוֹתוֹ וְנָתְנוּ אוֹתוֹ בַּהֵיכָל. לְמָחָר נִכְנְסוּ וּמָצְאוּ אוֹתוֹ חָתוּם. וּמִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וּבְכָל זֹאת אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אֱמָנָה וְכֹתְבִים וְעַל הֶחָתוּם (נחמיה י, א). מִכָּאן שֶׁהַסְּכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם.

וְאֶחָד בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר. מַה כְּתִיב שָׁם, קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זַרְעָם (אסתר ט, יז). וּמִנַּיִן שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם. דִּכְתִיב: וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים, קִבֵּל רַבָּן שֶׁל יְהוּדִים. וְאֶחָד בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ. בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ, וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ (יהושע ו, יז). וְאֵין אַתְּ מוֹצֵא שֶׁנִּטְּטוּ עַל כָּךְ, אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ מֵעַצְמוֹ אָמַר. וּמִנַּיִן שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ וְגוֹ' (יהושע ז, יא). וֶלֵוִי, שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ. וֶלֵוִי, אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן לְאֵל גֹּמֵר עָלָי. דָּבָר אַחֵר, אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן, מְדַבֵּר בְּיַעֲקֹב. בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ בָּנָיו, בֵּרְכָן, הִתְחִיל מְחַלֵּק לָהֶן פְּרוֹקְפָּאוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ. אַתְּ מוֹצֵא כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה שֶׁבֵּרַךְ

יַעֲקֹב אֶת הַשֶּׁבֶט, כָּךְ בֵּרֵכָן מֹשֶׁה, שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם. וֶיְהִי, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו. הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא וְרַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם, מַהוּ הֵאָסְפוּ, הִטַּהֲרוּ. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תֵּאָסֵף (במדבר יב, יד). דָּבָר אַחֵר, הֵאָסְפוּ, מִנָּה מֵהֶם זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָה לִּי וְגוֹ' (במדבר יא, טז).

לָמָּה אָמַר הֵאָסְפוּ הִקְבִּיצוּ, הוֹדִיעָם שֶׁהֵן גּוֹלִין שְׁתֵּי פְּעָמִים. מִשֶּׁמִּנָּה מֵהֶן זְקֵנִים, הִתְחִיל מוֹכִיחָן, רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה. וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה, זָכוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת קוֹרִין שְׁמַע. כֵּיצַד, כְּשֶׁהָיָה יַעֲקֹב מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, הִרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאָמַר, אַבְרָהָם אָבִי הוֹלִיד יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל, יִצְחָק אָבִי הוֹלִיד אוֹתִי וְעֵשָׂו, שֶׁמָּא אֲנִי יֵשׁ בְּמִטָּתִי פְּסֹלֶת. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, אָמְרוּ כֻּלָּן בְּפֶה אֶחָד, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד (דברים ו, ד). הָדָא הוּא דִכְתִיב, וְשִׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם.

סימן ט

רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה. אַתָּה בְּכוֹרִי, טִפָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁלִּי. שֶׁעָשִׂיתִי שְׁמוֹנִים שָׁנָה וַאֲפִלּוּ קֶרִי לֹא רָאִיתִי. בְּכֹרִי אַתָּה, דּוֹמֶה לִי. יֶתֶר שְׁאֵת וְיֶתֶר עֹז, שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הָיוּ בְיָדְךָ, כְּהֻנָּה מַלְכוּת וּבְכוֹרָה. שְׁאֵת, זוֹ כְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו (ויקרא ט, כב). עֹז, זוֹ מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִתֶּן עֹז לְמַלְכּוֹ (ש"א ב, י). יֶתֶר, בְּכוֹרָה שֶׁהִיא שְׁנֵי חֲלָקִים. שֶׁנֶּאֱמַר: לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם (דברים כא, יז). וְאִבַּדְתָּ אוֹתָם. מִי גָּרַם לְךָ, פַּחֲזוּ כַּמַּיִם. לְפִיכָךְ אַל תּוֹתַר.

מַהוּ פָּחַז, נוֹטָרִיקוֹן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, פָּחַזְתָּ, חָטָאתָ, זָנִיתָ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, פָּחַזְתָּ, חָסַכְתָּ עֹל מִצַּוָּארְךָ, זַעְתָּ מִן הַחֵטְא.

רַבִּי יְהוּדָה מְסָרֵס אֶת הַתֵּבָה, זַעְתָּ, חָרַדְתָּ, פָּרַח חֶטְאֲךָ. דָּבָר אַחֵר, פַּחַז, פָּסַעְתָּ עַל דָּת, חִלַּלְתָּ בְּכוֹרָתְךָ, זָר נַעֲשֵׂיתָ. כַּמַּיִם, מַהוּ אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם וְנִשְׁפַּךְ, אֵין מְשַׁיֵּר בּוֹ כְּלוּם. אֲבָל יֶשׁ בּוֹ שֶׁמֶן אוֹ דְבַשׁ, מְשַׁיֵּר בּוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר: כַּמַּיִם אַל תּוֹתַר.

כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ, עִלִּיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ. אֵימָתַי, בְּשֶׁעָל דִּוְדָאִים, הַמְעַט קָחְתֵּךְ אֶת אִישִׁי וְגוֹ' לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ (בראשית ל, טו),

אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי. עָלָה, תִּהְיֶה מְרֻחָק עַד שֶׁיָּבֹא מֹשֶׁה שֶׁכָּתוּב בּוֹ וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים (שמות יט, ג), וַיְקָרֶבְךָ וְיֹאמַר לְךָ יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת (דברים לג, ו). יָצָא רְאוּבֵן וְאָזְנָיו מְקֻטָּפוֹת. הִתְחִיל קוֹרֵא לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי אַחִים. אֲחֵי דִינָה וְלֹא אֲחֵי יוֹסֵף, שֶׁהֵם מְכָרוּהוּ. אָמַר רַבִּי שַׁמְלַאי, בְּרְאוּבֵן כְּתִיב: לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם (בראשית לז, כב). הֲרֵי אַתָּה לָמֵד, שֶׁלֹּא הָיָה בִּמְכִירַת יוֹסֵף. וְאַף יְהוּדָה אָמַר לָהֶם: מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרוֹג. וְאַרְבָּעָה אֵלּוּ הָיוּ גְּדוֹלִים. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁשִּׁמְעוֹן וְלֵוִי מְכָרוּהוּ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, נָתַן יוֹסֵף עֵינָיו

בְּשִׁמְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ (בראשית מב, כד). לְכָךְ קָרָא לִשְׁנֵיהֶם פֶּה אֶחָד, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים.

כְּלֵי חָמָס. אָמַר לָהֶן, כֵּלִים שֶׁבְּיֶדְכֶם, חֲמוּסִין, גְּזוּלִין הֵן מֵעֲשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה (בראשית כז, מ), כֵּלִים שֶׁל חָמָס. וְאֵין חָמָס אֶלָּא עֲשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵחָמָס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה (עובדיה א, י).

מְכֵרֹתֵיהֶם, לְשׁוֹן יָוָנִי הוּא שֶׁקּוֹרְאִין לַחֲרָבוֹת, מְכֵרִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מְכֵרֹתֵיהֶם, מְגוּרוֹתֵיהֶם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: מְכֹרַתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ (יחזקאל טז, ג).

סימן י

בְּסֹדָם אַל תָּבֹא נַפְשִׁי. כְּשֶׁיַּעֲמֹד זִמְרִי וְיִזְנֶה עִם כָּזְבִּי, אַל יִזְכֹּר נַפְשִׁי בָהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרְאֵל הַמַּכָּה זִמְרִי בֶּן סָלוּא (במדבר כה, יד). כִּנָּה שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו, וּבְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ שֵׁמוֹת אֵלּוּ.

בִּקְהָלָם אַל תֵּחַד כְּבֹדִי, כְּשֶׁיִּקְהֲל קֹרַח אֶת כָּל הָעֵדָה לַחֲלֹק עַל מֹשֶׁה, אַל תֵּחַד כְּבֹדִי, אַל תִּתְיַחֵד כְּבוֹדִי עִמָּהֶן, אֶלָּא וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי (במדבר טז, א), וְלֹא אָמַר בֶּן יַעֲקֹב. וְהֵיכָן יִזְכֹּר שְׁמִי, עַל הַדּוּכָן, דִּכְתִיב: וְאֵלֶּה הָעֹמְדִים וּבְנֵיהֶם הֵימָן, בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל (דה״א ו, יח-כג).

כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ. וְכִי אִישׁ אֶחָד הָרְגוּ. וַהֲלֹא כְתִיב, וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר (בראשית לד, כו). אֶלָּא שֶׁנֶּחְשְׁבוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלִפְנֵיהֶם כְּאִישׁ אֶחָד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד (שופטים ו, טז). כַּיּוֹצֵא בוֹ, סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם (שמות טו, א).

אָרוּר אַפָּם, לֹא קִלֵּל אֶלָּא לְאַפָּם. הוּא שֶׁאָמַר בִּלְעָם, מָה אָקֹב לֹא קַבֹּה אֵל (במדבר כג, ח), וּבְעֵת הַכַּעַס לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, וְהֵיאַךְ אֲנִי אוּכַל לְקַלְּלָם.

אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב, עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף נָפְלוּ מִשֵּׁבֶט שִׁמְעוֹן עַל מַעֲשֵׂה זִמְרִי, וְאַלְמְנוֹתֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף, וְחִלְּקֵם שְׁנֵי אֲלָפִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב. וְכָל מִי שֶׁמְּסַבֵּב עַל הַפְּתָחִים, הוּא מִשֵּׁבֶט שִׁמְעוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף לֵוִי יְהֵא מְסַבֵּב. מָה עָשָׂה. הֶאֱכִילוֹ פְּרוּסָתוֹ בִּנְקִיּוּת. וְנִתְקַיְּמָה נְבוּאַת יַעֲקֹב, שֶׁנָּתַן לוֹ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה, וְהוּא מְסַבֵּב עַל הַגְּרָנוֹת וְאוֹמֵר תְּנוּ חֶלְקִי. לְפִיכָךְ אָמַר, אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב. הֲרֵי שִׁמְעוֹן וְלֵוִי יָצְאוּ פְּנֵיהֶם מְכֻרְכָּמוֹת.

הִתְחִיל קוֹרֵא, יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ. אָמַר לוֹ: אַתָּה הוֹדֵיתָ בְּמַעֲשֵׂה תָּמָר, יוֹדוּךָ אַחֶיךָ לְהְיוֹת עֲלֵיהֶם מָלֵךְ.

יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ, זֶה דָּוִד שֶׁעָמַד מִמֶּנּוּ, וְאֹיְבֵי תַּתָּה לִי עֹרֶף (ש״ב כב, מא).

יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ. וְיִצְחָק אָמַר לְיַעֲקֹב, בְּנֵי אִמָּךְ, שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת אֶלָּא רִבְקָה. יַעֲקֹב שֶׁהָיוּ לוֹ נָשִׁים הַרְבֵּה, אָמַר לִיהוּדָה, בְּנֵי אָבִיךָ.

גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ, מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ, שֶׁאָמַרְתָּ מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג (בראשית לו, כו).

מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ, מִטֶּרֶף תָּמָר הִצַּלְתָּ נְפָשׁוֹת אַרְבַּע מִן הַמִּיתָה, תָּמָר וּשְׁנֵי בָנֶיהָ וְעַצְמָךְ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה הִצַּלְתָּ אַרְבַּע נְפָשׁוֹת מִן הַשְּׁרֵפָה וּמִן הַמִּיתָה, שֶׁכָּךְ פָּסַקְתָּ הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף, אֲנִי אַצִּיל מִבָּנֶיךָ אַרְבָּעָה, דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִן הַכִּבְשָׁן וּמִגֹּב הָאֲרָיוֹת. קָרָא לִיהוּדָה אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת, גּוּר, אַרְיֵה, כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי, וּכְלָבִיא.

לֹא יָסוּר שֵׁבֶט, זֶה כִּסֵּא מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישׁוֹר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ (תהלים מה, ז).

וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו, כְּשֶׁיָּבֹא אוֹתוֹ מֶלֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת שֶׁלּוֹ, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, בְּרַגְלַיִם תִּרַמְסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם (ישעיה כח, ג).

עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה, שֶׁהַמַּלְכוּת שֶׁלּוֹ.

וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים, יַקְהֶה שִׁנֵּי עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: יָשִׂימוּ יָד עַל פֶּה וְאָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה (מיכה ז, טז).

דָּבָר אַחַר, וְלוֹ יִקְּהַת, יִקְּהַת מִי שֶׁעָתִיד מִתְקַהֲלִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ (ישעיה יא, י).

אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה, גֶּפֶן אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ (תהלים פ, ח), יֶאְסֹר לְעִירֹה עִיר הַקֹּדֶשׁ. וְלַשֹּׂרֵקָה אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק (ירמיה ב, כא). בְּנֵי אֲתֹנוֹ, יְבָנוּ שַׁעַר הָאֵיתוֹן (יחזקאל מ, ט).

דָּבָר אַחֵר, בְּנֵי אֲתֹנוֹ, עַל עֵיר בֶּן אֲתֹנוֹת.

כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ, מֵרֹב יָיִן.

וּבְדַם עֲנָבִים סוּתֹה, אֵין סוּתֹה אֶלָּא טָעוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ (דברים יג, ז), אִם יִטְעוּ בַּהֲלָכָה, תְּהֵא מִתְכַּבֶּסֶת בִּתְחוּמוֹ.

אֵין יַיִן אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מְיָיִן (שה״ש א, ב), הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן (שה״ש ב, ד).

חַכְלִילִי עֵינַיִם מְיָיִן, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהַתּוֹרָה הַרְבֵּה אֶצְלוֹ, חֵיךְ לִי לִי מִיֵּינָהּ שֶׁל תּוֹרָה. וּלְבֶן שִׁנַּיִם, בִּזְכוּת הַתּוֹרָה, אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ (ישעיה א, יח).

סימן יא

זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים. קֹדֶם זְבוּלֻן לְיִשָּׂשכָר. וְלָמָּה, שֶׁזְּבוּלֻן עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָה, וְיִשָּׂשכָר עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. עָשׂוּ שֻׁתָּפוּת בֵּינֵיהֶם שֶׁיְּהֵא פְּרַקְמַטְיָה שֶׁל זְבוּלֻן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁבֵּן מֹשֶׁה בֵּרֲכָן, שְׂמַח

זְבוּלֵן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאָהָלֶיךָ (דברים לג, יח), שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצֵאתְךָ לְפְרַקְמַטְיָא מִשּׁוּם דְּיִשָּׂשכָר בְּאָהָלֶיךָ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. לָמָּה, עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ (משלי ג, יח). לְפִיכָךְ הִקְדִּים זְבוּלֵן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁאִלְמָלֵא זְבוּלֵן, לֹא עָסַק יִשָּׂשכָר בַּתּוֹרָה. וּמִתּוֹךְ שֶׁנִּתְיַחֵד יִשָּׂשכָר בַּתּוֹרָה וְלֹא עָסַק בִּפְרַקְמַטְיָא וְלֹא הָיָה לוֹ עָמַל בְּדָבָר אַחֵר, לְפִיכָךְ כָּתוּב בּוֹ, וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים (דה"א יב, לג).

יִשָּׂשכָר חֲמוֹר גָּרֶם, יִשָּׂשכָר נוֹתֵן עֵצָמוֹ עַל הַתּוֹרָה כַּחֲמוֹר לְמַשּׂוי, וּזְבוּלֵן מֵבִיא בָּאֳנִיּוֹת הַסְּחוֹרָה. רַבָּן בֵּין הַמִּשְׁפָּתַיִם, אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים שֶׁלּוֹ שֶׁמַּרְבִּיצִין תּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְגוֹ' (תהלים סח, יד). וַיַּרְא מְנֻחָה, זוֹ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי וּמְנוּחָה לֹא מָצָאתִי (ירמיה מה, ג). כִּי טוֹב, זוֹ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם (משלי ד, ב). וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל, עֻלָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. וַיְהִי לְמַס עֹבֵד. מַס, זוֹ הֲלָכָה. כְּשֶׁהָיוּ טוֹעִין, הָיוּ שׁוֹאֲלִין וּמְבַקְּשִׁין מִמֶּנָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂרֵי בְּיִשָּׂשכָר עִם דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק, בָּעֵמֶק (שופטים ה, טו), בְּעָמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה, שֶׁלַּח בָּרַגְלָיו.

סימן יב

דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד, כֵּיהוּדָה מְיֻחָד שֶׁבַּשְּׁבָטִים. דָּבָר אַחֵר, כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, כֵּיחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַאֲחֵרִים בַּמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וְגוֹ' (ישעיה סג, ג). כָּךְ שִׁמְשׁוֹן מִדָּן, אֵינוֹ צָרִיךְ לַאֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּלְחִי הַחֲמוֹר הִכֵּיתִי אֶלֶף אִישׁ (שופטים טו, טז).

יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָּרֶךְ, כָּל הַחַיּוֹת מְהַלְּכוֹת זוּגוֹת. וְנָחָשׁ, יְחִידִי. כְּנָחָשׁ נָקְמָן, כָּךְ שִׁמְשׁוֹן, וְאַנְקְמָה נְקָם אַחַת מִשְּׁתֵּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים. כֵּיוָן שֶׁרָאֲהוּ יַעֲקֹב, אָמַר, לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה'. גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב, זֶה שֶׁהוּא בָא בְּעָקֵב. הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא (מלאכי ג, כג), שֶׁהוּא מִשֵּׁבֶט גָּד. לְכָךְ נֶאֱמַר: יָגֻד עָקֵב.

סימן יג

מֵאָשֵׁר שְׁמֶנָה לַחְמוֹ, שֶׁבְּנוֹתָיו נָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאָשְׁרַי כִּי אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת (בראשית, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו (דברים לג, כד), עַל יְדֵי בְנוֹתָיו.

וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ, שֶׁבְּנוֹתָיו רְאוּיוֹת לַמַּלְכוּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הַמַּלְבִּשְׁכֶם שָׁנִי עִם עֲדָנִים (ש"ב א, כד).

נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה, זוֹ בְּקָעַת גִּינוֹסַר הַמְבֻכֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ וּמְמֻהֶרֶת כְּאַיָּלָה.

הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר, לְפִי שֶׁאַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת ה' (דברים לג, כג), שֶׁמְּכַבְּדִין מִפֵּרוֹתֵיהֶם לַמְּלָכִים וּמַשְׁפִּירִין דִּבְרֵיהֶם. וְאִם יֵשׁ בְּלִבָּם עֲלֵיהֶם, מִתְרַצִּין. בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף, שֶׁעַל יְדֵי פֵּרוֹת נִתְגַּדֵּל.

סימן יד

בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי אֱלֹהִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים (עמוס ג, ז). בְּרֹאשׁוֹנָה הָיָה הַסּוֹד לִירֵאָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹד ה' לִירֵאָיו (תהלים כה, ד). חָזַר וּנְתָנוֹ לַיְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת יְשָׁרִים סוֹדוֹ (משלי ג, לב). חָזַר וּנְתָנוֹ לַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים.

כָּל מַה שֶּׁהָיוּ הַצַּדִּיקִים עוֹשִׂין, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עוֹשִׂין. יַעֲקֹב שֶׁבֵּרַךְ יְהוּדָה הִמְשִׁילוֹ כְּאַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה. וּמְזַוְּגוֹ כְּנֶגֶד מַלְכוּת בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: קַדְמָיְתָא כְאַרְיֵה (דניאל ז, ד), וְדָנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מְזַדְּוְגִין לָהּ. וּלְיוֹסֵף מְזַדְּוֵג כְּנֶגֶד מַלְכוּת אֱדוֹם.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, מִסֹּרַת אַגָּדָה הִיא, שֶׁאֵין עֵשָׂו נוֹפֵל אֶלָּא בְּיַד בְּנֵי בָנֶיהָ שֶׁל רָחֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לוֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן (ירמיה מט, כ). מֹשֶׁה

זוֵּג שֵׁבֶט לֵוִי כְּנֶגֶד מַלְכוּת יָוָן הַמַּקְדּוֹנִי. בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאִי שֶׁהֵן מִלֵּוִי, לֵוִי שֵׁבֶט שְׁלִישִׁי, וְזוֵּג מַלְכוּת שְׁלִישִׁית. לֵוִי שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת, יָוָן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת. זֶה מַקְרִיב פָּרִים, וְזוֹ כּוֹתֶבֶת בְּקֶרֶן הַשּׁוֹר, אֵין לָהֶם חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. אֵלּוּ מְרַבִּין, וְאֵלּוּ מְעוּטִין. מֹשֶׁה רָאָה אוֹתָן וּבֵרַכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ (דברים לג, יא).

מַקִּישׁ לְבִנְיָמִין כְּנֶגֶד מַלְכוּת מָדַי, שֶׁמָּרְדְּכַי פּוֹרֵעַ מִמֶּנָּה, שֶׁהוּא מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין. וּכְתִיב בְּמַלְכוּת מָדַי, וַאֲרוּ חֵיוָה אָחֳרִי תִנְיָנָה דָּמְיָה לְדֹב (דניאל ז, ה). שֶׁהַקִּישָׁהּ כְּנֶגֶד שֵׁבֶט בִּנְיָמִין שֶׁנִּמְשָׁל בִּזְאֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף. מָה זְאֵב חוֹטֵף, כֵּן שִׁבְטוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין חוֹטֵף. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וּרְאִיתֶם וְהִנֵּה אִם יֵצְאוּ בְנוֹת שִׁילוֹ לָחוּל בַּמְּחֹלוֹת וִיצָאתֶם מִן הַכְּרָמִים וַחֲטַפְתֶּם (שופטים כא, כא). הֲרֵי כְּשֵׁם שֶׁהַזְּאֵב חוֹטֵף, כָּךְ בִּנְיָמִין.

וְכֵן בְּשׁוֹפְטִים בְּאֵהוּד, וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פִּיוֹת (שופטים ג, טז), שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים, שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ, וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם (תהלים קמט, ו), שֶׁזּוֹכָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא.

נִכְנַס אֵצֶל עֶגְלוֹן, אָמַר לוֹ: דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָלַקְתָּ לִי כָּבוֹד וְעָמַדְתָּ מֵעַל הַכִּסֵּא, חַייֶךָ, אֲנִי מַעֲמִיד מִבִּתְּךָ בֵּן שֵׁישֵׁב עַל כִּסְאִי. וְאֵיזוֹ, זוֹ רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה. כֵּיוָן שֶׁעָמַד שְׁלֹמֹה, וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' לְמֶלֶךְ (דה"א כט, כג). מַה כְּתִיב בְּאֵהוּד, וַיִּקַּח אֶת הַחֶרֶב מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ. בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד, וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ. וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, מְדַבֵּר בְּאַרְצוֹ.

בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, מְדַבֵּר בְּאַרְצוֹ שֶׁהִיא מְבֻכֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ. לְפִיכָךְ בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד. וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, זוֹ בֵּית אֵל הַמְּלַקֶּשֶׁת פֵּרוֹתֶיהָ.

בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, מְדַבֵּר בְּשָׁאוּל. בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם סָבִיב בְּכָל אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן וְגוֹ' (ש״א יד, מז). וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנִשֹּׂא כֵלָיו (ש״א לא, ו). הֱוֵי, וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל.

דָּבָר אַחֵר, בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, מְדַבֵּר בְּאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה. בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד, וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת (אסתר ז, א). וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, וַיִּתְּלוּ אֶת הָמָן. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה אֶת בֵּית הָמָן.

דָּבָר אַחֵר, בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, מְדַבֵּר בַּקָּרְבָּנוֹת. בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד, אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר (שמות כט, לט). וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי וְגוֹ'.

וּמְדַבֵּר בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁהָיָה אָמָּה אַחַת מִן הַמִּזְבֵּחַ בְּתוֹךְ חֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיְתָה הָאֵשׁ יְזָה מִתּוֹךְ חֶלְקוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם (דברים לג, יב).

סימן טו

כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר. אֲבָל לְהַלָּן כְּתִיב: שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד (בראשית יז, כ). וְאֵלּוּ שְׁבָטִים עַל סִדְרוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת בַּיּוֹם וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה. וְכֵן הַמַּזָּלוֹת וְהֶחֳדָשִׁים, וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַבְנֵי הָאֵפוֹד. לְפִיכָךְ כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכִי שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים הֵן. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וְהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר. אֶלָּא כְּשֶׁלְּוִי נִמְנֶה עִמָּהֶן, אֵינָן נִמְנִין עִמּוֹ. וּכְשֶׁאֵין לֵוִי נִמְנֶה עִמָּהֶן, אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה נִמְנִין שֵׁבֶט אֶחָד. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע, לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל (במדבר א, י). הֱוֵי, כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְאַף רִבְקָה רָאָתָה אוֹתָן שְׁנֵים עָשָׂר, דִּכְתִיב: וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ (בראשית כה, כג), הֲרֵי שְׁנַיִם. וּשְׁנֵי לְאֻמִּים, הֲרֵי אַרְבָּעָה. וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ, הֲרֵי שִׁשָּׁה. וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר, הֲרֵי שְׁמוֹנָה. וְהִנֵּה תוֹמִים, הֲרֵי עֲשָׂרָה. וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן, וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו, הֲרֵי שְׁנֵים עָשָׂר.

וְאִית דְּמַיְתֵי לָהּ מֵהָכָא, לָמָּה זֹּאת, בְּגִימַטְרִיָּא שְׁנֵים עָשָׂר. כֵּיוָן שֶׁנִּתְרוֹצְצוּ הַבָּנִים בְּמֵעֶיהָ, אָמְרָה, כָּךְ אֲנִי מִצְטַעֶרֶת בִּשְׁנֵים עָשָׂר, שֶׁאָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁנֵים עָשָׂר עֲתִידִין לַעֲמֹד מִמֶּנִּי, וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי.

סימן טז

וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וְגוֹ'. בֵּרַךְ אוֹתוֹ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בֵּרַךְ אֹתָם. לָמָּה, לְפִי שֶׁנִּתַּן לִיהוּדָה גְּבוּרָתוֹ שֶׁל אֲרִי, וּלְיוֹסֵף גְּבוּרָתוֹ שֶׁל שׁוֹר, וּלְנַפְתָּלִי קַלּוּת אַיָּל, וּלְדָן נְשִׁיכָתוֹ שֶׁל נָחָשׁ, תֹּאמַר שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה, הֲרֵי כְּלָלָן כֻּלָּם בָּאַחֲרוֹנָה, אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם.

לְפִי שֶׁחִלֵּק לָהֶם אֶת הָאָרֶץ, וְנָתַן לִיהוּדָה אֶרֶץ שֶׁהִיא עוֹשָׂה שְׁעוֹרִים, וּלְבִנְיָמִין אֶרֶץ שֶׁהִיא עוֹשָׂה חִטִּים, אַף עַל פִּי כֵן כֻּלָּן אֵלּוּ בָאֵלּוּ, שֶׁיְּהוּ אוֹכְלִין אֵלּוּ מִשֶּׁל אֵלּוּ. הֱוֵי וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם. אֲלֵיהֶם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לָהֶם. וְזֹאת, עָתִיד נָבִיא לְבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּיּוֹצֵא בוֹ. בְּמָקוֹם שֶׁפָּסַקְתִּי אֲנִי, הוּא יַתְחִיל לְבָרֵךְ אֶתְכֶם. וְכֵן עָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה (דברים לג, א). אָמַר לָהֶם: אוֹמֵר אֲנִי לָכֶם, אֵימָתַי מַגִּיעוֹת לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ, מִשֶּׁעָה שֶׁתִּקַּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה וְגוֹ' (דברים ד, מד).

וְאַף בְּמַה שֶׁחָתַם לָהֶם יַעֲקֹב, פָּתַח מֹשֶׁה. אָמַר מֹשֶׁה, מִזְקֵנִים אֶתְבּוֹנָן (תהלים קיט, ק). יִצְחָק כְּשֶׁבֵּרַךְ יַעֲקֹב, אָמַר לוֹ: וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אוֹתְךָ (בראשית כח, ג). בַּמֶּה חָתַם בְּסוֹף בִּרְכָתוֹ, בְּקִרְיֹאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ (בראשית כח, א). וְיַעֲקֹב בְּמַה שֶׁפָּסַק אָבִיו, מִשָּׁם הִתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו, וְחָתַן וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר. וּמֹשֶׁה כְּשֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשְּׁבָטִים, פָּתַח מִמָּקוֹם שֶׁפָּסַק יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַבְּרָכָה, וְחָתַם בְּאַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל. וְאַף דָּוִד כְּשֶׁהִתְחִיל בְּשִׁירָה, פָּתַח בְּמָקוֹם שֶׁפָּסַק מֹשֶׁה, בְּאַשְׁרֵי הָאִישׁ (תהלים א, א). הֱוֵי, מִזְקֵנִים אֶתְבּוֹנָן.

סימן יז

דָּבָר אַחֵר, וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲנִי נֶאֱסָף. אָמַר לָהֶם: אִם זְכִיתֶם, נִטְפַּלְתֶּם בְּעַצְמִי. וְאִם לָאו, מִשֶּׁאֲנִי מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, אֵצֶל אֲבוֹתַי אֲנִי הוֹלֵךְ. וְכֵיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק, מִיָּד וַיַּעֲשׂוּ בָּנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם. מָה עָשׂוּ. חָנְטוּ אוֹתָם וְהֶעֱלוּ אוֹתוֹ. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיֵּאָבֵו עַד גֹּרֶן הָאָטָד. וְכִי יֵשׁ גֹּרֶן לָאָטָד. אֶלָּא אֵלּוּ הַכְּנַעֲנִיִּים שֶׁנָּטְלוּ כִּתְרֵיהֶן וְהִקִּיפוּ אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, הִתִּירוּ אֲזוֹרֵי מָתְנֵיהֶם וְחָלְקוּ לוֹ כָּבוֹד.

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, קִשְׁרֵי כִתְפֵּיהֶם הִתִּירוּ. רַבִּי אוֹמֵר, בָּאָצְבַּע הֶרְאוּ אֶת הָאָרוֹן וְאָמְרוּ, אֵבֶל כָּבֵד זֶה לְמִצְרַיִם. לְפִיכָךְ נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גֹּרֶן בְּגֹרֶן הָאָטָד.

וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים, מִכָּאן שֶׁאֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מֵהָכָא, וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים (ויקרא ח, לג). וְלָמָּה אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים. כְּנֶגֶד שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה נִצְטַעֲרָתֶם עַל הַצַּדִּיק בְּאֶבְלוֹ שִׁבְעַת יָמִים. לֶעָתִיד לָבֹא, וְהַפַּכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם (ירמיה לא, יב). וַאֲנַחֵם צִיּוֹן וְחָרְבוֹתֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִחַם ה' צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן ה' שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה (ישעיה נא, ג).

וַיִּרְאוּ אֲחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אֲבִיהֶם. וּמָה רָאוּ עַתָּה שֶׁפָּחֲדוּ. אֶלָּא בְּעֵת שֶׁחָזְרוּ מִקְּבוּרַת אֲבִיהֶם רָאוּ שֶׁהָלַךְ יוֹסֵף לְבָרֵךְ עַל אוֹתוֹ הַבּוֹר שֶׁהִשְׁלִיכוּהוּ אֶחָיו בְּתוֹכוֹ, וּבֵרַךְ עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁחַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל מָקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה. וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ כָּךְ, אָמְרוּ, עַכְשָׁו מֵת אֲבִינוּ, לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ. וַיְצַוּוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה וְגוֹ', כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא וְגוֹ'. חִפַּשְׁנוּ וְלֹא מָצָאנוּ שֶׁצִּוָּה יַעֲקֹב דָּבָר זֶה. אֶלָּא בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁכָּתַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָתוֹ עַל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם אֵלּוּ הַדְּבָרִים.

שמות

סימן א

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חוֹשֵׁךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ וְאוֹהֲבוֹ שְׁחָרוֹ מוּסָר (משלי יג, כד). בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ, פְּלוֹנִי הִכָּה אֶת בְּנְךָ, יוֹרֵד עִמּוֹ עַד לְחַיָּיו. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: חוֹשֵׁךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ? לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמּוֹנֵעַ בְּנוֹ מִן הַמַּרְדּוּת, סוֹף יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה וְשׂוֹנְאֵהוּ. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּיִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיָה לוֹ גַּעְגּוּעִין עַל אַבְרָהָם אָבִיו וְלֹא רָדָהוּ, וְיָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, וּשְׂנָאוֹ אַבְרָהָם וְהוֹצִיאוֹ מִבֵּיתוֹ רֵיקָם.

מָה עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל? כְּשֶׁהָיָה בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, הִתְחִיל לְהָבִיא צֶלֶם מִן הַשּׁוּק וְהָיָה מְצַחֵק בּוֹ וְעוֹבְדוֹ, כְּמוֹ שֶׁרָאָה לַאֲחֵרִים. מִיָּד, וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק (בראשית כא, ט). וְאֵין צְחוֹק הָאֲמוּר כָּאן אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק (שמות לב, ו). מִיָּד, וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה וְגוֹ', שֶׁמָּא יִלְמַד אוֹרְחוֹתָיו.

מִיָּד, וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ וְגוֹ', כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָיָה אַבְרָהָם טָפֵל לְשָׂרָה בִּנְבִיאוּת. מִיָּד, וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וְגוֹ'. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא לְיִשְׁמָעֵאל עַל שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְשִׁלְּחוֹ הוּא וְאֶת הָגָר אִשְׁתּוֹ רֵיקָם, וּטָרְדָן מִבֵּיתוֹ עַל כָּךְ.

וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁאַבְרָהָם שֶׁכָּתוּב בּוֹ וְאַבְרָהָם כָּבֵד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב (בראשית יג, ב), הָיָה מְשַׁלֵּחַ אִשְׁתּוֹ וּבְנוֹ מִבֵּיתוֹ רֵיקָם בְּלֹא כְסוּת, בְּלֹא מָזוֹן, בְּלֹא כֶסֶף, בְּלֹא בְּהֵמָה? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, לֹא נִפְנָה אֵלָיו. אִם כֵּן, מַהוּ וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ (בראשית כא, יא) ? שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. אַתָּה מוֹצֵא, כְּשֶׁגָּדַל

יִשְׂמָעֵאל, יָשַׁב בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים וְהָיָה מְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל. (בראשית טז, יב).

כַּיּוֹצֵא בּוֹ וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו (בראשית כה, כח), לְפִיכָךְ יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה שֶׁלֹּא רְדָפוּהוּ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: חָמֵשׁ עֲבֵרוֹת עָבַר עֵשָׂו הָרָשָׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם: בָּא עַל נַעֲרָה מְאֹרָסָה, וְהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכָפַר בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְכָפַר בָּעִקָּר, וְשָׁט אֶת הַבְּכוֹרָה. וְכֵלֶן מִן הַפָּסוּק וּמִגְזֵרָה שָׁוְה. וְעוֹד שֶׁתָּאַב מִיתַת הָאָב, וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי (בראשית כז, מא). וְגָרַם לְיַעֲקֹב לִבְרֹחַ מֵאָבוֹתָיו, וְהָלַךְ אַף הוּא אֵצֶל יִשְׁמָעֵאל לִלְמֹד מִמֶּנּוּ תַּרְבּוּת רָעָה וּלְהוֹסִיף עַל נָשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וְגוֹ' (בראשית כח, ט).

כַּיּוֹצֵא בּוֹ, דָּוִד שֶׁלֹּא יִסֵּר לְאַבְשָׁלוֹם וְלֹא רְדָפוּהוּ, בָּא לִידֵי תַּרְבּוּת רָעָה, וּבִקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, וְשָׁכַב עִם עֶשֶׂר נָשָׁיו, וְגָרַם לוֹ לֵילֵךְ יָחֵף וְהוּא בּוֹכֶה, וְהִפִּיל מִיִּשְׂרָאֵל כַּמָּה אֲלָפִים, וְגָרַם לוֹ דְּבָרִים קָשִׁים הַרְבֵּה שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף, דִּכְתִיב: מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ (תהלים ג, א). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, ה' מָה רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי?

שֶׁקִּשָּׁה תַּרְבּוּת רָעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִמַּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג. דְּאִלּוּ בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג כְּתִיב לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם (תהילים ב, א), וְלָא כְּתִיב ה' מָה רַבּוּ צָרָי.

וְכַיּוֹצֵא בּוֹ עֲשָׂה דָּוִד בַּאֲדוֹנִיָּה, וְלֹא רְדָפוּהוּ בְּיִסּוּרִין וְלֹא גָּעַר בּוֹ, וּלְפִיכָךְ יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, דִּכְתִיב: וְלֹא עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגוֹ' (מלכים א א, ו). וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא רְדָפוּהוּ אָבִיו לְאַבְשָׁלוֹם, יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. וּכְתִיב בַּאֲדֹנִיָּה, וְלֹא עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ, לְפִיכָךְ יָצָא אַף הוּא לְתַרְבּוּת רָעָה. הֱוֵי אוֹמֵר, חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ.

וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר, זֶה אַבְרָהָם שֶׁיִּסֵּר אֶת יִצְחָק וְלִמְּדוֹ אֶת הַתּוֹרָה וְהִדְרִיכוֹ בְּדַרְכָיו, דִּכְתִיב בְּאַבְרָהָם: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי וְגוֹ' (בראשית כו, ה). וּכְתִיב: וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (בראשית כה, יט). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לְאָבִיו בְּכָל דָּבָר, בְּנוֹי, בְּחָכְמָה וּבְכֹחַ וּבְעֹשֶׁר וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים. תֵּדַע לְךָ, שֶׁבִּשְׁעַת עֲקֵדָתוֹ בֶּן שִׁלֹּשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה הָיָה, וְאַבְרָהָם זָקֵן וְעַקְּדוֹ וּכְפָתוֹ כְּשֶׂה, וְלֹא נִמְנַע, וּלְפִיכָךְ וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל וְגוֹ'. וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים נָתַן אַבְרָהָם וְגוֹ'. הִרְחִיקָם מִיִּצְחָק. הֱוֵי וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר, זֶה יַעֲקֹב, שֶׁלִּמְּדוֹ יִצְחָק אָבִיו תּוֹרָה וְיִסְּרוֹ בְּבֵית תַּלְמוּד, דִּכְתִיב: וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים (בראשית כה, כז). וְלָמַד מַה שֶּׁלָּמַד אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ פֵּרַשׁ מֵאֲבוֹתָיו וְנִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר לִלְמֹד תּוֹרָה. לְפִיכָךְ זָכָה לִירַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: וַיֵּשֶׁב

יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו (בראשית לז, א). אַף יַעֲקֹב אָבִינוּ יִסֵּר אֶת בָּנָיו וְרִדָּה אוֹתָם וְלִמְּדָם דְּרָכָיו וְאָרְחוֹתָיו, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם פְּסֹלֶת. מִנַּיִן? מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בְּעָנְיָן וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן, הַשְׁוָן כֻּלָּן הַכָּתוּב לְיַעֲקֹב. הֱוֵי, וְאֹהֲבוֹ שִׂיחֲרוֹ מוּסָר.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְאֹהֲבוֹ שִׂיחֲרוֹ מוּסָר, זוֹ בַּת שֶׁבַע הַצַּדֶּקֶת שֶׁיִּסְּרָה אֶת שְׁלֹמֹה בְּנָהּ, דִּכְתִיב: דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ (משלי לא, א). אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַּר חֲנַנְיָה: מַהוּ מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ? מְלַמֵּד, שֶׁכְּפָפַתּוּ בַּת שֶׁבַע עַל הָעַמּוּד וּמַכָּה אוֹתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמְיַסְּרָתוּ. וּמָה הָיְתָה אוֹמֶרֶת לוֹ: מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּטְנִי וּמָה בַּר נִדְרִי. אָמְרָה לוֹ: הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁאֲבִיךָ יֶרֶא שָׁמַיִם. עַכְשָׁיו אִם תֵּצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, יֹאמְרוּ שֶׁאַתָּה בְּרִי וַאֲנִי גָּרַמְתִּי לְךָ. וּמַה בַּר בִּטְנִי, כָּל נְשֵׁי אֲבִיךָ כֵּיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת אֵינָן רוֹאִין פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, וַאֲנִי דְּחַקְתִּי וְנִכְנַסְתִּי כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לִי בֵּן מְלֻבָּן וּמְזֹרָז. וּמָה בַּר נִדְרִי, כָּל נְשֵׁי אֲבִיךָ הָיוּ נוֹדְרוֹת וְאוֹמְרוֹת: יְהֵא לִי בֵּן הָגוּן לַמַּלְכוּת, וַאֲנִי נָדַרְתִּי יְהֵא לִי בֵּן חָכָם מְמֻלָּא בַּתּוֹרָה וְהָגוּן לִנְבִיאוּת. וּמַכָּה אוֹתוֹ וּמְיַסַּרְתּוֹ וְאוֹמֶרֶת: אַל לַמְּלָכִים לְמוּאֵל, אַל לַמְּלָכִים שְׁתוּ יַיִן, מַה לְּךָ אֵצֶל מְלָכִים שׁוֹתִין יַיִן וּמְשַׁתַּכְּרִין וְאוֹמְרִים לְמוּאֵל, לָמָּה אֵל. וּלְרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר, (משלי לא, ד) מִי שֶׁרָזֵי עוֹלָם גְּלוּיִם לוֹ, יִשְׁתֶּה יַיִן וְיִשְׁתַּכֵּר. וּלְפִי שֶׁיִּסְּרַתּוּ, לְפִיכָךְ וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם (מלכים א ה, יא).

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי אוֹמֵר: אַתְּ מוֹצֵא שִׁלֹּשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא נָתַן אוֹתָם אֶלָּא עַל יְדֵי יִסּוּרִין, הַתּוֹרָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָעוֹלָם הַבָּא. תּוֹרָה, דִּכְתִיב: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ (תהלים צד, יב). אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ (דברים ח, ה). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה. הָעוֹלָם הַבָּא, דִּכְתִיב: כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר (משלי ו, כג). וְכָל הַמְיַסֵּר אֶת בְּנוֹ, מוֹסִיף הַבֵּן אַהֲבָה עַל אָבִיו וְהוּא מְכַבְּדוֹ, דִּכְתִיב: יַסֵּר בִּנְךָ וְיָנִיחֲךָ וְיִתֵּן מַעֲדַנֵּי לְנַפְשֶׁךָ (משלי כט, יז), הֱוֵי, וְאֹהֲבוֹ שִׂחֲרוֹ מוּסָר.

סימן ב

דָּבָר אַחַר, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּשְׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ (תהלים מח, יא). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם מְקַלְקְסִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא גִּבּוֹר, וְהוּא חַלָּשׁ. מְקַלְקְסִין אוֹתוֹ נָאֶה, וְהוּא כָּעוּר. מְקַלְקְסִין אוֹתוֹ רַחֲמָנִי, וְהוּא אַכְזָרִי. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל מַה שֶּׁמְּקַלְקְסִין אוֹתוֹ הוּא יָתֵר, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, (דברים ט, יז). אָמַר דָּוִד: מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה' יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ (תהלים קו, ב). אִיּוֹב אָמַר: הַיִסָּפֵר לוֹ כִּי אֲדַבֵּר אִם אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע (איוב לז, כ). בָּאוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְאָמְרוּ: וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה (נחמיה ט, ה).

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַּר חֲנַנְיָה: יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן נָאִין וּמַעֲשֵׂיהֶן כְּעוּרִין, וְיֵשׁ שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן כְּעוּרִין וּמַעֲשֵׂיהֶן נָאִין, וְיֵשׁ שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן כְּעוּרִין, וְיֵשׁ שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן וּמַעֲשֵׂיהֶן נָאִין. שְׁמוֹתֵיהֶן נָאִין וּמַעֲשֵׂיהֶן כְּעוּרִין, אַבְשָׁלוֹם, אָב לְשָׁלוֹם, וּבָא פִּילֶגְשֵׁי אָבִיו. עֵשָׂו, עוֹשֶׂה רְצוֹן עוֹשָׂיו, וּמַעֲשָׂיו רָעִים. שְׁמוֹתֵיהֶן כְּעוּרִין וּמַעֲשֵׂיהֶן נָאִין, אֵלּוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, בְּנֵי בַרְקוֹס בְּנֵי סִיסְרָא (עזרא ב, נג), וְהֵם בָּנוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. שְׁמוֹתֵיהֶן וּמַעֲשֵׂיהֶן כְּעוּרִין, אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים, נַחְבִּי בֶּן וָפְסִי (במדבר יג, יד). שְׁמוֹתֵיהֶן וּמַעֲשֵׂיהֶן נָאִין, אֵלּוּ הַשְּׁבָטִים, רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי.

וְאֱלֶה שְׁמוֹת. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֵלֶּה, פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וְאֵלֶּה, מוֹסִיף שֶׁבַח עַל הָרִאשׁוֹנִים. אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ (בראשית ב, ד), פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים בְּתֹהוּ וָבֹהוּ, וּבְעִנְיָן זֶה אַתָּה פּוֹתֵר אֶת כֻּלָּם. וְאַף כָּאן וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, הוֹסִיף שֶׁבַח עַל הָרִאשׁוֹנִים.

סימן ג

הַבָּאִים מִצְרַיְמָה. וְכִי הַיּוֹם בָּאִים, וַהֲלֹא יָמִים הַרְבֵּה מִשֶּׁבָּאוּ? אֶלָּא, כָּל זְמַן שֶׁיּוֹסֵף קַיָּם, לֹא הָיָה עֲלֵיהֶם מַשּׂאוֹי שֶׁל מִצְרַיִם. מֵת יוֹסֵף, נָתְנוּ עֲלֵיהֶם מַשּׂאוֹי. לְפִיכָךְ כְּתִיב הַבָּאִים, כְּאִלּוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם נִכְנְסוּ לְמִצְרַיִם. אֵת יַעֲקֹב, כָּל אֲלוּ מִכֹּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. אִישׁ וּבֵיתוֹ, אָמַר רַב הוּנָא: מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְמִצְרַיִם עַד שֶׁמָּנָה לְפֶרֶץ וּלְחֶצְרוֹן, זֶה בֶּן שְׁנָה וְזֶה בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים וְזוֹג לָהֶם נָשִׁים. אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ,

רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן, כָּל הַשְּׁבָטִים לְשֵׁם גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ. רְאוּבֵן, עַל שֵׁם רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי (שמות ג, ז). שִׁמְעוֹן, וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם (שמות ו, כד). לֵוִי, וְנִלְווּ גּוֹיִם רַבִּים אֶל ה' (זכריה ב, טו). יְהוּדָה, אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי (ישעיה יב, א). יִשָּׂשכָר, יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ (ירמיה לא, טו). זְבוּלֻן, בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֶל לָךְ (מ"א ח, יג). בִּנְיָמִין, נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ (ישעיה סב, ח). דָּן, וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי (בראשית טו, יד). נַפְתָּלִי, נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה (שה"ש ד, יא). גָּד, וְהַמָּן כִּזְרַע גַּד (במדבר יא, ז). וְאָשֵׁר, וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל הַגּוֹיִם (מלאכי ג, יב). יוֹסֵף, עַל שֵׁם יוֹסִיף אֲדֹנָי שֵׁנִית יָדוֹ (ישעיה יא, יא). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי: אֵין שְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל שְׁבָטִים שָׁוִין בְּכָל מָקוֹם, אֶלָּא פְּעָמִים שֶׁזֶּה מַקְדִּים לָזֶה וְזֶה מַקְדִּים לָזֶה. וְלָמָּה כֵּן? שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, בְּנֵי גְּבִירוֹת תְּחִלָּה וּבְנֵי הַשְּׁפָחוֹת אַחֲרוֹנִים. וּלְלַמֶּדְךָ, שֶׁלֹּא הָיוּ גְּדוֹלִים אֵלּוּ מֵאֵלּוּ. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה מַקְדִּים אֵלּוּ לְאֵלּוּ? לְפִי שֶׁהֵן תִּקְרָתָן שֶׁל עוֹלָם. וְהַמְתַקֵּן תִּקְרָה כָּרָאוּי, נוֹתֵן עֶרְיָה שֶׁל תִּקְרָה זוֹ בְּצַד רֹאשָׁהּ שֶׁל אַחֶרֶת, שֶׁאֵינָהּ שָׁוָה. לְפִיכָךְ מַקְדִּים אֵלּוּ לְאֵלּוּ. וּמִנַּיִן שֶׁהֵן תִּקְרָתָן שֶׁל עוֹלָם? שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מְקֹרָאִי (ישעיה מח, יב).

סימן ד

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, נְאֵין הַשֵּׁמוֹת לְיִשְׂרָאֵל. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא לָהֶן שֵׁמוֹת. נָתַן בֵּן לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ: וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק (בראשית יז, יט). י' עֶשְׂרֵה, צ' תִּשְׁעִים. ח' שְׁמוֹנָה. ק' מֵאָה, הֲרֵי מְאתַיִם וּשְׁמוֹנָה. וּמָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם. אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (בראשית טו, יג).

אָמַר לוֹ: כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ, מִשֶּׁיִּהְיֶה לְךָ זֶרַע. הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹנֶה מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק. וּשְׁמוֹנַת יְמֵי הַמִּילָה שֶׁהוּא הִתְחִיל בַּמִּילָה תְּחִלָּה לִשְׁמוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים (בראשית כא, ד). לְפִיכָךְ קָרָא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֵׁם.

וְאַף יַעֲקֹב, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא לוֹ שֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב (בראשית כה, כו). יַעֲקֹב אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת יֵשׁ בּוֹ כְּנֶגֶד אַרְבַּע עֲטָרוֹת שֶׁבָּנָיו מְעַטְּרִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. י' כְּנֶגֶד עֶשֶׂר דִּבְּרוֹת, ע' כְּנֶגֶד שִׁבְעִים זְקֵנִים. ק' כְּנֶגֶד הַהֵיכָל שֶׁבָּנוּ בָּנָיו לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנִּבְהוֹ מֵאָה אַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַהֵיכָל מֵאָה אַמָּה (יחזקאל, מא). ב' כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַלּוּחוֹת. וּבִזְכוּת יַעֲקֹב נִגְאֲלוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמִידֵהוּ לְיַעֲקֹב לְחֹק (תהלים קה, י). וְאִלּוּלֵי יַעֲקֹב, לֹא נִפְדָּה אַבְרָהָם מִן הַכִּבְשָׁן, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם (ישעיה כט, כב). אֶבָל עֵשָׂו, אָבִיו וְאִמּוֹ קָרְאוּ לוֹ שֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו. עָלָיו נֶאֱמַר: זִכְרוֹ אָבַד מִנִּי אָרֶץ וְלֹא שֵׁם לוֹ עַל פְּנֵי חוּץ (איוב יח, יז).

סימן ה

וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו, וְאַף עַל פִּי כֵן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ. רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר: כָּל אַחַת וְאַחַת יוֹלֶדֶת שִׁשָּׁה בְכֶרֶס אֶחָת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שְׁנַיִם עָשָׂר, דִּכְתִיב: 'פָּרוּ', שְׁנַיִם, 'וַיִּשְׁרְצוּ', שְׁנַיִם, 'וַיִּרְבּוּ', שְׁנַיִם, 'וַיַּעַצְמוּ', שְׁנַיִם, 'בִּמְאֹד מְאֹד', שְׁנַיִם, 'וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם', הָא שְׁנַיִם עָשָׂר. וְרַבִּי יוֹנָתָן אָמַר: וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם, מִלְּאוּ אֶת הָאָרֶץ כְּחֲרָשִׁים שֶׁל קָנִים. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הַמִּצְרִים כָּךְ, חִדְּשׁוּ עֲלֵיהֶן גְּזֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ. וְכִי חָדָשׁ, וַהֲלֹא הוּא פַּרְעֹה? אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ לוֹ הַמִּצְרִים: בּוֹא וְנִזְדַּוֵּג לְאָמָּה זוֹ. אָמַר לָהֶן: שׁוֹטִים, עַד עַכְשָׁיו אָנוּ חַיִּים מִשֶּׁלָּהֶם, וְהֵיאַךְ נִזְדַּוֵּג לָהֶן עַכְשָׁו. אִלּוּלֵי יוֹסֵף לֹא הָיָה לָנוּ חַיִּים. כֵּיוָן שֶׁלֹּא שָׁמַע לָהֶם, הוֹרִידוּהוּ מִכִּסְאוֹ שִׁלְשָׁה חֲדָשִׁים, עַד שֶׁאָמַר לָהֶם: כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם עוֹשִׂין הֲרֵינִי עִמָּכֶם, וְהֶעֱמִידוּהוּ. לְפִיכָךְ כְּתִיב וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ.

אָמַר הַנָּבִיא: בַּה' בָּגְדוּ כִּי בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ (הושע ה, ז), שֶׁהָיוּ מוֹלִידִין וְלֹא מָלִין. לְלַמָּדְךָ, כְּשֶׁמֵּת יוֹסֵף, הֵפְרוּ בְּרִית מִילָה, אָמְרוּ נִהְיֶה כַּמִּצְרִים. כֵּיוָן שֶׁרָאָה כֵּן, הֵפֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאַהֲבָה שֶׁהָיָה אוֹהֵב אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא עַמּוֹ (תהלים קה, כה).

עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ, חָדָשׁ כְּתִיב, עָמַד מֶלֶךְ חָדָשׁ וְחִדֵּשׁ עֲלֵיהֶן גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת. לְכֵן כְּתִיב וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף. וְכִי לֹא הָיָה מַכִּיר אֶת יוֹסֵף, שֶׁהוּא אוֹמֵר אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף? אָמַר רַבִּי אָבִין: מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁרָגַם אִיקוֹנִין שֶׁל דּוּכּוֹס. אָמַר הַמֶּלֶךְ: הַתִּיזוּ אֶת רֹאשׁוֹ עַכְשָׁו, שֶׁלְּמָחָר עוֹשֶׂה בִּי כָּךְ. וְכָךְ פַּרְעֹה, עַכְשָׁיו לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף. לְמָחָר הוּא אוֹמֵר לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' (שמות ה, ב).

סימן ו

הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ. חֵרֶף כְּלַפֵּי מַעְלָה. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וְכַאֲשֶׁר אַתֶּם מְעַנִּין אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה הֵם נִתּוֹסְפִים עַל הַשּׂוֹנְאִים וְעוֹלִים לָהֶם מִן הָאָרֶץ. כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בִּירִידָה הַתַּחְתּוֹנָה, הֵן עוֹלִין. רְאֵה מַה כְּתִיב: וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ. כָּךְ אָמַר דָּוִד: כִּי שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ דָּבְקָה לָאָרֶץ בִּטְנֵנוּ (תהלים מד, כו). מַה כְּתִיב שָׁם, קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ.

סימן ז

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל אִמְרַת אֱלוֹהַּ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לַחוֹסִים בּוֹ (משלי ל, ה). אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן גְּדֻלָּה לְאָדָם עַד שֶׁבּוֹדְקוֹ בְּדָבָר קָטָן וְאַחַר כָּךְ הוּא מַעֲלֶהוּ לְגְדֻלָּה. שְׁנֵי גְּדוֹלֵי עוֹלָם נִבְדְּקוּ וְנִמְצְאוּ נֶאֱמָנִים וְהֵבִיאָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִגְדֻלָּה. בָּדַק לְדָוִד בַּצֹּאן. מֶה עָשָׂה דָּוִד? הוֹלִיכָן לַמִּדְבָּר לְהַרְחִיקָן מִן הַגָּזֵל. שֶׁכֵּן אֶלִיאָב אָחִיו אוֹמֵר לוֹ: עַל מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה בַּמִּדְבָּר (ש"א יז, כח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נִמְצֵאתָ נֶאֱמָן עַל הַצֹּאן, אֲנִי אֶמְסֹר לְךָ אֶת צֹאנִי שֶׁתִּרְעֶה אוֹתָם, דִּכְתִיב: וַיֹּאמֶר ה' לְךָ אַתָּה תִרְעֶה אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'. (דה"א יא, ב). הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: מֵאַחַר עָלוֹת הֱבִיאוֹ לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל נַחֲלָתוֹ (תהלים עח, עא).

וְאַף מֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת צֹאן יִתְרוֹ וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר, לְהַרְחִיקָן מִן הַגָּזֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נִמְצֵאתָ נֶאֱמָן עַל הַצֹּאן, אֲנִי אֶמְסֹר לְךָ צֹאנִי שֶׁתִּנְהַג, שֶׁנֶּאֱמַר: נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (תהלים עז, כא).

בֹּא וּרְאֵה, שֶׁפִּרְסֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשָׂיו שֶׁל מֹשֶׁה עַד שֶׁהוּא בֶּן שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים. וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְפִּינוֹ, נָתְנַתּוּ בַּתֵּבָה, הִשְׁלִיכַתּוּ לַיְאוֹר. וּכְתִיב: וַתֵּרֶד בַּת פַּרְעֹה לִרְחֹץ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: שֶׁיָּרְדָה לִרְחֹץ מִגִּלּוּלֵי בֵּית אָבִיהָ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: שֶׁנִּצְטָרְעָה. וְכֵיוָן שֶׁפָּשְׁטָה יָדָהּ לְאוֹתוֹ צַדִּיק, נִתְרַפְּאת.

וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ, שֶׁנִּמְשְׁכָה יָדָהּ וְנִתְמַתְּחָה. נִטַּלְתּוּ וֶהֱבִיאַתּוּ אֵצֶל הַמְּצֹרְיוֹת לְהָנִיק אוֹתוֹ, וּפָסַל אֶת דַּדֵּיהֶן. וַהֲרֵי מַתָּר הָיָה לְהָנִיק, שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ, בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תְּנִיק בֶּנָה שֶׁל נָכְרִית, אֲבָל נָכְרִית מְנִיקָה בְּנָהּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּרְשׁוּתָהּ. מַהוּ בִּרְשׁוּתָהּ? אוֹכֶלֶת מִתַּחַת יָדֶיהָ

וּמְנִיקָתוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עָתִיד פֶּה שֶׁל צַדִּיק זֶה לְדַבֵּר עִמִּי. לְמָחָר יִהְיוּ הַמִּצְרִיּוֹת אוֹמְרוֹת, זֶה שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה, אֲנִי הֵנַקְתִּיו. לְפִיכָךְ פָּסַל אֶת דַּדֵּיהֶן.

סימן ח

וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נַעַר בֹּכֶה. 'וְהִנֵּה יֶלֶד בֹּכֶה', לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא נַעַר. מְלַמֵּד, שֶׁהָיָה יֶלֶד וְקוֹלוֹ כְּנַעַר. וְנַעַר, גָּדוֹל הוּא, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר: וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת ה' (ש״א ג, א).

וְהָיְתָה בַּת פַּרְעֹה מְנַשֶּׁקְתּוֹ וּמְחַבֶּקְתּוֹ וּמְבַבְּקְתּוֹ, וְלֹא הָיְתָה מוֹצִיאָתוֹ מִפַּלְטֵרִין שֶׁל מֶלֶךְ. וּלְפִי שֶׁהָיָה יָפֶה מְאֹד וְהַכֹּל מִתְאַוִּין לִרְאוֹתוֹ, מִי שֶׁהָיָה רוֹאֵהוּ, לֹא הָיָה מַעֲבִיר מֵעָלָיו. וְהָיָה פַּרְעֹה מְחַבְּקוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ, וְהוּא נוֹטֵל כִּתְרוֹ מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמַשְׁלִיכוֹ כְּמוֹ שֶׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת לוֹ. וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְחִירָם, וְאוֹצָא אֵשׁ מִתּוֹכֵךְ הִיא אָכָלַתְךְ (יחזקאל כח, יח).

וּבַת פַּרְעֹה מְגַדֶּלֶת מִי שֶׁעָתִיד לִפְרַע מֵאֲבִיהָ וּמֵאַרְצוֹ.

וְאַף הַמְּשִׁיחַ שֶׁעָתִיד לִפְרַע מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁם עִמָּהֶם גָּדַל בַּמִּדְיָנָה, דִּכְתִיב: שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶּיהָ (ישעיה כז, י). וְהָיָה מֹשֶׁה בְּפַלְטֵרִין שֶׁל פַּרְעֹה עֶשְׂרִים שָׁנָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמִדְיָן, וְאַרְבָּעִים בַּמִּדְבָּר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: עֶשְׂרִים בְּבֵית פַּרְעֹה, וְשִׁשִּׁים בְּמִדְיָן, וְאַרְבָּעִים בַּמִּדְבָּר.

וּמִנַּיִן אַתָּה לְמֵד שֶׁלֹּא עָשָׂה בְּבֵית פַּרְעֹה אֶלָּא עֶשְׂרִים שָׁנָה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּצּוּ אוֹתָן שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים, אָמַר לוֹ אֶחָד מֵהֶם: מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ, וַעֲדַיִן אֵין אַתָּה אִישׁ. מְלַמֵּד, שֶׁהָיָה פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים.

סימן ט

וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה. וְכִי אֵין הַכֹּל גְּדֵלִין, וְהָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהָעוֹף כֻּלָּן גְּדֵלִין? אֶלָּא, מְלַמֵּד, שֶׁהָיָה גָּדֵל שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם. וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו, שִׁתֵּי יְצִיאוֹת יָצָא אוֹתוֹ צַדִּיק וּכְתָבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵי אֶחָד. וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, הֲרֵי שְׁתַּיִם. וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם. מַהוּ וַיַּרְא? שֶׁהָיָה רוֹאֶה וּבוֹכֶה בְּסִבְלוֹתָם, וְאוֹמֵר חֶבֶל לִי עֲלֵיכֶם, מִי יִתֵּן מוֹתִי עֲלֵיכֶם. שֶׁאֵין לְךָ קָשֶׁה מִמְּלֶאכֶת הַטִּיט, וְהָיָה נוֹתֵן כְּתֵפָיו וּמְסַיֵּעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן. לְכָךְ כְּתִיב וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם.

וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי. מִי הָיָה אִישׁ מִצְרִי? אֲבִיו שֶׁל מְגַדֵּף, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בֶּן אִישׁ מִצְרִי (ויקרא כד, י). מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי, בַּעֲלָהּ שֶׁל שְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי. כֵּיצַד? הָיָה אוֹתוֹ נוֹגֵשׂ עָשׂוּי עַל מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֲנָשִׁים, וְהָיָה מוֹצִיא אוֹתָן לִמְלַאכְתָּן לִקְרִיאַת הַגֶּבֶר. וּמִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רָגִיל לְהוֹצִיאָן, הָיָה נִכְנָס וְיוֹצֵא לְבָתֵּיהֶן. רָאָה לִשְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי שֶׁהָיְתָה יְפַת תֹּאַר שְׁלֵמָה מִכָּל מוּם, נָתַן עֵינָיו בָּהּ. עָמַד בִּשְׁעַת קְרִיאַת הַגֶּבֶר וְהוֹצִיאוֹ מִבֵּיתוֹ, וְחָזַר אוֹתוֹ

מִצְרִי וּבָא עַל אִשְׁתּוֹ, וְהִיא סְבוּרָה שֶׁהוּא בַּעְלָהּ. חָזַר בַּעְלָהּ מָצָא הַמִּצְרִי יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ. שָׁאַל אוֹתָהּ וְאָמַר: שֶׁמָּא נָגַע בִּיךְ. אָמְרָה לוֹ: הֵן. וּסְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁאַתָּה הוּא. כֵּיוָן שֶׁיָּדַע הַנּוֹגֵשׁ שֶׁהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר, חָזַר לַעֲבוֹדַת פַּרְךְ, וְהָיָה מַכֶּה אוֹתוֹ.

רָאָה מֹשֶׁה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מֶה עָשָׂה בְּאִשְׁתּוֹ, וְהֵיאַךְ הָיָה מַכֵּהוּ. אָמַר: לֹא דַּיְּךָ שֶׁאַתָּה עִנִּיתָ אֶת אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא אַתָּה מַכֵּהוּ. כָּעַס עַל הַמִּצְרִי, וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה רָאָה שֶׁעִנָּה אִשְׁתּוֹ וְהָיָה חוֹזֵר וּמַכֶּה אֶת בַּעְלָהּ. וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ, שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה, וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי. בַּמֶּה הִכָּהוּ? יֵשׁ אוֹמְרִים: הִמְגְרָפָה שֶׁל טִיט נָטַל וְהוֹצִיא אֶת מֹחוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: הִזְכִּיר עָלָיו אֶת הַשֵּׁם וַהֲרָגוֹ הַלְהֲרָגֵנִי אַתָּה אֹמֵר.

וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל, אָמַר לְיִשְׂרָאֵל: אַתֶּם מְשׁוּלִּין כַּחוֹל. שֶׁהַחוֹל אָדָם נוֹטְלוֹ מִכָּאן וְנוֹתְנוֹ בְּכָאן וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע, כָּךְ לֹא יֵצֵא דָּבָר זֶה מִפִּיכֶם. לְכָךְ כְּתִיב וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל.

סימן י

וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים. מִי הָיוּ? דָּתָן וַאֲבִירָם. וְהֵם שֶׁאָמְרוּ, נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה (במדבר יד, ד). וְהֵן שֶׁהִמְרוּ עַל יַם סוּף. וְהֵן שֶׁהוֹתִירוּ מִן הַמָּן, דִּכְתִיב: וַיּוֹתְרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר (שמות טז, כ). וְהֵם שֶׁיָּצְאוּ לִלְקֹט וְלֹא מָצְאוּ. וְהֵם הָיוּ בְּמַחֲלֻקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא דָּתָן וַאֲבִירָם. שֶׁהֵן עָמְדוּ בְּרִשְׁעָתָן מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף. וַיֹּאמֶר לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ, לָמָּה תַּכֶּה רָשָׁע כְּמוֹתֶךָ. וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ, וַעֲדַיִן אֵין אַתָּה אִישׁ וְעוֹדְךָ נַעַר וְתִרְצֶה לִהְיוֹת שַׂר וְשׁוֹפֵט עָלֵינוּ.

הַלְהֲרֶגֵנִי אַתָּה אֹמֵר, אַתָּה מְבַקֵּשׁ אֵין אוֹמֵר כָּאן אֶלָּא אַתָּה אֹמֵר. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁהָרַגוֹ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ. וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר. אָמַר לָהֶם: יֵשׁ בֵּינֵיכֶם לָשׁוֹן הָרָע, וְהֵיאַךְ אַתֶּם רְאוּיִין לִגְאֻלָּה? וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, שֶׁעָמְדוּ דָּתָן וַאֲבִירָם וְהִלְשִׁינוּ עָלָיו. לְפִיכָךְ בָּרַח לְמִדְיָן וְעָשָׂה שָׁם עֶשְׂרִים שָׁנָה, וְהָיוּ רְאוּיִין יִשְׂרָאֵל לִגְאֻלָּה.

מִיָּד וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה, וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה. הֶעֱלוּ אֶת מֹשֶׁה לַבִּימָה וּבִקֵּשׁ פַּרְעֹה לְהָרְגוֹ. עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפַרְעֹה אִלִּם, וְלַסְּנֶגְנִין חֵרְשִׁין, וְלַסַּפְקְלָטָרִין עִוְרִים, וּבָרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה. מִנַּיִן? דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, הֶשִׁיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם, שֶׁאָמַר פַּרְעֹה מִפִּיו, הֶעֱלוּ אֶת מֹשֶׁה לַבִּימָה לְהָרְגוֹ. אוֹ מִי עָשָׂאוֹ אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ. מִי עָשָׂה הַסְּנֶגְנִין חֵרְשִׁין אוֹ סְפַקְלָטָרִין עִוְרִים, אוֹ מִי עָשָׂאֲךָ פִּקֵּחַ שֶׁתִּבְרַח מִפְּנֵי פַרְעֹה, הֲלֹא אָנֹכִי ה'.

וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר, לְקַח דֶּרֶךְ אֲבוֹתָיו. שְׁלֹשָׁה נִזְדַּמְּנוּ לְהֶן זִוּוּגָן מִן הַבְּאֵר, יִצְחָק, יַעֲקֹב וּמֹשֶׁה. יִצְחָק, דִּכְתִיב: וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי (בראשית כד, סב). וְיַעֲקֹב, דִּכְתִיב וַיַּרְא וְהִנֵּה בְּאֵר בַּשָּׂדֶה וְגוֹ' (בראשית כט, ב). וּמֹשֶׁה, דִּכְתִיב: וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר.

סימן יא

וּלְכֹהֵן מִדְיָן וגו'. כָּל שִׁבְחוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק לִהְיוֹת הוֹלֵךְ לוֹ אֵצֶל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַנֵּא לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וְהֵיאַךְ הוֹלִיךְ לְמֹשֶׁה לְמָקוֹם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה? אֶלָּא שֶׁיִּתְרוֹ רוֹאֶה חַרְטֻמִּין שֶׁלָּהּ וּבוֹסֵר עֲלֵיהֶן, וְהִרְהֵר לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַד שֶׁלֹּא יָבוֹא מֹשֶׁה. וְקָרָא לְכָל בְּנֵי עִירוֹ וְאָמַר לָהֶן: עַד עַכְשָׁו הָיִיתִי מְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם. עַכְשָׁו אֲנִי זָקֵן, בַּחֲרוּ לָכֶם כֹּמֶר אַחֵר. עָמַד וְהוֹצִיא כְּלֵי תַּשְׁמִישֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה וְנָתַן לָהֶם. וְעָמְדוּ הֵם וְנִדּוּהוּ, שֶׁלֹּא יְזַדַּקֵּק לוֹ אָדָם וְלֹא יַעֲשׂוּ לוֹ מְלָאכָה, שֶׁלֹּא יִרְעוּ אֶת צֹאנוֹ. וּבִקֵּשׁ מִן הָרוֹעִים לִרְעוֹת לוֹ אֶת צֹאנוֹ וְלֹא קִבְּלוּ. וּלְפִיכָךְ הָיוּ יוֹצְאוֹת בְּנוֹתָיו לִרְעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְכֹהֵן מִדְיָן וגו'.

וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם. וְהוּא הָיָה כֹּהֵן מִדְיָן, רַב וְגָדוֹל שֶׁבְּמִדְיָן. וְהֵיאַךְ וַיְגָרְשׁוּם? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁנִּדּוּהוּ וְגֵרְשׁוּ אֶת בְּנוֹתָיו כְּאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ. וּכְמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְיָגֵרֶשׁ אֶת הָאָדָם (בראשית ג, כד). וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁיעָן. מִכָּן אַתְּ לָמֵד, שֶׁבִּקְּשׁוּ הָרוֹעִים לְעַנּוֹתָן, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: צָעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ (דברים כב, כז). וַתִּבְאַנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַתֹּאמַרְן אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ.

וְכִי בִּדְמוּת אִישׁ מִצְרִי הָיָה מֹשֶׁה? אֶלָּא, אִלּוּלֵי אִישׁ מִצְרִי שֶׁהָרַג מֹשֶׁה, לֹא הָיָה נִכְנָס לְמִדְיָן. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁנִּשְׁכּוֹ עָרוֹד, וְהָיָה רָץ לָתֵת רַגְלָיו לְתוֹךְ הַמַּיִם, וְנִכְנַס בַּנָּהָר וְרָאָה תִּינוֹק אֶחָד שֶׁהָיָה שׁוֹקֵעַ בַּמַּיִם, וְשָׁלַח יָדוֹ וְהֶעֱלָה אוֹתוֹ אָמַר לֵהּ הַתִּינוֹק לוּלֵי אַתְּ הָיִיתִי מֵת אָמַר לֵהּ לֹא אֲנִי הִצַּלְתִּיךְ, אֶלָּא אוֹתוֹ הֶעָרוֹד שֶׁנִּשְׁכַנִי וּבָרַחְתִּי מִמֶּנּוּ הוּא הוּא הִצִּילֵךְ. כָּךְ אָמְרוּ בְּנוֹת יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה: יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁהִצַּלְתָּנוּ מִיַּד הָרוֹעִים. אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה: אוֹתוֹ הַמִּצְרִי שֶׁהָרַגְתִּי, הוּא הִצִּיל אֶתְכֶם. וּלְכָךְ אָמְרוּ לַאֲבִיהֶן, אִישׁ מִצְרִי, כְּלוֹמַר, מִי גָּרַם לָזֶה שֶׁבָּא אֶצְלֵנוּ, אִישׁ מִצְרִי שֶׁהָרַג. וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ. אָמַר לָהֶן: סִימָן זֶה שֶׁאַתֶּן אוֹמְרוֹת שֶׁדָּלָה וְהִשְׁקָה, זֶה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל אוֹתָן שֶׁעָמְדוּ עַל הַבְּאֵר, שֶׁהַבְּאֵר מַכֶּרֶת אֶת אֲדוֹנֶיהָ. קְרָאָן לוֹ וְיֹאכַל לֶחֶם, שֶׁמָּא יֹשֶׁא אַחַת מִכָּן. שֶׁאֵין אֲכִילַת לֶחֶם הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא אִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם הַלֶּחֶם (בראשית לט, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם (משלי ט, יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: עַד כִּכַּר לֶחֶם וְאִשָּׁה אִישׁ וגו' (משלי ו, כו).

סימן יב

וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת. וְאֵין וַיּוֹאֶל אֶלָּא שִׁבּוּעָה. וְכֵן וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת הָעָם (ש"א יד, כד). וְלָמָּה נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה לוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָבָן, אִם תְּעַנֶּה אֶת בְּנֹתַי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה הַצַּדִּיק נָתַן נַפְשׁוֹ עַל בָּנֵי וּבָרַח לְמִדְיָן, וְיַעֲשֶׂה גּוֹאֵלָם. לְפִיכָךְ כְּתִיב וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה. וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה, וְהִגִּיעַ הַקֵּץ שֶׁיִּגָּאֲלוּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָדָם מַעֲשִׂים טוֹבִים. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר עַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה וגו' שְׂדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמַּח וגו' (יחזקאל טז, ז).

וְכִי לֹא הָיָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִכְתֹּב אֶלָּא שְׁדַיִם וְשֹׁעָר. אֶלָּא הַשְּׁדַיִם, זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה. וּשְׂעָרֵךְ צֶמֶר, הִגִּיעַ הַקֵּץ, אֶלָּא אַתְּ עֵרוֹם וְעֶרְיָה מִן מַעֲשִׂים טוֹבִים. וּבַמֶּה נִסְתַּכַּלְתִּי, בְּטוֹבִים דְּדֵיךְ מִיַּיִן (שה"ש א, ב). אֵלּוּ הָאָבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ דּוֹדִים. וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ וְגוֹ'. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רָאָה שֶׁאֵין בְּיָדָם מַעֲשִׂים טוֹבִים וּגְאָלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ (תהלים קו, ח).

סימן יג

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה. אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: הָיָה, תְּחִלָּתוֹ כָּשֵׁר וְסוֹפוֹ כָּשֵׁר. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: הָיָה, זָן וּפַרְנֵס. אָמְרוּ לוֹ: וַהֲרֵי כְּתִיב: וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם (בראשית ג, א). אָמַר לָהֶם: אַף הוּא הָיָה עָרוּם מְתֻקָּן לְפַרְעָנִיּוֹת. אָמְרוּ לוֹ: וְהָא כְּתִיב: וְקַיִן הָיָה עֹבֵד? (בראשית ד, ב) אָמַר לָהֶם: הָיָה מְתֻקָּן לְגָלוּת. אָמְרוּ לוֹ: וַהֲרֵי כְּתִיב: וְהָיָה כַּאֲשֶׁר נָלְכְּדָה יְרוּשָׁלַיִם (ירמיה לח, כח). אָמַר לָהֶם: אַף הוּא סִימָן יָפֶה לָהּ, שֶׁאִלּוּלֵי שֶׁנִּלְכְּדָה יְרוּשָׁלַיִם, נִתְכַּלּוּ שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנִּטְלוּ אַפּוֹטְפְּסִים, תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ (איכה ד, כב). וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: הָיָה, הָיָה רוֹאֶה עוֹלָם חָדָשׁ. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה.

סימן יד

וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה הָיָה רוֹדֵף לַמִּדְבָּר? לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִתְעַלּוּ מִן הַמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר. עָלְיָה מִן הַמִּדְבָּר, הַתּוֹרָה מִן הַמִּדְבָּר, הַמָּן וְהַשְּׁלָו מִן הַמִּדְבָּר, הַמִּשְׁכָּן מִן הַמִּדְבָּר, הַשְּׁכִינָה מִן הַמִּדְבָּר הַכְּהוּנָה וּמַלְכוּת מִן הַמִּדְבָּר הַבְּאֵר מִן הַמִּדְבָּר עַנְנֵי כָּבוֹד מִן הַמִּדְבָּר. לְפִיכָךְ וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר. וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹסֵי, שֶׁהָלְכָה צֹאנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אַרְבָּעִים יוֹם וְלֹא טָעֲמָה כְּלוּם, כְּשֵׁם שֶׁהָלַךְ אֵלִיָּהוּ זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה (מלכים א יט, ח).

וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר, בְּשָׁרוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ צֹאן, כְּלֶה בַּמִּדְבָּר. וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן, רָמַז לוֹ שֶׁמַּנְהִיג אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְאַף הוּא נֶאֱסַר עִם הַצֹּאן בַּמִּדְבָּר. וְאַף בְּשָׁעָה שֶׁתָּבַע מֹשֶׁה צָרְכֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵךְ בְּשִׁלְיחוּתִי, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, הַגִּידָה לִי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי (שה"ש א, ז). כַּמָּה חַיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן, כַּמָּה מְעֻבָּרוֹת בָּהֶן, כַּמָּה אֲגַדּוֹת הִתְקַנְתָּ לָהֶן, כַּמָּה רְקוּחִים הִתְקַנְתָּ לִמְעֻבָּרוֹת שֶׁבָּהֶם, הַגִּידָה לִי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי. הֱשִׁיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם לֹא תֵּדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים וְגוֹ' (שה"ש א, ח). לְפִיכָךְ וַיִּנְהַג

אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְחוֹרֵב, מִיָּד וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ. לָמָּה בְּלַבַּת אֵשׁ? כְּדֵי לְלַבְּבוֹ, כְּשֶׁיָּבוֹא לִסְינַי וְיִרְאֶה אוֹתָהּ הָאֵשׁ, שֶׁלֹּא יִתְיָרֵא מִמֶּנָּה. דָּבָר אַחֵר, וְלָמָּה בְּלַבַּת אֵשׁ? מִשְּׁנֵי חֶלְקֵיהָ שֶׁל סְנֶה וּלְמַעְלָה, שֶׁהַלֵּב נָתוּן מִשְּׁנֵי חֶלְקֵיהָ שֶׁל אָדָם וּלְמַעְלָה. וְלָמָּה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, וְלֹא מִתּוֹךְ אִילָן גָּדוֹל, וְלֹא מִתּוֹךְ תְּמָרָה? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּתַבְתִּי בַּתּוֹרָה, עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה (תהלים צא, טו). הֵם נְתוּנִים בְּשִׁעְבּוּד, וְאַף אֲנִי בַּסְּנֶה מִמָּקוֹם צַר. לְפִיכָךְ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה שֶׁכֻּלּוֹ קוֹצִים.

סימן טו

וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל. מִכָּאן אָמְרוּ, הָאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה מַעֲלָה לוּלְבִים וְשׁוֹרֶפֶת וְאֵינָהּ אוֹכֶלֶת וּשְׁחוֹרָה. וְהָאֵשׁ שֶׁל מַטָּה אֵינָהּ מַעֲלָה לוּלְבִים וְהִיא אֲדֻמָּה וְאוֹכֶלֶת וְאֵינָהּ שׁוֹרֶפֶת. לְפִיכָךְ הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה נָּא וְאֶרְאֶה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת פָּסַע מֹשֶׁה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, לֹא פָּסַע, אֶלָּא צִוָּארוֹ עִקֵּם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: נִצְטַעַרְתָּ לִרְאוֹת, חַיֶּיךָ, שֶׁאַתָּה כְּדַאי שֶׁאֶגְלֶה עָלֶיךָ. מִיָּד וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה אָמַרְתָּ הִנֵּנִי, חַיֶּיךָ, שֶׁתִּבּוֹא הַשָּׁעָה וְתִתְפַּלֵּל עַל יִשְׂרָאֵל וּמִיָּד אֲנִי עוֹנֶה אוֹתְךָ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה: אָז תִּקְרָא וַה' יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי (ישעיה נח, ט).

סימן טז

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּכָל עֵת אֹהֵב הָרֵעַ וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד (משלי יז, יז). מִי הָיָה זֶה? זֶה יִתְרוֹ שֶׁקִּבֵּל לְמֹשֶׁה שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִפְּנֵי פַּרְעֹה. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, כָּל מִי שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְאֵין עוֹשֶׂה אוֹתָהּ, אֵין אוֹתָהּ מִצְוָה פּוֹסֶקֶת מִבֵּיתוֹ. יִתְרוֹ קִבֵּל לְתוֹךְ בֵּיתוֹ גּוֹאֵל שֶׁבָּרַח מִפְּנֵי הַשּׁוֹנֵא, מִן בֵּיתוֹ עָמְדָה שֶׁקִּבְּלָה לַשּׁוֹנֵא שֶׁבָּרַח מִפְּנֵי הַגּוֹאֵל וַהֲרָגַתּוּ. וְאֵיזֶה? זֶה סִיסְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל אֹהֶל יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי וְגוֹ', וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי אַל תִּירָא וְגוֹ', וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי אֶת יְתַד הָאֹהֶל וְגוֹ' (שופטים ד, יז-כא). וּכְתִיב: וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה (שופטים א, טז). לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד (משלי יז, יז).

שְׁנֵי בְנֵי אָדָם קִבְּלוּ שְׁנֵי צַדִּיקִים וְנִתְבָּרְכוּ בִּשְׁבִילָן, וְלֹא הָיָה לָהֶם בָּנִים מִתְּחִלָּה, וּמֹשֶׁנִּכְנְסוּ לְבָתֵּיהֶם נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּנִים, לָבָן וְיִתְרוֹ. לָבָן, אֶפְשָׁר הָיָה לוֹ בֵּן וְהָיְתָה בִּתּוֹ רוֹעָה אֶת צֹאנוֹ? אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים. וּמֹשֶׁנִּכְנַס יַעֲקֹב לְבֵיתוֹ, נִתְבָּרֵךְ בִּנְכָסִים וּבְבָנִים, דִּכְתִיב: נַחֲשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ (בראשית ל, כז). וּכְתִיב: וַיִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי בְנֵי לָבָן. יִתְרוֹ, דִּכְתִיב: וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת. אֶפְשָׁר הָיוּ לוֹ בָּנִים, וּבְנוֹתָיו רוֹעוֹת? אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ, וּמֹשֶׁנִּכְנַס מֹשֶׁה לְבֵיתוֹ, נִתְבָּרֵךְ וְהָיוּ לוֹ בָּנִים, דִּכְתִיב: וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה (שופטים א, טז).

וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: רִבּוֹן הָעוֹלָם, אֵינִי יָכוֹל, מִפְּנֵי שֶׁקִּבַּלְתִּי יִתְרוֹ וּפָתַח לִי אֶת פִּתְחוֹ בֵּיתוֹ וְאָנִי עִמּוֹ כְּבֵן. וּמִי שֶׁהוּא פוֹתֵחַ פִּתְחוֹ לַחֲבֵרוֹ, נַפְשׁוֹ הוּא חַיָּב לוֹ. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּאֱלִיָּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ אֵצֶל צָרְפִּית הָאַלְמָנָה, מֵת בְּנָהּ. הִתְחִיל מִתְחַנֵּן וְאָמַר: הֲגַם עַל הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר אֲנִי מִתְגּוֹרֵר עִמָּהּ הֲרֵעוֹתָ לְהָמִית אֶת בְּנָהּ, וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ וַתָּשָׁב נֶפֶשׁ הַיֶּלֶד עַל קִרְבּוֹ וַיֶּחִי (מלכים א יז, כ-כב).

וְלֹא עוֹד אֶלָּא כָּל הַפּוֹתֵחַ פֶּתַח לַחֲבֵרוֹ, חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ יוֹתֵר מֵאָבִיו וּמֵאִמּוֹ. אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁאָמַר אֵלִיָּהוּ לֶאֱלִישָׁע, שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח מֵעִמָּךְ (מלכים ב ב, ט). אָמַר לוֹ אֱלִישָׁע: וִיהִי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי. אָמַר לוֹ אֵלִיָּהוּ: אִם תִּרְאֶה אוֹתִי לֻקַּח מֵאִתְּךָ יְהִי לְךָ כֵן, וְאִם אַיִן לֹא יִהְיֶה. וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וְגוֹ'. הָיָה לוֹ לֶאֱלִישָׁע לֵילֵךְ אֵצֶל אָבִיו וְאִמּוֹ לְהַחֲיוֹתָן, כְּשֶׁהֶחֱיָה בֶּן אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ בְּנָהּ שֶׁל שׁוּנַמִּית. וְכֵן אֵלִיָּהוּ הָיָה לוֹ לְהַחֲיוֹת אֲבוֹתָיו, כְּשֶׁהֶחֱיָה בְּנָהּ שֶׁל צָרְפִּית, אֶלָּא שֶׁמָּסַר אֶת נַפְשׁוֹ עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ.

וְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָם, קִבַּלְתִּי יִתְרוֹ וְנָהַג בִּי כָּבוֹד, אֵלֵךְ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתוֹ. לְכָךְ כְּתִיב: וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן. מֵאַחַר שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ בַּסְּנֶה, חֲזַר וְדִבֵּר עִמּוֹ בְּמִדְיָן. הָעִנְיָן צָרִיךְ הָיָה מִשָּׁלְפָנָיו.

סימן יז

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה. הָרְבֵּה נִתְיַחֲדוּ עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לָעוֹלָם. הַמָּוֶת מְתֻקָּן הָיָה שֶׁיָּבוֹא לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב). זֶה מַלְאַךְ הַמָּוֶת שֶׁמַּחְשִׁיךְ פְּנֵי הַבְּרִיּוֹת. וּכְתִיב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד. כְּבָר הָיָה, דִּכְתִיב: וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ.

וְלֹא הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמָּוֶת אֶלָּא עַל יְדֵי הַנָּחָשׁ שֶׁהָיָה מְתֻקָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם (בראשית ג, א). וְצָפוּי הָיָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאָדָם עָתִיד לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְיָמוּת בָּעֲלִילָה, דִּכְתִיב כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין זוֹ מִשָּׁל עַכְשָׁו, שֶׁכְּבָר הָיָה מְתֻקָּן. וּכְתִיב: הֵן הָאָדָם הָיָה. עָתִיד הָיָה הַמַּבּוּל לָבוֹא לָעוֹלָם וְיִתְפַּלֵּט מִמֶּנּוּ נֹחַ וּבָנָיו, דִּכְתִיב: נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה. צָפוּי הָיָה שֶׁצַּדִּיק הָיָה עוֹמֵד וְעוֹלָם מִתְנַהֵג בּוֹ, וְהֶעֱמִידוֹ. וְאַחֲרָיו הֶעֱמִיד לְאַבְרָהָם, דִּכְתִיב: אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם (יחזקאל לג, כד).

עֲתִידִים הָיוּ הַיְסוּרִים לַעֲמֹד, וְהָיָה אִיּוֹב מְתֻקָּן שֶׁיָּבוֹאוּ עַל יָדָיו, דִּכְתִיב: אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוּץ (איוב א, א). עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִמָּכֵר בִּידֵי הָמָן, וְהָיָה מְתֻקָּן לָהֶם מָרְדְּכַי שֶׁיִּנָּצְלוּ עַל

יָדָיו. עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לֵירֵד לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּמִצְרַיִם, וְהָיָה יוֹסֵף מְתַקֵּן לָהֶם, דִּכְתִיב: וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם (שמות טו, ה). עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהִגָּאֵל מִמִּצְרַיִם, וְהָיָה מֹשֶׁה מְתַקֵּן לָהֶם, דִּכְתִיב וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה.

סימן יח

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ וְנַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיַּעַשׂ (איוב כג, יג). דָּרַשׁ רַבִּי פִּפּוֹס, לְפִי שֶׁהוּא יָחִיד בָּעוֹלָם וְאֵין מִי שֶׁיִּמְחֶה בְּיָדוֹ, כָּל מַה שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת עוֹשֶׂה, וְנַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיַּעַשׂ. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, חַייֶךְ פַּפּוֹס, אֵין דּוֹרְשִׁין כֵּן. אָמַר לוֹ: וּמַהוּ וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ? אָמַר לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁהַשּׁוֹאֵל שׁוֹאֵל לְמַטָּן, כָּךְ לְמַעְלָן. מִנַּיִן? דִּכְתִיב: בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּמַאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא עַד דִּבְרַת דִּי יִנְדְּעוּן חַיָּיֵא דִּי שַׁלִּיט עִלָּאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן דִּי יְצִבֵּא יְתִנִנַּהּ וּשְׁפַל אֲנָשִׁים יְקִים עֲלַהּ (דניאל ד, יד). כְּשֵׁם שֶׁנּוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּהֲלָכָה לְמַטָּן, כָּךְ נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּהֲלָכָה לְמַעְלָן, וְהַכֹּל בְּמִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲבָל אַגִּיד לָךְ אֶת הָרְשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת (דניאל י, כא).

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּמִשְׁפָּט וְאוֹמֵר: הֵיאַךְ יָצָא מִשְׁפָּט פְּלוֹנִי. וְהֵם אוֹמְרִים: כָּךְ וְכָךְ יָצָא. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַסְכִּים עִמָּהֶן. מִמִּי אַתָּה לָמֵד? מִמִּיכָה. רְאֵה מַה כְּתִיב וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ לְכֵן שִׁמְעַ דְּבַר ה' רָאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ (מלכים א כב, יט). וְכִי יֵשׁ שְׂמֹאל לְמַעְלָן? אֶלָּא אֵלּוּ מַיְמִינִים, מַטִּין לְכַף זְכוּת. וְאֵלּוּ מַשְׂמְאִילִים, מַטִּין לְכַף חוֹבָה. וַיֹּאמֶר ה' מִי יְפַתֶּה אֶת אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרֶמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמַר בְּכֹה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַכֹּל בְּמִשְׁפָּט, שֶׁנּוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדִּין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמָּהֶן.

וּמַה הוּא וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ. שֶׁמִּשֶּׁנִּגְמַר הַדִּין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִכְנָס לְמָקוֹם שֶׁאֵין לָהֶם רְשׁוּת לִכָּנֵס וְחוֹתֵם אֶת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ, וְהוּא יוֹדֵעַ דַּעַת כָּל בְּרִיּוֹתָיו וְאֵין מִי שֶׁיָּשִׁיב עַל דְּבָרָיו.

דָּבָר אַחֵר, וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ, עַל שֶׁהוּא יָחִיד בָּעוֹלָמוֹ. רְאֵה, שֶׁאֵין מֵשִׁיב עַל דְּבָרָיו. תֵּדַע לְךָ, כַּמָּה נִתְקַשָּׁה יוֹנָה שֶׁלֹּא לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה (יונה א, ג). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: נִרְאֶה שֶׁל מִי עוֹמֵד. לֹא זָז עַד שֶׁהָלַךְ. וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל נִינְוֵה כִּדְבַר ה'.

וְיִרְמְיָה אָמַר: לֹא יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי נַעַר אָנֹכִי (ירמיה א, ו). אָמַר לוֹ: אַל תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֵךְ תֵּלֵךְ. לֹא זָז עַד שֶׁהָלַךְ. הֲוֵי וְנַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיַּעַשׂ. מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ: וְעַתָּה לְכָה וְגוֹ'. אָמַר לוֹ: שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח. לֹא זָז עַד שֶׁהָלַךְ.

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ וְגוֹ'. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַיַּרְא ה' כִּי סָר לִרְאוֹת. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר: כָּל מִי שֶׁנִּכְפַּל שְׁמוֹ, הוּא בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת. נֹחַ נֹחַ (בראשית ז, ט). אַבְרָהָם אַבְרָהָם (בראשית כב, יב). יַעֲקֹב יַעֲקֹב (בראשית מו, ב). מֹשֶׁה מֹשֶׁה, שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל (ש"א ג, ו). פֶּרֶץ פֶּרֶץ (רות ז, יח). אָמְרוּ לוֹ: וַהֲרֵי כְּתִיב אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת תָּרַח תָּרַח. אָמַר לָהֶם: אַף הוּא יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת. וְלֹא נֶאֱסַף אָבִינוּ אַבְרָהָם, עַד שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר שֶׁעֲשָׂה תֶּרַח אָבִיו תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם (בראשית טו, טו). אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל מַה שֶׁסִּגַּלְתִּי מַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲנִי הוֹלֵךְ אֵצֶל אֲבוֹתַי. בִּשְׂרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, שֶׁעֲשָׂה אָבִיךָ תְּשׁוּבָה. לְפִיכָךְ נִכְפַּל שְׁמוֹ.

סימן יט

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי. מַהוּ הִנֵּנִי? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, הִנֵּנִי לִכְהֻנָּה, הִנֵּנִי לְמַלְכוּת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּמָקוֹם עֲמוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם אַתָּה עוֹמֵד. אַבְרָהָם אָמַר הִנֵּנִי, וְאַתָּה אוֹמֵר הִנֵּנִי. אַל תִּקְרַב הֲלֹם, אֵין הֲלֹם אֶלָּא מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי אָנֹכִי אֲדֹנָי אֱלֹקִים וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִאֹתַנִי עַד הֲלֹם (ש"ב ז, יח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הָבָא עוֹד הֲלֹם אִישׁ (ש"א י, כב). בִּיהוֹשֻׁעַ כְּתִיב: וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ שֹׁל נַעֲלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ (יהושע ה, טו). וּבְמֹשֶׁה כְּתִיב: שַׁל נַעֲלֶיךָ. וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְגוֹ'. נִגְלָה עָלָיו בְּקוֹלוֹ שֶׁל עַמְרָם אָבִיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְיָרֵא. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׂמַח מֹשֶׁה וְאָמַר: עוֹד אָבִי עַמְרָם חָי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְגוֹ', בְּפִתְאוֹ בָּאתִי אֵלֶיךָ, שֶׁלֹּא תִתְיָרֵא. מִיָּד: וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַיֶּיךָ, בִּשְׁבִיל שֶׁחָלַקְתָּ לִי כָּבוֹד, אֲנִי חוֹלֵק לְךָ כָּבוֹד לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל. וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו, לְפִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ כִּי יָרֵא. וְעַל שֶׁלֹּא רָצִיתָ לְהַבִּיט, לְפִיכָךְ וּתְמוּנַת ה' יַבִּיט. וְעַל שֶׁהִסְתַּרְתָּ פָּנִים, לְפִיכָךְ וַיִּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו. הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה, מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה רוֹאֶה בְּשִׁעְבּוּדָן וּבִלְחִיצָתָם.

סימן כ

וַיֹּאמֶר ה' רָאֹה רָאִיתִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן (איוב יא, יא). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֲנִי רוֹאֶה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, רָאֹה רָאִיתִי, רָאִיתִי וְיָדַעְתִּי אֶת מַכְאֹבָיו, וַאֲנִי גּוֹאֲלָן עַכְשָׁו. וְרָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא, שֶׁעֲתִידִים לְהַכְעִיסֵנִי בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. לְכָךְ נֶאֱמַר רָאֹה רָאִיתִי. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן: הַדָּבָר הַזֶּה שָׁפַט עָתְנִיאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּךָ הִבְטַחְתָּ אֶת מֹשֶׁה, בֵּין עוֹשִׂין רְצוֹנְךָ בֵּין לֹא עוֹשִׂין רְצוֹנְךָ, שֶׁאַתָּה גּוֹאֲלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ ה'

וַיִּשְׁפֹּט אֶת יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא לַמִּלְחָמָה (שופטים ג, י). לְכָךְ נֶאֱמַר: כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֹבָיו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָה אֲנִי עוֹשֶׂה? אֲנִי גּוֹאֲלָן. וְאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרִים.

אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי. הָיָה מְבַקֵּשׁ מֹשֶׁה לוֹמַר לוֹ לְהוֹדִיעוֹ אֶת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל. אָמַר לוֹ: אִם יֹאמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אֹמַר. אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, שְׁמִי אַתָּה מְבַקֵּשׁ לֵידַע. לְפִי מַעֲשַׂי אֲנִי נִקְרָא. כְּשֶׁאֲנִי דָן אֶת הַבְּרִיּוֹת, אֲנִי נִקְרָא אֱלֹהִים. וּכְשֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה נְקָמָה בָּרְשָׁעִים, אֲנִי נִקְרָא צְבָאוֹת. וּכְשֶׁאֲנִי תּוֹלֶה עַל חֲטָאָיו שֶׁל אָדָם, אֲנִי נִקְרָא אֵל שַׁדַּי. וּכְשֶׁאֲנִי יוֹשֵׁב בְּמִדַּת רַחֲמִים, אֲנִי נִקְרָא רַחוּם. שְׁמִי הוּא לְפִי מַעֲשַׂי. אֶלָּא לֵךְ אֱמֹר לָהֶם, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם, זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר.

אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, שִׁבּוּעָה נִשְׁבַּעְתִּי לְיִתְרוֹ שֶׁאֵינִי הוֹלֵךְ אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ. אָמַר לוֹ: לֵךְ חֲזֹר לְמִדְיָן וְשָׁם אַתִּיר לְךָ אֶת נִדְרֶךָ. לְפִיכָךְ דִּבֵּר עִמּוֹ בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן. וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ. לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא וַיָּשָׁב אֶל מִדְיָן, וְלָמָּה אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ? לְהַתִּיר לוֹ אֶת נִדְרוֹ, וְלִטֵּל מִמֶּנּוּ רְשׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה נָּא וְאָשׁוּבָה וְגוֹ'.

סימן כא

וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם. אַתָּה מוֹצֵא, כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: לֵךְ לְשָׁלוֹם, הוֹלֵךְ וְחוֹזֵר. וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: לֵךְ בְּשָׁלוֹם, הָלַךְ וְלֹא חָזַר. מִנַּיִן? וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת אַבְנֵר וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם (ש"ב ג, כא). הָלַךְ וְלֹא חָזַר. וְיִתְרוֹ שֶׁאָמַר לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם, הָלַךְ וְחָזַר.

סימן כב

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּיבֵם. זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁשִּׁנּוּ רַבּוֹתֵינוּ לְתַלְמֵי הַמֶּלֶךְ בְּשִׁבְעָה שֶׁכָּתְבוּ לוֹ אֶת הַתּוֹרָה יְוָנִית, וְאֵלּוּ הֵן: אֱלֹהִים בָּרָא בְּרֵאשִׁית (בראשית א, א). אֶעֱשֶׂה אָדָם בְּצַלֶּם וּבִדְמוּת (בראשית א, כו). זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאוֹ (בראשית א, כז). וַיְכַל בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. הָבָה אֵרְדָה וְאָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם (בראשית יא, ז). וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְוָבֶיהָ (בראשית יח, יב). כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ שׁוֹר וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ אֲבוּס (בראשית מט, ו). וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל נוֹשֵׂא אָדָם. (שמות ד, כ). וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ גֹּשֶׁן וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (שמות יב, מ). וַיִּשְׁלַח אֶת זַאטוּטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֶל זַאטוּטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ (שמות כד, יא). אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ד, יט) אוֹתָם לְהָאִיר לְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם. אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי לֶאֱמוֹת לְעָבְדָן (דברים יז, ג). וְכָתְבוּ לוֹ אֶת צְעִירַת הָרַגְלַיִם, וְלֹא כָתְבוּ לוֹ אֶת הָאַרְנֶבֶת

(ויקרא יא, ו). לְפִי שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל תַּלְמַי הַמֶּלֶךְ אַרְנֶבֶת שְׁמָהּ, שֶׁלֹּא יֹאמַר שָׂחֲקוּ בִי הַיְּהוּדִים וְכָתְבוּ לִי שֵׁם אִשְׁתִּי בְּתוֹרָתָם.

סימן כג

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל הַחֲמֹר. כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר, יָצְאוּ הַבֶּהֱמִין. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מַטֵּה הָאֱלֹהִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: טֹל מַטֶּה זֶה בְּיָדְךָ וְכָל נִסִּים שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ אַתָּה עוֹשֶׂה בּוֹ. הִכָּה בּוֹ אֶת הַיְאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאוֹר. פְּעָמִים שֶׁהוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ מַטֵּה הָאֱלֹהִים, וּפְעָמִים שֶׁהוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ וּמַטְּךָ.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל הַנִּסִּים וְאֶת הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים. אָמַר לוֹ: מַזֶּה בְּיָדֶךָ. אָמַר לוֹ: מַטֶּה. אָמַר לוֹ: הַשְׁלִיכֵנוּ אַרְצָה, וַיְהִי לְנָחָשׁ. לָמָּה נָחָשׁ וְלֹא דָּבָר אַחֵר? אֶלָּא אָמַר לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁהַנָּחָשׁ נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית, כָּךְ מִצְרַיִם נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין אֶת יִשְׂרָאֵל. וְאַחַר כָּךְ נַעֲשָׂה כָּעֵץ, כָּךְ יִהְיוּ הַמִּצְרִים לְעֵץ יָבֵשׁ. אָמַר לוֹ: הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ, וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת. מַה הַצָּרַעַת דָּבָר טָמֵא, כָּךְ הַמִּצְרִים טְמֵאִין וּמְטַמְּאִין אֶת יִשְׂרָאֵל. וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל חֵיקוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ, כָּךְ אֲנִי מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאַת מִצְרַיִם. וְלָקַחְתִּי מִמֵּימֵי הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם, כָּךְ אֲנִי מַכֶּה מִצְרַיִם בְּמַכַּת דָּם.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקֹלִי. אָמַר לוֹ: מַזֶּה בְיָדֶךָ. מִזֶּה כְּתִיב, שֶׁמִּזֶּה שֶׁבְּיָדְךָ אַתָּה צָרִיךְ לִלְקוֹת, שֶׁאַתָּה מוֹצִיא לְשׁוֹן הָרַע עַל בָּנַי. כְּשֵׁם שֶׁהַנָּחָשׁ הוֹצִיא לְשׁוֹן הָרַע וְאָמַר: כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים וְגוֹ' (בראשית ג, ה). וּבָנַי מִיָּד מַאֲמִינִים, שֶׁהֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים. מַאֲמִינִים, דִּכְתִיב: וַיַּאֲמֵן הָעָם. בְּנֵי מַאֲמִינִים, דִּכְתִיב: וְהָאֱמִין בַּה' (בראשית טו, ו) וּמַה הַנָּחָשׁ הִלְקֵיתִי אוֹתוֹ בַּצָּרַעַת, אַף אַתָּה הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ, וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ, וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג. וְהָיָה אִם לֹא יַאֲמִינוּ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם. רָמַז לוֹ רֶמֶז, שֶׁעָתִיד לִטֹּל אֶת דִּינוֹ בַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲמַן הַסֶּלַע הַזֶּה (במדבר כ, י).

סימן כד

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ וְגוֹ'. אָמַר לָהֶם: כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: פָּקֹדְתִּי אֶתְכֶם. סִימָן זֶה הָיָה מָסוּר בְּיָדָם מִימוֹת אַבְרָהָם וְיִצְחָק. וְיַעֲקֹב מָסַר לְיוֹסֵף, וְאָמַר לָהֶם: כָּל גּוֹאֵל שֶׁיָּבוֹא וְיֹאמַר לָכֶם פָּקֹד פָּקַדְתִּי, הוּא הַגּוֹאֵל שֶׁל אֱמֶת. כֵּיוָן שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְאָמַר פָּקֹד פָּקַדְתִּי, מִיָּד וַיַּאֲמֶן הָעָם. אָמְרוּ לָהֶם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: בּוֹאוּ עִמָּנוּ וְנֵלֵךְ אֵצֶל פַּרְעֹה. הָלְכוּ עִמָּהֶם זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מְגַנְּבִין עַצְמָן וְנִשְׁמְטִין אֶחָד אֶחָד, שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהָלְכוּ לָהֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לַפַּלְטֵרִין שֶׁל פַּרְעֹה הָלְכוּ כֻּלָּם, שֶׁלֹּא נִמְצָא מֵהֶם אֶחָד, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

וְהֵיכָן הַזְּקֵנִים? אֶלָּא שֶׁהָלְכוּ לָהֶם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וְכָךְ עֲשִׂיתֶם, חַיֵּיכֶם, שֶׁאֲנִי פּוֹרֵעַ לָכֶם. אֵימָתַי? בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עִם הַזְּקֵנִים לְהַר סִינַי לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, הֶחֱזִירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ לָנוּ בָּזֶה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב (שמות כד, יד). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה לֹא רְאִיתֶם כְּבוֹדָהּ שֶׁל תּוֹרָה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מַרְאֶה לָכֶם אוֹר כְּבוֹדָהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה וְגוֹ' (ישעיה כד, כג).

סימן כה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת עֹשֶׂה גְּדֹלוֹת וְלֹא נֵדָע (איוב לז, ה). מַהוּ יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת. כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה בְּסִינַי, הָרְאָה בְּקוֹלוֹ לְיִשְׂרָאֵל פְּלָאֵי פְּלָאִים. כֵּיצַד? הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר וְהָיָה הַקּוֹל יוֹצֵא וּמַחֲזִיר בְּכָל הָעוֹלָם, וְיִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִין אֶת הַקּוֹל בָּא לָהֶם מִן הַדָּרוֹם, וְהָיוּ רָצִין לַדָּרוֹם לְקַבֵּל אֶת הַקּוֹל. וּמִדָּרוֹם נֶהְפַּךְ לָהֶם מִן הַצָּפוֹן, וְהָיוּ רָצִין לַצָּפוֹן. וּמִצָּפוֹן נֶהְפַּךְ לָהֶם לַמִּזְרָח, וְהָיוּ רָצִין לַמִּזְרָח לְקַבֵּל אֶת הַקּוֹל. וּמִמִּזְרָח נֶהְפַּךְ לָהֶם לַמַּעֲרָב, וְהָיוּ רָצִין לַמַּעֲרָב. מִן הַמַּעֲרָב נֶהְפַּךְ לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם, וְתוֹלִין עֵינֵיהֶם לַשָּׁמַיִם. וְהָיָה נֶהְפַּךְ לָהֶם מִן הָאָרֶץ, הָיוּ מַבִּיטִין לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קֹלוֹ וְגוֹ' (דברים ד, לו)

וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים זֶה לָזֶה: וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה, תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי הִיא וְיָם אָמַר אֵין עִמָּדִי, וְנֶעֱלְמָה וְגוֹ', אֲבַדּוֹן וָמָוֶת אָמְרוּ בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ (איוב כח, יב-כב).

וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: מֵהֵיכָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא מִן הַמִּזְרָח אוֹ מִן הַמַּעֲרָב אוֹ מִן הַצָּפוֹן אוֹ מִן הַדָּרוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמַר, ה' מִסִּינַי בָּא (דברים לג, ב). וְאוֹמֵר: אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא (חבקוק ג, ג). וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת. רוֹאִים אֶת הַקּוֹל אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא אֶת הַקּוֹלוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָיָה הַקּוֹל יוֹצֵא וְנֶחֱלָק לְשִׁבְעָה קוֹלוֹת, וּמִשִּׁבְעָה קוֹלוֹת לְשִׁבְעִים לָשׁוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כָּל הָאֻמּוֹת. וְכָל אֻמָּה וְאֻמָּה שׁוֹמַעַת קוֹלוֹ בִּלְשׁוֹן הָאֻמָּה, וְנַפְשׁוֹתֵיהֶן יוֹצְאוֹת. אֲבָל יִשְׂרָאֵל, הָיוּ שׁוֹמְעִין וְלֹא הָיוּ נִזּוֹקִין.

כֵּיצַד הָיָה הַקּוֹל יוֹצֵא? אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא: דּוּ פַּרְצוּפִין הָיָה, וְהָיָה יוֹצֵא וְהוֹרֵג לָאֻמּוֹת שֶׁלֹּא קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְנוֹתֵן חַיִּים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. הוּא שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר לָהֶם בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים וְגוֹ' (דברים ה, כג). אַתָּה שָׁמַעְתָּ קוֹלוֹ וְחָיִיתָ, אֲבָל הָאֻמּוֹת שׁוֹמְעִין וּמֵתִים.

בֹּא וּרְאֵה הֵיאַךְ הָיָה הַקּוֹל יוֹצֵא אֵצֶל יִשְׂרָאֵל, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי כֹּחוֹ. הַזְּקֵנִים הָיוּ שׁוֹמְעִין אֶת הַקּוֹל לְפִי כֹּחָן, וְהַבַּחוּרִים לְפִי כֹּחָן, וְהַנְּעָרִים לְפִי כֹּחָן, וְהַקְּטַנִּים לְפִי כֹּחָן, וְהַיּוֹנְקִים

לְפִי כֹחָן, וְהַנְּשִׁים לְפִי כֹחָן. וְאַף מֹשֶׁה לְפִי כֹחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל (שמות יט, יט). בְּקוֹל שֶׁהָיָה יָכוֹל מֹשֶׁה לִסְבֹּל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: קוֹל ה' בַּכֹּחַ (תהלים כט, ד). בְּכֹחוֹ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בַּכֹּחַ, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לִסְבֹּל. וְאַף הַנָּשִׁים הַמְעֻבָּרוֹת כְּפִי כֹחָן. הֱוֵי אוֹמֵר: כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי כֹחוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: אִם תְּמַהּ אַתָּה עַל הַדָּבָר, לְמַד מִן הַמָּן, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹרֵד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְפִי כֹּחַ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם. הַבַּחוּרִים הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתוֹ כַּלְּחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמות טז, ד). הַזְּקֵנִים, כִּצַּפִּיחִית בִּדְבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ (שמות טז, לא). וְהַיּוֹנְקִים, כְּחָלָב מִשְּׁדֵי אִמָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן (במדבר יא, ח). וְהַחוֹלִים, כִּסְלֶת מְעֹרָב בִּדְבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וְשֶׁמֶן וּדְבַשׁ (יחזקאל טז, יט). וְהַגּוֹיִם הָיוּ טוֹעֲמִין אוֹתוֹ מַר כַּגַּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַמָּן כִּזְרַע גַּד (שמות טז, לא).

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: וּמָה אִם הַמָּן שֶׁהָיָה מִין אֶחָד, נֶהְפַּךְ לָהֶן לְמִינִין הַרְבֵּה בִּשְׁבִיל צָרְכָּן כָּל אֶחָד וְאֶחָד. הַקּוֹל שֶׁהָיָה יוֹצֵא וְהָיָה בּוֹ כֹּחַ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהָיָה מִשְׁתַּנֶּה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי כֹּחוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּזְקוּ. וּמִנַּיִן שֶׁהַקּוֹל נֶחֱלַק לְקוֹלוֹת הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת (שמות כח, ט). הַקּוֹל אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא הַקּוֹלֹת. הֱוֵי, יִרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת.

סימן כו

דָּבָר אַחֵר, יִרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת. אֵימָתַי עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת? בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ לִשְׁלֹחַ מֹשֶׁה אֶל פַּרְעֹה לְגָאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וְהָיָה מֹשֶׁה בְּמִדְיָן, שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי פַּרְעֹה. כֵּיוָן שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו בְּמִדְיָן וְאָמַר לוֹ לֵךְ שֻׁב מִצְרַיִם, נֶחֱלַק הַדִּבּוּר לְשִׁנֵּי קוֹלוֹת וְנַעֲשָׂה דּוּ פַּרְצוּפִין, וְהָיָה מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב מִצְרַיִם, וְאַהֲרֹן שׁוֹמֵעַ לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה. וּמִי שֶׁהָיוּ בָּאֶמְצַע, לֹא הָיוּ שׁוֹמְעִין כְּלוּם, הֱוֵי יִרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת.

סימן כז

דָּבָר אַחֵר, לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי (שה"ש ח, א). יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי. אַתְּ מוֹצֵא, כָּל הָאַחִים שׂוֹנְאִים זֶה לָזֶה. קַיִן שׂוֹנֵא לְהֶבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וְגוֹ' (בראשית ד, ח). יִשְׁמָעֵאל שׂוֹנֵא לְיִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית וְגוֹ' (בראשית כא, ט). וְאֵין מְצַחֵק אֶלָּא שֶׁבִּקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ (ש"ב ב, יד). עֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ וְגוֹ' (בראשית כז, מא). הַשְּׁבָטִים, שְׂנְאוּ לְיוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׂנְאוּ

אֹתוֹ (בראשית לז, ד). וּכְאֵיזֶה אָח אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד (תהלים קלג, א). שֶׁהָיוּ אוֹהֲבִין וּמְחַבְּבִין זֶה אֶת זֶה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנָּטַל מֹשֶׁה אֶת הַמַּלְכוּת וְאַהֲרֹן אֶת הַכְּהֻנָּה, לֹא שָׂנְאוּ זֶה אֶת זֶה, אֶלָּא הָיוּ שְׂמֵחִים זֶה בִּגְדֻלַּת זֶה וְזֶה בִּגְדֻלַּת זֶה.

תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיֵּלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ אֵצֶל פַּרְעֹה וְאָמַר לוֹ שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח, אַתְּ סָבוּר שֶׁמָּא עִכֵּב מֹשֶׁה שֶׁלֹּא רָצָה לֵילֵךְ. אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא כְּמִכְבֵּד לְאַהֲרֹן. אָמַר מֹשֶׁה: עַד שֶׁלֹּא עָמַדְתִּי, הָיָה אַהֲרֹן אָחִי מִתְנַבֵּא לָהֶם בְּמִצְרַיִם שִׁמּוֹנִים שָׁנָה. הוּא שֶׁכָּתוּב: וְאוֹדָע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (יחזקאל כ, ה). וּמִנַּיִן שֶׁאַהֲרֹן הָיָה מִתְנַבֵּא לָהֶם בְּמִצְרַיִם? שֶׁכָּךְ הוּא אוֹמֵר: וַיָּבֹא אִישׁ אֱלֹהִים אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם וְגוֹ' (ש"א ב, כו). אָמַר מֹשֶׁה: כָּל הַשָּׁנִים הָאֵלּוּ הָיָה אַהֲרֹן אָחִי מִתְנַבֵּא, וְעַכְשָׁו אֲנִי נִכְנָס בִּתְחוּמוֹ שֶׁל אָחִי וְיִהְיֶה מֵצֵר, לְכָךְ לֹא הָיָה רוֹצֶה לֵילֵךְ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא אִכְפַּת לְאַהֲרֹן בְּדָבָר זֶה, לֹא דַּי שֶׁאֵינוֹ מֵצֵר אֶלָּא עוֹד שָׂמֵחַ, תֵּדַע לְךָ, שֶׁאָמַר לוֹ: וְגַם הִנֵּה הוּא יוֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ. אֵינוֹ אוֹמֵר וְשָׂמַח בְּפִיו אוֹ שָׂמַח בִּלְבָבוֹ, אֶלָּא וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי: הַלֵּב שֶׁשָּׂמַח בִּגְדֻלַּת אָחִיו, יָבוֹא וְיִשְׂמַח וְיִלְבַּשׁ אוּרִים וְתֻמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּ אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן (שמות כח, ל). הֲוֵי, וְגַם הִנֵּה הוּא יוֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְגוֹ'. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ כָּךְ, קִבֵּל עָלָיו לֵילֵךְ. מִיָּד נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַהֲרֹן וְאָמַר לוֹ: לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה. הֲוֵי, מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי, כְּמֹשֶׁה וּכְאַהֲרֹן, אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקֶךָּ, וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק לוֹ.

סימן כח

לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ (תהלים פה, יא). חֶסֶד, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ (דברים לג, ח). וֶאֱמֶת, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). הֲוֵי, חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ. צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ. צֶדֶק, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: צְדָקַת ה' עָשָׂה (דברים לג, כא) וְשָׁלוֹם, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי (מלאכי ב, ו).

נָשָׁקוּ, וַיִּשַּׁק לוֹ. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל הַנְּשִׁיקוֹת שֶׁל תְּפִלּוֹת הֵן, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ נְשִׁיקוֹת: נְשִׁיקַת פְּרִישׁוּת, נְשִׁיקַת גְּדֻלָּה, נְשִׁיקַת פְּרָקִים. נְשִׁיקַת פְּרִישׁוּת מִנַּיִן? דִּכְתִיב: וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ (רות א, יד). נְשִׁיקַת גְּדֻלָּה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ (ש"א יא, א). נְשִׁיקַת פְּרָקִים מִנַּיִן? דִּכְתִיב: וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק לוֹ.

סימן כט

וַיַּגֶּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל דִּבְרֵי ה'. הִתְחִיל מֹשֶׁה אוֹמֵר לוֹ כָּל מַה שֶּׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵיאַךְ יֵלֵךְ וְהֵיאַךְ יַעֲשֶׂה הָאוֹתוֹת. כֵּיוָן שֶׁהָלְכוּ, הֶשְׁווּ אֵצֶל הַזְּקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֶּאֱסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לְעוֹלָם הַזְּקֵנִים מַעֲמִידִין אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְכָל יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשׁוֹטְרָיו עוֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן (יהושע ח, כב). אֵימָתַי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין? כְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶם זְקֵנִים. לָמָּה? כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הָיוּ נִשְׁאָלִין בִּזְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ (דברים לב, ז). שֶׁכָּל מִי שֶׁנּוֹטֵל עֵצָה מִן הַזְּקֵנִים, אֵינוֹ נִכְשָׁל. תֵּדַע לְךָ, כְּשֶׁשָּׁלַח בֶּן הֲדַד אֵצֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, כֹּה אָמַר בֶּן הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי הֵם וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי הֵם (מלכים א כ, ג). שָׁלַח לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, כִּדְבָרְךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לְךָ אֲנִי וְכָל אֲשֶׁר לִי. שָׁלַח לוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה, כִּי אִם כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח אֶת עֲבָדַי אֵלֶיךָ וְחִפְּשׂוּ אֶת בֵּיתְךָ וְאֶת בָּתֵּי עֲבָדֶיךָ וְהָיָה כָּל מַחְמַד עֵינֶיךָ יָשִׂימוּ בְיָדָם וְלָקָחוּ. כָּל מַה שֶּׁתִּבַּע בָּרִאשׁוֹנָה, אֵינוֹ חֶמְדָּה. בִּקֵּשׁ כֶּסֶף וְזָהָב וְהֵן חֶמְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל הַגּוֹיִם (חגי ב, ז). בִּקֵּשׁ נָשִׁים וְהֵן חֶמְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אָדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה (יחזקאל כד, טז). בִּקֵּשׁ בָּנִים וְהֵן חֶמְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵמַתִּי מַחְמַדֵּי בִטְנָם (הושע ט, טז). הֲרֵי, כָּל מַה שֶּׁתִּבַּע בָּרִאשׁוֹנָה חֶמְדָּה. וּמַה הוּא וְהָיָה כָּל מַחְמַד עֵינֶיךָ, דָּבָר שֶׁהוּא חֶמְדָּה מִתּוֹךְ חֶמְדָּה. וְאֵיזוֹ? זוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב (תהלים יט, יא)

כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כָּךְ אָמַר: אֵין זוֹ שֶׁלִּי. הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁל זְקֵנִים. מִיָּד וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְכָל זִקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דְּעוּ נָא וּרְאוּ כִּי רָעָה זֶה מְבַקֵּשׁ כִּי שָׁלַח אֵלַי לְנָשַׁי וּלְבָנַי וּלְכַסְפִּי וְלִזְהָבִי וְלֹא מָנַעְתִּי מִמֶּנּוּ, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל הַזְּקֵנִים וְכָל הָעָם אַל תִּשְׁמַע וְלוֹא תֹאבֶה (מלכים א כ, ז-ח). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע לַעֲצַת הַזְּקֵנִים, מִיָּד וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת הַסּוּס וְאֶת הָרֶכֶב וְהִכָּה בָּאֲרָם מַכָּה גְּדוֹלָה. הֲרֵי, לְעוֹלָם נִמְלָכִים בַּזְּקֵנִים. וְכֵן כְּתִיב: קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא ט, א).

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְעוֹף? מָה עוֹף אֵינוֹ פּוֹרֵחַ בְּלֹא כְּנָפַיִם, אַף יִשְׂרָאֵל אֵינָן יְכוֹלִין לַעֲמֹד בְּלֹא זְקֵנִים. גְּדוֹל כֹּחַ הַזְּקֵנִים. אִם זְקֵנִים הֵם, חֲבִיבִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאִם נְעָרִים, נִטְפָּלָה בָּהֶן יַלְדוּת.

תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שָׁנִינוּ שֶׁחָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּבוֹד לַזְּקֵנִים. בַּסָּנֶה, דִּכְתִיב: לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, טז). וּכְתִיב: וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם. בְּסִינַי, דִּכְתִיב: וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה' אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּ וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כד, א). בְּאֹהֶל מוֹעֵד, קְרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי

יִשְׂרָאֵל (ויקרא ט, א). לֶעָתִיד לָבוֹא כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד (ישעיה כד, כג).

רַבִּי אָבִין אָמַר: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִיד אֶת זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל כְּגֹרֶן, וְהוּא יוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ כֻּלָּם כְּאָב בֵּית דִּין וְדָנִין אֶת אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו (ישעיה ג, יד). עַל זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו, יוֹשֵׁב עִמָּהֶן וְדָנִין אֻמּוֹת הָעוֹלָם. וּמָה אוֹמֵר לָהֶם: אַתֶּם בַּעֲרָתֶם הַכֶּרֶם, אֲלוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל (ישעיה ה, ז). גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ. (ישעיה יד, לב).

וְכֵן דֶּרֶךְ הַמְּלָכִים לֵישֵׁב עֲגָלָה כְּגֹרֶן, וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה יֹשְׁבִים אִישׁ עַל כִּסְאוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּגָדִים בְּגֹרֶן. (מלכים א כב, י) וְכִי בְּגֹרֶן יָשְׁבוּ? אֶלָּא כִּדְתָנֵינָן, סַנְהֶדְרִין הָיוּ יוֹשְׁבִין כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה, וּשְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין יוֹשְׁבִין לְפָנֵיהֶן וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין וְדִבְרֵי הַמְזַכִּין. אָמַר שְׁלֹמֹה: אֲנִי רָאִיתִי יוֹשֵׁב עִמָּהֶן וְדָן בְּתוֹכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם זִקְנֵי אָרֶץ (משלי לא, כג).

וארא

סימן א

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁיִּקְרָא אָדָם אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: אִלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְהָאֶפִּיקוֹרוֹס, וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְאוֹמֵר: כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: אַף הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו.

רְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה חִלּוּל הַשֵּׁם. אָמַר בֶּן עַזַּאי: כִּבְיָכוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ, עַד שֶׁאָמַר שְׁתֵּי תֵּבוֹת בְּרֵאשִׁית בָּרָא וְאַחַר כָּךְ אָמַר אֱלֹהִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אַף מֹשֶׁה לֹא הִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, עַד שֶׁאָמַר עֶשְׂרִים וְאַחַת תֵּבוֹת, הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְגוֹ' (דברים לב, א), וְאַחַר כָּךְ, כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא. תֵּדַע לְךָ, שֶׁלֹּא גָּלָה אוֹתוֹ לַאֲבוֹת הָעוֹלָם. וְלָמָּה גָּלָה אוֹתוֹ לְמֹשֶׁה? עַל שֶׁהָלַךְ לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמַר, אֲדֹנָי לָמָה הֲרֵעוֹתָה לָעָם הַזֶּה.

אִם אָמַר אָדָם לְגָדוֹל הֵימֶנּוּ לָמָּה הֲרֵעוֹתָה, דָּבָר קָשֶׁה הוּא אוֹמֵר. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָמַר, וּמַאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חָבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין, הֲרֵי כַּמָּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי, וְלֹא אָמַרְתִּי

לָהֶם שֶׁשָּׁמַעְתִּי ה' כְּשֵׁם שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי. אָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם, קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וְגוֹ' (בראשית יג, יז). בַּקֵּשׁ מָקוֹם לִקְבֹּר שָׂרָה וְלֹא מָצָא, עַד שֶׁקָּנָה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי. אָמַרְתִּי לְיִצְחָק גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל (בראשית כו, ג). בִּקֵּשׁ מַיִם לִשְׁתּוֹת וְלֹא מָצָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וְגוֹ' (בראשית כו, כ). וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי. אָמַרְתִּי לְיַעֲקֹב: הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה (בראשית כח, יג). בִּקֵּשׁ מָקוֹם לִנְטֹעַ אָהֳלוֹ וְלֹא מָצָא, עַד שֶׁקָּנָה בְּמֵאָה קְשִׂיטָה, וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי.

וְאַתָּה תְּחִלַּת שְׁלִיחוּתִי אָמַרְתָּ לִי מַה שְׁמֹךָ, וַעֲכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר: וּמַאן בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ וְגוֹ', לְפִיכָךְ עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה וְגוֹ'. בְּמִלְחֶמֶת פַּרְעֹה תִּרְאֶה, וְאֵין אַתָּה רוֹאֶה בְּמִלְחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים שֶׁעָשָׂה בָּהֶן נָקָמָה יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידֶךָ. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁנָּטַל מֹשֶׁה אֶת הַדִּין, שֶׁלֹּא לִכְנֹס לָאָרֶץ. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, שֶׁיָּשַׁב עָלָיו בְּמִדַּת הַדִּין. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה', מִדַּת רַחֲמִים, שֶׁאֶגְאַל אֶת יִשְׂרָאֵל וְאַכְנִיסֵם לָאָרֶץ. לְכָךְ כְּתִיב: וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי.

סימן ב

לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי וְגוֹ'. וְאֵין לָכֵן אֶלָּא שִׁבּוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי וְגוֹ' (ש"א ג, יד). הָלַךְ מֹשֶׁה וְאָמַר לָהֶם כָּךְ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וְגוֹ'. חָזַר מֹשֶׁה וְאָמַר: הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה. הַמָּשָׁל אוֹמֵר: מִן שִׁטַּיָּא לֵית הָנָיָא אֶלָּא קַצְיֵיהּ.

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה. עָשָׂה אוֹתָן שָׁוִים. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֱיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ כָּבוֹד וְחִלְקוּ כָּבוֹד לַמֶּלֶךְ, שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ אֶת הַדִּין. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה אוֹמֵר לוֹ: נִלְכָּה נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים. פֶּן יִפְגָּעֲךָ בַּדֶּבֶר אוֹ בַּחֶרֶב לֹא אָמַר, אֶלָּא פֶּן יִפְגָּעֵנוּ (שמות ה, ג), שֶׁנֶּהֱנֶה בּוֹ כָּבוֹד.

סימן ג

כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת, יָפֶה אוֹמֵר לָכֶם. אַתְּ מוֹצֵא בְּנֹחַ, לְאַחַר שֶׁהִצִּילוֹ מִן הַמַּבּוּל אָמַר לְנֹחַ: וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל (בראשית ט, יב) אָמַר לוֹ: תֵּן לִי אוֹת. אָמַר לוֹ: אֶת קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן. חִזְקִיָּה כְּשֶׁחָלָה, שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יְשַׁעְיָה וְאָמַר לוֹ: כֹּה אָמַר ה', הִנְנִי רֹפֵא לָךְ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי תַּעֲלֶה בֵּית ה' (מלכים ב כ, ה). אָמַר לוֹ: מָה אוֹת? אָמַר לוֹ: הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת צֵל הַמַּעֲלוֹת (ישעיה לח, ח). וְכָךְ נֶאֱמַר לִיהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: שְׁמַע נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְגוֹ' כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה (זכריה ג, ח). הַצַּדִּיקִים מְבַקְּשִׁים מוֹפֵת, כָּל שֶׁכֵּן פַּרְעֹה הָרָשָׁע. הֱוֵי, כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת.

מִיָּד, וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת מַטֵּהוּ וַיְהִי לְתַנִּין. אָמַר פַּרְעֹה: כָּךְ כֹּחוֹ שֶׁל אֱלֹהֵיכֶם, מִכָּאן יוֹצְאִים כְּשָׁפִים לְכָל הָעוֹלָם. וַיִּקְרָא גַּם פַּרְעֹה, קָרָא לְנָעָרִים וּלְתִינוֹקוֹת בְּנֵי חָמֵשׁ בְּנֵי אַרְבַּע שָׁנִים, וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ. לְכָךְ כְּתִיב גַּם פַּרְעֹה, שֶׁלֹּא קָרָא תְּחִלָּה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: נֵס גָּדוֹל נַעֲשָׂה בַּמַּטָּה, שֶׁאִלּוּ בָּלַע תַּנִּין אֶת הַתַּנִּינִים, כָּךְ דֶּרֶךְ הַתַּנִּינִים לִבְלֹעַ זֶה אֶת זֶה. אֶלָּא אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה מַטֶּה, דִּכְתִיב: וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם. וְאִלּוּ הָיָה עוֹשֶׂה אָדָם מִכָּל אוֹתָן הַמַּטּוֹת שֶׁהִשְׁלִיכוּ וְנַעֲשׂוּ תַּנִּינִים, הָיוּ יוֹתֵר מֵעֻשָּׂר חֲבִילוֹת וְעוֹמְדִין. וּבְלָעָן מַטֵּה אַהֲרֹן, וְלֹא נַעֲבָה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיָה. כְּשֶׁרָאָה פַּרְעֹה כָּךְ, תָּמַהּ וְאָמַר: אִם יֹאמַר לַמַּטֶּה בְּלַע לְפַרְעֹה וּלְכַסְאוֹ, הוּא בּוֹלֵעַ. הוּא הַסִּימָן שֶׁאָמַר לְמֹשֶׁה בַּסְּנֶה כְּשֶׁאָמַר לוֹ: מַזֶּה בְיָדְךָ הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה, זֶה פַּרְעֹה שֶׁנִּדְמָה לְנָחָשׁ, יִפְקֹד ה' בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִיחַ (ישעיה כז, א). כְּשֶׁהָיָה יוֹצֵא מֹשֶׁה מֵאֵצֶל פַּרְעֹה, הָיָה אוֹמֵר אוֹתוֹ רָשָׁע, אִם יָבוֹא אֶצְלִי בֶּן עַמְרָם, אֲנִי הוֹרְגוֹ, אֲנִי צוֹלְבוֹ, אֲנִי שׁוֹרְפוֹ. כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה נִכְנָס, מִיָּד פַּרְעֹה נַעֲשָׂה מַטֶּה. וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה. בְּחָמֵשׁ מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֵין כְּתִיב בָּהֶן אֶלָּא וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ חָמֵשׁ מַכּוֹת וְלֹא שִׁלַּח, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִכָּאן וְאֵילָךְ אִם רָצָה לְשַׁלֵּחַ אֵינִי מְקַבֵּל. שֶׁכָּךְ כְּתִיב בְּחָמֵשׁ מַכּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, וַיְחַזֵּק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה. וְהָיָה מֹשֶׁה גּוֹזֵר וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקֻם לָךְ (איוב כב, כח).

סימן ד

כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר. רַבֵּנוּ, מִי שֶׁעָמַד לְהִתְפַּלֵּל וּבָא הַנָּחָשׁ וּנְשָׁכוֹ, מַהוּ שֶׁיִּפָּסִיק. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, אֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֶנּוּ. אֲפִלּוּ נָחָשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ, וְלֹא יַפְסִיק. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, בָּא עָרוֹד וּנְשָׁכוֹ, וּבָרְחוּ הַתַּלְמִידִים. אַחַר שָׁעָה בָּאוּ וּמָצְאוּ אוֹתוֹ עָרוֹד מֵת מֻשְׁלָךְ עַל פִּי חוֹרוֹ. אָמְרוּ: וַי לוֹ לְאָדָם שֶׁנְּשָׁכוֹ עָרוֹד, וַי לֶעָרוֹד שֶׁפָּגַע בּוֹ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא. וּמָה רָאוּ חֲכָמִים לְהָקִישׁ כְּרִיכַת נָחָשׁ לַמַּלְכוּת? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פָּזִי: דִּכְתִיב: קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ כִּי בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֳּמוֹת בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים (ירמיה מו, כב). מַה הַנָּחָשׁ מְלַחֵשׁ וְהוֹרֵג, אַף הַמַּלְכוּת מְלַחֶשֶׁת וְהוֹרֶגֶת אֶת הָאָדָם. הוּא נָתוּן בְּבֵית הָאֲסוּרִין, מְלַחֵשׁ עָלָיו וְהוֹרְגוֹ.

דָּבָר אַחֵר, מָה רָאוּ לְהָקִישׁ הַמַּלְכוּת לַנָּחָשׁ? מַה הַנָּחָשׁ הוֹלֵךְ מְעֻקָּם, אַף הַמַּלְכוּת מְעֻקֶּמֶת דְּרָכִים. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כְּשֵׁם שֶׁהַנָּחָשׁ מְעֻקָּם, כָּךְ פַּרְעֹה הָרָשָׁע מְעֻקָּם. וּכְשֶׁיָּבוֹא לְהִתְעַקֵּם, וְאָמַרְתָּ אֶל אַהֲרֹן קַח אֶת מַטֶּךָ, יִתְלֶה אֶת הַמַּטֶּה כְּנֶגְדּוֹ. כְּלוֹמַר, מִזֶּה אֵתָּ לוֹקֶה. מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית (ישעיה מו, י). עַד שֶׁמֹּשֶׁה בַּסְּנֶה, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵיאַךְ פַּרְעֹה עָתִיד לְהִתְעַקֵּם. לְפִיכָךְ עָשָׂה מַקְלוֹ נָחָשׁ. כְּלוֹמַר, שֶׁפַּרְעֹה הָרָשָׁע, כְּשֵׁם שֶׁהַנָּחָשׁ מְעֻקָּם, כָּךְ פַּרְעֹה יִתְעַקֵּם.

סימן ה

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי הָעשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וְיאַבֵּד אֶת לֵב מַתָּנָה (קהלת ז, ז). כְּשֶׁהֶחְכָּם מִתְעַסֵּק בִּדְבָרִים הָרְבֵּה, מְעַרְבְּבִין אוֹתוֹ מִן הַחָכְמָה. וְיאַבֵּד אֶת לֵב מַתָּנָה, מִן הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מַתָּנָה בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם. כִּי הָעשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם. חָכָם הַמִּתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי צִבּוּר, מְשַׁכְּחִין תַּלְמוּדוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שִׁשִּׁים הֲלָכוֹת לְמַדַנִי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פְּדָיָא בַּחֲרִישַׁת הַקֶּבֶר, וְכֻלָּן נִשְׁתַּכְּחוּ מִמֶּנִּי, בִּשְׁבִיל שֶׁהָיִיתִי עוֹסֵק בְּצָרְכֵי צִבּוּר. הֱוֵי, כִּי הָעשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם. כִּי הָעשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם, עֵסֶק שֶׁנִּתְעַסֵּק שְׁלֹמֹה בִּדְבָרִים בְּטֵלִים, הִטְעוּהוּ, וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים (מלכים א יא, ד) אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: נוֹחַ לוֹ לִשְׁלֹמֹה אִלּוּ הָיָה גּוֹרֵף בִּיבִין, וְאַל יִכָּתֵב עָלָיו הַפְּסוּק הַזֶּה. וּמִי גָּרַם לוֹ? שֶׁנִּתְעַסֵּק בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ צֹרֶךְ בָּהֶן. וּמַה הֵן דְּבָרִים? דִּבְרֵי אָגוּר בֶּן יָקֶה הַמַּשָּׂא נְאֻם הַגֶּבֶר לְאִיתִיאֵל לְאִיתִיאֵל וְאֻכָל (משלי ל, א). לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אָגוּר? שֶׁאָגַר אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַחָכְמָה. בֶּן יָקֶה, שֶׁהֶקִיאוּהּ. נְאֻם הַגֶּבֶר לְאִיתִיאֵל, שֶׁהָיָה אוֹמֵר, אִתִּי אֵל וְאוּכָל. הַכְתִּיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה. לֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר, לֹא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב, לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים פֶּן יָשִׁיב (דברים יז, טז-יז).

אִיתִיאֵל וְאֻכָל, אֲנִי אִרְבֶּה וְלֹא אָסִיר לִבָּבִי, אֲנִי אַרְבֶּה סוּסִים וְלֹא אָשִׁיב אֶת הָעָם.

תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, עֶלָּה סֵפֶר מִשְׁנֶה תּוֹרָה וְנִשְׁתַּטַּח לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, עָקָרְנִי שְׁלֹמֹה, עָשָׂאנִי פִּלַסְתֵּר. כָּתַבְתָּ בִּי, לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים, וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ. וּכְתִיב וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים לְמֶרְכָּבוֹ וּשְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים (מלכים א ה, ו) וְנָשִׁים הִרְבָּה, וַיְהִי לוֹ נָשִׁים שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת וּפִילַגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת (מלכים א יא, ג). וְרִבָּה כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם כָּאֲבָנִים (מלכים א י, כז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שְׁלֹמֹה וְאֶלֶף כַּיּוֹצֵא בּוֹ אוֹבְדִין מִן הָעוֹלָם, וְאוֹת אַחַת מִמְּךָ אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. מִי גָּרַם לוֹ? עַל שֶׁנִּתְעַסֵּק בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ צֹרֶךְ בָּהֶן. הֱוֵי, כִּי הָעשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם.

וְאַל תִּמְאַס שְׁלֹמֹה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עֵסֶק שֶׁנִּתְעַסֵּק טִלְטֵל אוֹתוֹ. אֵימָתַי? כְּשֶׁהָלַךְ אֵצֶל פַּרְעֹה מַה כְּתִיב שָׁם? וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: יוֹם פְּרוּזְבְּטָיָא שֶׁל פַּרְעֹה הָיָה, וְהָיוּ כָּל הַמְּלָכִים בָּאִין וּמְעַטְּרִין אוֹתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה קוֹזְמוֹקְרָטוֹר עַל כָּל הַמְּלָכִים. מֹשֶׁעִטְּרוּ אוֹתוֹ, הָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עוֹמְדִים עַל פֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁל פַּרְעֹה. נִכְנְסוּ מְשָׁרְתָיו אֵלָיו וְאָמְרוּ לוֹ: שְׁנֵי זְקֵנִים עוֹמְדִין בַּפֶּתַח. אָמַר לָהֶן: יֵשׁ בְּיָדָם עֲטָרוֹת. אָמְרוּ לוֹ: לָאו. אָמַר לָהֶם: בָּאֲחֵרוֹנָה יִכָּנְסוּ. נִמְצְאוּ עוֹמְדִין לִפְנֵי פַּרְעֹה. אָמַר לָהֶם: מָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁין? אָמְרוּ לוֹ: אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי. אָמַר לָהֶם:

מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ. וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ לִשְׁלֹחַ לִי עֲטָרָה, אֶלָּא בִּדְבָרִים אֵתֶם בָּאִים, לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגוֹ'.

אָמַר רַבִּי לֵוִי: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הוֹצִיא דִּפְתְּרָא שֶׁל אֱלֹהוּת, הִתְחִיל קוֹרֵא, אֱלֹהֵי אֱדוֹם, אֱלֹהֵי מוֹאָב, אֱלֹהֵי צִידוֹן, וְכֵן כֻּלָּם. אָמַר לָהֶם: הֲרֵי קָרָאתִי כָּל כְּתָבֵי וְאֵין שָׁם שְׁמוֹ שֶׁל אֱלֹהֵיכֶם. אָמַר רַבִּי לֵוִי: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְכֹהֵן שֶׁהָיָה לוֹ עֶבֶד שׁוֹטֶה. יָצָא הַכֹּהֵן חוּץ לַמְּדִינָה, הָלַךְ הָעֶבֶד לְבַקֵּשׁ אֶת רַבּוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. הִתְחִיל צוֹוֵחַ לִבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹמְדִין שָׁם, לֹא רְאִיתֶם בְּכָאן רַבִּי. אָמְרוּ לוֹ: רַבְּךָ לֹא כֹּהֵן הוּא? אָמַר לָהֶם: הֵן. אָמְרוּ לוֹ: שׁוֹטֶה, וּמִי רָאָה כֹּהֵן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. כָּךְ אָמְרוּ לוֹ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְפַרְעֹה: שׁוֹטֶה, אֱלֹהוּת אֵלּוּ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר, מֵתִים הֵן, אֲבָל ה' אֱלֹהִים אֱמֶת, הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. אָמַר לָהֶם פַּרְעֹה: בָּחוּר הוּא, זָקֵן הוּא, כַּמָּה שְׁנוֹתָיו, כַּמָּה עֲיָרוֹת לָכַד, כַּמָּה מְדִינוֹת כָּבַשׁ, כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ לוֹ מִיּוֹם שֶׁעָלָה לַמַּלְכוּת. אָמְרוּ לוֹ: אֱלֹהֵינוּ כֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם, הוּא הָיָה עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, וְהוּא יִהְיֶה בְּסוֹף כָּל הָעוֹלָמִים, וְהוּא יְצָרְךָ וְנָתַן בְּךָ רוּחַ חַיִּים. אָמַר לָהֶן: וּמַה מַּעֲשָׂיו? אָמְרוּ לוֹ: נוֹטֶה שָׁמַיִם וְאֹרֶץ, וְקוֹלוֹ חוֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ, מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים, קַשְׁתּוֹ אֵשׁ, חִצָּיו שַׁלְהֶבוֹת, רָחְמוֹ לַפִּיד, מִגְנּוֹ עֲנָנִים, חַרְבּוֹ בָּרָק, יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵעַ, מְכַסֶּה שָׁמַיִם בָּעָבִים, מוֹרִיד גְּשָׁמִים וּטְלָלִים, מַפְרִיחַ דְּשָׁאִים וּמַדְשֵׁן פֵּרוֹת, וְעוֹנֶה חַיּוֹת, צַר אֶת הָעֲבָר בְּמֵעֵי אִמּוֹ וּמוֹצִיאוֹ לָאֲוִיר הָעוֹלָם, מְהַעֲדֶה מַלְכִין וּמְהָקִים מַלְכִין. אָמַר לָהֶם: מִתְחִלָּה שֶׁקֶר אַתֶּם מְדַבְּרִין, שֶׁאֲנִי הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם, וַאֲנִי בָּרָאתִי עַצְמִי וְאֶת נִילוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עָשִׂיתִנִי (יחזקאל כט, ג). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קִבֵּץ אֶת כָּל חַכְמֵי מִצְרַיִם, אָמַר לָהֶם: שָׁמָא שְׁמַעְתֶּם שִׁמְעוֹ שֶׁל אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ. אָמְרוּ לוֹ: שָׁמַעְנוּ שֶׁבֶּן חֲכָמִים הוּא בֶּן מַלְכֵי קֶדֶם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְעַצְמְכֶם קְרָאתֶם חֲכָמִים וְלִי בֶּן חֲכָמִים. חַיֵּיכֶם, אֲנִי מְאַבֵּד חָכְמַתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: חַכְמֵי יֹעֲצֵי פַרְעֹה עֵצָה נִבְעָרָה אֵיךְ תֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה בֶּן חֲכָמִים אֲנִי בֶּן מַלְכֵי קֶדֶם (ישעיה יט, יא). רְאֵה מַה כְּתִיב בָּהֶן: וְאַבְדָּה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבֹנָיו תִּסְתַּתָּר (ישעיה כט, יד). הֶשִׁיבָם: אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתֶּם אוֹמְרִים: מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רָשָׁע, מִי ה' אָמַרְתָּ, מִי אַתָּה לוֹקֶה. מ"י עוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא חֲמִישִׁים, אֵלּוּ חֲמִישִׁים מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם. בְּמִצְרַיִם מַהוּ אוֹמֵר? וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא. וְעַל הַיָּם מַהוּ אוֹמֵר וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה (שמות יד, לא). כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע? עֶשֶׂר מַכּוֹת. חָשׁוֹב חֲמֵשׁ אֶצְבָּעוֹת שֶׁבְּיָד הַגְּדוֹלָה, לְכָל אַחַת וְאַחַת עֶשֶׂר עֶשֶׂר, הֲרֵי חֲמִישִׁים. דָּבָר אַחֵר, מִי סָרַס מִי? יַם סוּף עָתִיד לְהוֹדִיעֲךָ מִי ה'. חַיֶּיךָ, מִפִּיךָ תֹּאמַר ה' הַצַּדִּיק (שמות ט, כ). אַתָּה אָמַרְתָּ לֹא אֲשַׁלֵּחַ (שמות ה, ב), מָחָר

בְּיָדְךָ תֶּאֱחֹז כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְתֹאמַר לְכוּ בְּשָׁלוֹם, גַּם צֹאנְכֶם גַּם בְּקַרְכֶם קְחוּ. וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם וְגוֹ' (שמות יב, לג). לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם.

סימן ו

וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָה עָלֵינוּ (שמות ג, יח). אָמְרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁמָּא תֹּאמַר שְׁנֵינוּ אֶת הַלָּשׁוֹן, שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ה, א). וּבִשְׁבִיל כָּךְ הִקְשָׁה כְּנֶגְדֵּנוּ. חָזְרוּ וְאָמְרוּ לוֹ: ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ (שמות ה, ג).

וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ (שמות ה, ה). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, וּמָה עָשָׂה לָהֶם? הִתְחִיל מְחָרֵק עֲלֵיהֶם שִׁנָּיו וְאָמַר: נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים (שמות ה, יז). לְשׁוֹן טִנּוּף הוּא, יִשְׁתַּחֲקוּ עַצְמוֹתֵיכֶם, קְדֹשִׁים אַתֶּם קְדֹשִׁים, עַל כֵּן אַתֶּם אוֹמְרִים. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי פָּנוּי הָיָה מֵעֲבוֹדַת פָּרֶךְ. אָמַר לָהֶם פַּרְעֹה? בִּשְׁבִיל שֶׁאַתֶּם פְּנוּיִין, אַתֶּם אוֹמְרִים נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ.

אָמַר לָהֶם: לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת הָעָם וְגוֹ' (שמות ה, ד). מַהוּ לָמָּה? אָמַר לָהֶם: אַתֶּם לְמָה וְדַבָּרֵיכֶם לְמָה כְּבִיכוֹל, דַּיְכֶם לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם.

תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה וְגוֹ'. מַהוּ וְאַל יִשְׁעוּ? שֶׁהָיָה בְּיָדָן מְגִלּוֹת שֶׁהָיוּ מִשְׁתַּעְשְׁעִין בָּהֶן מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת, לוֹמַר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹאֲלָן. אָמַר לָהֶם פַּרְעֹה: אַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר, אַל יִהְיוּ מִשְׁתַּעְשְׁעִין. כְּלוֹמַר, וְאַל יְהוּ נִפְיָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְצַו פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְגוֹ',

וַיֶּפֶץ הָעָם וְגוֹ'. מִפְּנֵי שֶׁהוּא כַּתְּמָרִין. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָחָר אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת, וְהֵם אוֹמְרִים: פַּרְעֹה חוֹטֵא וְאָנוּ לוֹקִין. כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לְהָבִיא קַשׁ לְעַשּׂוֹתוֹ תֶּבֶן, הָיָה מִצְרִי רוֹאֶהוּ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, מַבְרִיחוֹ וּמְשַׁבֵּר אֶת שׁוֹקָיו, לְפִיכָךְ וַיֶּפֶץ הָעָם.

וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן נִצָּבִים, זֶה דָּתָן וַאֲבִירָם, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן: וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים (במדבר טז, פז). הִתְחִילוּ מְחָרְפִים וּמְגַדְּפִים כְּלַפֵּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְאָמְרוּ: יֵרֶא ה' עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט. אָמְרוּ לָהֶם: רְאוּ הֵיאַךְ עֲשׂוּיִין יִשְׂרָאֵל מִן הַמַּכּוֹת. רֵיחַ הָיָה בְּיַד הַמַּצְרִים שֶׁאָנוּ נִגְאָלִין, וְעַכְשָׁו בָּאתֶם וְהַעֲכַרְתֶּם אוֹתוֹ הָרֵיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַּרְעֹה וְגוֹ'.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בַּר שַׁלּוּם: אָמְרוּ לוֹ: מָשָׁל נֶאֱמַר לְמָה אָנוּ דּוֹמִין? לְשֶׁה שֶׁבָּא הַזְּאֵב לִטֹּל אוֹתָהּ מִן הָעֶדֶר, רָץ הָרוֹעֶה אַחֲרֶיהָ לְהַצִּילָהּ מִפִּי הַזְּאֵב, בֵּין הָרוֹעֶה וְהַזְּאֵב נִבְקַע הַשֶּׂה. כָּךְ אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה: מִבֵּינְךָ לְבֵין פַּרְעֹה אָנוּ מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁב מֹשֶׁה אֶל ה'. וְאִם תֹּאמַר: מָה אִכְפַּת לְךָ. אִם כֵּן לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי (שמות כב, ו). וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה

לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ. שִׁמְךָ חַיִּים וּרְפוּאָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, וּבִשְׁמְךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה, מַה יֵּעָשׂוּ אוֹתָן הַנְּתוּנִים בְּתוֹךְ הַדִּימוֹס. אָמַר לוֹ: עַתָּה תִּרְאֶה וְכוּ'.

סימן ז

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שִׂאוּ שְׂעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ וְגוֹ' (תהלים כד, ז). שְׁלֹמֹה אָמַר הַפָּסוּק הַזֶּה בְּשָׁעָה שֶׁהִכְנִיס אֶת הָאָרוֹן לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, עָשָׂה אָרוֹן שֶׁל עֶשֶׂר אַמּוֹת וְהִכְנִיס אֶת הָאָרוֹן לְתוֹכוֹ וְנָשָׂא אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפֶתַח בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיָה הַפֶּתַח שֶׁל עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאֵין עֶשֶׂר אַמּוֹת יְכוֹלוֹת לִכָּנֵס לְתוֹךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת. וְעוֹד, שֶׁהָיוּ טְעוּנִין בּוֹ. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לְהַכְנִיסוֹ, לֹא הָיָה יָכוֹל. עָמַד שְׁלֹמֹה וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת. הִתְחִיל מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: ה' אֱלֹהִים אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ (דה"ב ו, מב).

מָה עָשָׂה שְׁלֹמֹה? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: הָלַךְ וְהֵבִיא אֲרוֹנוֹ שֶׁל דָּוִד אָבִיו, וְהָיָה מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: ה' אֱלֹהִים אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה חָיָה דָּוִד. וְהַכֹּל מִמְּךָ לִדְרֹשׁ. שֶׁכֵּן דָּוִד אָמַר: ה' הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי בוֹר (תהלים ל, ג) וְהָיָה שְׁלֹמֹה אוֹמֵר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָשָׂה בִּזְכוּתוֹ שֶׁל זֶה, זָכְרָה לְחַסְדֵי דָּוִיד עַבְדֶּךָ (דה"ב ו, מב). מִיָּד נַעֲנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֱלֹהִים אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ וְגוֹ'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וּכְכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל וְהָאֵשׁ יָרְדָה מֵהַשָּׁמַיִם וְגוֹ'. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת, וְשַׁבְּחַנִי אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ וְגוֹ' (קהלת ד, ב). הִתְחִיל שְׁלֹמֹה אוֹמֵר: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד (תהלים כד, ז). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקְּשׁוּ הַשָּׂעָרִים לֵירֵד וְלָרֹץ אֶת רֹאשָׁן, שֶׁהָיוּ סְבוּרִין שֶׁעַל נַפְשָׁן הוּא אוֹמֵר מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. אָמְרוּ לוֹ: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. אָמַר לָהֶם: ה' צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם כָּךְ: מִיָּד שָׁקְטוּ. אִלּוּלֵי כֵן, בִּקְּשׁוּ לָרֹץ רֹאשָׁן וְלַהֲמִיתָן.

סימן ח

דָּבָר אַחֵר, מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא חוֹלֵק כָּבוֹד לִירֵאָיו. לְכָךְ כְּתִיב הַכָּבוֹד. כֵּיצַד? מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹשִׁיב לִשְׁלֹמֹה עַל כִּסְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' לְמֶלֶךְ תַּחַת דָּוִיד אָבִיו וַיַּצְלַח (דה"א כט, כג) מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִרְכִּיב לְאֵלִיָּהוּ עַל סוּסוֹ. וּמַהוּ סוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, סוּפָה וּסְעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ (נחום א, ג). וּכְתִיב בְּאֵלִיָּהוּ: וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם (מלכים ב ב, יא). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָסַר שַׁרְבִיטוֹ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין לוֹבְשִׁין עֲטָרָה שֶׁלּוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא עָתִיד לְהַלְבִּישׁ עֲטָרָה שֶׁלּוֹ לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וּמַהוּ עֲטָרָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? כֶּתֶם פָּז, שֶׁנֶּאֱמַר: רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז (שה"ש ה, יא). וְכָתוּב בּוֹ: תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת פָּז (תהלים כא, ד). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין לוֹבְשִׁין לְבוּשׁוֹ, וְיִשְׂרָאֵל לוֹבְשִׁין לְבוּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמַהוּ לְבוּשׁוֹ? עֹז, שֶׁנֶּאֱמַר: לָבֵשׁ ה' עֹז (תהלים צג, א). וּנְתָנוֹ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן (תהלים כט, יא) מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין נִקְרָאִין בִּשְׁמוֹ קֵיסָר אֲגוּסְטָא. וְאִם נִקְרָא בִּשְׁמוֹ, מְמִיתִין אוֹתוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא שְׁמוֹ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה (שמות ז, א). הֱוֵי ה' צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד, שֶׁהוּא חוֹלֵק מִכְּבוֹדוֹ לִירֵאָיו.

סימן ט

רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: פַּרְעֹה הָרָשָׁע עָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, הוֹדִיעוֹ שֶׁאֵינוֹ כְלוּם. הֲרֵינִי עוֹשֶׂה אוֹתְךָ עָלָיו אֱלוֹהַּ. וּמִנַּיִן שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עָשִׂיתְנִי (יחזקאל כט, ג) לְפִיכָךְ יִרְאֶה אוֹתְךָ וְיֹאמַר שֶׁזֶּה אֱלוֹהַּ.

פַּרְעֹה הָיָה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם שֶׁעָשׂוּ עַצְמָן אֱלֹהוֹת וְנִבְעֲלוּ כַּנָּשִׁים, וְאֵלּוּ הֵן: חִירָם וּנְבוּכַדְנֶצַּר וְיוֹאָשׁ וּפַרְעֹה. חִירָם מִנַּיִן? דִּכְתִיב: בֶּן אָדָם אֱמֹר לִנְגִיד צֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי (יחזקאל כח, ב). וּמִנַּיִן שֶׁנִּבְעַל כַּנָּשִׁים? שֶׁנֶּאֱמַר: גָּבַהּ לִבְּךָ בְּיָפְיֶךָ שִׁחַתְּ חָכְמָתְךָ עַל יְקָעָתֶךָ עַל אֶרֶץ הִשְׁלַכְתִּיךָ לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ לְרַאֲוָה בָּךְ (יחזקאל כח, יז), לְרַעֲוָא בָּךְ, יַעֲבְדוּן רְעוּתְהוֹן בָּךְ.

נְבוּכַדְנֶצַּר מִנַּיִן שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ? דִּכְתִיב: אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן (ישעיה יד, יד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רָשָׁע, אַף אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד אֶל יַרְכְתֵי בוֹר (ישעיה יד, טו). מָה עָשָׂה לוֹ? הִגְלָהוּ לַמִּדְבָּר עַד שֶׁהוּא בְּמַלְכוּתוֹ וְהֶאֱכִילוֹ עֵשֶׂב כַּבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עִשְׂבָּא כְתוֹרִין לָךְ יְטַעֲמוּן, וְשִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עָלָךְ (דניאל ד, כב). וְהָיוּ בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת רוֹאִין אוֹתוֹ בְּדָמוּת בְּהֵמָה וְהוֹלְכִין וּבוֹעֲלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשֹׁד בְּהֵמוֹת יְחִיתַן (חבקוק ב, יד). יְחִיתַן, כָּעְנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַתְחַתֵּן בָּם. וְעַל כָּל זֹאת וּלְבַב אֱנִישׁ יְהִיב לֵהּ, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מֶלֶךְ עַל כָּל הָעוֹלָם, וְהַיּוֹם נִבְעַל לַחַיּוֹת וְלַבְּהֵמוֹת. וּכְתִיב בֵּהּ: וְלִקְצַת יוֹמַיָּא אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר עֵינַי לִשְׁמַיָּא נְטַלֶת וּמַנְדְעִי עֲלַי יְתוּב וּלְעִלָּאֵה בָּרְכֶת וּלְחַי עָלְמָא שַׁבְּחֶת וְהַדְּרֶת דִּי שָׁלְטָנֵהּ שָׁלְטָן עָלַם וּמַלְכוּתֵהּ עִם דָּר וְדָר (דניאל ד, לא).

יוֹאָשׁ מִנַּיִן שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ? דִּכְתִיב: וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע בָּאוּ שָׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמֶּלֶךְ, אָז שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם (דה"ב כד, יז). מַהוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמֶּלֶךְ? שֶׁעָשְׂאוּהוּ אֱלוֹהַּ. אָמְרוּ לוֹ: אִלּוּלֵי שֶׁאַתָּה אֱלוֹהַּ, לֹא יָצָאתָ לְאַחַר שֶׁבַע שָׁנִים מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. אָמַר לָהֶם: כָּךְ הוּא, וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ לֵעָשׂוֹת אֱלוֹהַּ. וּמִנַּיִן שֶׁנִּבְעַל כַּנָּשִׁים? דִּכְתִיב: וַיְהִי לִתְקוּפַת הַשָּׁנָה עָלָה עָלָיו חֵיל אֲרָם וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם וְגוֹ' וְאֶת יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׁפָטִים (דה"ב כד, כג

כד). אַל תְּהִא קוֹרֵא שְׁפָטִים אֶלָּא שִׁפּוּטִים. וּכְתִיב: וּבְלֶכְתָּם מִמֶּנּוּ כִּי עָזְבוּ אֹתוֹ בְּמַחֲלֵיִים רַבִּים, הִתְקַשְּׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו בִּדְמֵי בְּנֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּהַרְגֻהוּ עַל מִטָּתוֹ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד וְלֹא קְבָרֻהוּ בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים (דה"ב כד, כה).

פַּרְעֹה מִנַּיִן שֶׁנִּבְעַל כַּנָּשִׁים? שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' הִנְנִי נֹתֵן אֶת פַּרְעֹה חָפְרַע מֶלֶךְ מִצְרַיִם בְּיַד אֹיְבָיו (ירמיה מד, ל). מַהוּ חָפְרַע? שֶׁהָיָה זָכָר וּפָרַע עַצְמוֹ כַּנְּקֵבָה. חָפְרַע, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה (במדבר ה, יח). וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר: בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִצְרַיִם כַּנָּשִׁים (ישעיה יט, טז) וּמִי גָּרַם לוֹ? עַל שֶׁאָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה. לָמָּה, כִּי גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ שׁוֹמֵר וּגְבוֹהִים עֲלֵיהֶם (קהלת ה, ז). אָמַר לוֹ: רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה, לֵךְ וַעֲשֵׂה מִי שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ שֶׁחָץ בָּעוֹלָם עַל שֶׁהִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵת כָּל גָּבוֹהַּ יִרְאֶה הוּא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּנֵי שָׁחַץ (איוב מא, כו).

וְכִי גָּבוֹהַּ רוֹאֶה וְהַשָּׁפָל אֵינוֹ רוֹאֶה. וְהָא כְּתִיב: עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ (זכריה ד, י). אֶלָּא אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: אֵלּוּ הַמַּאֲוָתְנִין שֶׁעוֹשִׂין עַצְמָן אֱלוֹהוֹת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מֵהֶן שֶׁחָצִים בָּעוֹלָם, כְּגוֹן נְבוּכַדְנֶצַּר, וּמִן בְּנֵי אֲנָשָׁא טְרִיד וְלִבְבֵהּ עִם חֵיוָתָא שַׁוִּיו וְעִם עֲרָדַיָּא מְדוֹרֵהּ וְעִשְׂבָּא כְתוֹרִין יְטַעֲמוּנֵהּ וּמִטַּל שְׁמַיָּא גִּשְׁמֵהּ יִצְטַבַּע עַד דִּי יְדַע דִּי שַׁלִּיט עִלָּאָה בְּמַלְכוּת אֱנָשָׁא וּלְמַן דִּין יְצִבֵּא יְתִנִנַּהּ.

וְכֵן סַנְחֵרִיב נִתְגָּאָה וְנַעֲשָׂה שֶׁחָץ בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים (מלכים ב יט, לה). לָכָךְ כְּתִיב: אֶת כָּל גָּבוֹהַּ יִרְאֶה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה שַׁחַץ שֶׁל גַּאֲוָתָנִים לְכָל הַבְּרִיּוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה' וְגוֹ' (ירמיה כג, כד).

אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר לֵוִי: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יֵשֵׁב אָדָם בְּזָוִית בֵּיתוֹ וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, אֲנִי מַרְאֶהוּ לַבְּרִיּוֹת. בְּיוֹתֵר אִם יַטְמִין אָדָם עַצְמוֹ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ לַעֲבֹר עֲבֵרָה, שֶׁאֲנִי מַרְאֶהוּ לַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה'.

וּמַהוּ? הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא. (ירמיה כג, כד) אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: אֲנִי מְמַלֵּא מִמֶּנּוּ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים וּמַרְאֶה שִׁבְחָן לַבְּרִיּוֹת. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה, לָמָּה? כִּי גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ וְגוֹ'. (קהלת ה, ז). אָמַר לוֹ: רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה, לֵךְ וְהִפְרַע מִמֶּנּוּ וְהָבֵא עָלָיו עֶשֶׂר מַכּוֹת. אָמַר לוֹ: הֵיאַךְ אָבִיא עָלָיו אֶת הַמַּכּוֹת? אָמַר לוֹ: אֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: הַמַּטֶּה

מִשְׁקַל אַרְבָּעִים סְאָה הָיָה, וְשֶׁל סַנְפִּירִינוֹן הָיָה, וְעֶשֶׂר מַכּוֹת חֲקוּקוֹת עָלָיו נוֹטָרִיקוֹן דְּצַ"ךְ עָדַ"שׁ בְּאַחַ "ב. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בַּשַּׁקְסִין הַזֶּה הָבֵא עָלָיו אֶת הַמַּכּוֹת.

סימן י

רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ. כְּשֵׁם שֶׁהַדּוֹרֵשׁ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְהַתַּרְגְּמָן מַשְׁמִיעַ לְפָנָיו, כָּךְ אַתָּה תְּדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה, וְעַל יְדֵי שְׁנֵיכֶם יִהְיוּ נַעֲשִׂים כָּל הַדְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת כָּל הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה. הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פַּרְעֹה, לְכָךְ נֶאֱמַר לוֹ: אַתָּה תְדַבֵּר. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי מְשַׁלְּחוֹ בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד (משלי כט, יט).

אָמַר לוֹ: וַאֲנִי אַקְשֶׁה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, אַתָּה תְדַבֵּר וַאֲנִי מֵבִיא מַכָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה פָּרַעְתִּי מִמְצָרִים בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת. אֲבָל לֶעָתִיד אֲנִי נִפְרָע לָכֶם מִגּוֹג וּמָגוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל אֲגַפָּיו וְעַל עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ (יחזקאל לח, כב).

סימן יא

כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא נַעֲשׂוּ, אֹמֵר עֲצָתִי תָקוּם וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה (ישעיה מו, י). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגִּיד מֵרֹאשׁ מַה יִּהְיֶה בַּסּוֹף. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה: הִנְךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה (דברים לא, טז). מַה שֶּׁעָתִידִין לַעֲשׂוֹת אַחַר מִיתָתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וַעֲזַבְנִי וְהֵפֵר אֶת בְּרִיתִי (דברים לא, טז), שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַזְבוּ אֶת ה' וְלֹא עָבָדוּהוּ (שופטים י, ו). הֲוֵי, מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית.

אָמַר רַבִּי פִּינְחָס הַכֹּהֵן חָמָא: כָּל הַקּוֹרֵא פָּסוּק זֶה, סָבוּר שֶׁמָּא פִּלּוֹנִיקְיָא יֵשׁ לְמַעְלָה, שֶׁהוּא אֹמֵר עֲצָתִי תָקוּם וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה. וּמַהוּ וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה? שֶׁהוּא חָפֵץ לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ (ישעיה מב, כא). לְמַעַן צִדּוּקוֹ. וְאֵינוֹ חָפֵץ לְחַיֵּב כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת רָשָׁע (יחזקאל יח, לב). לְכָךְ נֶאֱמַר וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה.

סימן יב

כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה וְגוֹ'. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה (משלי כט, יא). הַכְּסִיל מוֹצִיא אֶת כָּל דְּבָרָיו בְּפַעַם אַחַת כְּשֶׁבָּא לָרִיב עִם חֲבֵרוֹ. וְחָכָם, בָּאַחֲרוֹנָה הוּא מְסַלְקָן. כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל, זֶה פַּרְעֹה הָרָשָׁע. וְחָכָם בָּאַחֲרוֹנָה יְשַׁבְּחֶנָּה, זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם: וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם. תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאִמְרָתָ אֶל אַהֲרֹן וְגוֹ'. אַהֲרֹן יְהֵא עוֹשֶׂה הַדְּבָרִים, אֲבָל אַתָּה עָמֹד כְּנִשְׁיָא שֶׁהוּא גּוֹזֵר עַל הַזְּקֵנִים וְהֵן עוֹשִׂין. וְכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּסְּנָה: הוּא יִהְיֶה לְךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה לּוֹ לֵאלֹהִים (שמות ד, טז).

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ כֵּן וְגוֹ' אַהֲרֹן הָיָה לוֹ לִכְנֵס תְּחִלָּה שֶׁהוּא גָּדוֹל בְּשָׁנִים, וְלָמָּה מֹשֶׁה תְּחִלָּה, שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם. וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה, וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת מַטֵּהוּ וְגוֹ'. תְּחִלָּה וְאַחֲרוֹנָה הַמַּכָּה הַזּוֹ הֵבִיאוּ וְאַחַר כָּךְ אָמַר לְפַרְעֹה וַיַּשְׁלֵךְ מַכָּה שְׁנִיָּה וְעָשׂוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים לְפָנָיו וְלֹא הִשְׁגִּיחַ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵין לְשַׁלַּח הָעָם (שמות יז, יד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רָשָׁע, בַּלָּשׁוֹן שֶׁהִכְבַּדְתָּ, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אֲנִי מִתְכַּבֵּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּהִכָּבְדִי. וְגוֹ'.

סימן יג

לֵךְ אֶל פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְגוֹ', כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם (שמות ז, יז) לָמָּה לָקוּ הַמַּיִם תְּחִלָּה בְּדָם? מִפְּנֵי שֶׁפַּרְעֹה וְהַמִּצְרִיִּים הָיוּ עוֹבְדִין לַיְאוֹר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַכֵּה אֱלוֹהוּ תְּחִלָּה בְּפָנָיו וְאַחַר כָּךְ עַצְמוֹ. מָשָׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר: מְחוֹ אֱלָהַיָּא וְיִבְהָתוּן כַּמְרַיָּא. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן וְגוֹ', הַכֵּה מַה שֶּׁבַּיְאֹר וּבַאֲגַמִּים וּבִנְהָרוֹת וְעַל כָּל מִקְוֵה מֵימֵיהֶם, מַה שֶּׁבַּקִּיתוֹן. וְהָיָה דָם בָּעֵצִים וּבָאֲבָנִים. אֲפִלּוּ מַה שֶּׁהַמִּצְרִים הָיוּ רוֹקְקִים, כֻּלּוֹ דָּם.

אָמַר רַבִּי אִבִּין הַלֵּוִי בְּרַבִּי, מִמַּכַּת הַדָּם הֶעֱשִׁירוּ יִשְׂרָאֵל. כֵּיצַד? הַמִּצְרִי וְיִשְׂרְאֵל בְּבֵית אֶחָד וְהַגִּגִּית מְלֵאָה מַיִם, וְהַמִּצְרִי הוֹלֵךְ לְמַלֹּאת אֶת הַקִּיתוֹן מִתּוֹכָהּ, מוֹצִיאָהּ מְלֵאָה דָּם. וְיִשְׂרָאֵל שׁוֹתֶה מַיִם, וּמִצְּרִי דָּם מִתּוֹךְ הַגִּגִּית, וְהַמִּצְרִי אוֹמֵר לוֹ: תֵּן לִי בְּיָדְךָ מְעַט מַיִם, וְנוֹתֵן לוֹ, וְנַעֲשִׂים דָּם. אָמַר לוֹ: נִשְׁתֶּה בְּתוֹךְ הַקְּעָרָה אֲנִי וְאַתָּה בְּיַחַד. יִשְׂרָאֵל שׁוֹתֶה מַיִם, וְהַמִּצְרִי שׁוֹתֶה דָּם. וּכְשֶׁהָיָה לוֹקֵחַ מִיִּשְׂרְאֵל בְּדָמִים יְקָרִים, הָיָה שׁוֹתֶה מַיִם. מִכָּאן הֶעֱשִׁירוּ יִשְׂרָאֵל.

וְכַמָּה הָיְתָה הַמַּכָּה עוֹשָׂה בָּהֶם? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר, עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה יָמִים הָיָה מַתְרֶה בָּהֶם עַד שֶׁלֹּא תָּבוֹא הַמַּכָּה, וְשִׁבְעָה יָמִים הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֶת הַיְאֹר. וְהָאַחֵר אוֹמֵר: שִׁבְעָה יָמִים הָיָה מַתְרֶה בָּהֶן, וְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה יָמִים הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת בָּהֶן

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, כְּשֵׁם שֶׁהֵבִיא עַל הַמִּצְרִיִּים, כָּךְ הוּא עָתִיד לְהָבִיא עַל מַלְכוּת אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּאֲשֶׁר שָׁמַע לְמִצְרַיִם יְחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר (ישעיה כג, ה). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל צֹר חָסֵר שֶׁבַּמִּקְרָא, בְּמַלְכוּת אֱדוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא מְצֻרָה לְיִשְׂרָאֵל. וְכָל צוֹר מָלֵא, בְּקַפּוֹטְקְיָא הַכָּתוּב מְדַבֵּר. מִצְרַיִם לָקוּ בְּדָם, אַף אֱדוֹם כֵּן. וְנֶהֶפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית וְהָיְתָה אַרְצָהּ לְזֶפֶת בֹּעֵרָה, לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה, לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׁנָהּ, מִדּוֹר לְדוֹר תֶּחֱרַב לְנֶצַח נְצָחִים וְגוֹ' (ישעיה לד, ט-י).

לְפִי שֶׁבִּטְּלָה יִשְׂרָאֵל מִן הַתּוֹרָה שֶׁכָּתוּב בָּהּ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה (יהושע א, ח). לְפִיכָךְ אֲנִי פּוֹרֵעַ מִמֶּנָּה בָּאֵשׁ שֶׁלֹּא תִּכְבֶּה לְעוֹלָם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. וּלְפִי שֶׁשָּׂרְפָה בֵּיתִי שֶׁהֶעָשָׁן הָיָה יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, דִּכְתִיב: וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן (ישעיה ו, ד), לְפִיכָךְ לְעוֹלָם תַּעֲלֶה עֲשָׁנָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר (ישעיה סו, ו). אוֹמֵר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא קוֹל מֵהֵיכָל (ישעיה סו, ו), אֵין אַתֶּם זְכוּרִים מָה עֲשִׂיתֶם בַּהֵיכָל. קוֹל ה' מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו. (ישעיה סו, ו) וְאֵימָתַי יִהְיֶה הַגְּמוּל הַזֶּה? לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: גְּמוּל אֱלֹהִים הוּא יָבוֹא וְיוֹשִׁיעֲכֶם (ישעיה לה, ד).

סימן יד

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה (שמות ח, טז). לָמָּה הָיָה יוֹצֵא הַמָּיְמָה? לְפִי שֶׁהָיָה אוֹתוֹ רָשָׁע מִשְׁתַּבֵּחַ וְאוֹמֵר שֶׁהוּא אֱלוֹהַּ וְאֵינוֹ יוֹצֵא לִנְקָבָיו, לְפִיכָךְ הָיָה יוֹצֵא הַמַּיְמָה בְּהַשְׁכָּמָה, שֶׁלֹּא יִרְאוּהוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹמֵד בְּקָלוֹן. לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: עֲמֹד בְּהַשְׁכָּמָה בְּשָׁעָה שֶׁהוּא נִצָּרְךָ, תְּפֹשׂ אוֹתוֹ וֶאֱמֹר לוֹ: כֹּה אָמַר ה' כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְהָבִיא רָעָה עַל שׂוֹנְאוֹ, פִּתְאֹם מֵבִיא עָלָיו, שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ בּוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מַתְרֶה בּוֹ בְּפַרְעֹה הָרָשָׁע עַל כָּל מַכָּה וּמַכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה, (שמות ס, ג), הִנְנִי מַמְטִיר (שמות ט, ג), הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף (שמות ז, כז), הִנְנִי מֵבִיא מָחָר (שמות ו, ז). וְכֵן כֻּלָּם.

זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֶן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה (איוב לו, כב). שֶׁהוּא מוֹרֶה לָרְשָׁעִים דֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. אָמַר לוֹ לְפַרְעֹה: וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת מִקְנְךָ. לָמָּה? הִנֵּה אָנֹכִי מַמְטִיר. אַחַר כָּךְ הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבוּלֶךָ. הַכֹּל בְּהַתְרָאָה.

עֶשֶׂר מַכּוֹת כֻּלָּן מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. דָּם, לָמָּה הֵבִיא עָלָיו דָּם? לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַנִּיחִין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לִטְבֹּל מִטֻּמְאָתָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ פָּרִין וְרַבִּין.

וּמִפְּנֵי מָה לָקוּ הַמַּיִם וְהֶעָפָר עַל יְדֵי אַהֲרֹן? שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן קַח מַטֶּךָ וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַמַּיִם שֶׁשִּׁמְּרוּךָ בְּשָׁעָה שֶׁהֶשְׁלַכְתָּ לַיְאוֹר, וְעָפָר שֶׁהֵגֵן עָלֶיךָ כְּשֶׁהָרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי, אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּלְקוּ עַל יָדֶיךָ. לְפִיכָךְ לָקוּ עַל יְדֵי אַהֲרֹן.

צְפַרְדְּעִים לָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מִשְׁתַּעְבְּדִין בְּיִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִים לָהֶן הָבִיאוּ לָנוּ שְׂקָצִים וּרְמָשִׂים, לְפִיכָךְ וַתַּעַל הַצְפַרְדֵּעַ. בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס, מִתְמַלֵּא מִן הַצְפַרְדְּעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וְגוֹ' וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ. אֵימָתַי מִשְׁאֶרֶת מְצוּיָה אֵצֶל תַּנּוּר? בְּשָׁעָה שֶׁהַתַּנּוּר חַם. כָּל כָּךְ לָמָּה? לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאָם. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וְשָׂרַץ הַיְאוֹר צְפַרְדְּעִים. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וַתַּעַל הַצְפַרְדֵּעַ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהָיוּ הַמַּצְרִים מַכִּין אוֹתָהּ וּמַתֶּזֶת צְפַרְדְּעִים הַרְבֵּה.

כִּנִּים לָמָּה? שֶׁשָּׁמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מְכַבְּדֵי חוּצוֹת וּשְׁוָקִים, לְפִיכָךְ נֶהְפַּךְ עֲפָרָם לְכִנִּים, וְהָיוּ חוֹפְרִין אַמָּה עַל אַמָּה וְלֹא הָיָה שָׁם עָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִּנִּים. וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּלָטֵיהֶם, מַעֲשֵׂה שֵׁדִים. בְּלַהֲטֵיהֶם, מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. לְפִי שֶׁאֵין הַשֵּׁד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת פָּחוֹת מִכַּשְׁעוֹרָה.

עָרוֹב לָמָּה? שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל, צְאוּ הָבִיאוּ לָנוּ דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת, כְּדֵי לִהְיוֹת מְצֻיָּרִין בָּהֶם, לְפִיכָךְ הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶן חַיּוֹת מְעֹרָבָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מִינֵי צְפַרְדְּעִין וַיְתוּשִׁין. וְנִרְאִין דְּבָרָיו שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה. בַּצְּפַרְדְּעִים, כְּתִיב וַיְצַבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִם, וּבָעָרוֹב כְּתִיב: וַיַּעַשׂ ה' כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב. צְפַרְדְּעִים שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן הֲנָאָה, מֵתוּ וְהִסְרִיחוּ מִצְרַיִם. עָרוֹב שֶׁהָיָה הֲנָאָה בְּעוֹרוֹתֵיהֶן, לֹא נִשְׁאַר עַד אֶחָד. שֶׁאִלּוּ הָיוּ צְרָעִין וַיְתוּשִׁין, הָיָה לָהֶן שְׁיָמוּתוּ וַיַּסְרִיחוּ בְּמִצְרַיִם. וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַּרְעֹה תְּחִלָּה, שֶׁהוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה רָעָה עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּצוּ פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ. וְאַחַר כָּךְ וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ וְגוֹ'.

דֶּבֶר לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל רוֹעֵי בָקָר וְרוֹעֵי צֹאן וְרוֹעֵי גְּמַלִּים בְּהָרִים וּבְקָעוֹת וּבְמִדְבָּרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְרוּ וְיִרְבּוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי אָבִיא לָכֶם רוֹעֶה יָפֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה וְגוֹ'. וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא מֵת מִמִּקְנֵה וְגוֹ'. אָפְלוּ בְּהֵמָה חֶצְיָהּ שֶׁל מִצְרִי וְחֶצְיָהּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לֹא מֵתָה.

שְׁחִין, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמוּ יִשְׂרָאֵל לְחֹם לָהֶם חֲמִין וּלְצַנֵּן לָהֶם צוֹנֵן, לְפִיכָךְ לָקוּ בַּשְּׁחִין, שֶׁלֹּא יָכְלוּ לִגַּע בְּגוּפָן. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: נֶס גָּדוֹל נַעֲשָׂה בַּשְּׁחִין. שֶׁאִם אָדָם זוֹרֵק חֵץ כְּלַפֵּי מַעְלָה, אֵינוֹ מְהַלֵּךְ מֵאָה אַמָּה. וּמֹשֶׁה זָרַק פִּיחַ כִּבְשָׁן מְלֹא חָפְנָיו, מַה שֶּׁאֵי אֶפְשָׁר לְטֹל מְלֹא חָפְנָיו וְאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וְעוֹד נֵס גָּדוֹל הָיָה בַּשְּׁחִין, שֶׁהֶחֱזִיקָה מְלֹא יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה, מְלֹא יָדוֹ שֶׁלּוֹ וְשֶׁל אַהֲרֹן. וְעוֹד נֵס אַחֵר נַעֲשָׂה בַּשְּׁחִין. אָדָם מְפַזֵּר עָפָר קַב אֶחָד, אֵין מְפַזֵּר אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. אֲבָל מֹשֶׁה, נָטַל מְלֹא יָדוֹ וּפִזְּרוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁהָיְתָה אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה.

בָּרָד, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹטְעֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְאִילָנוֹת וּכְרָמִים. לְפִיכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶן בָּרָד וְשִׁבֵּר אִילָנוֹתֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בָרָד. וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד, נֵס בְּתוֹךְ נֵס. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. חַד אָמַר, כִּפְרָטָא דְּרַמָּנָא דְּחַרְצָנֵיתֵהּ מִתְחַמְיָא מִלְּגָאו. וְחַד אָמַר, כְּהָדֵין עֻשְׁשִׁיתָא דְּמַיָּא וּמְשָׁחָא מִתְעָרְבָה כַּחֲדָא וְנוּרָא דְּלִיק מִגַּוַּיהוֹן.

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לִשְׁנֵי לְגְיוֹנוֹת קָשִׁין שֶׁשּׁוֹנְאִין זֶה אֶת זֶה. לְיָמִים הִגִּיעַ זְמַן מִלְחַמְתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. מֶה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ? עָשָׂה שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְהָלְכוּ וְעָשׂוּ שְׁלִיחוּת הַמֶּלֶךְ. כָּךְ אֵשׁ וּבָרָד צָהֳבִין זֶה לָזֶה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִלְחַמְתָּהּ שֶׁל מִצְרַיִם, עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁלוֹם

בֵּינֵיהֶם וְהִכּוּ בְּמִצְרַיִם. הֲוֵי, וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד. הָיָה יוֹשֵׁב מִצְרִי, נִכְוָה בַּבָּרָד. עוֹמֵד, נִכְוָה בָּאֵשׁ, כְּמִשְׁפַּט רְשָׁעִים בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל (תהלים עח, מז). רַבִּי יְהוּדָה בַר שַׁלּוּם אוֹמֵר: מַהוּ וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל? בָּ"א נ"ח מ"ל. וְרַבִּי פִּינְחָס אוֹמֵר: יוֹרֵד בְּפֶלְכִּין וְקוֹצֵץ אֶת הָאִילָנוֹת.

אַרְבֶּה לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל זוֹרְעֵי חִטִּין וּשְׂעוֹרִים, לְפִיכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶן אַרְבֶּה וְאָכְלוּ כָּל מַה שֶּׁזָּרְעוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כֵּיוָן שֶׁבָּא אַרְבֶּה, שָׁמְחוּ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ, נִקַּבֵּץ וְנִשְׂלֹק מֵהֶן, נִמְלֵא מֵהֶן חֲבִיּוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רְשָׁעִים, בַּמַּכָּה שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם אַתֶּם הֱייֹתֶם שְׂמֵחִין. מִיָּד וַיַּהֲפֹךְ ה' רוּחַ יָם חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת הָאַרְבֶּה, לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם. אֲפִלּוּ מַה שֶּׁבַּקְּדֵרוֹת וּבֶחָבִיּוֹת מְלוּחִין, פָּרְחוּ וְהָלְכוּ לָהֶן.

חֹשֶׁךְ לָמָּה? יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו מַשּׂוֹא פָּנִים, וְהוּא חוֹקֵר לֵב וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת. לְפִי שֶׁהָיוּ בְיִשְׂרָאֵל פּוֹשְׁעִין שֶׁהָיָה לָהֶם פַּטְרוֹנִין מִן הַמִּצְרִים, וְהָיָה לָהֶם שָׁם כָּבוֹד וְעֹשֶׁר וְלֹא הָיוּ רוֹצִין לָצֵאת מִמִּצְרַיִם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם אֲנִי אָבִיא עֲלֵיהֶן מַכָּה בְּפַרְהֶסְיָא וְיָמוּתוּ, יֹאמְרוּ הַמִּצְרִים, כְּשֵׁם שֶׁעָבַר עָלֵינוּ, כָּךְ עָבַר עֲלֵיהֶן. לְפִיכָךְ הֵבִיא עַל הַמִּצְרִים אֶת הַחֹשֶׁךְ שִׁלְשָׁה יָמִים, וְלֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם. וּכְתִיב: וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ. אָמַר רַבִּי אַבְדִּימִי בַּר חָמָא: אוֹתוֹ חֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל הָיָה. הָיָה מִצְרִי עוֹמֵד, אֵינוֹ יָכוֹל לֵישֵׁב, יוֹשֵׁב, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד. רָבוּץ, לֹא הָיָה יָכוֹל לְזַקֵּף. הַמַּכּוֹת הָאֵלּוּ, שְׁלֹשָׁה עַל יְדֵי אַהֲרֹן, וּשְׁלֹשָׁה עַל יְדֵי מֹשֶׁה, וּשְׁלֹשָׁה עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַת עַל יְדֵי כֻּלָּן. דָּם צְפַרְדֵּעַ וְכִנִּים שֶׁהָיוּ בָּאָרֶץ, עַל יְדֵי אַהֲרֹן. בָּרָד אַרְבֶּה חֹשֶׁךְ שֶׁהֵן בָּאֲוִיר, עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁכָּךְ שָׁלַט מֹשֶׁה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. עָרוֹב דֶּבֶר מַכַּת בְּכוֹרוֹת, עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּשְׁחִין עַל יְדֵי כֻּלָּן.

וּבִשְׁלֹשֶׁת יְמֵי הָאֲפֵלָה נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרִים וַיַּשְׁאִלוּם. וְהָיָה יִשְׂרָאֵל נִכְנָס לְתוֹךְ בָּתֵּיהֶן שֶׁל מִצְרִים וְהָיוּ שׁוֹאֲלִין מֵהֶן כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלוֹת. אִם הָיוּ אוֹמְרִים אֵין לָנוּ לְהַשְׁאִיל, הָיָה מֵאִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמָּקוֹם שֶׁהָיוּ שָׁם, וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הוּא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל.

סימן טו

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וְיִהְי בָרָד (שמות ט, כב). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ (תהלים קלה, ו). הַשָּׁמַיִם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם (תהלים קטו, טז). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁגָּזַר וְאָמַר: בְּנֵי רוֹמִי לֹא יֵרְדוּ לְסוּרְיָא, וּבְנֵי סוּרְיָא לֹא יַעֲלוּ לְרוֹמִי. כָּךְ כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ

בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, גָּזַר וְאָמַר: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם. כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה, בִּטֵּל אֶת הַגְּזֵרָה הָרִאשׁוֹנָה וְאָמַר: הַתַּחְתּוֹנִים יַעֲלוּ לָעֶלְיוֹנִים, וְהָעֶלְיוֹנִים יֵרְדוּ לַתַּחְתּוֹנִים, וְאֵנִי הַמַּתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי וְגוֹ' (שמות יט, כ). וּכְתִיב: וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה' (שמות כד, א). הֲוֵי, כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ וְגוֹ'.

כְּשֶׁבִּקֵּשׁ אָמַר יְקִוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם (בראשית א, ט). וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ, עָשָׂה אֶת הַיָּם יַבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה (שמות יד, כט). הֲוֵי כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה. בַּשָּׁמַיִם, נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד (שמות ט, כב). וּבָאָרֶץ, נְטֵה אֶת מַטֶּךָ וְהַךְ אֶת עֲפַר הָאָרֶץ. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מֵהֶעְנָיְן, כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי, וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ (שמות ח, יב), שֶׁלֹּא תְמוּת בְּמַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ.

סימן טז

הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר. זְבִדְיָ בֶּן לֵוִי אָמַר: שָׁרַט לוֹ שְׂרִיטָה עַל הַכֹּתֶל. אָמַר לוֹ: כְּשֶׁתַּגִּיעַ הַשֶּׁמֶשׁ לְכָאן מָחָר, יֵרֵד הַבָּרָד. אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ, אֲבָל עָתִיד לִהְיוֹת. אֵימָתַי? בִּימֵי גּוֹג וּמָגוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חָשַׂכְתִּי לְעֵת צָר לְיוֹם קְרָב וּמִלְחָמָה (איוב לח, כג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ וְגוֹ' (יחזקאל לח, כב). וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז. בְּמַכַּת בָּרָד אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע, ה' הַצַּדִּיק וְגוֹ'.

וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטֵּהוּ עַל הַשָּׁמָיִם. כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר וַה', הוּא וּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה. וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה (בראשית כא, א). הוּא וְסַנְקֶלִיטִין שֶׁלּוֹ. וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם (בראשית יט, כד), הוּא וְסַנְקֶלִיטִין שֶׁלּוֹ. וַה' נָתַן קֹלֹת (שמות ט, כג). הוּא וְסַנְקֶלִיטִין שֶׁלּוֹ. וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת. מִתְלַקַּחַת, לְאַחַר שֶׁהָכָּהוּ הַבָּרָד, לוֹקַחְתּוֹ הָאֵשׁ וְשׁוֹרַפְתּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ. רַבִּי פִּינְחָס וְרַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם. רַבִּי פִּינְחָס אָמַר: מַהוּ אֲפִילֹת? פְּלָאִים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶם. וְרַבִּי יְהוּדָה אָמַר: לַקִּישׁוֹת הָיוּ. אָמַר לוֹ רַבִּי פִּינְחָס, וַהֲרֵי כְּתִיב: וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד, וְאַתְּ אוֹמֵר עַל שֶׁהָיוּ קְטַנּוֹת לֹא נֻכּוּ. אֶלָּא פְּלָאִים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶן.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר פַּרְעֹה הָרָשָׁע, ה' הַצַּדִּיק, הַעְתִּירוּ אֶל ה' וַאֲנִי מְשַׁלְּחָן. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: כְּךָ אָמַרְתָּ בַּמַּכָּה הָרִאשׁוֹנָה וְהִתְפַּלַּלְתִּי וְלֹא שִׁלַּחְתָּם. לָמָּתַי אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ? הֱשִׁיבוֹ פַּרְעֹה: חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם, עַכְשָׁיו אֲנִי מְשַׁלְּחָן. כְּשֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה כָּךְ, וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל ה'. וּמָטָר לֹא נִתַּךְ אַרְצָה, תְּלָאן בְּרִפְיוֹן. וְאֵימָתַי יָרְדוּ? בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל הָאֱמוֹרִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְגוֹ' (יהושע י, יא). וְהַשְּׁאָר שֶׁהָיוּ בַּשָּׁמַיִם, יֵרְדוּ עַל גּוֹג וּמָגוֹג לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְהַקּוֹלוֹת הָיוּ תְּלוּיִין.

וְאֵימָתַי יָרְדוּ? בִּימֵי אֱלִישָׁע עַל מַחֲנֵה אֲרָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ אֶת מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב וְקוֹל סוּס וְגוֹ' (מלכים ב ז, ו).

סימן יז

וַיֵּרָא פַּרְעֹה כִּי חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וְגוֹ'. כְּךְ הֵן הָרְשָׁעִים. כָּל זְמַן שֶׁהֵן בְּצָרָה, מַכְנִיעִין עַצְמָן. מִשֶּׁהַצָּרָה עוֹבֶרֶת, חוֹזְרִין לְקִלְקוּלָם. נְבוּכַדְנֶצַּר כְּשֶׁהָיָה בְּצָרָה אָמַר: כְּעַן אֲנָה נְבֻכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרוֹמֵם וּמְהַדַּר לְמֶלֶךְ שְׁמַיָּא דִּי כָל מַעֲבָדוֹהִי קְשׁט וְאׇרְחָתֵה דִּין וְדִי מַהְלְכִין בְּגָוָה יְכֵל לְהַשְׁפָּלָה (דניאל ד, לד).

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן: אִלּוּלֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אֶת הַלְּבָבוֹת וְהַמַּחֲשָׁבוֹת, קִלֵּס נְבוּכַדְנֶצַּר בְּפָסוּק זֶה כְּשֵׁם שֶׁקִּלֵּס דָּוִד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים. נְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר מְשַׁבַּח, דָּוִד אָמַר שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַיִם אֶת ה' (תהלים קמז, יב). נְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר מְרוֹמֵם, דָּוִד אָמַר אֲרוֹמִמְךָ ה' כִּי דִלִּיתָנִי (תהלים ל, ב). נְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר מְהַדַּר, דָּוִד אָמַר הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ (תהלים קד, א). וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עַצְמוֹ בְּגַדְלָה, הִתְחִיל מִתְגָּאֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: עָנֶה מַלְכָּא וְאָמַר הֶלָא דָא הִיא בָבֶל רַבְּתָא דִּי אֲנָה בְנֵיתָהּ לְבֵית מַלְכוּ בִּתְקֶף חִסְנִי וְלִיקַר הַדְרִי (דניאל ד, כז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רָשָׁע, עוֹד אַתְּ מִתְגָּאֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹד מִלְּתָא בְּפֻם מַלְכָּא, קָל מִן שְׁמַיָּא נְפַל, לְךְ אָמְרִין נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא, מַלְכוּתָא עֲדַת מִנָּךְ. הֱוֵי, כָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בְּצָרָה, מַכְנִיעִין עַצְמָן. עָבְרָה הַצָּרָה, חוֹזְרִין לְקִלְקוּלָן. וְכֵן וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא. אֲמוּת הָעוֹלָם מוֹסִיפִין לַחֲטֹא. אֲבָל יִשְׂרָאֵל, תַּם עָוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ, פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת אֱדוֹם וְגוֹ' (איכה ד, כב). אָמֵן.

בא

סימן א

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וִיהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשֹׁךְ וְלֹא מָרוּ אֶת דְּבָרוֹ (תהלים קה, כח). חֹשֶׁךְ שֶׁשָּׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים, קָשֶׁה הָיָה. לָמָּה? עַל שֶׁלֹּא קִבְּלוּ מָרוּת דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָכִים: הַמִּצְרִים רְאוּיִין לִלְקוֹת בַּחֹשֶׁךְ. מִיָּד הִסְכִּימוּ כֻּלָּן כְּאַחַת וְלֹא הִמְרוּ אֶת דְּבָרוֹ. שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשֹׁךְ, אוֹתוֹ חֹשֶׁךְ נָתַן בּוֹ מַמָּשׁ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁסָּרַח עָלָיו עַבְדּוֹ. אָמַר לְאֶחָד: לֵךְ וְהַכֵּהוּ חֲמִשִּׁים מַגְלְבִין. וְהָלַךְ וְהִכָּהוּ מֵאָה, וְהוֹסִיף לוֹ מִשֶּׁלּוֹ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שָׁלַח חֹשֶׁךְ עַל הַמִּצְרִים. וְנִתּוֹסַף הַחֹשֶׁךְ מִשֶּׁלּוֹ. הֱוֵי, שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשֹׁךְ.

סימן ב

נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וִיהִי חֹשֶׁךְ. מֵהֵיכָן הָיָה אוֹתוֹ הַחֹשֶׁךְ? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵחֹשֶׁךְ שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו סֻכָּתוֹ (תהלים יח, יב). רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מֵחֹשֶׁךְ גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ עֵפְתָּה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים וַתֹּפַע כְּמוֹ אֹפֶל (איוב י, כב).

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שָׁמַעְנוּ שֶׁאָדָם מַשְׁמִיעַ תַּלְמוּדוֹ סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ. מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: לְהוֹדִיעֲךָ קֹשְׁטְ אִמְרֵי אֱמֶת לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ (משלי כב, כא). וְכֵן שְׁלֹמֹה אָמַר: סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְגוֹ' (קהלת יב, יג). וְכָאן: צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים. כֵּיוָן שֶׁאָדָם נָטָה לְצַלְמָהּ שֶׁל מִיתָה, הוּא סוֹדֵר תַּלְמוּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים. רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא אָמַר: כֵּיוָן שֶׁבָּא לְהִסְתַּלֵּק, מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים: תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים. הֱוֵי, אֶרֶץ עֵפְתָּה כְּמוֹ אֹפֶל,

וַי לוֹ לְבֵית שֶׁחַלּוֹנוֹ פְּתוּחָה לְתוֹךְ חֹשֶׁךְ. וַתֹּפַע כְּמוֹ אֹפֶל, אוֹר שֶׁלָּה מִתּוֹךְ חֹשֶׁךְ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים, בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה, הֶאֱבַלְתִּי כִסֵּתִי עָלָיו אֶת תְּהוֹם, וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ וַיִּכָּלְאוּ מַיִם רַבִּים (יחזקאל לא, טו). רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אָמַר: בַּמֶּה הָרְשָׁעִים מִתְכַּסִּים בְּגֵיהִנֹּם? בַּחֹשֶׁךְ. חִזְקִיָּה בֶּן רַבִּי אָמַר: הַגִּגִּית הַזּוֹ בַּמֶּה מְכַסִּין אוֹתָהּ? בִּכְלֵי חֶרֶשׂ מִנָּהּ וּבָהּ. כְּשֵׁם שֶׁהֵיא שֶׁל חֶרֶס, כָּךְ מְכַסִּין אוֹתָהּ בִּכְלֵי חֶרֶס. כָּךְ הָרְשָׁעִים, וְהָיָה בְּמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם (ישעיה כט, טו). לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַסֶּה עֲלֵיהֶם אֶת הַתְּהוֹם שֶׁהוּא חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב). זֶה גֵּיהִנֹּם. הֱוֵי, חֹשֶׁךְ שֶׁהֵבִיא עַל הַמְצָרִים מִתּוֹךְ גֵּיהִנֹּם הָיָה. וְיִמַּשׁ חֹשֶׁךְ. כַּמָּה הָיָה אוֹתוֹ חֹשֶׁךְ? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: עָבֶה כְּדִינָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִמַּשׁ חֹשֶׁךְ.

סימן ג

וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: שִׁבְעָה יָמִים שֶׁל חֹשֶׁךְ הָיוּ. כֵּיצַד? שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים מִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וּבַקֵּשׁ לַעֲמֹד, עוֹמֵד. וְהָעוֹמֵד שֶׁבַּקֵּשׁ לֵישֵׁב, יוֹשֵׁב. שְׁלֹשָׁה יָמִים הָאַחֲרוֹנִים, כָּל מִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב, לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲמֹד. וְהָעוֹמֵד אֵינוֹ יָכוֹל לֵישֵׁב. וּמִי שֶׁהוּא רָבוּץ, לֹא הָיָה יָכוֹל לְזַקֵּף. מִנַּיִן? שֶׁכֵּן כָּתוּב: לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, הֲרֵי שְׁלֹשָׁה. וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים, הֲרֵי שִׁשָּׁה.

וְאֵי זֶה הוּא יוֹם הַשְּׁבִיעִי? וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וְגוֹ' וַיֶּאֱר (שמות יד, כ). זֶה יוֹם שֶׁל יָם. וְכֵן בְּמִצְרַיִם, הֶעָנָן מֵאִיר לְיִשְׂרָאֵל וּמַחְשִׁיךְ לַמִּצְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא רָאוּ וְגוֹ' (שמות י, כב).

וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר, וְהָיָה מֵאִיר לְיִשְׂרָאֵל וּמַרְאֶה לָהֶן כָּל כְּלֵי כֶּסֶף וְזָהָב וּשְׂמָלוֹת וְכָל טוּב מִצָּרִים, וּמַה שֶּׁבַּתֵּבוֹת וּבֶחָבִיוֹת וּבַמַּטְמוֹנִיּוֹת הָיָה מַרְאֶה לָהֶן. וְהָיוּ שׁוֹאֲלִין וְנוֹתְנִין לָהֶן בְּעַל כָּרְחָן, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם יִשְׂרָאֵל, הֵרֵי לְךָ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי כְּלִי כָּךְ וְכָךְ. הֱוֵי, וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה.

סימן ד

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כַּמַּקְסִין שֶׁל מְלָכִים הַבִּיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶן אֶת הַמַּכּוֹת. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כְּשֶׁמְּדִינָה מוֹרֶדֶת עָלָיו, מְשַׁלֵּחַ עָלֶיהָ לְגָיוֹנוֹת וּמַקִּיפִים אוֹתָהּ. בַּתְּחִלָּה סוֹכֵר אַמַּת הַמַּיִם שֶׁלָּהֶם. חָזְרוּ, מוּטָב, וְאִם לָאו, מֵבִיא עֲלֵיהֶם קָלָאנִים. חָזְרוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, יוֹרֶה בָּהֶם חִצִּים. חָזְרוּ, הֲרֵי מוּטָב. וְאִם לָאו, מֵבִיא עֲלֵיהֶם בַּרְבָּרִיִּים. חָזְרוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מֵבִיא עֲלֵיהֶם דּוֹרְמַסְיוֹת. חָזְרוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, זוֹרֵק בָּהֶם נֵפֶט. חָזְרוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶן אַבְנֵי בְּלִסְטְרָאוֹת. חָזְרוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מְגָרֶה בָּהֶן אֻכְלוֹסִין הַרְבֵּה. חָזְרוּ, יָפֶה. וְאִם לָאו, אוֹסֵר אוֹתָן בְּבֵית הָאֲסוּרִין. חָזְרוּ, יָפֶה. וְאִם לָאו, הוֹרֵג גְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא עַל הַמִּצְרִים כַּמַּקְסִין שֶׁל מְלָכִים. בַּתְּחִלָּה סָכַר אַמַּת הַמַּיִם שֶׁלָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּהֲפֹךְ לְדָם יְאֹרֵיהֶם (תהלים עח, מד). לֹא חָזְרוּ, הֵבִיא עֲלֵיהֶם קָלָאנִים, אֵלּוּ צְפַרְדְּעִים. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר: קִרְקוּרָן הָיָה קָשֶׁה לָהֶם מֵהַשְׁחָתָם. לֹא חָזְרוּ, יָרָה עֲלֵיהֶם חִצִּים, אֵלּוּ הַכִּנִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה, הָיוּ נִכְנָסִים בְּגוּפָם שֶׁל מִצְרִים כְּחִצִּים. לֹא חָזְרוּ, הֵבִיא עֲלֵיהֶן בַּרְבָּרִיִּים, זֶה עָרוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב (תהלים עח, מה). לֹא חָזְרוּ, הֵבִיא עֲלֵיהֶם דּוֹרְמַסְיוֹת, זֶה הַדֶּבֶר וְהָרַג אֶת מִקְנֵיהֶם. לֹא חָזְרוּ, הֵבִיא עֲלֵיהֶם נֵפֶט, זֶה הַשְּׁחִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם. לֹא חָזְרוּ, הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אַבְנֵי בְּלִסְטְרָאוֹת, זֶה הַבָּרָד. לֹא חָזְרוּ, גִּירָה בָּהֶן אֻכְלוֹסִין הַרְבֵּה, זֶה אַרְבֶּה. לֹא חָזְרוּ, חֲבָשָׁן בְּבֵית הָאֲסוּרִים, זֶה חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה. לֹא חָזְרוּ, הָרַג גְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר.

כָּל מַה שֶּׁחָשְׁבוּ הַמִּצְרִים עַל יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵבִיא עֲלֵיהֶן. חָשְׁבוּ שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹאֲבִין מֵימֵיהֶן לְפִיכָךְ וַיַּהֲפֹךְ יְאוֹרֵיהֶם לְדָם. חָשְׁבוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ טוֹעֲנִין פְּרַגְמַטֵיהֶן, הֵבִיא עֲלֵיהֶם צְפַרְדְּעִים וְהָיְתָה מְשָׁרֶפֶת אוֹתָן. חָשְׁבוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין לָהֶם בָּאָרֶץ, הִרְחִישׁ אֶת הָאָרֶץ כִּנִּים. חָשְׁבוּ שֶׁיִּהְיוּ טוֹעֲנִין אוֹתָן כַּפַּדְגוֹג, שָׁלַח בָּהֶן עָרוֹב, אֲרָיוֹת, זְאֵבִים, נְמֵרִים וְדֻבִּים וּנְשָׁרִים. הָיָה לְמִצְרֵי חֲמִשָּׁה בָּנִים, וְהָיָה נוֹתְנָן לְיִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיאָן לַשּׁוּק בְּיָדוֹ. בָּא אַרְי נוֹטֵל אֶחָד, זְאֵב נוֹטֵל אֶחָד, דֹּב אֶחָד, נָמֵר אֶחָד, נָשֶׁר אֶחָד. הָיָה נִכְנָס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל מִצְרִי לְבַדּוֹ, אוֹמֵר לוֹ: הֵיכָן בָּנֶיךָ? הוּא אוֹמֵר לוֹ: אֶעֱשֶׂה חֶשְׁבּוֹן. בָּא הָאַרְי נָטַל אֶחָד, וְהַזְּאֵב אֶחָד, הַדֹּב אֶחָד, וְנָמֵר אֶחָד, וְנָשֶׁר אֶחָד.

חָשְׁבוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רוֹעִין אֶת מִקְנֵיהֶם, שָׁלַח בָּהֶן אֶת הַדֶּבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה וְגוֹ'. חָשְׁבוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מְחַמִּין לָהֶן חַמִּין, שָׁלַח בָּהֶן אֶת הַשְּׁחִין. חָשְׁבוּ לְסָקְלָם בָּאֲבָנִים, הֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת הַבָּרָד. חָשְׁבוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כּוֹרְמֵיהֶן, הֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת הָאַרְבֶּה וְאָכַל אִילָנוֹתֵיהֶן, וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֵת כָּל פְּרִי הָעֵץ. חָשְׁבוּ לַחֲבשׁ אוֹתָם בְּבֵית הָאֲסוּרִין, הֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת הַחֹשֶׁךְ. חָשְׁבוּ לַהֲרֹג אוֹתָם, וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר. חָשְׁבוּ לְשַׁקְּעָן אוֹתָן בַּמַּיִם, וְנָעַר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף (תהלים קלו, טו).

וְכָל מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם, הוּא עָתִיד לְהָבִיא עַל אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּאֲשֶׁר שָׁמַע לְמִצְרַיִם יְחִילוּ כְּשֵׁמַע צוֹר (ישעיה כג, ה). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב צוֹר מָלֵא, בְּצוֹר הַמְּדִינָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְכָל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב צֹר חָסֵר, בְּמַלְכוּת אֱדוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא מְצֻרָה לְיִשְׂרָאֵל. מִי שֶׁפָּרַע מִן הָרִאשׁוֹנִים, יִפָּרַע מֵאֱדוֹם. בְּמִצְרַיִם, הִכָּה בְּדָם. בָּאֱדוֹם, וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְגוֹ', הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם (יואל ג, ג-ד). בְּמִצְרַיִם, צְפַרְדְּעִים, שֶׁהָיָה קוֹלָן קָשֶׁה. וּבֶאֱדוֹם, קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל (ישעיה סו, ו). בְּמִצְרַיִם, כִּנִּים, וְהַהּ אֶת עֲפַר הָאָרֶץ. וּבֶאֱדוֹם, וְנֶהְפְּכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית (ישעיה לד, ט). בְּמִצְרַיִם, עָרוֹב. וּבֶאֱדוֹם וִירֹשׁוּהָ קָאַת וְקִפֹּד וְיַנְשׁוֹף וְעֹרֵב יִשְׁכְּנוּ בָהּ (ישעיה לד, יא). רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר: חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה שִׁמְּשׁוּ בְּמִצְרַיִם. אֲבָל תֹּהוּ וָבֹהוּ לֹא שִׁמְּשׁוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא עֲתִידִין לְשַׁמֵּשׁ. וְהֵיכָן עֲתִידִין לְשַׁמֵּשׁ. בִּכְרָךְ גָּדוֹל שֶׁבְּקַפּוֹטְקְיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָטָה עָלֶיהָ קַו תֹּהוּ וְאַבְנֵי בֹהוּ (ישעיה לד, יא).

וְרַבָּנָן אָמְרֵי: אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים (ישעיה ס, ב). אֲבָל יִשְׂרָאֵל, וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה' וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה (ישעיה ס, ב).

בְּמִצְרַיִם דָּבֶר. וּבֶאֱדוֹם, וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בַּדָּבֶר וּבַדָּם (יחזקאל לח, כב). בְּמִצְרַיִם שְׁחִין. וּבֶאֱדוֹם, הֶמֵּק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם (זכריה יד, יב) בְּמִצְרַיִם, בָּרָד. וּבֶאֱדוֹם, וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ (יחזקאל לח, כב). בְּמִצְרַיִם, אַרְבֶּה. וּבֶאֱדוֹם, בֶּן אָדָם אֱמֹר לְצִפּוֹר כָּל כָּנָף וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה הִקָּבְצוּ (יחזקאל לט, יז) בְּמִצְרַיִם חֹשֶׁךְ וְנָטָה עָלֶיהָ קַו תֹּהוּ וְאַבְנֵי בֹהוּ (ישעיה לד, יא), בְּמִצְרַיִם נָגַף בְּכוֹרֵיהֶם. וּבֶאֱדוֹם, שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן כֻּלָּם וְכָל צִדֹנִים (יחזקאל לב, ל).

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: וְיָרְדוּ רְאֵמִים עִמָּם (ישעיה לד, ז), וְיָרְדוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה עִמָּם. בְּמִצְרַיִם, פָּרַע מֵאֱלִילֵיהֶם וְאַחַר כָּךְ פָּרַע מֵהֶם. וּבֶאֱדוֹם, פּוֹרֵעַ מִן הַשֹּׁר שֶׁלָּהֶם תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה (ישעיה כד, כא).

ממכילתא דרבי ישמעאל

סימן ה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. וְכִי לֹא הָיָה הַדִּבּוּר אֶלָּא לְמֹשֶׁה בִּלְבַד? וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן? כְּשֵׁם שֶׁהָיָה מֹשֶׁה כְּלוּל לַדִּבְּרוֹת, כָּךְ אַהֲרֹן. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִם אַהֲרֹן? דִּכְתִיב: וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. לְמֹשֶׁה וְלֹא לְאַהֲרֹן, אַף כָּאן לְמֹשֶׁה וְלֹא לְאַהֲרֹן. וּמִפְּנֵי מָה לֹא דִּבֶּר עִם אַהֲרֹן? בִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אִם כֵּן, נִמְצֵאתָ מְמַעֵט כְּבוֹד אַהֲרֹן. לֹא שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כָּל מָקוֹם שֶׁשְּׁנֵיהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד, שְׁנֵיהֶם שָׁוִים. בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם (בראשית ב, ד), שְׁנֵיהֶם שָׁוִים. כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ (שמות כ, יב). שְׁנֵיהֶם שָׁוִים. וְיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה (במדבר יד, ו), שְׁנֵיהֶם שָׁוִין. וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שְׁנֵיהֶם שָׁוִין.

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, חוּץ לַכְּרָךְ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁלֹּא נִמְצֵאת שְׁכִינָה בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת כַּפַּי (שמות ט, כט). לָמָּה? שֶׁהָיְתָה אֶרֶץ מִצְרַיִם מְלֵאָה גִּלּוּלִים. לְכָךְ כְּתִיב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם.

וְלָמָּה נִמְצֵאת שְׁכִינָה בְּמִצְרַיִם? לְלַמֶּדְךָ עַד שֶׁלֹּא נִבְחֲרָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הָיוּ כָּל הָאֲרָצוֹת כְּשֵׁרוֹת לַדִּבּוּר. מִשֶּׁנִּבְחֲרָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נִפְסְלוּ כָּל הָאֲרָצוֹת. עַד שֶׁלֹּא נִבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם, הָיְתָה כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁרָה לַדִּבּוּר, מִשֶּׁנִּבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם, נִסְתַּלֵּק הַדִּבּוּר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. עַד שֶׁלֹּא נִבְחַר בֵּית הָעוֹלָמִים, הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם רְאוּיָה לַשְּׁכִינָה. מִשֶּׁנִּבְחַר בֵּית הָעוֹלָמִים, יָצְתָה יְרוּשָׁלַיִם, דִּכְתִיב: כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן, אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ (תהלים קלב, יג). וְאוֹמֵר: זֹאת מְנוּחָתִי עָדֵי עַד, פֹּה אֵשֵׁב כִּי אִוִּתִיהָ (תהלים קלב, יד). עַד שֶׁלֹּא נִבְחַר אַהֲרֹן, הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִין לַכְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִיא וְגוֹ' (במדבר יח, יט). מִשֶּׁנִּבְחַר, נִפְסְלוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית וְגוֹ' (במדבר כה, יג). עַד שֶׁלֹּא נִבְחַר דָּוִד, הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִין לִמְלוּכוּת. מִשֶּׁנִּבְחַר דָּוִד, יָצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וְלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת לֵאלֹהֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (עזרא ד, ג).

וְלָמָּה נִדְבַּר עִם הַנְּבִיאִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ? בִּזְכוּת אָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע וְגוֹ' (ירמיה לא, יד). וּכְתִיב: כֹּה אָמַר ה' מְנָעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְגוֹ' (ירמיה לא, טו). וְאַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ לֹא נִדְבַּר עִם הַנְּבִיאִים אֶלָּא בְּמָקוֹם טָהוֹר. שֶׁכֵּן אַתָּ מוֹצֵא בְּדָנִיֵּאל, וַאֲנִי הָיִיתִי עַל אוּבַל אוּלָי (דניאל ח, ב). וְכֵן וַאֲנִי הָיִיתִי עַל יַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל הוּא חִדֶּקֶל (דניאל י, ד). וְכֵן יְחֶזְקֵאל אוֹמֵר: וַאֲנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה עַל נְהַר כְּבָר (יחזקאל א, א). זֶה חִדֶּקֶל. מִשֶּׁנִּדְבַּר עִמּוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: קוּם צֵא אֶל הַבִּקְעָה וְשָׁם אֲדַבֵּר אוֹתָךְ (יחזקאל ג, כב).

סימן ו

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הֶרְאָה לוֹ הַיָּרֵחַ בַּלַּיְלָה וְאָמַר לוֹ: כָּזֶה אַתֶּם רוֹאִים וְקוֹבְעִים כֵּן הֲלָכָה לְדוֹרוֹת. וְלִמֵּד לָהֶם מוֹלַד לְבָנָה וְאָמַר לָהֶם: עַד עַכְשָׁו אֲנִי הָיִיתִי מְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנִים, וַהֲרֵי כְּבָר מָסַרְתִּי לָכֶם, מֵעַכְשָׁו הַתְחִילוּ לִמְנוֹת. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה, זֶה נִיסָן וְאִין אַחֵר נִיסָן. מִדְּתִשְׁרֵי כְּתִיב בּוֹ (שמות לד, כב) חַג הָאָסִיף תְּקוּפַת, לְלַמֶּדְךָ, חֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַג וְקָרוּי אָסִיף. וּתְקוּפַת הַשָּׁנָה, שֶׁשָּׁנָה יוֹצְאָה בּוֹ וְקָרוּי שְׁבִיעִי, זֶה תִּשְׁרֵי שֶׁהוּא שְׁבִיעִי לְנִיסָן. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה, זֶה נִיסָן. זֶכֶר לַדָּבָר, בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא חֹדֶשׁ נִיסָן (אסתר ג, ז), וְהוּא רֹאשׁ חֳדָשִׁים וְרֹאשׁ לָרְגָלִים, דִּכְתִיב בַּתְּחִלָּה: חַג הַמַּצּוֹת וְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וְחַג הַסֻּכּוֹת (דברים טז, טז).

סימן ז

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, יוֹצְרוֹ חָלָקוֹ. וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר, הוּא בְּעַצְמוֹ וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. אֲפִלּוּ הָיָה אָדָם בְּמָקוֹם אַחֵר וּבְכוֹרוֹ בְּמִצְרַיִם, מֵת. כּוּשׁ וּפוּט וְלוּד מְנַיִן שֶׁמֵּתוּ בְּכוֹרֵיהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּךְ כָּל בְּכוֹר בְּמִצְרַיִם רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאָהֳלֵי חָם (תהלים עח, נא). מִבְּכֹר פַּרְעֹה, הוּא נִשְׁתַּיֵּר מִכָּל הַבְּכוֹרוֹת, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ. וּבְעַל צָפֹן נִשְׁאַר מִכָּל אֱלִילֵיהֶן, לְהַטְעוֹתָן בּוֹ, לָקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם (איוב יב, כג). עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי, הַשְּׁבוּיִים לָמָּה לָקוּ? לְפִי שֶׁהָיוּ שְׂמֵחִים בְּכָל גְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ מִצְרַיִם עַל יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה (משלי יז, ה). וְלֹא תֹאמַר שְׁבוּיִים בִּלְבַד, אֶלָּא אַף עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרֵחָיִם, שֶׁהָיוּ מְשֻׁעְבָּדִין לָרֵחַיִם. עַד בְּכוֹר בְּהֵמָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, יִרְאָתֵנוּ קָשָׁה, שֶׁלֹּא שָׁלְטָה בָהֶם פֶּרְעָנוּת.

וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה. יָכוֹל בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹמְדִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: לַיְלָה. יָכוֹל עַל יְדֵי שָׂרִים וְשָׂרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: הוּא. הוּא הָיָה מַחֲזִיר עַל פִּתְחֵיהֶן שֶׁל עֲבָדָיו וּמַעֲמִידָן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמְּקוֹמוֹ וְהוֹלֵךְ עִמָּהֶם וְאוֹמֵר: הֵיכָן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שְׁרוּיִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: כָּךְ צִוָּנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַתָּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר, וְכִי גַּנָּבִים אֲנַחְנוּ שֶׁנֵּצֵא בַּלַּיְלָה, לֹא נֵצֵא אֶלָּא בְּיָד רָמָה לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם.

וְלָמָּה בָּא הוּא וַעֲבָדָיו? לוֹמַר לְךָ שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ פַּרְעֹה אַל תֹּסֶף רְאוֹת פָּנַי (שמות י, כח), אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא אֹסֵף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ. וְלֹא נֵצֵא מִכָּאן עַד שֶׁיֵּרְדוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלַי וְגוֹ'. מִכָּאן שֶׁחָלַק מֹשֶׁה כָּבוֹד לַמַּלְכוּת, שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ אַתָּה וְכָל עֲבָדֶיךָ. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה. וְיוֹסֵף חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת, בִּלְעֲדֵי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה

(בראשית מא, טז). יַעֲקֹב חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת, וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב (בראשית מח, ב). אֱלִיָּהוּ חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת וְיַד ה' הָיְתָה אֶל אֱלִיָּהוּ וְגוֹ' (מלכים א יט, א). חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה חָלְקוּ כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. וְכֵן דָּנִיֵּאל.

קוּמוּ צְאוּ. אָמַרְתִּי לָכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים, אָמַרְתֶּם בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ, קוּמוּ צְאוּ (שמות ב, לא) גַּם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַרְתִּי רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג, אָמַרְתֶּם גַּם מִקְנֵינוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה, גַּם צֹאנְכֶם גַּם בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וְלֵכוּ, וּלְוַאי שֶׁתֵּלְכוּ כְּבָר. אָמַרְתֶּם גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵינוּ וְגוֹ', קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וְלֵכוּ, וּבֵרַכְתֶּם גַּם אֹתִי (שמות ב, לא).

סימן ח

וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ, לֹא הֶחְמִיץ. וְכֵן לֶעָתִיד לָבֹא, יִשְׁבּוֹת מֵעִיר מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד חֲמָצָתוֹ (הושע ז, ד). מִשְׁאַרְתָּם, זֶה שִׁיּוּרֵי מַצָּה וּמָרוֹר. אַתָּה אוֹמֵר שִׁיּוּרֵי מַצָּה וּמָרוֹר, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא פְּסָחִים. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר, הֲרֵי שִׁיּוּרֵי פְּסָחִים. עַל שִׂכְמָם. וְכִי לֹא הָיָה לָהֶם בְּהֵמָה? וְהָא כְּתִיב וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר וּמִקְנֶה כָּבֵד, אֶלָּא שֶׁהָיוּ מְחַבְּבִין אֶת הַמִּצְוָה, לְכָךְ כְּתִיב עַל שִׂכְמָם.

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת. לָמָּה? שֶׁהַכְּסוּת חֲבִיבָה עֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִכֶּסֶף וְזָהָב. וַה' נָתַן אֶת חֵן וְגוֹ', עֲדַיִן אֵינָן שׁוֹאֲלִין וְהֵן נוֹתְנִין לָהֶם. וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם, אֲפִלּוּ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, נִתֶּכֶת וְחָזְרָה כְּבַתְּחִלָּה וְנָטְלוּ אֶת הַכֹּל. וּבְזַת הַיָּם גְּדוֹלָה מִבִּזַּת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּבְאִי בַּעֲדֵי עֲדָיִים וְגוֹ' (יחזקאל טז, ז).

סימן ט

וַיִּסְּעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס. מֵרַעְמְסֵס לְסֻכּוֹת אַרְבָּעִים פַּרְסָה, וְהָיָה קוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נִשְׁמָע מִסֻּכּוֹת. וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי אָבָק שֶׁזָּרָק, הָלַךְ מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וּמִצְרַיִם מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם, וְכָל שֶׁכֵּן קוֹלוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: סֻכּוֹת, אֵלּוּ עֲנָנִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה (ישעיה ד, ה). וְכֵן לֶעָתִיד לָבֹא, וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם וְגוֹ' (ישעיה ד, ו). לְבַד מִטַּף, קְטַנִּים וְנָשִׁים. וַיֹּאפוּ, לָשׁוּ וְלֹא הִסְפִּיקוּ לְאֲפוֹת עוּגוֹת. וְאֵין עוּגָה אֶלָּא לְשׁוֹן חֲרָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ עֲשִׂי לִי מִשָּׁם עֻגָה קְטַנָּה (מלכים א יז, יג). נֶס גָּדוֹל נַעֲשָׂה לָהֶן, שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם שִׁשִּׁים פְּעָמִים, עַד שֶׁיָּרַד לָהֶן אֶת הַמָּן. וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם, לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא אָמְרוּ הֵיאַךְ נֵצֵא לַמִּדְבָּרוֹת וְלַיָּם וְאֵין לָנוּ צֵדָה, מִלְמֵד, שֶׁהֶאֱמִינוּ. וַעֲלֵיהֶם מִפֹּרֶשׁ בַּקַּבָּלָה, הָלוֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹ' (ירמיה ב, ב) וּמַה שְׂכָרָן? קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' (ירמיה ב, ג).

וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וּכְתִיב: וְעַבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (בראשית טו, יג). הֲרֵי שְׁנֵי פְּסוּקִים מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה. כֵּיצַד? עַד שֶׁלֹּא נוֹלַד יִצְחָק, נִגְזְרָה גְּזֵרָה. וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק, חִשֵּׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ (בראשית טו, יג). וְאַבְרָהָם חִשֵּׁב מִשְּׁעַת הַגְּזֵרָה. כְּתִיב אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וּכְתִיב וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה (בראשית טו, טז). הָא כֵּיצַד? עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, אֶגְאָלֵם לְדוֹרוֹת. וְאִם לָאו, לְשָׁנִים. וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְגוֹ'. כְּשֶׁהִגִּיעַ הַקֵּץ, לֹא עִכְּבָם כְּהֶרֶף עַיִן. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן נִגְזְרָה גְּזֵרָה וְנִדְבַּר עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ בֵּין הַבְּתָרִים. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן בָּאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְבַשְּׂרוֹ עַל יִצְחָק. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן נוֹלַד יִצְחָק. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ מִמִּצְרַיִם. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן עֲתִידִין לְהִגָּאֵל מִשִּׁעְבּוּד גָּלֻיּוֹת. וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה. קֵץ אֶחָד לְכֻלָּם.

לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַה' לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה, שֶׁבּוֹ עֲתִידִין לְהִגָּאֵל, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּתִשְׁרֵי עֲתִידִין לְהִגָּאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר וְגוֹ' (תהלים פא, ד). הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה, הוּא הַלַּיְלָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, בַּלַּיְלָה הַזֶּה אֲנִי גוֹאֵל אֶת בָּנֶיךָ. שִׁמֻּרִים, צְרִיכִין יִשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּמֵּר בּוֹ בַּלַּיְלָה.

סימן י

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח. יֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת כְּלָל בַּתְּחִלָּה וּפֶרֶט לְבַסּוֹף. אֵלּוּ הֵן: וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים (שמות יט, ו) פֶּרֶט. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות יט, ו) כְּלָל. זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה (במדבר יט, ב) כְּלָל. אָדָמָה פֶּרֶט. זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כְּלָל. כָּל בֶּן נֵכָר פֶּרֶט. כְּלָל וּפֶרֶט, אֵין בִּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבִּפְרָט. זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח. אֵין לִי אֶלָּא פֶּסַח מִצְרַיִם, פֶּסַח דּוֹרוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: כְּכָל חֻקֹּתָיו וּכְכָל מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ (במדבר ט, ג). כָּל בֶּן נֵכָר, אֶחָד יִשְׂרָאֵל רָשָׁע, וְאֶחָד גּוֹי בְּמַשְׁמָע. וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת כֶּסֶף, עֶבֶד אִישׁ וְלֹא עֶבֶד אִשָּׁה וְקָטָן, תַּלְמוּד לוֹמַר: מִקְנַת כֶּסֶף, מִכָּל מָקוֹם.

תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר. תּוֹשָׁב, זֶה גֵּר שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בִּלְבַד, אֲבָל שְׁאָר אִסּוּרִין עוֹשֶׂה. שָׂכִיר, זֶה עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. מַה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת פֶּסַח פָּסַל בּוֹ אֶת הָעֶרֶל, אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה (ויקרא כב, י), פָּסַל בּוֹ אֶת הָעֶרֶל.

בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל. וְהָא כְתִיב: עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם, הָא לְמַדְנוּ שֶׁנֶּאֱכָל פֶּסַח בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת. וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם בְּבַיִת אֶחָד, בַּחֲבוּרָה אֶחָת. כֵּיצַד בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת? הָיוּ יוֹשְׁבִין וְנִבְקְעָה עֲלֵיהֶם קוֹרָה, יָצְאוּ לַחוּץ. יָרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים וְנִכְנְסוּ לַבַּיִת, הֲרֵי זוֹ בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת. אִם כֵּן, מַהוּ לֹא תּוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה, חוּץ לַחֲבוּרָה. מִן הַבָּשָׂר, בָּשָׂר שֶׁבְּחוּצָה לָעֻצֶם וְלֹא מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הָעֻצֶם. וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ. בּוֹ לֹא תִשְׁבְּרוּ, וּשְׁאָר קָדָשִׁים

קַלִּים אֵינוֹ עוֹבֵר עַל מִצְוַת לֹא תַשְׁבִּרוּ. כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל (שמות יב, כא), לָמָּה? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם (שמות יב, כא). מַגִּיד שֶׁפֶּסַח דּוֹרוֹת בְּעַרְבוּבְיָא. וְכִי יָגוּר אִתְּךָ

גֵּר (שמות יב, מח). יָכוֹל כְּשֶׁנִּתְגַּיֵּר יַעֲשֶׂה פֶּסַח מִיָּד? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ. מָה אֶזְרָח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אַף גֵּר בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר. וְאִם נִתְגַּיֵּר בֵּין שְׁנֵי פְּסָחִים, יַעֲשֶׂה פֶּסַח שֵׁנִי. הִמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר. מִילַת זְכָרִים וּמִילַת עֲבָדִים מְעַכְּבִין בּוֹ. הֲרֵי שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי מִצְוֹת, מִצְוַת מִילָה וּמִצְוַת פֶּסַח, אֵיזוֹ מֵהֶן קוֹדֶם. הִמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר קוֹדֶם, וְאַחַר כָּךְ וְאָז יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ. תּוֹרָה אַחַת, הַשְׁוָה הַכָּתוּב גֵּר לָאֶזְרָח לְכָל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה.

סימן יא

קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר. זוֹ אַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, כְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט. קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר, כְּלָל זְכָרִים וּנְקֵבוֹת. יָכוֹל כֹּל שֶׁנּוֹלַד רִאשׁוֹן בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה יִהְיֶה בְּכוֹר? תַּלְמוּד לוֹמַר: כָּל הַבְּכוֹר וְגוֹ' הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ (דברים טו, יט). זָכָר וְלֹא נְקֵבָה. יָכוֹל יוֹצֵא דֹּפֶן יְהֵא בְּכוֹר? תַּלְמוּד לוֹמַר: כָּל פֶּטֶר רֶחֶם. עַד שֶׁיְּהֵא זָכָר פּוֹתֵחַ רֶחֶם. בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה (שמות יג, ב). מֻקְדָּשׁ בְּכוֹר אָדָם לִבְכוֹר בְּהֵמָה. מַה בְּהֵמָה נֶפֶל פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה, אַף אָדָם פָּטוּר. יָצְאוּ לְוִיִּם, שֶׁאֵין לָהֶם בְּכוֹר אָדָם וְלֹא בְּכוֹר בְּהֵמָה.

בְּכוֹר אָדָם, מִבֶּן שְׁלֹשִׁים יוֹם חַיָּב לִפְדּוֹתוֹ. פְּחוֹת מִכָּאן, נֶפֶל. בְּכוֹר בְּהֵמָה, שְׁמוֹנָה יָמִים. פְּחוֹת מִכָּאן, נֶפֶל. כְּתִיב וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה (במדבר, יח). וּבַבְּהֵמָה כְּתִיב: וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה (ויקרא כב, ז). יָכוֹל יוֹלִיכֶנּוּ לְבֵית הַבְּחִירָה דְּכְתִיב וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה וְגוֹ' וּבְכֹרֹת בְּקָרְכֶם וְצֹאנְכֶם (דברים יב, ו). תַּלְמוּד לוֹמַר: תִּפְדֶּה. בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה, יִפְדֶּנּוּ מִכֹּהֵן. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: תַּקְדִּישׁ? (דברים טו, יט), הַקְדִּישֵׁהוּ שֶׁתְּקַבֵּל שָׂכָר. לֹא הִקְדַּשְׁתּוֹ, הֲרֵי הוּא קָדוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי הוּא, מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: תַּקְדִּישׁ? כְּדֵי שֶׁתְּקַבֵּל עָלָיו שָׂכָר.

כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, וּבֵעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר (ויקרא ו, ה). וְהָא כְתִיב: וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר (ישעיה מ, טז). אֶלָּא כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר. כַּיּוֹצֵא בּוֹ אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ וְגוֹ' (שמות כט, לא). וְהָא כְתִיב וְחַיְתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה (ישעיה מ, טז). אֶלָּא כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר. כַּיּוֹצֵא בּוֹ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח). וְהָא כְתִיב: הַלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד), אֶלָּא כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה (שמות יג, ג). וְאוֹמֵר: לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ (דברים טז, ג). וְכִי בַּיּוֹם מַזְכִּירִין וּבַלַּיְלָה לָאו? זוֹ מִדְרָשׁ דְּרַשׁ בֶּן זוֹמָא, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ וְגוֹ' כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ. הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. לֹא יֵאָכֵל חָמֵץ (שמות יג, ג).

לַעֲשׂוֹת אֶת הַמַּאֲכִיל כָּאוֹכֵל. לֹא יֹאכַל, לֹא הוּא וְלֹא דָמָיו, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה. הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא יֹאכַל חָמֵץ וְסָמִיךְ לֵהּ הַיּוֹם? לְמֵד שֶׁיּוֹם אֶחָד אָכְלוּ יִשְׂרָאֵל מַצָּה בְּמִצְרַיִם. חֹדֶשׁ הָאָבִיב. חֹדֶשׁ שֶׁהוּא כָּשֵׁר לָכֶם, לֹא חַמָּה וְלֹא גְּשָׁמִים. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא כָּשֵׁר? כְּתִיב הָכָא חֹדֶשׁ הָאָבִיב. וּכְתִיב הָתָם אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת (תהלים סח, ז). אֵין בַּכּוֹשָׁרוֹת אֶלָּא חֹדֶשׁ שֶׁהוּא כָּשֵׁר לֹא חַמָּה וְלֹא גְּשָׁמִים.

דָּבָר אַחֵר, בַּכּוֹשָׁרוֹת, רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר: בְּכִי וְשִׁירוֹת, אֵלּוּ בּוֹכִין וְאֵלּוּ מְשׁוֹרְרִין. מִצְרַיִם בּוֹכִין, כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת. וְיִשְׂרָאֵל מְשׁוֹרְרִים, קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין ה' עֹשָׂה חָיִל (תהלים קיח, טו). רַבִּי אוֹמֵר: בַּכּוֹשָׁרוֹת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹהֵג עִם יִשְׂרָאֵל כַּשְּׁרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה (תהלים סח, ז). סוֹרְרִים כְּתִיב, וְכֵן הָיוּ, אֶלָּא שֶׁנֶּהֱגַ עִמָּם בְּכַשְּׁרוּת. בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב, הַתְחִילוּ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנִים.

סימן יב

וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ חֲמִשָּׁה עֲמָמִין שֶׁהֵן שִׁבְעָה. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע. וְהֵיכָן נִשְׁבַּע? לְאַבְרָהָם, בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ וְגוֹ' (בראשית טו, יח). לְיִצְחָק גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ וְגוֹ' (בראשית כו, ג). לְיַעֲקֹב, הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה (בראשית כח, יג). וְעָבַדְתֶּם אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת (שמות ב, כב). כַּעֲבוֹדָה שֶׁעֲבַדְתֶּ בְּמִצְרַיִם, כֵּן עֲשֵׂה לְדוֹרוֹת. וְלָנוּ הֵיכָן נִשְׁבַּע? וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי (שמות ו, ח). אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי. לָמָּה זָכָה כְּנַעַן שֶׁנִּקְרֵאת הָאָרֶץ עַל שְׁמוֹ? כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע שֶׁיִּשְׂרָאֵל בָּאִין, פִּנָּה אֶת הַמָּקוֹם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה פִּנִּיתָ אֶת הַמָּקוֹם, תִּקָּרֵא הָאָרֶץ עַל שִׁמְךָ, וְאֶתֵּן לְךָ אֶרֶץ יָפָה כְּאַרְצֶךָ. וְאֵיזוֹ? זוֹ אַפְרִיקָא. וּנְתָנָהּ לָךְ (שמות יג, יא). שֶׁלֹּא תֹּאמַר יָרַשְׁתִּי אוֹתָהּ מֵאֲבוֹתַי.

וְהַעֲבַרְתָּ כָל פֶּטֶר רֶחֶם לַה', אֵין הַעֲבָרָה אֶלָּא הַפְרָשָׁה. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בַּנְּחָלוֹת, וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ (במדבר כז, ח). שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: וְהַעֲבַרְתָּ מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט (ויקרא כז, לב). שׁוֹמֵעַ אֲנִי אַף הַיָּתוֹם בְּמַשְׁמָע. נֶאֱמַר כָּאן עֲבוֹדָה (במדבר יח, כא). מַה לְהַלָּן אֵין קְדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו אֶלָּא בְּחַיֵּי אִמּוֹ, אַף עֲבוֹדָה הָאֲמוּרָה כָּאן אֵין קְדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו אֶלָּא בְּחַיֵּי אִמּוֹ. אִי מַה כָּאן זְכָרִים, אַף לְהַלָּן זְכָרִים. תַּלְמוּד לוֹמַר: כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת בְּמַשְׁמָע. וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֶר, שֶׁשִּׁגְּרַתּוּ אִמּוֹ, יְהֵא פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה, וְהַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ בְּכוֹר.

אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ, חוּץ מִן הַמּוֹכֵר עֶבֶד בְּהֵמְתּוֹ לְגוֹי. וְהַלּוֹקֵחַ עֶבֶד בְּהֵמְתּוֹ מִגּוֹי, יָכוֹל יְהֵא חַיָּב? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ (דברים טו, יט). הַזְכָּרִים לַה'. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי:

מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, רֶחֶל שֶׁלֹּא בִּכְּרָה, וּכְשֶׁיָּלְדָה יָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים וְיָצְאוּ רָאשֵׁיהֶם כְּאַחַת, שְׁנֵיהֶם לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: הַזְּכָרִים לַה' (שמות יג, יב). וְכָל פֶּטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה. וְלֹא בְּעֶגֶל וְלֹא בְּחַיָּה וְלֹא בִּשְׁחוּטָה וְלֹא בִּכְלָאַיִם וְלֹא בְּכוֹי. פֶּטֶר חֲמוֹר אַתָּה פּוֹדֵהוּ וְלֹא שְׂאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה. וּמַאי פְּדֹה תִּפְדֶּה (במדבר יח, טו). פְּדֹה, פֶּטֶר חֲמוֹר בִּלְבַד. תִּפְדֶּה, שֶׁמַּקְדִּישִׁין אֶת הַבְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת וּפוֹדִין אוֹתָהּ מֵהֶקְדֵּשׁ בְּדֶרֶךְ הַבַּיִת.

וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ, לָמַדְנוּ מִצְוֹת פְּדִיָּה קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת עֲרִיפָה. וְלָמָּה עוֹרְפוֹ? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה אַבַּדְתָּ נְכְסֵי כֹּהֵן, עָרְפֵהוּ וְיֹאבְדוּ נְכָסֶיךָ וְלֹא תֵהָנֶה מֵהֶם. וּמְנַיִן שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה? נֶאֱמַר כָּאן עֲרִיפָה, וְנֶאֱמַר עֲרִיפָה בָּעֶגְלָה, דִּכְתִיב: וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה (דברים כא, ד). מָה עֶגְלָה עֲרוּפָה אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, אַף זוֹ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה (שמות יג, יג) כְּלָל. בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים (במדבר יח, טז), פְּרָט. אֵין בְּכָלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבְּפָרָט. חָזַר וְכָלַל, וְכֹל בְּכוֹר אָדָם תִּפְדֶּה (שמות יג, יג). כְּלָל וּפְרָט. וּכְלָל, אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט. מַה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ דָּבָר הַמִּטַּלְטְלִין וְהֵם נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת, אַף כָּל דָּבָר הַמִּטַּלְטְלִין וְהֵן נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת. מִכָּאן אָמְרוּ: בַּכֹּל פּוֹדִין בְּכוֹרֵי אָדָם, חוּץ מֵעֲבָדִים וּשְׁטָרוֹת וְקַרְקָעוֹת, שֶׁהֵן נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת. כָּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ. הָיוּ לוֹ חֲמֵשׁ נָשִׁים וְכֻלָּן בְּתוּלוֹת וּבִכְּרוּ זְכָרִים, חַיָּב לִפְדּוֹתָן. פֶּטֶר רֶחֶם אָמַר רַחֲמָנָא בְּכוֹרוֹת הֵן לַכֹּהֵן וְלֹא לַנַּחֲלָה. וְלָמָּה הֻצְרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר כָּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה (שמות יג, יג) ? לוֹמַר, שֶׁאִם לֹא פְּדָאוֹ אָבִיו, הוּא חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ. וּמִכָּאן אַתָּ לָמֵד, שֶׁאָדָם חַיָּב לְלַמֵּד אֶת בָּנָיו תּוֹרָה. אִם לֹא לִמְּדוֹ אָבִיו, הוּא חַיָּב לְלַמֵּד אֶת עַצְמוֹ, מִקַּל וָחֹמֶר, מִפְּדְיוֹן.

סימן יג

וְהָיָה כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר. יֵשׁ מָחָר שֶׁהוּא עַכְשָׁו, וְיֵשׁ מָחָר לְאַחַר זְמַן. כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֹּאת (דברים יג, יד). הֲרֵי מָחָר לְאַחַר זְמַן. מָחָר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה. הֲוֵי מָחָר, עַכְשָׁו. מָחָר אָנֹכִי נִצָּב עַל רֹאשׁ הַגִּבְעָה (דברים יז, ט). מָחָר, עַכְשָׁו. מָחָר יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם לְבָנֵינוּ (יהושע כב, כד). הֲרֵי מָחָר לְאַחַר זְמַן. מַה זֹּאת, מִצְוֹת פֶּסַח. וְיִהְיוּ כִּי הִקְשָׁה פַּרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ (יהושע כב, טו). שׁוֹמֵעַ אֲנִי מֵאֵלָיו, תַּלְמוּד לוֹמַר: וַיְחַזֵּק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה. וַיַּהֲרֹג ה' כָּל בְּכוֹר. מִכָּאן אָמְרוּ: זוֹבְחִים בְּכוֹר בְּהֵמָה כְּנֶגֶד בְּכוֹר אָדָם, וּפוֹדִין בְּכוֹר אָדָם כְּנֶגֶד בְּכוֹר בְּהֵמָה.

סימן יד

וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדֶךָ, זוֹ קְבֻרַת. בֵּין עֵינֶיךָ, זֶה קָדְקֹד. הֵיכָא, אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: מָקוֹם שֶׁמֹּחַ הַתִּינוֹק רוֹפֵס. וְאַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת שֶׁל תְּפִלִּין אֵלּוּ הֵן: קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר, וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ

ה', שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ. וּבֵית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין וְסֵפֶר תּוֹרָה, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בּוֹ אֶת הַמִּטָּה, עַד שֶׁיְּנִיחֵם כְּלִי בְּתוֹךְ כֶּלִי. אָמַר רָבָא: גְּלִימָא אַקְמְטָרָא, כִּכְלִי בְּתוֹךְ כְּלִי דָּמֵי. תְּפִלִּין שֶׁבַּיָּד, אַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת, וְאֵלּוּ כֻּלָּן בְּכָרֵךְ אֶחָד. וְאַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ כֻּלָּן עַל תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ בְּאַרְבַּע טוֹטָפוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהֵן אַרְבַּע? טַט בְּכַתְפֵי שְׁתַּיִם, פַּת בְּאַפְרִיקֵי שְׁתַּיִם, הֲרֵי אַרְבַּע בְּשֶׁל רֹאשׁ, וְכֻלָּן חָמֵשׁ. וּמִנַּיִן שֶׁבַּיָּד אֶחָד? דִּכְתִיב: וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדֶךָ, ה' יְתֵרָה, הֲרֵי חֲמִשָּׁה. הָא לְמַדְתָּ, טוֹטָפֹת אַרְבַּע בְּרֹאשׁ, וְטוֹטָפֶת אַחַת בַּיָּד. יָכוֹל בְּיָד אַרְבַּע? תַּלְמוּד לוֹמַר: לְאוֹת עַל יָדֶךָ. וּבַיָּד הֵיכָא מַנַּח לָהּ, יָכוֹל עַל גַּב הַיָּד כְּשֵׁם שֶׁתְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ עַל גַּב הָרֹאשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ (דברים ו, ו). מִכָּאן אָמְרוּ: צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא שִׂימָה כְּנֶגֶד הַלֵּב. יָכוֹל אַף בַּלֵּילוֹת כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה. יָמִים וְלֹא לֵילוֹת. יָכוֹל בַּשַּׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה. יָמִים וְלֹא לֵילוֹת. יָכוֹל בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה. יֵשׁ יָמִים שֶׁאָדָם נוֹתֵן, וְיֵשׁ יָמִים שֶׁאֵין אָדָם נוֹתֵן. אֶלָּא הֵן יָמִים שֶׁאֵין אָדָם נוֹתֵן, שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים. יָכוֹל יְהֵא תְּפִלִּין בַּיָּמִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: עַל יָדֶךָ. וְאֵין יָדְךָ אֶלָּא שְׂמֹאל, שֶׁנֶּאֱמַר: אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם (ישעיה מח, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: יְדֶךָ תַּשְׂלַחְנָה וִימִינְךָ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים (שופטים ה, כו).

וּמִנַּיִן שֶׁהוּא בְּכָרֵךְ אֶחָד? וְהָיָה לְךָ לְאוֹת, וְלֹא לַאֲחֵרִים. וְשִׁעְוּר רְצוּעָה שֶׁל יָד, אָמַר רָמֵי בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: עַד אֶצְבַּע צְרֵדָה. וּמַאי צְרֵדָה? אֶצְבַּע אֶמְצָעִית. וּפוּתְיָהּ דִּרְצוּעָה, כְּאֹרֶךְ שְׁעוֹרָה. וּמִצָּוָה לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין שֶׁל יָד תְּחִלָּה וּמְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין. וְחוֹזֵר וְנוֹתֵן שֶׁל רֹאשׁ וּמְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין. וְאִם סָח בֵּין תְּפִלָּה שֶׁל יָד לִתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ, עֲבֵרָה הִיא בְּיָדוֹ וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. וְאִם בִּיהֵא שְׁמֵהּ רַבָּה מְבָרֵךְ אוֹ בְּקֶדֻשָּׁה פָּסַק בֵּין תְּפִלָּה שֶׁל יָד לְשֶׁל רֹאשׁ וְעָנָה קְדֻשָּׁה אוֹ יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא, מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אֵינוֹ חוֹזֵר, אֶלָּא חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל שֶׁל רֹאשׁ, מִפְּנֵי שֶׁכָּל תְּפִלָּה טְעוּנָה שְׁתֵּי בְּרָכוֹת. אִם בֵּרְכָן כְּאַחַת, עוֹלוֹת לָזוֹ וְלָזוֹ. אִם הִפְסִיקָן בִּיהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא אוֹ בְּקֶדֻשָּׁה, בָּטְלָה בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ שְׁתֵּיהֶן. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר בְּשִׁיחַת חֻלִּין, שֶׁהִיא עֲבֵרָה גְּדוֹלָה. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ, וְאַחַר כָּךְ שֶׁל יָד.

יָכוֹל יְהֵא נוֹהֵג בַּנָּשִׁים? תַּלְמוּד לוֹמַר: לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ (שמות יג, ט). מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, יָצְאוּ נָשִׁים שֶׁאֵינָן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה. יָכוֹל אַף קְטַנִּים? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְשִׁמַּרְתָּ (שמות יב, י). כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁמִירָה, יֵשְׁנוֹ בַּעֲשִׂיָּה. יָצְאוּ קְטַנִּים שֶׁאֵינָן בְּשִׁמְירָה. וְאִם יֵשׁ קָטָן בַּר מִצְוָה וּבַר דַּעַת, מֵיחַיֵּיב. יָכוֹל לֹא יִבְדֹּק אֶת הַתְּפִלִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה.

מִכָּאן אָמְרוּ: צָרִיךְ אָדָם לִבְדֹּק אֶת הַתְּפִלִּין אֶחָד לִשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. נֶאֱמַר כָּאן מִימִים יָמִימָה, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ (ויקרא כה, כט). מַה לְּהַלָּן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אַף כָּאן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָדְקָן עוֹלְמִית. וְכֵן הָיָה שַׁמַּאי אוֹמֵר: אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁל בֵּית אָבִי אִמָּא.

וְאַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ, צָרִיךְ לְכָתְבָן כִּסְדָרָן. כְּתָבָן שֶׁלֹּא כִּסְדָרָן, הֲרֵי אֵלּוּ יִגָּנְזוּ.

בשלח

סימן א

בְּשַׁלַּח, שִׁלּוּחַ הַזֶּה לְוָיָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם (בראשית יח, טז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְיִשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ וְגוֹ' (בראשית כו, לא). וְלָמָּה פָּתַח הַכָּתוּב בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה? הַפֶּה שֶׁאָמַר לֹא אֲשַׁלֵּחַ, חָזַר וְאָמַר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם, לְכָךְ פָּתַח וַיְהִי בְּשַׁלַּח. וּמַה שְׁכָרוֹ? לֹא תְתַעֵב מִצְרִי (דברים כג, ח). הַפֶּה שֶׁאָמַר לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה', חָזַר וְאָמַר ה' הַצַּדִּיק. וּמַה שְׁכָרוֹ? נָתַן לָהֶן קְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ.

וְלֹא נָחָם, נֶהֱגָם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: נָחִיתָ כַּצֹּאן עַמֶּךָ (תהלים עז, כא). וְאוֹמֵר: וַיְנַחֵם בֶּעָנָן יוֹמָם (תהלים עח, יד). דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא, קָרוֹב הַדָּבָר שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם. וְעוֹד, כִּי קָרוֹב הַדֶּרֶךְ לַחֲזֹר לְמִצְרַיִם. וְעוֹד, קְרוֹבָה שִׁבּוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע אַבְרָהָם לַאֲבִימֶלֶךְ, אִם תִּשְׁקֹר לִי וְגוֹ' (בראשית כא, כג). וַעֲדַיִן לֹא בָּא נָכְדּוֹ. וְעוֹד, קְרוֹבָה מִלְחָמָה רִאשׁוֹנָה לַשְּׁנִיָּה. דָּבָר אַחֵר, כִּי קָרוֹב הוּא, קָרוֹב הוּא שֶׁיִּירְשׁוּ הַכְּנַעֲנִים אֶת הָאָרֶץ, דִּכְתִיב: וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה (בראשית טו, טז), וַעֲדַיִן לֹא הָיָה לָהֶם דּוֹר רְבִיעִי. וְהִקִּיפָן בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי מוֹלִיכָן דֶּרֶךְ פְּשׁוּטָה, עַכְשָׁיו מַחֲזִיקִין אִישׁ אִישׁ בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וּמְבַטְּלִין מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא אֲנִי מוֹלִיכָן דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר וְיֹאכְלוּ אֶת הַמָּן וְיִשְׁתּוּ מֵי בְּאֵר, וְהַתּוֹרָה מִתְיַשֶּׁבֶת בְּגוּפָן.

וְעוֹד, כְּשֶׁשָּׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לָאָרֶץ, עָמְדוּ וְשָׂרְפוּ אֶת הַזְּרָעִים, וְעָקְרוּ אֶת הָאִילָנוֹת, וְקָצְצוּ אֶת הַנְּטִיעוֹת, וְסָתְרוּ אֶת הַבְּנָיִנִים, וְסָתְמוּ אֶת הַמַּעְיָנוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי הִבְטַחְתִּי אֶת אַבְרָהָם אֲבִיהֶם לְהַכְנִיסָם בְּאֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב, הֲרֵינִי מְעַכְּבָן בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד שֶׁיַּעַמְדוּ הַכְּנַעֲנִים וְיִתְקְנוּ מַה שֶּׁקִּלְקְלוּ.

וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֶחָד מֵחֲמִישִׁים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת. רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר: הָעֲבוֹדָה, וְלֹא אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים. וְאֵימָתַי מֵתוּ? בִּימֵי הָאֲפֵלָה, שֶׁהָיוּ קוֹבְרִין יִשְׂרָאֵל מֵתֵיהֶן, וּמְצָרִים יוֹשְׁבִין בַּחֹשֶׁךְ, וְיִשְׂרָאֵל הוֹדוּ וְשִׂבְּחוּ עַל שֶׁלֹּא רָאוּ שׂוֹנְאֵיהֶם וְשָׂמְחוּ בְּפֵרְעָנוּתָן.

סימן ב

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף (שמות יג, יט). מִנַּיִן יוֹדֵעַ מֹשֶׁה הֵיכָן יוֹסֵף קְבוּר? אָמְרוּ: סָרַח בַּת אָשֵׁר נִשְׁתַּיְּרָה מֵאוֹתוֹ הַדּוֹר, הִיא הוֹדִיעָה אֶת מֹשֶׁה הֵיכָן יוֹסֵף קְבוּר. עָמְדוּ מִצְרִים וְעָשׂוּ לוֹ אָרוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת וְשִׁקְעוּהוּ בַּנִּילוֹס. בָּא מֹשֶׁה וְעָמַד עַל נִילוֹס. נָטַל צְרוֹר וְחָקַק בּוֹ עֲלֵה שׁוֹר, וְצוֹוֵחַ וְאוֹמֵר: יוֹסֵף, יוֹסֵף, הִגִּיעָה שָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹאֵל אֶת בָּנָיו, וְהַשְׁכִּינָה מְעַכֶּבֶת לָךְ, וְיִשְׂרָאֵל וְעַנְנֵי כָּבוֹד מְעַכְּבִין לָךְ. אִם אַתָּה מְגַלֶּה אֶת עַצְמְךָ, מוּטָב. וְאִם לָאו, הֲרֵי אָנוּ נְקִיִּים מִשְּׁבוּעָתֶךָ. מִיָּד צָף וְעָלָה אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף. וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר, וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל הַמַּיִם וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר אָהָהּ אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל, וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיִּקְצָב עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל (מלכים ב ו, ה-ו). וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אֱלִישָׁע תַּלְמִידוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ, הֵצִיף הַבַּרְזֶל. מֹשֶׁה שֶׁהוּא רַבּוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: בִּקְבוּרַת הַמְּלָכִים הָיָה יוֹסֵף קְבוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ. וּמִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה הֵיכָן אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף. אֶלָּא בָּא וְעָמַד בֵּין הָאֲרוֹנוֹת, וְצָעַק וְאָמַר: יוֹסֵף, יוֹסֵף, הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹאֵל אֶת בָּנָיו, הַשְׁכִּינָה מְעַכֶּבֶת לָךְ, וְיִשְׂרָאֵל וְעַנְנֵי כָּבוֹד מְעַכְּבִין לָךְ. אִם אַתָּה מְגַלֶּה אֶת עַצְמְךָ, מוּטָב. וְאִם לָאו, אָנוּ נְקִיִּים מִשְּׁבוּעָתֶךָ. מִיָּד נִזְדַּעְזַע אֲרוֹנוֹ וּנְטָלוֹ וְהָלַךְ. לְלַמֶּדְךָ, בַּמִּדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד, בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. יוֹסֵף קָבַר אֶת אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו (בראשית נ, ז). וְאֵין בְּאֶחָיו גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁהָיָה מֶלֶךְ. וּכְתִיב: וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם רֶכֶב גַּם פָּרָשִׁים (בראשית נ, ט). וְזָכָה לְצֵאת מִן הַקֶּבֶר עַל יְדֵי מֹשֶׁה.

מֹשֶׁה הוֹצִיא אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף מִמִּצְרַיִם. וְאֵין בָּעוֹלָם גָּדוֹל מִמֶּנּוּ וְהוּא מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ (דברים לג, ה). לְפִיכָךְ זָכָה מֹשֶׁה שֶׁיִּתְעַסֵּק בּוֹ שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּיְא (דברים לד, ו). וְלֹא עוֹד אֶלָּא עִם יַעֲקֹב עָלוּ עַבְדֵי פַּרְעֹה וְזִקְנֵי בֵיתוֹ וְזִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְעִם אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף עָלוּ הַשְׁכִינָה וְהָאָרוֹן וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְשִׁבְעָה עֲנָנֵי כָּבוֹד, וַאֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף מְהַלֵּךְ עִם אֲרוֹן הָעֵדוּת בַּמִּדְבָּר. וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים: מַה טִּיבָן שֶׁל שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת אֵלּוּ. וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: זֶה אֲרוֹן הַמֵּת, וְזֶה אֲרוֹן חֵי הָעוֹלָמִים. וְהֵן אוֹמְרִים: וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת מְהַלֵּךְ עִם אֲרוֹן חֵי הָעוֹלָמִים. וְהֵן מְשִׁיבִין וְאוֹמְרִין לָהֶם: הַמֵּת הַמַּנַּח בָּאָרוֹן, קַיֵּם כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בָּזֶה.

מִרְיָם הִמְתִּינָה שָׁעָה אַחַת לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּתְצַב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק (שמות ב, ד). לְפִיכָךְ עִכֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר וְעַנְנֵי הַכָּבוֹד וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם (במדבר יב, טו). כִּי הִשְׁבִּיעַ הִשְׁבִּיעַ, הִשְׁבִּיעָן שֶׁיַּשְׁבִּיעוּ לִבְנֵיהֶם. אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לָמָּה הִשְׁבִּיעַ אֶת אֶחָיו וְלֹא אֶת בָּנָיו? אָמַר: אִם אֲנִי מַשְׁבִּיעַ אֶת בָּנַי, אֵין הַמִּצְרִים

מַנִּיחִין אוֹתָן. וְאִם יֹאמְרוּ לָהֶן אֲבִינוּ הֶעֱלָה אֶת אָבִיו, הֵן אוֹמְרִים לָהֶן: אֲבִיכֶם מֶלֶךְ הָיָה, לְפִיכָךְ הִשְׁבִּיעַ אֶת אֶחָיו.

דָּבָר אַחֵר: אָמַר לָהֶן: אֲבִינוּ יָרַד כָּאן לִרְצוֹנוֹ, וַאֲנִי הֶעֱלֵיתִי אוֹתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ. מַשְׁבִּיעַנִי עֲלֵיכֶם, שֶׁמִּמָּקוֹם שֶׁגְּנַבְתּוּנִי, לְשָׁם תַּחֲזִירוּנִי. וְכֵן עָשׂוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם (יהושע כד, לב). פָּקֹד יִפְקֹד (בראשית נ, כד).

פָּקֹד, בְּמִצְרַיִם. יִפְקֹד, בַּיָּם. פָּקֹד, בַּמִּדְבָּר. יִפְקֹד, בְּנַחֲלֵי אַרְנוֹן. (שמות ג, טז). פָּקֹד, בָּעוֹלָם הַזֶּה. יִפְקֹד, לָעוֹלָם הַבָּא.

סימן ג

וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם. אַתְּ מוֹצֵא שִׁבְעָה עַנְנֵי כָּבוֹד הָיוּ, אֵלּוּ הֵן: וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן. הֲרֵי אֶחָד. וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵיהֶם (במדבר יד, יד), הֲרֵי שְׁנַיִם. וּבְעַמֻּד עָנָן (במדבר יד, יד), הֲרֵי שְׁלֹשָׁה. וּבְהַאֲרִיךְ הֶעָנָן (במדבר ט, יט), אַרְבָּעָה. וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן (שמות מ, לו), חֲמִשָּׁה. וְאִם לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן (שמות מ, לז), שִׁשָּׁה. כִּי עֲנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן (שמות מ, לח), שִׁבְעָה. אַרְבָּעָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, וְאֶחָד מִלְּמַטָּה, וְאֶחָד מִלְּמַעְלָה, וְאֶחָד מְהַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם, כָּל הַנְּמוּךְ מַגְבִּיהוּ, וְכָל הַגָּבוֹהַּ מַנְמִיכוּ, וְשׂוֹרֵף נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, מְכַבֵּד וּמְרַבֵּץ אֶת הַדֶּרֶךְ לִפְנֵיהֶם.

סימן ד

וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם. בַּמִּדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד, בָּהּ מוֹדְדִים לוֹ. אַבְרָהָם לְוָה מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם (בראשית יח, טז). לְפִיכָךְ לְוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בָּנָיו בַּמִּדָּבָר אַרְבָּעִים שָׁנָה. אַבְרָהָם אָמַר יֵקַח נָא (וכו', וירא ד).

סימן ה

וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד). וְאוֹמֵר: מָלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו, ג). וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: וַה' הֹלֵךְ? לְהוֹדִיעַ חִבַּת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָאֻמּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּנָּהֲגוּ בָהֶם כָּבוֹד. וְלֹא דַיָּן שֶׁאֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתָן מִיתוֹת חֲמוּרוֹת. לְעִנְיַן כֵּן מַה הוּא אוֹמֵר? וְקִבַּצְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים אֶל עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּזְּרוּ בַגּוֹיִם (יואל ד, ב). עַל עֲבוּדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא עַל עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל. וְאוֹמֵר: מִצְרַיִם לְשִׁמָּמָה תִּהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה (יואל ד, יט). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלַיִם לְדוֹר וָדוֹר (יואל ד, כ). וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי (יואל ד, כא). אֵימָתַי? וַה' שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן (יואל ד, כא).

סימן ו

וְחִזַּקְתִּי אֶת לֵב פַּרְעֹה, שֶׁהָיָה לִבּוֹ סָפֵק אִם לְרַדֹּף אִם לֹא. וְאִכְבְּדָה בְּפַרְעֹה. בְּפַרְעֹה תְּחִלָּה, שֶׁהוּא הִתְחִיל בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצְו פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר (שמות א, כב). וְכֵן וַיִּצְו פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הַנֹּגְשִׂים (שמות ה, ו). לְפִיכָךְ מִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפֻּרְעָנוּת, כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ, וְאַחַר כָּךְ אֶת עַמְּךָ בַּדָּבֶר.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה (בראשית ז, כג). מֵאָדָם שֶׁהוּא הִתְחִיל בַּעֲבֵרָה, וְאַחַר כָּךְ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן, וְאַחַר כָּךְ וְעַד גָּדוֹל (בראשית יט, יא). כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם, וְאַחַר כָּךְ וְעַד בְּהֵמָה (שמות יב, יב). כַּיּוֹצֵא בּוֹ, הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִיא לְפִי חָרֶב, וְאַחַר כָּךְ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ (דברים יג, טז). כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְצָבְתָה בְטְנָהּ, וְאַחַר כָּךְ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ (במדבר ה, כז). הַבָּטָן שֶׁהִתְחִיל, מִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפֻּרְעָנוּת. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה, הַמַּתְחִיל בַּעֲבֵרָה, מִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפֻּרְעָנוּת. הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה וּמִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

סימן ז

וְאִכְבְּדָה בְּפַרְעֹה. מַגִּיד כְּשֶׁיִּפָּרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן הָאֻמּוֹת, שְׁמוֹ מִתְגַּדֵּל בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תּוּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אֶת שִׁמְעִי וְלֹא רָאוּ אֶת כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם (ישעיה סו, יט). וּכְתִיב: כֹּה אָמַר ה', יְגִיעַ מִצְרַיִם וְסֹחַר כּוּשׁ וּסְבָאִים אַנְשֵׁי מִדָּה עָלַיִךְ יַעֲבֹרוּ וְלָךְ יִהְיוּ אֲחֲרַיִךְ יֵלְכוּ בַּזִּקִים יַעֲבֹרוּ וְאֵלַיִךְ יִשְׁתַּחֲווּ אֵלַיִךְ יִתְפַּלָּלוּ אַךְ בְּךְ אֵל וְאֵין עוֹד (ישעיה מה, יד). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, אָכֵן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל אֲגַפָּיו וְעַל עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ (יחזקאל לח, כב). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה'. וְאוֹמֵר: וַיְהִי בְשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן, שָׁמָּה שִׁבַּר רִשְׁפֵּי קֶשֶׁת מָגֵן וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה סֶלָה (תהלים עו, ג-ד), נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים (תהלים עו, ב).

סימן ח

וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר. מִשֶּׁל מִי הָיוּ? אִם תֹּאמַר מִשֶּׁל מִצְרִים, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וַיָּמֶת כֹּל מִקְנֵה מִצְרַיִם (שמות ט, ו). אִם תֹּאמַר מִשֶּׁל פַּרְעֹה, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה בְּמִקְנְךָ וְגוֹ'. אִם תֹּאמַר מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר וְגַם מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ וְגוֹ'. אֶלָּא מִשֶּׁל הַיְרֵא אֶת דְּבַר ה' מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה (שמות ט, כ). הֲרֵי לָמַדְנוּ, שֶׁהַיְרֵא אֶת דְּבַר ה',

הֵם הָיוּ תַּקָּלָה לְיִשְׂרָאֵל. מִכָּאן אָמְרוּ: טוֹב שֶׁבְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הֶרֹג, טוֹב שֶׁבַּנְּחָשִׁים רַצֵּץ אֶת מֹחוֹ.

וּפַרְעֹה הִקְרִיב, הִקְרִיב אֶת הַפָּרְעָנוּת לָבוֹא עָלָיו, וְהִקְרִיב אֶת יִשְׂרָאֵל לִתְשׁוּבָה. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁשָּׁבוּ יִשְׂרָאֵל לַאֲחוֹרֵיהֶם וְחָנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן, אָמַר פַּרְעֹה: בַּעַל צְפֹן הִסְכִּים עַל גְּזֵרָתִי לְאַבְּדָם בַּמַּיִם. הִתְחִיל לְזַבֵּחַ לְקַטֵּר וּלְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה. לְכָךְ נֶאֱמַר וּפַרְעֹה הִקְרִיב.

סימן ט

וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ. תְּפִשּׁוּ אֲמָנוּת אֲבוֹתֵיהֶם. בְּאַבְרָהָם כְּתִיב: וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָהָם בְּשֵׁם ה' (בראשית יג, ד). בְּיִצְחָק כְּתִיב: וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה (בראשית כד, סג). בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם (בראשית כח, יא). אֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי (ירמיה ז, טז). וְאוֹמֵר: אַל תִּירְאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב (ישעיה מא, יד). לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹלַעַת? לוֹמַר לְךָ: מַה תּוֹלַעַת הַזֹּה אֵינָהּ מַכָּה אֶת הָאֲרָזִים אֶלָּא בְּפִיהָ, וְהִיא רַכָּה וּמַכָּה אֶת הַקָּשֶׁה, כָּךְ אֵין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא תְּפִלָּה. שֶׁהָאֻמּוֹת נִמְשְׁלוּ כָּאֲרָזִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן (יחזקאל לא, ג). וְאוֹמֵר: וַיְשַׁבֵּר ה' אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן (תהלים כט, ה). וּכְשֶׁהֵן מִתְגַּבְּרִים עָלֵיהֶם, חוֹזְרִים בִּתְשׁוּבָה וְצוֹעֲקִים וּמִתְפַּלְּלִין. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד וְגוֹ' (בראשית מח, כב). וְכִי בְּחַרְבּוֹ וּבְקַשְׁתּוֹ לָקַח, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר כִּי לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח וְחַרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי (תהלים מד, ז) ? אֶלָּא חַרְבִּי זוֹ תְּפִלָּה, וְקַשְׁתִּי זוֹ בַּקָּשָׁה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְגוֹ' (דברים לג, ז). וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר: אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ (ש"א יז, מה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אֵלֶּה בָּרֶכֶב וְאֵלֶּה בַּסּוּסִים וְגוֹ'. (תהלים כ, ח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וַיִּקְרָא אָסָא אֶל ה' אֱלֹהָיו וַיֹּאמַר, ה' אֵין עִמְּךָ לַעְזֹר בֵּין רַב לְאֵין כֹּחַ, עָזְרֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ כִּי עָלֶיךָ נִשְׁעַנּוּ וּבְשִׁמְךָ בָּאנוּ עַל הֶהָמוֹן הַזֶּה, ה' אֱלֹהֵינוּ אַתָּה אַל יַעְצֹר עִמְּךָ אֱנוֹשׁ (דה"ב יד, י). בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר: וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגוֹ', וַיֵּרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וְגוֹ' וַנִּצְעַק אֶל ה' וַיִּשְׁמַע קוֹלֵנוּ, אָמְרוּ לָהֶם, אַתֶּם מִתְגָּאִים עַל שֶׁהוֹרִישׁוּ לָכֶם אֲבוֹתֵינוּ, הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב (בראשית כז, כב), וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹלֵנוּ (דברים כו, ז), וְאָנוּ מִתְגָּאִים עַל מַה שֶּׁהוֹרִישׁ לָנוּ אֲבִינוּ, וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה (בראשית כז, מ). וְאַף כָּאן וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה', תְּפִשּׁוּ אֻמָּנוּת אֲבוֹתֵיהֶן. וּכְשֶׁהֵן צוֹעֲקִין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצוּי לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ (דברים ד, כט).

סימן י

וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ. עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לָהֶם עַל הַיָּם. נִבְקַע לָהֶם הַיָּם וְנִבְקַע כְּמִין כִּפָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָיו וְגוֹ' (חבקוק ג, יד). וְנֶחֱלַק לִשְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבִילִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבְקָעֵהוּ. וְנַעֲשָׂה יַבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה (שמות טז, יד). וְנַעֲשׂוּ כְּמִין טִיט, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, כט): דַּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים (שמות יד, טו). וְנַעֲשׂוּ הַמַּיִם פֵּרוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם (תהלים עד, יג). וְנַעֲשׂוּ סְלָעִים סְלָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל הַמָּיִם (תהלים עד, יג). וְנַעֲשׂוּ גְּזָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְגֹזֵר יַם סוּף לְגֻזָרִים (תהילים קלו, יג). וְנַעֲשׂוּ עֲרֵמוֹת עֲרֵמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם (שמות טו, ח). וְנַעֲשׂוּ כְמוֹ נֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: נִצְבוּ כְמוֹ נֵד (שמות טו, ח). וְיָצְאוּ לָהֶם כַּדֵּי מַיִם מְתוּקִין מִתּוֹךְ מְלוּחִין. וְקִפְּאוּ הַמַּיִם וְנַעֲשׂוּ כִּכְלִי זְכוּכִית, שֶׁנֶּאֱמַר: קָפְאוּ תְהֹמוֹת (שמות טו, ח).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הֲרֵי מִקְרָאוֹת עָשָׂר מִמְּקוֹמוֹת הִרְבֵּה. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהָיָה מַנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו. בָּאוּ לִסְטִים לִשְׁבּוֹתוֹ מִלְּפָנָיו, הֶחֱזִירוֹ לְאַחוֹרָיו. בָּא הַזְּאֵב, נְטָלוֹ מֵאֲחוֹרָיו, נְתָנוֹ לְפָנָיו. רָאָה לִסְטִין מֵאֲחוֹרָיו וּזְאֵב מִלְּפָנָיו, נְתָנוֹ עַל זְרוֹעוֹתָיו. אַף כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הַיָּם לִפְנֵיהֶם וּמִצְרַיִם לַאֲחוֹרֵיהֶם, קָחַם עַל זְרוֹעוֹתָיו (הושע טו, ג). הִתְחִיל מִצְטַעֵר, פָּרַשׂ עָלָיו בִּגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ (תהלים קה, לט). הִרְעִיב, נָתַן לוֹ לֶחֶם שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם. צָמָא, נָתַן לוֹ מַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצֵא נוֹזְלִים מִסֶּלַע (תהלים עח, טז).

וּכְנֶגְדָּן אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר שִׁירוֹת. הָרִאשׁוֹנָה בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשִּׁיר יִהְיֶה לָהֶם כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ חָג (ישעיה ל, כט). הַשֵּׁנִית עַל הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה. הַשְּׁלִישִׁית עַל הַבְּאֵר, אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה (במדבר כא, יז). רְבִיעִית אָמַר מֹשֶׁה: וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב וְגוֹ' (דברים לא, כד). הַחֲמִישִׁית, אָז יָדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַה' בְּיוֹם תֵּת ה' אֶת הָאֱמֹרִי (יהושע י, יב). הַשִּׁשִּׁית, וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם (שופטים ה, א). הַשְּׁבִיעִית, וַיְדַבֵּר דָּוִד לַה' אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה (ש"ב כב, א). הַשְּׁמִינִית, מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד (תהלים ל, א). וְכִי דָּוִד חֲנָכוֹ, וַהֲרֵי שְׁלֹמֹה חֲנָכוֹ. אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁדָּוִד נָתַן נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. כַּיּוֹצֵא בוֹ, וַתִּתַּצֵּב אֲחֹתוֹ (שמות ב, ד). וַהֲלֹא אֲחוֹת שְׁנֵיהֶם הָיְתָה, אֶלָּא שֶׁנִּתְּנָה נַפְשָׁהּ עָלָיו, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ. כַּיּוֹצֵא בוֹ, וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה (בראשית לד, כה). וַהֲלֹא אֲחוֹת כָּל הַשְּׁבָטִים הָיְתָה, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁנִּתְּנוּ נַפְשָׁם עָלֶיהָ, נִקְרֵאת עַל שְׁמָם. כַּיּוֹצֵא בוֹ, עַל דְּבַר כָּזְבִי בַת נְשִׂיא מִדְיָן אֲחוֹתָם (במדבר כה, יח). וְכִי אֲחוֹתָם הָיְתָה? אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁנִּתְּנָה נַפְשָׁהּ עַל אִמָּתָהּ, נִקְרֵאת עַל שְׁמָם.

אָז יָשִׁיר, וַיַּאֲמִינוּ בַּה'. לְפִיכָךְ זָכוּ לִירֹשׁ אֶת הָאָרֶץ. אַתָּה מוֹצֵא בִּשְׁכַר אֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִין אַבְרָהָם אָבִינוּ בַּה', יָרַשׁ הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶאֱמִן בַּה' וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה (בראשית טו, ו). וְכֵן וַיַּאֲמֵן הָעָם (שמות ד, לא). וּכְתִיב: אֱמוּנִים נֹצֵר ה' וּמְשַׁלֵּם עַל יֶתֶר עֹשֵׂה גַּאֲוָה (תהלים לא, כד). וְכֵן בְּמֹשֶׁה: וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ (שמות יז, יב).

וְאוֹמֵר: זֶה הַשַּׁעַר לַה' צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ (תהלים קיח, כ), אֵלּוּ בַּעֲלֵי אֱמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים (ישעיה כו, ב). הַשַּׁעַר הַזֶּה בַּעֲלֵי אֱמָנָה נִכְנָסִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב לְהֹדוֹת לַה' וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן, לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וְגוֹ' (תהלים צב, ב-ג). מַה כְּתִיב בַּתְּרֵהּ, כִּי שִׂמַּחְתַּנִי. מִי גָּרַם לָנוּ לִשְׂמְחָה זוֹ? אֱמָנָה שֶׁהֶאֱמִינוּ אֲבוֹתֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁכֵּלוּ לֵילוֹת, כְּדִכְתִיב: וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת (תהלים צב, ב-ג). וּכְתִיב: וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה (חבקוק ב, ד). וּכְתִיב: חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ (איכה ג, כג).

וְאֵין הַגְּלֻיּוֹת עֲתִידוֹת לְהִגָּאֵל אֶלָּא בִּשְׁכַר אֱמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה וְגוֹ' (שה"ש ד, ח). וְאוֹמֵר: וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה (הושע ב, כב). הָא לְמַדְתָּ, שֶׁגְּדוֹלָה אֱמָנָה, שֶׁבִּשְׁכַר אֱמָנָה, שָׁרְתָה עֲלֵיהֶם שְׁכִינָה וְאָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּאֲמִינוּ בַּה', אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה. וְאוֹמֵר: וַיַּאֲמִינוּ בִּדְבָרָיו יָשִׁירוּ תְּהִלָּתוֹ (תהלים קו, יב).

אָז יָשִׁיר לְשֶׁעָבַר. וְיֵשׁ אָז לֶעָתִיד, כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה' (בראשית ד, כו), אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים (שמות ד, כו). אָז יָשִׁיר, אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל (במדבר כא, יז), אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע י, יב). אָז אָמַר דָּוִד (דה"א טו, ב). אָז אָמַר שְׁלֹמֹה (מלכים א ח, יב), כֵּלְהוֹן לְשֶׁעָבַר. וְיֵשׁ אָז לֶעָתִיד, וְאֵלּוּ אִנּוּן לֶעָתִיד: אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ (ישעיה ס, ה). אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ (ישעיה נח, ח). אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל (ישעיה לה, ו). אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים (ישעיה לה, ה). אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה (ירמיה לא, יב). אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק וְגוֹ' אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם (תהלים קכו, ב). כָּל אֵלּוּ לֶעָתִיד. מִכָּאן לְמַדְנוּ תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.

וּמֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, מֹשֶׁה שָׁקוּל כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, מֹשֶׁה אָמַר שִׁירָה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל.

אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת. וְכִי שִׁירָה אַחַת הִיא, וַהֲלֹא עֶשֶׂר שִׁירוֹת הֵן, כִּדְמְפָרֵשׁ לְעֵיל שִׁירָה הַשְּׁמִינִית, מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד (תהלים ל, א). וַהֲלֹא שְׁלֹמֹה חֲנָכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחְנְכוּ אֶת בֵּית ה' הַמֶּלֶךְ וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (מלכים א ח, סג). אֶלָּא לְפִי שֶׁנָּתַן דָּוִד נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: זְכוֹר ה' לְדָוִד אֵת כָּל עֻנּוֹתוֹ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה' וְגוֹ', הִנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי יָעַר (תהלים קלב, א-ו). רְאֵה מַה כְּתִיב בּוֹ וְעַתָּה רְאֵה בֵּיתְךָ דָּוִד (מלכים א יב, טז). הָא לְמַדְתָּ, לְפִי שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עָלֶיהָ, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ.

וְכֵן מֹשֶׁה נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה וְנִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה (שמות לד, כח). וּמִנַּיִן שֶׁנִּקְרֵאת עַל שְׁמוֹ? דִּכְתִיב: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי (מלאכי ג, כב). נָתַן נַפְשׁוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְגוֹ' (שמות לב, לב). וְנִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ, וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ (ישעיה סג, יא) וּכְתִיב: לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ (שמות לב, ז). נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַדִּינִין, דִּכְתִיב: וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ (שמות ב, יג). מִלְּפָנַי הַדִּין בָּרַח וְלַדִּין חָזַר. צְדָקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל (דברים לג, כא). וַהֲלֹא הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא. אֶלָּא לְפִי שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ.

וְכֵן כְּתִיב בִּיהוֹשָׁפָט, וַיִּוָּעֵץ אֶל הָעָם וַיַּעֲמֵד מְשֹׁרְרִים לַה' וּמְהַלְלִים לְהַדְרַת קֹדֶשׁ בְּצֵאת לִפְנֵי הֶחָלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ (דה"ב כ, כא). מַה נִּשְׁתַּנָּה הוֹדָיָה זוֹ מִכָּל הַהוֹדָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֻלָּן כִּי טוֹב וְכָאן לֹא נֶאֱמַר בָּהּ כִּי טוֹב? כְּבְיָכוֹל לֹא הָיְתָה שִׂמְחָה לְפָנָיו בַּמָּרוֹם עַל אִבּוּדָן שֶׁל רְשָׁעִים. וּמָה עַל אִבּוּדָן שֶׁל רְשָׁעִים אֵין שִׂמְחָה לְפָנָיו, עַל אִבּוּדָן שֶׁל צַדִּיקִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. שֶׁצַּדִּיק אֶחָד לְפָנָיו שָׁקוּל כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם (משלי י, כה). שִׁירָה הַתְּשִׁיעִית שֶׁל שְׁלֹמֹה, שִׁיר הַשִּׁירִים. הָעֲשִׁירִית לָעָתִיד, מִזְמוֹר שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה (תהלים צח, א).

סימן יא

לַה' יֹאמְרוּהָ וְלֹא לְבָשָׂר וָדָם. אֵימָתַי? הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ (תהלים צח, א). אוֹתוֹ הַיָּמִין הַגָּדוֹל שֶׁכָּתוּב: הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ (איכה ב, ג). וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר, מַהוּ לֵאמֹר? רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן תְּדַיָּא אוֹמֵר: מֹשֶׁה פָּתַח תְּחִלָּה, וְיִשְׂרָאֵל גּוֹמְרִין כִּי נָאֹה גָּאָה. מֹשֶׁה אָמַר עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ, וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה. מֹשֶׁה אָמַר ה' אִישׁ מִלְחָמָה, וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים ה' שְׁמוֹ. כֻּלָּם כָּעְנְיָן הַזֶּה. מַהוּ אָשִׁירָה לַה'? נָאֹה שִׁירָה לַה', נָאֹה גְּבוּרָה לַה', נָאֹה גְּדֻלָּה לַה'. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר: לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת (דה"א כט, יא).

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם מְקַלְּסִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא גִּבּוֹר, וְהוּא חַלָּשׁ, חָכָם, עָשִׁיר, רַחֲמָנִי, נָאֶה, וּמַחֲנִיפִין לוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא (דברים י, יז), ה' עִזּוּז וְגִבּוֹר ה' גִּבּוֹר מִלְחָמָה (תהלים כד, ח), ה' כְּגִבּוֹר יֵצֵא (ישעיה מב, יג), מֵאֵין כָּמוֹךָ ה' וְגוֹ' (ירמיה י, ו). אוֹמְרִין שֶׁהוּא עָשִׁיר, וְהוּא יוֹתֵר, הֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (דברים ג, יד). וּכְתִיב: אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ (תהלים צה, ה). לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ (תהלים כד, א). לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב (חגי ב, ח), הֵן כָּל הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי הֵנָּה (יחזקאל יח, ד).

שֶׁהוּא חָכָם, ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ (משלי ג, יט). עִמּוֹ חָכְמָה וּגְבוּרָה (איוב יב, יג). עִמּוֹ עֹז וְתוּשִׁיָּה (איוב יב, טז). כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה (משלי ב, ו). וְאוֹמֵר: יָהֵב חָכְמְתָא

לְחַכִּימִין וּמַנְדְּעָא לְיַדְּעֵי בִינָה (דניאל ב, כא). וְאוֹמֵר: כִּי בְכָל חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ (ירמיה י, ז).

אוֹמְרִין שֶׁהוּא רַחֲמָנִי, הוּא יוֹתֵר, כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ד, לא), רַחוּם וְחַנּוּן ה' (תהלים קג, ח), טוֹב ה' לַכֹּל (תהלים קמה, ט), לַאדֹנָי אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת (דניאל ט, ט). אוֹמְרִים שֶׁהוּא דַּיָּן אֱמֶת, כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא (דברים א, יז), אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט (תהלים פב, א). וְאוֹמֵר: הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט (דברים לב, ד). אוֹמְרִים שֶׁהוּא נֶאֱמָן, הוּא יוֹתֵר, הָאֵל הַנֶּאֱמָן (דברים ז, ט). אֵל אֱמוּנָה (דברים לב, ד). אוֹמְרִים שֶׁהוּא מְשֻׁבָּח, הוּא יוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַיהוָה' (תהלים פט, ז). וְאוֹמֵר: חֲסִין יָהּ (תהלים פט, ט). ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת (תהלים פט, ט), בְּתוֹךְ צָבָא שָׁלוֹ. וְאוֹמֵר: אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי (תהלים פו, ח). וְאוֹמֵר: דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם, רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז, יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב, שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ (שה"ש ה, י-טו).

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז (תהלים ח, ג). עוֹלְלִים, אֵלּוּ שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ כְּנֵפֶל טָמוּן לֹא אֶהְיֶה כְּעֹלְלִם לֹא רָאוּ אוֹר (איוב ג, טז). יוֹנְקִים, אֵלּוּ שֶׁיּוֹנְקִים מִשְׁדֵי אִמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִסְפוּ עוֹלְלִים וְיוֹנְקֵי שָׁדָיִם (יואל ב, טז). רַבִּי אוֹמֵר: עוֹלְלִים, אֵלּוּ שֶׁבַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַכְרִית עוֹלָל מֵחוּץ (ירמיה ט, כ). וְאוֹמֵר: עוֹלְלִים שְׁאֲלוּ לֶחֶם (איכה ד, ד). וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ פָּתְחוּ פִּיהֶם וְאָמְרוּ שִׁירָה, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אַף עֲבָרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים, אֲדֹנָי מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל (תהלים סח, כז). וְאַף מַלְאָכִים אָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ (תהלים ח, ב).

סימן יב

כִּי גָאֹה גָּאָה גֵּאַנִי וְגֵאִיתִיו. גֵּאַנִי בְּמִצְרַיִם, בְּנֵי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל (שמות ד, כב). גֵּאִיתִיו בְּמִצְרַיִם, הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלֵיל וְגוֹ' (ישעיה ל, כט). גֵּאַנִי עַל הַיָּם, וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה וְגוֹ' (ישעיה יד, יט). גֵּאִיתִיו עַל הַיָּם, אָשִׁירָה לַה'. כִּי גָאֹה גָּאָה, בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְעָתִיד לְהִתְגָּאוֹת לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יוֹם לַה' צְבָאוֹת עַל כָּל גֵּאֶה וָרָם וְעַל כָּל נִשָּׂא וְשָׁפֵל, וְעַל כָּל אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים וְעַל כָּל אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן, וְעַל כָּל הֶהָרִים הָרָמִים וְגוֹ', וְעַל כָּל מִגְדָּל גָּבֹהַּ וְעַל כָּל חוֹמָה בְצוּרָה, וְעַל כָּל אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל כָּל שִׂכְיוֹת הַחֶמְדָּה, וְשַׁח גַּבְהוּת הָאָדָם וְשָׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף (ישעיה ב, יב-יח).

דָּבָר אַחֵר, גָּאֹה עַל כָּל הַמִּתְגָּאִים. שֶׁכָּל הַמִּתְגָּאִים, בְּמַה שֶׁהֵן מִתְגָּאִים, בּוֹ נִפְרָע מֵהֶם. מִצְרַיִם לָקוּ בַּמַּיִם עַל שֶׁנִּתְגָּאוּ בַּמַּיִם.

דּוֹר הַמַּבּוּל כְּתִיב בָּהֶם: שׁוֹרוֹ עֹבֵר וְלֹא יַגְעֵל תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל, יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְיַלְדֵיהֶם יִרְקֹדוּן, יִשְׂאוּ בְתֹף וְכִנּוֹר וְיִשְׂמְחוּ לְקוֹל עוּגָב, וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ, מַה שַׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ (איוב כא, י-טו). אָמְרוּ: אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְטִפַּת גְּשָׁמִים, אֶלָּא, וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְגוֹ' (בראשית ב, ו). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בַּטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפַּעְתִּי לָכֶם אַתֶּם מִתְגָּאִין לְפָנַי, בָּהּ אֲנִי נִפְרָע מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְגוֹ', וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם וְגוֹ' (בראשית ז, יב-כג).

רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דּוֹרְמַסְקִית אוֹמֵר: הֵן נָתְנוּ עֵינֵיהֶם הָעֶלְיוֹנָה בַּתַּחְתּוֹנָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תַּחְתּוֹן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּתַח עֲלֵיהֶן מַעְיְנוֹת מִלְמַעְלָה וּמִלְמַטָּה כְּדֵי לְאַבְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת וְגוֹ' (בראשית ז, יא).

אַנְשֵׁי מִגְדָּל בְּמַה שֶׁנִּתְגָּאוּ בּוֹ נִפְרַע מֵהֶן. הֵן אָמְרוּ: הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וְגוֹ' (בראשית יא, ד). בּוֹ נִפְרַע מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם וְגוֹ', וַיָּפֶץ ה' אוֹתָם (בראשית יא, ז-ח). אַנְשֵׁי סְדוֹם בְּמַה שֶׁנִּתְגָּאוּ, בּוֹ נִפְרַע מֵהֶם. מַה כְּתִיב בָּהֶן, אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפְּכָה כְּמוֹ אֵשׁ, מְקוֹם סַפִּיר אֲבָנֶיהָ וְעַפְרוֹת זָהָב לוֹ, נָתִיב לֹא יְדָעוֹ עָיִט וְלֹא שְׁזָפַתּוּ עֵין אַיָּה, לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שַׁחַץ לֹא עָדָה עָלָיו שָׁחַל (איוב כח, ה-ח). אָמְרוּ: אֵין אָנוּ צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹא אָדָם מֵעוֹבְרֵי דְּרָכִים אֶצְלֵנוּ. הֲרֵי מָזוֹן יוֹצֵא מֵאֶצְלֵנוּ, וְכֶסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת מִשָּׁלֵנוּ. בּוֹאוּ וּנְשַׁכַּח תּוֹרַת הָרֶגֶל מֵאַרְצֵנוּ. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בַּטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפַּעְתִּי לָכֶם אַתֶּם מִתְגָּאִים, אֲנִי אֶשַׁכַּח אֶתְכֶם מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל דָּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ (איוב כח, ד). וּכְתִיב: לַפִּיד בּוּז לְעַשְׁתּוּת שַׁאֲנַן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל, יִשְׁלְיוּ אֹהָלִים לְשׁוֹדְדִים וּבַטָּחוֹת לְמַרְגִּיזֵי אֵל (איוב יב, ה-ו). מִי גָּרַם לָהֶם? לְאָשֶׁר הֵבִיא אֱלוֹהַּ בְּיָדוֹ (איוב יב, ה-ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדוֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה (יחזקאל טז, מט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: לִפְנֵי שִׁחֵת ה' אֶת סְדֹם וְאֶת עֲמֹרָה כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (בראשית יג, י). מַה כְּתִיב שָׁם, וַתַּשְׁקֵין אֶת אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא (בראשית יט, לג). מִנַּיִן הָיָה לָהֶם יַיִן בַּמְּעָרָה? אֶלָּא שֶׁזִּמֵּן לָהֶם הַמָּקוֹם יַיִן, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְפּוּ הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיָן מִבֵּית ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים (יואל ד, יח). אִם כָּךְ זִמֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַכְעִיסָיו. לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְכֵן פַּרְעֹה בְּמַה שֶׁנִּתְגָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ. וַיַּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב (שמות יד, ז), לְפִיכָךְ מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם.

וְכֵן סִיסְרָא בְּמַה שֶׁנִּתְגָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ. וַיְזַעֵק סִיסְרָא אֶת כָּל רִכְבּוֹ תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל (שופטים ד, יג). לְפִיכָךְ מְשָׁמַיִם נִלְחֲמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא (שופטים ה,

כ). שִׁמְשׁוֹן בְּמַה שֶׁנִּתְנָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי (שופטים יד, ג). לְפִיכָךְ וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו וַיּוֹרִידוּ אוֹתוֹ עַזָּתָה (שופטים טז, כא). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תְּחִלַּת קִלְקָלָתוֹ בְּעַזָּה הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיִּרְא שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ (שופטים טז, א). לְפִיכָךְ לֹא הָיָה עָנְשׁוֹ אֶלָּא בְּעַזָּה.

וְכֵן אַבְשָׁלוֹם בְּמַה שֶׁנִּתְנָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא הָיָה אִישׁ יָפֶה בְּכָל יִשְׂרָאֵל לְהַלֵּל מְאֹד, מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ לֹא הָיָה בּוֹ מוּם, וּבְגַלְּחוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים לַיָּמִים אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ (ש"ב יד, כה-כו). רַבִּי נְהוֹרָאי אוֹמֵר: נָזִיר הָיָה וְהָיָה מְגַלֵּחַ אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים לַיָּמִים אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נְזִיר עוֹלָם הָיָה וְהָיָה מְגַלֵּחַ לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶת נִדְרִי אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַה' בְּחֶבְרוֹן, כִּי נֵדֶר נָדַר עַבְדְּךָ בְּשִׁבְתִּי בְגְשׁוּר בַּאֲרָם לֵאמֹר אִם יָשׁוֹב יְשִׁיבֵנִי ה' יְרוּשָׁלַיִם וְעָבַדְתִּי אֶת ה' (ש"ב טו, ז-ח).

רַבִּי אוֹמֵר: כָּל עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה מְגַלֵּחַ, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים לִהְיוֹת מְגַלְּחִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. וְכֵן הוּא הוּא אוֹמֵר: וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רֹכֵב עַל הַפֶּרֶד וַיָּבֹא הַפֶּרֶד תַּחַת שׂוֹבֶךְ הָאֵלָה הַגְּדוֹלָה וַיֶּחֱזַק רֹאשׁוֹ בָּאֵלָה וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר תַּחְתָּיו עָבָר (ש"ב יח, ט).

וְכֵן סַנְחֵרִיב בְּמַה שֶׁנִּתְנָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן וְאֶכְרֹת קוֹמַת אַרְזָיו מִבְחוֹר בְּרֹשָׁיו וְאָבוֹאָה מְלוֹן קִצּוֹ יַעַר כַּרְמְלוֹ, אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם זָרִים וְאַחֲרֵב בְּכַף פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר (מלכים ב יט, כג-כד). לְפִיכָךְ, וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים (מלכים ב פסוק לה).

הַגְּדוֹל שֶׁבָּהֶם מְמֻנֶּה עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף, וְהַקָּטָן שֶׁבָּהֶן מְמֻנֶּה עַל אַלְפַּיִם אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֶת פְּנֵי פַּחַת אֶחָד עַבְדֵי אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל מִצְרַיִם לָרֶכֶב וְלָפָרָשִׁים (מלכים ב יח, כד). וּכְתִיב: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עָלָיו, בָּזָה לְךָ לָעֲגָה לְךָ בְּתוּלַת בַּת צִיּוֹן, אַחֲרֶיךָ רֹאשׁ הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלָיִם, אֶת מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל מִי הֵרַמְתָּ קוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. (מלכים ב יט, כא-כב)

וְכֵן נְבוּכַדְנֶצַּר בְּמַה שֶׁנִּתְנָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה, מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי אֵל אָרִים כִּסְאִי וְאֵשֵׁב בְּהַר מוֹעֵד בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן, אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב, אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן, אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד אֶל יַרְכְּתֵי בוֹר (ישעיה יד, יג-טו).

וְכֵן בְּצוֹר בְּמַה שֶׁנִּתְגָּאָתָה, נִפְרַע מִמֶּנָּה. צוֹר, אַתְּ אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי, בְּלֵב יַמִּים גְּבוּלָיִךְ, בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ (יחזקאל כז, ג-ד). הִנְנִי צֹר בְּמַה שֶׁנִּתְגָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ. בֶּן אָדָם אֱמֹר לִנְגִיד צֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים וְאַתָּה אָדָם וְלֹא אֵל וַתִּתֵּן לִבְּךָ כְּלֵב אֱלֹהִים וְגוֹ', מוֹתֵי עֲרֵלִים תָּמוּת בְּיַד זָרִים (יחזקאל כח, ב-י). הָא בְּמַה שֶׁהַגּוֹיִים מִתְגָּאִין, בּוֹ נִפְרַע מֵהֶן. לְכָךְ נֶאֱמַר: כִּי גָאֹה גָּאָה.

סימן יג

סוּס וְרֹכְבוֹ. וְכִי סוּס אֶחָד הָיָה? אֶלָּא כֻּלָּם כְּסוּס אֶחָד לְפָנָיו. וְכֵן כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב וְגוֹ' (דברים כ, א), כְּסוּס אֶחָד לְפָנָיו. וְרֹכְבוֹ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, וַיַּקְהֵ שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב. וְאוֹמֵר: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ. אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, הֲרֵי כָּל הַגּוֹיִם לְפָנָיו כְּסוּס וָרֶכֶב אֶחָד. סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם, מַגִּיד שֶׁהַסּוּס קָשׁוּר בָּרֶכֶב וְרֶכֶב קָשׁוּר בַּסּוּס, עוֹלִין לַמָּרוֹם וְיוֹרְדִין לַתְּהוֹם וְאֵין נִפְרָדִין זֶה מִזֶּה. רָמָה בַיָּם, יָרָה בָיָם, כֵּיצַד יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת אֵלּוּ? רָמָה, שֶׁהָיוּ עוֹלִין לַמָּרוֹם. יָרָה, שֶׁהָיוּ יוֹרְדִין לַתְּהוֹם וְאֵין נִפְרָדִין זֶה מִזֶּה. דָּבָר אַחֵר, רָמָה, שֶׁרָאוּ שָׂרַהּ שֶׁל מִצְרַיִם נוֹפֶל. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָאֻמּוֹת לֶעָתִיד לָבֹא עַד שֶׁנִּפְרַע מִשָּׂרֵיהֶם תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה (ישעיה כד, כא). וְכֵן אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם הֵילֵל בֶּן שָׁחַר, וְאַחַר כְּךָ נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם (ישעיה יד, יב). וְכֵן כִּי רִוְּתָה בַשָּׁמַיִם חַרְבִּי, וְאַחַר כָּךְ הִנֵּה עַל אֱדוֹם תֵּרֵד (ישעיה לד, ה).

דָּבָר אַחֵר, מִצְרַיִם בַּמִּדָּה שֶׁמָּדְדוּ, מוֹדַדְתָּ לָהֶם, הֵם אָמְרוּ כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ, לְפִיכָךְ תְּהוֹמֹת יְכַסְיֻמוּ. הֵם לָקְחוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב, לְפִיכָךְ מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְגוֹ'. הֵם וְשָׁלְשֵׁיהֶם עַל כֻּלּוֹ, לְפִיכָךְ וּמִבְחַר שָׁלְשָׁיו טֻבְּעוּ. הֵם וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּחֹמֶר, לְפִיכָךְ דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים (חבקוק ג, טו).

סימן יד

תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ. וְכִי תְּהוֹמוֹת יֵשׁ שָׁם, וַהֲלֹא עֲשׂוּיוֹת הֵיא? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁעָלָה תְּהוֹם הַתַּחְתּוֹן וּתְהוֹם הָעֶלְיוֹן וְהָיוּ הַמַּיִם נִלְחָמִים בָּהֶן בְּכָל מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת. כְּמוֹ אֶבֶן. הֵם אָמְרוּ, וּרְאֵיתֶן עַל הָאֲבָנִים, לְפִיכָךְ נַעֲשָׂה לָהֶן הַמַּיִם כָּאֲבָנִים. דָּבָר אַחֵר, כְּמוֹ אֶבֶן, הֵיא נִקְמַת בֵּינוֹנִים. הָרְשָׁעִים שֶׁבָּהֶן, נִשְׂרָפִין כַּקַּשׁ. וְהַבֵּינוֹנִים, כָּאֶבֶן. וְהַפִּקְחִין, צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת.

סימן טו

יְמִינְךָ ה' יְמִינְךָ ה', פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים, שֶׁנָּתַתָּ אַרְכָּה לְדוֹר הַמַּבּוּל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם (בראשית ו, ג). וְלֹא גָּמַרְתָּ עֲלֵיהֶם כְּלָיָה, עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ רִשְׁעָתָן לְפָנֶיךָ. וְכֵן אַנְשֵׁי הַמִּגְדָּל נָתַתָּ לָהֶם אַרְכָּה לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וְלֹא גָּמַרְתָּ עֲלֵיהֶן כְּלָיָה,

עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ רִשְׁעָתָן לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם (בראשית יא, ו). וְאֵין וְעַתָּה אֶלָּא תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל וְגוֹ' (דברים י, יב), וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל הַחֻקִּים (דברים ד, א), וְעַתָּה שְׁמַע (ישעיה מד, א).

וְכֵן אַנְשֵׁי סְדוֹם נָתַתָּ לָהֶם אַרְכָּה, וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד, אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְגוֹ' (בראשית יח, כ-כא), וְלֹא גָּמַרְתָּ עֲלֵיהֶן כְּלָיָה, עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ רִשְׁעָתָן לְפָנֶיךָ. וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם (בראשית יט, כד). עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, מָטָר. וְאִם לָאו, גָּפְרִית וָאֵשׁ. וְכֵן בְּמִצְרַיִם לָקוּ בְּמַכּוֹת אוּלַי יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד.

יְמִינְךָ ה' נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ, לָמָּה שְׁנֵי פְּעָמִים? אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, עוֹשִׂין שְׂמאל יָמִין. וּכְשֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ, כְּבְיָכוֹל עוֹשִׂין יָמִין שְׂמאל, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ (איכה ב, ג).

יְמִין ה' רוֹמֵמָה יְמִין ה' עֹשָׂה חָיִל (תהלים קיח, טז). כְּשֶׁהֵן עוֹשִׂין שֶׁל מָקוֹם, הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל (תהלים קכא, ד). לֹא עָשׂוּ רְצוֹנוֹ, הָעִירָה, אַל תְּזַנַּח לָנֶצַח (תהלים מד, כד) וַיִּקַּץ כְּיָשֵׁן אֲדֹנָי כְּגִבּוֹר מְתָרוֹנֵן מִיָּיִן (תהלים עח, סה). וּכְשֶׁהֵן עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ, ה' יִלָּחֵם לָכֶם. אֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ, וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב (ישעיה סג, י). וְלֹא עוֹד אֶלָּא הוֹפֵךְ רַחֲמָנוּתוֹ לְאַכְזְרִיּוּת, הָיָה אָדֹנָי כְּאוֹיֵב בָּלַע יִשְׂרָאֵל (איכה ב, ה). תִּרְעַץ אוֹיֵב, זֶה אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעַן אֲמַר הָאוֹיֵב עָלֵיכֶם הֶאָח (יחזקאל לו, ב).

סימן טז

וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ, הֵרֵבִיתָ לְהִתְגָּאוֹת כְּנֶגֶד כָּל הַקָּמִים לָנֶגְדֶּךָ. וּמִי הֵן? אֵלּוּ הַקָּמִים כְּנֶגֶד בָּנֶיךָ. מַגִּיד שֶׁכָּל הַקָּם כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ קָם כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אַל תִּשְׁכַּח קוֹל צֹרְרֶיךָ (תהלים עד, כג). כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ (תהלים פג, ג). מִפְּנֵי מָה? עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ (תהלים פג, ד). וּכְתִיב: הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה', אֶשְׂנָא, וּבְתַקּוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט (תהלים קלט, כא). מִפְּנֵי מָה? תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים, וּלְאֹיְבִים הָיוּ לִי (תהלים פסוק כב).

וְכֵן הוּא אוֹמֵר: כִּי הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ (זכריה ב, יב). עֵינִי הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכְּבָר הַכָּתוּב. כְּלוֹמַר, כְּבְיָכוֹל כְּלַפֵּי מַעְלָן, וְכִנָּהוּ הַכָּתוּב, שֶׁהוּא תִּקּוּן סוֹפְרִים אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְלְאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ (מלאכי א, יג), אֶלָּא שֶׁכְּבָר הַכָּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, בַּעֲוֹן אֲשֶׁר יָדַע כִּי מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה בָּם (ש"א ג, יג), אֶלָּא שֶׁכְּבָר הַכָּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, לָמָּה שַׂמְתַּנִי לְמַפְגָּע לָךְ וָאֱהְיֶה עָלֶיךָ לְמַשָּׂא (איוב ז, כ), אֶלָּא שֶׁכְּבָר הַכָּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם ה' אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת (חבקוק א, יב), אֶלָּא

שֶׁכְּבָר נִתְּנָה הַכְּתוּבִּים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, הַהֵימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל. (ירמיה ב, יא), אֶלָּא שֶׁכְּבָר נִתְּנָה הַכְּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיָּמִירוּ אֶת כְּבוֹדִי בְּתַבְנִית שׁוֹר אוֹכֵל עֵשֶׂב (תהלים קו, כ), אֶלָּא שֶׁכְּבָר נִתְּנָה הַכְּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ כְּבוֹדִי בְּקָלוֹן אָמִיר (הושע ד, ז), אֶלָּא שֶׁכְּבָר נִתְּנָה הַכְּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וּבִשְׁלשֶׁת רֵעָיו חָרָה אַפּוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא מָצְאוּ מַעֲנֶה וַיַּרְשִׁיעוּ אֶת אִיּוֹב (איוב לב, ג), אֶלָּא שֶׁכְּבָר נִתְּנָה הַכְּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה' (בראשית יח, כג), אֶלָּא שֶׁכְּבָר נִתְּנָה הַכְּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְאִם כָּכָה אַתְּ עֹשָׂה לִי הָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל אֶרְאֶה בְּרָעָתִי (במדבר יא, טו). כַּיּוֹצֵא בּוֹ, אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאכַל חֲצִי בְשָׂרוֹ (במדבר יב, יב), אֶלָּא שֶׁכְּבָר נִתְּנָה הַכְּתוּב. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, מַה לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִשַׁי לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאֹהָלָיו (מלכים א יב, טז). וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים (דה"א ב, י-טז) לַאֲבֵלָיו.

זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתָשׂוּחַ עָלַי נַפְשִׁי (איכה ג, כ). אוּלַי יִרְאֶה ה' בְּעֵינִי (ש"ב טז, יב), אֶלָּא שֶׁכְּנוּפְסוּקִים אֵלּוּ אֲנָשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. וּלְכָךְ נִקְרְאוּ סוֹפְרִים, שֶׁהָיוּ סוֹפְרִים כָּל אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְדוֹרְשִׁין אוֹתָן. וְכֵן וְהִנֵּם שֹׁלְחִים אֶת הַזְּמוֹרָה אֶל אַפִּי (יחזקאל ח, יז), וְהֵם תִּקְּנוּ אֶל אַפִּם. וְאַף כָּאן, כָּל הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ (זכריה ב, יב) אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַקָּם כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ קָם כְּנֶגֶד שְׁכִינָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר אוֹרוּ אָרוּר יוֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת ה' (שופטים ה, כג)

וְכִי הוּא צָרִיךְ עֶזְרַת אֲחֵרִים. וְהוּא אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, וְשֹׁלֵחַ בְּסַנְחֵרִיב מַלְאָךְ וְלֹא הֵרָגַם, אֶלָּא נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ (ישעיה מ, כד). אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הָעוֹזֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ עוֹזֵר אֶת הַשְּׁכִינָה. וּלְפִיכָךְ כְּתִיב: כִּי בָאוֹ גְּאוֹ, הִרְבֵּיתָ לְהִתְגָּאוֹת אֵצֶל הַקָּמִים נֶגְדֶּךָ. וּמִי הֵן? אֵלּוּ הַקָּמִים כְּנֶגֶד בָּנֶיךָ. אֶת כְּדַרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם, וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו (בראשית יד, טו), מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ וְגוֹ' יְרַדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם וְגוֹ' (ישעיה מא, ב-ג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: נְאֻם ה' לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ, מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח ה' מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ, עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל יַלְדֻתֶךָ, נִשְׁבַּע ה' וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם עַל דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק, אֲדֹנָי עַל יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם אַפּוֹ מְלָכִים (תהלים קי, א-ה).

סִיסְרָא וְכָל רִכְבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת כָּל רִכְבּוֹ (שופטים ד, יג). וּכְתִיב: מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ (שופטים ה, כ).

סַנְחֵרִיב וְכָל הֲמוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ וְגוֹ'. אֲנִי קָרָתִי וְשָׁתִיתִי (מלכים ב יט, כג-כד). וַיִּשְׁלַח ה' מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהָיו וּמִיצִיאֵי מֵעָיו שָׁם הִפִּילֻהוּ בֶּחָרֶב (דה"ב לב, כא). נְבוּכַדְנֶצַּר

אָמַר: אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב (ישעיה יד, יד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה רָצִיתָ לִפְרֹשׁ עַצְמְךָ מִן בְּנֵי אָדָם, סוֹף בְּנֵי אָדָם נִפְרָשִׁים מִמֶּךָּ. לִקְצָת יַרְחִין תְּרֵי עֲשַׂר, עַל הֵיכַל מַלְכוּתָא דִּי בָבֶל מְהַלֵּךְ הֲוָה, עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר הֶלָא דָא הִיא בָּבֶל רַבְּתָא דִּי אֲנָה בֱנַיְתַהּ לְבֵית מַלְכוּ בְּתֻקֶף חֵסְנִי וְלִיקָר הַדְרִי, עוֹד מִלְּתָא בְּפֻם מַלְכָּא, קָל מִן שְׁמַיָּא נְפַל, לָךְ אָמְרִין נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא, מַלְכוּתָא עֲדָת מִנָּךְ, וּמִן אֱנָשָׁא לְךָ טָרְדִין וְעִם חֱיוַת בָּרָא מְדָרָךְ עִשְׂבָּא כְתוֹרִין לָךְ יְטַעֲמוּן וְגוֹ', בַּהּ שַׁעֲתָא מִלְּתָא סְפַת עַל נְבוּכַדְנֶצַּר וּמִן אֱנָשָׁא טְרִיד וְעִשְׂבָּא כְתוֹרִין יֵאכֻל וּמִטַּל שְׁמַיָּא גִּשְׁמֵהּ יִצְטַבַּע עַד דִּי שַׂעְרֵהּ כְּנִשְׁרִין רְבָה וְטִפְרוֹהִי כְּצִפָּרִין (דניאל ד, כו-ל) כֹּלָּא מְטָא עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא (דניאל ד, כה).

בֵּלְשַׁאצַּר מַלְכָּא עֲבַד לְחֶם רַב לְרַבְרְבָנוֹהִי אֶלֶף וְלָקֳבֶל אַלְפָּא חַמְרָא שָׁתֵה, בִּלְשַׁאצַּר אֲמַר בְּטְעֵם חַמְרָא לְהַיְתָיָה לְמָאנֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא דִּי הַנְפֵּק נְבוּכַדְנֶצַּר אֲבוּהִי מִן הֵיכְלָא דִּי בִירוּשְׁלֶם וְיִשְׁתּוֹן בֵּהוֹן מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי שֵׁגְלָתֵהּ וּלְחֵנָתֵהּ, בֵּאדַיִן הַיְתְיוּ מָאנֵי דַּהֲבָא דִּי הַנְפְּקוּ מִן הֵיכְלָא דִּי בֵית אֱלָהָא דִּי בִירוּשְׁלֶם וְאִשְׁתִּיו בֵּהוֹן מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי שֵׁגְלָתֵהּ וּלְחֵנָתֵהּ, אִשְׁתִּיו חַמְרָא וְשַׁבַּחוּ לֵאלָהֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא נְחָשָׁא פַּרְזְלָא אָעָא וְאַבְנָה, בַּהּ שַׁעֲתָה נְפַקָה אֶצְבְּעָן דִּי יַד אֱנָשׁ וְכָתְבָן לָקֳבֶל נִבְרַשְׁתָּא עַל גִּירָא דִּי כְתַל הֵיכְלָא דִּי מַלְכָּא וּמַלְכָּא חָזֵה פַּס יְדָא דִּי כָתְבָה, אֱדַיִן מַלְכָּא זִיוֹהִי שְׁנוֹהִי וְרַעְיֹנֹהִי יְבַהֲלוּנֵּהּ וְקִטְרֵי חַרְצֵהּ מְשְׁתָּרְיִן וְאַרְכֻבָתֵהּ דָּא לְדָא נָקְשָׁן (דניאל ה, א-ו). עֲלֵיו אוֹמֵר: הוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ, מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שַׁכֵּר, לְמַעַן הַבִּיט עַל מְעוֹרֵיהֶם, שָׂבַעְתָּ קָלוֹן מִכָּבוֹד, שְׁתֵה גַּם אַתָּה וְהֵעָרֵל, תִּסּוֹב עָלֶיךָ כוֹס יְמִין ה', וְקִיקָלוֹן עַל קָלוֹן מִכָּבוֹד, שְׁתֵה גַּם אַתָּה וְהֵעָרֵל, תִּסּוֹב עָלֶיךָ כוֹס יְמִין ה', וְקִיקְלוֹן עַל כְּבוֹדֶךָ (חבקוק ב, טו-טז). בַּהּ בְּלֵילְיָא קְטִיל בֵּלְשַׁאצַּר מַלְכָּא כַּשְׁדָּאָה (דניאל ה, ל).

סימן יז

קַפְּאוּ תְהֹמֹת, עֲשָׂאָן כְּמִין כִּפָּה. בְּלֶב יָם. הֵיכָן לִבּוֹ שֶׁל אָדָם נָתוּן? מִשְּׁנֵי חֲלָקִים. כָּךְ קָפָה עֲלֵיהֶם הַיָּם מִשְּׁנֵי חֲלָקִים. הַיָּם לֹא הָיָה לוֹ לֵב וְנִתַּן לוֹ לֵב. הָאֵלָה לֹא הָיָה לָהּ לֵב וְנִתַּן לָהּ לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹדֶנּוּ חַי בְּלֵב הָאֵלָה (ש"ב יח, יד). הַשָּׁמַיִם לֹא הָיָה לָהֶן לֵב וְנִתַּן לָהֶן לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָהָר בֹּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם (דברים ד, יא). יָבוֹא הַיָּם שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לֵב וְנִתַּן לוֹ לֵב, וְיִפָּרַע מִן הַמִּצְרִים שֶׁהָיָה לָהֶם לֵב וְשִׁעְבְּדוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל מִינֵי פָּרֶךְ עֲנִיּוֹת. תָּבוֹא הָאֵלָה שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ לֵב וְנִתַּן לָהּ לֵב, וְיִפָּרַע מֵאַבְשָׁלוֹם שֶׁהָיָה לוֹ לֵב, וְנָנַב שָׁלֹשׁ לְבָבוֹת: לֵב אָבִיו וְלֵב בֵּית דִּין וּלְבַב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל. וְיָבוֹאוּ הַשָּׁמַיִם שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶן לֵב וְנִתַּן לָהֶם לֵב, וְיוֹרִידוּ הַמָּן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לָהֶן לֵב וְקִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה בְּכָל לֵב וְאָהֲבוּ אֶת קוֹנָם בְּכָל לֵב.

סימן יח

וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר. מִדְבַּר שׁוּר, זֶה מִדְבַּר כְּזָב. אָמְרוּ עָלָיו עַל מִדְבַּר כָּזָב, שֶׁהוּא שְׁמוֹנָה מֵאוֹת פַּרְסָה עַל שְׁמוֹנָה מֵאוֹת פַּרְסָה, וְכֻלּוֹ מָלֵא נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב (דברים ח, טו). אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: הָיוּ בוֹ נְחָשִׁים כְּקוֹרַת בֵּית הַבַּד, וְעַקְרַבִּים מְלֵא הַגֶּרֶת.

מַעֲשֶׂה בְּשָׁבוּר הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה עוֹבֵר שָׁם, וְעָבְרָה קָרוֹבִים שֶׁלּוֹ, וּבְלָעָה נָחָשׁ. עָבְרָה שְׁנִיָּה, בְּלָעָה. שְׁלִישִׁית, בְּלָעָה. הָיָה שָׁבוּר הַמֶּלֶךְ מֵצֵר, לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לְּעָשׂוֹת. אָמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו: הָבֵא עֲשָׂרָה גִּבּוֹרִין וִימַלְּאוּ סְרִידוֹת תֶּבֶן. הֵבִיא וְעָשׂוּ כֵּן. וְנָתְנוּ לְפָנָיו וּבָלַע, וְנָתְנוּ לְפָנָיו וּבָלַע, עַד שֶׁנִּפְחָה כְּרֵסוֹ, וְהָרְגוּ אוֹתוֹ. הֲוֵי: הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם, הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ. וְאוֹמֵר מַשֶּׂא בַּהֲמוֹת נֶגֶב בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וְלַיִשׁ מֵהֶם אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוֹפֵף (ישעיה ל, ו). אֵין אֶפְעֶה אֶלָּא עֶכֶס. אָמְרוּ: עֶכֶס זֶה רוֹאֶה צֵל עוֹף פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר, מִיָּד נִתְחַבֵּר וְנוֹשֵׁר אֲבָרִים אֲבָרִים. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא אָמְרוּ אַיֵּה ה' הַמַּעֲלֶה אוֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם. הַמּוֹלִיכְךָ אוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת (ירמיה ב, ו). מַהוּ צַלְמָוֶת? צֵל וְעַמּוֹ מָוֶת.

אָמַר רַב אַחָא, הֵסִיחַ לִי רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל, אָדָם אֶחָד הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ מְרוּטָה. פַּעַם אַחַת עָלָה בָּהָר לְלַקֵּט עֵצִים, רָאָה אֶת הַנָּחָשׁ יָשֵׁן וְהַנָּחָשׁ לֹא רָאָהוּ, וְהִרְגִּישׁ בּוֹ, וּמִפַּחְדּוֹ נָשַׂר שְׂעַר רֹאשׁוֹ וְלֹא צָמַח בּוֹ שֵׂעָר עַד יוֹם מוֹתוֹ, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ מְרוּטָה.

סימן יט

וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מָיִם. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: מַיִם שֶׁנִּטְלוּ מִבֵּין הַגְּזָרִים, שְׁלֹמוּ מֵהֶן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר: וְלֹא מָצְאוּ מָיִם? אֲפִלּוּ בִּכְלֵיהֶם. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַדִּרֵיהֶם שִׁלְחוּ צְעִירֵיהֶם לַמָּיִם, בָּאוּ עַל גֵּבִים לֹא מָצְאוּ מַיִם, שָׁבוּ כְּלֵיהֶם רֵיקָם, בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם (ירמיה יד, ג). דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת אָמְרוּ: לְפִי שֶׁפֵּרְשׁוּ מִדִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַמַּיִם, דִּכְתִיב: הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם (ישעיה נה, א).

שְׁלֹשֶׁת יָמִים, לְפִיכָךְ הִתְקִינוּ נְבִיאִים וּזְקֵנִים שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין בְּסֵפֶר תּוֹרָה בְּכָל שַׁבּוּעַ שְׁלֹשָׁה יָמִים, קוֹרִין בַּשַּׁבָּת וּמַפְסִיקִין אֶחָד בַּשַּׁבָּת, קוֹרִין בַּשֵּׁנִי וּמַפְסִיקִין שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי, וְקוֹרִין בַּחֲמִישִׁי וּמַפְסִיקִין בַּשִּׁשִּׁי, וְלֹא יִהְיוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים לְעוֹלָם בְּלֹא תּוֹרָה.

וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ. מִכָּאן אָמְרוּ: רָצָה אָדָם לִשְׁמֹעַ בִּשְׂעָתוֹ, מַשְׁמִיעִין אוֹתוֹ לְאַחַר זְמַן. לִשְׁכֹּחַ, מְשַׁכְּחִין אוֹתוֹ לְאַחַר זְמַן. תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ (דברים יא, יג), וְהָיָה אִם שָׁכוֹחַ (דברים ח, יט). הָא כֵּיצַד? רָצָה אָדָם לִשְׁמֹעַ בְּטוֹבָתוֹ, מַשְׁמִיעִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ. לִשְׁכֹּחַ בְּטוֹבָתוֹ, מַשְׁכְּחִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ. וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה בְּיָדוֹ,

אִם לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ וְלַעֲנָוִים יִתֶּן חֵן (משלי ג, לד). שָׁמַע אָדָם מִצְוָה אַחַת, מַשְׁמִיעִין אוֹתוֹ מִצְוֹת הַרְבֵּה. לִשְׁכֹּחַ מִצְוָה אַחַת, מְשַׁכְּחִין אוֹתוֹ מִצְוֹת הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אִם שָׁכוֹחַ תִּשְׁכַּח. אֲחֵרִים אוֹמְרִים מֵהָכָא, אִם חָבֹל תַּחְבֹּל (שמות כב, כה). חֲבַלְתָּ חֲבוּלָה אַחַת, סוֹף שֶׁחוֹבְלִין בְּךָ חֲבֹלוֹת הַרְבֵּה.

סימן כ

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא (שמות טז, ד). רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁשִּׁנָּה לָהֶם מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית. עָשָׂה לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָעֶלְיוֹנִים תַּחְתּוֹנִים, וְהַתַּחְתּוֹנִים עֶלְיוֹנִים. לְשֶׁעָבַר הָיָה לֶחֶם עוֹלֶה מִן הָאָרֶץ וְהַטַּל יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם, וְעַכְשָׁו יָרַד הַלֶּחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וְהַטַּל עוֹלֶה מִן הָאָרֶץ. הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם, וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל (שמות טז, ד).

וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ (שמות טז, ד). שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹצְאִין לַחֲצֵרוֹת וּמְלַקְּטִין, אֶלָּא לַמִּדְבָּרוֹת. דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ (שמות טז, ד). מִי שֶׁבָּרָא יוֹם, בָּרָא פַּרְנָסָתוֹ. מִכָּאן הָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַה יֹּאכַל הַיּוֹם וְאוֹמֵר מָה אוֹכַל לְמָחָר, הֲרֵי זֶה מְחֻסַּר אֲמָנָה. לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא (שמות טז, ד). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שׁוֹנֶה אָדָם שְׁתֵּי הֲלָכוֹת בְּשַׁחֲרִית וּשְׁתֵּי הֲלָכוֹת בְּעַרְבִית וְעוֹסֵק בְּמַלַאכְתּוֹ כָּל הַיּוֹם, מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְקִיֵּם וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה (יהושע א, ח). מִכָּאן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה לִדְרֹשׁ אֶלָּא לְאוֹכְלֵי הַמָּן, שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם צֹרֶךְ לֹא לִמְלָאכָה וְלֹא לִסְחוֹרָה. הָא כֵּיצַד? הָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן הוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, וּמֵהֵיכָן לִלְבֹּשׁ וּלְכַסּוֹת. הָא לֹא נִתְּנָה תוֹרָה לִדְרֹשׁ אֶלָּא לְאוֹכְלֵי הַמָּן. וּשְׁנִיִּים לָהֶם אוֹכְלֵי תְּרוּמָה.

סימן כא

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן שְׁמָּה מְלֹא הָעֹמֶר מָן. אֵינִי יוֹדֵעַ מֶה הָיָה, אִם שֶׁל כֶּסֶף, אִם שֶׁל זָהָב, אִם שֶׁל בַּרְזֶל, אִם שֶׁל עוֹפֶרֶת. תַּלְמוּד לוֹמַר: צִנְצֶנֶת. לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא דָּבָר הַמֵּצִיץ מֵחֲבֵרוֹ. אֵין אַתְּ מוֹצֵא אֶלָּא כְּלִי חֶרֶס. וְתֶן שָׁמָּה מְלֹא הָעֹמֶר מָן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לְדוֹרוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר יִרְמְיָה לְיִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מָה אֵין אַתֶּם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: אִם אָנוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בַּמֶּה נִתְפַּרְנֵס? בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הוֹצִיא לָהֶן צִנְצֶנֶת הַמָּן וְאוֹמֵר לָהֶם, הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְּבַר ה', הַמִּדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ לוֹ נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ (ירמיה ב, לא). אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁעָסְקוּ בַּתּוֹרָה, רְאוּ מֵהֵיכָן נִתְפַּרְנְסוּ, וְאַתֶּם עִסְקוּ בַּתּוֹרָה וַאֲנִי אֲפַרְנֵס אֶתְכֶם מִזֶּה. זוּ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁעָתִיד אֵלִיָּהוּ לְהַעֲמִיד לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, צִנְצֶנֶת הַמָּן, וּצְלוֹחִית שֶׁמֶן

הַמִּשְׁחָה. וּצְלוֹחִית הַמַּיִם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף מַקְלוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שְׁקֵדָיו וּפְרָחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הָשֵׁב אֶת מַטֵּה אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִבְנֵי מֶרִי (במדבר יז, כה).

וְזֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְרַעֲמִים עֲלֵיהֶם וְהָיוּ אוֹמְרִים: מִינֵי פֵּרְעָנֻיּוֹת הֵן, אֵלּוּ הֵן: הַקְּטֹרֶת וְהָאָרוֹן וְהַמַּטֶּה. הַקְּטֹרֶת, שֶׁל פֵּרְעָנֻיּוֹת הִיא, שֶׁהָרְגָה נָדָב וַאֲבִיהוּא. לְפִיכָךְ הוֹדִיעָן שֶׁהִיא שֶׁל כַּפָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל הָעָם (במדבר יז, יב). הָאָרוֹן, אָמְרוּ שֶׁל סַמְפִּירִינוֹן הָיָה, הוּא הָרַג אֶת עֻזָּה וְאַנְשֵׁי בֵּית שֶׁמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַר אַף ה' בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים (ש״ב ו, ז). וּכְתִיב: וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן ה' וַיַּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם (ש״א ו, יט). לְפִיכָךְ הוֹדִיעָם שֶׁהוּא שֶׁל בְּרָכָה, דִּכְתִיב: וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן ה' בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ ה' אֶת עֹבֵד אֱדוֹם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ (ש״ב ו, יא).

הַמַּטֶּה, שֶׁל סַמְפִּירִינוֹן הָיָה, הוּא הֵבִיא הַמַּכּוֹת עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם. לְפִיכָךְ יֻדְּעוּ שֶׁהוּא שֶׁל נִסִּים, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר, מִפְּנֵי הַתַּרְעֹמֶת.

סימן כב

הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר (שמות יז, ו). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא שָׁם רִשְׁם רַגְלֵי אָדָם, שָׁם אֲנִי לְפָנֶיךָ. וְהִכִּיתָ בַצּוּר, מִכָּאן אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָה, שֶׁהַמַּטֶּה שֶׁל סַמְפִּירִינוֹן הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכִּיתָ בַצּוּר (שמות יז, ו). עַל הַצּוּר אֵינוֹ אוֹמֵר כֵּן אֶלָּא בַצּוּר. וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם. וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה (שמות יז, ז). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מֹשֶׁה קְרָאוֹ מַסָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה. רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: הַמָּקוֹם קְרָאוֹ מַסָּה וּמְרִיבָה. מִכָּאן לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁהוּא קָרוּי מָקוֹם. וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי (שמות יז, ד). אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָם, בֵּינְךָ לְבֵינָם אֲנִי הָרוּג. אַתָּה אוֹמֵר לִי אַל תַּקְפִּיד כְּנֶגְדָּן, כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ (במדבר יא, יב). וְהֵם בְּקְשׁוּ לְסָקְלֵנִי. כָּאן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵמִיךְ, וּמֹשֶׁה מַגְבִּיהַּ. וּבְמָקוֹם אַחֵר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהַּ וּמֹשֶׁה מֵמִיךְ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם, וַיְחַל מֹשֶׁה (שמות לב, י-יא). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: כָּךְ אַתָּה אוֹמֵר, עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי. עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם, נִרְאֶה מִי סוֹקֵל אוֹתָךְ. הִתְחִיל לַעֲבֹר, עָמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְפָנָיו וְנָהֲגוּ בּוֹ כָּבוֹד וּמוֹרָא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: כַּמָּה פְּעָמִים אֲנִי מְצַוֶּה אוֹתְךָ עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא תַּקְפִּיד כְּנֶגְדָּן, אֶלָּא הַנְהִיגֵם כְּרוֹעֶה הַצֹּאן, שֶׁבִּשְׁבִילָן הֶעֱלֵיתִי אוֹתְךָ, וּבִשְׁבִילָם תִּמְצָא חֵן וְחֶסֶד וְחַיִּים וְכָבוֹד לְפָנַי.

סימן כג

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בֹּא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, בְּמָה שֶׁמַּכֶּה אֵינוֹ מְרַפֵּא, אֶלָּא מַכֶּה בָּאְזְמֵל וּמְרַפֵּא בָּרְטְיָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּמַה שֶׁמַּכֶּה, בּוֹ מְרַפֵּא. כְּשֶׁהִכָּה אֶת אִיּוֹב, בִּסְעָרָה הִכָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי וְהִרְבָּה פְּצָעַי חִנָּם (איוב ט, יז). וּכְשֶׁרִפְּאָהוּ, בִּסְעָרָה רִפְּאָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַן ה' אֶת אִיּוֹב מִן הַסְּעָרָה (איוב לח, א). כְּשֶׁהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל, לֹא הִגְלָה אוֹתָם אֶלָּא בְּעָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (איכה ב, א) אֵיכָה יָעִיב בְּאַפּוֹ, וּכְשֶׁהוּא מְכַנְּסָן מְכַנְּסָן בֶּעָבִים שֶׁנֶּאֱמַר: מִי אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה (ישעיה ס, ח). כְּשֶׁפִּזְּרָן, לֹא פִּזְּרָן אֶלָּא כַּיּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָלְטוּ פְּלֵיטֵיהֶם וְהָיוּ אֶל הֳרֵי כְיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמוֹת (יחזקאל ז, טז). וּכְשֶׁהוּא מְכַנְּסָן, כַּיּוֹנִים אֶל אֲרֻבּוֹתֵיהֶם (ישעיה ס, ח). כְּשֶׁמְּבָרְכָן, אֵין מְבָרְכָן אֶלָּא בְּהַשְׁקָפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ וּבָרֵךְ (דברים כו, טו). וּכְשֶׁנִּפְרַע מִשּׂוֹנְאֵיהֶם, בְּהַשְׁקָפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף וְגוֹ'. שֶׁהָיָה עָמוּד הֶעָנָן יוֹרֵד וְעוֹשֶׂה אוֹתָם כְּטִיט, וְעַמּוּד הָאֵשׁ מַרְתִּיחָן וְטַלְפּוֹת סוּסֵיהֶן מְשֻׁתָּבְּשׁוֹת, הַזְּכָר מִלְּמַעְלָן וְהַנְּקֵבָה מִלְּמַטָּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הֲלְמוּ עִקְּבֵי סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו (שופטים ה, כב). וַיָּהָם, הֲמָמָם וְעֵרְבְּבָם, נָטַל סְנִנְיוֹת שֶׁלָּהֶן וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין מָה הֵן עוֹשִׂין.

וַיָּסַר אֵת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵחֲמַת אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה נִשְׂרְפוּ גַּלְגָּלָיו שֶׁל מַטָּה, וְהָיוּ מוֹטוֹת וּמֶרְכָּבוֹת רָצוֹת וְנִכְנָסוֹת בְּעַל כָּרְחָן, שֶׁהָיוּ שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּטְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַבִּזָּה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מִקּוֹל רַעַם שֶׁלְּמַעְלָן, נִתְּזוּ צְנוֹרוֹת מִלְּמַטָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: קוֹל רַעַמְךָ בַּגַּלְגַּל (תהלים עז, יט). לְשֶׁעָבָר, הָיוּ הַפְּרָדוֹת מוֹשְׁכוֹת אֶת הַמֶּרְכָּבוֹת. וְעַכְשָׁו, הַמֶּרְכָּבוֹת מוֹשְׁכוֹת אֶת הַפְּרָדוֹת. וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדָת, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, לְפִי שֶׁאָמְרוּ הַמִּצְרִיִּים, תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה (שמות ה, ט).

סימן כד

יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַה הוּא לִתֵּן אִסְפָּלָנִית עַל גַּבֵּי הַמַּכָּה בְּשַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: אָסוּר לִתֵּן אִסְפָּלָנִית עַל גַּבֵּי הַמַּכָּה בְּשַׁבָּת לְכַתְּחִלָּה. אֲבָל אִם נָתַן מֵעֶרֶב שַׁבָּת מֻתָּר. אַתְּ מוֹצֵא, בָּשָׂר וָדָם מַכֶּה בָּאְזְמֵל וּמְרַפֵּא בָּרְטְיָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא בַּמַּכָּה שֶׁמַּכֶּה, בּוֹ מְרַפֵּא. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁבָּאוּ לְמָרָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מַיִם מִמָּרָה וְהָיָה מֻשָּׁה סָבוּר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ שֶׁיִּשְׁלִיךְ שָׁם דְּבַשׁ אוֹ דְּבֶלָה וְהַמַּיִם מִתְמַתְּקִין, רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם: וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' וַיּוֹרֵהוּ ה' עֵץ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, אֵין דְּרָכִי כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם. עַכְשָׁו אַתָּה צָרִיךְ לִלְמֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹרֵהוּ ה' עֵץ. וַיַּרְאֵהוּ לֹא נֶאֱמַר כָּאן אֶלָּא וַיּוֹרֵהוּ, הוֹרָהוּ בְּדָרָכָיו.

וּמָה הָיָה הָעֵץ? רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שֶׁל עֲרָבָה הָיָה. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: הַרְדּוּפְנִי מַר הָיָה. רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: שֶׁל זַיִת הָיָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: קַרְדָּנִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: עִקְרֵי תְּאֵנָה וְעִקְרֵי רִמּוֹן. מִכָּל מָקוֹם, מַר הָיָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה מֻפְלָאִין דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִדַּרְכֵי בָּשָׂר וָדָם. בָּשָׂר וָדָם, בַּמָּתוֹק מְרַפֵּא אֶת הַמָּר. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בַּמַּר מְרַפֵּא אֶת הַמָּר. הָא כֵּיצַד? נוֹתֵן דָּבָר הַמְחַבֵּל בְּתוֹךְ דָּבָר הַמְחַבֵּל, לַעֲשׂוֹת נֵס בְּתוֹךְ נֵס. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָה יִשְׂאוּ דְבֶלֶת תְּאֵנִים וְיִמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין וְיֶחִי (ישעיה לח, כא). הֲלֹא בְּשָׂר חַי שֶׁאַתָּה נוֹתֵן עָלָיו דְּבֶלֶת תְּאֵנִים, מִיָּד הוּא נִסְרָח. הָא כֵּיצַד? נָתַן דָּבָר הַמְחַבֵּל לְתוֹךְ דָּבָר הַמְחַבֵּל, לַעֲשׂוֹת בּוֹ נֵס. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיֵּצֵא אֶל מוֹצָא הַמַּיִם וַיַּשְׁלֶךְ שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר ה' רִפֵּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת (מלכים ב ב, כא). וַהֲלֹא מַיִם מְתוּקִין שָׁאַתָּה נוֹתֵן לְתוֹכָן מֶלַח מִיָּד נִפְסָדִים. הָא כֵּיצַד? נוֹתֵן דָּבָר הַמְחַבֵּל לְתוֹךְ דָּבָר הַמְחַבֵּל, לַעֲשׂוֹת בּוֹ נֵס. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא כָךְ הוּא אֶמְנוּתִי, אֶלָּא בְּמַה שֶׁאֲנִי מַכֶּה, בּוֹ אֲנִי מְרַפֵּא. הִלְכָךְ הוֹאִיל וְאֵלּוּ הַמַּיִם מָרִים, אֲנִי מְרַפְּאָן בְּדָבָר מַר.

וְכֵן הַצַּדִּיקִים בְּמַה שֶׁהֵן מְקַנְתְּרִין, בּוֹ הֵן מְתַקְּנִין. תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקִּנְתֵּר מֹשֶׁה, בְּאָז קִנְתֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ וְגוֹ' (שמות ה, כג). אָמַר מֹשֶׁה: בְּאָז סָרַחְתִּי. בְּאָז אֲנִי מְתַקֵּן וְאוֹמֵר שִׁירָה. לְכָךְ נֶאֱמַר אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה.

סימן כה

וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חִסְמָא אוֹמֵר: מִקְרָא זֶה רָשׁוּם וּמְפֹרָשׁ הוּא עַל יְדֵי אִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲיִגְאֶה גֹּמֶא בְּלֹא בִצָּה וְגוֹ' (איוב ח, יא). כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לְיִשְׂרָאֵל לִחְיוֹת אֶלָּא אִם כֵּן מִתְעַסְקִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה. וּלְפִי שֶׁפֵּרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה, לְפִיכָךְ הַשּׂוֹנֵא בָּא עֲלֵיהֶם. וּלְעוֹלָם אֵין הַשּׂוֹנֵא בָּא אֶלָּא עַל הַחֵטְא וְעַל הָעֲבֵרָה. לְכָךְ נֶאֱמַר וַיָּבֹא עֲמָלֵק.

רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה עֲמָמִים פָּסַע עֲמָלֵק וּבָא וְעָשָׂה מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן (במדבר יג, כט). מִכָּאן אַתָּ לָמֵד, שֶׁהָיָה עֲמָלֵק לִפְנִים מִכֻּלָּן. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: מֵהַרְרֵי שֵׂעִיר בָּא וְהָלַךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַד שֶׁהִגִּיעַ לְרִפִידִים וְעָשָׂה עִם יִשְׂרָאֵל מִלְחָמָה. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: יָבוֹא עֲמָלֵק כְּפוּי טוֹבָה וְיִפְרַע מֵעַם כְּפוּי טוֹבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְאֵלֶּה הַמִּתְקַשְּׁרִים עָלָיו זָבָד בֶּן שִׁמְעָת הָעַמּוֹנִית וִיהוֹזָבָד בֶּן שִׁמְרִית הַמּוֹאָבִית (דה"ב כד, כו). יָבוֹאוּ אֵלּוּ כְּפוּיֵי טוֹבָה וְיִפָּרְעוּ מִיּוֹאָשׁ כְּפוּי טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא זָכַר יוֹאָשׁ הַמֶּלֶךְ הַחֶסֶד אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָדָע אֲבִיו עִמּוֹ וַיַּהַרֹג אֶת בְּנוֹ וּכְמוֹתוֹ אָמַר יֵרָא ה' וְיִדְרֹשׁ

(דה"ב כד, כב). וּמַה הוּא עָנְשׁוֹ? וַיְהִי לִתְקוּפַת הַשָּׁנָה עָלָה עָלָיו חֵיל אֲרָם וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת כָּל שָׂרֵי הָעָם מֵעָם וְגוֹ'. וְאֶת יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׁפָטִים (דה"ב כד, כג כד). אַל תְּהִי קוֹרֵא שְׁפָטִים, אֶלָּא שִׁפּוּטִים. עָמְדוּ עָלָיו בְּרִיוֹנִים קָשִׁים שֶׁלֹּא יָדְעוּ מִשְׁכַּב אִשָּׁה וְעִנּוּ אוֹתוֹ בְּמִשְׁכַּב זָכוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו (הושע ז, י). וּכְתִיב: וּבְלֶכְתָּם מֵמֶּנּוּ כִּי עָזְבוּ אֹתוֹ בְּמַחֲלֵיִים רַבִּים הִתְקַשְּׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו בִּדְמֵי בְּנֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּהַרְגֻהוּ עַל מִטָּתוֹ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד וְלֹא קְבָרֻהוּ בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים (דה"ב כד, כה).

וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה: שְׁאַלְתִּי אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מָה רָאוּ יִשְׂרָאֵל לִפְדּוֹת פִּטְרֵי חֲמוֹרִים וְלֹא לִפְדּוֹת פִּטְרֵי סוּסִים וּגְמַלִּים? אָמַר לִי: גְּזֵרַת מֶלֶךְ הָיא, שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָדָם אֶלָּא חֲמוֹרִים. שֶׁאֵין לְךָ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא עָלָה עִמּוֹ תִּשְׁעִים חֲמוֹרִים טְעוּנִין כֶּסֶף וְזָהָב וּשְׁמָלוֹת.

אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֵין רְפִידִים אֶלָּא שֶׁרָפוּ יְדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה, וּלְפִיכָךְ עָמָלֵק בָּא עֲלֵיהֶם. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁאֵין הַשּׁוֹנֵא בָּא אֶלָּא עַל יְדֵי רִפְיוֹן יָדַיִם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כְּהָכִין מַלְכוּת רְחַבְעָם וּכְחֶזְקָתוֹ עָזַב אֶת תּוֹרַת ה' וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ (דה"ב יב, א). וּמָה עָנְשׁוֹ? עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלַיִם, וַיִּקַּח אֶת כָּל מָגנֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה (מלכים א יד, כה-כו).

סימן כו

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק. מִכָּאן שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מֹשֶׁה יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידוֹ כְּמוֹתוֹ. לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא אָמַר לְתַלְמִידוֹ בְּחַר לִי, אֶלָּא בְּחַר לָנוּ. אַף עַל פִּי שֶׁתַּלְמִידוֹ הָיָה, עָשָׂאוֹ כְּמוֹתוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁיְּהֵא כְּבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ. וּמִנַּיִן שֶׁיְּהֵא כְּבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כִּכְבוֹד רַבְּךָ. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא בְּאַהֲרֹן, וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל נָא תָּשֵׂת עָלֵינוּ חַטָּאת (במדבר יב, יא), וַהֲלֹא אָחִיו הַגָּדוֹל הָיָה? אֶלָּא מִכָּאן אַתְּ לָמֵד שֶׁעָשָׂאוֹ כְּרַבּוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁיְּהֵא כְּבוֹד רַבּוֹ חָבִיב עָלָיו כְּמוֹרָא שָׁמַיִם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם (במדבר יא, כח). אָמַר לוֹ: אֲדֹנִי מֹשֶׁה, כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּלָאֵם, כָּךְ אַתָּה יָכוֹל לְכָלְאָם.

וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּגֵחֲזִי, כְּשֶׁאָמַר לוֹ אֱלִישָׁע: חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וְלֵךְ כִּי תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ (מלכים ב ד, כט). הִתְחִיל מְסַתֵּמֵּךְ וְהוֹלֵךְ עַל מַקְלוֹ. פָּגְעוּ בּוֹ בְּנֵי אָדָם, אָמְרוּ לוֹ: לְהֵיכָן אַתְּ הוֹלֵךְ? אָמַר לָהֶן: לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת. אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵמִית וּמְחַיֶּה. אָמַר לָהֶן: אַף רַבִּי מֵמִית וּמְחַיֶּה.

בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים, גִּבּוֹרִים יִרְאֵי חֵטְא, וְצֵא מִתּוֹךְ הֶעָנָן וְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק מָחָר. אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה פְּסוּקִים יֵשׁ בַּתּוֹרָה וְיֵשׁ בָּהֶן חֲמֵשׁ תֵּבוֹת שֶׁאֵין לָהֶן הֶכְרֵעַ, וְסִימָן: שְׁאֵת,

אָרוּ"ר, מָחָ"ר, מְשֻׁקָּדִי"ם, וְקָ"ם. שְׁאֵת, הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת (בראשית ד, ז). אוֹ שְׂאֵת אִם לֹא תֵיטִיב. כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְרוּ שׁוֹר אָרוּר (בראשית מט, ו-ז). אוֹ אָרוּר אַפָּם. וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק מָחָר, אוֹ מָחָר אָנֹכִי נִצָּב. וּבַמִּנְרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים (שמות כה, לד), אוֹ מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ. הִנֵּךְ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתָיִךְ וְקָם (דברים לא, טז), אוֹ וְקָם הָעָם הַזֶּה. עַל רֹאשׁ הַגִּבְעָה, רֹאשׁ, אֵלּוּ מַעֲשֵׂה אָבוֹת. הַגִּבְעָה, אֵלּוּ אִמָּהוֹת. וּמִטֶּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי. אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, בַּמַּטֶּה הַזֶּה הוֹצֵאתָ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וּבַמַּטֶּה הַזֶּה קָרַעְתָּ לָהֶם אֶת הַיָּם, וּבַמַּטֶּה הַזֶּה עָשִׂיתָ לָהֶם נְסִים וּגְבוּרוֹת, וּבַמַּטֶּה הַזֶּה תַּעֲשֶׂה לָהֶם נְסִים בַּשָּׁעָה הַזּוֹ.

סימן כז

וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה וְגוֹ', וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה וְגוֹ'. וְכִי יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה אוֹ שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה. אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּן לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְגַּבְּרִין, וְאִם לָאו, הָיוּ נוֹפְלִין. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְגוֹ' (במדבר כא, ח). וְכִי שָׂרָף שֶׁל נְחֹשֶׁת מֵמִית אוֹ מְחַיֶּה? אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּן לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְרַפְּאִין, וְאִם לָאו, הָיוּ נְמוֹקִין. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאוֹת וְגוֹ' (שמות יב, יג). וְכִי הַדָּם מַהֲנֵי לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית אוֹ לְיִשְׂרָאֵל. אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נוֹתְנִין מִן הַדָּם עַל פִּתְחֵיהֶם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִגְלָה וְחָס עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָאִיתִי אֶת הַדָּם וּפָסַחְתִּי וְגוֹ', וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף (שמות יב, יג)

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָבַר יִשְׂרָאֵל, וְנָבַר עֲמָלֵק? אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה, עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהַגְבִּיר בְּדִבְרֵי תוֹרָה שֶׁעֲתִידִין לְהִנָּתֵן עַל יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה. וּכְשֶׁהוּא מֵמִיךְ, עֲתִידִין לְהֶמִיךְ בְּדִבְרֵי תוֹרָה שֶׁעֲתִידִין לְהִנָּתֵן עַל יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה. וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָקְרוּ יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה כְּאָדָם שֶׁתּוֹלִין בְּיָדוֹ שִׁלְשָׁה כַּדֵּי מַיִם. וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַּחְתָּיו. וְכִי לֹא הָיָה לָהֶן כַּר אוֹ כֶּסֶת אַחַת לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיוּ שְׁרוּיִים בְּתַעֲנִית צִבּוּר. וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד. מִכָּאן אָמְרוּ, שֶׁאֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹבְרִין לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּתַעֲנִית צִבּוּר.

סימן כח

וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהָיוּ מְחַשְּׁבִים אֶת הַשָּׁעוֹת בְּאַסְטְרוֹלוֹגְיָא, מָה עָשָׂה מֹשֶׁה? הֶעֱמִיד גַּלְגַּל חַמָּה וּלְבָנָה וְעֵרֶב אֶת שְׁעוֹתֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה וְגוֹ' (חבקוק ג, יא). וּכְתִיב: נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא (חבקוק ג, י). וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמָלֵק וְגוֹ'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יָרַד וְחָתַךְ רָאשֵׁי גִּבּוֹרִים שֶׁלָּהֶן לְפִי חָרֶב. לְמַדְנוּ, שְׁמִלְחָמָה

הַזּוֹ עַל פִּי הַגְּבוּרָה הָיְתָה. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: נִתְקַיֵּם בָּהֶם מִקְרָא זֶה, כִּי לְדָם אֶעָשֹׂךְ וְדָם יִרְדֶּפֶךָּ (יחזקאל לה, ו).

כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ. זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה צַדִּיקִים שֶׁנִּתַּן לָהֶם רֶמֶז. שְׁנַיִם חָשׁוּ, וּשְׁנַיִם לֹא חָשׁוּ. יַעֲקֹב וּמֹשֶׁה נִתַּן לָהֶם רֶמֶז וְלֹא חָשׁוּ. יַעֲקֹב, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ (בראשית כח, טו). וּלְבַסּוֹף וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד (בראשית לב, ז). אָדָם שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָיָה מִתְפַּחֵד, אֶלָּא אָמַר יַעֲקֹב: שֶׁמָּא כְּשֶׁהָיִיתִי בְּבֵית לָבָן הַטָּמֵא, נִתְלַכְלַכְתִּי בְּטֻמְאָה וּבְחֵטְא. מֹשֶׁה, נִתַּן לוֹ רֶמֶז וְלֹא חָשׁ. שֶׁאָמַר לוֹ: כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, לוֹמַר, שֶׁאַתָּה מֵת, וִיהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. בְּכָאן נֶאֱמַר לוֹ וְלֹא חָשׁ, וּלְבַסּוֹף הָיָה מִתְחַנֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶתְחַנַּן אֶל ה', אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה (דברים ג, כג-כה).

אֲבָל דָּוִד וּמָרְדְּכַי נִתַּן לָהֶם רֶמֶז וְחָשׁוּ. דָּוִד אָמַר: גַּם אֶת הָאֲרִי גַּם הַדֹּב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְגוֹ'. (ש"א יז, לו). מָרְדְּכַי, וּבְכָל יוֹם וָיוֹם מָרְדְּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֲצַר בֵּית הַנָּשִׁים וְגוֹ' (אסתר ב, יא). אָמַר, אֶפְשָׁר לַצַּדֶּקֶת זוֹ שֶׁתִּנָּשֵׂא לְעֶרֶל. אֶלָּא שֶׁעָתִיד דָּבָר גָּדוֹל לִהְיוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲתִידִין לְהִנָּצֵל עַל יָדֶיהָ.

כִּי מָחֹה אֶמְחֶה. מָחֹה, בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶמְחֶה, לָעוֹלָם הַבָּא. זֵכֶר, זֶה הַמָּן. עֲמָלֵק כְּמַשְׁמָעוֹ. וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסִּי. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: הַנֵּס הַזֶּה שֶׁעָשָׂה לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּשְׁבִילוֹ עָשָׂה, לְמַעַן שְׁמוֹ עָשָׂה. שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לְאוֹתוֹ הַנֵּס. אַתְּ מוֹצֵא, כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בַּנֵּס, הַנֵּס לְפָנֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסִּי (שמות יז, טו). צָרָה לְיִשְׂרָאֵל, צָרָה לְפָנֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר (ישעיה סג, ט). שִׂמְחָה לְיִשְׂרָאֵל, הַשִּׂמְחָה לְפָנֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ (ש"א ב, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְגַלְתִּי בִּירוּשָׁלַיִם וְשַׂשְׂתִּי בְעַמִּי (ישעיה סה, יט). וְאוֹמֵר: וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ (ישעיה סב, ה), אָמֵן, וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

יתרו

סימן א

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וְגוֹ' (קהלת ח, י). וְכִי יֵשׁ רְשָׁעִים קְבוּרִים בָּאִים וּמְהַלְּכִים. רַבִּי סִימוֹן אוֹמֵר: אֵלּוּ הָרְשָׁעִים שֶׁהֵן מֵתִים וְכָקְבוּרִין בְּחַיֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל יְמֵי רָשָׁע הוּא מִתְחוֹלֵל (איוב טו, כ). מַה הוּא מִתְחוֹלֵל? מֵת חוֹלֵל. דָּבָר אַחֵר וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ (קהלת ח, י), הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּגֵרִים שֶׁבָּאִים וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה. וּמִמָּקוֹם קָדוֹשׁ יְהֵלֵכוּ (קהלת ח, י), אֵלּוּ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת.

דָּבָר אַחֵר, וּמִמָּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ, מִמָּקוֹם שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ קְדוֹשִׁים שָׁם הֵם מְהַלְּכִין, וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָּעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ (קהלת ח, י). יִשְׁתַּכְּחוּ מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. דָּבָר אַחֵר, יִשְׁתַּכְּחוּ שֶׁהֵן מִשְׁתַּכְּחִין בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, גַּם זֶה הָבֶל, אֵין זֶה הָבֶל שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם רוֹאִין אוֹתָן מִתְגַּיְּרִין תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה. רוֹאִין אוֹתָן וְאֵינָן מִתְגַּיְּרִין, גַּם זֶה הָבֶל. מִי הוּא זֶה שֶׁבָּא וְנִתְגַּיֵּר וְהָיָה גֵּר שֶׁל אֱמֶת. זֶה יִתְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ.

סימן ב

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. יֵשׁ שָׁמַע וְהִפְסִיד. וְיֵשׁ שָׁמַע וְנִשְׂכַּר. יוֹאָשׁ שָׁמַע וְהִפְסִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם (דה״ב כד, יז). לְפִיכָךְ, וְאֶת יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׂפָטִים (דה״ב כד, כד). וְכֵן שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן (שמות טו, יד). אֲבָל יִתְרוֹ שָׁמַע וְנִשְׂכַּר, שֶׁהָיָה כֹּהֵן לַעֲבוֹדָה זָרָה וּבָא וְנִדְבַּק לְמֹשֶׁה וְנִכְנַס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וְזָכָה לְיִתֵּר פָּרָשַׁת הַדַּיָּנִין לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאָמַר לְמֹשֶׁה, לֹא טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה.

וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל הָעָם אַנְשֵׁי חַיִל, גִּבּוֹרִים בַּתּוֹרָה. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ (תהלים קג, כ). יִרְאֵי אֱלֹהִים, כְּמַשְׁמָעוֹ. אַנְשֵׁי אֱמֶת, עוֹמְדִין עַל אֱמִתּוֹ שֶׁל דִּין. שֹׂנְאֵי בָצַע, שׁוֹנְאֵי מָמוֹן עַצְמָן, כָּל שֶׁכֵּן מָמוֹן שֶׁל אֲחֵרִים. יְהֵא אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אַתָּה שׁוֹרֵף גְּדִישִׁי, אֲפִלּוּ קוֹצֵץ אֶת כַּרְמִי, כְּהֹגֶן אֲנִי דַּיְּנוֹ.

סימן ג

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים (שה״ש א, ג). אָמַר רַבִּי יַנַּאי בְּרַשְׁבִּ״י, הָרִאשׁוֹנִים, רֵיחַ שִׁירִים אָמְרוּ לְפָנֶיךָ. אֲבָל אָנוּ כְּשֶׁבָּאנוּ לַיָּם. לֹא הִנַּחְנוּ לָשׁוֹן שֶׁל שֶׁבַח שֶׁלֹּא קִלַּסְנוּ לָךְ. לְכָךְ נֶאֱמַר: לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ.

דָּבָר אַחֵר, הָרִאשׁוֹנִים, רֵיחַ מִצְוֹת נָתַתָּ לָהֶם. לְאָדָם נָתַתָּ לוֹ מִצְוָה אַחַת, לְנֹחַ וּלְבָנָיו שֶׁשׁ מִצְוֹת אֲבָל אָנוּ כְּשֶׁבָּאנוּ לְסִינַי, כְּאָדָם שֶׁהוּא מְעָרֶה מִפִּי חֲבִית, כָּךְ אַתָּה מְעָרֶה עָלֵינוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת. שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ (שה״ש א, ג). רַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמַר: שֶׁמֶן מֵאִיר לְמִי שֶׁעוֹסֵק בְּשִׁמְנָהּ שֶׁל תּוֹרָה. עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ (שה״ש א, ג), אִלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן בָּאִין וּמִתְגַּיְּרִין. וּמִי הוּא? זֶה יִתְרוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמַע כַּמָּה נִסִּים נַעֲשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל, בָּא וְנִתְגַּיֵּר. וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, מַפַּלְתּוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, וְאַחַר כָּךְ וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹץ תַּכֶּה וּפֹתִי יַעְרִם (משלי יט, כה). לֹץ תַּכֶּה, זֶה עֲמָלֵק. וּפֹתִי יַעְרִם, זֶה יִתְרוֹ.

בְּשָׁעָה שֶׁבָּא עֲמָלֵק הָרָשָׁע לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם. מַהוּ רְפִידִם? שֶׁרָפוּ יְדֵיהֶן מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹת. רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם? וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה. הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צוֹוֵחַ לִפְנֵיהֶם, עַד מָתַי אַתֶּם מְנַסִּים אוֹתִי, עַד מָתַי אַתֶּם מְרִיבִין אוֹתִי. וְאַף מֹשֶׁה צוֹוֵח, מַה תְּרִיבוּן עִמָּדִי וּמַה תְּנַסּוּן אֶת ה'.

מָה הָיוּ מְנַסִּין? רַבִּי יְהוּדָה בַּר נְחֶמְיָה וְרַבּוֹתֵינוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּךְ הָיוּ מְדַיְּנִין וְאוֹמְרִים: אִם מְסַפֵּק לָנוּ מְזוֹנוֹת כְּמֶלֶךְ שֶׁהוּא נִכְנָס לַמְּדִינָה וְהֵם מְקַלְסִין אוֹתוֹ וּמְכַבְּדִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא מַסְפִּיק כָּל צָרְכֵיהֶם, נַעַבְדֶנּוּ. וְאִם לָאו, נִמְרֹד בּוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: אִם מְהַרְהֲרִין אָנוּ בְּלִבֵּנוּ וְיֹדֵעַ מָה אָנוּ מְהַרְהֲרִין, נַעַבְדֶנּוּ. וְאִם לָאו, לֹא נַעַבְדֶנּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: הֱיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן, רַבִּי בְּרֶכְיָה אָמַר בְּלִבָּם הָיוּ מְשִׂיחִין וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לָהֶם אֶת שְׁאֵלָתָם שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנְסוּ אֵל בִּלְבָבָם לִשְׁאֹל אֹכֶל לְנַפְשָׁם וְגוֹ' (תהלים עח, יח) אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּךְ הִרְהַרְתֶּם הֱיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ חַיֵּיכֶם הֲרֵינִי מוֹדִיעַ לָכֶם לְכָךְ וַיָּבֹא עֲמָלֵק,

רַבִּי לֵוִי אָמַר: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְבֵן שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל כְּתֵף שֶׁל אָבִיו, וְהָיָה רוֹאֶה דָּבָר שֶׁל חֵפֶץ וְאוֹמֵר לוֹ קַח לִי וְהוּא לוֹקֵחַ לוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. רוֹאֶה אָדָם אֶחָד, אָמַר לוֹ: רָאִיתָ אָבִי. אָמַר לוֹ אָבִיו: אַתָּה רָכוּב עַל כְּתֵפַי וְכָל מַה שֶּׁתְּבַקֵּשׁ אֲנִי לוֹקֵחַ לְךָ, וְאַתְּ אוֹמֵר רָאִיתָ אָבִי. הִשְׁלִיכוֹ מִכְּתֵפוֹ וּבָא הַכֶּלֶב וּנְשָׁכוֹ. כָּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, הִקִּיפָן בְּעַנְנֵי כָבוֹד. בִּקְּשׁוּ לֶחֶם, הוֹרִיד לָהֶם אֶת הַמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ (תהלים עח, כד). בִּקְּשׁוּ בָּשָׂר, נָתַן לָהֶם שְׂלָו, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁאַל וַיָּבֵא שְׂלָו וְגוֹ' (תהלים קה, מ). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְתַאֲוָתָם יָבֵא לָהֶם (תהלים עח, כט), הוּא נוֹתֵן לָהֶם כָּל צָרְכֵיהֶם, וְהֵן אוֹמְרִים הֱיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּךְ הִרְהַרְתֶּם, הֲרֵי הַכֶּלֶב נוֹשֵׁךְ אֶתְכֶם, לְכָךְ וַיָּבֹא עֲמָלֵק.

סימן ד

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. שִׁבְעָה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ: יֶתֶר, (שמות ד, יח) שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה פָּרָשַׁת הַדַּיָּנִין. חוֹבָב, (במדבר י, כח) שֶׁחִבֵּב אֶת הַתּוֹרָה. כְּשֶׁבָּא לָאָרֶץ, נָתְנוּ לוֹ דֶּשְׁנָהּ שֶׁל יְרִיחוֹ, וְאָמַר: כָּל עַצְמִי לֹא בָאתִי וְהִנַּחְתִּי כָּל מַה שֶּׁהָיָה לִי אֶלָּא לִלְמֹד תּוֹרָה. וְעַכְשָׁו אֲנִי זוֹרֵעַ וְקוֹצֵר, אֵימָתַי אֲנִי לוֹמֵד תּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ אָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה בָּעִיר, וְזֶה הַמָּקוֹם צִיָּה הוּא, מִדְבָּר הוּא וְאֵין שָׁם חִטִּים. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ כֵּךְ, הָלְכוּ לָהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם (שופטים א, טז) הָלְכוּ וּמָצְאוּ שָׁם אֶת יַעְבֵּץ יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהַמְלָכִים יוֹשְׁבִים עִמּוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין שָׁם. אָמְרוּ לוֹ: אָנוּ גֵּרִים הֵיאַךְ נֵשֵׁב שָׁם עִם אֵלּוּ. יָשְׁבוּ לָהֶן עַל שַׂעֲרֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְשׁוֹמְעִין וְלוֹמְדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוֹכְתִים הֵמָּה הַקֵּינִים (דה"א ב, נה). מַהוּ תִּרְעָתִים? שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין עַל הַשַּׁעַר. שִׁמְעָתִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין וְלוֹמְדִים. שׁוֹכְתִים, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְסַכִּין לָהֶם. דָּבָר אַחֵר, מַהוּ תִּרְעָתִים, בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לְצָרָה, מַתְרִיעִין וְהֵן נִשְׁמָעִין.

וּמִי הֵם הַקֵּינִים? הַבָּאִים מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל יִתְרוֹ, וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה. עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם כִּי בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ (קהלת יא, א). בְּשָׂכַר קִרְאָן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם וְנֶאֱמַר בְּמֹשֶׁה כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ, זְכוּ בְּנֵי בָנָיו שֶׁל יִתְרוֹ לֵישֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית.

אָמַר שְׁלֹמֹה: וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ (קהלת ד, ב). וְחָזַר וְאָמַר כִּי לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן הָאַרְיֵה הַמֵּת. (קהלת ט, ד). אָמְרוּ לוֹ: שְׁלֹמֹה, אַתָּה חוֹלֵם וְאַתָּה פּוֹתֵר. אֶמֶשׁ אָמַרְתָּ וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת הַמֵּתִים, וְעַכְשָׁיו אַתָּה אוֹמֵר כִּי לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב. אָמַר: אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם: הַנְּבִיא צוֹוֵחַ הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר ה' (יחזקאל לז, ד) וְהֵן שׁוֹמְעִין, וְהַנְּבִיא צוֹוֵחַ לַחַיִּים: שִׁמְעוּ דְּבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב (ירמיה ב, ד). וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הִטּוּ אֶת אָזְנָם. וְאוֹמֵר: כִּי עַם מְרִי הֵמָּה בָּנִים כָּחָשִׁים בָּנִים לֹא אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת ה'. (ישעיה ל, ט).

סימן ה

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ אַל תַּעֲזֹב, וּבֵית אָחִיךָ אַל תָּבוֹא בְּיוֹם אֵידֶךָ, טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק (משלי כז, י). רֵעֲךָ, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁקָּרָא לְיִשְׂרָאֵל אַחִים וְרֵעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי (תהלים קכח, ח). וְרֵעַ אָבִיךָ, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי (ישעיה מא, ח). אַל תַּעֲזֹב, וְאֵם עָזְבָתְּ תֵּן דַּעְתֵּךְ. וּבֵית אָחִיךָ, יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו. אַל תָּבוֹא בְּיוֹם אֵידֶךָ, אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כְּשֶׁהִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע אֶת יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, הָיוּ כְּפוּתִים יְדֵיהֶן מֵאֲחוֹרֵיהֶן נְתוּנִים בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל, וְהוֹלִיכוּם עֲרֻמִּים כַּבְּהֵמוֹת. כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עַל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל, אָמְרוּ לַהֶגְמוֹנוֹת שֶׁעֲלֵיהֶם, עֲשׂוּ עִמָּנוּ חֶסֶד וְרַחֲמִים וְהַעֲבִירוּנוּ עַל אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל. וְכֵן עָשׂוּ. יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל לִקְרָאתָן, הוֹצִיאוּ לָהֶן פַּת מָלִיחַ וְצִיר עִמָּהּ. הֵבִיאוּ נוֹדוֹת רֵקִים וּצְבָעוּם בַּמַּיִם וּתְלָאוּם בְּשַׁעֲרֵי אֲהֳלֵיהֶם. כְּשֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל כָּךְ, נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתָּן, הָיוּ סְבוּרִין שֶׁהֵן מְלֵאִין מַיִם. אָמְרוּ לָהֶן: אִכְלוּ פַּת תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ נָבִיא לָכֶם מַיִם. אָכְלוּ אֶת הַפַּת, בָּאוּ וְאָמְרוּ: לֹא מָצָאנוּ מַיִם. וְהֵן נוֹשְׁכִין בְּשִׁנֵּיהֶם בְּאוֹתָן נוֹדוֹת, וְנִכְנְסוּ רוּחַ חַמָּה לְתוֹךְ מְעֵיהֶם וּמֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מַשָּׂא בַּעְרֹב, בַּיַּעַר בַּעְרֹב תָּלִינוּ אֹרְחוֹת דְּדָנִים (ישעיה כא, יג). מַהוּ מַשָּׂא בַּעְרֹב? מַשָּׂאוֹי קָשֶׁה עַל בְּנֵי עֲרַב. אָמַר לָהֶן: כָּזֶה אֹרְחוֹת דְּדָנִים, דַּרְכָּן שֶׁל אַחִין לְקַבֵּל בְּנֵי דּוֹדֵיהֶן. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ, מַקְדִּימִין לְפָנָיו לֶחֶם וּמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: לִקְרַאת צָמֵא הֵתְיוּ מָיִם. וְאַתֶּם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא, בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נוֹדֵד (ישעיה כא, יד). וְאַתֶּם אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים, כִּי מִפְּנֵי חֳרָבוֹת נָדְדוּ מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה (ישעיה כא, טו). אֲבִיכֶם שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּצָּמָא בַּמִּדְבָּר, פָּתַחְתִּי לוֹ בְּאֵר מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם (בראשית כא, יט). וְאַתֶּם עֲשִׂיתֶם כָּךְ.

טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק (משלי כז, י). טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב, זֶה יִתְרוֹ שֶׁהָיָה קָרוֹב לְיִשְׂרָאֵל, מִן עֵשָׂו אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב. בְּיִתְרוֹ כְּתִיב: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל הַקֵּינִי לְכוּ סֻרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי פֶּן אַסִּפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם, וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק (ש״א טו, ו)

אַתְּ מוֹצֵא, כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בְּיִתְרוֹ לְשֶׁבַח, כְּתִיב בְּעֵשָׂו לִגְנַאי. בְּעֵשָׂו כְּתִיב: נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ (איכה ה, יא). בְּיִתְרוֹ כְּתִיב: וַיִּתֵּן אֶת צִפֹּרָה בִּתּוֹ לְמֹשֶׁה (שמות ב, כא). בְּעֵשָׂו כְּתִיב: אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם (תהלים יד, ד). בְּיִתְרוֹ כְּתִיב: קְרֹאן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם (שמות ב, כ). בְּעֵשָׂו כְּתִיב: וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים (דברים כה, יח). בְּיִתְרוֹ כְּתִיב: וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל הָעָם יִרְאֵי אֱלֹהִים. בְּעֵשָׂו כְּתִיב, שֶׁהוּא בִּטֵּל אֶת הַקְּרְבָּנוֹת. בְּיִתְרוֹ כְּתִיב: וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים. עֵשָׂו שָׁמַע צָרָתָן וְנִזְדַּוֵּג לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסֹּתָם (שמות יז, ז). לְכָךְ כְּתִיב וַיָּבֹא עֲמָלֵק. יִתְרוֹ שָׁמַע בְּטוֹבָתָן וְנִדְבַּק לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ.

סימן ו

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדְיָן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּבוֹד חֲכָמִים יְנַחֲלוּ וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן (משלי ג, לה). כָּבוֹד חֲכָמִים יְנַחֲלוּ, זֶה יִתְרוֹ כְּשֶׁבָּא אֵצֶל מֹשֶׁה. מַה כָּבוֹד נָהֵג בּוֹ? וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שִׁלַּח לוֹ בְּיַד שְׁלִיחַ. רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: אִגֶּרֶת שִׁלַּח לוֹ, עֲשֵׂה בְּגִינִי. וְאִם אֵין אַתָּה עוֹשֶׂה בְּגִינִי, עֲשֵׂה בְּגִין אִשְׁתֶּךָ. וְאִם לְאו, בְּגִין בָּנֶיךָ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה (שמות יח, ו). הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה: אֲנִי הוּא שֶׁאָמַרְתִּי וְהָיָה הָעוֹלָם, אֲנִי הוּא שֶׁאֲנִי מְקָרֵב וְאֵינִי מְרַחֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: הַאֱלֹהֵי מִקָּרֹב אֲנִי נְאֻם ה' וְלֹא אֱלֹהֵי מֵרָחֹק (ירמיה כג, כג). אֲנִי הוּא שֶׁקֵּרַבְתִּי לְיִתְרוֹ וְלֹא רִחַקְתִּיו. וְאַף אַתָּה, אָדָם שֶׁבָּא אֶצְלְךָ לְהִתְגַּיֵּר, קָרְבֵנוּ וְאַל תַּרְחִיקֵהוּ. מִיָּד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה, שֶׁיָּצָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּ וּזְקֵנִים וְכָל יִשְׂרָאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: כָּבוֹד חֲכָמִים יְנַחֲלוּ.

סימן ז

וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ. אַל תִּקְרֵי וַיִּחַדְּ אֶלָּא וַיִּיהַד, שֶׁנַּעֲשָׂה יְהוּדִי. וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ ה'. לָמָּה אָמַר יִתְרוֹ בָּרוּךְ ה'? אָמַר יִתְרוֹ: לֹא הִנַּחְתִּי עֲבוֹדָה זָרָה בָּעוֹלָם שֶׁלֹּא עָבַדְתִּיהָ, וְלֹא מָצָאתִי אֱלוֹהַּ כֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים.

אַרְבָּעָה אָמְרוּ אַרְבָּעָה דְּבָרִים, אִלּוּ אֱמָרָן אָדָם אַחֵר, הָיוּ שׁוֹחֲקִין עָלָיו לוֹמַר, זֶה מִנַּיִן הוּא יוֹדֵעַ דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאֵלּוּ הֵן: מֹשֶׁה וּנְבוּכַדְנֶצַּר וְיִתְרוֹ וּשְׁלֹמֹה. מֹשֶׁה אָמַר: הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ וְגוֹ' (דברים לב, ד). אִלּוּ אֱמָרוֹ אָדָם אַחֵר, הָיוּ אוֹמְרִים מִנַּיִן הוּא יוֹדֵעַ?

אֶלָּא לְמֹשֶׁה נָאֶה לוֹמַר דָּבָר זֶה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה (תהלים קג, ז). וְאַף הוּא אָמַר: הוֹדִעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ (שמות לג, יג).

שְׁלֹמֹה אָמַר: אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ (קהלת ג, יא). אִלּוּ אָמַר אָדָם אַחֵר, הָיוּ שׁוֹחֲקִין עָלָיו לוֹמַר, מִי הוֹדִיעַ לוֹ מַה יָּפֶה בְעִתּוֹ וּמָה אֵינוֹ יָפֶה, אֶלָּא לִשְׁלֹמֹה נָאֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא חִסֵּר מִשֶּׁלְחָנוֹ כְּלוּם.

אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, אֲפִלּוּ קֶחַ בְּתַמּוּז וּמְלַסְפְּנוֹן בְּנִיסָן, לֹא הָיָה שֶׁלְחָנוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה חָסֵר. וְלָמָּה אָמַר, אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהַטַּעַם מְשַׁתֵּנֶה.

נְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר: וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא כְּלָה חֶשִׁיבִין וּכְמָצְבְיֵהּ עָבֵד בְּחֵיל שְׁמַיָּא וְדָיְרֵי אַרְעָא, וְלָא אִיתַי דִּי יְמַחֵא בִידֵהּ וְיֵאמַר לֵהּ מָה עֲבַדְתְּ (דניאל ד, לב). אִלּוּ אָמְרוּ אַחֵר, הָיוּ שׁוֹחֲקִין עָלָיו וְהָיוּ אוֹמְרִים: מִנַּיִן אוֹתוֹ רָשָׁע יוֹדֵעַ? אֶלָּא לוֹ נָאֶה לוֹמַר, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: וּבְכָל דִּי דָיְרִין בְּנֵי אֲנָשָׁא חֵיוַת בָּרָא וְעוֹף שְׁמַיָּא יְהַב בִּידֵהּ וְהַשְׁלְטָךְ בְּכָלְהוֹן (דניאל ב, לח). וְיִתְּרוּ אָמַר: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים. כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם, כְּאָדָם שֶׁבָּא לְהַטְעִין מַשּׂוֹי עַל חֲמוֹרוֹ, וְנִפְרַק מֵעָלָיו הַמַּשּׂוֹי. כָּךְ הַמִּצְרִים, חָשְׁבוּ לְאַבֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל בַּמַּיִם, וְנִשְׁתַּקְּעוּ בַּמַּיִם. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם.

סימן ח

בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַחוֹשֵׁשׁ בְּפִיו מַהוּ לְרַפֹּאתוֹ בַּשַּׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הַחוֹשֵׁשׁ בְּפִיו, מְטִילִין לוֹ לְתוֹךְ פִּיו סַם שֶׁל רְפוּאָה בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי סַפֵּק נְפָשׁוֹת, וְכָל סַפֵּק נְפָשׁוֹת דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה, חַלֵּל עָלָיו שַׁבָּת אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה. וּמִנַּיִן? אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מִקַּל וָחֹמֶר. וּמָה מִילָה שֶׁהוּא אֵבֶר אֶחָד מִן אֵבָיו שֶׁל אָדָם, דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. סַכָּנַת נְפָשׁוֹת שֶׁהִיא כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כֹּל שֶׁהוּא מִן הַשָּׂפָה וְלִפְנִים, דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת וּמְרַפְּאִים אוֹתוֹ בַּשַּׁבָּת.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין מַכָּה שֶׁאֵין לָהּ רְפוּאָה, וְנִכֶּרֶת רְפוּאָתָהּ וְסַמָּהּ שֶׁל כָּל מַכָּה וּמַכָּה. אִם מְבַקֵּשׁ אַתְּ שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לְגוּפְךָ צָרָה, עֲסֹק בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא רְפוּאָה לְכָל הַגּוּף. לְרֹאשׁ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן (משלי ד, ט). לַלֵּב מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: כְּתָבֵם עַל לוּחַ לִבֶּךָ (משלי ג, ג). לַגַּרְגֶּרֶת מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ (משלי א, ט). לַיְדַיִם מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדֶךָ (שמות יג, ט). לְכָל הָעֲצָמוֹת מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ (משלי א, ט). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כְּבָר עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעֵין דָּגְמָא זוֹ בְּשָׁעַת מַתַּן תּוֹרָה. כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הָיוּ בָהֶן בַּעֲלֵי מוּמִין מֵעֲבוֹדַת פָּרֶךְ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בְּטִיט וּבִלְבֵנִים, וְהָיְתָה הָאֶבֶן נוֹפֶלֶת עָלָיו מִן הַבִּנְיָן וְשׁוֹבֶרֶת יָדוֹ וְקוֹטַעַת אֶת רַגְלוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵינוֹ דִּין שֶׁאֶתֵּן אֶת תּוֹרָתִי לְבַעֲלֵי מוּמִין. מָה עָשָׂה? רָמַז לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְיָרְדוּ

וְרִפְּאוּ אוֹתָן. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיוּ בָּהֶן סוּמִין? שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת (שמות כ, טו). וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיוּ בָּהֶן חֵרְשִׁין. שֶׁאָמְרוּ, נִשְׁמָע (שמות כד, יז). וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיוּ בָּהֶן גִּדְמִים שֶׁאָמְרוּ נַעֲשֶׂה (שמות יט, ח). וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיוּ בָּהֶן חִגְּרִין, דִּכְתִיב: וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר. (שמות יט, יז). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן: הוֹאִיל וְחִדְּשָׁן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קָרָא לַיֶּרַח שַׁר הַחֹדֶשׁ. מִנַּיִן? מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעַנְיַן בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי.

סימן ט

בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה מָגֵן לְהֹלְכֵי תֹם (משלי ב, ז). אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן: תְּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים דּוֹר קִפֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתֵת אֶת הַמִּילָה לְאַבְרָהָם (וכו', לְךָ לְךָ יא). רַבִּי יוֹנָתָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: תְּשַׁע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה דּוֹרוֹת קִפֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן תּוֹרָה לְדוֹר הַמִּדְבָּר. וְלָמָּה נִתְּנָה תּוֹרָה לְדוֹר הַמִּדְבָּר? שֶׁהָיוּ יְשָׁרִים. שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, אַחַר שִׁלְשָׁה חֳדָשִׁים נָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי. הֱוֵי, יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה.

סימן י

בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִשִׁים בְּמֹעֲצוֹת וָדָעַת (משלי כב, כ). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרַבִּי נְחֶמְיָה: זוֹ תּוֹרָה שֶׁאוֹתִיּוֹתֶיהָ מְשֻׁלָּשִׁים, אָלֶ"ף בֵּי"ת גִּימֶ"ל. וְהַכֹּל הָיָה מְשֻׁלָּשׁ: תּוֹרָה מְשֻׁלֶּשֶׁת, תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים. מִשְׁנָה מְשֻׁלֶּשֶׁת, תַּלְמוּד הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת. הַסַּרְסוּר מְשֻׁלָּשׁ, מִרְיָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה. תְּפִלָּה מְשֻׁלֶּשֶׁת, עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם. קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ. יִשְׂרָאֵל מְשֻׁלָּשִׁין, כֹּהֲנִים לְוִיִם וְיִשְׂרְאֵלִים. מֹשֶׁה, אוֹתִיּוֹתָיו מְשֻׁלָּשִׁין. מֹשֶׁבֶט לֵוִי, שֶׁאוֹתִיּוֹתָיו מְשֻׁלָּשִׁים. מִזֶּרַע מְשֻׁלָּשׁ, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. בְּחֹדֶשׁ מְשֻׁלָּשׁ, נִיסָן אִיָּר וְסִיוָן. עַל הַר סִין שֶׁאוֹתִיּוֹתָיו מְשֻׁלָּשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִין. לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים נִתְקַדְּשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נְחֶמְיָה: לְעוֹלָם הַשְּׁלִישִׁי חָבִיב, אָדָם הוֹלִיד שְׁלֹשָׁה בָּנִים, קַיִן הֶבֶל שֵׁת. שֵׁת חָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם (בראשית ה, א). וּכְתִיב: וַיּוֹלֶד בְּדָמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ (בראשית ה, ג) לְנֹחַ שְׁלֹשָׁה בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת (בראשית ו, י). אַף עַל פִּי שֶׁיָּפֶת הַגָּדוֹל, לֹא זָכָה לְגָדְלָה אֶלָּא שֵׁם. שְׁלֹשָׁה בָּנִים לְעַמְרָם, מִרְיָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה, וּכְתִיב: לוּלֵי מֹשֶׁה בַחִירוֹ (תהלים קו, כג). בַּשְּׁבָטִים, רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי, לֵוִי חָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי (דברים י, ח). בַּמְּלָכִים, שְׁאוּל דָּוִד שְׁלֹמֹה, שְׁלֹמֹה חָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' לְמֶלֶךְ (דה"א כט, כג). בָּחֳדָשִׁים, הַשְּׁלִישִׁי חָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי.

וְלָמָּה לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם? לֹא כָךְ אָמַר לְמֹשֶׁה, בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה (שמות ג, יב). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם: מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁעָמַד מֵחָלְיוֹ. אָמַר אָבִיו: נַמְתִּין לוֹ שִׁלְשָׁה חֳדָשִׁים עַד שֶׁתָּשׁוּב נַפְשׁוֹ מִן הַחֹלִי, וְאַחֲרֵי כֵן אוֹלִיכֶנּוּ לְבֵית הָרַב לִלְמֹד תּוֹרָה. אַף כָּךְ, כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הָיוּ בָהֶן בַּעֲלֵי מוּמִין מִן הַשִּׁעְבּוּד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַמְתִּין לָהֶם עַד שֶׁיִּתְרַפְּאוּ, וְאַחֲרֵי כֵן אֶתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה.

סימן יא

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר, אָנֹכִי ה'. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אַף מַה שֶּׁהַנְּבִיאִים עֲתִידִין לְהִתְנַבְּאוֹת, כֻּלָּם קִבְּלוּ מֵהַר סִינַי. מִנַּיִן? דִּכְתִיב: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם (דברים כט, יד), הֲרֵי מִי שֶׁנִּבְרָא כְּבָר. יֶשְׁנוֹ, מִי שֶׁהוּא בָּעוֹלָם. וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ, הֲרֵי מִי שֶׁעֲתִיד לְהִבָּרֵאוֹת וְאֵינֶנּוּ. עִמָּנוּ הַיּוֹם, עִמָּנוּ עוֹמֵד אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא עִמָּנוּ הַיּוֹם, אֵלּוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁעֲתִידִין לְהִבָּרֵאוֹת, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן עֲמִידָה, שֶׁאַף הֵן הָיוּ בִּכְלָל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: מַשָּׂא דְבַר ה' בְּיַד מַלְאָכִי (מלאכי א, א). עַל מַלְאָכִי לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּיַד מַלְאָכִי. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכְּבָר הָיְתָה הַנְּבוּאָה בְּיָדוֹ מֵהַר סִינַי. וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר: קִרְבוּ אֵלַי שִׁמְעוּ זֹאת, לֹא מֵרֹאשׁ בַּסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי, מֵעֵת הֱיוֹתָהּ שָׁם אָנִי, וְאַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹקִים שְׁלָחַנִי וְרוּחוֹ (ישעיה מח, טז). אָמַר יְשַׁעְיָה, מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה קִבַּלְתִּי הַנְּבוּאָה הַזּוֹ. הֱוֵי אוֹמֵר: מֵעֵת הֱיוֹת הַתּוֹרָה שָׁם אָנִי, אֶלָּא וְעַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹקִים שְׁלָחַנִי וְרוּחוֹ, שֶׁעַד עַכְשָׁו לֹא נִתְּנָה לִי רְשׁוּת לְהִתְנַבְּאוֹת. וְלֹא הַנְּבִיאִים בִּלְבַד, אֶלָּא אַף כָּל הַחֲכָמִים שֶׁהָיוּ וְשֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהַלְכֶם (דברים ה, יט). וּמַהוּ קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף (דברים ה, יט). אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁעֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כֻּלָּן בְּקוֹל אֶחָד יָצְאוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, דָּבָר קָשֶׁה עַד מְאֹד, מַה שֶּׁאֵין הַפֶּה שֶׁל הֶדְיוֹט יָכוֹל לְדַבֵּר, וְלֹא הָאֹזֶן יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. וּלְפִיכָךְ כְּתִיב: נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ (שה"ש ה, ו) קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף, וְהַקּוֹל נֶחֱלַק לְשִׁבְעָה קוֹלוֹת וּמִשָּׁם לְשִׁבְעִים לְשׁוֹן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַהוּ קוֹל ה' בַּכֹּחַ (תהלים כט, ד) ? וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר, וַהֲלֹא מַלְאָךְ אֶחָד אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בִּכֹחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּגְוִיָּתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ וּפָנָיו כְּמַרְאֵה בָרָק וְעֵינָיו כְּלַפִּידֵי אֵשׁ וּזְרֹעֹתָיו וּמַרְגְּלֹתָיו כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל וְקוֹל דְּבָרָיו כְּקוֹל הָמוֹן (דניאל י, ו). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתוּב בּוֹ הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד), עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, וְהוּא צָרִיךְ לְדַבֵּר בַּכֹּחַ. אֶלָּא בְּקוֹל שֶׁיָּכוֹל מֹשֶׁה לִסְבֹּל.

סימן יב

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים, הַכֹּל בְּבַת אַחַת. מֵמִית וּמְחַיֶּה בְּבַת אֶחָד. מַכֶּה וְרוֹפֵא בְּבַת אַחַת. עוֹנֶה אִשָּׁה עַל הַמַּשְׁבֵּר, יוֹרְדֵי יַמִּים וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת, חֲבוּשִׁים בְּבֵית הָאֲסוּרִין, אֶחָד

בַּמִּזְרָח וְאֶחָד בַּמַּעֲרָב, אֶחָד בַּצָּפוֹן וְאֶחָד בַּדָּרוֹם, יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ, עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע (ישעיה מה, ז), כָּל אֵלֶּה בְּבַת אֶחָת. עָפָר נֶהְפַּךְ לְאָדָם. וְאָדָם נֶהְפַּךְ לְעָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת (עמוס ה, ח). מַהוּ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת? לִתְחִלָּתוֹ.

וְאוֹמֵר: וַיֶּהְפְּכוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְדָם (שמות ז, כ). חָזַר הַדָּם וְנֶהְפַּךְ לְמַיִם. בָּשָׂר חַי נֶהְפַּךְ לְמֵת, חָזַר וְנֶהְפַּךְ הַמֵּת לְחַי. הַמַּטֶּה נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ, הַנָּחָשׁ נֶהְפַּךְ לְמַטֶּה. הַיָּם נֶהְפַּךְ לְיַבָּשָׁה, הַיַּבָּשָׁה נֶהְפְּכָה לְיָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ ה' שְׁמוֹ (עמוס ה, ח). לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים.

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ. יָכוֹל מְקוֹם הַכָּבוֹד? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בָּאֵשׁ. מַגִּיד, שֶׁהַתּוֹרָה כֻּלָּהּ אֵשׁ, מֵאֵשׁ נִתְּנָה וּבְאֵשׁ נִמְשְׁלָה. מַה דְּרָכָהּ שֶׁל אֵשׁ? שֶׁאִם קָרַב אָדָם אֶצְלָהּ נִכְוָה, רָחַק מִמֶּנּוּ צָנַן, כָּךְ אֵין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְהִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים.

סימן יג

וַיַּ֣עַל עָשְׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן. אֵיזֶה כִּבְשָׁן? יָכוֹל כַּכִּבְשָׁן הַזֶּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: כִּבְשָׁן? אֶלָּא לְשַׁכֵּךְ אֶת הָאָזֶן מַה שֶּׁיְּכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. כֵּיוֹצֵא בּוֹ, אַרְיֵה שָׁאַג מִי לֹא יִירָא (עמוס ג, ח). וְכִי מִי נָתַן כֹּחַ וּגְבוּרָה בָּאֲרָיֵה? לֹא הוּא. אֶלָּא הֲרֵי אָנוּ מְכַנִּין אוֹתוֹ מִבְּרִיּוֹתָיו, כְּדֵי לְשַׁכֵּךְ אֶת הָאָזֶן מַה שֶּׁיְּכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. כֵּיוֹצֵא בּוֹ, וְהִנֵּה כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ (יחזקאל מג, ב). וְכִי מִי נָתַן כֹּחַ וּגְבוּרָה בַּמַּיִם, לֹא הוּא? אֶלָּא הֲרֵי אָנוּ מְכַנִּין אוֹתוֹ מִבְּרִיּוֹתָיו לְשַׁכֵּךְ אֶת הָאָזֶן.

וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד. הַהֶדְיוֹט כָּל זְמַן שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ, קוֹלוֹ עָמֹה וְכֵהֶה. וְכָאן: הוֹלֵךְ וְחָזֵק. וְלָמָּה רַךְ מַתְחִלָּה? לְשַׁכֵּךְ אֶת הָאָזֶן.

רַבִּי אוֹמֵר: בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי, הִשְׁווּ כֻּלָּן לֵב אֶחָד לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָיוּ מְמַשְׁכְּנִין עַצְמָן זֶה עַל זֶה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכָרוֹת עִמָּהֶן בְּרִית עַל הַסְּתָרִים וְעַל הַגְּלוּיִים. אָמְרוּ לוֹ: עַל הַגְּלוּיִים אָנוּ כּוֹרְתִין וְלֹא עַל הַסְּתָרִים. שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד חוֹטֵא בַּסֵּתֶר וְיהֵא הַצִּבּוּר מִתְמַשְׁכֵּן עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ וְגוֹ' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת (דברים כט, כח) לְפִיכָךְ, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים.

סימן יד

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה דְּבָרִים שְׁכָרָן לָעוֹלָם הַבָּא. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן: כִּבּוּד אָב וָאֵם, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

רְאֵה כַּמָּה חֲבִיבָה הַתּוֹרָה שֶׁבִּשְׁבִילָהּ נִבְרָא הָעוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךְ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךְ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה (ישעיה נא, טז).

אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, הֶחֱזִירָהּ עַל כָּל הָאֻמּוֹת וְלֹא קִבְּלוּהָ. בִּקֵּשׁ לְהַחֲזִיר הָעוֹלָם לְמִדְּתוֹ מֵימָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: עָמַד וַיְמֹדֵד אָרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם (חבקוק ג, ו). כֵּיוָן שֶׁקִּבְּלוּהָ יִשְׂרָאֵל נִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם. לְפִיכָךְ וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים.

סימן טו

דָּבָר אַחֵר, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם חֲקָרָהּ (איוב כח, כז). וְאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר לָאָדָם (איוב כח, כח). לְמָדְךָ הַתּוֹרָה, שֶׁאִם תִּהְיֶה בֶּן תּוֹרָה, לֹא תְהֵא רוּחֲךָ גַּסָּה לוֹמַר דָּבָר לִפְנֵי הַצִּבּוּר, עַד שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט אוֹתָהּ בֵּינְךָ וּבֵין עַצְמְךָ שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁקְּרָאוֹ הַחַזָּן בָּרִבִּים לִקְרוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה בַּצִּבּוּר, וְלֹא רָצָה לַעֲלוֹת. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּנוּ, לֹא כָּךְ לִמַּדְתָּנוּ, כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ, וְלָמָּה נִמְנַעְתָּ מִלַּעֲלוֹת. אָמַר לָהֶן: הָעֲבוֹדָה, לֹא נִמְנַעְתִּי לִקְרוֹת אֶלָּא עַל שֶׁלֹּא סִדַּרְתִּי אוֹתָהּ פָּרָשָׁה שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לוֹמַר דִּבְרֵי תּוֹרָה לִפְנֵי הַצִּבּוּר, עַד שֶׁיְּפַשֵּׁט אוֹתוֹ שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּהַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נוֹתֵן מַעֲנֶה לָשׁוֹן לְכָל הַבְּרִיּוֹת, וְהַתּוֹרָה גְּלוּיָה לְפָנָיו כְּכוֹכָב אֶחָד. וּכְשֶׁבָּא לִתֵּן אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל, כְּתִיב בּוֹ: אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם חֲקָרָהּ. וְאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר לָאָדָם וְגוֹ'. וְכֵן כְּתִיב: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן לֵאמֹר.

סימן טז

אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אִם נָפְלָה דְּלֵקָה בַּשַּׁבָּת בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ שָׁם סֵפֶר תּוֹרָה וּסְפָרִים אֲחֵרִים, מַהוּ לְהַצִּילָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה בַּשַּׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: כָּל כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה בַּשַּׁבָּת, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן בֵּין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן. וְלָמָּה אָמְרוּ לְהַצִּילָן? מִפְּנֵי כְּבוֹד הַתּוֹרָה שֶׁכְּתוּבָה בָּהֶן. שֶׁאִם יִשָּׂרְפוּ, נִרְאִין שֶׁאֵינָן כְּלוּם.

אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה, הַכֹּל הָיָה שֶׁל אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דברים לג, ב). אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הַתּוֹרָה שֶׁל אֵשׁ, עוֹרוֹתֶיהָ שֶׁל אֵשׁ, כְּתָבָהּ שֶׁל אֵשׁ, חֵיטָהּ שֶׁל אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ וְהַסַּרְסוּר נַעֲשׂוּ פִּיו שֶׁל אֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות

לד, ל): וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו (שמות לד, ל). וְהַמַּלְאָכִים שֶׁיָּרְדוּ עִמּוֹ שֶׁל אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת וְגוֹ' (תהלים קד, ד). וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וּנְתָנָהּ מִן הָאֵשׁ אוֹכֶלֶת אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה, (דברים ד, כד). וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאָךְ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה (דברים ד, לו). וְאַף הַדִּבּוּר יָצָא מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הַלַּפִּידִים וְכָל אוֹתָן אִשּׁוֹת, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא תִהְיוּ סְבוּרִין שֶׁהֵן רַשָּׁיוֹת הָרַבָּה. לְכָךְ פְּתַח בְּאָנֹכִי. לֹא יִהְיֶה לְךָ וְגוֹ', לָמָּה קְרָאָן אֱלֹהִים? רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּדַי שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם לוֹמַר, שֶׁלֹּא נִקְרְאוּ בִּשְׁמוֹ. שֶׁאִלּוּ נִקְרְאוּ בִּשְׁמוֹ, הָיָה בְּהֶן צֹרֶךְ. וַהֲרֵי נִקְרְאוּ בִּשְׁמוֹ, וְלֹא הָיָה בָּהֶן צֹרֶךְ. וְאֵימָתַי נִקְרְאוּ בִּשְׁמוֹ? בִּימֵי אֱנוֹשׁ בֶּן שֵׁת, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה' (בראשית ד, כו). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָצָא אוֹקְיָנוֹס וְהֵצִיף שְׁלִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתֶּם עֲשִׂיתֶם מַעֲשֶׂה חָדָשׁ וּקְרָאתֶם עַצְמְכֶם בִּשְׁמִי. וְאַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַעֲשֶׂה חָדָשׁ וְאֶקְרָא עַצְמִי בִּשְׁמִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ ה' שְׁמוֹ (עמוס ה, ח)

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: נִקְרְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, שֶׁהֵן עוֹשִׂין אֲחֵרִים חֲדָשִׁים בְּכָל יוֹם. כֵּיצַד? יֵשׁ לוֹ אֱלוֹהַּ שֶׁל זָהָב, נִצְרָךְ, עָשָׂה אוֹתוֹ שֶׁל כֶּסֶף. נִצְרַךְ לוֹ, עָשָׂאוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת. נִצְרַךְ, עָשָׂאוֹ שֶׁל בַּרְזֶל. וְכֵן בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁל עֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ (דברים לב, יז)

כִּי אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא (דברים ד, כד). שָׁאַל פִּלוֹסוֹפוֹס אֶחָד אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל: מַהוּ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא. וְכִי יֵשׁ כֹּחַ בָּעֲבוֹדָה זָרָה לְהִתְקַנְּאוֹת בָּהּ. גִּבּוֹר מִתְקַנֵּא בְּגִבּוֹר, חָכָם בְּחָכָם, עָשִׁיר בְּעָשִׁיר וְכוּ'.

לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב (שמות כ, כ). לֹא תַעֲשׂוּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם נוֹהֲגִים בְּיִרְאוֹתֵיהֶן. כְּשֶׁטּוֹבָה בָּאָה עֲלֵיהֶם, מְכַבְּדִין לְיִרְאוֹתֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק א, טז): עַל כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֶמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה, וּכְשֶׁהַפֻּרְעָנוּת בָּאָה עֲלֵיהֶן מְקַלְּלִין לְיִרְאוֹתֵיהֶן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ח, כא): וְהָיָה כִי יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלַּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה (ישעיה ח, כא). אֲבָל אַתֶּם תִּהְיוּ נוֹתְנִים הוֹדָיָה עַל הַטּוֹבָה וְעַל הָרָעָה. שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר: כֹּוס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא (תהלים קטז, יג). צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא, וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא (תהלים קטז, ג-ד). וְכֵן אִיּוֹב אוֹמֵר: ה' נָתַן וַה' לָקָח יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ (איוב א, כא), עַל מִדָּה טוֹבָה וְעַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת. מָה אִשְׁתּוֹ אוֹמֶרֶת לוֹ, עֹדְךָ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתְךָ בָּרֵךְ אֱלֹהִים וָמֻת (איוב ב, ט). אָמַר לָהּ: כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת תְּדַבֵּרִי גַּם אֶת הַטּוֹב נְקַבֵּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֶת הָרָע לֹא נְקַבֵּל (איוב ב, י) וְצָרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת שָׂמֵחַ בְּיִסּוּרִין יוֹתֵר מִן הַטּוֹבָה. שֶׁאָפִלּוּ אָדָם בְּטוֹבָה כָּל יָמָיו, לֹא נִמְחַל לוֹ עֲבֵרוֹת שֶׁבִּידוֹ. וּבַמֶּה נִמְחָל לוֹ, בְּיִסּוּרִין.

רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: מוֹסֵר ה' בְּנִי אַל תִּמְאָס וְאַל תָּקֹץ בְּתוֹכַחְתּוֹ, כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת בֵּן יִרְצֶה (משלי ג, יא-יב). מִי גָּרַם לְבֵן זֶה לְרַצּוֹת אֶת אָבִיו. הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה יִסּוּרִין.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָ (דברים ח, ה). מַהוּ וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ? יְהִי יוֹדֵעַ לְבָבְךָ מַעֲשִׂים שֶׁעָשִׂיתָ, שֶׁיִּסּוּרִין שֶׁהֵבֵאתִי עָלֶיךָ, שֶׁלֹּא לְפִי מַעֲשֶׂיךָ הֵן.

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: חֲבִיבִין הַיִּסּוּרִין, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁקָּרְבָּנוֹת מְרַצִּין, כָּךְ הַיִּסּוּרִין מְרַצִּין. בַּקָּרְבָּנוֹת כְּתִיב: וְנִרְצָה לוֹ (ויקרא א, ד). וּבַיִּסּוּרִין כְּתִיב: וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם (ויקרא כו, מג) וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהַיִּסּוּרִין מְרַצִּין יוֹתֵר מִן הַקָּרְבָּנוֹת. שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת בַּמָּמוֹן, וְיִסּוּרִין בַּגּוּף. וְכֵן הוּא אוֹמֵר עוֹר בְּעַד עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ (איוב ב, ד).

סימן יז

וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי וְגוֹ'. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר. וּמָה אֲבָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת לֹא לְטוֹבָה וְלֹא לְרָעָה, הִזְהִירְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא לִנְהֹג בָּהֶן מִנְהַג בְּזָיוֹן חֲבֵרְךָ שֶׁהוּא בְּדִמּוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ. מִכָּאן אָמְרוּ: הַמְּזַבֵּחַ נִבְרָא לַאֲרִיכוּת יָמִיו שֶׁל אָדָם, וְהַבַּרְזֶל לְקַצֵּר יָמָיו. אֵינוֹ דִּין שֶׁיָּנִיף אֶת הַמְקַצֵּר עַל הַמַּאֲרִיךְ.

רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה (דברים כז, ו), אֲבָנִים שֶׁמַּטִּילִין שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וַהֲרֵי קַל וָחֹמֶר, וּמָה אַבְנֵי מִזְבֵּחַ שֶׁלֹּא רוֹאוֹת וְלֹא שׁוֹמְעוֹת וְלֹא מְדַבְּרוֹת, עַל שֶׁמַּטִּילוֹת שָׁלוֹם, אָמְרָה תּוֹרָה לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל (דברים כז, ה). הַמַּטִּיל שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיַּאֲרִיכוּ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרָע הַשָּׁנִים מִתְקַצְּרוֹת. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי אֱלֹקִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְגוֹ' (ישעיה כה, ח).

משפטים

סימן א

וְאֵלֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אֹהֵב, אַתָּה כוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים, מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ (תהלים צט, ד). כָּל הָעֹז וְהַשֶּׁבַח וְהַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הוּא מִשְׁפָּט אָהֵב. בְּנֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, מִי שֶׁהוּא בַּעַל זְרוֹעַ אֵינוֹ רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, אֶלָּא מַעֲבִיר עַל הַמִּשְׁפָּט, חוֹמֵס וְגוֹזֵל, וּמַעֲבִיר עַל דַּעַת קוֹנוֹ, וְנוֹשֵׂא פָּנִים לְפָנֵי

אוֹהֲבָיו וּקְרוֹבָיו, וְעוֹשֶׂה שֶׁלֹּא כַּדִּין לְשׂוֹנְאָיו. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, מִשְׁפָּט אָהֵב, אֵינוֹ עוֹשֶׂה דְּבָרָיו אֶלָּא בְּמִשְׁפָּט. הֲוֵי, וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב.

מַהוּ אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים? אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי: שְׁנֵי חֲמָרִים מְהַלְכִין בַּדֶּרֶךְ שׁוֹנְאִין זֶה לָזֶה. רָבַץ לְאַחַד מֵהֶן חֲמוֹרוֹ. חֲבֵרוֹ עוֹבֵר וְרוֹאֵהוּ שֶׁרָבַץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ, אָמַר, לֹא כְּתִיב בַּתּוֹרָה כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ וְגוֹ' עָזֹב תַּעֲזֹב (שמות כג, ה). מֶה עָשָׂה? חָזַר וְטָעַן וּמִלְּוָהוּ. הִתְחִיל מֵסִיחַ עִמּוֹ, עָזַב קְמָעָא מִכָּאן, הֶעֱלֶה מִכָּאן, עֲרֹק מִכָּאן, עַד שֶׁיִּטְעֹן עִמּוֹ, נִמְצְאוּ עוֹשִׂין שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. וְחֲבֵרוֹ אוֹמֵר: לֹא הָיִיתִי סָבוּר שֶׁהוּא שׂוֹנְאִי. רְאֵה הֵיאַךְ רִחֵם עָלַי כְּשֶׁרָאָה אוֹתִי וְאֶת חֲמוֹרִי בְּדֹחַק. מִתּוֹךְ כָּךְ, נִכְנְסוּ לְפֻנְדִּק, אָכְלוּ וְשָׁתוּ בְּיַחַד וְנִתְאַהֲבוּ זֶה לָזֶה. הֲוֵי, אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה.

סימן ב

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ, וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה (משלי כט, ד). מַלְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, בְּמִשְׁפָּט שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, מַעֲמִיד אֶת הָאָרֶץ. וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה. אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כַּתְּרוּמָה הַזּוֹ שֶׁמַּשְׁלֶכֶת בְּזָוִית הַבַּיִת וְאוֹמֵר מַה לִּי בְּטִרַּח הַצִּבּוּר, מַה לִּי בְּדִינֵיהֶם, מַה לִּי לִשְׁמֹעַ קוֹלָם, שָׁלוֹם עָלַיִךְ נַפְשִׁי, הֲרֵי זֶה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם. הֲוֵי וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אַסִּי, כְּשֶׁהָיָה מְסַתֵּלֵק מִן הָעוֹלָם, נִכְנַס בֶּן אֲחוֹתוֹ אֶצְלוֹ, מְצָאוֹ בּוֹכֶה. אָמַר לוֹ: רַבִּי, מִפְּנֵי מָה אַתָּה בּוֹכֶה? יֵשׁ תּוֹרָה שֶׁלֹּא לִמַּדְתָּ וְלִמַּדְתָּ, הֲרֵי תַּלְמִידֶיךָ יוֹשְׁבִים לְפָנֶיךָ. יֵשׁ גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ. וְעַל כָּל מִדּוֹת שֶׁהָיוּ בְּךָ, הָיִיתָ מִתְרַחֵק מִן הַדַּיָּנִין, וְלֹא נָתַתָּ רְשׁוּת עַל עַצְמְךָ לְהִתְמַנּוֹת עַל צָרְכֵי צִבּוּר. אָמַר לוֹ: בְּנִי, עָלֶיהָ אֲנִי בּוֹכֶה, שֶׁמָּא אֶתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל שֶׁהָיִיתִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת דִּינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. הֲוֵי, וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה.

סימן ג

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֵלֶּה, פּוֹסֵל הָרִאשׁוֹנִים. וְאֵלֶּה, מוֹסִיף עַל הָאַחֲרוֹנִים וְעַל הָרִאשׁוֹנִים שָׁבַח, כַּדַּעַת הַזֹּאת אַתָּה פּוֹתֵר אֶת כֻּלָּם. וְאַף כָּאן, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, שֶׁמּוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבַח, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְגוֹ' (שמות טו, כה) לִפְנֵיהֶם, וְלֹא לִפְנֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

מִנַּיִן לְבַעֲלֵי דִינִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לָהֶם דִּין זֶה עִם זֶה שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁאֻמּוֹת דָּנִין אוֹתוֹ הַדִּין כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאָסוּר לְהִזְדַּקֵּק לִפְנֵיהֶם. תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא לִפְנֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם. שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּנִּיחַ דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהוֹלֵךְ לִפְנֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, כָּפַר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּחִלָּה, וְאַחֲרֵי כֵּן כָּפַר בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים (דברים לב, לא). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְחוֹלֶה שֶׁנִּכְנַס הָרוֹפֵא לְבַקְּרוֹ. אָמַר לְבָנֵי

בֵּיתוֹ: הַאֲכִילוּהוּ וְהַשְׁקוּהוּ כָּל מַה שֶּׁרוֹצֶה, אַל תִּמְנְעוּ מִמֶּנּוּ כְּלוּם. נִכְנַס אֶל אַחֵר, אָמַר לִבְנֵי בֵּיתוֹ, הִזָּהֲרוּ שֶׁאַל יֹאכַל דָּבָר פְּלוֹנִי וְאַל יִשְׁתֶּה דָּבָר פְּלוֹנִי. אָמְרוּ לוֹ: לָזֶה אָמַרְתָּ לֶאֱכֹל כָּל מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה, וְלָזֶה אַתְּ אוֹמֵר: אַתְּ אוֹמֵר, אַל יֹאכַל. אָמַר לָהֶן: הַחוֹלֶה הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ שֶׁל חַיִּים. לְפִיכָךְ אָמַרְתִּי לָהֶם אַל תִּמְנְעוּ לוֹ כְּלוּם, בֵּין יֹאכַל וּבֵין לֹא יֹאכַל, יָמוּת. אֲבָל זֶה שֶׁהוּא שֶׁל חַיִּים, אָמַרְתִּי אַל יֹאכַל דָּבָר פְּלוֹנִי, שֶׁלֹּא יַכְבִּיד אֶת חָלְיוֹ. וְכֵן חֻקּוֹת הַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל הוּא (ירמיה י, ג). וּכְתִיב: וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ בָּהֶם (יחזקאל כ, כה). אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל נָתַתִּי לָהֶם מִצְוֹת וְחֻקִּים טוֹבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם (ויקרא יח, ה).

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם עֲשִׂיתֶם אַתֶּם אֶת הַדִּין וְאֵין אַתֶּם מִזְדַּקְּקִין לִפְנֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, אֶבְנֶה לָכֶם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְיֵשְׁבוּ בָּהּ סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְגוֹ' (ישעיה א, כו). וּכְתִיב: צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְגוֹ' (ישעיה א, כז) וּכְתִיב: כֹּה אָמַר ה' שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְגוֹ' (ישעיה נו, א).

סימן ד

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב גַּם אֵלֶּה לַחֲכָמִים הַכֶּר פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל טוֹב (משלי כד, כג). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: הֱווּ יוֹדְעִין שְׁנָתַתִּי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה. וּכְתִיב בָּהּ: אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים. הַכֶּר פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל טוֹב. מַהוּ? שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁדַּיָּן מַכִּיר פָּנִים וּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, מְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: טוֹב ה' לַכֹּל (תהלים קמה, ט), מִפְּנֵי שֶׁכָּתוּב בּוֹ: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט (תהלים פב, א).

וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים: מַהוּ זֶה שֶׁסִּלֵּק שְׁכִינָתוֹ מִן יִשְׂרָאֵל? וְהוּא אוֹמֵר: סִלַּקְתִּי אֶת שְׁכִינָתִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, מִפְּנֵי שֶׁרָאִיתִי הַדַּיָּן שֶׁקִּלְקֵל אֶת הַדִּין וְעָמַדְתִּי מִשָּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֶנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה' אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ (תהלים יב, ו). מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה? שׁוֹלֵף חַרְבּוֹ כְּנֶגְדּוֹ לְהוֹדִיעוֹ שֶׁיֵּשׁ דִּין לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּרוּ לָכֶם מִפְּנֵי חֶרֶב כִּי חֵמָה עֲוֹנוֹת חֶרֶב לְמַעַן תֵּדְעוּן שַׁדּוּן (איוב יט, כט). שֶׁדַּן כְּתִיב, וּכְשֶׁדַּן דִּין אֱמֶת, אֵין הַשְׁכִינָה זָזָה הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי הֵקִים ה' לָהֶם שֹׁפְטִים וְהָיָה ה' עִם הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעָם מִיַּד אֹיְבֵיהֶם כֹּל יְמֵי הַשּׁוֹפֵט (שופטים ב, יח). לְכָךְ כְּתִיב: כֹּה אָמַר ה', שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא (ישעיה נו, א), אֲנִי מְקָרֵב עִצְמִי עִמָּכֶם.

וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בִּנְבוּכַדְנֶצַּר כְּשֶׁרָאָה אֶת הַחֲלוֹם, דִּכְתִיב: וַאֲלוּ אִילָן בְּגוֹא אַרְעָא וְרוּמֵהּ שַׂגִּיא (דניאל ד, ז), כָּל אוֹתוֹ עִנְיָן, קְרָא בְחַיִל וְכֵן אָמַר, גִּדּוּ אִילָנָא וְקַצּוּ עַנְפּוֹהִי, אַתְּרוּ עָפְיֵהּ

וּבַדְּרוּ אִנְבֵּהּ, תְּנֵד חֵיוְתָא מִן תַּחְתּוֹהִי וְצִפְּרֵיָא מִן עַנְפּוֹהִי (דניאל ד, יא). נִכְנַס דָּנִיֵּאל אֶצְלוֹ מִתְפַּחֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דִּי שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר, אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָה וְרַעְיֹנֹי יְבַהֲלֻנֵּהּ, עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר, בֵּלְטְשַׁאצַּר, חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ אַל יְבַהֲלָךְ, עָנֵה בֵּלְטְשַׁאצַּר וְאָמַר, מָרִיא, חֶלְמָא לְשָׂנְאָיךְ וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָיךְ (דניאל ד, טז). שׁוֹנְאוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר מִי הוּא, יִשְׂרָאֵל. לָמָּה? שֶׁהָרַג אוֹתָם וְהֶחֱרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהָגְלָה אוֹתָם. אֶלָּא תְּלָה דָּנִיֵּאל עֵינָיו כְּלַפֵּי מַעְלָה וְאָמַר: מָרֵי, רִבּוֹנִי, הַחֲלוֹם וּפִתְרוֹנוֹ יִתְקַיֵּם בִּנְבוּכַדְנֶצַּר שׂוֹנְאֶךָ וְעָרֶךָ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַחֲלוֹם וּפִתְרוֹנוֹ, הִתְחִיל לוֹמַר לְדָנִיֵּאל, מָה אַתָּה יוֹעֲצֵנִי? אָמַר לוֹ: הַלְלוּ הָעֲנִיִּים שֶׁהִגְלֵיתָ מֵאַרְצָם, רְעֵבִים וּצְמֵאִים עֲרֻמִּים, פְּתַח לָהֶם אוֹצְרוֹתֶיךָ וּפַרְנֵס אוֹתָם, אוּלַי תְּרַפֵּא אֶת הַחֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהֵן מַלְכָּא מִלְכִּי יִשְׁפַּר עָלָךְ וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְרָק וַעֲוָיָתָךְ בְּמִחַן עֲנָיִן הֵן תֶּהֱוֵה אַרְכָה לִשְׁלְוָתָךְ (דניאל ד, כד).

וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁדָּנִיֵּאל הַצַּדִּיק הָיָה מַשִּׂיא עֵצָה כָּזוֹ לִנְבוּכַדְנֶצַּר שׂוֹנְאוֹ שֶׁל מָקוֹם? אֶלָּא לְפִי שֶׁרָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל שְׁלָפֵי גּוֹלָה, מְטֻלְטָלִים דְּווּיִים בְּרָעָב, לְפִיכָךְ הִשִּׂיאוֹ עֵצָה כָּזוֹ בְּרַחֲמָנוּתוֹ עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁלַּסּוֹף נַפְּשׁוֹ קְנִיטָה עֲלֵיהֶם. מִיָּד פָּתַח אוֹתוֹ רָשָׁע אוֹצְרוֹתָיו וְחִלֵּק לָהֶם לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, שִׁכַּח אוֹתוֹ רָשָׁע אֶת הַחֲלוֹם. וְהִתְחִיל לְטַיֵּל עַל פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ. שָׁמַע קוֹל הֲמוֹן צַעֲקַת הָעֲנִיִּים לִפְנֵי אוֹצְרוֹתָיו. אָמַר לָעֲבָדָיו: מַה קּוֹל זֶה שֶׁאֲנִי שׁוֹמֵעַ? אָמְרוּ לוֹ: הָעֲנִיִּים שֶׁהִגְלֵיתָ תּוֹבְעִים פִּרְנָסָתָם. מִיָּד נִכְנַס בּוֹ עַיִן רָעָה. עָנָה מַלְכָּא וְאָמַר: הֲלֹא דָא הִיא בָּבֶל רַבְּתָא דִּי אֲנָה בְנֵיתַהּ לְבֵית מַלְכוּ בְּתֻקֶף חֵסְנִי וְלִיקַר הַדְרִי (דניאל ד, כז). אָמַר: אִלּוּלֵי בֵּית הַמָּמוֹן שֶׁלִּי, מֵהֵיכָן אֲנִי בּוֹנֶה הַמְּדִינָה הַזּוֹ כֻּלָּהּ? צִוָּה וּפִסַּק לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹד מִלְּתָא בְּפֻם מַלְכָּא וְגוֹ' (דניאל ד, כח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, מִי גָּרַם לְךָ שֶׁלִּוָּה כָּל אוֹתָן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, הֲלֹא הַצְּדָקָה שֶׁעָשִׂיתָ. וּמָה אֻמּוֹת הָעוֹלָם כָּךְ, יִשְׂרָאֵל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה (ישעיה נו, א).

סימן ה

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב וְגוֹ', לֹא עָשָׂה כֵן וְגוֹ' (תהלים קמז, יט-כ). עֶקִילַס הַגֵּר בֶּן אֲחוֹתוֹ שֶׁל אַדְרְיָאנוֹס, הָיָה מְבַקֵּשׁ לְהִתְגַּיֵּר וְהָיָה מִתְיָרֵא מִן אַדְרְיָאנוֹס דּוֹדוֹ. אָמַר לוֹ: אֲנִי מְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה. אָמַר לוֹ: שְׁמָא אַתָּה חָסֵר כֶּסֶף וְזָהָב, הֲרֵי אוֹצְרוֹתַי לְפָנֶיךָ. אָמַר לוֹ: אֲנִי מְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה לָצֵאת לַחוּץ לֵידַע דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִמְלֹךְ בְּךָ הֵיאַךְ לַעֲשׂוֹת. אָמַר לוֹ: כָּל פְּרַקְמַטְיָא שֶׁאַתָּה רוֹאֶה שְׁפָלָה וּנְתוּנָה בָּאָרֶץ, לֵךְ עֲסֹק בָּהּ, שֶׁסּוֹפְךָ לְהִתְעַלּוֹת וְאַתָּה מִשְׁתַּכֵּר. בָּא לוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלָמַד תּוֹרָה.

לְאַחַר זְמַן מְצָאוּהוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רָאוּהוּ פָּנָיו מְשְׁתַּנּוֹת. אָמְרוּ זֶה לָזֶה: עֲקִילַס לוֹמֵד תּוֹרָה. כֵּיוָן שֶׁבָּא אֶצְלָם, הִתְחִיל לִשְׁאֹל לָהֶם שְׁאֵלוֹת הַרְבֵּה, וְהֵן מְשִׁיבִין אוֹתוֹ. עָלָה אֵצֶל אַדְרְיָאנוֹס הוֹדוֹ, אָמַר לוֹ: וְלָמָּה פָּנֶיךָ מְשְׁתַּנּוֹת. סָבוּר אֲנִי שֶׁהִפְסִידָה פְּרַקְמַטְיָא שֶׁלְּךָ אוֹ שֶׁמָּא הֵצַר לְךָ אָדָם? אָמַר לוֹ: לָאו. אָמַר לוֹ: אַתָּה קָרוֹב לִי וְאָדָם מֵצַר לִי. אָמַר לוֹ: וְלָמָּה פָּנֶיךָ מְשְׁתַּנּוֹת? אָמַר לוֹ: שֶׁלָּמַדְתִּי תּוֹרָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּלְתִּי אֶת עַצְמִי. אָמַר לוֹ: וּמִי אָמַר לְךָ כָּךְ? אָמַר לוֹ: בְּךָ נִמְלַכְתִּי. אָמַר לוֹ: אֵימָתַי. אָמַר לוֹ: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ מְבַקֵּשׁ אֲנִי לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה, וְאָמַרְתָּ לִי, כָּל פְּרַקְמַטְיָא שֶׁאַתָּה רוֹאֶה שְׁפָלָה וּנְתוּנָה בָּאָרֶץ, לֵךְ וַעֲסֹק בָּהּ, שֶׁסּוֹפָהּ לְהִתְעַלּוֹת. חָזַרְתִּי עַל כָּל הָאֻמּוֹת וְלֹא רָאִיתִי אֻמָּה שְׁפָלָה נְתוּנָה בָּאָרֶץ כְּיִשְׂרָאֵל, וְסוֹפָהּ לְהִתְעַלּוֹת. שֶׁכֵּן אָמַר יְשַׁעְיָה: כֹּה אָמַר ה' גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ, לִבְזֹה נֶפֶשׁ לִמְתָעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְמַעַן ה' אֲשֶׁר נֶאֱמָן קְדֹשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרֶךָּ (ישעיה מט, ז). אָמַר לוֹ סִקְנְדְרוֹס שֶׁלּוֹ: עֲתִידִין אֵלּוּ שֶׁאָמַרְתָּ, שֶׁיִּהְיוּ מְלָכִים עוֹמְדִים מִפְּנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ. הִכָּהוּ אַדְרְיָאנוֹס עַל לְחָיָיו, אָמַר לוֹ: יֵשׁ נוֹתְנִין רְטִיָּה אֶלָּא עַל גַּב הַמַּכָּה. עַכְשָׁו אִם רוֹאִין גִּילּוֹרֵר אֶחָד אֵין עוֹמְדִין מִלְּפָנָיו, שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר שֶׁהַמְּלָכִים רוֹאִין אוֹתָם וְעוֹמְדִין מִפְּנֵיהֶם.

אָמַר לוֹ סִקְנְדְרוֹס: אִם כֵּן מַה תַּעֲשֶׂה, טָמְנָהוּ, הוֹאִיל וְהִתְגַּיֵּר הָרְגָהוּ. אָמַר לוֹ: עֲקִילַס בֶּן אֲחוֹתִי עַד שֶׁהוּא בְּמֵעֵי אִמּוֹ הָיָה רָאוּי לְהִתְגַּיֵּר, מַה עָשָׂה סִקְנְדְרוֹס שֶׁלּוֹ עָלָה לַגַּג וְנָפַל וּמֵת, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, כֵּן יֹאבְדוּ כָל אוֹיְבֶיךָ ה' (שופטים ה, לא).

אָמַר לוֹ אַדְרְיָאנוֹס: הֲרֵי מֵת סִקְנְדְרוֹס, אֵין אַתָּה אוֹמֵר לִי עַל מָה עָשִׂיתָ הַדָּבָר הַזֶּה. אָמַר לוֹ: שֶׁבִּקַּשְׁתִּי לִלְמֹד תּוֹרָה. אָמַר לוֹ: הָיָה לְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה וְלֹא לִמּוֹל. אָמַר לוֹ עֲקִילַס: נָתַתָּ לְאִסְטְרָטְלִירוֹס אֲנוּנָה אֶלָּא אִם כֵּן נָטַל זֵינוֹ שֶׁלּוֹ. כָּךְ, לְעוֹלָם אִם אֵין אָדָם נִמּוֹל, אֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב (תהלים קמז, יט), לְמִי שֶׁהוּא מָל כְּיַעֲקֹב, לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי (תהלים קמז, כ), מִשּׁוּם שֶׁהֵם עֲרֵלִים.

חֻקָּיו, זוֹ תּוֹרָה. וּמִשְׁפָּטָיו, אֵלּוּ הַדִּינִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט (שמות טו, כה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: נָתַתִּי לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, לֵךְ וְתֵן לָהֶם אֶת הַמִּשְׁפָּטִים. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם מְבַקְּשִׁים אַתֶּם לַעֲמֹד בָּעוֹלָם, שִׁמְרוּ אֶת הַמִּשְׁפָּטִים, שֶׁהֵן מַעֲמִידִין אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם.

דּוֹר הַמַּבּוּל לֹא אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁעָבְרוּ עַל הַמִּשְׁפָּטִים. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת: מַה כְּתִיב בָּהֶם, מִבְּקֹר לְעֶרֶב יֻכַּתּוּ מִבְּלִי מָשִׂים (איוב ד, כ). הֱוֵי, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים. דָּבָר אַחֵר, דּוֹר הַמַּבּוּל עַל שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁפָּט, כְּתִיב בָּהֶם לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם (בראשית ו, ג).

רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם יֵשׁ דִּין לְמַטָּן, אֵין דִּין לְמַעְלָן. וְאִם אֵין דִּין לְמַטָּן, יֵשׁ דִּין לְמַעְלָן. כֵּיצַד? אִם יַעֲשׂוּ הַתַּחְתּוֹנִים אֶת הַדִּין מִלְמַטָּה, אֵין הַדִּין נַעֲשֶׂה מִלְמַעְלָן. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שִׁמְרוּ אֶת הַמִּשְׁפָּט, שֶׁלֹּא תִּגְרְמוּ לִי לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט מִלְמַעְלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל מַה שֶּׁאֲנִי עוֹשֶׂה, בַּדִּין אֲנִי עוֹשֶׂה. שֶׁאִלּוּ הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ פַּעַם אַחַת לַעֲבֹר אֶת הַדִּין, לֹא הָיָה הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד. אָמַר יְשַׁעְיָה: חֵמָה אֵין לִי מִי יִתְּנֵנִי שָׁמִיר וְשַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשֶׁעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָחַד (ישעיה כז, ד). פְּסִיעָה אַחַת הָיִיתִי פּוֹסֵעַ וּמַעֲבִיר עַל הַדִּין. אֲצִיתֶנָּה יָחַד, מִיָּד הָעוֹלָם נִשְׁרָף. לָמָּה? אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי (ישעיה כז, ה). מִפְּנֵי שֶׁיָּדִי אֲחוּזָה בְּמָעֻזִּי, יָדִי אֲחוּזָה בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי (דברים לב, מא). יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי (ישעיה כז, ה), בֵּינִי וּבֵין הַמִּשְׁפָּט, שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי (ישעיה כז, ה).

אִם שִׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי (דברים לב, מא). אִם מְשַׁנֶּה אֲנִי אֶת הַדִּין, בָּרָק אֶחָד יוֹצֵא וּמַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם. וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה? וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי (דברים לב, מא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי נִקְרֵאתִי בַּעַל הַמִּשְׁפָּט, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִפְשׁט יָדִי בְּעֵשָׂו וְאֵינִי יָכוֹל, עַד שֶׁנִּפְרַע לוֹ שִׁכַּר מִצְוָה קַלָּה שֶׁעָשָׂה לְפָנַי בָּעוֹלָם הַזֶּה.

אָמַר רַבִּי פִּינְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא בְּשֵׁם רַבִּי חִלְקִיָּה בְּשֵׁם רַבִּי סִימוֹן: רְאֵה מַה כְּתִיב וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבַקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד וְגוֹ' (זכריה יב, ט). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי מְמַחֶה בְּיָדְךָ, שֶׁאַתָּה אוֹמֵר אֲבַקֵּשׁ? אָמַר לָהֶן: כְּשֶׁאֲבַקֵּשׁ לָהֶן זְכוּת וְלֹא אֶמְצָא, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אַשְׁמִיד וְגוֹ'.

אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: רְאֵה מַה כְּתִיב חָזֶה הָוֹיִת עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו וְעַתִּיק יוֹמִין יְתֵב לְבוּשֵׁהּ כִּתְלַג חִוַּר וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא (דניאל ז, ט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כְּשֶׁאֲנַקֶּה עַצְמִי מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם מִמִּצְוֹת קַלּוֹת שֶׁעָשׂוּ לְפָנַי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו. עַד עַכְשָׁו הַכֶּרֶם בּסֶר, מִשֶּׁיִּתְבַּשֵּׁל וְיֵעָשֶׂה הַכֶּרֶם יַיִן, אֲנִי דּוֹרְכוֹ וְאַתֶּם מְזַמְּרִין לִי, בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עֲנוּ לָהּ (ישעיה כז, ב).

רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם אַיְבוֹ, כְּתִיב: פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין אִישׁ אִתִּי וְגוֹ' (ישעיה סג, ג). וְכִי לְסִיּוּעָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָרִיךְ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לִכְשֶׁאֲבַקֵּר פְּנֻקְסוֹתֵיהֶן וְלֹא תִּמְצָא לָהֶם זְכוּת לְפָנַי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְגוֹ' (ישעיה סג, ג). וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה אֶנְאַל אֶתְכֶם וְשׁוּב אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּעְבְּדִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעִנִּתְךָ לֹא אֲעַנֶּה עוֹד (נחום א, יב).

סימן ו

שְׁאֵלְתָּא דְּמַחַיְבִים דְּבֵית יִשְׂרָאֵל, דְּמַאן דְּאִית לֵהּ דִּינָא בַּהֲדֵי חַבְרֵהּ, אָסִיר לֵהּ לְמֵיזַל לְגַבֵּי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. וְתַנְיָא, הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא אֲגוֹרִיאוֹת שֶׁל גּוֹיִם, אַף עַל פִּי שֶׁדִּינֵיהֶם כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין אַתָּה רַשַּׁאי לְהַזְקִק לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לִפְנֵיהֶם, לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי גּוֹיִם, לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת. וְדַיָּנֵי צְרִיכֵי לְחַמּוּצֵי דִּינַיְהוּ,

כִּדְדָרֵשׁ בַּר קַפָּרָא, מְנָא הָא מִלְּתָא דְּאָמְרוּ רַבָּנָן, הֲווּ מְתוּנִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת וְגוֹ' (שמות כ, כג), וְסָמִיךְ לֵהּ וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים.

וְתָנָא, אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתָן שֶׁל כֹּהֲנִים מְגֻלּוֹת הָיוּ, וְהַלֹּא כְּבָר נֶאֱמַר, וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי בָד (שמות כח, מב). אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כְּשֵׁם שֶׁהִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא יִפְסְעוּ פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, כָּךְ הִזְהִיר אֶת הַדַּיָּנִים שֶׁלֹּא יִפְסְעוּ פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: אַשְׁרֵי חֲמוֹץ (ישעיה א, יז), אַשְׁרֵי הַדַּיָּן הַמַּחְמִיץ אֶת דִּינוֹ.

תָּנוּ רַבָּנָן: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' (דברים יט, יז). מִצָּוָה בַּנִּדּוֹנִין שֶׁיַּעַמְדוּ וְלֹא יֵשְׁבוּ. וְיִרְאוּ עַצְמָן כְּאִלּוּ הֵן עוֹמְדִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: לִפְנֵי ה'.

תָּנוּ רַבָּנָן: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ (ויקרא יט, טו), עִם שֶׁאַתָּה בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, הִשְׁתַּדֵּל לְדוּנוֹ בְּצֶדֶק.

רַב עוּלָא בְּרֵהּ דְּרַב עֵילַאי, הֲוָה לֵהּ דִּינָא קַמֵּהּ דְּרַב נַחְמָן. שְׁלַח לֵהּ רַב יוֹסֵף: עוּלָא חֲבֵרֵנוּ עָמִית בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת הוּא. אָמַר, מַאי שְׁלַח לִי לְחַנּוּפֵי לֵהּ. הֲדַר אָמַר: דִּלְמָא לְמִשְׁרָא לֵהּ תִּגְרֵהּ. אִי נָמִי, לְשׁוּדָא דְּדַיָּנֵי.

אָמַר עוּלָא: מַחֲלֹקֶת בְּבַעֲלֵי דִּינִין. אֲבָל עֵדִים לְדִבְרֵי הַכֹּל בַּעֲמִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָמְדוּ (דברים יט, יז). מַה לַּיּוֹשֵׁב שָׁכֵן פָּסוּל לְעֵדוּת מְיֻשָּׁב. אֶלָּא תַּלְמִיד חָכָם מֵעִיד מְיֻשָּׁב.

וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָא: צוּרְבָא מֵרַבָּנָן דְּיָדַע סַהֲדוּתָא וְזִילָא בֵּהּ מִלְּתָא לְמֵיזַל לְגַבֵּי דַּיָּנָא דְּזוּטַר מִנֵּהּ, לָא לֵיזֵל.

אָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵהּ דְּרַב אִידִי, אַף אֲנַן נָמִי תָּנֵינָא, מָצָא שַׂק אוֹ קֻפָּה אֵין דַּרְכּוֹ לִטֹּל, הֲרֵי זֶה לֹא יִטֹּל. הַנִּי מִלֵּי, בְּמָמוֹן. אֲבָל בְּאִסּוּרָא, אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה' (משלי כא, ל).

כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם, אֵין חוֹלְקִים כָּבוֹד לָרַב. רַב יֵימַר הֲוָה יָדַע סַהֲדוּתָא לְמַר זוּטְרָא. אָתָא לְקַמֵּהּ דַּאֲמֵימַר, אוֹתְבֵהּ. אָמַר לֵהּ רַב אָשֵׁי לַאֲמֵימַר, וְהָא אָמַר עוּלָא, מַחֲלֹקֶת בְּבַעֲלֵי דִּינִין. אֲבָל עֵדִים, דִּבְרֵי הַכֹּל בַּעֲמִידָה. אָמַר לֵהּ: הַאי עֲשֵׂה וְהַאי עֲשֵׂה, עֲשֵׂה דִּכְבוֹד הַתּוֹרָה עָדִיף.

אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, מַשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל (תהלים פב, א). וְכָל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ דָן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, גּוֹרֵם לַשְׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם וְגוֹ' (תהלים יב, ו). וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מָמוֹן מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּגְזַל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר, כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ (משלי כב, כב-כג). וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: לְעוֹלָם יִרְאֶה הַדַּיָּן אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה וְגוֹ', מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת (שה"ש ג, ז-ח). מִפַּחְדָּהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם שֶׁהִיא חֲשֻׁכָה כַּלַּיְלָה. דָּרַשׁ רַבִּי יֹאשִׁיָּה: וְאֵית דְּאָמְרֵי מִשְּׁמֵהּ דְּרַב נַחְמָן, מַאי דִּכְתִיב: בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט (ירמיה כא, יב). וְכִי לַבֹּקֶר דָּנִין וּבַיּוֹם אֵין דָּנִין? אֶלָּא אִם בָּרוּר לְךָ הַדִּין כַּבֹּקֶר, אָמְרֵהוּ. וְאִם לָאו, אַל תֹּאמְרֵהוּ.

וְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר מֵהָכָא: אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ (משלי ז, ג). אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּאֲחוֹתְךָ שֶׁהִיא אֶסוּרָה לְךָ, אָמְרֵהוּ. וְאִם לָאו, אַל תֹּאמְרֵהוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עָשָׂרָה שֶׁיָּשְׁבוּ בַּדִּין, הַקּוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּאר כֻּלָּן. וּשְׁפָטְתֶּם צֶדֶק (דברים א, טז). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: צַדֵּק אֶת הַדִּין וְאַחַר כָּךְ חָתְכֵהוּ.

כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן (דברים א, יז). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: שֶׁיְּהֵא חָבִיב עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה. לְמַאי הִלְכְתָא? אִי לְעַיּוּנֵי בֵּהּ, פְּשִׁיטָא. אֶלָּא לְאַקְדּוּמֵהּ. כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר וְאָצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם (דברים א, טז). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וְאֲצַוֶּה אֶתְכֶם (דברים א, יח). אָמַר רַבִּי שַׁמְלַאי: אַזְהָרָה לַצַּבּוּר שֶׁתְּהֵא אֵימַת הַדַּיָּן עֲלֵיהֶן, וְאַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁיְּסַבֵּל אֶת הַצִּבּוּר. עַד כַּמָּה? אָמַר רַבִּי חָנִין, אָמַר רַבִּי שַׁבְּתַאי, כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֹּנֵק (במדבר יא, יב) וְהֵיכִי דָּמֵי רָשָׁע עָרוּם. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, זֶה הַמַּטְעִים דְּבָרוֹ לַדַּיָּן קֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַּעַל דִּין חֲבֵרוֹ.

וְשַׂמְתָּ עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים, שָׂרֵי מֵאוֹת, שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת (שמות יח, כא). שָׂרֵי אֲלָפִים, שֵׁשׁ מֵאוֹת. שָׂרֵי מֵאוֹת, שֵׁשֶׁת אֲלָפִים. שָׂרֵי חֲמִשִּׁים, שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף. וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת, שֵׁשֶׁת רִבּוֹא. נִמְצְאוּ דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן. דְּשָׂרִים מִלְּגָיו. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: שְׁמַעְתִּי שֶׁבֵּית דִּין מַכִּין וְעוֹנְשִׁים שֶׁלֹּא מִן הַתּוֹרָה. וְלֹא לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה. אֶלָּא לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה.

מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה שֶׁרָכַב עַל סוּס בַּשַּׁבָּת בִּימֵי יְוָנִים, וֶהֱבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ. לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד

שֶׁהִטִּיחַ בְּאִשְׁתּוֹ תַּחַת הַתְּאֵנָה, וֶהֱבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ. לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לַדִּין, עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן, צְאוּ וּבַצְּעוּ, מִשֶּׁאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה אֵין אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן צְאוּ וּבַצְּעוּ שֶׁנֶּאֱמַר: פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ (משלי יז, יד). קֹדֶם שֶׁיִּתְגַּלֶּה לְךָ הָרִיב, אַתָּה רַשַּׁאי לְנָטְשׁוֹ. לְאַחַר שֶׁנִּתְגַּלָּה לְךָ הָרִיב, אֵין אַתָּה רַשַּׁי לְנָטְשׁוֹ.

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לַדִּין, אֶחָד רַךְ וְאֶחָד חָזָק, עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן, אֵין אֲנִי נִזְקָק לָכֶם, שֶׁמָּא מִתְחַיֵּב חָזָק וְנִמְצָא רוֹדְפוֹ לַדַּיָּן. מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אֵין אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר אֵין אֲנִי נִזְקָק לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ (דברים א, יז).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: מִנַּיִן לַתַּלְמִיד שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ וְרוֹאֶה זְכוּת לָעָנִי וְחוֹבָה לָעָשִׁיר, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִשְׁתּוֹק? שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ אַל תַּכִּנִּיס דְּבָרֶיךָ מִפְּנֵי אִישׁ. וְיִהְיוּ הָעֵדִים יוֹדְעִין אֶת מִי הֵן מְעִידִין וְלִפְנֵי מִי הֵן מְעִידִין וּמִי עָתִיד לִפְרַע מֵהֶן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט, יז): וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה'. וְיִהְיוּ הַדַּיָּנִין יוֹדְעִין אֶת מִי הֵן דַּיָּנִין וְלִפְנֵי מִי הֵן דָּנִין וּמִי עָתִיד לִפְרַע מֵהֶן שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט (תהלים פב, א) וְכֵן יְהוֹשָׁפָט אוֹמֵר: וַיֹּאמֶר אֶל הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַה' (דה"ב יט, ו) וְשָׁמָּא יֹאמַר אָדָם מַה לִּי בְּצַעַר זֶה. תַּלְמוּד לוֹמַר: וְעִמָּכֶם בִּדְבַר מִשְׁפָּט (דה"ב יט, ו), אֵין לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת.

אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַב פַּפָּא וּלְרַב הוּנָא בְּרֵהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, כִּי אָתֵי פִּסְקָא דְּדִינָא דִּידִי לְקַמֵּיכוּ וַחֲזִיתוּ בֵּהּ פִּרְכָא, לָא תִּקְרְעֻנֵּהּ עַד דְּאָתֵיתוּן לְקַמַּי. אִי אִית לִי טַעְמָא אַחֲרִינָא, אֲמִינָא לְכוּ. וְאִי לָא, נֶהְדַּר בֵּהּ. וְהַנֵּי מִלֵּי, מֵחַיִּים. אֲבָל לְאַחַר מִיתָה לָא מִקְרְעָה קַרְעָנֵהּ, דְּאִי הֲוֵינָא, דְּלְמָא אִית לִי טַעְמָא. וְלָאו מִגַּמַר תִּגְמְרוּ מִנֵּהּ, דְּאֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: מִצְוָה לִבְצֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם (זכריה ח, טז). וַהֲלֹא כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט, אֵין שָׁלוֹם. שָׁלוֹם, אֵין מִשְׁפָּט. אֶלָּא אֵיזֶה מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלוֹם. הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה בִּצּוּעַ.

סימן ז

תָּנוּ רַבָּנָן: לֹא תִּשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ (ויקרא יט, יז), יָכוֹל לֹא תִּסְטְרֶנּוּ, לֹא תְקַלְלֶנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר? בִּלְבָבֶךָ, בַּשִּׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב הַכָּתוּב מְדַבֵּר. מִנַּיִן לְרוֹאֶה דָּבָר מְגֻנֶּה בַּחֲבֵרוֹ שֶׁחַיָּב

לְהוֹכִיחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ, הוֹכִיחוֹ וְלֹא קִבֵּל מִנַּיִן שֶׁיַּחְזוֹר וְיוֹכִיחוֹ תַּלְמוּד לוֹמַר: תּוֹכִיחַ. יָכוֹל אֲפִלּוּ פָּנָיו מְשִׁתַּנּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. (ויקרא יט, יז)
וְתַנְיָא, הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. אֵין לִי אֶלָּא הָרַב לַתַּלְמִיד, תַּלְמִיד לָרַב מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ מִכָּל מָקוֹם.
וּמָאן דְּלָא מוֹכַח, מִתְפִּיס בְּהַהוּא עָוֹן. דְּאָמַר מַר, כָּל מִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִמְחוֹת בְּאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וְאֵינוֹ מוֹחֶה, נִתְפָּס עַל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ. בְּאַנְשֵׁי עִירוֹ, נִתְפָּס עַל אַנְשֵׁי עִירוֹ. בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, נִתְפָּס עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב? ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו (ישעיה ג, יד). אִם שָׂרִים חָטְאוּ, זְקֵנִים מֶה חָטְאוּ? אֶלָּא זְקֵנִים שֶׁלֹּא מִחוּ בְּשָׂרִים.
וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב? וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְהִתְוִיתָ תָּו עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ (יחזקאל ט, ד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל: לֵךְ רְשׁוֹם עַל מִצְחָן שֶׁל צַדִּיקִים תְּי"ו שֶׁל דְּיוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ בָּהֶן מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וְעַל מִצְחָן שֶׁל רְשָׁעִים תְּי"ו שֶׁל דָּם כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלְטוּ בָּהֶן מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִּשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ. אָמַר לָהּ: הַלָּלוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים הֵם, וְהַלָּלוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים. אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָיָה בְּיָדָם לִמְחוֹת וְלֹא מִחוּ. אָמַר לָהּ: גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי, שֶׁאִם מִחוּ בָּהֶם לֹא קִבְּלוּ מֵהֶן. אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם לְפָנֶיךָ גָּלוּי, לָהֶם מִי גָּלוּי?
חָזַר וְאָמַר: זְקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל כָּל אִישׁ אֲשֶׁר עָלָיו הַתָּו אַל תִּגָּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ (יחזקאל ט, ו). וּמַאי מִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ? תָּנֵי רַב יוֹסֵף: אַל תִּקְרָא מִמִּקְדָּשִׁי, אֶלָּא מְמֻקָּדְשַׁי, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁקִּבְּלוּ וְשֶׁקִּימוּ אֶת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מֵאָלֶ"ף וְעַד תָּי"ו, הָא לְמַדְתָּ, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים נִתְפָּסִים עַל הַדּוֹר.
וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְהִכְרַתִּי מִמְּךָ צַדִּיק וְרָשָׁע (יחזקאל כא, ח). צַדִּיק עַל שֶׁלֹּא מִחָה בְּרָשָׁע. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ, שֶׁנִּתְפַּס עַל דּוֹרוֹ. וּכְתִיב בּוֹ: וְכָמֹהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ וְגוֹ' (מלכים ב כג, כה). וְעַד הֵיכָן תּוֹכָחָה? אָמַר רַב: עַד הַהַכָּאָה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עַד קְלָלָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: עַד נְזִיפָה. וּשְׁלָשְׁתָּן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַר אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת (ש"א כ, ל). וּכְתִיב: וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ (ש"א כ, לג).
תָּנֵי, רַבִּי אוֹמֵר: אִי זוֹ הִיא דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם (משנה אבות ד, א). יֶאֱהַב אֶת הַתּוֹכָחוֹת. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתּוֹכָחוֹת בָּעוֹלָם, נַחַת רוּחַ בָּאָה לָעוֹלָם, טוֹבָה בָּאָה לָעוֹלָם, בְּרָכָה בָּאָה לָעוֹלָם, רָעָה מִסְתַּלֶּקֶת מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַמּוֹכִיחִים יִנְעָם וַעֲלֵיהֶם תָּבוֹא

בְּרֵכַת טוֹב (משלי כד, כה). עַל הַמּוֹכִיחַ וְעַל הַמִּתְוַכֵּחַ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: יַחֲזִיק בֶּאֱמוּנָה יְתֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵינַי בְּנֶאֱמְנֵי אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי (תהלים קא, ו).

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹכֶה לְפַלְגוּ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי חֵן יִמְצָא. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמּוֹשְׁכִין עָלָיו חוּט שֶׁל חֶסֶד שֶׁנֶּאֱמַר: חֵן יִמְצָא. תְּנוּ רַבָּנָן: אֶת מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ (ויקרא יח, ד). אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם לֹא נִכְתְּבוּ דִּין הוּא שֶׁיִּכְתְּבוּ. אֵלּוּ הֵן? עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְגָזֵל וּבִרְכַּת הַשֵּׁם. וְאֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם (ויקרא יח, ד). דְּבָרִים שֶׁיֵּצֶר הָרַע מֵשִׁיב עֲלֵיהֶן, וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶן תְּשׁוּבָה. אֵלּוּ הֵן: לְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז, וַאֲכִילַת חֲזִיר, וְרֹק הַיְבָמָה, וְהַרְבָּעַת כִּלְאַיִם, וְשׁוֹר הַנִּסְקָל, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה, וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע, וּפָטֶר חֲמוֹר, וּבָשָׂר בְּחָלָב, וְשָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְשָׁמָּא תֹּאמַר מַעֲשֶׂה תֹּהוּ הֵן? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲנִי ה' (ויקרא יח, ד), אֲנִי חֲקַקְתִּים וְאֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר בָּהֶן.

סימן ח

אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי (שמות כב, כד). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ, וְאֵבֶד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיָן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה (קהלת ה, יב-יג). הַכֹּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה. אֶת הָעֲשִׁירִים, אִם יְדֵיהֶם פְּתוּחָה לָעֲנִיִּים אוֹכְלִין נִכְסֵיהֶם. וּצְדָקָה שֶׁעוֹשִׂין, הַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ, כְּבוֹד ה' יַאַסְפֶךָ (ישעיה נח, ח). וְאוֹמֵר: אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ ה' (תהלים מא, ב).

וְהָעֲנִיִּים מְנַסֶּה אוֹתָן, אִם אֵינָן מְבַעֲטִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, נוֹטְלִין שְׂכָרָן לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אַתָּה עַם עָנִי תוֹשִׁיעַ (תהלים יח, כח). אִיּוֹב נִתְיַסֵּר בָּעוֹלָם הַזֶּה וְשִׁלֵּם לוֹ כִּפְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיהוָה ה' אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנֶה. (איוב מב, י).

וְעָשִׁיר שֶׁעֵינוֹ רָעָה, אָבֵד הוּא וּמָמוֹנוֹ מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵבֶד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיָן רָע (קהלת ה, יג). לֹא כָּל מִי שֶׁהוּא עָשִׁיר הַיּוֹם עָשִׁיר לָמָחָר, וְלֹא כָּל מִי שֶׁהוּא עָנִי הַיּוֹם עָנִי לָמָחָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח).

יֵשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְטוֹבָתוֹ, וְיֵשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ. שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ, זֶה עָשְׁרוֹ שֶׁל קֹרַח, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה (במדבר טז, לג). וְעָשְׁרוֹ שֶׁל הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת כְּבוֹד עָשְׁרוֹ (אסתר ה, יא), וּלְבַסּוֹף וַיִּתְלוּ אֶת הָמָן (אסתר ז, י). שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְטוֹבָתוֹ, זֶה עָשְׁרוֹ שֶׁל יְהוֹשָׁפָט, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי לִיהוֹשָׁפָט עֹשֶׁר וְכָבוֹד לָרֹב (דה"ב יח, א). וּמֶה הָיָה לוֹ. וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט וַה' עֲזָרוֹ (דה"ב יח, לב).

יֵשׁ גְּבוּרָה נַעֲשֵׂית טוֹבָה לְבָעֲלֶיהָ, וְרָעָה לְבָעֲלֶיהָ. טוֹבָה לְבָעֲלֶיהָ זוֹ גְּבוּרַת דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה רָאִיתִי בֶּן לִישַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה (ש״א טז, יח). וּכְתִיב בּוֹ: הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָיו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו (ש״א יח, ז). וּכְתִיב: וְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אֹהֵב אֶת דָּוִד (ש״א יח, טז). רָעָה לְבָעֲלֶיהָ, זוֹ גְּבוּרַת גָּלְיָת שֶׁחֵרַף וְגִדֵּף וְאָמַר בְּרוּ לָכֶם אִישׁ (ש״א יז, ח). לַסּוֹף, וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי מֵת גִּבּוֹרָם וַיָּנֻסוּ (ש״א יז, נא), שֶׁמֵּת בְּאֶבֶן הַקֶּלַע.

יֵשׁ חָכְמָה טוֹבָה לְבָעֲלֶיהָ וְרָעָה לְבָעֲלֶיהָ. טוֹבָה לְבָעֲלֶיהָ, זֶה יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה (דברים לד, ט). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְנִמְפְּיוֹן הַמַּשְׁקֶה אֶת כָּל הַמְּדִינָה, וְהָיוּ הַכֹּל מְשַׁבְּחִין אוֹתוֹ. אָמַר לָהֶן אֶחָד: שַׁבְּחוּ לְמַעְיָן שֶׁמַּסְפִּיק לוֹ. כָּךְ הָיוּ מְשַׁבְּחִין לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁהָיָה מַשְׁקֶה מֵחָכְמָתוֹ לְכָל יִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶן: שַׁבְּחוּ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו (דברים לד, ט). חָכְמָה רָעָה לְבָעֲלֶיהָ, זֶה בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן (במדבר כד, טז). וּלְבַסּוֹף, וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל (יהושע יג, כב).

סימן ט

אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ. (תהלים טו, ה). בֹּא וּרְאֵה, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֹשֶׁר וְנוֹתֵן צְדָקָה לַעֲנִיִּים וְאֵינוֹ מַלְוֶה בְּרִבִּית, מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם (תהלים טו, ה). וּמִי הָיָה זֶה? זֶה עוֹבַדְיָה שֶׁהָיָה עָשִׁיר אֶפְּטְרוֹפּוֹס שֶׁל אַחְאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' (מלכים א יח, ג). וְהָיָה מְפַרְנֵס אֶת הַנְּבִיאִים מִנְּכָסָיו כָּל אוֹתוֹ הָרָעָב, וְלָוָה בְּרִבִּית מֵיהוֹרָם בֶּן אַחְאָב. עֹבַדְיָהוּ קִיֵּם, כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ. וְיהוֹרָם שֶׁנָּתַן בְּרִבִּית, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד עַכְשָׁיו הוּא חַי, יָבוֹא יֵהוּא וְיַהַרְגֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וְחַי לֹא יִחְיֶה (יחזקאל יח, יג). וּכְתִיב: וַיְהוּא מִלֵּא יָדוֹ בַקֶּשֶׁת וַיַּךְ אֶת יְהוֹרָם בֵּין זְרֹעָיו וַיֵּצֵא הַחֵצִי מִלִּבּוֹ וַיִּכְרַע בְּרִכְבּוֹ (מלכים ב ט, כד), עַל שֶׁהִקְשָׁה בּוֹ וּפָשַׁט אֶת זְרוֹעָיו לִטֹּל אֶת הָרִבִּית, לְקַיֵּם מַה שֶּׁאָמַר יְחֶזְקֵאל, בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וְחַי לֹא יִחְיֶה.

וְאַף בִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ בָהּ אֲנָשִׁים מַלְוִין בְּרִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים (ישעיה א, כב). וּמַה נַּעֲשָׂה לָהֶם? כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם כִּי מָאַס ה' בָּהֶם (ירמיה ו, ל), לְפִיכָךְ כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים. וּכְתִיב: כַּסְפָּם וּזְהָבָם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ (יחזקאל ז, יט). לָמָּה, עַל שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת כַּסְפּוֹ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ. (ויקרא כה, לז).

כְּשֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עָמַד בִּתְפִלָּה וְאָמַר: רִבּוֹן הָעוֹלָם, אִם יִתְפַּלֵּל אָדָם עַל הַמָּמוֹן בַּבַּיִת הַזֶּה, וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁמַּשְׁחִית בְּמָמוֹנוֹ, אַל תִּתֵּן לוֹ. וְאִם תִּרְאֶה שֶׁהָעֹשֶׁר טוֹב לוֹ, תֵּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּה לְאִישׁ כְּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ כִּי אַתָּה לְבַדְּךָ יָדַעְתָּ אֶת לְבַב בְּנֵי

הָאָדָם. (דה"ב ו, ל). לְפִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה, הָרְשָׁעִים עֲשִׁירִים וְהֵם נְתוּנִים בְּשַׁלְוָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁלֵּם לָהֶם מְשֻׁלֵּם לָהֶם מִעוּט מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁבְּיָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאָיו אֶל פָּנָיו (דברים ז, י). וּכְתִיב: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב (תהלים צב, ח). אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹתֵחַ אוֹצְרוֹתָיו לַצַּדִּיקִים עֲבָדָיו בְּגַן עֵדֶן. וְהָרְשָׁעִים שֶׁאָכְלוּ אֶת הָרִבִּית, נוֹשְׁכִין בְּשִׁנֵּיהֶם אֶת בְּשָׂרָם וְתוֹהִין, שֶׁנֶּאֱמַר: הַכְסֵל חֹבֵק אֶת יָדָיו וְאֹכַל אֶת בְּשָׂרוֹ (קהלת ד, ה). וְאוֹמֵר הַלְוַאי הָיֵינוּ פּוֹעֲלִין וְטוֹעֲנִין עַל כְּתֵפֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חֳפְנַיִם עָמָל (קהלת ד, ו).

וְהָעֲנִיִּים, עַמּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִחַם ה' עַמּוֹ וַעֲנִיָּיו יְרֻחָם (ישעיה מט, יג). מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, עָשִׁיר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲנִיִּים קְרוֹבִים, שׂוֹנְאָן וְאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אֲחֵי רָשׁ שְׂנֵאֻהוּ אַף כִּי מְרֵעֵהוּ רָחֲקוּ מִמֶּנּוּ (משלי יט, ז). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל הָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד שֶׁלּוֹ, מְחוֹפֵף וּמְרַחֵם עַל הָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ (ישעיה יד, לב).

תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹן הָעוֹלָם, יֵשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹהִים (תהלים סא, ח). תְּיַשֵּׁב עוֹלָמְךָ בְּשָׁוֶה, הָעֲשִׁירִים וְהָעֲנִיִּים. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יְנַצְּרֵהוּ (תהלים סא, ח). אִם יִהְיוּ כֻּלָּם עֲשִׁירִים אוֹ עֲנִיִּים, מִי יוּכַל לַעֲשׂוֹת חֶסֶד.

לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה. אִם הִשְׁאַלְתָּ אוֹתוֹ, לֹא תִדְחָקֶנּוּ. לֹא תִרְאֶה לוֹ שְׂדֶה וְכֶרֶם אוֹ בַּיִת וְתֹאמַר לוֹ טֹל מִמֶּנִּי עֲשֶׂרֶת רִבּוֹא וְתַעֲשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא וּכְתֹב לִי שְׁדֶךָ וְעַל כַּרְמְךָ וְעַל בֵּיתְךָ, וּלְמָחָר הוּא מַפְסִיד וְתִטֹּל אֶת כַּרְמוֹ. מִכָּאן אַתָּ לָמֵד, שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּלְוֶה בְּרִבִּית, אֵינוֹ יָרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ, (ויקרא כה, לו). לֹא תָשִׂים עָלָיו נֶשֶׁךְ. שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֵלּוּ עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה, הַמַּלְוֶה וְהַלֹּוֶה וְהָעֵרֶב וְהָעֵדִים וְהַסּוֹפֵר. לְפִיכָךְ כֻּלָּן לוֹקִין. וּמִנַּיִן שֶׁהַלֹּוֶה לוֹקֶה. דִּכְתִיב: לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ (דברים כג, כ). לָמָּה רִבִּית דּוֹמָה? לְמִי שֶׁנִּשְׁכּוֹ נָחָשׁ, לֹא הִרְגִּישׁ לוֹמַר מִי נְשָׁכוֹ וְלֹא יָדַע עַד שֶׁנִּתְבַּטְבֵּט עָלָיו. כָּךְ הָרִבִּית, אֵינוֹ מַרְגִּישׁ עַד שֶׁהִיא מִתְבַּטְבֶּטֶת עָלָיו. אִם חָבַל תַּחְבֹּל (שמות כב, כו). אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם הוּא חַיָּב לְךָ, אַף אַתָּה חַיָּב לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֶחֱטְאוּ לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא יֶחֱטָא (מלכים א ח, מו).

סימן י

שְׁנֵי דְּבָרִים יֵשׁ כָּאן, חָבֹל תַּחְבֹּל. לְמֶדְךָ הַכָּתוּב, שֶׁאִם נוֹטֵל יְתֵד הַמַּחֲרֵשָׁה, שֶׁכְּשֶׁהוּא מַשְׁכִּים הוּא מְשִׁיבוֹ. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ. (שמות כב, כה). וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ (דברים כד, יג). אֱמֹר מֵעַתָּה, שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לוֹ בְּמַה שֶׁיִּשַּׁן, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ. וּבַבֹּקֶר אַתָּה צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לוֹ יְתֵד הַמַּחֲרֵשָׁה. וְכֵן בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן

שְׁכָרוֹ (דברים כד, טו). לָמָּה? כִּי עָנִי הוּא. וְאוֹמֵר: כִּי הִיא כְסוּתָהּ לְבַדָּהּ הִיא שִׂמְלָתוֹ לְעוֹרוֹ, בַּמֶּה יִשְׁכָּב, (דברים כד, כו). חֲרֵי צִנָּה פּוֹגַעַת בּוֹ בַּלַּיְלָה. וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי (דברים כד, כו). שְׁנֵי דְּבָרִים כָּאן דּוֹמִין זֶה לָזֶה. בְּשָׁכִיר כְּתִיב: בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׁכָרוֹ (דברים כד, טו). כְּגוֹן שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר אַחֲרָיו. מָכְרוּ לוֹ אֲלָמָה שֶׁל עָמִיר נְתָנָהּ עַל כְּתֵפוֹ, וְהָיָה הַחֲמוֹר בָּא בַּדֶּרֶךְ אַחֲרָיו מְקַוֶּה לֶאֱכֹל אוֹתָהּ אֲלָמָה. מָה עָשָׂה לוֹ אֲדוֹנָיו? בָּא וְהֶעֱמִידוֹ בְּבֵיתוֹ וְקִשֵּׁר אֶת הָאֲלָמָה לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ. אָמְרוּ לוֹ: רָשָׁע, כָּל הַדֶּרֶךְ הוּא רָץ בִּשְׁבִילָהּ וְלֹא נְתַתָּה לְפָנָיו. כָּךְ שָׂכִיר, עָמֵל וּמְצַטַעֵר כָּל הַיּוֹם, מְקַוֶּה לִשְׂכָרוֹ וּמוֹצִיאוֹ רֵיקָם, וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ. (דברים, כד, כו). וְכָאן (שמות כב, כו) כְּתִיב: וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. מָה עִנְיָן זֶה לָזֶה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָלַךְ אֵצֶל הַדַּיָּן עִם חֲבֵרוֹ. זִכָּהוּ, יָצָא מְשַׁבֵּחַ אֶת הַדַּיָּן. אָמַר: אֵין חָכָם בָּעוֹלָם כְּפִלּוֹנִי הַדַּיָּן וְהוּא מַלְאָךְ. לְזְמַן חָזַר אֶצְלוֹ לַדִּין וְחִיְּבוֹ. הִתְחִיל לְקַלְּלוֹ וְאוֹמֵר: אֵין שׁוֹטֶה בָּעוֹלָם כְּמוֹתוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אֶתְמוֹל מַלְאָךְ וְהַיּוֹם שׁוֹטֶה. לְכָךְ כְּתִיב: אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר. אִם קִלַּלְתָּ הַדַּיָּן, תְּבוּאָתְךָ אַתָּה מְקַלֵּל. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, כָּל זְמַן שֶׁהַדַּיָּן מְקַלָּל, הַתְּבוּאָה מִתְמַעֶטֶת וְהָרָעָב בָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים (רות א, א), דּוֹר שׁוֹפֵט אֶת שׁוֹפְטָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל, וְסָמִיךְ לֵהּ, מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ.

סימן יא

אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה. אָמַר יִרְמְיָה הַנָּבִיא: כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם (ירמיה ו, ל). אַתָּה מוֹצֵא, כְּשֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַיִם, הוֹצִיאוּ אוֹתָן בְּקוֹלָרִין. אָמְרוּ הָאֻמּוֹת, כְּבָר מְאָסָן אֱלֹהֵיהֶם, שֶׁאָמַר לָהֶם כֶּסֶף נִמְאָס. מַה הַכֶּסֶף נִצָּרָף וְנַעֲשֶׂה כְּלִי וְשׁוּב נִצָּרָף וְנַעֲשֶׂה כְּלִי וְכֵן פְּעָמִים הַרְבֵּה וּבָאַחֲרוֹנָה אָדָם פּוֹרְכוֹ (ס״א: פּוֹרְסוֹ, חָרְסוֹ) וְשׁוּב אֵינוֹ נַעֲשֶׂה לִמְלָאכָה, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם תִּקּוּמָה, שֶׁכְּבָר מְאָסָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כְּשֶׁשָּׁמַע יִרְמְיָה כָּךְ, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲמְאֹס מָאַסְתָּ אֶת יְהוּדָה אִם בְּצִיּוֹן גָּעָלָה נַפְשֶׁךָ, מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ וְאֵין לָנוּ מַרְפֵּא (ירמיה יד, יט).

מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּכָה אֶת אִשְׁתּוֹ. אָמַר לוֹ שׁוֹשְׁבִינָהּ, אִם לְגָרְשָׁהּ אַתָּה מְבַקֵּשׁ, הַכֵּה אוֹתָהּ עַד שֶׁתָּמוּת. וְאִם דַּעְתְּךָ לַחֲזוֹר עָלֶיהָ, לָמָּה תְּדַקְדֵּק בְּהַכָּאתָהּ. אָמַר לוֹ: אֲפִלּוּ פַּלְטֵרִין שֶׁלִּי חָרֵב אֵינִי מְגָרְשָׁהּ. כָּךְ יִרְמְיָה אוֹמֵר: אִם לְגָרְשֵׁנוּ אַתָּה רוֹצֶה, הַכֵּה אוֹתָנוּ עַד שֶׁנָּמוּת, כִּי אִם מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד מְאֹד (איכה ה, כב). וְאִם לְאוֹ, מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ וְאֵין לָנוּ מַרְפֵּא. הֱשִׁיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם אֲנִי מַחֲרִיב אֶת עוֹלָמִי אֵינִי מְגָרֵשׁ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה׳ אִם יִמַּדּוּ שָׁמַיִם מִלְמַעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמָטָּה גַּם אֲנִי אֶמְאַס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל

עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ נְאֻם ה' (ירמיה לא, לו) אֶלָּא אַף עַל פִּי כֵן תְּנַאי הִתְנֵיתִי עִמָּהֶם, שֶׁאִם יֶחֱטְאוּ, יְהֵא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִתְמַשְּׁכֵן עַל יְדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם (ויקרא כו, יא), וְנָתַתִּי מִשְׁכּוֹנִי, וְכֵן בִּלְעָם אוֹמֵר (במדבר כד, ה) מַה טֹּבוּ אׇהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ (במדבר כד, ה), מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ חֲרֵבוֹת.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא שֶׁאֲנִי חַיָּב לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם אֲנִי מְמַשְׁכֵּן לָהֶן מִקְדָּשִׁי, אֶלָּא עָוֹנוֹתֵיכֶם גָּרְמוּ לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם (ישעיה נ, א). וְכֵן הִתְנֵיתִי עִם מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, שֶׁאִם עָבְרוּ עַל הַמִּצְוֹת, אֲנִי מְמַשְׁכְּנָן שְׁתֵּי מַשְׁכּוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם חָבֹל תַּחְבֹּל. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: עַד מָתַי? אָמַר לוֹ: עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, עַד שֶׁיָּבוֹא מָשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה (מלאכי ג, כ).

אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל הַיְּסוּרִין לְצַד אֶחָד וְהָעֲנִיּוּת לְצַד אֶחָד. בְּשָׁעָה שֶׁבָּא הַשָּׂטָן לְקַטְרֵג אֶת אִיּוֹב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת ה' וַיֹּאמַר הַחִנָּם יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים (איוב א, ט). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאִיּוֹב: מָה אַתָּה רוֹצֶה עֲנִיּוּת אוֹ יְסוּרִים? אָמַר לוֹ: מְקַבֵּל אֲנִי כָּל הַיְּסוּרִים שֶׁבָּעוֹלָם וְלֹא עֲנִיּוּת. הֱיֵאךְ אֶעֱמֹד עַל הַמַּקָּח בַּשּׁוּק וְאֵין בְּיָדִי פְּרוּטָה. מִיָּד וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן אֶת פְּנֵי ה' וַיַּךְ אֶת אִיּוֹב בִּשְׁחִין רָע מִכַּף רַגְלוֹ עַד קׇדְקׇדוֹ (איוב ב, ז). הִתְחִיל צוֹוֵחַ, מִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ אָבוֹא עַד תְּכוּנָתוֹ (איוב כג, ג), כְּנֶגֶד מִדַּת הַדִּין. אָמַר לוֹ אֱלִיהוּ: מָה אַתָּה עוֹמֵד וּמוֹנֶה, וְלֹא אַתְּ הוּא שֶׁבָּחַרְתָּ בַּיְּסוּרִים יוֹתֵר מִן הָעֲנִיּוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׂמֶר אַל תֵּפֶן אֶל אָוֶן כִּי עַל זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי (איוב לו, כא).

סימן יב

אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמּוֹט וְגוֹ' (תהלים קיב ה, ו) כָּל בְּרִיּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְוִין זֶה מִזֶּה. הַיּוֹם לְוֶה מִן הַלַּיְלָה וְלַיְלָה לְוֶה מִן הַיּוֹם וְאֵינָן דָּנִין זֶה עִם זֶה כְּמוֹ הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְגוֹ', אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם (תהלים יט ג, ד).

הַלְּבָנָה לְוָה מִן הַכּוֹכָבִים וְהַכּוֹכָבִים לְוִין מִן הַלְּבָנָה. וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה, אֵינוֹ מוֹצִיאָן, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח וּבְעַד כּוֹכָבִים יַחְתֹּם (איוב ט, ז). הָאוֹר לְוֶה מִן הַשֶּׁמֶשׁ וְהַשֶּׁמֶשׁ לְוָה מִן הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה (חבקוק ג, יא). הַחָכְמָה לְוָה מִן הַבִּינָה וְהַבִּינָה לְוָה מִן הַחָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ (משלי ז, ד). הַחֶסֶד לְוֶה מִן הַצְּדָקָה וְהַצְּדָקָה לְוָה מִן הַחֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: רֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד (משלי כא, כא). הַשָּׁמַיִם לְוִין מִן הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ לְוָה מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם

(דברים כח, יב). הַתּוֹרָה לוֹמַר מִן הַמִּצְוֹת וְהַמִּצְוֹת לוֹמַר מִן הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד, ד): שְׁמוֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה,

בְּרִיּוֹתָיו לוֹמַר זֶה מִזֶּה וּמְשַׁלְּמִים זֶה לָזֶה, וּבָשָׂר וָדָם לוֹמַר מֵחֲבֵרוֹ וּמְבַקֵּשׁ לְבָלְעוֹ בְּרִבִּית וּבְנֶזֶל. וְהַנּוֹטֵל רִבִּית, אוֹמֵר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אַתָּה נוֹטֵל מֵעוֹלָמְךָ שָׂכָר שֶׁהַבְּרִיּוֹת בְּתוֹכוֹ, שְׂכַר הָאָרֶץ שֶׁאַתָּה מַשְׁקֶה, שְׂכַר צְמָחִים שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה, שְׂכַר מְאוֹרוֹת שֶׁאַתָּה מֵאִיר, שְׂכַר נְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ, שְׂכַר גּוּף שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רְאוּ בַּמָּה הִלְוֵיתִי וְאֵינִי נוֹטֵל בְּרִבִּית, וּמַה הִלְוָתָה הָאָרֶץ וְאֵינָהּ נוֹטֶלֶת רִבִּית. אֶלָּא אֲנִי נוֹטֵל אֶת הַקֶּרֶן שֶׁהִלְוֵיתִי, וְהִיא נוֹטֶלֶת אֶת שִׁלְּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ (קהלת יב, ז).

וּמִי שֶׁהוּא נוֹטֵל רִבִּית מַה כְּתִיב בּוֹ? בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה (יחזקאל יח, יג). מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁפָּתַח אוֹצָרוֹ לְאֶחָד, הִתְחִיל מוֹנֶה בּוֹ אֶת הָעֲנִיִּים, הוֹרֵג בּוֹ אַלְמָנוֹת, מְבַזֶּה בּוֹ אֶת הָאֲבְיוֹנִים, מַפְשִׁיט בּוֹ עֲרֻמִּים, עוֹשֶׂה בּוֹ חָמָס וְגָזֵל, מְמַלֵּא אוֹתוֹ שֶׁקֶר וּמַפְסִיד אוֹצַר הַמֶּלֶךְ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּתַח אוֹצָרוֹ לַעֲשִׁירִים וְהַכֹּל שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב (חגי ב, ח). הִתְחִיל הֶעָשִׁיר לְהַלְוֹות בְּרִבִּית, מוֹנֶה בּוֹ אֶת הָאַלְמָנוֹת וְדוֹחֲקָן בְּרִבִּית, מְבַזֶּה בּוֹ אֶת הָאֲבְיוֹנִים וּמַפְשִׁיט בּוֹ אֶת הָעֲרֻמִּים הַמְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ צְדָקָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צוֹוֵחַ, לֹעֵג לָרֹשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ (משלי יז, ה). הָיָה חַיָּב לוֹ חֲבֵרוֹ מָנֶה, מַכֵּהוּ וּמַפְשִׁיטוֹ וְיוֹשֵׁב עָרֹם, עוֹשֶׂה בּוֹ חָמָס וְגָזֵל, שֶׁמָּסְרוּ לוֹ מַשְׁפּוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן וְהוּא בּוֹלְעָן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: הוֹי שׁוֹדֵד וְאַתָּה לֹא שָׁדוּד, וּבוֹגֵד וְלֹא בָגְדוּ בָךְ, כַּהֲתִמְךָ שׁוֹדֵד תּוּשַׁד, כְּנָלְתְּךָ לְבְגֹד יִבְגְּדוּ בָךְ (ישעיה לג, א). נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָמוֹן מִן אוֹצָרוֹ שֶׁהוּא שֶׁל אֱמֶת, וְהוּא עוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ אוֹצָר שֶׁל שֶׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲרַשְׁתֶּם רֶשַׁע, עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם, אֲכַלְתֶּם פְּרִי כָחַשׁ כִּי בָטַחְתָּ בְדַרְכֶּךָ (הושע י, יג). לְפִיכָךְ, כַּעֲבֹר סוּפָה וְאֵין רָשָׁע (משלי י, כה). וְכֵן שְׁלֹמֹה צוֹוֵחַ: אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר, כִּי ה' יָרִיב רִיבָם (משלי כב כב, כג). אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. מָה רָאָה לְהַזְהִיר עַל הַדַּיָּנִים וְעַל הַנָּשִׂיא. אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁלֹּא לָקַח קֹרַח וַעֲדָתוֹ אֶלָּא עַל שֶׁבָּזוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְאַף אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם לֹא לָקוּ אֶלָּא עַל שֶׁבָּזוּ דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת ה' בְּעַמּוֹ עַד לְאֵין מַרְפֵּא (דה"ב לו, טז). וְאוֹמֵר: חִזְקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע מֵאָנוּ לָשׁוּב (ירמיה ה, ג). לְכָךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹדָן שֶׁל זְקֵנִים (ויקרא יט, לב), שֶׁהֵן מַזְהִירִין לְיִשְׂרָאֵל עַל עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְכָל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ (שמות כג, יג).

מַה כְּתִיב אַחֲרָיו שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה, קָבַע לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל חַג הַמַּצּוֹת, שֶׁבּוֹ עָשָׂה לָהֶן נִסִּים בְּמִצְרַיִם. וְחַג הַקָּצִיר, שֶׁבּוֹ נָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה שֶׁאוֹכְלִין

מִפְּרוֹתֶיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָהֶן לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב פְּרִי מֵחָרוּץ וּמִפָּז וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר (משלי ח, יט). וְחַג הָאָסִיף (שמות כג, טז), שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְמַלֵּא בָּתֵּיהֶם מִן הַבְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנֶךָ וּמֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתֶךָ, וְיִמָּלְאוּ אֲסָמֶיךָ שָׂבָע, וְתִירוֹשׁ יְקָבֶיךָ יִפְרֹצוּ (משלי ג, ט-י). לְכָךְ נֶאֱמַר: רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אַדְמָתְךָ.

סימן יג

אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עַיִן וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ (משלי כח, כב). אִישׁ רַע עַיִן, זֶה קַיִן, שֶׁהִבְהִיל עַצְמוֹ לִטֹּל אֶת הָעוֹלָם. כֵּיצַד? כְּשֶׁהָיוּ קַיִן וְהֶבֶל בָּעוֹלָם, מַה כְּתִיב בָּהֶן? וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה (בראשית ד, ח). עַל עִסְקֵי שָׂדֶה נֶהֱרַג הֶבֶל. אָמַר לוֹ קַיִן לְהֶבֶל, נֶחְלַק הָעוֹלָם, טֹל אַתְּ הַמַּטַלְטְלִין, וַאֲנִי אֶת הַשְּׂדוֹת. וְהוּא שֶׁחָשַׁב לְהוֹצִיא אוֹתוֹ מִן הָעוֹלָם. חָלְקוּ בֵּינֵיהֶם, נָטַל הֶבֶל הַמַּטַלְטְלִין וְקַיִן הַקַּרְקָעוֹת, וְהָיָה מְהַלֵּךְ הֶבֶל בָּעוֹלָם וְקַיִן רוֹדְפוֹ וְאוֹמֵר לוֹ צֵא מִתּוֹךְ שֶׁלִּי. רָץ לָהָרִים וְהוּא אַחֲרָיו וְאוֹמֵר זוֹ שֶׁלִּי, עַד שֶׁעָמַד עָלָיו וַהֲרָגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ (בראשית ד, ח).

וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ. מַה חֶסְרוֹנוֹ? נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ. (בראשית ד, יב). בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵביא רוּחַ רָעָה לְרַגְלוֹ וְהָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ וְרוֹדְפִין אַחֲרָיו עַד שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִן הָעוֹלָם. וּשְׁלֹמֹה צוֹוֵחַ: אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה (קהלת ו, ג), כָּךְ כָּל הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִבִּית, סוֹף שֶׁנִּצְרָךְ לַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, אִם עֻנֵּה תְעֻנֶּה, צָעֹק יִצְעַק, שְׁמֹעַ אֶשְׁמַע (שמות כב, כג). כֻּלּוֹ כָּפוּל, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין הַפִּרְגּוֹד נִנְעָל בְּפָנָיו. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם וְגוֹ'. אֵימָתַי? אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה.

סימן יד

אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ (משלי כח, ח). כֵּיצַד? הָיָה יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לִלְווֹת וּבָא גּוֹי, וְאָמַר מוּטָב שֶׁאַלְוֶה לַגּוֹי וְאֶטֹּל מִמֶּנּוּ רִבִּית מִלְּהַלְווֹת אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא בְּרִבִּית, וְהִלְוָה לוֹ וְהֶעֱשִׁיר, לְפִיכָךְ שְׁלֹמֹה צוֹוֵחַ עָלָיו, מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ, זֶה עֲשָׂו. וְעֲשָׂו חוֹנֵן דַּלִּים הוּא, עוֹשֵׂק דַּלִּים הוּא. אֶלָּא שֶׁהַמַּלְכוּת שׂוֹמַעַת שֶׁהוּא נוֹשֵׂךְ אֶת הָרַבִּית, וּמִתְגָּרָה בּוֹ וְנוֹטֶלֶת מָמוֹנוֹ וּבוֹנָה מֶמֶנּוּ דְּמוֹסְיוֹת וּמֶרְחָצָאוֹת וְאִסְטְוָנִיּוֹת שֶׁבַּמְּדִינָה וְצָרְכֵי הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים. הֲוֵי, לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ.

סימן טו

אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא, מַלְוֶה ה' חוֹנֵן דָּל וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֵּם לוֹ (משלי יט, יז). מַלְוֶה ה' חוֹנֵן דָּל, כִּבְיָכוֹל לַה' הוּא מַלְוֶה. וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֵּם לוֹ, אָמַר רַבִּי פִּינְחָס הַכֹּהֵן בֶּן חָמָא

אָמַר רַבִּי רְאוּבֵן: מַהוּ וּגְמָלוֹ יְשַׁלֵּם לוֹ. יָכוֹל נָתַן פְּרוּטָה לְעָנִי, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁלֵּם לוֹ. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: נַפְשׁוֹ שֶׁל עָנִי הָיְתָה מְפַרְכֶּסֶת לָצֵאת מִן הָרָעָב וְנָתַתָּ לוֹ פְּרוּטָה וְהֶחֱיֵיתָ אוֹתוֹ. חַיֶּיךָ, שֶׁאֲנִי מַחֲזִיר לְךָ נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ. לְמָחָר בִּנְךָ אוֹ בִתְּךָ בָּאִין לִידֵי חֹלִי וְלִידֵי מִיתָה, וְאֶזְכֹּר אֲנִי לָהֶם אֶת הַמִּצְוָה שֶׁעָשִׂיתָ עִם הֶעָנִי וּמַצִּיל אֲנִי אוֹתָם מִן הַמִּיתָה. הֱוֵי, וּגְמָלוֹ יְשַׁלֵּם לוֹ, שֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּם לְךָ נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: דַּיְּךָ שֶׁנִּקְרֵאתָ מַלְוֶה לִי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, אַתָּה עַמִּי, תִּזְכֶּה לִמְחִצָּתִי.

אַתְּ מוֹצֵא, עַל כָּל עֲבֵרָה וַעֲבֵרָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עָלָיו בְּמִשְׁפָּט לוֹמַר הֵיאַךְ יוֹצֵא מִשְׁפָּטוֹ. לְמִי שֶׁהוּא גּוֹנֵב וּלְמִי שֶׁהוּא נוֹאֵף וּלְמִי שֶׁהוּא עוֹבֵר עֲבֵרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עָלָיו בְּמִשְׁפָּט. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בִּימֵי אַחְאָב, שֶׁאָמַר מִיכָה: רָאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו וְגוֹ' (מלכים א כב, יט). וְכִי יֵשׁ שְׁמֹאל לְמַעְלָן? וְהָא כְתִיב: יְמִינְךָ ה' נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ ה' וְגוֹ' (שמות טו, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: יְמִי ה' רוֹמֵמָה יְמִין ה' עֹשָׂה חָיִל (תהלים קיח, טז). וּמַה הוּא מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ? אֶלָּא אֵלּוּ שֶׁמְּלַמְּדִין זְכוּת נִקְרָאוּ מִימִינוֹ, וְאֵלּוּ שֶׁמְּלַמְּדִין חוֹבָה נִקְרָאוּ מִשְּׂמֹאלוֹ.

וַיֹּאמֶר ה' מִי יְפַתֶּה אֶת אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת גִּלְעָד (מלכים א כב, כ). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמָּהֶם בַּדִּין. וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה, וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ (מלכים א כב, כ, כא) אָמַר לוֹ: יוֹדֵעַ אַתָּה אַחֲרָיו עֲבֵרָה. אָמַר לוֹ: הֵן. הִתְחִיל נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּדִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה. אֲבָל הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּדִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקָח וָחָי לֹא יִחְיֶה (יחזקאל יח, יג). פּוֹסֵק אֶת דִּינוֹ מִיָּד, מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים: אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ (יחזקאל יח, יג), לֹא יִחְיֶה. לְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה.

בֹּא וּרְאֵה מַה בֵּין מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם לְמַעֲשֵׂה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָדָם שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם אוֹ רִבּוֹא אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ תֵּן לִי אֶת שֶׁלִּי, וְאוֹמֵר לוֹ אֵין בְּיָדִי כְּלוּם, מִיָּד עוֹשִׂין מְרִיבָה וּמְבַזִּין זֶה אֶת זֶה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן. אַתְּ מוֹצֵא בַּקַּיִץ שֶׁהַיּוֹם לוֹזֶה מִן הַלַּיְלָה מִתְקוֹפַת טֵבֵת עַד תְּקוֹפַת תַּמּוּז, וּמִתְקוֹפַת תַּמּוּז עַד תְּקוֹפַת טֵבֵת הַלַּיְלָה לוֹזֶה מִן הַיּוֹם, אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם (תהלים יט, ד). לְכָךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, לֹא תִנְהֶג בּוֹ מְנַהֵג בְּזַיּוֹן, שֶׁהוּא עַמִּי, אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ, הֱוֵי מִסְתַּכֵּל בְּעַצְמְךָ כְּאִלּוּ אַתָּה עָנִי, עִמָּךְ. אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ, מִכָּאן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: עֲנֶיֶיךָ וַעֲנֵיֵי עִירֶךָ, עֲנֶיֶיךָ קוֹדְמִין. עֲנֵיֵי עִירֶךָ וַעֲנֵיֵי עִיר אַחֶרֶת, עֲנֵיֵי עִירֶךָ קוֹדְמִין לַעֲנֵיֵי עִיר אַחֶרֶת.

אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַבִּי: רְאֵה מַה כְּתִיב: נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל (דברים טו, י). כִּי בַּעֲבוּר אוֹ לְמַעַן אוֹ בִּשְׁבִיל אוֹ תַּחַת הַדָּבָר הַזֶּה לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא בִּגְלַל. אֲנִי עָשִׂיתִי אוֹתְךָ עָשִׁיר וְאוֹתוֹ עָנִי, אִם אֵין אַתָּה נוֹתֵן לוֹ, אֲנִי הוֹפֵךְ אֶת הַגַּלְגַּל וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ עָנִי וְאוֹתוֹ עָשִׁיר. לָמָּה? כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח).

אָמַר רַבִּי שִׁילָא: בֹּא וּרְאֵה מַה כְּתִיב: לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן (דברים טו, ז). מַה הוּא מֵאָחִיךָ, לָא כְּתִיב מֵעָנִי אֶלָּא מֵאָחִיךָ, שֶׁשְּׁנֵיכֶם שָׁוִים. וְאַל תִּגְרֹם לְעַצְמְךָ שֶׁתִּתְעַשֶּׁה כְּמוֹתוֹ. מֵאָחִיךָ, לָשׁוֹן יְוָנִית הוּא. לְפִיכָךְ, אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ.

אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: כְּשֶׁהָיָה לוֹקֵחַ לְבֵיתוֹ בָּשָׂר אוֹ יָרָק אוֹ כָּל דָּבָר, הָיָה אוֹמֵר לִבְנֵי בֵּיתוֹ: הַפְרִישׁוּ לָעֲנִיִּים חֶלְקָם, שֶׁלֹּא לְקַחְתִּי לָכֶם אֶלָּא לִטְרָא אַחַת שֶׁל בָּשָׂר וְלָעֲנִיִּים חֲצִי לִטְרָא. שֶׁהָיָה מְקַיֵּם, בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה, גַּם אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל דִּבְרַת וְגוֹ' (קהלת ז, יד). בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב, בִּגְמִילוּת חֲסָדִים שֶׁתַּעֲשֶׂה עִם הָעֲנִיִּים. וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה, לְפִי שֶׁאֵינְךָ רָחוֹק מִן הָעֲנִיּוּת, שֶׁאֵין לְךָ רָעָה גְּדוֹלָה מִן הָעֲנִיּוּת. לְכָךְ נֶאֱמַר אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ.

סימן טז

אִם חָבֹל תַּחְבֹּל (שמות כב, כח) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כַּמָּה אַתְּ חַיָּב לִי, אַתָּה חוֹטֵא לְפָנַי וַאֲנִי מַמְתִּי לְךָ, וְנַפְשְׁךָ עוֹלָה אֶצְלִי בְּכָל יוֹם וּבְכָל אֶמֶשׁ וְאֶמֶשׁ וְנוֹתֶנֶת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן וְהֵיא מִתְחַיֶּבֶת, וַאֲנִי מַחֲזִיר לְךָ אֶת נַפְשְׁךָ שֶׁאַתָּה חַיָּב לִי. אַף אַתָּה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב לְךָ, אִם חָבֹל תַּחְבֹּל, עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ. כִּי הִוא כְסוּתֹה לְבַדָּהּ. אַף אַתָּה דָּבָר אֶחָד יֵשׁ לִי אֶצְלָךְ, אִם אֵין אַתָּה מַחֲזִיר מַשְׁכּוֹנוֹ, אֵינִי מַחֲזִיר לְךָ אֶת נַפְשְׁךָ. לְפִיכָךְ, אִם חָבֹל תַּחְבֹּל. וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי. שֶׁהוּא קוֹרֵא תִּגָּר לְפָנַי וְאוֹמֵר: רִבּוֹן הָעוֹלָם, אֲנִי אָדָם וְהוּא אָדָם. הוּא שׁוֹכֵב עַל מִטָּתוֹ, וַאֲנִי בַּמֶּה אֶשְׁכַּב. לְפִיכָךְ, וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה, הָיִיתִי שׁוֹמֵעַ צַעֲקַת יְחִידִים. וְלֶעָתִיד, וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה (ישעיה סה, כד). וְהַנָּבִיא אוֹמֵר: כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב וְגוֹ' (ישעיה ל, יט).

סימן יז

הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם וָאֹמַר אָבִי תִקְרְאִי לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תָשׁוּבִי (ירמיה ג, יט). אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת: אֵין לְשׁוֹן אֲשִׁיתֵךְ אֶלָּא לְשׁוֹן הַבְדָּלָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי וְאַתֶּם עָלָה עַל דַּעְתִּי לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, שֶׁאֲנִי אָב וְאַתֶּם בָּנִים, הֵיאַךְ עֲשִׂיתֶם לְהַכְנִיס בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם אֻמּוֹת אֲחֵרוֹת. אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים, אֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן בְּדִילָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וַיַּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ (בראשית ל, כ).

רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר: אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים, לְשׁוֹן שִׁנְאָה הוּא, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךְ וּבֵין הָאִשָּׁה (בראשית ג, טו). שֶׁאַהֲבָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָהַבְתִּי אֶתְכֶם (מלאכי א, ב). וְאַתֶּם גְּרַמְתֶּם לְעַצְמְכֶם לִשְׂנֹא אֶתְכֶם. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים, אֲנִי הָיִיתִי מְלַמֵּד סַנֵּיגוֹרְיָא עֲלֵיהֶם, וְאַתֶּם גְּרַמְתֶּם לְעַצְמְכֶם לְקַטְרֵג אֶתְכֶם. וְאֵין לְשׁוֹן אֲשִׁיתֵךְ אֶלָּא חִיּוּב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו (שמות כא, ל). וְרַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמַר: אֵין לְשׁוֹן אֲשִׁיתֵךְ אֶלָּא הֶפְקֵר, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וַאֲשִׁיתֶהוּ בָתָּה לֹא יִזָּמֵר וְלֹא יֵעָדֵר וְעָלָה שָׁמִיר וָשִׁית (ישעיה ה, ו). חֲבִיבִים הֱיִיתֶם לְפָנַי, כְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֶּרֶם יָפֶה, מְעַדְּרוֹ וּמְסַקְּלוֹ וּמְכַנְּשׁוֹ, וַעֲשִׂיתֶם לְעַצְמְכֶם הֶפְקֵר, מַדּוּעַ קִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים (ישעיה ה, ד).

וְאֶתֶּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה (ירמיה ג, יט), אֶרֶץ שֶׁנִּתְחַמְּדוּ לָהּ כָּל גְּדוֹלֵי עוֹלָם. אַבְרָהָם אוֹמֵר לִבְנֵי חֵת: תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת קֶבֶר עִמָּכֶם (בראשית כג, ד). וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַבְּבָהּ לִפְנֵי יִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ (בראשית כו, ג). יַעֲקֹב אָמַר: בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי (בראשית נ, ה). הֱוֵי, אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי (ירמיה ג, יט).

מַה צְּבִי זֶה שׁוֹחֲטִין וּמַפְשִׁיטִין אוֹתוֹ מֵעוֹרוֹ וְאַחַר כָּךְ מַחֲזִירִין אֶת הַבָּשָׂר לָעוֹר וְאֵין הָעוֹר מַחֲזִיקוֹ, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא הָיְתָה מַחֲזֶקֶת אֶת פֵּרוֹתֶיהָ. רְאֵה מַה כְּתִיב: וְהָאֲלָפִים וְהָעֲיָרִים עֹבְדֵי הָאֲדָמָה בְּלֵיל חָמִישׁ יֹאכְלוּ אֲשֶׁר זֹרֶה בָרַחַת וּבַמִּזְרֶה (ישעיה ל, כד). בְּרֹאשׁוֹנָה הָיוּ זוֹרִין בָּרַחַת, וְאַחַר כָּךְ בַּמִּזְרֶה. לָמָּה? שֶׁהָיָה הַדָּגָן יוֹתֵר מִן הַתֶּבֶן, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיָה בְּתוֹךְ הַתֶּבֶן פֵּרוֹת. מִנַּיִן? שֶׁכָּךְ כְּתִיב: בְּלֵיל חָמִישׁ יֹאכְלוּ, בְּלוּלִים הָיוּ מִן הַפֵּרוֹת. הֱוֵי, נַחֲלַת צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם (ירמיה ג, יט).

דָּבָר אַחֵר, נַחֲלַת צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם, אֶרֶץ שֶׁנִּתְאַוּוּ לָהּ מַלְכֵי הָעוֹלָם. כֵּיצַד? כְּתִיב: מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶחָד, מֶלֶךְ הָעַי אֲשֶׁר מִצַּד בֵּית אֵל אֶחָד (יהושע יב, ט). וְאֵין בֵּין יְרִיחוֹ לָעַי אֶלָּא שְׁלֹשָׁה מִילִין, וְהוּא אוֹמֵר כֵּן. אֶלָּא כָּל מֶלֶךְ שֶׁהָיָה מוֹלֵךְ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אִם לֹא הָיָה קוֹנֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה נִקְרָא מֶלֶךְ. לָמָּה? שֶׁהָיוּ מִתְאַוִּים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְפֵרוֹתֶיהָ. הֱוֵי נַחֲלַת צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם.

אָמַר רַבִּי פַּרְנָךְ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: רְאֵה מַה כְּתִיב: וְאֵרֶא בַּשֶּׂלֶל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה (יהושע ז, כא), פּוּרְפִּירָא בַּבְלִיקוֹן, שֶׁהָיָה מֶלֶךְ בָּבֶל לוֹבֵשׁ וְשׁוֹלֵט בִּירִיחוֹ. הֱוֵי אוֹמֵר: נַחֲלַת צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם.

וְאוֹמֵר: אֲבִי תִקְרְאִי לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תָשׁוּבִי (ירמיה ג, יט). מָה הָאָב זָקוּק לְתַפְנוּקֶיהָ שֶׁל בִּתּוֹ, כָּךְ הָיִיתִי זָקוּק לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם (שמות טז, ד). וְאוֹמֵר: וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְגוֹ' (שמות טז, יד). וְאוֹמֵר: אֲבִי תִקְרְאִי לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תָשׁוּבִי,

אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל (ירמיה ג, יט). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֵּי רַב שַׁלּוּם: וּלְוַאי כְּאִשָּׁה בּוֹגֶדֶת מֵרֵעָהּ. הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ רֵעַ, הוּא מַאֲכִילָהּ וּמַשְׁקָהּ, אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַעֲטָה יָדוֹ, מַנַּחַת אוֹתוֹ וְהוֹלֶכֶת לָהּ, אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ. אֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כֵן, אֶלָּא הַמָּן יוֹרֵד לָכֶם וְהַבְּאֵר עוֹלָה. כְּלוּם חִסַּרְתִּי אֶתְכֶם דָּבָר שֶׁבְּגַדְתֶּם בִּי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֻמּוֹת הָעוֹלָם בָּגְדוּ בִּי וְנָתַתִּי לָהֶם שָׂרִים שֶׁיְּהוּ מְשַׁמְּשִׁין אוֹתָן. אַף אַתֶּם כֵּן, אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם מַלְאָךְ שֶׁיְּהֵא מְשַׁמֵּר אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ (שמות כג, כ). כְּשֶׁזְּכִיתֶם וְקִבַּלְתֶּם אֶת הַתּוֹרָה וְהָיִיתֶם עוֹשִׂים רְצוֹנִי, הָיִיתִי מְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שמות יג, כא). וְעַכְשָׁיו שֶׁעֲשִׂיתֶם עֲבוֹדָה זָרָה כְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם, אֵינִי מְשַׁלֵּחַ לִפְנֵיכֶם אֶלָּא מַלְאָךְ.

סימן יח

הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ (שמות לב, לד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: (שמות כג, כ): לְפָנֶיךָ אֲנִי מְשַׁלֵּחַ וְלֹא לִפְנֵיהֶם. אָמַר מֹשֶׁה: אִם לְפָנַי אַתָּה מְשַׁלֵּחַ, אֵינִי מְבַקֵּשׁ, אֶלָּא וְעַתָּה יֵלֶךְ נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ. (שמות לב, לד) רְאֵה מָה בֵּין הָרִאשׁוֹנִים לָאַחֲרוֹנִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה, הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ. הֵשִׁיבוֹ: אֵינִי חָפֵץ אֶלָּא לְךָ. יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן רָאָה אֶת הַמַּלְאָךְ וְנָפַל עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ (יהושע ה, יד). וְאָמַר לוֹ: הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ (יהושע ה, יג). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מָה עָשָׂה לוֹ הַמַּלְאָךְ? כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ, הִתְחִיל צוֹעֵק מִתַּחַת צַפְרְנֵי רַגְלָיו, וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא ה' עַתָּה בָאתִי (יהושע ה, יד), הֲרֵי שְׁתֵּי פְּעָמִים בָּאתִי לְהַנְחִיל אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲנִי הוּא שֶׁבָּאתִי בִּימֵי מֹשֶׁה רַבְּךָ וְדָחָה אוֹתִי וְלֹא רָצָה שֶׁאֵלֵךְ עִמּוֹ, וְעַתָּה בָּאתִי. מִיָּד וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ. (יהושע ה, יד), אֲבָל מֹשֶׁה דְּחָה אוֹתוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ וּלְכָל מִי שֶׁשָּׁמַר אֶת הַתּוֹרָה כַּיּוֹצֵא בָּךְ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כְּתִיב: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֹךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה (תהלים צא, ד). אָמַר לוֹ: צִנָּה נַעֲשֶׂה לְךָ וּלְכָל מִי שֶׁשָּׁמַר אֶת הַתּוֹרָה. כַּיּוֹצֵא בְּךָ, צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ (תהלים צא, ד). לְפִיכָךְ לִשְׁמָרְךָ, בַּדִּין הוּא שֶׁיִּשְׁמְרֶךָ.

לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי, זֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת הַמְחֻוָּרוֹת שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַטָּן מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַעְלָן.

הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ (שמות כג, כא). לָמָּה לֹא זְכִיתֶם לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלִי? שִׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ שֶׁל מַלְאָךְ, הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם. לָמָּה? שֶׁהוּא מִן הַכַּת שֶׁאֵינָן חוֹטְאִין. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם.

דָּבָר אַחֵר, כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם, לָמָּה? שֶׁהוּא שְׁלִיחַ. וְכָל מַה שֶּׁהַשָּׁלִיחַ מִשְׁתַּלֵּחַ לַעֲשׂוֹת, הוּא עוֹשֶׂה. אֲבָל אֲנִי נוֹשֵׂא לָכֶם פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ (במדבר ו, כו). אָמַר דָּוִד: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְמַלְאָךְ אַתָּה מוֹסְרֵנוּ שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא פָּנִים, אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד (תהלים קל, ג). אִם תֹּאמַר אֵין הַסְּלִיחָה מָסוּר לְךָ, כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא (תהלים קל, ד). לֹא מָסַרְתָּ אוֹתָהּ לְמַלְאָךְ שֹׂר הַפָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם (שמות כג, כא). לָמָּה? כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ (שמות כג, כא). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשֻׁתָּף עִם כָּל מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ (שמות כג, כא)

אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: אֵינִי מְבַקֵּשׁ שֶׁיֵּלֵךְ מַלְאָךְ עִמָּנוּ אֶלָּא אַתָּה. וְאִם אֵין אַתָּה הוֹלֵךְ, אֵין אָנוּ זָזִים מִמְּקוֹמֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַמֶּה יִוָּדַע אֵפוֹא, הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ (שמות לג, טז). אָמַר לוֹ: חַיֶּיךָ, וְאַף לֹא יֵלֵךְ מַלְאָךְ, אֶלָּא וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצְּרָעָה לְפָנֶיךָ.

כֵּיצַד הָאֱמוֹרִיִּים מֵתִים? אָמַר רַבִּי לֵוִי: שְׁתֵּי צְרָעִיּוֹת הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַוֵּג לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן, וְכָל אַחַת וְאַחַת הוֹלֶכֶת וְשׁוֹפֶכֶת אַרְסָהּ לְתוֹךְ עֵינוֹ וְהָעַיִן מִתְבַּקַּעַת וְנוֹפֶלֶת מְלֹא קוֹמָתוֹ וָמֵת. רַבִּי אַחָא בַּר רַב אָמַר: הַחִלְחוּל הָיָה נִכְנָס לָהֶם, וְהָיוּ מִתְרַפִּין לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהוֹרְגִין אוֹתָן. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: הָיוּ נַעֲשִׂים פְּנֵיהֶם כְּמַסָּקוֹת מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְהָיוּ מִתְרַפִּין לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהוֹרְגִין אוֹתָן.

רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה אוֹסְרָן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ בָּאִין וְהוֹרְגִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת עוֹג (דברים ג, ג), כְּאָדָם שֶׁאוֹסֵר שׁוֹנְאוֹ שֶׁל בְּנוֹ וְנוֹתְנוֹ לִפְנֵי בְּנוֹ. וְלֹא תֹּאמַר שֶׁקְּטַנִּים הָיוּ הָאֱמוֹרִיִּים. רְאֵה מַה כְּתִיב בָּהֶן: וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת (עמוס ב, ט). וַאֲשַׁמִּיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל, זֶה שֹׂר שֶׁלָּהֶם. וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת, אֵלּוּ הָאֱמוֹרִיִּים.

וְכֵן הוּא עוֹשֶׂה לָעֲתִיד, נִפְרָע מִן הַשָּׂרִים שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ עַל מַלְכֵי הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' עַל צְבָא הַמָּרוֹם וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה (ישעיה כד, כא). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּעוֹלָם הַזֶּה, מַלְאָךְ הָיִיתִי מְשַׁלֵּחַ לְהַבְרִיחַ מִפְּנֵיכֶם אֻמּוֹת הָעוֹלָם. אֲבָל לֶעָתִיד, אֲנִי מַנְהִיג אֶתְכֶם וְאֵלֶיהוּ אֲנִי מְשַׁלֵּחַ לִפְנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא (מלאכי ג, כג).

סימן יט

הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לְךָ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ (תהלים צא, יא). עָשָׂה אָדָם מְצָוָה אַחַת, מוֹסְרִים לוֹ מַלְאָךְ אֶחָד. עָשָׂה שְׁתֵּי מִצְוֹת, מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי

מַלְאָכִים. עָשָׂה כָּל הַמְּצוֹת, מוֹסְרִין לוֹ מַלְאָכִים הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ. וּמִי הֵן הַמַּלְאָכִים? אֵלּוּ שֶׁמְּשַׁמְּרִים אוֹתוֹ מִן הַמַּזִּיקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ (תהלים צא, ז). וּמָה הוּא יִפֹּל? שֶׁמַּשְׁלִימִים לוֹ. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בִּדְבָרֵי הַיָּמִים: וּמִמְּנַשֶּׁה נָפְלוּ עַל דָּוִיד (דה״א יב כ, כא). וּכְתִיב: בְּלֶכְתּוֹ אֶל צִיקְלַג נָפְלוּ עָלָיו מִמְּנַשֶּׁה (דה״א יב, כא).

וּרְבָבָה מִימִינֶךָ. לָמָּה מִן הַשְּׂמֹאל אֶלֶף וּמִן הַיָּמִין רְבָבָה? לְפִי שֶׁהַשְּׂמֹאל אֵינָהּ צְרִיכָה מַלְאָכִים הַרְבֵּה, שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתִיב בַּתְּפִלִּין, וְהַתְּפִלִּין נְתוּנִין עַל הַשְּׂמֹאל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ (דברים ו, ח)

אָמַר לוֹ רַבִּי חֲנִינָא: אֵין כְּתִיב כָּאן יְהֵא מִצִּדְּךָ אֶלָּא יִפֹּל. שְׂמֹאל שֶׁאֵינָהּ פְּשׁוּטָה בַּמִּצְוֹת, אֵינָהּ מַפֶּלֶת אֶלָּא אֶלֶף מַזִּיקִין. וְיָמִין שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה בַּמִּצְוֹת, מַפֶּלֶת רִבּוֹא מַזִּיקִין.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַהוּ יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף? הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹסֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל רִבּוֹא וְאֶלֶף מַלְאָכִים, שֶׁיְּהוּ מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ וְעוֹשִׂין לוֹ דֶּרֶךְ, וְאֶחָד מֵהֶן מַכְרִיז לְפָנָיו וְאוֹמֵר: תְּנוּ כָּבוֹד לְצַלְמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִי שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מָלֵא רוּחוֹת וּמַזִּיקִים.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי: אֵין לְךָ בֵּית רֹבַע בַּחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁאֵין בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין מַזִּיקִין. וְהֵיאַךְ עֲשׂוּיִן? אָמַר רַבִּי לֵוִי: פּוֹרְמָא בִּפְנֵיהֶם, כְּגוֹן חֲמוֹרִים שֶׁל טוֹחֲנִים. וּכְשֶׁהָעֲוֹנוֹת גּוֹרְמִין, הַפּוֹרְמָא נִגְלֶה וְהָאָדָם נִשְׁתַּטֶּה. וּכְשֶׁהַמַּלְאָךְ כּוֹרֵז, הָאָדָם בְּשָׁלוֹם. שָׂתָק, מִיָּד נִזּוֹק, וְהַמַּלְאָךְ אוֹמֵר נִשְׁלַם פְּלוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקְרַב לַשַּׁחַת נַפְשׁוֹ וְחַיָּתוֹ לַמְמִתִים (איוב לג, כב). לַמְּתִים אֵינוֹ אוֹמֵר כָּאן אֶלָּא לַמְמִתִים, לְאוֹתָן מַלְאֲכֵי חַבָּלָה שֶׁהוּא נִמְסָר לָהֶם.

וּמִנַּיִן שֶׁהַמַּלְאָךְ כּוֹרֵז לְפָנָיו? שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי אָלֶף (איוב לג, כג). אִם יֶהֱא מִן אוֹתָן אֶלֶף, כּוֹרֵז לְפָנָיו, לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ (איוב לג, כג). אוֹתָהּ שָׁעָה, וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹּפֶר (איוב לג, כד). הֲוֵי, אִם נִתְרַבָּה בַּמִּצְוֹת, רִבּוֹא וְאֶלֶף מַלְאָכִים מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ. וְאִם הוּא שָׁלֵם בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמְּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' שָׁמְרְךָ ה' צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ (תהלים קכא, ה).

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיַעֲקֹב שֶׁכָּתוּב בּוֹ: אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים (בראשית כה, כז). אִישׁ תָּם בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, יֹשֵׁב אֹהָלִים עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְנִתְרַבָּה בַּמִּצְוֹת, נִמְסְרוּ לוֹ מַחֲנוֹת מַלְאָכִים לְשָׁמְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה, וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם (תהלים לב ב, ג). וְאוֹמֵר: וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ, וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר, וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ (תהלים כח יב, טו).

אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא: אַשְׁרֵי יְלוּד אִשָּׁה שֶׁרְאָה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים וּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ וּמְשַׁלֵּחַ מַלְאָכִים בִּשְׁלִיחוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו (תהלים לב, ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע (תהלים מח, טז). אָמַר הַכָּתוּב: מִתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ צַדִּיק אַשְׁרֵי בָנָיו אַחֲרָיו (משלי כ, ז).

תרומה

סימן א

יִלַּמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מוֹתַר תְּרוּמָה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: מוֹתַר תְּרוּמָה רְקוּעֵי זָהָב הָיוּ עוֹשִׂין מֵהֶן צְפּוּי לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים (שופטים ד, ב). אַתְּ מוֹצֵא שְׁתֵּי תְּרוּמוֹת בָּחַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַחַת לַמִּשְׁכָּן וְאַחַת לַכֹּהֲנִים. תְּרוּמַת כֹּהֲנִים, עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ בָּנֶיהָ תּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יַנַּאי: כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ בֶּן תּוֹרָה, מֻתָּר לֶאֱכֹל עַל קִבְרוֹ תְּרוּמָה.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: רְאֵה מַה כְּתִיב: כֹּהֲנֶיהָ חָמְסוּ תוֹרָתִי וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי (יחזקאל כב, כו). לָמָּה? בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל לֹא הִבְדִּילוּ וּבֵין הַטָּמֵא לְטָהוֹר לֹא הוֹדִיעוּ (יחזקאל כב, כו). כֵּיוָן שֶׁאֵין בָּהֶן תּוֹרָה, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין הַטָּמֵא לְטָהוֹר. וְאוֹמֵר: קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ (יחזקאל כב, ח). לָמָּה מְבַזֶּה אֶת הַקָּדָשִׁים? שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁמֹר שַׁבָּת. רְאֵה כַּמָּה חֲבִיבָה תְּרוּמַת כֹּהֲנִים שֶׁנִּתְּנָה לְכֹהֲנִים בְּנֵי תוֹרָה, אֲבָל תְּרוּמַת הַמִּשְׁכָּן, קְרָאָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה.

סימן ב

וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם (משלי ד, ב). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: שְׁנֵי פְּרַקְמָטוֹטִין עוֹמְדִין זֶה עִם זֶה, אֶחָד בְּיָדוֹ מְטַכְטֶכֶא וְאֶחָד בְּיָדוֹ פִּלְפְּלִין. אָמְרוּ זֶה לָזֶה: בֹּא וְנַחֲלִיף בֵּינִי וּבֵינֶךָ. נָטַל זֶה אֶת הַפִּלְפְּלִין, וְזֶה הַמְּטַכְטֶכֶא. מַה שֶּׁבְּיַד זֶה אֵין בְּיַד זֶה, וּמַה שֶּׁבְּיַד זֶה אֵין בְּיַד זֶה. אֲבָל הַתּוֹרָה אֵינָהּ כֵּן, זֶה שׁוֹנֶה סֵדֶר זְרָעִים וְזֶה שׁוֹנֶה סֵדֶר מוֹעֵד, הִשְׁנוּ זֶה לָזֶה, נִמְצָא בְּיַד זֶה שְׁנַיִם וּבְיַד זֶה שְׁנַיִם, יֵשׁ פְּרַקְמַטְיָא יָפָה מִזּוֹ. הֱוֵי: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם.

מַעֲשֶׂה בְּחָבֵר אֶחָד שֶׁהָיָה בִּסְפִינָה עִם פְּרַקְמָטוֹטִין הָרִבָּה, הָיוּ אוֹמְרִים לְאוֹתוֹ חָבֵר הֵיכָן פְּרַקְמַטְיָא שֶׁלְּךָ? הָיָה אוֹמֵר לָהֶם: פְּרַקְמַטְיָא שֶׁלִּי גְּדוֹלָה מִשֶּׁלָּכֶם. בְּדָקוּ בַּסְּפִינָה לֹא מָצְאוּ לוֹ כְּלוּם, הִתְחִילוּ שׁוֹחֲקִים עָלָיו. נָפְלוּ עָלָיו לִסְטִים בַּיָּם, שָׁלְלוּ וְנָטְלוּ כָּל מַה שֶּׁנִּמְצָא בַּסְּפִינָה. יָצְאוּ לַיַּבָּשָׁה וְנִכְנְסוּ לַמְּדִינָה, לֹא הָיָה לָהֶם לֶאֱכֹל וְלֹא כְּסוּת לִלְבֹּשׁ. מֶה עָשָׂה אוֹתוֹ חָבֵר? נִכְנַס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ יָשַׁב וְדָרַשׁ. עָמְדוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה כְּשֶׁרָאוּ שֶׁהוּא בֶּן תּוֹרָה מְרֻבֶּה, נָהֲגוּ בּוֹ כָּבוֹד גָּדוֹל וְעָשׂוּ לוֹ פְּסִיקָתוֹ כַּהֶגֶן וְכָרְאוּי בִּגְדֻלָּה וּבְכָבוֹד. הִתְחִילוּ

גְּדוֹלֵי הַקָּהָל לֵילֵךְ מִימֵינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ וּלְלַוּוֹת אוֹתוֹ. כְּשֶׁרָאוּ הַפִּרְקְמָטוֹטִין כָּךְ, בָּאוּ אֲצִלּוֹ וּפִיְּסוּ מִמֶּנּוּ וְאָמְרוּ לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ טוֹבָה וְלַמֵּד עָלֵינוּ זְכוּת לִפְנֵי בְּנֵי הָעִיר, שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ מֶה הָיִינוּ וּמָה אִבַּדְנוּ בַּסְּפִינָה. בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד, דַּבֵּר לָהֶם אֲפִלּוּ עַל הַפְּרוּסָה שֶׁיִּנָּתֵן לְתוֹךְ פִּינוּ וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת בָּרָעָב. אָמַר לָהֶם: הֲלֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם, שֶׁפִּרְקְמַטְיָא שֶׁלִּי גְּדוֹלָה מִשֶּׁלָּכֶם, שֶׁלָּכֶם אָבַד וְשֶׁלִּי קַיֶּמֶת. הֱוֵי: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם.

סימן ג

וַיִּקְחוּ לִי תְּרוּמָה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה' וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ (מלאכי א, ב). וּכְתִיב: וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי (מלאכי א, ג). מַעֲשֶׂה בְּטוֹרְנוֹסְרוֹפוֹס שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא: אָמַר לוֹ: לָמָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנֵא אוֹתָנוּ, שֶׁכָּתַב וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי? אָמַר לוֹ: לְמָחָר אֲנִי מְשִׁיבְךָ. לְמָחָר אָמַר לוֹ: רַבִּי עֲקִיבָא: מֶה חָלְמָתְךָ זֶה הַלַּיְלָה וּמָה רָאִיתָ? אָמַר לוֹ: בַּחֲלוֹמִי הָיָה לִי הַלַּיְלָה שְׁנֵי כְּלָבִים, אֶחָד שְׁמוֹ רוֹפוֹס וְאֶחָד שְׁמוֹ רוֹפִינָא. מִיָּד כָּעַס, אָמַר לוֹ: לֹא קָרְאַתְ שֵׁם כִּלְבֶּיךָ אֶלָּא עַל שְׁמִי וְעַל שֵׁם אִשְׁתִּי, נִתְחַיַּבְתְּ הֲרִיגָה לַמַּלְכוּת. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: וּמָה בֵּינְךָ לְבֵינֵיהֶם. אַתָּה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְהֵן אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, אַתָּה פָּרֶה וְרָבֶה וְהֵן פָּרִין וְרָבִין, אַתָּה מֵת וְהֵן מֵתִים. וְעַל שֶׁקָּרָאתִי שְׁמָם כְּשִׁמְךָ, כְּעַסְתָּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אֶרֶץ, מֵמִית וּמְחַיֶּה, אַתָּה נוֹטֵל עֵץ וְקוֹרֵא אוֹתוֹ אֱלֹהִים כִּשְׁמוֹ, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיְּהֵא שׂוֹנֵא לָכֶם. הֱוֵי: וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי.

כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם (משלי ד, ב) בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שֶׁהוּא לוֶֹה מִן אֲחֵרִים לוֹקֵחַ סְחוֹרָה יוֹצֵא לָדֶרֶךְ, פְּעָמִים שֶׁהוּא מַפְסִיד. אֲבָל סְחוֹרָה שֶׁל תּוֹרָה אֵינוֹ כֵּן. לָמַד אָדָם מִכָּאן פֶּרֶק אֶחָד וּמִכָּאן פֶּרֶק אַחֵר, מִכָּאן מַסֶּכֶת אַחַת וּמִכָּאן מַסֶּכֶת אַחֶרֶת, וְהוּא מִשְׁתַּכֵּר בָּהֶם, הֱוֵי, כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם. דָּבָר אַחֵר, כִּי לֶקַח טוֹב, לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה פִּרְקְמַטְיָא וְהוּא מִשְׁתַּכֵּר, פְּעָמִים שֶׁעוֹמֵד בְּיָדוֹ פְּעָמִים אֵינוֹ עוֹמֵד, אֲבָל הַתּוֹרָה עוֹמֶדֶת לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, הֱוֵי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם לָכֶם.

אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הַתּוֹרָה שֶׁלִּי וּנְטַלְתֶּם אוֹתָהּ, קְחוּ אוֹתִי עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרַמּוּ. וְאֵם תִּתְרַמּוּ, אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה. אֵלּוּ הֵן, חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְהַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. וְנָכְרִי שֶׁתָּרַם אֶת שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּתוֹ, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, וְכֵן מִן הַפָּסוּק הַזֶּה. חֵרֵשׁ, דִּכְתִיב: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, יָצָא חֵרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא מְדַבֵּר. וְהַשּׁוֹטֶה, דִּכְתִיב: כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ, יָצָא שׁוֹטֶה שֶׁאֵין לִבּוֹ נוֹדְבוֹ. וְהַקָּטָן, דִּכְתִיב: מֵאֵת כָּל אִישׁ יָצָא קָטָן שֶׁאֵינוֹ אִישׁ, הַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ דִּכְתִיב מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר

יְדָבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ, תִּקְחוּ מִשֶּׁלָּכֶם. וְנָכְרִי שֶׁתָּרַם אֶת שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּתוֹ, דִּכְתִיב: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, יָצָא נָכְרִי שֶׁאֵינוֹ יִשְׂרָאֵל.

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה. כָּל דָּבָר שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה לִי, יֶשְׁנוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. כֵּיצַד, וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי לִי הָאָרֶץ (ויקרא כה, כג), לָעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. כִּי לִי כָּל בְּכוֹר (במדבר ג, יג), בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם (במדבר ח, יד), לָעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא.

סימן ד

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה. כָּל דָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ לִי, יֵשׁ בָּהּ בְּרָכָה. וְהַתְּרוּמָה יֵשׁ בָּהּ בְּרָכָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רְאֵה מַה כְּתִיב: וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר (שמות לו, ג). מַהוּ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר. לִשְׁנֵי בְקָרִים הֵבִיאוּ אֶת כָּל נִדְבוֹת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּרָכָה בְּנִדְבוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ לִי. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם קְחוּ לִי תְּרוּמָה תִּהְיוּ מַלְגְּלְגִין בַּתְּרוּמָה וְתֹאמְרוּ לֹא כֹהֵן הוּא שֶׁהוּא אוֹכְלָהּ, שֶׁאִם אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ אֶחָד מִמֵּאָה, יְהֵא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ גּוֹזֵל אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט אֶלָּא לִי, שֶׁכֵּן כְּתִיב וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, וּכְתִיב תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי.

וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אֵינִי מַטְרִיחַ עַל הָאֻמּוֹת, אֶלָּא עֲלֵיכֶם בִּלְבַד. רְאֵה מַה כְּתִיב: הִנֵּה עֲפֻלָה לֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ (חבקוק ב, ד), זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. כֵּיצַד, הִמְלִיךְ אוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל הָעוֹלָם וְלֹא הָיָה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ (חבקוק ב, ד). וְהָיָה מַבִּיט בְּעַצְמוֹ וּמִתְבַּיֵּשׁ בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת וְאוֹמֵר אֲנִי מֶלֶךְ, וְלֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ. לָמָּה? שֶׁהָיָה קָטָן כְּבַד, לְכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ נְבוּכַדְנֶצַּר.

וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה. לָעוֹלָם הַבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אֶת בְּנֵי הָאָדָם כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם בְּנֵי אֱמוּנָתוֹ, וְצַדִּיק עִם אֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה. אוֹמֵר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכֶּם מִן אֱמוּנִים, וַאֲנִי גָּאַלְתִּי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֵין אַתֶּם מַפְרִישִׁין לִי תְּרוּמָה. לְכָךְ כְּתִיב: וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה.

סימן ה

וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אַתֶּם מְבִיאִין מִשֶּׁלָּכֶם, אֶלָּא מִבְּזַת הַיָּם שֶׁנָּתַתִּי לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף (תהלים סח, יד). וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן. תְּכֵלֶת, שֶׁצּוֹבְעִין אוֹתוֹ בְּדָם, זֶכֶר לְאוֹת שֶׁכְּבָר הִתְקִינוּ אֲבוֹת הָעוֹלָם. תּוֹלַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב (ישעיה מא, יד). וְעֹרֹת אֵילִם, בִּזְכוּת יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים (בראשית כז, טז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּ אוֹתִי, וְאַשְׁרֵה שְׁכִינָתִי בְּתוֹךְ עֹרֹת גְּדָיֵי עִזִּים.

דָּבָר אַחֵר, וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן, וְעֹרֹת אֵילִם, שֶׁמָּן לַמָּאוֹר וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי סִימוֹן: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: לֹא תִּהְיוּ סְבוּרִים שֶׁאַתֶּם גּוֹמְלִים עָלַי. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים שֶׁהִפְרַשְׁתֶּם לִי, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם בְּמִצְרַיִם. וְאֵלּוּ הֵן: וַאֲלַבֵּשֵׁךְ רִקְמָה, וָאֶנְעָלֵךְ תָּחַשׁ, וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ, וַאֲכַסֵּךְ מֶשִׁי, וָאַעְדֵּךְ עָדִי, וָאֶתְּנָה צְמִידִים עַל יָדַיִךְ, וְרָבִיד עַל גְּרוֹנֵךְ, וָאֶתֵּן נֶזֶם עַל אַפֵּךְ, וַעֲגִילִים עַל אָזְנָיִךְ, וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ (יחזקאל טז י, יב), וְלַחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וְשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ (יחזקאל טז, יט).

הֱוֵי, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים שֶׁהִפְרַשְׁתֶּם לִי, וַאֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם שֶׁאַתֶּם גּוֹמְלִים עָלַי. אָמַר דָּוִד: אְשִׁירָה לַה' כִּי גָּמַל עָלָי (תהלים יג, ו). וְלְעוֹלָם הַבָּא אֲנִי פּוֹרֵעַ לָכֶם כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים אֵלּוּ, וּבָרָא ה' עַל כָּל מְכוֹן הַר צִיּוֹן. וְעַל מִקְרָאֵהּ עָנָן יוֹמָם וְעָשָׁן נֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה לָיְלָה כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה, וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מֵחֹרֶב וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר (ישעיה ד, ה-ו). אַתֶּם פּוֹרְעִים לִי, וַאֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּגוֹמְלִים עָלַי. וּכְתִיב: בַּתְּרֵהּ, אְשִׁירָה נָּא לִידִידִי (ישעיה ה, א). הֱוֵי, אְשִׁירָה לַה' כִּי גָמַל עָלָי.

סימן ו

וְזֹאת הַתְּרוּמָה וְגוֹ'. וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חַיָּה טְהוֹרָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בַּמִּדְבָּר וְקֶרֶן אַחַת הָיְתָה לָהּ בְּמִצְחָהּ, וּבְעוֹרָהּ שִׁשָּׁה גְּוָנִים, וְנָטְלוּ אוֹתָהּ וְעָשׂוּ מִמֶּנָּה יְרִיעוֹת. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מַעֲשֵׂה נִסִּים הָיְתָה, וּלְשָׁעָה שֶׁנִּבְרֵאת, בָּהּ בַּשָּׁנָה נִגְנְזָה. וְעֹרֹת תְּחָשִׁים, לָמָּה? דִּכְתִיב: אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה. מִי מֵבִיא לְךָ יְרִיעָה שֶׁל שְׁלֹשִׁים אַמָּה. אֶלָּא מַעֲשֵׂה נֵס, לְשָׁעָה שֶׁנִּבְרֵאת נִגְנְזָה.

סימן ז

וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ וְגוֹ'. זָהָב, כְּנֶגֶד מַלְכוּת בָּבֶל, דִּכְתִיב בָּהּ: אַנְתְּ הוּא רֵאשָׁה דִּי דַהֲבָא. (דניאל ב, לח). כֶּסֶף, כְּנֶגֶד מַלְכוּת מָדַי, דִּכְתִיב: וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כִּכַּר כֶּסֶף (אסתר ג, ט). נְחֹשֶׁת, כְּנֶגֶד מַלְכוּת יָוָן, שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכֻּלָּם. וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים, כְּנֶגֶד מַלְכוּת אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי (בראשית כה, כה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם רוֹאִין אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִתְגָּאוֹת וּבָאוֹת עֲלֵיכֶם, אֲנִי מַצְמִיחַ לָכֶם יְשׁוּעָה מִתּוֹךְ שִׁעְבּוּד. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, שֶׁמֶן לַמָּאוֹר, זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי (תהלים קלב, יז).

וְדָנִיֵּאל הָיָה רוֹאֶה אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת אֵלּוּ וּמִתְיָרֵא, וּכְתִיב: אֶתְכְּרִית רוּחִי אֲנָה דָנִיֵּאל בְּגוֹא נִדְנָה וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי יְבַהֲלָנֵנִי (דניאל ז, טו). וּמַה דָּנִיֵּאל רוֹאֶה? כֵּיוָן שֶׁרָאָה נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַחֲלוֹם, וּבָא דָּנִיֵּאל וּפָתַר וְאָמַר לוֹ: הַצֶּלֶם שֶׁרָאִיתָ, אַנְתְּ הוּא רֵאשָׁה דִּי דַהֲבָא (דניאל ב, לב), חֲדוֹהִי וּדְרָעוֹהִי דִּי כְסַף (דניאל ב, לב), זוֹ מַלְכוּת מָדַי, וּבָתְרָךְ תְּקוּם מַלְכוּ אָחֳרִי אַרְע

מַנָּךְ (דניאל ב, לט). וּמְעוֹהִי וְיַרְכָתֵהּ דִּי נְחָשׁ (דניאל ב, לב). זוֹ מַלְכוּת יָוָן, וּמַלְכוּ תְלִיתָאָה אָחֳרִי דִּי נְחָשָׁא דִּי תִשְׁלַט בְּכָל אַרְעָא (דניאל ב, לט). שָׁקוֹהִי דִּי פַרְזֶל (דניאל ב, לג), זוֹ מַלְכוּת רְבִיעִית הִיא מַלְכוּת אֱדוֹם, וּמַלְכוּ רְבִיעָאָה תֶּהֱוֵא תַּקִּיפָה כְּפַרְזְלָא יְהֵא מוֹשֵׁל בְּכָל הָאָרֶץ כַּבַּרְזֶל שֶׁהוּא מְהַדֵּק כֹּלָּה, וְלָמָּה מוֹשְׁלָהּ כַּבַּרְזֶל וְכַחֶרֶס. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: הַמַּלְכוּת הַזּוֹ עֲתִידָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַטְבֵּעַ שֶׁל חֶרֶס. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִמְשְׁלָה כַּבַּרְזֶל וְכַחֶרֶס. שֶׁהִיא עֲתִידָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּבַרְזֶל וּבְחֶרֶס. מָה הַבַּרְזֶל קָשֶׁה, כָּךְ הַמַּלְכוּת קָשָׁה. מָה הַחֶרֶס נוֹחַ לְהִשְׁתַּבֵּר, כָּךְ הִיא מִשְׁתַּבֶּרֶת בְּפִתְעָ, וּשְׁבָרָהּ כְּשֶׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים כָּתוּת לֹא יַחְמֹל וְלֹא יִמָּצֵא בְמִכְתָּתוֹ חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד וְלַחְשׂוֹף מַיִם מִגֶּבָא (ישעיה ל, יד).

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִמְשְׁלָה בָּבֶל כַּחֶרֶס? שֶׁהִיא עֲתִידָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי חֶרֶס.

וְהוּא הָיָה רוֹאֶה אֶת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁכֵּן דָּנִיֵּאל אוֹמֵר: חָזֵה הֲוַיְתָ עַד דִּי הִתְגְּזֶרֶת אָבֶן דִּי לָא בִידַיִן וּמְחַת לְצַלְמָא בָּן לְקִישׁ, זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וּמְחַת לְצַלְמָא, לְכָל מַלְכוּת שֶׁהֵם עוֹבְדוֹת לַצֶּלֶם בְּצַלְמָוֵת. וּבִזְכוּת מָה הוּא מוֹשֵׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בָּאֱבֶן? בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל יְגֵעִים בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים (שמות לא, יח).

דָּבָר אַחֵר, בִּזְכוּת יַעֲקֹב שֶׁכָּתוּב בּוֹ: מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל (בראשית מט, כד). דָּבָר אַחֵר, לָמָּה בָּאֶבֶן? לְשַׁבֵּר אֶת לֵב הָאֶבֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם (יחזקאל לו, כו). וּמְחַת לְצַלְמָא, שֶׁהוּא מְכַלֶּה אֶת כָּל הָאֱמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וְגוֹ' (ישעיה יא, ד). וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים בְּהַשְׁקֵט וָבֶטַח בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח (יחזקאל כח, כו).

סימן ח

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, כח). אֵימָתַי נֶאֱמְרָה לְמֹשֶׁה הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים עַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁפָּרָשַׁת הַמִּשְׁכָּן קוֹדֶמֶת לְמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי שַׁלּוּם: אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נָעוּ מַעְגְּלֹתֶיהָ לֹא תֵדָע (משלי ה, ו), מְטַלְטְלוֹת הֵן שְׁבִילֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה וּפָרָשִׁיּוֹתֶיהָ. הֱוֵי, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ.

מַנַּיִן? שֶׁכֵּן עָלָה מֹשֶׁה בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן, וְעָשָׂה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, וְעוֹד עָשָׂה אַרְבָּעִים, וְעוֹד עָשָׂה אַרְבָּעִים, הֲרֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים. וְאַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִתְכַּפֵּר לָהֶם, וּבוֹ בַּיּוֹם אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, כְּדֵי שֶׁיְּדֵעוּ כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָהֶם עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. וּלְכָךְ נִקְרָא מִשְׁכַּן הָעֵדוּת (שמות לח, כט), שֶׁהוּא עֵדוּת לְכָל בָּאֵי הָעוֹלָם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹכֵן בְּמִקְדָּשְׁכֶם.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבֹא זָהָב שֶׁבַּמִּשְׁכָּן וִיכַפֵּר עַל זָהָב שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ אֶת הָעֵגֶל, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב וְגוֹ' (שמות לב, ג). וּלְכָךְ מִתְכַּפְּרִין בַּזָּהָב, וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמַכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ (ירמיה ל, יז).

סימן ט

וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֹהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה' וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ (מלאכי א, ב). הַפָּסוּק הַזֶּה אֲמָרוֹ מַלְאָכִי בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶם: הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי (מלאכי ג, ח). וְהֵם מְשִׁיבִים וְאוֹמְרִים לוֹ: בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ (מלאכי ג, ח). אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: דּוֹדוֹ שֶׁל מַלְאָכִי הָיָה מוֹכִיחָן, וְהֵן מְשִׁיבִין אוֹתוֹ, מַהוּ קְבַעֲנוּךָ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי: לָשׁוֹן עַרְבִי הוּא. עֲרָבִי כְּשֶׁהוּא מֵשִׂיחַ עִם חֲבֵרוֹ וְאוֹמֵר לוֹ מָה אַתָּה גּוֹזְלֵנִי, אוֹמֵר לוֹ מָה אַתָּה קוֹבְעֵנִי. הֲוֵי, בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ. אָמַר לָהֶם: הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה, שֶׁאֵין אַתֶּם מוֹצִיאִין מַעְשְׂרוֹתֵיכֶם וּתְרוּמוֹתֵיכֶם כָּרָאוּי. חָזַר וְאָמַר לָהֶם: אֹהַבְתִּי אֶתְכֶם. אָמְרוּ לוֹ: בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ. אָמַר לָהֶם: הֲלוֹא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב וָאֹהַב אֶת יַעֲקֹב.

בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּנִים, אֶחָד בְּכוֹר וְאֶחָד פָּשׁוּט, מִי נוֹטֵל שְׁנֵי חֲלָקִים, הַבְּכוֹר. וְעֵשָׂו יָצָא תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי (בראשית כה, כה). הוּא הָיָה רָאוּי לִטֹּל שְׁנֵי חֲלָקִים, וְלֹא עָשִׂיתִי כֵן, אֶלָּא יַעֲקֹב נָטַל שְׁנֵי חֲלָקִים וְעֵשָׂו חֵלֶק אֶחָד, שֶׁיַּעֲקֹב אוֹכֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֵל לָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן עֵשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב: נִסְעָה וְנֵלְכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ (בראשית לג, יב). אָמַר לוֹ עֵשָׂו: נְהַלֶּכָה שְׁנֵינוּ בְּיַחַד. אָמַר לוֹ יַעֲקֹב: טֹל עוֹלָמְךָ וַעֲבוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ, עַד אֲשֶׁר אָבֹא אֶל אֲדֹנִי שֵׂעִירָה (בראשית לג, יד).

אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר רַבִּי: חָזַרְתִּי עַל כָּל הַמִּקְרָא וְלֹא מָצָאתִי שֶׁהָלַךְ יַעֲקֹב לְשֵׂעִיר. וְאֵימָתַי הוּא הוֹלֵךְ. לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן וְגוֹ' (עובדיה א, כא). לְפִיכָךְ וָאֹהַב אֶת יַעֲקֹב, שֶׁהוּא שֻׁתָּף עִם עֵשָׂו וְאוֹכֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, יִשְׂאֲהוּ עַל אֶבְרָתוֹ, ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְגוֹ' (דברים לב, יא-יב). וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה: יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ (משלי ה, יז).

אֹהַבְתִּי אֶתְכֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רְאוּ כַּמָּה חִבַּבְתִּי אֶתְכֶם. מִן הָאָרֶץ עַד לָרָקִיעַ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וּמִן הָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְעָבְיוֹ שֶׁל כָּל רָקִיעַ וְרָקִיעַ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. נִמְצְאוּ כֻּלָּם מַהֲלַךְ שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה. וְטַלְפֵּי הַחַיּוֹת מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אֵין צָרִיךְ לְשַׁעֵר לְמַעְלָה מִטַּלְפֵּי הַחַיּוֹת. וְהַכִּסֵּא לְמַעְלָה מִכֻּלָּם.

וּרְאוּ כַּמָּה חִבַּבְתִּי אֶתְכֶם שֶׁהִנַּחְתִּי אֶת הַכֹּל וְאָמַרְתִּי לָכֶם, וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים, עֲשֵׂה לִי יְרִיעוֹת עִזִּים וְאָבֹא לִשְׁכֹּן אֶצְלְכֶם.

לְאֹהֶל, אֲנִי עָשִׂיתִי לָכֶם עֲנָנִים שֶׁיִּהוּ מְגִנִּים עֲלֵיכֶם כָּאֹהֶל, דִּכְתִיב: פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ (תהלים קה, לט), וְאַף אַתֶּם עֲשׂוּ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אִלּוּ הָיוּ הָאֻמּוֹת יוֹדְעִים מֶה הָיָה הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּקְדָּשׁ יָפִים לָהֶם, בְּאָהֳלִיּוֹת וְקִסְטָרִיּוֹת הָיוּ מַקִּיפִין אוֹתָן לְשָׁמְרָן. לָמָּה? שֶׁעַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הָיָה הַדִּבּוּר יוֹצֵא וְנִכְנָס לְתוֹךְ בָּתֵּיהֶם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְהֵן נִתְרַזִּין. מִנַּיִן? שֶׁכָּךְ כְּתִיב: כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כָּמנוּ וַיֶּחִי (דברים ה, כג). אַתָּה הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ וְחָיִיתָ, אֲבָל הָאֻמּוֹת שׁוֹמְעִים וְנִתְרַזִּים בְּתוֹךְ אָהֳלֵיהֶם וּמֵתִים.

וְלֹא תֹאמַר בַּמִּשְׁכָּן, אֶלָּא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה יָפֶה לָהֶם. מִנַּיִן? שֶׁכֵּן שְׁלֹמֹה הָיָה סוֹדֵר בִּתְפִלָּתוֹ וְאוֹמֵר (מלכים א ח, מא): וְגַם אֶל הַנָּכְרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ, כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה, אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי, לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת שְׁמֶךָ לְיִרְאָה אֹתְךָ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי. (מלכים א ח, מא-מג). אֲבָל יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה, וְנָתַתָּ לְאִישׁ כְּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת לְבַב כָּל בְּנֵי הָאָדָם (מלכים א ח, לט). אִם הוּא תוֹבֵעַ בָּנִים, וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁיִּהְיוּ מַכְעִיסִין לְפָנֶיךָ, אַל תִּתֵּן לוֹ. וְכֵן אִם תְּבַע נְכָסִים וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁעָתִיד לְבַעֵט בָּהֶן, אַל תִּתֵּן לוֹ. אֲבָל נָכְרִי, וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי, לְמַעַן יֵדְעוּן וְגוֹ'. אֲבָל יִשְׂרָאֵל מַכִּירִין שִׁמְךָ וּכְבוֹדְךָ, וְאַתָּה צוֹפֶה מֵרֹאשׁ מַה יִּהְיֶה בַּסּוֹף, כִּי אַתָּה ה' כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ (יונה א, יד).

וְלֹא תֹאמַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה יָפֶה לָהֶם, אֶלָּא אֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁאִלּוּלֵי הֵם, לֹא הָיָה מָטָר יוֹרֵד לָעוֹלָם וְלֹא הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת, שֶׁבִּזְכוּתָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְרִיחַ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֶעָתִיד לָבֹא אֻמּוֹת הָעוֹלָם רוֹאִים הֵיאַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְדַּבֵּק עִם יִשְׂרָאֵל, וְהֵם בָּאִים לְהִדַּבֵּק בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם (זכריה ח, כג).

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן: עַד שֶׁלֹּא נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל תְּרוֹנוֹס שֶׁל שְׁתֵּי רַגְלַיִם. מִשֶּׁנִּבְנָה, נִתְבַּסֵּס הָעוֹלָם וְעָמַד בְּיִשּׁוּבוֹ. מִנַּיִן? שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְגַד הַנָּבִיא שֶׁיֹּאמַר לְדָוִד: לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל עַבְדִּי אֶל דָּוִד כֹּה אָמַר ה', הַאַתָּה תִּבְנֶה לִי בַּיִת לְשָׁבְתִּי (ש"ב ז, ה). וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: לֹא אַתָּה תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי (מלכים א ח, יט). וְאִלּוּ אַתָּה בּוֹנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי

לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו (ש״ב ז, י). וּנְטַעְתִּים אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא וּנְטַעְתִּיו לְעוֹלָם, שֶׁהָעוֹלָם יִהְיֶה מִתְבַּסֵּס.

עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל תְּרוֹנוֹס שֶׁל שְׁתֵּי רַגְלַיִם, מִשֶּׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִתְבַּסֵּס הָעוֹלָם. וְלֹא תֹאמַר שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ נִתְבַּסֵּס הָעוֹלָם, אֶלָּא אַף הַמִּשְׁכָּן הָיָה יָפֶה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם. לָמָּה? שֶׁעַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שׁוֹמְעִין קוֹל הַדִּבּוּר וְנִתְרַזִּין לְתוֹךְ אָהֳלֵיהֶם. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: עֲשׂוּ לִי מִשְׁכָּן שֶׁאֶהְיֶה מְדַבֵּר עִמְּךָ בְּתוֹכוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲנִי מִתְאַוֶּה לִשְׁכֹּן אֵצֶל בָּנַי. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת כְּךָ, הִתְחִילוּ אוֹמְרִים: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לָמָּה אַתָּה מַנִּיחַ לְעֶלְיוֹנִים וְיוֹרֵד לַתַּחְתּוֹנִים, ה' אֱלֹהֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם (תהלים ח, ב), כְּךָ הוּא שִׁבְחֶךָ שֶׁתִּהֵא בַּשָּׁמַיִם. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַיֵּיכֶם, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְתֶּם לִי. אָמַר חֲבַקּוּק: אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר פָּארָן סֶלָה, כִּסָּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ (חבקוק ג, ג).

בַּתְּחִלָּה כִּסָּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ, וְאַחַר כָּךְ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ. אָמַר לָהֶם דָּוִד: שׁוֹחֵק הוּא עֲלֵיכֶם, הוֹדוֹ נוֹתֵן עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם ה', כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ, הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ (תהלים קמח, יג), וְאַחַר כָּךְ עַל שָׁמָיִם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וּמָה אַתֶּם תְּמֵהִים עַל זוֹ, רְאוּ מָה אֲנִי מְחַבֵּב אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁאֲנִי יוֹרֵד וְשׁוֹכֵן בְּתוֹךְ יְרִיעוֹת עִזִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂית יְרִיעֹת עִזִּים.

רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חַיָּה טְהוֹרָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בַּמִּדְבָּר וּמִמֶּנָּה עָשׂוּ יְרִיעוֹת. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר: מַעֲשֶׂה נִסִּים הָיְתָה וּלְשָׁעָה נִבְרֵאת וְנִגְנְזָה. תֵּדַע לְךָ, שֶׁכְּתוּב וְעָשִׂית יְרִיעֹת עִזִּים אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים, מֵהֵיכָן אַתָּה מֵבִיא יְרִיעוֹת שֶׁל שְׁלֹשִׁים אַמָּה. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד כְּדִבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה. וְלֹא תֹאמַר בַּיְרִיעָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ בַּקְּרָשִׁים הָיָה מַעֲשֶׂה נִסִּים. וּמֵהֵיכָן הָיוּ הַקְּרָשִׁים? יַעֲקֹב אָבִינוּ נָטַע אוֹתָם בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם. אָמַר לְבָנָיו: בָּנַי, עֲתִידִים אַתֶּם לְהִגָּאֵל. מִכָּאן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לוֹמַר לָכֶם מִשֶּׁאַתֶּם נִגְאָלִין, שֶׁתַּעֲשׂוּ לוֹ אֶת הַמִּשְׁכָּן, אֶלָּא עִמְדוּ וְנִטְעוּ אֲרָזִים מֵעַכְשָׁו, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיֹּאמַר לָכֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ אֶת הַמִּשְׁכָּן, יִהְיוּ הָאֲרָזִים מְתֻקָּנִים לָכֶם. מִיָּד עָמְדוּ וְנָטְעוּ וְעָשׂוּ כֵּן.

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים, יָרַד בְּיַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְמִצְרַיִם, שֶׁהָיָה קָשֶׁה שֶׁיִּשְׁמֵשׁ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאוֹתָן הָאֲרָזִים הָיוּ אוֹמְרִים שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵיאַךְ שִׁירָה אוֹמְרִים? שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָרַנְנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי ה'. וְאֵין אָז אֶלָּא שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה (שמות טו, א). וְאֵימָתַי? כְּשֶׁנַּעֲשָׂה מֵהֶן הַמִּשְׁכָּן. כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עַל הַמִּשְׁכָּן, אָמַר לוֹ: וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים

לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים (שמות כו, טו). וְעָשִׂיתָ קְרָשִׁים לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים, אוֹתָן שֶׁהִתְקִין לָהֶן יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. עֹמְדִים, אוֹתָן שֶׁהֶעֱמִדוּ קֹדֶם לָכֵן. אָמַר רַבִּי שִׁמּוּאֵל בַּר נַחְמָן: עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִינֵי אֲרָזִים הָיוּ, וּמִכֻּלָּם לֹא נִבְחַר אֶלָּא שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן, אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו (ישעיה מא, יט). בְּרוֹשׁ, אֵלַטִּין. תִּדְהָר, אִיסְפּוּ נְרָמוּז. תְּאַשּׁוּר, פְּקְסִינוֹן. וְנִקְרָא תְּאַשּׁוּר, שֶׁהוּא מְאֻשָּׁר מִכָּל מִינֵי אֲרָזִים. וּמִכֻּלָּם לֹא נִבְחַר אֶלָּא הַשִּׁטָּה בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲצֵי שִׁטִּים. לָמָּה קוֹרֵא אוֹתָם עֲצֵי שִׁטִּים? כְּדֵי לְרַפֹּאת מַה שֶּׁעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת בַּשִּׁטִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים (במדבר כה, א). וְלֹא תֹּאמַר בָּאָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל אָרוֹן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין, צְרִיכִין לִתֵּן אֶרֶז שֶׁל שִׁטָּה בּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, חָטְאוּ בַּשִּׁטִּים, וְלָקוּ בַּשִּׁטִּים, וּמִתְרַפְּאִין בַּשִּׁטִּים. חָטְאוּ בַּשִּׁטִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים. לָקוּ בַּשִּׁטִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה (במדבר כה, ט). וּמִתְרַפְּאִין בַּשִּׁטִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲצֵי שִׁטִּים. אַתָּה מוֹצֵא שֶׁלֹּא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁעָמַד פִּינְחָס וְהֵשִׁיב אֶת הַחֲמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְגוֹ' (במדבר כה, יא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מְרַפֵּא אֶת הַשִּׁטִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְפּוּ הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מַיִם וּמַעְיַן מִבֵּית ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים (יואל ד, יח).

סימן י

וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֱמֹר לָהֶם שֶׁיֵּעָשׂוּ מִזְבַּח הָעוֹלָה, שֶׁיְּהֵא מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל בָּנַי, שֶׁכְּבָר הִתְנֵיתִי עִם אַבְרָהָם אֲבִיהֶם, שֶׁאִם יֶחֱטְאוּ בָּנָיו, עַל יְדֵי קָרְבָּנוֹת אֲנִי מְכַפֵּר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת (בראשית טו, ט). מַהוּ מִזְבֵּחַ? מ' מְחִילָה, ז' זְכוּת, ב' בְּרָכָה, ח' חַיִּים. הָעוֹלָה, בְּזְכוּתָהּ אַתֶּם מִתְעַלִּין. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר: מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר (שה"ש ג, ו). עֲצֵי שִׁטִּים, בְּזְכוּת אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, ח): וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ.

שִׁטִּים, הֵם עָשׂוּ שְׁטוּת וְהִכְעִיסוּנִי בָּעֶגֶל, יָבוֹאוּ עֲצֵי שִׁטִּים וִיכַפְּרוּ עַל שְׁטוּתָן.

דָּבָר אַחֵר, שִׁטִּים, ש' שָׁלוֹם, ט' טוֹבָה, י' יְשׁוּעָה, מ' מְחִילָה. חֲמֵשׁ אֵמוֹת אָרְכּוֹ וְחֲמֵשׁ אֵמוֹת רָחְבּוֹ. הֵם קִבְּלוּ אֶת הַלּוּחוֹת שֶׁכְּתוּב בָּהֶן עֲשֶׂרֶת דִּבְּרוֹת, חֲמִשָּׁה עַל הַלּוּחַ הַזֶּה וַחֲמִשָּׁה עַל הַלּוּחַ הַזֶּה. וְשָׁלֹשׁ אֵמוֹת קוֹמָתוֹ, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה גּוֹאֲלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם (מיכה ו, ד).

וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו (שמות לח, ב). לְכַפֵּר עַל אֲמָה שֶׁרוֹמַמְתִּיהָ בְּאַרְבַּע קְרָנוֹת בְּסִינַי. קֶרֶן שֶׁלְּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ (תהלים קמח, יד). קֶרֶן תּוֹרָה, קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ

וְשָׁם חֲבִיוֹן עֵזּוֹ (חבקוק ג, ד). וְקָרָן כְּהַנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּרָם כִּרְאֵים קַרְנִי (תהלים צב, יא). וְקָרָן מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו (שמות לד, כט). וּכְתִיב: וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ וְגוֹ' (דברים לג, ד).

סימן יא

וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחשֶׁת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוּם, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אָמַרְתָּ לִי לַעֲשׂוֹת מִזְבַּח עֲצֵי שִׁטִּים וּלְצַפּוֹתוֹ נְחשֶׁת, וְאָמַרְתָּ לִי אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ו, ו), אֵין הָאֵשׁ מַעֲבֶרֶת אוֹתוֹ צִפּוּי וְשׁוֹרָפָת אֶת הָעֵץ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ הֵן אֶצְלְכֶם, שֶׁמָּא אֶצְלִי. הִסְתַּכֵּל בַּמַּלְאָכִים שֶׁהֵן אֵשׁ לוֹהֵט, וְכַמָּה אוֹצָרוֹת שֶׁלֶג וּבָרָד יֵשׁ לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲבָאתָ אֶל אֹצְרוֹת שֶׁלֶג וְאוֹצְרוֹת בָּרָד תִּרְאֶה (איוב לח, כב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו (תהלים קד, ג). וְאֵין הַמַּיִם מְכַבִּים אֶת הָאֵשׁ, וְלֹא הָאֵשׁ שׁוֹרֶפֶת הַמַּיִם. וְכֵן הַחַיּוֹת שֶׁל אֵשׁ וְהָרָקִיעַ שֶׁעַל רֹאשָׁן מִן הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ בֹּעֲרוֹת כְּמַרְאֵה הַלַּפִּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת (יחזקאל א, יג). וּכְתִיב: וּדְמוּת עַל רָאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא נָטוּי עַל רָאשֵׁיהֶם מִלְמָעְלָה (יחזקאל א, כב). וְהֵן עוֹמְדוֹת טְעוּנוֹת כָּל אוֹתוֹ אוֹנְקוֹס שֶׁל מַיִם, שֶׁעֲבִיוֹ שֶׁל רָקִיעַ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְאַף הֵן אוֹנְקוֹס גָּדוֹל שֶׁל אֵשׁ וְהֵן עוֹמְדוֹת מִן רָקִיעַ לְרָקִיעַ, וּבֵין רָקִיעַ לְרָקִיעַ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא: אַף טַלְפֵּי הַחַיּוֹת מַהֲלַךְ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְכֻלָּם טְעוּנוֹת אֵשׁ בָּרָקִיעַ שֶׁכֻּלּוֹ מַיִם, וְאֵין הָאֵשׁ שׁוֹרֶפֶת הַמַּיִם, וְאֵין הַמַּיִם מְכַבִּין אֶת הָאֵשׁ. לָמָּה? עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו. וּמִפְּנֵי שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ו, ו), אַתָּה מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יִשָּׂרְפוּ הָעֵצִים.

מֵתִים נִכְנָסִים לְפָנַי וְיוֹצְאִים חַיִּים, זֶה מַטֵּה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וַיֹּצֵא פֶּרַח וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים (במדבר יז, כג). אֲרָזִים שֶׁשָּׁלַח חִירָם מֶלֶךְ צוֹר לִשְׁלֹמֹה לִמְלָאכֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הֵרִיחוּ בְּחַיָּיו שֶׁל עוֹלָם וְהִרְטִיבוּ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי: כְּשֶׁהִכְנִיס שְׁלֹמֹה אֶת הָאָרוֹן לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הִרְטִיבוּ כָּל הָעֲצִים וְהָאֲרָזִים שֶׁהָיוּ שָׁם וְעָשׂוּ פֵּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ (תהלים צב, יד). וְהָיוּ הוֹלְכִין וְעוֹשִׂין פֵּרוֹת, וּמֵהֶם הָיְתָה פַּרְנָסָה גְּדוֹלָה לִפְרִחֵי כְהֻנָּה, עַד שֶׁעָמַד מְנַשֶּׁה וְהִכְנִיס אֶת הַצֶּלֶם בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, וְיָבְשׁוּ הַפֵּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל (נחום א, ד) וְכָאן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה: בַּדִּים שֶׁעָשִׂיתָ לָאָרוֹן, עֲתִידִין

לְהַאֲרִיךְ אַחַר שְׁמוֹנִים וְאַרְבַּע שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּאַרְכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן הַקֹּדֶשׁ (מלכים א ח, ח).

מֵתִים נִכְנָסִין לְפָנַי יוֹצְאִין חַיִּים, וְאַתְּ מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יִשָּׁרְפוּ הָעֵצִים שֶׁבַּמִּזְבֵּחַ הֵן עֲשׂוּיִין לְכְבוֹדִי. מִי צִוָּה הָאֵשׁ לִשְׂרֹף? לְמַד מִמָּךְ, כְּשֶׁהָיִיתָ נִכְנָס לְתוֹךְ מְחִצּוֹת שֶׁל אֵשׁ וּמְהַלֵּךְ בֵּין הַגְּדוּדִים, הָיָה לְךָ לִשָּׂרֵף. וְעוֹד, שֶׁהָיִיתָ בָּא אֶצְלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים (שמות כ, יח). וַאֲנִי אֵשׁ אוֹכֶלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה (דברים ד, כד), רָאוּי שֶׁתְּהֵא נִכְוֶה. וְלָמָּה כֵּן? שֶׁהָיִיתָ עוֹלֶה לִכְבוֹדִי. וְאַף מִזְבַּח הָעוֹלָה אַף עַל פִּי שֶׁכְּתוּב בּוֹ אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ו, ו), לֹא הַנְּחֹשֶׁת עָתִיד לִבְעֹר וְלֹא הָעֵצִים נִשְׂרָפִין.

וְאִם תֹּאמַר, שֶׁהָיָה צָפוּי הַנְּחֹשֶׁת עָבֶה. אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה: עֲבִי דִּינָר הָיָה מְצֻפֶּה. אָמַר רַבִּי פִּינְחָס בֶּן חָמָא: אַתְּ סָבוּר שֶׁמָּא הָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִלְּמַעְלָן לְשָׁעָה שֶׁהָיְתָה לְפִיכָךְ לֹא הָיָה נִזּוֹק. אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ יִתְּרָה שֶׁלֹּא הָיְתָה זָזָה הֵימֶנּוּ לֹא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ו, ו). וְלָמָּה הָיָה צָפוּי נְחֹשֶׁת? לְכַפֵּר עַל מֵצַח הַנְּחֹשֶׁת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶּךָ וּמִצְחֲךָ נְחוּשָׁה (ישעיה מח, ד).

אַתְּ מוֹצֵא מִזְבֵּחַ שֶׁעָשָׂה משֶׁה, הָיָה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִמִּזְבַּח הָעוֹלָה שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה. תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בָּנָה מִזְבַּח הָעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶז יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה, אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא (מלכים א ג, ד). וּלְפִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁמִּזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שֶׁעָשָׂה משֶׁה הָיָה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹצִיא שָׁם הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבָּנָה מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ אֶת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה (דה"ב ד, א).

רְאֵה מָה חָבִיב הָיָה מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שֶׁעָשָׂה משֶׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּזְכוּת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהָאֵשׁ בּוֹעֶרֶת בּוֹ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, אֲנִי נִפְרָע מִן מַלְכוּת אֱדוֹם בָּאֵשׁ וּתְהֵא נִשְׂרֶפֶת בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה, לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׁנָהּ, מִדּוֹר לְדוֹר תֶּחֱרָב, לְנֶצַח נֶצָחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ (ישעיה לד, י).

תצוה

סימן א

יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, קָטָן לְכַמָּה נִמּוֹל? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: קָטָן נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה. מַה טַּעַם? כְּשֵׁם שֶׁנִּמּוֹל יִצְחָק אָבִינוּ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי: בֹּא וּרְאֵה, שֶׁאֵין חָבִיב לִפְנֵי הָאָדָם יוֹתֵר מִבְּנוֹ, וְהוּא מָל אוֹתוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר שְׁמוּאֵל: כְּדֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ. וְהוּא רוֹאֶה בְּנוֹ שׁוֹפֵךְ דָּם מִמֵּילְתּוֹ, וּמְקַבֵּל עָלָיו בְּשִׂמְחָה. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהוּא מוֹצִיא הוֹצָאוֹת וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל שִׂמְחָה, מַה שֶּׁלֹּא נִצְטַוָּה. הוּא שֶׁהַכְּתוּב

אוֹמֵר: וַאֲנִי תָּמִיד אֲיַחֵל וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתֶךָ (תהלים עא, יד). וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָדָם הוֹלֵךְ וְלוֶֹה וּמְמַשְׁכֵּן עַצְמוֹ וּמְשַׁמֵּחַ אוֹתוֹ הַיּוֹם.

אָמַר רַבִּי יוּדָן: אֵימָתַי הַבֵּן חָבִיב עַל אָבִיו? כְּשֶׁמַּתְחִיל לְהָשִׁיחַ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים (ירמיה לא, יט). מַהוּ יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים? כְּבֶן שָׁלֹשׁ כְּבֶן אַרְבַּע שֶׁהוּא מַתְחִיל לְהָשִׁיחַ וּמִשְׁתַּעֲשֵׁעַ לְאָבִיו.

וְאָמַר רַבִּי בִּיסְנָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, עֲשׂוּ לִי כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם. הֱאֲכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר, אַף אַתֶּם הֱיוּ מַקְרִיבִין לְפָנַי, אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְגוֹ' (במדבר כח, ד).

וַאֲרָחַצְךָ בַּמַּיִם (יחזקאל טז, ט), וְאַף אַתֶּם עֲשׂוּ לִי כְּיוֹר (יחזקאל לא, יח). וַאֲסַכֵּךְ בַּשֶּׁמֶן (יחזקאל לא, יח), וּכְנֶגְדּוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה (יחזקאל ל, כג). וַאַלְבִּשֵׁךְ רִקְמָה (יחזקאל ל, י), וּכְנֶגְדּוֹ מַעֲשֵׂה רוֹקֵם (יחזקאל כו, לו). וָאֲנַעֲלֵךְ תָּחַשׁ (יחזקאל כו, לו), וּכְנֶגְדּוֹ עוֹרוֹת תְּחָשִׁים. וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ (יחזקאל כו, לו), וּכְנֶגְדּוֹ שֵׁשׁ מָשְׁזָר (יחזקאל כו, א). וַאֲכַסֵּךְ מָשִׁי (יחזקאל כו, א), אֵלּוּ עַנְנֵי הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן (שמות יג, כב), וּכְנֶגְדָּן יְרִיעוֹת עִזִּים. וָאֶעְדֵּךְ עָדִי (יחזקאל טז, יא), זוֹ פּוּרְפִּירָה, וּכְנֶגְדָּן אָרוֹן וְזֵרוֹ (יחזקאל כה, יא) וָאֶתֵּן נֶזֶם (יחזקאל כה, יב), וּכְנֶגְדּוֹ חָח וְנֶזֶם. (יחזקאל לה, כב). וַעֲטָרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ (יחזקאל לה, כב), וּכְנֶגְדּוֹ כַּפֹּרֶת (יחזקאל כה, יז). עַל הָאָרוֹן וְזֵר זָהָב (יחזקאל כה, יט). הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם (שמות טז, ד), וּכְנֶגְדּוֹ לֶחֶם הַפָּנִים (שמות כב, ל). וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וְגוֹ' (שמות יג, כא), וּכְנֶגְדּוֹ צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד.

סימן ב

וְאַתָּה תְּצַוֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תִּקְרָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֶךָּ לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף (איוב יד, טו). אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תִּקְרָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֶה. כָּל מַה שֶּׁאַתָּה גּוֹזֵר, אֲנִי מְקַיְּמָה, אֶלָּא לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף. יֵשׁ אָדָם מִתְאַוֶּה לְמַעֲשֵׂה יָדָיו. וְאֵין תִּכְסֹף אֶלָּא לְשׁוֹן תַּאֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה הָלֹךְ הָלַכְתָּ כִּי נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה וְגוֹ' (בראשית לא, ל). הֱוֵי, לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף. שֶׁאַתָּה מִתְאַוֶּה לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. אַתָּה סוֹבֵל אֶת כָּל הָעוֹלָם, דִּכְתִיב: אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל (ישעיה מו, ד). וְאַתָּה מְצַוֶּה אֶת בְּנֵי קְהָת לְהְיוֹת נוֹשְׂאִין כְּבוֹדְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם (במדבר ז, ט). הֱוֵי, לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף. אַתָּה זָן אֶת כָּל הָעוֹלָם, וְאַתָּה מְצַוֶּה אוֹתָן לְהַקְרִיב אֶת קָרְבָּנַי לַחְמִי (במדבר כח, ב). אַתָּה מֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם, וְאַתָּה מְצַוֶּה לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד, אָנוּ בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, וְאַתָּה אוֹמֵר לְהַדְלִיק נֵרוֹת.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חָבִיב עָלַי נֵרוֹת שֶׁאַהֲרֹן מַדְלִיק, מִן הַמְּאוֹרוֹת שֶׁקִּבַּעְתִּי בַּשָּׁמַיִם. לָמָּה? שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא הִקְרִיב שֵׁבָט לֵוִי, הָיָה אַהֲרֹן נִפְשׁוֹ עֲגוּמָה, אָמַר: כָּל הַנְּשִׂיאִים הִקְרִיבוּ בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, וַאֲנִי לֹא הָיָה לִי חֵלֶק בַּקָּרְבָּנוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַיֶּיךָ, כָּל הַשְּׁבָטִים הִקְרִיבוּ חֲנֻכָּה אַחַת, וְאַתָּה לְעַצְמְךָ תַּעֲשֶׂה חֲנֻכָּה, מְחוּץ לְפָרָכֶת הָעֵדוּת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תַּאֲוַת עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ ה' (תהלים י, יז). לָכֵן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: וְאַתָּה תְּצַוֶּה, וּכְתִיב יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: צַו אֶת בְּנֵי שֶׁיְּהוּ מְבִיאִין שֶׁמֶן זַיִת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אַהֲרֹן מַדְלִיק לְפָנַי.

סימן ג

וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מַה מְּנוֹרָה שֶׁאֵינָהּ לַאֲכִילָה, טְעוּנָה שֶׁמֶן זַיִת זָךְ. מְנָחוֹת שֶׁהֵן לַאֲכִילָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּהְיוּ טְעוּנִין שֶׁמֶן זַיִת זָךְ. תַּלְמוּד לוֹמַר: זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר, וְלֹא זָךְ כָּתִית לַמְּנָחוֹת. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים: אֲנִי הָיִיתִי מְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּמַעֲשֶׂה נִסִּים הָיָה בַּמְּנוֹרָה. מְשָׁהֲיוּ מַדְלִיקִין אוֹתָהּ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, לֹא הָיְתָה מִתְכַּבָּה עַד שָׁנָה אַחֶרֶת. וּפַעַם אַחַת לֹא עָשׂוּ הַזִּיתִים שֶׁמֶן, הִתְחִילוּ הַכֹּהֲנִים לְכַבּוֹת. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים: אֲנִי הָיִיתִי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּמָצָאתִי מְנוֹרָה דְּלֵקָה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיְתָה דְּלֵקָה כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. רְאֵה מַעֲשֶׂה נִסִּים. לָכֵן נֶאֱמַר: כָּתִית לַמָּאוֹר וְלֹא לַמְּנָחוֹת. וְלָמָּה כֵן? אֶלָּא כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה יְהִיוּ מַדְלִיקִין אֶת הַמְּנוֹרָה, לְפִיכָךְ יְהִיוּ מַדְלִיקִין שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית. אֲבָל לַמְּנָחוֹת שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בְּכָל יוֹם, לֹא. לָכֵן נֶאֱמַר בָּהּ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מַדְלִיקִין הַמְּנוֹרָה, כָּל חָצֵר שֶׁהָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, הָיְתָה מִשְׁתַּמֶּשֶׁת לְאוֹרָהּ. לָכֵן נֶאֱמַר: וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית.

סימן ד

וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר (תהלים ל, י), וְאַתָּה מְצַוֶּה שֶׁנַּדְלִיק לְפָנֶיךָ נֵרוֹת. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לְבֵית מָלֵא פָּנָסָא, אָמַר בַּעַל הַבַּיִת לְעַבְדּוֹ, הַדְלֵק לָנוּ בְּתוֹךְ הֶחָצֵר נֵרוֹת. אָמַר לוֹ: כָּל הַבַּיִת מָלֵא אוֹרָה וְאַתָּה אוֹמֵר שֶׁאַדְלִיק בּוֹ נֵרוֹת. אָמַר לוֹ: הַדְלֵק בִּשְׁבִיל הָעֲבָדִים, שֶׁיְּהוּ מְאִירִין לָהֶם.

וְכָךְ הוּא אוֹמֵר: אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת (במדבר ח, ב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לְאוֹר בָּשָׂר וָדָם הִזְהַרְתִּי אֶתְכֶם עַל הַנֵּרוֹת, אֶלָּא שֶׁתִּדְעוּ מַה חִבַּתְכֶם לְפָנַי. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן (שמות מ, לה), וְהוּא אוֹמֵר שֶׁיְּדַלִּיקוּ לְפָנָיו נֵרוֹת. אֶלָּא בִּשְׁבִיל חִבַּתְכֶם אָמַרְתִּי לָכֶם.

וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ, אָמַר לֵהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לַנֵּר אֶלָּא וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ בִּשְׁבִילְךָ, שֶׁאַתָּה רוֹאֶה לְהֵיכָן אַתָּה נִכְנָס וְיוֹצֵא. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְפַקֵּחַ וְסוּמָא שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, הָיָה הַפַּקֵּחַ סוֹמֵךְ אֶת הַסּוּמָא. לָעֶרֶב אָמַר הַפַּקֵּחַ לַסּוּמָא: צֵא וְהַדְלֵק לָנוּ הַנֵּר. אָמַר לוֹ: עַד עַכְשָׁיו אַתָּה מַנְהִיגֵנִי בָּאֹפֶל, וַאֲפִלּוּ עַצְמִי אֵינִי רוֹאֶה, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי הַדְלֵק לִי הַנֵּר. הַפַּקֵּחַ זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתוּב בּוֹ: עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ (זכריה ד, י). וְהַסּוּמָא, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתוּב בָּהֶם: נְגַשְּׁשָׁה כַעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה, כְּשֶׁלְּנוּ בַצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף בַּאֲשְׁמַנִּים כַּמֵּתִים (ישעיה נט, י).

וְהֵיאַךְ הוּא צָרִיךְ לָנוּ. אָמַר דָּוִד: ה' אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא וְגוֹ' (תהלים כז, א). אֵימָתַי אָמַר דָּוִד פָּסוּק זֶה? בִּגְדוּד עָמָלֵק. לְפִי שֶׁעָשָׂה עִמָּם מִלְחָמָה בַּלַּיְלָה וַהֲרָגָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם (ש״א ל, יז). וּמִי הָיָה מֵאִיר לָהֶם? זִקִּים וּבְרָקִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן פְּדָת אוֹמֵר: מְדַבֵּר בְּמִלְחֲמוֹת הַמִּצְרִים כְּשֶׁרָצוּ אַחַר יִשְׂרָאֵל. רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם: וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת הַלָּיְלָה (שמות יד, כ). אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָה: כְּשֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל כָּךְ, אָמְרוּ: ה' אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אִם תַּדְלִיקוּ לְפָנַי נֵרוֹת, אֲנִי מֵאִיר לָכֶם מִן הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה לְךָ ה' לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ (ישעיה ס, יט).

סימן ה

וְאַתָּה תְּצַוֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הִנְּךָ יָפָה רַעְיָתִי הִנְּךָ יָפָה (שה״ש א, טו, ד, א), אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: לֹא הָיָה כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי כְּיוֹם שֶׁנִּתַּן בּוֹ שִׁיר הַשִּׁירִים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַכְּתוּבִים קֹדֶשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁנָּטַל סְאָה שֶׁל חִטִּים וּנְתָנָהּ לְנַחְתּוֹם וְאָמַר לוֹ: הוֹצֵא מִמֶּנּוּ כָּךְ וְכָךְ סֹלֶת, כָּךְ וְכָךְ סֵבִין, כָּךְ וְכָךְ מֹרָסָן, וְסָלְתִּי לִי מִתּוֹכָהּ גְּלֶסְקָה אַחַת יָפָה מִנֶּפֶה וּמֵעֲלָה. כָּךְ כָּל הַכְּתוּבִים קֹדֶשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. רְאֵה מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַלֵּס לְיִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ. הִנְּךָ יָפָה רַעְיָתִי, הִנְּךָ יָפָה.

הִנְּךָ יָפָה בְּמַעֲשַׂיִךְ, הִנְּךָ יָפָה בְּמַעֲשֵׂי אֲבוֹתַיִךְ. הִנְּךָ יָפָה בַּבַּיִת, הִנְּךָ יָפָה בַּשָּׂדֶה, בַּבַּיִת, בַּמְּזוּזָה, וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ (דברים ה, ט). בַּשָּׂדֶה, בִּתְרוּמוֹת וּבְמַעַשְׂרוֹת בְּלֶקֶט בְּשִׁכְחָה וּפֵאָה. הִנְּךָ יָפָה בַּבַּיִת, הִנְּךָ יָפָה בַּגַּג, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ (דברים כב, ח). הִנְּךָ יָפָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הִנְּךָ יָפָה בָּעוֹלָם הַבָּא.

הִנְּךָ יָפָה רַעְיָתִי, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַלְסָהּ בְּלָשׁוֹן כָּפוּל, וְהֵיא מְקַלַּסְתּוֹ בְּלָשׁוֹן פָּשׁוּט. לָמָּה מְקַלְסָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלָשׁוֹן כָּפוּל? שֶׁאִם אֵינָהּ עוֹשָׂה

רְצוֹנוֹ, יָכוֹל הוּא לַהֲמִירָהּ בְּאַחֶרֶת. וְהִיא מְקַלַּסְתּוֹ בְּלָשׁוֹן פָּשׁוּט, לְפִי שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַהֲמִירוֹ בְּאַחֵר. הֲוֵי, הִנָּךְ יָפָה דּוֹדִי אַף נָעִים (שה״ש א, טז). לְפִיכָךְ, הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי, הִנָּךְ יָפָה בַּמֶּה בְּעֵינַיִךְ יוֹנִים אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין שֶׁנִּמְשְׁלוּ כַּיּוֹנָה. עֵינַיִךְ יוֹנִים. מָה הָעֵינַיִם הַלָּלוּ כָּל הַגּוּף מְהַלֵּךְ אַחַר הָעֵינַיִם, אַף יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם מְהַלְּכִין אַחַר סַנְהֶדְרִין עַל כָּל מַה שֶּׁאוֹמְרִין לָהֶם, עַל הַטָּמֵא טָמֵא וְעַל הַטָּהוֹר טָהוֹר. הֲוֵי, עֵינַיִךְ יוֹנִים. דָּבָר אַחֵר, מַה הַיּוֹנָה הַזּוֹ כָּל אַחַת וְאַחַת מַכֶּרֶת חֲלוֹנָהּ וְשׁוֹבָכָהּ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ. דָּבָר אַחֵר, עֵינַיִךְ יוֹנִים, מַה הַיּוֹנָה הַזּוֹ מְשַׁהְיָא מַכֶּרֶת אֶת בֶּן זוּגָהּ אֵינָהּ זָזָה מִמֶּנּוּ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל, מְשֻׁהְכִּירוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוּב אֵינָם זָזִים מִמֶּנּוּ וְאֵינָן מַנִּיחִין אוֹתוֹ. דָּבָר אַחֵר, מַה יּוֹנָה זוֹ כָּל הָעוֹפוֹת כְּשֶׁהֵן נִשְׁחָטִין הֵן מְפַרְכְּסִין, אֲבָל הַיּוֹנָה הַזּוֹ פּוֹשֶׁטֶת צַוָּארָהּ, כָּךְ אֵין אֻמָּה בָּעוֹלָם נֶהֱרֶגֶת עַל קִדֻּשַׁת שְׁמוֹ וּמוֹסֶרֶת עַצְמָהּ לַהֲרִיגָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם וְגוֹ' (תהלים מד, כג).

עֵינַיִךְ יוֹנִים. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: דֶּגְמָא שֶׁלְּךָ דּוֹמָה לְיוֹנָה, מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ לִקַּח חִטִּים מֵחֲבֵרוֹ, הוּא אוֹמֵר לוֹ הַרְאֵנִי דֶּגְמָתָן, אַף אַתָּה דֶּגְמָא שֶׁלְּךָ דּוֹמָה לְיוֹנָה. כֵּיצַד? כְּשֶׁהָיָה נֹחַ בַּתֵּבָה, מַה כְּתִיב שָׁם? וַיְשַׁלַּח אֶת הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא (בראשית ח, ז), וְאַחַר כָּךְ שִׁלַּח אֶת הַיּוֹנָה, וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה וְגוֹ' (בראשית ח, יא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַה הַיּוֹנָה הֵבִיאָה אוֹרָה לְעוֹלָם, אַף אַתֶּם שֶׁנִּמְשַׁלְתֶּם כַּיּוֹנָה, הָבִיאוּ שֶׁמֶן זַיִת וְהַדְלִיקוּ לְפָנַי אֶת הַנֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תְצַוֶּה וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שָׁמֶן.

סימן ו

וְאַתָּה תְּצַוֶּה וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: רֹאשְׁךָ עָלֶיךָ כַּכַּרְמֶל (שה״ש ז, ו). הָרֹאשׁ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל שָׁקוּל כְּאֵלְיָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלִיָּהוּ עָלָה אֶל רֹאשׁ הַכַּרְמֶל (מלכים א יח, מב). וְדַלַּת רֹאשְׁךָ כָּאַרְגָּמָן (שה״ש ז, ו), הַדַּל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל שָׁקוּל כְּדָנִיֵּאל, דִּכְתִיב בֵּהּ: וְהַלְבָּשׁוּ לְדָנִיֵּאל אַרְגְּוָנָא וְגוֹ' (דניאל ה, כא). מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים (שה״ש ז, ו). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: כְּבֵיכוֹל אֲנִי אָסוּר בִּשְׁבוּעָה עִמָּכֶם. בִּזְכוּת מָה? בִּזְכוּת שִׁתֵּי רִיצוֹת שֶׁרָץ אַבְרָהָם לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם (בראשית יח, ז), וַיָּרָא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח וְגוֹ' (בראשית יח, ב), הֲוֵי, מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים.

כִּדְדָרַשׁ רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים, זֶה יַעֲקֹב, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: בָּרְהָטִים בְּשִׁקָּתוֹת הַמָּיִם (בראשית ל, לח). מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֶלֶךְ עֲשֹׂתִיךָ. מַה מֶּלֶךְ עַמּוֹ עוֹשִׂין גְּזֵרָתוֹ, אַף אַתָּה גּוֹזֵר עֲלֵיהֶן וְהֵם עוֹשִׂים.

שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר. לָמָּה לֹא שֶׁמֶן אֱגוֹזִים וְלֹא שֶׁמֶן צְנוֹנוֹת וְלֹא שֶׁמֶן דָּגִים אוֹ שְׁאָר שְׁמָנִים אֶלָּא שֶׁמֶן שֶׁל זַיִת? לְפִי שֶׁהַזַּיִת סִימַן אוֹרָה לָעוֹלָם. וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ, אַתְּ הֲוֵי נַעֲשֶׂה

גְּזָבָר עַל הַדָּבָר. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ שְׁלֹשָׁה זֵיתִים וּבָהֶן שְׁלֹשָׁה שְׁמָנִים. הַזַּיִת הָרִאשׁוֹן מְגָרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת, כּוֹנְסוֹ לְבֵית הַבַּד, טוֹחֲנוֹ בָּרֵחַיִם וְנוֹתְנוֹ בַּכֵּלִים, טוֹעֲנוֹ בַּקּוֹרָה וְיוֹצֵא מֵהֶן רִאשׁוֹן. פּוֹרְקוֹ וְטוֹעֲנוֹ שְׁנִיָּה וְיוֹצֵא מֵהֶן שֵׁנִי. חָזַר טָחַן וְטָעַן, יוֹצֵא מֵהֶן שְׁלִישִׁי. רִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה, וְשֵׁנִי לַמְּנָחוֹת.

הַזַּיִת הַשֵּׁנִי מְגָרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַגַּג וְכוֹנְסוֹ לְתוֹךְ בֵּית הַבַּד, טוֹחֲנוֹ בָּרֵחַיִם וְנוֹתְנוֹ בַּסַּלִּין, טוֹעֲנוֹ בַּקּוֹרָה, הַיּוֹצֵא מֵהֶן רִאשׁוֹן. פּוֹרְקוֹ וְטוֹעֲנוֹ שְׁנִיָּה, הַיּוֹצֵא מֵהֶן שֵׁנִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן, הַיּוֹצֵא מֵהֶן שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה וְהַשֵּׁנִי לַמְּנָחוֹת.

הַזַּיִת הַשְּׁלִישִׁי, טוֹעֲנוֹ לְתוֹךְ הַבַּיִת עַד שֶׁיִּלְקֶה וּמַעֲלֶהוּ וּמְנַגְּבוֹ בְּרֹאשׁ הַגַּג וְכוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסַּל. זֶה רִאשׁוֹן. טָעַן בַּקּוֹרָה, זֶה שֵׁנִי. חָזַר וְטָעַן, זֶה שְׁלִישִׁי. הָרִאשׁוֹן לַמְּנוֹרָה, וְהַשְּׁאָר לַמְּנָחוֹת. הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּרִאשׁוֹן, אֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ. הַשֵּׁנִי שֶׁבָּרִאשׁוֹן וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשֵּׁנִי, שָׁוִין. הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּשֵּׁנִי וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי, שָׁוִין. הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַּשֵּׁנִי וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי, שָׁוִין. הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁי, אֵין לְמַטָּה מֵהֶימֶנּוּ. שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם אִם יִהְיֶה לוֹ שֶׁמֶן רַע, הוּא מַדְלִיקוֹ בַּנֵּר, וְהַיָּפֶה נוֹתֵן בַּתַּבְשִׁיל. וּבְאֹהֶל מוֹעֵד וּבַמִּקְדָּשׁ לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן, אֶלָּא זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר, וְהַשֵּׁנִי לַמְּנָחוֹת.

אָמַר דָּוִד: כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי (תהלים יח, כט). אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּרַבִּי: תּוֹלֶדֶת הָאִשׁ מִלְמַעְלָן אֵין כֹּחַ בָּעַיִן לִרְאוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִגַּהּ לָאֵשׁ וּמִן הָאֵשׁ יוֹצֵא בָּרָק (יחזקאל א, יג), וּבָרָק אֵין כֹּחַ בָּעַיִן לִרְאוֹתוֹ, וְהוּא צָרִיךְ לְאוֹרָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּתוֹךְ עֵינֶיךָ, אֵין אַתָּה יָכוֹל לִרְאוֹתוֹ. הָעַיִן הַזּוֹ לָבָנָה וְהַשָּׁחוֹר בָּאֶמְצַע, מֵהֵיכָן צָרִיךְ לִרְאוֹת? לֹא מִתּוֹךְ הַלֹּבֶן. וְאֵינוֹ רוֹאֶה אֶלָּא מִתּוֹךְ הַשָּׁחוֹר. וְעַל אוֹר עֵינֶיךָ אֵין אַתָּה יָכוֹל לַעֲמֹד, וְאַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲמֹד עַל דַּרְכּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כָּל כָּךְ לָמָּה? שֶׁלֹּא יַטְעֶךָּ יִצְרְךָ לוֹמַר, שֶׁהוּא צָרִיךְ לְאוֹרְךָ. אָמַר רַבִּי אָבִין הַלֵּוִי בְּרַבִּי: אַתְּ מוֹצֵא כָּל מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת לוֹ חַלּוֹנוֹת, עוֹשֶׂה אוֹתָן רְחָבוֹת מִבִּפְנִים וְצָרוֹת מִבַּחוּץ, לָמָּה? שֶׁיְּהוּ שׁוֹאֲבוֹת הָאוֹר. אֲבָל חַלּוֹנוֹת שֶׁמְּקַדֵּשׁ לֹא הָיוּ כָּךְ, אֶלָּא רְחָבוֹת מִבַּחוּץ וְצָרוֹת מִבִּפְנִים. לָמָּה? שֶׁיְּהֵא הָאוֹר יוֹצֵא מִן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמֵאִיר לָעוֹלָם. וְהָאוֹר יוֹצֵא מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וּמֵאִיר לָעוֹלָם, וְהוּא צָרִיךְ לַנֵּרוֹת. אֶלָּא לְזַכּוֹתֵנוּ בַּנֵּרוֹת. אָמַר דָּוִד: אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא).

סימן ז

בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת. שֶׁלֹּא יַטְעֶה אוֹתְךָ יִצְרְךָ לוֹמַר, שֶׁהוּא צָרִיךְ לְאוֹרָה. לֹא הָיְתָה הַמְּנוֹרָה צְרִיכָה אֶלָּא לְהִנָּתֵן לִפְנִים מִן הַפָּרֹכֶת אֲצֶל הָאָרוֹן, וְהִיא נְתוּנָה מִבַּחוּץ מִן הַפָּרֹכֶת, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאוֹרָה שֶׁל בָּשָׂר וָדָם. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם עוֹשֶׂה לוֹ מִטָּה וְשֻׁלְחָן, נוֹתֵן אֶת הַמְּנוֹרָה מִשְּׁמֹאלוֹ. אֲבָל בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הַמְּנוֹרָה נְתוּנָה מִימִינוֹ שֶׁל

שֻׁלְחָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׂמְתָּ אֶת הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת, וְאֶת הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן (שמות כו, לה), לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאוֹרָה שֶׁלְּךָ, אֶלָּא לְזַכּוֹתְךָ לְהָאִיר לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא כְּשֶׁיָּבוֹא חֲשֵׁכָה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה' וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה (ישעיה ס, ב).

סימן ח

שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר. אַתְּ מוֹצֵא מִי שֶׁנָּתוּן בַּחֹשֶׁךְ, רוֹאֶה מַה שֶּׁבָּאוֹר, וּמִי שֶׁהוּא נָתוּן בָּאוֹר אֵינוֹ רוֹאֶה מַה שֶּׁבַּחֹשֶׁךְ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה מַה שֶּׁבַּחֹשֶׁךְ וּמַה שֶּׁבָּאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדַע מָה בַּחֲשׁוֹכָא וְגוֹ' (דניאל ב, כב).

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אֶלְעָזָר: הַיּוֹם הַזֶּה נָתוּן בְּתוֹךְ תֵּיקוֹ. וּמִנַּיִן? שֶׁכֵּן כְּתִיב: לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם (תהלים יט, ה). וּבְתַקּוּפַת תַּמּוּז יוֹצֵא מִתּוֹךְ תֵּיקוֹ בִּשְׁבִיל לְבַשֵּׂל אֶת הַפֵּרוֹת, וְאֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד בּוֹ. לָמָּה? שֶׁאוֹרוֹ קָשֶׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וּבְאוֹר בְּרִיּוֹתַי אֵין אַתְּ יָכוֹל לַעֲמֹד, וַאֲנִי צָרִיךְ לַנֵּר. כֵּיצַד הָיוּ עוֹשִׂין אֶת הַשֶּׁמֶן? זֵיתִים הָיוּ נִכָּרִין לָהֶם שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין פֵּרוֹת יָפִים, וְהָיוּ נוֹטְלִין אוֹתוֹ וְכוֹתְשִׁין אוֹתָן. הַשֶּׁמֶן הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה יוֹצֵא, הָיוּ מַפְרִישִׁין לַמְּנוֹרָה, וְהַשֵּׁנִי לַמְּנָחוֹת. לָמָּה? לְקַיֵּם, שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, בָּעוֹלָם הַזֶּה הֱיִיתֶם זְקוּקִים לְאוֹר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמְדַלִּיקִים נֵרוֹת בְּתוֹכוֹ. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא בִּזְכוּת אוֹתוֹ הַנֵּר אֲנִי מֵבִיא לָכֶם מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהוּא מָשׁוּל כַּנֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי (תהלים קלב, יז).

זֹבַח תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים (תהלים נ, כג), רַבִּי מְנַחֵם בַּר יוֹסִי אוֹמֵר: אֵלּוּ שֶׁמַּדְלִיקִים נֵרוֹת לָרַבִּים בְּמִבּוֹאוֹת הָאֲפֵלִין. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מִפְּנֵי מָה זָכָה שָׁאוּל לַמַּלְכוּת? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה זָקֵן נֵרוֹת לָרַבִּים בְּמִבּוֹאוֹת הָאֲפֵלִין. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וְנֵר הוֹלִיד אֶת קִישׁ (דה"א ח, לג). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וְקִישׁ אֲבִי שָׁאוּל וְנֵר אֲבִי אַבְנֵר בֶּן אֲבִיאֵל (ש"א יד, נא). הָא כֵּיצַד? אֲבִיאֵל שְׁמוֹ. וְעַל שֶׁהִדְלִיק נֵרוֹת לָרַבִּים בְּמִבּוֹאוֹת הָאֲפֵלִים, נִקְרָא שְׁמוֹ נֵר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה אַתֶּם צְרִיכִין לְנֵר. אֲבָל לֶעָתִיד, וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ (ישעיה ס, ג).

סימן ט

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּבוֹד חֲכָמִים יְנְחָלוּ (משלי ג, לה). נָאֶה הַכָּבוֹד לַחֲכָמִים הַיְגֵעִין בַּתּוֹרָה. אָמְרָה תּוֹרָה: עֹשֶׁר וְכָבוֹד אִתִּי הוֹן עָתֵק וּצְדָקָה (משלי ח, יח). אַתְּ מוֹצֵא שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד יַעְבֵּץ, וְלֹא כְּתִיב בְּאַחַד מֵהֶן כָּבוֹד אֶלָּא בְּיַעְבֵּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי יַעְבֵּץ נִכְבָּד מֵאֶחָיו (דה"א ד, ט). וְלָמָּה כְּתִיב בּוֹ כָּבוֹד? שֶׁהָיָה תַּלְמִיד

חָכָם מַקְהִיל קְהִלּוֹת וְדוֹרֵשׁ טַעֲמֵי תוֹרָה בָּרַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוֹכְתִים הֵמָּה הַקֵּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית רֵכָב (דה"א ב, נה). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם בְּשֵׁם רַבִּי אִיבוֹ: שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם רָאוּ כְּבוֹד כו'.

דָּבָר אַחֵר: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁיָּרַשׁ כָּבוֹד מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ (יהושע א, ה). לְמֹשֶׁה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שֵׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ (שמות ג, ה). וְלִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר שַׂר צְבָא ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ שַׁל נַעַלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ (יהושע ה, טו). מֹשֶׁה כָּתוּב בּוֹ: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות טו, א). וִיהוֹשֻׁעַ, אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַה' בְּיוֹם תֵּת ה' (יהושע י, יב). מֹשֶׁה הוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, וִיהוֹשֻׁעַ הִכְנִיסָם לָאָרֶץ. מֹשֶׁה הֵרִגּ לְסִיחוֹן וְעוֹג, וִיהוֹשֻׁעַ שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. מֹשֶׁה הֶעֱמִיד גִּלְגַּל חַמָּה בְּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה (שמות יז, יא). וְאֵין יָרִים אֶלָּא לָשׁוֹן שֶׁהֶעֱמִיד גַּלְגַּל חַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא (חבקוק ג, י). וִיהוֹשֻׁעַ כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן (יהושע י, יב). מֹשֶׁה בָּנָה מִזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ (שמות יז, טו). וִיהוֹשֻׁעַ כֵּן: שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ח, ל) אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ, מֹשֶׁה כָּתַב אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת (דברים לא, ט), וִיהוֹשֻׁעַ כֵּן וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים (יהושע כד, כו). הֲרֵי בַּכֹּל.

אֲבָל אֵין אָנוּ מוֹצְאִין שֶׁהָיוּ שְׁנוֹתָיו כִּשְׁנוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. שֶׁמֹּשֶׁה כָּתוּב בּוֹ: וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ (דברים לד, ז), וִיהוֹשֻׁעַ נִגְנַז בֶּן מֵאָה וְעֶשֶׂר. וְלָמָּה פָּחֲתוּ לוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים? בִּשְׁבִיל שֶׁאָמַר לִפְנֵי מֹשֶׁה רַבּוֹ עֶשְׂרֵה דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם (במדבר יא, כח). לְפִיכָךְ פָּחֲתוּ לוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאֵין תַּלְמִיד רַשַּׁאי לוֹמַר דָּבָר לִפְנֵי רַבּוֹ. שֶׁכָּל הַמּוֹרֶה דָּבָר לִפְנֵי רַבּוֹ, אוֹ אֲפִלּוּ אֵינוֹ מוֹרֶה אֶלָּא אוֹמֵר לַאֲחֵרִים הֲלָכָה בְּמָקוֹם שֶׁרַבּוֹ מָצוּי, שְׁנוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת (אחרי מות ו). דָּבָר אַחֵר, כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה אַהֲרֹן וּבָנָיו, שֶׁנִּתְבָּרְרָה הַכְּהֻנָּה מִיָּדָם.

סימן י

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם ה' (תהלים צב, ט). מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הַפָּסוּק: בְּפָרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד (תהלים צב, ח). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם ה'. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָרְשָׁעִים, שְׁמוֹ מִתְגַּדֵּל בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים (שמות יב, יב). אוֹתָהּ שָׁעָה, אֲנִי ה' (שמות יב, יב).

וְכֵן רָחָב אוֹמֶרֶת: כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יַם סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וְגוֹ', וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים

בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת (יהושע ב, י-יא). וְכֵן כְּתִיב: וְהָאֲלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף (ישעיה ב, יח). אוֹתָהּ שָׁעָה, וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא (ישעיה ב, יז). וְכֵן: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו (עובדיה א, כא). וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה: וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה (עובדיה א, כא). וּכְתִיב: וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ וְגוֹ' (זכריה יד, ט).

וְכֵן: כִּדְנָה תֵּאמְרוּן לֵהוֹם, אֱלָהַיָּא דִּי שְׁמַיָּא וְאַרְקָא לָא עֲבַדוּ, יֵאבַדוּ מֵאַרְעָא וּמִן תְּחוֹת שְׁמַיָּא אֵלֶּה, עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ (ירמיה י, יא-יב). וְכֵן: יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם (תהלים קד, לה). אוֹתָהּ שָׁעָה, בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה' הַלְלוּיָהּ (תהלים קד, לה). וְאַתָּה פּוֹתֵר אֶת כֻּלָּן כַּדַּעַת הַזֹּה תְּלֵי תְּלִים שֶׁל פְּסוּקִים. וַיְהִי בְשָׁלֵם סֻכּוֹ וְגוֹ', שָׁמָּה שִׁבַּר רִשְׁפֵי קֶשֶׁת מָגֵן וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה סֶלָה (תהלים עו ג, ד), נוֹדַע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים (תהלים עו, ב). הֱוֵי: כָּל זְמַן שֶׁנִּפְרָע מִן הָרְשָׁעִים, שְׁמוֹ מִתְגַּדֵּל בָּעוֹלָם.

וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם ה' (תהלים צב, ט). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כְּשֶׁהוּא דָּן וּמְזַכֶּה, מְקַלְּסִין אוֹתוֹ. וּכְשֶׁהוּא מְחַיֵּב, אֵין מְקַלְּסִין אוֹתוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בַּטּוֹבָה, קִלּוּסוֹ עוֹלֶה בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. וּבָרָעָה, קִלּוּסוֹ עוֹלֶה בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת (גמרא ברכות, נד). הֱוֵי וְאַתָּה מָרוֹם. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא (תהלים קטז, יג). צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא, וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא (תהלים קטז, ג, ד). וְכֵן: בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל דָּבָר בַּה' אֲהַלֵּל דָּבָר (תהלים נו, יא). וְכֵן אִיּוֹב אוֹמֵר: ה' נָתַן וַה' לָקַח יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ (איוב א, כא).

דָּבָר אַחֵר, וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם ה'. אָמַר דָּוִד: רִבּוֹן הָעוֹלָם, מִשֶּׁאַתָּה נוֹתֵן רוֹמְמוּת לְאָדָם, אֵינָהּ זָזָה הֵימֶנּוּ לְעוֹלָם. נָתַתָּ לְבֵית דָּוִד אֶת הַמַּלְכוּת, אֵינָהּ זָזָה מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם (יחזקאל לז, כה). נָתַתָּ לְאַהֲרֹן אֶת הַכְּהֻנָּה, אֵינָהּ זָזָה מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לּוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם (במדבר כה, יג). לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה לִתֵּן לְאַהֲרֹן רוֹמְמוּת בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. הֱוֵי, וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם ה'.

וּמָה רָאָה שֶׁיְּגַדֵּל לְאַהֲרֹן וּבָנָיו לְקַדֵּשׁ אוֹתָם? אָמַר רַבִּי מָנִי דְּשָׁאַב וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי: בְּשָׁעָה שֶׁבִּקְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, אָמְרוּ לְאַהֲרֹן, קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים (שמות לב, א). עָמַד חוּר בֶּן כָּלֵב וְנָעַר בָּהֶן, מִיָּד עָמְדוּ עָלָיו וַהֲרָגוּהוּ. רָאָה אַהֲרֹן וְנִתְיָרֵא מֵעֲצָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו (שמות לב, ה). הֱוֵי קוֹרֵא בּוֹ, וַיִּירָא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו. תֵּדַע לְךָ שֶׁהָרְגוּ לְחוּר, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לָהָר מָה אָמַר לָהֶם: הִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵיהֶם (שמות כד, יד). כְּשֶׁיֵּרַד, אֵין אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהִזְכִּיר לְחוּר לֹא בַּחַיִּים וְלֹא בַּמָּוֶת. וּמַהוּ אוֹמֵר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן מֶה עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי הֵבֵאתָ וְגוֹ' (שמות לב, כא) הֱוֵי, שֶׁהָרְגוּ לְחוּר.

וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ (שמות לב, ה). מִיָּד נָטַל שָׁם טַס נֶזֶם שֶׁל זָהָב וְהִשְׁלִיכוֹ לָאוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאַשְׁלִיכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה (שמות לב, כד). וְהָיָה אַהֲרֹן מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יֵשׁ בְּלִבּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו כְּלוּם. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי, לְרוֹמֵם וּלְגַדֵּל לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה, לְפִי שֶׁגָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי שֶׁלֹּא עָשָׂה אַהֲרֹן אֶלָּא מִיִּרְאָה, וּלְפִיכָךְ הוֹדִיעָם שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו כְּלוּם.

לְקַח פַּר אֶחָד. פַּר, לְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל, שֶׁהוּא פַּר. אַיִל שְׁנִים, כְּנֶגֶד שְׁנֵי בָּנָיו שֶׁעֲתִידִין לָמוּת. שֶׁכָּל בָּנָיו רְאוּיִין לָמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ (דברים ט, כ). אֵין לְהַשְׁמִידוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן כְּלוּי בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרְשָׁיו מִתָּחַת (עמוס ב, ט). כֵּיוָן שֶׁנִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עָלָיו, הִכְתִּיב וָאֶתְפַּלֵּל גַּם בְּעֵד אַהֲרֹן (דברים ט, כ), מֵתוּ שְׁנַיִם וְנִשְׁתַּיְּרוּ שְׁנַיִם.

סימן יא

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּבוֹד חֲכָמִים יְנַחֲלוּ (משלי ג, לה), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן (משלי ג, לה), אֵלּוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וְאֵימָתַי נָחֲלוּ יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד? בְּשָׁעָה שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יָרְדוּ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן (תהלים סח, יח), וְהֵיוּ נוֹתְנִין עֲטָרוֹת בְּרֹאשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: כְּשֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי וְאָמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז), מִיָּד חִבְּבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשָׁלַח לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן שְׁנֵי מַלְאָכִים, וְהָיָה אֶחָד חוֹגֵר לוֹ זֵינוֹ, וְאֶחָד נוֹתֵן לוֹ עֲטָרָה בְּרֹאשׁוֹ.

אָמַר רַבִּי סִימוֹן: פּוֹרְפָּרָאוֹת הִלְבִּישָׁן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאַלְבִּשֵׁךְ רִקְמָה (יחזקאל טז, י). רַבִּי הוּנָא דְּצִפּוֹרִין אָמַר: זוֹנָאִיוֹת חָגַר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאַחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ (יחזקאל טז, י). רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: כְּלֵי זַיִן חָגַר לָהֶם וְשָׁם הַמִּפְרָשׂ חָקוּק עָלָיו. לְפִיכָךְ, כָּבוֹד חֲכָמִים יְנַחֲלוּ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּחֲלוּ כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה מִסִּינַי. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁנִּטְלוּ אִפּוּפְּסִיס שֶׁלָּהֶן מִסִּינַי. מִנַּיִן? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַגּוֹיִם חָרֵב יֶחֱרָבוּ (ישעיה ס, יב). הֲוֵי קוֹרֵא בּוֹ: חוֹרֵב יֶחֱרָבוּ, מֵחוֹרֵב נֶחֱרָבוּ. הֲוֵי וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן.

דָּבָר אַחֵר, כָּבוֹד חֲכָמִים יְנַחֲלוּ, זֶה דָּוִד וּשְׁלֹמֹה בָּנוֹ שֶׁבָּנוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְנָטְלוּ כָּבוֹד. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ הָאֻמּוֹת שֶׁהֶחֱרִיבוּהוּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶן קָלוֹן. רְאֵה מַה כְּתִיב: אֲדֹנָי בָּעִיר צַלְמָם תִּבְזֶה (תהלים עג, כ). וְלָמָּה בָּעִיר? הַמָּשָׁל אוֹמֵר: מָקוֹם שֶׁהַלִּסְטִים מְקַפְּחִין, שָׁם הוּא נִתְלֶה. לְפִיכָךְ, אֲדֹנָי בָּעִיר צַלְמָם תִּבְזֶה. הֲוֵי וּכְסִילִים מֵרִים

קָלוֹן. כָּבוֹד חֲכָמִים יְנְחָלוּ, זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ דָּתָן וַאֲבִירָם. לָמָּה? בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד לָהֶם הַמָּן לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: אִישׁ אַל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר. וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ (שמות טז יט, כ). וּמִי הָיוּ אֵלּוּ? דָּתָן וַאֲבִירָם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי: מַהוּ וַיֶּרֶם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ (שמות טז, יט). הָיְתָה קְלָאנִין שֶׁל תּוֹלָעִים יוֹצְאִין מִתּוֹךְ אָהֳלֵיהֶם שֶׁל דָּתָן וַאֲבִירָם וְנִכְנָסִין לְתוֹךְ אָהֳלֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. הֲוֵי וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן. דָּבָר אַחֵר, כָּבוֹד חֲכָמִים יְנְחָלוּ, זֶה שַׁבָּט הַלֵּוִי, וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה קֹרַח וַעֲדָתוֹ. דָּבָר אַחֵר, כָּבוֹד חֲכָמִים יְנְחָלוּ, זֶה אַהֲרֹן וּבָנָיו, שֶׁנִּתְבַּסְּמָה כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה בְּיָדָם עַל פִּי הַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם.

סימן יב

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם (תהלים קיט, פט).

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי: לְעוֹלָם ה' תְּהֵא נוֹהֵג עִמָּנוּ בְּמִדַּת רַחֲמִים. אֵימָתַי? בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד אַבְרָהָם לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְרִיבִין זֶה עִם זֶה, זֶה אוֹמֵר אֲנִי יוֹרֵד וּמַצִּילוֹ, וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי יוֹרֵד וּמַצִּילוֹ. מִיכָאֵל אוֹמֵר אֲנִי יוֹרֵד, וְגַבְרִיאֵל אוֹמֵר אֲנִי יוֹרֵד, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָכִים: אֵין זוֹ שֶׁלָּכֶם, אֶלָּא אֲנִי יוֹרֵד בִּכְבוֹדִי וּמַצִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים (בראשית טו, ז). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָכִים: לִבְנֵי בָּנָיו אַתֶּם יוֹרְדִים וּמַצִּילִים. כְּשֶׁיָּרְדוּ חֲנַנְיָא מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן, יָרַד הַמַּלְאָךְ וְהִצִּילָן, שֶׁנֶּאֱמַר: עָנֵה נְבוּכַדְנֶצַּר וְאָמַר בְּרִיךְ אֱלָהֲהוֹן דִּי שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ דִּי שְׁלַח מַלְאֲכֵהּ וְשֵׁיזִב לְעַבְדּוֹהִי דִּי הִתְרְחִצוּ עֲלוֹהִי (דניאל ג, כח). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם, לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ (תהלים קיט פט, צ). לְדוֹרֵי דּוֹרוֹת קַיְּמְתָּ אֱמוּנָתְךָ שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ שֶׁאָנוּ יוֹרְדִין וּמַצִּילִין לִבְנֵי בָנָיו שֶׁל אַבְרָהָם.

כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד, לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם (תהלים קיט, צ, צא), בְּמִשְׁפָּט בָּרָאתָ אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים (בראשית א, א). דָּבָר אַחֵר, לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם, אַפִּלּוּ הַיּוֹם בְּמִשְׁפָּט הוּא יוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לָאוֹר (צפניה ג, ה). לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם (תהלים קיט, צא). הֲמָה יֹאבְדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד (תהלים קב, כז), אַתָּה הוּא קַיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם. דָּבָר אַחֵר, וְאַתָּה תַעֲמֹד, אַתָּה תַּעֲמִיד אֲחֵרִים. דָּבָר אַחֵר, וְאַתָּה תַעֲמֹד, בִּדְבָרֶךָ. בְּאֵיזֶה דָּבָר? דָּבָר שֶׁדִּבַּרְתָּ לְאַהֲרֹן שֶׁתְּהֵא הַכְּהֻנָּה מִתְבַּסֶּסֶת בְּיָדוֹ.

סימן יג

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם. לָהֶם אַתְּ עוֹשֶׂה, וְאֵין אַתְּ עוֹשֶׂה לַאֲחֵרִים. לַשַּׁבָּט הַזֶּה אַתְּ עוֹשֶׂה, וְלֹא לְאַחֵר. לְכֹהֵן לִי, הִתְחִיל מְלַמְּדוֹ הֵיאַךְ יְהוּ מְטַהֲרִין וְאוֹכְלִין בַּקָּדָשִׁים, הֵיאַךְ

יְהוּ טוֹבְלִין וְאוֹכְלִין בַּתְּרוּמוֹת, הֵיאַךְ יְהוּ מִתְקַדְּשִׁין וְאוֹכְלִין בַּטָּהֳרוֹת, סִדֵּר לוֹ קְדֻשּׁוֹת טָהֳרוֹת. לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי. אָמַר רַבִּי מָנָא בְּרַבִּי בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לִי, לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. לְקַח פַּר (שמות כט, טו), וְלֹא מִן הַגָּזֵל. וְאֵילִם שְׁנַיִם, אַיִל מִכָּן וְאַיִל מִכָּן וּפַר בָּאֶמְצַע, הֶעֱמִידָם כַּגִּבְעָה. לָמָּה שְׁלֹשָׁה? כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה הָרֵרֵי עוֹלָם, אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב, פַּר, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם. וְאֵילִם שְׁנַיִם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב (שמות כט, ב). וְלֶחֶם מַצּוֹת (שמות כט, ב), בְּזְכוּת לֶחֶם מַצּוֹת אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת הַלֶּחֶם. אָמַר רַב הוּנָא בַּר אַבָּא: בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת קְרֵבִין, הָיְתָה סְאָה אַרְבִּלִית עוֹשָׂה סְאָה סֹלֶת, סְאָה קֶמַח, סְאָה מֶרְסָן, סְאָה סֹבִין, סְאָה קִבָּר, סְאָה גְּנִינִים. אֲבָל עַכְשָׁיו, אָדָם מוֹלִיךְ סְאָה שֶׁל חִטִּים לְטָחֹן, וְאֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁהָלַךְ וְיֶתֶר מְעַט. לָמָּה? שֶׁבָּטֵל לֶחֶם הַפָּנִים.

וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת. לֶחֶם מַצּוֹת, בְּזְכוּת שָׂרָה, לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת (שמות כט, ו). לֶחֶם מַצּוֹת. רְאֵה מָה הָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ קְרֵבִין, כָּל מַה שֶּׁהָיָה מִתְקָרֵב מִן מִינוֹ, הָיָה מְבָרֵךְ אֶת מִינוֹ.

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אֲפִלּוּ עִקָּרוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, לְשׁוּם כַּפָּרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל נַעֲשָׂה. מִזְבֵּחַ, מ' מְחִילַת עֲוֹנוֹתֵיהֶם, ז' זְכרוֹן טוֹב לְיִשְׂרָאֵל, ב' בְּרָכָה שֶׁמְּבָרֶכֶת אֶת כָּל הַמִּינִין, ח' חַיִּים שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים. לֶחֶם מַצּוֹת וְלֶחֶם הַפָּנִים שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין, הָיוּ מְבָרְכִין אֶת הַלֶּחֶם. וּבְכוּרִים שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין, הָיוּ מְבָרְכִין אֶת פֵּרוֹת הָאָרֶץ.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹנָתָן בֶּן אֶלְעָזָר שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב תַּחַת תְּאֵנָה אַחַת בֵּימוֹת הַקַּיִץ, וְהָיְתָה הַתְּאֵנָה מְלֵאָה תְּאֵנִים יָפוֹת. יָצָא הַטַּל וְהָיוּ אוֹתָם הַתְּאֵנִים שׁוֹאֲבוֹת דְּבַשׁ וּמוֹרִידִין, וְהָיָה הָרוּחַ מְנַבְּלוֹ בָּעָפָר, וּבָאָה עֵז אַחַת וְהָיְתָה מְנַטֶּפֶת חָלָב לְתוֹךְ הַדְּבַשׁ וְנִתְעָרֵב הֶחָלָב בַּדְּבַשׁ. קָרָא לְתַלְמִידָיו אָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ רְאוּ מֵעֵין דֻּגְמָא שֶׁל עוֹלָם הַבָּא. וְכָל כָּךְ לָמָּה? שֶׁהָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת קְרֵבִין.

מַעֲשֶׂה בְּסוֹפֵר אֶחָד שֶׁהָיָה עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם בְּכָל שָׁנָה, הִכִּירוּהוּ בְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיָה אָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: טֹל מִמֶּנּוּ חֲמִשִּׁים זְהוּבִים וְשֵׁב לְךָ אֶצְלֵנוּ. אָמַר לָהֶם: יֵשׁ לִי גֶּפֶן אַחַת וְהִיא חֲבִיבָה עָלַי מִכָּל מַה שֶּׁאַתֶּם נוֹתְנִים, שֶׁהִיא עוֹשָׂה לִי שָׁלֹשׁ רְפוּאוֹת בְּכָל שָׁנָה, וְשֵׁשׁ מֵאוֹת חֲבִיּוֹת עוֹשָׂה לִי בְּכָל שָׁנָה. הָרִאשׁוֹנָה הִיא עוֹשָׂה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְהַשְּׁנִיָּה עוֹשָׂה מָאתַיִם, וְהַשְּׁלִישִׁית הִיא עוֹשָׂה מֵאָה, וַאֲנִי מוֹכְרָם בְּדָמִים הַרְבֵּה. מֶה עֲשָׂה? הִנִּיחָם וְיָרַד לוֹ. וְכָל הַשַּׁבָּח הַזֶּה בִּזְכוּת נִסּוּךְ הַיַּיִן שֶׁהָיָה קָרֵב עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ. בָּטֵל נִסּוּךְ הַיַּיִן, וְנִמְנְעוּ כָּל טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם.

אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁגָּלוּ לְבָבֶל, מָה עֶזְרָא אוֹמֵר לָהֶם: עֲלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיוּ מְבַקְּשִׁים, אָמַר לָהֶם עֶזְרָא: זַרְעֲתֶם הַרְבֵּה וְהֲבֵא מְעַט. אָכוֹל וְאֵין לְשָׂבְעָה, שָׁתוֹ וְאֵין לְשָׂכְרָה, לָבוֹשׁ וְאֵין

לְחֹם לוֹ, וְהַמִּשְׁתַּכֵּר מִשְׁתַּכֵּר אֶל צָרוֹר נָקוּב (חגי א, ו). זַרְעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט, מִשֶּׁבָּטֵל לֶחֶם הַפָּנִים. אָכוֹל וְאֵין לְשָׂבְעָה, מִשֶּׁבָּטֵל נִסּוּךְ הַמַּיִם. שָׁתוֹ וְאֵין לְשָׂכְרָה, מִשֶּׁבָּטֵל נִסּוּךְ הַיַּיִן. לָבוֹשׁ וְאֵין לְחֹם לוֹ, מִשֶּׁבָּטְלוּ בִּגְדֵי כְהֻנָּה. וְהַמִּשְׁתַּכֵּר אֶל צָרוֹר נָקוּב, מִשֶּׁבָּטְלוּ תְּמִידִים שֶׁל צִבּוּר. כָּל כָּךְ לָמָּה? שֶׁבָּטְלוּ הַקָּרְבָּנוֹת.

אָמַר הַנָּבִיא: כִּי תְאֵנָה לֹא תִפְרָח (חבקוק ג, יז). מִשֶּׁבָּטְלוּ הַבִּכּוּרִים. וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים (חבקוק ג, יז). מִשֶּׁבָּטְלוּ הַנְּסָכִים, כָּחַשׁ מַעֲשֵׂה זַיִת מִשֶּׁבָּטַל שֶׁמֶן הַמָּאוֹר, וּשְׂדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל וּשְׂדֵי בְּהֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל מִשֶּׁבָּטְלוּ הַבְּכוֹרוֹת. גְּזַר מִמְכְּלָה צֹאן מִשֶּׁבָּטְלוּ הַתְּמִידִים, וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים מִשֶּׁבָּטְלוּ הַפָּרִים שֶׁהָיוּ קְרֵבִין.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין לְךָ יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵל זֹעַם בְּכָל יוֹם (תהלים ז, יב). אָמַר רַבִּי זְעִירָא: הָרִאשׁוֹן קַיָּם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַאי: חֲצוּפָה הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא עוֹשָׂה פֵּרוֹת. בָּעוֹלָם הַזֶּה עָשָׂה שֶׁבַע שָׁנִים שְׁדוּפָה עַל יְדֵי עֲוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל שׁוֹמֵם (דניאל ט, כז). אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲזִיר לָהּ הַבְּרָכוֹת שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא (יחזקאל לו, ח).

סימן יד

וְעָשִׂיתָ מִזְבַּח מִקְטַר קְטֹרֶת. מַהוּ קְטֹרֶת? ק' קְדֻשָּׁה, ט' טָהֳרָה, ר' רַחֲמִים, ת' תִּקְוָה. אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְגוֹ' וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ. מָה עִסְקוֹ שֶׁל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת? כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכַלּוֹתָן, עָמַד מֹשֶׁה בִּקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה' (שמות לב, יא). וְנֶחְבַּט בַּקַּרְקַע עַד שֶׁנִּתְרַצָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה (שמות לב, יד). אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי כְּבָר נִתְרַצֵּיתָ. מִי מוֹדִיעַ לְבָאֵי עוֹלָם שֶׁאַתָּה נִתְרַצֵּיתָ לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, וְיִהְיוּ מַקְרִיבִין לִי קָרְבָּנוֹת בְּתוֹכוֹ, וַאֲנִי אֶקְבֵּל מֵהֶם.

אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם (במדבר כח, ד), שְׁנֵי תְּמִידִים אֵלּוּ בְּכָל יוֹם. וְאִם תֹּאמַר, יֵשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, הָאוֹכֵל בְּשַׂר אֲבִירִים וְדַם עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה (תהלים נ, יג), אִם אֶרְעַב לֹא אֹמַר לָךְ כִּי לִי תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ (תהלים נ, יב), כִּי לִי כָל חַיְתוֹ יָעַר (תהלים נ, י). אֶלָּא מִכָּל קָרְבְּנוֹתֵיהֶם אֵינִי רוֹצֶה אֶלָּא הָרֵיחַ וּכְאִלּוּ אֲכָלְתִּי וְשָׁתִיתִי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ (במדבר כח, ב). תֵּדַע לְךָ, שֶׁמִּזְבַּח הָעוֹלָה שֶׁהָיָה לַקָּרְבָּנוֹת, הָיָה נָתוּן בַּחוּץ. וּמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת שֶׁהָיָה לְרֵיחַ, נָתוּן בִּפְנִים. לְפִיכָךְ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה: וְעָשִׂיתָ מִזְבַּח מִקְטַר קְטֹרֶת.

סימן טו

וְעָשִׂית מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שֶׂמֶן וּקְטֹרֶת יְשַׂמַּח לֵב (משלי כז, ט). הַכָּתוּב הַזֶּה מְדַבֵּר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבְיִשְׂרָאֵל. כֵּיצַד? בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל אֶת הַקְּטֹרֶת בְּאוֹתָהּ מַחְתָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְנִכְנָס לִפְנֵי וְלִפְנִים בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי אֵשׁ (ויקרא טז, יב). מַה כְּתִיב שָׁם? וְנָתַן אֶת הַקְּטֹרֶת עַל הָאֵשׁ לִפְנֵי ה' וְכִסָּה עֲנַן הַקְּטֹרֶת (ויקרא טז, יג). מַהוּ וְכִסָּה? לְשׁוֹן מְחִילָה הוּא, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: כְּסִיתָ כָל חַטָּאתָם סֶלָה (תהלים פה, ג). וּכְשֶׁהָיָה עֲנַן הַקְּטֹרֶת מִתַּמֵּר וְעוֹלֶה וּפוֹנֶה לְמַעְלָה וְנַעֲשֶׂה כְּאֶשְׁכּוֹל, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי (שה"ש פה, ג). אִם נַעֲשָׂה כְּאֶשְׁכּוֹל, עֲנַן הַקְּטֹרֶת וְהָיָה מִתַּמֵּר וְעוֹלֶה, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְכַּפֵּר לְיִשְׂרָאֵל וְשֶׁנִּתְקַבְּלוּ מַעֲשָׂיו. וְאִם לֹא כִּסָּה עֲנַן הַקְּטֹרֶת, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִסָּה עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת (ויקרא טז, יג). נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל וְכָל יִשְׂרָאֵל מַרְתִּיתִים בְּשָׁעָה שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לִפְנֵי וְלִפְנִים, עַד שֶׁהָיָה יוֹצֵא מִשָּׁם בְּשָׁלוֹם. כֵּיוָן שֶׁהָיָה יוֹצֵא, הָיְתָה שִׂמְחָה גְּדוֹלָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְקַבֵּל בְּרָצוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂמֶן וּקְטֹרֶת יְשַׂמַּח לֵב (משלי כז, ט).

שֶׂמֶן, זֶה כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וּקְטֹרֶת אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ רוֹאִין עֲנַן הַקְּטֹרֶת שֶׁהָיָה מִתַּמֵּר וְעוֹלֶה וְהָיוּ שְׂמֵחִים. הֱוֵי, שֶׂמֶן וּקְטֹרֶת יְשַׂמַּח לֵב. וּמְדַבֵּר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: מִכֻּלְּכֶם אֵין לִי אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבַדֵּל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים (דה"א כג, יג). וַאֲנִי שָׂמַחְ בּוֹ. וּקְטֹרֶת, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁאַתֶּם מַקְרִיבִין, אֵין חָבִיב עָלַי כַּקְּטֹרֶת. תֵּדַע, שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן לְצָרְכֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. כֵּיצַד? הַחַטָּאת הָיְתָה בָּאָה עַל הַחֵטְא, וְהָאָשָׁם כֵּן. הָעוֹלָה בָּאָה עַל הָרִהוּר הַלֵּב. הַשְּׁלָמִים אֵינָן בָּאִין אֶלָּא לְכַפָּרָה, שֶׁהֵן בָּאִין עַל מִצְוַת עֲשֵׂה. אֲבָל הַקְּטֹרֶת, אֵינָהּ בָּאָה לֹא עַל הַחֵטְא וְלֹא עַל הֶעָוֹן וְלֹא עַל הָאָשָׁם, אֶלָּא עַל הַשְּׂמָחָה, הֱוֵי, שֶׂמֶן וּקְטֹרֶת יְשַׂמַּח לֵב.

חֲבִיבָה הַקְּטֹרֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי דָּוִד נִתְאַוָּה לְהַקְטִיר קְטֹרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלוֹת מֵחִים אַעֲלֶה לָךְ עִם קְטֹרֶת אֵילִים אֶעֱשֶׂה בָקָר וְגוֹ' (תהלים סו, טו). וְכֵן אַתָּ מוֹצֵא, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּבְּחוּ קָרְבָּנוֹת בָּעוֹלָם כְּקָרְבָּנוֹת הַנְּשִׁיאִים. וְלָמָּה? שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין קְטֹרֶת תְּחִלָּה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶם. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּקָרְבָּנוֹ, כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת (במדבר ז, יד), וְאַחַר כָּךְ פַּר אֶחָד (במדבר ז, טו). וּלְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁבֵּחַ קָרְבָּן שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן זֶה קָרְבַּן פְּלוֹנִי, זֶה קָרְבַּן פְּלוֹנִי, לוֹמַר שֶׁעָרַב לְפָנָיו וְהוּא מְשַׁבְּחָן. וְכֵן אַתָּ מוֹצֵא בְּאָחָז, שֶׁבִּטֵּל אֶת הַתּוֹרָה וְחָתַם בְּתֵי הַסְּפָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: צוֹר

תְּעוּדָה חֲתוּם תּוֹרָה בְּלִמְדֵי (ישעיה ח, טז). וְעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה וְהִרְבָּה לְהַכְעִיס. וּכְשֶׁמָּנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל מַעֲשָׂיו, אָמַר: אֲוַותֵּר לְכָל אֵלּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם סָגְרוּ דַּלְתוֹת הָאוּלָם וַיִּכְבּוּ אֶת הַנֵּרוֹת וּקְטֹרֶת לֹא הִקְטִירוּ וְעֹלָה לֹא הֶעֱלוּ בַקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וַיְהִי קֶצֶף ה' עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם וַיִּתְּנֵם לְזַעֲוָה לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כַּאֲשֶׁר אַתֶּם רֹאִים בְּעֵינֵיכֶם, וְהִנֵּה נָפְלוּ אֲבוֹתֵינוּ בֶּחָרֶב וּבָנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ וְנָשֵׁינוּ בַּשְּׁבִי עַל זֹאת (דה"ב כט ז, ט). מַהוּ עַל זֹאת? עַל הַקְּטֹרֶת.

רְאֵה כַּמָּה חָבִיב הַקְּטֹרֶת, שֶׁעַל יְדֵי הַקְּטֹרֶת נֶעְצְרָה הַמַּגֵּפָה. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קְטֹרֶת, וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ אֶל תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף בָּעָם (במדבר יז יא, יב). מַהוּ הֵחֵל? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, הָיָה הַמַּלְאָךְ נוֹטֵל עַל סֵדֶר מִרְקָחוֹת, וְלֹא הָיָה מַנִּיחַ לֹא מֵת בֵּין הַחַיִּים וְלֹא חַי בֵּין הַמֵּתִים, אֶלָּא עַל סֵדֶר, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: הֵחֵל הַנֶּגֶף בָּעָם. וּכְמָה דְּאַתְּ אָמַר: מֵהָחֵל חֲרְמֵשׁ בַּקָּמָה (דברים טז, ט),

כְּשֵׁם שֶׁהַקּוֹצֵר קוֹצֵר עַל הַסֵּדֶר. מִיָּד וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וְגוֹ'. מָצָא לַמַּלְאָךְ עוֹמֵד וּמְחַבֵּל, עָמַד אַהֲרֹן כְּנֶגְדּוֹ וְלֹא הָיָה מַנִּיחוֹ לְחַבֵּל, אֶלָּא וַיַּעֲמֹד בֵּין הַמֵּתִים (במדבר יז, יג). אָמַר לוֹ לְאַהֲרֹן: הַנִּיחֵנִי וְאֶעֱשֶׂה שְׁלִיחוּתִי. אָמַר לוֹ אַהֲרֹן: מֹשֶׁה שְׁלָחַנִי, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלָחֶךָ, וַהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמֹשֶׁה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֶלֶךְ אֶצְלָם. לֹא הִשְׁגִּיחַ הַמַּלְאָךְ, עַד שֶׁעָצְרוֹ אַהֲרֹן בְּמָתְנָיו וְהוֹלִיכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשָׁב אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה (במדבר יז, טו).

מַהוּ וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה? אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שֶׁנָּטַל לַמַּלְאָךְ וַעֲצָרוֹ. לְפִיכָךְ כְּשֶׁבָּא מֹשֶׁה לִפְטֹר מִן הָעוֹלָם, אָמַר: בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם (דברים לג, יא). בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ, יְהֵא בָּרִיךְ יָתֵהּ חֵילָא. וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה, בַּקְטֹרֶת שֶׁהָיָה בְיָדוֹ שֶׁכִּפֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר (במדבר יז, יב). מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו, שֶׁגִּפֵּף אֶת הַמַּלְאָךְ וַעֲצָרוֹ.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כְּשֶׁרָאָה אַהֲרֹן לַמַּלְאָךְ מַתְרִיס כְּנֶגְדּוֹ, נָתַן מַחְתָּה עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ (דברים לג, י). לְהוֹדִיעֲךָ כַּמָּה קְטֹרֶת חֲבִיבָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר: תֵּדַע לְךָ, שֶׁנַּעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן וְכָל כֵּלָיו וְשִׁחַט אֶת הַקָּרְבָּנוֹת וְהִקְרִיב וְעָרַךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְסִדֵּר אֶת הַשֻּׁלְחָן וְאֶת הַמְּנוֹרָה וְאֶת הַכֹּל, וְלֹא יָרְדָה שְׁכִינָה עַד שֶׁהִקְרִיבוּ אֶת הַקְּטֹרֶת. מִנַּיִן? דִּכְתִיב: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַּנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו (שה"ש ד, טז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי קְטֹרֶת הֱיִיתֶם מִתְכַּפְּרִים. וְאַף לֶעָתִיד לָבֹא כֵּן, עֹלוֹת מֵחִים אַעֲלֶה לָךְ עִם קְטֹרֶת אֵילִים אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם עַתּוּדִים סֶלָה (תהלים סו, טו).

כי תשא

סימן א

יִלַּמְּדֵנוּ, רַבֵּנוּ, כַּמָּה תְּרוּמוֹת הָיוּ תוֹרְמִין יִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: שָׁלֹשׁ תְּרוּמוֹת תּוֹרְמִין, בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר וּבְנִיסָן וּבֶאֱלוּל. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר וּבְנִיסָן, הָיְתָה תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה נִגְבֵּית, וְהָיוּ בָּאִין הַכֹּהֲנִים וּמְכַפְּרִין עַל עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל מִן הַשְּׁקָלִים שֶׁהָיוּ שׁוֹקְלִין. לָמָּה? כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עֲסוּקִים בְּמַתְּנוֹתֵיהֶן. וְהָיוּ מַתְחִילִין לִגְבוֹת מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר וְתוֹרְמִין בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן. וְלָמָּה מַתְחִילִין בַּאֲדָר וְתוֹרְמִין בְּנִיסָן? שֶׁלֹּא לִדְחֹק עַל יִשְׂרָאֵל. וְהָיוּ מַזְהִירִין אֶת יִשְׂרָאֵל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ.

אָמַר שְׁלֹמֹה: דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק וְאֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה (משלי טו, יט). בְּעֵשָׂו הָרָשָׁע הַכָּתוּב מְדַבֵּר, כְּשֵׁם שֶׁמְּשׂוּכָה שֶׁל קוֹצִים מִתְחַדֶּקֶת בִּבְגָדָיו שֶׁל אָדָם, אַף מְפַשֵּׂר אוֹתָה מִכָּאן וּמִתְחַדֶּקֶת מִמָּקוֹם אַחֵר, כָּךְ מַלְכוּת עֵשָׂו גּוֹבָה אֶת הָאַרְנוֹן מִיִּשְׂרָאֵל. עַד שֶׁלֹּא תִּגָּבֶה, הֲרֵי הַגֻּלְגֹּלֶת בָּאָה. וְעַד שֶׁהִיא נִגְבֵּית, בָּאִין לְעֶסֶק טֵרוּפִין. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא וְאֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה (משלי טו, יט). כְּבוּשָׁה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל.

מַשְׁמִיעִין בְּאֶחָד בַּאֲדָר, וְנִגְבֵּית בְּרֹאשׁוֹן שֶׁל נִיסָן. וְכַמָּה הָיוּ גּוֹבִין? מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. וְכַמָּה הוּא? חֲצִי הַסֶּלַע. וְלֹא הָיְתָה נִגְבֵּית אֶלָּא לְכַפָּרַת יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ לוֹקְחִין מֵהֶן תְּמִידִין, לְפִי שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּל מִנְיָן שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִמְנוֹת שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן חָסְרוֹן, וְהִתְקִין לָהֶם אֶת הַשְּׁקָלִים רְפוּאָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן כַּפָּרָה, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם נֶגַע בִּפְקֹד אֹתָם.

סימן ב

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׂרֵרְךָ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג (שה״ש ז, ג). שְׂרֵרְךָ, זֶה סַנְהֶדְרִין. וְלָמָּה נִקְרְאוּ שְׂרֵר. מָה הַשַּׂר הַזֶּה נָתוּן בְּאֶמְצָעִיתוֹ שֶׁל אָדָם, כָּךְ סַנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית שֶׁהִיא בְּאֶמְצַע בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. מָה הַשַּׂר הַזֶּה כָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק נָתוּן בְּמֵעֵי אִמּוֹ, פִּיו סָתוּם וּמִן הַשַּׂר הוּא אוֹכֵל, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵין אוֹכְלִין אֶלָּא מִסַּנְהֶדְרִין, לְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ כַּשַּׂר. אַגַּן. מָה אַגַּן עָגֹל,

אַף כָּךְ סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה. הַסַּהַר, שֶׁדּוֹמָה לַסּוֹחֵר, מָה הַסּוֹחֵר כָּל דָּבָר שֶׁאַתָּה צָרִיךְ אַתָּה מוֹצֵא בּוֹ, כָּךְ סַנְהֶדְרִין מְטַהֲרִין וּמְטַמְּאִין, פּוֹסְלִין וּמַכְשִׁירִין, מַתִּירִים וְאוֹסְרִים. אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג. שֶׁאִם הֶצְרִךְ אֶחָד מֵהֶן לָצֵאת לְצָרְכּוֹ, רוֹאִין אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, יוֹצֵא. וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא. בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים (שה״ש ז, ג). מָה עֲרֵמָה זוֹ יֵשׁ בָּהּ מִחְיָה לָעוֹלָם, אַף סַנְהֶדְרִין בִּזְכוּתָן הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד. דָּבָר אַחֵר, רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים, זוֹ תּוֹרַת כֹּהֲנִים, שֶׁכֻּלָּהּ כַּפָּרַת חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, חַטָּאת הִיא, אָשָׁם הוּא, וְהוּא נָתוּן בְּאֶמְצָעָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְכֻלָּן חַטָּאוֹת, כְּמוֹ בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: לָמָּה נִמְשְׁלָה בַּחִטִּים? מָה חִטִּים אֵלּוּ עוֹלוֹת בְּמִדָּה, כָּךְ הָיוּ עוֹלִין בְּמִנְיָן הַזְּקֵנִים וְהַתַּלְמִידִים וַחֲכָמִים וְהַחֲסִידִים. מִנַּיִן?

בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים. אָמַר רַב אִידִי: וַהֲלֹא עֲרֵמַת שֶׁל אִסְטְרוֹבְלִין יָפָה מִשֶּׁל חִטִּים, וְכָאן הוּא אוֹמֵר עֲרֵמַת חִטִּים, אָמַר לוֹ: אֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד עַל אִסְטְרוֹבְלִין בִּלֹא חִטִּים, לְכָךְ נֶאֱמַר: עֲרֵמַת חִטִּים.

סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים (שה״ש ז, ג). וְכִי יֵשׁ אָדָם סָג שָׁדֵהוּ בַּשּׁוֹשַׁנִּים. דֶּרֶךְ הָעוֹלָם גּוֹדְרִים שְׂדוֹתֵיהֶם בְּקוֹצִים וּבְדַרְדָּרִים בְּשִׂיחִין וּבְסַגְיָנִין. וּמַה הוּא סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים? אֵלּוּ מִצְוֹת הָרַכּוֹת כַּשּׁוֹשַׁנִּים. כֵּיצַד? הָיָה מִתְאַוֶּה לִרְאוֹת עַצְמוֹ בְּתוֹךְ חֻפָּתוֹ, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ יוֹם בָּעוֹלָם חָבִיב מִמֶּנּוּ, שֶׁהוּא שִׂמְחַ עִם אִשְׁתּוֹ. מָה עָשָׂה? הוֹצִיא הוֹצָאוֹת הַרְבֵּה, הִצִּיעַ חֻפָּתוֹ, בָּא לְהִזָּקֵק עִמָּהּ. אָמְרָה לוֹ: כְּשׁוֹשַׁנָּה אֲדֻמָּה רָאִיתִי, פֶּרֶשׁ הֵימֶנָּה. זֶה הוֹפֵךְ פָּנָיו לְכָאן, וְזוֹ הוֹפֶכֶת פָּנֶיהָ לְכָאן. מִי הִפְרִישׁוֹ מִמֶּנָּה? אֵי זֶה נָחָשׁ עָקָצוֹ, אֵי זֶה עַקְרָב הִזִּיקוֹ, אֵי זֶה נָחָשׁ עָקָצוֹ, אֵי זֶה עַקְרָב הִזִּיקוֹ, אֵי זֶה גֶּדֶר בֵּינֵיהֶם, אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁאָמְרָה וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב (ויקרא יח, יט). לְכָךְ כְּתִיב סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים.

זֶה יִתְּנוּ. בֹּא וּרְאֵה חִבָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲבֵרוֹתֵיהֶן מְבִיאִין לִידֵי מַעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת. וְאִם עֲבֵרוֹתֵיהֶן כָּךְ, זְכֻיּוֹתֵיהֶן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב אֶת יוֹסֵף אֵצֶל אֶחָיו, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ, וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא, וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ (בראשית לז יט, כ). הִשְׁלִיכוּהוּ לַבּוֹר. אָמְרוּ נֹאכַל וְנִשְׁתֶּה, וְאַחַר כָּךְ נַעֲלֵהוּ וְנַהַרְגֵהוּ. אָכְלוּ וְשָׁתוּ, בָּאוּ לְבָרֵךְ. אָמַר לָהֶם יְהוּדָה: אָנוּ מְבַקְּשִׁין לַהֲרֹג נֶפֶשׁ וּנְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ, אֵין אָנוּ מְבָרְכִין אֶלָּא מְנַאֲצִין. עַל זֶה נֶאֱמַר: וּבִצַּע בֵּרַךְ, נִאֵץ ה׳ (תהלים י, ג). לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל תְּהִי בוֹ (בראשית לז, כז).

וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם (בראשית לז, כה). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם: יְשִׁיבָה אַחַת שָׁיְשְׁבוּ הַשְּׁבָטִים בְּעֵצָה אַחַת לִמְכֹּר אֶת יוֹסֵף, כִּלְכְּלָה אֶת הָעוֹלָם שֶׁבַע שָׁנִים בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן. אִם עֲבֵרוֹתֵיהֶן כִּלְכְּלָה וְהֶעֱמִיד אֶת הָעוֹלָם, זְכֻיּוֹתֵיהֶן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְאַף כָּאן, מִי גָּרַם לַשְּׁבָטִים בְּפָרָשַׁת שִׁקָּלִים שֶׁיִּתְּנוּ כֹּפֶר נַפְשׁוֹתֵיהֶן, מַעֲשֶׂה הָעֶגֶל. וְאִם חֲטָאָה גְּדוֹלָה שֶׁעָשׂוּ, גְּרָמָה לִמְצָוָה וְלִזְכוּת. מִצּוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

סימן ג

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא: מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכֵל, וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵיֶנֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן (קהלת ה, יא). אָמְרוּ לוֹ לִשְׁלֹמֹה: אִלּוּ אַחֵר אָמַר הַפְּסוּק הַזֶּה, הָיִינוּ שׁוֹחֲקִין עָלָיו. אַתָּה שֶׁכָּתוּב בְּךָ וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם (מלכים א ה, יא), תֹּאמַר, מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכֵל. אֵין הַדָּבָר

כָּךְ. שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא רָעֵב, אֲכַל קְמָעָא, שְׂנָתוֹ מִתְנַדֶּדֶת מִמֶּנּוּ. אֲכַל הַרְבֵּה, שְׂנָתוֹ מְתוּקָה. אָמַר לָהֶם: אֵינִי מְדַבֵּר אֶלָּא בַּצַּדִּיקִים וּבַעֲמֵלֵי תּוֹרָה. כֵּיצַד? אָדָם שֶׁכָּל שְׁנוֹתָיו שִׁלְשִׁים שָׁנָה, וּמֵעֶשֶׂר שָׁנִים וְאֵילַךְ הוּא עָמֵל בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וּמֵת לִשְׁלשִׁים שָׁנָה. וְאָדָם אַחֵר חָיָה שְׁמוֹנִים שָׁנָה, וּמֵעֶשֶׂר שָׁנִים וְאֵילַךְ עָמֵל בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת עַד שֶׁמֵּת. אַתְּ אוֹמֵר, הוֹאִיל וְלֹא יָגַע הָרִאשׁוֹן אֶלָּא עֶשְׂרִים שָׁנָה בַּתּוֹרָה, וְזֶה שֶׁיָּגַע שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְבֶּה לָזֶה שָׂכָר יוֹתֵר מִמִּי שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה עֶשְׂרִים שָׁנָה. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכַל, שֶׁיִּכּוֹל בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה לוֹמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִלּוּלֵי שֶׁסִּלַּקְתַּנִי מִן הָעוֹלָם בַּחֲצִי יָמַי, הָיִיתִי מַאֲרִיךְ שְׁנִים וּמַרְבֶּה בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכַל. שֶׁמַּתַּן שְׂכָרוֹ שֶׁל זֶה כְּמַתַּן שְׂכָרוֹ שֶׁל זֶה.

תֵּדַע, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה שִׁמֵּשׁ אֶת יְשׁוּעָאל בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְחָיָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. וּשְׁמוּאֵל כָּל יְמֵי חַיָּיו שְׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים, וְסָבַל מַשָּׂאָן וְטָרְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּשְׁקָלָן הַכָּתוּב כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ (תהלים צט, ו). הֲוֵי, מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכַל וְגוֹ'.

אָמַר רַבִּי לֵוִי: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים לִמְלַאכְתּוֹ. עִם שֶׁהֵן עוֹשִׂין, נָטַל הַמֶּלֶךְ אֶחָד מֵהֶן וְטִיֵּל עִמּוֹ. לְעֶרֶב בָּאוּ הַפּוֹעֲלִין לִטֹּל שְׂכָרָן. בָּא אוֹתוֹ פּוֹעֵל שֶׁטִּיֵּל עִם הַמֶּלֶךְ לִטֹּל עִמָּהֶן שְׂכָרוֹ. שֶׁמָּא יָכוֹל הַמֶּלֶךְ לוֹמַר לוֹ אַתָּה לֹא עָשִׂיתָ עִמָּהֶם אֶלָּא שְׁתֵּי שָׁעוֹת, טֹל כְּפִי מַה שֶּׁעָשִׂיתָ. אַף הוּא יָכֹל לוֹמַר לַמֶּלֶךְ, אִלּוּלֵי אַתָּה שֶׁבִּטַּלְתַּנִי וְטִיַּלְתַּנִי עִמְּךָ הָיָה שְׂכָרִי מֻרְבֶּה. וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. הַמֶּלֶךְ, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהַפּוֹעֲלִין, אֵלּוּ עֲמֵלֵי הַתּוֹרָה. מִי שֶׁיָּגַע בַּתּוֹרָה חֲמִשִּׁים שָׁנָה, וּמִי שֶׁיָּגַע בַּתּוֹרָה עֶשְׂרִים אוֹ שִׁלשִׁים, יָכוֹל לוֹמַר: אִלּוּלֵי שֶׁסִּלַּקְתַּנִי, הָיִיתִי עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. לְפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה: אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכַל, שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שָׁוֶה.

אָמְרוּ לוֹ: וַהֲרֵי אָמַרְתָּ וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן, מַה הוּא, וַדַּאי מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן. שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא שָׂבֵעַ, הַמַּאֲכָל מְבִיאֵהוּ לִידֵי שֵׁנָה. אָמַר לָהֶם: בַּעֲשִׁירֵי תּוֹרָה אֲנִי מְדַבֵּר וְלֹא בַּעֲשִׁירֵי מָמוֹן. כֵּיצַד? הָיָה אָדָם גָּדוֹל וְעָשִׁיר בַּתּוֹרָה לִמֵּד תַּלְמִידִים הַרְבֵּה וְרִבֵּץ תּוֹרָה בָּרַבִּים וְשָׂבַע מִן הַתּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵת, אֵין הַתַּלְמִידִים שֶׁהֶעֱמִיד מַנִּיחִין לוֹ לִישׁוֹן, אֶלָּא יוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין תַּלְמִידָיו בַּתּוֹרָה וּבַתַּלְמוּד וּבַהֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת, וְאוֹמְרִים תַּלְמִידָיו הֲלָכוֹת וּשְׁמוּעוֹת מִשְׁמוֹ וּמַזְכִּירִין שְׁמוֹ בְּכָל שָׁעָה, וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִישׁוֹן בַּקֶּבֶר.

וְכֵן אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, וְכֵן אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי: אֵין תַּלְמִידָיו מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִישׁוֹן בַּקֶּבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים (שה"ש ז, י). הֲוֵי וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן. וְכֵן מֹשֶׁה לִמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְהִדְרִיכָן לַמִּצְוֹת, וְנָתַן לָהֶם

סִדְרֵי תּוֹרָה וּפָרָשִׁיּוֹת שֶׁקּוֹרְאִים בָּהֶן בְּכָל שַׁבָּת וּבְכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ וּבְכָל מוֹעֵד, וְהֵם מַזְכִּירִים אוֹתוֹ בְּכָל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה.
וּבְפָרָשַׁת שְׁקָלִים. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֹשֶׁאֲנִי מֵת אֵין אֲנִי נִזְכָּר. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַייֶּיךָ, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה עוֹמֵד עַכְשָׁו וְנוֹתֵן לָהֶם פָּרָשַׁת שְׁקָלִים וְאַתָּה זוֹקֵף אֶת רֹאשָׁן, כָּךְ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתָהּ לְפָנַי, כְּאִלּוּ אַתְּ עוֹמֵד שָׁם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְזוֹקֵף אֶת רֹאשָׁן. מִנַּיִן? מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ. שָׂא אֶת רֹאשׁ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא כִּי תִשָּׂא.

סימן ד

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לוֹ בֵּאלֹהִים סֶלָה (תהלים ג, ג). רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי וְרַבָּנָן. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי פָּתַר קְרָא בְּדוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל. רַבִּים, אֵלּוּ דוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל שֶׁהָיוּ רַבִּים בַּתּוֹרָה. אֹמְרִים לְנַפְשִׁי, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לְדָוִד: אָדָם שֶׁשָּׁבָה אֶת הַכִּבְשָׁה וְהָרַג אֶת הָרוֹעֶה וְהִפִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, יֵשׁ לוֹ תְּשׁוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין יְשׁוּעָתָה לוֹ בֵּאלֹהִים סֶלָה.
וְאַתָּה ה' (תהלים ג, ד). אָמַר דָּוִד: וְאַתָּה רִבּוֹן הָעוֹלָם הִסְכַּמְתָּ בְּתוֹרָתְךָ עִמָּהֶם וְאָמַרְתָּ, מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת (ויקרא כ, י), מָגֵן בַּעֲדִי (תהלים ג, ד), בִּזְכוּת אֲבוֹתַי. כְּבוֹדִי (תהלים ג, ד), שֶׁהֶחֱזַרְתַּנִי לְמַלְכוּתִי, וּמֵרִים רֹאשִׁי (תהלים ג, ד), שֶׁהָיִיתִי חַיָּב הֲרֵמַת רֹאשׁ, וְנָתַתָּ לִי תִּלּוּי רֹאשׁ עַל יְדֵי נָתָן הַנָּבִיא, שֶׁאָמַר גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת (ש"ב יב, יג).
וְרַבָּנָן פַּתְרִין קְרָא בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם. רַבִּים, אֵלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן: הוֹי הֲמוֹן עַמִּים רַבִּים (ישעיה יז, יב), שֶׁאוֹמְרִין לְיִשְׂרָאֵל: אֻמָּה שֶׁשָּׁמְעָה בְּסִינַי אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים (שמות כ, ב-ג), וּלְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם אָמְרוּ לָעֵגֶל אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ד), יֵשׁ לָהֶם תְּשׁוּעָה. אֵין יְשׁוּעָתָה לוֹ בֵּאלֹהִים סֶלָה. וְאַתָּה ה' מָגֵן בַּעֲדִי. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: רִבּוֹן הָעוֹלָם, וְאַתָּה הִסְכַּמְתָּ עִמָּהֶם וְאָמַרְתָּ, זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם (שמות כב, יט), מָגֵן בַּעֲדִי, בִּזְכוּת אָבוֹת. כְּבוֹדִי, שֶׁהִשְׁרִיתָ שְׁכִינָתְךָ בְּתוֹכֵנוּ וְאָמַרְתָּ, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח). וּמֵרִים רֹאשִׁי, תַּחַת שֶׁהָיִינוּ חַיָּבִין לְךָ הֲרֵמַת רֹאשׁ, נָתַתָּ לָנוּ תִּלּוּי רֹאשׁ עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ.
רַבִּי יַעֲקֹב בַּר יוֹחַאי בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן פָּתַח: וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ (ישעיה ב, ט). וַיִּשַּׁח אָדָם, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּנָה צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם (יחזקאל לד, לא). וַיִּשְׁפַּל אִישׁ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה (במדבר יב, ג). אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹן הָעוֹלָם, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁשָּׁחוּ יִשְׂרָאֵל לָעֵגֶל וְהִשְׁפַּלְתִּי אוֹתִי, וְאַל תִּשָּׂא לָהֶם (ישעיה ב, ט). וְאָמַר לוֹ: תִּשָּׂא לָהֶם. אָמַר לוֹ: כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

סימן ה

כִּי תִשָּׂא. רַבִּי יוֹנָה פָּתַח: כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח). מַטְרוֹנָה אַחַת שָׁאֲלָה אֶת רַבִּי יוֹסִי בַּר חֲלַפְתָּא: לְכַמָּה יָמִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ. אָמַר לָהּ: לְשִׁשָּׁה יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' (שמות כ, יא). אָמְרָה לוֹ: וּמִן אוֹתָהּ שָׁעָה מָה עוֹשֶׂה בְּכָל יוֹם. אָמַר לָהּ: מְזַוֵּג זִוּוּגִים וּמַעֲשִׁיר לָזֶה וּמוֹרִישׁ לָזֶה. אָמְרָה לוֹ: וְאַף אֲנִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת כֵּן. כַּמָּה עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת יֵשׁ לִי, אֲנִי מְזַוְּגָן בְּלַיְלָה זוֹ. מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה מִן אוֹתָהּ שָׁעָה עַד הַיּוֹם, אֲנִי אֶעֱשֶׂה בְּשָׁעָה קַלָּה. אָמַר לָהּ: אִם קַלָּה בְּעֵינַיִךְ, קָשָׁה הִיא לְפָנָיו כִּקְרִיעַת יַם סוּף, דִּכְתִיב: אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה וְגוֹ' (תהלים סח, ז).

הִנִּיחָהּ רַבִּי יוֹסִי וְהָלַךְ לוֹ. הָלְכָה לָהּ. מָה עָשְׂתָה? נָטְלָה אֶלֶף עֲבָדִים וְאֶלֶף שְׁפָחוֹת וְהֶעֱמִידָתָן שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת, וְאָמְרָה: יִשָּׂא פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וּפְלוֹנִית תִּשָּׂא פְּלוֹנִי. זִוְּגָה אוֹתָן בְּלַיְלָה אֶחָת. בְּצַפְרָא אִתְוון לְגַבָּהּ, דֵּין עֵינֵהּ שְׁמִיט, דֵּין רֵישֵׁהּ פְּצִיעַ, דֵּין רַגְלֵהּ תְּבִירָא. דֵּין אָמַר: לֵית אֲנָא בָּעֵי לְהָדָא. וְהָדָא אָמְרָה: לֵית אֲנָא בָּעְיָא לְדֵין. שְׁלְחָה וְהֵבִיאָה אֶת רַבִּי יוֹסִי: אָמְרָה לֵהּ: מְעִידָה אֲנִי שֶׁאֱלֹהֵיכֶם אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת, שֶׁכָּל מַה שֶּׁאָמַרְתָּ יָפֶה אָמַרְתָּ. אָמַר לָהּ: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְזַוְּגָן בְּעַל כָּרְחָן וְקוֹשֵׁר קוֹלָר בְּצַוָּאר זֶה וּמְבִיאוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וּמְזַוֵּג לָזוֹ בְּסוֹף הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת (תהלים סח, ז).

מַה הוּא בַּכּוֹשָׁרוֹת? דְּלָא בָּעֵי, בָּכֵי, וּדְבָעֵי, אָמַר שִׁירָה. הֲוֵי, בַּכּוֹשָׁרוֹת. וּמַעֲלֶה לָזֶה, וּמוֹרִיד לָזֶה בְּסֶלָּמוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח).

רַבִּי יוֹנָה בּוֹצְרֵי וְרַבָּנָן פַּתְרִין קְרָא בְּאַהֲרֹן בִּלְשׁוֹן זֶה הֶשְׁפֵּל וּבִלְשׁוֹן זֶה הַגְבֵּהּ. בִּלְשׁוֹן זֶה הֶשְׁפֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֻׁלְיכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה (שמות לב, כד). וּבִלְשׁוֹן זֶה הַגְבֵּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו (ויקרא ו, יג). רַבִּי יוֹנָה פָּתַר קְרָא בִּלְשׁוֹן זֶה הַגְבֵּהוּ, וּבִלְשׁוֹן זֶה הֶשְׁפִּלוּ. בִּלְשׁוֹן זֶה הֶשְׁפֵּל, כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ (שמות לב, א). וּבִלְשׁוֹן זֶה הַגְבֵּהוּ, זֶה יִתְּנוּ (שמות ל, יג). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי (משלי יד, לד). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת (משלי יד, לד). הֲנָיָה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִים, שֶׁהֵן חוֹזְרִין וּמְשַׁעְבְּדִים בָּהֶם.

רַבִּי נְחוּנְיָה בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר: צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת, חֶסֶד שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, חַטָּאת הוּא לְיִשְׂרָאֵל. מִמִּי אַתְּ לָמֵד? מִן מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב הָיָה נֹקֵד (מלכים ב ג, ד). מַהוּ נֹקֵד? רוֹעֶה. וְהֵשִׁיב לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֵאָה אֶלֶף כָּרִים וּמֵאָה אֶלֶף אֵילִים צֶמֶר (מלכים ב ג, ד). מַהוּ אֵילִים צֶמֶר? רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר פְּרוֹבַטְיָא. מָה עָשָׂה? כִּנֵּס כָּל אִסְטְרוֹלוֹגִין שֶׁלּוֹ, אָמַר לוֹ: לֵית אַתּוּן אָמְרִין לִי מַה דֵּין.

אֲנָא עָבֵד קְרֵבָא עִם כָּל אֻמָּה וְגָלֶה לְהוֹן. וְכַד אֲנָא עָבֵד קְרָבָא עִם יְהוּדָאֵי, נַצְחִין לִי. אֲמַרוּ לֵהּ: חַד סָב הֲוָה לְהוֹן וּשְׁמֵהּ אַבְרָהָם, וְאִתְיְהִיב לֵהּ לְמֵאָה שְׁנִין בַּר יְחִידָאִי וְקָרְבֵהּ. אֲמַר לְהוֹן: וְקָרְבֵהּ לְגַמְרֵהּ. אֲמַרוּ לֵהּ: לָא. אֲמַר לְהוּ: וְהָא קָרְבֵהּ וְלָא גַּמְרֵהּ וּמִתְעֲבֵד לְהוֹן נִסִּין. אִלּוּ קָרְבֵהּ וְגַמְרֵהּ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּכְדוֹן בָּרָא בּוּכְרָא אִית לִי דְּעָתִיד לְמִמְלִיךְ תְּחוֹתַי, אֶלָּא אֲנָא מַקְרִיב לֵהּ, דִּלְמָא מִתְעֲבֵד לָן נִסִּין. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל הַחוֹמָה וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל (מלכים ב ג, כז).

חַמָּה כְּתִיב, מִשְׁתַּחֲוֶה לַחַמָּה. מִיָּד וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל (מלכים ב ג, כז). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אֵין מַכִּירִין כְּבוֹדִי, לְפִיכָךְ הֵם מוֹרְדִין בִּי. וְאַתֶּם מַכִּירִין כְּבוֹדִי וּמוֹרְדִין אַתֶּם בִּי.

אָמַר רַבִּי מָנִי: אִלּוּלֵי זְכוּת אִשְׁתּוֹ שֶׁל עוֹבַדְיָהוּ, כְּבָר כָּלוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע לֵאמֹר (מלכים ב ד, א).

רַב הוּנָא אָמַר: צְדָקָה וְחֶסֶד שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, מְסֻכָּן הוּא לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל כְּאַרְסָהּ שֶׁל נָחָשׁ. מִמִּי אַתְּ לָמֵד, מִבִּרְאַדַךְ בַּלְאֲדָן, שֶׁהָיָה לָמוּד בְּכָל יוֹם לֶאֱכֹל בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת וְיָשֵׁן עַד תֵּשַׁע. כֵּיוָן שֶׁחָזַר גַּלְגַּל חַמָּה בִּימֵי חִזְקִיָּה, יָשַׁן לוֹ. וְעָמַד וּמָצָא שֶׁהוּא שַׁחֲרִית. בִּקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת כָּל עֲבָדָיו. אָמַר לָהֶם: הִנַּחְתֶּם אוֹתִי לִישֹׁן כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה. אֲמַרוּ לֵהּ: יוֹמָא הוּא דַּהֲדַר. אָמַר לְהוּ: וְאֵי זֶה אֱלוֹהַּ הֶחֱזִירוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אֱלֹהָיו שֶׁל חִזְקִיָּהוּ. אָמַר לָהֶם: וְכִי יֵשׁ אֱלוֹהַּ גָּדוֹל מֵאלֹהַי. אָמְרוּ לוֹ: אֱלֹהָיו שֶׁל חִזְקִיָּהוּ גָּדוֹל מִכָּל אֱלֹהוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. מִיָּד, בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל חִזְקִיָּהוּ וגו' (מלכים ב כ, יב). וְכָתַב: שָׁלוֹם לְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ, וְשָׁלוֹם לִירוּשָׁלַיִם, וְשָׁלוֹם לֵאלוֹהַּ הַגָּדוֹל. לְאַחַר שֶׁיִּצְאוּ הַסְּפָרִים לֹא נִתְיַשֵּׁב עַל דַּעְתּוֹ, אָמַר: לֹא עָשִׂיתִי כַּהֹגֶן, שֶׁהִקְדַּמְתִּי שָׁלוֹם חִזְקִיָּהוּ וְעִירוֹ לְשָׁלוֹם אֱלוֹהַּ הַגָּדוֹל. עָמַד מִכִּסְאוֹ וּפָסַע שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת וְהֶחֱזִיר אֶת הַסְּפָרִים וְכָתַב אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם, וְכָתַב תְּחִלָּה שָׁלוֹם לֵאלוֹהַּ הַגָּדוֹל, וְשָׁלוֹם לִירוּשָׁלַיִם, וְשָׁלוֹם לְחִזְקִיָּהוּ.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה עָמַדְתָּ מִכִּסְאֲךָ וּפָסַעְתָּ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לְכָבוֹדִי, אֲנִי מַעֲמִיד מִבָּנֶיךָ שְׁלֹשָׁה מְלָכִים שַׁלִּיטִין מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: נְבוּכַדְנֶצַּר וֶאֱוִיל מְרוֹדָךְ וּבֵלְשַׁאצַּר. כֵּיוָן שֶׁעָמְדוּ וְחֵרְפוּ, קִלְקֵל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בֵּיצָתָן וְהֶעֱמִיד אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם. וְרַבָּנָן אָמְרִין: צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי, בִּנְדָבָה שֶׁהֵבִיאוּ יִשְׂרָאֵל לִנְדָבַת הַמִּשְׁכָּן, לְפִיכָךְ נָתַן לָהֶם תִּלּוּי רֹאשׁ עַל יְדֵי מֹשֶׁה, וְאָמַר לוֹ: כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ.

סימן ו

רַבִּי יוּדָן פָּתַח: כֶּסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן צַדִּיק לֵב רְשָׁעִים כִּמְעָט (משלי י, כ). כֶּסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן צַדִּיק, זֶה עִדּוֹ הַנָּבִיא. לֵב רְשָׁעִים כִּמְעָט, זֶה יָרָבְעָם. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וְהִנֵּה אִישׁ אֱלֹהִים

בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר ה' אֶל בֵּית אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר, וַיִּקְרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר ה' וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ שֶׁבְּבֵית אֵל וּמִזְבֵּחַ שֶׁבְּדָן. מָה אָמַר? הִנֵּה בֵן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ (מלכים ב כג, כ). וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ (מלכים א יג, ב). וְעַצְמוֹת יָרָבְעָם לֹא אָמַר אֶלָּא וְעַצְמוֹת אָדָם, מִכָּאן שֶׁחָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית אֵל, וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשֻׂהוּ, וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לְהָשִׁיבָהּ אֵלָיו (מלכים א יג, ד).

רַב הוּנָא אָמַר: יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַה סּוֹבֵל מִבְּרִיּוֹתָיו, וְכַמָּה חָס עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל צַדִּיק. עוֹמֵד וּמַקְרִיב לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְלֹא יָבְשָׁה יָדוֹ. וְכֵיוָן שֶׁפִּשֵּׁט יָדוֹ אֵצֶל אוֹתוֹ צַדִּיק, מִיָּד יָבְשָׁה יָדוֹ.

וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל נָא אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי (מלכים א יג, ו). תְּרֵין אָמוֹרִין, חַד אָמַר, אֱלֹהֶיךָ וְלֹא אֱלֹהַי. וְחַד אָמַר: בְּאֵיזֶה פָּנִים קוֹרֵא אוֹתוֹ אֱלֹהַי, עוֹמֵד וּמַקְרִיב לַעֲבוֹדָה זָרָה וְקוֹרֵא אוֹתוֹ אֱלֹהַי. אַף עַל פִּי כֵן, וַיְחַל אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת פְּנֵי ה' וַתָּשָׁב יַד הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה (מלכים א יג, ו). מַה הוּא כְּבָרִאשׁוֹנָה? רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי פָּתַח: אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֲלִי לֹא תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ (משלי כז, כב). אֵין אַתְּ מוֹעִיל, מַה בָּרִאשׁוֹנָה עוֹמֵד וּמַקְרִיב לַעֲבוֹדָה זָרָה, אַף בַּשְּׁנִיָּה כֵּן.

דָּבָר אַחֵר, כֶּסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן צַדִּיק, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהִכְתִּיר לְשׁוֹנוֹ לְמֹשֶׁה, וְאָמַר לוֹ כִּי תִשָּׂא. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְכִפֶּר אַהֲרֹן עַל קַרְנֹתָיו וְגוֹ' (שמות ל, י). כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ כַּפֵּר עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי אַחַת בַּשָּׁנָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֵךְ זְקַף רֹאשָׁן עַכְשָׁו. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זְכוּת, הַנַּח לָהֶם. וּבְשָׁעָה שֶׁאֵין לָהֶם זְכוּת, כְּבָיְכוֹל תִּשָּׂא לָהֶם פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא יוֹם הַכִּפּוּרִים וִיכַפֵּר עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם (ויקרא טז, ל).

סימן ז

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַּר חֲנִינָא: רְמָזוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְקָרֵב רֹאשׁוֹן שֶׁל שְׁבָטִים לַשְּׁכִינָה. וְאֵי זֶהוּ? זֶה רְאוּבֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת (דברים לג, ו). וְזֶהוּ כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רֹאשׁוֹן שֶׁל שְׁבָטִים.

סימן ח

כִּי תִּשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רַבִּי יְהוּדָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פּוֹרְפִּרִין הַרְבֵּה, וְהָיָה מְצַוֶּה לְאֶחָד וְאוֹמֵר לוֹ: פּוֹרְפִּירָא זוֹ שֶׁהִיא חֲבִיבָה עָלַי מִכָּל פּוֹרְפִּרִין שֶׁבָּעוֹלָם, תֵּן דַּעְתְּךָ עָלֶיהָ, שֶׁאוֹתָהּ לְבַשְׁתִּי בְּיוֹם שֶׁנִּכְנַסְתִּי בַּמַּלְכוּת, וְהִיא דְּבֵקָה בְּמָתְנַי וַאֲנִי מִתְגָּאֶה בָּהּ. אַף כָּאן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, תֵּן דַּעְתְּךָ עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם דְּבֵקִים לִי בְּמָתְנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כַאֲשֶׁר יִדְבַּק הָאֵזוֹר אֶל מָתְנֵי אִישׁ כֵּן הִדְבַּקְתִּי אֵלַי אֶת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל (ירמיה יג, יא). וְהֵם הִמְלִיכוּנִי בָּעוֹלָם וְאָמְרוּ ה' יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד (שמות טו, יח) וּמֵרֹב חִבָּתָם יָרַדְתִּי מִן הָעֶלְיוֹנִים לַתַּחְתּוֹנִים וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרִיעוֹת עִזִּים.

אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹנִי, מִשֶּׁבָּעִים אֻמּוֹת אֵין אַתָּה מְצַוֵּנִי עַל אַחַת מֵהֶם אֶלָּא עַל יִשְׂרָאֵל, כִּי תִּשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות ל, יב). וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר (שמות ל, לא), וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר (שמות ל, לא), צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כ, ב), וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כז, כ). כָּל מַה שֶּׁאַתָּה מְצַוֵּינִי, עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ: לְפִי שֶׁהֵם חֲבִיבִין עָלַי מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְהֵם סְגֻלָּתִי וּבָהֶם חִשַּׁקְתִּי וּבָהֶם בָּחַרְתִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְךָ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה (דברים יד, ב). בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה חִבָּבָן, שֶׁקִּרְאָן חֲמִשָּׁה פְּעָמִים בְּפָסוּק אֶחָד, וָאֶתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתֻנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וְגוֹ' (במדבר ח, יט).

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּסַר בְּנוֹ לְפַדְגּוֹגוֹ, וְהָיָה מְבַקְּשׁוֹ אֲצָלוֹ בְּכָל שָׁעָה וְאוֹמֵר לוֹ: אָכַל בְּרִי, אֲזַל בְּרִי לְבֵי סַפְרָא, הֲדַר בְּרִי מִבֵּי סַפְרָא. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לְהַזְכִּיר אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁעָה.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן: מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עֲטָרָה, עָבַר אֶחָד רָאָה אוֹתָהּ. אָמַר לוֹ: כָּל מַה שֶּׁאַתָּה יָכוֹל לְקַשֵּׁט בָּהּ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, קַשֵּׁט וְתַקֵּן בָּהּ, שֶׁהִיא עֲתִידָה לְהִנָּתֵן בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: כָּל מַה שֶּׁאַתָּה יָכוֹל לְשַׁבֵּחַ אֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנַי וּלְפָאֲרָן, עֲשֵׂה, שֶׁבָּהֶם אֲנִי מִתְפָּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (ישעיה מט, ג).

סימן ט

לִפְקֻדֵיהֶם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מְנֵה אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנִי, כְּתִיב: וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ (בראשית כח, יד), וּכְתִיב: וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם (בראשית לב, יב), וְעַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר כֵּן. אָמַר לוֹ: אִם בְּקַשְׁתָּ לַעֲמֹד עַל מְנָיָנָם, טֹל רָאשֵׁי אוֹתִיּוֹת שֶׁל שִׁבְטִים וְתַעֲמֹד עַל מְנָיָנָם: ר' דְּרָאוּבֵן מְאתַיִם אֶלֶף, ש' דְּשִׁמְעוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף, י' דִּיהוּדָה, י' דְּיִשָּׂשכָר, י' דְּיוֹסֵף שְׁלֹשִׁים אֶלֶף, נ' דְּנַפְתָּלִי חֲמִשִּׁים אֶלֶף, ז' דִּזְבוּלוֹן שִׁבְעַת אֲלָפִים, ד' דְּדָן אַרְבַּעַת אֲלָפִים, ג' דְּגָד שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, ב' דְּבִנְיָמִין אַלְפַּיִם, א' דְּאָשֵׁר אֶלֶף,

הֲרֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת תִּשְׁעִים וְשִׁבְעָה אֶלֶף. אוֹתָן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים שֶׁנִּשְׁתַּיְּרוּ, הֵן הֵן שֶׁנֶּהֶרְגוּ עַל הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ (שמות לב, כח). לְכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מְנֵה אוֹתָם כַּמָּה חָסְרוּ. רַבִּי מְנַחֵם בְּשֵׁם רַבִּי בִּיבִי אָמַר: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ צֹאן הַרְבֵּה, וְנִכְנְסוּ לְתוֹכָן זְאֵבִים וּבְקָעוּם. אָמַר הַמֶּלֶךְ לְרוֹעֶה: מְנֵה אֶת הַצֹּאן כַּמָּה חָסְרוּ, כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ מְנֵה אֶת יִשְׂרָאֵל כַּמָּה חָסְרוּ.

בַּעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת נִמְנוּ יִשְׂרָאֵל, אֶחָד בִּירִידָתָן לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ וְגוֹ' (דברים י, כב). וְאֶחָד בַּעֲלִיָּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס וְגוֹ' (שמות יב, לז). וְאֶחָד בְּחֲמַשׁ הַפְקוּדִים, אֶחָד בַּמְּרַגְּלִים, וְאֶחָד בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּחִלּוּק הָאָרֶץ, וּשְׁנַיִם בִּימֵי שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים (ש"א טו, ד), וַיִּפָּקְדֵם בְּבָזֶק (ש"א יא, ח). וְלָמָּה בַּטְּלָאִים? כַּד אִנּוּן עַתִּירִין זָכְיָן, בְּאִמְרָא. כַּד אִנּוּן מִסְכֵּנִין מֵעוֹבָדַיְהוֹן, בְּבָזֶק. וּמַהוּ בָּזֶק? אֶבֶן נָטָל מִן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם וּבָאֲבָנִים מָנָאן. וְאֶחָד בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת מִסְפַּר מִפְקַד הָעָם אֶל הַמֶּלֶךְ (ש"ב כד, ט). וְאֶחָד בִּימֵי עֶזְרָא, כָּל הַקָּהָל כְּאֶחָד אַרְבַּע רִבּוֹא (עזרא ב, סד). וְאֶחָד לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹד תַּעֲבֹרְנָה הַצֹּאן עַל יְדֵי מוֹנֶה (ירמיה לג, יג). וְהַדִּין, כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ.

רַבִּי מְנַחֵמָה בְּשֵׁם רַבִּי בִּיבִי בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב, כְּתִיב: וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם (הושע ב, א). לָמָּה נִמְשְׁלוּ כַּחוֹל? לוֹמַר לָךְ, מָה הַחוֹל אַתָּה עוֹשֶׂה בּוֹ גֶּמָּא בָּעֶרֶב וּבְשַׁחֲרִית אַתְּ מוֹצֵא אוֹתוֹ שָׁכְבָר נִתְמַלֵּאת. כָּךְ כָּל אֵלֶּפִים שֶׁחָסְרוּ בִּימֵי דָוִד, נִתְמַלְּאוּ בִּימֵי שְׁלֹמֹה בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לָרֹב (מלכים א ד, כ).

רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא אָמַר: כָּל זְמַן שֶׁנִּמְנוּ יִשְׂרָאֵל לְצָרֶךָ, לֹא חָסְרוּ. וְשֶׁלֹּא לְצָרֶךָ, חָסְרוּ. וְאֵימָתַי נִמְצוּ לְצָרֶךָ? בִּימֵי מֹשֶׁה. וְשֶׁלֹּא לְצָרֶךָ, בִּימֵי דָוִד. וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה' בִּימֵי מֹשֶׁה, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּימֵי דָוִד.

זֶה יִתְּנוּ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְהֶרְאָהוּ לְמֹשֶׁה וְאָמַר לוֹ: זֶה יִתְּנוּ, כָּזֶה יִתְּנוּ. כֹּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִּים, כֹּל הָעוֹבֵר עַל סְכוּמַיָּא.

סימן י

מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. עַל שֶׁחָטְאוּ בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּחֲצִי הַיּוֹם, יִתְּנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁהוּא שִׁשָּׁה גְּרַמִּיסִין. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: עַל שֶׁעָבְרוּ עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, לְפִיכָךְ יִתֵּן כָּל אֶחָד וְאֶחָד עֲשָׂרָה

גֵּרָה שֶׁהוּא מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: לְפִי שֶׁמָּכְרוּ בְּכוֹרָה שֶׁל רָחֵל בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וְנָטַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַטְבֵּעַ, לְפִיכָךְ יִתֵּן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַטְבֵּעַ.

רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן אָמַר: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שָׁמַע מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה וְנִבְהַל וְנִרְתַּע לַאֲחוֹרָיו. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, אָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ (מלכים א ח, כז). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: לֹא כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה סָבוּר, אֶלָּא עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ בַּצָּפוֹן, וְעֶשְׂרִים בַּדָּרוֹם, וּשְׁמוֹנָה בַּמַּעֲרָב, וּשְׁמוֹנָה בַּמִּזְרָח, וַאֲצַמְצֵם שְׁכִינָה שֶׁלִּי וְאֶשְׁכֹּן בֵּינֵיהֶם, וּכְתִיב: וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי (שמות כה, כב).

וּכְשֶׁאָמַר צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי (במדבר כח, ב), אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם מַכְנִיס אֲנִי כָּל הַחַיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְכָל הַבְּהֵמוֹת אֵין בָּהֶם הַעֲלָאָה אַחַת, וּבְכָל הָעֲצִים שֶׁבָּעוֹלָם אֵין בָּהֶם הַבְעָרָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיְתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה (ישעיה מ, טז) אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, לֹא כְּמוֹ שֶׁאַתָּ סָבוּר, אֶלָּא אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר (במדבר כח, ד), וְלֹא שְׁנַיִם בְּבַת אַחַת, לְפִי שֶׁאֵין לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. לָמָּה? אִלְמָלֵי הָיָה לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּשֶׁהָיִיתָ אֶצְלִי אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לֶחֶם לֹא אָכַלְתָּ. וְאִם הָיָה לְפָנַי אֲכִילָה, הָיִיתָ אוֹכֵל, אֶלָּא רֵיחַ נִיחוֹחִי (במדבר כח ב), הָרֵיחַ תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב (במדבר כח, ב).

וּכְשֶׁאָמַר וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ, תָּמַהּ וְאָמַר: מִי יוּכַל לָתֵת פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם (תהלים מט, ט), אַח לֹא פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ (תהלים מט, ח). אָמַר לוֹ: לֹא כְּמוֹ שֶׁאַתָּ סָבוּר, אֶלָּא זֶה יִתְּנוּ, כְּזֶה יִתְּנוּ. רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב אָמַר: שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹחַ (איוב לו, כג). אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּטָרְחוֹת עִם יִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה כָּךְ, אָמַר: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לוֹ (תהלים קמד, טו), אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ (תהלים קמו, ה).

סימן יא

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ, וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה, אָמַר עוֹר בְּעַד עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ (איוב ב, ד). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַאי: כְּשֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה, יָרַד לְהוֹרוֹת וְאָמַר בְּלִבּוֹ: מָצָאנוּ שֶׁפִּדְיוֹן נֶפֶשׁ אָדָם כִּכַּר כֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ אוֹ כִכַּר כֶּסֶף תִּשְׁקוֹל (מלכים א כ, לט), כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יְהֵא נוֹתֵן כִּכַּר כֶּסֶף. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִמִּי לָמַד? מִמּוֹצִיא שֵׁם רָע. אָמַר הַכָּתוּב: וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה (דברים כב, יט). וְאָנוּ הוֹצֵאנוּ שֵׁם רַע וְאָמַרְנוּ לָעֶגֶל, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ, יִהְיֶה נוֹתֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאָה כֶסֶף.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: מִן הָאוֹנֵס לְמַד מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׂכֵב עִמָּהּ לְאָבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כָּסֶף (דברים כב, כט). וַאֲנַחְנוּ אָנַסְנוּ הַדָּבָר, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים (שמות כ, ג). וְעָשִׂינוּ אֶת הָעֵגֶל, לְפִיכָךְ יְהֵא נוֹתֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד חֲמִשִּׁים כָּסֶף. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִן הַמְפַתֶּה לָמַד, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה, כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת (שמות כב טו, טז), אַף הוּא בַּחֲמִשִּׁים כָּסֶף. וְאָנוּ, וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ, וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ בִּבְרִיתוֹ (תהילים עח לו, לז). לְפִיכָךְ יִתֵּן כָּל אֶחָד וְאֶחָד חֲמִשִּׁים כָּסֶף.

רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימָן אוֹמֵר: מִשּׁוֹר נָגַח לָמַד, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים וְגוֹ' (שמות כא, לב). וְאָנוּ הֵמָּרְנוּהוּ בְּשׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר וְגוֹ' (תהלים קו, כ), כָּל אֶחָד וְאֶחָד יִתֵּן כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים. יוֹדֵעַ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְהֶרְאָהוּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְאָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, זֶה יִתְּנוּ, כָּזֶה יִתְּנוּ.

סימן יב

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל (שמות לא, ב). אָמַר שְׁלֹמֹה: מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדָע אֲשֶׁר הוּא אָדָם (קהלת ו, י). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ (ישעיה מא, ד). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מְשֻׁהְתְקַנְתִּי מֵרֹאשׁ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן, כְּבָר קָרָאתִי לוֹ שֵׁם וְנוֹדָע אֲשֶׁר הוּא אָדָם. שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן מֵטָל גֹּלֶם, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁעוֹמֵד מִזַּרְעוֹ, יֵשׁ שֶׁתְּלוּי בְּרֹאשׁוֹ, וְיֵשׁ תָּלוּי בִּשְׂעָרוֹ, וְיֵשׁ בְּצַוָּארוֹ, וְיֵשׁ בִּשְׁתֵּי עֵינָיו, וְיֵשׁ בְּחָטְמוֹ, וְיֵשׁ בְּפִיו, וְיֵשׁ בְּאָזְנָיו, וְיֵשׁ בִּזְרוֹעוֹ. תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ אִיּוֹב לְהִתְוַכֵּחַ עִם בּוֹרְאוֹ וְאָמַר מִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ אָבוֹא עַד תְּכוּנָתוֹ, אֶעֶרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט וּפִי אֲמַלֵּא תוֹכָחוֹת, אֵדְעָה מִלִּים יַעֲנֵנִי וְאֵבִינָה מַה יֹּאמַר לִי (איוב כג, ג-ה), הֱשִׁיבוֹ: אִיפֹה הָיִיתָ בְּיָסְדִי אָרֶץ (איוב לח, ד). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אִיפָּה כְּתִיב. אָמַר לוֹ: הֵיכָן הָיִתָה אִיפָּה שֶׁלְּךָ בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן תְּלוּיָה, בְּרֹאשׁוֹ, בִּשְׂעָרוֹ, בְּצַוָּארוֹ, בְּעֵינָיו, בְּאַי זֶה אֵבֶר.

וְאַף הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם, שֶׁאַבְרָהָם מַעֲמִיד מִמֶּנּוּ, וּבָנָיו יוֹרְדִין לְמִצְרַיִם וּמִשְׁתַּעְבְּדִים שָׁם. וְהֶרְאָהוּ לְמֹשֶׁה עוֹמֵד וְגוֹאֲלָן, וּלְיוֹסֵף זָן אֶת הַשְּׁבָטִים, וּלְמֹשֶׁה מוֹשֵׁחַ כֹּהֲנִים וּנְבִיאִים, וְלִשְׁמוּאֵל מוֹשֵׁחַ מְלָכִים, וְלִיהוֹשֻׁעַ מַכְנִיסָן לָאָרֶץ, וּלְדָוִד מְיַסֵּד אֶת הַבַּיִת, וְלִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ בּוֹנֵהוּ, וְלַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָה (מלכים ב כב) בָּנֶיהָ מְנַתְּקִין מַסְמְרוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, יְהוֹיָדָע (מלכים ב ח, כו, טו, טו-טז) מְתַקֵּן. אָמוֹן (מלכים ב טו, כד) (דה"ב כב, יא) עוֹשֶׂה צְלָמִים, יֹאשִׁיָּה (מלכים ב כב) מְבַעֵרָם, נְבוּכַדְנֶצַּר מַחֲרִיב, דָּרְיָוֶשׁ (דה"ב כב, ו, כג, א)

בוֹנָה, בְּצַלְאֵל עוֹשֶׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן. רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל, כְּבָר נִזְכַּר שְׁמוֹ וְנִקְרָא מִימוֹת אָדָם. וֶוי: מִי פָּעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ.

סימן יג

בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי, זֶה אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְנֵי אָדָם שֶׁנִּקְרָא לָהֶם שְׁמוֹת. יֹשֵׁי נִקְרָא לוֹ אַרְבָּעָה, בְּצַלְאֵל שִׁשָּׁה, יְהוֹשֵׁעַ שְׁמוֹנָה, אֵלְיָהוּ אַרְבָּעָה, מֹשֶׁה שִׁבְעָה, מְרִדְכַי שְׁמוֹנָה, דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אַרְבָּעָה. אֵלְיָהוּ אַרְבָּעָה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדַת: אִישׁ יְרוּשַׁלְמִי הָיָה, וּמִשֵּׁבָט בִּנְיָמִין הָיָה, וּמִיּוֹשְׁבֵי לִשְׁכַּת הַגָּזִית הָיָה, וּמִכְּרֵךְ שֶׁל יְהוּדָה הָיָה, וּבִשְׁנֵי שְׁבָטִים הָיָה חָלְקוֹ. חֲמִשָּׁה בְּבִנְיָמִין, דִּכְתִיב: וְצֵלַע הָאָלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלַיִם גִּבְעַת קִרְיַת (יהושע יח, כח). וּשְׁלִישִׁית בִּיהוּדָה, צָנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל גָּד (יהושע טו, לז). צָנָן, שֶׁהִיא צַנָּה. חֲדָשָׁה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַדְּשָׁהּ לֶעָתִיד לָבוֹא. מִגְדַּל גָּד, שֶׁמִּשָּׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹצִיא וּמְגַדֵּד מִשְׁכְּנוֹתֵיהֶן וּמַשְׁתִּיתֵיהֶן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

וְנִקְרָא לוֹ אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת (בדברי הימים), שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲרֶשְׁיָה וְאֵלִיָּה וְזִכְרִי בְּנֵי יְרֹחָם (דה״א ח, כז). יַעֲרֶשְׁיָה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס וּמַרְעִישׁ עוֹלָמוֹ, עוֹמֵד אֵלִיָּה וּמַזְכִּיר אָבוֹת הָעוֹלָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְרַחֵם. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיַּעֲרֶשְׁיָה וְאַלְיָה וְזִכְרִי בְּנֵי יְרֹחָם, הֲרֵי אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת.

בְּצַלְאֵל נִקְרָא לוֹ שִׁשָּׁה, וְאַתָּה מְיַחֵס וּבָא מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל יְהוּדָה בִּדְבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יְהוּדָה פֶּרֶץ חֶצְרוֹן וְכַרְמִי וְחוּר וְשׁוֹבָל (דה״א ד, א). וַהֲרֵי אֵין חֶצְרוֹן אֶלָּא בֶּן בְּנוֹ שֶׁל יְהוּדָה הָיָה, דִּכְתִיב: וַיִּהְיוּ בְנֵי פֶּרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל (בראשית מו, יב). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וְאַחַר מוֹת חֶצְרוֹן בְּכָלֵב אֶפְרָתָה וְאִשֶּׁת חֶצְרוֹן אֲבִיָּה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת אַשְׁחוּר אֲבִי תְקוֹעַ (דה״א ב, כד). וְכִי יֵשׁ אָדָם מֵת בְּאָדָם שֶׁהוּא אוֹמֵר וְאַחַר מוֹת חֶצְרוֹן בְּכָלֵב? אֶלָּא מַה הוּא? מִשֶּׁמֵּת חֶצְרוֹן, בָּא כָּלֵב אֶל אֶפְרָת, זוֹ מִרְיָם, שֶׁפָּרוּ וְרָבוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדֶיהָ. וּכְתִיב: וַתָּמָת עֲזוּבָה וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר, וְחוּר הוֹלִיד אֶת אוּרִי, וְאוּרִי הוֹלִיד אֶת בְּצַלְאֵל (דה״א ב, יט, כ). וּרְאֵיָה בֶן שׁוֹבָל הוֹלִיד אֶת יַחַת, וְיַחַת הוֹלִיד אֶת אֲחוּמַי וְאֶת לָהַד, אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת הַצָּרְעָתִי (דה״א ד, ב).

בְּצַלְאֵל, שֵׁם שֶׁקְּרָאוֹ לוֹ אִמּוֹ אַמָּתוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא לוֹ חֲמִשָּׁה, עַל שְׁמוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן שֶׁל אַהֲבָה. רְאֵיָה, שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְתַקֵּן מִבְּרֵאשִׁית לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן. בֶּן שׁוֹבָל, שֶׁהוּא בָּא לְהַעֲמִידוֹ. יַחַת, שֶׁנָּתַן חִתִּיתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל. אֲחוּמַי, שֶׁאָחָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לָהַד, שֶׁהֶעֱמִיד הוֹד וְהָדָר בַּמִּשְׁכָּן שֶׁהָיָה הֲדָרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

וְרַבִּי אַדָּא בַּר חִיָּא אָמַר: לְהַד, שֶׁהַדַּל שֶׁבַּשְּׁבָטִים מִדַּבֵּק לוֹ בַּמִּשְׁכָּן. וְאֵיזֶה? וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן (שמות לח, כג). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בֶּן פָּזִי: אֵין לְךָ גָּדוֹל מִכָּל הַשְּׁבָטִים מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה. וְאֵין לְךָ יָרוּד מִן שֵׁבֶט דָּן, שֶׁהָיָה מִן הַשְּׁפָחוֹת, מַה כְּתִיב בּוֹ: וּבְנֵי דָן חֻשִׁים (בראשית מו, כג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבוֹא וְיִזְדַּוֵּג לוֹ, שֶׁלֹּא תְּהֵא רוּחוֹ גַּסָּה, שֶׁגָּדוֹל וְקָטָן שָׁוִין לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לְעוֹלָם אַל יָגֵיס אָדָם בְּכְבוֹדוֹ, הַמִּשְׁכָּן נַעֲשָׂה בִּשְׁנֵי שְׁבָטִים אֵלּוּ. וְאַף בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כֵּן עָשׂוּהוּ, שְׁלֹמֹה מִיהוּדָה וְחִירָם מִדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי (מלכים א ז, יג). וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים כְּתִיב: בֶּן אִשָּׁה מִן בְּנוֹת דָּן (דה"ב ב, יג), שֶׁהָיָה אָבִיו מִנַּפְתָּלִי וְאִמּוֹ מִדָּן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה עֲשִׂיתֶם מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ כַּחוֹמָה. וְלֶעָתִיד אֲנִי אֶבְנֶה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְתִהְיֶה מֻקֶּפֶת בְּחוֹמַת אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם ה' חוֹמַת אֵשׁ (זכריה ב, ט).

סימן יד

וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים (דניאל ט, ז). אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה: אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין צְדָקָה לְפָנֶיךָ, מַבִּיטִין אָנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ וְאָנוּ מִתְבַּיְּשִׁין. אֵין לָנוּ שָׁעָה שֶׁאָנוּ בָּאִים בְּזֵרוֹעַ אֶלָּא בְּשָׁעַת בְּעוּר מַעֲשְׂרוֹתֵינוּ מִן הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ (דברים כו, יב), כָּל עִנְיָן אוֹתוֹ פָּרָשָׁה. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם (דברים כו, טו).

אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי: גָּדוֹל כֹּחָן שֶׁל בַּעֲלֵי מַעֲשְׂרוֹת, שֶׁהוֹפְכִין אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה. שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ הַשְׁקָפָה, לְשׁוֹן צַעַר הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּשְׁקֵף עַל פְּנֵי סְדֹם (בראשית יט, כח) וַיַּשְׁקֵף ה' אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם (שמות יד, כד). בָּעֵת הַחֲלוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב (שופטים ה, כח), וַיַּשְׁקִיפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים (מלכים ב ט, לב), כִּי בְּחַלּוֹן בֵּיתִי בְּעַד אֶשְׁנַבִּי נִשְׁקָפְתִּי וָאֵרֶא בַּפְּתָאיִם (משלי ז, ו-ז). וְהַשְׁאֵר כֻּלָּם פִּתְרוֹנָם לְשׁוֹן צַעַר, חוּץ מִזּוֹ, הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ וּבָרֵךְ (דברים כו, טו). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהוֹפְכִין קְלָלָה לִבְרָכָה.

אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה: אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאָנוּ מַבִּיטִין בְּמַעֲשֵׂינוּ, יֵשׁ לָנוּ בֹּשֶׁת פָּנִים. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם נוֹתֵן שְׂדֵהוּ לַאֲרִיסוּת, נוֹתֵן הַזֶּרַע וְהַפְּעֻלָּה וְחוֹלֵק עִמּוֹ בְּשָׁוֶה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ (תהלים כד, א), וְהוּא מוֹרִיד הַטַּל וְהַמָּטָר, וְהוּא מְשַׁמֵּר הַכֹּל, וְאֵינוֹ מְבַקֵּשׁ אֶלָּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר, וּתְרוּמָה אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, הֱוֵי, לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יֵשׁ בּוּשָׁה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, יִשְׂרָאֵל עוֹבְרִין בְּיַם סוּף וּפֶסֶל מִיכָה עוֹבֵר עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָבַר בַּיָּם צָרָה (זכריה י, יא), וְהַיָּם נִקְרָע לִפְנֵיהֶם. הֱוֵי, לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים.

אָמַר רַבִּי יוּדָן: כְּתִיב: וַיַּעֲלוּ בֵית יוֹסֵף גַּם הֵם בֵּית אֵל וַה' עִמָּם (שופטים א, כב). הוֹלְכִין לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאַתְּ אוֹמֵר וַה' עִמָּם. וְכִי יֵשׁ צְדָקָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. הֱוֵי, לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: וְהַמָּה לָקְחוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה מִיכָה וְאֶת הַכֹּהֵן אֲשֶׁר הָיָה לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל לַיִשׁ עַל עַם שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ (שופטים יח, כז). וְהַמָּה לָקְחוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה מִיכָה, צַלְמָא. וְאֶת הַכֹּהֵן, כֶּמְרָא. וַיָּבוֹאוּ עַל לַיִשׁ, זוֹ פַּמְיַאס. עַל עַם שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ, עוֹבְדִין עֲבוֹדָה זָרָה וְהִיא מַצָלְחָא בִּידֵיהוֹן, וְאַתְּ אָמַר עַל עַם שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ. יֵשׁ צְדָקָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. הֱוֵי לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁבַּיּוֹם שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֶגֶל, בּוֹ בַּיּוֹם יָרַד לָהֶם אֶת הַמָּן וְנָטְלוּ מִמֶּנּוּ וְהִקְרִיבוּ מִמֶּנּוּ לִפְנֵי הָעֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וְשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ וּנְתַתִּיהוּ לִפְנֵיהֶם לְרֵיחַ נִיחֹחַ וַיְהִי וְגוֹ' (יחזקאל טז, יט). מַהוּ וַיְהִי? וְיָרַד לְמָחָר, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְהָיָה כָּזֶה יוֹם מָחָר (ישעיה נו, יב). וְלֹא פָּסַק הַמָּן, הֱוֵי, לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים. וְאַף עַל פִּי כֵן וּמִנְּךָ לֹא מָנַעְתָּ מִפִּיהֶם (נחמיה ט, כ).

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִי אָמַר הַפָּסוּק הַזֶּה? חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אָמְרוּהוּ. בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ מִן הַכִּבְשָׁן, נִתְכַּנְּסוּ כָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדָּבְרֵי מַלְכָּא (דניאל ג, כז), וְעָמְדוּ וְרָקְקוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּפְנֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: אַתֶּם יְדַעְתֶּם שֶׁאֱלֹהֵיכֶם עוֹשֶׂה נִסִּים וְנִפְלָאוֹת כָּאֵלּוּ, וּגְרַמְתֶּם לְעַצְמְכֶם לְהַחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ. וְרָקְקוּ בְּפְנֵיהֶם עַד שֶׁעָשׂוּ כָּל גּוּפָם רֹק. וְהָיוּ חֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו מַגְבִּיהִים פְּנֵיהֶם לְמַעְלָה וְצִדְּקוּ אֶת הַדִּין, וְאָמְרוּ: לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים.

דָּבָר אַחֵר, לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, נָאֶה לַאֲבוֹתֵינוּ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה וְלוֹמַר כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, שֶׁמָּא נָאֶה לָהֶם לוֹמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר מַה כְּתִיב שָׁם? וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה (שמות לב, יז). וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה. הֻשְׁיבוֹ: אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ. מַהוּ קוֹל עַנּוֹת? קוֹל חֲרוּפִין וְגִדּוּפִין. וְכֵן כְּתִיב: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה.

וּבָאוּ אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וּפֵרְשׁוּהָ: אַף כִּי עָשׂוּ לָהֶם פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיַּעֲשׂוּ נְאָצוֹת גְּדֹלוֹת (נחמיה ט, יח). וְכִי חִסֵּר הַמִּקְרָא כְּלוּם? וְלָמָּה הוֹסִיף הַמִּקְרָא וַיַּעֲשׂוּ נְאָצוֹת גְּדֹלוֹת? שֶׁהָיוּ מְחָרְפִין וּמְגַדְּפִין כְּלַפֵּי עַצְמָן, שִׁבְעִים מִן הַמָּן וּמַקְרִיבִין מִמֶּנּוּ לָעֶגֶל, מְחָרְפִין בְּכָל כֹּחָן בַּשְּׁחוֹק, וְאַחַר כָּל זֹאת, וּמִנְּךָ לֹא מָנַעְתָּ מִפִּיהֶם. הֱוֵי לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה. אָמַר רַבִּי לֵוִי: יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין לְמַטָּן וְחוֹרְטִין אֶת הָעֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אוֹתוֹ בַּחֶרֶט. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַעְלָה חוֹקֵק לוּחוֹת לִתֵּן לָהֶם דִּבְרוֹת חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ.

סימן טו

וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ (שמות לא, יח). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ וְלִפְנֵי גְדֹלִים יַנְחֶנּוּ (משלי יח, טז), מַתָּנָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן מִשֶּׁלּוֹ, יַרְחִיב לוֹ, כְּמַעֲשֶׂה בְאָבוּן רַמָּאָה שֶׁהָיָה בְּבָצְרָה, וְהָלְכוּ רַבּוֹתֵינוּ לְשָׁם לְבַקֵּשׁ פַּרְנָסָה, וְלֹא בִּקֵּשׁ לִפְסֹק עַד שֶׁפָּסְקוּ כָּל בְּנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּפָסַק הוּא כְּנֶגֶד כֻּלָּן, לְפִיכָךְ קוֹרִין אוֹתוֹ אָבוּן רַמָּאָה. מָה עָשׂוּ רַבּוֹתֵינוּ? הוֹשִׁיבוּהוּ אֶצְלָן, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ וְגוֹ'. דָּבָר אַחֵר, וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַתִּתֶּן לוֹ מָגֵן יִשְׁעֶךָ (תהלים יח, לו), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל הַבּוֹטְחִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וִימִינְךָ תִסְעָדֵנִי (תהלים יח, לו), מִימִנּוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (דברים לג, ב). וְעַנְוָתְךָ תַרְבֵּנִי (תהלים יח, לו),

יֵשׁ עָנָו מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר אַחָא: בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, תַּלְמִיד יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, מַמְתִּין לְרַבּוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לִיחֶזְקֵאל: קוּם צֵא אֶל הַבִּקְעָה וְשָׁם אֲדַבֵּר אוֹתָךְ, וְאָקוּם וְאֵצֵא אֶל הַבִּקְעָה וְהִנֵּה שָׁם כְּבוֹד ה' עֹמֵד כַּכָּבוֹד אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל נְהַר כְּבָר וָאֶפֹּל עַל פָּנָי (יחזקאל ג, כב-כג). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁקִּדְמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יֵשׁ עָנָו גָּדוֹל מִזֶּה? כַּיּוֹצֵא בּוֹ, מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל (שמות יט, יט). הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, הָאֱלֹהִים יְדַבֵּר וּמֹשֶׁה יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל. כַּיּוֹצֵא בוֹ, וַיֹּאמֶר אֵלַי ה', הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ וְאִישׁ לֹא יָבֹא בוֹ, כִּי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ וְהוּא סָגוּר (יחזקאל מד, ב). וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ (יחזקאל מו, א). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כְּבוֹדוֹ לִכָּנֵס בְּשַׁעַר הַגָּדוֹל, שָׁמָּא בְּשַׁעַר הַקָּטָן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשַׁעַר הַקָּטָן.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ: וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם (בראשית יח, א). בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, כְּשֶׁתַּלְמִיד חוֹלֶה וְהָרַב הוֹלֵךְ לְבַקְּרוֹ, הַתַּלְמִידִים מְהַלְּכִין תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הָרַב. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁמָּל לְאַבְרָהָם, הָיָה מְצַטַּעֵר מִן הַמִּילָה, אָמַר לַמַּלְאָכִים לֵילֵךְ לְבַקְּרוֹ. עִם שֶׁהַמַּלְאָכִים מְהַלְּכִין, קִדְמָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו וְאַחַר כָּךְ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים.

בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר בֹּא וּרְאֵה עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שִׁגֵּר פְּרוֹזְדִּגְמָאוֹת בַּמְּדִינָה וְאוֹמֵר: פְּלוֹנִי קוֹמוֹס, פְּלוֹנִי אִפַּרְכּוּס, פְּלוֹנִי הֶגְמוֹן, מְשֻׁמָּזְכִּיר שְׁמוֹ, מַזְכִּיר שִׁבְחוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשֻׁמָּזְכִּיר שִׁבְחוֹ, אַחַר כָּךְ מַזְכִּיר שְׁמוֹ, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים. יֵשׁ עָנָו גָּדוֹל מִזֶּה? בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כָּל זְמַן שֶׁלִּגְיוֹנוֹתָיו מֻשְׁלָמִין לוֹ, פּוֹסֵק לָהֶם מְזוֹנוֹת וּמַתָּנוֹת טוֹבוֹת, מְחַלֵּק לָהֶם אוֹנִינְיוֹת. כָּפְרוּ בּוֹ, אֵין זָקוּק לָהֶם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין לָהֶם אֶת הָעֵגֶל מִלְּמַטָּה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָסוּק לִתֵּן לָהֶם חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ).

סימן טז

וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ (שמות לא, יח). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אָדָם שֶׁלִּמְּדוֹ רַבּוֹ אֶת הַתּוֹרָה, עַד שֶׁלֹּא לִמְּדוֹ, הָיָה הָרַב לוֹמֵד וְתַלְמִידוֹ עוֹנֶה אַחֲרָיו. מִשֶּׁלִּמְּדוֹ, אוֹמֵר לוֹ רַבּוֹ: נֹאמַר אֲנִי וְאַתָּה. כָּךְ כְּשֶׁלָּמַד מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בֹּא וְנֹאמְרָהּ אֲנִי וְאַתָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, כְּכַלֹּתוֹ, כְּכַלָּתוֹ כְּתִיב. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אָסוּר לְתַלְמִיד חָכָם לְהוֹרוֹת הֲלָכָה בַּצִּבּוּר, עַד שֶׁיְּהוּ דִּבְרֵי תוֹרָה עֲרֵבִין עַל שׂוֹמְעֵיהֶם, כַּכַּלָּה הַזּוֹ שֶׁהִיא עֲרֵבָה עַל בַּעְלָהּ וּמִתְאַוָּה לִהְיוֹת שׁוֹמַעַ אֶת דְּבָרֶיהָ. אָמַר רַבִּי לֵוִי, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מָה הַכַּלָּה הַזּוֹ מְקֻשֶּׁטֶת בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִינֵי תַּכְשִׁיטִין, כָּךְ תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לִהְיוֹת פִּקֵּחַ וְזָרִיז בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים. דָּבָר אַחֵר, כְּכַלֹּתוֹ, מַה כַּלָּה הַזּוֹ צְנוּעָה בְּבֵית אָבִיהָ וְאֵינָהּ מְפֻרְסֶמֶת עַצְמָהּ עַד שֶׁתִּכָּנֵס לַחֻפָּה, לוֹמַר כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ בִּי כְּלוּם יָבוֹא וְיִעִיד, כָּךְ תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לִהְיוֹת צָנוּעַ וּמְפֻרְסָם בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים.

וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: כָּל אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה מִלְּמַעְלָן, הָיָה לוֹמֵד תּוֹרָה וְשׁוֹכֵחַ. לַסּוֹף, אָמַר לוֹ: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי בָּאוּ אַרְבָּעִים יוֹם וְאֵינִי יוֹדֵעַ דָּבָר. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? מִשֶּׁהִשְׁלִים אַרְבָּעִים יוֹם נָתַן לוֹ אֶת הַתּוֹרָה בְּמַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ. וְכִי כָּל הַתּוֹרָה לָמַד מֹשֶׁה, וַהֲלֹא כְּתִיב אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה (איוב יא, ט). אֶלָּא כְּלָלִים כְּלָלִים לִמְּדָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּכַלֹּתוֹ.

שְׁנֵי לֶחֹת. כְּנֶגֶד שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּכְנֶגֶד חָתָן וְכַלָּה, וּכְנֶגֶד שְׁנֵי שׁוֹשְׁבִינִים, וּכְנֶגֶד שְׁנֵי עוֹלָמִים. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה: לֶחַת כְּתִיב, לֹא זֶה גָּדוֹל מִזֶּה. לֶחֹת אֶבֶן. לָמָּה מִן הָאֶבֶן? שֶׁרֶבֶן שֶׁל עֲנָשִׁין הַכְּתוּבִים בָּהּ בִּסְקִילָה.

וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים (שמות לב, טז). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּכָל יוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וְאוֹמֶרֶת: וַי לָכֶם הַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה. שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ תָּדִיר לַתּוֹרָה, נָזוּף הוּא לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַלֻּחֹות מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים. כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, מַה מְּלַאכְתּוֹ שֶׁל זֶה? כֶּסֶף נִבְחָר. כָּךְ מְלַאכְתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים עוֹסֵק בַּתּוֹרָה.

חָרוּת (שמות לב, טז), מַהוּ חָרוּת? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבָּנָן. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: חֵרוּת מִן הַמַּלְכֻיּוֹת. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר: חֵרוּת מִן מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְרַבָּנָן אָמְרֵי: חֵרוּת מִן הַיִּסּוּרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אִם יָבוֹא מַלְאַךְ הַמָּוֶת וְיֹאמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְחִנָּם בְּרָאתַנִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: עַל כָּל הַגּוֹיִם הִשְׁלַטְתִּיךָ, חוּץ מִן אֻמָּה זוֹ שֶׁנָּתַתִּי לָהּ חֵרוּת עַל הַלּוּחוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא כָּךְ: דִּכְתִיב: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם (תהלים פב, ו). חִבַּלְתֶּם מַעֲשֵׂיכֶם, אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן (תהלים פב, ז).

סימן יז

וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ (תהלים פב, ז). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי (תהלים סח, יט). בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שׁוֹבֶה מֵחֲבֵרוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים. שֶׁמָּא יָכוֹל לִשְׁבוֹת מַה שֶּׁבִּלְבּוֹ. וְאַתָּה שָׁבִיתָ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁבְּתוֹךְ לִבִּי. הֱוֵי שָׁבִיתָ שֶּׁבִי. לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם (תהלים סח, יט).

אָמַר רַבִּי זְעִירָא: הִלְכוֹת נְדָה, שֶׁהֵם נוֹהֲגִים בִּבְנֵי אָדָם, אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב (ויקרא טו, ב), וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זָבָה (ויקרא טו, יט), זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת (במדבר יט, יד). יְפֵיפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם (תהלים מה, ג), מְכֻנֶּה מֹשֶׁה לְאָדָם. כֵּיצַד? הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל. מֹשֶׁה הוֹרִיד לְקֹרַח וַעֲדָתוֹ כְּשֶׁהֵם חַיִּים לִשְׁאוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה (במדבר טז, לג). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה וְהוּא מְבַטְּלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה (תהלים קו, כג). הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ (תהלים מה, ג). שֶׁלִּמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּחֶל מֹשֶׁה וְגוֹ', לֹא זָז עַד וַיִּנָּחֶם ה'.

דָּבָר אַחֵר יְפֵיפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם, זֶה אַבְרָהָם שֶׁמִּכָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁהָיוּ לְפָנָיו, לֹא דִּבֵּר עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם (בראשית יב, א). הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ, שֶׁלִּמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא עַל הַסְּדוֹמִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: חָלִלָה לְךָ (בראשית יח, כה). חָלִלָה לָךְ (בראשית יח, כה). חֹל הוּא לָךְ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: נָכְרִיָּה הוּא לָךְ, כְּעִנְיַן אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה (ויקרא כא, ז). רַב הוּנָא אָמַר: חִלּוּל הַשֵּׁם יֵשׁ בְּדָבָר זֶה לְהָמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע, שֶׁאוֹמְרִין הַבְּרִיּוֹת, כֵּן עָשָׂה לְדוֹר אֱנוֹשׁ, לְדוֹר הַמַּבּוּל, לְדוֹר הַפְּלָגָה, וְנִמְנָעִין בְּנֵי אָדָם מֵעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ. חַיֶּיךָ שֶׁמִּזַּרְעֲךָ יוֹצֵא שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לוֹ אֶת הַתּוֹרָה וּילַמֵּד אוֹתָהּ לְבָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה.

סימן יח

וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה (ויקרא כא, ז). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה (שה"ש ד, יא). אָמַר רַבִּי אַבָּא בֶּן יְהוּדָה: כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל מְקַלֶּסֶת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִלְּמַעְלָן וּלְמַטָּן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַלְּסָן מִלְּמַטָּן לְמַעְלָן. הֵיאַ מְקַלַּסְתּוֹ מִלְּמַעְלָן לְמַטָּן, שֶׁהוֹרִידָה אוֹתוֹ מִן הָעֶלְיוֹנִים לַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח). וְהוּא מְקַלְּסָן מִלְּמַטָּן לְמַעְלָן, שֶׁהֶעֱלָה אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן (דברים כח, א). מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר (שה"ש ח, ה). הֵיאַ מְקַלַּסְתּוֹ מִלְּמַעְלָן לְמַטָּן, מַתְחֶלֶת מִן הָרֹאשׁ עַד הָרֶגֶל, רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז, קְוֻצּוֹתָיו, עֵינָיו, לְחָיו, שִׂפְתוֹתָיו, יָדָיו, מֵעָיו, שׁוֹקָיו, חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְגוֹ'. זֶה דּוֹדִי (שה"ש ה, יא-טז). וְהוּא מְקַלְּסָהּ מִלְּמַטָּן לְמַעְלָן, מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים, חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ, שָׁרְרֵךְ אַגַּן, בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת, שְׁנֵי שָׁדַיִךְ, צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל, עֵינַיִךְ, אַפֵּךְ, רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ (שה"ש ז, ב-ו). נֹפֶת תִּטֹּפְנָה (שה"ש ד, יא).

מַהוּ נֹפֶת? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְשׁוֹן יְוָנִי הִיא, כַּלָּה נוֹפֵי. כְּשֵׁם שֶׁהַדְּבַשׁ מְעֻלֶּה, כָּךְ אַתְּ מְעֻלֶּה מִכָּל הָאֻמּוֹת. דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ (שה"ש ד, יא), כְּשֶׁאַתְּ עֲסוּקָה בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא דְּבַשׁ וְחָלָב, כְּשֶׁאָמַרְתְּ בְּסִינַי נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. הֱוֵי, נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ. וּכְשֵׁם שֶׁקָּרָאתִי אֶתְכֶם כַּלָּה, אַף הַתּוֹרָה קְשַׁטְתִּיהָ וְתִקַּנְתִּיהָ כַּכַּלָּה, הִיא וְכָל כְּלֵי אֶרְגַּלְיָא שֶׁלָּהּ, מִקְרָא, מִשְׁנָה, תַּלְמוּד, הֲלָכוֹת, אַגָּדוֹת, וּנְתַתִּיהָ לְמֹשֶׁה כַּכַּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ. לֶחֹת. לָמָּה לֶחֹת? שֶׁיְּגִיעָתָן בַּלָּחִי. כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים. שֶׁאִלּוּ הִגִּיעוּ לְיִשְׂרָאֵל לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לִשְׁלֹט בָּהֶם.

סימן יט

וַיַּרְא הָעָם כִּי בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה (שמות לב, א). בָּא שֵׁשׁ שָׁעוֹת. נִתְכַּנְּסוּ אַרְבָּעִים אֶלֶף שֶׁעָלוּ עִם יִשְׂרָאֵל וּשְׁנֵי חֲרָטֵמֵי מִצְרַיִם עִמָּהֶם, וּשְׁמוֹתָם יוּנוּס וְיוֹמְבְּרוּס, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין לִפְנֵי פַּרְעֹה כָּל אוֹתָם כְּשָׁפִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וַיַּעֲשׂוּ גַּם הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם (שמות ז, יא). וְנִקְהֲלוּ כֻּלָּם עַל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ וְגוֹ', שֶׁמֹּשֶׁה שׁוּב אֵינוֹ יוֹרֵד כְּבָר. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם אַרְבָּעִים הָיָה בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם. אָמְרוּ לָהֶם אַהֲרֹן וְחוּר: עַכְשָׁו יוֹרֵד מִן הָהָר, לֹא הִשְׁגִּיחוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁעָמַד שָׂטָן וְהֶרְאָה לָהֶם דְּמוּת מִטָּתוֹ מִן הָהָר, מִמַּה שֶׁאָמְרוּ: כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ. מִיָּד עָמַד חוּר וְגָעַר בָּהֶם. עָמְדוּ עָלָיו וַהֲרָגוּהוּ. כְּשֶׁרָאָה אַהֲרֹן כָּךְ, נִתְיָרֵא וְהִתְחִיל מַעֲסִיקָן בִּדְבָרִים, וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ: קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים. וְהַכֹּל גָּלוּי לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם מַה הֵם מְבַקְּשִׁים.

אָמַר לָהֶם אַהֲרֹן: פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם. אָמַר אַהֲרֹן לָהֶם דָּבָר קָשֶׁה, שֶׁהַנָּשִׁים מִתְעַכְּבוֹת בּוֹ, שֶׁהֵם רָאוּ כָּל הַנִּסִּים וְהַגְּבוּרוֹת שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם וּבַיָּם וּבְסִינַי. הָלְכוּ אֵצֶל הַנָּשִׁים. עָמְדוּ עֲלֵיהֶם וְאָמְרוּ: חַס וְשָׁלוֹם שֶׁנִּכְפֹּר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעָשָׂה לָנוּ כָּל הַנִּסִּים וּגְבוּרוֹת הָאֵלּוּ וְנַעֲשֶׂה עֲבוֹדָה זָרָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ לָהֶם, מַה כְּתִיב שָׁם: וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב. אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיהֶם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: כְּשֶׁהֵבִיאוּ הַנְּזָמִים, תָּלָה אַהֲרֹן עֵינָיו לַשָּׁמַיִם וְאָמַר: אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי הַיּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם (תהלים קכג, א), אַתָּה יוֹדֵעַ אֶת כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת, שֶׁבְּעַל כָּרְחִי אֲנִי עוֹשֶׂה. הִשְׁלִיךְ לְאֵשׁ וּבָאוּ הַחַרְטֻמִּים וְעָשׂוּ בְּחַרְטֻמֵּיהֶם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁמִּיכָה הָיָה שֶׁנִּתְמַכְמֵךְ בַּבִּנְיָן, מַה שֶׁהִצִּיל מֹשֶׁה מִן הַלְּבֵנִים. נָטַל הַלּוּחַ שֶׁכָּתַב עָלָיו מֹשֶׁה, עָלָה שׁוֹר, כְּשֶׁהֶעֱלָה אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף. הִשְׁלִיכוֹ לְתוֹךְ הַכּוּר בֵּין הַנִּזְמִים, וְיָצָא הָעֵגֶל גּוֹעֶה כְּשֶׁהוּא מְקַרְטֵעַ. הִתְחִילוּ אוֹמְרִים: אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. פָּתְחוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְאָמְרוּ: שִׂכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעָם עֹשֶׂה גְּדֹלוֹת בְּמִצְרָיִם (תהלים קו, כא).

מָה עָשָׂה אַהֲרֹן? אָמַר יְדִיחָה הַדָּבָר עַד לְמָחָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַה' מָחָר. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, מְהֵרוּ שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו (תהלים קו, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרָע חֲטָאתֶם. לֶעָתִיד, אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם (יחזקאל לו, כו).

סימן כ

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֶךְ רֵד (שמות לב, ז). וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם וְגוֹ'. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בְּרַבִּי אַבָּא, נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְנֶשֶׁם אֵין אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שֶׁקֶר (משלי כה, יד). וְאוֹמֵר: בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יְפֻתֶּה קָצִין (משלי כה, טו). מִי שֶׁאָמַר לִתֵּן מַתָּנָה לְחַבֵּרוֹ וְאֵינוֹ נוֹתְנָהּ, דּוֹמֶה לִנְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אֵין. אֵלּוּ דּוֹר הַמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז), וְעָבְרוּ עַל הַכֹּל וְעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ, אָמַר לְמֹשֶׁה: לֵךְ רֵד. כִּי שִׁחֵת. אֵין שִׁחֵת אֶלָּא קִלְקוּל מַעֲשִׂים, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם (דברים לב, ה). וְלֹא עֵגֶל בִּלְבַד עָשׂוּ, אֶלָּא גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק. וְאֵין צְחוֹק אֶלָּא גִּלּוּי עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי וְגוֹ' (בראשית לט, יז). שְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ (ש"ב ב, יד),

וְאֵין לְךָ גָּדוֹל מִן חוּר שֶׁנֶּהֱרַג. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, נִזְעַף מֹשֶׁה עַל שֶׁשִּׁבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְשׁוֹת כְּנֶגְדּוֹ. וְאֵין וַיְדַבֵּר הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא קְשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת. (בראשית מב, ל). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, יָצְאוּ חֲמִשָּׁה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה כְּנֶגְדּוֹ, קֶצֶף, אַף, וְחֵמָה, מַשְׁחִית, וְהַשְׂטֵמ. עָמַד מֹשֶׁה מִתְחַבֵּט לְמַעְלָה, וְלֹא הִנִּיחַ זָוִית שָׁם שֶׁלֹּא נִתְחַבֵּט עָלֶיהָ. כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר זְכוּת אָבוֹת וְאָמַר זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל, מִיָּד נִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה, נִשְׁאֲרוּ אַף וְחֵמָה. הָיָה מֹשֶׁה מִתְחַבֵּט וּמִתְנַפֵּל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' (דברים ט, יח). אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה (דברים ט, יט). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֶפְשָׁר שֶׁתִּצָּא רֵיקָן, עֲמֹד אַתָּה בְּאֶחָד וַאֲנִי בְּאֶחָד. אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹנִי, קוּמָה ה' בְּאַפֶּךָ (תהלים ז, ז). וַאֲנִי עוֹמֵד בַּחֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד וְגוֹ'.

סימן כא

לֶךְ רֵד (שמות לב, ז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֲנִי כְּבָר גָּרְמוּ לִי הַבְּרִיּוֹת לֵירֵד מִכָּאן וְלִרְאוֹת בְּקִלְקוּלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד ה' לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְגוֹ', הָבָה נֵרְדָה (בראשית יא, ה-ז), אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה (בראשית יח, כא). וְאַף אַתָּה לֵךְ רֵד, דַּיּוֹ לָעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרִבּוֹ. כְּשֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה כָּךְ, אָמַר: שׁוּב אֵין לָהֶם סְלִיחָה. יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא כְּבָר אָמַרְתִּי לְךָ בַּסְּנֶה, רָאֹה רָאִיתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, ז). אַתָּה

רוֹאֶה וְאֵיְה אַחַת, וַאֲנִי רוֹאֶה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת. שֶׁאֲנִי רוֹאֶה שֶׁבָּאִים לְסִינַי וּמְקַבְּלִים תּוֹרָתִי, וַאֲנִי יוֹרֵד בְּסִינַי בְּטֶטְרָאמִילִין שֶׁלִּי, שֶׁהֵם מִתְכּוֹנְנִים בּוֹ וְשׁוֹמְטִין אֶחָד מֵהֶם וּמַכְעִיסִין אוֹתִי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל וְגוֹ' (יחזקאל א, י). וּכְתִיב: וַיְמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר (תהלים קו, כ).

לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ. הָעָם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עַמְּךָ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: עַמְּךָ עָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל. שֶׁאֲנִי אָמַרְתִּי לְךָ, וְהוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתַי אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ז, ד). וְאַתָּה הָיִיתָ גּוֹרֵם וְקִבַּלְתָּ הָעֵרֶב רַב וְאָמַרְתָּ מוּטָב לְקַבֵּל אֶת הַשָּׁבִים. וַאֲנִי הָיִיתִי רוֹאֶה מָה הֵם עֲתִידִים לַעֲשׂוֹת, וְהֵם שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל, שֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְגָרְמוּ לְעַמִּי לַחֲטֹא עִמָּהֶם. רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט, וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ (שמות לב, ד). אֱלֹהֵינוּ אֵין כְּתִיב, אֶלָּא אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַגֵּרִים שֶׁבָּאוּ עִמָּהֶם מִמִּצְרַיִם הֵם עָשׂוּ אוֹתוֹ. וְכַמָּה זָהָב הָיָה בְּאוֹתוֹ הָעֶגֶל. רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי אָמַר: מֵאָה וְעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה קִנְטָרֵי זָהָב הָיָה בּוֹ, שֶׁכֵּן מַסֵּכָ"ה בְּגִימַטְרִיָּא. רַבִּי אַסִּי אָמַר: מַסֵּכָה רָעָה הָיְתָה לְדוֹרוֹת.

סימן כב

לֶךְ רֵד (שמות לב, ז). רַבָּנָן אָמְרֵי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְנַדָּה מֹשֶׁה מִפְּנֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה. נֶאֱמַר כָּאן, לֶךְ רֵד, בִּנְזִיפָה, כִּי שִׁחֵת. וְנֶאֱמַר לְהַלָּן, וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו (בראשית לח, א). מַה כְּתִיב לְמַעְלָה: וַיְקַמּוּ כָל בָּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ. (בראשית לז, לה). כֵּיוָן שֶׁלֹּא קִבֵּל תַּנְחוּמִין, עָמְדוּ וְנִדּוּהוּ. אָמְרוּ: כֵּיוָן שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ לְכוּ וְנִמְכְּרֵנוּ, שָׁמַעְנוּ לְךָ. אִלְמָלֵי אָמַרְתָּ לָנוּ לְכוּ וְנַחֲזִירֵנוּ, הָיִינוּ שׁוֹמְעִין לָךְ. וְאַתָּה גָּרַמְתָּ לְאָבִיו כָּל הַצַּעַר הַזֶּה. עָמְדוּ וְנִדּוּהוּ. וְאֵין לֶךְ רֵד אֶלָּא נִדּוּי.

מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר: רִבּוֹנִי, מַה סָּרְחָנִי. אָמַר לוֹ: שִׁחֵת עַמְּךָ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: וְכִי עַמִּי הֵם?! וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּכֹחֶךָ! אָמַר לוֹ: מֶה חָטְאוּ? אָמַר לוֹ: וַיְמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר (תהלים קו, כ). אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּבְמָה אַתָּה מְקַנֵּא, בְּשׁוֹר. וְכִי הוּא מְסִיעֲךָ. אַתָּה מַשִּׁיב רוּחוֹת וְהוּא מוֹרִיד גְּשָׁמִים. אַתָּה מַזְרִיחַ חַמָּה וְהוּא לְבָנָה. אַתָּה מַעֲלֶה אִילָנוֹת וְהוּא מַצְמִיחַ צְמָחִים. אֵין בּוֹ מַמָּשׁ, הוּא אוֹכֵל עֵשֶׂב, עוֹמֵד לִשְׁחֹט. לָמָּה ה' יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: וְכָךְ נָאֶה, וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ. אָמַר לוֹ: רָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם קְשֵׁה עֹרֶף, וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר וְגוֹ'. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁפָּתַח לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה פֶּתַח לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ וְגוֹ'.

וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם. אָמַר לוֹ: זְכוּת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֵינוֹ עוֹמֵד בְּכַעַסְךָ, זְכוּתִי הֵיאַךְ יַעֲמֹד. זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל, וְהַנַּח אֶת שֶׁלִּי. לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם וְגוֹ'

שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ. וְהַשָּׂטָן הָיָה מְקַטְרֵג לְמַעְלָה, מָה עָשָׂה מֹשֶׁה? סָתַם אֶת אֶת הַפָּרָץ שֶׁהָיָה הַשָּׂטָן נִכְנָס בּוֹ לְקַטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ. מִיָּד וַיִּנָּחֶם ה'. וְהַנָּבִיא צוֹוֵחַ, מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע (מיכה ז, יח).

סימן כג

זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ (שמות לב, יג). יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַד הֵיכָן שִׁעוּר לַתְּפִלָּה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר רַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לֹא הִתְקִינוּ הַתְּפִלּוֹת אֶלָּא כְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת. וְתָנֵינָן עַל הַתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, שֶׁקָּרֵב וְהוֹלֵךְ עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת.

וְאֵין לְךָ יָפֶה מִן הַתְּפִלָּה, שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשָׁה אָבוֹת תִּקְּנוּ שְׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת. בָּא דָּנִיֵּאל וּקְבָעָן בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזִמְנִין תְּלָתָה בְיוֹמָא הוּא בָּרֵךְ עַל בַּרְכוֹהִי (דניאל ו, יא). לֹא פֵּרַשׁ בְּאֵיזֶה שָׁעָה. בָּא דָּוִד וּפֵרְשָׁן, עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה. (תהלים נה, יח). לְפִיכָךְ עָמַד מֹשֶׁה וּמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁמִּדַּת הַדִּין מִתְקַשָּׁה כְּנֶגְדּוֹ לְכַלּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, אָמַר: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִתְקִינוּ שְׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת.

סימן כד

זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים הֲלוֹא עַם אֶל אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים (ישעיה ח, יט). מִי מִתְנַבֵּא לָהֶם הַפָּסוּק הַזֶּה. יֹשַׁעְיָה בֶּן אָמוֹץ אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, אִם יֹאמְרוּ לָכֶם הָאֻמּוֹת עֲשׂוּ לָכֶם עֲבוֹדָה זָרָה וְדִרְשׁוּ אֶל הָאוֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעוֹנִים כְּמוֹתֵנוּ, אִמְרוּ לָהֶם, שֶׁאֱלוּ אַתֶּם בֵּאלֹהֵיכֶם וְאָנוּ בֵּאלֹהֵינוּ, הֲלוֹא עַם אֶל אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ.

מַהוּ בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים. נִנִּיחַ לְחַיָּיו שֶׁל עוֹלָם וְנִשְׁאַל בַּמֵּתִים אֶל הַמֵּתִים? דָּבָר אַחֵר, בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים. אִמְרוּ לָהֶם: בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם נִשְׁאָלִין צָרְכֵי הַמֵּתִים בַּחַיִּים. שָׁמָּא נִשְׁאָלִין צָרְכֵי הַחַיִּים בַּמֵּתִים. דָּבָר אַחֵר, אִמְרוּ לָהֶם: הַמֵּתִים שֶׁלָּנוּ אֵינָם מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם (תהלים קמט, ה). אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, עָמַד מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה וְהִזְכִּיר אֶת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְגוֹ'. וְכַמָּה צַדִּיקִים הָיוּ בַּחַיִּים עִמּוֹ בְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְלֹא הִזְכִּיר אֶלָּא לַמֵּתִים. אִלּוּלֵי כָּךְ, הָיוּ אוֹבְדִין. לְכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה: וְשַׂבֵּחַ אֲנִי אֶת הַמֵּתִים (קהלת ד, ב).

וּמָה רָאָה לְהַזְכִּיר לְאַבְרָהָם? אֶלָּא כְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה וּבִקֵּשׁ מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֵיאַךְ אֲנִי יָכוֹל לְקַבְּלָן בִּתְשׁוּבָה. אֶתְמוֹל נָתַתִּי לָהֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, הֲרֵי בִּטְּלוּ אוֹתָם. אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב וְהִפְקִיד אֵצֶל הַמֶּלֶךְ עֶשֶׂר מַרְגָּלִיּוֹת וָמֵת. לְיָמִים עָמַד הַמֶּלֶךְ וְקִדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ שֶׁל אוֹהֵבוֹ בְּעֶשֶׂר

מַרְגָּלִיּוֹת, וְאִבְּדָה אוֹתָם. הִתְחִיל הַמֶּלֶךְ כּוֹעֵס עָלֶיהָ וְאוֹמֵר: אֲנִי הוֹרַגְתִּיהָ. שָׁמַע שׁוֹשְׁבִינָהּ, אָמַר לוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ: אִם אִבְּדָה לְךָ עֶשֶׂר מַרְגָּלִיּוֹת, הַזְכֵּר שֶׁיֵּשׁ לְאָבִיהָ פִּקָּדוֹן אֶצְלְךָ עֶשֶׂר מַרְגָּלִיּוֹת וְיֵצְאוּ עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר. אַף כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם בִּטְּלוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, זְכֹר לְאַבְרָהָם אֲבִיהֶם שֶׁנִּסְּיתוֹ בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת וְיֵצְאוּ עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר, לְכָךְ הַזְכִּיר לְאַבְרָהָם.

וּמָה רָאָה לְהַזְכִּיר שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם שְׂרֵפָה הֵם חַיָּבִים, זְכֹר לְאַבְרָהָם שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ לְהִשָּׂרֵף עַל קִדֻּשַׁת שִׁמְךָ בְּאוּר כַּשְׂדִּים. אִם שְׁחִיטָה הֵן חַיָּבִים, זְכֹר לְיִצְחָק אֲבִיהֶם שֶׁפִּשְׁטוּ צַוָּארוֹ לְהִשָּׁחֵט עַל קִדֻּשַׁת שִׁמְךָ. אִם גְּלוּת הֵם חַיָּבִים זְכֹר לְיַעֲקֹב אֲבִיהֶם שֶׁגָּלָה לְחָרָן. לְכָךְ הִזְכִּיר שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.

אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ (שמות לב, יג). לֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם לֹא בָּהָרִים, לֹא בַּגְּבָעוֹת, לְפִי שֶׁהֵם כָּלִים, אֶלָּא בָּךְ. וַתְּדַבֵּר אֲלֵיהֶם אַרְבָּה אֶת זַרְעֲכֶם. מָה אַתְּ כּוֹפֵר בַּשְּׁבוּעָה. הֵם בִּטְּלוּ רֹאשׁ הַדִּבּוּר לֹא יִהְיֶה לְךָ, אַתְּ מְבַקֵּשׁ לְבַטֵּל סוֹפוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לָאֲלָפִים, וְעַד כָּאן אֵין לְאַבְרָהָם אֶלָּא שִׁבְעָה דּוֹרוֹת. אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב לֵוִי קְהָת עַמְרָם מֹשֶׁה. הֵיכָן הוּא וְעֹשֶׂה חֶסֶד לָאֲלָפִים. מִיָּד וַיִּנָּחֶם ה'.

סימן כה

וַיִּדַּבֵּר ה' וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי אַעֲלֶה אָרְכָה לָךְ וְגוֹ' (ירמיה ל, יז). יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַשּׁוֹלֵחַ עֵרוּבוֹ בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, מַה הוּא שֶׁיְּהֵא עֵרוּבוֹ עֵרוּב. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַשּׁוֹלֵחַ עֵרוּבוֹ בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, אֵין עֵרוּבוֹ עֵרוּב. בּוֹשָׁה לְאָדָם שֶׁהוּא מְשַׁלֵּחַ שׁוֹטֶה בִּשְׁלִיחוּתוֹ אֵצֶל הַמֶּלֶךְ, עָלָיו נֶאֱמַר: מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שֹׁתֶה, שֹׁלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל (משלי כו, ו).

סימן כו

וַיִּדַּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי אַעֲלֶה אָרְכָה לָךְ וְגוֹ' (ירמיה ל, יז). מַהוּ מְמַכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ (ירמיה ל, יז). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֶגֶל, חָטְאוּ עַל יְדֵי אַהֲרֹן, שֶׁאָמַר לָהֶם לְמִי זָהָב. וּכְשֶׁנִּתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבִקֵּשׁ לְהוֹדִיעָן שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ כְּלוּם בָּעֶגֶל נִתְרַצָּה עַל יְדֵי אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח וְגוֹ' (ויקרא ט, ב).

וְאַף בְּמֹשֶׁה בְּלֶךְ רֵד כְּעַס עָלָיו, וּבְלֶךְ עֲלֵה נִתְרַצָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בַּלָּשׁוֹן שֶׁהִשְׁפַּלְתִּי אוֹתְךָ, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אֲנִי מַעֲלֶה אוֹתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה (שמות לג, א). דָּבָר אַחֵר, לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה, כְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה וְיָרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר וְקָרֵב אֶל הַמַּחֲנֶה וְרָאָה אֶת הָעֶגֶל שֶׁעָשׂוּ, בְּשָׁעָה שֶׁנָּתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַלּוּחוֹת, הָיוּ סוֹבְלִין אֶת עַצְמָן. כֵּיוָן שֶׁיָּרַד וְקָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וְרָאָה אֶת הָעֶגֶל, פָּרַח

אוֹת הַכְּתָב מֵעָלֵיהֶם וְנִמְצְאוּ כְּבֵדִים עַל יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה. מִיָּד וַיִּחַר אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו (שמות לב, יט).

בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: הַלּוּחוֹת מִשְׁקַל אַרְבָּעִים סְאָה הָיוּ וְשֶׁל סַמְפִּירִינוֹן הָיוּ וְהָיוּ נְתוּנִים עַל יָדָיו כְּדָבָר קַל. כֵּיוָן שֶׁפָּרַח הַכְּתָב, שִׁבְּרָן. מָה עָשָׂה? וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וְגוֹ'. מִיָּד דָּן אֶת הַסְּרוּחִין, וְהוֹשִׁיב סַנְהֶדְרָאוֹת מִבְּנֵי לֵוִי, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתְּפוּ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. כָּל מִי שֶׁהָיָה לוֹ הַתְרָאָה וְאֵין לוֹ עֵדִים, הָיָה בּוֹדְקָן בַּמַּיִם כַּסּוֹטָה וְהוֹרְגָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים וְהַתְרָאָה, הָיָה נֶהֱרָג מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: הִרְגוּ אִישׁ אֶת אֲחִיו. וּמִי שֶׁאֵין עָלָיו לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה, נִגָּף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם וְגוֹ', עַד שֶׁנֶּהֶרְגוּ כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ.

לְאַחַר שֶׁבִּעֵר אֶת הָעֵגֶל וְאֶת עוֹבְדָיו, בָּא לוֹ אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּתַחֲנוּנִים וּבְבַקָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא וְגוֹ', וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא וְגוֹ', וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר וְגוֹ', וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה וְגוֹ' וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי (שמות לב, לד). הֲרֵינִי יוֹשֵׁב עֲלֵיהֶם בַּדִּין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמְזַכֶּה אֶת הַזַּכַּאי וּמְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְיוֹם פָּקְדִי. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר רַחֲמָנָא וַתְּרָן, יִתְוַתְּרוּן בְּנֵי מֵעָיו, אֶלָּא מַאֲרִיךְ אַפּוֹ וְגוֹבֶה. הֱוֵי וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי. כֵּיוָן שֶׁדָּן וְגָמַר אֶת הַדִּין, אָמַר: רִבּוֹן הָעוֹלָם, הֲרֵי הָעֵגֶל וַהֲרֵי עוֹבָדָיו כְּבָר בְּעַרְתִּים, שִׂמָּא בְּלִבְּךָ עַל עַמְּךָ כְּלוּם. אָמַר לוֹ: לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה. אָמַר שְׁלֹמֹה: הָגוֹ סִיגִים מִכֶּסֶף וְגוֹ' (משלי כה, ד).

וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגוֹ', אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וְגוֹ'. וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדָּבָר הָרָע וְגוֹ'. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם קְשֵׁה עֹרֶף רֶגַע אֶחָד וְגוֹ'. וְכַמָּה רֶגַע. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַבָּא אָמַר: אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לַשָּׁעָה. וְאִדְּעָה מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ. אֲנָא יְהַב לְכוֹן יוֹמָא דְּכִפּוּרָא וְיִכַּפֵּר עֲלֵיכוֹן. וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם, אוֹתָן הַכְּתָרִים שֶׁהָיוּ לָהֶם מֵהַר חוֹרֵב. וַיִּתְנַצְּלוּ, בְּעַל כָּרְחָן.

סימן כז

וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל (שמות לג, ז). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מֹשֶׁה דָּרַשׁ קַל וָחֹמֶר. אָמַר, הַמְנֻדֶּה לָרַב, מְנֻדֶּה לַתַּלְמִיד. אָמַר: כֵּיוָן שֶׁבִּלְבּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵיהֶם, אַף אֲנִי פּוֹרֵשׁ מֵהֶם. וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל וְגוֹ'

הַרְחֵק. רַבִּי יִצְחָק אָמַר: מִיל כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינוֹ כְּאַלְפַּיִם אַמָּה (יהושע ג, ד). וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה' יֵצֵא. מִכָּאן שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְטַלְטֵל עַצְמוֹ לֵילֵךְ לְלִמּוֹד. וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יָקוּמוּ, מִכָּאן שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לַעֲמֹד לִפְנֵי הַזָּקֵן וּמִלִּפְנֵי חָכָם וְאַב בֵּית דִּין וָמֶלֶךְ, וְיִהֵא עוֹמֵד עַד שֶׁיְּכַסּוּ מִמֶּנּוּ.

וְהַבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה. רַבִּי אָמִי דָּרַשׁ לְשֶׁבַח, טוּבָא לְיַנּוּקְיָא דְּהָא כְּדֵין יַנָּקִין. רַבִּי יִצְחָק דָּרַשׁ לְגָנַאי: הָיוּ מְסִתַּכְּלִין מֵאֲחוֹרָיו וְאָמְרִין, חֲמֵי צַוָּארֵהּ, חֲמֵי שָׁקֵהּ, אָכִיל מִדִּידָן, שָׁתֵי מִדִּידָן. וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה' יֵצֵא (שמות לג, ז). כָּל מְבַקֵּשׁ מֹשֶׁה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כָּל מְבַקֵּשׁ ה'. מִכָּאן אָמְרוּ: כָּל הַמְקַבֵּל פְּנֵי זָקֵן כְּאִלּוּ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה'. אֲפִלּוּ הַמַּלְאָכִים וְהַשָּׂרָפִים וְהָגְּדוּדִים הָיוּ מְבַקְּשִׁים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים אֵלּוּ לָאֵלּוּ, הֲרֵי הוּא בְּמִשְׁכָּנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל, וְהָיוּ רוֹאִין שֶׁהַשְּׁכִינָה נִגְלֵית עַל מֹשֶׁה, וְקָם עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל, וְהָיוּ רוֹאִין שֶׁהַשְּׁכִינָה נִגְלֵית עַל מֹשֶׁה, וְקָם כָּל הָעָם וְהִשְׁתַּחֲווּ. וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים (שמות לג, נט). אֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הַשָּׂפָל הִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ, אִם הַגָּבוֹהַּ הִשְׁפִּיל. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי כִּבְיָכוֹל גַּבְהוּתוֹ שֶׁל עוֹלָם הִרְכִּין עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד ה' בָּאֹהֶל.

וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה. אָמַר לוֹ: לֹא אָמַרְתִּי לְךָ כְּשֶׁאֶהְיֶה אֲנִי בְּכַעַס עֲלֵיהֶם, וְאַתָּה הֲוֵי בְּרָצוֹן. וּכְשֶׁאַתָּה בְּכַעַס, אֲנִי בְּרָצוֹן. וְעַכְשָׁו אֲנִי וְאַתָּה עֲלֵיהֶם בְּכַעַס, לֹא יְהוּ שְׁנֵי פָּנִים עֲלֵיהֶם בְּכַעַס. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים. חֲזוֹר אֶצְלָן. וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה (שמות לג, טו). אַל תְּהִי קוֹרֵא וְשָׁב, אֶלָּא וְשׁוּב אֶל הַמַּחֲנֶה. וְאִם לָאו, וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. הֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת תַּחְתֶּיךָ.

אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, רְאֵה שֶׁאֲפִלּוּ בְּכַעַסְךָ אַתָּה מְפַיְּסֵנִי עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת הָעָם הַזֶּה. רְאֵה שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּיז אַהֲבָתְךָ מֵהֶם. וְעַתָּה אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: דְּבָרִים גְּדוֹלִים גָּזַרְתָּ, וְעָשִׂתִי גְּזֵרָתְךָ לִמְחֹל עַל מַעֲשֶׂה הָעֶגֶל וְסָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ. וְאַף עַכְשָׁו אֲנִי עוֹשֶׂה רְצוֹנְךָ, פָּנַי יֵלֵכוּ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים וְגוֹ', וּבַמֶּה יִוָּדַע אֲפוֹא וְגוֹ'

אָמַר לוֹ: אֻמּוֹת הָעוֹלָם מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּשָׂרִים, וְאָנוּ כָּךְ. וּמָה הֶפְרֵשׁ בֵּינֵינוּ לְבֵינָם? אָמַר לוֹ: חַייֶךָ, אֲנִי עוֹשֶׂה רְצוֹנְךָ, פָּנַי יֵלֵכוּ.

וְעַתָּה אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא. וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי (שמות לג, כא). אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא: הִנֵּה אֲנִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי, מְקוֹמִי טְפֵלָה לִי וְאֵין אֲנִי טָפֵל לִמְקוֹמִי. וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי, טוּבִי וְכָל טוּבִי, מִדַּת הַטּוֹב וּמִדַּת פְּרָעָנוּת. וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן (שמות לג, יט) וְגוֹ'.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, הֶרְאָה לוֹ כָּל אוֹצָרוֹת שֶׁל מַתָּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַעֲשָׂיו. וְהוּא שׁוֹאֵל הָאוֹצָר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא. וְהוּא אוֹמֵר: שֶׁל עוֹשֶׂה צְדָקוֹת. וְהָאוֹצָר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, וְהוּא אוֹמֵר שֶׁל בַּעֲלֵי תוֹרָה. וְהָאוֹצָר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, שֶׁל מְכַבְּדֵיהֶם. וְהוּא

מַרְאֶה לוֹ אוֹצָר גָּדוֹל מִכֻּלָּם. הוּא אוֹמֵר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָאוֹצָר הַגָּדוֹל הַזֶּה שֶׁל מִי. אוֹמֵר לוֹ: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים, אֲנִי נוֹתֵן לוֹ מִשְׂכָּרוֹ. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ, חִנָּם אֲנִי עוֹשֶׂה וְנוֹתֵן לוֹ מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם.

דָּבָר אַחֵר, וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן. אֲשֶׁר נָחוֹן אֵין כְּתִיב אֶלָּא אֶת אֲשֶׁר אָחֹן, לְמִי שֶׁמִּתְבַּקֵּשׁ לוֹ, וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן (שמות לג, כ), לְמִי שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לָחֹן. וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם. וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת. בְּקֵשׁ מֹשֶׁה לַעֲמֹד עַל מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים וְעַל שַׁלְוָתָן שֶׁל רְשָׁעִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנַי. וְאֵין פָּנַי הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא לְשׁוֹן שַׁלְוָתָן שֶׁל רְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְשַׁלֵּם לְשׂנְאָיו אֶל פָּנָיו וְגוֹ' (דברים ז, י). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וַהֲסִרֹתִי אֶת כַּפִּי, בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵינִי מַרְאֶה לְךָ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל יִרְאֵי שְׁמִי. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאֲתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ (ישעיה סד, ג).

סימן כח

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּסָל לְךָ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה עַד כַּמָּה חַיָּב לִקְרוֹת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, לֹא יִפְחֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שֶׁבִּזְכוּתָן נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר (שמות יט, ג). וּמִנַּיִן שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת הָרִים? שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֵתָנִים (מיכה ו, ב) לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לִשְׁמֹר אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנַּפְשׁוֹ הוּא מְשַׁמֵּר. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בִּתִּי בְיָדְךָ וּבִתְךָ בְיָדַי. בִּתִּי בְיָדְךָ, זוֹ הַתּוֹרָה. וּבִתְךָ בְיָדַי, זוֹ הַנֶּפֶשׁ. וּכְתִיב: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי (איוב יב, י). אִם אַתָּה מְשַׁמֵּר אֶת שֶׁלִּי, אֲנִי מְשַׁמֵּר אֶת שֶׁלְּךָ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ (דברים ד, ט).

וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה נַעֲשֶׂה רֹאשׁ וְמֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ, בִּי שָׂרִים יָשֹׂרוּ (משלי ח, טו-טז). וְכֵן בְּמֹשֶׁה לְפִי שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה נַעֲשָׂה רֹאשׁ וְמֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ (דברים לג, ה). וּמִנַּיִן שֶׁיָּגַע הִרְבֵּה בַּתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה (שמות לד, כח). בַּיּוֹם הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּבַלַּיְלָה הָיָה מְלַמְּדוֹ הַמִּשְׁנָה עַל פֶּה. לְסוֹף, כִּיוָן שֶׁנְּתָן לוֹ אֶת הַלּוּחוֹת, יָרַד וּמָצָא שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל. מִיָּד שִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת וְרָדָה אֶת הַסְּרוּחִין וּבִקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְלֹא הִנִּיחַ מֹשֶׁה זָוִית לְמַעְלָה שֶׁלֹּא נִתְחַבֵּט עָלֶיהָ, עַד שֶׁנִּתְרַצָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תֵּן לָהֶם לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת. אָמַר לוֹ: הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַעֲשֵׂה יָדַי וְאַתָּה שִׁבַּרְתָּ אוֹתָם, וְעַכְשָׁו אַתָּה עֲשֵׂה אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחוֹת וְגוֹ'.

סימן כט

פְּסָל לְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בִּרְכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר (משלי י, כב). זוֹ בִּרְכַּת אֱלִישָׁע בַּמַּיִם, שֶׁאָמַר: כֹּה אָמַר ה' לֹא תִרְאוּ רוּחַ וְלֹא תִרְאוּ גֶּשֶׁם וְהַנַּחַל הַהוּא יִמָּלֵא מָיִם (מלכים ב ג, יז). מַה כְּתִיב שָׁם, וַיְהִי בַבֹּקֶר כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה (מלכים ב ג, כ). מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר בַּבֹּקֶר, אוֹמֵר כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא: שֶׁטֶף שֶׁל גְּשָׁמִים יָרַד בַּדָּרוֹם בַּבֹּקֶר, וּבָאוּ לָהֶם הַמַּיִם כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה. הֱוֵי בִּרְכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר. וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ (משלי י, כב), שֶׁלֹּא רָאוּ לֹא רוּחַ וְלֹא גֶּשֶׁם וְנִתְמַלֵּא הַנַּחַל מַיִם.

דָּבָר אַחֵר, בִּרְכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר, זוֹ בִּרְכַּת אֵלִיָּהוּ בְּבֵית הַצָּרְפִית, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּד הַקֶּמַח לֹא כָלְתָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא חָסֵר (מלכים א יז, טז). כַּמָּה כַּדִּין הָיוּ שָׁם מַסְפִּיקִין. וְכַמָּה טָחוּנִין קֶמַח הָיוּ, וְכַד הַקֶּמַח לֹא כָלְתָה. הֱוֵי, בִּרְכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר, וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ. שֶׁמְּתוֹךְ בֵּיתָהּ הָיְתָה בִּרְכָתָהּ.

דָּבָר אַחֵר, בִּרְכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר, זוֹ בִּרְכַּת מֹשֶׁה, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחוֹת, וֶהֱרָאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחְצָב שֶׁל סַנְפִּירִינוֹן בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ וּפָסַל מִמֶּנּוּ, וְאָמַר פְּסָל לְךָ, הַפְּסֹלֶת שֶׁלְּךָ, וּמִשָּׁם נַעֲשָׂה מָלֵךְ. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, פַּרְנָסָתוֹ מִן הַתּוֹרָה וּמִתְעַשֵּׁר וּמַצְלִיחַ. שֶׁכֵּן אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ: כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶךָ (יהושע א, ח). וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ, שֶׁלֹּא נִצְטַעֵר לֵילֵךְ לְמָקוֹם אַחֵר, אֶלָּא מִתּוֹךְ אָהֳלוֹ זִמֵּן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

סימן ל

פְּסָל לְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה (משלי טז, יד). חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, נִזְדַּוְּגוּ לְמֹשֶׁה חֲמִשָּׁה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ רַחֲמִים וְהִזְכִּיר זְכוּת אָבוֹת, נִסְתַּלְּקוּ מִמֶּנּוּ. כֵּיוָן שֶׁשִּׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת, נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וּמָה רָאָה מֹשֶׁה לְשַׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְהִנִּיחַ אִשְׁתּוֹ עִם הַשִּׁפְחוֹת. וּמִתּוֹךְ שֶׁהָיְתָה עִמָּהֶם, יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רָע. שָׁמַע הַמֶּלֶךְ וּבִקֵּשׁ לְהָרְגָהּ. שָׁמַע שׁוֹשְׁבִינָהּ, עָמַד וְקָרַע כְּתֻבָּתָהּ, אָמַר: אִם יֹאמַר הַמֶּלֶךְ כָּךְ וְכָךְ עָשְׂתָה אִשְׁתִּי, נֹאמַר לוֹ: עֲדַיִן אֵינָהּ אִשְׁתְּךָ. בָּדַק הַמֶּלֶךְ אַחֲרֶיהָ וְלֹא מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר אֶלָּא הַשִּׁפְחוֹת הֵם הָיוּ שֶׁקִּלְקְלוּ. מִיָּד נִתְרַצָּה לָהּ. אָמַר לוֹ שׁוֹשְׁבִינָהּ, מָרִי, עֲשֵׂה לָהּ כְּתֻבָּה אַחֶרֶת שֶׁנִּתְקָרְעָה הָרִאשׁוֹנָה. אָמַר לוֹ: אַתָּה קָרַעְתָּ אוֹתָהּ, לֵךְ וְהָבֵא אֶת הַנְּיָר מִשֶּׁלְּךָ וַאֲנִי כּוֹתֵב כְּתָב יָדִי. אַף כָּךְ, כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל, הָיָה בִּלְבּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לְמֹשֶׁה, לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ. אָמַר לוֹ: הֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: הַמַּעֲשֶׂה יוֹכִיחַ, יֵדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ (ישעיה א, ג). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאוֹתוֹ

הָעֵגֶל: מִי עָשָׂה אוֹתָךְ. אָמַר לוֹ: חָמוּר, הָעֵרֶב רַב שֶׁיָּצְאוּ עִם יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם: אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא אָמַרְתִּי לְךָ, לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, שֶׁהֵן עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל. אֲבָל עַמִּי לֹא עָשׂוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂרָאֵל לֹא יָדָע, עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן (ישעיה א, ג). מִיָּד קָפַץ מֹשֶׁה וְלִמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּגוֹרְיָא, אֲדֹנָי אֱלֹקִים אַל תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגְדָלֶךָ (דברים ט, כו). עָמַד וְשִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת. כְּיוָן שֶׁנִּתְרַצָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחוֹת.

וְלָמָּה שִׁבְּרָן? אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: דָּרַשׁ מֹשֶׁה קַל וָחֹמֶר, אָמַר: וּמָה פֶּסַח שֶׁהִיא מִצְוָה אַחַת, לֹא נִתְּנָה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁכֵּן כְּתִיב: כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ (שמות יב, מג). כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּנָּתֵן לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה? לְכָךְ שִׁבְּרָן.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ לְשַׁבְּרָן. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל יְמֵים שֶׁהָיָה הַכְּתָב עַל הַלּוּחוֹת, לֹא הָיָה מֹשֶׁה מַרְגִּישׁ בָּהֶם. כֵּיוָן שֶׁפָּרַח הַכְּתָב, נִמְצְאוּ כְּבֵדִים עַל יָדָיו וְהִשְׁלִיכָם וְנִשְׁתַּבְּרוּ. דָּבָר אַחֵר: לָמָּה שִׁבְּרָן? כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁנִּתְחַיְּבוּ כְּלָיָה, בִּקֵּשׁ עָלֶיהָ לְהַצִּילָן. אָמַר: כָּתוּב בַּלּוּחוֹת, זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם (שמות כב, יט). אָמַר: הֲרֵינִי מְשַׁבְּרָן וְאֹמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד עַכְשָׁו לֹא הָיוּ יוֹדְעִין עֹנֶשׁ עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאֲלוּלֵי כֵן לֹא הָיוּ עוֹשִׂין.

סימן לא

פְּסָל לְךָ. אֵימָתַי יָרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם, מֵאָה וְעֶשְׂרִים יוֹם עָשָׂה מֹשֶׁה אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כֵּיצַד? בַּחֲדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (שמות יט, א). בְּשִׁשָּׁה בַּחֹדֶשׁ נָתַן לָהֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּכְתִיב בּוֹ: וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים (שמות יט, ב). וְעָשָׂה שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם, עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִסִּיוָן וְשִׁשָּׁה עָשָׂר מִתַּמּוּז, הֲרֵי אַרְבָּעִים יוֹם. יָרַד בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, רָאָה אֶת הָעֵגֶל וְשִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת, וְרָדָה אֶת הַסְּרוּחִין שְׁמוֹנָה עָשָׂר וְתִשְׁעָה עָשָׂר. וְחָזַר וְעָלָה בְּעֶשְׂרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה' וְגוֹ'. וּכְתִיב: וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וְגוֹ', עָשָׂה שָׁם עֶשְׂרָה מִן תַּמּוּז וְכָל חֹדֶשׁ אָב, הֲרֵי אַרְבָּעִים יוֹם. עָלָה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל כְּשֶׁאָמַר לוֹ פְּסָל לְךָ וְהָיֶה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְגוֹ', וַיִּפְסֹל וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל. עָשָׂה שָׁם אֱלוּל כֻּלּוֹ וַעֲשָׂרָה מִתִּשְׁרֵי וְיָרַד בָּעָשׂוֹר. וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִים בִּתְפִלָּה וְתַעֲנִית, וּבוֹ בַּיּוֹם נֶאֱמַר לוֹ לְמֹשֶׁה: סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ (במדבר יד, כ). וּקְבָעוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סְלִיחָה וּמְחִילָה לְדוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר (ויקרא טז, ל). וּמִיָּד צִוָּה לוֹ לְמֹשֶׁה, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ.

פְּסָל לְךָ וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר. כְּךָ בָּרִאשׁוֹנָה, וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וְגוֹ' (שמות כה, ח). וְכָאן: וְגַם אִישׁ אַל יֵרָא. הַלּוּחוֹת רִאשׁוֹנוֹת עַל שֶׁנִּתְּנוּ בְּפֶמְבֵּי, לְפִיכָךְ שָׁלְטָה בָּהֶם עַיִן הָרַע וְנִשְׁתַּבְּרוּ. וְכָאן אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין לְךָ יָפָה מִן הַצְּנִיעוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת (מיכה ו, ח).

סימן לב

וַיֵּרֶד ה' בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב. אַשְׁרֵי מֹשֶׁה שֶׁנִּכְנַס לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַלְאָךְ וְשָׂרָף יְכוֹל לִכָּנֵס. תְּרֵין אָמוֹרָאִין, חַד אָמַר: מֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל, הָיָה מֹשֶׁה מְהַלֵּךְ בָּרָקִיעַ כַּקּוֹלְיָאס הַזֶּה, עַד שֶׁעָלָה אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם. וַיִּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא (שמות לד, ו). לְמַד מֹשֶׁה הֵיאַךְ יְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא עַל יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ: אָמַרְתָּ לִי זְכוּת אָבוֹת, זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ. וְאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם זְכוּת הָיִיתִי מְאַבְּדָן? אֶלָּא מִכָּאן וּלְהַבָּא הֱוֵי אוֹמֵר, ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן וְגוֹ'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה לְמַדְתִּי לְמֹשֶׁה סַנֵּגוֹרְיָא. וְלֶעָתִיד אֲנִי מְדַבֵּר בְּצִדְקָה וְגוֹ'. (ישעיה סג, א).

סימן לג

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתָב לְךָ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בְּהֶעְלֵם אֶחָד בַּשַּׁבָּת, מַהוּ שֶׁיְּהֵא חַיָּב. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בְּהֶעְלֵם חַיָּב, שֶׁהוּא רוֹשֵׁם, וּמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: הֱווּ זְהִירִין בִּכְבוֹד שַׁבָּת, שֶׁבּוֹ נֶחְתִּי מִמְּלֶאכֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בוֹ שָׁבַת (בראשית ב, ג).

מַעֲשֶׂה בְּטוּרְנוּסְרוּפּוּס הָרָשָׁע שֶׁפָּגַע בְּרַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר לוֹ: מַה יּוֹם מִיּוֹמַיִם. אָמַר לוֹ: וּמָה גְּבַר מִגְּבָרִין. אָמַר לוֹ: מָה אָמַרְתִּי לְךָ, וּמָה אָמַרְתָּ לִי. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אָמַרְתָּ לִי, מַאי שְׁנָא יוֹם שַׁבָּת מִשְּׁאָר יָמִים. וְאָמַרְתִּי לְךָ, מַאי שְׁנָא טוּרְנוּסְפּוּרוּפּוּס מִן שְׁאָר גְּבָרִין. אָמַר לוֹ: אֲנִי, מֶלֶךְ מְלָכִים רָצָה לְכַבְּדָנִי. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: וּמֶלֶךְ הַמְּלָכִים רָצָה שֶׁיְּכַבְּדוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת. אָמַר לוֹ: וְאִם כֵּן לָמָּה הוּא עוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה. אָמַר לוֹ: וְאֵיזוֹ מְלָאכָה עוֹשֶׂה בּוֹ. אָמַר לוֹ: כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחֹל עוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת, מַשִּׁיב רוּחוֹת, מַעֲלֶה עֲנָנִים, מוֹרִיד גְּשָׁמִים, מַזְרִיחַ חַמָּה וּלְבָנָה, מְדַשֵּׁן פֵּרוֹת, עוֹנֶה חַיּוֹת כִּימוֹת הַחֹל. אָמַר לוֹ: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאַתָּה בָּקִי בְּתוֹרָתָן שֶׁל עִבְרִים. שְׁנַיִם הַדְּרִין בֶּחָצֵר אֶחָד, אִם אֵין זֶה נוֹתֵן עֵרוּב וְזֶה נוֹתֵן עֵרוּב, שֶׁמָּא מֻתָּרִין הֵם לְטַלְטֵל בְּשַׁבָּת.

אֲבָל אִם דָּר אָדָם אֶחָד בֶּחָצֵר אֶחָד גָּדוֹל, אֲפִלּוּ כְּאַנְטוּכְיָא, הוּא מְטַלְטֵל בַּחֲצֵרוֹ. לְפִי שֶׁאֵין לְאַחֵר רְשׁוּת עִמּוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְבָּרַךְ זִכְרוֹ, הַשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָיו, מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְאֵין לְאַחֵר רְשׁוּת עִמּוֹ, לְפִיכָךְ מְטַלְטֵל בְּעוֹלָמוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אוֹכְלֵי הַמָּן מְעִידִין, שֶׁבְּכָל יְמוֹת הַשַּׁבָּת הָיָה יוֹרֵד וּבְשַׁבָּת לֹא הָיָה יוֹרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֵהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבָּת וְגוֹ' (שמות טז, כה). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהֲרֵי מַעֲלֵי הַמֵּת בִּזְכוּרוֹ מְעִידִין עָלָיו, שֶׁבְּכָל יְמוֹת הַשַּׁבָּת עוֹלֶה, וּבְשַׁבָּת אֵינוֹ עוֹלֶה. וְאִם אֵין אַתָּה מַאֲמִין, צֵא וּבְדֹק בְּאָבִיךָ, שְׁחִיק טַמְיָא.

אֲזַל בְּחַד בְּשַׁבָּא אֲקִימֵהּ, בִּתְרֵין אֲקִימֵהּ, בִּתְלָתָא אֲקִימֵהּ, בְּאַרְבְּעָה בְּחַמְשָׁה וּבְמַעֲלֵי שַׁבָּתָא אֲקִימֵהּ, בְּשַׁבָּתָא לָא קָם, בְּחַד בְּשַׁבָּתָא אֲקִימֵהּ. אֲמַר לֵהּ. מִן דְּמֵיתְתָּ אִתְעֲבִידְתָּ יְהוּדָאי דְּאַתְּ נָטֵר שַׁבָּתָא. אָמַר לוֹ: בְּנִי, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת אֶצְלְכֶם כְּתִקְנָהּ, בָּא לְכָאן וּמְשַׁמְּרָהּ בְּעַל כָּרְחוֹ. אָמַר לוֹ: וּמַה מְלָאכָה יֵשׁ אֶצְלְכֶם בִּימוֹת הַחֹל. אָמַר לוֹ: כָּל יְמוֹת הַשַּׁבָּת אָנוּ נִדּוֹנִין, וּבְשַׁבָּת אָנוּ נוֹחִין, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת עַד שֶׁהַסְּדָרִים נִשְׁלָמִים. וּכְשֶׁהַסְּדָרִים נִשְׁלָמִים, מַלְאָךְ שְׁמוֹ דּוּמָה שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עַל הַנְּשָׁמוֹת, בָּא וְנוֹטֵל נְשָׁמָתָן שֶׁל אוֹתָם אֲנָשִׁים וּמְקַלְּעָן לָאָרֶץ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: אֶרֶץ עֵפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים (איוב י, כב). מַהוּ צַלְמָוֶת? צְאוּ לַמָּוֶת, שֶׁכְּבָר שָׁלְמוּ הַסְּדָרִים. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן לָמָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה. אָמַר לוֹ: כָּזֶה שֶׁהוּא מְטַלְטֵל בַּחֲצֵרוֹ שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא נָהָר סַמְבַּטְיוֹן מֵעִיד שֶׁבְּכָל יָמִים הוּא מוֹשֵׁךְ אֲבָנִים וְחוֹל וּבְשַׁבָּת נִנּוֹחַ. אָמַר לוֹ: אִם אַתָּה מְבֵעֵי לֵהּ לְדוֹחְקָא. אָמַר לוֹ: וְהָא כְּתִיב: כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ (בראשית ב, ג). רַבִּי פִּינְחָס בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ, הֲוֵי אוֹמֵר: מִמְּלֶאכֶת עוֹלְמוֹ שָׁבַת, אֲבָל לֹא שָׁבַת לֹא מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים וְלֹא מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים, אֶלָּא פּוֹעֵל עִם אֵלּוּ וּמַרְאֶה לָאֵלּוּ מֵעֵין דֶּגְמָא שֶׁלָּהֶם, וְלָאֵלּוּ מֵעֵין דֶּגְמָא שֶׁלָּהֶם. וּמִנַּיִן שֶׁפֶּרֶעָנוּת רְשָׁעִים קְרוּיָ מְלָאכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּתַח ה' אֶת אוֹצָרוֹ וַיּוֹצֵא אֶת כְּלֵי זַעְמוֹ כִּי מְלָאכָה הִיא (ירמיה נ, כה). וּמִנַּיִן שֶׁפְּעֻלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים קְרוּיָה מְלָאכָה. שֶׁנֶּאֱמַר: מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ (תהלים לא, כ).

הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַמֵּתִים יוֹדְעִין אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נָחְמְיָה: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שִׁמְרוּ אֶת הַשַּׁבָּת שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַתּוֹרָה. כְּתִיב בְּשַׁבָּת: שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, (דברים ה, יב). וּבַתּוֹרָה, כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן (דברים יא, כב). הַשַּׁבָּת נִתְּנָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה, רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת (שמות טז, כט). וְהַתּוֹרָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה.

סימן לד

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶכְתֹּב לוֹ רֻבֵּי תוֹרָתִי כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ (הושע ח, יב). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם: כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה כְּתָב לְךָ, בְּקֵשׁ מֹשֶׁה שֶׁתִּהֵא הַמִּשְׁנָה בִּכְתָב. וּלְפִי שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עֲתִידִין לְתַרְגֵּם אֶת הַתּוֹרָה וְלִהְיוֹת קוֹרְאִין בָּהּ יְוָנִית, וְהֵם אוֹמְרִים אָנוּ יִשְׂרָאֵל.

וְעַד עַכְשָׁו הַמַּאְזְנַיִם מְעַיְּן. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאֻמּוֹת: אַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁאַתֶּם בָּנַי, אֵינִי יוֹדֵעַ, אֶלָּא מִי שֶׁמִּסְטוֹרִין שֶׁלִּי אֶצְלוֹ, הֵם בָּנַי. וְאֵיזוֹ הִיא? זוֹ הַמִּשְׁנָה שֶׁנִּתְּנָה עַל פֶּה, וְהַכֹּל מְמֻךְ לִדְרֹשׁ.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מָה אַתְּ מְבַקֵּשׁ שֶׁתְּהֵא הַמִּשְׁנָה בִּכְתָב. וּמַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶכְתֹּב לוֹ רֻבֵּי תּוֹרָתִי. וְאִם כֵּן, כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ. אֶלָּא תֵּן לָהֶם מִקְרָא בִּכְתָב, וּמִשְׁנָה עַל פֶּה.

כְּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים, הֲרֵי מִקְרָא. כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הֲרֵי מִשְׁנָה עַל פֶּה. דָּבָר אַחֵר, כְּתֹב לְךָ: מִכָּאן אָמְרוּ: הַמְתַרְגֵּם לַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, אָסוּר לוֹ לְהִסְתַּכֵּל בַּתּוֹרָה וּלְתַרְגֵּם. וְהַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, אָסוּר לוֹ לִתֵּן עֵינָיו חוּץ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּכְתָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַבְתִּי עַל הַלּוּחוֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲסוּר לְמְתַרְגֵּם לְעַיֵּן בַּתּוֹרָה וּלְתַרְגֵּם שֶׁנֶּאֱמַר: כְּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים, הֲרֵי הַמִּקְרָא. כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים, תַּרְגּוּם שֶׁנִּתַּן עַל פֶּה.

אָמַר רַבִּי רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם, כְּתֹב לְךָ וְגוֹ'. כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית. עַל יְדֵי מָה אֲנִי כוֹרֵת עִמְּךָ בְּרִית. עַל יְדֵי כְּתֹב לְךָ, וְעַל יְדֵי עַל פִּי. אִם קַיֶּמְתָּ שֶׁבִּכְתָב בִּכְתָב וְאֶת שֶׁבְּעַל פֶּה עַל פֶּה, כְּאִלּוּ עִמְּךָ כָּרַתִּי בְּרִית. וְאִם שִׁנִּיתָ, לֹא כָּרַתִּי עִמְּךָ בְּרִית.

סימן לה

דָּבָר אַחֵר, כְּתֹב לְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב. יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ (משלי ה, יז). מַהוּ? כְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַד שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: רִבּוֹנִי, הַחֲזֵר לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה. אָמַר דָּוִד: הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ (תהלים נא, יד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֵיאַךְ אֲנִי מַחֲזִירָהּ לָהֶם. אֶתְמוֹל אָמְרוּ בְּסִינַי כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה (שמות כד, ז), וּבְמָקוֹם שֶׁתִּקְנוּ בּוֹ קִלְקְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲשׂוּ עֵגֶל בְּחֹרֵב (תהלים קו, יט). אַחַר כָּל הַנִּסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם וְרָאוּ כְּבוֹדִי בְּסִינַי שֶׁיָּרְדוּ כַּמָּה רִבְבוֹת מַלְאָכִים וְקָשְׁרוּ לָהֶם עֲטָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ (יחזקאל טז, יב), וְאַחַר כָּךְ עָשׂוּ עֵגֶל בְּחוֹרֵב, לְשָׁעָה קַלָּה שְׁכֵחוּנִי,

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא בַּמִּדְבָּר אֲנִי הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם מִיטָטוֹר, וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שמות יג, כא), מַשְׁפִּיל לָהֶם אֶת הַגְּבוֹהִים, וּמַגְבִּיהַּ אֶת הָעֲמָקִים, וְהִמְטַרְתִּי לָהֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, וְהַיָּם מַעֲלֶה לָהֶם שַׂלְוִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן הַיָּם (במדבר יא, לא), לֹא חָסְרוּ דָּבָר, וְאַחַר כָּל זֹאת עָשׂוּ עֵגֶל, אֵינִי מַחֲזִיר אֶת הַלּוּחוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. כֵּיוָן שֶׁהִטְרִיחַ הָרְבֵּה. אָמַר לוֹ: כְּתֹב לְךָ, (שמות לד, כז) לְךָ אֲנִי נוֹתְנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים וּלְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אִתָּךְ (משלי ה, יז). וּמִתּוֹךְ עַיִן טוֹבָה שֶׁהָיָה בּוֹ בְּמֹשֶׁה, נְתָנָהּ לְיִשְׂרָאֵל. וּלְפִיכָךְ נִכְתְּבָה עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי (מלאכי ג, כב).

זוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן, הַתּוֹרָה וְהַדִּינִים וְיִשְׂרָאֵל. רַבִּי חִיָּא בַּר יוֹסִי אָמַר, אַף הַמִּשְׁכָּן נָתַן מֹשֶׁה נַפְשׁוֹ עָלָיו וְנִקְרָא עַל שְׁמוֹ. דְּאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר יוֹסִי, כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מְפָרְקוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּכָל יוֹם וְקוֹבְעוֹ. רַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל אָמַר, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּקִים (שמות מ, ב), הוּקַם (שמות מ, יז), וַיָּקֶם (שמות מ, יח).

רְאֵה כַּמָּה הָיָה יָגֵעַ בּוֹ. וְאִם תֹּאמַר, שֶׁשִּׁבְּטוֹ שֶׁל לֵוִי הָיוּ מְסַיְּעִים אוֹתוֹ, לָאו. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מֹשֶׁה בְּעַצְמוֹ הָיָה מְפָרְקוֹ וְקוֹבְעוֹ, וְלֹא סִיְּעוֹ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן (במדבר ז, א), בְּיוֹם כַּלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. וּלְפִי שֶׁיָּגַע בּוֹ, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. וְאַף הַתּוֹרָה לְפִי שֶׁיָּגַע בָּהּ, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּתָב לְךָ.

סימן לו

וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה. מִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה אֵימָתַי יוֹם. אֶלָּא כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה בְּכָתָב, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יוֹם. וּכְשֶׁהָיָה מְלַמְּדוֹ עַל פֶּה מִשְׁנָה וְתַלְמוּד, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא לַיְלָה. לְפִי שֶׁהַיּוֹם וְלַיְלָה שָׁוִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא (דניאל ב, כב). וּכְתִיב: גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כְּאוֹרָה (תהלים קלט, יב). וְעוֹד מִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה. כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה הַמַּזָּלוֹת כּוֹרְעִין וּמִשְׁתַּחֲוִין, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יוֹם. וּכְשֶׁהָיָה רוֹאֶה הַחַמָּה מִשְׁתַּחֲוָה, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא לַיְלָה. דִּכְתִיב: וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים (נחמיה ט, ו).

סימן לז

וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי, וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן. מִנַּיִן זָכָה מֹשֶׁה לְקַרְנֵי הַהוֹד. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מִן הַמְּעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר (שמות לג, כב). נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּף יָדוֹ עָלָיו, וּמִשָּׁם זָכָה לְקַרְנֵי הַהוֹד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ (חבקוק ג, ד).

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, מְנִיצוֹצוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִפִּי הַשְּׁכִינָה נָטַל קַרְנֵי הַהוֹד. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, הַלּוּחוֹת אָרְכָן שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְרָחְבָּן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְהָיָה מֹשֶׁה מַחֲזִיק בִּשְׁנֵי טְפָחִים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁנֵי טְפָחִים, וְטִפְחַיִם רֶוַח בָּאֶמְצַע, מִשָּׁם נָטַל מֹשֶׁה קַרְנֵי הַהוֹד.

רַב שְׁמוּאֵל אָמַר, עַד שֶׁמֹּשֶׁה כוֹתֵב אֶת הַתּוֹרָה, נִשְׁתַּיֵּר בַּקָּלְמוֹס קְמָעָא וְהֶעֱבִירוֹ עַל רֹאשׁוֹ, וּמִמֶּנּוּ נַעֲשׂוּ לוֹ קַרְנֵי הַהוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן. כָּל הוֹד שֶׁנָּטַל, מִמַּתַּן שְׂכָר אֲבָל הַקֶּרֶן, קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ. וּכְשֶׁיִּטְלוּ הַצַּדִּיקִים מַתַּן שְׂכָרָן

לָעוֹלָם הַבָּא, אוֹתָהּ שָׁעָה הוּא נוֹטֵל שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ, הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו (ישעיה מ, י).

ויקהל

סימן א

וַיַּ֣אמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַד כַּמָּה חַיָּב אָדָם הַמְטַפֵּל בַּכְּלָאִים. כָּךְ תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ (ויקרא יט, יט), אָפִלּוּ עַל גַּבֵּי מֵאָה כֵּלִים אָסוּר לוֹ לִלְבּוֹשׁ. אֲבָל אִם פֵּרַשׁ אוֹתוֹ תַּחְתָּיו בִּלְבָד שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹגֵעַ בְּשָׂרוֹ בִּכְלָאַיִם, מֻתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ. עָלֶיךָ לֹא יַעֲלֶה, אֲבָל אַתָּה מַצִּיעָן תַּחְתֶּיךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שִׁמְרוּ מִצְוֹתַי וְחֻקּוֹתַי. לָמָּה, שֶׁשָּׁכַר מִצְוָה מִצְוָה, וּשְׂכַר עֲבֵרָה עֲבֵרָה. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, עַל כָּל מִצְוָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, מוֹסְרִין לוֹ מַלְאָךְ לְשָׁמְרוֹ. עָשָׂה מִצְוָה אַחַת, מוֹסְרִין לוֹ מַלְאָךְ אֶחָד. עָשָׂה מִצְוֹת הַרְבֵּה, מוֹסְרִין לוֹ מַלְאָכִים הַרְבֵּה לְשָׁמְרוֹ, כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ וְגוֹ' (תהלים צא, יא). כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְבֶּה בַּמִּצְוֹת, הוּא קוֹנֶה שֵׁם טוֹב לְעַצְמוֹ. אַתְּ מוֹצֵא שִׁלְשָׁה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ לְאָדָם, אֶחָד מַה שֶּׁקּוֹרְאִים לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, וְאֶחָד מַה שֶּׁקּוֹרְאִין לוֹ בְּנֵי אָדָם, וְאֶחָד מַה שֶּׁקּוֹנֶה הוּא לְעַצְמוֹ. טוֹב מִכֻּלָּן מַה שֶּׁקּוֹנֶה הוּא לְעַצְמוֹ.

תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי בְּצַלְאֵל עַל יְדֵי שֶׁקָּנָה שֵׁם טוֹב, זָכָה שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. וּכְתִיב: נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב, מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב (משלי כב, א). מִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל.

זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ (קהלת ז, א). אָמְרוּ לִשְׁלֹמֹה, מַהוּ טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב. אָמַר לָהֶם: בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם נוֹלָד, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין מִי הוּא. נִפְטָר בְּשֵׁם טוֹב, מַשְׁפִּיעַ מַעֲשִׂים טוֹבִים, בָּאִין יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִין עָמּוֹ, עוֹשִׂין עִמּוֹ גְּמִילוּת חֶסֶד. מַכְרִיזִין שִׁבְחָם וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִי זֶה כַּמָּה צְדָקוֹת כַּמָּה תוֹרָה כַּמָּה מִצְוֹת עָשָׂה, מִשְׁכָּבוֹ תְּהֵא עִם הַצַּדִּיקִים.

וְלָמָּה לֹא אָמַר, טוֹב שֵׁם מִיַּיִן הַטּוֹב וּמִדְּבַשׁ הַטּוֹב, וְהִנִּיחַ כָּל הַמַּשְׁקִין וְאָמַר מִשֶּׁמֶן טוֹב. אֶלָּא מַה הַשֶּׁמֶן אַתָּה נוֹתֵן לְתוֹכוֹ מַיִם שֶׁהוּא עוֹלֶה וְצָף לְמַעְלָה אֲבָל שְׁאָר מַשְׁקִין אַתְּ נוֹתֵן לְתוֹכָן מַיִם וְהֵן בּוֹלְעִין, כָּךְ בַּעַל שֵׁם טוֹב.

דָּבָר אַחֵר, טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב. שֵׁם טוֹב עוֹלֶה, וְשֶׁמֶן טוֹב יוֹרֵד. שֵׁם טוֹב עוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶעְשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ (בראשית יב, ב). וְשֶׁמֶן טוֹב יוֹרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב

עַל הָרֹאשׁ יֹרֵד (תהלים קלג, ב). שֶׁמָּן טוֹב, לְפִי שָׁעָה. וְשֵׁם טוֹב, לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ (תהלים עב, יז). וְכֵן אַתְּ אוֹמֵר בִּנְבִיאִים וַחֲכָמִים. שֶׁמֶן טוֹב כָּלָה, וְשֵׁם טוֹב אֵינוֹ כָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת (ישעיה נו, ה).

שֶׁמֶן טוֹב, בַּעֲשִׁירִים. וְשֵׁם טוֹב, בַּעֲנִיִּים וּבַעֲשִׁירִים. שֵׁם טוֹב, בַּחַיִּים וּבַמֵּתִים. וְשֶׁמֶן טוֹב, בַּחַיִּים. שֶׁמֶן טוֹב, כַּמָּה הוֹלֵךְ, מִקֵּיטוֹן לִטַרְקְלִין. וְשֵׁם טוֹב, מִסּוֹף הָעוֹלָם עַד סוֹפוֹ. שֶׁמֶן טוֹב נוֹפֵל עַל הַמֵּת וְהוּא מַבְאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ (קהלת י, א). וְשֵׁם טוֹב, נוֹפֵל עַל הַמֵּת וְאֵינוֹ מַבְאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל פִּיו וְעֵינָיו עַל עֵינָיו וְכַפָּיו עַל כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחֶם בְּשַׂר הַיֶּלֶד (מלכים ב ד, לד). דָּבָר אַחֵר, שֶׁמֶן טוֹב נוֹפֵל עַל הַמַּיִם וְהוּא נִדָּח, שֵׁם אֵינוֹ נִדָּח, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' לַדָּג וַיָּקֵא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבָּשָׁה (יונה ב, יא). דָּבָר אַחֵר, שֶׁמֶן טוֹב נוֹפֵל עַל הָאוּר וְהוּא נִשְׁרָף, וְשֵׁם טוֹב נוֹפֵל עַל הָאוּר וְאֵינוֹ נִשְׂרָף, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן נָפְקִין שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ (דניאל ג, כו).

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, מָצִינוּ שֶׁבַּעֲלֵי שֵׁמֶן טוֹב נִכְנְסוּ לִמְקוֹם הַחַיִּים וְיָצְאוּ מֵתִים. וּבַעֲלֵי שֵׁם טוֹב נִכְנְסוּ לִמְקוֹם הַמֵּתִים וְיָצְאוּ חַיִּים. נָדָב וַאֲבִיהוּא נִכְנְסוּ לְהַקְרִיב וְיָצְאוּ שְׂרוּפִים, וְהֵם מְשׁוּחִים בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וּכְתִיב: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם (ויקרא י, ב). חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה עָלוּ לְאַתּוּן נוּרָא וְיָצְאוּ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן נָפְקִין שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ מִן גּוֹא נוּרָא (דניאל ג, כו). וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ (קהלת ז, א). נוֹלְדָה מְרִים, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין. מֵתָה, נִסְתַּלֵּק הַבְּאֵר. נוֹלַד אַהֲרֹן, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין. מֵת, נִסְתַּלֵּק עַמּוּד הֶעָנָן. נוֹלַד בְּצַלְאֵל, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין. נִתְמַנָּה לִמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, יָדְעוּ אוֹתוֹ הַכֹּל. טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב, טוֹב שְׁמוֹ שֶׁל בְּצַלְאֵל מִבְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. שֶׁבְּצַלְאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעִיד עָלָיו, רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל.

סימן ב

וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה, שֶׁכְּבָר הָיְתָה בּוֹ חָכְמָה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְמַלֵּא חָכְמָה אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּבָר. מַטְרוֹנָה אַחַת שָׁאֲלָה אֶת רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא, מַהוּ שֶׁכָּתַב יֶהֱב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין (דניאל ב, כא). לַטִּפְּשִׁים הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, אִם יָבוֹאוּ אֲצָלֵךְ שְׁנַיִם, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, וְהֵן צְרִיכִין לִלְווֹת מִמֵּךְ מָמוֹן, לְאֵי זֶה מֵהֶם אַנְתְּ מַלְוֶה. אָמְרָה לוֹ: לֶעָשִׁיר. אָמַר לָהּ: וְלָמָּה. אָמְרָה לוֹ: שֶׁאִם יֶחְסַר, יִהְיֶה לוֹ מָמוֹן שֶׁיִּפְרַע. אֲבָל עָנִי, אִם יְאַבֵּד מְעוֹתַי, מֵהֵיכָן יִפְרַע. אָמַר לָהּ: יִשְׁמְעוּ אָזְנַיִךְ מַה שֶּׁפִּיךְ מְדַבֵּר. כָּךְ, אִם הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן חָכְמָה לַטִּפְּשִׁין, הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי כִסְאוֹת וּבְמִבּוֹאוֹת מְטַנְּפוֹת וּבְבָתֵּי מֶרְחָצָאוֹת, וְאֵין מִתְעַסְּקִין בָּהּ. אֶלָּא נְתָנָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַחֲכָמִים, שֶׁיִּהוּ יוֹשְׁבִין בְּיִשִׁיבַת זְקֵנִים בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְעוֹסְקִין בָּהּ. לְכָךְ כְּתִיב: וָאֲמַלֵּא,

מִלֵּא מִי שֶׁהָיָה בּוֹ כְּבָר חָכְמָה, בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה. וְכֵן אַתָּ מוֹצֵא בִּיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה (דברים לד, ט), שֶׁכְּבָר הָיָה בּוֹ. הַחֲנָנִי הַזֶּה אָדָם הוֹלֵךְ לִקַּח מִמֶּנּוּ יַיִן אוֹ דְבַשׁ אוֹ שֶׁמֶן וּמֵרִיס, כְּשֶׁהַחֲנָנִי פִּקֵּחַ, מֵרִיחַ בַּכֶּלִי. אִם הָיָה שָׁל יַיִן, נוֹתֵן לְתוֹכוֹ יַיִן. וְכֵן כְּלִי שֶׁל שֶׁמֶן וְשֶׁל דְּבַשׁ וְשֶׁל מֵרִיס. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁרוֹאֶה בָּאָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חָכְמָה מְמַלְאוֹ. יֵהוּי, וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ, שֶׁכְּבָר הָיָה בּוֹ.

סימן ג

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (משלי ג, ד). מַהוּ חֵן. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בָּהָר עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, הֶרְאָהוּ כָּל כְּלִי וּכְלִי הֵיאַךְ לַעֲשׂוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר אַתָּה מָרְאֶה (שמות כה, מ). וְהָיָה מֹשֶׁה סָבוּר שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁאָמַר לוֹ: וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים, וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן, וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ, וְעָשִׂיתָ פָּרֹכֶת, וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר, כָּךְ כָּל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. כֵּיוָן שֶׁסִּדֵּר לוֹ כָּל דָּבָר וְדָבָר, אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי יַעֲשֶׂה כָּל זֹאת. אָמַר לוֹ: רְאֵה קָרָאתִי בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל.

כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לַעֲשׂוֹת לוֹ מִשְׁכַּן קְרָשִׁים וּמִזְבֵּחַ וְשֻׁלְחָן. אָמְרוּ לוֹ: וּמִי יַעֲשֶׂה כָּל זֹאת. אָמַר לָהֶם: בְּצַלְאֵל. הִתְחִילוּ יִשְׂרָאֵל מְרַנְּנִים עַל מֹשֶׁה וְאָמְרוּ, לֹא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן עַל יְדֵי בְּצַלְאֵל, אֶלָּא מֹשֶׁה מֵעַצְמוֹ מְמַנֶּה אוֹתוֹ, עַל שֶׁהוּא קְרוֹבוֹ, מֹשֶׁה מֶלֶךְ, וְאַהֲרֹן אָחִיו כֹּהֵן גָּדוֹל, בָּנָיו סְגָנֵי כְהֻנָּה, אֶלְעָזָר נְשִׂיא הַלֵּוִי, בְּנֵי קְהָת נוֹשְׂאֵי הַמִּשְׁכָּן, וְזֶה שַׁלִּיט עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, כָּל הַגְּדֻלָּה הַזּוֹ מְבַקֵּשׁ מֹשֶׁה לְכַוֵּן. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, אֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כְלוּם מִדַּעְתִּי, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר. וְהוּא מַרְאֶה לָהֶם, רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (משלי ג, ד). יֵהוּי, וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים, זֶה בְּצַלְאֵל, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם. וְאָדָם, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם (יחזקאל לד, לא).

וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ בְּצַלְאֵל. שֶׁעָשָׂה צֵל לְאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן, בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן (תהלים צא, א).

סימן ד

רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה (ישעיה מ, כה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶל מִי תְדַמְּיוּנִי. בָּשָׂר וָדָם, אִם יִהְיֶה מְהַלֵּךְ בַּחֲשֵׁכָה וּבָא אָדָם וּמֵאִיר לוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה? וְאַתֶּם יְשֵׁנִים בַּלַּיְלָה וַאֲנִי מַעֲלֶה לָכֶם אֶת הָאוֹרָה, אֵין אַתֶּם צְרִיכִים לְהַחֲזִיק לִי טוֹבָה, וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה. שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ

(ישעיה מ, כו), בִּזְכוּת מָה עוֹמְדִין אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם, בִּזְכוּת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת. בִּזְכוּת מָה כָּל אֵלֶּה עוֹמְדִין, בִּזְכוּת אֵלֶּה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים. מִי בָרָא, אֵלֶּה. הַמּוֹצִיא בְּמִסְפָּר צְבָאָם (ישעיה מ, כו).

כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקָּרֵא (תהלים קמז, ד). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקָּרֵא (ישעיה מ, כו). אִם שֵׁמוֹת לָמָּה בְשֵׁם, וְאִם בְּשֵׁם לָמָּה שֵׁמוֹת. אֶלָּא כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה, יִקָּרֵא לְכֻלָּם בְּשֵׁם אֶחָד וְהֵם עוֹמְדִים לְפָנָיו כְּאֶחָד. וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה, קוֹרֵא לְכָל אֶחָד בִּשְׁמוֹ, גַּבְרִיאֵל, מִיכָאֵל, רְפָאֵל. הֲוֵי, לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקָּרֵא.

דָּבָר אַחֵר, לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקָּרֵא, הֲרֵי מִלְמַעְלָן. מִנַּיִן מִלְמַטָּן, רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל. מַזְכִּירִין וּמְשַׁבְּחִים, מַזְכִּירִין וּמְשַׁחֲקִים. מַזְכִּירִין וּמְשַׁבְּחִים, וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן (שמות לח, כג), שֶׁבַח לוֹ, שֶׁבַח לְאִמּוֹ, שֶׁבַח לְמִשְׁפַּחְתּוֹ, שֶׁבַח לְמַטֵּה דָן שֶׁכָּךְ יָצָא מִמֶּנּוּ. מַזְכִּירִין וּמְשַׁחֲקִין, וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת דִּבְרִי לְמַטֵּה דָן (ויקרא כד, יא), גְּנַאי לוֹ, גְּנַאי לְאִמּוֹ, גְּנַאי לְמִשְׁפַּחְתּוֹ, גְּנַאי לַמַּטֶּה שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. מַזְכִּירִין וּמְשַׁחֲקִין, גְּנַאי לַמַּטֶּה שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. מַזְכִּירִין וּמְשַׁחֲקִין, עָכָן בֶּן כַּרְמִי בֶּן זַבְדִּי בֶּן זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה (יהושע ז, יח), גְּנַאי לוֹ, גְּנַאי לְאִמּוֹ, גְּנַאי לְמִשְׁפַּחְתּוֹ, גְּנַאי לַמַּטֶּה שֶׁכָּךְ יָצָא מִמֶּנּוּ.

רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר. מַה צָּרִךְ לַחֲזֹר לְהַזְכִּיר חוּר כָּאן, אֶלָּא שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בְּשָׁעָה שֶׁבִּקְּשׁוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הָעֶגֶל, עָמַד כְּנֶגְדָּם וְנָעַר בָּהֶם, וְעָמְדוּ עָלָיו וַהֲרָגוּהוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, אֲנִי פּוֹרֵעַ לָךְ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁמָּרְדוּ עָלָיו לְגַיּוֹנוֹתָיו עָמַד שַׂר צְבָאוֹ וְנִלְחַם עִמָּהֶם אָמַר לָהֶם בַּמֶּלֶךְ אַתֶּם מוֹרְדִין עָמְדוּ עָלָיו וַהֲרָגוּהוּ. בָּא הַמֶּלֶךְ אָמַר לָהֶם: הֵיכָן שַׂר צְבָא שֶׁלִּי. אָמְרוּ לוֹ: הָרְגוּ אוֹתוֹ הַלְּגִיּוֹנוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, חַייֶךָ וְחַיַּי, אִלּוּ מָמוֹן נָתַתָּ עָלַי, הָיִיתִי פּוֹרֵעַ לְךָ. עַכְשָׁו כְּשֶׁנָּתַתָּ נַפְשְׁךָ עָלַי, כָּל בָּנִים שֶׁיֵּצְאוּ מִמְּךָ, אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתָן כִּכְסִין וְאַפְרֶכִין. כָּךְ חוּר נָתַן לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַפְשׁוֹ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ עָשִׂיתָ. חַייֶךָ, כָּל בָּנִים שֶׁיֵּצְאוּ מִמְּךָ, אֲנִי מְגַדְּלָן בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר,

וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים. וְלֹא תֹּאמַר בְּצַלְאֵל בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁעָסַק בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, נָתַן בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָכְמָה וָדַעַת וּבִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַלֵּא כָל חֲכַם לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה. וְלֹא תֹּאמַר בִּבְנֵי אָדָם, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּחַיָּה וּבִבְהֵמָה נָתַן בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֶמָּה, (שמות לו, א) שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲכָמִים בִּבְנֵי אָדָם וּבִבְהֵמָה. וּמִכֻּלָּם לֹא נִתְפָּרְסֵם אֶלָּא בְּצַלְאֵל, רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם.

כָּל הַשָּׁבַח הַזֶּה מֵהֵיכָן בָּא, מִשֶּׁבָּט יְהוּדָה. וּמֵהֵיכָן זָכָה לְכָל דַּעַת וּבִינָה הַזּוֹ, בִּזְכוּתָהּ שֶׁל אִמּוֹ. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם חֲקָרָהּ, וַיֹּאמֶר לָאָדָם (איוב כח כז, כח).

רַבִּי אַחָא וְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: שְׁנֵי פְּעָמִים אוֹמֵר אֶת הַדָּבָר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ, הֲרֵי אֶחָד. הֱכִינָהּ וְגַם חֲקָרָהּ, הֲרֵי שְׁנַיִם. וְאַחַר כָּךְ, וַיֹּאמֶר לָאָדָם. וְרַבִּי אַחָא אוֹמֵר, אַרְבָּעָה פְּעָמִים הָיָה אוֹמֵר כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר, וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ וְגוֹ', וְאַחַר כָּךְ וַיֹּאמֶר לָאָדָם. מִמִּי אַתְּ לָמֵד, מִיּוֹכֶבֶד וּמִמִּרְיָם. מַה כְּתִיב בָּהֶם, וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן וְגוֹ' (שמות א, יח), וּרְאִיתֶן עַל הָאָבְנָיִם (שמות א, טז), בְּמָקוֹם שֶׁהַוְּלָד נִבְנֶה, אִם בֵּן הוּא וְגוֹ' (שמות א, טז). וְלָמָּה הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן. אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ לוֹ אַסְטְרוֹלוֹגִין שֶׁלּוֹ, בַּיּוֹם הַזֶּה גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל נוֹלָד, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם מִצְּרִי הוּא אִם יִשְׂרְאֵל. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כִּנֵּס אֶת כָּל הַמִּצְרִיִּים, אָמַר לָהֶם: הַשְׁאִילוּ לִי בְּנֵיכֶם יוֹם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד (שמות א, כב). מִיִּשְׂרָאֵל אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד, בֵּין מִצְּרִי בֵּין יִשְׂרְאֵל, הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ (שמות א, כב).

וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְגוֹ' (שמות א, יז). מַה פָּרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָשָׂה לָהֶם בָּתִּים. וּמַה בָּתִּים עָשָׂה לָהֶם, בֵּית כְּהֻנָּה וּבֵית מַלְכוּת. יוֹכֶבֶד נָטְלָה כְּהֻנָּה וּמַלְכוּת, אַהֲרֹן כֹּהֵן גָּדוֹל וּמֹשֶׁה מֶלֶךְ, וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ (דברים לג, ה). וּמַה שָׂכָר נָטְלָה מִרְיָם חָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה (איוב כח, כח). שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה בְּצַלְאֵל, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים.

סימן ה

רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם. רְאוּ מָה עָשָׂה בְּצַלְאֵל, שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלִבּוֹ חָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת. (שמות לא, ג). בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ, כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה, בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ (משלי ג, יט-כ). וּבִשְׁלֹשְׁתָּן עָשָׂה בְצַלְאֵל אֶת הַמִּשְׁכָּן.

וְכֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁלֹשְׁתָּן נִבְנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת הַחָכְמָה וְאֶת הַתְּבוּנָה וְאֶת הַדַּעַת (מלכים א ז, יד). וְכֵן לֶעָתִיד יִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁלֹשְׁתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בַיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן, וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים (משלי כד ג, ד). הֲוֵי, וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים. וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים. כָּל הַחָכְמָה הַזֹּאת מִנַּיִן, מֵרוּחַ אֱלֹהִים. וַאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים, זֶה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁבָּא מִשֵּׁבֶט אֶפְרַיִם שֶׁכָּתוּב בּוֹ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה (דברים לד, ט), וְאַף עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז שֶׁבָּא מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ ה', וַיִּשְׁפֹּט אֶת יִשְׂרָאֵל (שופטים ג, י). וְכָל הַנְּסִים הָאֵלּוּ, בִּזְכוּת שֶׁבֵּרַךְ מֹשֶׁה אֶת הַשֵּׁבֶט, וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה, וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה (דברים לג, ז), כְּשֶׁיִּהְיוּ נִכְנָסִין לְצָרָה תְּהֵא מָסוּר לָהֶם.

דָּבָר אַחֵר, שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה, שֶׁתְּהֵא נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לִגְדֻלָּה וְהֵן מִתְגַּבְּרִין. לְפִיכָךְ כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה שֶׁל בְּצַלְאֵל מִשֶּׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים. אָמַר אֱלִיהוּא, אָמְרָתִי יָמִים יְדַבֵּרוּ וְגוֹ', אָכֵן רוּחַ הִיא בֶּאֱנוֹשׁ וְנִשְׁמַת שַׁדַּי תְּבִינֵם (איוב לב ז, ח), וְכָל הַבִּינָה שֶׁבִּבְצַלְאֵל, מִנִּשְׁמַת שַׁדַּי שֶׁנָּתַן בּוֹ. וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה, שֶׁהָיָה חָכָם בַּתּוֹרָה. בִּתְבוּנָה, שֶׁהָיָה מֵבִין בַּהֲלָכָה. וּבְדַעַת, שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ מְלֵאָה בְּתַלְמוּד. וּבְכָל מְלָאכָה, כְּמַשְׁמָעוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה הָיְתָה רוּחִי נוֹתֶנֶת בָּכֶם חָכְמָה. וְלֶעָתִיד אֲנִי נוֹתֵן בָּכֶם חָכְמָה וּמְחַיֶּה אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וִחְיִיתֶם (יחזקאל לז, יד).

סימן ו

וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: פֹּתֵחַ דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים (תהלים קיט, קל). כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, הָיָה הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מַיִם בְּמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְגוֹ' (בראשית א, ב). רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַחֹשֶׁךְ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ בָּרָא אֶת הָעוֹלָם. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, הָעוֹלָם בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ בָּרָא אֶת הַחֹשֶׁךְ. שְׁאַל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן. אָמַר לוֹ: אַתָּה בַּעַל הַגְּדָה, אֱמֹר לִי הֵיאַךְ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם (מִשֶּׁבָּרָא עוֹלָמוֹ בָּרָא אֶת הָאוֹר). אָמַר לוֹ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם, נִתְעַטֵּף בָּאוֹרָה וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה (תהלים קד, ב), וְאַחַר כָּךְ נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה (תהלים קד, ב).

לְפִיכָךְ, פֹּתֵחַ דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים. רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַאי אוֹמֵר, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבִּקֵּשׁ לִבְנוֹת פַּלְטֵרִין, וְהָיָה אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁל חֹשֶׁךְ, וְהִדְלִיק בּוֹ אֶת הַנֵּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ בָּנָה. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָיָה הָעוֹלָם חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב), וְנִתְעַטֵּף בָּאוֹר וְאַחַר כָּךְ בָּרָא אֶת הָעוֹלָם. הֲוֵי, פֹּתֵחַ דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים. וּמֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָמְדוּ הַצַּדִּיקִים שֶׁיִּהְיוּ מַתְחִילִין תְּחִלָּה בָּאוֹרָה. כֵּיצַד, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִבְצַלְאֵל מַאֲמָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאָמַר וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לֵךְ וַעֲשֵׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן. בַּמֶּה פָּתַח תְּחִלָּה, וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן.

זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכָּם עוֹד, הוֹדַע לְצַדִּיק וְיוֹסֶף לֶקַח (משלי ט, ט). מֹשֶׁה אָמַר לוֹ לְהַתְחִיל בַּמִּשְׁכָּן, וְהוּא הִתְחִיל בָּאָרוֹן. לָמָּה, בִּשְׁבִיל שֶׁהָאָרוֹן מְקוֹם הַתּוֹרָה שֶׁהִיא אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָמִים, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא.

הוֹדַע לְצַדִּיק וְיוֹסֶף לֶקַח, מְדַבֵּר בְּנֹחַ. כֵּיצַד, כְּשֶׁעָשָׂה נֹחַ הַתֵּבָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לְךָ וְגוֹ' (בראשית ז, ב). וּכְשֶׁיָּצָא מִן הַתֵּבָה מַה כְּתִיב בּוֹ,

וַיַּקְרֵב מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ (בראשית ח, כ), מַה שֶּׁלֹּא נִצְטַוָּה. אָמַר נֹחַ, לֹא צִוָּה לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּחַ הוּא לְהַרְבּוֹת מִן הַטְּהוֹרוֹת אֶלָּא כְּדֵי לְהַקְרִיב מֵהֶם עוֹלוֹת וְקָרְבָּנוֹת. לְפִיכָךְ וַיִּקַּח מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף וְגוֹ'. הֱוֵי, הוֹדַע לְצַדִּיק וְיוֹסֵף לֶקַח.

תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד, זֶה בְּצַלְאֵל. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן, אָמַר לוֹ בְּצַלְאֵל, מַה מְבַקֵּשׁ מִן הַמִּשְׁכָּן הַזֶּה. אָמַר לוֹ: לִשְׁכֹּן בּוֹ וּלְלַמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ בְּצַלְאֵל, וְהֵיכָן תְּהֵא הַתּוֹרָה נְתוּנָה. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, מְשָׁאֲנוּ עוֹשִׂין אֶת הַמִּשְׁכָּן נַעֲשֶׂה אֶת הָאָרוֹן. אָמַר לוֹ: לֹא כֵן, נַעֲשֶׂה אֶת הָאָרוֹן תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נַעֲשֶׂה מִשְׁכָּן.

סימן ז

וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן. אֵין אַתָּה מוֹצֵא בְּאֶחָד מִכָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן שֶׁעָשָׂה שָׁם בְּצַלְאֵל כְּלוּם אֶלָּא בָּאָרוֹן. וְכָל הַמְּלָאכוֹת הָאֲחֵרוֹת, כָּל הַכֵּלִים הָאֲחֵרוֹת, בַּאֲמִירָתוֹ וּבַעֲצָתוֹ. וְלָמָּה פֵּרֵשׁ בָּאָרוֹן מְלַאכְתּוֹ לְבַד וַעֲשָׂאוֹ בְּיָדוֹ, בְּשְׁבִיל שֶׁשָּׁם צִלּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְצַמְצֵם שָׁם שְׁכִינָתוֹ. וּלְפִיכָךְ קְרָאוֹ בְּצַלְאֵל, שֶׁעָשָׂה צִלּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ וְגוֹ' (משלי כה, כב).

וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל לְמַעֲרָה שֶׁהִיא נְתוּנָה עַל שִׂפַת הַיָּם, גֶּעֶשׁ הַיָּם, נִתְמַלֵּאת הַמְּעָרָה וְהַיָּם לֹא חָסַר כְּלוּם. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ זִכְרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן (שמות מ, לד), אַף עַל פִּי כֵן, הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם (תהלים קמח, יג). וְלֹא תֹאמַר, שֶׁצִּמְצֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן, אֶלָּא אַף בְּתוֹךְ הָאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל, צִמְצֵם שְׁכִינָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ (יהושע ג, יא), זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּחַ הוּא שֶׁהָיָה בְתוֹכוֹ. וּמִי עָשָׂאוֹ. בְּצַלְאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא דְּצִפֳּרִין, שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת עָשָׂה בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרוֹן, שְׁתַּיִם שֶׁל זָהָב וְאַחַת שֶׁל עֵץ. שִׁקַּע שֶׁל עֵץ בְּתוֹךְ שֶׁל זָהָב וְשֶׁל זָהָב בְּתוֹךְ שֶׁל עֵץ, וְאַחַר כָּךְ צִפָּה שִׂפְתוֹתֵיהֶן זָהָב, לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר מִבַּית וּמִחוּץ, וְאַחַר כָּךְ וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב. מִכָּאן, שֶׁיְּהֵא תַּלְמִיד חָכָם תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִבַּית וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ.

מַהוּ מִבַּית וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ. אָמַר לוֹ: אַף עַל פִּי שֶׁהָעֵץ נָתוּן בָּאֶמְצַע, הֱוֵי נוֹהֵג בּוֹ כָּבוֹד. לָמָּה, שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה בוֹ. וְאַף הַלּוּחוֹת כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ, הֱוֵי נוֹהֵג בָּם כָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמְתָם בָּאָרוֹן (דברים י, ב), לוּחוֹת וְשִׁבְרֵי לוּחוֹת מֻנָּחִין בָּאָרוֹן. וְשָׂמְתָם בָּאָרוֹן, כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת בְּנֵי תוֹרָה עֲנִיִּים וּמְדֻלְדָּלִים, הֱוֵי נוֹהֵג בָּם כָּבוֹד, שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה לְתוֹכָן. וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב. לָמָּה, לְפִי שֶׁהֵנַח שָׁם הַתּוֹרָה. שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵם, כֶּתֶר תּוֹרָה,

וְכָתֵר כְּהֻנָּה, וְכֶתֶר מַלְכוּת. וְעוֹד כֶּתֶר אֶחָד, כֶּתֶר שֵׁם טוֹב, שֶׁהוּא עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן. כֵּיצַד כֶּתֶר תּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחָכְמָה תְּחַיֶּה אֶת בְּעָלֶיהָ (קהלת ז, יב), בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. לְכָךְ כְּתִיב: וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב.

תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵן, רְאֵה כַּמָּה חָבִיב הָאָרוֹן. כְּשֵׁם שֶׁכִּפֵּא הַכָּבוֹד חָבִיב, כָּךְ הוּא חָבִיב, שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה בְּתוֹכוֹ. וּבְשָׁבִיל שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה מִימִינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דברים לג, ב), לְפִיכָךְ הָאָרוֹן חָבִיב בִּשְׁבִיל שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה בְּתוֹכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה (שמות לב, טז).

וְלָמָּה עֲצֵי שִׁטִּים נְתוּנָה בְּתוֹכוֹ, בִּשְׁבִיל שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת עֵץ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ (משלי ג, יח). וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה וּדְבָרֶיהָ, נֶחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב וְגוֹ' (תהלים יט, יא). וְעָשִׂיתָ לוֹ טַבָּעוֹת וּבַדִּים לָשֵׂאת אוֹתוֹ, הֵם נוֹשְׂאִים אוֹתוֹ, וְהוּא נוֹשֵׂא עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁבּוֹ, נוֹשֵׂאת עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, חָבִיב הוּא מַעֲשֵׂה הָאָרוֹן כְּכִסֵּא הַכָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ וְגוֹ' (שמות טו, יז). שֶׁמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה, מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה. וְהָאָרוֹן מְכֻוָּן כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן (ירמיה יז, יב). וּבְאֵי זֶה מָקוֹם הָיָה מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ, הֱוֵי, פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (שמות טו, יז). אַל תִּקְרֵי מָכוֹן אֶלָּא מְכֻוָּן, כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, הוּא עָשׂוּי לְמַעְלָה הֵימֶנָּה, שֶׁהֵם כַּפָּרָה. עָשָׂה לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ כַּפֹּרֶת, שֶׁהַשְּׁרָפִים עוֹמְדִין מִמַּעַל לוֹ (ישעיה ו, ב). וְעָשָׂה בוֹ שְׁנֵי כְרוּבִים, שֶׁהֵן חֲבִיבִין לוֹ כְּנֶגֶד שָׁמַיִם וְאָרֶץ, שֶׁהָיָה בָהֶם מוֹשָׁבוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ שָׁם מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים (שמות כה, כב).

וּכְתִיב: כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה (שמות כה, יט). כְּשֵׁם שֶׁהַשָּׁמַיִם נִפְתָּחִין אוֹצָרָן לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ (דברים כח, יב), כָּךְ הַשְּׁכִינָה נְתוּנָה לְמַעְלָה מִשְּׁנֵי הַכְּרוּבִים שֶׁכֵּן נְתוּנִין מִזֶּה וּמִזֶּה וּמְגַדְּלִין לְיִשְׂרָאֵל. כַּלּוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם: מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים (שמות לב, טו).

מְכֻוָּנִים זֶה לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו (שמות לז, ט), כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד שֶׁהָיָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד שְׁנֵי הַכְּרוּבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מְצִיּוֹן מִכְלַל יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ (תהלים נ, ב).

רְאֵה מָה הָאָרוֹן חָבִיב, שֶׁהַמִּשְׁכָּן כֻּלּוֹ לֹא נַעֲשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל הָאָרוֹן, שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּתוֹכוֹ. וְכָל הַנְּסִים שֶׁהָיוּ נַעֲשִׂים לְיִשְׂרָאֵל, בָּאָרוֹן הָיוּ נַעֲשִׂים, לְפִי שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּתוֹכוֹ. רְאֵה מַה כְּתִיב בּוֹ, וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה (במדבר י, לג). וְהָיָה הוֹרֵג נְחָשִׁים וְעַקְרֹבִים וְשׂוֹרֵף אֶת הַקּוֹצִין וְהוֹרֵג שׂוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי בֶּן זִמְרָא, שְׁנֵי נִיצוֹצִין יוֹצְאִין מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים וְהוֹרְגִים נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים וְשׂוֹרְפִין אֶת הַקּוֹצִין, וְהָיָה הֶעָשָׁן עוֹלֶה וּמְתַמֵּר, וְכָל הָעוֹלָם מִתְבַּסֵּם מִן הָרֵיחַ שֶׁהָיָה מוֹצִיא. וְהָאֻמּוֹת אוֹמְרִים: מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן וְגוֹ' (שה"ש ג, ו). כֵּיוָן שֶׁהָיָה מַקְדִּים שִׁלְשָׁה יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה יוֹמָם וְלַיְלָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה, הָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, קוּמָה ה' וְגוֹ' (במדבר י, לה). כְּלוֹמַר, עֲמֹד וְהַמְתֵּן לָנוּ וְלֹא תַנִּיחַ אוֹתָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, קוּמָה ה' וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְגוֹ' (במדבר י, לה). וּבְמִשְׁרַתּ מָה הוּא אוֹמֵר, שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר י, לו).

רְאֵה כַּמָּה נִסִּים הָיוּ בָּאָרוֹן. וְאִם כֵּן, הֵיאַךְ הָיוּ יְכוֹלִים לִטְעֹן אוֹתוֹ וְלֹא הָיוּ יְרֵאִים. אֶלָּא כָּךְ הָיוּ בְּנֵי קְהָת עוֹשִׂים, שְׁנֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים נוֹשְׂאִין לָהֶם אֶת הַפָּרֹכֶת בְּקוֹנְטָסִין, וְהָיָה דּוֹמֶה לְוִילוֹן גְּדוֹלָה, וְעָבְיָהּ טֶפַח, וְעַל שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם נִימִין נֶאֱרֶגֶת, וְעַל כָּל נִימָה וְנִימָה עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוּטִין, וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים נוֹטְלִין אוֹתָהּ, וּשְׁנֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים נוֹשְׂאִין אוֹתָהּ בְּקוֹנְטָסִין בִּפְנֵי הָאָרוֹן, וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנִין כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ עָלָיו שֶׁלֹּא יִרְאוּ בָּאָרוֹן כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כִּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ (במדבר ד, כ).

מַהוּ כְּבַלַּע. אָמַר רַבִּי לֵוִי, אִם רוֹאִים בָּאָרוֹן כַּבַּלַּע הַזֶּה שֶׁהוּא נוֹפֵל בָּעַיִן, מִיָּד הָיוּ מֵתִין. תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁשָּׁבוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת הָאָרוֹן וּבִקְּשׁוּ לְהַחֲזִירוֹ, מִיָּד הֵבִיאוּ אֶת הַפָּרוֹת וְקִשְּׁרוּ אוֹתָן כַּמִּנְהָג, אֲחוֹרֵיהֶן לָאָרוֹן, וְיָדְעוּ וְהֵבִינוּ הַפָּרוֹת מִיָּד מָה הָיָה נָתוּן עֲלֵיהֶם, וְעָקְמוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָאָרוֹן, וְהָיוּ מַנְהִיגִין אֶת הָאָרוֹן לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְשַׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ (ש"א ו, יב).

מַהוּ וַיְשַׁרְנָה הַפָּרוֹת, שֶׁפָּתְחוּ פִּיהֶן הַפָּרוֹת וְאָמְרוּ שִׁירָה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְבֵית שֶׁמֶשׁ, הָיוּ רוֹאִין אֶת הָעֶגְלָה וְאֶת הַפָּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת שִׁירָה, וְהָאָרוֹן נָתוּן בַּעֲגָלָה, וַיִּשְׂאוּ אֶת עֵינֵיהֶם מֵרָחוֹק וַיִּשְׁמְחוּ לִרְאוֹת. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה הָרוּחַ וְנִתְגַּלָּה הָאָרוֹן, הָרַג בָּהֶם שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בָּאָרוֹן ה', וַיַּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ (ש"א ו, יט). רְאוּ כַּמָּה נִסִּים בָּאָרוֹן. וְלָמָּה, שֶׁהַשְּׁכִינָה וְהַתּוֹרָה הָיְתָה בְּתוֹכוֹ. וְכָל מָקוֹם שֶׁהַתּוֹרָה שָׁם, הַשְּׁכִינָה שָׁם עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע (מלאכי ג, טז). לְפִיכָךְ חָבִיב הָאָרוֹן מִכָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן.

סימן ח

וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים. לְפִי שֶׁגִּלּוּי הָיָה לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִים בַּשִּׁטִּים. לְכָךְ תִּקֵּן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁטִּים, לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה שִׁטִּים. וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר, אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים בְּנֵי תוֹרָה. כִּי כְמוֹ שֶׁמִּתְכַּבֵּד הָעֵץ בַּזָּהָב, יוֹתֵר וְיוֹתֵר

מִתְכַּבְּדִין הַתַּלְמִידִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא בְּתוֹךְ לִבָּם. וּכְמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ אֲנָשִׁים זָהָב טָהוֹר, כָּךְ מְטַהֵר הַתּוֹרָה לִבָּן וְכִלְיוֹתָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב (תהלים יט, יא). וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל. אָנוּ מוֹצְאִין כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן, אָמַר לוֹ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, וְעָשִׂיתָ. וְעַל הָאָרוֹן אָמַר, וְעָשׂוּ (שמות כה, י). לָמָּה, אֶלָּא שֶׁצִּוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹתוֹ לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יְהֵא לְאֶחָד מֵהֶם פִּתְחוֹן פֶּה עַל חֲבֵרוֹ לוֹמַר, שֶׁאֲנִי נָתַתִּי הַרְבֵּה בָּאָרוֹן לְפִיכָךְ אֲנִי לוֹמֵד הַרְבֵּה וַאֲנִי יֶשׁ לִי בּוֹ יוֹתֵר מִמְּךָ וְאַתָּה לֹא נָתַתָּ בָּאָרוֹן כְּלוּם אֶלָּא מְעַט לְפִיכָךְ אֵין לְךָ חֵלֶק בַּתּוֹרָה. וּלְכָךְ נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה לַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם (ישעיה נה, א). כְּשֵׁם שֶׁאֵין אָדָם מִתְבַּיֵּשׁ לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ הַשְׁקֵנִי מַיִם, כָּךְ לֹא יִתְבַּיֵּשׁ לוֹמַר לְקָטָן מִמֶּנּוּ לַמְּדֵנִי תוֹרָה, לַמְּדֵנִי דָבָר זֶה. וּכְשֵׁם שֶׁהַמַּיִם כָּל הָרוֹצֶה לִשְׁתּוֹת יִשְׁתֶּה בְּלֹא מְחִיר, כָּךְ כָּל הָרוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה, לוֹמֵד בְּלֹא מְחִיר וּבְלֹא כֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכוּ שִׁבְרוּ בְלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר (ישעיה נה, א).

וְלָמָּה נִתְּנָה הַתּוֹרָה בַּמִּדְבָּר. לוֹמַר, מָה הַמִּדְבָּר מֻפְקָר לְכָל בְּנֵי אָדָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מֻפְקָרִין לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לִלְמֹד. שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם אוֹמֵר, אֲנִי בֶּן תּוֹרָה וְתוֹרָה נְתוּנָה לִי וְלַאֲבוֹתַי וְאַתָּה וַאֲבוֹתֶיךָ לֹא הֱיִיתֶם בְּנֵי תוֹרָה אֶלָּא אֲבוֹתֶיךָ גֵּרִים הָיוּ, לְכָךְ כְּתִיב: מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב (דברים לג, ד), לְכָל מִי שֶׁמִּתְקַהֵל בְּיַעֲקֹב. אֲפִלּוּ הַגֵּרִים שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שְׁקוּלִים הֵם כְּכֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (ויקרא יח, ה), כֹּהֵן וְלֵוִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אָדָם. לְפִיכָךְ תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה וְגוֹ' (במדבר טו, טו). רְאֵה מַה כְּתִיב בִּבְנֵי יִתְרוֹ, וּמִשְׁפָּחוֹת סוֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוּכָתִים (דה"א ב, נה). תִּרְעָתִים, שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית. שִׁמְעָתִים, שֶׁהָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִים הֲלָכָה מִפִּיהֶם. שׁוּכָתִים, שֶׁנִּסְתּוֹכְכוּ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וּמִי הֵם, הֵמָּה הַקֵּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית רֵכָב (דה"א ב, נה), מִבְּנֵי קֵנִי חוֹתֵן מֹשֶׁה. וּשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן בְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא הָיוּ וְלִמְּדוּ תוֹרָה בָּרַבִּים כְּאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהַלְכֶם (דברים ה, יט).

וּכְתִיב: וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים (שמות כה, י). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵם, כֶּתֶר תּוֹרָה, כֶּתֶר כְּהֻנָּה, כֶּתֶר מַלְכוּת. כֶּתֶר תּוֹרָה מִנַּיִן. שֶׁכָּךְ כְּתִיב בְּאַרוֹן, וְעָשִׂיתָ זֵר זָהָב (שמות כה, יא) כֶּתֶר כְּהֻנָּה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בַּמִּזְבֵּחַ (שמות ל, ג), זֵר זָהָב. כֶּתֶר מַלְכוּת, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בַּשֻּׁלְחָן (שמות כה, כד) זֵר זָהָב. וְלָמָּה כָּתוּב זֵר וְקוֹרִין זֵר. לְלַמֶּדְךָ, זָכָה אָדָם, נַעֲשָׂה לוֹ זֵר זָהָב. לֹא זָכָה, נַעֲשָׂה זָר בְּתוֹכָם מֵהֶם.

וּמִפְּנֵי מָה בְּכֻלָּם כָּתוּב וְעָשִׂיתָ, וּבָאָרוֹן כְּתִיב וְעָשִׂיתָ עָלָיו. לְלַמֶּדְךָ, אִם זָכָה לַתּוֹרָה, זָכָה לְכֻלָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת (במדבר ג, לא). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין לְךָ גָּדוֹל מִן הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה.

סימן ט

וַיַּעַשׂ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶצֵי שִׁטִּים אָמַר רַבִּי תַּחֲלִיפָא דְּקִסְרִין, לְמַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁאִם בִּקֵּשׁ אָדָם לִבְנוֹת בַּיִת מֵאֵילָן עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, אוֹמֵר לוֹ: וּמָה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ, כְּשֶׁאָמַר לַעֲשׂוֹת לוֹ מִשְׁכָּן, חָס עַל אִילָן עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, אַתָּה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

מַהוּ לַמִּשְׁכָּן. שֶׁאִם יִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל, יְהֵא הַמִּשְׁכָּן מִתְמַשְׁכֵּן עֲלֵיהֶם. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם לֹא מִשְׁכָּן וְלֹא מִקְדָּשׁ מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ: נוֹטֵל אֲנִי צַדִּיקִים שֶׁבָּהֶם מִבֵּינֵיהֶם וְיִהְיוּ מִתְמַשְׁכְּנִין עֲלֵיהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיְהָרֹג כָּל מַחֲמַדֵּי עָיִן (איכה ב, ד), אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים. לְכָךְ כְּתִיב: וַיַּעַשׂ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן (שמות לו כ, כב).

סימן י

וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן. אַתָּה מוֹצֵא כָּל מַה שֶּׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן, עַל הַסֵּדֶר הָיָה עָשׂוּי. בַּתְּחִלָּה עָשָׂה אֶת הַקְּרָשִׁים וְחִבְּרָם, וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה יְרִיעוֹת עִזִּים, שֶׁיְּהֵא פּוֹרֵשׂ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן (שמות כו, ז), וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה אֶת הַפָּרֹכֶת, שֶׁתְּהֵא נִתְלֵית בִּפְנֵי הָאָרוֹן. מִשֶּׁעָשָׂה אֶת הָאָרוֹן וְעָשָׂה אוֹתָהּ, עָשָׂה כַּפֹּרֶת זָהָב, שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה עַל הָאָרוֹן.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסִי, אֲנִי רָאִיתִי אֶת הַכַּפֹּרֶת בְּרוֹמִי וְרָאִיתִי עָלֶיהָ כְּמִין טִפֵּי דָם, וְשָׁאַלְתִּי אוֹתָם מָה הַדָּם הַזֶּה שֶׁעַל הַכַּפֹּרֶת. וְאָמְרוּ לִי, מִדָּם שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מַה שֶּׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל מַזֶּה. לְפִיכָךְ כַּפֹּרֶת הָיְתָה נְתוּנָה עַל אָרוֹן.

וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ כַּפֹּרֶת, שֶׁהָיְתָה מְכַפֶּרֶת עַל יִשְׂרָאֵל. מִשֶּׁעָשָׂה כַּפֹּרֶת, עָשָׂה אֶת הַשֻּׁלְחָן שֶׁהָיָה לֶחֶם הַפָּנִים עָלָיו שֶׁהָיָה נָתוּן לִפְנֵי הָאָרוֹן מִשֶּׁעָשָׂה אֶת הַשֻּׁלְחָן, עָשָׂה אֶת הַמְּנוֹרָה, שֶׁתְּהֵא מְאִירָה עַל הַשֻּׁלְחָן. הֲוֵי, כְּטַכְסִין שֶׁל מְלָכִים עָשָׂה אוֹתָהּ. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים. וּבְצַלְאֵל עַצְמוֹ עָשָׂה הַכֹּל? שֶׁכָּל פַּעַם וָפַעַם הוּא אוֹמֵר וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל! אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ הָרְבֵּה עַל הַמִּשְׁכָּן, לְפִיכָךְ לֹא קִפַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ וְהוּא מְפַרְסְמוֹ בְּכָל פַּעַם וָפַעַם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל.

כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, אַךְ יוֹנָתָן בֶּן עֲשָׂהאֵל וְיַחְזְיָה בֶן תִּקְוָה עָמְדוּ עַל זֹאת, וּמְשֻׁלָּם וְשַׁבְּתַי הַלֵּוִי עֶזְרָם (עזרא י, טו). כְּתִיב יוֹנָתָן, נָתַן נַפְשׁוֹ וּבָאוּ אֵלָיו וְעָזְרוּ אוֹתוֹ אֲבָל פִּרְסְמוֹ

הַכָּתוּב תְּחִלָּה עַל שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ הָרְבֵּה וְאַף בְּצַלְאֵל, כָּל הַחֲכָמִים עָשׂוּ עִמּוֹ. וּלְפִי שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עַל הַמִּשְׁכָּן הָרְבֵּה, לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרֹן.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֵּיכֶם, בִּזְכוּת הַמִּשְׁכָּן אֲנִי מֵאִיר לָכֶם, לְפִי שֶׁכָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים בַּמִּשְׁכָּן, כָּךְ אֲנִי פּוֹרֵעַ לָכֶם. וְלֹא תֹאמַר בַּמִּשְׁכָּן, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּגְדֵי כֹהֵן גָּדוֹל, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ מְכַפְּרִים.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עֲשִׂיתֶם יְרִיעוֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן, אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם פּוֹרְעִים לִי, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם גּוֹמְלִים עָלַי. לְפִי שֶׁבִּשְׁעָה שֶׁיְּצָאתֶם מִמִּצְרַיִם, הֵבֵאתִי עָנָן וְהָיָה עָשׁוּי כְּמִין אֹהֶל וְהָיָה מֵגִין עֲלֵיכֶם. וַאֲנִי פּוֹרֵעַ לָכֶם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָרָא ה' עַל כָּל מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאֶהָ עָנָן יוֹמָם וְעָשָׁן וְנֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה (ישעיה ד, ה). עֲשִׂיתֶם לְפָנַי כַּפֹּרֶת, חַיֵּיכֶם, עַל יְדֵי הַכַּפֹּרֶת מְכַפֵּר לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכַפְּרִי לָךְ לְכָל אֲשֶׁר עָשִׂית (יחזקאל טז, סג). אַתֶּם עֲשִׂיתֶם לְפָנַי אָרוֹן שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ אוֹר לָעוֹלָם הַזֶּה, חַיֵּיכֶם, אֲנִי מֵאִיר עֲלֵיכֶם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְגוֹ' (ישעיה ל, כו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ (ישעיה ס, א).

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל כָּל הַדְּבָרִים וְהַמִּצְוֹת שֶׁעֲשִׂיתֶם, אֲנִי פּוֹרֵעַ לָכֶם לָעוֹלָם הַבָּא. וּבִזְכוּת הָאָרוֹן שֶׁעֲשִׂיתֶם שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה לְתוֹכוֹ, לְפִיכָךְ אֲנִי מֵאִיר לָכֶם וַאֲנִי מֵטִיב לָכֶם הַטּוֹבָה הַצְּפוּנָה לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם (תהלים לא, כ). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צח, יא).

פקודי

סימן א

אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ (ירמיה יז, יב), שָׁם מְכֻוָּן מִקְדָּשֵׁנוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (שמות טו, יז). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם מְכֻוָּנֶת לְמַעְלָה כְּמוֹ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה. מֵרֹב אַהֲבָתָהּ שֶׁל מַטָּה, עָשָׂה אַחֶרֶת לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן עַל כַּפַּיִם חַקּוֹתִיךְ, חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד (ישעיה מט, טז). וְעַל מָה חָרְבָה. אֶלָּא כִּי מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסָיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ (ישעיה מט, טז), עַל זֶה חָרְבָה.

וְכֵן אָמַר דָּוִד, יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָהּ יַחְדָּו (תהלים קכב, ג). כְּלוֹמַר, כְּעִיר שֶׁבָּנָה יְהוֹ. וְתִרְגֵּם יְרוּשְׁלֶמִי, דְּמִתְבְּנְיָא בִּרְקִיעָא כְּקַרְתָּא דְּאִתְחַבְּרַת כַּחֲדָא בְּאַרְעָא. וְנִשְׁבַּע שֶׁשְּׁכִינָתוֹ לֹא יִכָּנֵס בְּשֶׁל מַעְלָה, עַד שֶׁיִּבָּנֶה שֶׁל מַטָּה. כַּמָּה חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ

בָּרוּחַ הוּא. וּמִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר (הושע יא, ט). וְאוֹמֵר: וְעַתָּה מַה לִּי פֹּה נְאֻם ה' כִּי לֻקַּח עַמִּי חִנָּם (ישעיה נב, ה). רְצוֹנוֹ לוֹמַר, וְעַתָּה מַה לִּי פֹּה נְאֻם ה', מָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ פֹּה בִּירוּשָׁלַיִם אַחַר שֶׁלֻּקַּח עַמִּי מִמֶּנָּה. בְּחִנָּם שֶׁאָבוֹא בָהּ, לֹא אָבוֹא. יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

סימן ב

אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה' אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ (תהלים כו, ח), זֶה הַהֵיכָל שֶׁהוּא מְכֻוָּן בְּמָקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, זֹאת אוֹמֶרֶת, שֶׁהַהֵיכָל שֶׁלְּמַטָּה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הֵיכָל שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (שמות טו, יז).

אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בְּרַבִּי אַסִּי, לָמָּה הוּא אוֹמֵר, ה' אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ (תהלים כו, ח), בִּשְׁבִיל שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד בְּרִיאַת עוֹלָם. כֵּיצַד, בָּרִאשׁוֹן כְּתִיב: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, וּכְתִיב: נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה (תהלים קד, ב). וּבַמִּשְׁכָּן מַה כְּתִיב: וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים (שמות כו, ז). בַּשֵּׁנִי, יְהִי רָקִיעַ, וְאוֹמֵר בָּהֶן הַבְדָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם (שמות כו, לג). בַּשְּׁלִישִׁי כְּתִיב מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: יִקָּווּ הַמַּיִם. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת וְגוֹ' וְנָתַתָּ שָּׁמָּה מָיִם (שמות ל, יח). בָּרְבִיעִי בָּרָא מְאוֹרוֹת, דִּכְתִיב: יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב (שמות כה, לא). בַּחֲמִישִׁי בָּרָא עוֹפוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף. וּבַמִּשְׁכָּן, כְּנֶגְדָּן לַעֲשׂוֹת קְרֻבָּנוֹת, כְּבָשִׂים וְעוֹפוֹת. וּבַמִּשְׁכָּן, וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה (שמות לה, כ). בַּשִּׁשִׁי נִבְרָא אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ (בראשית א, כז), בִּכְבוֹד יוֹצְרוֹ. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב אָדָם, שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנִּמְשַׁח לַעֲבֹד וּלְשַׁמֵּשׁ לִפְנֵי ה'. בַּשְּׁבִיעִי, וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וַתֵּכֶל כָּל עֲבוֹדַת בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם כְּתִיב וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה. בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם כְּתִיב: וַיְכַל אֱלֹהִים. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת (במדבר ז, א). בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם כְּתִיב: וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ (במדבר ז, א). וְלָמָּה הַמִּשְׁכָּן שָׁקוּל כְּנֶגֶד שָׁמַיִם וָאָרֶץ. אֶלָּא מַה שָּׁמַיִם וָאָרֶץ הֵם עֵדִים עַל יִשְׂרָאֵל דִּכְתִיב הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (דברים ל, יט), אַף מִשְׁכָּן עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. לְכָךְ נֶאֱמַר: ה' אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְגוֹ'.

וְלָמָּה מִשְׁכָּן מִשְׁכָּן שְׁנֵי פְעָמִים. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל, שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לְהִתְמַשְּׁכֵן שְׁנֵי פְעָמִים, חָרְבַּן רִאשׁוֹן וְחָרְבַּן שֵׁנִי. וּלְפִיכָךְ אָמַר, מִשְׁכָּן שְׁנֵי פְעָמִים.

דָּבָר אַחֵר, מִשְׁכַּן הָעֵדֻת עֵדוּת לְכָל הָאֻמּוֹת שֶׁנִּתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. כֵּיצַד, כְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, עָמַד מֹשֶׁה וְלִמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּגוֹרְיָא, עַד שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמִי מוֹדִיעַ לָאֻמּוֹת שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ. אָמַר לוֹ: לֵךְ אֱמֹר לָהֶם, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח). לְכָךְ כְּתִיב מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, שֶׁהַמִּשְׁכָּן מֵעִד שֶׁהַשְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל.

דָּבָר אַחֵר, מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, שֶׁהֵעִיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם יִהְיוּ כּוֹפְרִין בּוֹ וְלֹא יִשְׁמְרוּ מִצְוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו, שֶׁיִּתְמַשְׁכֵּן שְׁנֵי פְּעָמִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְעֵיל, שֶׁהִשְׁוָה עֲשִׂיַּת הַמִּשְׁכָּן לִבְרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וּכְמוֹ מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, כָּךְ אָמַר, הָעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם. וְכֵן עָשָׂה הַהִתְרָאָה הַנְּבִיא בַּשָּׁמַיִם כְּשֶׁכָּפְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר, שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי ה' דִּבֶּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְגוֹ' (ישעיה א, ב). כְּלוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁהַעִידוֹתִי בְּפָנֵיכֶם וְאַתֶּם עֵדִים עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִכְפְּרוּ בִי, שִׁמְעוּ כִּי אֲנִי גִדַּלְתִּים וְרוֹמַמְתִּים וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי.

כֵּיצַד חוֹקְרִין אֶת הָעֵדִים. כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב (דברים יג, טו). הָעֵת שֶׁחוֹקְרִין הָעֵדִים עַל הָעֲבֵרָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, יוֹצְאִין הַסַּנְהֶדְרִין וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמָּם לְרֹחַב הָעִיר, וּמוֹצִיאִין לְשָׁם לְאִישׁ שֶׁהוּא מְחֻיָּב סְקִילָה אוֹ אַחַת מֵאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְיוֹצְאִין שְׁנַיִם מֵהֶם אוֹ שְׁלֹשָׁה הַגְּדוֹלִים מֵהֶם וְדוֹרְשִׁין לָעֵדִים. וּכְשֶׁשָּׁבִין מִלַּחֲקוֹר, אוֹמֵר לָהֶם, סָבְרֵי מָרָנָן. וְהֵם אוֹמְרִים: אִם לְחַיִּים לְחַיִּים, וְאִם לְמִיתָה לְמִיתָה. אִם הוּא מְחֻיָּב סְקִילָה, מְבִיאִין לוֹ יַיִן טוֹב וְחָזָק וּמַשְׁקִין אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר מִן הַסְּקִילָה. וּבָאִין הָעֵדִים וְעוֹקְדִין לוֹ יָדָיו וְרַגְלָיו וְשָׂמִין אוֹתוֹ בְּבֵית הַסְּקִילָה, וְלוֹקְחִין הָעֵדִים אֶבֶן אַחַת גְּדוֹלָה שֶׁיָּמוּת בָּהּ וְשָׂמִין אוֹתוֹ בְּבֵית הַסְּקִילָה, וְלוֹקְחִין הָעֵדִים אֶבֶן אַחַת גְּדוֹלָה שֶׁיָּמוּת בָּהּ וְשָׂמִין אוֹתָהּ עַל לִבּוֹ. כֵּיצַד שָׂמִין אוֹתָהּ עַל לִבּוֹ. שָׂמִין אוֹתָהּ בַּעֲלִיָּה אַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשִׂים הָאֶחָד חֶלְקוֹ קוֹדֶם חֲבֵרוֹ, אֶלָּא שֶׁיְּשִׂמוּ אוֹתָהּ בְּיַחַד עַל לִבּוֹ, כְּדֵי לְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב, יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה (דברים יז, ז). וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה וְאֵילָךְ, כָּל יִשְׂרָאֵל פִּטּוּרִין לִרְגוֹם אוֹתָם בָּאֲבָנִים. וְכֵן עוֹשִׂים לְכָל מִיתָה וּמִיתָה שֶׁהוּא חַיָּב לָמוּת מִיתַת בֵּית דִּין.

וְכֵן שְׁלִיחַ צִבּוּר כְּשֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ אוֹ שֶׁל הַבְדָּלָה וְהוּא יָרֵא מִסַּם הַמָּוֶת שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּכּוֹס, וְהוּא אוֹמֵר סָבְרֵי מָרָנָן, וְאוֹמֵר הַקָּהָל לְחַיִּים, כְּלוֹמַר כִּי לְחַיִּים יִהְיֶה הַכּוֹס. רַבִּי לֵוִי אָמַר, מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי יִסָּכֵר פִּי דוֹבְרֵי שָׁקֶר (תהלים סג, יב), יִסָּכֵר פִּיהֶם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין הַשְׁכִינָה חוֹזֶרֶת אֲלֵינוּ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי, אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה (תהלים ג, ג), אֲלוּ עַד שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשָׁרָה אֶצְלָם, מִשֶּׁכָּעַס עֲלֵיהֶם הָיוּ אוֹמְרִים אֵינוֹ חוֹזֵר אֲלֵיהֶם.

מֶה עָשָׂה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח), וְיֵדְעוּ כָּל בֵּאי עוֹלָם שֶׁמַּחַלְתִּי לְיִשְׂרָאֵל. וּלְפִיכָךְ כְּתִיב: מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. כְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים.

סימן ג

וְאַף בְּצַלְאֵל שֶׁבָּנָה אוֹתוֹ, נִשְׁתַּבַּח לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלִפְנֵי הַמַּלְאָכִים, נִשְׁתַּבַּח בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם (שמות לא, ב). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, רְאוּ קָרָא ה' (שמות לה, ל). רְאֵה אָמַר בָּעֶלְיוֹנִים, וּרְאוּ אָמַר בַּתַּחְתּוֹנִים. וּלְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (משלי ג, ד).

אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת (משלי כח, כ), זֶה מֹשֶׁה שֶׁנִּתְמַנָּה גִּזְבָּר עַל הַמִּשְׁכָּן. וְשָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין עוֹשִׂין שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם אֶלָּא לְמֹשֶׁה שֶׁהָיָה נֶאֱמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז).

דָּבָר אַחֵר, כְּתִיב: ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ וְגוֹ' (משלי ג, יט) וְאוֹמֵר: וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה (שמות לא, ג). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַמִּשְׁכָּן שְׁקוּל כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם, וּכְנֶגֶד יְצִירַת הָאָדָם שֶׁהוּא עוֹלָם קָטָן. כֵּיצַד, כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, כֵּילוּד אִשָּׁה בָּרָאוֹ. מַה יְּלוּד אִשָּׁה מַתְחִיל מִטַּבּוּרָם וּמוֹתֵחַ לְכָאן וּלְכָאן לְאַרְבָּעָה צְדָדִין, כָּךְ הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת עוֹלָמוֹ מֵאֶבֶן שְׁתִיָּה תְּחִלָּה, וּמִמֶּנָּה הֻשְׁתְּתָה הָעוֹלָם. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ אֶבֶן שְׁתִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁמִּמֶּנָּה הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת עוֹלָמוֹ. וּבָרָא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' (שמות טו, יז). אַל תִּקְרָא מָכוֹן אֶלָּא מְכֻוָּן. לְשִׁבְתְּךָ, כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל. וְיִצִירַת הַוָּלָד כִּיצִירַת הָעוֹלָם, כְּנֶגֶד יְצִירַת הַוָּלָד בְּמֵעֵי אִמּוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב: עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר (איוב ט, י). תֵּדַע לְךָ, שֶׁכָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁהָיוּ מִן אָדָם הָרִאשׁוֹן וְשֶׁיִּהְיוּ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם, כֻּלָּן נִבְרְאוּ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. וְכֻלָּן בְּגַן עֵדֶן, וְכֻלָּן הָיוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם, וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם (דברים כט, יד). וּמַה שֶּׁאָמַר, עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר, אֵלּוּ גְדוֹלוֹת שֶׁעוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּיצִירַת הַוָּלָד. בְּשָׁעָה שֶׁבָּא אָדָם לְשַׁמֵּשׁ עִם אִשְׁתּוֹ, רוֹמֵז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַהֵרָיוֹן, וּשְׁמוֹ לַיְלָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: דַּע שְׁזוּ הַלַּיְלָה נוֹצַר אָדָם מְזֻרַע פְּלוֹנִי, דַּע לְךָ וְהִשְׁמֵר בְּזוֹ הַטִּפָּה וְטֹל אוֹתָהּ בְּכַפְּךָ וּזְרֶה אוֹתָהּ בַּגֶּרֶן לִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. וְהוּא עוֹשֶׂה לוֹ כֵן. מִיָּד נוֹטֵל בְּיָדוֹ וּמְבִיאָהּ לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, וְאוֹמֵר לְפָנָיו, עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי, וְטִפָּה זוֹ מַה תְּהֵא נִגְזָר עָלֶיהָ. מִיָּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עַל הַטִּפָּה מַה יְּהֵא בְּסוֹפָהּ, אִם זָכָר אִם נְקֵבָה, אִם חַלָּשׁ אוֹ גִבּוֹר, אִם עָנִי אִם עָשִׁיר, אִם קָצָר אוֹ

אָרוֹךְ, אִם מְכֹעָר אוֹ נָאֶה, אִם עָבֶה אוֹ דַק, אִם בָּזוּי אוֹ גַס. וְכֵן גּוֹזֵר עַל כָּל קוֹרוֹתָיו. אֲבָל אִם צַדִּיק אִם רָשָׁע, לֹא, אֶלָּא הַדָּבָר הַהוּא נוֹתְנוֹ בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע (דברים ל, טו).

מִיָּד רוֹמֵז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הָרוּחוֹת וְאוֹמֵר לוֹ: הָבֵא לִי רוּחַ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא בְּגַן עֵדֶן שֶׁשָּׁמוֹ פְּלוֹנִי וְתֵאָרוֹ כָּךְ וְכָךְ. לְפִי שֶׁכָּל הָרוּחוֹת שֶׁעָתִידִין לְהִבָּרְאוֹת, כֻּלָּן הֵן נִבְרָאוֹת מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם עַד שֶׁיִּכְלֶה כָּל הָעוֹלָם, הֵם מְזֻמָּנִין בִּבְנֵי אָדָם, דִּכְתִיב: מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ (קהלת ו, י). מִיָּד הוֹלֵךְ הַמַּלְאָךְ וּמֵבִיא אֶת הָרוּחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְשֶׁהָרוּחַ בָּאָה, מִיָּד כּוֹרַעַת וּמִשְׁתַּחֲוָה לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אוֹתָהּ שָׁעָה אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָרוּחַ, הִכָּנְסִי בְּטִפָּה זוֹ שֶׁבְּיַד פְּלוֹנִי. פְּתַח הָרוּחַ פִּיו וְאוֹמֵר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, דַּי לִי הָעוֹלָם שֶׁהָיִיתִי דָר מִיּוֹם שֶׁבְּרָאתָנִי. לָמָּה רְצוֹנְךָ לְהַכְנִיסֵנִי בְּטִפָּה זוֹ סְרוּחָה, שֶׁאֲנִי קְדוֹשָׁה וּטְהוֹרָה, וַאֲנִי גְּזוּרָה מִגְּזֹרַת כְּבוֹדֶךָ. מִיָּד אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנִּשְׁמָה, עוֹלָם שֶׁאֲנִי מַכְנִיסֵךְ בּוֹ, יָפֶה יִהְיֶה לָךְ מִמַּה שֶּׁהָיִית דָּרָה בּוֹ, וּבְשָׁעָה שֶׁיְּצַרְתִּיךְ לֹא יְצַרְתִּיךְ אֶלָּא לְטִפָּה זוֹ. מִיָּד מַכְנִיסוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׁם בְּעַל כָּרְחוֹ. וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר הַמַּלְאָךְ וּמַכְנִיס הָרוּחַ לְתוֹךְ מְעֵי אִמּוֹ. וּמְזַמְּנִין לוֹ שְׁנֵי מַלְאָכִים וְשׁוֹמְרִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יֵצֵא מִשָּׁם וְשֶׁלֹּא יִפֹּל. וּמַכְנִיסִין אוֹתוֹ שָׁם נֵר דָּלוּק עַל רֹאשׁוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי יִתְּנֵנִי כִּירְחֵי קֶדֶם כִּימֵי אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי, בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עָלַי רֹאשִׁי וְגוֹ' (איוב כט ב, ג).

וּמֵבִיט וְרוֹאֶה מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. נוֹטְלוֹ הַמַּלְאָךְ מִשָּׁם וּמוֹלִיכוֹ לְגַן עֵדֶן וּמַרְאֶה לוֹ הַצַּדִּיקִים יוֹשְׁבִין בְּכָבוֹד וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרֹאשֵׁיהֶם. וְאוֹמֵר הַמַּלְאָךְ לְאוֹתוֹ הָרוּחַ, תֵּדַע לְךָ מִי הֵם אֵלּוּ. אוֹמֵר לוֹ הָרוּחַ, לֹא אֲדוֹנִי. חוֹזֵר הַמַּלְאָךְ וְאוֹמֵר לוֹ: הַלָּלוּ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה, נוֹצְרוּ בַּתְּחִלָּה כְּמוֹתְךָ בְּתוֹךְ מְעֵי אִמָּן וְיָצְאוּ לָעוֹלָם וְשָׁמְרוּ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, לְפִיכָךְ זָכוּ וְנִזְדַּמְּנוּ לְטוֹבָה זוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה. דַּע לְךָ, שֶׁסּוֹפְךָ לָצֵאת לָעוֹלָם. וְאִם תִּזְכֶּה וְתִשְׁמֹר הַתּוֹרָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תִּזְכֶּה לְכָךְ וְלִישִׁיבָה שֶׁל אֵלּוּ. וְאִם לָאו, דַּע וּרְאֵה שֶׁתִּזְכֶּה לְמָקוֹם אַחֵר. לָעֶרֶב, מוֹלִיכוֹ לְגֵיהִנֹּם. וּמַרְאֶה לוֹ שָׁם אֶת הָרְשָׁעִים שֶׁמַּלְאֲכֵי חַבָּלָה מַכִּים אוֹתָן בְּמַקָּלוֹת שֶׁל אֵשׁ, וְקוֹרְאִין יַי יַי וְאֵינָם מְרַחֲמִים עֲלֵיהֶם. וְאוֹמֵר לוֹ עוֹד אוֹתוֹ מַלְאָךְ לְאוֹתוֹ הָרוּחַ, תֵּדַע מִי הֵן אֵלּוּ. וְאוֹמֵר: לֹא אֲדוֹנִי. וְאוֹמֵר לוֹ הַמַּלְאָךְ, אֵלּוּ הַנִּשְׁרָפִין, נוֹצְרוּ כְּמוֹתְךָ וְיָצְאוּ לָעוֹלָם וְלֹא שָׁמְרוּ הַתּוֹרָה וְחֻקּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְכָךְ בָּאוּ לְחֶרְפָּה זוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה. וְאַתָּה דַע לְךָ, שֶׁסּוֹפְךָ לָצֵאת לָעוֹלָם, וֶהֱוֵי צַדִּיק וְאַל תְּהִי רָשָׁע, וְתִזְכֶּה וְתִחְיֶה לָעוֹלָם הַבָּא. וּמְנַיִן שֶׁהוּא כֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בֵן הָיִיתִי לְאָבִי רַךְ וְיָחִיד לִפְנֵי אִמִּי, וַיֹּרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ דְּבָרַי לִבֶּךָ, שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה (משלי ד, ג-ד).

כִּי בֵן הָיִיתִי לְאָבִי, קוֹדֶם שֶׁיָּצָאתִי מִמְּעֵי אִמִּי, הָיִיתִי בְּנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי כֵן יִסְּרַנִי כְּמוֹ הָאָב שֶׁמְּיַסֵּר אֶת בְּנוֹ. רַךְ וְיָחִיד לִפְנֵי אִמִּי, הָעֵת שֶׁהָיִיתִי רַךְ וְהָיִיתִי יָחִיד שֶׁלֹּא הָיָה שׁוּם אָדָם בַּחֲבוּרָתִי לִפְנֵי אִמִּי. וַיּוֹרֵנִי הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר לִי, יִתְמָךְ דְּבָרַי לִבֶּךָ שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל. וּלְכָךְ עַל הַכֹּל מַזְהִירוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמְטַיֵּל אוֹתוֹ הַמַּלְאָךְ מִן הַבֹּקֶר וְעַד הָעֶרֶב, וּמַרְאֶה לוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא עָתִיד לָמוּת בּוֹ וּמָקוֹם שֶׁהוּא עָתִיד לְהִקָּבֵר בּוֹ, וְאַחַר כָּךְ מוֹלִיכוֹ וּמְטַיְּלוֹ עַל כָּל הָעוֹלָם וּמַרְאֶה לוֹ אֶת הַצַּדִּיקִים וְאֶת הָרְשָׁעִים, וּמַרְאֶה לוֹ הַכֹּל. וּבָעֶרֶב חוֹזְרוֹ לְתוֹךְ מְעֵי אִמּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ שָׁם בְּרִיחַ וּדְלָתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּסֶךְ בְּדַלְתַיִם יָם (איוב לח, ח). וּכְתִיב: וְאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדַי כִּסִּיתִיךָ (ישעיה נא, טז). עוֹמֵד וְאוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד פֹּה תָּבוֹא וְלֹא תֹסִיף וְגוֹ' (איוב לח, יא).

וְהַוָּלָד הוּא מֻנָּח בְּמְעֵי אִמּוֹ תְּשַׁע חֳדָשִׁים ג' חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים הַוָּלָד הוּא בְּמְעֵי אִמּוֹ בְּמָדוֹר הַתַּחְתּוֹן, וְהַשְּׁלִשָּׁה חֳדָשִׁים הַשְּׁנִיִּים דָּר בְּמָדוֹר הָאֶמְצָעִי, וְהָאַחֲרוֹנִים דָּר בְּמָדוֹר הָעֶלְיוֹן. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ זְמַנּוֹ לָצֵאת לָאֲוִיר הָעוֹלָם, הוּא מִתְגּוֹלֵל וְיוֹרֵד בְּרֶגַע אֶחָד מִן הָעֶלְיוֹן לָאֶמְצָעִי וּמִן הָאֶמְצָעִי לָאַחֲרוֹן. וּמִכָּל מַה שֶּׁאִמּוֹ אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתָה בָּרִאשׁוֹנָה, הוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, וְאֵינוֹ מוֹצִיא רֵעִי. לְפִיכָךְ נֶאֱמַר, עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר (איוב ט, י).

לַסּוֹף מַגִּיעַ זְמַנּוֹ לָצֵאת לָאֲוִיר הָעוֹלָם. מִיָּד בָּא אוֹתוֹ הַמַּלְאָךְ וְאוֹמֵר לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, הִגִּיעַ זְמַנְּךָ לָצֵאת לָאֲוִיר הָעוֹלָם. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: לְמָה אַתָּה רוֹצֶה לְהוֹצִיאֵנִי לָאֲוִיר הָעוֹלָם. אוֹמֵר לוֹ הַמַּלְאָךְ, בְּנִי תֵּדַע שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצַר וְעַכְשָׁו דַּע שֶׁעַל כָּרְחֲךָ נוֹלַדְתָּ וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָצֵאת מִשָּׁם, עַד שֶׁמַּכֶּהוּ וּמְכַבֶּה לוֹ אֶת הַנֵּר שֶׁהוּא דָּלוּק עַל רֹאשׁוֹ וּמוֹצִיאוֹ לָאֲוִיר הָעוֹלָם בְּעַל כָּרְחוֹ. מִיָּד שׁוֹכֵחַ הַתִּינוֹק כָּל מַה שֶּׁרָאָה בִּיצִיאָתוֹ וְכָל מַה שֶּׁהוּא יוֹדֵעַ. וְלָמָּה הַתִּינוֹק בּוֹכֶה בִּיצִיאָתוֹ. עַל מַה שֶּׁאָבַד מִקּוֹם הֲנָחָה וְהַרְוָחָה וְעַל הָעוֹלָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מִתְחַלְּפִים עָלָיו שִׁבְעָה עוֹלָמוֹת. עוֹלָם רִאשׁוֹן, דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ, שֶׁהַכֹּל שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ וּמִתְאַוִּין הַכֹּל לִרְאוֹתוֹ, וּמְחַבְּקִין וּמְנַשְּׁקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֶּן שָׁנָה. עוֹלָם שֵׁנִי, דּוֹמֶה לַחֲזִיר, שֶׁהוּא שׁוֹגֵשׂ בָּאֲשָׁפוֹת, כָּךְ הַוָּלָד שׁוֹגֵשׂ בִּצּוֹאָה כְּשֶׁהוּא בֶּן שְׁנָתַיִם. עוֹלָם שְׁלִישִׁי, דּוֹמֶה לְגָדִי, שֶׁהוּא מְרַקֵּד לְכָאן וּלְכָאן בְּמַרְעֶה טוֹב לִפְנֵי אִמּוֹ, כָּךְ הַתִּינוֹק מִתְעַנֵּג לִפְנֵי אֲבִיו וְאִמּוֹ וּמְרַקֵּד לְכָאן וּלְכָאן וּמְשַׂחֵק וְהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ. אֵימָתַי, כְּשֶׁהוּא בֶּן חָמֵשׁ. עוֹלָם רְבִיעִי, דּוֹמֶה לְסוּס שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בִּסְטָרְיוֹת. וְאֵימָתַי, כְּשֶׁהִגִּיעַ עַל פִּרְקוֹ, כְּשֶׁהוּא בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. כְּשֵׁם שֶׁהַסּוּס רָץ וּמִשְׁתַּבֵּחַ, כָּךְ הַנַּעַר מִשְׁתַּבֵּחַ בְּבַחֲרוּתוֹ. עוֹלָם חֲמִישִׁי, דּוֹמֶה לַחֲמוֹר, שֶׁמַּנִּיחִין עָלָיו אֲכָף. כָּךְ לִבְנֵי אָדָם מַנִּיחִין לוֹ אֲכָפוֹ עָלָיו, נוֹתְנִין לוֹ אִשָּׁה וּמוֹלִיד בָּנִים וּבָנוֹת, וְחוֹזֵר וְהוֹלֵךְ לְכָאן וּלְכָאן וּמֵבִיא מָזוֹן וּמְפַרְנֵס לְבָנָיו וּמְכַלְכְּלָן, וְנוֹתְנִין

עָלָיו מַשָּׂא וְהוּא מְעֻמָּס מִן בָּנִים וּבָנוֹת. וְאֵימָתַי, כְּשֶׁהוּא בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה. עוֹלָם שִׁשִּׁי, דּוֹמֶה לְכֶלֶב, שֶׁהוּא חָצוּף לְכָאן וּלְכָאן וְנוֹטֵל מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ. עוֹלָם שְׁבִיעִי דּוֹמֶה לְקוֹף, שֶׁנִּשְׁתַּנָּה דְמוּתוֹ מִכָּל הַבְּרִיּוֹת, שׁוֹאֵל עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה כְּמוֹ נַעַר, וּמְשַׂחֵק כְּמוֹ תִינוֹק, וְיָשׁוּב לִימֵי עֲלוּמָיו בְּדַעַת אֲבָל לֹא בְּדָבָר אַחֵר. וַאֲפִלּוּ בָּנָיו וְאַנְשֵׁי בֵיתוֹ מַלְעִיגִין עָלָיו וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ וְשׁוֹנְאִין אוֹתוֹ. וּכְשֶׁהוּא דוֹבֵר שׁוּם דָּבָר, אוֹמְרִים לוֹ: הַנִּיחוּ לוֹ, כִּי הוּא נַעַר וְזָקֵן. וְהוּא דוֹמֶה לְקוֹף בְּכָל עִנְיָנָיו וּבְכָל דְּבָרָיו. וַאֲפִלּוּ הַתִּינוֹקוֹת מַלְעִיגִין עָלָיו וּמְשַׂחֲקִין בּוֹ. וַאֲפִלּוּ צִפּוֹר דְּרוֹר יְנַעֲרֻהוּ מִשְּׁנָתוֹ.

לְסוֹף הִגִּיעַ זְמַנּוֹ, בָּא לוֹ אוֹתוֹ הַמַּלְאָךְ וְאוֹמֵר לוֹ: תַּכִּירֵנִי. אוֹמֵר לוֹ: הֵן. וְאוֹמֵר לוֹ: לָמָּה בָּאתָ לִי הַיּוֹם מִכָּל שְׁאָר הַיָּמִים. אוֹמֵר לוֹ הַמַּלְאָךְ, כְּדֵי לְהוֹצִיאֲךָ מִן הָעוֹלָם, כִּי הִגִּיעַ זְמַנְךָ לְהִפָּטֵר. מִיָּד מַתְחִיל בּוֹכֶה וּמַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. וְאֵין הַבְּרִיּוֹת מַכִּירִין וְלֹא שׁוֹמְעִין אֶת קוֹלוֹ, חוּץ מִן הַתַּרְנְגוֹל בִּלְבָד. וְאוֹמֵר לַמַּלְאָךְ, הֲלֹא כְּבָר הוֹצֵאתַנִי מִשְּׁנֵי עוֹלָמוֹת וְהִכְנַסְתַּנִי בְּזֶה הָעוֹלָם. וְאוֹמֵר לוֹ הַמַּלְאָךְ, וַהֲלֹא כְּבָר אָמַרְתִּי לְךָ, שֶׁעַל כָּרְחֲךָ נוֹצַרְתָּ, וְעַל כָּרְחֲךָ נוֹלַדְתָּ, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

וְהֵן הֵן אַרְבָּעָה מַחֲנוֹת שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאֵלִיָּהוּ זְכוּרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר וְגוֹ' (מלכים א יט, יא). אָמַר לוֹ: אֵלִיָּהוּ, מַה הֵן אֵלּוּ אַרְבָּעָה מַחֲנוֹת שֶׁאַתָּה רוֹאֶה. אָמַר לוֹ: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אֵינִי יוֹדֵעַ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵלּוּ אַרְבָּעָה עוֹלָמִים שֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲלֵיהֶם. אֵלּוּ הֵם, רוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק (מלכים א יט, יא), הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא דוֹמֶה לְרוּחַ שֶׁהוּא עוֹבֵר. וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ (מלכים א יט, יא), אַחַר הָעוֹלָם הַזֶּה יוֹם הַמִּיתָה שֶׁדּוֹמֶה לָרַעַשׁ שֶׁמַּרְעִישׁ כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם. וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ (מלכים א יט, יב), הוּא אַחַר הַמִּיתָה, דִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁהוּא כֻּלּוֹ אֵשׁ. וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה, אַחַר דִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, זֶהוּ יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי גָדוֹל יוֹם וְגוֹ' (יואל ב, יא). אַל יִשָּׁאֵר בּוֹ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ בָּעוֹלָמוֹ בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא (ישעיה ב, יא).

וְעָלָיו הוּא מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה עַל יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא נִכְחַד עָצְמִי מִמֶּךָּ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בַסֵּתֶר רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ (תהלים קלט, טו), בְּמָדוֹר הַתַּחְתּוֹן שֶׁבְּמֵעֵי אִמּוֹ.

דָּבָר אַחֵר רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ הֵוֵי, בְּרוּךְ אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, כְּמוֹ שֶׁבָּרָא שָׁמַיִם וְאָרֶץ בְּחָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ וְגוֹ' (משלי ג, יט). וּבְצַלְאֵל אוֹמֵר, וַאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת (שמות לא, ג). בְּמַה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלָמוֹ וְיָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְאֵל וְעָשָׂה עִמּוֹ הַמִּשְׁכָּן. וְעוֹד שֶׁאָמַר, ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ

וּבְדַעְתּוֹ שְׁחָקִים נִבְקָעוּ (משלי ג, כ), וּכְתִיב: וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ וְגוֹ', הֲרֵי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת, מַה שֶּׁאוֹמֵר בָּזֶה, אוֹמֵר בָּזֶה. הֲוֵי, עֹשֶׂה גְּדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְגוֹ'.

כְּשֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת הָאָדָם, אָמַר לַתּוֹרָה, נַעֲשֶׂה אָדָם וְגוֹ' (בראשית א, כו). אָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, הָאָדָם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת, קְצַר יָמִים וּשְׂבַע רֹגֶז (איוב יד, א), יָבֹא לִידֵי חֵטְא. וְאִם אֵין אַתָּה מַאֲרִיךְ אַפְּךָ עִמּוֹ, רָאוּי שֶׁלֹּא בָא לָעוֹלָם. אָמַר, וְעַל חִנָּם נִקְרֵאתִי אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד (במדבר יד, יח). הִתְחִיל מְקַבֵּץ אֶת גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן מֵאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאמַר הָאָרֶץ, אֵין עֲפַר גּוּפְךָ מִשֶּׁלִּי. אִם לוֹקֵחַ מִמְּזָרַח וְיִפְּטֵר בַּמַּעֲרָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאמַר אֶרֶץ מַעֲרָב, אֵין עֲפַר גּוּפְךָ מִשֶּׁלִּי, לֹא אֲקַבְּלֶךָּ. וּלְפִיכָךְ נִטְלוֹ מֵאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּפְּטֵר שֶׁיְּקַבְּלוֹ הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָפָר אָתָּה (בראשית ג, יט).

וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת הָיָה הַיּוֹם. בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה, צָבַר עֲפָרוֹ שֶׁל אָדָם. בַּשְּׁנִיָּה, גִּבְּלוֹ מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר: אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי (תהלים קלט, ה). אָחוֹר, זֶה מַעֲרָב. וָקֶדֶם, זֶה מִזְרָח, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: קֶדְמָה מִזְרָחָה (שמות כז, יג). וְרָאוּהוּ וְנִתְיָרְאוּ מִלְּפָנָיו. הָיוּ סְבוּרִים שֶׁהוּא בָרָאם, וּבָאוּ לְהִשְׁתַּחֲווֹת לוֹ. אָמַר לָהֶן, לָמָּה בָּאתֶם לְהִשְׁתַּחֲווֹת לִי, נָבוֹא כֻלָּנוּ נִרְאֶה כָּל הַבְּרִיּוֹת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהָיָה תָּמֵהַּ בְּלִבּוֹ. הִתְחִיל מְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר לְיוֹצְרוֹ, וְאוֹמֵר: מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ (תהלים לא, כ). וְאוֹמֵר: מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' (תהלים קד, כד). קָם עַל רַגְלָיו וְהוּא כְּתֹאַר וְכִדְמוּת אֱלֹהִים, וְהָיָה קוֹמָתוֹ אַחֲרָיו. וְהִלְבִּישׁוּ גֵּאוּת וָעֹז וְהַמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם לְיוֹצְרוֹ, וְאָמְרוּ, ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ (תהלים צג, א). קַנְקַן חָדַשׁ מָלֵא יָשָׁן.

סימן ד

דָּבָר אַחֵר, מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אֵין עֵדוּת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים (דברים ד, מה). מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בַּת, וּבָנָה לָהּ פַּלְטְרִין וְהוֹשִׁיבָהּ לִפְנִים מִשִּׁבְעָה הֵיכָלִים. הוֹצִיא שֵׁם, כָּל מִי שֶׁיִּכָּנֵס עַל בִּתִּי כְּאִלּוּ הוּא נִכְנָס עָלַי. כָּךְ שְׁנֵי שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לַמִּשְׁכָּן, מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, זוֹ תּוֹרָה. וּבְמָקוֹם אַחֵר אָמַר, לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' (ויקרא יז, ד) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם בִּזֶּה אָדָם אֶת בִּתִּי, כְּאִלּוּ הוּא מְבַזֶּה לִי. אִם נִכְנָס אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּבִזֶּה אֶת תּוֹרָתִי, כְּאִלּוּ עָלָה וּבִזָּה אֶת כְּבוֹדִי. תֵּדַע לְךָ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, כְּשֶׁנִּכְנָס אַנְדְּרִיאנוּס לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הָיָה מְחָרֵף וּמְגַדֵּף. אָמַר דָּוִד, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּךְ הַעֲלֵה עָלֶיהָם, כְּאִלּוּ הָיוּ עוֹלִים לְקוֹץ אֲרָזִים וְלַעֲשׂוֹת סֻלָּמוֹת לַעֲלוֹת לָרָקִיעַ וְהָיוּ עוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יְוַדַּע כְּמֹבִיא לְמַעְלָה בִּסְבָךְ עֵץ קַרְדֳּמוֹת (תהלים עד, ה), אֶלָּא שֶׁאֵין יְכוֹלִין, וּמַנִּיחִין אוֹתְךָ וּבָאִין עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים, בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ וְגוֹ' (תהלים עט, א). וְכָל אֵלּוּ, עַל יְדֵי שֶׁנִּתְמַשְּׁכֵן עַל יְדֵינוּ,

אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. אָמַר רַבִּי חִיָּא, לְמָה אֻמּוֹת הָעוֹלָם דּוֹמִין. לְאָדָם שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא אֶת הַמֶּלֶךְ, וְהָיָה מְבַקֵּשׁ לְהִתְגָּרוֹת בּוֹ, וְלֹא הָיָה יָכוֹל. מָה עָשָׂה. הָלַךְ אֵצֶל אַדְרְיוֹנְטוּס שֶׁלּוֹ וּמְבַקֵּשׁ לְהַפִּילוֹ, וְהָיָה מִתְיָרֵא מִן הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא יַהַרְגֶנּוּ. מֶה עָשָׂה, נָטַל אֶת הַצִּפֹּרֶן שֶׁל בָּרְזֶל וְהָיָה מַכְנִיסוֹ תַּחְתָּיו, אָמַר, מִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי מַפִּיל אֶת הַבָּסִיס, הָאַדְרְיוֹנְטוּס נוֹפֵל. כָּךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם הֵם מְבַקְּשִׁים לְהִתְגָּרוֹת בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵינָן יְכוֹלִין, וּבָאִין וּמִתְגָּרִין בְּיִשְׂרָאֵל. אָמַר דָּוִד, יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְגוֹ' (תהלים ב, ב). מָשָׁל, מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַכּוֹת לַחֲמוֹר, מַכֶּה אֶת הָאַכָּף. כָּךְ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, מִתּוֹךְ שֶׁאֵינָן יְכוֹלִים לְמַעְלָן, חוֹזְרִין עַל יִשְׂרָאֵל. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לָהֶם דָּבָר לְמַשְׁכֵּן. אֲבָל בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת.

סימן ה

אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת, וְאָץ לְהַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה (משלי כח, כ). אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנַּעֲשָׂה גִּזְבָּר עַל הַמִּשְׁכָּן וְכָל הַדְּבָרִים הָיוּ מִתְבָּרְכִים עַל יָדוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה נֶאֱמָן. וְאָץ לַהַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה (משלי כח, כ), זֶה קֹרַח, שֶׁהָיָה לֵוִי וּבִקֵּשׁ לִטֹּל כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה, לֹא יִנָּקֶה.

דָּבָר אַחֵר, אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנִּתְמַנָּה גִּזְבָּר עַל הַמִּשְׁכָּן. שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין עוֹשִׂין שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. וּמֹשֶׁה הֵיאַךְ נַעֲשָׂה יְחִידִי גִּזְבָּר. אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה הַצַּדִּיק נֶאֱמָן עַל פִּי הַגְּבוּרָה, דִּכְתִיב: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז), קוֹרֵא לַאֲחֵרִים וּמְחַשֵּׁב עַל יְדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיַד אִיתָמָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן (שמות לח, כא).

זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף עַל יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֶנָה הֵם עֹשִׂים (מלכים ב יב, טז), זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל יוֹאָשׁ. שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין הַתּוֹרֶם נִכְנָס, לֹא בְּפַרְגּוֹד חָפוּת, וְלֹא בְּפוּנְדִי, וְלֹא בְּאִינְפִּילְיָא, שֶׁמָּא יַעֲשִׁיר, וְיֹאמְרוּ מִן הַלִּשְׁכָּה הֶעֱשִׁיר. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁכְּשֶׁם שֶׁחַיָּב אָדָם לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם, כָּךְ הָאָדָם חַיָּב לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: וְהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל (במדבר לב, כב). וּמֹשֶׁה הָיָה גִּזְבָּר עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן לְעַצְמוֹ? אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח), וּכְתִיב וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה וְגוֹ', קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַה' (שמות לה א, ה),

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לִשְׁנֵי בְּקָרִים הֵבִיאוּ הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר (שמות לו, ג), וְהוֹתִירוּ, מִיָּד וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה, וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם (שמות לו, ו, ז).

אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי עָשִׂינוּ הַכֹּל, מַה נַּעֲשֶׂה מִן הַמּוֹתָר. אָמַר לוֹ: עֲשֵׂה מִשְׁכָּן לָעֵדוּת. הָלַךְ וְעָשָׂה. כֵּיוָן שֶׁבָּא לִתֵּן לָהֶם חֶשְׁבּוֹן, אָמַר לָהֶם: כָּךְ וְכָךְ יָצָא לַמִּשְׁכָּן, וּבִיּוֹתֵר עָשִׂיתִי לְמִשְׁכַּן הָעֵדוּת. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל, לָמָּה מִשְׁכָּן מִשְׁכָּן שְׁנֵי פְּעָמִים, שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם. הוּא שֶׁאָנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה אוֹמְרִים: חֲבֹל חָבַלְנוּ לָךְ (נחמיה א, ז), הֲרֵי שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן שְׁנֵי פְּעָמִים.

סימן ו

אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. עֵדוּת לְכָל בָּאֵי הָעוֹלָם, שֶׁנִּמְחַל לָהֶם עַל מַעֲשֵׂה הָעֶגֶל. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וְהָיָה מְחַבְּבָהּ. כָּעַס עָלֶיהָ וְהָלַךְ לוֹ. הָיוּ שִׁכֵּנוֹתֶיהָ אוֹמְרוֹת, שׁוּב בַּעְלִיךְ אֵינוֹ חוֹזֵר לָךְ. לְיָמִים בָּא וְנִכְנַס, עָמַד בַּפֶּלְטְרִין וְאָכַל וְשָׁתָה עִמָּהּ. וַעֲדַיִן שִׁכֵּנוֹתֶיהָ לֹא הָיוּ מַאֲמִינוֹת שֶׁנִּתְרַצָּה לָהּ. וּמִתּוֹךְ כָּךְ, רָאוּ רֵיחַ בְּשָׂמִים עוֹלֶה מִן הַבַּיִת, יָדְעוּ הַכֹּל שֶׁנִּתְרַצָּה לָהּ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִבֵּב אֶת יִשְׂרָאֵל וְנָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, וְקָרָא אוֹתָם מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ. לְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם סָרְחוּ. אָמְרוּ הַגּוֹיִם, שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיהֶם. עָמַד מֹשֶׁה וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים, וְאָמַר לוֹ: סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ (במדבר יד, כ). אָמַר מֹשֶׁה, מִי מוֹדִיעַ לָאֻמּוֹת. אָמַר לוֹ: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם הָרִיחַ שֶׁל קְטֹרֶת מְתַמֶּר וְעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַמִּשְׁכָּן, יָדְעוּ שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, וּכְתִיב אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות א, א) בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה חִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהִנִּיחַ אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְשָׁכַן בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, עִקֵּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן (בראשית ג, ח). בָּא אָדָם וְחָטָא, נִסְתַּלְּקָה מִן הָאָרֶץ לַשָּׁמַיִם. עָמַד קַיִן וְהָרַג אֶת אָחִיו, נִסְתַּלְּקָה מִן הָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי. עָמַד דּוֹר אֱנוֹשׁ וְהִכְעִיס לְפָנָיו, נִסְתַּלְּקָה מִן הַשֵּׁנִי לַשְּׁלִישִׁי. עָמַד דּוֹר הַמַּבּוּל וְהִשְׁחִית דַּרְכּוֹ, נִסְתַּלְּקָה מִן הַשְּׁלִישִׁי לָרְבִיעִי. דּוֹר הַפְּלָגָה נִתְגָּאָה, נִסְתַּלְּקָה מִן רְבִיעִי לַחֲמִישִׁי. סְדוֹמִיִּים קִלְקְלוּ, נִסְתַּלְּקָה מִן הַחֲמִישִׁי לַשִּׁשִּׁי. עָמְדוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו, נִסְתַּלְּקָה מִן שִׁשִּׁי לַשְּׁבִיעִי. עָמַד אַבְרָהָם וְסִגֵּל מַעֲשִׂים טוֹבִים, נִמְשְׁכָה הַשְּׁכִינָה מִן שְׁבִיעִי לַשִּׁשִּׁי. יִצְחָק מְשָׁכָהּ מִן שִׁשִּׁי לַחֲמִישִׁי. יַעֲקֹב, מִן חֲמִישִׁי לָרְבִיעִי. לֵוִי בְּנוֹ, מִן רְבִיעִי לַשְּׁלִישִׁי. קְהָת בֶּן לֵוִי, מִן שְׁלִישִׁי לַשֵּׁנִי. עַמְרָם, מִן שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן. מֹשֶׁה, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כִּי יְשָׁרִים יִשְׁכְּנוּ אָרֶץ (משלי ב, כא), יַשְׁכִּינוּ הַשְׁכִּינָה בָּאָרֶץ.

סימן ז

אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי (ש"ב כב, מד). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, תְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עָם (תהלים יח, מד). מֵרִיבֵי עָם אֵלּוּ הָאֻמּוֹת, מֵרִיבֵי עַמִּי אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל.

אָמַר דָּוִד, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יִשְׂרָאֵל רוֹגְנִים הֵם, אַתָּה מְבַקֵּשׁ שֶׁיְּשִׂיחוּ אַחֲרֶיךָ. תֵּדַע לְךָ, כְּשֶׁנַּעֲשָׂה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כָּל דָּבָר וְדָבָר נַעֲשָׂה בְּמִסְפָּר וּבְמִשְׁקָל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקָל לַכֹּל וַיִּכָּתֵב כָּל הַמִּשְׁקָל (עזרא ח, לד). לָמָּה, שֶׁהֵם רוֹגְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה (במדבר כא, ה). הֱוֵי, תְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי. וּמְדַבֵּר בְּמֹשֶׁה כְּשֶׁעָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן. אָמַר מֹשֶׁה, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל אִכְפַּת לָהֶם, מְשִׂיחִין בַּאֲחֵיהֶם וּבְאִמּוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר, בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן דֹּפִי (תהלים נ, כ). מַהוּ תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא תֹאמַר שֶׁבְּאָחִיו מֵאֲבִיו יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְדַבֵּר וְלֹא בְּאָחִיו מֵאִמּוֹ, אֶלָּא אִם דִּבַּרְתָּ בְּאָחִיךָ מֵאָבִיךָ, סוֹפְךָ לְדַבֵּר בְּאָחִיךָ מֵאִמְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן דֹּפִי. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, אָמַר דָּוִד, אִם דִּבַּרְתָּ בְּעֵשָׂו שֶׁהוּא אָחִיךָ, סוֹפְךָ לְדַבֵּר בְּבֶן אִמָּתְךָ, זֶה מֹשֶׁה רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים, שֶׁדִּבְּרוּ בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה.

אָמַר מֹשֶׁה, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל רוֹגְנִים הֵם, הֲרֵנִי עוֹשֶׂה לָהֶם חֶשְׁבּוֹן מִכָּל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. הִתְחִיל לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן עִמָּהֶם, אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, וְהוּא נוֹתֵן לָהֶם חֶשְׁבּוֹן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, לַזָּהָב וְלַכֶּסֶף וְלַנְּחֹשֶׁת, וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֲדָה מְאַת כִּכָּר, וְאֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת, וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת, וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר. עִם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חֶשְׁבּוֹן וְהוֹלֵךְ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁעָשׂוּיין כַּסֵּדֶר בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן, שְׁכַח אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל שֶׁעָשָׂה מֵהֶן וָוִין לָעַמּוּדִין וְלֹא הָיוּ נִרְאִין. הִתְחִיל עוֹמֵד תְּמֵהַּ וְאוֹמֵר: עַכְשָׁו יִמְצָאוּ יְדֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָלַי לוֹמַר, שֶׁאֲנִי נָטַלְתִּי אוֹתָם. וְהוּא חוֹזֵר לְבוֹא עַל כָּל מְלֶאכָה וּמְלֶאכָה. מִיָּד הֵאִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עֵינָיו, וְתָלָה עֵינָיו וְרָאָה שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִין וָוִין לָעַמּוּדִים. הִתְחִיל לְהָשִׁיב לָהֶם בְּקוֹל רָם, וְאֶת הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה וָוִים לָעַמּוּדִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְפַּיְּסוּ יִשְׂרָאֵל. מִי גָּרַם לוֹ. עַל יְדֵי שֶׁיָּשַׁב וְעָשָׂה חֶשְׁבּוֹן, אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. וְלָמָּה עָשָׂה חֶשְׁבּוֹן. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַאֲמִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז), וּמֹשֶׁה נָתַן חֶשְׁבּוֹן? אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמַע לֵיצָנֵי הַדּוֹר שֶׁהָיוּ מְשִׂיחִין אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה וְגוֹ' וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה (שמות לג, ח). וּמָה הָיוּ אוֹמְרִים. רַבִּי יִצְחָק הָיָה דּוֹרֵשׁ לְשֶׁבַח (וכו', כי תשא כז). וְחֲבֵרוֹ מְשִׁיבוֹ, רֵיקָה, אָדָם שֶׁנִּתְמַנָּה עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן עַל כִּכְּרֵי כֶסֶף וְעַל כִּכְּרֵי זָהָב שֶׁאֵין לָהֶם חֵקֶר וְלֹא מִשְׁקָל וְלֹא מִנְיָן, מָה אַתָּה רוֹצֶה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה עָשִׁיר? כְּשֶׁשָּׁמַע כֵּן, אָמַר חַיֵּיכֶם, מִשֶּׁנִּמְרָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם חֶשְׁבּוֹן. כֵּיוָן שֶׁנִּמְרָה, אָמַר לָהֶם: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן.

סימן ח

מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. זוֹ תוֹרָה, שֶׁהָיוּ יְגֵעִים בָּהּ. בִּזְכוּת הַתּוֹרָה וְהַקָּרְבָּנוֹת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מַצִּיל אֶתְכֶם מִן גֵּיהִנֹּם. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי לְאַבְרָהָם הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה

וְהַקְרָבָנוֹת וְגֵיהִנֹּם וְשִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת. תּוֹרָה, לַפִּיד אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דברים לג, ב). וּכְתִיב: וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלַּפִּידִם (שמות כ, טו). קְרָבָנוֹת, קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת (בראשית טו, ט). גֵּיהִנֹּם, תַּנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ (בראשית טו, יח). מַלְכֻיּוֹת, וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה (בראשית טו, יב).

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, כָּל זְמַן שֶׁבָּנֶיךָ מִתְעַסְּקִים בִּשְׁתַּיִם, נִצּוֹלִין מִן שְׁתַּיִם, וַעֲתִידִין קָרְבָּנוֹת לְבַטֵּל וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לֵחָרֵב, אֶלָּא בַּמָּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ שֶׁיִּשְׁתַּעְבְּדוּ בָּנֶיךָ, בְּגֵיהִנֹּם אוֹ בְּמַלְכֻיּוֹת. הִתְחִיל תָּמֵהַּ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לְּבָרוֹר. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, אַבְרָהָם בֵּרַר לוֹ אֶת הַמַּלְכֻיּוֹת וְאָמַר, מוּטָב שֶׁיִּשְׁתַּעְבְּדוּ בָּנַי בַּמַּלְכֻיּוֹת וְלֹא יֵרֵד אֶחָד מִבָּנַי לְגֵיהִנֹּם, וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא כִּי צוֹרִם מָכָרָם וה' הִסְגִּירָם (דברים לב, ל). אִם לֹא כִּי צוֹרָם מָכָרָם, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁכָּתוּב, הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֻצַּבְתֶּם (ישעיה נא, א). וַה' הִסְגִּירָם, שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ.

הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד, הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמָּיִם וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה (תהלים סו, יב). הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ, אֵלּוּ מַלְכֻיּוֹת. בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמָּיִם, זוֹ גֵּיהִנֹּם. וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, אַתֶּם מְשֻׁעְבָּדִים בִּידֵי מַלְכֻיּוֹת. וְלֶעָתִיד לָבוֹא, אֲנִי מַעֲבִיר אֶת הַמַּלְכֻיּוֹת מִכֶּם שֶׁנִּמְשְׁלוּ כַּמַּיִם, וְאַצִּיל אֶתְכֶם מִגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי, כִּי תֵלֵךְ בְּמוֹ אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה, וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר בָּךְ.

סימן ט

אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן וְגוֹ', וּנְחשֶׁת הַתְּנוּפָה (שמות לח, כט) וּנְחשֶׁת הַכִּלּוֹת, שֶׁכֵּן בִּלְשׁוֹן יָוָן קוֹרִין לַכַּלָּה נִינְפֵי. אַתָּה מוֹצֵא, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ בְּמִצְרַיִם, גָּזַר עֲלֵיהֶם פַּרְעֹה שֶׁלֹּא יְהִיוּ יְשֵׁנִים בְּבָתֵּיהֶן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְשַׁמְּשִׁין מִטּוֹתֵיהֶן. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר חֲלַפְתָּא, מָה הָיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עוֹשׂוֹת. יוֹרְדוֹת לִשְׁאֹב מַיִם מִן הַיְאוֹר, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מַזְמִין לָהֶם דָּגִים קְטַנִּים בְּתוֹךְ כַּדֵּיהֶן, וְהֵן מוֹכְרוֹת וּמְבַשְּׁלוֹת מֵהֶן וְלוֹקְחוֹת מֵהֶן יַיִן וְהוֹלְכוֹת לַשָּׂדֶה וּמַאֲכִילוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה (שמות א, יד). מְשֻׁהָיוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, נוֹטְלוֹת הַמַּרְאוֹת וּמַבִּיטוֹת בָּהֶן עִם בַּעֲלֵיהֶן, זֹאת אוֹמֶרֶת אֲנִי נָאָה מִמֵּךְ, וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי נָאֶה מִמֵּךְ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיוּ מַרְגִּילִין עַצְמָן לִידֵי תַאֲוָה וּפָרִין וְרָבִין, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקְדָן לְאַלְתָּר.

רַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִין, יֵשׁ מֵהֶן יוֹלְדוֹת שְׁנַיִם בְּבֶטֶן אֶחָת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שְׁנַיִם עָשָׂר בְּכֶרֶס אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שִׁשִּׁים רִבּוֹא. מִי שֶׁאוֹמֵר שְׁנַיִם, דּוֹרֵשׁ פְּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ (שמות א, ז). מִי שֶׁאוֹמֵר שִׁשָּׁה פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד הֲרֵי שִׁשָּׁה. מִי שֶׁאוֹמֵר שְׁנֵים עָשָׂר, פָּרוּ שְׁנַיִם, וַיִּשְׁרְצוּ שְׁנַיִם כוּ', הֲרֵי שְׁנֵים עָשָׂר. וּמִי שֶׁאוֹמֵר שִׁשִּׁים

רִבּוֹא, שֶׁכָּתוּב בַּדָּגִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם (בראשית א, כ), וְכָאן כָּתוּב וַיִּשְׁרְצוּ. וְכָל הַמִּנְיָן הָאֵלּוּ, מִן הַמַּרְאוֹת,

וְכָתוּב בָּהֶן וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם (שמות א, ז). וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ (שמות א, יב). בִּזְכוּת אוֹתָן הַמַּרְאוֹת שֶׁהָיוּ מַרְאוֹת לְבַעְלֵיהֶן וּמַרְגִּילוֹת אוֹתָן לִידֵי תַּאֲוָה מִתּוֹךְ הַפֶּרֶךְ, הֶעֱמִידוּ כָּל הַצְּבָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יָצְאוּ כָּל צִבְאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות יב, מא). וְאוֹמֵר: הוֹצִיא ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צִבְאֹתָם.

כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן, עָמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְנִתְנַדְּבוּ, מִי שֶׁהֵבִיא כֶּסֶף וּמִי שֶׁהֵבִיא זָהָב אוֹ נְחשֶׁת וְאַבְנֵי שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלּוּאִים, הֵבִיאוּ בְּזִרְיזוּת הַכֹּל. אָמְרוּ הַנָּשִׁים, מַה יֵּשׁ לָנוּ לִתֵּן בִּנְדבַת הַמִּשְׁכָּן. עָמְדוּ וְהֵבִיאוּ אֶת הַמַּרְאוֹת וְהִלְכוּ לָהֶן אֵצֶל מֹשֶׁה. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה אוֹתָן הַמַּרְאוֹת, זָעַף בָּהֶן. אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, טְלוּ מַקְלוֹת וְשַׁבְּרוּ שׁוֹקֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ. הַמַּרְאוֹת לָמָּה הֵן צְרִיכִין. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, עַל אֵלּוּ אַתָּה מְבַזֶּה. הַמַּרְאוֹת הָאֵלּוּ הֵן הֶעֱמִידוּ כָּל הַצְּבָאוֹת הַלָּלוּ בְּמִצְרַיִם. טֹל מֵהֶן וַעֲשֵׂה מֵהֶן כִּיּוֹר נְחשֶׁת וְכַנּוֹ לַכֹּהֲנִים, שֶׁמִּמֶּנּוּ יִהְיוּ מִתְקַדְּשִׁין הַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחשֶׁת וְאֶת כַּנּוֹ נְחשֶׁת בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ (שמות לח, ח), בְּאוֹתָן הַמַּרְאוֹת שֶׁהֶעֱמִידוּ אֶת כָּל הַצְּבָאוֹת הָאֵלֶּה. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וּנְחשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר, נְחשֶׁת הַכַּלּוֹת.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה נִתְנַדַּבְתֶּם לַמִּשְׁכָּן, שֶׁהָיָה מִתְכַּפֵּר עֲלֵיכֶם. וְלֶעָתִיד לָבֹא אֲנִי אֶכַּפֵּר עֲלֵיכֶם וְאוֹהֵב אֶתְכֶם נְדָבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אוֹהֲבֵם נְדָבָה (הושע יד, ה). אָמְרוּ, אֵין לָנוּ לֹא מִשְׁכָּן לֹא מִקְדָּשׁ, תְּהֵא לְפָנֶיךָ תְּפִלַּת פִּינוּ כְּנִדבַת הַמִּשְׁכָּן. אָמַר דָּוִד, נִדְבוֹת פִּי רְצֵה נָא ה' (תהלים קיט, קח).

סימן י

וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה. יִלַּמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה דְבָרִים מְתֻקָּנִים מִפִּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵלּוּ דְבָרִים אָמְרוּ מִפִּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן וְאַחֲרָיו לֵוִי וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל, מִפִּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה חָבִיב הַשָּׁלוֹם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, וְהִתְגַּר בָּם מִלְחָמָה.

סימן יא

וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה (שמות לט, לג) זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת מְלָכִים לַכִּסֵּא וַיֹּשִׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ (איוב לו, ז). מַהוּ כֵּן. אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹנֵעַ מִן הַצַּדִּיק דּוּגְמַטְרִין שֶׁלּוֹ. כְּאָדָם הַמְבַקֵּשׁ לִמְכֹּר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: הַרְאֵה לִי הָעֵץ. הֲוֵי, לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו. תֵּדַע לְךָ, אַבְרָהָם הוֹלִיד לְיִצְחָק דּוֹמֶה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (בראשית כה, יט). וְיַעֲקֹב הוֹלִיד לְיוֹסֵף דּוֹמֶה לוֹ,

שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף (בראשית לז, ב), רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֹא אָמַר אֶלָּא יוֹסֵף. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ (בראשית לז, ג), זִיו אִיקוֹנִין הוּא לוֹ. הֲוֵי, לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו. דָּבָר אַחֵר, לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו. בְּשָׁעָה שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל, קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה (שמות לה, ה), שָׂמְחוּ שִׂמְחָה גְדוֹלָה וְהֵבִיאוּ הַנְּדָבָה בְּשִׂמְחָה וּבְזְרִיזוּת. רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים (שמות לה, כב), שֶׁהָיוּ דוֹחֲקִין זֶה עַל זֶה, שֶׁבָּאִין הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים בְּעִרְבּוּבְיָא וּמְבִיאִין הַנְּדָבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל אִשָּׁה חַכְמַת לֵב וְגוֹ' (שמות לה, כה),

לִשְׁנֵי בְקָרִים הֵבִיאוּ הַכֹּל. וְכֵן כְּתִיב: וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם וְגוֹ' (שמות לו, ז), וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא (שמות לה, ה), לְהוֹדִיעֲךָ כַּמָּה נִזְדָּרְזוּ יִשְׂרָאֵל בְּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. לְאַחַר שְׁנֵי יָמִים בְּקִשׁוּ חַכְמֵי לֵב לְהָבִיא אֶת נִדְבָתָם וְלֹא יָכְלוּ. שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר, וַיְצַו מֹשֶׁה וְגוֹ' (שמות לו, ו). וְהָיוּ הַנְּשִׁיאִים מְצַרִּין עַל שֶׁלֹּא זָכוּ בִּתְרוּמַת מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן כְּלוּם, אָמְרוּ הוֹאִיל וְלֹא זָכִינוּ בִּתְרוּמַת מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן כְּלוּם אִם כֵּן נִתֵּן בְּבִגְדֵי כְהֻנָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּנַי שֶׁטָּרְחוּ וְנִזְדָּרְזוּ בַּמִּשְׁכָּן, יִכָּתֵב שִׁבְחָן בַּמִּשְׁכָּן, בַּתּוֹרָה. לְפִיכָךְ כְּתִיב וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם.

וְהַנְּשִׂיאִים שֶׁנִּתְעַצְּלוּ חָסֵר אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹתָם, שֶׁכֵּן כְּתִיב וְהַנְּשִׂיאִם (שמות לה, כז), חָסֵר יו"ד אֶחָת. וְאַחַר כָּךְ הֶחֱזִיקוּ בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב בַּעֲבוּדָתָן וְחַכְמֵי לֵב בַּעֲבוּדָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ כָל חֲכַם לֵב וְגוֹ' (שמות לו, ח). וְכֵן הַנְּשִׂים טָווּ אֶת הַתְּכֵלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן וְגוֹ' (שמות לה, כו).

כֵּיוָן שֶׁגָּמְרוּ מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ יוֹשְׁבִין וּמְצַפִּין אֵימָתַי תֵּבֹא שְׁכִינָה וְתִשְׁרֶה בּוֹ, וְהָיוּ מִצְטַעֲרִין הַכֹּל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁרְתָה שְׁכִינָה עָלָיו. מָה עָשׂוּ. הָלְכוּ לָהֶם אֵצֶל חַכְמֵי לֵב, אָמְרוּ לָהֶן, וּמָה אַתֶּם יוֹשְׁבִין, הַעֲמִידוּ אַתֶּם אֶת הַמִּשְׁכָּן וְתִשְׁרֶה שְׁכִינָה בֵּינוֹתֵינוּ. הָיוּ מְבַקְּשִׁים לְהַעֲמִידוֹ, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין וְלֹא יְכוֹלִין לְהַעֲמִידוֹ. וּכְשֶׁהֵן חוֹשְׁבִין לְהַעֲמִידוֹ, הוּא נוֹפֵל. מִיָּד הָלְכוּ לָהֶם אֵצֶל בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב, אָמְרוּ לָהֶם, בּוֹאוּ אַתֶּם וְהַעֲמִידוּ הַמִּשְׁכָּן שֶׁאַתֶּם עֲשִׂיתֶם אוֹתוֹ, שֶׁמָּא עַל יָדֵכֶם רָאוּי לַעֲמֹד. מִיָּד הִתְחִילוּ לְהַעֲמִידוֹ וְלֹא יָכְלוּ. הִתְחִילוּ מְסִיחִין וּמְרַנְּנִין וְאוֹמְרִים: רְאוּ מָה עָשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם שֶׁהוֹצִיא אֶת מָמוֹנֵנוּ בַּמִּשְׁכָּן הַזֶּה וְהִכְנִיס אוֹתָנוּ לְכָל הַטֹּרַח הַזֶּה וְאָמַר לָנוּ כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹרֵד מִן הָעֶלְיוֹנִים וְשׁוֹרֶה בְּתוֹךְ יְרִיעוֹת עִזִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח).

וְלָמָּה לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לְהַעֲמִידוֹ. אֶלָּא שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מֵצֵר עַל שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתֵּף הוּא עִמָּהֶן בְּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. כֵּיצַד, הַנְּדָבָה נִתְּנָה עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַמְּלָאכָה נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְחַכְמֵי לֵב. וּלְפִי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מֵצֵר, הָעֶלְיוֹנִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהֶם וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לְהַעֲמִידוֹ. כֵּיוָן שֶׁהֵטִיחוּ פְּנֵיהֶם מִכָּל מָקוֹם וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לְהַעֲמִידוֹ, נִכְנְסוּ כָּל

יִשְׂרָאֵל אֵצֶל מֹשֶׁה, אָמְרוּ, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל מַה שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ עָשִׂינוּ, וְכָל מַה שֶׁצִּוִּיתָנוּ לִתֵּן וּלְהוֹצִיא נָתַנּוּ הַכֹּל, וַהֲרֵי כָּל הַמְּלָאכָה לְפָנֶיךָ, שֶׁמָּא חִסַּרְנוּ שׁוּם דָּבָר אוֹ וִתַּרְנוּ עַל כָּל מַה שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ, רְאֵה הַכֹּל לְפָנֶיךָ. וְהָיוּ מַרְאִין לוֹ כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה וְגוֹ'. וּכְתִיב: וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְגוֹ'.

אָמְרוּ לוֹ: לֹא כָךְ וְכָךְ אָמַרְתָּ לָנוּ לַעֲשׂוֹת. אָמַר לָהֶם: הֵן. וְכֵן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר. אָמְרוּ לוֹ: וְאִם כֵּן לָמָּה אֵינוֹ עוֹמֵד, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נִצְטַעֲרוּ בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל חַכְמֵי לֵב לְהַעֲמִידוֹ וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין. וְהָיָה מֹשֶׁה מֵצֵר עַל דָּבָר זֶה, עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לְפִי שֶׁהָיִיתָ מֵצֵר שֶׁלֹּא הָיָה לְךָ עֲשִׂיָּה וְלֹא חֵלֶק בְּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, לְפִיכָךְ לֹא יְכְלוּ אוֹתָן חֲכָמִים לְהַעֲמִידוֹ, בְּשִׁבִילְךָ, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם עַל יָדְךָ אֵינוֹ עוֹמֵד, שׁוּב אֵינוֹ עוֹמֵד לְעוֹלָם, וְאֵינִי כוֹתֵב לוֹ הֲקָמָה אֶלָּא עַל יָדֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה, בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי יוֹדֵעַ לְהַעֲמִידוֹ. אָמַר לוֹ: עָסֹק בְּיָדֶיךָ וְאַתָּה מַרְאֶה לְהַעֲמִידוֹ וְהוּא עוֹמֵד מֵאֲלָיו, וְאֲנִי כּוֹתֵב עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה הֲקֵמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן. וּמִי הֱעֲמִידוֹ. מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן.

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר יוֹסֵף, כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מְפָרְקוֹ וּמַעֲמִידוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּקִים, הוּקַם. רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּקִים, הוּקַם, וַיָּקֶם. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ מַרְאִין לוֹ כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה (שמות לט, לג) הֲוֵי, לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו (איוב לו, ז). וְקוֹרֵא וְהוֹלֵךְ, וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה, אֶת כָּל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא אֶת כָּל הַמְּלָאכָה, שֶׁהָיָה הַכֹּל כְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. מִיָּד בֵּרְכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה. מַה בְּרָכָה בֵּרְכָן. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם וְגוֹ' (דברים א, יא). רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם. וְהֵם אָמְרוּ, וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי וְגוֹ' (תהלים צ, יז). וְלָמָּה כָתַב כָּאן כַּמָּה פְּעָמִים, כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. לְפִי שֶׁהִרְהֲרוּ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מֹשֶׁה בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ מַעֲמִידִין הַמִּשְׁכָּן וְלֹא הָיָה עוֹמֵד, אָמְרוּ, שֶׁמָּא דָּבָר קַל אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּמִּשְׁכָּן, וּמֹשֶׁה מֵעַצְמוֹ הִכְנִיסָנוּ בְּכָל הַטֹּרַח הַזֶּה. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְהִרְהַרְתֶּם אַחֲרָיו, הֲרֵינִי כוֹתֵב שְׁמִי עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁאֲנִי צִוִּיתִי אוֹתוֹ. לְכָךְ כְּתִיב: כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּכָל פַּעַם וָפָעַם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם בִּקֵּשׁ אָדָם לְהַרְהֵר אַחֲרֵי מֹשֶׁה, יְהַרְהֵר אַחֲרַי שֶׁאֲנִי אָמַרְתִּי לוֹ כָּל זֹאת וְשֶׁיֵּעָשׂוּ לִי הַמִּשְׁכָּן.

וְאֵימָתַי נֶאֱמַר לוֹ לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. לְפִי שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לָהָר שְׁלֹשׁ פְּעָמִים וְעָשָׂה שָׁם מֵאָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, מִשֶּׁשָּׂה בְסִיוָן שֶׁעָלָה לְשָׁם עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁהוּא עֲשָׂרָה בְתִשְׁרֵי. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נֶאֱמַר, וַיִּנָּחֶם ה' (שמות לב, יד) עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם אָמַר לוֹ: סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ (במדבר יד, כ). וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נֶאֱמַר לוֹ: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח). וּבוֹ בַּיּוֹם אָמַר לוֹ: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ (שמות לד, ט), הַיּוֹם הַזֶּה תְּנַחִילֵנוּ סְלִיחָה לְדוֹרוֹת. וּבוֹ בַּיּוֹם אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם (ויקרא טז, ל). וְעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן בְּחֶדְוָה וּבְשִׂמְחָה.

וּלְכַמָּה חֳדָשִׁים נִגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נִגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן תִּשְׁרֵי, מַרְחֶשְׁוָן, כִּסְלֵו. וְהָיָה מֻנָּח וּמְפֹרָק טֵבֵת וּשְׁבָט וַאֲדָר. וְהֶעֱמִידוּהוּ בְּאֶחָד בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד. רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר, בְּאֶחָד בַּאֲדָר הָיְתָה נִגְמֶרֶת מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. לָמָּה, שֶׁהַמְּלָאכָה שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּקַּיִץ בְּיוֹם אֶחָד, נַעֲשֵׂית בַּחֹרֶף בִּשְׁנֵי יָמִים,

וּכְדִבְרֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי שֶׁאָמַר, שֶׁנַּעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. לָמָּה לֹא עָמַד מִיָּד. אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁחָשַׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעָרֵב שִׂמְחַת הַמִּשְׁכָּן בְּשִׂמְחַת הַיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ יִצְחָק אָבִינוּ, לְפִי שֶׁבְּאֶחָד בְּנִיסָן נוֹלַד יִצְחָק. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵינִי מְעָרֵב שִׂמְחַתְכֶם שִׂמְחָה בְשִׂמְחָה. וְהָיוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר מְרַנְּנִין וּמְהַרְהֲרִין וְאוֹמְרִין לָמָּה נִגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֵינוֹ עוֹמֵד מִיָּד. וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים מַחֲשַׁבְתּוֹ וַעֲצָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְעַל זֶה אָמַר הַמֶּלֶךְ דָּוִד, כִּי שִׂמַּחְתַּנִי ה' בְּפָעָלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן (תהלים צב, ה).

כִּי שִׂמַּחְתַּנִי ה' בְּפָעָלֶךָ, זֶה אֹהֶל מוֹעֵד. בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן, זֶה בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה', מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ (תהלים צב, ו), שֶׁהָיִיתָ חוֹשֵׁב לְעָרֵב שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, יוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק אָבִינוּ. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת, כְּדְאִיתָא בְּסֵדֶר עוֹלָם וְגוֹ'. וּלְפִיכָךְ, אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע (תהלים צב, ז), אֵלּוּ הַלֵּיצָנִין וְהַטִּפְּשִׁין שֶׁבַּדּוֹר שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת (תהלים צב, ז), שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל אֶחָד מֵהֶם לַהֲקִימוֹ, וְלֹא בְצַלְאֵל וְלֹא אָהֳלִיאָב וְלֹא הַחֲכָמִים הָעוֹשִׂים אֶת כָּל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא מֹשֶׁה וְיִטֹּל אֶת שֶׁלּוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה מִצְטַעֵר שֶׁלֹּא עָשָׂה בּוֹ כְּלוּם. לְפִיכָךְ, וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וְגוֹ', וְלֹא בְצַלְאֵל וְלֹא אָהֳלִיאָב וְלֹא הַחֲכָמִים הָעוֹשִׂים. וּכְתִיב: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן (במדבר ז, א). כֵּיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, מִיָּד יָרְדָה שְׁכִינָתוֹ לְתוֹכוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וּכְתִיב: כִּי עֲנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן וְגוֹ'. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: אַךְ קָרוֹב לְיִרְאָיו יִשְׁעוֹ לִשְׁכֹּן כָּבוֹד בְּאַרְצֵנוּ (תהלים פה, י). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם

הַזֶּה הָיְתָה שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכֶם וּלְעֵינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' וְגוֹ' (שמות כד, יז). וְלֶעָתִיד לָבוֹא, שְׁכִינָה אֵינָהּ זֶה מִכָּם לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל (מלכים א ו, יג). בָּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן, סֶלָה.

ויקרא

סימן א

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו גִּבּוֹרֵי כֹחַ עוֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ (תהלים קג, כ). בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו, אֵלּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁנִּקְרְאוּ מַלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיּוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם (במדבר כ, טז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים (דה"ב לו, טז). רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא אוֹמֵר, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. שֶׁהוּא אוֹמֵר, גִּבּוֹרֵי כֹחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ, שֶׁהִקְדִּימוּ עֲשִׂיָּה לִשְׁמִיעָה. רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא אוֹמֵר, אֵלּוּ שׁוֹמְרֵי שְׁבִיעִית. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם גִּבּוֹרֵי כֹחַ. רוֹאֶה שֶׁשָּׂדֵהוּ מֻפְקֶרֶת וְאִילָנוֹתָיו מֻפְקָרִים וְהַסְּיָגִים מְפֹרָצִים וְרוֹאֶה פֵּרוֹתָיו נֶאֱכָלִים, וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר. וְשָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ. רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי אוֹמֵר, מִי גִּבּוֹרֵי כֹחַ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁאֵין גִּבּוֹר כְּמוֹתוֹ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹמְדִים לִפְנֵי הַר סִינַי וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל הַדִּבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יוֹסִפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ (דברים ה, כב), וּמֹשֶׁה לֹא נִזּוֹק. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁגְּדוֹלִים הַצַּדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵינָן יְכוֹלִין לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ (יואל ב, יא) אֶלָּא עוֹמְדִין וְנִבְהָלִין. וְהַצַּדִּיקִים יְכוֹלִין לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ. כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ (יואל ב, יא), אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה (בראשית לב, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵיהּ (דניאל ז, י). וּמִי קָשֶׁה מֵהֶם. הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְּבָרוֹ (יואל ב, יא), זֶה צַדִּיק שֶׁעוֹשֶׂה רְצוֹן יוֹצְרוֹ. וְאֵיזֶהוּ, זֶה מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשֵׂה לִי מִשְׁכָּן, וְעָמַד וְנִזְדַּרֵז וְעָשָׂה מִשְׁכָּן. וְהָיָה עוֹמֵד מִבַּחוּץ, שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא לָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד (שמות מ, לה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינוֹ דִּין שֶׁמֹּשֶׁה שֶׁעָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן יְהֵא עוֹמֵד מִבַּחוּץ וַאֲנִי מְבַפְּנִים, אֶלָּא הֲרֵינִי קוֹרֵא אוֹתוֹ שֶׁיִּכָּנֵס. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. הֲוֵי, קָשֶׁה כֹּחָן שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁיְּכוֹלִין לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹ. וְכֵן בִּשְׁמוּאֵל כְּתִיב: וַיָּבֹא ה' וְיִתְיַצֵּב וַיִּקְרָא כְּפַעַם בְּפַעַם שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל, וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ (ש"א ג, י). לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, גִּבּוֹרֵי כֹחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ. וְאִם תֹּאמַר, כְּשֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה, בְּקוֹל נָמוּךְ הָיָה מְדַבֵּר, לְפִיכָךְ הָיָה יָכֹל מֹשֶׁה לִשְׁמֹעַ. לֹא הָיָה מְדַבֵּר אֶלָּא בְּקוֹל מַתַּן תּוֹרָה שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וּמֵתוּ בְּדִבּוּר רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יוֹסִפִים אֲנַחְנוּ וְגוֹ' (דברים ה, כב). וְכֵן

הוּא אוֹמֵר, נַפְשִׁי יָצְאָה בְּדַבְּרוֹ (שה"ש ה, ו). וּמִנַּיִן שֶׁבְּקוֹל מַתַּן תּוֹרָה הָיָה מְדַבֵּר. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, קוֹל ה' בַּכֹּחַ (תהלים כט, ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו (במדבר ז, פט), הַקּוֹל שֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קוֹל ה' שׁוֹבֵר אֲרָזִים (תהלים כט, ה), וּבוֹ הָיָה מְדַבֵּר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר וְעַל כָּל אֲמִירָה וְצִוּוּי. שֶׁמָּא תֹּאמַר, שֶׁנִּשְׁמַע הַקּוֹל לְיִשְׂרָאֵל מִבַּחוּץ. תַּלְמוּד לוֹמַר: וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל, הוּא הָיָה שׁוֹמֵעַ בְּלִבָּד. וְכִי מֵאַחַר שֶׁבְּקוֹל גָּבוֹהַּ הָיָה מְדַבֵּר, לָמָּה לֹא הָיוּ שׁוֹמְעִים. לְפִי שֶׁגָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַדִּבּוּר שֶׁיֵּצֵא וְהָלַךְ אֵצֶל מֹשֶׁה וְעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁבִיל שֶׁבּוֹ יוֹצֵא הַקּוֹל עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְמֹשֶׁה וְלֹא נִשְׁמַע לְכָאן וּלְכָאן, שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ מִשְׁקָל (איוב כח, כה), שֶׁכָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיּוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַכֹּל בְּמִשְׁקָל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קוֹלוֹת (איוב כח, כו), שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דֶּרֶךְ לְאוֹתוֹ הַקּוֹל שֶׁיֵּלֵךְ אֵצֶל מֹשֶׁה בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו, אֵלָיו הָיָה נִשְׁמָע וְלֹא לְאַחֵר. לְכָךְ נֶאֱמַר: גִּבּוֹרֵי כֹחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ. וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי טוֹב אֱמָר לְךָ עֲלֵה הֵנָּה מֵהַשְׁפִּילְךָ לִפְנֵי נָדִיב (משלי כה, ז). רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר, רְחַק מִן מְקוֹמְךָ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מוֹשָׁבוֹת שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ עֲלֵה, וְאַל תַּעֲלֶה שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ לְךָ רֵד. רַבִּי תַּנְחוּמָא אוֹמֵר, יֵשׁ זָהָב וְרֹב פְּנִינִים וּכְלִי יְקָר שִׂפְתֵי דָעַת (משלי כ, טו). מִתְּלָא אוֹמֵר, דַּעַת חִסַּרְתָּ מַאי קָנֵיתָ, דַּעַת קָנֵיתָ מַאי חִסַּרְתָּ. אַף מֹשֶׁה לֹא עָלָה עַד שֶׁקָּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה.

סימן ב

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה וְטָעָה וְלֹא הִזְכִּיר בִּרְכַּת הַמִּינִים, מִנַּיִן שֶׁמַּחְזִירִין אוֹתוֹ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה וְטָעָה, בְּכָל בְּרָכוֹת כֻּלָּן, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. טָעָה בִּבְרִכַּת הַמִּינִים, מַחְזִירִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִה בְּעַל כָּרְחוֹ. וּמִפְּנֵי מָה מַחְזִירִין אוֹתוֹ. חַיְישִׁינַן שֶׁמָּא מִין הוּא, שֶׁאִם יְהֵא בּוֹ צַד מִינוּת, קִלֵּל עַצְמוֹ וְעוֹנִין הַקָּהָל אָמֵן. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא אָמַר בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם, מַחְזִירִין אוֹתוֹ, חַיְישִׁינַן שֶׁמָּא כּוּתִי הוּא. אָמַר רַב אַסִי, גֵּר שֶׁקִּבֵּל עָלָיו כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ חוּץ מִדָּבָר אֶחָד, אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ דִּקְדּוּק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, אַתָּה מוֹצֵא אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה פְּעָמִים הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה עַל הַגֵּרִים, וּכְנֶגְדָּן הִזְהִיר עַל עֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיּוֹ שֶׁהִנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה וּבָא אֶצְלְכֶם, אֲנִי מַזְהִירְךָ שֶׁתֹּאהֲבֵהוּ, שֶׁאֲנִי אוֹהֲבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה וְגוֹ' (דברים י, יח).

סימן ג

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ, וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד (משלי כט, כג). כָּל מִי שֶׁרוֹדֵף אַחַר שְׁרָרָה, שְׁרָרָה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ. וְכָל מִי שֶׁבּוֹרֵחַ מִשְּׁרָרָה, שְׁרָרָה רוֹדֶפֶת אַחֲרָיו. שֶׁאוּיל בָּרַח מִן הַשְּׁרָרָה בְּשָׁעָה שֶׁבָּא לִמְלֹךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁאֲלוּ עוֹד בַּה' הָבָא עוֹד הֲלֹם אִישׁ, וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים (ש"א י, כב). מַהוּ אֶל הַכֵּלִים. כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ דִּבֵּר הַמְּלוּכָה, אָמַר לָהֶם: אֵינִי רָאוּי לְמַלְכוּת, אֶלָּא שְׁאָלוּ בָּאוּרִים וְתֻמִּים אִם אֲנִי רָאוּי. וְאִם לָאו, הַנִּיחוּ אוֹתִי. מִיָּד וַיִּשְׁאֲלוּ עוֹד בַּה'. מִיָּד הֶחְבִּיא אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁשָּׁאֲלוּ בָּאוּרִים וְתֻמִּים. וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים. וְכֵן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַכֵּלִים, אֵלּוּ אוּרִים וְתֻמִּים. וְהַבּוֹרֵחַ מִן הַשְּׁרָרָה, הַשְּׁרָרָה רוֹדֶפֶת אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הִרְאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ ה' כִּי אֵין כָּמֹהוּ בְּכָל הָעָם הַזֶּה (ש"א י, כד). וַאֲבִימֶלֶךְ בֶּן יְרֻבַּעַל רָדַף אַחַר הַשְּׁרָרָה, וְהַשְּׁרָרָה בָּרְחָה מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ בֶּן יְרֻבַּעַל שְׁכֶמָה אֶל אֲחֵי אִמּוֹ וְגוֹ' (שופטים ט, א), וְהָרָגָם כֻּלָּם עַל אֶבֶן אַחַת וּמָלַךְ עַל בַּעֲלֵי שְׁכֶם. וּלְבַסּוֹף, וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין בַּעֲלֵי שְׁכֶם וּבֵין אֲבִימֶלֶךְ, וְהָרְגָה אוֹתוֹ אִשָּׁה. וּמֹשֶׁה בָּרַח מִן הַשְּׁרָרָה. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעַתָּה לֵךְ וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה (שמות ג, י), וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח (שמות ד, יג). אָמַר רַבִּי לֵוִי, שִׁבְעָה יָמִים הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַתֶּה לְמֹשֶׁה בַּסְּנֶה לְשָׁלְחוֹ. וְהוּא מִשִּׁיבוֹ, שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי אֲדֹנָי, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל וְגוֹ' (שמות ד, י). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייְךָ שֶׁסּוֹפְךָ לֵילֵךְ. כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ וְאָמַר כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעַבְדוּנִי (שמות ט, א), אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע, מִי ה' (שמות ה, ב). הִתְחִיל מֹשֶׁה אוֹמֵר, אֲנִי כְּבָר עָשִׂיתִי שְׁלִיחוּתִי. הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָשַׁבְתָּ לְךָ, בֹּא דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מָלְךָ מִצְרַיִם (שמות ו, יא). וְכֵן עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר, לֵךְ אֶל פַּרְעֹה (שמות ז, טו), הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַּרְעֹה (שמות ח, טז), לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיָה בוֹרֵחַ מִן הַשְּׁרָרָה. לַסּוֹף הוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָהֶם אֶת הַיָּם, וֶהֱבִיאָם אֶל הַמִּדְבָּר, וְהוֹרִיד לָהֶם אֶת הַמָּן, וְהֶעֱלָה לָהֶם אֶת הַבְּאֵר, וְהִגִּיז לָהֶם אֶת הַשְּׂלָו, וְעָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, וְאָמַר, מִכָּאן וְאֵילָךְ מַה יֵּשׁ לִי לַעֲשׂוֹת. עָמַד וְיָשַׁב לוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייְךָ, יֵשׁ לִי מְלָאכָה גְּדוֹלָה מִכָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ. יֵשׁ לְךָ לְלַמֵּד לְיִשְׂרָאֵל טֻמְאָה וְטָהֳרָה, לְהַזְהִירָן הֵיאַךְ יִהְיוּ מַקְרִיבִין בָּנַי קָרְבָּן לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן. מֹשֶׁה בָּרַח מִן הַשְּׁרָרָה וְרָדְפָה אַחֲרָיו, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד (משלי כט, כג), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וּתְחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ (תהלים ח, ו). וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. אָמַר דָּוִד, אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶךָ וַתֹּאמֶר שִׁוִּיתִי עֵזֶר עַל גִּבּוֹר הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם (תהלים פט, כ). אַף עַל פִּי שֶׁדִּבֵּר

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם אָדָם הָרִאשׁוֹן וְצִוָּהוּ עַל עֵץ הַדַּעַת, הוּא לְעַצְמוֹ הָיָה בָּעוֹלָם. וְכֵן נֹחַ, אַף עַל פִּי שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ, הוּא הָיָה תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו. וְכֵן אַבְרָהָם וְכֵן יִצְחָק וְכֵן יַעֲקֹב, יְחִידִים בָּעוֹלָם הָיוּ. אֲבָל מֹשֶׁה, כַּמָּה צַדִּיקִים הָיוּ עִמּוֹ, שִׁבְעִים זְקֵנִים וּבְצַלְאֵל וְחוּר וְאַהֲרֹן וּבָנָיו וְהַנְּשִׂיאִים, וְלֹא קָרָא אֶלָּא לְמֹשֶׁה. הֱוֵי, הֲרִימוֹתִי בָּחוּר מֵעָם, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְוֹלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ (תהלים קו, כג).

סימן ד

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. מֵהֵיכָן קָרָא לוֹ, מֵאֹהֶל מוֹעֵד. יְהֵא שְׁמֵיהּ מְבֹרָךְ לְעָלַם, שֶׁמַּנִּיחַ הָעֶלְיוֹנִים וּבָחַר בַּתַּחְתּוֹנִים לִשְׁכֹּן בַּמִּשְׁכָּן בִּשְׁבִיל אַהֲבָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ (מ״א ח, כז). יֵשׁ פּוֹחֵר מִתְאַוֶּה לְכְלִי חֶרֶס כִּבְיָכוֹל, כִּי יוֹצֵר הַכֹּל הוּא. אֶלָּא בִּשְׁבִיל הָאַהֲבָה, נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת (תהלים פד, ג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה מֹאֹהֶל מוֹעֵד. גָּדוֹל הָיָה מֹשֶׁה, רְאֵה מָה כְּתִיב: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם (בראשית א, ה). וְכָאן: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. זוֹ קְרִיאָה וְזוֹ קְרִיאָה. מִי גָּדוֹל, הַשּׁוֹבֶה אוֹ הַנִּשְׁבָּה. הֱוֵי אוֹמֵר, הַנִּשְׁבֶּה. רְאֵה מָה כְּתִיב: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם. וְאֵין אוֹר אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ג, כג). וּמֹשֶׁה שָׁבָה כָּל הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי (תהלים סח, יט). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, בָּעוֹלָם הַזֶּה עֲשִׂיתִיךָ רֹאשׁ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְלָעוֹלָם הַבָּא כְּשֶׁיָּבֹאוּ הַצַּדִּיקִים לִטֹּל שְׂכָרָם, אַתָּה בָא בְּרֹאשׁ כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל (דברים לג, כא).

סימן ה

וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים. כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה, חוּץ מִגֶּפֶן וּמִזַּיִת. לָמָּה, שֶׁהֵם עוֹשִׂין פֵּרוֹת מְשֻׁבָּחִים. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבִּזְכוּת הַבָּנִים, אֲבוֹתֵיהֶם מִתְכַּבְּדִין. וְנָפֶשׁ כִּי תַקְרִיב. לֹא נֶאֱמַר נָפֶשׁ בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת אֶלָּא בְּמִנְחַת עָנִי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ. אִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, וְאִם מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת. מַהוּ בֵּין מַחֲבַת לְמַרְחֶשֶׁת. מַרְחֶשֶׁת, יֵשׁ לָהּ כִּסּוּי. מַחֲבַת, אֵין לָהּ כִּסּוּי. מַרְחֶשֶׁת, עֲמֻקָּה וּמַעֲשֶׂיהָ רוֹחֲשִׁין. מַחֲבַת, צָפָה וּמַעֲשֶׂיהָ קָשִׁין. חֲבִיתֵי כֹהֵן גָּדוֹל, לִישָׁתָן וַעֲשִׂיָּתָן בִּפְנִים וְדוֹחִין הַשַּׁבָּת, טְחָנָן וְהִרְקִידָן אֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. כָּל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מַצָּה, חוּץ מֵחָמֵץ שֶׁבְּתוֹדָה וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם. כָּל הַמְּנָחוֹת נִלּוֹשִׁין בְּפוֹשְׁרִין, וּמְשַׁמְּרָן שֶׁלֹּא יַחְמִיצוּ. וְאִם הֶחְמִיצוּ שְׁיֵרֶיהָ, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַה' וְגוֹ'.

סימן ו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, נֶפֶשׁ כִּי תֶחְטָא. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְהַר הַבַּיִת בְּמַקֶּלוֹ וּבַאֲפוּנְדָתוֹ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, לֹא יִכָּנֵס אָדָם לְהַר הַבַּיִת בְּמַקֶּלוֹ וּבַאֲפוּנְדָתוֹ וּבָאָבָק שֶׁבְּרַגְלָיו, שֶׁלֹּא יִנָּהֵג קַלּוּת רֹאשׁ בּוֹ אֶפִלּוּ בְּחֻרְבָּנוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. בָּא לְהָקִישׁ שְׁמִירַת שַׁבָּת לַמִּקְדָּשׁ. וּמָה רָאָה לְהָקִישׁ שְׁמִירַת שַׁבָּת לַמִּקְדָּשׁ. כָּךְ שָׁנָה רַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל, כְּשֵׁם שֶׁשְּׁמִירַת שַׁבָּת לְעוֹלָם, כָּךְ מוֹרָאַת מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם. וּשְׁלֹמֹה צָוַח, מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע (קהלת ג, טז), כָּךְ שְׁלֹמֹה הָיָה הֵיאַךְ הָרְשָׁעִים מְעַוְּתִין הַמִּשְׁפָּט בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְרָאָה שְׁלֹמֹה מָקוֹם שֶׁהָיוּ סַנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין וְדָנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְדִינֵי מַכּוֹת וְדִינֵי מָמוֹנוֹת וְטֻמְאוֹת וְטִהֲרוֹת, שֶׁהָיוּ מְשַׁקְּצִין. בֹּא וּרְאֵה מַה כְּתִיב: וַיָּבֹאוּ כָּל שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתָּוֶךְ, נֶרְגַל שַׂרְאֶצֶר סַמְגַּר נְבוּ שַׂרְסְכִים רַב סָרִיס וְגוֹ' (ירמיה לט, ג). עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הִלְכוּ בוֹ (איכה ה, יח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה קוֹרֵא הַנִּכְנָסוֹת וְאֵינְךָ קוֹרֵא אֶת הַיּוֹצְאוֹת, מְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרֶשַׁע. אִם יֵהָרֵג בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כֹּהֵן וְנָבִיא (שם ב, כ). הֲרֵי דָּמוֹ שֶׁל זְכַרְיָה מֻשְׁלָךְ עַל הָאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה, עַל צְחִיחַ סֶלַע שָׂמָתְהוּ (יחזקאל כד, ז). דָּבָר אַחֵר, מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע, זֶה שַׁעַר הָאֶמְצָעִי שֶׁסַּנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה יוֹשֶׁבֶת שָׁם. שָׁמָּה הָרֶשַׁע, טָבְעוּ בָּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ (איכה ב, ט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרֶשַׁע (קהלת ג, טז), מָקוֹם אֶחָד הָיָה לְצַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַמְיֻחָד לַשְּׁכִינָה, וְהִרְשִׁיעוּ מְנַשֶּׁה וְעָשָׂה צֶלֶם בְּתוֹכוֹ. דָּבָר אַחֵר, מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּרָאתִי אֶת הַנֶּפֶשׁ וְהִיא נְתוּנָה בְּיָדִי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי (איוב יב, י). וְאַף הַמִּשְׁפָּט נָתוּן בְּיָדִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּאחֲז בַּמִּשְׁפָּט יָדִי (דברים לב, מא). וְלֹא נָתַתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּצַד הַדִּין, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוֹאָה מַה מְּתֻקָּן לָהּ וְלֹא תֶחְטָא, וְהִיא חָטְאָה. שָׁמָּה הָרֶשַׁע, שֶׁהַנֶּפֶשׁ נְתוּנָה בְּצַד הַדִּין, נֶפֶשׁ כִּי תֶחְטָא. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב וְאָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא (משלי יט, ב), מִי שֶׁחָטָא אֶפִלּוּ בְּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ סִימָן יָפֶה לוֹ. כֵּיצַד, הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲנֻיּוֹת, אֶחָד שֶׁל נָכְרִי וְאֶחָד שֶׁל יִשְׂרָאֵל. נִכְנַס לְאוֹתָהּ שֶׁל נָכְרִי בְּלֹא דַעַת, לֹא טוֹב. נִכְנַס בְּמֵזִיד, נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּה, הָיוּ לְפָנֶיךָ שְׁתֵּי דְּרָכִים, אַחַת אֲרֻכָּה וְאַחַת קְצָרָה. הַקְּצָרָה מְלֵאָה צְרוֹרוֹת וְהָאֲרֻכָּה אֵין בָּהּ צְרוֹר. הִנִּיחַ הָאֲרֻכָּה וְהָלַךְ בַּקְּצָרָה בְּשַׁבָּת, עָלָיו נֶאֱמַר, וְאָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, מְצוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. לֹא יֵצֵר אָדָם עַל עֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה בְּשׁוֹגֵג, אֶלָּא שֶׁנִּפְתַּח לוֹ פֶּתַח שֶׁיֶּחְטָא וַאֲפִלּוּ בְּמֵזִיד. וְלֹא יִשְׂמַח אָדָם עַל מִצְוָה שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ, אֶלָּא עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה שֶׁעֲתִידוֹת לָבוֹא לְיָדוֹ. לְפִיכָךְ אִם חָטָא בְּשׁוֹגֵג, אֵין סִימָן יָפֶה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב.

וּמַה חוֹטֵא בְּשׁוֹגֵג אֵין סִימָן טוֹב לוֹ, חוֹטֵא בְּמֵזִיד עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְעָלָיו נֶאֱמַר, וְאֶת בְּרִגְלַיִם חוֹטֵא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, שֵׁשׁ הִנָּה שָׂנֵא ה', עֵינַיִם רָמוֹת, לֵב חוֹרֵשׁ מַחְשָׁבוֹת אָוֶן, וְרַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה (שם ו, טז-יח), זֶה אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּהוּ בֶּן מַעֲשֵׂיָה שֶׁהָיוּ חוֹטְאִים בִּירוּשָׁלַיִם. וְלֹא דַיָּם, אֶלָּא מְשַׁגְּלוּ לְבָבֶל, הָיוּ מוֹסִיפִין חֵטְא. וּמָה עָשׂוּ בִּירוּשָׁלַיִם. נְבִיאֵי שֶׁקֶר הָיוּ, וְלֹא הֵנִיחוּ אֻמְנוּתָן בְּבָבֶל, וְהָיוּ מְסַרְסְרִין זֶה לָזֶה בַּעֲבֵרוֹת. הָיָה אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה נִכְנָס אֵצֶל גְּדוֹלֵי מַלְכוּת בְּבָבֶל, וְהָיָה אָמַר לָהֶם: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלָחַנִי לוֹמַר דָּבָר לְאִשְׁתְּךָ. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: הֲרֵי הִיא לְפָנֶיךָ, הִכָּנֵס. הָיָה מִתְיַחֵד עִמָּהּ וְאוֹמֵר לָהּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְהַעֲמִיד מִמֵּךְ נְבִיאִים, לְכִי וְשַׁמְּשִׁי עִם צִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה וְהוֹלִידִי מִמֶּנּוּ נְבִיאִים. וְהָיְתָה שׁוֹמַעַת לוֹ, וּמְשַׁלַּחַת אַחַר צִדְקִיָּה וְהוּא בָּא וּמְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ. וְצִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה אַף הוּא כָּךְ הָיָה עוֹשֶׂה, הָיָה מְסַרְסֵר לְאַחְאָב, וְזוֹ אֻמְנוּתָן שֶׁלָּהֶם. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה הָיוּ רְשָׁעִים. הוֹצִיאוּ לָהֶם שֵׁם בְּבָבֶל, שֶׁהֵם נְבִיאִים גְּדוֹלִים. הָיְתָה אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת רוֹאָה אֶחָד מֵהֶם, אוֹמֶרֶת לוֹ, אִם נָבִיא אַתָּה, מָה אֲנִי מְעֻבֶּרֶת זָכָר אוֹ נְקֵבָה. וְהוּא אוֹמֵר לָהּ, זָכָר. הָיָה יוֹצֵא לִשְׁכֵּנוֹתֶיהָ וְאוֹמֵר: נְקֵבָה תֵּלֵד פְּלוֹנִית. אִם יָלְדָה זָכָר, אוֹמֶרֶת נִתְקַיְּמוּ דְּבָרָיו שֶׁל נָבִיא. וְאִם יָלְדָה נְקֵבָה, שִׁכֵּנוֹתֶיהָ אוֹמְרוֹת לָהּ, כָּךְ אָמַר לָנוּ הַנָּבִיא, אֶלָּא שֶׁלֹּא רָצָה לֵיצֵר לָךְ. הָיוּ עוֹשִׂין כָּךְ, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לִשְׁמוֹרַת אִשְׁתּוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר. נִכְנַס צִדְקִיָּה אָמַר לָהּ: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלָחַנִי אֵלַיִךְ לְכִי וְשַׁמְּשִׁי עִם אַחְאָב וְתוֹלִידִי נְבִיאִים. אָמְרָה לוֹ: אֵינִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת אֶלָּא עַל דַּעַת בַּעֲלִי, אֶלָּא יָבֹא וְנוֹדִיעֲנוּ, שֶׁהוּא חָפֵץ בְּדָבָר זֶה הָלְכָה אֵצֶל בַּעֲלָהּ וְאָמְרָה לוֹ לְנְבוּכַדְנֶצַּר. שָׁלַח בִּשְׁבִילָם וּבָאוּ שְׁנֵיהֶם. וְאָמַר לָהֶם: כָּךְ אֲמַרְתֶּם לְאִשְׁתִּי. אָמְרוּ כֵן, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה לְהַעֲמִיד מִמֶּנָּה נְבִיאִים. אָמַר לָהֶם: וַהֲלֹא שָׁמַעְתִּי עַל אֱלֹהֵיכֶם שֶׁהוּא שׁוֹנֵא זִמָּה. וְעַל שֶׁפָּרַץ זִמְרִי בְּזִמָּה, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אֶלֶף נָפְלוּ בְּשִׁבִּילוֹ. וְאַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ. שָׁמָּא חָזַר בּוֹ. אִם אַתֶּם נְבִיאֵי שֶׁקֶר אוֹ נְבִיאֵי אֱמֶת אֵינִי יוֹדֵעַ. אֶלָּא כְּבָר בָּדַקְתִּי לַחֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְהִסַּקְתִּי לָהֶם אֶת הַכִּבְשָׁן שִׁבְעָה יָמִים וְנִפְלוּ לְתוֹכוֹ, וְיָצְאוּ חַיִּים וּשְׁלֵמִים. וְלָכֶם אֵינִי מַסִּיקוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד וְנִשְׁלִיךְ אֶתְכֶם לְתוֹכוֹ. אִם תִּנָּצְלוּ מִן הַכִּבְשָׁן, אֲנִי יוֹדֵעַ וַדַּאי שֶׁאַתֶּם נְבִיאֵי אֱמֶת וְנַעֲשֶׂה עַל פִּיכֶם כָּל מַה שֶּׁתֹּאמְרוּ. אָמְרוּ לוֹ: חֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה שְׁלֹשָׁה הָיוּ וְאָנוּ שְׁנַיִם, וְהַנֵּס נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי שְׁלֹשָׁה. אָמַר לָהֶם: יֵשׁ כָּאן שְׁלִישִׁי כַּיּוֹצֵא בָּכֶם אָמְרוּ, יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל. וְהֵם חָשְׁבוּ בְּלִבָּם לוֹמַר, שֶׁעַל זְכוּתוֹ הֵם נִצָּלִים. הֵבִיאוּ לִיהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן, הִשְׁלִיכוּהוּ עִמָּהֶם לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן. שְׁנֵיהֶם נִשְׂרְפוּ, וִיהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל נִצּוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלֹא זֶה אוּד מוּצָל מֵאֵשׁ (זכריה ג, ב). וּמִן אַחְאָב וְצִדְקִיָּה, לֶקַח מֵהֶם קְלָלָה לְכָל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר, יְשִׂמְךָ ה' כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאַחְאָב אֲשֶׁר קָלָם מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאֵשׁ (ירמיה כט, כב). מִי גָּרַם לְרִשְׁעִים אֵלּוּ לְיִשָּׂרֵף. עַל שֶׁרָצוּ בְּרִגְלֵיהֶם אַחַר

הַתּוֹעֵבוֹת וַעֲבֵרוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא (משלי יט, ב). וְאַף עַל פִּי כֵן, גַּם בְּלֹא דַּעַת נָפֶשׁ לֹא טוֹב (שם). לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי תֶחְטָא בִּשְׁגָגָה, הַנֶּפֶשׁ חְטָאָה. אָמַר הַכָּתוּב, מָקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע, וּמָקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרֶשַׁע (קהלת ג, טז). הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּתְנָה מִן הַצֶּדֶק בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם לֹא עָוֹן וְלֹא חֵטְא וְהִיא חוֹטֵאת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַכָּתוּב מַתְמִיהַ, נֶפֶשׁ כִּי תֶחְטָא בִּשְׁגָגָה. וּמָקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרֶשַׁע. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם, אֶחָד קָרָתָנִי וְאֶחָד בֶּן פַּלְטָרִין שֶׁחָטְאוּ שְׁנֵיהֶם עַל הַמֶּלֶךְ. הֶעֱלוּם לַבֵּימָה, רָאָה שֶׁשְּׁנֵיהֶם חָטְאוּ חֵטְא אֶחָד. מָה עָשָׂה. פָּנָה לַקָּרָתָנִי, וּלְבֶן פַּלְטָרִין נָתַן אַפּוֹפְּסִין. אָמְרוּ לוֹ בְּנֵי פַּלְטָרִין שֶׁלּוֹ, שְׁנֵיהֶם חָטְאוּ חֵטְא אֶחָד, וְלַקָּרָתָנִי פָּנִיתָ, וּלְבֶן פַּלְטָרִין נָתַתָּ אַפּוֹפְּסִין. אָמַר לָהֶם: לַקָּרָתָנִי פָּנִיתִי, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ נִמּוּסֵי הַמַּלְכוּת מַה הֵם. אֲבָל בֶּן פַּלְטָרִין, בְּכָל יוֹם וְיוֹם הוּא עִמִּי וְיוֹדֵעַ עִסְקֵי הַמַּלְכוּת מַה הֵן וְהַחוֹטֵא אֶצְלִי אֵיזֶה דִּין יֵצֵא עָלָיו. אַף כָּךְ, הַגּוּף הוּא קָרָתָנִי, וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה (בראשית ב, ז). וְהַנֶּפֶשׁ, בֶּן פַּלְטָרִין מִלְמַעְלָה, וְיִפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים (שם), וּשְׁנֵיהֶם חָטְאוּ. לָמָּה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַגּוּף לִהְיוֹת בְּלֹא נֶפֶשׁ. שֶׁאִם אֵין נֶפֶשׁ, אֵין גּוּף. וְאִם אֵין גּוּף, אֵין נֶפֶשׁ חוֹטֵא. לְפִיכָךְ פָּנָה לַגּוּף, וְנָתַן לַנֶּפֶשׁ אַפּוֹפְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת הִיא תָּמוּת (יחזקאל יח, ד). לְכָךְ הַכָּתוּב מַתְמִיהַ, נֶפֶשׁ כִּי תֶחְטָא בִּשְׁגָגָה מִכָּל מִצְוֹת ה'. מַהוּ בִּשְׁגָגָה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַחוֹטֵא בִּשְׁגָגָה, כְּאִלּוּ עוֹבֵר עַל מִצְוֹת ה'. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגוֹ' (במדבר טו, כב). וְכֵן דָּוִד אָמַר, שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין, מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי, גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ וְגוֹ', וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב (תהלים יט, יג-יד), מֵחֵטְא גָּדוֹל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי. וְאִם תַּעֲשֶׂה כֵן, יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי (תהלים יט, טו). מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁכָּל הַחוֹטֵא בִּשְׁגָגָה, נִקְרָא חוֹטֵא. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן. לְפִיכָךְ כְּתִיב נֶפֶשׁ כִּי תֶחְטָא, לְפִי שֶׁהִיא מִלְמַעְלָה, וְלֹא כְּתוּב אָדָם. לֶעָתִיד לָבֹא, מֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאוֹמֵר לָהּ, לָמָּה עָבַרְתְּ עַל כָּל הַמִּצְוֹת. וְהִיא אוֹמֶרֶת, הַגּוּף עָבַר עַל כָּל הַמִּצְוֹת, מֵיצִיאתִי מִמֶּנּוּ שֶׁמָּא חָטָאתִי. חוֹזֶר וְאוֹמֵר לַגּוּף, לָמָּה חָטָאתָ. אוֹמֵר לוֹ: הַנֶּפֶשׁ הִיא הַחוֹטֵאת, מִשֶּׁיָּצָאתָה מִמֶּנִּי שֶׁמָּא חָטָאתִי. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מְבִיאָם שְׁנֵיהֶם וְדָנָן כְּאַחַת. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וְהָיָה בְּתוֹכוֹ עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְרִמּוֹנִים בְּכָרִיּוֹת. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אִם מוֹשִׁיב אֲנִי בֶּן אָדָם רוֹאֶה וּמְהַלֵּךְ לְשָׁמְרוֹ, הוּא אוֹכֵל לְעַצְמוֹ אֶת הַבְּכָרִיּוֹת. מָה עָשָׂה. הוֹשִׁיב בּוֹ שְׁנַיִם שׁוֹמְרִים, אֶחָד סוּמָא וְאֶחָד פִּסֵּחַ. שָׁמְרוּ הַפִּרְדֵּס, וְהָיוּ יוֹשְׁבִים וְהֵם מְרִיחִים הַבְּכָרִיּוֹת. אָמַר הַחִגֵּר לַסּוּמָא, בְּכָרִיּוֹת נָאוֹת אֲנִי רוֹאֶה בַּפִּרְדֵּס, בֹּא וְהָרְכִיבֵנִי, נָבִיא וְנֹאכְלֵם. הִרְכִּיב חִגֵּר עַל סוּמָא, הֵבִיאָן וְאָכְלוּ שְׁנֵיהֶם. לַיָּמִים בָּא הַמֶּלֶךְ בְּקֵשׁ אֶת הַבְּכָרִיּוֹת לֹא מְצָאָן. אָמַר לַחִגֵּר, מִי אָכָלָן. אָמַר לוֹ: כְּלוּם יֵשׁ לִי רַגְלַיִם. אָמַר לַסּוּמָא, אַתָּה

אָכַלְתָּ אוֹתָם. אָמַר לוֹ: כְּלוּם יֵשׁ לִי עֵינַיִם. הִרְכִּיב הַמֶּלֶךְ אֶת הַחִגֵּר עַל הַסּוּמָא, אָמַר לָהֶם: כְּעִנְיָן שֶׁגְּנַבְתֶּם אֶת הַבְּכֵרִיּוֹת וַאֲכַלְתֶּם שְׁנֵיכֶם, כָּךְ אֲנִי דָּן אֶתְכֶם. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ עוֹשֶׂה, מֵבִיא אֶת הַנְּשָׁמָה וְזוֹרְקָהּ בַּגּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל, וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ (תהלים נ, ד). יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל, זֶה הַנְּשָׁמָה. וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ, זֶה הַגּוּף. וְצָפָה דָּוִד הֵיאַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אֶת הַבְּרִיּוֹת. הִתְחִיל לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ וְאָמַר, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כְּשֶׁאַתָּה דָּן אֶת בְּרִיּוֹתֶיךָ, אַל תְּדִינֵנִי כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. אַל תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת עַבְדֶּךָ, כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל חָי (תהלים קמג, ב). אֶלָּא צְדָקָה עֲשֵׂה עִמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָּנֶיךָ, אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ (שם יז, טו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע שֶׁשּׁוֹלֵט בָּכֶם, הֱיִיתֶם חוֹטְאִים. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִירוֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר (יחזקאל לו, כו).

סימן ז

וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָּבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְגוֹ' (קהלת ה, א), אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם מְחָרְפִין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בֹּא וּרְאֵה, כְּשֶׁנִּבְרְאוּ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, בַּחֲצִי הַשֵּׁם נִבְרְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד). וְלָמָּה לֹא נִבְרְאוּ בְּכָל הַשֵּׁם כֻּלּוֹ. כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר בּוֹ אֶת הַשֵּׁם שָׁלֵם. אוֹי לָרְשָׁעִים שֶׁמְּחָרְפִין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִנָּם. רְאֵה מַה כְּתִיב בַּקָּרְבָּנוֹת, אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה', עֹלָה לַה'. אֵינוֹ אוֹמֵר לַה' קָרְבָּן, לַה' עוֹלָה. וּבְנֵי אָדָם מְחָרְפִין וּמְגַדְּפִין שְׁמוֹ חִנָּם. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְגוֹ' כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ. כִּי מִי יֹאמַר שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּשָּׁמַיִם וְאֵין בְּנֵי אָדָם עַל הָאָרֶץ. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, כָּל זְמַן שֶׁהַחֹלֶשׁ שֶׁבַּחֹלָשִׁים מִלְמַעְלָה, הוּא מְנַצֵּחַ אֶת הַגִּבּוֹר מִלְמַטָּה. צֵא וּלְמַד מֵאֲבִימֶלֶךְ, וַתִּשְׁלַךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתְּרֹץ אֶת גֻּלְגֻּלְתּוֹ (שופטים ט, נג). וְאִם הוּא הָיָה גִּבּוֹר שֶׁאֵין בְּכָל הַגִּבּוֹרִים כְּמוֹתוֹ וַהֲרַגַתּוּ אִשָּׁה מִלְמַעְלָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רְאֵה מַה כְּתִיב בּוֹ, וְכָל דַּיְרֵי אַרְעָא כְּלָא חֲשִׁיבִין וּכְמָצְבֵיהּ עֲבַד וְגוֹ' (דניאל ד, לב), וְאוֹמֵר: כִּי ה' עֶלְיוֹן נוֹרָא, מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ (תהלים מז, ג), וּבְנֵי אָדָם לְמַטָּה, עַל כֵּן יִהְיוּ דְּבָרֶיךָ מְעַטִּים (קהלת ה, א). וּמָה עָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת. לִתֵּן יָדְךָ עַל פִּיךָ וְעַל אָזְנַיִם, שֶׁלֹּא לְדַבֵּר וְלֹא לִשְׁמֹעַ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא. וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חוֹלֵק עִם גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ אָלָה יִשְׁמַע וְלֹא יַגִּיד (משלי כט, כד). מִי גָּרַם לָאָדָם שֶׁיֹּאמַר עָלָיו זֶה, נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא, אֶלָּא מִפְּנֵי מָה, שֶׁלֹּא בָּא וְהִגִּיד לָחָכָם, פְּלוֹנִי גִּדֵּף שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְפִיכָךְ, אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. לְפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה, חוֹלֵק עִם גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַגַּנָּב נִתְפָּשׂ

וְשֶׁתִּפּוֹ עִמּוֹ מִתְחַיֵּב, כָּךְ מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ גִּדּוּפוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵינוֹ מַגִּיד, מִתְחַיֵּב עִמּוֹ. וְלֹא יֹאמַר אָדָם, מַה לְּשׁוֹן הָרַע אֲנִי אוֹמֵר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל כָּל דָּבָר, יֵשׁ בּוֹ לְשׁוֹן הָרַע. עַל קְלָלַת הַשֵּׁם אֵין בּוֹ לְשׁוֹן הָרַע לָמָּה. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאָדָם מְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּלִעֲדוֹ וְאַחַר שׁוֹמֵעַ וְאִכְפַּת לוֹ. אֲבָל אִם מְקַלֵּל אָבִיו בְּפָנָיו, הֲלֹא הוּא נוֹתֵן נַפְשׁוֹ וְאוֹמֵר: לְאָבִי קְלָלָתִי. אָמַר מֹשֶׁה, הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנְךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכוֹנְנֶךָּ (דברים לב, ו). וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם בִּקַּשְׁתָּ, לְהַעִיד. וְאִם לָאו, אֲנִי מֵעִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא עֵד. וּמִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם ה' (ירמיה כט, כג). בֹּא וּרְאֵה, כָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּסֵּפֶר הַזֶּה, כָּתוּב בָּהֶן שְׁגָגָה, חוּץ מִפָּרָשָׁה זוֹ שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שְׁגָגָה. עָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה, אֶל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא (קהלת ה, ה), כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְגוֹ' (קהלת ה, א). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנַיִם שֶׁרָגְמוּ אִיקּוֹנִין שֶׁל מֶלֶךְ, אֶחָד שָׁכוּר וְאֶחָד בְּדַעְתּוֹ. נִתְפַּשּׁוּ שְׁנֵיהֶם וְעָלוּ לַבֵּימָה, וְנָתַן אַפּוֹטְרוֹפְּסִין לְבֶן הַדַּעַת, וּפָנָה לַשָּׁכוּר. כָּךְ כָּל מִי שֶׁהוּא חוֹטֵא, כְּתִיב עָלָיו שְׁגָגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה, וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה, וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ. וְכֻלָּם, מִפְּנֵי שֶׁהֵם חוֹטְאִים בִּשְׁגָגָה, מְבִיאִין קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִסְלַח לְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל הָעָם בִּשְׁגָגָה (במדבר טו, כו). אֲבָל הַמְנַדֵּף, נוֹטֵל אַפּוֹטְרוֹפְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוֹקֵב שֵׁם ה' מוֹת יוּמָת (ויקרא כד, טז). וּכְתִיב: וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי ה' בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה, וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ (ירמיה ד, ב). וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אוֹתוֹ תַּעֲבֹד וּבוֹ תִּדְבָּק (דברים י, כ). וְאַחַר כָּךְ, וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ (שם). אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, שֶׁתִּהְיֶה כְּאוֹתָן שְׁלֹשָׁה שֶׁכָּתוּב בָּהֶן יָרֵא אֱלֹהִים, אַבְרָהָם, יוֹסֵף, אִיּוֹב. אַבְרָהָם, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה (בראשית כב, יב). יוֹסֵף, דִּכְתִיב: אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא (שם מב, יח). וְאִיּוֹב, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יָרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע (איוב ב, ג). אוֹתוֹ תַּעֲבֹד, שֶׁתִּהְיֶה עוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת. וּבוֹ תִּדְבָּק, שֶׁתִּתְכַּבֵּד תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּתְהַנֶּה אוֹתָם מִנְּכָסֶיךָ. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תִּהְיוּ סְבוּרִים שֶׁהִתְרִתִּי לָכֶם לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת. אִם יֵשׁ בָּכֶם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, אַתֶּם רַשָּׁאִין לְהִשָּׁבַע. וְאִם לָאו, אֵינְכֶם רַשָּׁאִין לְהִשָּׁבַע אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת. לֹא תִּהְיֶה כְּאוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, הִשָּׁבֵעַ לַשֶּׁקֶר וְקַטֵּר לַבַּעַל (ירמיה ז, ט). אֶלָּא קַיֵּם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ וְאַחַר כָּךְ אַתָּה שֶׁלִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' אֵלַי תָּשׁוּב, וְאִם תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד (שם ד, א). וְאַחַר כָּךְ כָּתוּב אַחֲרָיו, וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי ה' בֶּאֱמֶת וְגוֹ'. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֲפִלּוּ עַל הָאֱמֶת אֵינוֹ יָפֶה לָאָדָם לְהִשָּׁבַע. לָמָּה, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, לֹא יֵהָא אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל פָּרוּץ בַּנְּדָרִים, וְלֹא בִּשְׁחוֹק, וְלֹא לְהַטְעוֹת אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁבוּעָה לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ שְׁבוּעָה. מַעֲשֶׂה בְּהַר הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ שָׁם אַלְפַּיִם עֲיָרוֹת, וְכֻלָּם נֶחְרְבוּ עַל שְׁבוּעַת אֱמֶת, וְהִיא שֶׁל שָׁוְא. כֵּיצַד, הָיָה אָדָם

אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, שְׁבוּעָה שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי וְאוֹכַל וְאֶשְׁתֶּה, וְהוֹלְכִים וְעוֹשִׂין וּמְקַיְּמִין שְׁבוּעָתָם. וְכֻלָּם נֶחְרְבוּ. וּמָה הַנִּשְׁבָּע בָּאֱמֶת כָּךְ, הַנִּשְׁבָּע לַשֶּׁקֶר עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה. וּכְשֶׁיָּבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָדוּן אֶת הַבְּרִיּוֹת לָעוֹלָם הַבָּא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אוֹתָם עִם מְכַשְּׁפִים וּמְנָאֲפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לַשֶּׁקֶר. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים בִּשְׁמִי לַשֶּׁקֶר (מ״א ג, ה). וּמְחַיְּבָן וּמוֹרִידָן לַגֵּיהִנֹּם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּפֶה שֶׁנִּתַּתִּי לָכֶם לְהִיוֹת מְהַלְלִים וּמְשַׁבְּחִים לִשְׁמִי, אַתֶּם מְחָרְפִים וּמְגַדְּפִים וְנִשְׁבָּעִים בִּשְׁמִי לַשֶּׁקֶר. שֶׁכָּל הַבְּרִיּוֹת לְקַלֵּס אוֹתִי בְּרָאתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֹּעַל ה' לְמַעֲנֵהוּ (משלי טז, ד). וְלֹא דַיְּכֶם שֶׁאֵין אַתֶּם מְקַלְּסִין אוֹתִי, אֶלָּא מַחָרְפִים וּמְגַדְּפִים. וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב, וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ (ישעיה נז, כ). מָה הַיָּם הַזֶּה הַגַּלִּים שֶׁבְּתוֹכוֹ מִתְנַּאִים וְעוֹלִים, וְכֵיוָן שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַגִּיעַ לַחוֹל הוּא נִשְׁבָּר וְחוֹזֵר, וַחֲבֵרוֹ רוֹאֶה אוֹתוֹ אַף הוּא שֶׁנִּשְׁבָּר, וּמִתְנַּאֶה וְעוֹלֶה וְאֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ, כָּךְ הָרְשָׁעִים רוֹאִים אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ וְהֵם מִתְנַּאִים. לְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ. כָּךְ כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁעָמְדוּ, דּוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ, דּוֹר הַמַּבּוּל, דּוֹר הַפַּלָּגָה, לֹא לִמְּדוּ אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ אֶלָּא מִתְנַּאִים, לְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ לַיָּם. וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ, כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכַל (ישעיה נז, כ), לָרְשָׁעִים, אֵין לָהֶם נוֹחַ וַהֲנָיָה בָּעוֹלָם. וְלַצַּדִּיקִים יֵשׁ לָהֶם הַשְׁקֵט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד (ירמיה ל, י). דָּבָר אַחֵר, וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ, מָה הַיָּם הַזֶּה טִיטוֹ וְרִפְשׁוֹ עַל פָּיו, כָּךְ הָרְשָׁעִים סַרְיוֹתֵיהֶם, וְסִרְחוֹנָם עַל פִּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּיָּם נִגָּרָשׁ, וַיִּגָּרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט (ישעיה נז, כ). וְלֹא מִטּוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם שׂוֹמֵעַ חֲרוּפִין וְגִדּוּפִין, אֶלָּא מִתּוֹךְ עֲוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה. אַתָּה מוֹצֵא שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם וּשְׁלֹשָׁה אֵינָם בִּרְשׁוּתוֹ כו'. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מַשְׂגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם (איוב יב, כג), מַשְׂגִּא כְּתִיב. וַיְאַבְּדֵם, מוֹרִידָן לָאֲבַדּוֹן. וְהַצַּדִּיקִים רוֹאִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה (ישעיה סו, כד).

סימן ח

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. לָמָּה אָמַר וַיִּקְרָא. אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁאָמַר לְמַעְלָה, וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, כְּשֶׁשָּׁרְתָה הַשְּׁכִינָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְלֹא יָכֹל לָבוֹא, לְפִי שֶׁשָּׁכַן עָלָיו הֶעָנָן, וּלְפִיכָךְ קָרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאֹהֶל מוֹעֵד. לֵאמֹר. מַהוּ לֵאמֹר, לֵאמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן. לָמָּה אָמַר אָדָם וְלֹא אָמַר אִישׁ. יִרְצֶה לוֹמַר, כִּי יֶחְטָא הָאָדָם, כְּמוֹ אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהִתְחִיל לַחֲטֹא, יַקְרִיב קָרְבָּן. לָמָּה נֶאֱמַר מִן הַבְּהֵמָה, כְּשֶׁאָמַר מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן. אֶלָּא יִרְצֶה לוֹמַר, לְהַבְדִּילָן מִן הַבְּהֵמָה, שֶׁלֹּא יֵרֵד נַפְשׁוֹ לִשְׁאוֹל תַּחְתִּית

כְּמוֹ הַבְּהֵמָה שֶׁיּוֹרֶדֶת נַפְשָׁהּ לְמַטָּה לָאָרֶץ, כְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר: מִי יוֹדֵעַ נֶפֶשׁ הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעְלָה וְנֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת הִיא לְמַטָּה (קהלת ג, כא). וְכֵן אֵין אָדָם יוֹדֵעַ. אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים (יואל ב, יד). וְזֶה פִּתְרוֹנוֹ, מִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא חוֹטֵא, יָשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים וְיכַפֵּר לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו. מַהוּ וְנִחַם, אֶלָּא וַיִּנָּחֵם עַל הָרָעָה שֶׁדִּבֵּר לַעֲשׂוֹת לוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מִי הוּא שֶׁיּוֹדֵעַ וְיָבִין וְיֵשׁ לוֹ דַּעַת וּבִינָה, יָבִין וְיֵדַע כִּי נֶפֶשׁ הָאָדָם עוֹלָה הִיא לְמַעְלָה לַמָּקוֹם שֶׁנִּגְזְרָה מִשָּׁם, וְרוּחַ הַבְּהֵמָה יוֹרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ. שֶׁכֵּן אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ (קהלת יב, ז). וְאִי זֶה רוּחַ שֶׁתָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ. אֵלּוּ רוּחוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים וּבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁעוֹמְדִין לְפָנָיו בְּמַעֲלָה גְּדוֹלָה, וְהוּא הַחַיִּים שֶׁאֵין עִמָּהּ מָוֶת, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, לְמַעַן יִיטַב לָךְ (דברים כב, ז), לְעוֹלָם. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדְנוּ, לְמַעַן יִיטַב, לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב. וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים (שם), לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ. וּשְׁכַר הַצַּדִּיקִים הוּא, שֶׁיִּזְכּוּ וְיִחְיוּ לְטוֹבָה. אַשְׁרֵי הָאִישׁ שֶׁזָּכָה לְטוֹבָה וּלְעֹנֶג. הַמָּקוֹם יְזַכֵּנוּ לְהִתְעַנֵּג בָּהּ עִם הַצַּדִּיקִים. וּכְבָר הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁטּוֹבוֹת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְדָרְשָׁהּ וּלְאָמְרָהּ, וְאֵין יוֹדֵעַ גָּדְלָהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ, כִּי אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְלֹא דִּמְיוֹן וּדְמוּת. וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב, עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ (ישעיה סד, ג). כְּלוֹמַר, הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתָהּ עַיִן זוּלָתֶךָ אֱלֹהִים. וְזֶה שֶׁקִּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים הָעוֹלָם הַבָּא, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מְצוּי עַתָּה. אֲבָל לָנוּ שֶׁהַיּוֹם בָּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לָבוֹא. וּלְפִיכָךְ אוֹמֵר, הָעוֹלָם הַבָּא, לְאַחַר שֶׁיּוֹצֵא אָדָם מֵעוֹלָם הַזֶּה. וּמִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁזֶּה הָעוֹלָם אָבֵד וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין הַדָּבָר כֵּן. אֶלָּא שֶׁהַצַּדִּיקִים כְּשֶׁיּוֹצְאִים מֵעוֹלָם, מִיָּד עוֹלִים וְעוֹמְדִים בְּמַעֲלָה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ (תהלים לא, כ). וְשֶׁל רְשָׁעִים, שׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָעוֹלָם, וְלֹא יִמְצְאוּ מָנוֹחַ לְכַף רַגְלֵיהֶם, וְאֵינָהּ עוֹלָה לַמָּקוֹם שֶׁנִּגְזְרָה מִשָּׁם עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַגּוּף. מַה הִיא עוֹשָׂה. הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶרֶת עַל הַקֶּבֶר, וְקָשָׁה עָלֶיהָ רְאִיַּת הַגּוּף נִרְקָב וְשֶׁהוּא רִמָּה וְתוֹלֵעָה. וּלְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ בַּיִת נָאֶה וְנוֹפֶל. מַה הוּא עוֹשֶׂה. הוֹלֵךְ וְרוֹאֶה אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם שֶׁצּוֹמֵחַ בּוֹ קוֹצִים, וְכָסוּ פָּנָיו חֲרוּלִים וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה, וּבוֹכֶה וּמִתְאַבֵּל עָלָיו בְּשִׁבְיל שֶׁהוּא רוֹאֶה כָּךְ. וְכֵן הוּא הָרוּחַ שׁוֹטֵט בְּכָל הָעוֹלָם וְחוֹזֵר לַקֶּבֶר. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: קָשָׁה רִמָּה לַמֵּת, כְּמַחַט בַּבָּשָׂר הַחָי. וּמִנַּיִן שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל (איוב יד, כב). הֱוֵי, הַבְּהֵמָה וּיאבַד כִּבְהֵמָה. וּלְפִיכָךְ אָמַר, מִן הַבְּהֵמָה. וְאָמַר, מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן, לְפִי שֶׁיַּקְרִיבוּ מִן הַצֹּאן וּמִן הַבָּקָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּרֵד נַפְשׁוֹ לְמַטָּה כִּבְהֵמָה. וְלָמָּה קָרִיבִין קָרְבָּן מִן הָעוֹף וּמִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הַצֹּאן וּמִן הָעִזִּים וְלֹא מִן הַדָּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם מִן הָעוֹף עוֹלָה קָרְבָּנוֹ,

אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁהֵם בָּשָׂר וָדָם כְּמוֹ הָאָדָם וְיוֹצְאִין מִבֶּטֶן אִמָּן כְּמוֹ הָאָדָם, מְכַפְּרִים עַל הָאָדָם. אֲבָל הַדָּגִים, בֵּיצִים הֵם וְיוֹצְאִין מֵהֶן וְחַיִּין. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל דְּמוּת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּיַּבָּשָׁה, בָּרָא בַּיָּם בַּדָּגִים. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, מְמֻנֶּה הָיָה הַדָּג מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית לִבְלֹעַ אֶת יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַן ה' דָּג גָּדוֹל (יונה ב, א). בְּיוֹם חֲמִישִׁי בָּרַח יוֹנָה מִפְּנֵי אֱלֹהָיו. וְלָמָּה בָּרַח. אֶלָּא שֶׁפַּעַם רִאשׁוֹנָה, שְׁלָחוֹ לְהָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְעָמְדוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא הֵשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל (מ״ב יד, כה). פַּעַם שְׁנִיָּה, שְׁלָחוֹ לִירוּשָׁלַיִם לְהַחֲרִיבָהּ, וְעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹב רַחֲמָיו וְנִחַם עַל הָרָעָה וְלֹא חָרְבָה, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ נְבִיא הַשֶּׁקֶר. פַּעַם שְׁלִישִׁית, שְׁלָחוֹ אֶל נִינְוֵה לְהַחֲרִיבָהּ. דָּן יוֹנָה דִּין בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ. אָמַר יוֹנָה, אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהַגּוֹיִם קְרוֹבֵי תְּשׁוּבָה הֵם. עַכְשָׁו אִם אֵלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ, מִיָּד יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד. וּבְעֵת שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, מִיָּד יְרַחֵם, וְיִקְצֹף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בִּימֵי סַנְחֵרִיב כְּשֶׁבָּא רַבְשָׁקֵה לְחָרֵף אֱלֹהִים חַיִּים, אָמַר, אָמַרְתָּ אַךְ דְּבַר שְׂפָתַיִם, עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה, עַתָּה עַל מִי בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי (מ״ב יח, כ). וְכִי תֹּאמְרוּן אֵלַי אֶל ה' אֱלֹהֵינוּ בָּטָחְנוּ, הֲלֹא הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת בָּמֹתָיו וְאֶת מִזְבְּחֹתָיו (מ״ב יח, כב). מֶה עָשָׂה חִזְקִיָּהוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר, ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים, אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכָל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ, אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַטֵּה ה' אָזְנְךָ וּשְׁמָע, פְּקַח ה' עֵינֶיךָ וּרְאֵה וּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח לְחָרֵף אֱלֹהִים חָי (מ״ב יט, טו-טז). וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶּן אָמוֹץ אֶל חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ אֵלַי אֶל סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר שָׁמַעְתִּי (מ״ב יט, כ). הִנְנִי נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְגוֹ' (מ״ב יט, ז), וּבָא וְדָבַר עִמִּיהּ אַרְבַּע מֵאָה מַלְכִין אֲחִידֵי סַיְפִין וְרוֹמְחִין וְגוֹ'. וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים, וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה (מ״ב יט, לה-לו). אָמַר לַחֲכָמִים, לָמָּה אַהֲבָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ: אַבָּא זָקֵן הָיָה לָהֶם וּשְׁמוֹ אַבְרָהָם וּבָא לִשְׁחֹט בְּנוֹ לְהַעֲלוֹתוֹ עוֹלָה. אָמַר לָהֶם: שְׁחָטוֹ, אָמְרוּ לוֹ: לָאו. אָמַר לָהֶן, הוּא עַל שֶׁהָיָה רָצוֹנוֹ לִשְׁחֹטוֹ, הָיָה אַהֲבָה בֵּינוֹ לְבֵין אֱלֹהָיו. אָמַר, אֲנִי אֶשְׁחֹט אֶת בְּנִי וְאַעֲלֵהוּ לוֹ לְעוֹלָה. וְכֵן עָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה (שם ג, כז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, הֵם עוֹשִׂים לִשְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וְגוֹ' (מלאכי א, יא). מִיָּד, וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל (מ״ב ג, כז). לְפִיכָךְ אָמַר יוֹנָה, הַגּוֹיִם מִיָּד יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִהְיֶה רֻגְזוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל. שֶׁיֹּאמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַגּוֹיִם שֶׁלֹּא נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, בְּעֵת

שֶׁאֲנִי גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה וְהֵם יוֹדְעִים, מִיָּד הֵם שָׁבִים. וְיִשְׂרָאֵל לֹא כֵן, שֶׁבְּכָל עֵת אֲנִי שׁוֹלֵחַ לָהֶם נְבִיאַי, וְהֵם קְשֵׁי עֹרֶף. וּלְפִיכָךְ, וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל. וְלֹא עוֹד שֶׁיִּשְׂרָאֵל קוֹרִין לוֹ נְבִיא שֶׁקֶר, אֶלָּא אַף אֻמּוֹת הָעוֹלָם קוֹרִין לוֹ כֵּן אָמַר יוֹנָה, אֲנִי בוֹרֵחַ מִלְּפָנָיו לְמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם כְּבוֹדוֹ. מָה אֶעֱשֶׂה. אִם אֶעֱלֶה לַשָּׁמַיִם, שָׁם כְּבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ (תהלים קיג, ד). וְאִם עַל הָאָרֶץ, שָׁם כְּבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו, ג). הֲרֵינִי בּוֹרֵחַ לַיָּם, שֶׁאֵין נֶאֱמַר שָׁם כְּבוֹדוֹ. יָרַד לְיָפוֹ וְלֹא מָצָא שָׁם אֳנִיָּה לֵירֵד. וְהָאֳנִיָּה שֶׁיָּרַד בָּהּ יוֹנָה הָיְתָה רְחוֹקָה מִיָּפוֹ מַהֲלַךְ שְׁנֵי יָמִים, לְנִסּוֹת אֶת יוֹנָה. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵבִיא סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהֶחֱזִירָם לְיָפוֹ, וְרָאָה יוֹנָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ, וְאָמַר, עַכְשָׁו אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁדַּרְכִּי מְיֻשֶּׁרֶת לְפָנַי. וְהוּא לֹא יָדַע כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְסַבֵּב הַדָּבָר לְהוֹדִיעוֹ שֶׁשָּׁם כְּבוֹדוֹ. אָמַר לָהֶם: אֲבוֹא עִמָּכֶם. וְדַרְךָ כָּל הָאֳנִיּוֹת שֶׁיּוֹצֵא מֵהֶן, הוּא נוֹתֵן שְׂכָרוֹ. וְיוֹנָה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ הִקְדִּים וְנָתַן שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי ה' (יונה א, ג). פָּרְשׁוּ מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד, וּבָא עֲלֵיהֶם סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם מִימֵינָם וּמִשְּׂמֹאלָם. וְדַרְךָ כָּל הָאֳנִיּוֹת, שֶׁבָּאוֹת וְשָׁבוֹת בְּשָׁלוֹם בְּשִׁתִּיקוּת. וְהָאֳנִיָּה שֶׁיָּרַד בָּהּ יוֹנָה, הָיְתָה בְּצָרָה גְּדוֹלָה לְהִשָּׁבֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הֵטִיל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם (יונה א, ד). רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, מִשִּׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת הָיוּ בָּאֳנִיָּה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד אֱלֹהָיו בְּיָדוֹ. אָמְרוּ, הָאֱלֹהִים שֶׁיַּעֲנֶה וְיַצִּיל אוֹתָנוּ מִן הַצָּרָה הַזֹּאת, הוּא הָאֱלֹהִים. וְעָמְדוּ וְקָרְאוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו, וְלֹא הוֹעִילוּ. יוֹנָה בְּצָרַת נַפְשׁוֹ נִרְדַּם וַיִּשַּׁן. וּבָא אֵלָיו רַב הַחוֹבֵל, אָמַר לֵיהּ: הֲרֵי אָנוּ עוֹמְדִין בֵּין מָוֶת לְחַיִּים וְאַתָּה נִרְדָּם. מֵאֵי זֶה עִם אַתָּה. אָמַר לָהֶם: עִבְרִי אָנֹכִי (יונה א, ט). אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא שָׁמַעְנוּ כִּי אֱלֹהֵי הָעִבְרִים גָּדוֹל הוּא, קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ (יונה א, ו), אוּלַי יַעֲשֶׂה לָנוּ כְּכָל נִפְלְאוֹתָיו שֶׁעָשָׂה לָכֶם בְּיַם סוּף. אָמַר לָהֶם: בִּשְׁבִילִי הַצָּרָה הַזֹּאת בָּאָה עֲלֵיכֶם, כִּי מִלְּפָנָיו אֲנִי בוֹרֵחַ, כִּי חָשַׁבְתִּי כִּי אֵין בַּיָּם כְּבוֹדוֹ, וְעַכְשָׁו אֲנִי רוֹאֶה כִּי בַּיָּם וּבַיַּבָּשָׁה כְּבוֹדוֹ. אָמַר לָהֶם: בִּשְׁבִילִי, שְׂאוּנִי וְהֵטִילוּנִי אֶל הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם (יונה א, יב). רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא קִבְּלוּ הָאֲנָשִׁים מִן יוֹנָה לְהַפִּילוֹ לַיָּם, וְהִפִּילוּ גּוֹרָלוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּפִּילוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל יוֹנָה (יונה א, ז). מָה עָשׂוּ. נָטְלוּ אֶת הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה וְהִשְׁלִיכוּ אוֹתָם לַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם, וְלֹא הוֹעִיל מְאוּמָה. בִּקְּשׁוּ לַחֲזֹר לַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים וְגוֹ' (יונה א, יג). מָה עָשׂוּ. נָטְלוּ אֶת יוֹנָה וְעָמְדוּ עַל יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וְאָמְרוּ, אֱלֹהֵי עוֹלָם ה', אַל תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי (יונה א, יד), שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מַה טִּיבוֹ שֶׁל זֶה הָאִישׁ, וְהוּא אוֹמֵר בְּפִיו, בִּשְׁבִילִי הַצָּרָה הַזֹּאת בָּאָה עֲלֵיכֶם. הֵטִילוּ אוֹתוֹ עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְעָמַד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ. לָקְחוּ אוֹתוֹ אֶצְלָן, וְהַיָּם סוֹעֵר עֲלֵיהֶם. הֵטִילוּ אוֹתוֹ עַד טִבּוּרוֹ, וְעָמַד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ. לָקְחוּ אוֹתוֹ אֶצְלָן, וְהָיָה סוֹעֵר עֲלֵיהֶם. הֵטִילוּ אוֹתוֹ כֻּלּוֹ, מִיָּד שָׁתַק הַיָּם מִזַּעְפּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיַּטִּילוּהוּ וְגוֹ' (יונה א,

טו). וַיְמַן ה' דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת (יונה ב, א). וְנִכְנַס יוֹנָה לְתוֹךְ פִּיו, כְּאָדָם שֶׁהוּא נִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת גְּדוֹלָה. וְהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו שֶׁל דָּג כְּחַלּוֹנוֹת מְפֻתָּחוֹת מְאִירוֹת לְיוֹנָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַרְגָּלִית אַחַת תְּלוּיָה בְּמֵעָיו שֶׁל דָּג, וְהָיְתָה מְאִירָה לְיוֹנָה כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֶּה שֶׁהוּא מֵאִיר בִּגְבוּרָתוֹ בַּצָּהֳרַיִם, וְהָיָה רוֹאֶה יוֹנָה כָּל מַה שֶּׁבַּיָּם וְשֶׁבַּתְּהוֹמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא). אָמַר לוֹ הַדָּג לְיוֹנָה, אִי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁבָּא זְמַנִּי לְהֵאָכֵל לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל לִוְיָתָן. אָמַר לוֹ: הוֹלִיכֵנִי לְשָׁם וַאֲנִי מַצִּיל אוֹתְךָ וְאֶת נַפְשִׁי. הוֹלִיכוֹ אֵצֶל לִוְיָתָן. אָמַר לוֹ לַלִּוְיָתָן, בְּשָׁבִילְךָ בָּאתִי לִרְאוֹת מְדוֹרְךָ בַּיָּם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֲנִי עָתִיד לֵירֵד לְתֹךְ חֶבֶל בְּצַוָּארְךָ וְלַעֲלוֹת אוֹתְךָ לְסְעוּדָה גְּדוֹלָה שֶׁל צַדִּיקִים. הֶרְאָהוּ חוֹתָמוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, הִבִּיט לַבְּרִית וְרָאָהוּ לִוְיָתָן וּבָרַח מַהֲלַךְ שְׁנֵי יָמִים לִפְנֵי יוֹנָה. אָמַר לוֹ לַדָּג, הֲרֵינִי הִצַּלְתִּיךְ מִפִּיו שֶׁל לִוְיָתָן, הַרְאֵנִי כָּל מַה שֶּׁבַּיָּם וּבַתְּהוֹמוֹת. וְהֶרְאָהוּ נָהָר גָּדוֹל שֶׁל מֵימֵי אוֹקְיָנוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּהוֹם יְסוֹבְבֵנִי (יונה ב, ו). וְהֶרְאָהוּ שְׁבִילֵי יָם סוּף שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי (יונה ב, ו). וְהֶרְאָהוּ מָקוֹם שֶׁמִּשְׁבְּרֵי הַיָּם וְגַלָּיו יוֹצְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ (יונה ב, ד). וְהֶרְאָהוּ עַמּוּדֵי אֶרֶץ בְּמְכוֹנָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם (יונה ב, ז). וְהֶרְאָהוּ שְׁאוֹל תַּחְתִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי, ה' אֱלֹהָי (יונה ב, ז). וְהֶרְאָהוּ גֵּיהִנֹּם, דִּכְתִיב: מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי (יונה ב, ג). וְהֶרְאָהוּ תַּחַת הֵיכַל ה', שֶׁנֶּאֱמַר: לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי (יונה ב, ז). מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים, שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם עַל שִׁבְעָה הָרִים עוֹמֶדֶת. וְרָאָה שָׁם אֶבֶן שְׁתִיָּה קְבוּעָה בַּתְּהוֹמוֹת. וְרָאָה שָׁם בְּנֵי קֹרַח עוֹמְדִין וּמִתְפַּלְּלִין עָלֶיהָ. אָמַר לוֹ לְיוֹנָה, הֲרֵי אַתָּה עוֹמֵד תַּחַת הֵיכַל ה', הִתְפַּלֵּל וְאַתָּה נַעֲנֶה. מִיָּד אָמַר יוֹנָה לַדָּג, עֲמֹד בִּמְקוֹם עָמְדְךָ, שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה. וְעָמַד הַדָּג. וְהִתְחִיל יוֹנָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, נִקְרֵאתָ מוֹרִיד וּמַעֲלֶה, הֲרֵי יָרַדְתִּי, הֲעֲלֵנִי. נִקְרֵאתָ מֵמִית וּמְחַיֶּה, הֲרֵי הִגַּעְתִּ נַפְשִׁי לָמוּת, הַחֲיֵינִי. וְלֹא נַעֲנָה. עַד שֶׁיָּצָא מִפִּיו, אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה וְגוֹ' (יונה ב, י). אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַעֲלוֹת אֶת לִוְיָתָן וּלְהַעֲלוֹתוֹ לְפָנֶיךָ, אֲשַׁלֵּם בְּיוֹם יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה לָךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי (יונה ב, י). מִיָּד רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהֵקִיא אֶת יוֹנָה לַיַּבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' לַדָּג וַיָּקֵא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבָּשָׁה (יונה ב, יא). וַיִּרְאוּ הַמַּלְחִים אֶת כָּל הַנִּסִּים וְהָאוֹתוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יוֹנָה, וְעָמְדוּ וְהִשְׁלִיכוּ אִישׁ אֱלֹהָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ (יונה ב, ט). וְחָזְרוּ לְיָפוֹ וְעָלוּ לִירוּשָׁלַיִם וּמָלוּ אֶת בְּשַׂר עָרְלָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְּדוֹלָה אֶת ה' וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לַה' וַיִּדְּרוּ נְדָרִים (שם א, טז). וְכִי זָבְחוּ זֶבַח. אֶלָּא בְּרִית מִילָה, שֶׁהוּא כְּדַם זֶבַח. וְנָדְרוּ

כָּל אִישׁ מֵהֶם לְהָבִיא אֶת בָּנָיו וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לֵאלֹהֵי יוֹנָה, וְנָדְרוּ וְשִׁלְּמוּ, וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר, אֶת הַגֵּרִים גֵּרֵי הַצֶּדֶק.

צו

סימן א

זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה', יִדְמֶה לַה' בִּבְנֵי אֵלִים (תהלים פט, ז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִלּוּ הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ קָרְבָּן, לֹא הָיִיתִי אוֹמֵר לְמִיכָאֵל שֶׁהוּא אֶצְלִי לְהַקְרִיב לִי קָרְבָּן וּמִמִּי אֲנִי מְבַקֵּשׁ קָרְבָּן, מִיִּשְׂרָאֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּלֶחֶם הַפָּנִים, בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ (ויקרא כד, ח). וְאוֹמֵר: הֲיִרְצֶה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים (מיכה ו, ז). בִּלְעָם הָרָשָׁע הוּא הָיָה סַנֵּגוֹרָן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְעַל יְדֵי הָאֻמּוֹת הוּא מְדַבֵּר הַדָּבָר, הֲיִרְצֶה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים, בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן (שם). רוֹצֶה הוּא מַה שֶּׁאַתֶּם מַקְרִיבִין לוֹ. לֹא לֹג שֶׁמֶן אַתֶּם מַקְרִיבִין לוֹ אָנוּ מַקְרִיבִין לוֹ רִבֵּי רְבָבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן. מַה הִקְרִיב אַבְרָהָם לְפָנָיו, לֹא אַיִל אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר וְגוֹ' (בראשית כב, יג). אִם רוֹצֶה, אָנוּ מַקְרִיבִין לוֹ אַלְפֵי אֲלָפִים. וּמַה הִקְרִיב אַבְרָהָם, לֹא בְּנוֹ. אֲנִי אַקְרִיב לוֹ בְּנִי וּבִתִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי (מיכה ו, ז), זֶה בְּנוֹ. פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי (שם), זֶה בִּתּוֹ. רְאֵה, בִּלְעָם הָרָשָׁע כַּמָּה הָיָה עָרוּם. הִתְחִיל אוֹמֵר, אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי (במדבר כג, ד), לֹא אָמַר שֶׁבַע מִזְבְּחוֹת אֶלָּא הַמִּזְבְּחוֹת. אֵלּוּ הֵן, מִשֶּׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד עַכְשָׁו, שֶׁבַע מִזְבְּחוֹת בָּנוּ, וַאֲנִי מַקְרִיב שֶׁבַע כְּנֶגֶד שִׁבְעָתָן. וּמַה הֵן מַקְרִיבִין. שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אוֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת (ויקרא כד, ה). כֵּיוָן שֶׁנִּגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: רָשָׁע, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה. אָמַר לוֹ: אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי. לְמָה הָיָה אוֹתוֹ רָשָׁע דּוֹמֶה. לְטַבָּח שֶׁהָיָה מוֹכֵר בַּשּׁוּק וְהָיְתָה חֲנוּתוֹ מְלֵאָה בָּשָׂר, וְעָבַר הַלִּיסְטִים וּמִסְתַּכֵּל בַּבָּשָׂר. רָאָה אוֹתוֹ טַבָּח שֶׁהָיָה מִסְתַּכֵּל בַּבָּשָׂר. אָמַר לֵיהּ: מָרִי, כְּבָר שְׁלַחְתִּי אַפְסוּגִין לַבַּיִת בְּיַד הָעֶבֶד. כָּךְ בִּלְעָם. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה בְּכָאן. אָמַר לֵיהּ: אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ (במדבר כג, ד). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲיִרְצֶה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים. אָמַר לוֹ: הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי, פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, אִלּוּ הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ קָרְבָּן, הָיִיתִי אוֹמֵר לְמִיכָאֵל וּלְגַבְרִיאֵל וְהָיוּ מַקְרִיבִין לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה', יִדְמֶה לַה' בִּבְנֵי אֵלִים (תהלים פט, ז), זֶה בִּלְעָם שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַדְּמוֹת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּבְנֵי אֵלִים, בִּבְנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהֵן אֵילֵי הָעוֹלָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ, לְהַטְעוֹת אֶת עַצְמְךָ לִפְנֵי שֶׁאַקַבֵּל קָרְבָּן מִן הָאֻמּוֹת, אֵין אַתָּה יָכֹל. שְׁבוּעָה הִיא, מֵאֵת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם (ויקרא כד, ח), תְּנַאי הֵן, שֶׁאֵינִי מְקַבֵּל קָרְבָּן אֶלָּא מִיִּשְׂרָאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר. וְהָאֻמּוֹת אוֹמְרִים: מַה הוּא כָּךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין וּמַקְטִירִין. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. וּמִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר (שה"ש ח, ה), וּמַשֶּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים (שמות יט, ג). דָּבָר אַחֵר, וַיְדַבֵּר ה', צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קִימוּ מַה שֶּׁכָּתוּב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְאַחַר כָּךְ זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. לָמָּה, כִּי אֲנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה (ישעיה סא, ח) אֲפִלּוּ בְּעוֹלָה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְהָיָה כִּי יֶחְטָא וְאָשַׁם וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל, וְאַחַר כָּךְ זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. לָמָּה, כִּי אֲנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה. אִם בִּקַּשְׁתְּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן, לֹא תְּגָזֹל לְאָדָם כְּלוּם. לָמָּה, כִּי אֲנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה. וְאֵימָתַי אַתָּה מַעֲלֶה עוֹלָה וַאֲנִי מְקַבְּלָהּ, כְּשֶׁתְּנַקֶּה כַּפֶּיךָ מִן גָּזֵל. דָּוִד אָמַר, מִי יַעֲלֶה בְהַר ה' וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ, נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב (תהלים כד, ג-ד) זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה, מִי שֶׁהוּא נְקִי כַפַּיִם מִן הַגָּזֵל, הוּא יַעֲלֶה בְּהַר ה'. וּמִתְּחִלַּת הַקְּרָבָנוֹת אַתָּה לָמֵד, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אָדָם. לָמָּה אוֹמֵר אָדָם. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁתְּהֵא מַקְרִיב לְפָנַי, תְּהֵיָה כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא הָיָה גּוֹזֵל מֵאַחֵרִים, שֶׁהוּא הָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם, כָּךְ אַתָּה לֹא תְּהֵיָה גּוֹזֵל לְבְרִיָּה. לָמָּה, כִּי אֲנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה. דָּבָר אַחֵר, זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ עוֹלָה. שֶׁהִיא עֶלְיוֹנָה מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, הָעוֹלָה הִיא הָעוֹלָה. תֵּדַע, מִי שֶׁהָיָה מֵבִיא חַטָּאת, הַכֹּהֵן נוֹטְלָהּ, וְכָךְ הַמִּנְחָה, וְזֶבַח הַשְּׁלָמִים לְבַעֲלֵיהֶן, הָאָשָׁם לַכֹּהֵן. אֲבָל הָעוֹלָה, אֵין בְּרִיָּה טוֹעֵם מִמֶּנָּה, אֶלָּא כֻּלָּהּ עוֹלָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא עֶלְיוֹן, לְכֵן נִקְרָא שְׁמָהּ עוֹלָה.

סימן ב

דָּבָר אַחֵר, צַו אֶת אַהֲרֹן. מָה עִסְקוֹ שֶׁל אַהֲרֹן כָּאן. יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין וְאַהֲרֹן נִזְכָּר. וְהַכְתּוּב אוֹמֵר, צַו אֶת אַהֲרֹן. וַהֲרֵי כְּתִיב: צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי. וְכָאן הוּא אוֹמֵר, צַו אֶת אַהֲרֹן זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל מִי שֶׁהוּא מַעֲלֶה עַצְמוֹ, סוֹפוֹ לִילֵךְ בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקְדָהּ. דּוֹר הַמַּבּוּל, עַל שֶׁאָמְרוּ מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ, לְפִיכָךְ נִדְּנוּ בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּעֵת יְזֹרְבוּ נִצְמָתוּ בְּחֻמּוֹ וְגוֹ' (איוב ו, יז). וּכְתִיב: וַיִּתָּרֶם אָכְלָה אֵשׁ (איוב כב, כ). וְכֵן הַסְּדוֹמִיִּים, וַה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ (בראשית יט, כד). פַּרְעֹה אָמַר, מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ (שמות ה, ב), וְעִלָּה אֶת עַצְמוֹ וְאָמַר, לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עָשִׂיתִנִי (יחזקאל כט, ג). לְפִיכָךְ, עַל מוֹקְדָהּ. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיַּרְעֵם מִשְׁמַיִם ה' (תהלים יח, יד), מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ עָבְיו עָבְרוּ בָּרָד וְגַחֲלֵי אֵשׁ (תהלים יח, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיְהִי בָּרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת (שמות ט, כד). וְאַף סַנְחֵרִיב עִלָּה אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים

יַרְכָתֵי לְבָנוֹן (מ״ב יט, כג). וּמָה הָיָה לוֹ, בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ אֲדֹנָי (מ״ב יט, כג). מָה הָיָה לוֹ, וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר (מ״ב יט, לה). הוּא חֵרֵף עַל יְדֵי מַלְאָךְ, לְפִיכָךְ וַיֵּצֵא מַלְאָךְ וַיַּךְ. וּמָה עָשָׂה לוֹ, וְתַחַת כְּבוֹדוֹ יֵקַד יִקֹּד כִּיקוֹד אֵשׁ (ישעיה י, טז). מַהוּ תַּחַת כְּבוֹדוֹ. שֶׁשָּׂרַף אוֹתָם מִבִּפְנִים וְהִנִּיחַ בִּגְדֵיהֶם מִבַּחוּץ, שֶׁכְּבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם זוֹ הִיא כְּסוּתוֹ. וְלָמָּה הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בִּגְדֵיהֶן. עַל שֶׁהָיוּ בָּנָיו שֶׁל שֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר (בראשית י, כב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיָּב אֲנִי לְשֵׁם אֲבִיהֶם, שֶׁנִּטְלוּ בִּגְדֵיהֶם וְכִסּוּ עֶרְוַת אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח שֵׁם וַיֶּפֶת אֶת הַשִּׂמְלָה (שם ט, כג). לְפִיכָךְ הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בִּגְדֵיהֶם וְשָׂרַף אֶת גּוּפָם, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקְדָהּ. וְאַף נְבוּכַדְנֶצַּר עָלָה אֶת עַצְמוֹ וְאָמַר, אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֲדַמֶּה לָעֶלְיוֹן (ישעיה יד, יד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייָךְ, לֹא דַיְּךָ שֶׁכְּבָר אָמַרְתָּ בִּלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי אֵל אָרִים כִּסְאִי (ישעיה יד, יג), וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָמַרְתָּ, אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֲדַמֶּה לָעֶלְיוֹן, לְמַעְלָה אַתָּה רוֹצֶה לַעֲלוֹת וְכָךְ אָמַר לַחֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו, וּמַן הוּא אֱלָהּ דִּי יְשֵׁיזְבִנְכוֹן מִן יְדֵי (דניאל ג, טו), בֵּיתוֹ שָׂרַפְתִּי וַעֲמוֹ הִגְלֵיתִי וְלֹא עָמַד עָלַי בְּבֵיתוֹ, וּבְבֵיתִי הוּא יָכֹל לִי, מָה עָשָׂה, הִשְׁלִיכָן לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רָמַז לַכִּבְשָׁן וְנַעֲשָׂה פְּלַנְיָא, וּמִי שָׂרָאוּי לִישָּׂרֵף, לֹא נִשְׂרַף. וּמִי שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לִישָּׂרֵף, נִשְׂרַף. וַתֵּצֵא הָאֵשׁ וְשָׂרְפָה חֲצִי הָאֻמּוֹת. שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁנִּתְכַּנְּסוּ לַחֲנֻכַּת צַלְמָא, מִתְּחִלָּה שְׁמוֹנָה אֻמּוֹת הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּאדַיִן מִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזַרַיָּא גְּדָבְרַיָּא דְּתָבְרָיָא תִּפְתָּיֵא וְכָל שַׁלְטֲנֵי מְדִינָתָא וְגוֹ' (דניאל ג, ג), הֲרֵי שְׁמוֹנָה אֻמּוֹת. וּכְשֶׁנִּתְכַּנְּסוּ לִרְאוֹת לַחֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו, אֵין כְּתִיב שָׁם אֶלָּא אַרְבַּע אֻמּוֹת, וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדָּבְרֵי מַלְכָּא (דניאל ג, כז). וְהֵיכָן אַרְבַּע אֻמּוֹת, אֶלָּא קַטֵּל הִמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא (דניאל ג, כב). וְאַף נְבוּכַדְנֶצַּר הָרְשָׁע נִשְׂרָף בָּאֵשׁ וְנַעֲשָׂה אֵימַת שִׂירוּף עָלָיו. וְלָמָּה לֹא נִשְׂרַף בָּאֵשׁ כֻּלּוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַנִּיחוּ רָשָׁע זֶה חֶצְיוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע עַל מִי גָּדַף. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמָה, רָשָׁע, לֹא אָמַרְתָּ אִינִי מְבַקֵּשׁ עוֹד לְהַלֵּךְ עִם בְּנֵי אָדָם אֶלָּא אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב. חַייָךְ, כְּךָ אֲנִי עוֹשֶׂה לְךָ. וְלָךְ טָרְדִין מִן אֲנָשָׁא וְעִם חֵיוַת בָּרָא לֶהֱוֵה מְדֹרָךְ (שם ד, כב). כְּשֵׁם שֶׁהֵבִיא מַכּוֹת עַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם, כָּךְ הֵבִיא עַל נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אָתַיָּא וְתִמְהַיָּא דִּי עֲבַד עִמִּי אֱלָהָא עִלָּאָה (שם ג, לב), שֶׁנִּפַּל אֵימַת שִׂירוּף עָלָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר: הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ. הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ, זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם שֶׁעָלְתָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים וְגוֹ' (עובדיה א, ד). וְנִדּוֹנִית בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲזֵה הֲוֵית עַד דִּי קְטִילַת חֵיוְתָא וְהוּבַד גִּשְׁמָהּ וְיִהִיבַת לִיקֲדַת אֶשָּׁא (דניאל ז, יא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ, וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְגוֹ' (עובדיה א, יח). וּמַה דִּבֵּר. עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ. וְאַחַר

כָּךְ, וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו (עובדיה א, כא). סִיסְרָא שֶׁחֵרֵף, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְהוּא לָחַץ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה (שופטים ד, ג), בְּחֵרוּפִין וּבְגִדּוּפִים, לְפִיכָךְ נִדּוֹן בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ, הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם (שם ה, כ). וְלָעוֹלָם הַבָּא, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מֵעֲשָׂו, מֶה עֲשָׂו עוֹשֶׂה, מִתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ כְּזָקֵן וּבָא וְיוֹשֵׁב לוֹ אֵצֶל יַעֲקֹב. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: אִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ (עובדיה א, ד). וְאֵין כּוֹכָבִים אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וְגוֹ' (בראשית טו, ה), וּכְתִיב: כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ (שם). וּמַה יַּעֲקֹב אוֹמֵר לוֹ. אָחִי, אַתָּה לֹא תְּהֵא אָחִי כֵּיוֹצֵא בִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱהִי דְּבָרֶיךָ מָוֶת, אֱהִי קָטְבְּךָ שְׁאוֹל, נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי (הושע יג, יד). אֱהִי דְּבָרֶיךָ מָוֶת, גְּזֵרוֹת שֶׁהָיִיתָ גּוֹזֵר עָלַי, דּוּ פַּרְצוּפִים הָיִיתָ גּוֹזֵר עָלַי שֶׁאֶעֱבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִלּוּ הָיִיתִי עוֹשֶׂה, הָיִיתִי חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְאִם לֹא אֲנִי עוֹבֵד אוֹתָהּ, אַתָּה הוֹרֵג אוֹתִי. לְפִיכָךְ, אֱהִי דְּבָרֶיךָ מָוֶת. אֱהִי קָטְבְּךָ שְׁאוֹל, לְשׁוֹן אלנסט"י קָטְבָּךְ, קאטאב"א, שְׁאוֹל. כֵּיוָן שֶׁעֵשָׂו יוֹרֵד לִשְׁאוֹל, יִשְׁתַּיֵּר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְכָל הָאָרֶץ נְאֻם ה' פִּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ, וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ (זכריה יג, ח). וְאֵין שְׁלִישִׁית אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה (ישעיה יט, כד). וְיִשְׂרָאֵל עַל שֶׁעָשׂוּ עַצְמָם נְבָזִים וּשְׁפָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נְבָזִים וּשְׁפָלִים (מלאכי ב, ט), וּמִתְנַחֲמִים וְנִגְאָלִים בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם ה' חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב (זכריה ב, ט). כֵּיוָן שֶׁעֵשָׂו מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּיְּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי (שה"ש ו, ט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר (דברים לב, יב).

סימן ג

וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז). כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, לְשׁוּם שָׁלוֹם הוּא נִכְתָּב. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה מִלְחָמוֹת, אַף הַמִּלְחָמוֹת לְשׁוּם שָׁלוֹם נִכְתְּבוּ. אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבִּטֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גְּזֵרָתוֹ מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כִּי תְצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים (דברים כ, יט) וְכָל אוֹתוֹ הָעִנְיָן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיַּחֲרִים אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם (דברים כ, יז). וּמֹשֶׁה לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא אָמַר, עַכְשָׁו אֲנִי הוֹלֵךְ וּמַכֶּה מִי חָטָא וּמִי שֶׁלֹּא חָטָא. אֶלָּא בְּשָׁלוֹם אֲנִי בָּא עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת, דִּבְרֵי שָׁלוֹם, אֶעְבְּרָה בְאַרְצֵךְ (שם ב, כו-כז). כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא בָא לְשָׁלוֹם, הִכָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּכּוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו וְאֶת כָּל עַמּוֹ (במדבר כא, לה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי, כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם, וְאַתָּה לֹא עָשִׂיתָ כֵן. חַיֶּיךָ, כְּשֵׁם שֶׁאָמַרְתָּ, כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ, וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (דברים כ, י). לְכָךְ נֶאֱמַר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז).

סימן ד

דַּבֵּר אַחֵר, וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל ה', כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו (תהלים פה, ט). אָמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְבִלְעָם, לָמָּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ מַקְרִיבִין לוֹ קָרְבָּנוֹת וְלָנוּ לֹא אָמַר כְּלוּם. אָמַר לָהֶם בִּלְעָם, הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָן אֶלָּא שָׁלוֹם. וּמִי שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה שֶׁכְּתוּבִין בָּהּ, צָרִיךְ שֶׁיַּקְרִיב קָרְבָּנוֹת. אַתֶּם מִתְחִלָּה פְּסַלְתֶּם אוֹתָהּ, וְעַכְשָׁו אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת. מִי שֶׁקִּבְּלָהּ הוּא מַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם (שם כט, יא). לְכָךְ נֶאֱמַר: אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל וגו'. וּמַה דִּבֵּר, וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. וְלָמָּה נֶאֱמַר זֶבַח שְׁלָמִים. שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּבֵין הַכֹּהֲנִים וּבֵין יִשְׂרָאֵל. הֵיאַךְ, הָעוֹלָה אֵין כְּתִיב בָּהּ שָׁלוֹם, וְלֹא בַּחַטָּאת, וְלֹא בָּאָשָׁם, אֶלָּא בַּתּוֹדָה. בֹּא וּרְאֵה, הָעוֹלָה הָיְתָה כֻּלָּהּ כְּלִיל לָאִישִׁים, וְהַחַטָּאת הָיְתָה דָּמָהּ וְאֵמוּרֶיהָ לַמִּזְבֵּחַ, וְעוֹרָהּ וּבְשָׂרָהּ לַכֹּהֵן. אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל, לֹא הָיְתָה מְמֻנָּה הֲנָאָה. וְכֵן הָאָשָׁם. אֲבָל הַתּוֹדָה, הָיְתָה דָּמָהּ וְאֵמוּרֶיהָ לַמִּזְבֵּחַ, וְהֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק לַכֹּהֲנִים, וְעוֹרָהּ וּבְשָׂרָהּ לְיִשְׂרָאֵל. נִמְצֵאת עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּבֵין הַכֹּהֲנִים וּבֵין יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ נִקְרֵאת זֶבַח הַשְּׁלָמִים, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה שָׁלוֹם לַכֹּל.

סימן ה

וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. כְּשֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין זֶבַח הַשְּׁלָמִים, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם (במדבר ו, כו). וְאֶפְשָׁר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא פָּנִים לִבְרִיָּה. שְׁנֵי כְּתוּבִין מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע (יחזקאל לג, יא). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, כִּי חָפֵץ ה' לַהֲמִיתָם (ש"א ב, כה). וְאִם חָפֵץ לַהֲמִיתָם, הֵיאַךְ לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע. אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא נָחְתַּם גְּזַר דִּין, לֹא אֶחְפֹּץ. כֵּיוָן שֶׁנָּחְתַם גְּזַר דִּין, כִּי חָפֵץ ה' לַהֲמִיתָם. וְכֵן דָּנִיֵּאל אָמַר, אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בְּכְתָב אֱמֶת (דניאל י, כא). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מַעֲשֶׂה הָיָה בְּרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ שֶׁהָיָה עוֹבֵר בְּסִימוֹנְיָא, יָצְאוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר לִקְרָאתוֹ, בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ זָקֵן אֶחָד חָכָם מִי שֶׁיְּלַמֵּד תּוֹרָה. נָתַן לָהֶם אֶת רַבִּי לֵוִי בַּר סִיסִי, שֶׁהָיָה חָכָם בַּתּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי מַה הוּא שֶׁכָּתוּב בְּדָנִיֵּאל, אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת. וְכִי יֵשׁ דָּבָר שֶׁקֶר בַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא אוֹמֵר אֱמֶת. וְלֹא מָצָא לָהֶם תְּשׁוּבָה מַה לַּהֲשִׁיבָן. מִיָּד יָצָא מִשָּׁם וּבָא לוֹ לִפְנֵי רַבִּי. אָמַר לוֹ: לֹא יָכֹלְתִּי לַעֲמֹד בְּהֶם. דָּבָר אֶחָד שְׁאָלוּ מִמֶּנִּי וְלֹא מָצָאתִי מַה לַּהֲשִׁיבָן. אָמַר לֵיהּ: וּמַהוּ הַדָּבָר. אָמַר לֵיהּ: אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת. וְכִי יֵשׁ דָּבָר שֶׁקֶר בַּתּוֹרָה. אָמַר לֵיהּ: תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה הָיָה לְךָ לַהֲשִׁיבָן. אָמַר לֵיהּ: הָיָה לְךָ לוֹמַר לָהֶם, הָאָדָם חוֹטֵא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹשֵׁם עָלָיו מִיתָה. עָשָׂה תְּשׁוּבָה, הַכְּתָב מִתְבַּטֵּל. לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת. וְאַף

כָּאן כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ (במדבר ו, כו). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָּנִים (דברים י, יז). אִם יִשָּׂא, לָמָּה לֹא יִשָּׂא. אֶלָּא לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לֹא יִשָּׂא פָּנִים. אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל, יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹשְׂאִים לִי פָּנִים, כָּךְ אֲנִי נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנִים. וְהֵיאַךְ נוֹשְׂאִים לוֹ פָּנִים. אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל עָנִי, יֵשׁ לוֹ חֲמִשָּׁה בָּנִים אוֹ שִׁשָּׁה, וְהוּא נוֹטֵל כִּכָּר אֶחָד, וְהֵן יוֹשְׁבִין כֻּלָּן וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ הַכִּכָּר וְאֵין שְׂבֵעִים מִמַּה שֶׁהֵם אוֹכְלִין, וּמְבָרְכִין, הַכָּתוּב אוֹמֵר, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ (שם ח, י). אַף אֲנִי נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנִים, יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם (במדבר ו, כו). לְכָךְ נֶאֱמַר: וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים.

סימן ו

אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב. רְאֵה הֵיאַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. רְאֵה מָה הָיוּ מַקְרִיבִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהִקְרִיב עַל זֶבַח הַתּוֹדָה. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּר, יָבִיא פַּר. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַיִל, יָבִיא אַיִל. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֶׂה, יָבִיא שֶׂה. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹנָה, יָבִיא יוֹנָה. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, יָבִיא סֹלֶת. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ סֹלֶת וְלֹא כְּלוּם, יָבִיא דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה' (הושע יד, ג), וְתֹאמַר שֶׁהוּא מְקֻבָּל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵן, וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ (שם). לָמָּה, שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִן הוֹדָיָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ.

סימן ז

וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. אַתָּה מוֹצֵא כָּל הַקְּרָבָנוֹת שֶׁהָיוּ מְבִיאִין, הָיוּ מְבִיאִין עַל הָעֲבֵרוֹת. אָשָׁם כְּשֶׁהוּא מַקְרִיבוֹ, הָיָה מַקְרִיבוֹ עַל הָעֲבֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִתְּנוּ יָדָם לְהוֹצִיא נְשֵׁיהֶם, וַאֲשֵׁמִים אֵיל צֹאן עַל אַשְׁמָתָם (עזרא י, יט). וְהַחַטָּאת הָיְתָה בָּאָה עַל הַשְּׁגָגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַחֲטָאתֶם לִפְנֵי ה' עַל שִׁגְגָתָם (במדבר טו, כה). עוֹלָה בָּאָה עַל הִרְהוּר הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עוֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם, כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם (איוב א, ה). אֲבָל הַתּוֹדָה שֶׁהָיְתָה בָּאָה, עַל הַנֵּס הָיְתָה בָּאָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲבִיבָה עָלַי מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת. וְאַף דָּוִד אָמַר, זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי (תהלים נ, כג). יְכַבְּדֵנִי אֵינִי אוֹמֵר אֶלָּא יְכַבְּדָנְנִי שְׁתֵּי פְּעָמִים, בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כָּל מִי שֶׁהוּא עוֹנֶה אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה לַעֲנוֹת אָמֵן לָעוֹלָם הַבָּא. מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שם עב, יח), מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן (שם מא, יד), אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאָמֵן בָּעוֹלָם הַבָּא. לְכָךְ נֶאֱמַר: זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר שִׁירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה לוֹמַר שִׁירָה לָעוֹלָם הַבָּא. אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה (שמות טו, א). אָז שָׁר לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא אָז יָשִׁיר. הֲוֵי, כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר שִׁירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה לוֹמַר שִׁירָה לָעוֹלָם הַבָּא. לְכָךְ נֶאֱמַר: זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי. הֲוֵי, וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. גְּדוֹלָה הַשְּׁלָמִים, שֶׁהֵם

עוֹשִׂים שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר, גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמָן עוֹשִׂין עֲבוֹדָה זָרָה וְעוֹשִׂין חֲבוּרָה אַחַת, אֵין מִדַּת הַדִּין נוֹגַעַת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרַיִם הַנַּח לוֹ (הושע ד, יז). אָמַר רַבִּי לֵוִי, גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֵין חִתּוּם בִּרְכַּת כֹּהֲנִים אֶלָּא שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם (במדבר ו, כו). אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, גָּדוֹל הוּא הַשָּׁלוֹם, שֶׁהִכְתִּיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּבָרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא הָיוּ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַשָּׁלוֹם. אֵלּוּ הֵן. כְּשֶׁמֵּת יַעֲקֹב, וַיִּרְאוּ אֲחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף (בראשית נ, טו). מָה עָשׂוּ. הָלְכוּ אֵצֶל בִּלְהָה וְאָמְרוּ לָהּ, הִכָּנְסִי אֵצֶל יוֹסֵף וְאִמְרוּ לוֹ: אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ (בראשית נ, יז). וּמֵעוֹלָם לֹא צִוָּה יַעֲקֹב מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים כְּלוּם, אֶלָּא מֵעַצְמָם אָמְרוּ דָּבָר זֶה. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כַּמָּה דְיוֹ מִשְׁתַּפֵּךְ, וְכַמָּה קוֹלְמוּסִין מִשְׁתַּבְּרִין, וְכַמָּה עוֹרוֹת אֲבוּדִים, וְכַמָּה תִּינוֹקִין מִתְרַצְּעִין לְלְמֹד דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה, בַּתּוֹרָה. רְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׂרָה, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְאַבְרָהָם וְאָמְרוּ לוֹ: לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה (שם יח, יד), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן (בראשית יח, יב). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא אָמַר לְאַבְרָהָם אֶלָּא לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אָמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי (בראשית יח, יג). וְכָל כָּךְ לָמָּה, בִּשְׁבִיל הַשָּׁלוֹם. וְלֶעָתִיד לָבֹא כְּשֶׁיַּחֲזִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַגָּלֻיּוֹת לִירוּשָׁלַיִם, בְּשָׁלוֹם מַחֲזִירָן, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם יִשְׁלָיוּ אוֹהֲבָיִךְ (תהלים קכב, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הִנְנִי נוֹטֶה אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם (ישעיה סו, יב).

סימן ח

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו וְאֶת הַבְּגָדִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ (תהלים סה, ה). אַשְׁרֵי מִי שֶׁבְּחָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קֵרְבוֹ. וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁקֵּרְבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּחָרוֹ. וְאֵיזֶהוּ שֶׁבְּחָרוֹ. זֶה אַבְרָהָם, אֲבָל לֹא קֵרְבוֹ, אֲבָל הוּא קֵרֵב אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְגוֹ' (נחמיה ט, ז). יַעֲקֹב בְּחָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךְ (ישעיה מא, ח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ, יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ (תהלים קלה, ד), אֲבָל לֹא קֵרְבוֹ. אֲבָל הוּא קֵרֵב אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֹהָלִים (בראשית כה, כז). מֹשֶׁה בְּחָרוֹ, אֲבָל לֹא קֵרְבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ (תהלים קכו, כג). דָּוִד בְּחָרוֹ, אֲבָל לֹא קֵרְבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ (שם עח, ע). וְהוּא קֵרֵב אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָבֵר אֲנִי לְכָל אֲשֶׁר יִרְאוּךָ (שם קיט, סג). אַשְׁרֵיהֶם אֵלּוּ שֶׁבְּחָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קֵרְבָן. בֹּא וּרְאֵה, יִתְרוֹ קֵרְבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלֹא בְּחָרוֹ. רָחָב הַזּוֹנָה קֵרְבָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל לֹא בְּחָרָהּ. אַשְׁרֵי אַהֲרֹן בְּכִפְלַיִם, שֶׁבְּחָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְקֵרְבוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁבְּחָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:

וַיָּבֹא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ, וּבָחֹר אוֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן לִי (ש״א ב, כז-כח). וּמִנַּיִן שֶׁקֵּרְבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ (שמות כח, א). לְכָךְ דָּוִד מְשַׁבְּחוֹ וְאָמַר, אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶךָ (תהלים סה, ה).

סימן ט

קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן (משלי ג, לה). הַכָּתוּב הַזֶּה מְשַׁמֵּשׁ מִבְּרֵיתוֹ שֶׁל עוֹלָם וְעַד עַכְשָׁו. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה נֹחַ וּבָנָיו. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה דּוֹר הַמַּבּוּל. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה שֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שֵׁם (בראשית ט, כו). וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה חָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּר כְּנַעַן (בראשית ט, כה), כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה אַבְרָהָם. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ הַמְּלָכִים שֶׁהִכָּה אַבְרָהָם. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יִצְחָק. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ אַנְשֵׁי גְּרָר. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יַעֲקֹב. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה עֵשָׂו. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יְהוֹשֻׁעַ. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ שִׁלּשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים שֶׁהִכָּה. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה דָּוִד. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה גָּלְיָת. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה עֵלִי. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיַּעַל (ש״א ב, יב). כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, אֵלּוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ. לָמָּה נֶאֱמַר כָּאן, קַח. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חַיָּב אֲנִי לְקִיחָה, אֶלָּא קוּם אַתָּה וְגַדְּלוֹ בִּלְקִיחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח אֶת אַהֲרֹן. וְאֵימָתַי לָקַח אַהֲרֹן, בְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי ה' לְחַבֵּל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה, אָמַר לֵיהּ: מָה אַתָּה עוֹמֵד, קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ (במדבר יז, יא). אָמַר לֵיהּ אַהֲרֹן, מָרִי מֹשֶׁה, לְהָרְגֵנִי אַתָּה מְבַקֵּשׁ. בָּנַי מִפְּנֵי שֶׁהִקְרִיבוּ לְפָנָיו אֵשׁ הֶדְיוֹטוֹת, נִשְׂרְפוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם (ויקרא י, א-ב). וְלִי אַתָּה אוֹמֵר, קַח אֶת הַמַּחְתָּה. בָּנַי הִכְנִיסוּ אֵשׁ זָרָה וְנִשְׂרְפוּ, וַאֲנִי מוֹצִיא אֵשׁ קְדוֹשׁ לַחוּץ וְאֵינִי מֵת וְאֵינִי נִשְׂרָף. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לֵךְ וַעֲשֵׂה מְהֵרָה מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ. עַד שֶׁאַתָּה עוֹמֵד וּמְשַׁיֵּחַ, הֵם מֵתִים. אֶלָּא עֲשֵׂה מְהֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יָצָא הַקֶּצֶף (במדבר יז, יא). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע אַהֲרֹן כֵּן, אָמַר, וְאִלּוּ אֲנִי מֵת עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינִי כְּדַאי, מֵיָּד, וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה (במדבר יז, יב). לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, קַח אֶת אַהֲרֹן, גַּדְּלֵהוּ בִּלְקִיחָה. מָה אַהֲרֹן הִצִּיל אֶת בָּנַי בִּלְקִיחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח אֶת הַמַּחְתָּה (במדבר יז, יא), אַף אַתָּה גַּדְּלֵהוּ בִּלְקִיחָה. לְכָךְ כְּתִיב: קַח אֶת אַהֲרֹן.

סימן י

קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ צַדִּיק, אַשְׁרֵי בָּנָיו אַחֲרָיו (משלי כ, ז), זֶה אַהֲרֹן וּבָנָיו. אִם מִן הַדָּבָר הַזֶּה, אַף מֹשֶׁה הָיָה צַדִּיק וְלֹא הָיוּ בָּנָיו כְּמוֹתוֹ, וְעַלִּי צַדִּיק וְלֹא הָיוּ בָּנָיו כְּמוֹתוֹ, וְאַף שְׁמוּאֵל הָיָה צַדִּיק וְלֹא הָיוּ בָּנָיו כְּמוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא הָלְכוּ בָּנָיו בִּדְרָכָיו (ש״א ח, ג), וְלָמָּה אַתָּה אוֹמֵר, מִתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ צַדִּיק אַשְׁרֵי בָּנָיו אַחֲרָיו. שֶׁרָאָה בָּנָיו בְּחַיָּיו מְשַׁמְּשִׁין בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. לְפִיכָךְ, קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. דָּבָר אַחֵר, קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, פַּתֵּה אוֹתוֹ בַּדְּבָרִים, לְפִי שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִן הַשָּׁרָה. וְאֵין קַח אֶלָּא לְשׁוֹן פִּתּוּי, שֶׁכֵּן נְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר לְנְבוּזַרְאֲדָן, קָחֵנוּ וְעֵינְךָ שִׂים עָלָיו (ירמיה לט, יב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּשָׂרָה אִמְּנוּ, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה (בראשית יב, טו), שֶׁלֹּא הָיְתָה מְבַקֶּשֶׁת לֵילֵךְ, וְהָיוּ מְפַתִּין אוֹתָהּ. וְכֵן בְּדִינָה, וַיִּקַּח אוֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אוֹתָהּ (שם לד, ב), שֶׁלֹּא הָיְתָה מְבַקֶּשֶׁת לֵילֵךְ. וְאַף קַח אֶת אַהֲרֹן לְשׁוֹן פִּתּוּי, שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִן הַשָּׁרָה.

סימן יא

וְאֶת כָּל הָעֵדָה הַקְהֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חֶלְקוֹ לוֹ כָּבוֹד כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּהוּ הַיּוֹם נִכְנָס לְכְהֻנָּה גְּדוֹלָה, וְהַתּוֹרָה בָּהֶם הַתְּרָאָה שֶׁלֹּא יַחְלְקוּ עַל הַכְּהֻנָּה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ שֶׁנִּבְלְעוּ. שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁעָתִיד עֻזִּיָּהוּ לַחֲלֹק וְלַעֲמֹד עַל הַכְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: זִכְרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר (במדבר יז, ה). הוּא אֵינוֹ מִזֶּרַע לֵוִי כְּשֵׁם שֶׁהָיָה קֹרַח, וְלֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא. מִיָּד, וַיִּזְעַף עֻזִּיָּהוּ וּבְיָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר, וּבְזַעְפּוֹ עִם הַכֹּהֲנִים וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ (דה״ב כו, יט). אָמַר לוֹ: וְכִדְיִן שֶׁעָשִׂיתָ לְקֹרַח אַתָּה עוֹשֶׂה לוֹ אָמַר לוֹ: לָאו, וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ (במדבר יז, ה). אָמַר לוֹ: וְהֵיאַךְ אַתָּה עוֹשֶׂה לוֹ. אָמַר לוֹ: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ (שם). אָמַר לוֹ: וּמַהוּ. אָמַר לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי לְיִדְךָ, וַיּוֹצִיאֵהוּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג (שמות ד, ו), כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לוֹ. לְפִיכָךְ, וְאֶת כָּל הָעֵדָה הַקְהֵל.

סימן יב

וְאֶת כָּל הָעֵדָה הַקְהֵל. אָמַר לוֹ: לְהֵיכָן. אָמַר לוֹ: אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שִׁשִּׁים רִבּוֹא אֲנָשִׁים וְשִׁשִּׁים רִבּוֹא בַּחוּרִים הֵיאַךְ אֲנִי יָכוֹל לְהַעֲמִידָן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֵינוֹ אֶלָּא בֵּית סְאָתַיִם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעַל דָּבָר זֶה אַתָּה תְּמֵהַּ, הַשָּׁמַיִם הָאֵלּוּ לֹא כְּדוֹק שֶׁל עַיִן הֵם, וַאֲנִי הוּא שֶׁעָשִׂיתִים מֵרֹאשׁ הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנּוֹטֶה כַּדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כְּאֹהֶל לָשָׁבֶת (ישעיה מ, כב), וְאַף לֶעָתִיד לָבוֹא כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה בְּצִיּוֹן, כָּל אוֹתָן הָאוּכְלֵסִין מִן אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים הֵיכָן הֵם עוֹמְדִין, וְהֵם עֲתִידִים לוֹמַר, צַר לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה לִי וְאֵשֵׁבָה (שם מט, כ). מָה אֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם. אֲנִי מַרְחִיבָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ (שם נד, ב). מֵהֵיכָן אַתָּה לָמֵד, מֵהַר סִינַי. כֵּיוָן

שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו, מִיָּד נִרְתַּב, שֶׁנֶּאֱמַר: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבּוֹתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן (תהלים סח, יח). אָמַר רַבִּי אַבְדִּימִי דְּמִן חֵיפָה, אֲנִי שָׁנִיתִי בְּמִשְׁנָתִי, כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה, יָרְדוּ עִמּוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף מֶרְכָּבוֹת. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן, שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין עוֹמְדִין בֶּאֱמוּנָתָן אֶלָּא שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, לְפִיכָךְ יָרַד עִמָּהֶם כְּנֶגֶד מַחֲנֵה לֵוִיָּה. אָמַר לוֹ רַבִּי יַנַּאי, אִם כֵּן מֵעַתָּה, בְּשֶׁבֶט לֵוִי כְּתִיב: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבּוֹתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן. מַהוּ רֶכֶב אֱלֹהִים רִבּוֹתַיִם, עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אַלְפִים מֶרְכָּבוֹת יָרְדוּ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעִם כָּל מֶרְכָּבָה וּמֶרְכָּבָה כַּמֶּרְכָּבָה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל, וּמַחֲזִיק הָיָה, אֶלָּא מַעֲשֶׂה נִסִּים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהָר, הַרְחֵב וְהַאֲרֵךְ וְקַבֵּל בְּנֵי אֱמוּנֶיךָ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְחִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲבָה וְנִסְבָּה לְמַעְלָה לְמַעְלָה (יחזקאל מא, ז), עַד שֶׁעוֹלָה לַשָּׁמַיִם. וְאֵין מַעְלָה אֶלָּא שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי גָדוֹל עַד שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ (תהלים נז, יא). כֵּיוָן שֶׁמַּגַּעַת לַשָּׁמַיִם, אוֹמֵר, צַר לִי הַמָּקוֹם. אַף עַל פִּי כֵן מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מֵבִיא עֲנָנִים וּמַעֲלֶה מִשָּׁמַיִם לָרָקִיעַ הַשֵּׁנִי, וְכֵן לְכֻלָּם. אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר, עַד שֶׁמַּגַּעַת לְכִסֵּא הַכָּבוֹד. וְכֵיצַד הֵם עוֹלִין. עַד שֶׁהָעֶלְיוֹן עוֹלֶה, הַתַּחְתּוֹן אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְיָשֵׁן. וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. מֵבִיא עֲנָנִים וְהֵם מַפְרִיחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי אֵלֶּה כָּעָב תָּעוּפֶינָה (ישעיה ס, ח). וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַצַּדִּיקִים יֵשׁ לוֹ חֻפָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה (שם ד, ה). כֵּיוָן שֶׁמַּגַּעַת לְכִסֵּא הַכָּבוֹד, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָהֶם, אֲנִי וְאַתֶּם נְהַלֵּךְ בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם (ויקרא כו, יב). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב בְּאֶמְצַע הַצַּדִּיקִים וּמַרְאִין אוֹתוֹ בָּאֶצְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ, זֶה ה' קִוִּינוּ לוֹ (ישעיה כה, ט). וְאוֹמֵר: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד, הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת (תהלים מח, טו). לְפִי שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם אָמְרוּ, וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ (דברים לב, לז), לְפִיכָךְ יִשְׂרָאֵל עֲתִידִים לוֹמַר, כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ.

סימן יג

זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. וּמַהוּ עוֹלָה, אֶלָּא שֶׁהִיא עוֹלָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְכַפֶּרֶת עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. כִּי בְּעֵת שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם עוֹלַת הָאֵיל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר (בראשית כב, יג), וּמַהוּ אַחַר, אֶלָּא אַחַר שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּי בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ בָּא לְהַעֲלוֹת לְיִצְחָק בְּנוֹ לְעוֹלָה, וְשָׁלַח לוֹ הָאַיִל, אָמְרוּ חֲכָמִים, כִּי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית נִבְרָא הָאַיִל לְהַעֲלוֹתוֹ עוֹלָה תַּחַת יִצְחָק. וְזֶה שֶׁכָּתוּב, וְהִנֵּה אַיִל אַחַר וְגוֹ'. וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וְגוֹ' (שם), שָׁם הִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעֵת שֶׁיַּעֲלוּ בָּנָיו עוֹלוֹת, שֶׁיְּקַבְּלֵם מִיָּד. אָמְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אִלּוּלֵי שֶׁנִּתְעַכֵּב אַבְרָהָם לְבַדֵּק הַסַּכִּין, הָיָה נִשְׁחָט יִצְחָק, אֲבָל נִתְעַכֵּב לְבַדֵּק הַסַּכִּין. מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

עַל יִצְחָק, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַפַּמַלְיָא שֶׁלּוֹ, רְאוּ כַּמָּה זֶה הַצַּדִּיק זָרִיז לַעֲשׂוֹת דִּבְרֵי מַאֲמָרִי. מִיָּד אָמַר לַמַּלְאָךְ לְהַצִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי (בראשית כב, יא). וְלָמָּה אָמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם שְׁנֵי פְּעָמִים. בִּשְׁבִיל שֶׁהָיָה רְצוֹנוֹ לְשָׂחֲטוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ, הָיָה הַמַּלְאָךְ מְמַהֵר וְאוֹמֵר: אַבְרָהָם אַבְרָהָם. וּמִנַּיִן שֶׁבָּדַק הַסַּכִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת (בראשית כב, י). חָשַׁב אוֹתִיּוֹת וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת, וְתִמְצָא י״ב, כְּמִנְיַן הַבְּדִיקוֹת שֶׁעוֹשִׂין לַסַּכִּין אַבְשָׁרָא וְאַטוּפְרָא וְאַתְּלַת רוּחְתָא. וּמִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁחַטְתָּם בְּזֶה (ש״א יד, לד), זֶה בַּגִּימַטְרִיָּא י״ב הֲוֵי. וּמַהוּ וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. לְאַהֲרֹן. מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִין, שֶׁאֵין מֹשֶׁה אוֹמֵר אֶלָּא מַה שֶּׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּלְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִילוֹ, לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). וְכֵן אָמַר בִּשְׁבִיל שְׁמוּאֵל, וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה' (ש״א ג, כ). אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהִתְחִיל הַדִּבּוּר לָבוֹא לוֹ, כְּשֶׁחָטְאוּ בְּנֵי עֵלִי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל ה' (ש״א ג, ג). וְכִי בְּהֵיכַל ה' הָיָה שׁוֹכֵב. אֶלָּא כָּךְ הוּא פִּתְרוֹנוֹ, וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה בְּהֵיכַל ה' אֲשֶׁר שָׁם אֲרוֹן ה', וּשְׁמוּאֵל שׁוֹכֵב בִּמְקוֹמוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וַיִּקְרָא ה' אֶל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי (ש״א ג, ד), וְהוּא לֹא הֵבִין מִי הָיָה קוֹרֵא לוֹ, שֶׁהָיָה נַעַר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וְטוֹב גַּם עִם ה' וְגַם עִם אֲנָשִׁים (ש״א ב, כו). וַיָּרָץ אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי (ש״א ג, ה), שֶׁחָשַׁב שֶׁהוּא הָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ. וַיֹּאמֶר לֹא קָרָאתִי בְנִי שׁוּב שְׁכָב (ש״א ג, ו). וַיֹּסֶף ה' קְרֹא שְׁמוּאֵל בַּשְּׁלִישִׁית וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיָּבֶן עֵלִי כִּי ה' קוֹרֵא לַנָּעַר, וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה אִם יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר ה' כִּי שֹׁומֵעַ עַבְדֶּךָ (ש״א ג ח-ט). וְהוּא לֹא אָמַר דַּבֵּר ה', אֶלָּא דַּבֵּר. לְפִי שֶׁאָמַר בְּלִבּוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם ה' אוֹ מַלְאָךְ אוֹ דָּבָר אַחֵר. וְהוּא שָׁקוּל כְּנֶגֶד מֹשֶׁה. לְמֹשֶׁה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). וְלִשְׁמוּאֵל אָמַר, וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה' (ש״א ג, כ). לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, אִם יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין נַפְשִׁי לָעָם הַזֶּה (ירמיה טו, א). וְהָיָה שָׁקוּל כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ (תהלים צט, ו). הוּא הָיָה מֵאִיר עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל ה' אֲשֶׁר שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים (ש״א ג, ג). מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לֹא הָיוּ כֵּיוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁכָּל מַה שֶּׁהוּא רוֹאֶה אוֹמֵר, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת הַהֵיכָל (ישעיה ו, א), וּלְפִיכָךְ קְרָאוֹ הַכָּתוּב בֶּן אָדָם. אַרְבָּעָה הֵם חַיִּים וּקְרָאָם הַכָּתוּב מֵתִים. וְאֵלּוּ הֵן, הָאֲבִיוֹן, וְהַמְצֹרָע, וְהָעִוֵּר, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים. הַמְצֹרָע מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ. וְלָמָּה כִּנָּהוּ הַכָּתוּב מֵת. אֶלָּא שֶׁנִּצְטָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת

מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ, כְּשֶׁנִּצְטָרַע. שְׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ (ישעיה ו, ב), בַּשָּׁמַיִם לְשַׁמְּשׁוֹ. בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָּנָיו (ישעיה ו, ב), בִּצְנִיעוּת, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה גּוּפוֹ לִפְנֵי גּוּפוֹ. בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו (ישעיה ו, ב), שֶׁלֹּא יִרְאֶה וְיַבִּיט לְצַד שְׁכִינָה. וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף (ישעיה ו, ב). וְכִי בִּכְנָפַיִם מְעוֹפֵף. אֶלָּא מִכָּאן תִּקְנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לָעוּף אָדָם עַל רַגְלָיו בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת (ישעיה ו, ג). וְתַנְחוּמָא אָמַר, כְּסוּי רַגְלַיִם, לְפִי שֶׁהֵם כְּכַף רֶגֶל עֶגֶל, שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר עֲוֹן הָעֶגֶל אֶת יִשְׂרָאֵל. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר (ישעיה ו' ג), נוֹטְלִין רְשׁוּת זֶה מִזֶּה, שֶׁלֹּא לְהַקְדִּים הָאֶחָד וְיִתְחִיל וְיִתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, אֶלָּא פָּתְחוּ כֻּלָּם כְּאֶחָד וְעוֹנִין וְכוּ'. וַיָּנוּעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים (ישעיה ו, ד), הֵם הַמְּזוּזוֹת, הַהֵיכָל. מִקּוֹל הַקּוֹרֵא (ישעיה ו, ד), מִקּוֹל הַמַּלְאָכִים הַקּוֹרְאִים. הוּא הָיָה יוֹם הָרַעַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְגוֹ' (זכריה יד, ה). כִּי בְּיוֹם שֶׁעָמַד עֻזִּיָּה לְהַקְטִיר בַּהֵיכָל, רָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּבָאוּ הַשְּׂרָפִים לְשָׂרְפוֹ בַּשְּׂרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה' וַתֹּאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמְאתַיִם אִישׁ מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת, עַל שֶׁהִקְרִיבוּ קְטֹרֶת זָרָה. וְזֶהוּ שֶׁקָּרָאם שְׂרָפִים, שֶׁבָּאוּ לְשָׂרְפוֹ, וּבָאוּ שָׁמַיִם כְּמוֹ כֵן לְשָׂרְפוֹ וְהָאָרֶץ לְבָלְעוֹ, כִּסְבוּרִים דִּינוֹ לְהִבָּלַע כְּקֹרַח שֶׁעָרְעַר עַל הַכְּהֻנָּה. יָצְאָתָה בַּת קוֹל וְאָמַר, זְכֹרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר יז, ה). וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ (שם), שֶׁעָרְעַר עַל הַכְּהֻנָּה לֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח בַּבְּלִיעָה וְכַעֲדָתוֹ בַּשְּׂרֵפָה, אֶלָּא כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ (שם), בְּיַד מֹשֶׁה בַּסְּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ, וַיּוֹצִיאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג (שמות ד, ו). כְּלוֹמַר, שֶׁיִּצְטָרַע הַמְעוֹרֵר, אַף הַצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ וְהָיָה נֶחְשָׁב כַּמֵּת. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמִרְיָם, שֶׁנֶּאֱמַר: צְאוּ שִׁלְשְׁתְּכֶם (במדבר יב, ד). לֹא הָיָה צָרִיךְ מֹשֶׁה לָצֵאת, שֶׁלֹּא דִּבֶּר עִמּוֹ כְּלוּם, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהֶא מְזֻמָּן לְהִתְפַּלֵּל עַל מִרְיָם לְרַפֹּא אוֹתָהּ. וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם (במדבר יב, ה). לָמָּה קָרָאָם וְעָזַב לְמֹשֶׁה. לְפִי שֶׁאוֹמְרִים מִקְצַת שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו, וְכֻלּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. וְכֵן מָצִינוּ בְּנֹחַ, שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אָמַר, אִישׁ צַדִּיק תָּמִים (בראשית ו, ט). וּבְפָנָיו אָמַר, כִּי אוֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי (שם ז, א). דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע בְּנִזְיפָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. אָמַר, שִׁמְעוּ נָא דְּבָרָי (במדבר יב, ו). אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם, ה', בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע (במדבר יב, ו), שְׁכִינָתִי אֵין נִגְלֶה עָלָיו בְּאַסְפַּקְלַרְיָא מְאִירָה, אֶלָּא בַּחֲלוֹם וְחִזָּיוֹן. וְלָמָּה, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א), וְאֵין דִּבּוּר בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לָשׁוֹן קָשֶׁה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת (בראשית מב, ל). וְאֵין אֲמִירָה אֶלָּא תַּחֲנוּנִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר אַל נָא אָחַי תָּרֵעוּ (שם יט, ז). וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ נָא דְּבָרָי, כָּל נָא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. וְלָמָּה אָמַר תְּחִלָּה מִרְיָם וְאַחַר כָּךְ אַהֲרֹן. אֶלָּא שֶׁהִיא פָּתְחָה בַּדָּבָר תְּחִלָּה, וּלְפִיכָךְ הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב. וּמָה אָמְרוּ, הֲרַק אַךְ בְּמֹשֶׁה דִּבֶּר ה' (במדבר יב, ב), כְּלוֹמַר, בְּמֹשֶׁה דִּבֶּר ה' לְבַדּוֹ, שֶׁפָּרַשׁ מֵאִשְׁתּוֹ.

הֲלֹא גַּם בָּנוּ דִּבֵּר (שם), כְּמוֹ כֵן דִּבֵּר עִמָּנוּ וְלֹא פָּרַשְׁנוּ מִדֶּרֶךְ אֶרֶץ. וּמִנַּיִן הָיְתָה יוֹדַעַת מִרְיָם שֶׁפָּרַשׁ מֹשֶׁה מִן הָאִשָּׁה. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מִרְיָם הָיְתָה בְּצַד צִפּוֹרָה כְּשֶׁאָמְרוּ לְמֹשֶׁה אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה (שם יא, כז). וְכֵיוָן שֶׁשָּׁמְעָה צִפּוֹרָה, אָמְרָה, אוֹי לָהֶם לִנְשׁוֹתֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ. וּמֵאֵיזֶה זְמַן פָּרַשׁ מֹשֶׁה מִדֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּסִינַי קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה שֶׁיְּקַדֵּשׁ אֶת הָעָם וְאָמַר לָהֶם: לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה (שמות יט, טו), פָּרְשׁוּ הֵם מִנְּשׁוֹתֵיהֶם וּפָרַשׁ מֹשֶׁה מֵאִשְׁתּוֹ. וְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה אָמַר לִיהוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֵךְ אֱמֹר לָהֶם, שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם, וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי (דברים ה, ל-לא), וְאַל תָּשׁוּב לְדֶרֶךְ אֶרֶץ. וּכְשֶׁאָמְרָה צִפּוֹרָה אוֹי לִנְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ, הֵן נִזְקָקִין לִבְוּאָה שֶׁיְּהוּ פּוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁפָּרַשׁ בַּעֲלֵי הֵימֶנִי. וּמִשָּׁם יָדְעָה מִרְיָם וְהִגִּידָה לְאַהֲרֹן. וּמַה מִּרְיָם שֶׁלֹּא נִתְכַּוְּנָה לִגְנוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, נֶעֱנְשָׁה. קַל וָחֹמֶר לַמְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וּבְלָשׁוֹן הָרַע, יִלָּקֶה הָאָדָם בְּצָרַעַת. כִּי אִשָּׁה כֻּשִׁית לָקַח (במדבר יב, א). כּוּשִׁית בְּגִימַטְרִיָּא יְפַת מַרְאֶה, חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל זֶה כְּחֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל זֶה. הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית, מַגִּיד, שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּיָפְיָהּ, כֻּשִׁם שֶׁהַכֹּל דּוֹבְרִים בְּשַׁחֲרוּתוֹ שֶׁל כּוּשִׁי. עַל אֹדוֹת הָאִשָּׁה (שם), עַל אֹדוֹת גֵּרוּשָׁיהָ. כִּי אִשָּׁה כֻּשִׁית לָקָח, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר. אֶלָּא יֵשׁ לְךָ אִשָּׁה נָאָה בְּיָפְיָהּ וְאֵינָהּ נָאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ, אוֹ נָאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ וְאֵין נָאָה בְּיָפְיָהּ, וְזוֹ נָאָה בַּכֹּל, וְעַתָּה גֵּרְשָׁהּ. וְעַל שֵׁם נוֹיָהּ נִקְרֵאת כּוּשִׁית, כְּאָדָם הַקּוֹרֵא לִבְנוֹ נָאֶה, כּוּשִׁי, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בּוֹ הָעַיִן וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג). עָנָו, שָׁפָל וְסַבְלָן. דָּבָר אַחֵר, עָנָו מְאֹד, מִלְּשׁוֹן עוֹנֶה. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הָיָה שׁוֹמֵעַ אֵלּוּ הַדְּבָרִים יוֹדֵעַ הָיָה לַעֲנוֹת וּלְהָשִׁיב טְעָנוֹת כְּנֶגְדָּן. וַיֹּאמֶר ה' פִּתְאֹם (במדבר יב, ד). שֶׁנִּגְלָה עִמָּהֶם פִּתְאֹם, וְהֵם טְמֵאִים בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וְהָיוּ צוֹעֲקִים מַיִם מַיִם, לְהוֹדִיעָם שֶׁיָּפֶה עָשָׂה מֹשֶׁה שֶׁפָּרַשׁ מֵאִשְׁתּוֹ, אַחַר שֶׁנִּגְלֵית שְׁכִינָה עָלָיו תְּדִיר וְאֵין עֵת קָבוּעַ לַדִּבּוּר. וְכֵן אָמַר לָהֶם: פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ (במדבר יב, ח), פֶּה אֶל פֶּה אָמַרְתִּי לוֹ לְפָרֵשׁ מִן הָאִשָּׁה. וּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידוֹת (במדבר יב, ח), וּמַרְאֶה זוֹ מַרְאֶה הַדִּבּוּר. יָכֹל מַרְאֶה הַשְּׁכִינָה. תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תוּכַל לִרְאוֹת אֶת פָּנָי (שמות לג, כ). וְאִם תֹּאמַר, הָא כְתִיב: וּתְמוּנַת ה' יַבִּיט (במדבר יב, ח). זֶה מַרְאֶה אֲחוֹרַיִם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי (שמות לג, כג). לָמָּה לֹא יְרֵאתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְמֹשֶׁה (במדבר יב, ח). אֵינוֹ אוֹמֵר בְּעַבְדִּי מֹשֶׁה, אֶלָּא בְּעַבְדִּי בְמֹשֶׁה. כְּלוֹמַר, בְּעַבְדִּי אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֹשֶׁה, וְכֵן בְּמֹשֶׁה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַבְדִּי, כְּדַאי הָיָה לִירֹא מִפָּנָיו. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא עַבְדִּי, וְעֶבֶד מֶלֶךְ מֶלֶךְ. וְהָיָה לָכֶם לוֹמַר, אֵין הַמֶּלֶךְ אוֹהֲבוֹ חִנָּם. וְאִם תֹּאמְרוּ שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בְּמַעֲשָׂיו, זוֹ קָשָׁה מִן הָרִאשׁוֹנָה. וַיִּחַר אַף ה' בָּם וַיֵּלֶךְ (במדבר יב, ט). לְמֵד, כִּי מֵאַחַר שֶׁהוֹדִיעַ סִרְחוֹנָם, אַחֲרֵי כֵן גָּזַר עָלֶיהָ נִדּוּי. קַל וָחֹמֶר בָּשָׂר וָדָם, שֶׁלֹּא יִכְעֹס עַל חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעֻנּוּ סִרְחוֹנוֹ. וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל (במדבר יב, י), וְאַחֲרֵי כֵן, וְהִנֵּה מִרְיָם

מְצֹרָעַת כַּשֶּׁלֶג (במדבר יב, י). מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לְפֶדָגוֹגוֹ, הַכֵּה אֶת בְּנִי. אֲבָל לֹא תַּכֶּנּוּ עַד שֶׁאֵלֵךְ מֵאֶצְלְךָ, שֶׁרַחֲמֵי עָלָיו. אַל נָא תָּשֵׂת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ (במדבר יב, יא). אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת (במדבר יב, יב). מַה מֵּת מְטַמֵּא בְּבִיאָה, אַף מְצֹרָע מְטַמֵּא בְּבִיאָה. אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ (במדבר יב, יב). מֵרֶחֶם אִמֵּנוּ הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכִּבְּנָהוּ הַכָּתוּב כֵּן. וְכֵן חֲצִי בְּשָׂרוֹ (במדבר יב, יב), הָיָה לוֹ לוֹמַר חֲצִי בְּשָׂרֵנוּ. וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ נִרְאֶה לִי כֵּן, אֵין רְאוּי לְהַנִּיחַ אֶת אֲחוֹתֵינוּ לִהְיוֹת כַּמֵּת, כִּי מֵאַחַר שֶׁיְּצֵאת מֵרֶחֶם אִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ לַעֲזֹר וְאֵינוֹ עוֹזְרוֹ, הֲרֵי יֵאָכֵל חֲצִי בְּשָׂרוֹ, שֶׁאֲחִיו בְּשָׂרוֹ הוּא. דָּבָר אַחֵר, אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת. אִם אֵינְךָ רוֹפְאָהּ בִּתְפִלָּה, מִי מַסְגִּירָהּ וּמִי מְטַמְּאָהּ, כִּי אֵינִי אֶפְשָׁר לִרְאוֹתָהּ, כִּי אֲנִי קָרוֹב, וְאֵין קָרוֹב רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים, וְכֹהֵן אַחֵר אֵין בָּעוֹלָם. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ. אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ (במדבר יב, יג). בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַשּׁוֹאֵל דָּבָר, צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים וְאַחַר כָּךְ יְבַקֵּשׁ שְׁאֵלוֹתָיו. לֵאמֹר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר. אָמַר לוֹ: הֲשִׁיבֵנִי אִם מְרַפֵּא אַתָּה אוֹתָהּ אִם לָאו. עַד שֶׁהֲשִׁיבוֹ, וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ (במדבר יב, יד). וּמִפָּנַי מָה לֹא הֶאֱרִיךְ מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה זוֹ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין, אֲחוֹתוֹ נְתוּנָה בְּצָרָה, וְהוּא מַרְבֶּה בִּתְפִלָּה. תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תֵּאָסֵף (במדבר יב, יד). וַאֲנִי אוֹמֵר, כִּי כָּל הָאֲסִפּוֹת שֶׁיֵּשׁ בַּמִּצְרָעִים, יִהְיוּ עַל שֵׁם שֶׁהוּא מְשֻׁלָּח מִן הַמַּחֲנֶה. וּכְשֶׁהוּא נִרְפָּא, נֶאֱסָף אֶל הַמַּחֲנֶה. כָּל אֲסִיפָה לְשׁוֹן הַכְנָסָה הִיא. וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם (במדבר יב, טו). כָּבוֹד זֶה חָלַק לָהּ הַמָּקוֹם בִּשְׁבִיל שָׁעָה אַחַת שֶׁנִּתְעַכְּבָה לְמֹשֶׁה כְּשֶׁהִשְׁלִךְ לְיְאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּתַצַּב אֲחוֹתוֹ מֵרָחוֹק (שמות ב, ד). הִיא עִכְּבָה שָׁעָה אַחַת, וְכָל יִשְׂרָאֵל עִכְּבוּ בִּשְׁבִילָהּ שִׁבְעַת יָמִים. הֲוֵי, הַמְצֹרָע חָשׁוּב כַּמֵּת. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים מִנַּיִן. מֵרָחֵל שֶׁאָמְרָה לְיַעֲקֹב, הָבָה לִי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי (בראשית ל, א). וּמִנַּיִן הָעִוֵּר שֶׁחָשׁוּב כַּמֵּת. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּמַּחְשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם (איכה ג, ו). וּמִנַּיִן הָאֶבְיוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְּשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ (שמות ד, יט). דָּבָר אַחֵר, זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה וְגוֹ'. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָיְתָה עוֹלָה כֻּלָּהּ קָדוֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּאָה עַל עֲוֹנוֹת. אִשֶּׁם הָיְתָה בָּאָה עַל הַגְּזֵלוֹת. אֲבָל הָעוֹלָה, לֹא הָיְתָה בָּאָה לֹא עַל חַטָּאת וְלֹא עַל גָּזֵל, אֶלָּא עַל הִרְהוּר הַלֵּב הִיא בָּאָה. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ דָּבָר, הָיָה מֵבִיא קָרְבַּן הָעוֹלָה לְשׁוּם דְּבָרִים הָעוֹלִים עַל הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם וְגוֹ' (יחזקאל כ, לב). וְתֵדַע לְךָ שֶׁקָּרְבַּן עוֹלָה לֹא בָא אֶלָּא עַל הִרְהוּר הַלֵּב, מִן אִיּוֹב אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָיָה מַקְרִיב עַל בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עוֹלוֹת (איוב א, ה). אָמְרוּ לוֹ: אִיּוֹב, לָמָּה אַתָּה עוֹשֶׂה כָּךְ. וְהוּא אוֹמֵר, אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם (שם). הֲוֵי, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁעַל הִרְהוּר הַלֵּב הִתְקִין כַּפָּרָה לָהֶם. וְזֶהוּ קָרְבַּן עוֹלָה.

סימן יד

דָּבָר אַחֵר, צַו אֶת אַהֲרֹן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵטִיבָה בִּרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן (תהלים נא, כ). וְאַחֲרֵי כֵן, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל (תהלים נא, כא). כְּלוֹמַר, אִם אֵין יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין עוֹלָה לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין צִיּוֹן וּירוּשָׁלַיִם נִבְנָה, לְפִי שֶׁאֵינָן נִבְנוֹת אֶלָּא בִּזְכוּת קָרְבַּן עוֹלָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִים לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמַאי שְׁנָא קָרְבַּן עוֹלָה יוֹתֵר מִן הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן. מִפְּנֵי שֶׁנִּקְרָא זִבְחֵי צֶדֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל וְגוֹ' (שם). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הוֹאִיל וְכָךְ הָעוֹלָה חֲבִיבָה עָלַי, לָכֶךְ צַוֵּה אַהֲרֹן וּבָנָיו שֶׁיְּהוּ זְהִירִין בָּהּ לְהַקְרִיב אוֹתָהּ לְפָנַי. לָמָּה אָמַר זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. יִרְצֶה לוֹמַר, קְרִיאַת תּוֹרָה. רְאוּ כַּמָּה חֲבִיבָה קְרִיאַת תּוֹרָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי יֵשׁ חִיּוּב בָּאָדָם לָתֵת כָּל מָמוֹנוֹ לְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַצְמוֹ וּלְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר. כְּלוֹמַר, שֶׁיֹּאמְרוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְעַסְּקוּ בְּקְרִיאַת הָעוֹלָה. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּקְרִיבִין עוֹלָה, עוֹסְקִין הֱיוּ בְּקְרִיאָתָהּ כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ בְּקָרְבַּן עוֹלָה וּבְקְרִיאָתָהּ. וְכֵן אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַבָּא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לֵיחָרֵב וְהַקָּרְבָּנוֹת בְּטֵלִין, לֹא תִּשְׁכְּחוּ עַצְמְכֶם לְסַדֵּר הַקָּרְבָּנוֹת, אֶלָּא הִזָּהֲרוּ לִקְרוֹת בָּהֶן וְלִשְׁנוֹת בָּהֶן. וְאִם תַּעַסְקוּ בָּהֶן, אֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ בַּקָּרְבָּנוֹת אַתֶּם עוֹסְקִים. וְאִם רְצוֹנְךָ לֵידַע, בֹּא וּרְאֵה, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה לִיחֶזְקֵאל אֶת צוּרַת הַבַּיִת, מַה הוּא אוֹמֵר, הַגֵּד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת תָּכְנִית (יחזקאל מג, י). אָמַר יְחֶזְקֵאל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַד עַכְשָׁו אָנוּ נְתוּנִים בַּגּוֹלָה בְּאֶרֶץ שׁוֹנְאֵינוּ, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי לֵילֵךְ וּלְהוֹדִיעַ לְיִשְׂרָאֵל צוּרַת הַבַּיִת, וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם, וְיִשְׁמְרוּ אֶת כָּל צוּרָתוֹ וְאֶת כָּל חֻקֹּתָיו (יחזקאל מג, יא). וְכִי יְכוֹלִין הֵן לַעֲשׂוֹת. הַנִּיחַ לָהֶם עַד שֶׁיַּעֲלוּ מִן הַגּוֹלָה, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי הוֹלֵךְ וְאוֹמֵר לָהֶם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֶזְקֵאל, וּבְשָׁבִיל שֶׁבָּנֵי נְתוּנִים בַּגּוֹלָה, יְהֵא בִּנְיַן בֵּיתִי בָּטֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גָּדוֹל קְרִיָּתָהּ בַּתּוֹרָה כְּבִנְיָנָהּ. לֵךְ אֱמֹר לָהֶם, וְיִתְעַסְּקוּ לִקְרוֹת צוּרַת הַבַּיִת בַּתּוֹרָה. וּבְשָׁכַר קְרִיָּתָהּ שֶׁיִּתְעַסְּקוּ לִקְרוֹת בָּהּ, אֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הֵם עוֹסְקִין בְּבִנְיַן הַבַּיִת. וְאַשְׁרֵי הָאִישׁ הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְהַנּוֹתֵן מָמוֹנוֹ לְלַמֵּד תּוֹרָה לִבְנוֹ. כִּי בִּשְׁבִיל הַמָּמוֹן שֶׁהוּא נוֹתֵן לְלַמֵּד, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ). חַיֶּיךָ, לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ, לְעוֹלָם שֶׁהוּא אָרֹךְ. וְדַע שֶׁכֵּן הוּא. אָמַר רַבִּי אַסְיָא, לָמָּה הֵם מַתְחִילִים הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן לִלְמֹד בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא. אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת כְּתוּבִים בּוֹ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם טְהוֹרִים עַד עַכְשָׁו וְאֵינָם יוֹדְעִים מַהוּ טַעַם חֵטְא וְעָוֹן, לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּהוּ מַתְחִילִין תְּחִלָּה בְּסֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת, יָבֹאוּ טְהוֹרִים וְיִתְעַסְּקוּ בְּמַעֲשֵׂה טְהוֹרִים, לְפִיכָךְ אֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ

הֵם עוֹמְדִים וּמַקְרִיבִים לְפָנַי הַקָּרְבָּנוֹת. וְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאֵין קָרְבָּן נוֹהֵג, אִלּוּלֵי הַתִּינוֹקוֹת שֶׁקּוֹרִין בְּסֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת, לֹא הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, אַף עַל פִּי שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטְלוּ הַקָּרְבָּנוֹת וְאֵין קָרְבַּן עוֹלָה נוֹהֵג, אִם אַתֶּם עוֹסְקִים וְקוֹרִים בְּפָרָשַׁת עוֹלָה וְשׁוֹנִין בְּפָרָשַׁת קָרְבָּנוֹת, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם מַקְרִיבִים קָרְבַּן עוֹלָה לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. כְּלוֹמַר, מִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּתוֹרַת הָעוֹלָה, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה', וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ' (ויקרא ה, כא), וְאַחַר כָּךְ זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. אָמַר יְשַׁעְיָה, כִּי אֲנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה (ישעיה סא, ח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא תֹּאמַר הֲרֵינִי גּוֹזֵל וְחוֹמֵס וּמֵבִיא עוֹלָה וּמְכַפֵּר לִי. כִּי אֲנִי שׂוֹנֵא אֶת הַגָּזֵל אֶפִלּוּ בְּעוֹלָה שֶׁעוֹשִׂין עַל הַגָּזֵל. וְאִם רוֹצֶה הָעוֹלָם שֶׁאֲקַבֵּל הָעוֹלָה, יָשִׁיב הַגָּזֵל לְבַעֲלָהּ, וְאַחַר כֵּן אִם יַעֲלֶה עוֹלָה עָלֶיהָ, אֶקַבְּלֶנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֲנִי ה' שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה, שׂוֹנֵא בְּעוֹלָה בְּעוֹד שֶׁהַגָּזֵל בְּיָדוֹ. וּמִי שֶׁקּוֹרֵא בְּתוֹרַת הָעוֹלָה, כְּאִלּוּ מַעֲלֶה עוֹלָה וּמַקְרִיבָהּ לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּלְפִיכָךְ אַשְׁרֵי שֶׁמְּלַמֵּד עַצְמוֹ תּוֹרָה וְנוֹתֵן מָמוֹנוֹ לְלַמֵּד עַצְמוֹ וּבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי אַתָּה מְצַוֶּה אוֹתָנוּ שֶׁנָּבִיא כָּל הַקָּרְבָּנוֹת הַלָּלוּ. בְּעוֹד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, אָדָם חוֹטֵא וּמֵבִיא קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, וְכֵן מֵבִיא מִנְחָה וּמִתְרַצֶּה לוֹ. וְעַכְשָׁו שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הֵיאַךְ אָנוּ עוֹשִׂים עַל חַטֹּאתֵינוּ וְעַל אַשְׁמוֹתֵינוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם מְבַקְּשִׁים אַתֶּם שֶׁיִּתְכַּפֵּר עֲלֵיכֶם, הֱיוּ מְשַׁמְּרִים תּוֹרָתִי, וַאֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם לְפָנַי קָרְבָּן. וּמִנַּיִן, זֹאת הַתּוֹרָה לָעוֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים (ויקרא ז, לז). אֶל תִּקְרֵי כֵן, אֶלָּא זֹאת הַתּוֹרָה לֹא לָעוֹלָה, וְלֹא לַמִּנְחָה, וְלֹא לַחַטָּאת, וְלֹא אָשָׁם, וְלֹא מִלּוּאִים, וְלֹא זֶבַח הַשְּׁלָמִים. אֶלָּא הֱיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְיִהְיֶה חֶשְׁבּוֹן לְפָנַי כְּאִלּוּ אַתֶּם מַקְרִיבִים לְפָנַי כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי (תהלים קיט, צז). כִּי אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁעֲסִיקַת תּוֹרָתְךָ מְכַפֶּרֶת עֲוֹנוֹת, לְפִיכָךְ אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ. מַהוּ עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה. זוֹ הִיא שֶׁמַּקְרִיבִים עַל הַחֲלָבִים וְהָאֵבָרִים כָּל הַלַּיְלָה כֻּלּוֹ, וּתְפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם. עַכְשָׁו שֶׁאֵין לָנוּ לֹא עוֹלוֹת וְלֹא קָרְבָּנוֹת וְלֹא מִנְחָה וְלֹא אָשָׁם, תִּקָּנוּם תְּפִלּוֹת. וּתְפִלַּת עַרְבִית קָרֵב כָּל הַלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁמַּקְרִיבִים הָאֵבָרִים וְהַחֲלָבִים כָּל הַלַּיְלָה כֻּלּוֹ. וּתְפִלּוֹת, אָבוֹת תִּקָּנוּם. וְזֶה יִרְצֶה לוֹמַר, מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה. וְלָמָּה הָיָה מוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר. אֶלָּא אָמַר הַכָּתוּב, מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי (שמות כ, כא). לָמָּה מִן הָאֲדָמָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם בְּרִיָּתוֹ מִן הָאֲדָמָה. וְנִקְרָא שְׁמוֹ אָדָם, עַל שֶׁלָּקַח מִן הָאֲדָמָה. וּמַעֲלִים הָעוֹלוֹת וְהַקָּרְבָּנוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה מִן הָאֲדָמָה, לְכַפֵּר עַל

הַגְּוִיָּה שֶׁהוּא לֶקַח מִן הָאֲדָמָה. וּמִנַּיִן שֶׁמִּתְכַּפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ. דִּכְתִיב: כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וְאָמַר (ויקרא יז, יד), כִּי הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר (ויקרא יז, יא). כְּשֶׁאָמַר וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ (שם א, ה), כְּלוֹמַר, יִזְרְקוּ הַדָּם שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ, עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִיא מִן הָאֲדָמָה כְּמוֹ הַגְּוִיָּה, וִיכַפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ. אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה. וְאוֹמֵר: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְגוֹ' (ישעיה סו, כד), אֵלּוּ הַכּוֹפְרִים בַּמָּקוֹם. וְהָאֵשׁ הַמּוּקָד עַל הַמִּזְבֵּחַ תָּמִיד, הוּא מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמַהוּ מִזְבֵּחַ. מ' מְחִלָּה, שֶׁמּוֹחֵל עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם. ז' זְכוּת, שֶׁמְּזַכֶּה אוֹתָם לָעוֹלָם הַבָּא. ב' בְּרָכָה, שֶׁמֵּבִיא לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם. ח' חַיִּים, שֶׁהֵן זוֹכִין לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. הָעוֹזֵב כָּל אֵלּוּ הַמְּחִילָה וְהַזְּכוּת וְהַבְּרָכָה וְהַחַיִּים וְהוֹלֵךְ וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שׁוֹרְפוֹ אִשּׁוֹ הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא (דברים ד, כד). כֵּיצַד הוּא קַנָּא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה (הושע ב, כב). כְּמוֹ שֶׁמְּקַנֵּא הַבַּעַל לְאִשָּׁה, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַנֵּא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְשׁוֹשׁ חָתָן עַל כַּלָּה וְגוֹ' (ישעיה סב, ה). הָעוֹזֵב כָּל אֵלּוּ, יִשְׂרְפֵהוּ אִשּׁוֹ הַגָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵּרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר (שם סו, כד). אֲבָל אִם חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, הָאֵשׁ הַמּוּקָד עַל הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר עָלָיו וִיכַפֵּר אִשּׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נְמוֹלִים בָּאִין בְּגַן עֵדֶן, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ בְּגַן עֵדֶן. וּמָה הַשֵּׁם וְהַחוֹתָם שֶׁשָּׁם בָּהֶם, הוּא שַׁדַּי. הַשִּׁי"ן שָׁם בָּאַף, וְהַדָּל"ת בַּיָּד, וְהַיּו"ד בַּמִּילָה. וּלְפִיכָךְ בְּעֵת שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוֹלֵךְ לְבֵית עוֹלָמוֹ, יֵשׁ מַלְאָךְ מְמֻנֶּה בְּגַן עֵדֶן, שֶׁלּוֹקֵחַ לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מָהוּל וּמְבִיאוֹ בְּגַן עֵדֶן. וְשֶׁאֵינָן נְמוֹלִין, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁנֵי אוֹתִיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן מִן הַשֵּׁם שֶׁהוּא שַׁדַּי, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם הַשִּׁי"ן מִן הָאַף, וְהַדָּל"ת מִן הַיָּד, וְלֹא יֵשׁ בָּהֶם הַיּו"ד מִן שַׁדַּי, הוּא לְשׁוֹן שֵׁד. כְּלוֹמַר, שֶׁהַשֵּׁד מוֹלִיךְ אוֹתוֹ לַגֵּיהִנֹּם. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מָהוּל וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה הוֹלֵךְ לִיכָּנֵס לְגַן עֵדֶן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה לַמַּלְאָךְ וּמוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ וְעוֹשֶׂה עָרְלָתוֹ כְּמוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מָהוּל מֵעוֹלָם, וְשֶׁלֹּא יָבֹא בְּגַן עֵדֶן אֶלָּא בְּגֵיהִנֹּם. וְדָבָר גָּדוֹל בְּרִית מִילָה, וַחֲבִיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכָל בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם, בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה בֵּין חַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְרֶמֶשׂ, כֻּלָּן מְפַחֲדִים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מָהוּל. וְכֵן תִּמְצָא בְּיוֹנָה, כִּי בְּיוֹם חֲמִישִׁי בָּרַח מִפְּנֵי אֱלֹהָיו. וְלָמָּה בָּרַח יוֹנָה. אֶלָּא פַּעַם רִאשׁוֹנָה שְׁלָחוֹ לְהָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל. פַּעַם שְׁנִיָּה שְׁלָחוֹ לִירוּשָׁלַיִם לְהַחֲרִיבָהּ, וְעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹב רַחֲמָיו וְנִחַם עַל הָרָעָה, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ נְבִיא הַשֶּׁקֶר. פַּעַם שְׁלִישִׁית שְׁלָחוֹ אֶל נִינְוֵה לְהַחֲרִיבָהּ. דָּן יוֹנָה דִּין בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְאָמַר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהַגּוֹיִם קְרוֹבֵי תְּשׁוּבָה הֵם, עַכְשָׁו יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ רֶגְזוֹ עַל יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁיִּשְׂרָאֵל קוֹרִין אוֹתִי נְבִיא שֶׁקֶר (וכו', ויקרא ח). וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְּדוֹלָה (יונה א, טז). מְלַמֵּד,

שֶׁהַיִּרְאָה גְּדוֹלָה מִן הַחָכְמָה וּמִן הַבִּינָה, כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָכְמָה וּבִינָה וְאֵין בּוֹ יִרְאָה, אֵינוֹ כְּלוּם. כִּי כֵן אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם (קהלת יב, יג).

שמיני

סימן א

וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע (קהלת ח, ה). מִי הָיָה. זֶה אַהֲרֹן שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים, וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלָיְלָה. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, שִׁמְרוּ אֲבֵלוּת שִׁבְעַת יָמִים עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ בָּכֶם. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת ה', שֶׁכָּךְ שָׁמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל, כִּבְיָכוֹל. וּמִנַּיִן שֶׁנִּתְאַבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ (בראשית ו, ו). וְאֵין עֶצֶב אֶלָּא אֵבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּהִי הַתְּשׁוּעָה בַּיּוֹם הַהוּא לְאֵבֶל עַל יִשְׂרָאֵל כִּי אָמַר הָעָם כִּי נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ (ש״ב יט, ג). וְכֵן עֶזְרָא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ בוֹכִין אִישׁ אֶל אָחִיו וְאִישׁ אֶל בְּנוֹ, לְכוּ אִכְלוּ מִשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ וְגוֹ' וְאַל תֵּעָצְבוּ כִּי חֶדְוַת ה' הִיא מָעֻזְּכֶם (נחמיה ח, י). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ (בראשית ז, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, כְּשֵׁם שֶׁנִּתְאַבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עוֹלָמוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל, אַף אַתֶּם שִׁמְרוּ אֶת יְמֵי הָאֵבֶל עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ בָּכֶם. הֱיוּ מְשַׁמְּרִים וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים עַל מָה מְשַׁמְּרִים. כְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע. וְעֵת וּמִשְׁפָּט יוֹדֵעַ לֵב חָכָם (קהלת ח, ה), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁכְּבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכְבוֹדִי (שמות כט, מג), מִתְקַדֵּשׁ אֲנִי שָׁם בִּמְכֻבָּדַי. וְהָיָה מֹשֶׁה מְשַׁמֵּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים. וְהָיָה מִתְיָרֵא לוֹמַר שֶׁמָּא מִדַּת הַדִּין פּוֹגַעַת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְדַּשׁ בְּכְבוֹדִי. וְלֹא עָשָׂה, אֶלָּא אָמַר לְאַהֲרֹן, שִׁמְרוּ אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים. אָמַר לוֹ: לָמָּה. אָמַר לוֹ: כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי כֵן צִוִּיתִי. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל וּבָא יוֹם הַשְּׁמִינִי, נִכְנְסוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא לְהַקְרִיב, פִּגְעָה בָּהֶן מִדַּת הַדִּין וְנִשְׂרְפוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמוּתוּ לִפְנֵי ה'. בָּא מֹשֶׁה וְאָמַר לְאַהֲרֹן, הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ. וַיֵּכֶן דִּבֶּר. בְּמִדְבַּר סִינַי, וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבוֹדִי. וְכֵן אָמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, הָעֵת שֶׁאָמַר לִי בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ, חָשַׁבְתִּי כִּי בִּי אוֹ בְךָ יִפְגַּע, וְעַכְשָׁו אֲנִי יוֹדֵעַ כִּי הֵם גְּדוֹלִים מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ. וַיִּדֹּם אַהֲרֹן, הָיָה לוֹ הַדָּבָר לְנֶחָמָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע.

סימן ב

וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ, וְלָרְשָׁעִים אַל תָּרִימוּ קָרֶן (תהלים עה, ה). מַהוּ אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. לָמָּה, לְפִי שֶׁהוּא מַזְכִּיר בִּמְחֹלַת הַמַּחֲנַיִם (שה"ש ז, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לָחוּל בַּמְּחֹלוֹת (שופטים כא, כא). לְפִי שֶׁאֵין הַשִּׂמְחָה מַמְתֶּנֶת לָאָדָם. לֹא כָל מִי שֶׁשָּׂמֵחַ הַיּוֹם שָׂמֵחַ לְמָחָר, וְלֹא כָל מִי שֶׁמְּצַר הַיּוֹם מֵיצֵר לְמָחָר, לְפִי שֶׁאֵין הַשִּׂמְחָה מַמְתֶּנֶת לָאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל (קהלת ב, ב). רְצוֹנְךָ לֵידַע, שֶׁהֲרֵי שִׂמְחָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִמְתִּינָה. אֵימָתַי, כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, הָיְתָה שִׂמְחָה גְּדוֹלָה לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי כְבוֹד ה' לְעוֹלָם, יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו (תהלים קד, לא). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד (בראשית א, לא). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנָאֶה וּמִשְׁתַּבֵּחַ בְּמַעֲשָׂיו מְאֹד, וְצִוָּה לָאָדָם הָרִאשׁוֹן מִצְוָה קַלָּה וְלֹא קַיָּמָהּ. מִיָּד נָתַן לוֹ אַפּוֹטְרוֹפִּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב (שם ג, יט). וְכִבְיָכוֹל לֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, וְאָמַר, לֹא בָּרָאתִי אֶת הַכֹּל אֶלָּא בִּשְׁבִיל אָדָם, וְעַכְשָׁו הוּא מֵת, מַה הֲנָאָה יֵשׁ לִי. וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. אַבְרָהָם כַּמָּה שָׂמֵחַ. נִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם וְנִתְגַּדֵּל, הָרַג כַּמָּה מְלָכִים, וְהִקְנָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְנָתַן לוֹ בֵּן בְּזִקְנָתוֹ וּמָל אוֹתוֹ וְגִדְּלוֹ, וְלַסּוֹף נֶאֱמַר לוֹ: קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ וְהַעֲלֵהוּ (בראשית כב, ב). וְעָשָׂה מַהֲלַךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי (בראשית כב, ד). חָזַר בְּיוֹם אֶחָד מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, וְקִבֵּר לְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ, וּבִקֵּשׁ מָקוֹם לִקְבוֹרוֹת וְלֹא מָצָא, עַד שֶׁקָּנָה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, וְאַחַר כָּךְ קִפְּצָה עָלָיו זִקְנָה. וּמָה אַבְרָהָם הַצַּדִּיק כָּךְ, הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. יִצְחָק לֹא הִמְתִּינָה שִׂמְחָתוֹ, נִמְלַט מִן הַחֶרֶב וּמִן אַנְשֵׁי גְּרָר, וְהוֹדִיעַ לָהֶם מִי הָיָה, וּבָאוּ הֵם אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וְגוֹ' (בראשית כו, כו), וְאָמְרוּ לוֹ: רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ (בראשית כו, כח). וְלֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, אֶלָּא וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וְתִכְהֶיָנָה עֵינָיו (בראשית כז, א). וּמַה יִּצְחָק שֶׁהָיָה עוֹלָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ. הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. יַעֲקֹב בְּכוֹרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בּוֹ בְּנִי בְּכֹרִי יִשְׂרָאֵל (שמות ד, כב), כַּמָּה שָׂמַח. רָאָה סֻלָּם וּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ, וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' וְגוֹ' (בראשית כח, יב-יג). הָלַךְ אֵצֶל לָבָן, בָּרַח מִפְּנֵי עֵשָׂו, וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמַר (הושע יב, יג). וְעָבַד בְּלָבָן עֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגוֹ' (בראשית לא, מא). וּלְבַסּוֹף הֶעֱשִׁיר וְהוֹלִיד בָּנִים, וְחָזַר וּפָנָע בְּעֵשָׂו וְנִצּוֹל מִמֶּנּוּ, וְשִׁלֵּם אֶת נִדְרוֹ. וְלֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, אֶלָּא וַתֵּצֵא דִינָהּ בַּת לֵאָה, וַיַּרְא אוֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר (שם לד, א-ב). וּבָאת לוֹ צָרַת יוֹסֵף וְנִמְכַּר לְעֶבֶד. וּמַה יַּעֲקֹב הַצַּדִּיק כָּךְ, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַבְדִּי אַתָּה

יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (ישעיה מט, ג), וְלֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ כְּתִיב: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. וּכְתִיב: לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל (קהלת ב, ב). יְהוֹשֻׁעַ כַּמָּה שָׁמַח הָרַג שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, וְהִנְחִיל לְיִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ וְחִלֵּק, וְנָתְנוּ לוֹ כְּתַף כָּל יִשְׂרָאֵל כָּל יָמָיו, וְאָמְרוּ לוֹ: כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת (יהושע א, יח), מַה שָּׁלְאָ זָכָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וְהִזְקִין וְמֵת בְּלֹא בָנִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. וְעַלִי הַכֹּהֵן כַּמָּה שָׂמַח שָׂמְחָה שְׂמֵחָה. הָיָה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל וְאַב בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֵלִי הַכֹּהֵן יוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא עַל מְזוּזַת הֵיכַל ה' (ש"א א, ט). וְעֵלִי הַכֹּהֵן, שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל. יוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא, שֶׁהָיָה מֶלֶךְ. עַל מְזוּזַת הֵיכַל ה', שֶׁהָיָה אַב בֵּית דִּין. וְלֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, אֶלָּא, וַיְהִי כְּהַזְכִּירוֹ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּפֹּל מֵעַל הַכִּסֵּא אֲחוֹרַנִּית בְּעַד יַד הַשַּׁעַר וַתִּשָּׁבֵר מַפְרַקְתּוֹ וַיָּמֹת (שם ד, יח). וּמֵתוּ שְׁנֵי בָנָיו חָפְנִי וּפִנְחָס. וּמָה עֵלִי הַצַּדִּיק כָּךְ, הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְאֵין אָנוּ מוֹצְאִין אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁרָאָתָה שְׂמָחוֹת לְרֹב כְּאֶלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲשֶׁת שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב (שמות ו, כג). שֶׁרָאָתָה בַּעֲלָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה וְנָבִיא, וּמֹשֶׁה אֲחִי בַּעֲלָהּ מֶלֶךְ וְנָבִיא, וּבָנֶיהָ סְגָנֵי כְּהֻנָּה, וְאָחִיהָ נָחְשׁוֹן רֹאשׁ לְכָל נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל. וְלֹא הִמְתִּינָה בְּשִׂמְחָתָהּ, אֶלָּא נִכְנְסוּ שְׁנֵי בָנֶיהָ לְהַקְרִיב קָרְבָּן, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וְתֹאכַל אוֹתָם. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר, לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל (קהלת ב, ב). מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד מִגְּדוֹלֵי בָּבֶל, שֶׁהָיָה מַשִּׂיא בְּנוֹ בָּרְבִיעִי שֶׁלּוֹ, וְעָשָׂה סְעוּדָה וּמִשְׁתֶּה לַחֲכָמִים. אָמַר לִבְנוֹ, עֲלֵה וַהֲבֵא לָנוּ חֲבִית יַיִן פְּלוֹנִי מִן הָעֲלִיָּה. עָלָה לָעֲלִיָּה וְהִכִּישׁוֹ נָחָשׁ בֵּין הֶחָבִיּוֹת וָמֵת. הִמְתִּין אָבִיו עִם הַמְסֻבִּין וְשָׁהָה וְלֹא בָא. אָמַר אָבִיו, אֶעֱלֶה וְאֶרְאֶה מַה בְּנִי עוֹשֶׂה. עָלָה אָבִיו וּמְצָאוֹ מֻשְׁלָךְ בֵּין הֶחָבִיּוֹת מֵת. מֶה עָשָׂה אוֹתוֹ חָסִיד, הִמְתִּין בְּעַצְמוֹ עַד שֶׁאָכְלוּ הָאוֹרְחִין וְשָׁתוּ כָּל צָרְכֵיהֶם. כֵּיוָן שֶׁגָּמְרוּ, אָמַר לָהֶם: לֹא לְבָרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים בְּאתֶם עַל בָּנִי, בֹּאוּ וּבָרְכוּ עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים. לֹא לְהַכְנִיס בְּנֵי לַחֻפָּה בָּאתֶם, בֹּאוּ וְהַכְנִיסוּ אוֹתוֹ לִקְבוּרָה. אָמְרוּ, עַל רַבִּי זַכַּאי דְּכָבוּל, וּפָתְחוּ עָלָיו, לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל, וּלְשִׂמְחָה מַה זּוֹ עוֹשָׂה (קהלת ב, ב).

סימן ג

וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח, שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' (תהלים צב, יג-יד). צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי (במדבר יז, כג). כָּל הָאֵילָנוֹת נוֹטְעִים אוֹתָם וְהֵם עוֹלִים לְעַצְמָם. אֲבָל הַתְּמָרָה הַזֹּאת, נוֹטְעִים אוֹתָהּ וּמַעֲלָה שְׂרָשִׁים מִכָּל צְדָדֶיהָ. כָּךְ הָיָה אַהֲרֹן, נָטַע וְעָשָׂה שָׂרָשִׁין, אֵלּוּ בָנָיו שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶלְעָזָר בְּנוֹ פִּנְחָס בְּנוֹ אֲבִישׁוּעַ בְּנוֹ (דה"א ו, לה), צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח (תהלים צב, יג). הֵיכָן

נָטַע אוֹתָם, שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' (תהלים צב, יד), וּמְפֻתָּח אוֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים שֶׁהָיָה מֹשֶׁה בַּסְּנֶה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֵךְ בְּשְׁלִיחוּתִי. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח (שמות ד, יג). כָּךְ יוֹם רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אוֹמֵר לְךָ לֵךְ, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח. חַיֶּיךָ, לְמָחָר אֲנִי פּוֹרֵעַ לְךָ, כְּשֶׁיֵּעָשֶׂה הַמִּשְׁכָּן, תְּהֵא סָבוּר בְּעַצְמְךָ שֶׁאַתָּה מְשַׁמֵּשׁ בְּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה, וַאֲנִי אוֹמֵר לְךָ, קְרָא לְאַהֲרֹן שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ. לְכָךְ נֶאֱמַר: קְרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו. אָמַר, יֵשׁ קְרִיאָה לְשֹׂבַע, וְיֵשׁ קְרִיאָה לְרָעֵב. לְשֹׂבַע מְנַיִן, וְקָרָאתִי אֶל הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אוֹתוֹ (יחזקאל לו, כט). לְרָעֵב מְנַיִן, כִּי קָרָא ה' לְרָעָב (מ"ב ח, א). יֵשׁ קְרִיאָה לִגְדֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְמַנּוֹתְךָ כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר לוֹ אַהֲרֹן, אַתָּה יָגַעְתָּ בַּמִּשְׁכָּן וַאֲנִי נַעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר לוֹ: חַיֶּיךָ, אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה נַעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל, כְּאִלּוּ אֲנִי נַעֲשֶׂה. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁשָּׂמַחְתָּ לִי בַּגְּדֻלָּה, כָּךְ אֲנִי שָׂמֵחַ בִּגְדֻלָּתְךָ. וְאֵימָתַי שָׂמַח לוֹ. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעַתָּה לֵךְ וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה (שמות ג, י). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָיָה הַדָּבָר שָׁמוּר לְךָ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, בִּי אֲדוֹנָי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח (שמות ד, יג), אַתָּה מַעֲבִיר עָלַי שֶׁאָחִי גָּדוֹל מִמֶּנִּי וַאֲנִי הוֹלֵךְ לְפַרְעֹה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ שֶׁאָמַרְתָּ כָּרְאוּי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמְּךָ, אֶלָּא אַף עַל פִּי כֵן, וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ (שמות ד, יד). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אוֹתוֹ הַלֵּב הַשָּׂמֵחַ בִּגְדֻלַּת אָחִיו, יִנָּתְנוּ אֲבָנִים טוֹבוֹת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לִבּוֹ (שמות כח, כט). לְפִיכָךְ כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים שֶׁהָיָה מֹשֶׁה עָסוּק בַּמִּשְׁכָּן, הוּא הָיָה זוֹרֵק אֶת הַדָּם וּמַקְטִיר אֶת הַחֲלָבִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתָּה סָבוּר שֶׁאַתָּה נַעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל, קְרָא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּ. לְפִיכָךְ, וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְגוֹ'. וְלָמָּה לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְגַדְּלוֹ בְּפִנֵּי הַזְּקֵנִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קְרָא לַזְּקֵנִים וּמְשַׁח אוֹתוֹ, וְהַגְדֻּלָּה אֶתֵּן לוֹ בְּפָנֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים: מֵעַצְמוֹ נַעֲשָׂה כֹּהֵן גָּדוֹל.

סימן ד

וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר. וְלָמָּה לֹא אָמַר לוֹ פַּר אֶלָּא עֵגֶל. לְפִי שֶׁעַל יְדֵי הָעֵגֶל נִתְפַּקְפְּקָה הַכְּהֻנָּה בְּיָדְךָ, וּבָעֵגֶל הִיא מִתְבַּסֶּסֶת בְּיָדְךָ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁלֹּא יְהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: יֵשׁ לָהֶם עֲוֹנוֹת מִמַּעֲשֵׂה הָעֵגֶל. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף הֵם יַקְרִיבוּ עֵגֶל. וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל, שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָהֶם עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה נִתְכַּפֵּר לָהֶם עַל יְדֵי קָרְבָּן. וְלָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מוֹחֶה עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁלֹּא בְּקָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי (ישעיה מג, כו).

סימן ה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל אַהֲרֹן יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. לְמָה הוּא מְצַוֶּה עַל הַיַּיִן. שֶׁכָּל הַשְּׁוֹתֶה יַיִן, חַבּוּרוֹת וּפְצָעִים וּבשֶׁת וְחֶרְפָּה בָּאוֹת עָלָיו. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹחַת, לְמִי אוֹי לְמִי אָבוֹי לְמִי מְדְיָנִים וְגוֹ', לַמְאַחֲרִים עַל הַיַּיִן, אֶל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם וְגוֹ', אַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ וּכְצִפְעוֹנִי יַפְרִישׁ, עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת, וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּלֶב יָם (משלי כג, כט-לד), וְכָל אוֹתוֹ עִנְיָן. לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי. עַל מִי הֵם אוֹמְרִים וַי, לְמִי שֶׁהוּא בְּעַל מְרִיבוֹת. וְעַל מִי הֵם מְשִׂיחִים לְמִי פְּצָעִים חִנָּם, לְמִי שֶׁיֵּשׁ בְּפָנָיו חַבּוּרוֹת וְעַל מִי שֶׁעֵינָיו עֲכוּרוֹת וַאֲדֻמּוֹת וּשְׁחוֹרוֹת מִן הַיַּיִן, לַמְאַחֲרִים עַל הַיַּיִן. אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם, אַחֲרִיתוֹ דָּם. דָּם נָאֶה מִבַּחוּץ וְרַע מִבִּפְנִים, וְלֹא תֹאמַר שֶׁהוּא יָפֶה מִבִּפְנִים כְּשֵׁם שֶׁהוּא מִבַּחוּץ. כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ, בַּכִּיס כְּתִיב. הַשִּׁכּוֹר נוֹתֵן עֵינוֹ בַּכּוֹס לִשְׁתּוֹת, וְהַחֲנָנִי נוֹתֵן עֵינוֹ בַּכִּיס. כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ. רוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ שׁוֹתֶה, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: מְזֹג לִי וַאֲנִי שׁוֹתֶה, וּמִתְלַכְלֵךְ בִּרְעִי וּבְמֵימֵי רַגְלַיִם. יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים. סוֹפוֹ לְמִכֹּר כָּל חֶפְצֵי בֵּיתוֹ וְאֶת כָּל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ, וְאֵין לוֹ לֹא בֶּגֶד וְלֹא תַּשְׁמִישֵׁי הַבַּיִת וְלֹא כְּלוּם וְהַבַּיִת רֵיקָה מִן הַכֹּל. יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים, סוֹף שֶׁהוּא מַתִּיר אֶת הָעֲבֵרוֹת וְעוֹשֶׂה אוֹתָם הֶפְקֵר כְּמִישׁוֹר. מֵשִׂיחַ עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק וּמְנַבֵּל אֶת פִּיו, וְאוֹמֵר דְּבָרִים רָעִים בַּשִּׂכְרוּת וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ, לְפִי שֶׁנִּטַּלְטְלָה דַּעְתּוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַהוּ אוֹמֵר וּמַהוּ עוֹשֶׂה. וְאַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ, אַחֲרִית הַיַּיִן יִשָּׁךְ כְּנָחָשׁ. שֶׁאִם נָחָשׁ נוֹשֵׁךְ אָדָם, אֵינוֹ מַרְגִּישׁ לְשָׁעָה וּמְהַלֵּךְ לְבֵיתוֹ, וְהַמַּכָּה מִתְחַלְחֶלֶת בּוֹ. כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ, וַדַּאי כְּנָחָשׁ. מָה הַנָּחָשׁ נִתְקַלְקְלָה אַדְמָה בַּעֲבוּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ (בראשית ג, יז), כָּךְ הַיַּיִן, נִתְקַלְקֵל כְּנַעַן בַּעֲבוּרוֹ, שֶׁהוּא שְׁלִישֵׁי שֶׁל עוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, ט): וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו וְאַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ. עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת. רְאֵה מָה הַיַּיִן גּוֹרֵם לְמִי שֶׁהוּא שׁוֹתֶה, עֵינָיו יִרְאוּ זָרוֹת, לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֵל זָר (תהלים פא, י). הַיַּיִן גּוֹרֵם לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ (ישעיה כח, ז). מַה תָּעוּ. אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקוּמוּ לְצַחֵק (שמות לב, ו). מִתּוֹךְ הַיַּיִן אָמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת. שֶׁגּוֹרֵם לְאַרְבָּעָה דְּבָרִים, עֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת, שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלָשׁוֹן הָרַע. רְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה הַיַּיִן. אַף כִּי הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר (חבקוק ב, ה). וּכְתִיב: זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ (משלי כא, כד). וְאֵין זֵד אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּעֲרַת זֵדִים אֲרוּרִים הַשּׁוֹגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ (תהלים קיט, כא). וְאֵין זֵד אֶלָּא גִּלּוּי עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: זֵדִים קָמוּ עָלַי (תהלים פו, יד). וְאוֹמֵר: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ (תהלים יט, יד). הִשָּׁמֵר מִן הַיַּיִן, אַתָּה שׁוֹתֶה וְשׁוֹנֶה וְרוֹאֶה כָּל הָעוֹלָם כִּסְפִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּלֶב יָם וּכְשֹׁכֵב בְּרֹאשׁ חֶבֶל (משלי כג, לד). כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב, מַכִּין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִכּוּנִי בַל חָלִיתִי הָלָמוּנִי בַל יָדָעְתִּי (משלי כג, לה). וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ וּמְגַלֶּה

עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר וּמְבַקְּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מָתַי אָקִיץ אוֹסִיף אֲבַקְּשֶׁנּוּ עוֹד (שם). רְאֵה מָה אַחֲרִית רָעָה שֶׁל כָּל שׁוֹתֵי יַיִן. יְשַׁעְיָה אָמַר, הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַּנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם (ישעיה ה, יא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְכָךְ הַיַּיִן גּוֹרֵם, בְּדִין הוּא שֶׁאֲצַוֶּה אֶת הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ שׁוֹתִין יַיִן וּמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי. הֱוֵי, יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. שְׁלֹמֹה אָמַר, אַל תְּהִי בְּסוֹבְאֵי יַיִן (משלי כג, כ), אַל תִּגְרֹם לְעַצְמְךָ לִשְׁתּוֹת שִׁבְעִים, וְתִרְאֶה פְּנֵי שִׁבְעִים וְתָבֹא לִידֵי מִיתָה. יַיִן עוֹלֶה לְמָנִין שִׁבְעִים. וְלֹא תִּרְאֶה שִׁבְעִים, סַנְהֶדְרִין, וְתִגְרֹם לְעַצְמְךָ מִיתָה. רְאֵה מַה כְּתִיב: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ וְגוֹ', וְתָפְשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְגוֹ', וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְגוֹ' וְהַדִּין נַעֲשָׂה בּוֹ. וּרְגָמוּהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בָּאֲבָנִים וָמֵת (דברים כא, יח-כ). לָמָּה, שֶׁהוּא זוֹלֵל וְסוֹבֵא. וּשְׁלֹמֹה אָמַר, אֶל תְּהִי בְּסוֹבְאֵי יַיִן בְּזוֹלְלֵי בָּשָׂר (משלי כג, כ), שֶׁלֹּא תִּגְרֹם לְעַצְמְךָ סְקִילָה, חֲמוּרָה שֶׁבַּמִּיתוֹת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בְּרַבִּי שָׁלוֹם, בְּלָשׁוֹן עִבְרִי שְׁמוֹ יַיִן, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי חֲמַר. בַּגִּימַטְרִיָּא מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, כְּנֶגֶד אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם. הַיַּיִן נִכְנַס בְּכָל אֵבֶר וְאֵבֶר וְהַגּוּף מִתְרַשֵּׁל וְהַדַּעַת מִטֵּלְטֶלֶת. נִכְנַס הַיַּיִן וְהַדַּעַת יוֹצֵאת. וְכָךְ שָׁנָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַקַּפָּר, נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד. נִכְנַס הַיַּיִן שֶׁהוּא שִׁבְעִים וְיָצָא סוֹד שֶׁהוּא שִׁבְעִים. לְכָךְ נִצְטַוּוּ כֹּהֲן גָּדוֹל שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה יַיִן בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטַּלְטֵל דַּעְתּוֹ, אֶלָּא מְשַׁמֵּר הַתּוֹרָה וּמְשַׁמֵּר הַדַּעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא נִמְצָא בִּשְׂפָתָיו (מלאכי ב, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְגוֹ' (מלאכי ב, ז). לְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה עַל אַהֲרֹן, יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ. וְלֹא תִּהְיֶה סָבוּר, שֶׁמָּא לְשָׁעָבַר תְּחִלָּה צִוִּיתִי אֶתְכֶם כְּשֶׁבְּיִת הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאַתֶּם מְשַׁמְּשִׁים בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. אֶלָּא אַף לְעוֹלָם שִׁמְרוּ עַצְמְכֶם מִן הַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתֵיכֶם (ויקרא י, ט). לְפִיכָךְ שִׁמְרוּ עַצְמְכֶם מִן הַיַּיִן, שֶׁהוּא סְמַן קְלָלָה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בְּנֹחַ, וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל (בראשית ט, כא). נִכְנַס חָם וְרָאָה עֶרְוָתוֹ. מָה אָמַר לוֹ: קְלֵל אֶת בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן (בראשית ט, כה). לְפִיכָךְ, יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, עֶשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים לֹא גָּלוּ אֶלָּא מִתּוֹךְ הַיַּיִן. רְאֵה מַהוּ אוֹמֵר, הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן וְהַבֹּטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל (עמוס ו, א). הַשַּׁאֲנַנִּים בַּצִּיּוֹן, שֶׁהֵן הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג בְּשַׁלְוָה. הַבּוֹטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן, שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין לָבֶטַח בְּסַבַּסְטִיָּה וְשׁוֹתִין וּמִשְׁתַּכְּרִין. נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל. כֵּיצַד, אֻמּוֹת הָעוֹלָם יוֹשְׁבִין וּמְסִיחִין וְאוֹמְרִים: מִי גִּבּוֹר בְּיִשְׂרָאֵל. וְהֵם אוֹמְרִים: שִׁמְשׁוֹן. וְחוֹזְרִים וְאוֹמְרִים: מִי גִּבּוֹר בַּגּוֹיִם. וְהֵם אוֹמְרִים: גָּלְיָת, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וְזֶרֶת (ש״א יז, ד). הֱוֵי, נְקוּבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְחוֹזְרִים וְאוֹמְרִים: מִי עָשִׁיר בָּאֻמּוֹת. וְהֵם אוֹמְרִים: אַדְרְיָנוּס. וּמִי עָשִׁיר בְּיִשְׂרָאֵל. וְהֵם אוֹמְרִים: שְׁלֹמֹה. וּמַסְכִּימִין אֵלּוּ

וְאֵלּוּ וְאוֹמְרִים: שְׁלֹמֹה עָשִׁיר, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם כָּאֲבָנִים (מ״א י, כז). בֹּא וּרְאֵה, כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט הָיָה לוֹ מְיוּמָס בִּפְנֵי עַצְמוֹ. כֵּיוָן שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לָצֵאת לִמְיוּמָס שֶׁלּוֹ, הָיָה נוֹטֵל עֶדְרוֹ עִמּוֹ כְּדֵי לִהְיוֹת אֹכֶל מִצֹּאנוֹ פִּטּוּמִין. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק, הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ וְלֹא נֶחְלוּ עַל שֵׁבֶר יוֹסֵף, לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים (עמוס ו, ד-ז). לָמָּה, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ לְהוּטִין אַחַר הַיַּיִן. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְהִיר לְאַהֲרֹן, יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁאֵינוֹ לָהוּט אַחַר הַיַּיִן. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בִּבְנֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב, שֶׁצִּוָּה אוֹתָם אֲבִיהֶם, אַל תִּשְׁתּוּ יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד עוֹלָם. וּמָה רָאָה לוֹמַר, אַל תִּשְׁתּוּ יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם. אֶלָּא שֶׁשָּׁמַע לְיִרְמְיָה שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא עַל חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. הִתְחִיל מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו, מֵעַכְשָׁו, אַל תִּשְׁתּוּ יַיִן, וּבַיִת לֹא תִבְנוּ וְזֶרַע לֹא תִזְרָעוּ וְכֶרֶם לֹא תִטָּעוּ כִּי בָּאֹהָלִים תֵּשְׁבוּ כָּל יְמֵיכֶם (ירמיה לה, ו-ז). וְהָיוּ מִתְאַבְּלִים מֵעַכְשָׁו וְשָׁמְרוּ מִצְוַת אֲבִיהֶם. וְכֵיוָן שֶׁהָיָה יִרְמְיָה מִתְנַבֵּא לְיִשְׂרָאֵל לוֹמַר לָהֶם עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִרְמְיָה, אַתָּה אוֹמֵר לָהֶם עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְאֵינָם עוֹשִׂים. בָּנָיו שֶׁל יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב מִצָּוָה קַלָּה צִוָּה אוֹתָם אֲבִיהֶם וְהֵם מְשַׁמְּרִים אוֹתָהּ, וַאֲנִי אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְאֵינָם עוֹשִׂים, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּקַם אֶת דִּבְרֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב אֲשֶׁר צִוָּה אֶת בָּנָיו לְבִלְתִּי שְׁתוֹת יַיִן וְלֹא שָׁתוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה (ירמיה לה, יד), וַאֲנִי דִּבַּרְתִּי לָהֶם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ. מַה כְּתִיב שָׁם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִרְמְיָה, לֵךְ אֱמֹר לָהֶם, חַיֵּיכֶם, בִּשְׁבִיל שֶׁשִּׁמַּרְתֶּם אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת, שֶׁאֵין מִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם פּוֹסֶקֶת מִלִּפְנַי לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה', לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן רֵכָב עוֹמֵד לְפָנַי כָּל הַיָּמִים (ירמיה לה, יט). לְפִיכָךְ הוּא מַזְהִירָן עַל הַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. אָמַר יְשַׁעְיָה, צָוְחָה עַל הַיַּיִן בַּחוּצוֹת, עָרְבָה כָּל שִׂמְחָה (ישעיה כד, יא). מַהוּ עָרְבָה כָּל שִׂמְחָה. חָשְׁכָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר (בראשית א, ה). שַׁבַּת מְשׁוֹשׁ הָאָרֶץ (ישעיה כד, יא), שְׁבָתָה צִיּוֹן שֶׁכָּתוּב בָּהּ, יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ (תהלים מח, ג). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַיַּיִן סִימַן קְלָלָה לָעוֹלָם. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עָסִיס, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיַן יֵצֵא מִבֵּית ה' וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים (יואל ד, יח).

סימן ו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵיהֶם, זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ, רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם (חבקוק ג, ו). מַהוּ עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ. בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, עָמַד וּמָדַד אֶת הָאָרֶץ וְנָתַן הַתּוֹרָה בַּמִּדְבָּר בְּפַרְהֶסְיָא. לְכָךְ כָּתוּב, עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ, שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְמִדַּת מֵימָיו,

כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם (ישעיה מ, יב). וְכֵיוָן שֶׁלֹּא קִבְּלוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אֶת הַתּוֹרָה, כְּבָר הָיָה הָעוֹלָם חוֹזֵר לְמִדִּידַת מֵימָיו אֲלוּלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְאָמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה (שמות כד, ז). וְכֵיוָן שֶׁקִּבְּלוּהָ, שָׁקַט הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקְטָה (תהלים עו, ט). וּמִשָּׁם נָטְלוּ הַגּוֹיִם אַפּוֹפְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם. רַבִּי תַּנְחוּמָא בֶּן חֲנִילַאי אָמַר, הִתִּיר לָהֶם אֶת הָאִסּוּרִים וְאֶת הַשְּׁקָצִים וְאֶת הָרְמָשִׂים. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְרוֹפֵא שֶׁהָלַךְ לְבַקֵּר שְׁנֵי חוֹלִים, רָאָה אֶחָד מֵהֶם שֶׁהָיָה בְּסַכָּנָה, אָמַר לְבָנֵי בֵיתוֹ, תְּנוּ לוֹ כָּל מַאֲכָל שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ. רָאָה הָאֶחָד שֶׁעָתִיד לְחָיוֹת. אָמַר לָהֶם: כָּךְ וְכָךְ מַאֲכָל יֹאכַל וְכָךְ וְכָךְ לֹא יֹאכַל. אָמְרוּ לְרוֹפֵא, מַה זֶּה. לָזֶה אַתָּה אוֹמֵר יֹאכַל כָּל מַאֲכָל שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ, וְלָאַחֵר אָמַרְתָּ לֹא יֹאכַל כָּךְ וְכָךְ. אָמַר לָהֶם הָרוֹפֵא, לָזֶה שֶׁהוּא לְחַיִּים, אָמַרְתִּי לוֹ זֶה אֶכֶל וְזֶה לֹא תֹאכַל. אֲבָל אוֹתוֹ שֶׁהוּא לְמִיתָה, אָמַרְתִּי לָהֶם, כָּל מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ תְּנוּ לוֹ, שֶׁאֵינוֹ לְחַיִּים. וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִתִּיר לַגּוֹיִם הַשְּׁקָצִים וְהָרְמָשִׂים. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְחַיִּים, אָמַר לָהֶם: וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי, אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם, אֶת זֶה תֹּאכְלוּ, וְאֶת זֶה לֹא תֹאכֵלוּ, לֹא תִּטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם. לָמָּה, שֶׁהֵם לְחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם. הֱוֵי, עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ, רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִתְקַשָּׁה מֹשֶׁה, וְהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכוּ'.

סימן ז

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת יֵשׁ בָּעוֹלָם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת הֵן, אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישׁוֹן וּתְאוֹ וְזֶמֶר (דברים יד, ה), שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים (דברים יד, ד). יוֹתֵר מֵאֵלֶּה אֵין בָּעוֹלָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הִזָּהֲרוּ עַצְמְכֶם שֶׁלֹּא לְשַׁקֵּץ אֶת עַצְמְכֶם בִּבְהֵמָה טְמֵאָה וּבְשֶׁרֶץ טָמֵא. כָּךְ אָמַר דָּוִד, הָאֵל תְּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת ה' צְרוּפָה (תהלים יח, לא), בְּשָׁבִיל לְצָרֵף בְּרִיּוֹתָיו. אָמַר לוֹ: רַבִּי, מָה אִכְפַּת לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיֹּאכְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּלֹא שְׁחִיטָה, שֶׁיְּהֵא יִשְׂרָאֵל נוֹחֵר וְאוֹכֵל וְשׁוֹחֵט מִן הַצַּוָּאר מִן הַיֶּרֶךְ. תֵּדַע, שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה הַשְּׁחִיטָה הַזּוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְצָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי לֶעָתִיד לָבֹא עוֹשֶׂה סְעוּדָה לַצַּדִּיקִים מִן הַבְּהֵמָה וְלִוְיָתָן וְאֵין שָׁם שְׁחִיטָה. תֵּדַע לְךָ, לִוְיָתָן בְּרִיָּה מְשֻׁנָּה הוּא, וְהַמַּלְאָכִים יָגוּרוּ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: מְשֹׁתְתוֹ יָגוּרוּ אֲלִים (איוב מא, יז). וְאִם הֵם זוֹרְקִין עָלָיו כַּמָּה רְמָחִים שֶׁל בַּרְזֶל, כְּתֶבֶן הוּא חוֹשְׁבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יַחְשֹׁב לְתֶבֶן בַּרְזֶל (איוב מא, יט). וְכֵן בְּהֵמוֹת שָׁדַי קָשֶׁה, שֶׁהוּא רוֹבֵץ עַל אֶלֶף הָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלֶף (תהלים נ, י). וְהֵיכָן הֵן נִשְׁחָטִין. אֶלָּא זֶה לָזֶה מְזַדְּוְגִין שְׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶחָד בָּאֶחָד יִגָּשׁוּ (איוב מא, ח). בְּהֵמוֹת יִגַּשׁ בַּלְוְיָתָן וְאוֹחֵז בְּקַרְנָיו וּבוֹקֵעַ. וְלִוְיָתָן הֵפֶךְ יִהְיֶה

מִיתָתוֹ, שֶׁמַּכֶּה אוֹתוֹ בְּזָנָבוֹ וְהוֹרְגוֹ, וְהַצַּדִּיקִים הוֹלְכִין וְנוֹטְלִין מָנוֹת מָנוֹת. מִכָּאן שְׁחִיטָה. אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְבַדֵּק וּלְצָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל.

סימן ח

זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֱלֹהַי חָפָצְתִּי, וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי (תהלים מ, ט). אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּכָל אֵבֶר וְאֵבֶר שֶׁבָּכֶם, נָתַן מִצְוָה, שֶׁמַּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵיבָרִים בָּאָדָם. וּלְכָךְ אָנוּ אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים, חֲלוּלִים חֲלוּלִים. חֲלוּלִים חֲלוּלִים בַּגִּימַטְרִיָּא מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה. הֱוֵי, כְּמִנְיַן אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם. בָּרֹאשׁ, לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם (ויקרא יט, כז). בַּבָּשָׂר, וְשֶׂרֶט לַנֶּפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם (ויקרא יט, כח). וְעוֹד מִצְוַת מִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם (בראשית יז, יא). וְעוֹד שֶׁחָתַם שְׁמוֹ שֶׁהוּא שַׁדַּי בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. הַשִּׁי"ן בָּאַפִּין, וְהַדָּלֶ"ת בַּיָּד, וְהַיּו"ד בַּמִּילָה. הַשִּׁי"ן בָּאַפִּים, שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ וְלֹא יֵהָנוּ מִגֶּזֶל. וְהַדָּלֶ"ת בַּיָּד, שֶׁיְּהֵא מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁל אָדָם בְּכַשְׁרוּת וְלֹא בְּגֶזֶל. הַיּו"ד בַּמִּילָה, שֶׁלֹּא יֶחְטָא אָדָם וְכוּ'.

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִתְקַשּׁוּ לְמֹשֶׁה, וְהֶרְאָם לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאֶצְבַּע. וְאֵלּוּ הֵן, מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, וְהַיְּרֵחַ, וְהַשְּׁקָצִים. מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה כֵּיצַד הָיְתָה. שִׁבְשִׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה לוֹ בָּהָר הֵיאַךְ יַעֲשֶׂה אֶת הַמְּשְׁכָּן. כֵּיוָן שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, נִתְקַשָּׁה בָּהּ מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲרֵי אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְפָנֶיךָ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֶרְאָה לוֹ אֵשׁ לְבָנָה וְאֵשׁ אֲדֻמָּה וְאֵשׁ שְׁחוֹרָה אֵשׁ יְרוּקָה, וְעָשָׂה מֵהֶן אֶת הַמְּנוֹרָה, גְּבִיעֶיהָ כַּפְתּוֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ וְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ עֲשֵׂה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה (במדבר ח, ד). מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶצְבַּע אֶת הַמְּנוֹרָה, וְאַף עַל פִּי כֵן נִתְקַשָּׁה בָּהּ הַרְבֵּה מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹתוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָקְקָהּ עַל כַּף יָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ: וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם (שמות כה, מ), כְּשֵׁם שֶׁחָקַקְתִּיהָ עַל כַּף יָדְךָ. וְאַף עַל פִּי כֵן נִתְקַשָּׁה בָּהּ מֹשֶׁה וְאָמַר, מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה (שמות כה, לא). כְּלוֹמַר, מַה קָּשֶׁה לַעֲשׂוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַשְׁלֵךְ אֶת הַזָּהָב לְאֵשׁ וְהַמְּנוֹרָה תֵּעָשֶׂה מֵאֵלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה. כְּתִיב תֵּעָשֶׂה, מֵעַצְמָהּ תֵּעָשֶׂה. מְלַמֵּד, שֶׁנִּתְקַשָּׁה לוֹ הַמְּנוֹרָה, וְהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶצְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר זֶה. הֵיזֵרַח מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם (שם יב, א-ב). אָמַר לוֹ בְּחַדֵּשׁ נִיסָן, כָּזֶה וְכָזֶה תִּרְאֶה וְקִדֵּשׁ. מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶצְבַּע. הַשְׁרָצִים מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ. תָּפַשׂ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּלִי מִין וְמִין וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה, וְאָמַר לוֹ: זֶה אֱכֹל וְזֶה לֹא תֹאכַל, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת

הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ, וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ. וְאִם תְּמַהּ אַתָּה עַל הַדָּבָר, עַל שֶׁהֶעֱבִירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵי מֹשֶׁה, כָּךְ הֶעֱבִירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן כָּל בְּרִיּוֹת שֶׁבָּרָא. וְאָמַר לוֹ: מַה שְׁמוֹ שֶׁל זֶה. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: שׁוֹר. מַה שְׁמוֹ שֶׁל זֶה. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: גָּמָל וְכֵן חֲמוֹר. וְכֵן כָּל דָּבָר וְדָבָר. וּמִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ וְגוֹ' (בראשית ב, יט). לְאַחַר שֶׁקְּרָא לְכֻלָּן שֵׁמוֹת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַאֲנִי מַה שְׁמִי. אָמַר לוֹ: ה'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲנִי ה' הוּא שְׁמִי (ישעיה מב, ח). הוּא שְׁמִי, שֶׁקְּרָא לִי אָדָם הָרִאשׁוֹן. הוּא שְׁמִי, שֶׁהִתְנֵיתִי בֵּינִי לְבֵין בְּרִיּוֹתַי. וּמָה אִם אָדָם הָרִאשׁוֹן, הֶעֱבִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל הַבְּרִיּוֹת לְפָנָיו. מֹשֶׁה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ שֶׁיַּזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל עַל הַטְּהוֹרוֹת וְעַל הַטְּמֵאוֹת, אַתָּה תְּמַהּ שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן, שֶׁכָּתוּב, וְזֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ, שֶׁאָמַר לוֹ: הַזְהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דְּבָרִים טְמֵאִים. שֶׁלֹּא יַטְעֶךָּ יִצְרְךָ לוֹמַר, שֶׁכָּל דְּבָרִים טוֹבִים אָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל מַה שֶּׁאָסַרְתִּי לְךָ, הִתְּרְתִּי לְךָ כְּנֶגְדּוֹ. כֵּיצַד, אָסַרְתִּי לְךָ דַּם נְדָּה, הִתַּרְתִּי לְךָ דַּם בְּתוּלִים. אָסַרְתִּי לְךָ אֶת הַדָּם, הִתַּרְתִּי לְךָ אֶת הַכָּבֵד שֶׁכֻּלּוֹ דָּם. אָסַרְתִּי לְךָ אֶת הַחֲזִיר, הִתַּרְתִּי לְךָ אֶת הַדָּג שֶׁשְּׁמוֹ שִׁבּוּטָא, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לַחֲזִיר. אָסַרְתִּי לְךָ אֵשֶׁת אִישׁ, הִתַּרְתִּי לְךָ גְּרוּשַׁת אִישׁ. אָסַרְתִּי לְךָ נָכְרִית, הִתַּרְתִּי לְךָ אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר. אָסַרְתִּי לְךָ אֵשֶׁת אָח, הִתַּרְתִּי לְךָ יְבָמָה לְאַחַר מִיתָתוֹ בְּלֹא בָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ (דברים כה, ה). אָסַרְתִּי לְךָ כִּלְאַיִם, הִתַּרְתִּי לְךָ סְדִין בְּצִיצִית. אָסַרְתִּי לְךָ חֵלֶב בְּהֵמָה, הִתַּרְתִּי לְךָ חֵלֶב חַיָּה. אָמַר רַבִּי בִּיסְנָא בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא, כָּל מַה שֶּׁאָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּבְּהֵמָה, הִתִּיר בַּחַיָּה. וְכָל מַה שֶּׁאָסַר בַּחַיָּה, הִתִּיר בָּעוֹף. וְאֶת שֶׁאָסַר בָּעוֹף, הִתִּיר בַּדָּג. כֵּיצַד, אָסַר חֵלֶב בַּבְּהֵמָה, הִתִּיר חֵלֶב חַיָּה. אָסַר גִּיד הַנָּשֶׁה בַּחַיָּה, וְהִתִּיר אוֹתָהּ בָּעוֹף. אָסַר בָּעוֹף הַדָּם, הִתִּיר אוֹתוֹ בַּדָּג. וְכָל כָּךְ לָמָּה. כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן שָׂכָר טוֹב לְיִשְׂרָאֵל שֶׁמְּשַׁמְּרִין אֶת הַמִּצְוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: הָאֵל תְּמִים דַּרְכּוֹ (תהלים יח, לא), שֶׁכָּל דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּמִימוּת הֵן. וְכִי מָה אִכְפַּת לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בֵּין שֶׁשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וְאוֹכֵל אוֹ אִם נוֹחֵר וְאוֹכֵל. כְּלוּם אַתָּה מוֹעִילוֹ אוֹ כְּלוּם אַתָּה מַזִּיקוֹ. אוֹ מָה אִכְפַּת לוֹ, בֵּין אוֹכֵל טְהוֹרוֹת לְאוֹכֵל נְבֵלוֹת. אָמַר שְׁלֹמֹה, אִם חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָךְ וְגוֹ' (משלי ט, יב). הָא לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצָרֵף בָּהֶן אֶת הַבְּרִיּוֹת וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אִמְרַת ה' צְרוּפָה (תהלים יח, לא). לָמָּה, שֶׁיִּהְא מָגֵן עָלֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: מָגֵן הוּא לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ (תהלים יח, לא). הֱוֵי אוֹמֵר, זֹאת הַחַיָּה וְגוֹ'.

אָמַר אִיּוֹב, מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא לֹא אֶחָד (איוב יד, ד). כְּשֶׁהִתִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַשּׁוֹר וְאָסַר אֶת הַגָּמָל, מִי יוֹכַל לְטַהֵר אוֹ לְטַמֵּא אֶלָּא הוּא. מִי עָשָׂה כֵן. מִי גָּזַר כֵּן. לֹא אֶחָד. לֹא יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. בֹּא וּרְאֵה, מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם הָיָה הַכֹּל מֻתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּיֶרֶק

עֲשֵׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל (בראשית ט, ג). וְאוֹמֵר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב (בראשית א, לא). וּמֵעֵת שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי, הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, לִתֵּן לָהֶם שָׂכָר טוֹב. אִם כֵּן, לָמָּה לֹא צִוָּה לָאָדָם הָרִאשׁוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָדָם הָרִאשׁוֹן מִצְוָה קַלָּה צִוִּיתִי אוֹתוֹ וְעָבַר עָלֶיהָ, וְכָל הַמִּצְוֹת הַלָּלוּ הֵיאַךְ יָכֹל לְקַיֵּם אוֹתָם. בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּצְטַוָּה, בּוֹ בַּיּוֹם עָבַר עָלֶיהָ וְלֹא הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד בַּצִּוּוּי שָׁעָה אַחַת. כֵּיצַד בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאָדָם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פְּדָיָה, בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה, עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָאָדָם. בַּשְּׁנִיָּה, נִמְלַךְ בְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְאָמַר, נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ (בראשית א, כו). בַּשְּׁלִישִׁית, כִּנֵּס עֲפָרוֹ. בָּרְבִיעִית, גִּבָּלוֹ. בַּחֲמִישִׁית רִקְמוֹ. בַּשִּׁשִּׁית, הֶעֱמִידוֹ גֹּלֶם. בַּשְּׁבִיעִית, נָפַח בּוֹ נְשָׁמָה. בַּשְּׁמִינִית, הִכְנִיסוֹ לְגַן עֵדֶן. בַּתְּשִׁיעִית, צִוָּהוּ זֶה אֶכֹל וְזֶה לֹא תֹאכַל. בָּעֲשִׂירִית, עָבַר עַל צִוּוּי. בָּאַחַת עֶשְׂרֵה, נִדּוֹן. בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, נִתְגָּרֵשׁ מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם (שם ג, כד). הֲוֵי, שֶׁלֹּא עָמַד בַּצִּוּוּי שָׁעָה אַחַת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פְּדָיָה, מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁאַתָּה לֹא יָכֹל לַעֲמֹד בְּנִסְיוֹנְךָ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, וְהֵרֵי בָּנֶיךָ מְשַׁמְּרִין כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם וְעוֹמְדִין בָּהֶן. אֶחָד מֵהֶם עוֹמֵד וְנוֹטֵעַ מְעַדֵּר מְנַכֵּשׁ מְזַמֵּר שׁוֹרֶה וּמַשְׁקֶה, וְרוֹאֶה פֵּרוֹת נְטִיעוֹתָיו מְבַכְּרוֹת וְקוֹפֵץ יָדוֹ וְאֵינוֹ טוֹעֵם מֵהֶם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם וְגוֹ' (ויקרא יט, כג). וְאָדָם הָרִאשׁוֹן נֶאֱמַר לוֹ: מִזֶּה אֶכֹל וּמִזֶּה לֹא תֹאכַל, וְלֹא יָכֹל לַעֲמֹד בְּצִוּוּיוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל (בראשית ג, ו). וּבָנֶיךָ נִצְטַוּוּ, אֶת זֶה תֹּאכְלוּ וְאֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ. וּבְיוֹתֵר כְּשֶׁיָּבֹא אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לִיקַּח בְּהֵמָה שֶׁה אוֹ עֵז אוֹ כֶּבֶשׂ, שׁוֹחֵט וּמַפְשִׁיט וּמַכְנִיס יָדוֹ וּבוֹדֵק הֲרֵיאָה וְנִמְצָא טְרֵפָה, מַנִּיחוֹ וְאֵינוֹ אָכְלוֹ. הֲוֵי אוֹמֵר, אִמְרַת ה' צְרוּפָה וְגוֹ' (תהלים יח, לא). לְפִיכָךְ לֹא נִצְטַוָּה אָדָם הָרִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁגָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו, שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לִשְׁמֹר מִצְוֹת הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי מִצְוָה אַחַת נִצְטַוָּה וְלֹא עָמַד בָּהּ. אֲבָל יִשְׂרָאֵל, כַּמָּה מִצְוֹת נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהֵם מְשַׁמְּרִין. לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְאָמַר לָהֶם: אֶת זֶה תֹּאכְלוּ, וְאֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ, אֶת הַגָּמָל וְאֶת הָאַרְנֶבֶת וְאֶת הַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר. דָּבָר אַחֵר, אֶת הַגָּמָל, זֶה בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֵּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ וְגוֹ' (תהלים קלז, ח). אֶת הָאַרְנֶבֶת, זוֹ מָדַי, שֶׁעָשְׂתָה אֶת יִשְׂרָאֵל פֵּאָה וְהֶפְקֵר, לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל וְגוֹ'. וְכֵן הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל תַּלְמַי הַמֶּלֶךְ שְׁמָהּ אַרְנֶבֶת. אֶת הַשָּׁפָן, זוֹ יָוָן, שֶׁהִשְׁפִּילָה אֶת הַתּוֹרָה מִפִּי הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' אֱלֹהִים וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב וְגוֹ' (עמוס ח, יא). וּכְתִיב: וְנָעוּ מַיִם עַד יָם וְגוֹ' (עמוס ח, יב). כֵּיצַד, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹצִיא כָּרוֹז לָעָתִיד לָבֹא וְאוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּמִצְוָה פְּלוֹנִית, יָבֹא וְיִטֹּל שְׂכָרָהּ. אָז בָּאִים אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְאוֹמְרִים:

תְּנוּ לָנוּ שְׂכָרֵנוּ, שֶׁאֲנַחְנוּ עָשִׂינוּ מִצְוָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל מִי שֶׁקִּיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, יָבוֹא וְיִטֹּל שְׂכָרָהּ.

סימן ט

וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. רַבִּי תַּנְחוּמָא וְרַבִּי חִיָּא רַבָּה וְרַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי, אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן צָרָה. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי בְּשֵׁם רַבִּי נָתָן אָמַר, הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה עָלָה בְּיָדֵינוּ מִן הַגּוֹלָה, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בִּימֵי, לְשׁוֹן צָרָה. וַחֲמִשָּׁה הֵם. וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל (בראשית יד, א). מַה צַּעַר הָיָה שָׁם. עָשׂוּ מִלְחָמָה לַהֲרֹג לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: עָשׂוּ מִלְחָמָה (בראשית יד, ב). מָשָׁל לְאוֹהֲבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס לַמְּדִינָה, וּבִשְׁבִילוֹ הָיָה הַמֶּלֶךְ נִזְקָק לְכָל אוֹתָהּ מְדִינָה. בָּאוּ וְנִזְדַּוְּגוּ לוֹ בִּדְבָרִים. וּכְשֶׁרָצָה לָלֶכֶת, אָמְרוּ לוֹ הַכֹּל, יַי שֶׁאֵין הַמֶּלֶךְ נִזְקָק לַמְּדִינָה עוֹד כְּשֶׁהָיָה. כָּךְ אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בּוֹ, זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבִי (ישעיה מא, ח). וּכְתִיב: וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה (בראשית יב, ג). וּכְשֶׁבָּאוּ הַמְּלָכִים וְנִזְדַּוְּגוּ לוֹ, אָמְרוּ הַכֹּל, יַי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְקָק לְעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁהָיָה, שֶׁבַּעֲבוּרוֹ הָיָה נִזְקָק לָעוֹלָם. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט (שם יד, ז). אָמַר רַבִּי אָחָא, לֹא בִּקְּשׁוּ לְהִזְדַּוֵּג אֶלָּא לְגַלְגֵּל עֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם. אָמְרוּ, עַיִן שֶׁעִשְׂתָה מִדַּת הַדִּין בָּעוֹלָם, בְּקִשׁוּ לְסַמּוֹתָהּ. הוּא קָדֵשׁ (שם), הוּא כְּתִיב. כְּלוֹמַר, הוּא שֶׁקִּדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיָרַד לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ. כְּשֶׁרָאוּ הַדְּבָרִים כָּךְ, צָוְחוּ, וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר. וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה (ישעיה ז, א), מַה צָּרָה הָיָה שָׁם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲרַם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר וגו' (שם ט, יא). מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּסַר אֶת בְּנוֹ לַפֶּדָגוֹג, וְהָיָה הַפֶּדָגוֹג שׁוֹנֵא אוֹתוֹ. אָמַר, אִם אֲנִי הוֹרֵג אוֹתוֹ וּמִתְחַיֵּב הֲרִיגָה, אֶלָּא הֲרֵינִי מוֹשֵׁךְ מִחְיָתוֹ מִמֶּנּוּ, וְהוּא מֵת מֵאֵלָיו. כָּךְ אָמַר אָחָז הָרָשָׁע, אִם אֵין גְּדָיִים, אֵין תְּיָשִׁים. אִם אֵין צֹאן, אֵין רוֹעֶה הֵיכָן הָעוֹלָם. כָּךְ אָמַר, אִם אֵין קְטַנִּים, אֵין גְּדוֹלִים. אִם אֵין גְּדוֹלִים, אֵין תַּלְמִידִים. וְאִם אֵין תַּלְמִידִים, אֵין חֲכָמִים. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וְאִם אֵין בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בָּעוֹלָם. מֶה עָשָׂה, עָבַר עַל כָּל בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְסָגַר אוֹתָם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי (ישעיה ח, טז). וּכְשֶׁרָאוּ כָּךְ, הִתְחִילוּ הַכֹּל צוֹוְחִין וַי שֶׁיִּתְחָרֵב הָעוֹלָם כְּשֶׁבִּטְּלוּ הַתּוֹרָה, זוֹ הָיָה בִּימֵי אָחָז. וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ (ירמיה א, ג), מַה צָּרָה הָיְתָה שָׁם. רָאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֹהוּ וָבֹהוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם (שם ד, כג). מָשָׁל לִכְתָבִים שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהוּבְאוּ לִמְדִינוֹת הַמַּלְכוּת. בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה שֶׁהוּבְאוּ לְיָדָם, הָיוּ הַכֹּל עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיהֶם וּפוֹרְעִין אֶת רָאשֵׁיהֶם וְקוֹרְאִין אוֹתָם בָּאֵימָה וּבִרְתֵּת וּבְזִיעַ. וּכְשֶׁהוּבְאוּ לִמְדִינָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, קָרְעוּ אוֹתָם וּשְׂרָפוּם.

כָּךְ עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁשָּׁלְחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלוּחוֹ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, הֵם עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה וּמִתְכַּסִּים בַּשַּׂק וְצָמִים, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו וְגוֹ' (יונה ג, ז). אָמְרוּ זְכוּתָם לִבְרָכָה, מִי שֶׁהָיְתָה בְּבֵיתוֹ קוֹרָה אַחַת אוֹ אֶבֶן אַחַת מִגֶּזֶל, הוֹרֵס הַבַּיִת וּמוֹצִיאוֹ וּמֵשִׁיב הַגֶּזֶל. וּבִשְׁבִיל זֶה הָיָה מִתְיָרֵא יוֹנָה לְהִנָּבֵא, דַּאֲמַר רַבִּי טַרְפוֹן, מְמֻנֶּה הָיָה הַדָּג וְכוּ'. וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מִתְיָרְאִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּקְרוֹבִים לִתְשׁוּבָה, וְיִשְׂרָאֵל קְשֵׁי עֹרֶף. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שְׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה (ירמיה לו, כג). כְּלוֹמַר, קָרָא אַרְבָּעָה פְּסוּקִים, וּבִפְסוּק הַחֲמִישִׁי קָרָא הֵיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ וְגוֹ' (איכה א, ה). וּכְתִיב: יִקְרָעֻהָ בְּתַעַר הַסּוֹפֵר וְהַשְׁלֵךְ אֶל הָאֵשׁ עַד תֹּם כָּל הַמְּגִלָּה (ירמיה לו, כג). כְּשֶׁרָאוּ כָּךְ, הִתְחִילוּ הַכֹּל צוֹוְחִין וַי עַל הַגְּזֵרָה הַתְּלוּיָה עָלֵינוּ. הָאַחֶרֶת, וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ (אסתר א, א). מַה צָּרָה הָיְתָה שָׁם, לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים (שם ג, יג). מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ כֶּרֶם, וְהָיוּ לוֹ שְׁלשָׁה שׁוֹנְאִים. מֶה עָשׂוּ. הָאֶחָד מְקַטֵּף בָּעוֹלְלוֹת, וְהַשֵּׁנִי מְזַנֵּב בָּאֶשְׁכּוֹלוֹת, וְהַשְּׁלִישִׁי מְעַקֵּר בַּגְּפָנִים. הַמֶּלֶךְ, הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַכֶּרֶם שֶׁלּוֹ, הוּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל (ישעיה ה, ז). הַשְּׁלשָׁה שׁוֹנְאִים שֶׁלָּהֶם, הֵם פַּרְעֹה, נְבוּכַדְנֶצַּר, וְהָמָן. פַּרְעֹה הִתְחִיל מְקַטֵּף בָּעוֹלְלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ (שמות א, כב). נְבוּכַדְנֶצַּר מְזַנֵּב בָּאֶשְׁכּוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: הֶחֱרִישׁ וְהַמַּסְגֵּר (ירמיה כט, ב). הֶחֱרִישׁ מַהוּ, אֵלּוּ שֶׁמִּתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת חֶרֶשׁ בְּלַחַשׁ וְנוֹצְחִין בִּתְפִלָּתָן לְכָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. הַמַּסְגֵּר, שֶׁכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם בָּאִין בְּמַסְגֵּר מִלְּפָנֵיהֶם וּבוֹרְחִין, שֶׁהֵן מַסְגִּירִין לְכָל הָאֻמּוֹת. וּבָא נְבוּכַדְנֶצַּר לְכַלּוֹתָם, וְכֻלָּה הֶחֱרִישׁ וְהַמַּסְגֵּר וְהֶגְלָם. בָּא הָמָן הָרָשָׁע עוֹקֵר בַּגְּפָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד (אסתר ג, יג). הִתְחִילוּ הַכֹּל צוֹוְחִין וַי וְהִתְאַבְּלוּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם. וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשּׁוֹפְטִים (רות א, א), הָיָה שָׁם רָעָב. וְאֵיזוֹ צָרָה גְּדוֹלָה מִן הָרָעָב. וּמִנַּיִן שֶׁהָיָה רָעָב. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ (רות א, א). וְלָמָּה הָיָה רָעָב. לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְהַדַּיָּנִים לֹא הָיוּ דָּנִין דִּין אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשּׁוֹפְטִים. אֲנוּ מוֹצְאִים, הוּא, שֶׁמּוֹרֶה הָרְשָׁעִים, כְּמוֹ הוּא דָּתָן וַאֲבִירָם, הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, הוּא אָחָז, כֵּן הַשּׁוֹפְטִים. וּלְפִי שֶׁהָיוּ הַשּׁוֹפְטִים רְשָׁעִים וְאֵין דָּנִין דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, הָיָה רָעָב בָּאָרֶץ. וּלְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִמְדִינָה שֶׁהָיְתָה חַיֶּבֶת מַס לַמֶּלֶךְ, שָׁלַח גַּבָּאִים לִגְבּוֹתָהּ. עָמְדוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה הִכּוּ אֶת הַגַּבָּאִים וּתְלָאוּם. הַדִּין שֶׁהָיוּ הֵם חַיָּבִין שֶׁמִּנּוּ בָּהֶם דַּיָּנִים אֲחֵרִים, עָשׂוּ הֵם בַּגַּבָּאִין. כָּךְ הָיוּ עוֹשִׂין בְּאוֹתוֹ זְמָן, שֶׁאֱלִיסֶלֶךְ שׁוֹפֵט הָיָה בַּשּׁוֹפְטִים, וְהוּא אִישׁ זְרוֹעַ, וַאֲנָשִׁים רַבִּים תַּחַת יָדוֹ, וְהָיָה רוֹאֶה הַצָּרָה וְהָרָעָב וְלֹא הָיָה מַזְהִיר לַחֲטָאִים לָשׁוּב מֵרִשְׁעָם. וְשָׁב לְלֶכֶת בְּנַפְשׁוֹ מִבֵּית לֶחֶם לָגוּר בִּשְׂדֵה מוֹאָב, לְהַחֲיוֹת נַפְשׁוֹ בָּרָעָב וְנֶפֶשׁ אִשְׁתּוֹ בָּרָעָב וְנֶפֶשׁ בָּנָיו, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ כִּי הַתּוֹרָה תְּחַיֶּה נֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ וְלֹא הַבְלֵי הָעוֹלָם. וְהוּא, שֶׁהָיָה חָשׁוּב,

שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה (רות א, א), וְאֵין אוֹמְרִים אִישׁ אֶלָּא לְאָדָם חָשׁוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג), שֶׁאֱלִימֶלֶךְ הָיָה אִישׁ חָשׁוּב, שֶׁמְּחַשְּׁבִים אוֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ, וְהָלַךְ לְהַצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ וְנֶפֶשׁ בֵּיתוֹ, וְלֹא טָרַח עַצְמוֹ בְּעִסְקֵי הַצִּבּוּר כְּמוֹ שֶׁהוּא אָדָם חָשׁוּב וְיֵאָמִינוּ לְדָבָרוֹ לַהֲשִׁיבָם מֵרָעָתָם וּלְהַזְהִירָם שֶׁיָּשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה. וּלְפִיכָךְ אָרַע לוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי (רות א, ג). וְכֵן מֵתוּ בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמוּתוּ שְׁנֵי בָנָיו מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ (רות א, ה), שֶׁכֵּן הָיוּ דְּנִין אֶת הַדַּיָּנִין כְּמוֹ בְּסְדוֹם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי, מְשַׁמֵּשׁ צָרָה וּמְשַׁמֵּשׁ שִׂמְחָה. וְאִם צָרָה, אֵין צָרָה כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְאִם שִׂמְחָה, אֵין שִׂמְחָה כַּיּוֹצֵא בָּהּ. אֶבֶל כָּל וְהָיָה, שִׂמְחָה. הֵשִׁיבוּ חֲכָמִים, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר (בראשית א, ג), הֲרֵי שִׂמְחָה. אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, לְפִי שֶׁלֹּא זָכָה הָעוֹלָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתוֹ הָאוֹר. שֶׁכָּךְ אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, אוֹר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, הָיָה אָדָם צוֹפֶה וּמַבִּיט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשֵׂה דּוֹר אֱנוֹשׁ וְדוֹר הַמַּבּוּל, עָמַד וּגְנָזוֹ מֵהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיִּמְנַע מַרְשִׁעִים אוֹרָם (איוב לח, טו). וְהֵיכָן גְּנָזוֹ. בְּגַן עֵדֶן לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא). הֵשִׁיבוּהוּ עוֹד, אוֹמֵר, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד (בראשית א, ה). אָמַר לָהֶם: אַף הוּא בְּאוֹתוֹ יוֹם אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה. שֶׁכָּל מַעֲשֶׂה יוֹם רִאשׁוֹן עֲתִידִין לִבְלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׁמַיִם כָּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה (ישעיה נא, ו). הֵשִׁיבוּהוּ, וַהֲרֵי יוֹם שֵׁנִי וְיוֹם שְׁלִישִׁי וְיוֹם רְבִיעִי וְיוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם הַשִּׁשִּׁי. אָמַר לָהֶם: אַף הֵם אֵינָם שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁכָּל מַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, צְרִיכִים עֲשִׂיָּה אַחֶרֶת, כְּגוֹן חִטִּים צְרִיכִין לִטְחֹן, הַחַרְדָּל צָרִיךְ לְהַמְתִּיק, הַתּוּרְמוּס צָרִיךְ לְהַמְתִּיק. הֵשִׁיבוּהוּ, וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ (בראשית לט, ב). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ נִזְדַּמְּנָה לוֹ אוֹתוֹ הַדֹּב, שֶׁנֶּאֱמַר בַּפָּסוּק, אַחַר, וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדוֹנָיו וְגוֹ' (בראשית לט, ז). הֵשִׁיבוּהוּ, וַיְהִי ה' עִם יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שְׁמֻעוֹ בְּכָל הָאָרֶץ (יהושע ז, א). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁבְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק נָפַל יָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד רֻבָּן שֶׁל סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּכוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ (יהושע ז, ה), וְאָמַר מַר, זֶה יָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה שֶׁשָּׁקוּל כְּרֻבָּן שֶׁל סַנְהֶדְרִין. הֵשִׁיבוּהוּ, וַהֲרֵי כְּתִיב: וַיְהִי דָּוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַה' עִמּוֹ (ש"א יח, יד). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ נִפְלָה אֵיבָה בְּלֵב שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת דָּוִד (ש"א יח, ט). הֵשִׁיבוּהוּ, וַהֲרֵי כְּתִיב: וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אוֹיְבָיו (ש"ב ז, א). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בָּא נָתָן הַנָּבִיא אֶל דָּוִד וְאָמַר לֵיהּ: רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת. אָמְרוּ לוֹ: הֲרֵי אָמַרְנוּ אֶת

שֶׁלָּנוּ, אֱמֹר אַתָּה אֶת שֶׁלְּךָ כִּי וְהָיָה שִׂמְחָה. אָמַר לָהֶם: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס (יואל ד, יח), שֶׁיְּהֵא בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וִיהֵא שִׂמְחָה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל. וְכֵן, וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִחְיֶה אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי צֹאן (ישעיה ז, כא). וְכֵן, וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַיִם (זכריה יד, ח). וְכֵן, וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מַיִם (תהלים א, ג). וְכֵן, וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים (מיכה ה, ו). אָמְרוּ לוֹ: וַהֲרֵי כְּתִיב: וְהָיָה כַּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַיִם (ירמיה לח, כח). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל צָרָה, שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם נָטְלוּ יִשְׂרָאֵל אַפּוֹתְּפְסִין עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ (איכה ד, כב).

סימן י

כָּל אוֹתָם שִׁבְעַת הַיָּמִים שֶׁמֹּשֶׁה עָסוּק בַּמִּשְׁכָּן, הוּא הָיָה זוֹרֵק אֶת הַדָּם וּמַקְטִיר הַחֲלָבִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתָּה סָבוּר, קָרֵא לְאָחִיךָ. לְכָךְ כְּתִיב: קָרֵא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְגַדְּלוֹ בִּפְנֵי הַזְּקֵנִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קָרֵא לַזְּקֵנִים וּמִנָּה אוֹתוֹ לִפְנֵיהֶם, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, מֵעַצְמוֹ נַעֲשָׂה כֹּהֵן גָּדוֹל. קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר. וְלָמָּה לֹא אָמַר פַּר. אֶלָּא עַל יְדֵי עֵגֶל, נִתְפַּקְפֵּק הַכְּהֻנָּה בְּיָדְךָ, וּבָעֵגֶל מִתְבַּסֶּסֶת בְּיָדְךָ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁלֹּא יְהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: שֶׁלָּנוּ עֲוֹנוֹת מְמַעֲשֶׂה הָעֵגֶל. לְפִיכָךְ אַף הֵם יַקְרִיבוּ עֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה, שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָהֶם מַעֲשֶׂה הָעֵגֶל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה נִתְכַּפֵּר לָהֶם עַל יְדֵי קָרְבָּן, וְלָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מוֹחֵל פִּשָּׁעֶיךָ בְּלֹא קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי (ישעיה מג, כה).

סימן יא

וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְעוֹף. מָה עוֹף זֶה אֵינוֹ יָכֹל לִפְרֹחַ בְּלֹא כְּנָפַיִם, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵין יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת דָּבָר בְּלֹא זְקֵנִים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא, גְּדוֹלָה זְקֵנָה. שֶׁאִם זְקֵנִים הֵם, חֲבִיבִים הֵם. וְאִם נְעָרִים הֵם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּץ לָהֶם אֶת הַזְּקֵנָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, לֹא בְּמָקוֹם אֶחָד וְלֹא בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת מָצִינוּ שֶׁהַמָּקוֹם חוֹלֵק כָּבוֹד לַזְּקֵנִים. בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, יח). בַּסְּנֶה, לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, טז). בְּסִינַי, אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שם כד, א). בְּאֹהֶל מוֹעֵד, לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. אַף לֶעָתִיד לָבֹא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חוֹלֵק כָּבוֹד לַזְּקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד (ישעיה כד, כג). וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לוֹ יְשִׁיבָה שֶׁל זְקֵנִים שָׁלוֹ. וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר, כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא מְכַבֵּד לַצַּדִּיקִים וְלַחֲסִידִים. אֲבָל בְּכָל עֵת שֶׁנּוֹפֵל שְׁגָגָה מֵהֶם, הוּא מְיַסְּרָן. רְאוּ מַה כְּתִיב בִּבְנֵי אַהֲרֹן, שֶׁהָיוּ סְגָנֵי כְּהֻנָּה וְשָׁגוּ בַּיַּיִן, כִּי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כִּי שְׁתוּיֵי יַיִן הָיוּ, וּלְפִיכָךְ צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַחַר מִיתָתָן לְהַזְהִיר עַל הַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִזְהָרוּ עַל הַיַּיִן. רְאוּ מֶה עָשָׂה נֹחַ. שֶׁהוּא הִתְחִיל לִשְׁגּוֹת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם (בראשית ט, כ). וּכְתִיב: וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל (בראשית ט, כא). מִי גָּרַם לוֹ לְהִתְבַּזּוֹת הַיַּיִן. וְגָרַם לוֹ לְהָבִיא קְלָלָה עַל זַרְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן (בראשית ט, כה). וּלְכָךְ הֻזְהֲרוּ מִן הַיַּיִן, כִּי הַיַּיִן מֵבִיא אֶת הָאָדָם לְכָל עֲבֵרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, לִזְנוּת, וְלִשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלִגְנֵבָה, וּלְכָל עֲבֵרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וַהֲלֹא מְשַׁמֵּחַ לֵב הָאָדָם, וּמְשַׁבְּחוֹ הַכָּתוּב כְּמוֹ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ (תהלים קד, טו). וְאוֹמֵר: פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב (שם יט, ט). וְעוֹד, כִּי לָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְפִקּוּדָיו יַנְחִיל גַּן עֵדֶן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ). וְהַשִּׁכּוֹר בְּעוֹד שֶׁהַיַּיִן בּוֹ, הוּא יוֹשֵׁב בְּשִׂמְחָה כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּגַן עֵדֶן. כְּמוֹ הַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה חָסִיד, וַהֲוָה לֵיהּ אַבָּא וְשָׁתֵי חַמְרָא טוּבָא. וּבְכָל עִדָּן דַּהֲוָה נָפִיל בְּשׁוּקָא, אַתּוּ עוּלְמַיָּא וּמַכְיִן יָתֵיהּ בְּאַבְנֵי וּבְצָרוֹרִין, וְצוֹוְחִין וְקוֹרִין בַּתְרוֹי חֲזוּ שִׁכְּרָא. וּכְשָׁרוֹאֶה בְּנוֹ הֶחָסִיד, הוּא מַכְלִים וְשׁוֹאֵל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת. וּבְכָל יוֹם אוֹמֵר לוֹ: אַבָּא, אֲנִי אֲשַׁגֵּר וְיָבִיאוּ לְךָ לְבֵיתְךָ מִכָּל הַיַּיִן שֶׁמּוֹכְרִין בַּמְּדִינָה, וְלֹא תֵּלֵךְ לִשְׁתּוֹת בְּבֵית הַיַּיִן, שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה חֶרְפָּה מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ כֵּן פַּעַם אַחַת וּשְׁתַּיִם בְּכָל יוֹם, עַד שֶׁאָמַר אָבִיו, שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁלֹּא יֵלֵךְ לִשְׁתּוֹת בְּבֵית הַיַּיִן. וְכֵן עָשָׂה הֶחָסִיד, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל לַיְלָה מַאֲכַל וּמִשְׁתֶּה, וּמְיַשְּׁנוֹ בְּמִטָּתוֹ וְאַחַר הוֹלֵךְ לוֹ. פַּעַם אַחַת הָיָה יוֹרֵד מָטָר, וְיָצָא הֶחָסִיד לַשּׁוּק וְהָיָה הוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְתִפְלָּה, וְרָאָה שִׁכּוֹר אֶחָד שֶׁהוּא שׁוֹכֵב בַּשּׁוּק וַאֲמַת הַמַּיִם יוֹרֵד עָלָיו, וְהַבַּחוּרִים וְהַנְּעָרִים מַכִּין אוֹתוֹ בָּאֲבָנִים וּבְצָרוֹרִין וּמַשְׁלִיכִין חֹמֶר בְּפָנָיו וּבְתוֹךְ פִּיו. כְּשֶׁרָאָה זֶה הֶחָסִיד, אָמַר בְּלִבּוֹ אֵלֵךְ לְאַבָּא וַאֲבִיאֶנּוּ לְכָאן וְאַרְאֶה לוֹ זֶה הַשִּׁכּוֹר וְהַחֶרְפָּה שֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ הַבַּחוּרִים וְהַנְּעָרִים, אוּלַי יִמְנַע פִּיו מִלִּשְׁתּוֹת בְּבֵית הַיַּיִן וּלְהִשְׁתַּכֵּר. וְכֵן עָשָׂה, הֱבִיאוֹ לְשָׁם וְהֶרְאָהוּ לוֹ. מֶה עָשָׂה אָבִיו הַזָּקֵן. הָלַךְ אֵצֶל הַשִּׁכּוֹר וְשָׁאַל לוֹ, בְּאֵיזֶה בַּיִת שָׁתָה אוֹתוֹ יַיִן שֶׁהָיָה מִשְׁתַּכֵּר בּוֹ. אָמַר לוֹ בְּנוֹ הֶחָסִיד, אַבָּא, בְּשָׁבִיל זֶה קָרָאתִיךָ, אֶלָּא שֶׁתִּרְאֶה הַחֶרְפָּה שֶׁעוֹשִׂים לָזֶה, כִּי כֵן עוֹשִׂים לְךָ בְּעֵת שֶׁאַתָּה שׁוֹתֶה, אוּלַי שֶׁתִּמְנַע פִּיךָ מִלִּשְׁתּוֹת בְּבֵית הַיַּיִן. אָמַר לוֹ: בְּנִי, בְּחַיַּי אֵין לִי תַּעֲנוּג וְגַן עֵדֶן אֶלָּא זֶה. כְּשֶׁשָּׁמַע הֶחָסִיד, הָלַךְ לוֹ בְּמַפַּח נֶפֶשׁ. אֲבָל לֹא שִׁמְּחַת הַיַּיִן, הַפִּקּוּדִים וְהַתּוֹרָה, כִּי הַיַּיִן כְּשֶׁיָּצָא מְגוּפּוֹ, וְהַיָּגוֹן בָּא בְּלִבּוֹ, זֶה יוֹצֵא וְזֶה בָּא. וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה הוּא הָעֹנֶג וְהַשִּׂמְחָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ), בָּעוֹלָם הַזֶּה

וּבָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכָּלוֹ אָרֹךְ. וְעוֹד תִּמְצָא בַּקַּרְבָּנוֹת שֶׁאוֹמֵר בַּכְּבָשִׂים, שְׁנֵי כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִים (במדבר כח, ט), וּבַלֶּחֶם שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים, וּבַיַּיִן רְבִיעִית הַהִין. כָּךְ מְעַט הָיוּ מַקְרִיבִים, לְהוֹדִיעַ דַּרְכּוֹ אֶרֶץ, כִּי יַיִן הַרְבֵּה מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי חֵטְא וּלְצָרָה גְּדוֹלָה וּלְחֶסְרוֹן כִּיס, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדַּם כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים (משלי כג, לא) בְּבֵיתוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּבֵיתוֹ בְּמַה לְבַשֵּׁל, כִּי הַכֹּל מוֹכֵר וְנוֹתֵן בִּשְׁבִיל יַיִן. דָּבָר אַחֵר, כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ. אֶל תִּקְרֵי בַּכּוֹס אֶלָּא בַּכִּיס, כִּי נוֹתֵן בַּכִּיס עַיִן רָעָה. וְכֵן תִּמְצָא בִּבְנֵי אֶפְרַיִם, שֶׁאוֹמֵר, וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פּוֹתָה אֵין לֵב (הושע ז, יא). לָמָּה, בִּשְׁבִיל שֶׁשּׁוֹתִין יַיִן הַרְבֵּה. וְאוֹמֵר: הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרַיִם (ישעיה כח, א). וְעוֹד מָצָאנוּ, כִּי לְאִישׁ וְלְאִשָּׁה אָמַר הַכָּתוּב לְהוֹצִיא אֶת בְּנָם לְרַגֵּם בָּאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (דברים כא, יח). וְאוֹמֵר: וְתָפְשׂוּ בּוֹ אֲבִיו וְאִמּוֹ (דברים כא, יט). וְכָל זֶה לָמָּה. בִּשְׁבִיל שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, שֶׁיִּהְיֶה מוֹצִיא מָמוֹנוֹ וְיִגְנֹב וְיַעֲשֶׂה עֲבֵרוֹת וְיִתְחַיֵּב לְמִיתָה. וְקוֹדֶם שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּמִיתָה, וְתָפְשׂוּ בּוֹ אֲבִיו וְאִמּוֹ וְגוֹ', וּרְגָמוּהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ וְגוֹ' (דברים כא, כא). וּדְעוּ כִּי רָעָה גְּדוֹלָה יֵשׁ לִשְׁתּוֹת יַיִן הַרְבֵּה. וְכַמָּה בָּשָׂר יֹאכַל יוֹתֵר מֵאָדָם אַחֵר בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה, לִיטְרָא אַחַת. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אַל תְּהִי בְּסוֹבְאֵי יַיִן בְּזוֹלְלֵי בָּשָׂר לָמוֹ (משלי כג, כ). מַהוּ לָמוֹ. כְּלוֹמַר, לָמוֹ עוֹשִׁין הָרַע, שֶׁמּוֹצִיאִין מָמוֹנָם וְהוֹלְכִים לַחֲרִפָּה, וְסוֹף דָּבָר יִתְחַיְּבוּ מִיתָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

סימן יב

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם קִרְבוּ שִׂאוּ אֶת אֲחֵיכֶם. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם. אֶלָּא יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כַּמָּה נוֹרָאוֹת וְכַמָּה נִפְלָאוֹת, שֶׁשָּׁלַח הָאֵשׁ כְּשֵׁנִי חוּטִין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּחָטְמָן וְשָׂרַף אֶת הַנְּפָשׁוֹת, וּבְבָשָׂרָם לֹא נָגַע וְלֹא בְּמַלְבּוּשָׁם, וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֵם בְּכָתֳּנֹתָם.

תזריע

סימן א

אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם וְגוֹ' (איוב כט, ב). הַפָּסוּק הַזֶּה אִיּוֹב אָמַר. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁבָּאוּ עָלָיו הַיִּסּוּרִין. אָמַר, מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם וּלְוַאי שֶׁהָיִיתִי כְּאוֹתָן הַיָּמִים שֶׁהָיִיתִי בִּמְעֵי אִמִּי. כִּימֵי אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי (איוב כט, ב), מְלַמֵּד שֶׁהַוָּלָד מִשְׁתַּמֵּר בִּמְעֵי אִמּוֹ. בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עָלַי רֹאשִׁי, לְאוֹרוֹ אֵלֵךְ חֹשֶׁךְ (איוב כט, ג). מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁהָאוֹרָה לַתִּינוֹק כְּשֶׁהוּא בִּמְעֵי אִמּוֹ. כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בִּימֵי חָרְפִּי, בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עָלֵי אָהֳלִי (איוב כט, ד). כְּשֵׁם שֶׁהַגֶּשֶׁם מוֹחֶה בַּקַּרְקַע וּמְלַכְלֵךְ אוֹתָהּ, כָּךְ הַתִּינוֹק מְלַכְלֵךְ בִּמְעֵי

אמו. דָּבָר אַחֵר בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עֲלֵי אָהֳלִי מְדַבֵּר בְּתִינוֹק וּכְשֵׁם שֶׁהַתִּינוֹק מְלֻכְלָךְ כָּךְ אָדָם מְלֻכְלָךְ מֵעֲוֹנוֹת וְהַצָּרוֹת בָּאוֹת עָלָיו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הוּא אוֹמֵר, מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם, וּלְוַאי הָיוּ לִי אוֹתָן הַיְּרָחִים וְהַיָּמִים שֶׁהָיִיתִי בִּמְעֵי אִמִּי. מָה אוֹמֵר בָּאַחֲרוֹנָה, כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בִּימֵי חָרְפִּי, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, הַתִּינוֹק יוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ מָלֵא רִירִין וּמָלֵא דָּם, וְהֵם מְחַבְּבִין אוֹתוֹ. וְכֵן מִנְהַג כָּל אִשָּׁה שֶׁתֵּלֵד, מְחַבְּבִין אוֹתוֹ הַוָּלָד. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּא זָכָר. הֲוֵי אוֹמֵר, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי (תהלים קלט, ה). בְּמִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּתִיב בּוֹ בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן שְׁתֵּי יְצִירוֹת שְׁנֵי יוּדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם (בראשית ב, ז), יְצִירָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיִצִירָה אַחַת לָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל הַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהָעוֹף יְצִירָה אַחַת כְּתִיב בָּהֶן בְּיוּ"ד אַחַת, דִּכְתִיב: וַיִּצֶר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה (בראשית ב, יט). לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. מַה טַּעַם. דִּכְתִיב: וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם (בראשית א, ב), זוֹ נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת אוֹמֵר, אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי, וָקֶדֶם לְמַעֲשֵׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי. כֵּיצַד, שִׁשָּׁה דְּבָרִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, וְאֵלּוּ הֵן, נֶפֶשׁ חַיָּה וּבְהֵמָה וְחַיְתוֹ אֶרֶץ, וְאָדָם וְחַוָּה. וְנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם נִבְרֵאת תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: נֶפֶשׁ חַיָּה (בראשית ב, יט). וְאֵין נֶפֶשׁ חַיָּה אֶלָּא נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה (בראשית ב, ז). הֲוֵי, קֶדֶם לְמַעֲשֵׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי. וְאָחוֹר לְמַעֲשֵׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי, שֶׁהָיָה עוֹסֵק בּוֹ כָּל יוֹם הַשִּׁשִּׁי. הֲוֵי, אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי, אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי וָקֶדֶם לְמַעֲשֵׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, מַהוּ אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. אֵלּוּ דּוּ פַּרְצוּפִין, זָכָר וּנְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וגו' וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם וגו' (שם ה, ב), הֲוֵי אוֹמֵר, אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. אָמַר אָדָם, אַחַר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת וְהַשְּׁקָצִים וְהָרְמָשִׂים, וְאַחַר כֵּן בָּרָא אוֹתִי. כָּךְ הַתִּינוֹק הַזֶּה עַד שֶׁלֹּא יָצָא מִמְּעֵי אִמּוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה אוֹתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: מִזֶּה תֹּאכַל וּמִזֶּה לֹא תֹאכַל, וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא, אֶת זֶה תֹּאכְלוּ וְאֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ. וּמִי שֶׁהוּא מְקַבֵּל עָלָיו בִּמְעֵי אִמּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְאַחַר כֵּן נוֹלָד, לְכָךְ כְּתִיב: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ.

סימן ב

דָּבָר אַחֵר וְיָלְדָה זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֵין קָדוֹשׁ כַּה' כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וגו'. מַהוּ כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ (ש"א ב, ב). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, בּוֹנֶה פַּלְטִרִין, הֵם מְבַלִּין אוֹתוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְבַלֶּה אֶת עוֹלָמוֹ. כְּבֵיכוֹל, כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ. וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ (שם), אֵין צַיָּר כָּאֱלֹהֵינוּ. כֵּיצַד, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, צָר צוּרָה עַל הַכֹּתֶל, שֶׁמָּא יָכוֹל לְצוּר עַל הַמַּיִם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צָר

אֶת הָעֲבָר בִּמְעֵי אִמּוֹ בְּתוֹךְ הַמַּיִם. וֵיוֵי אוֹמֵר, וְאֵין צַיָּר כֵּאלֹהֵינוּ. דָּבָר אַחֵר, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, צָר צוּרָה עַל הַכֹּתֶל, אֵינוֹ יָכוֹל לָצוּר בָּהּ רוּחַ וּנְשָׁמָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צָר צוּרָה בְּתוֹךְ צוּרָה. כְּלוֹמַר, יָצַר הָעֻבָּר בִּמְעֵי אִמּוֹ, וְנוֹתֵן בְּתוֹכוֹ רוּחַ וּנְשָׁמָה. וֵיוֵי אוֹמֵר, וְאֵין צַיָּר כֵּאלֹהֵינוּ. דָּבָר אַחֵר, אֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ. אָדָם צָר צוּרָה, הוּא מְדַבֵּר וְצוּרָתוֹ אֵינָהּ מְדַבֶּרֶת, וְהָאָדָם עוֹמֵד וּמְשַׁבֵּחַ צוּרָתוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר אֶת הָאָדָם, וְהָאָדָם עוֹמֵד וּמְדַבֵּר וּמְשַׁבֵּחַ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בָּשָׂר וָדָם מְבַקֵּשׁ לְצוּר צוּרָה, כַּמָּה סַמָּנִין הוּא נוֹתֵן עַד שֶׁלֹּא צָר אוֹתָהּ הַצוּרָה. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא צָר אֶת הָאָדָם בְּתוֹךְ טִפָּה אַחַת. בּוֹא וּרְאֵה, הַטִּפָּה הַזֹּאת, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה מִינֵי צְבָעוֹנִים יֵשׁ בּוֹ. וּמֵהֵיכָן הוּא נוֹצָר, מִתּוֹךְ טִפָּה שֶׁל לֶבֶן נוֹצָר. וְלֹא תֹּאמַר בָּעוֹף, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָדָם, נוֹצָר מִתּוֹךְ טִפָּה שֶׁל לֶבֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. וֵיוֵי אוֹמֵר, אֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ. בָּשָׂר וָדָם, צָר צוּרָה, אֲבָל צוּרָתוֹ אֵינָהּ עוֹשָׂה צוּרָה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא צָר צוּרָה וְצוּרָתוֹ עוֹשָׂה צוּרָה. שֶׁהוּא צָר אֶת הָאִשָּׁה, וְהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת וְעוֹשָׂה צוּרָה כַּיּוֹצֵא בָּהּ.

סימן ג

דָּבָר אַחֵר, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ. אִם קָדְמָה הָאִשָּׁה, יוֹלֶדֶת זָכָר. קָדַם הָאִישׁ, יוֹלֶדֶת נְקֵבָה. אָמַר רַבִּי אָבִין הַלֵּוִי, רָמַז לְךָ הַכָּתוּב וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד, אִם קָדַם הָאִישׁ מוֹלִיד נְקֵבָה. קָדְמָה הָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת זָכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, לְפִיכָךְ נִתְלָה הַזָּכָר בָּאִשָּׁה. וּנְקֵבָה בָּאִישׁ. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַּם הִיא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ, אֶת עוּץ בְּכוֹרוֹ וְגוֹ', וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת רִבְקָה (בראשית כב, כ-כג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, פִּילֶגֶשׁ כָּלֵב מַעֲכָה יָלַד שֶׁבֶר וְאֶת תַּרְחֲנָה, וַתֵּלֶד שַׁעַף אֲבִי מַדְמַנָּה אֶת שְׁוָא אֲבִי מַכְבֵּנָא וַאֲבִי גִּבְעָא, וּבַת כָּלֵב עַכְסָה (דה״א ב, מח-מט). וֵיוֵי, נִתְלוּ הַנְּקֵבוֹת בָּאֲנָשִׁים וְהַזְּכָרִים בַּנָּשִׁים. לְכָךְ כְּתִיב: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. אָמַר רַבִּי אִיבּוּ, מַעֲשֶׂה נִסִּים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַתִּינוֹק הַזֶּה. אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן בְּחַמִּין יוֹם אֶחָד, אֵין נַפְשׁוֹ מְפַרְכֶּסֶת אֲבָל הַתִּינוֹק הַזֶּה, נָתוּן בְּמֵעֵי אִמּוֹ תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמְּרוֹ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מַעֲשֶׂה נִסִּים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הָאָדָם הַזֶּה. אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן בְּאַמְבָּטִי יוֹם אֶחָד, נַפְשׁוֹ מְצֻרָה עָלָיו. וְהַתִּינוֹק הַזֶּה נָתוּן בְּמֵעֵי אִמּוֹ תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים וְאֵין נַפְשׁוֹ קְנִיטָה עָלָיו. לָמָּה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִמּוֹ מַעֲשֶׂה נִסִּים. וְעַל זֶה אָמַר אִיּוֹב, אֶשָּׁא דֵעִי לְמֵרָחוֹק (איוב לו, ג). הָיָה אִיּוֹב רוֹאֶה אֶת בְּנֵי הָאָדָם, וְאִשָּׁה יוֹלֶדֶת זָכָר, וְהַסִּפִּינָה שָׂטָה בְּתוֹךְ הַיָּם אֶצְבַּע עַל אֶצְבַּע, וְתִמַּהּ עַל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אָמַר, אֶשָּׁא דֵעִי לְמֵרָחוֹק וְגוֹ', לְפִיכָךְ נֶאֱמַר, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, שְׁתֵּי יְרֵכוֹתֶיהָ שֶׁל אִשָּׁה נַעֲשׂין כִּשְׁתֵּי אֲבָנִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בָּהּ כֹּחַ כְּשֶׁהִיא יוֹלֶדֶת. וּמִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וּרְאִיתֶן עַל הָאֲבָנַיִם (שמות א, טז). אָמַר

רַבִּי מֵאִיר, מַעֲשֶׂה נֵס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִם הַתִּינוֹק הַזֶּה. כֵּיצַד, עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה, הָיְתָה מוֹשֶׁכֶת דָּמִים. וּכְשֶׁהִיא יוֹלֶדֶת, דָּמִים מְסִתַּלְקוֹת לַשָּׁדַיִם וְנַעֲשֶׂה חָלָב וְהַתִּינוֹק יוֹנֵק מֵהֶן. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, מַעֲשֶׂה נִסִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִם הַתִּינוֹק. כֵּיצַד, הָאֲפוּנְדָיָה. שֶׁהִיא מְלֵאָה וּפִיהָ לְמַטָּה, מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּתוֹכָהּ מִתְפַּזְּרִין. אֲבָל הָאִשָּׁה הַזֹּאת, אֲפוּנְדָיָה שֶׁלָּהּ לְמַטָּה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַוָּלָד. דָּבָר אַחֵר, הַבְּהֵמָה מִתְהַלֶּכֶת וְהַוָּלָד רָבוּץ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, וְהָאִשָּׁה הוֹלֶכֶת זְקוּפָה וְהַוָּלָד בְּמֵעֶיהָ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר אוֹתוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ.

סימן ד

וּבְמִלֹּאת יְמֵי טָהֳרָה וְגוֹ'. לָמָּה הִיא מְבִיאָה קָרְבָּן. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מֵאָה פְּעִיּוֹת הָאִשָּׁה פּוֹעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן אַתֶּם מֵאַיִן וּפְעָלְכֶם מֵאָפַע (ישעיה מא, כד). מַהוּ מֵאָפַע. מֵאָה פּוּעוֹת הִיא פּוֹעָה כְּשֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל הַמַּשְׁבֵּר, תִּשְׁעִים וְתִשַּׁע לְמִיתָה, וְאַחַת לְחַיִּים. וְכֵיוָן שֶׁהַצָּרוֹת מַקִּיפוֹת אוֹתָהּ, הִיא נוֹדֶרֶת שֶׁלֹּא תִּזְקֹק עוֹד לְאִישָׁהּ. לְפִיכָךְ מְבִיאָה קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ.

סימן ה

וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל. אֵין כְּתִיב שָׁם שֶׁיּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל הַמִּילָה. בֹּא וּרְאֵה, כַּמָּה יִשְׂרָאֵל מְחַבְּבִין אֶת הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם מוֹצִיאִין הוֹצָאוֹת כְּדֵי לִשְׁמֹר אֶת הַמִּצְוֹת וְלִשְׁמֹחַ בָּהֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם מְשַׂמְּרִים אֶת הַמִּצְוֹת וְתִשְׂמְחוּ בָהֶן, אֲנִי מוֹסִיף לָכֶם שִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָסְפוּ עֲנָוִים בַּה' שִׂמְחָה וְגוֹ' (שם כט, יט). חֲבִיבָה הַמִּילָה, שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מָהוּל אֵינוֹ יוֹרֵד לַגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַהוּא כָּרֹת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר (בראשית טו, יח). וּמִי יֵרֵד לְשָׁם. רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, אֶת הַקֵּינִי וְאֶת הַקְּנִזִּי וְגוֹ'. וְכֵן יְחֶזְקֵאל רוֹאֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אָדָם נְהֵה עַל הֲמוֹן מְצָרַיִם וְהוֹרְדֵהוּ אוֹתָהּ וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּרִים אֶל אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֶת יוֹרְדֵי בוֹר, מִמִּי נָעַמְתָּ רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת עֲרֵלִים וְגוֹ', שָׁם אַשּׁוּר וְכָל קְהָלָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו וְגוֹ', שָׁם מֶשֶׁךְ תֻּבַל וְכָל הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים וְגוֹ', שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן וְגוֹ' (יחזקאל לב, יח-ל). וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק (ישעיה ה, יד), לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ חֹק. וּמִנַּיִן שֶׁהִיא נִקְרֵאת חֹק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמִידֵהוּ לְיַעֲקֹב לְחֹק, לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם (תהלים קה, י), מִשּׁוּם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂם שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל. וּמָה הַשֵּׁם וְהַחוֹתָם שָׁשָׂם בָּהֶם. הוּא שַׁדַּי. הַשִּׁי"ן שָׁם בָּאַף, וְהַדָּלֶ"ת בַּיָּד, וְהַיו"ד בַּמִּילָה. וּלְפִיכָךְ כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ אֶל בֵּית עוֹלְמוֹ, יֵשׁ מַלְאָךְ מְמֻנֶּה בְּגַן עֵדֶן שֶׁלּוֹקֵחַ אוֹתוֹ וּמְבִיאוֹ בְּגַן עֵדֶן. וְהַכּוֹפְרִים וְהַפּוֹשְׁעִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה לַמַּלְאָךְ וּמוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֻמָיו, חִלֵּל בְּרִיתוֹ (שם נה, כא). מַעֲשֶׂה

שֶׁשָּׁאַל טוּרְנוּסְרוּפוּס הָרָשָׁע אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, אֵיזוֹ מַעֲשִׂים נָאִים, שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם. אָמַר לוֹ: שֶׁל בָּשָׂר וָדָם נָאִים. אָמַר לוֹ טוּרְנוּסְרוּפוּס, הֲרֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ יָכֹל אָדָם לַעֲשׂוֹת כַּיּוֹצֵא בָּהֶם אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, לֹא תֹּאמַר לִי בְּדָבָר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין שׁוֹלְטִין עָלָיו, אֶלָּא אֱמֹר דְּבָרִים שֶׁהֵם מְצוּיִין בִּבְנֵי אָדָם. אָמַר לוֹ: לָמָּה אַתֶּם מוּלִין. אָמַר לוֹ: אֲנִי הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁעַל דָּבָר זֶה אַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי, וּלְכָךְ הִקְדַּמְתִּי וְאָמַרְתִּי לְךָ, שֶׁמַּעֲשֵׂה בְנֵי אָדָם נָאִים מִשֶּׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵבִיא לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא שִׁבֳּלִים וּגְלֻסְקָאוֹת, אָמַר לוֹ: אֵלּוּ מַעֲשֵׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵלּוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם. אָמַר לוֹ: אֵין אֵלּוּ נָאִים יוֹתֵר מִן הַשִּׁבֳּלִים אָמַר לוֹ טוּרְנוּסְרוּפוּס, אִם הוּא חָפֵץ בַּמִּילָה, לָמָּה אֵינוֹ יוֹצֵא הַוָּלָד מָהוּל מִמְּעֵי אִמּוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, וְלָמָּה שׁוֹרְרוֹ יוֹצֵא עִמּוֹ וְהוּא תָּלוּי בְּבִטְנוֹ וְאִמּוֹ חוֹתְכוֹ וּמַה שֶּׁאַתָּה אוֹמֵר לָמָּה אֵינוֹ יוֹצֵא מָהוּל, לְפִי שֶׁלֹּא נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמִּצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְצָרֵף אוֹתָם בָּהֶם. וּלְכָךְ אָמַר דָּוִד, אִמְרַת ה' צְרוּפָה (תהלים יח, לא).

סימן ו

אָדָם כִּי יִהְיֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי פִּלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קוֹלוֹת (איוב לח, כה). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, בְּעַרְבִיָּא קוֹרִין לְשֹׁעֶר שִׁטְפָּא, שֶׁכָּל שֹׁעֶר וְשֹׁעֶר שֶׁבָּאָדָם, בָּרָא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לְפִי שֶׁאִיּוֹב קוֹרֵא תִּגֵּר וְאָמַר, אֲשֶׁר בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי וְהִרְבָּה פְּצָעַי חִנָּם (איוב ט, יז), עַל חִנָּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵבִיא אֶת כָּל הַיִּסּוּרִין הָאֵלּוּ עָלַי. אָמַר לוֹ אֱלִיהוּא, חָס וְשָׁלוֹם, חָלִלָה לָאֵל מֵרֶשַׁע וְשַׁדַּי מֵעָוֶל (איוב לד, י), אֶלָּא כִּי פֹּעַל אָדָם יְשַׁלֶּם לוֹ וְגוֹ' (איוב לד, יא), בְּכָל מִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד, הוּא מֵבִיא עָלָיו. רַבִּי אָבִין אָבִיו בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אוֹמֵר, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹדֵד בְּבַת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פֹּעַל אָדָם יְשַׁלֶּם לוֹ, (ס"א: בִּכְפִישָׁה, אֶלָּא הַכֹּל בְּמִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאִיּוֹב, אֲפִלּוּ הַשֹּׁעֶר שֶׁעָלֶיךָ, מַעְיָן עָשִׂיתִי לוֹ וּמִדָּה נָתַתִּי לוֹ, מִי פִּלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה וְגוֹ' (איוב לח, כה). מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן אֶחָד שֶׁהָיָה רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים. מָטָה יָדוֹ, בִּקֵּשׁ לְצֵאת לְחוּצָה לָאָרֶץ. קָרָא לְאִשְׁתּוֹ אָמַר לָהּ: בְּשְׁבִיל שֶׁבְּנֵי אָדָם רְגִילִין לָבֹא אֶצְלִי לִרְאוֹת אֶת הַנְּגָעִים, קָשֶׁה עָלַי לָצֵאת מֵעֲלֵיהֶם. אֶלָּא בּוֹאִי וַאֲנִי מְלַמֶּדְךָ שֶׁתְּהֵא רוֹאָה אֶת הַנְּגָעִים. אִם רָאִית שְׂעָרוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁיֵּשׁ הַמַּעְיָן שֶׁלּוֹ, תְּהֵא יוֹדַעַת שֶׁלָּקָה. לְפִי שֶׁכָּל שֹׁעֶר וְשֹׁעֶר, בָּרָא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁיְּהֵא שׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ. יָבֵשׁ הַמַּעְיָן, יָבֵשׁ הַשֹּׁעֶר. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, וּמָה אִם כָּל שֹׁעֶר וְשֹׁעֶר, בָּרָא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁיְּהֵא שׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ. אַתָּה שֶׁאַתָּה בֶּן אָדָם, כַּמָּה שְׂעָרוֹת יֵשׁ בְּךָ, וּבְנֵיךָ מִתְפָּרְנְסִין עַל יָדְךָ, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיְּזַמֵּן לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פַּרְנָסָה. לְפִיכָךְ לֹא הֵנִיחָה אוֹתוֹ לָצֵאת חוּצָה לָאָרֶץ. דָּבָר אַחֵר, מִי פִּלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה. כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ

בָּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הָאָדָם, בְּחָכְמָה בָּרָא אוֹתוֹ. כֵּיצַד, אִם בּוֹרֵא אוֹתוֹ רָבוֹ מַיִם וּמְעוּטוֹ דָּם, נַעֲשָׂה אִסְטְנִיס. אִם בּוֹרֵא אוֹתוֹ רָבוֹ דָּם וּמְעוּטוֹ מַיִם, נַעֲשָׂה מְצֹרָע. חֶצְיוֹ דָּם וְחֶצְיוֹ מַיִם, נַעֲשָׂה אָדָם שָׁלֵם.

סימן ז

דָּבָר אַחֵר, אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ. לָמָּה אֵינוֹ אוֹמֵר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּכָל הַפָּרָשִׁיוֹת כֻּלָּם אֶלָּא אָדָם כִּי יִהְיֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה וְגוֹ' (תהלים ה, ה). לְפִי שֶׁהַפָּסוּק, אָמַר עָצְתִי תָקוּם וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה (ישעיה מו, י), מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ הַפָּסוּק הַזֶּה, אוֹמֵר, שֶׁמָּא עִוּוּת הַדִּין יֵשׁ לְמַעְלָה. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, מַהוּ וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה. שֶׁאֵין חָפֵץ לְחַיֵּב שׁוּם בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת (יחזקאל יח, לב). הֲוֵי, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה. מַהוּ לֹא יָגָרְךָ רָע. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְזַכּוֹת אֶת בְּרִיּוֹתֶיךָ, מִי מַמְחֶה בְּיָדְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה (קהלת ח, ד). מִי גָּדוֹל מִמְּךָ. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, שִׁלְטוֹן שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בַּדִּין וּמְבַקֵּשׁ לְזַכּוֹת אוֹ לְחַיֵּב, הוּא מִתְיָרֵא מִמִּי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא יְרַנְּנוּ עָלָיו אוּנְקְלִיטִין לַקּוֹמוּס, קוֹמוּס מִתְיָרֵא מִן הַפַּרְכּוּס, וְהַפַּרְכּוּס מִתְיָרֵא מִן הַמֶּלֶךְ. כְּלוּם הוּא מִתְיָרֵא מֵאַחֵר. וְאַתָּה רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְזַכּוֹת אֶת בְּרִיּוֹתֶיךָ, מִמִּי אַתָּה מִתְיָרֵא. לֹא יָגָרְךָ רָע. אֵין יָגָרְךָ אֶלָּא לְשׁוֹן יִרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה (דברים ט, יט).

סימן ח

דָּבָר אַחֵר, אָדָם כִּי יִהְיֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֵים וְנוֹרָא וְגוֹ' (חבקוק א, ז). הַפָּסוּק מְדַבֵּר בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן וּבְפַרְעֹה וּבָאֱדֹם וּבְסַנְחֵרִיב וּבִנְבוּכַדְנֶצַּר. בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן כֵּיצַד. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן, בְּרָאוֹ כִּדְמוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ (בראשית א, כז). וּכְשֶׁבְּרָאוֹ, בְּרָאוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשׁוֹנִים וְגוֹ' (דברים ד, לב). וְהָיָה שׁוֹלֵט בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם (בראשית א, כח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמוֹרָאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה וְגוֹ' (שם ט, ב). לָכֵן נֶאֱמַר, אֵים. וְנוֹרָא, זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא (חבקוק א, ז), זוֹ חַוָּה שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנּוּ, שֶׁהִיא גָּרְמָה לוֹ לָמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ וְגוֹ' (בראשית ג, ו). וּמִנַּיִן שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנּוּ, שֶׁכֵּן כְּתִיב: עֶצֶם מֵעַצְמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי (שם ב, כג). הֲוֵי אוֹמֵר, אֵים וְנוֹרָא הוּא, זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זוֹ חַוָּה שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנּוּ. דָּבָר אַחֵר, אֵים וְנוֹרָא, זֶה פַּרְעֹה שֶׁהָיָה קוֹזַאקְרָטוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹשֵׁל עַמִּים וַיִּפַּתְּחֵהוּ (תהלים קה, כ). מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מִתְגַּדֵּל בְּבֵיתוֹ וְהָיָה סָבוּר

שֶׁהוּא בֶּן בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִיאֵהוּ וְגוֹ' (שמות ב, י). וְעָמַד וְהֵבִיא עָלָיו עֶשֶׂר מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ וְגוֹ' (שם ג, י). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר אַמִּי, הַמַּטֶּה, מַשּׁוֹי אַרְבָּעִים סְאָה הָיָה, וְשֶׁל סַנְפִּרִינוֹן הָיָה, וְעָשָׂר מַכּוֹת חֲקוּקוֹת עָלָיו בְּכְתַב נוֹטָרִיקוֹן דצ"ך עד"ש באח "ב. וּמֹשֶׁה הָיָה מַבִּיט בַּמַּטֶּה וְרוֹאֶה אֵיזֶה מַכָּה רְאוּיָה לָבוֹא עַל פַּרְעֹה, וּמְבִיאָהּ עָלָיו. הֲוֵי אוֹמֵר, אִם וְנוֹרָא זֶה פַּרְעֹה. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׁאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה מֹשֶׁה. וְאַף הַמִּשִׁיחַ שֶׁעָתִיד לִיפָּרַע מִגּוֹג וּמָגוֹג וְחֵילוֹתָיו, שָׁם עִמָּהֶם גָּדַל בַּמִּדְיָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם יִרְעֶה עֶגֶל וְשָׁם יִרְבַּץ וְכִלָּה סְעִיפֶיהָ (ישעיה כז, י). דָּבָר אַחֵר, אִם וְנוֹרָא הוּא, זֶה אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: דְּחִילָה וְאֶמְתָנִי וְתַקִּיפָא וְגוֹ' (דניאל ז, ז). מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׁאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה עוֹבַדְיָה, שֶׁהָיָה גֵּר אֲדוֹמִי וְהָיָה מִתְנַבֵּא עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲזוֹן עוֹבַדְיָה, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ (עובדיה א, א). הֲוֵי, אִם וְנוֹרָא, זֶה אָדָם. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׁאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה עוֹבַדְיָה. דָּבָר אַחֵר, אִם וְנוֹרָא, זֶה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְאַחֲרִיב בְּכַף פְּעָמַי כֹּל יְאוֹרֵי מָצוֹר (מ"ב יט, כד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִצִּילוּ אֶת אַרְצָם מִיָּדִי (שם יח, לה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהָיָה מַטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל (ישעיה ח, ח). אֶחָד מִשִּׁשִּׁים אוּכְלְסִין הָיָה מְסַפֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַטּוֹת כְּנָפָיו, הַמַּטֶּה הַזּוֹ שֶׁל תַּרְנְגוֹל אֶחָד מִן שִׁשִּׁים בִּכְנָפָיו. כֵּיוָן שֶׁבָּא לְהִכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם, אָמַר לְאוּכְלָסָיו, שִׁכְבוּ הַלַּיְלָה וּבַבֹּקֶר אָנוּ מַשְׁלִיכִים לְתוֹכָהּ אֶת הַטַּבָּעוֹת שֶׁלָּנוּ וְנִסְקֹל אוֹתָם בָּהֶם. הֲוֵי אוֹמֵר, אִם וְנוֹרָא הוּא. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׁאֵתוֹ יֵצֵא, אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁכְּשֶׁעָלָה לִירוּשָׁלַיִם לְהַחֲרִיב אוֹתָהּ וְלֹא עָלְתָה בְיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר וְגוֹ' (מ"ב יט, לה), וּכְתִיב: וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהָיו וְגוֹ' (דה"ב לב, כא). הֲוֵי אוֹמֵר, אִם וְנוֹרָא הוּא, זֶה סַנְחֵרִיב. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׁאֵתוֹ יֵצֵא, אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁהֲרָגוּהוּ. דָּבָר אַחֵר, אִם וְנוֹרָא הוּא, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, דִּכְתִיב בָּהּ, וְאַתָּה אֲמַרְתָּ בִלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה (ישעיה יד, יג). מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׁאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה אֱוִיל מְרֹדָךְ בְּנוֹ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כְּשֶׁנִּטְרַד נְבוּכַדְנֶצַּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ, מִן אֱנָשָׁא לְהֵךְ טָרְדִין וְגוֹ' (דניאל ד, כב). כָּל אוֹתָן הַיָּמִים הָיָה אֱוִיל מְרֹדָךְ בְּנוֹ מְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו. כְּשֶׁחָזַר, חָבָשׁוֹ בְּבֵית הָאָסוּרִים. וְכָל מִי שֶׁנֶּחְבַּשׁ בְּבֵית הָאָסוּרִים עַל יָדוֹ, אֵינוֹ יוֹצֵא עַד יוֹם מוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲסִירָיו לֹא פָתַח בֵּיתָה (ישעיה יד, יז). כְּשֶׁמֵּת נְבוּכַדְנֶצַּר, בִּקְּשׁוּ לְהַמְלִיךְ לֶאֱוִיל מְרֹדָךְ, וְנִכְנְסוּ עָלָיו לְהַמְלִיכוֹ וְלֹא קִבֵּל מֵהֶם. אָמַר לָהֶם: בָּרִאשׁוֹנָה שָׁמַעְתִּי לָכֶם וּלְפִיכָךְ נֶחְבַּשְׁתִּי, וְעַכְשָׁו אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם, שֶׁמָּא הוּא חַי וְיַעֲמֹד וְיִהַרְגֵנִי. עָמְדוּ עַל נְבוּכַדְנֶצַּר וּגְרָרוּהוּ מִקִּבְרוֹ וְהוֹצִיאוּ, וְרָאָה אוֹתוֹ שֶׁהוּא מֵת, וְהִמְלִיכוּהוּ. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב וְגוֹ' (ישעיה יד, יט). הֲוֵי אוֹמֵר, אִם וְנוֹרָא הוּא, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׁאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה אֱוִיל מְרֹדָךְ. דָּבָר אַחֵר, אִם וְנוֹרָא הוּא, זֶה בְּנֵי אָדָם, שֶׁהוּא

שׁוֹלֵט בְּכָל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָמוֹ, דִּכְתִיב בֵּהּ, תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶךָ כֹּל שַׁתָּה תַּחַת רַגְלָיו (תהלים ח, ז). מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׁאֵתוֹ יֵצֵא. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם חוֹטֵא, הֲרֵי מֵבִיא עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִסּוּרִין בְּגוּפוֹ. לָמָּה, שֶׁאֵין מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁסָּרַח עָלָיו עַבְדּוֹ, מֵבִיא אֶת הַכְּבָלִים וְכוֹבְלוֹ, מֵבִיא אֶת הַמַּגְלֵבִין וּמַכֶּהוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא מְגוּפוֹ שֶׁל אָדָם רוֹדֶה אוֹתוֹ. וּמִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁכָּתוּב בָּעִנְיָן אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ' (ויקרא יג, ב). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, וְכָל חֻפְצֵי אֶעֱשֶׂה (ישעיה מו, י). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, חַי אֲנִי נְאֻם ה' (שם מט, יח). זֶהוּ הָאָמוּר בָּעִנְיָן אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ'. וּכְתִיב: כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע, אַתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע.

סימן ט

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לְחַיֵּב בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: חַי אֲנִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע וְגוֹ' (יחזקאל לג, יא). וּבְמָה חָפֵץ. לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל וְגוֹ' (ישעיה מב, כא), לְמַעַן לְצַדֵּק בְּרִיּוֹתָיו וְלֹא לְחַיֵּב. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, כְּשֶׁבְּרָאוֹ נְתָנוֹ בְּגַן עֵדֶן וְצִוָּהוּ וְאָמַר לוֹ: מִזֶּה אֱכֹל וּמִזֶּה לֹא תֹאכַל, כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יז). עָבַר עַל צִוּוּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵבִיא עָלָיו אַפּוֹפְסִין. בָּא הַשַּׁבָּת וּפְטָרוֹ. הִתְחִיל מֵסִיחַ עִמּוֹ אוּלַי יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה (שם ג, ט), אֲן אַתְּ. וְאֵין ה' אֶלָּא מִדַּת רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ה', ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן (שמות לד, ו). הַקְּדִים לוֹ מִדַּת הָרַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. הֲוֵי אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה, שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְחַיֵּב בְּרִיָּה. הִתְחִיל מֵסִיחַ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה (בראשית ג, יא). וַיֹּאמֶר הָאָדָם, הָאִשָּׁה וְגוֹ' (בראשית ג, יב). הֵנִיחַ אָדָם וְהִתְחִיל מֵסִיחַ עִם הָאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הָאִשָּׁה מַה זֹּאת עָשִׂית וְגוֹ' (בראשית ג, יג). אֲבָל כְּשֶׁבָּא אֵצֶל הַנָּחָשׁ, לֹא הֵסִיחַ עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁהֵסִיחַ עִם הָאִשָּׁה, אֶלָּא מִיָּד נָתַן לוֹ אַפּוֹפְסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ וְגוֹ' (בראשית ג, יד). וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וְגוֹ' (בראשית ג, טו). חָזַר אֵצֶל הָאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: הַרְבָּה אַרְבֶּה וְגוֹ' (בראשית ג, טז). וּכְשֶׁחָזַר אֵצֶל אָדָם, לֹא חִיְּבוֹ עַד שֶׁנָּתַן לוֹ רֶמֶז לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. וּמִנַּיִן, אָמַר רַבִּי חֲכִינַאי בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, שֶׁאָמַר לוֹ: בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם וְגוֹ' (בראשית ג, יט). אֵין שׁוּבְךָ אֶלָּא תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ (הושע יד, ב). כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, טָרְדוּ מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם (בראשית ג, כד). הֲוֵי אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה. מַהוּ יְגָרְךָ רָע. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי בְּשֵׁם רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין עוֹמְדִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם, אֲבָל מַלְאֲכֵי זַעַף רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֶרֶךְ

אַפַּיִם (במדבר יד, יח). וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם. אֶלָּא מַהוּ אֶרֶךְ אַפַּיִם, שֶׁמַּלְאָכֵי זַעַף רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּאִים מֵאֶרֶץ מֶרְחָק מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם, ה' וּכְלֵי זַעְמוֹ (ישעיה יג, ה). הֱוֵי אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע. דָּבָר אַחֵר, לֹא יְגָרְךָ רָע. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין אַתָּה נִגָּרר אַחַר הָרָעָה, וְאֵין הָרָעָה גּוֹרֶרֶת אוֹתְךָ, וְאֵינָהּ גָּרָה אֶצְלְךָ. הֱוֵי, לֹא יְגָרְךָ רָע. וְאֵין יְגָרְךָ אֶלָּא דִּירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר (שמות יב, מח). דָּבָר אַחֵר, לֹא יְגָרְךָ רָע. אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן פְּדָת בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְכָּר עַל הָרָעָה, אֶלָּא עַל הַטּוֹבָה. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאוֹר וְאֶת הַחֹשֶׁךְ וְקָרָא לָהֶן שֵׁמוֹת, הִזְכִּיר שְׁמוֹ עַל הָאוֹר וְלֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ עַל הַחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם, וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה (בראשית א, ה), הֲרֵי הִזְכִּיר שְׁמוֹ עַל הָאוֹר. אֲבָל כְּשֶׁבָּא לַחֹשֶׁךְ, אֵינוֹ אוֹמֵר, קָרָא אֱלֹהִים לַחֹשֶׁךְ לַיְלָה, אֶלָּא קָרָא לַיְלָה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָדָם וְחַוָּה, הִזְכִּיר שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים (בראשית א, כח). וּכְשֶׁקִּלְלָן, לֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא אֶל הָאִשָּׁה אָמַר (שם ג, טז), וּלְאָדָם אָמַר (בראשית א, יז). וְאִם תֹּאמַר, הֲרֵי עַל הַנָּחָשׁ הִזְכִּיר שְׁמוֹ בְּשָׁעָה שֶׁקִּלְלוֹ, דִּכְתִיב וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר אַתָּה (בראשית א, יד). כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הִזְכִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן לְרָעָה. עַל הַמַּסִית, זֶה הַנָּחָשׁ שֶׁהֵסִית אֶת הָאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: כִּי יוֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע (בראשית א, ה), תִּהְיוּ כְּמוֹתוֹ. מַה הוּא בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת, אַף אַתֶּם תִּבְרְאוּ עוֹלָמוֹת כְּמוֹהוּ, שֶׁכָּל אֻמָּן שׁוֹנֵא אֻמָּן כְּמוֹתוֹ. וּלְפִי שֶׁהֵסִית אוֹתָהּ וְסִפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, לְפִיכָךְ הִזְכִּיר שְׁמוֹ עָלָיו. וְעַל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת (ירמיה יא, ג). וְעַל הָעוֹשֶׂה בְּטָחוֹנוֹ בְּבָשָׂר וָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה', אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְגוֹ' (שם יז, ה). אֵימָתַי הוּא אָרוּר, בְּשָׁעָה שֶׁמִּן ה' יָסוּר לִבּוֹ וְיִשָּׁלֵךְ בִּטְחוֹנוֹ עַל בָּשָׂר וָדָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּנֹחַ כְּשֶׁבֵּרַךְ אֶת בָּנָיו, וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שֵׁם (בראשית ט, כו). אֲבָל כְּשֶׁקִּלֵּל אֶת כְּנַעַן (בראשית ט, כה) לֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו אֶלָּא וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן, וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בָּאֱלִישָׁע הַנָּבִיא, כְּשֶׁבָּא מֶלֶךְ אֲרָם לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, נִתְיַעֵץ בַּעֲבָדָיו וְעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל בּוֹרוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם יָבֹאוּ יִשְׂרָאֵל לְהִלָּחֵם עִמָּנוּ, יִפְּלוּ לְתוֹךְ הַבּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֶלֶךְ אֲרָם הָיָה נִלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל וְגוֹ', וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הִשָּׁמֵר וְגוֹ' (מ"ב ו, ח-ט). אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דָּבָר כִּי אִם גִּלָּה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דָּבָר וְגוֹ' (עמוס ג, ז). כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וְלֹא נִפְלוּ לְתוֹכָן, הִרְגִּישׁ מֶלֶךְ אֲרָם וְאָמַר לַעֲבָדָיו, הֲלֹא תַּגִּידוּ לִי מִי מִשָּׁלְנוּ אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו,

אֱלִישָׁע הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יַגִּיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר בַּחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ, וַיֹּאמֶר לְכוּ וּרְאוּ אֵיכֹה הוּא וְאֶשְׁלַח וְאֶקָּחֵהוּ. וַיַּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה בְדֹתָן, וַיִּשְׁלַח שָׁמָּה סוּסִים וְרֶכֶב וְחֵיל כָּבֵד וְגוֹ' (מ"ב ו, יב-יד). מִיָּד עָמַד נַעַר אֱלִישָׁע בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁהִקִּיפוּ אֶת הָעִיר סוּסִים וָרֶכֶב וָחֵיל. מִיָּד וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר, אֲהָהּ אֲדוֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה, וַיֹּאמֶר אַל תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אִתָּנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם (מ"ב ו, טו טז). מִיָּד נִתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע וְהִזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּקַח נָא אֶת עֵינָיו וְיִרְאֶה, וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינֵי הַנַּעַר וְגוֹ' (מ"ב ו, יז). מִיָּד עָמַד אֱלִישָׁע וְקִלֵּל אֶת הָאֲרַמִּים, וְאָמַר, הַךְ נָא אֶת הַגּוֹי הַזֶּה בַּסַּנְוֵרִים וְגוֹ' (מ"ב ו, יח), וְלֹא הִזְכִּיר אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְשֶׁחָזַר וְנִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם שֶׁיִּפְקְחוּ עֵינֵיהֶם, אָמַר, ה' פְּקַח אֶת עֵינֵי אֵלֶּה וְיִרְאוּ (מ"ב ו, כ). הֲוֵי אוֹמֵר, שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְכָּר עַל הַטּוֹבָה וְלֹא עַל הָרָעָה. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, כְּשֶׁרָאָה הַנָּבִיא אוֹתָן מֻרְכָּבוֹת שֶׁנִּמְשְׁלוּ לָאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע מֶרְכָּבוֹת יוֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים וְגוֹ' (זכריה ו, א). וּכְשֶׁאָמַר עַל הַגְּאֻלָּה, וַיַּרְאֵנִי ה' אַרְבָּעָה חָרָשִׁים (זכריה ב, ג). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁבָּאוּ אוֹתָן חֲמִשָּׁה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה לְהַחֲרִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֶלְיוֹן וְגוֹ' (יחזקאל ט, ב), נִשְׁתַּלַּח גַּבְרִיאֵל עִמָּהֶם, כַּכָּתוּב, וַיֹּאמֶר אֶל הָאִישׁ לָבֻשׁ הַבַּדִּים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל (יחזקאל י, ב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל, מַלֵּא חָפְנֶיךָ גֶּחָלֵי אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים וּזְרֹק עַל הָעִיר, כְּדִכְתִיב, וַיֹּאמֶר אֶל הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל (יחזקאל י, ב). בָּא גַּבְרִיאֵל וְעָמַד אֵצֶל הָאוֹפָן. אָמַר לוֹ הַכְּרוּב, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ. אָמַר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ צִוּנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: טוֹל. אָמַר לוֹ: תֵּן אַתָּה בְּיָדִי. מִיָּד וַיִּשְׁלַח הַכְּרוּב אֶת יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים וְגוֹ', וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל חָפְנֵי לְבוּשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא (יחזקאל י, ז). וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אִלְמָלֵא לֹא נִצְטַנְּנוּ הַגָּחָלִים מִיָּד שֶׁל כְּרוּב לְיָדוֹ שֶׁל גַּבְרִיאֵל, לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִשּׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט. וְלֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת הָרָעָה עַל יְדֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא עַל יְדֵי מַלְאָךְ. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, הוּא עוֹשֶׂה הַטּוֹבָה עַל יְדֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים (יחזקאל לו, כה). הֲוֵי אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע, אַתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע (תהלים ה, ד). מַהוּ לֹא יְגָרְךָ רָע. שֶׁאֵין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָל עַל הָרָעָה, אֲבָל עַל הַטּוֹבָה חָל, חוּץ מִשְּׁנֵי דְּבָרִים שֶׁחָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן אַף עַל פִּי שֶׁהֵן לָרָעָה, וְאֵלּוּ הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ (דניאל ט, יד). מִשּׁוּם שֶׁצַּדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ, וַיִּשְׁקֹד ה' וַיָּבֵא אֶת הָרָעָה וּמַהוּ. אֶלָּא שֶׁצְּדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ, שֶׁהִקְדִּים גָּלוּת יְכָנְיָה לְגָלוּת צִדְקִיָּה. וְאֵיזוֹ צְדָקָה. שֶׁהִקְדִּים וְהִגְלָה גָּלוּת יְכָנְיָה לְבָבֶל עִם הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְעִם כָּל גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל, וְיָרְדוּ לְבָבֶל וְעָשׂוּ תַּרְבִּיץ לַתּוֹרָה. שֶׁאִלְמָלֵא הָיָה כֵן, הָיְתָה הַתּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת בְּגָלוּת צִדְקִיָּה, אֶלָּא

שֶׁיָּצְאוּ אֵלּוּ שֶׁהֶאֱמִינוּ לִדְבָרָיו שֶׁל יִרְמְיָה הַנָּבִיא וְיָצְאוּ עִם הַתּוֹרָה. הֶחָרֵשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלָּף (מ"ב כד, טז). מַהוּ חָרֵשׁ, כְּיָון שֶׁפּוֹתְחִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה, נַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּחֵרְשִׁים. מַסְגֵּר, כְּיָון שֶׁהָיוּ סוֹגְרִין, לֹא הָיָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל מִי שֶׁהָיָה יָכֹל לִפְתֹּחַ. הֲוֵי אוֹמֵר, כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ, וּצְדָקָה עָשָׂה בְּאוֹתָהּ גּוֹלָה, שֶׁשָּׁקַד עָלֶיהָ. וְעוֹד טוֹבָה גְּדוֹלָה עָשָׂה עִם יִשְׂרָאֵל. כֵּיצַד, שֶׁבָּעֲשָׂרָה בְּטֵבֶת הָיוּ רְאוּיִין יִשְׂרָאֵל לְגָלוֹת מִירוּשָׁלַיִם. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, בֶּן אָדָם כְּתָב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְגוֹ' (יחזקאל כד, ב). מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר, אִם יוֹצְאִין עַכְשָׁו בַּצַּנָּה, הֵם מֵתִים. מֶה עָשָׂה. הִמְתִּין לָהֶם וְהִגְלָה אוֹתָם בַּקַּיִץ הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר, אִסּוֹף אֲסִיפֵם נְאֻם ה' (ירמיה ח, יג), וְאֵין אִסּוֹף אֲסִיפֵם אֶלָּא גָּלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִסּוֹף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כֻּלֶּךָּ (מיכה ב, יב). וְהִמְתִּין לָהֶם עַד הַקַּיִץ, וְאַחַר כֵּן הִגְלָה אוֹתָם. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה (דניאל ט, יד). הֲוֵי אוֹמֵר, אַף זֶה טוֹבָה. וְהַשְׁנָיָה, וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר וְגוֹ' (יחזקאל ט, ד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל, לֵךְ וּרְשֹׁם עַל מִצְחָן שֶׁל צַדִּיקִים תָּ"ו שֶׁל דְּיוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ בָּהֶם מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וְיָמוּתוּ מִיָּד. וְעַל מִצְחָן שֶׁל רְשָׁעִים תָּ"ו שֶׁל דָּם, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלְטוּ בָּהֶם מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. נִכְנְסָה קַטֵּיגוֹרְיָא לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִּשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַלְּלוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים, וְהַלָּלוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים. אָמְרָה לוֹ: הָיָה בְּיָדָם לִמְחוֹת וְלֹא מָחוּ. אָמַר לָהּ, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי, שֶׁאִם מָחוּ בָּהֶם לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים מֵהֶם. אָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, לִפְנֵיהֶם מִי גָּלוּי. וּלְפִיכָךְ הָיָה לָהֶם לִמְחוֹת בְּיָדָם וּלְהִתְבַּזּוֹת עַל קְדוּשַׁת שְׁמֶךָ, וּלְקַבֵּל עַל עַצְמָן וְלִסְבֹּל הַכָּאוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ הַנְּבִיאִים סוֹבְלִים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי יִרְמְיָה סוֹבֵל כַּמָּה צָרוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. וְיֹשַׁעְיָה כְּמוֹ כֵן, דִּכְתִיב: גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים (ישעיה נ, ו), וּשְׁאָר הַנְּבִיאִים. מִיָּד חָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לְמַלְאֲכֵי חַבָּלָה, זְקֹן בָּחוּר וְגוֹ' (יחזקאל ט, ו). אַף זוֹ לְטוֹבָה, שֶׁהִפִּיג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲמָתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּלָּה ה' אֶת חֲמָתוֹ וְגוֹ' (איכה ד, יא). שֶׁאִלּוּלֵי כֵן, כָּל יִשְׂרָאֵל נִתְחַיְּבוּ בּוֹ כְּלָיָה. הֲוֵי אוֹמֵר, לֹא יָגֻרְךָ רָע, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָחַל שְׁמוֹ עַל הָרָעָה. וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים, חֶלֶק כָּבוֹד לָהֶם וְלֹא הִזְכִּירָן לְרָעָה. כֵּיצַד, כְּשֶׁבָּא עַל הַקָּרְבָּנוֹת מַהוּ, אָמַר לְמֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' (ויקרא א, ב), מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל כְּשֶׁבָּא לְהַזְהִיר עַל הַנְּגָעִים מַהוּ אוֹמֵר, אָדָם כִּי יִהְיֶה, אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא אָדָם. הֲוֵי, לֹא יָגֻרְךָ רָע.

סימן י

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ (ויקרא יג, ב). קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְשׁט יָדוֹ בָּאָדָם הַזֶּה. וּמַה הוּא עוֹשֶׂה. מַתְרֶה בּוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כֵּן מַלְקֶה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת

בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם (ויקרא יד, לד). בִּתְחִלָּה מַלְקֶה בֵּיתוֹ. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַלְקֶה בְּגָדָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרַעַת (ויקרא יג, מז). חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, בָּאִים בְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ.

סימן יא

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ. עַל יְדֵי מָה נֶגָעִים בָּאִים, עַל יְדֵי הַזְּנוּת. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בִּירוּשָׁלַיִם, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִין בִּזְנוּת, לְכָךְ לָקוּ בְּצָרַעַת. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי גָּבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וְגוֹ' (ישעיה ג, טז). מָה עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הִלְקָה אוֹתָם בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁפַּח ה' קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן (ישעיה ג, יז). וְאֵין וְשִׁפַּח אֶלָּא צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבַּהֶרֶת. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַּהֶרֶת וְגוֹ'. הַכָּתוּב מְדַבֵּר בַּמַּלְכֵיוֹת. שְׂאֵת, זוֹ בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשְׂאַתְ הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְגוֹ' (ישעיה יד, ד). סַפַּחַת, זוֹ מַלְכוּת מָדַי, שֶׁהָיָה הָמָן מְסַפֵּחַ עִם אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד. בַּהֶרֶת, זוֹ מַלְכוּת יָוָן, שֶׁהָיְתָה מַבְהֶרֶת עַל יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֶרֶת, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוֹר, יְחַקֶּה עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם לָאו, גּוֹזְרִין עָלָיו הָרִיגָה. וְהָיָה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרַעַת, זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַלְקֶה אוֹתוֹ בְּצָרַעַת וְאֶת הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ. שֶׁכֵּן כְּתִיב: מַדּוּעַ נִסְחַף אֲבִירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי ה' הֲדָפוֹ (ירמיה מו, טו). וְלֶעָתִיד לָבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב בַּדִּין עַל מַלְכוּת אֱדוֹם וְאוֹמֵר לוֹ: לָמָּה הָיִית מִשְׁתַּעְבֶּדֶת בְּבָנַי. וְהוּא אוֹמֵר, לֹא אַתָּה הוּא שֶׁמְּסָרְתָּם בְּיָדֵינוּ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: וּבִשְׁבִיל שֶׁמְּסָרְתִּי אוֹתָם בְּיָדֶךָ, לֹא שַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, עַל זֶקֶן הִכְבַּדְתְּ עֲלֵךְ מְאֹד (ישעיה מז, ו). עַל זֶקֶן הִכְבַּדְתְּ עֲלֵךְ מְאֹד, זֶה רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁשִּׁעְבְּדָה בּוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם מַה שֶּׁאֵין סוֹף. דָּבָר אַחֵר, עַל זֶקֶן הִכְבַּדְתְּ עֲלֵךְ מְאֹד, שֶׁהָיְתָה מַכְבֶּדֶת עֲלֵהּ עַל זָקֵן כְּבָחוּר. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּבֶל, חַיֵּיךְ, שֶׁאֲנִי יוֹשֵׁב עָלַיִךְ בַּמִּשְׁפָּט וְדָן אוֹתָךְ וּמְחַיְּבֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: רְדִי וּשְׁבִי עַל עָפָר בְּתוּלַת בַּת בָּבֶל, שְׁבִי לָאָרֶץ אֵין כִּסֵּא (ישעיה מז, א), עַל שֶׁהָיִית יוֹשֶׁבֶת עַל הַכִּסֵּא, שְׁבִי לָאָרֶץ אֵין כִּסֵּא. כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ לָךְ רַכָּה וַעֲנֻגָּה (ישעיה מז, א). וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה לָךְ. אֲנִי פּוֹרֵעַ מִן הַשֵּׂעָר שֶׁלָּךְ תְּחִלָּה וּמַלְקֶה אוֹתוֹ בְּצָרַעַת, וְאַחַר כֵּן אֲנִי פּוֹרֵעַ מִמֵּךְ. וְלֹא תֹּאמַר בַּמַּלְכוּת הַזֶּה, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּגוֹג שֶׁהָיָה מִתְגָּאֶה בָּעוֹלָם וְעוֹלֶה, כָּךְ אֲנִי מַלְקֶה אוֹתוֹ בְּצָרַעַת. מִנַּיִן שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה וְגוֹ' הֶמֶק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עוֹמֵד עַל רַגְלָיו (זכריה יד, יב). וְעַל יְדֵי מָה. עַל יְדֵי שֶׁמִּתְגָּרִין בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה, עַל יְדֵי מַה שֶּׁבָּאוּ עַל יִשְׂרָאֵל. וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי בָּעוֹלָם הַזֶּה פָּרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַרְבֵּה, וְהִכָּה אוֹתָם בְּצָרַעַת. וּמִי הָיָה. זֶה נַעֲמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנַעֲמָן שַׂר צְבָא מֶלֶךְ אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וְגוֹ' וְהָאִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע (מ"ב ה, א). בִּשְׁבִיל מַה נִּצְטָרַע, בִּשְׁבִיל

שֶׁשָּׁבָה מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה. בָּעוֹלָם הַזֶּה הִלְקָה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּצָרַעַת. וְאַף לֶעָתִיד לָבֹא כָּךְ יַלְקֶה אוֹתָן בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף ה' וְגוֹ' (זכריה יד, יב). אוֹמֵר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִי שֶׁהֱיִיתֶם קוֹרְאִים לְבָנַי טְמֵאִים, אֲנִי מְטַמֵּא אֶתְכֶם בְּטֻמְאָה גְּדוֹלָה אֲבִי הַטֻּמְאוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ קוֹרְאִין לְיִשְׂרָאֵל טְמֵאִים. שֶׁנֶּאֱמַר: סוּרוּ טָמֵא קִרְאוּ לָמוֹ וְגוֹ' (איכה ד, טו). וְאַתֶּם, תִּהְיוּ מְצֹרָעִים וּטְמֵאִים. אֲבָל יִשְׂרָאֵל, אֲנִי מְטַהֲרָן וּמְקַדְּשָׁן וְגוֹאֲלָן מִבֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרְאוּ לָהֶם עַם הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי ה', וְלָךְ יִקָּרֵא דְּרוּשָׁה, עִיר לֹא נֶעֱזָבָה (ישעיה סב, יב). וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, כֻּלְּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ (שה"ש ד, ז).

מצורע

סימן א

זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה בְּנֵי אָדָם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הַדְּיוֹטוֹת. אֵלּוּ הֵן שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, יָרָבְעָם וְאַחְאָב וּמְנַשֶּׁה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, בְּקֹשׁוּ חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה לִשְׁנוֹת אַרְבָּעָה מְלָכִים וְלִמְנוֹת שְׁלֹמֹה עִמָּהֶם, אֶלָּא שֶׁיָּצְאָה בַּת קוֹל וְאָמַר, אַל תִּגְעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ (דה"א טז, כב). וְאַף עַל פִּי כֵן חָזְרוּ יוֹם אֶחָד וּבִקְּשׁוּ לִשְׁנוֹת. וְאָתָא אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְלִחֲכָה בְּסַפְסָלֵיהֶם. וְחָזְרָה וְאָמְרָה, הֲמַעְמִיךְ יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי מָאַסְתְּ כִּי אַתְּ תִּבְחַר וְלֹא אָנִי וּמַה יָּדַעְתְּ דַּבֵּר (איוב לד, לג). כָּל כָּךְ לָמָּה הָיוּ שׁוֹנִים. עַל שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בַּת פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֹּנִיּוֹת אֱדֹמִיּוֹת צִדְנִיּוֹת חִתִּיּוֹת, וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי ה' (מ"א יא, א-ו). אַרְבָּעָה הַדְּיוֹטוֹת, בִּלְעָם וְדוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל וְגֵחֲזִי. אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁהַלְּלוּ מִפְּנֵי דִּבּוּר פִּיהֶם נִדְחֲפוּ לַגֵּיהִנֹּם. בִּלְעָם, עַל יְדֵי לְשׁוֹנוֹ נִדְחַף לַגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב (במדבר כג, ז). מִן הָרָמִים הָיִיתִי מִמְּחִיצַת הָאָבוֹת, הִנְחֵנִי בָּלָק וּזְרָקָנִי לַגֵּיהִנֹּם. וְאֵין יַנְחֵנִי אֶלָּא לְשׁוֹן גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אָדָם נֹהָה (יחזקאל לב, יח). וְכֵן דּוֹאֵג, עַל לְשׁוֹנוֹ נִטְרַד. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁבָּרַח דָּוִד לְנוֹב עִיר לַאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וְקִבְּלוֹ. וְהִרְגִּישׁ שְׁאוּל וְכִנֵּס אֶת כָּל עֲבָדָיו וְאָמַר לָהֶם: יָפָה אַתֶּם עוֹשִׂין לִי, שְׁדָוִד עוֹשֶׂה מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ, וְאֵין אֶחָד מִכֶּם גִּלָּה אֶת אָזְנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קְשַׁרְתֶּם כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין גֹּלֶה אֶת אָזְנִי בְּכָרֹת בְּנִי עִם בֶּן יִשַׁי וְאֵין חֹלֶה מִכֶּם עָלָי (ש"א כב, ח). הִתְחִיל דּוֹאֵג לְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַן דּוֹאֵג הָאֲדֹמִי וְהוּא נִצָּב עַל עַבְדֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר, רָאִיתִי אֶת בֶּן יִשַׁי בָּא נֹבָה אֶל אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִטוּב (ש"א כב, ט). וְעַל יָדוֹ נֶהֶרְגוּ חֲמִשָּׁה וּשְׁמֹנִים כֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֵפוֹד בָּד, וַאֲחִימֶלֶךְ כֹּהֵן גָּדוֹל. וְאֶת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי חָרֶב וְגוֹ' (ש"א

כב, יט). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל שֶׁנַּעֲשָׂה רַחְמָן עַל הָאַכְזָרִי, לַסּוֹף נַעֲשָׂה אַכְזָר עַל הָרַחְמָנִים. כְּתִיב: וַיִּחַמֹל שָׁאוּל עַל אֲגָג וְעַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר (ש״א טו, ט). וּכְתִיב בְּנֹב עִיר הַכ�ֹּהֲנִים, וְאֶת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי חָרֶב (ש״א כב, יט). וְכֵן אֲחִיתֹפֶל, עַל לְשׁוֹנוֹ נִטְרָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֱשְׂתָה עֲצָתוֹ וְגוֹ' וַיָּצַו אֶל בֵּיתוֹ וַיֶּחְנַק (ש״ב יז, כג). וְגֵחֲזִי עַל לְשׁוֹנוֹ נִטְרָד וְנִצְטָרַע. בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְטָרַע נַעֲמָן וְנִתְרַפֵּא עַל יְדֵי אֱלִישָׁע הַנָּבִיא, הִתְחִיל נַעֲמָן לִתֵּן כֶּסֶף וְזָהָב וְדוֹרוֹנוֹת לֶאֱלִישָׁע, וְלֹא רָצָה לְקַבֵּל עָלָיו. הָיָה גֵּחֲזִי מְשַׁמֵּשׁ לִפְנֵי אֱלִישָׁע. רָאָה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּגָדִים, אָמַר, הִנֵּה חָשַׂךְ אֲדֹנִי אֶת נַעֲמָן הָאֲרַמִּי הַזֶּה מִקַּחַת מִיָּדוֹ אֶת אֲשֶׁר הֵבִיא, חַי ה' כִּי אִם רַצְתִּי אַחֲרָיו וְלָקַחְתִּי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה (מ״ב ה, כ). בְּוַדַּאי, מוּמוֹ לָקַח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם, וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג (מ״ב ה, כז). לָמָּה, לְפִי שֶׁכָּתוּב, וְלֹא יְדַבֵּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם (דברים יג, יח), וְהָיָה מֻלָּךְ אֱרָם וְנַעֲמָן שַׂר צְבָאוֹ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְתִיב: וְלֹא תָּבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ (דברים ז, כו). אָמַר רַבִּי פְּדָת, בְּרִית כְּרוּתָה לְהַקְדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם, כָּל מִי שֶׁמְּסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, יִלְקֶה בְּצָרַעַת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע, אֶל תִּקְרֵי הַמְּצֹרָע אֶלָּא הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אֵין הַנְּגָעִים בָּאִים עַל הָאָדָם אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁמּוֹצִיא מִפִּיו, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת לוֹ, אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ (קהלת ה, ה), אַל תִּתֵּן רְשׁוּת לְהוֹצִיא דָּבָר מִפִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ, לְהַלְקוֹת אֶת גּוּפְךָ. וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא, וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עָלֶיךָ, בִּשְׁגָגָה הוֹצֵאתִי הַדִּבּוּר מִפִּי, שֶׁכָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיֵּצֵא מִפִּיךָ, בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים, בֵּין טוֹב בֵּין רַע, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה' וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ (מלאכי ג, טז). וְכֵן בְּמִדַּת פֻּרְעָנִיּוּת, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה יָדַעְתָּ שִׁבְתִּי וְקוּמִי בַּנָּתָה לְרֵעִי מֵרָחוֹק (תהלים קלט, ב). וְכֵן אָמַר אִיּוֹב, כִּי עַתָּה צְעָדַי תִּסְפֹּר (איוב יד, טז). וְאוֹמֵר: עַל שָׂרְשַׁי רַגְלַי תִּתְחַקֶּה (שם יג, כז). לָמָּה יְקֻצַּף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ (קהלת ה, ה), אֲלוּ הַיָּדַיִם וְהַגּוּף שֶׁלּוֹקִין בְּצָרַעַת וּבְנָגָעִים. דָּבָר אַחֵר, אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ, בְּלָשׁוֹן נָקִי דִּבְּרָה תוֹרָה, אִם אָמְרָה לְךָ אִשְׁתְּךָ שֶׁהִיא נִדָּה, אַל תַּחֲטִיא אֶת גּוּפְךָ וְתִנַּע בָּהּ, וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל צוּרַת הַוָּלָד שׁוֹגֵג הָיִיתִי וְלֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ. לָמָּה יְקֻצַּף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ, אֵלּוּ הַבָּנִים שֶׁלּוֹקִים בְּצָרַעַת. אָמַר רַב אֶחָא, אִם שִׁמֵּשׁ אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ בִּימֵי נִדָּתָהּ, הַבָּנִים לוֹקִין בְּצָרַעַת. כֵּיצַד, שִׁמֵּשׁ בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְנִדָּתָהּ, הַבֵּן הַנּוֹלָד מֵהֶם לוֹקֶה לְעֶשֶׂר שָׁנִים. שִׁמֵּשׁ עִמָּהּ בְּיוֹם שֵׁנִי לְנִדָּתָהּ, הַבֵּן לוֹקֶה לְעֶשְׂרִים שָׁנָה. שִׁמֵּשׁ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְנִדָּתָהּ, הַבֵּן לוֹקֶה לִשְׁלֹשִׁים שָׁנָה. שִׁמֵּשׁ בַּיּוֹם הָרְבִיעִי לְנִדָּתָהּ, הַבֵּן לוֹקֶה

לְאַרְבָּעִים. בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי לְנִדָּתָהּ, לוֹקֶה לַחֲמִשִּׁים, בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לְנִדָּתָהּ, לוֹקֶה לְשִׁשִּׁים. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לְנִדָּתָהּ, לוֹקֶה לְשִׁבְעִים שָׁנָה, כְּנֶגֶד שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּתָהּ. וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִן הָעוֹלָם, עַד שֶׁרוֹאֶה פֵּרוֹתָיו מְקֻלְקָלִים. וְאֵין שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם אֶלָּא שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה (תהלים צ, י). זָכָה, לִשְׁמוֹנִים. לְכָךְ אִם שִׁמֵּשׁ אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ בְּשִׁבְעָה לְנִדָּתָהּ, הַוָּלָד לוֹקֶה לְשִׁבְעִים שָׁנָה. כְּבָיְכוֹל אוֹמֵר, אֵין הַמְּרִירוּת זוֹ מִשֶּׁלִּי, כְּבָר הַעֲיַדוֹתִי בָךְ וְאָמַרְתִּי לָךְ, זֹאת תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. דַּבֵּר אַחֵר, אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ וְגוֹ', אִם עָשִׂית בְּזָדוֹן וְתִטְעֶה וְתֹאמַר לְכֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא מַלְאָךְ, בִּשְׁגָגָה עָשִׂיתִי וְתַטְעֶה אוֹתוֹ, לְעַצְמְךָ אַתְּ מַטְעֶה. לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ וְגוֹ', אֵלּוּ הַבָּנִים שֶׁלּוֹקִין בְּצָרַעַת. וּמִנַּיִן שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל נִקְרָא מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְגוֹ' (מלאכי ב, ז).

סימן ב

זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן וְגוֹ' (משלי יח, כא), הַכֹּל תָּלוּי בַּלָּשׁוֹן. זָכָה, לְחַיִּים, נִתְחַיֵּב, לְמָוֶת. עָסַק בַּתּוֹרָה בִּלְשׁוֹנוֹ, זָכָה לְחַיִּים. שֶׁהַתּוֹרָה עֵץ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ (שם ג, יח). וְהִיא רְפוּאָתוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים, וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ (שם טו, ד). וְאִם עָסַק אָדָם בְּלָשׁוֹן הָרַע, מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, לְמָוֶת. שֶׁקָּשָׁה לָשׁוֹן הָרַע כִּשְׁפִיכַת דָּמִים. שֶׁכָּל הַהוֹרֵג, אֵינוֹ הוֹרֵג אֶלָּא נֶפֶשׁ אַחַת. וְהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, הוֹרֵג שְׁלֹשָׁה, הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו. שֶׁהֲרֵי דּוֹאֵג אָמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב, וְנֶהֱרַג, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ (ש״א כב, טז). וְנֶהֱרַג שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָת שָׁאוּל בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל בַּה' (דה״א י, יג). וְכֵן שָׁאוּל אוֹמֵר, עָמֵד נָא עָלַי וּמוֹתְתֵנִי כִּי אֶחָזַנִי הַשָּׁבָץ (ש״ב א, ט), קַטֵּיגוֹרְיָא שֶׁל נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים. וְאֵין הַשָּׁבָץ אֶלָּא בִּגְדֵי כְהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצוֹת זָהָב (שמות כח, יג). וְדוֹאֵג נִטְּרֵשׁ מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה וּמֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם אֵל יִתָּצֶךָ לָנֶצַח יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל, וְשֶׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה (תהלים נב, ז), מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מִי קָשָׁה, הַמַּכָּה בַּחֶרֶב אוֹ הַמַּכָּה בַּחֵץ. הֱוֵי אוֹמֵר, הַמַּכָּה בַּחֵץ. שֶׁהַמַּכָּה בַּחֶרֶב, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָמִית אֶת חֲבֵרוֹ אֶלָּא אִם כֵּן קָרוֹב אֶצְלוֹ וְנָגַע בּוֹ. וְהַמַּכָּה בַּחֵץ, אֵינוֹ כֵן אֶלָּא זוֹרֵק אֶת הַחֵץ וּמַכֶּה אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתוֹ. לָכֵן נִמְשָׁל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע כְּחֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִּבֶּר (ירמיה ט, ז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה (תהלים נז, ה). רְאֵה מַה קָּשָׁה לָשׁוֹן הָרַע, וְהוּא קָשֶׁה מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים וּמִגִּלּוּי עֲרָיוֹת וּמֵעֲבוֹדָה זָרָה. מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: גָּדוֹל עָוֹנִי מִנְּשׂוֹא (בראשית ד, יג). מִגִּלּוּי עֲרָיוֹת, דִּכְתִיב: וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת (בראשית לט, ט). מֵעֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדוֹלָה (שמות לב, לא). וּבְמִסַּפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, אֵין כָּתוּב בּוֹ לֹא

גָּדוֹל וְלֹא גְּדוֹלָה, אֶלָּא גְּדֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת, לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת (תהלים יב, ד). לְכָךְ נֶאֱמַר: מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. דָּבָר אַחֵר, מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. אַל תֹּאמַר, הוֹאִיל וְנִתְּנָה לִי רְשׁוּת לְדַבֵּר, הֲרֵינִי אוֹמֵר כָּל מַה שֶּׁאֲבַקֵּשׁ. כְּבָר הִזְהִירָה אוֹתְךָ הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה (תהלים לד, יד). וְשָׁמָּא תֹּאמַר, שֶׁאַתָּה מְחַסֵּר. אֵין אַתָּה אֶלָּא מְשַׁתֵּכֵר. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צָוְחָה, שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ (משלי כא, כג). אַל תִּקְרֵי מִצָּרוֹת, אֶלָּא מְצָרַעַת נַפְשׁוֹ. דָּבָר אַחֵר, מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. קָשֶׁה לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁאֵין אָדָם מוֹצִיאוֹ מִפִּיו עַד שֶׁהוּא כּוֹפֵר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשׁוֹנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ (תהלים יב, ה). כְּבָיְכוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָוַח עַל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע, מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים וְגוֹ' (תהלים צד, טז), מִי יָכוֹל לַעֲמֹד בָּהֶם. וּמִי יַעֲמֹד בָּהֶם, גֵּיהִנֹּם. וְגֵיהִנֹּם צוֹוַחַת, אַף אֲנִי אֵינִי יְכוֹלָה לַעֲמֹד בָּהֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מִלְּמַעְלָן, וְאַתְּ מִלְּמַטָּן. אֲנִי זוֹרֵק בָּם חִצִּים מִלְּמַעְלָה, וְאַתָּה הוֹפֶכֶת עֲלֵיהֶם גֶּחָלִים מִלְּמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים (תהלים קכ, ד). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, רְצוֹנְכֶם לְהִמָּלֵט מִגֵּיהִנֹּם, הַרְחִיקוּ עַצְמְכֶם מִלָּשׁוֹן הָרַע וְאַתֶּם זוֹכִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים וְגוֹ' (תהלים לד, יג). וּכְתִיב: נְצוֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה, סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ (תהלים לד, יד טו). לְכָךְ נֶאֱמַר: זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, הַנִּגָּעִים בָּאִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע, מוֹצֵא רָע, שֶׁהַנִּגָּעִים רָעִים מוֹצְאִין בְּגוּפוֹ. רְאֵה מַה כְּתִיב בְּמִרְיָם, וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א). לְפִיכָךְ, וַיִּפֶּן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרַעַת (תהלים לד, יא). מַה כְּתִיב שָׁם, זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם וְגוֹ' (דברים כד, ט). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה מִּרְיָם שֶׁלֹּא דִּבְּרָה אֶלָּא בְּאָחִיהָ חֲבִיבָהּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְלֹא נִתְכַּוְּנָה אֶלָּא לְהַחְזִירוֹ לְאִשְׁתּוֹ, כָּךְ. הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע עַל חֲבֵרוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, הִשָּׁמֵר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת (דברים כד, ח). וְאַף אַהֲרֹן שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל, נִגְעָה בּוֹ יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַר אַף ה' בָּם וַיֵּלֶךְ (במדבר יב, ט). בָּם, בְּמִרְיָם וּבְאַהֲרֹן, אֶלָּא שֶׁאַהֲרֹן נִתְרַפֵּא מִיָּד. וּמִרְיָם, לְאַחַר שִׁבְעָה יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּסָּגֵר מִרְיָם שִׁבְעַת יָמִים (במדבר יב, טו). הֲוֵי, זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע, הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע, שֶׁמְּצָא רָע. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי, עַל שֶׁאָמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל בּוֹרְאוֹ, לְפִיכָךְ נִצְטָרַע. מָה אָמַר. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע (בראשית ג, ה). אָמַר לָהֶם: כָּל אֻמָּן שׁוֹנֵא אֶת חֲבֵרוֹ, וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ לִבְרֹאת אֶת עוֹלָמוֹ, מִן הָאֵילָן הַזֶּה אָכַל וּבָרָא אֶת עוֹלָמוֹ. אַף אַתֶּם אִכְלוּ מִמֶּנּוּ וְאַתֶּם יְכוֹלִין לִבְרֹאת עוֹלָם כְּמוֹהוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא, אַתָּה סִפַּרְתָּ לְשׁוֹן הָרַע, סוֹפְךָ לִלְקוֹת בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה (בראשית ג, יד). בְּמָה אֵרְרוֹ. בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִיא (ויקרא יג, נב). אָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַסְּלָעִים שֶׁהֵן עַל הַנָּחָשׁ, זוֹ הִיא צָרַעְתּוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כָּל בַּעֲלֵי מוּמִין מִתְרַפְּאִין בָּעוֹלָם הַבָּא, וְהַנָּחָשׁ אֵינוֹ מִתְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה (בראשית ג, יד), מִכָּאן שֶׁהַכֹּל מִתְרַפְּאִין וְהוּא אֵינוֹ מִתְרַפֵּא. בִּבְנֵי אָדָם כְּתִיב: אִז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ (ישעיה לה, ו). וּכְתִיב: אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים וְגוֹ' (ישעיה לה, ה). וְכֵן הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה, זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְּאֶחָד, וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן. אֲבָל הַנָּחָשׁ, עָפָר לַחְמוֹ, שֶׁאֵין מִתְרַפֵּא לְעוֹלָם, שֶׁהוּא הוֹרִיד כָּל הַבְּרִיּוֹת לֶעָפָר. מִי גָּרַם לוֹ, עַל שֶׁאָמַר לְשׁוֹן הָרַע.

סימן ג

בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ. כַּמָּה, שְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהוֹרוֹת. מַה נִּשְׁתַּנָּה קֶרְבָּנוֹ מִשְּׁאָר קָרְבָּנוֹת. עַל שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרַע. לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ שְׁתֵּי צִפֳּרִים, שֶׁקּוֹלָן מוֹלִיכוֹת. וְעֵץ אֶרֶז, הָאֶרֶז הַזֶּה אֵין גָּבֹהַּ מִמֶּנּוּ. וּלְפִי שֶׁהִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ כָּאֶרֶז, בָּאָה עָלָיו הַצָּרַעַת. דָּבָר אַחֵר, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, עַל גַּסּוּת הָרוּחַ הַצָּרַעַת בָּאָה. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא בְּעָזִיָּהוּ כְּתִיב: וּכְחָזְקָתוֹ גָּבְהָה לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית (דה"ב כו, טז). וּכְתִיב: וּבְזַעְפּוֹ עִם הַכֹּהֲנִים, וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ (דה"ב כו, יט). הָאֵזוֹב הַזֶּה אֵין בָּאִילָנוֹת שָׁפֵל מִמֶּנּוּ. וּלְפִי שֶׁהִשְׁפִּיל עַצְמוֹ, לְפִיכָךְ מִתְרַפֵּא עַל יְדֵי אֵזוֹב. וְשָׁחַט אֶת הַצִּפּוֹר הָאַחַת. לָמָּה שׁוֹחֵט אַחַת וּמְשַׁלֵּחַ אַחַת. אֶלָּא אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵין הַצָּרַעַת חוֹזֶרֶת עָלָיו. וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן. מַהוּ וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן. הוּא בָּא, לָמָּה. שֶׁהַכֹּל רְחוֹקִים וּבְדֵלִים מִמֶּנּוּ. שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר, אֹהֲבַי וְרֵעַי מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ וּקְרוֹבַי מֵרָחוֹק עָמָדוּ (תהלים לח, יב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לְמַחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ, מִחוּץ לְמַחֲנֶה יִשְׁרָאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן, וְהוּא בָּא.

סימן ד

זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַל כַּמָּה דְּבָרִים נְגָעִים בָּאִים עַל הָאָדָם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל אַחַת עֶשְׂרֵה דְּבָרִים הַנְּגָעִים בָּאִים עַל הָאָדָם. עַל עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל הַגְּנֵבוֹת, וְעַל לָשׁוֹן הָרַע, וְעַל הַמֵּעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, וְעַל הַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, וְעַל שְׁבוּעַת שָׁוְא, וְעַל הַנִּכְנָס בְּתַחוּם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְעַל הַחוֹשֵׁב מַחְשָׁבוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, וְעַל הַמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף עַל עַיִן רָעָה. עַל עֲבוֹדָה זָרָה מִנַּיִן. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל, לְקוּ בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֵעַ הוּא (שמות לב, כה). וְנֶאֱמַר בַּמְּצֹרָע, וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָּרוּעַ. עַל קְלָלַת הַשֵּׁם מִנַּיִן. מִגִּלְיַת, שֶׁקִּלֵּל וְאָמַר, בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלַי (ש"א יז, ח). וְאֵין אִישׁ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ה'

אִישׁ מִלְחָמָה (שמות טו, ג). וּכְתִיב: הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ ה' בְּיָדִי (ש"א יז, מו). וְאֵין סְגִירָה אֶלָּא צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן. עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת מִנַּיִן. דִּכְתִיב: וְשִׁפַּח אֲדֹנָי קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן (ישעיה ג, יז). וְאֵין וְשִׁפַּח אֶלָּא צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִשְׁאֵת וְלִסַּפַּחַת וְלַבַּהֶרֶת. עַל הַגְּנֵבוֹת מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם ה' צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל בֵּית הַגַּנָּב (זכריה ה, ד), הֲרֵי עַל הַגְּנֵבוֹת. עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא מִנַּיִן. דִּכְתִיב: וְאֶל בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלָּתּוּ אֶת עֵצָיו (שם). אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁמְּכַלֶּה עֵצִים וַאֲבָנִים. רַבִּי אוֹמֵר, זוֹ צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִתַּץ אֶת הַבַּיִת אֶת אֲבָנָיו וְאֶת עֵצָיו. וְעַל לָשׁוֹן הָרַע מִנַּיִן. מִמִּרְיָם, דִּכְתִיב: וַיִּפֶּן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרַעַת (במדבר יב, י). כְּתִיב: זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע, הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע. וְעַל הַמֵּעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר מִנַּיִן. שֶׁעַל שֶׁהֵעִידוּ יִשְׂרָאֵל עֵדוּת שֶׁקֶר וְאָמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ח), לָקוּ בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: צֵו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה וְגוֹ' (במדבר ה, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא (שמות לב, כה). וְעַל הַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ, וְחֵשֶׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה, שָׁרְשָׁם כַּמַּק יִהְיֶה, וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה, כִּי מָאֲסוּ אֶת תּוֹרַת ה' (ישעיה ה, כד). וְאֵין פִּרְחָם אֶלָּא צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת (ויקרא יג, יב). וְעַל הַנִּכְנָס בְּתַחוּם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ מִנַּיִן. מִן עֲזִיזָהוּ שֶׁנִּכְנַס בְּתַחוּם הַכְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ (דה"ב כו, יט). וְעַל הַמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים מִנַּיִן. מִפַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנַּע ה' אֶת פַּרְעֹה (בראשית יב, יז), לְפִי שֶׁנָּטַל שָׂרָה מֵאַבְרָהָם. וְעַל עֵין הָרָע. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כֵּיוָן שֶׁעֵינָיו שֶׁל אָדָם רָעָה לְהַשְׁאִיל חֲפָצָיו, אָדָם הוֹלֵךְ וְאוֹמֵר לֵיהּ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ, אוֹ כָּל כְּלִי חֵפֶץ. וְהוּא אוֹמֵר, אָרוּר הוּא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַגָּל אוֹ קַרְדֹּם. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מַלְקֶה אוֹתוֹ בְּצָרַעַת, וּבָא לַכֹּהֵן וְאוֹמֵר: כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת. וְהוּא מְצַוֶּה וְנִתַּץ אֶת הַבַּיִת, וְהַכֹּל רוֹאִין כֵּלָיו כְּשֶׁהֵן גְּרוּרִין וּמוֹצִיאָן לַחוּץ, וּמְפָרְסְמִין אֶת כֵּלָיו. וְהַכֹּל אוֹמְרִים: לֹא הָיָה אוֹמֵר שֶׁאֵין לוֹ מַגָּל, שֶׁאֵין לוֹ קַרְדֹּם הֲרֵי יֵשׁ לוֹ חֵפֶץ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי שֶׁלֹּא רָצָה לְהַשְׁאִיל וְהָיָה עֵינוֹ צָרָה לְהַשְׁאִיל. וְהוּא אוֹמֵר שְׁקַעֲרוּרוֹת, אַל תִּקְרֵי שְׁקַעֲרוּרוֹת אֶלָּא שְׁקַע אֲרוּרוֹת, שֶׁהָיָה אוֹמֵר אָרוּר הוּא וְשָׁקַע בֵּיתוֹ. וְרָאוּ הַכֹּל אֲרוּרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְגֻל יְבוּל בֵּיתוֹ, נְגָרוֹת בְּיוֹם אַפּוֹ (איוב כ, כח). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף עַל גַּסּוּת הָרוּחַ. מִנַּיִן, מִנַּעֲמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנַעֲמָן שַׂר צְבָא מֶלֶךְ אֲרָם גְּבוֹר חַיִל מְצֹרָע (מ"ב ה, א), שֶׁהָיָה גַּס רוּחַ. וְאַף עַל הָאוֹמֵר דָּבָר בַּחֲבֵרוֹ שֶׁאֵין בּוֹ. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא בְּמֹשֶׁה, עַל שֶׁאָמַר, וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי (שמות ד, א), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּנֵי מַאֲמִינִים הֵם, דִּכְתִיב: וַיַּאֲמֵן הָעָם (שמות ד, לא). בְּנֵי מַאֲמִינִים, דִּכְתִיב: וְהֶאֱמִין בַּה' (בראשית טו, ו). אֶלָּא צָרִיךְ אַתָּה לְלָקוֹת. שֶׁכָּל הַחוֹשֵׁד בִּכְשֵׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיֹּאמֶר, הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג (שמות ד, ו). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

לְיִשְׂרָאֵל, רְאוּ מַה בֵּינֵיכֶם לְבֵין הָאֻמּוֹת. כְּשֶׁהֵן חוֹטְאִין, בְּגוּפָן אֲנִי נוֹגֵעַ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ בְּבָתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנַּע ה' אֶת פַּרְעֹה (בראשית יב, יז), וְאַחֲרֵי כֵן, וְאֶת בֵּיתוֹ (בראשית יב, יז). אֲבָל אַתֶּם אִם חוֹטְאִים, בְּבָתֵּיכֶם אֲנִי מַלְקֶה תְּחִלָּה. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ. וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ, אֶרֶץ מַה חֲטָאת שֶׁהִיא לוֹקָה. אֶלָּא בַּעֲוֹן בְּנֵי אָדָם הָאָרֶץ לוֹקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת וְגוֹ' (תהלים קז, לד). לָמָּה מֵרָעַת. כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הַבְּרִיּוֹת וְיִלְמְדוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ, צֶדֶק לָמְדוּ יוֹשְׁבֵי תֵבֵל (ישעיה כו, ט). מִפְּנֵי מָה הַיִּסּוּרִין בָּאִין לָעוֹלָם. מִפְּנֵי הַבְּרִיּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ וְיִסְתַּכְּלוּ וְיֹאמְרוּ, מִי שֶׁחָטָא לוֹקֶה, וּמִי שֶׁלֹּא חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה. וְלָמָּה הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים וְהַכְּתָלִים לוֹקִין. כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ בַּעֲלֵיהֶם וְיַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. וְכָךְ אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל, בְּקֵשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַגְלוֹתָן בְּבַת אַחַת קֹדֶם הָאֻמּוֹת, אֶלָּא אָמַר, אִם אֲנִי מַגְלֶה אֶת יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה, עַכְשָׁו נַעֲשִׂין חֻרְפָּה וְקָלוֹן לְכָל הָאֻמּוֹת. מָה עָשָׂה. הֵבִיא סַנְחֵרִיב הָרָשָׁע עַל כָּל הָאֻמּוֹת וְהִגְלָה אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּמְצָא כַּקֵּן יָדִי לְחֵיל הָעַמִּים (ישעיה י, יד), וּכְתִיב: וְאֹסִיר גְּבֻלוֹת עַמִּים, וַעֲתוּדֹתֵיהֶם שׁוֹסֵיתִי (ישעיה י, יג). וְיִשְׂרָאֵל רוֹאִין שֶׁהִגְלֵיתִי אֶת הָאֻמּוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם וְיַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְיִרְאוּ דִּין שֶׁלֵּימָה שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה בָּאֻמּוֹת הָעוֹלָם וְיִרְאוּ מִשְׁפָּטִי, אוּלַי יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִכְרַתִּי גוֹיִם, נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם (צפניה ג, ו), וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ, אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר (צפניה ג, ז). כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, מִיָּד גָּלוּ. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתָּרָה בָּהֶם וּמַלְקֶה בָּתֵּיהֶן כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם. חָזַר בּוֹ מוּטָב וְאִם לָאו לוֹקֶה בְּגוּפוֹ שֶׁכֵּן בְּפָרָשָׁה אַחֶרֶת אוֹמֵר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב בִּבְשָׂרוֹ לְפִיכָךְ הָאֲבָנִים לוֹקוֹת תְּחִלָּה. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, בְּגָדָיו לוֹקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע וְגוֹ' (ויקרא יג, מז). חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַלְקֶה בְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ (ויקרא יג, מ). עָדַיִן יֵשׁ בִּמְרִיטַת הָרֹאשׁ מַמָּשׁ, סָפֵק לְטַמֵּא סָפֵק לְטַהֵר. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, לוֹקֶה בְּשִׂחִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר כִּי יִהְיֶה בּוֹ בְּעוֹרוֹ שְׂחִין וְנִרְפָּא (ויקרא יג, יח). שְׂחִין, גָּדוֹל מִמְּרִיטַת הָרֹאשׁ. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, לוֹקֶה בַּחֲמִשָּׁה מַגְלֵבִין, שְׂאֵת, סַפַּחַת, בַּהֶרֶת, נָתָק, נֶגַע. וְכָל כָּךְ לָמָּה. עַל שֶׁלֹּא חָזַר בּוֹ. אָמַר הַכָּתוּב, נָכוֹנוּ לַלֵּצִים שְׁפָטִים, וּמַהֲלֻמוֹת לְגֵו כְּסִילִים (משלי יט, כט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתִי אֶת הָאָדָם, הִתְקַנְתִּי לוֹ אֶת כָּל אֵלּוּ. מָשָׁל לְעֶבֶד רַע שֶׁהָיָה עוֹמֵד לִימָכֵר. כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ רַבּוֹ לְקָנוֹתוֹ, הָיָה יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁהָיָה עֶבֶד רַע. לָקַח עִמּוֹ כְּבָלִים וּמַגְלֵבִין. שֶׁאִם סָרַח, יִהְיֶה רוֹדֶה אוֹתוֹ בָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁסָּרַח, הֵבִיא אֶת הַכְּבָלִים וּכְבָלוֹ, הֵבִיא אֶת הַמַּגְלֵבִין וְהִכָּהוּ. אָמַר לֵיהּ הָעֶבֶד, לֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי עֶבֶד רַע, לָמָּה לָקַחְתָּ אוֹתִי. אָמַר לֵיהּ: לְפִי שֶׁהָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה קָשֶׁה, הִתְקַנְתִּי לְךָ כְּבָלִים וּמַגְלֵבִין. שֶׁאִם תִּסְרַח, אֲנִי רוֹדֶה אוֹתְךָ בָּהֶן. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לְעוֹלָם, עַד שֶׁלֹּא בָּרָא אֶת הָאָדָם, הִתְקִין לוֹ אֶת כָּל הַיְסוּרִין, לְפִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו, לְפִיכָךְ הִתְקִין לוֹ אֶת כָּל אֵלּוּ. שֶׁאִם סָרַח, יִהְיֶה רוֹדֶה אוֹתוֹ בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: נָכוֹנוּ לַלֵּצִים שְׁפָטִים, וּמַהֲלֻמוֹת לְגֵו כְּסִילִים. מַהוּ וּמַהֲלֻמוֹת. מָחָה לָמוּת, שֶׁהוּא מַתָּרָה בּוֹ תְּחִלָּה. אִם חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַלְקֶה אֶת גּוּפוֹ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם.

סימן ה

וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁתִּישַׁן נִדָּה בִּבְגָדֶיהָ עִם בַּעֲלָהּ בְּמִטָּה אַחַת, וְאַף בַּעֲלָהּ בִּבְגָדָיו, וְזֶה לְצַד אֶחָד וְזוֹ לְצַד אַחֵר. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: אָסוּר לִשְׁכַּב אֲפִלּוּ זֶה בִּבְגָדָיו וְזוֹ בִּבְגָדֶיהָ, שֶׁאֵין נוֹתְנִין פִּרְצָה לִפְנֵי הַכָּשֵׁר, בְּיוֹתֵר לִפְנֵי הַגַּנָּב, שֶׁמָּשְׁלוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר כְּאֵשׁ בַּנְּעֹרֶת. וְאוֹמֵר: וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב (ויקרא יח, יט). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל עַל הַקְּדֻשָּׁה וְעַל הַטָּהֳרָה, וְאַל יִטַּמְּאוּ בְּנִשּׂוֹתֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נִדּוֹת. שֶׁכָּל הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ נִדָּה, חַיָּב כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת עֶרְוָתָהּ וְגוֹ' וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם (שם כ, יח).

סימן ו

וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים. וַהֲלֹא שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה הֵן, וְלָמָּה קָרָא אוֹתָן יָמִים רַבִּים. אֶלָּא לְפִי שֶׁפּוֹרֶשֶׁת מִבַּעֲלָהּ, וְהֵם יָמִים שֶׁל צַעַר, לְפִיכָךְ קָרָא אוֹתָן יָמִים רַבִּים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיְהִי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם (שמות ב, כג), לְפִי שֶׁהָיוּ יָמִים שֶׁל צַעַר, קָרָא אוֹתָן יָמִים רַבִּים. וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר ה' הָיָה אֶל אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית (מ"א יח, א). וַהֲלֹא לֹא הָיוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, אֶלָּא חֹדֶשׁ מִן הָרִאשׁוֹנָה וְכָל אוֹתָהּ הַשְּׁנִיָּה וְחֹדֶשׁ מִן הַשְּׁלִישִׁית. אֶלָּא לְפִי שֶׁהָיוּ יְמֵי רָעָב, נִקְרָא יָמִים רַבִּים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, בְּהַרְאוֹתוֹ אֶת עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת יְקַר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם (אסתר א, ד), אֶלָּא לְפִי שֶׁהָיוּ יָמִים שֶׁל צַעַר, קָרָא אוֹתָן יָמִים רַבִּים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ מִלְחָמָה (יהושע יא, יח). כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְיָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל לְלֹא אֱלֹהֵי אֱמֶת וּלְלֹא כֹהֵן מוֹרֶה (דה"ב טו, ג). וְהָא כְתִיב: וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת ה' כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים (יהושע כד, לא). אֶלָּא עַל שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה נִקְרְאוּ יָמִים רַבִּים. אַף כָּאן, עַל שֶׁפּוֹרֶשֶׁת מִן בַּעֲלָהּ וְהֵן יָמִים שֶׁל צַעַר, נִקְרְאוּ יָמִים רַבִּים.

סימן ז

וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ. כָּךְ שָׁנָה רַבִּי חִיָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר יָמִים, שְׁנֵי יָמִים הֵן. וְכָל מָקוֹם שֶׁאוֹמֵר יָמִים רַבִּים, שִׁלְשָׁה יָמִים הֵן. כֵּיצַד, הָאִשָּׁה הַזּוֹ נִטְמְאָה בְּנִדָּתָהּ שִׁבְעַת יָמִים וְנִטְהֲרָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. חָזְרָה וְרָאֲתָה בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי, שׁוֹמֶרֶת אוֹתוֹ הַיּוֹם וְשָׁבָה וְנִטְהֲרָה.

חֲזָרָה וְרָאֲתָה בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי לְטָהֳרָתָהּ, שׁוֹמֶרֶת אוֹתוֹ הַיּוֹם וְשָׁבָה וְנִטְהֶרֶה. הֲרֵי שִׁלְשָׁה יָמִים שֶׁהֵן יָמִים רַבִּים. אֲבָל אִם רָאֲתָה דָּם בְּאַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁהוּא יוֹם הָרְבִיעִי לְטָהֳרָתָהּ, חוֹזֶרֶת לְטֻמְאָתָהּ וְשׁוֹמֶרֶת שִׁבְעָה יָמִים יְמֵי נִדָּתָהּ מֵרֹאשׁ. שֶׁכָּךְ שָׁנוּ חֲכָמִים, אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁבֵּין נִדָּה לְנִדָּה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. לְפִיכָךְ הָאִשָּׁה צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא שׁוֹמֶרֶת חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם וְאַחֲרֵי כֵן מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. כֵּיצַד עוֹשָׂה. הִיא שׁוֹמֶרֶת שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּתָהּ, וְאַחֲרֵי כֵן סוֹפֶרֶת שִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים, וְנִטְהֶרֶת בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, וְטוֹבֶלֶת טְבִילָה חֲמוּרָה אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה וְהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ, וְסָפְרָה לָהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר.

סימן ח

אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁבֵּין נִדָּה לְנִדָּה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. פֵּרוּשׁ, כִּי הַהֲלָכָה הַמְּסוּרָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי כֵּן הִיא, בְּתְחִלַּת רְאִיָּתָהּ כָּל אִשָּׁה נִדָּה דִּינָהּ לִהְיוֹת סוֹפֶרֶת כָּל יָמֶיהָ מִתְּחִלַּת רְאִיָּתָהּ דָּם שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה. וְאַחַר אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה, אַחַד עָשָׂר יָמִים וְנִקְרָאִים יְמֵי זִיבָה. וְאַחַר אֵלּוּ אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁהֵן יְמֵי זִיבָה, חוֹזֶרֶת לִשְׁבְעַת יְמֵי נִדָּה. וְאַחֲרֵיהֶן אַחַד עָשָׂר יְמֵי זִיבָה וְחוֹזֶרֶת חֲלִילָה. וְכֵן רָאוּי לִהְיוֹת סוֹפֶרֶת כְּעִנְיָן הַזֶּה כָּל יָמֶיהָ. וְאֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה, בֵּין אִם רָאֲתָה יוֹם אֶחָד אוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת אוֹ אֲפִלּוּ רָאֲתָה שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה כֻּלָּן, לְעֶרֶב טוֹבֶלֶת וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה נְקִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְּנִדָּתָהּ, תִּהְיֶה בְּנִדָּתָהּ כָּל שִׁבְעָה. אֲבָל אֵלּוּ אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁבֵּין נִדָּה לְנִדָּה, אֵיזֶה יוֹם מֵהֶן רָאֲתָה דָּם, שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם, וְזוֹ הִיא זָבָה קְטַנָּה. וְאִם לֹא רָאֲתָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה. וְאִם רָאֲתָה גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד שְׁנֵי יָמִים שֶׁרָאֲתָה. וְאִם לֹא רָאֲתָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה. וְאִם רָאֲתָה גַּם בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי שׁוֹמֶרֶת, רָאֲתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִין, הֲרֵי הִיא זָבָה גְּדוֹלָה וּצְרִיכָה שֶׁתֵּשֵׁב אַחַר שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַדָּם מִמְּנָהּ שִׁבְעַת יָמִים שְׁלֵמִים מֵעֵת לְעֵת נְקִיִּים. וְיוֹם שֶׁפּוֹסְקָת דָּמָהּ, אֵינָהּ סוֹפֶרֶת לְמִנְיַן נְקִיִּים. וְזֶה הַדִּין בִּימֵי זִיבָה, כָּל יוֹם אֶחָד שֶׁרָאֲתָה, סוֹפֶרֶת יוֹם כְּנֶגְדּוֹ, וְכֵן לִשְׁנֵי יָמִים, שׁוֹמֶרֶת לָהֶם יוֹם אֶחָד. רָאֲתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִים, שׁוֹמֶרֶת שִׁבְעַת יָמִים.

סימן ט

וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים. לָמָּה וְאִשָּׁה, וְאֵין כְּתִיב וְאִישׁ כִּי יָזוּב, לְשֶׁעָבַר הָיְתָה זָבָה נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, טֻמְאַת הָאִישׁ קָשָׁה מִטֻּמְאַת הָאִשָּׁה. לָמָּה, שֶׁטֻּמְאַת הַנָּשִׁים הַמַּן לְבָנִים הוּא. אֲבָל שֶׁל אִישׁ, שֶׁל צַעַר הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ, דָּבָר שֶׁחוֹתֵם וְסוֹגֵר. לְשֶׁעָבַר הָיוּ הָאֲנָשִׁים רוֹאִים מַיִם, עַד שֶׁעָמְדָה רָחֵל וְאָמְרָה, כִּי דֶּרֶךְ נָשִׁים לִי (בראשית לא, לה), וְנָתַן לָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵדָתָן, עַל

שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה וּבְחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר. לָמָּה בִּשְׁעַת לֵדָתָן. שֶׁאֵין הַשָּׂטָן מְקַטְרֵג אֶלָּא בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה. וּשְׁלָשְׁתָּן מִן הַתּוֹרָה. נִדָּה, דִּכְתִיב: וְאִשָּׁה כִּי תָזוּב זוֹב דָּמָהּ. חַלָּה, דִּכְתִיב: רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם חַלָּה (במדבר טו, כ). הַדְלָקַת הַנֵּר, דְּתָנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁחַיָּב אָדָם לְהֵיוֹת זָהִיר וְזָרִיז בְּהַדְלָקַת הַנֵּר בְּשַׁבָּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג (ישעיה נח, יג), זוֹ הַדְלָקַת הַנֵּר בְּשַׁבָּת. וְלָמָּה נִמְסְרוּ לְאִשָּׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִיא כִּבְּתָה נֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם כּוּ'. נִדָּה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִיא שָׁפְכָה דָּמוֹ שֶׁל אָדָם. וּכְתִיב: שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם, בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ (בראשית ט, ו), וְהִיא מִתְחַיֶּבֶת שֶׁתִּשָּׁפֵךְ דָּמָהּ. תִּשְׁמֹר נִדָּתָהּ, שֶׁיִּתְכַּפֵּר לָהּ עַל דָּם שֶׁשָּׁפְכָה. חַלָּה, וְאִשָּׁה כִּי תָזוּב זוֹב דָּמָהּ. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֶּה טָמְאַת יִשְׂרָאֵל לְטָמְאַת הַנִּדָּה, שֶׁנִּטְמְאָה וְנִטְהֶרֶת. כָּךְ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם (יחזקאל לו, כה). דָּבָר אַחֵר, כְּטָמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַּרְכָּם לְפָנַי (יחזקאל לו, יז), כְּטָמְאַת הַנִּדָּה וְלֹא כְּטָמְאַת הַמֵּת. שֶׁהַמֵּת בַּבַּיִת, אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לְשָׁם, שֶׁהוּא מְטַמֵּא. אֲבָל נִדָּה, כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס עִמָּהּ לַבַּיִת וְיוֹשֵׁב עַל הָאִיצְטַבָּא, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא הָאִיצְטַבָּא מִתְנוֹדֶדֶת. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִמְשִׁיל אֶת יִשְׂרָאֵל בְּטָמְאַת הַמֵּת, אַתָּה אוֹמֵר, אֵין הַשְׁכִינָה חוֹזֶרֶת עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם. אֶלָּא כְּנִדָּה מָשָׁלָן, שֶׁהַכֹּהֵן עוֹמֵד עִמָּהּ בַּבַּיִת וְאֵין חוֹשֵׁשׁ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹרֶה שְׁכִינָתוֹ עִם יִשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְמֵאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם (ויקרא טז, טז). אָמַר רַבִּי לֵוִי, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, לֹא הָיוּ רוֹאוֹת דָּם מִפְּנֵי שֶׁאֵימַת הַמִּצְרִים עֲלֵיהֶם. וְאַף כְּשֶׁיִּשְׁבוּ בַּמִּדְבָּר לֹא הָיוּ רוֹאוֹת דָּם נִדָּה, שֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה עִמָּהֶן. וְהַנָּשִׁים קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְגוֹ' (שמות יט, ג). כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, אֵלּוּ הַנָּשִׁים. וְאַחֲרֵי כֵן, וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שם), אֵלּוּ הָאֲנָשִׁים. וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר, אֲיֻמָּה כַּנִּדָּגָלוֹת (שה"ש ו, י). וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר, גֵּן נָעוּל אֲחוֹתִי כַּלָּה, גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם (שם ד, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה הֱיִיתֶן מִטַּהֲרִין וְחוֹזְרִין וּמִטַּמְּאִין. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא אֲנִי מְטַהֵר אֶתְכֶם טָהֳרָה עוֹלָמִית, שֶׁלֹּא תִּטַּמְּאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם, מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכֹּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם (יחזקאל לו, כה).

אחרי מות

סימן א

אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל, מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע, לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא, וְלַזֹּבֵחַ וְלָאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ, כַּטּוֹב כַּחוֹטֵא, כַּנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא (קהלת ט, ב). שְׁלֹמֹה הָיָה מַבִּיט וְצוֹפֶה בְּכָל הַדּוֹרוֹת בַּצַּדִּיקִים וּבָרְשָׁעִים, וְרוֹאֶה דְּבָרִים

שֶׁמַּגִּיעִים לָרְשָׁעִים, מַגִּיעִים לַצַּדִּיקִים, וְאוֹמֵר: זֶה רָע בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ (קהלת ט, ג), הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל. מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק, זֶה אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וְגוֹ' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה (בראשית יח, יט). וְלָרָשָׁע, זֶה נִמְרוֹד שֶׁהִמְרִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. זֶה מֵת וְזֶה מֵת. הֲרֵי, מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע. לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא. לַטּוֹב, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא (שמות ב, ב). וְלַטָּהוֹר, זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי (ש"א טז, יב). וְלַטָּמֵא, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. דָּוִד בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמָלַךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּנְבוּכַדְנֶצַּר הֶחֱרִיבוֹ וּמָלַךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְלַזַּבֶּחַ וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ. וְלַזַּבֶּחַ, זֶה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים (מ"א ח, סג). וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ, זֶה יָרָבְעָם שֶׁבִּטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִלַּעֲלוֹת לָרֶגֶל לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: רַב לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלִַם (מ"א יב, כח), זֶה מָלַךְ אַחַר זֶה. כַּטּוֹב, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא (שמות ב, ב). כַּחוֹטֵא, אֵלּוּ מְרַגְּלִים, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם, חֲטָאִים תְּרַדֵּף רָעָה (משלי יג, כא). מֹשֶׁה לֹא נִכְנַס לָאָרֶץ, וּמְרַגְּלִים לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ. כַּנִּשְׁבָּע, זֶה צִדְקִיָּה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְגַם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים (דה"ב לו, יג). וְנִתְעַוְּרוּ עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר (מ"ב כה, ז). כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא, זֶה שִׁמְשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם (שופטים טו, יב). וְנִתְעַוְּרוּ עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו (שם טז, כא). לְפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה, זֶה רָע בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ (קהלת ט, ג). דָּבָר אַחֵר, כַּטּוֹב כַּחוֹטֵא. כַּטּוֹב, אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן. כַּחוֹטֵא, אוֹתָן שֶׁחָלְקוּ, קֹרַח וַעֲדָתוֹ שֶׁקָּרְבוּ כְּדֵי לְחַלֵּק עַל מֹשֶׁה וְנִשְׂרְפוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה' (במדבר טז, לה). וּבָנָיו שֶׁל אַהֲרֹן נִכְנְסוּ לְהַקְרִיב, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם (ויקרא י, ב). רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא פָּתַח קָרָא, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה זֶּה עוֹשָׂה (קהלת ב, ב), מַה מַּעֲרֻבָּב שְׂחוֹק שֶׁל רְשָׁעִים שֶׁשּׂוֹחֲקִים בְּבָתֵּי טַרְטִיאוֹת וּבְבָתֵּי קַרְקְסִיאוֹת שֶׁלָּהֶם. וּלְשִׂמְחָה מַה זֶּה עוֹשָׂה, מַה טִּיבָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לִהְיוֹת עוֹשֶׂה שָׁם. דָּבָר אַחֵר, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל. אָמַר רַב אַחָא, אָמַר שְׁלֹמֹה דְּבָרִים שֶׁשּׂוֹחֲקִין עֲלֵיהֶם מִדַּת הַדִּין הוֹלְלִים. כְּתִיב: לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב וְגוֹ' (דברים יז, טז). וּכְתִיב: וַיְהִי לוֹ אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים (מ"א ה, ו). וּכְתִיב: לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים (דברים יז, יז). וּכְתִיב: וַיְהִי לוֹ שִׁבַּע מֵאוֹת נָשִׁים (מ"א יא, ג). וּכְתִיב: וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאֹד (דברים יז, יז). וּכְתִיב: וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם כָּאֲבָנִים (מ"א י, כז), וְלֹא הָיוּ נִגְנָבוֹת, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, הָיוּ אַבְנֵי עֶשֶׁר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת. תַּנֵּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אֲפִלּוּ מִשְׁקָלוֹת שֶׁהָיוּ בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁל זָהָב הָיוּ, דִּכְתִיב: אֵין כֶּסֶף נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה (דה"ב ט, כ). וּלְשִׂמְחָה מַה זֶּה עוֹשֶׂה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה הָעֲטָרָה הַזֹּאת בְּיָדְךָ,

רֵד מִכִּסְאֲךָ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרַד מַלְאָךְ בְּדָמוּת שְׁלֹמֹה וְיָשַׁב עַל כִּסְאוֹ. וְהָיָה שְׁלֹמֹה מְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים בְּכָל בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת בִּירוּשָׁלַיִם וְאוֹמֵר: אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַיִם (קהלת א, יב). וְהֵן אוֹמְרִין לוֹ, שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, וְאַתָּה יוֹשֵׁב וּמְשׁוֹטֵט וְאוֹמֵר אֲנִי קֹהֶלֶת. וְהָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ בְּקָנֶה, וְנוֹתְנִין לְפָנָיו קְעָרָה שֶׁל גְּרִיסִין לֶאֱכֹל. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר, וְזֶה הָיָה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי (שם ב, י). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: קָנָה בְּיָדוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: קוֹדוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לַו שְׁרַרְתִּיהּ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר שְׁלֹמֹה, הֶבֶל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת (שם א, ב). לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלֵל (שם ב, ב). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס, מַה מְּעָרְבָב שְׂחוֹק שֶׁשְּׂחֵקָה מִדַּת הַדִּין עַל דּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹרוֹ עִבֵּר וְלֹא יַגְעִיל, יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם, יִשְׂאוּ בְתֹף וְכִנּוֹר, יְבַלּוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם (איוב כא, י-יג). כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ, מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ (שם פסוק טו). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עוֹשָׂה. חַיֵּיכֶם, אֲנִי מְאַבֵּד זִכְרְכֶם מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם וְגוֹ' (בראשית ז, כג). דָּבָר אַחֵר, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל, מַה מְּעָרְבָב שְׂחוֹק שֶׁשְּׂחֵקָה מִדַּת הַדִּין עַל הַסְּדוֹמִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם וְגוֹ', מְקוֹם סַפִּיר אֲבָנֶיהָ וְגוֹ', נָתִיב לֹא יְדָעוֹ עָיִט וְגוֹ', לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְנֵי שָׁחַץ (איוב כח, ה-ח). כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ נִשְׁכַּח תּוֹרַת רֶגֶל מֵאַרְצֵנוּ, מִיָּד פָּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר וְגוֹ' (שם פסוק ד). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עוֹשָׂה (קהלת ב, ב). חַיֵּיכֶם, אֲנִי אֲשַׁכַּח אֶתְכֶם מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְגוֹ' (בראשית יט, כד). דָּבָר אַחֵר, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל. מַה מְּעָרְבָב שְׂחוֹק שֶׁשְּׂחֵקָה מִדַּת הַדִּין עִם אֱלִישֶׁבַע בַּת עֲמִינָדָב, שֶׁרָאֲתָה אַרְבַּע שְׁמָחוֹת בְּיוֹם אֶחָד. רָאֲתָה יְבָמָהּ מֶלֶךְ, וּבַעֲלָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאָחִיהָ נָשִׂיא, וּשְׁנֵי בָנֶיהָ סְגָנֵי כְּהֻנָּה. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן, יָצְאוּ שְׂרוּפִים. נָהְפְּכָה שִׂמְחָתָהּ לְאֵבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן.

סימן ב

רַבִּי לֵוִי פְּתַח, אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ (תהלים עה, ה). מְעַרְבְּבִיָּא, אֵלּוּ שֶׁלִּבָּן מָלֵא עֲלֵיהֶם חַלְחֲלִיּוֹת רָעוֹת. רַבִּי לֵוִי קוֹרֵא לְהוֹן פְּסוּק זֶה, הוֹלְלִים, אֵלּוּ שֶׁהֵן מְבִיאִין אֱלִילִים לָעוֹלָם. וְלָרְשָׁעִים אַל תָּרִימוּ קָרֶן (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָרְשָׁעִים, הַצַּדִּיקִים לֹא שָׁמְחוּ בְּעוֹלָמִי, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמִי. אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא שָׂמַח בְּעוֹלָמִי, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמִי. רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי מְנַסְיָא אָמַר, תַּפּוּחַ עָקְבוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה מַכֶּהָ גַּלְגַּל חַמָּה. וְאַל תִּתְמַהּ, בְּנַהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם עוֹשֶׂה שְׁנֵי דִּסְקְרִין אַחַת לוֹ וְאַחַת לְבֶן בֵּיתוֹ, שֶׁל מִי הוּא עוֹשֶׂה נָאֶה, לֹא שֶׁלּוֹ. כָּךְ אָדָם הָרִאשׁוֹן נִבְרָא לְתַשְׁמִישׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְגַלְגַּל חַמָּה נִבְרָא לְתַשְׁמִישָׁן שֶׁל בְּרִיּוֹת, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּהֵא תַּפּוּחַ עָקְבוֹ שֶׁל אָדָם מַכֶּהָ גַּלְגַּל חַמָּה. וּמָה אִם תַּפּוּחַ עָקְבוֹ מַכֶּהָ גַּלְגַּל חַמָּה, קִלְסְתֵּר פָּנָיו עַל אַחַת כַּמָּה

וְכַמָּה. רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה חֲפוֹת קָשַׁר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּעֵדֶן גַּן אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְגוֹ' (יחזקאל כח, יג). רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, אַחַת עֶשְׂרֵה. רַבָּנָן אָמְרֵי, עֶשֶׂר. וְלֹא פְלִיגֵי. מַאן דַּעֲבַד לְהוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, עֲבַד כָּל אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ תְּלַת. וּמַאן דַּעֲבַד לְהוֹן אַחַת עֶשְׂרֵה, עֲבַד לְהוֹן חֲדָא. וּמַאן דַּעֲבַד לְהוֹן עֶשֶׂר, לָא עֲבַד חֲדָא מִנְהוֹן. וְאַחַר כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה, כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב (בראשית ג, יט). אַבְרָהָם לֹא שָׂמַח בְּעוֹלְמִי, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלְמִי. אַבְרָהָם נוֹלַד לוֹ בֵּן אֶחָד לְמֵאָה שָׁנָה, וּלְבַסּוֹף אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קַח נָא אֶת בִּנְךָ וְגוֹ' (שם כב, ב). וְעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, הֱיֵינוּ דִּכְתִיב: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא וְגוֹ' (שם פסוק ד). מָה רָאָה, רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל גַּבֵּי הָהָר. אָמַר לוֹ: בְּנִי, רוֹאֶה אַתָּה מַה שֶּׁאֲנִי רוֹאֶה כּוֹ'. הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיַּבְּא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה (שם כג, ב). מֵהֵיכָן בָּא, מֵהַר הַמּוֹרִיָּה בָּא. כִּבְיָכוֹל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא שָׂמַח בְּעוֹלָמוֹ, וּבְנֵי אָדָם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמוֹ. יְהִי כְבוֹד ה' לְעוֹלָם (תהלים קד, לא). יִשְׂמַח ה' בְּעוֹשָׂיו אֵין כְּתִיב, אֶלָּא יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו. אֵימָתַי יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו, בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. יִשְׂרָאֵל לֹא שָׂמְחוּ בְּעוֹלָמִי, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמִי. יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשָׂיו אֵין כְּתִיב, אֶלָּא יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו (שם קמט, ב), שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִשְׂמֹחַ בְּמַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶעָתִיד לָבֹא. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אַמַּרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תְּהוֹלֵלוּ.

סימן ג

רַבִּי יוֹחָנָן בַּר יוּדָן דְּמִן גַּלִּילָא פָּתַח, אִם עַל פִּיךְ יַגְבִּיהַּ נָשֶׁר וְכִי יָרִים קִנּוֹ (איוב לט, כז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַהֲרֹן, עַל מֵימַר פּוּמָךְ הֱיֵיתִי מַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן, אוֹ עַל מֵימַר פּוּמָךְ הֱיֵיתִי מְסַלֵּק שְׁכִינָתִי מֵעַל גַּבֵּי הָאָרוֹן. מִקְדַּשׁ רִאשׁוֹן, סֻלַּע יִשְׁכֹּן. וְיִתְלַנָּן (איוב לט, כח), לֵינָה אַחַת בְּמִקְדַּשׁ שֵׁנִי, עַל שֶׁן סֶלַע וּמְצוּדָה (שם). וְתַמָּן תַּנִּינָן, מִשֶּׁנִּטַּל הָאָרוֹן, אֶבֶן הָיְתָה שָׁם מִימוֹת נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וּשְׁתִיָּה הָיְתָה נִקְרֵאת. וְלָמָּה נִקְרֵאת שְׁתִיָּה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא, שֶׁמִּמֶּנָּה הַשְׁתַּת הָעוֹלָם. וְכִיצַד הָיְתָה תְּפִלָּתוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתְּהֵא הַשָּׁנָה הַזֹּאת דְּשׁוּנָה, גְּשׁוּמָה, טְלוּלָה, שְׁנַת זוֹל, שְׁנַת שׂבַע, שְׁנַת רָצוֹן, שְׁנַת בְּרָכָה, שְׁנַת מַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה, שֶׁנָּה שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ בָּהּ עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, שָׁנָה שֶׁלֹּא יַגְבִּיהוּ שְׂרָרָה אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. וְרַבָּנָן דְּקֵיסָרִין אָמְרִין, עַל אַחֵינוּ שֶׁבְּקֵיסָרִין שֶׁלֹּא יַגְבִּיהוּ שְׂרָרָה אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. וְרַבָּנָן דְּדְרוֹמָא אָמְרִין, עַל אַחֵינוּ שֶׁבַּשָּׁרוֹן שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ בָּתֵּיהֶם קִבְרֵיהֶם. מִשָּׁם חָפַר אֹכֶל, לְמֵרָחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ (שם פסוק כט), מִשָּׁם הָיָה מַאֲכִיל אֹכֶל לְכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה. לְמֵרָחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ, מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיָה יוֹדֵעַ מַה יְהֵא בַּסּוֹף. הָא כֵיצַד. כֵּיוָן שֶׁהָיָה צוֹפֶה וְרוֹאֶה עֲשָׂן הַמַּעֲרָכָה

עוֹלֶה לְדָרוֹם, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁבַּדָּרוֹם שִׂבְעַ. עוֹלֶה לְמִזְרָח, יוֹדֵעַ שֶׁהַמִּזְרָח שָׂבֵעַ. עוֹלֶה לְצָפוֹן, יוֹדֵעַ שֶׁהַצָּפוֹן שָׂבֵעַ. כְּלַפֵּי רָקִיעַ, יוֹדֵעַ שֶׁהָעוֹלָם כֻּלּוֹ שָׂבֵעַ. וְאַחַר כָּל הַשֹּׂבַח הַזֶּה, וְאֶפְרוֹחָיו יְעַלְעוּ דָּם וְגוֹ' (איוב לט, ל). חֲמִי אֶפְרוֹחָיו מְגַעְגְּעִין בַּדָּם וְשָׁתִיק. אֶלָּא, וּבַאֲשֶׁר חֲלָלִים שָׁם הוּא (שם), הַשְׁכִּינָה. רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמְרוּ, קָרְבוּ שְׁאוּ אֶת אֲחֵיכֶם מֵאֵת הַקֹּדֶשׁ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא מֵאֵת פְּנֵי הַקֹּדֶשׁ (ויקרא י, ד), כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, הַעֲבֵר הַמֵּת הַזֶּה מִלִּפְנֵי אָבִיו, עַד מָתַי אָבִיו יִרְאֶה אֶת בְּנוֹ מֵת לְפָנָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן.

סימן ד

רַב אַחָא בַּר זְעִירָא פָּתַח, אַף לְזֹאת יֶחֱרַד לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ (איוב לז, א). מַהוּ וְיִתַּר, מְקַפֵּץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: לְנַתֵּר בָּהֶם עַל הָאָרֶץ (ויקרא יא, כא), וּמְתַרְגְּמִינַן, לְקַפְצָא בְּהוֹן עַל אַרְעָא. אָמַר אִיּוֹב, לֹא הָיוּ דּוֹמִין בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה. מֹשֶׁה אַהֲרֹן, נִכְנָס יָבֵשׁ וְיוֹצֵא לַח, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצֵא פֶּרַח וַיָּצֵץ צִיץ (במדבר יז, כג). טִיטוּס הָרָשָׁע, נִכְנַס לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, גָּדַר אֶת הַפָּרֹכֶת, נִכְנַס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם. וּבְנֵי אַהֲרֹן נִכְנְסוּ לְהַקְטִיר וְיָצְאוּ שְׂרוּפִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה'.

סימן ה

אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. רַבִּי בְּרֶכְיָה פָּתַח, גַּם עָנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל יֹשֶׁר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁעָנַשְׁתִּי לְאַהֲרֹן וְנָטַלְתִּי שְׁנֵי בָנָיו מִמֶּנּוּ, לֹא טוֹב, אֶלָּא לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל יֹשֶׁר.

סימן ו

אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. תַּאנֵי בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, לֹא מֵתוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא, אֶלָּא עַל שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה לִפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן. מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁהוֹרָה הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ, וְאָמַר חֲבֵרוֹ לְאֵימָא שָׁלוֹם אִשְׁתּוֹ, זֶה אֵינוֹ מוֹצִיא שְׁנָתוֹ, שֶׁהוּא מֵת. וְכֵן הָיָה, שֶׁלֹּא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ עַד שֶׁמֵּת. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, רַבֵּנוּ, נָבִיא אַתָּה. אָמַר לָהֶם: לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶּן נָבִיא אָנֹכִי, אֶלָּא כָּךְ מְקֻבָּלַנִי מֵרַבּוֹתַי, כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ, חַיָּב מִיתָה. תְּנָא, אָסוּר לְתַלְמִיד לְהוֹרוֹת הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ, עַד שֶׁיִּהֵא רָחוֹק מֵרַבּוֹ שְׁנֵים עָשָׂר מִיל כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמוֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים (במדבר לג, מט). רַבִּי נָחוּם בְּרַבִּי יִרְמְיָה הָוֶה בַּכְּפָר, הָיוּ שׁוֹאֲלִין לוֹ וְהוּא מוֹרֶה. אָמְרוּ לוֹ: כְּדֵין אוּלְפַן רַבִּי, אָסוּר לְתַלְמִיד לְהוֹרוֹת הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ עַד שֶׁיִּהֵא רָחוֹק מִמֶּנּוּ שְׁנֵים עָשָׂר מִיל כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְהָא רַבִּי מַנִּי רַבָּךְ יָתִיב בְּצִפּוֹרִי. אָמַר לְהוּ, יֵיתֵי עָלַי, אִלּוּ הֲוִית יַדַּע, לָא הֲוִית מוֹרֶה. מִן הַהוּא שַׁעְתָּא לָא אוֹרִי. בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת מַזְכִּיר מִיתָתָן שֶׁל בְּנֵי אַהֲרֹן וְהִזְכִּיר אֶת סוּרְחָנָן. כָּל

כָּךְ לָמָּה. לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁלֹּא מָצָא בְּיָדָן אֶלָּא אוֹתוֹ עָוֹן בִּלְבָד. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה מִיתָתָן שֶׁל נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁמַּזְכִּיר מִיתָתָן מַזְכִּיר סוּרְחָנָן. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַאֲי עוֹלָם, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, מַעֲשִׂים מְקֻלְקָלִים הָיָה לָהֶם בַּסֵּתֶר וּלְפִיכָךְ מֵתוּ. בַּר קַפָּרָא בְּשֵׁם רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר אָמַר, בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים מֵתוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, עַל הַקְּרִיבָה, וְעַל הַהַקְרָבָה, וְעַל אֵשׁ זָרָה, וְעַל שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה זֶה מִזֶּה. עַל הַקְּרִיבָה, שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנֵי וְלִפְנִים. וְעַל הַהַקְרָבָה, שֶׁהִקְרִיבוּ קָרְבָּן מַה שֶּׁלֹּא נִצְטַוּוּ. וְעַל אֵשׁ זָרָה, שֶׁהֵבִיאוּ אֵשׁ זָרָה מִבֵּית הַכִּירַיִם. וְעַל שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה זֶה מִזֶּה, תַּאנֵי רַבִּי חִיָּא, אִישׁ מַחְתָּתוֹ, אִישׁ מִמַּחְתָּתוֹ, אִישׁ מַעֲצָמוֹ עָשׂוּ וְלֹא נָטְלוּ עֵצָה זֶה מִזֶּה. רַבִּי מַנִּי דְּשַׁאב וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים מֵתוּ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן, וּבְכֻלָּן כְּתִיב בָּהֶן מִיתָה. עַל שֶׁנִּכְנְסוּ בְּלֹא רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְכָתוּב בָּהֶן מִיתָה, בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ (שמות ל, כ). וְעַל יְדֵי שֶׁנִּכְנְסוּ מְחֻסְּרֵי בְגָדִים, דִּכְתִיב בָּהֶן מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ עַל אַהֲרֹן וְעַל בָּנָיו בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ' (שם כח, מג). וּמֶה הָיוּ מְחֻסָּרִים. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מְעִיל הָיוּ מְחֻסָּרִים, דִּכְתִיב בֵּיהּ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה עַל אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ וְגוֹ' (שם פסוק לה). וְעַל יְדֵי שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בָּנִים, כְּתִיב בָּהֶן מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם (במדבר ג, ד). וְעַל שֶׁנִּכְנְסוּ שְׁתוּיֵי יַיִן לַמִּקְדָּשׁ, וּכְתִיב: יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְלֹא תָמֻתוּ (ויקרא י, ט). אַבָּא חָנִין אוֹמֵר, שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם נָשִׁים, דְּתָנֵינַן תַּמָּן, וְכִפֵּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ, הִיא אִשְׁתּוֹ. אָמַר רַבִּי לֵוִי, שְׁחוּצִים הָיוּ הַרְבֵּה, וְהָיוּ אוֹמְרִים אֵיזוֹ אִשָּׁה הוֹגֶנֶת לָנוּ. הַרְבֵּה נָשִׁים עֲגוּנוֹת הָיוּ יוֹשְׁבוֹת וּמַמְתִּינוֹת לָהֶם, וְהֵם אוֹמְרִים: אֲחִי אָבִינוּ מֶלֶךְ, וְאָבִינוּ כֹּהֵן גָּדוֹל, אֲחִי אִמֵּנוּ נְשִׂיא, וְאָנוּ סְגָנֵי כְּהֻנָּה, אֵיזוֹ אִשָּׁה הוֹגֶנֶת לָנוּ. אָמַר רַבִּי מְנַחֲמָה בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נָחֶמְיָה, עֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד, בַּחוּרָיו אָכְלָה אֵשׁ וּבְתוּלוֹתָיו לֹא הוּלָלוּ (תהלים עח, סג). לָמָּה בַּחוּרָיו אָכְלָה אֵשׁ, עַל יְדֵי שֶׁבְּתוּלוֹתָיו לֹא הוּלָלוּ. וְעוֹד מִן הָדָא, וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה' אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא (שמות כד, א). מִלְּמַד, שֶׁהָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מְהַלְּכִין תְּחִלָּה, נָדָב וַאֲבִיהוּ מְהַלְּכִין אַחֲרֵיהֶם, וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶן. וְהָיוּ אוֹמְרִים: מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים, וְאָנוּ נוֹהֲגִים בִּשְׂרָרָה עַל הַצִּבּוּר תַּחְתֵּיהֶם. רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי אִיבּוֹ אָמַר, שְׁנֵיהֶם אָמְרוּ בְּפִיהֶם זֶה לָזֶה, בִּפְנֵיהֶן אָמְרוּ זֶה לָזֶה. רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר, בְּלִבָּם הִרְהֲרוּ. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא תֵדָע מַה יֵּלֶד יוֹם (משלי כז, א). הַרְבֵּה סְיָיחִין מֵתוּ וְעָשׂוּ בְּעוֹרוֹתֵיהֶם שְׁטוּחִין עַל גַּבֵּי אִמּוֹתֵיהֶן. וְעוֹד מִן הָדָא, וְאֶל אֲצִילֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ (שמות כד, יא). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס, מִכָּאן שֶׁהָיוּ רְאוּיִין לְהִשְׁתַּלֵּחַת יָד. אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָה, וְכִי קְלוֹרִין עָלְתָה עִמָּהֶן לְסִינַי דְּאַתְּ אָמַרְתְּ וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים. אֶלָּא מִלְּמַד, שֶׁזִּנּוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה, כְּאָדָם

שֶׁמַּבִּיט בַּחֲבֵרוֹ מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲכִילָה וַדַּאי, דִּכְתִיב: בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים, וּרְצוֹנוֹ כְּעַב מַלְקוֹשׁ (משלי טז, טו). אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, מְלַמֵּד שֶׁהֲגִיסוּ אֶת לִבָּן וְעָמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם וְזָנוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, מֹשֶׁה לֹא זָן עֵינָיו מִן הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו וְגוֹ' (שמות ג, ו). בְּשָׂכָר כִּי יָרֵא (שם), זָכָה וַיִּרְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו (שם לד, ל). בְּשָׂכָר מֵהַבִּיט (שמות ג, ו), זָכָה וּתְמוּנַת ה' יַבִּיט (במדבר יב, ח). בְּשָׂכָר וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה (שמות ג, ו), זָכָה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו (שם לד, ל). וְנָדַב וַאֲבִיהוּא זָנוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה וְלֹא נֶהֱנוּ מִן הַשְּׁכִינָה. וְעוֹד מִן הָדָא, וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי ה' בְּהַקְרָבָם אֵשׁ זָרָה (במדבר ג, ד). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכִי לִפְנֵי ה' מֵתוּ. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁהוּא קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשָׁעָה שֶׁבָּנָיו שֶׁל צַדִּיקִים מִסְתַּלְּקִין מִן הָעוֹלָם בְּחַיֵּיהֶם. רַבִּי נַחְמָן בַּעֲי קוֹמֵי רַבִּי פִּנְחָס בַּר חָמָא בְּרַבִּי סְמוֹן, הָכָא הוּא אוֹמֵר, לִפְנֵי ה' לִפְנֵי ה' שְׁתֵּי פְּעָמִים. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר, לִפְנֵי אֲבִיהֶם (דה"א כד, ב), פַּעַם אַחַת. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁהוּא קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּפְלַיִם כַּאֲבִיהֶם. בְּמִדְבַּר סִינַי (במדבר ג, ד). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, וְכִי בְּמִדְבַּר סִינַי מֵתוּ. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁהוּא קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁמַּהַר סִינַי נָטְלוּ אַפּוֹפְסִין שֶׁלְּהֶן לְמִיתָה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מַשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ, וְנִמְצָא בַּשּׁוּשְׁבִּין שֶׁלּוֹ דָּבָר מְקַלְקֵל. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אִם אֲנִי הוֹרְגוֹ עַכְשָׁו, הֲרֵינִי מְעַכֵּב שִׂמְחַת בִּתִּי. אָמַר הַמֶּלֶךְ, לְמָחָר שִׂמְחָתִי בָּאָה וַאֲנִי הוֹרְגוֹ, מוּטָב בְּשִׂמְחָתִי וְלֹא בְּשִׂמְחַת בִּתִּי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אֲנִי הוֹרְגָן עַכְשָׁו, אֲנִי מְעַכֵּב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה. לְמָחָר שִׂמְחָתִי בָּאָה, מוּטָב בְּשִׂמְחָתִי וְלֹא בְּשִׂמְחַת הַתּוֹרָה, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ (שה"ש ג, יא). בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, זֶה סִינַי, יוֹם מַתַּן תּוֹרָה. וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ, זֶה אֹהֶל מוֹעֵד.

סימן ז

וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם (במדבר ג, ד). רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אָבִין בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא אוֹמֵר, אִלּוּ הָיוּ לָהֶם בָּנִים, הָיוּ קוֹדְמִין לְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר. שֶׁכָּל הַקּוֹדֵם לְנַחֲלָה קוֹדֵם לְכָבוֹד, וּבִלְבַד שֶׁיִּהֵא נוֹהֵג כְּמִנְהַג אֲבוֹתָיו. וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם (שם). אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּחַיָּיו. רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר, בְּמוֹתוֹ. עַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק דְּאָמַר בְּחַיָּיו, נֶאֱמַר כָּאן עַל פְּנֵי, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו (בראשית יא, כח). מַה פְּנֵי הָאָמוּר לְהַלָּן בְּחַיָּיו, אַף כָּאן נַמֵּי פְּנֵי הָאָמוּר בְּחַיָּיו. וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּא דְּאָמַר בְּמוֹתוֹ, נֶאֱמַר כָּאן פְּנֵי, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ (שם כג, ג). מַה פְּנֵי הָאָמוּר לְהַלָּן בְּמוֹתוֹ, אַף פְּנֵי הָאָמוּר בְּכָאן בְּמוֹתוֹ. וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק דְּאָמַר בְּחַיָּיו, אֶרְעָה טֶמְאָה בְּאַהֲרֹן, שִׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר. אֶרְעָה טֶמְאָה בְּאֶלְעָזָר, שִׁמֵּשׁ אִיתָמָר. מַעֲשֶׂה בְּשִׁמְעוֹן בֶּן קִמְחִית, שֶׁיָּצָא לְדַבֵּר עִם הַמֶּלֶךְ שֶׁל עַרְבִיִּים, נִתְּנָה צְנוֹרָא מִפִּיו עַל בְּגָדָיו וְטִמְּאָתוּ, וְנִכְנַס יְהוּדָה אָחִיו וְשִׁמֵּשׁ

תַּחְתָּיו בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. אוֹתוֹ הַיּוֹם רָאָתָה אִמָּן שְׁנֵי בָנֶיהָ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים. אָמְרוּ, שִׂבְעָה בָּנִים הָיוּ לְקָמְחִית, וְכֻלָּן שִׁמְּשׁוּ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. נִכְנְסוּ חֲכָמִים אֶצְלָהּ, אָמְרוּ לָהּ, אִמְרִי לָנוּ מַה מַּעֲשִׂים טוֹבִים עָשִׂית וְיֵשׁ בְּיָדֵךְ. אָמְרָה לָהֶם, הָעֲבוֹדָה, שֶׁלֹּא רָאוּ קוֹרוֹת בֵּיתִי שַׂעֲרוֹת רֹאשִׁי מִיָּמַי. אָמְרִין, כָּל קָמְחָא קָמְחָא, קָמְחָא דְּקָמְחִית סֹלֶת. קָרְאוּ עָלֶיהָ קְרָא, עָלַיִךְ אָמַר הַכָּתוּב, כָּל כְּבוּדָּה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ (תהלים מה, יד). וְעַל דַּעְתַּיהּ דְּרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא דְּאָמַר בְּמוֹתוֹ, מֵת אַהֲרֹן, שִׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר. מֵת אֶלְעָזָר, שִׁמֵּשׁ אִיתָמָר, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר אֲבִינָא, מִפְּנֵי מָה נִסְמְכָה מִיתַת מְרִים לְפָרָשַׁת אֵפֶר הַפָּרָה. אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאֵפֶר הַפָּרָה מְכַפֶּרֶת, אַף מִיתַת מְרִים מְכַפֶּרֶת. אָמַר רַבִּי יוּדָן, מִפְּנֵי מָה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מִיתַת אַהֲרֹן לְשִׁבּוּר הַלּוּחוֹת. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁקָּשָׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן כְּשִׁבּוּר הַלּוּחוֹת. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, בְּאֶחָד בְּנִיסָן מֵתוּ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן. וּמִפְּנֵי מָה מַזְכִּיר מִיתָתָן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, כָּךְ מִיתָתָן מְכַפֶּרֶת. וּמִנַּיִן שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם וְגוֹ' (ויקרא טז, ל). וּמִנַּיִן שֶׁמִּיתַת הַצַּדִּיקִים מְכַפֶּרֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְבְּרוּ אֶת עַצְמוֹת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן בְּצֶלַע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ כֹּל אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ אַחֲרֵי כֵן (ש"ב כא, יד).

סימן ח

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת. זֶה שֶׁאָמַר אֱלִיהוּא, אַף לְזֹאת יֻחֶרַד לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ (איוב לז, א). אֱלִיהוּא הוּא הָיָה צוֹפֶה הֵיאַךְ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן נִכְנָסִין לְהַקְרִיב וְיוֹצְאִין שְׂרוּפִין, וְתָמַהּ וְאָמַר, אַף לְזֹאת יֻחֶרַד לִבִּי וְיִתַּר. וּמָה רָאָה לוֹמַר כָּךְ. אָמַר בְּשָׁעָה שֶׁנִּתְפַּקְּקָה הַכְּהֻנָּה בְּיַד אַהֲרֹן, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו כָּל נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה לְנָשִׂיא (במדבר יז, כא), וְכָתַב שְׁמוֹ שֶׁל כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט עַל מַטֵּהוּ, וְכָתַב שֵׁם אַהֲרֹן עַל מַטֵּה לֵוִי וּנְתָנוֹ בָּאֳמָצַע, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, מֵרִיחַ הָיָה בַּשְּׁכִינָה וְעָשָׂה פְּרִי. אָמַר מֹשֶׁה, הֲרֵינִי נוֹתְנוֹ בָּאֳמָצַע, כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַטֵּה אַהֲרֹן בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם (שם). מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּנַח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטּוֹת לִפְנֵי ה' (שם פסוק כב). וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן. וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים (שם פסוק כג), חָסֵר הַמִּקְרָא כְּלוֹמַר, מֹהֵר וְגָמַל. וּכְשֶׁגָּמַל שְׁקֵדִים גָּמַל כָּל מִי שֶׁהָיָה שׁוֹקֵד רַע עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי. וּמָה אִם עֵצִים יְבֵשִׁים הֵרִיחוּ בְּחַיָּיו שֶׁל עוֹלָם, הִפְרִיחוּ וְעָשׂוּ פֵּרוֹת וְיָצְאוּ חַיִּים. וּבְנֵי אַהֲרֹן שֶׁנִּכְנְסוּ חַיִּים, וְיָצְאוּ שְׂרוּפִים וֶאֱלִיהוּא מַבִּיט בְּאֵלּוּ וּבְאֵלּוּ, וְאוֹמֵר: אַף לְזֹאת יֻחֶרַד לִבִּי. אֵימָתַי, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי וְגוֹ', שֶׁאַרְבָּעְתָּן רְאוּיִין לָמוּת, וְהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם, וְעָשְׂתָה תְּפִלָּתוֹ מֻחֲצָה. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל מַה כְּתִיב שָׁם, וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה'

מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ (דברים ט, כ). וְאֵין הַשְׁמָדָה אֶלָּא כִּלְיוֹן בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשַׁמִּיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת (עמוס ב, ט). כֵּיוָן שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם, עָשָׂה תְּפִלָּתוֹ מֻחֲצָה. אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַהֲרֹן, לֹא כָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה וְגוֹ' (שמות כב, ח). עַל שׁוֹר, אֵין אַתָּה זוֹכֵר מַה שֶׁעָשִׂיתָ בַּשּׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר (תהלים קו, כ). עַל חֲמוֹר, עַל אוֹתָן מִצְרִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם, אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ), עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה, שֶׁיִּהוּ מִשְׁתַּחֲוִים לוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאֲסַפְסוּף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ (במדבר יא, ד). עַל שֶׂה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל אֲרָיוֹת הִדִּיחוּ (ירמיה נ, יז). עַל שַׂלְמָה, אוֹתָן שֶׁכְּתַב בָּהֶן, שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ (ישעיה ג, ו). עַל כָּל אֲבֵדָה, אוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, צֹאן אוֹבְדוֹת הָיוּ עַמִּי (ירמיה נ, ו). מִי הוּא זֶה. אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ד), וַיַּעֲשׂוּ נְאָצוֹת גְּדוֹלוֹת (נחמיה ט, יח). עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם (שמות כב, ח), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁכָּתַב בּוֹ, רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה (שם ז, א), אָדוֹן לְפַרְעֹה, שֶׁיָּשַׁב מֹשֶׁה וְדָנָם. אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים (שם כב, ח). אֱלֹהִים, אֵלּוּ הַדַּיָּנִים. יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (שם), אֵלּוּ בְּנֵי אַהֲרֹן. הֱוֵי, אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן.

סימן ט

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹחַת, כִּי מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם (מלאכי א, יא). מִשָּׁעָה שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַ עַד שָׁעָה שֶׁהוּא שׁוֹקֵעַ, אֵין קְלוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵק מִפִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד יְהוֹשֻׁעַ וְעָשָׂה מִלְחָמָה בְּגִבְעוֹן, מַה כְּתִיב שָׁם, אָז יָדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַה' בְּיוֹם תֵּת ה' אֶת הָאֱמוֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְגוֹ' (יהושע י, יב). בְּקֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ לְשַׁתֵּק אֶת הַחַמָּה, אָמַר לוֹ: שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם. לֹא אָמַר עָמֹד אֶלָּא דּוֹם. לָמָּה אָמַר לוֹ דּוֹם. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא מְקַלֵּס, יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְהַלֵּךְ. דְּמֵם, עָמֹד. לְכָךְ אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ שְׁיַעֲמֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם. אָמַר לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ לִיהוֹשֻׁעַ, יְהוֹשֻׁעַ, וְכִי יֵשׁ קָטָן אוֹמֵר לְגָדוֹל מְמֻנֶּה דּוֹם. אֲנִי נִבְרֵאתִי בָּרְבִיעִי, וּבְנֵי אָדָם בַּשִּׁשִּׁי, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי דּוֹם. אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, בֶּן חוֹרִין שֶׁהוּא קָטָן וְיֵשׁ לוֹ עֶבֶד זָקֵן, אֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ שְׁתֹק וְאַבְרָהָם אָבִי הַקְּנָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (בראשית יד, יט). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁתַּחֲוָה הַשֶּׁמֶשׁ לִפְנֵי יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְגוֹ' (בראשית לז, ט). הֱוֵי, שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם. אָמַר לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ, וְכִי אַתָּה גּוֹזֵר עָלַי שֶׁאֵדֹם. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: וְכֵיוָן שֶׁאֲנִי שׁוֹתֵק מִי יֹאמַר קְלוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: דּוֹם אַתָּה וַאֲנִי אוֹמֵר שִׁירָה בַּעֲבוּרְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַה' (יהושע

י, יב). וְאֵין אָז אֶלָּא שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה (שמות טו, א). וּבְכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה (מלאכי א, יא). שָׁאַל רַבִּי אָמִי אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, מַהוּ וּבְכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה. וְהַתּוֹרָה מַזְהֶרֶת וְאָמְרָה, הִשָּׁמֵר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עוֹלוֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם וְגוֹ', כִּי אִם בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' (דברים יב, יג-יד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ וְגוֹ', וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ (ויקרא יז, ג-ד), וְאַתָּה אוֹמֵר, וּבְכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי. אָמַר לוֹ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אֵיזוֹ הִיא מִנְחָה טְהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם. אֵין מֻקְטָר אֶלָּא תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ וְגוֹ' (תהלים קמא, ב). וְאוֹמֵר: וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ (מ"א יח, לו).

סימן י

אישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל וְגוֹ' (תהלים נא, כ-כא). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְעָשִׁיר גָּדוֹל וְחָזָק וְאֵין לוֹ אִשָּׁה, אֵין בֵּיתוֹ בַּיִת. לָמָּה, כְּשֶׁהַסְּרִיסִים בָּאִים, הוּא אוֹמֵר, לְכוּ לַחֲנוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר. לָמָּה, שֶׁאֵין לוֹ בַּיִת וְלֹא אִשָּׁה. נָטַל אִשָּׁה, הָיָה אוֹמֵר לָהֶם, מִכָּאן וְאֵילְךָ כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם מְבִיאִים לִי הַעֲלוּ אוֹתָן לַבַּיִת. כָּךְ כָּל יָמִים עַד שֶׁלֹּא הֶעֱמִיד מֹשֶׁה אֹהֶל מוֹעֵד, הָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת קְרֵבִין בְּכָל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עוֹלוֹת (שמות כד, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָנוּ (שם ח, כג). כֵּיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם, מִכָּאן וְאֵילְךָ אֵין אַתֶּם רַשָּׁאִים לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת אֶלָּא בְּאֹהֶל מוֹעֵד, שָׁם הָיוּ מַעֲלִין אֶת הַדּוֹרוֹן לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁכֵּן כְּתִיב: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה, כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' (דברים יב, יג-יד). הֵיכָן בָּחַר. בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן, אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ (תהלים קלב, יג). לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם, אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְגוֹ', וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ. צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לֵיחָרֵב, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאַתֶּם מַקְרִיבִין קָרְבָּנוֹת לְתוֹכוֹ, מִתְכַּפֵּר עֲלֵיכֶם. וּבְזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, בְּמַה מִתְכַּפֵּר עֲלֵיכֶם. הִתְעַסְּקוּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהֵן מְשׁוּלִין כְּקָרְבָּנוֹת וְהֵן מִתְכַּפְּרִין עֲלֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶה הַדָּבָר (ויקרא יז, ב). וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר, קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה' (הושע יד, ג). בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה. מַקְרִיבִין יַיִן נֶסֶךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין (במדבר טו, ה). נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְיַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסַכְתִּי (משלי ט, ה). מַקְרִיבִים לֶחֶם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי (במדבר כח, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְנָתַתָּ עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד (שמות כה, ל). נִמְשְׁלָה תּוֹרָה לְלֶחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכוּ לַחֲמוּ

בְּלַחְמִי (משלי ט, ה). מַקְרִיבִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ שָׁמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן (ויקרא ב, ה). נִמְשְׁלָה תּוֹרָה לְשָׁמֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל רֹאשְׁךָ אַל יֶחְסָר (קהלת ט, ח).

סימן יא

אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְגוֹ'. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ נוֹחֲרִין אֶת הַבְּהֵמָה וְאוֹכְלִין אוֹתָהּ. וְכָאן אָסְרָה תּוֹרָה, וְאָמַר לָהֶם: אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט, וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ. אָמַר לָהֶם: אָסוּר לָכֶם לִשְׁחֹט חוּץ מֵאֹהֶל מוֹעֵד. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה כֵּן, הָיוּ מִתְאַוִּים לֶאֱכֹל בָּשָׂר. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִזְהִירוּ עַצְמָן מִן הַשְּׁחִיטָה, שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט חוּץ מֵאֹהֶל מוֹעֵד. וְלָמָּה כֵן. אֶלָּא שֶׁהָיוּ לְהוֹטִין עַד עַכְשָׁו אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ שׁוֹחֲטִין לַעֲבוֹדָה זָרָה. שֶׁכָּךְ כָּתַב, וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם וְגוֹ'. כֵּיוָן שֶׁבִּקְּשׁוּ לִיכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ לָהֶם אֵצֶל מֹשֶׁה, אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּנוּ, אָנוּ מְבַקְּשִׁים לֶאֱכֹל בָּשָׂר, כֵּיצַד נַעֲשֶׂה. אָמַר לָהֶם: לְשֶׁעָבַר כְּשֶׁהֱיִיתֶם בַּמִּדְבָּר, הָיָה לָכֶם אָסוּר לִשְׁחֹט חוּץ מֵאֹהֶל מוֹעֵד. אֲבָל כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין לָאָרֶץ, מֻתָּר לָכֶם לִשְׁחֹט בְּכָל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְגוֹ' (דברים יב, כ). אָמַר לָהֶם: לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁהִתַּרְתִּי לָכֶם אֶת הַשְּׁחִיטָה, תִּהְיוּ נוֹטְלִין מִן הַצֹּאן וְשׁוֹחֲטִין. אָמַר שְׁלֹמֹה, וְדֵי חֲלֵב עִזִּים לְלַחְמֶךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ (משלי כז, כז). מֹשֶׁה מְלַמֵּד לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם, אִם יֵשׁ לוֹ כְּבָשִׂים, מַה שֶּׁאַתָּה גּוֹזֵז מֵהֶם, לְכַסּוֹת שֶׁלְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּבָשִׂים לְלִבּוּשֶׁךָ. וּמָחִיר שְׂדֵה עַתּוּדִים (שם פסוק כו). מַהוּ וּמְחִיר שְׂדֵה עַתּוּדִים. שָׂכָר שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה מִן הָעַתּוּדִים שֶׁהֵן מוֹלִידוֹת הַצֹּאן, הֱוֵי לוֹקֵחַ בָּהֶם שָׂדוֹת. וְדֵי חֲלֵב עִזִּים, דַּיְּךָ חֲלֵב עִזִּים. לְלַחְמְךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, רְאֵה הֵיאַךְ חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל נִכְסֵיהֶן (ס"א: מְחָיָתָם) שֶׁל יִשְׂרָאֵל. רְאֵה מַהוּ אוֹמֵר, וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ, מִמַּה שֶׁהֵן יוֹלְדוֹת. לֹא תְּהֵא נוֹטֵל מִן הַצֹּאן וְשׁוֹחֵט וְלֹא נוֹטֵל וּמַקְרִיב, אֶלָּא מִמַּה שֶׁהֵן מוֹלִידוֹת. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ (דברים טו, יט). מִמַּה שֶׁהֵם מוֹלִידוֹת, אַתָּה רַשַּׁאי לִקְרֵב. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אִם יִהְיֶה לְאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל עֲשָׂרָה לִטְרִין כֶּסֶף, יֶהֱא אוֹכֵל יֶרֶק בַּקְּדֵרָה. וְאִם יִהְיֶה לוֹ עֶשְׂרִים, יֶהֱא אוֹכֵל בָּאִלְפָּס. וְאִם יִהְיֶה לוֹ שְׁלֹשִׁים לִטְרִין, יֶהֱא אוֹכֵל לִיטְרָא שֶׁל בָּשָׂר מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת. וְאִם יִהְיֶה לוֹ חֲמִשִּׁים, יֶהֱא אוֹכֵל לִיטְרָא שֶׁל בָּשָׂר בְּכָל יוֹם וְיוֹם. וְכָל כָּךְ לָמָּה. כְּדֵי לָחוּס עַל נִכְסֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, כְּשֶׁהוּא לוֹקֵחַ מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת, לֹא יֶהֱא לוֹקֵחַ עַד שֶׁנִּמְלַךְ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וּמִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כָּתוּב, וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר (דברים יב, כ). לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר וּמְרַמֵּז לָהֶם, שֶׁלֹּא יְהוּ מַרְבִּין בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

סימן יב

אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז בַּמַּחֲנֶה, וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ. יְשַׁעְיָה אָמַר, שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה אִישׁ (ישעיה סו, ג). מִי שֶׁהוּא גּוֹנֵב שׁוֹרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְשׁוֹחֲטוֹ, כְּאִלּוּ לִבְעָלָיו הוּא שׁוֹחֵט. דָּבָר אַחֵר, שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה אִישׁ. עַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ הַבָּמוֹת מֻתָּרוֹת, וְעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת. מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נֶאֶסְרוּ הַבָּמוֹת, וְעֲבוֹדָה בַּכֹּהֲנִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁהוּא מַקְרִיב שׁוֹר חוּץ מֵאֹהֶל מוֹעֵד, כְּמַכֵּה אִישׁ, כְּאִלּוּ נֶפֶשׁ שׁוֹחֵט, שֶׁנֶּאֱמַר: דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ. וְכָל מִי שֶׁהוּא שׁוֹחֵט בַּמִּשְׁכָּן, יְכַבְּדֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי (תהלים נ, כג). וּמַה שָּׂכָר אֲנִי פּוֹרֵעַ לוֹ. כְּשֶׁאֲבִיא הַיְשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל, הוּא זוֹכֶה לִרְאוֹת בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂם דֶּרֶךְ, אַרְאֶנּוּ בִּישׁוּעַת אֱלֹהִים (שם). אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, כָּל יְשׁוּעָה שֶׁבָּאָה לְיִשְׂרָאֵל, הִיא שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה וְגוֹ', וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי (שם צא, טו-טז). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְאָמַרְתָּ, עִמּוֹ אָנֹכִי בְּצָרָה, הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי (שם ס, ז). שֶׁאִם אַתָּה עוֹנֶה אוֹתָנוּ, הַיְשׁוּעָה שֶׁלְּךָ הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְכָה לִישֻׁעָתָה לָנוּ (שם פ, ג). שֶׁלֹּא תְּהֵא הַיָּמִין לְאָחוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ (איכה ב, ג). אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בָּרַבִּי, רְאֵה מַה כְּתִיב: גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלַיִם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשַׁע הוּא (זכריה ט, ט). צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אֵין כְּתִיב, אֶלָּא צַדִּיק וְנוֹשַׁע הוּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִמְרוּ לְבַת צִיּוֹן הִנֵּה יְשׁוּעָתֵךְ בָּא (ישעיה סב, יא). מוֹשִׁיעֵךְ בָּא אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא יְשׁוּעָתֵךְ. כְּבָיְכוֹל, הוּא נוֹשַׁע. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, וַיּוֹשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל (שמות יד, ל), וַיּוֹשַׁע כְּתִיב כָּאן. כְּבָיְכוֹל, עִם יִשְׂרָאֵל הוּא נִגְאָל. וְכָל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִגְאָלִין, כְּאִלּוּ הוּא נִגְאָל. אָמַר רַבִּי אַמִּי, מֹשֶׁה מְקַלֵּס לְכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּה' (דברים לג, כט). עַם הוֹשַׁע בַּה' אֵין כְּתִיב, אֶלָּא עַם נוֹשַׁע בַּה'. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ סְאָה שֶׁל חִטִּין שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מַהוּ עוֹשֶׂה מֵהֶן, נוֹתֵן מָעוֹת וּפוֹדֶה אוֹתָן. כָּךְ יִשְׂרָאֵל בְּמָה הֵם נִפְדִּין. כְּבָיְכוֹל בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עַם נוֹשַׁע בַּה'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה הֱיִיתֶם נוֹשָׁעִים עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם. בְּמִצְרַיִם, עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. בִּימֵי סִיסְרָא, עַל יְדֵי בָּרָק וּדְבוֹרָה. בַּמִּדְיָנִים, עַל יְדֵי שַׁמְגַּר בֶּן עֲנָת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹשַׁע גַּם הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל (שופטים ג, לא). וְכֵן עַל יְדֵי שׁוֹפְטִים. וְעַל יְדֵי שֶׁהָיוּ בָּשָׂר וָדָם, הֱיִיתֶם חוֹזְרִין וּמִשְׁתַּעְבְּדִין. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי בְּעַצְמִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם וְשׁוּב אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּעְבְּדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּה' תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים (ישעיה מה, יז).

קדושים

סימן א

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיִּגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְגוֹ' (ישעיה ה, טז). אֵימָתַי נַעֲשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּבוֹהַּ בְּעוֹלָמוֹ. כְּשֶׁיֵּעָשֶׂה מִשְׁפָּט בָּאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: נִצַּב לָרִיב ה' וְעוֹמֵד לָדִין עַמִּים (שם ג, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, חֲזֵה הֲוִית עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו (דניאל ז, ט). מַהוּ כָרְסָוָן, וְכִי כִּסְאוֹת הָרְבֵּה הֵן. וְהָא כְתִיב: וְאֶרְאֶה אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא (ישעיה ו, א). וּכְתִיב: מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין (משלי כ, ח). וּמַהוּ כָרְסָוָן. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבִּי עֲקִיבָא. חַד אָמַר, כָּרְסָוָן, זֶה הַכִּסֵּא וַאֲפוֹפְרִין שֶׁלּוֹ. וְחַד אָמַר, אֵלּוּ כִּסְאוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁעָתִיד לְהָפְכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת (חגי ב, כב). תֵּדַע, שֶׁכֵּן הוּא אָמַר, כָּרְסָוָן רְמִיו, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר: סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם (שמות טו, א). וְרַבָּנָן אָמְרֵי מַהוּ כָרְסָוָן. לֶעָתִיד לָבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב, וְהַמַּלְאָכִים נוֹתְנִין כִּסְאוֹת לְגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵן יוֹשְׁבִין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עִם הַזְּקֵנִים כְּאַב בֵּית דִּין וְדָנִין לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בְּמִשְׁפָּט יָבֹא עִם זְקֵנֵי עַמּוֹ (ישעיה ג, יד). עַל זְקֵנֵי עַמּוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר כָּאן, אֶלָּא עִם זְקֵנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו. מְלַמֵּד, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עִם הַזְּקֵנִים וְשָׂרֵי יִשְׂרָאֵל וְדָן לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם. וּמִי הֵן. אֵלּוּ כִּסְאוֹת בֵּית דָּוִד וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט, כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד (תהלים קכב, ה). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי חִלְקִיָּה הַדְּרוֹמָה, אִם אַתָּה אוֹמֵר, כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד, מַהוּ וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִב (דניאל ז, ט). אֶלָּא שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בֵּינֵיהֶם כְּאַב בֵּית דִּין וְדָן עִמָּהֶם אֶת הָאֻמּוֹת. לְכָךְ כְּתִיב: עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו. וּמַהוּ וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא (שם). שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַקֶּה אֶת עַצְמוֹ מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וּפוֹרֵעַ לָהֶם שְׂכַר מִצְוֹת קַלּוֹת שֶׁעָשׂוּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לְדוּן אוֹתָן וּלְחַיְּבָם לְעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶן פִּתְחוֹן פֶּה וְלֹא יִמְצָא לְהֶן זְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָה יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי גוֹי, כִּי ה' יִסַּד צִיּוֹן, וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנֵיֵּי עַמּוֹ (ישעיה יד, לב). וּמֵיָּד עוֹשֶׂה בָּהֶן אֶת הַדִּין. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַעֲשֶׂה גָּבוֹהַּ בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט (שם ה, טז). מַהוּ וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה. שֶׁהוּא מִתְקַדֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹ, בִּצְדָקָה, שֶׁהוּא מְלַמֵּד עַל יִשְׂרָאֵל סַנֵּיגוֹרְיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ (ישעיה סג, א). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לֶעָתִיד אֲנִי מִתְקַדֵּשׁ בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְרִאוֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי (שם כט, כג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (שם מט, ג). וְאַתֶּם מִתְקַדְּשִׁים בִּי וַאֲנִי מִתְקַדֵּשׁ בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים (ויקרא יא, מד).

סימן ב

קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתִי עוֹלָמִי, הָיוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְּסִין אוֹתִי בָּכֶם וּמְקַדְּשִׁין אֶת שְׁמִי בָּכֶם, וְהָיוּ אוֹמְרִים: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. כֵּיוָן שֶׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמְרוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זֶהוּ שֶׁאָנוּ מְקַלְּסִין אוֹתְךָ בִּשְׁמוֹ. אָמַר לָהֶם: לֹא גָנַב הוּא זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ (בראשית ג, יז). בָּא נֹחַ, אָמְרוּ לוֹ: זֶה הוּא. אָמַר לָהֶם: זֶה שִׁכּוֹר הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וְגוֹ' (שם ט, כא). עָמַד אַבְרָהָם, אָמְרוּ לְפָנָיו, זֶה הוּא. אָמַר לָהֶן, זֶה גֵּר הוּא שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל. עָמַד יִצְחָק, אָמְרוּ לְפָנָיו, זֶה הוּא. אָמַר לָהֶן, אוֹהֵב הוּא לְשׁוֹנְאַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו (שם כה, כח). כֵּיוָן שֶׁבָּא יַעֲקֹב, אָמְרוּ לְפָנָיו, זֶה הוּא. אָמַר לָהֶן, הֵן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לֹא יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב, כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ (שם לה, י), וְנִקְרְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַל שְׁמוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קִדֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (ישעיה מט, ג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְנִקְדַּשְׁתֶּם לִשְׁמִי עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתִי הָעוֹלָם, הֱיוּ קְדוֹשִׁים כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי קָדוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי. לְכָךְ נֶאֱמַר: קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה. אָמַר לָהּ: הוֹאִיל וְנִתְקַדַּשְׁתְּ לִשְׁמִי, אֲנִי מֶלֶךְ וְאַתְּ מַלְכָּה. כְּשֵׁם שֶׁהוּא כְּבוֹדִי, כָּךְ הוּא כְּבוֹדֵךְ. לְמָה, שֶׁאַתְּ אִשְׁתִּי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֵךְ וְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר (שמות יט, י). קִדְּשָׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ (שמות יט, ו). לְמָה, כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה'. אַף אַתֶּם תִּהְיוּ קְדוֹשִׁים כְּשֵׁם שֶׁקִּדַּשְׁתִּי אֶתְכֶם לִשְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זְכִיתֶם, אַתֶּם נִקְרָאִים עֲדַת קְדֹשִׁים. לֹא זְכִיתֶם, אַתֶּם נִקְרָאִים עֵדָה רָעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה (במדבר יד, כז).

סימן ג

דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. מָה רָאָה לוֹמַר הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת בְּכִנּוּס. לָמָּה לֹא אָמַר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּשְׁאָר הַפָּרָשִׁיוֹת, אֶלָּא אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לְפִי שֶׁכָּל הַדִּבְּרוֹת כְּלוּלִים בָּהּ. כֵּיצַד, בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ (שמות כ, ב). וְכָאן כְּתִיב: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא יִהְיֶה לְךָ. וְכָאן: אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תִשָּׂא. וּכְתִיב כָּאן: לֹא תִשָּׂבְעוּ בִּשְׁמִי לַשֶּׁקֶר. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (דברים ה, יב). וְכָאן: אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ. וְכָאן: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תִרְצַח. וְכָאן כְּתִיב: לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תִנְאָף. וְכָאן: מוֹת יוּמַת הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תִגְנֹב.

וְכָאן: לֹא תִגְנֹבוּ. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תַעֲנֶה. וְכָאן כְּתִיב: לֹא תֵלֵךְ רָכִיל. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תַחְמֹד. וְכָאן: לֹא תַעֲשֹׂק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל, הֲרֵי כָּל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּלוּלִים בַּתּוֹרָה. לְכָךְ כְּתִיב: אֶל כָּל עֲדַת.

סימן ד

קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. רְאֵה מַה כְּתִיב: כִּי אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא (יהושע כד, יט), מַהוּ כָּאן, הַפְּסוּק הַזֶּה פָּתַח לַמִּינִים הוּא, שֶׁנִּרְאֶה לָהֶם כִּשְׁנֵי רְשָׁיוֹת שֶׁאָלוּ הַמִּינִים אֶת רַבִּי שִׁמְלַאי, מַהוּ כִּי אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא. אֵין אַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁרְשׁוּת אֶחָד הוּא, הֲרֵי שְׁתֵּי רְשָׁיוֹת הֵן מִן הַפְּסוּק הַזֶּה. אָמַר לָהֶן, שׁוֹטִים שֶׁבָּעוֹלָם, אִלּוּ אָמַר, קְדוֹשִׁים הֵם, אַתֶּם אוֹמְרִים. עַכְשָׁו, הוּא כְּתִיב. וּמַה שֶּׁאָמַר אֱלֹהִים קְדֹשִׁים, אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, מַהוּ קְדֹשִׁים הוּא, שֶׁהוּא קָדוֹשׁ בְּכָל מִינֵי קְדֻשׁוֹת, שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו בִּקְדֻשָּׁה. דִּבּוּרוֹ בִּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ (תהלים ס, ח). דַּרְכּוֹ בִּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים בַּקֹּדֶשׁ דַּרְכֶּךָ (תהלים עז, יד). הִלּוּכוֹ בִּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלִיכוֹת אֵלִי מִלְכִּי בַּקֹּדֶשׁ (שם סח, כה). חֶשְׁיַּפַת זְרוֹעוֹ בִּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: חָשַׂף ה' אֶת זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ (ישעיה נב, י). מַרְאֵהוּ בִּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ (תהלים סג, ג). קְלִיפוֹסוֹ בִּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי כָמוֹךָ נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ (שמות טו, יא). הֲרֵי, כִּי אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא, כִּי קָדוֹשׁ בְּכָל מִינֵי קְדֻשׁוֹת.

סימן ה

קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. לָמָּה, לְפִי שֶׁהִדְבַּקְתִּי אֶתְכֶם לְמַתְנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כַאֲשֶׁר יִדְבַּק הָאֵזוֹר אֶל מָתְנֵי אִישׁ וְגוֹ' (ירמיה יג, יא). לְפִיכָךְ, קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה'. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אֲנִי אֵינֶנִּי כְּבָשָׂר וָדָם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין רְשׁוּת לְהֶדְיוֹט לְהִקָּרוֹת בִּשְׁמוֹ. תֵּדַע לְךָ, בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מְבַקֵּשׁ לְקַטְרֵג אֶת חֲבֵרוֹ, קוֹרֵא לוֹ אַגּוּסְטָה פְּלוֹנִי וְאֵין לוֹ חַיִּים. אֲבָל יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כָּל שֵׁם חָבִיב שֶׁהָיָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּהֶם קָרָא אֶת יִשְׂרָאֵל. קָרָא שְׁמוֹ אֱלֹהִים, וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם (תהלים פב, ו). נִקְרָא חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ (איוב ט, ד). קָרָא לְיִשְׂרָאֵל חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן (דברים ד, ו). נִקְרָא דּוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: דּוֹדִי צַח וְאָדֹם (שה"ש ה, י). וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל דּוֹדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִכְלוּ רֵעִים וְגוֹ' (שם פסוק א). נִקְרָא בָּחוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּחוּר כָּאֲרָזִים (שם פסוק טו). וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל בַּחוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּךְ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ז, ו). נִקְרָא חָסִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חָסִיד אֲנִי נְאֻם ה' (ירמיה ג, יב). וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל חֲסִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִסְפוּ לִי חֲסִידָי (תהלים נ, ה). נִקְרָא קָדוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת (ישעיה ו, ג), וְכֵן כִּי קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת (תהלים צט, ט). וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל קְדֹשִׁים,

שֶׁנֶּאֱמַר: קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, קְדֹשִׁים נִקְרָאתֶם. לֶעָתִיד, וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַיִם קָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ (ישעיה ד, ג).

סימן ו

קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא אָמַר רַבִּי רְאוּבֵן, מַאי דִּכְתִיב: וְאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל (יחזקאל ג, יב). מַהוּ אַחֲרַי. אָמַר יְחֶזְקֵאל, מִשֶּׁקִּלַּסְתִּיו אֲנִי וַחֲבֵרַי, שְׁמַעְתִּי שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְּסִין אוֹתוֹ אַחֲרַי וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ (שם). תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, שָׁמַע קוֹל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְּסִין כֵּן. יָרַד וְלִמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּהֵיוּ אוֹמְרִים כֵּן בִּלְחִישָׁה, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַבִּי נַחְמָנִי, רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם, בְּעֶמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן (יחזקאל א, כה), מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ בְּעֶמְדָם, סָבוּר שֶׁיֵּשׁ יְשִׁיבָה לְמַעְלָה. אֶלָּא הַכֹּל בָּעֲמִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ (ישעיה ו, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קְרֵבַת עַל חַד מִן קָאֲמַיָּא (דניאל ז, טז). וְכֵן, רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמְדִים עָלָיו (מ"א כב, יט). וּמַהוּ בְּעֶמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶם. מְשֻׁיְּשָׁרָאֵל מְקַלְּסִין, מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְרַפִּין כַּנְפֵיהֶם, עוֹמְדִים מִלּוֹמַר שִׁירָה, שֶׁבְּכַנְפֵיהֶם אוֹמְרִים שִׁירָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּרֶן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים (איוב לח, ז). אָמַר רַבִּי מָנִי, לֹא תְּהֵא קְרִיאַת שְׁמַע קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה תֵּבוֹת כְּמִנְיַן אֵיבְרִים שֶׁבָּאָדָם, וּמֵהֶן בָּרוּךְ שֵׁם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם שָׁמַרְתָּ אֶת שֶׁלִּי לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּתִקָּנָהּ, אֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת שֶׁלְּךָ. לְכָךְ דָּוִד מְקַלֵּס, שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת עָיִן (תהלים יז, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה (משלי ד, ד). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר חֲלַפְתָּא, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאָדָם שֶׁהוּא בַּגְלִיל וְיֵשׁ לוֹ כֶּרֶם בִּיהוּדָה, וְאָדָם אַחֵר שֶׁהוּא בִּיהוּדָה וְיֵשׁ לוֹ כֶּרֶם בַּגְלִיל. אוֹתוֹ שֶׁבַּגְלִיל הוֹלֵךְ לִיהוּדָה לַעֲדֹר אֶת כַּרְמוֹ, וְזֶה שֶׁבִּיהוּדָה הוֹלֵךְ לַגְלִיל לַעֲדֹר אֶת כַּרְמוֹ. עָמְדוּ זֶה עִם זֶה. אָמַר זֶה לָזֶה, עַד שֶׁאַתָּה בָא לְמָקוֹמִי, שְׁמֹר אֶת שֶׁלִּי בְּתַחוּמְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת שֶׁלְּךָ בְּתַחוּמִי. כָּךְ אָמַר דָּוִד, שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת עָיִן (תהלים יז, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה (משלי ד, ד). וְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שִׁמְרוּ מִצְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וַאֲנִי מְשַׁמֵּר אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ (תהלים קכא, ח).

סימן ז

כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אָנִי, כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם (זכריה ח, יא-יב). מַהוּ וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אָנִי. כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְהָיוּ מְהַלְּכִין בַּמִּדְבָּר, הוֹרִיד לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמָּן וְהֵגִיז לָהֶם אֶת הַשְּׂלָו וְהֶעֱלָה לָהֶם אֶת

הַבְּאֵר, וְהָיָה כָּל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט עוֹשֶׂה לוֹ אַמַּת הַמַּיִם וּמַכְנִיס אֶצְלוֹ וְהָיָה נוֹטֵעַ בּוֹ תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְעוֹשִׂין פֵּרוֹת בֵּן יוֹמָן, כְּשֵׁם שֶׁהָיָה מִתְחַלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֵץ פְּרִי עוֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ (בראשית א, יא). חָטָא אָדָם, זוֹרְעִין חִטִּים וְצוֹמֵחַ קוֹץ וְדַרְדַּר. מְשֻׁנְסְתַּלֵּק הַבְּאֵר מַה כְּתִיב שָׁם, לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן (במדבר כ, ה). כָּל כָּךְ לָמָּה. וּמַיִם אֵין לִשְׁתּוֹת (שם). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁתִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ, אֲנִי מַחֲזִיר לָכֶם אֶת כָּל הַטּוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם, אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם (דברים ח, ז-ט). כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ הִתְחִילוּ חוֹטְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת אַרְצִי (ירמיה ב, ז). וְלֹא הָיְתָה עוֹשָׂה פֵּרוֹת כָּרְאוּי. הָיוּ זוֹרְעִין חִטִּים הַרְבֵּה וְקוֹצְרִים מְעַט, לְפִי שֶׁבִּטְּלוּ הַבִּכּוּרִים. אֲבָל לֶעָתִיד, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה כֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי (זכריה ח, יא). וְנֶאֱמַר, כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְגוֹ' (שם פסוק יב).

סימן ח

כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁתִּמְצְאוּ אוֹתָהּ מְלֵאָה כָּל טוּב, לֹא תֹּאמְרוּ נֶשֶׁב וְלֹא נִטַּע, אֶלָּא הֱווּ זְהִירִין בִּנְטִיעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל. כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַסְתֶּם וּמְצָאתֶם נְטִיעוֹת שֶׁנָּטְעוּ אֲחֵרִים, אַף אַתֶּם הֱיוּ נוֹטְעִים לִבְנֵיכֶם. שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם, אֲנִי זָקֵן, כַּמָּה שָׁנִים אֲנִי חַי, מָה אֲנִי עוֹמֵד מִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים, לְמָחָר אֲנִי מֵת. אָמַר שְׁלֹמֹה, אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ גַּם אֶת הָעוֹלָם נָתַן בְּלִבָּם (קהלת ג, יא), הָעוֹלָם כְּתִיב, חָסֵר וָא"ו. מַהוּ כֵן. אִלּוּלֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶעֱלִים מִלִּבּוֹ שֶׁל אָדָם אֶת הַמִּיתָה, לֹא הָיָה אָדָם בּוֹנֶה וְלֹא נוֹטֵעַ, שֶׁהָיָה אוֹמֵר, לְמָחָר אֲנִי מֵת, לָמָּה אֲנִי עוֹמֵד וּמִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים. לְפִיכָךְ הֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִלִּבּוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם אֶת יוֹם הַמִּיתָה, שֶׁיְּהֵא אָדָם בּוֹנֶה. זָכָה, יִהְיֶה לוֹ. לֹא זָכָה, לַאֲחֵרִים. מַעֲשֶׂה בְּאַדְרְיָאנוּס הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה עוֹבֵר לַמִּלְחָמָה וְהוֹלֵךְ עִם הַגְּיָסוֹת שֶׁלּוֹ לְהִלָּחֵם עַל מְדִינָה אַחַת שֶׁמָּרְדָה עָלָיו. מָצָא זָקֵן אֶחָד בַּדֶּרֶךְ שֶׁהָיָה נוֹטֵעַ נְטִיעוֹת תְּאֵנִים. אָמַר לוֹ אַדְרְיָאנוּס, אַתָּה זָקֵן וְעוֹמֵד וְטוֹרֵחַ וּמִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים. אָמַר לוֹ: אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, הֲרֵינִי נוֹטֵעַ. אִם אֶזְכֶּה, אֹכַל מִפֵּרוֹת נְטִיעוֹתַי. וְאִם לָאו, יֹאכְלוּ בָּנַי. עָשָׂה שָׁלֹשׁ שָׁנִים בַּמִּלְחָמָה וְחָזַר. לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים מָצָא לְאוֹתוֹ זָקֵן בָּאוֹתוֹ מָקוֹם. מֶה עָשָׂה אוֹתוֹ זָקֵן, נָטַל סַלְסְלָה וּמִלֵּא אוֹתָהּ בִּכּוּרֵי תְּאֵנִים יָפוֹת וְקֵרֵב לִפְנֵי אַדְרְיָאנוּס. אָמַר לְפָנָיו, אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, קַבֵּל מִן עַבְדְּךָ. אֲנִי הוּא אוֹתוֹ הַזָּקֵן שֶׁמָּצָאתָ אוֹתִי בַּהֶלְיְכָתְךָ, וְאָמַרְתָּ לִי, אַתָּה זָקֵן מָה אַתָּה מִצְטַעֵר עוֹמֵד וּמִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים, הֲרֵי כְּבָר זִכַּנִי הַמָּקוֹם לֶאֱכֹל מִפֵּרוֹת נְטִיעוֹתַי, וְאֵלֶּה שֶׁבְּתוֹךְ הַסַּלְסְלָה מֵהֶן מְנָתְךָ. מִיָּד אָמַר אַדְרְיָאנוּס לַעֲבָדָיו, טְלוּ אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ וּמִלְאוּ אוֹתָהּ זְהוּבִים, וְעָשׂוּ כָּךְ. נָטַל הַזָּקֵן הַסַּלְסְלָה

מְלֵאָה זְהוּבִים, וְהִתְחִיל הוֹלֵךְ וּמִשְׁתַּבֵּחַ בְּבֵיתוֹ לְאִשְׁתּוֹ וּלְבָנָיו. סָח לָהֶם אֶת הַמַּעֲשֶׂה. הָיְתָה שְׁכֶנְתּוֹ עוֹמֶדֶת שָׁם, שָׁמְעָה מָה אָמַר הַזָּקֵן. אָמְרָה לְבַעֲלָהּ, כָּל בְּנֵי אָדָם הוֹלְכִין וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לָהֶם וּמְזַמֵּן לָהֶם טוֹבָה, וְאַתָּה יוֹשֵׁב בְּבֵית חָשׁוּךְ בָּאֹפֶל. הֲרֵי שָׁכֵן שֶׁלָּנוּ כִּבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ בַּסַּלְסְלָה שֶׁל תְּאֵנִים וּמִלֵּא אוֹתָהּ לוֹ זְהוּבִים. וְעַתָּה עֲמֹד וְטוֹל סַל גָּדוֹל וּמַלֵּא אוֹתוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים מִן תַּפּוּחִים וּתְאֵנִים וּשְׁאָר פֵּרוֹת יָפוֹת שֶׁהוּא אוֹהֵב אוֹתָן הַרְבֵּה, לֵךְ וְכַבְּדוֹ בָּהֶן, שֶׁמָּא יְמַלֵּא לְךָ זְהוּבִים, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לִשְׁכֵנֵנוּ הַזָּקֵן. הָלַךְ וְשָׁמַע לְאִשְׁתּוֹ, וְנָטַל סַל גָּדוֹל וּמִלֵּא אוֹתוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים תְּאֵנִים וְתַפּוּחִים וְטָעַן עַל כְּתֵפוֹ וְקָרַב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ קוֹפֵנְדָר. וְעָמַד וְאָמַר, אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, שְׁמַעְתִּי שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אֶת הַפֵּרוֹת, וּבָאתִי לְכַבֶּדְךָ בִּתְאֵנִים וְתַפּוּחִים. אָמַר הַמֶּלֶךְ לַסַּרְדִּיוֹטִין שֶׁלּוֹ, טְלוּ אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ וְטִפְּחוּ אוֹתָן עַל פָּנָיו. עָמְדוּ וְהִפְשִׁיטוּהוּ עָרֹם וְהִתְחִילוּ טוֹפְחִין אוֹתוֹ עַל פָּנָיו עַד שֶׁנִּפְּחוּ פָּנָיו, סְמוּ אֶת עֵינָיו וַעֲשָׂאוּהוּ דּוּגְמָא, וְהָלַךְ לְבֵיתוֹ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ כְּשֶׁהוּא עָשׂוּי דּוּגְמָא, בּוֹכֶה. וְהָיְתָה אִשְׁתּוֹ סְבוּרָה שֶׁהוּא בָּא בְּסַל מָלֵא זְהוּבִים. וְרָאֲתָה אוֹתוֹ עָשׂוּי דּוּגְמָא וְעֵינָיו נְפוּחוֹת וְגוּפוֹ מְשֻׁבָּר וּמֻכֶּה. אָמְרָה לוֹ: מַה לְּךָ. אָמַר לָהּ: שֶׁשָּׁמַעְתִּי לָךְ וְהָלַכְתִּי לְכַבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ בְּאוֹתוֹ הַסַּל, וְטִפְּחוּ אוֹתוֹ עַל פָּנַי. אִלּוּלֵי שֶׁשָּׁמַעְתִּי לָךְ וְהֵטַלְתִּי אוֹתוֹ הַסַּל אֶתְרוֹגִין, כְּבָר הָיוּ מַרְגִּימִין אוֹתִי אֶת כָּל גּוּפִי בָּהֶן. כָּל כָּךְ לָמָּה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַנָּשִׁים הָרֵעוֹת מַפִּילוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן בָּרָעָה. לְפִיכָךְ לֹא יִבָּטֵל אָדָם מִן הַנְּטִיעוֹת. אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁמָּצָא, עוֹד יוֹסִיף וְיִטַּע, אֲפִלּוּ יִהְיֶה זָקֵן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לִמְדוּ מִמֶּנִּי, כְּבְיָכוֹל אֲנִי צָרִיךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם (בראשית ב, ח).

סימן ט

קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ (תהלים כ, ג). יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ, מִקְדָּשׁת מַעֲשִׂים שֶׁבְּךָ. וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ (שם), מִצִּיּוֹן מַעֲשִׂים שֶׁבְּךָ. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בַּר סִמּוֹן, מַעֲשֶׂה הָיָה בְּקָרְיָתֵנוּ, בְּרוּחַ אֶחָד שֶׁהָיָה שָׁרוּי עַל הַמַּעְיָן, בָּא רוּחַ אַחֵר לְהַזְדַּוֵּג לוֹ וּבִקֵּשׁ לְהוֹצִיאוֹ מִשָּׁם. הָיָה שָׁם חָסִיד אֶחָד וּשְׁמוֹ יוֹסִי אִישׁ צַיְיתוּר, נִגְלָה לוֹ אוֹתוֹ הָרוּחַ, אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, הֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁאֲנִי נָתוּן כָּאן, וּבַצָּהֳרַיִם וּבַלַּיְלָה וּבַיּוֹם לֹא הִזְקְתִּי בְּרִיָּה, וְהָרוּחַ הַזֶּה בָּא עָלַי עַכְשָׁו מִמָּקוֹם אַחֵר וּמְבַקֵּשׁ לְהוֹצִיאֵנִי מִכָּאן וְלֵישֵׁב הוּא לְהַזִּיק אֶת הַבְּרִיּוֹת. אָמַר לוֹ: וּמַה נַּעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ: טְלוּ מַקְלֵיכֶם וּמַגָּלְכֶם וּצְאוּ עָלָיו בְּשָׁעַת הַצָּהֳרַיִם וְאִמְרוּ, שֶׁלָּנוּ נִצַּחַ שֶׁלָּנוּ נוֹצַחַ, וְהוּא בּוֹרֵחַ. עָשׂוּ כֵּן וְהִבְרִיחוּהוּ מִשָּׁם. אָמְרוּ, לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁרָאוּ כְּחֻרְדַּת דָּם צָף עַל פְּנֵי הַמַּעְיָן. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר, אָמְרוּ, וּמָה אִם דָּבָר שֶׁלֹּא נִבְרָא לְשׁוּם סִיּוּעַ, צָרִיךְ סִיּוּעַ וְסַעַד. בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ, וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ (תהלים כ, ג).

סימן י

כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי (קהלת ב, ה). וְכִי כָּל בְּנֵי אָדָם הֵיכָן נוֹטְעִין כָּל מַה שֶּׁמְּבַקְּשִׁין. כָּל מַה שֶּׁיִּטַּע אָדָם, בָּאָרֶץ הוּא נוֹטֵעַ, בֵּין פִּלְפְּלִין בֵּין כָּל דָּבָר, אִם יִטַּע אָדָם הֵן עוֹשִׂין, שֶׁאֵין אָדָם יוֹדֵעַ מְקוֹם כָּל נְטִיעָה וּנְטִיעָה הֵיכָן הוּא נוֹטֵעַ. אֲבָל שְׁלֹמֹה שֶׁהָיָה חָכָם, נָטַע כָּל מִינֵי אִילָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי. מַהוּ עֵץ כָּל פֶּרִי, אֹכֶל. אָמַר רַבִּי יַנַּאי, אֲפִלּוּ פִּלְפְּלִין נָטַע שְׁלֹמֹה בָּאָרֶץ. וְכֵיצַד הָיָה נוֹטְעָן. אֶלָּא שְׁלֹמֹה חָכָם הָיָה וְהָיָה יוֹדֵעַ עִקַּר מַשְׁתִּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם. לָמָּה, מִצִּיּוֹן מִכְלַל יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ (תהלים נ, ב), מִצִּיּוֹן נִשְׁתַּכְלֵל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כִּדְתַנְיָנַן, לָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ אֶבֶן שְׁתִיָּה, שֶׁמִּמֶּנָּה הֻשְׁתְּתָה הָעוֹלָם. וְהָיָה שְׁלֹמֹה יוֹדֵעַ אֵיזֶה הוּא הַגִּיד שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְכוּשׁ, וְנָטַע עָלָיו פִּלְפְּלִין וּמֵיד הָיוּ עוֹשִׂין פֵּרוֹת. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, נָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי. דָּבָר אַחֵר, נָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי. כְּשֵׁם שֶׁהַטַּבּוּר הַזֶּה נָתוּן בְּאֶמְצַע הָאִישׁ, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נְתוּנָה בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹשְׁבִי עַל טַבּוּר הָאָרֶץ (יחזקאל לח, יב). וּמִמֶּנָּה מַשְׁתִּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם יוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְמוֹר לְאָסָף, אֵל אֱלֹהִים ה', דִּבֶּר וַיִּקְרָא אָרֶץ, מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ (תהלים נ, א). מִנַּיִן, מִצִּיּוֹן מִכְלַל יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ (שם פסוק ב). אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יוֹשֶׁבֶת בְּאֶמְצָעִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, וִירוּשָׁלַיִם בְּאֶמְצָעִיתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּאֶמְצַע יְרוּשָׁלַיִם, וְהַהֵיכָל בְּאֶמְצַע בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהָאֲרוֹן בְּאֶמְצַע הַהֵיכָל, וְאֶבֶן שְׁתִיָּה לִפְנֵי הָאָרוֹן, שֶׁמִּמֶּנָּה נִשְׁתְּתָה הָעוֹלָם. וּשְׁלֹמֹה שֶׁהָיָה חָכָם, עָמַד עַל הַשָּׁרְשִׁין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנָּה לְכָל הָעוֹלָם, וְנָטַע בָּהֶם כָּל מִינֵי אִילָנוֹת וְעָשָׂה פֵּרוֹת. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים.

סימן יא

דָּבָר אַחֵר, כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ, בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרוֹתָיו יִנְצֹרוּ הַלְלוּיָהּ (תהלים קה, מד-מה). וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם. כָּל מַה שֶּׁנָּטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, נָתַן לְיִשְׂרָאֵל, אֲרָצוֹת, כֶּסֶף וְזָהָב, שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְעָרִים. וְלֹא נָתַן לָהֶם כָּל אֵלּוּ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסְקוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרוֹתָיו יִנְצֹרוּ, הַלְלוּיָהּ. וְהֵם לֹא עָשׂוּ כֵן, אֶלָּא וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם (יחזקאל לו, יז), טִמְּאוּ אוֹתָהּ בְּחֶרְמוֹ שֶׁל עָכָן. שֶׁכְּךְ כְּתִיב: וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת אַרְצִי (ירמיה ב, ז), בְּחֵרֶם עָכָן. וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה (ירמיה ב, ז) בְּצֶלֶם מִיכָה. וּמָה עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הִגְלָה אוֹתָן מִתּוֹכָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם (דברים כט, כז). מַהוּ וַיִּתְּשֵׁם, תֵּשׁ חֵילָם. הָיוּ זוֹרְעִין וְיֵעָיֵן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם בָּאִין וְנוֹטְלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדָּיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו, וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ (שופטים

ו, ג-ד). וּכְשֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב, לֹא יִטְעוּ וְאַחֵר יֹאכַל (ישעיה סה, כב). לָמָּה, שֶׁהֵן נוֹטְעִין וְאֵין נוֹתְשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם (עמוס ט, טו).

סימן יב

דָּבָר אַחֵר, כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אָשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה (ירמיה ג, יט). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ פִּילַגְשִׁים וְהָיוּ לוֹ בָּנִים הַרְבֵּה, וְהָיָה לוֹ בֵּן מִן מַטְרוֹנָה אַחַת וְהוּא מְחַבְּבוֹ יוֹתֵר מִדַּאי. נָתַן הַמֶּלֶךְ לְכָל בְּנֵי הַפִּילַגְשִׁים שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְאַחַר כָּךְ נָתַן לִבְנוֹ פַּרְדֵּס אֶחָד שֶׁמִּמֶּנּוּ הָיוּ כָּל קְלָארִין שֶׁלּוֹ עוֹלֶה. שָׂלַח הַבֵּן וְאָמַר לְאָבִיו, לִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְלִי נָתַתָּ פַּרְדֵּס אֶחָד בִּלְבַד. אָמַר לֵיהּ אָבִיו, חַיֶּיךָ, כָּל קְלָארִין שֶׁלִּי מִן הַפַּרְדֵּס הַזֶּה הוּא עוֹלֶה, וּלְפִי שֶׁאֲנִי מְחַבֶּבְךָ יוֹתֵר מֵאֶחֶיךָ, לְפִיכָךְ נָתַתִּי אוֹתוֹ לָךְ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּרָא אֻמּוֹת הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר (שה"ש ו, ח), אֵלּוּ הָאֻמּוֹת. אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי (שם פסוק ט), זוֹ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. וְחָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם שָׂדוֹת וּכְרָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם (דברים לב, ח). וְנָתַן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא קְלָארִין שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קְרָבָּנוֹת מִמֶּנָּה, לֶחֶם הַפָּנִים מִמֶּנָּה, הַבִּכּוּרִים מִמֶּנָּה, כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם מִמֶּנָּה. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁהִפְרִישׁ בֵּין בְּנָהּ שֶׁל מַטְרוֹנָה מִבְּנֵי הַפִּילַגְשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אָשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים (ירמיה ג, יט). אַהֲבָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְהֵיאַךְ הִכְנִיסוֹ הַשִּׂנְאָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵיךְ אָשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים. וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן שִׂנְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵיבָה אָשִׁית (בראשית ג, טו). דָּבָר אַחֵר, אֵיךְ אָשִׁיתֵךְ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אֲנִי הָיִיתִי מְלַמֵּד עֲלֵיכֶם סַנֵּיגוֹרְיָא, וְהֵיאַךְ עֲשִׂיתֶם אוֹתִי לְקַטְרֵג עֲלֵיכֶם. וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן קַטֵּגוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו (שמות כא, ל).

סימן יג

וְכִי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. שְׁלֹמֹה אָמַר, זְמָמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ וְגוֹ' (משלי לא, טז). בּוֹא וּרְאֵה כָּל מַה שֶּׁהִרְהֵר אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּלִבּוֹ, נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הִרְהֵר עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְגוֹ' (בראשית טו, ז). אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה נָתַתָּ לִי רְשׁוּת לוֹמַר לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר, ה' אֱלֹהִים, בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה (שם פסוק ח). אָמַר לוֹ: יָדֹעַ תֵּדַע (שם פסוק יג). אוֹי לְאָדָם שֶׁמּוֹצִיא דָּבָר מִתּוֹךְ פִּיו וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ הֵיאַךְ מוֹצִיאוֹ. שֶׁאַבְרָהָם עַל שֶׁאָמַר בַּמָּה אֵדַע, הֻשְׁיבוֹ, יָדֹעַ תֵּדַע וְגוֹ', וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (שם). מִי שֶׁמְּדַבֵּר בִּפְנֵי כָּל אָדָם, מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. מִי שֶׁמְּדַבֵּר בִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ

וּבָבָנָיו וּבִבְנֵי בָנָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים. אֵלּוּ לֹא דַּיָּן אֶלָּא בְּשָׁעַת הַדִּין בְּשָׁעָה שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמְטָה מִמֶּנּוּ. וְזֶהוּ שֶׁשָּׁלְמֹה צָוַח, כָּל עֲמַל אָדָם לְפִיהוּ (קהלת ו, ז). כָּל מִצְוָה וּצְדָקָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, דַּיּוֹ לְשָׁעָה שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם יוֹצְאָה הֵימֶנּוּ. לְכָךְ כְּתִיב: כָּל עֲמַל אָדָם לְפִיהוּ. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע אַבְרָהָם מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדֹעַ תֵּדַע, הִרְהֵר בְּלִבּוֹ. אָמַר, אֶפְשָׁר כָּל אֻמָּה שֶׁמִּשְׁתַּעְבֶּדֶת בִּבְנֵי, שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְּשָׁלוֹם וְאֵינָהּ מִתְחַיֶּבֶת. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְגוֹ' (בראשית טו, יד). לְכָךְ נֶאֱמַר: זְמָמָה שָׂדָה וַתִּקָּחֵהוּ.

סימן יד

וְנִטַּעְתֶּם וַעֲרַלְתֶּם. הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּתִינוֹק. שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים, שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לֹא לְהָשִׁיחַ וְלֹא לְדַבֵּר. וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ, שֶׁאָבִיו מַקְדִּישׁוֹ לַתּוֹרָה. הִלּוּלִים לַה'. מַהוּ הִלּוּלִים, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְהוֹלֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ, מִשָּׁעָה שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה. מִכָּאן וָאֵילָךְ, לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ. מִכָּאן שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר שָׁנִים לַמִּשְׁנָה. לְפִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה אָדָם מֵישְׁרָאֵל מוֹלִיד בֵּן, מוֹלִיכוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ יָגֵעַ עִמּוֹ וּמְלַמְּדוֹ תּוֹרָה. גָּרְמוּ עֲוֹנוֹת, הוּא מֵת וְאֵינוֹ שָׁמֵחַ מִמֶּנּוּ. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי שֶׁיֵּצֵר הָרַע מָצוּי בָּכֶם, אַתֶּם חוֹטְאִים וּבְנֵיכֶם מֵתִים. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי מֵסִיר יֵצֶר הָרַע מִכֶּם וּמִבְּנֵיכֶם וְאַתֶּם מוֹלִידִים וּשְׂמֵחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה (ישעיה סה, כג).

סימן טו

כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת (שמות כא, יז). וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, יִדְעֲכָה נֵרוֹ וְגוֹ' (משלי כ, כ). רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, חָם עַל שֶׁרָאָה עֶרְוַת אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִלְּלוֹ נִתְרַחֵק הוּא וְתוֹלְדוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. הַמְקַלֵּל אֶת אָבִיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, כִּי לֹא תִהְיֶה אַחֲרִית לָרָע, נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ (משלי כד, כ). בּוֹא וּרְאֵה, מִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם כַּמָּה חֲבִיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַקְפִּחַ שְׂכָרוֹ, בֵּין צַדִּיק בֵּין רָשָׁע. מִנַּלָּן, מֵעֵשָׂו הָרָשָׁע, עַל שֶׁכִּבֵּד אֶת אָבִיו, נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ דְּמָעוֹת הִזִּיל עֵשָׂו הָרָשָׁע, אֶחָד מֵעֵינוֹ שֶׁל יָמִין, וְאֶחָד מֵעֵינוֹ שֶׁל שְׂמֹאל, וְהַשְּׁלִישִׁית נִקְשְׁרָה בְּעֵינוֹ וְלֹא יָרְדָה. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁבֵּרַךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ (בראשית כז, לח). בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה שַׁלְוָה נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ (תהלים פ, ו). שָׁלֹשׁ אֵין כְּתִיב אֶלָּא שָׁלִישׁ, שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁלֹשׁ שְׁלֵמוֹת. וּמָה אִם רָשָׁע זֶה עַל שֶׁכִּבֵּד אֶת אָבִיו, מַה פָּרַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא. הַמְכַבֵּד אֶת אֲבוֹתָיו וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת אֲחֵרוֹת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם לִי הוּא (איוב מא, ג). מִי הוּא זֶה שֶׁהִקְדִּים כָּבוֹד לַאֲבוֹתָיו וְלֹא נָתַתִּי לוֹ בָּנִים. וְכֵן בְּאִיּוֹב אוֹמֵר, וְאוּלָם מִי יִתֵּן אֱלוֹהַּ דַּבֵּר וְיִפְתַּח שְׂפָתָיו עִמָּךְ (שם יא, ה). וּכְתִיב: וַיַּגֶּד לְךָ תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה וְגוֹ' (שם פסוק ו). וּכְתִיב: הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא (שם פסוק ז). מְשֹׁל אִיּוֹב לְמָה דּוֹמֶה. לְמִי שֶׁנִּתְּנוּ בַקּוֹלָר, וְאוֹמֵר: אֲנִי יוֹדֵעַ מַה יֵּשׁ בְּתוֹךְ פַּלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמְרוּ לוֹ: הַתֵּר עַצְמְךָ מִן הַקּוֹלָר וְנֵדַע שֶׁאֱמֶת אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבְּתוֹךְ פַּלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ. אַף כָּךְ אִיּוֹב, הָיָה לְבוּשׁ שִׁבְעָה מְעִילֵי שְׁחִין, וְהָיָה צָרִיךְ לִצְדָקָה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, חָנֵנִי חָנֵנִי אַתֶּם רֵעָי, כִּי יַד אֱלוֹהַּ נָגְעָה בִּי (שם יט, כא). וְהוּא אוֹמֵר, הִנַּעְתִּי לְסוֹף מַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵדְעָה מְלִים יַעֲנֵנִי, וְאֲבִינָה מַה יֹּאמַר לִי (שם כג, ה). אָמְרוּ לוֹ חֲבֵרָיו, הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא (שם יא, ז), הֵן יַהֲרֹס וְלֹא יִבָּנֶה, יִסְגֹּר עַל אִישׁ וְלֹא יִפָּתֵחַ (שם יב, יד). מְשֻׁהָפַךְ אֶת סְדוֹם וַהֲרָסָהּ, מִי בְּנָאָהּ עוֹד. מְשֻׁסָּגַר הָאָרֶץ בִּפְנֵי קֹרַח וַעֲדָתוֹ, מִי פָּתַח עוֹד. אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל מַעֲשָׂיו, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים, כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ (קהלת ז, יג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע, בְּנֵי אָדָם לוֹקִין. אֲבָל לֶעָתִיד אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִירוֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְגוֹ', וְאֶת רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם, וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ, וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם (יחזקאל לו, כו-כז).

אמור

סימן א

אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת וְגוֹ' (תהלים יב, ז). עַל כָּל מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, בִּשְׁבִיל קְדֻשָּׁתָן וְטָהֳרָתָן. הֲוֵי, אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. דָּבָר אַחֵר, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם, הֲרֵי אֲמִירָה שְׁנֵי פְּעָמִים. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְטַבָּח שֶׁהָיָה נוֹכֵס וְיוֹצֵא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ. גּוֹזֵר אֲנִי עָלֶיךָ שֶׁלֹּא תִרְאֶה אֶת הַמֵּת כָּל יָמֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה נוֹכֵס וְיוֹצֵא וְרוֹאֶה פָּנַי, שֶׁלֹּא תִטַּמֵּא אֶת פַּלְטְרִין שֶׁלִּי. כָּךְ גָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַכֹּהֲנִים הַנִּכְנָסִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ לַמֵּת. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו.

סימן ב

דַּבֵּר אַחֵר, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי מוֹת יוּמָתוּ, בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם, וְאַחֲרֵי כֵן, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעוֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים,

הֲלוֹא עַם אֶל אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים (ישעיה ח, יט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם יֹאמְרוּ לָכֶם אֻמּוֹת הָעוֹלָם, הַנִּיחוּ אֶל הָאֱלֹהִים שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְדִרְשׁוּ אֶל הָאֱבוֹת. אִמְרוּ לָהֶם, הֲלוֹא עַם אֶל אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ. כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֵלָיָהוּ לַאֲחַזְיָהוּ, הֲמִבְּלִי אֵין אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שׁוֹלֵחַ לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן (מ״ב א, ו). לָמָּה לָנוּ לְהַנִּיחַ חַי הָעוֹלָמִים, וַה' אֱלֹהִים אֱמֶת, הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם, וְנִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים, פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ (תהלים קטו, ה). אָנוּ כְּתִיב בָּנוּ, וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד), לְפִיכָךְ נִדְרֹשׁ בֵּאלֹהִים חַיִּים. אֲבָל אֱלֹהוּת שֶׁל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹתָם יִהְיוּ עוֹשֵׂיהֶם (תהלים קטו, ח). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה אִם לֹא יֹאמְרוּ כַּדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין לוֹ שַׁחַר (ישעיה ח, כ). רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם לֹא יֹאמְרוּ כַּדָּבָר הַזֶּה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, אֵין לָהֶם שַׁחַר, אֵינוֹ מַזְרִיחַ לָהֶם אֶת הַשַּׁחַר. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, אֲשֶׁר אֵין לוֹ שַׁחַר, הָאוֹבוֹת וְהַיִּדְּעוֹנִים עַל עַצְמָן אֵינָן מַעֲלִין אֶת הַשַּׁחַר, שֶׁהֵן נְתוּנִין בָּאֹפֶל, וְכָל שֶׁכֵּן עַל אֲחֵרִים. וְאִם תֹּאמְרוּ, מִמִּי נִדְרֹשׁ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר, וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְגוֹ', עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְגוֹ' (דברים יז, ט-יא). וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן. מָה עִנְיָן זֶה אֵצֶל זֶה. אֶלָּא שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁעָתִיד שָׁאוּל לִמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְלַהֲרֹג אֶת הַכֹּהֲנִים בְּנוֹב וְלִדְרֹשׁ בְּאוֹב וְיִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְעֲבָדָיו בַּקְּשׁוּ לִי אִשָּׁה בַּעֲלַת אוֹב וְאֵלְכָה אֵלֶיהָ וְאֶדְרְשָׁה בָּהּ (ש״א כח, ז). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מָשָׁל לְמָה שָׁאוּל דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה. אָמַר הַמֶּלֶךְ, כָּל הַתַּרְנְגוֹלִין שֶׁיֵּשׁ בַּמָּקוֹם הַזֶּה יִשְׁחֲטוּ בַּלַּיְלָה. בִּקֵּשׁ לָצֵאת לְדַרְכּוֹ בַּבֹּקֶר, אָמַר, אֵין כָּאן תַּרְנְגוֹל שֶׁיִּקְרָא. אָמְרוּ לוֹ: לֹא אַתָּה הוּא שֶׁצִּוִּיתָ לְשָׁחְטָן. אַף כָּאן שָׁאוּל הֵסִיר אֶת הָאוֹבוֹת וְאֶת הַיִּדְּעוֹנִים, וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר: בַּקְּשׁוּ לִי אִשָּׁה בַּעֲלַת אוֹב. וַיִּתְחַפֵּשׂ שָׁאוּל (שם פסוק ח). מַהוּ וַיִּתְחַפֵּשׂ, שֶׁנַּעֲשָׂה חָפְשִׁי מִן הַמַּלְכוּת. וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים עִמּוֹ וַיָּבֹאוּ אֶל הָאִשָּׁה לַיְלָה וַיֹּאמֶר קָסְמִי נָא לִי בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֶת אֲשֶׁר אֹמַר אֵלַיִךְ (שם). וּמִי הָיוּ. אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא. לְמִדָּה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יֵצֵא אָדָם לְדֶרֶךְ לְבַדּוֹ. שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לְבַדּוֹ לַדֶּרֶךְ, נַעֲשֶׂה עֶבֶד לָעֲבָדִים. אָמַר רַבִּי אִיבוֹ, שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם נָהֲגוּ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אַבְרָהָם וְשָׁאוּל. אַבְרָהָם, כְּתִיב בּוֹ, וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וַיְבַקַּע עֲצֵי עוֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים (בראשית כב, ג). וְכָאן: וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים עִמּוֹ. וַיָּבֹאוּ אֶל הָאִשָּׁה לַיְלָה, וְכִי לַיְלָה הָיָה. אֶלָּא אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה לָהֶם אֲפֵלָה כַּלַּיְלָה. וַיֹּאמֶר קָסְמִי נָא לִי בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֶת אֲשֶׁר אֹמַר אֵלַיִךְ (ש״א כח, ח). אָמְרָה הָאִשָּׁה, הִנֵּה אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁאוּל אֲשֶׁר הִכְרִית אֶת הָאֹבוֹת וְאֶת הַיִּדְּעֹנִי מִן

הָאָרֶץ, וְלָמָּה אַתָּה מִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשִׁי לַהֲמִיתֵנִי (שם פסוק ט). אָמַר לָהּ: חַי ה' אִם יִקְּרֶךָ עָוֹן בַּדָּבָר הַזֶּה (שם פסוק י). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מָשָׁל לְמִי שֶׁאוּל דּוֹמֶה. לְאִשָּׁה שֶׁהִיא נְתוּנָה אֵצֶל אֲהוּבָהּ, וְהִיא נִשְׁבַּעַת בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ. וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶת מִי אַעֲלֶה לָךְ (שם פסוק יא), מֵאוֹמְרֵי מִי ה', אוֹ מֵאוֹמְרֵי מִי כָּמֹכָה בָּאֵלִים ה'. אָמַר לָהּ: שְׁמוּאֵל הַעֲלִי לִי (שם), רַבָּן שֶׁל הַנְּבִיאִים. עֲשָׂתָה מַה שֶּׁעָשְׂתָה וְהֶעֱלַתּוּ. וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה אֶת שְׁמוּאֵל וְתִזְעַק בְּקוֹל גָּדוֹל וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה לְמָה רִמִּיתַנִי וְאַתָּה שָׁאוּל (שם פסוק יב). מֵהֵיכָן יָדְעָה. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: לֹא כְּשֵׁם שֶׁהוּא עוֹלֶה לְמֶלֶךְ כָּךְ הוּא עוֹלֶה לְהֶדְיוֹט. אֶלָּא לְמֶלֶךְ, פָּנָיו לְמַעְלָה וְרַגְלָיו לְמַטָּה כְּדֶרֶךְ כָּל הָעוֹלָם. וּלְהֶדְיוֹט, פָּנָיו לְמַטָּה וְרַגְלָיו לְמַעְלָה. וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אַל תִּירְאִי כִּי מָה רָאִיתְ, וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל, אֱלֹהִים רָאִיתִי עוֹלִים מִן הָאָרֶץ (שם פסוק יג). אֱלֹהִים, תְּרֵי. וּמִי הֵיוּ. שְׁמוּאֵל וּמֹשֶׁה. כְּשֶׁשָּׁמַע שָׁאוּל כָּךְ, נִתְיָרֵא, שֶׁקָּרָא לְאֶחָד וְעָלוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים רָאִיתִי עוֹלִים מִן הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר לָהּ מַה תָּאֳרוֹ (שם פסוק יד) שֶׁל אֶחָד. וַתֹּאמֶר אִישׁ זָקֵן עוֹלֶה וְהוּא עֹטֶה מְעִיל (שם). שִׁלְּשָׁה דְּבָרִים אָמְרוּ בְּמַעֲלֶה הַמֵּת בִּזְכוּרוֹ. הַמַּעֲלֶה אוֹתוֹ, רוֹאֵהוּ וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלוֹ. וְהַשּׁוֹאֲלוֹ, שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלוֹ וְאֵינוֹ רוֹאֵהוּ. וְהָעוֹמְדִים שָׁם, לֹא שׁוֹמְעִין וְלֹא רוֹאִין. אִישׁ זָקֵן עוֹלֶה וְהוּא עֹטֶה מְעִיל. וּלְהַלָּן כְּתִיב: וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה לוֹ אִמּוֹ (ש"א ב, יט). תָּנָא, הוּא הַמְּעִיל אֲשֶׁר בּוֹ גָּדַל, בּוֹ נִקְבַּר, בּוֹ עָלָה. תַּנָּא בְּשֵׁם רַבִּי נָתָן, כְּסוּת שֶׁיּוֹרֶדֶת עִם אָדָם לִקְבוּרָה, בּוֹ עָתִיד לַעֲלוֹת בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ (איוב לח, יד). וַיֵּדַע שָׁאוּל כִּי שְׁמוּאֵל הוּא וַיִּפֹּל אַפַּיִם אַרְצָה, וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי לְהַעֲלוֹת אוֹתִי (ש"א כח, יד-טו). אָמַר לֵיהּ לֹא הָיָה לְךָ לְהַרְגִּיז לְבוֹרְאֶךָ אֶלָּא בִּי, שֶׁעָשִׂיתָ אוֹתִי עֲבוֹדָה זָרָה. לֹא כֵן שָׁנִינוּ, כְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִים מִן הָעוֹבֵד, כָּךְ נִפְרָעִין מִן הַנֶּעֱבָד. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי. שֶׁאָמַר לֵיהּ: הֱיֵיתִי מַרְגִּיז שֶׁמָּא יוֹם הַדִּין הוּא וְהֱיֵיתִי מִתְיָרֵא. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר. וּמָה שְׁמוּאֵל רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים, הָיָה מִתְיָרֵא מִיּוֹם הַדִּין. שְׁאָר בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי כִּי הָוָה מָטֵי לְהַאי קְרָא, הֲוָה בָכֵי, שְׁנָאוּ רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ בַּשַּׁעַר מִשְׁפָּט, אוּלַי יֶחֱנַן ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף (עמוס ה, טו). אָמַר, כֻּלֵּי הַאי וְאוּלַי. בַּקְּשׁוּ אֶת ה' כָּל עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ, בַּקְּשׁוּ צֶדֶק, בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה, אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף ה' (צפניה ב, ג). כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ (עמוס ד, יג). רַבִּי חַגַּי אוֹמֵר, יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה (איכה ג, כח). כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה, הָאֱלֹהִים יָבִיא בַּמִּשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם (קהלת יב, יד). וַיֹּאמֶר שָׁאוּל צַר לִי מְאֹד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּי, וֵאלֹהִים סָר מֵעָלַי וְלֹא עָנָנִי עוֹד גַּם בְּיַד הַנְּבִיאִים גַּם בַּחֲלוֹמוֹת וְגוֹ' (ש"א כח, טו). וְלָמָּה לֹא אָמַר לֵיהּ בָּאוּרִים וְתֻמִּים. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ (משלי יד, י). עַל שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים,

לֹא הִזְכִּיר לוֹ אוּרִים וְתֻמִּים. אָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל, וַיַּעַשׂ ה' לוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיָדִי וַיִּקְרַע ה' אֶת הַמַּמְלָכָה מִיָּדֶךָ וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ לְדָוִד (ש״א כח, יז). אָמַר לֵיהּ: כַּד הֲוֵית גַּבָּן, אֲמַרְתְּ לִי, וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ. וְכַדּוּ אֲמַרְתְּ, לְרֵעֲךָ לְדָוִד. אֲמַר לֵהּ, כַּד הֲוֵינָא גַּבָּךְ, הֲוֵינָא בְּעַלְמָא דִּשְׁקַר, וַהֲוֵינָא אָמְרִי לָךְ מִלִּין דִּשְׁקַר, מִדְּחִיל מִנָּךְ דְּלָא תִּקְטְלִינַנִי. בְּרַם אֲנָא כְעַן בְּעַלְמָא דִּקְשׁוֹט, לָא תִּשְׁמַע מִנִּי אֶלָּא מִלִּין דִּקְשׁוֹט. לֹא עַל חִנָּם עָשָׂה לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּדָּבָר הַזֶּה, אֶלָּא, כַּאֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' וְלֹא עָשִׂיתָ חֲרוֹן אַפּוֹ בַּעֲמָלֵק וְגוֹ', וַיִּתֵּן ה' גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל עִמְּךָ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים, וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי (שם פסוק יח יט). עִמִּי, בְּמַחִיצָתִי, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע כָּךְ, וְיָמַהּ שָׁאוּל וַיִּפֹּל מְלֹא קוֹמָתוֹ אַרְצָה וַיִּירָא מְאֹד מִדִּבְרֵי שְׁמוּאֵל (שם פסוק כ). אָמְרוּ אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא, מָה אָמַר לְךָ. אָמַר לָהֶם: אָמַר לִי, לְמָחָר אַתְּ נָחַת לִקְרָבָא וְנָצַחְתְּ, וּבָנֶיךָ מִתְמַנְּיִן רַבְרְבִים. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְאָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וּרְאוּ בְּרִיָּה שֶׁבָּרָאתִי בָּעוֹלָמִי. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, אֵינוֹ מוֹלִיךְ בָּנָיו עִמּוֹ מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, וְזֶה יוֹרֵד לַמִּלְחָמָה וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא נֶהֱרָג, וְנוֹטֵל בָּנָיו עִמּוֹ, וְשָׁמַח עַל מִדַּת הַדִּין שֶׁפּוֹגַעַת בּוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו, דּוֹר דּוֹר וְשׁוֹפְטָיו, דּוֹר דּוֹר וְשׁוֹטְרָיו, דּוֹר דּוֹר וּמְלָכָיו, וְהֶרְאָהוּ אֶת שָׁאוּל וּבָנָיו נוֹפְלִים בַּחֶרֶב. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֶלֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁיַּעֲמֹד עַל בָּנָיךְ יִדְקֹר בַּחֶרֶב. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלִי אַתָּה אוֹמֵר. אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים שֶׁהָרֵג, שֶׁמְּקַטְרְגִין עַל שָׁאוּל עַל שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. תְּנוּ רַבָּנָן, עַל חֲמֵשׁ חֲטָאוֹת נֶהֱרַג אוֹתוֹ צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָת שָׁאוּל בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל בַּה' (דה״א י, יג), עַל שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְעַל שֶׁחָמַל עַל אֲגָג. וְעַל אֲשֶׁר לֹא שָׁמַע לִשְׁמוּאֵל, שֶׁאָמַר לוֹ: שִׁבְעַת יָמִים תּוֹחִיל עַד בּוֹאִי אֵלֶיךָ (ש״א י, ח), וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא, וַאֲתְאַפַּק וַאַעֲלֶה הָעוֹלָה (שם יג, יב). וְגַם לִשְׁאֹל בְּאוֹב לִדְרוֹשׁ, וְלֹא דָרַשׁ בַּה' וַיְמִיתֵהוּ (דה״א י, יג-יד).

סימן ג

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֹר וְאָמַרְתָּ, צָרִיךְ לִדְרֹשׁ. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה. וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר, לָמָּה לִי. אָמַר לָהּ: אִם הוּא זֶה, מוּטָב. וְאִם לָאו, אִמְרִי שֶׁהוּא הוּא. דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ שֶׁהִיא יְהוּדִית, הָיָה מֵשִׂיחַ עִמָּהּ עַל יְדֵי תֻּרְגְּמָן. מִשֶּׁהִכִּיר בָּהּ, הִתְחִיל לְסַפֵּר עִמָּהּ. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר ה' (מ״א כ, כח). וַיֹּאמֶר שְׁנֵי פְּעָמִים לָמָּה לִי. אֶלָּא אָמַר לוֹ: כְּשֶׁיִּפֹּל בֶּן הֲדַד בְּיָדְךָ, לֹא תַּחְמְלוּ עָלָיו. אָמְרָה שְׁנִיָּה, אָמַר לוֹ: הֲוֵי יוֹדֵעַ כַּמָּה מְצוּדוֹת וַחֲרָמִים פָּרַשְׂתִּי לוֹ עַד שֶׁבָּא לְיָדְךָ. וְעַכְשָׁו

אִם הִפְקֵד יִפָּקֵד, וְהָיְתָה נַפְשׁוֹ תַּחַת נַפְשׁוֹ וְעַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ. כֵּיוֹצֵא בּוֹ, וַיֹּאמֶר אֶל הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל (יחזקאל י, ב). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לַמַּלְאָךְ, וְהַמַּלְאָךְ לַכְּרוּב. אָמַר לוֹ: גְּזַר עָלַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַאֲנִי אֵין לִי רְשׁוּת לְהַכָּנֵס בְּתוֹךְ מְחִיצָתְךָ, אֶלָּא עֲשֵׂה עִמִּי צְדָקָה וְתֵן לִי שְׁנֵי גֶּחָלִים. מִיָּד, וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל חָפְנֵי לְבוּשׁ הַבַּדִּים (יחזקאל י, ז). רַבִּי פִּנְחָס אָמַר, הִפְשִׁירָן וּנְתָנָן לוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, שְׁנֵי גֶּחָלִים הָיוּ עֲמוּמוֹת בְּיַד גַּבְרִיאֵל, סָבוּר שֶׁיִּשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ, בִּקֵּשׁ לִזְרֹק וּלְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְגַבְרִיאֵל גַּבְרִיאֵל, לְהוֹנָךְ לְהוֹנָךְ, יֵשׁ בְּהֶן בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂין צְדָקָה אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶא לַכְּרֻבִים תַּבְנִית יַד אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם (שם פסוק ח). וְאַף כָּאן, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ. אֲמִירָה רִאשׁוֹנָה, לְמֵת מִצְוָה יִטַּמֵּא. וְהַשְּׁנִיָּה, לָאֲחֵרִים לֹא יִטַּמֵּא. לְפִיכָךְ, אֱמֹר וְאָמַרְתָּ. לְפִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה, כֹּהֵן מִטַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה. אֲבָל לֶעָתִיד, אֵין אַתֶּם מִטַּמְּאִין כָּל עִקָּר. לָמָּה, שֶׁאֵין מִיתָה לֶעָתִיד, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח (ישעיה כה, ח).

סימן ד

מַה כְּתִיב אַחַר הָעִנְיָן הַזֶּה, וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל. שֶׁהוּא גָּדוֹל בַּחָמְשָׁה דְּבָרִים. בְּנוֹי, בְּכֹחַ, בְּעֹשֶׁר, וּבְחָכְמָה, וּבְשָׁנִים. בְּנוֹי, שֶׁיִּהְיֶה נָאֶה מֵאֶחָיו. בְּכֹחַ, שֶׁיִּהְיֶה גִּבּוֹר בְּכֹחַ. בּוֹא וּרְאֵה כְּשֶׁהֵנִיף אַהֲרֹן אֶת הַלְוִיִּם, שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף הֵנִיף בְּיוֹם אֶחָד. כֵּיצַד הָיָה מֵנִיף אוֹתָם. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד. הֱוֵי, שֶׁהָיָה גָּדוֹל בְּכֹחַ. בְּעֹשֶׁר מִנַּיִן. שֶׁאִם לֹא הָיָה עָשִׁיר, שֶׁאֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְעַשְּׁרִין אוֹתוֹ. מַעֲשֶׂה בְּפִנְחָס הַסַּתָּת שֶׁמִּמְּנוּ אוֹתוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל, וְיָצְאוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים וְרָאוּ אוֹתוֹ חוֹצֵב אֲבָנִים, וּמִלְּאוּ אֶת הַמַּחְצָב לְפָנָיו דִּינְרֵי זָהָב. וּמִנַּיִן שֶׁאִם אֵין לוֹ שֶׁאֶחָיו מְגַדְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו. וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּלִבַּד, אֶלָּא הַמֶּלֶךְ כַּיּוֹצֵא בּוֹ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָוִד הַמֶּלֶךְ, כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ לְהִלָּחֵם בְּגָלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי. אָמַר לוֹ שָׁאוּל, לֹא תוּכַל לָלֶכֶת אֶל הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ כִּי נַעַר אַתָּה, וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעוּרָיו (ש״א יז, לג). אָמַר לוֹ דָּוִד, רוֹעֶה הָיָה עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת הַדֹּב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר, וְיָצָאתִי אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם עָלַי וְגוֹ', גַּם אֶת הָאֲרִי גַּם הַדֹּב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם (ש״א יז, לד-לו). אָמַר לֵיהּ שָׁאוּל, וּמִי אָמַר לְךָ שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲרֹג אוֹתוֹ. מִיָּד הֶשִׁיבוֹ דָּוִד, ה' אֲשֶׁר הִצִּילַנִי מִיַּד הָאֲרִי וּמִיַּד הַדֹּב, הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה (שם פסוק לז). מִיָּד, וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת דָּוִד מַדָּיו (שם פסוק לח). וּכְתִיב בְּשָׁאוּל, מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל הָעָם (שם ט, ב). כֵּיוָן שֶׁהִלְבִּישׁוֹ בְּגָדָיו וְרָאָה שֶׁעָשׂוּיִין לוֹ, מִיָּד הִכְנִיס בּוֹ עַיִן צָרָה. כְּשֶׁרָאָה דָּוִד כֵּן שֶׁהִלְבִּין פְּנֵי שָׁאוּל, אָמַר לוֹ: לֹא אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי, וַיְסִירֵם דָּוִד מֵעָלָיו (שם יז, לט). הָא

לָמַדְתָּ, שֶׁאֲפִלּוּ יְהֵא אָדָם קָצָר וְהוּא מִתְמַנֶּה מֶלֶךְ, נַעֲשֶׂה אָרֹךְ. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיָה נִמְשָׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, נַעֲשָׂה מְשֻׁבָּח מִכָּל אֶחָיו. אָמַר דָּוִד, בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁנִּמְשַׁחְתִּי בּוֹ, אֲנִי שָׂמֵחַ. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, לָכֵן שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי, אַף בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח (תהלים טז, ט).

סימן ה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה וְגוֹ' (תהלים לו, ז). צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים שֶׁנִּמְשְׁלוּ בֶּהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׂמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' (מיכה ו, ב). מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, אֵלּוּ הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּהוֹמוֹת יְכַסְיֻמוּ (שמות טו, ה). צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים. מַה הָרִים הַלָּלוּ מַעֲלִים עֲשָׂבִים, אַף הַצַּדִּיקִים יֵשׁ לָהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים. מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, אֵלּוּ הָרְשָׁעִים. מַה הַתְּהוֹם אֵינוֹ מַעֲלֶה עֲשָׂבִים, אַף הָרְשָׁעִים אֵין לָהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים. צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. מַה הֶהָרִים הַלָּלוּ רְאוּיִין לְהַזְרִיעַ וְעוֹשִׂין פֵּרוֹת, כָּךְ הַצַּדִּיקִים עוֹשִׂין פֵּרוֹת, וּמֵטִיבִין לְעַצְמָן וּמֵטִיבִין לָאֲחֵרִים. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְפַּעֲמוֹן שֶׁל זָהָב וְהַגּוֹל שֶׁלּוֹ שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת. כָּךְ הֵם הַצַּדִּיקִים מֵטִיבִין לְעַצְמָן וּמֵטִיבִין לָאֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי פְרִי מַעֲלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ (ישעיה ג, י). מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, אֵלּוּ הָרְשָׁעִים. מַה הַתְּהוֹם הַזֶּה אֵינוֹ יָכוֹל לְהַזְרִיעַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, כָּךְ הָרְשָׁעִים אֵין לָהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים וְאֵינָן עוֹשִׂין פֵּרוֹת. אֶלָּא מְצָרִין לְעַצְמָן וְלָאֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹי לְרָשָׁע רָע כִּי גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לוֹ (שם פסוק יא), רַע לְעַצְמוֹ וְרַע לָאֲחֵרִים. צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ, צִדְקָתְךָ עַל מִשְׁפָּטֶיךָ, כְּהַרְרֵי אֵל עַל תְּהוֹם רַבָּה. מַה הֶהָרִים הַלָּלוּ כּוֹבְשִׁין אֶת הַתְּהוֹם שֶׁלֹּא יַעֲלֶה וְיַצִּיף אֶת הָעוֹלָם, כָּךְ מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים כּוֹבְשִׁין אֶת הַפְּרָעָנִיּוּת שֶׁלֹּא תָּבֹא לָעוֹלָם. צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. מַה הֶהָרִים הַלָּלוּ אֵין לָהֶם סוֹף, כָּךְ אֵין סוֹף לְמַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה. מַה הַתְּהוֹם אֵין לוֹ חֵקֶר, כָּךְ אֵין חֵקֶר לְפֻרְעָנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים לֶעָתִיד לָבֹא. צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הַצַּדִּיקִים שֶׁהֵן עוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מֵהַרְרֵי אֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִמָּהֶן צְדָקָה כְּהַרְרֵי אֵל. וְהָרְשָׁעִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מֵהַרְרֵי אֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִמָּהֶם עַד תְּהוֹם רַבָּה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֶחָד אֵלּוּ וְאֶחָד אֵלּוּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִמָּהֶן. וְגוֹבֶה מִן הַצַּדִּיקִים מְעוּט מַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשׂוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לְשַׁלֵּם לָהֶם שָׂכָר מַשְׁלָם לָעוֹלָם הַבָּא. וּמַשְׁפִּיעַ שַׁלְוָה לָרְשָׁעִים וּמְשַׁלֵּם לָהֶם מְעוּט מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁעָשׂוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְפָרֵעַ לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מָשָׁל אֶת הַצַּדִּיקִים בְּדִירָתָן, וּמָשָׁל אֶת הָרְשָׁעִים בְּדִירָתָן. מָשָׁל אֶת הַצַּדִּיקִים בְּדִירָתָן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמַרְעֶה טוֹב אֶרְעֶה אוֹתָם וּבְהָרֵי מְרוֹם

יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה נָוֶה (יחזקאל לד, יד). וּמָשַׁל אֶת הָרְשָׁעִים בְּדִירָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' בְּיוֹם רְדָתוֹ שְׁאֹלָה הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּתִי עָלָיו אֶת תְּהוֹם, הֵבַלְתִּי כְתִיב. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אַמִּי, מָשָׁל, אֵין עוֹשִׂין כְּסוּי לַגִּיגִית, לֹא שֶׁל כֶּסֶף וְלֹא שֶׁל זָהָב וְלֹא שֶׁל נְחֹשֶׁת וְלֹא שֶׁל בַּרְזֶל, אֶלָּא שֶׁל חֶרֶשׂ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִין בְּמִינוֹ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גֵּיהִנֹּם חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקּוֹת וּמַלְאַךְ ה' רוֹדְפָם (תהלים לה, ו). וְהַתְּהוֹם חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב). וְהָרְשָׁעִים חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּמַחְשַׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יֹדְעֵנוּ (ישעיה כט, טו), יָבֹא חֹשֶׁךְ וִיכַסֶּה חֹשֶׁךְ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: כִּי בַּהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה (קהלת ו, ד).

סימן ו

צַדָּקָתְךָ כְּהָרְרֵי אֵל. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, צְדָקָה שֶׁעָשִׂיתָ עִם נֹחַ בַּתֵּבָה, כְּהָרְרֵי אֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי עַל הָרֵי אֲרָרָט (בראשית ח, ד). וּמִשְׁפָּטִים שֶׁעָשִׂיתָ עִם דּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁדִּקְדְּקוּ עִמָּהֶם עַד תְּהוֹם רַבָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה (שם ז, יא). וּכְשֶׁהִזְכִּירָתוֹ לֹא זְכִרְתּוֹ לְבַדּוֹ, אֶלָּא וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם (שם ח, א). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי סְלִיק לְרוֹמִי, רְאָה שָׁם עַמּוּדִים שֶׁל שַׁיִשׁ מְכֹרָכִים בְּקָנְיוֹת, בַּשָּׁרָב שֶׁלֹּא יִפָּקְעוּ, וּבַצִּנָּה שֶׁלֹּא יִקָּרְשׁוּ. וְרָאָה שָׁם עָנִי אֶחָד, מַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים מִתַּחְתָּיו, מַחְצֶלֶת קָנִים עַל גַּבָּיו. עַל הָעַמּוּדִים קָרָא, צְדָקָתְךָ כְּהָרְרֵי אֵל, הֵן דְּאַתְּ יָהִיב אַתְּ מַשְׁפַּע. וְעַל הֶעָנִי קָרָא, מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, הֵן דְּאַתְּ מָחֵי אַתְּ מְדַקְדֵּק. מַהוּ אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה'. אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מֶלֶךְ מוֹקְדוֹן אֲזַל לְגַבֵּי מַלְכָּא קַצְיָא לַאֲחוֹרֵי הָרֵי חֹשֶׁךְ. אֲזַל לְמִדְיְנָה חֲדָא דִּשְׁמָא קַרְטִינְדָא, דְּהִיא כֻּלָּהּ דְּנָשִׁים. נְפַקוּ לְקַדְמוּתֵיהּ. אָמְרוּ לֵיהּ, אִי אַתְּ עֲבִדְתְּ עִמָּן קְרָבָא וְנִצַּחְתְּ לָן, שִׁמְךָ נָפִיק בְּעַלְמָא דְּמִחוֹזָא דְּנָשָׁיָא אַתְרֵיכֵי. וְאִי אָנַן עֲבִדִין עִמָּךְ קְרָב וְנַצְחַן לָךְ, שִׁמְךָ נָפִיק בְּעַלְמָא, דְּנָשָׁיָא עֲבִדִין עִמָּךְ קְרָב וְנַצְחַן לָךְ, וְתוּב לֵית אַתְּ קָאִים קֳדָם מַלְכוּ. כִּי נָפִיק, כָּתַב עַל תָּרַע פִּילֵי, אֲנָא אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מֶקְדּוֹן שַׁטְיָא הֲוֵינָא עַד דַּאֲתֵינָא לְקַרְטִינְדָא מְדִינְתָא, וְיַלְפֵי עֲצָה מִן נָשָׁיָא. אֲזַל לְמִדְיְנְתָא אַחֲרֵי דִּשְׁמָהּ אַפְרִיקֵי, נְפַקוּ לְקַדְמוּתֵיהּ בְּחִזּוּרִין דְּהַב וְרִמּוֹנִין דְּדָהַב וְלַחְמָא דְּדָהַב. אֲמַר לְהוֹן, וּמָה, דַּהֲבָא מִתְאַכִּיל בְּאַרְעָכוֹן. אָמְרוּ לֵיהּ, וְלָא הֲוֵה לָךְ כְּדוֹן בְּאַרְעָךְ דַּאֲתֵית לְגַבָּן. אֲמַר לְהוּ, לָאו עַתְרֵיכוֹן אֲתֵית לְמֶחְזֵי, אֶלָּא דְּיַצִּיבוּן אֲתִית לְמֶחְמֵי. עַד אִינּוֹן יַתְבִין, אָתוֹ תְּרֵי גַּבְרֵי לְדִינָא קֳדָם מַלְכָּא. חַד אֲמַר, מָארִי מַלְכָּא, אֲנָא, חוּרְבָּנָא זְבַנִית מֵהַאי גַּבְרָא וּגְרַפְתֵּיהּ וְאִשְׁכְּחִית בֵּיהּ סַמָּא, אֲמַרִית לֵיהּ, סָב סִימָתָךְ, דְּחַרוּבְתָּא זְבַנִית, וְסִימְתָּא לָא זְבַנִית. וְאַחְרִינָא אֲמַר, כְּמָה דְּאַתְּ מִסְתַּפֵּי מֵעָנֵשׁ גֵּזֶל, כָּךְ מִסְתְּפִינָא אֲנָא. כַּד זַבְּנִית לָךְ, חוּרְבָא וְכָל מַה דְּאִית בֵּיהּ זְבִינִית לָךְ. קָרָא מַלְכָּא לְחַד

מְנָהוֹן, אֲמַר לֵהּ, אִית לָךְ בַּר דְּכַר. אֲמַר לֵהּ, הֵן. קָרָא לְאַחְרִינָא, אֲמַר לֵהּ, אִית לָךְ בְּרַת נוּקְבָא. אֲמַר לֵהּ, הֵן, אֲמַר לְהוֹן, יְזִלּוּן וְיִנְסַב דֵּין לְדֵין וְיֵכְלוּן סַמָּא תַּרְוֵיהוֹן. וְשָׁרֵי אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן תָּמַהּ. אֲמַר לֵהּ מַלְכָּא, מַאי תְּמַהְתְּ, לָא דַּאֲנִית טָבוּת. אֲמַר לֵהּ, אִין. אֲמַר לֵהּ, אִלּוּ הֲוִית הָדֵין דִּינָא בְּאַרְעָכוֹן, מַה הֲוֵיתוּן עֲבָדִין בֵּהּ. אֲמַר לֵהּ, מֵרִים רֵישֵׁיהּ דְּדֵין וְרֵישֵׁיהּ דְּדֵין, וְסִימְתָא סַלְקָא לְבֵי מַלְכָּא. אֲמַר לֵהּ, וְשִׁמְשָׁא דַּנְחָא עֲלֵיכוֹן. אֲמַר לֵיהּ, הֵן. אֲמַר לֵיהּ, וּמְטָרָא נָחִית עֲלֵיכוֹן. אֲמַר לֵיהּ, הֵן. אֲמַר לֵהּ, דִּילְמָא אִית בְּאַרְעָכוֹן בְּעִיר דְּקִיק. אֲמַר לֵיהּ, הֵן. אֲמַר לֵהּ, זִיל תִּפַּח רוּחֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא, בְּזִכּוּת בְּעִירָא דְּקִיק אִי שִׁמְשָׁא דַּנְחָא עֲלֵיכוֹן וּמְטָרָא נָחִית עֲלֵיכוֹן, וּבְזִכּוּת בְּעִירָא דְּקִיקָא אַתּוּן מִשְׁתַּזְבוּן. הֲוֵי, אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה', אָדָם בְּזִכּוּת בְּהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה'. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּאָדָם אֲנַחְנוּ, כִּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעֵנוּ, לְפִי שֶׁאֲנַחְנוּ נִמְשָׁכִין אַחֲרֶיךָ כִּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה, הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו, נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ, נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן, מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ (שה"ש א, ד). לְהֵיכָן אָנוּ נִמְשָׁכִין אַחֲרֶיךָ, לְגַן עֵדֶן. הָדָא הוּא דִּכְתִיב: יְרָוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַּשְׁקֵם (תהלים לו, ט). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר מְנַחֵם, עֲדָנֶךָ אֵין כְּתִיב, אֶלָּא עֲדָנֶיךָ. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל צַדִּיק וְצַדִּיק יֵשׁ לוֹ עֵדֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ. אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה'. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִשְׁפַּט אָדָם וּבְהֵמָה, אֶחָד. מִשְׁפַּט אָדָם, וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל. וּמִשְׁפַּט בְּהֵמָה, וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהָלְאָה יֵרָצֶה.

סימן ז

רַבִּי תַּנְחוּמָא פָּתַח, מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם, תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם לִי הוּא (איוב מא, ג), זֶה רָזָק הַדָּר בַּמְּדִינָה וְנוֹתֵן שְׂכַר סוֹפְרִים וּמִשְׁנָיוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָלַי לְשַׁלֵּם לוֹ שְׂכַר עֲמָלוֹ, לִתֵּן לוֹ בִּשְׂכָרוֹ בֵּן זָכָר. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, עֲתִידָה בַּת קוֹל לְהֵיוֹת מְפוֹצֶצֶת בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים וְאוֹמֶרֶת, כָּל מִי שֶׁפָּעַל עִם אֵל, יָבֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת, מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם. מִי קִלֵּס לְפָנַי עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי בּוֹ נְשָׁמָה. מִי מָל לְפָנַי עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ בֵּן זָכָר. מִי עָשָׂה לְפָנַי צִיצִית עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ טַלִּית. מִי עָשָׂה מַעֲקֶה עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ גַּג. מִי עָשָׂה סֻכָּה עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ מָקוֹם. מִי הִפְרִישׁ לִי פֵּאָה עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ שָׂדֶה. מִי הִפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ גֹּרֶן. מִי הִקְרִיב לְפָנַי קָרְבָּן עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ בְּהֵמָה. הֲוֵי, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז.

סימן ח

שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. רַבִּי יַעֲקֹב בַּר זְבִיד בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּהוּ פָּתַח, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לִמְבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהִים (יחזקאל כט, טז). וּכְתִיב: שְׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ, שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לָאֶחָד, בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָּנָיו וּגוֹ'. בִּשְׁתַּיִם

יְכֻסֶּה פָּנָיו, שֶׁלֹּא יַבִּיט פְּנֵי שְׁכִינָה. וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו, שֶׁלֹּא יִרְאֶה פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, דִּכְתִיב: וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל (יחזקאל א, ז). עַל שֵׁם, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן. וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף, לְקַלּוּס. וְתַנְיָנַן תַּמָּן, כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרוֹת חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה שֶׁהוּא שֶׁל עֵגֶל, עַל שֵׁם וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן. וְתַנְיָנַן תַּמָּן, וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה (ויקרא כ, טז). אִם הָאִשָּׁה חָטְאַת, בְּהֵמָה מַה חָטְאַת. אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבָּאתָה לְאִשָּׁה תַּקָּלָה עַל יָדָהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ, זוֹ הִיא הַבְּהֵמָה שֶׁנֶּהֶרְגָה אִשָּׁה פְּלוֹנִית עַל יָדֶיהָ, עַל שֵׁם, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד וְגוֹ'. וְתַנְיָנַן, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ, אֵין הַסּוֹטָה שׁוֹתָה בַּכּוֹס שֶׁל חֲבֶרְתָּהּ. שֶׁלֹּא יְהוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: בְּכוֹס זֶה שָׁתְתָה אִשָּׁה פְּלוֹנִית וּמֵתָה, עַל שֵׁם, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד. אַף כָּאן, שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד. שׁוֹר נוֹלָד וְלֹא עֵגֶל נוֹלָד אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב: וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה. לְפִיכָךְ קְרָאוֹ הַכָּתוּב שׁוֹר, וְלֹא קְרָאוֹ עֵגֶל.

סימן ט

שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא, וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה (קהלת ג, טו). רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, שֶׁאִם לֹא חָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, הָיָה חַי וְקַיָּם עַד עַכְשָׁו, אֱמוֹר לוֹ אַתָּה, כְּבָר אֱלִיָּהוּ זְכֻרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁלֹּא חָטָא, אֵינוֹ חַי וְקַיָּם עַד עַכְשָׁו. וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים, אֱמוֹר לוֹ: לֹא כְּבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי אֵלִיָּהוּ וְעַל יְדֵי אֱלִישָׁע וְעַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם שֶׁהָיָה הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מַיִם בְּמַיִם, אֱמוֹר לוֹ: הֲרֵי אוֹקְיָנוֹס כֻּלּוֹ מַיִם בְּמַיִם. וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת אֶת הַיָּם יַבָּשָׁה, אֱמוֹר לוֹ: כְּבָר עָשָׂה כֵּן בִּימֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַּיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם (שמות יד, כט). וְרַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, כָּל מַה שֶּׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לֶעָתִיד לָבֹא, כְּבָר הִקְדִּים וְעָשָׂה מִקְצָת עַל יְדֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּתִים, כְּבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי אֱלִיָּהוּ וְעַל יְדֵי אֱלִישָׁע וְעַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל. עָתִיד לַעֲשׂוֹת הַיָּם יַבָּשָׁה, וּכְבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַּיַּבָּשָׁה (שם). עָתִיד לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת, וּכְבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי אֱלִישָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינֵי הַנַּעַר (מ"ב ו, יז). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לִפְקֹד עֲקָרוֹת, כְּבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי אַבְרָהָם וְשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר (בראשית כא, א). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהֵיוּ מְלָכִים אִמְנַיִךְ (ישעיה מט, כג), וּכְבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה לְדָנִיֵּאל בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל אַנְפּוֹהִי (דניאל ב, מו).

זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף (קהלת ג, טו). רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב יוֹסֵף אָמַר, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתָבֵעַ דָּמָן שֶׁל נִרְדָּפִין מִיַּד רוֹדְפֵיהֶן. צַדִּיק רוֹדֵף צַדִּיק, וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף. רָשָׁע רוֹדֵף רָשָׁע, וְרָשָׁע רוֹדֵף צַדִּיק, וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק רוֹדֵף רָשָׁע, מִכָּל מָקוֹם, וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵן, שֶׁהֲרֵי הֶבֶל הָיָה נִרְדָּף מִפְּנֵי קַיִן, וְלָכֵן, וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ, וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה (בראשית ד, ד-ה). נֹחַ נִרְדַּף מִפְּנֵי דּוֹרוֹ, וּכְתִיב: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' (שם ו, ח). אַבְרָהָם נִרְדַּף מִפְּנֵי נִמְרֹד, וּכְתִיב: אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים (נחמיה ט, ז). יִצְחָק נִרְדַּף מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים, וּכְתִיב: וַיֹּאמֶר רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ (בראשית כו, כח). יַעֲקֹב נִרְדַּף מִפְּנֵי עֵשָׂו, וּכְתִיב: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ, יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ (תהלים קלה, ד). יוֹסֵף נִרְדַּף מִפְּנֵי אֶחָיו, וּכְתִיב: וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי (בראשית לט, ב). מֹשֶׁה נִרְדַּף מִפְּנֵי פַּרְעֹה, וּכְתִיב: לוּלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית (תהלים קו, כג). יִשְׂרָאֵל נִרְדָּפִים מִפְּנֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּכְתִיב: וּבְךָ בָּחַר ה' לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה (דברים יד, ב). רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, אַף כָּאן, שׁוֹר נִרְדָּף מִפְּנֵי אֲרִי, כֶּבֶשׂ מִפְּנֵי זְאֵב, עֵז מִפְּנֵי הַנָּמֵר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא תְּבִיאוּ לְפָנַי קָרְבָּן אֶלָּא מִן הַנִּרְדָּפִין, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה.

סימן י

שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עַמִּי מֶה עָשִׂיתִי לָךְ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִי (מיכה ו, ג). אָמַר רַב אֶחָא, עֲנֵה בִּי וְקַבֵּל שָׂכָר, וְאַל תַּעֲנֶה וּתְקַבֵּל דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִתְוַכֵּחַ עִם יִשְׂרָאֵל, וְהֵיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שׂוֹמְחִין. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁאָמַר, לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה (ישעיה א, יח), שׂוֹמְחִין וְאוֹמְרִין, עַכְשָׁו הוּא מְכַלֶּה אוֹתָן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהֵיוּ שׂוֹמְחִין, הֲפָכָהּ לָהֶם לְמוּטָב, אָמַר לָהֶן, אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ (שם). כְּשֶׁשָּׁמְעוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם כָּךְ, תָּמְהוּ וְאָמְרוּ, זוֹ הִיא תּוֹכָחָה, וְזוֹ הִיא תְּשׁוּבָה. לֹא אָתָא אֶלָּא לְמִתְפּוֹגְגָה עִם בְּנוֹהִי. בַּשְּׁנִיָּה, כְּשֶׁאָמַר לָהֶם: כִּי רִיב לַה' עִם עַמּוֹ וְעִם יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח (מיכה ו, ב). שָׂמְחוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְאָמְרוּ, עַכְשָׁו הוּא מְכַלֶּה אוֹתָן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן, הֲפָכָהּ לָהֶם לְמוּטָב, אָמַר, עַמִּי זְכֹר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אוֹתוֹ בִּלְעָם וְגוֹ' (שם פסוק ה). כְּשֶׁשָּׁמְעוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם כֵּן, תָּמְהוּ וְאָמְרוּ, זוֹ תְּשׁוּבָה וְזוֹ תּוֹכָחָה, לֹא אָתָא אֶלָּא לְמִתְפּוֹגְגָה עִם בְּנוֹהִי. הַשְּׁלִישִׁי, כְּשֶׁאָמַר וְרִיב לַה' עִם יְהוּדָה (הושע יב, ג). שָׂמְחוּ הָאֻמּוֹת וְאָמְרוּ, עַכְשָׁו הוּא מְכַלֶּה אוֹתָן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ, הֲפָכָהּ לָהֶם לְמוּטָב,

וְאָמַר, בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת אֱלֹהִים (שם פסוק ד). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה קוֹבֶלֶת עַל בְּנָהּ, וְהִזְמִינָה אוֹתוֹ לִפְנֵי הַשּׁוֹפֵט לְמִשְׁפָּט. אַתּוּ כֻּלֵּי עַלְמָא לְמִחְמֵי. אָמְרוּ דֵּין לְדֵין, חֲזוּ הַאי אִתְּתָא אַתְיָא לְדִינָא לְמִקְטַל בְּרָהּ. כֵּיוָן דַּחֲזַת אִתְּתָא הָא, וְשָׁמְעָה מַה דַּהֲווֹ אָמְרִין, אַפְּכָה לְאִשְׁתַּעוּיֵי בְּמִילֵי אַחֲרִינֵי. כַּד אָתַת קֳדָם דַּיְנָא, אֲמַר לָהּ, מַה עֲבִיד לָךְ בְּרִיךְ. אָמְרָה לֵהּ, כַּד הֲוָה בְּמָעוֹי בָּעַט בִּי. אֲמַר לָהּ הַדַּיָּן, וְלָא עֲבַד לִיךְ מִילֵי אַחֲרִינֵי. אָמְרָה לֵהּ, לָאו. אֲמַר לָהּ, לֵית דֵּין סָרְחַן דִּכְלוּם. תָּהוּ כֻּלֵּי עַלְמָא וְאָמְרוּ, זוֹ תְּשׁוּבָה וְזוֹ תּוֹכֵחָה. לֹא אָתַת דֵּין אֶלָּא לְמִתְפַּגְיָא עִם בְּרָהּ. וְחָזְרוּ בְּבֹשֶׁת פָּנִים. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָזַר וְהָפַךְ הַתּוֹכֵחָה לְאַהֲבָה, וְחָזְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם חֲפוּיִים. וּמָה הֶלְאֵתִיךְ (מיכה ו, ג). אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׁלַח פְּרוֹזְדּוּגְמָא שֶׁלּוֹ לִמְדִינָה. מָה עָשׂוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה. נָטְלוּ אוֹתָהּ וּפָרְעוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם, וְקָרְאוּ אוֹתָהּ בְּאֵימָה בְּיִרְאָה בְּרִתֵּת וּבְזִיעַ. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, הָדָא קְרִיאַת שְׁמַע הִיא פְּרוֹזְדּוּגְמָא שֶׁלִּי, לֹא הִטְרַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא אָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁתִּהְיוּ קוֹרְאִין אוֹתָהּ, לֹא עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיכֶם וְלֹא פּוֹרְעִין אֶת רָאשֵׁיכֶם, אֶלָּא, בְּשָׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ (דברים ו, ז). דָּבָר אַחֵר, וּמָה הֶלְאֵתִיךְ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִמּוֹן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עֲשָׂרָה בְּהֵמוֹת מָסַרְתִּי לָךְ. שֶׁלֹּשׁ בִּרְשׁוּתְךָ, וְשֶׁבַע שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ. שׁוֹר שֶׂה כְּשָׂבִים וְשֶׂה עִזִּים (שם יד, ד). וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ, אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישׁוֹן וּתְאוֹ וְזֶמֶר (שם פסוק ה). לֹא הִטְרַחְתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אָמַרְתִּי לָכֶם לַעֲלוֹת בֶּהָרִים וּלְהָתְיַגֵּעַ בַּשָּׂדוֹת וּלְהָבִיא לְפָנַי קָרְבָּן מֵאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ, אֶלָּא מֵאֵלּוּ שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתְךָ הַגְּדֵלוֹת עַל אֲבוּסְךָ אָמַרְתִּי לְהָבִיא קָרְבָּן לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז.

סימן יא

שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵן אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעֳלְכֶם מֵאָפַע, תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם (ישעיה מא, כד). הֵן אַתֶּם מֵאַיִן, מִלֹּא כְלוּם, מִן לֵיחָה סְרוּחָה. מֵאָפַע, מִמַּאֲה פְּעִיּוֹת שֶׁהָאִשָּׁה פּוֹעָה בְּשָׁעַת לִדְתָּהּ, בְּשָׁעָה שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל הַמַּשְׁבֵּר, תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה לְמִיתָה, וְאַחַת לְחַיִּים. תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם. מַהוּ תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם. מְדַבֵּר בַּתִּינוֹק הַזֶּה אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ מְלֻכְלָךְ מְטֻנָּף מָלֵא רִירִין, הַכֹּל מְנַשְּׁקִין אוֹתוֹ וְהַכֹּל מְחַבְּבִין אוֹתוֹ, וּבְיוֹתֵר כְּשֶׁהוּא זָכָר. דָּבָר אַחֵר, הֵן אַתֶּם מֵאַיִן. לָשׁוֹן יָוְנִי הוּא, הֵן, חַד. חַד אַתֶּם לִי. מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם הַנִּקְרָאִין אַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ (שם מ, יז). וּפָעֳלְכֶם מֵאָפַע. אָמַר רַבִּי לֵוִי, כָּל פְּעֻלּוֹת טוֹבוֹת וּנְעִימוֹת וְנֶחְמוֹת שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת עִם יִשְׂרָאֵל, אֵינָן אֶלָּא בִּשְׂכַר פְּעֻלָּה אַחַת שֶׁפָּעוּ יִשְׂרָאֵל בְּסִינַי וְאָמְרוּ, כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז). תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם. אוֹתָהּ תּוֹעֵבָה שֶׁעָשִׂיתֶם עֵגֶל מַסֵּכָה, מֵאוֹתָהּ תּוֹעֵבָה הָבִיאוּ לְפָנַי קָרְבָּן, וַאֲנִי אֶבְחַר בָּכֶם. וּמַהוּ, שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז. בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים

(הושע ז, ג). וְכִי מָה רָאָה בַּשּׂוֹר שֶׁעָשָׂאוֹ רֹאשׁ לַקָּרְבָּנוֹת. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל לְמַטְרוֹנָא שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רָע עִם אֶחָד מִגְּדוֹלֵי מַלְכוּת. בָּדַק הַמֶּלֶךְ בַּדְּבָרִים וְלֹא מָצָא בָּהֶם מַמָּשׁ. מֶה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ. עָשָׂה סְעוּדָה וְהוֹשִׁיבוֹ בָּרֹאשׁ, לְהוֹדִיעַ לַכֹּל, שֶׁבָּדַק הַמֶּלֶךְ בַּדְּבָרִים וְלֹא מָצָא בָּהֶן מַמָּשׁ. וּלְפִי שֶׁהָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם עֲשִׂיתֶם הָעֵגֶל, וּבָדַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא מָצָא בְּדִבְרֵיהֶם מַמָּשׁ, לְפִיכָךְ נַעֲשָׂה שׁוֹר רֹאשׁ לְכָל הַקָּרְבָּנוֹת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. רַב הוּנָא וְרַב אִידִי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, מוּצָלִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל מֵאוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה. שֶׁאִלּוּ הֵם עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, הָיָה לָהֶם לוֹמַר, אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא הַגֵּרִים שֶׁעָלוּ עִם יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הֵם שֶׁעָשָׂאוּהוּ, וְהָיוּ מוֹנִין לְיִשְׂרָאֵל, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ד). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, כְּתִיב: יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ וַחֲמוֹר וְגוֹ' (ישעיה א, ג). לֹא הָיוּ יוֹדְעִין, אֶלָּא שֶׁדָּשׁוּ בָּעֵגֶל. וְדִכְוָותֵיהּ, וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְגוֹ' (הושע ב, י). וְלֹא הָיְתָה יוֹדַעַת, אֶלָּא שֶׁדָּשָׁה בָּעֵגֶל.

סימן יב

שׁוֹר, בִּזְכוּת אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם, וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ (בראשית יח, ז). כֶּבֶשׂ, בִּזְכוּת יִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וְגוֹ' (שם כב, יג). עֵז, בִּזְכוּת יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: לֵךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טוֹבִים. מַהוּ טוֹבִים. רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר, טוֹבִים לְךָ וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ. טוֹבִים לְךָ, שֶׁעַל יְדֵיהֶם אַתָּה מְקַבֵּל הַבְּרָכוֹת. וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ, שֶׁעַל יְדֵיהֶן מִתְכַּפֵּר לְבָנֶיךָ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם (ויקרא טז, ל). וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, מָשָׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה נִכְנָס לַמְּדִינָה, וְהוֹצִיא כָּרוֹז וְאָמַר, כָּל אַכְסַנְיִין שֶׁיֵּשׁ כָּאן לֹא יִרְאוּ פָּנַי עַד שֶׁיִּרְאוּ פְּנֵי מַטְרוֹנָה תְּחִלָּה. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, לֹא תְּבִיאוּ לְפָנַי קָרְבָּן עַד שֶׁתַּעֲבֹר עָלָיו הַשַּׁבָּת, שֶׁאֵין שִׁבְעָה בְּלֹא שַׁבָּת, וְאֵין מִילָה בְּלֹא שַׁבָּת. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִשְׁפַּט אָדָם וּמִשְׁפַּט בְּהֵמָה. מִשְׁפַּט אָדָם, וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל (ויקרא יב, ג). וּמִשְׁפַּט בְּהֵמָה, וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהָלְאָה יֵרָצֶה (שם כב, כז).

סימן יג

וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ. רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ, וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי (משלי יב, י). יוֹדֵעַ צַדִּיק, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים (דברים כב, ו). וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי, זֶה סַנְחֵרִיב הָרָשָׁע, דִּכְתִיב בֵּיהּ, אֵם עַל בָּנִים רֻטָּשָׁה (הושע י, יד). יוֹדֵעַ צַדִּיק, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ וְגוֹ'. וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי, זֶה הָמָן, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד

(אסתר ג, יג). אָמַר רַבִּי לֵוִי, אוֹי לָהֶם לָרְשָׁעִים, שֶׁהֵם מִתְעַסְּקִין בְּעִצּוּת רָעוֹת עַל יִשְׂרָאֵל. כָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹמֵר, עֲצָתִי יָפָה מֵעֲצָתְךָ. עֵשָׂו אָמַר, שׁוֹטֶה הָיָה קַיִן שֶׁהָרַג אֶת הֶבֶל אָחִיו בְּחַיֵּי אָבִיו. אֲבָל לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאָבִיו יִפְרֶה וְיִרְבֶּה. אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵן, אֶלָּא יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי (בראשית כז, מא). פַּרְעֹה אָמַר, שׁוֹטֶה הָיָה עֵשָׂו, שֶׁאָמַר, יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי. לֹא הָיָה יוֹדֵעַ, שֶׁאָחִיו פָּרֶה וְרָבֶה בְּחַיֵּי אָבִיו. אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵן, אֶלָּא עַד דְּאִינּוּן דְּקִיקִין תַּחַת כַּרְסֵי אִמַּתְהוֹן אֲנִי מַחֲנִיק לְהוֹן, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ (שמות א, כב). הָמָן אָמַר, שׁוֹטֶה הָיָה פַּרְעֹה, שֶׁאָמַר, כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד. לֹא הָיָה יוֹדֵעַ, שֶׁבָּנוֹת נְשׁוּאוֹת לָאֲנָשִׁים וּפְרוֹת וְרבוֹת מֵהֶן. אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵן, אֶלָּא לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וְגוֹ' (אסתר ג, יג). אָמַר רַבִּי לֵוִי, אַף גּוֹג וּמָגוֹג לֶעָתִיד לָבֹא אוֹמֵר כֵּן, שׁוֹטִים הָיוּ הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָיוּ מִתְעַסְּקִין בְּעֵצוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פַּטְרוֹן בַּשָּׁמַיִם. אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵן, אֶלָּא בִּתְחִלָּה אֲנִי מְזַדְּוֵג לְפַטְרוֹנָם, וְאַחֲרֵי כֵן אֲנִי מְזַדְּוֵג לָהֶם, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יַחַד עַל ה' וְעַל מְשִׁיחוֹ (תהלים ב, ב). אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, לִי אַתָּה רוֹצֶה לְהִזְדַּוֵּג. חַייֶךָ, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: ה' כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה (ישעיה מב, יג). וּכְתִיב: וַיֵּצֵא ה' וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם (זכריה יד, ג).

סימן יד

וְכִי תִּזְבְּחוּ זֶבַח תּוֹדָה. רַבִּי פִּנְחָס וְרַבִּי לֵוִי וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר בְּשֵׁם רַבִּי מְנַחֵם דְּגָלִיל, לֶעָתִיד לָבֹא, כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן בְּטֵלִין, וְקָרְבָּן תּוֹדָה אֵינוֹ בָּטֵל לְעוֹלָם. כָּל הַהוֹדָיוֹת בְּטֵלִין, וְהוֹדַיַת תּוֹדָה אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל אוֹמְרִים הוֹדוּ אֶת ה' צְבָאוֹת. כִּי טוֹב ה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, מְבִיאִים תּוֹדָה בֵּית ה' (ירמיה לג, יא), זֶה קָרְבַּן תּוֹדָה. וְכֵן דָּוִד אָמַר, עָלַי אֱלֹהִים נְדָרֶיךָ, אֲשַׁלֵּם תּוֹדוֹת לָךְ (תהלים נו, יג). תּוֹדָה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא תּוֹדוֹת, הַהוֹדָיָה וְקָרְבַּן תּוֹדָה.

סימן טו

וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה וְגוֹ'. שֶׁלֹּא יַטְעֶךָ יִצְרְךָ שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו אֲכִילָה וּשְׁתִיָה. מִי הָיָה מַקְרִיב לוֹ קָרְבָּנוֹת עַד שֶׁלֹּא הָיוּ יִשְׂרָאֵל. אָמַר דָּוִד, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה' (תהלים פט, ז), מִי הָיָה מַקְרִיב לוֹ קָרְבָּנוֹת. אָמַר רַבִּי אָבִין הַלֵּוִי, מִי כְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְפָרְנֵס יְתוֹמִים וּמַשְׁבִּיעַ רְעֵבִים. וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה יַעֲרֹךְ אֶלָּא לְשׁוֹן פַּרְנָסָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ (ויקרא כד, ח). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ, מִי כַּיּוֹצֵא בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מֵאִיר עֵינֵי חֲשֵׁכִים. וְאֵין לְשׁוֹן עֲרֹךְ אֶלָּא לְשׁוֹן אוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַמְּנוֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ (שם פסוק ד). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה', מִי כַּיּוֹצֵא בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא שֶׁמַּלְבִּישׁ עֲרוּמִים. וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן כְּסוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֵךְ (שופטים יז, י). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה'. אֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן מִלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה (בראשית יד, ח), לְלַמֶּדְךָ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִלְחַמְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יַטְעֶךָּ יִצְרְךָ לוֹמַר לְךָ, מִי הָיָה מַקְרִיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, אֱמֹר לוֹ: וַהֲרֵי מֹשֶׁה עָלָה לָרָקִיעַ וְעָשָׂה שָׁם מְאָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, יֹאמַר לְךָ, אִם הָיוּ מַקְרִיבִין לְפָנָיו. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהוּא הָיָה לְמוּד לֶאֱכֹל. וּמִשֶּׁעָלָה אֶצְלִי, רָאָה שֶׁאֵין לְפָנַי אֲכִילָה, וְאַף הוּא לֹא אָכַל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שָׁם עִם ה' וְגוֹ' (שמות ד, כח). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אִם בָּא יִצְרְךָ לוֹמַר לְךָ, אִלּוּלֵי שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, לֹא הָיָה אוֹמֵר שֶׁאַקְרִיב וַאֲנַסֵּךְ לוֹ. מַה כְּתִיב: עוֹלַת תָּמִיד הָעֲשׂוּיָה בְּהַר סִינַי (במדבר כח, ו). וְכִי בְּהַר סִינַי הִקְרִיבוּ קָרְבָּן. אֶלָּא, הֲרֵי מֹשֶׁה שָׁעָלָה לְהַר סִינַי, יֹאמַר לְךָ, אִם יֵשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְלָמָּה הִטְרַחְתִּי עָלֶיךָ וְאָמַרְתִּי לְךָ עוֹלַת תָּמִיד שֶׁתְּהֵא מַקְרִיב, אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְזַכּוֹתְךָ. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, גִּבּוֹר שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר וְהָיָה צָמֵא וְהָלַךְ לִשְׁתּוֹת מַיִם, כַּמָּה יִשְׁתֶּה. בְּכַפָּיו, כַּמָּה יִשְׁתֶּה. עֲשָׂרָה כַּפִּים, שֵׁשׁ כַּפִּים, אַרְבַּע כַּפִּים. פָּחוֹת מִשְּׁתַּיִם אֵינוֹ שׁוֹתֶה. וְכָל הַמַּיִם שֶׁבָּעוֹלָם מִלֹּא שַׁעֲלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשַׁעֲלוֹ מַיִם (ישעיה מ, יב). לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁאֵין לְפָנָיו אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה. לָמָּה אָמַר שֶׁתַּקְרִיב קָרְבָּן לְפָנָיו, אֶלָּא לְזַכּוֹתְךָ. הֲוֵי, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז וְגוֹ'. וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה וְגוֹ', זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מִקְרֶה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וְגוֹ' (קהלת ג, יט). בֹּא וּרְאֵה, כְּתִיב בָּאָדָם, לֹא תִּלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז (דברים כב, יא). וּכְתִיב בַּבְּהֵמָה, לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו (שם פסוק י). מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל (קהלת ט, ג), מָה אָדָם מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף בְּהֵמָה מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה. בָּאָדָם כְּתִיב: הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא (במדבר יט, יא). וּבַבְּהֵמָה, הַנּוֹגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד הָעֶרֶב (ויקרא יא, לט). כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה (קהלת ג, יט), בָּאָדָם כְּתִיב: וְהִרְגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה (ויקרא כ, טז). וּבַבְּהֵמָה כְּתִיב: וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ (שם פסוק טו). וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל (קהלת ג, יט), מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעְלָה, וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ (שם פסוק כא). רוּחַ הָאָדָם, לְפִי שְׁנִּתְּנָה מִלְּמַעְלָה, כְּתִיב בֵּיהּ עֲלֵיָה. וְשֶׁל בְּהֵמָה, לְפִי שֶׁנִּתְּנָה מִלְּמַטָּה, לְפִיכָךְ כְּתִיב בֵּיהּ יְרִידָה. וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן (שם פסוק יט). מַהוּ אָיִן. שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְהִיא אֵינָהּ מְדַבֶּרֶת. וְעוֹד, יֵשׁ בָּאָדָם דֵּיעָה, וּבַבְּהֵמָה אֵין בָּהּ דַּעַת. וְהָאָדָם יוֹדֵעַ בֵּין טוֹב לָרָע, וְהַבְּהֵמָה אֵינָהּ יוֹדַעַת כְּלוּם. וְעוֹד, הָאָדָם נוֹטֵל שָׂכָר עַל מַעֲשָׂיו, וְהַבְּהֵמָה אֵינָהּ נוֹטֶלֶת שָׂכָר עַל מַעֲשֶׂיהָ. הָאָדָם מֵת, מְטַפְּלִין בּוֹ וְנִקְבָּר, וְהַבְּהֵמָה אֵינָהּ נִקְבֶּרֶת. הֲוֵי, וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן. מַה כְּתִיב בָּאָדָם,

אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה וְגוֹ', וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל (ויקרא יב, ב-ג). וּבַבְּהֵמָה, שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז וְגוֹ' וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה.

סימן טז

שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל אוֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה. כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, הָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִין, אֵין לָהֶם תִּקוּמָה וְאֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבַּן שׁוֹר, רָמָה רֹאשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי. וְהָיוּ מְהַלְּכִין בַּהֲרָמַת רֹאשׁ וְאוֹמְרִין, עַכְשָׁו אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁנִּתְרַצָּה לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַה'. שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז. יֵשׁ שׁוֹר נוֹלָד, עֵגֶל אֵינוֹ נוֹלָד שֶׁיִּהֵא שׁוֹר שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַקְרִיב שׁוֹר. וְלָמָּה אָמַר שֶׁיַּקְרִיבוּ שׁוֹר. לְכַפֵּר עַל תַּבְנִית שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי, הָרוֹפֵא לְכָל תַּחֲלוּאָיְכִי (תהלים קג, ג). תֵּדַע לְךָ, בֹּא וּרְאֵה מַה כְּתִיב: וְאַרְבָּעָה פָּנִים לְאֶחָת, וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת לָהֶם (יחזקאל א, ו). מַה כְּתִיב שָׁם. וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה, וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל (שם פסוק ז). וּבִשְׁבִיל כַּפָּרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוֹסִיף לָהֶם עוֹד שְׁתֵּי כְנָפַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד (ישעיה ו, ב). לָמָּה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּכַסּוּ רַגְלֵיהֶם, שֶׁהֵן דּוֹמוֹת כְּעֵגֶל. כְּבָיְכוֹל שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן וְיִזְכֹּר מַעֲשֶׂה הָעֵגֶל. בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו (שם). וְכָל כָּךְ לָמָּה. אֶלָּא לְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, זֶהוּ הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי. אֵין לְךָ גָּדוֹל בָּעוֹפוֹת אֶלָּא הַנָּשֶׁר, וְנַעֲשָׂה פָנִים לַחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנֵי נָשֶׁר (יחזקאל א, י). הַגָּדוֹל שֶׁבַּחַיָּה אֲרִי וְנַעֲשָׂה פָנִים לַחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנֵי אַרְיֵה (שם). הַשּׁוֹר גָּדוֹל שֶׁבַּבְּהֵמוֹת וְנַעֲשָׂה פָנִים לַחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל (שם). פְּנֵי אָדָם (שם), בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל מָחָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַשּׁוֹר וְנָתַן כְּרוּב תַּחְתָּיו. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁאֵין מַזְכִּיר שָׁם אֶלָּא כְּרוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב (שם י, יד). כָּל כָּךְ לָמָּה, כְּדֵי לְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל. הֱוֵי, הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי. וְלָמָּה הֵסִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעֵגֶל, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל זַכָּאִין לְפָנָיו. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ עֲבֵרָה אוֹ דָּבָר רָע, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה. שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר, אָוֶן אִם רָאִיתִי בְלִבִּי, לֹא יִשְׁמַע ה' (תהלים סו, יח). וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ. בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם עוֹמֵד וּמְהַרְהֵר בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחֲנוּנָי (שם לא, כד). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁנֵי בְנֵי אָדָם יוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַקְשִׁיב, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע (מלאכי ג, ט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁאַתֶּם עוֹסְקִין בָּהּ, הֱיֵיתִי מַקְשִׁיב וְשׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹתֵיכֶם. אֲבָל לֶעָתִיד, עַד שֶׁלֹּא תִּקְרְאוּ לְפָנַי, אֲנִי עוֹנֶה אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה (ישעיה סה, כד).

סימן יז

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׁמַע בְּנִי וְקַח אֲמָרָי (משלי ד, י), וּמִצְוֹתַי תִּצְפֹּן (שם ב, א). שְׁמַע בְּנִי וְקַח, הַרְבֵּה לְקִיחוֹת צִוִּיתִי לָכֶם בִּשְׁבִיל לְזַכּוֹת אֶתְכֶם. אָמַרְתִּי לָכֶם, וְיִקְחוּ אֵלַיִךְ פְּרָה אֲדֻמָּה (במדבר יט, ב). שֶׁמָּא בִּשְׁבִילִי. לֹא עָשִׂיתִי אֶלָּא בִּשְׁבִיל טָהֳרַתְכֶם. לֹא כָךְ כְּתִיב: וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא (שם פסוק יט). אָמַרְתִּי לָכֶם, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (שמות כה, ב). לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁאָדוּר בֵּינֵיכֶם. דִּכְתִיב: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שם פסוק ח). דָּבָר קָשֶׁה כִּבְיָכוֹל אָמַר לָהֶם: קְחוּ אוֹתִי שֶׁאָדוּר בֵּינֵיכֶם. וְיִקְחוּ תְּרוּמָה אֵין כְּתִיב, אֶלָּא וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, אוֹתִי אַתֶּם לוֹקְחִים. אָמַרְתִּי לָכֶם, וְיִקְחוּ אֵלַיִךְ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ (שם כז, כא). לָמָּה, לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד (שם). וְכִי אוֹר מִשֶּׁלָּכֶם אֲנִי צָרִיךְ. אֶלָּא בִּשְׁבִיל לִשְׁמֹר אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם. שֶׁנִּמְשָׁלָה הַנֶּפֶשׁ בְּנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם (משלי כ, כז). וְעַכְשָׁו שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם, וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי צָרִיךְ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְזַכּוֹת אֶתְכֶם. פְּרִי עֵץ הָדָר, כַּפּוֹת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת וְעַרְבֵי נַחַל. מַה טִּיבָן שֶׁל אַרְבַּעַת הַמִּינִים הַלָּלוּ. מֵהֶן שֶׁעוֹשִׂין פֵּרוֹת, וּמֵהֶן שֶׁאֵינָן עוֹשִׂין פֵּרוֹת. פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפּוֹת תְּמָרִים, אֵלּוּ צַדִּיקִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים. וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת וְעַרְבֵי נַחַל, אֵלּוּ בֵּינוֹנִים שֶׁיֵּשׁ בְּיִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כֻּלְּכֶם כְּאֶחָד תַּעֲשׂוּ אֲגֻדָּה אַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּבָנַי פְּסֹלֶת. אִם עֲשִׂיתֶם כֵּן, אֲנִי מִתְעַלֶּה עֲלֵיכֶם. וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר, הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וְאֵימָתַי הוּא מִתְעַלֶּה, כְּשֶׁהֵן עוֹשִׂין אֲגֻדָּה אֶחָת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ.

סימן יח

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם, בִּלְקִיחָה תַּמָּה שֶׁלֹּא תְהֵא גוֹזֵל וְעוֹמֵד בּוֹ וְנִמְצָא סַנֵּגוֹרוֹ קַטֵּגוֹרוֹ. וּלְקַחְתֶּם, תַּנֵּי רַבִּי חִיָּא, בְּמֶקַח וְלֹא בְּגָזֵל, בְּמֶקַח וְלֹא בְּחִנָּם, לְהוֹצִיא אֶת הַשָּׁאוּל וּלְהוֹצִיא אֶת הַגָּזוּל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְשֶׁלִּיחַ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לִגְבוֹת בָּעִיר. מִשֶּׁגִּבָּה אוֹתָהּ, מְצָאוֹ עִירוֹנִי אֶחָד בַּדֶּרֶךְ לִסְטִים, קְפָחוֹ וְנָטַל אֶת כֵּלָיו וְאֶת הַמִּגְבָּה שֶׁהָיְתָה בְּיָדוֹ. לְאַחַר יָמִים הָיָה לְאוֹתוֹ עִירוֹנִי דִּין אֵצֶל הַשִּׁלְטוֹן. בָּא לִשְׁכֹּר לוֹ אָדָם, שֶׁיְּלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ הַגַּבַּאי לְאוֹתוֹ הָעִירוֹן, הַגֵּד לִי מַה אַתָּה עוֹשֶׂה כָּאן. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי דִּין אֵצֶל הַשִּׁלְטוֹן, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד עָלַי זְכוּת. אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ הַגַּבַּאי, תֵּן לִי אוֹתוֹ זָהָב וְאוֹתָן הַכֵּלִים וְאוֹתָן הָעֲבוֹטוֹת שֶׁנְּטַלְתָּ מִמֶּנִּי, וַאֲנִי מְלַמֵּד עָלֶיךָ זְכוּת, וּלְמָחָר כְּשֶׁאַתָּה עוֹמֵד בַּדִּין לִפְנֵי הַשִּׁלְטוֹן וְיֹאמַר לְךָ, יֵשׁ לְךָ מִי שֶׁיְּלַמֵּד עָלֶיךָ זְכוּת, תֹּאמַר אִישׁ פְּלוֹנִי, וַאֲנִי הוֹלֵךְ וּמְלַמֵּד עָלֶיךָ זְכוּת. נָטַל מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ זָהָב וַעֲבוֹטוֹת מִקְצָתָם וְהָלַךְ לוֹ. לְמָחָר כְּשֶׁהוּא עָמַד לִפְנֵי הַשִּׁלְטוֹן, אָמַר לוֹ: יֵשׁ לְךָ מִי שֶׁיְּלַמֵּד עָלֶיךָ זְכוּת. הֵשִׁיב וְאָמַר לוֹ: אִישׁ פְּלוֹנִי. אָמַר לוֹ הַשִּׁלְטוֹן, מַה זְכוּת אַתָּה מְלַמֵּד עַל זֶה. אָמַר לֵיהּ: מַארִי, אֲנִי אוֹמֵר לְךָ דְּבָרִים שֶׁעָשָׂה לִי

חֲבֵרִי זֶה. כְּשֶׁהָלַכְתִּי בַּדֶּרֶךְ לִגְבוֹת בָּעִיר פְּלוֹנִי, עָמַד עָלַי בַּדֶּרֶךְ וְקִפְּחַנִי וְנָטַל כָּל מַה שֶׁהָיָה בְּיָדִי. וְהַכֵּלִים הָאֵלּוּ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בְּיָדִי, הֵם מִקְצָת כֵּלַי שֶׁהֶחֱזִיר לִי, כְּדֵי שֶׁאֲלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. עַכְשָׁו הָיוּ הַכֹּל אוֹמְרִים: אוֹי לוֹ לָזֶה שֶׁנַּעֲשָׂה סָנֵגוֹרוֹ קָטֵגוֹרוֹ. כָּךְ אֵין אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיךְ לְהַלֵּל בְּלוּלָב גָּזוּל אֶלָּא אִם כֵּן לוֹקֵחַ אוֹתוֹ בְּדָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָז יָרַנְנוּ כָּל עֲצֵי יַעַר (תהלים צו, יב). בְּמִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר. בְּיִשְׂרָאֵל וּבְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אוֹתָן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. אֵלּוּ וְאֵלּוּ נִכְנָסִין לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לְדִין, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מִי הָיָה מְנַצֵּחַ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּכְנְסוּ לְדִין לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ אָדָם מַה בֵּינֵיהֶם אֶלָּא הַמֶּלֶךְ בִּלְבָד. דָּן הַמֶּלֶךְ אוֹתָן, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין הַבְּרִיּוֹת מִי נוֹצֵחַ לַחֲבֵרוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, כָּל מִי שֶׁהוּא יוֹצֵא וּבְיָדוֹ אֲגִין, הֲוֵי יוֹדְעִין שֶׁהוּא נָצַח. כָּךְ יִשְׂרָאֵל וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם נִכְנָסִין לְדִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאֵין הַבְּרִיּוֹת יוֹדְעִין מִי נָצַח. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, טְלוּ לוּלְבֵיכֶם בְּיֶדְכֶם, שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁאַתֶּם זְכִיתֶם בַּדִּין. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, אָז יָרַנְנוּ כָּל עֲצֵי יַעַר, לִפְנֵי ה' (תהלים צו, יב-יג). אֵימָתַי, כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ (שם), בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. מַה יִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין. מַמְתִּינִים עוֹד חֲמִשָּׁה יָמִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁיִּשְׂרָאֵל זְכוּ. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

סימן יט

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ (שם לה, י). יָפֶה אָמַר דָּוִד שֶׁאָמַר הַפָּסוּק הַזֶּה. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהַלּוּלָב הַזֶּה דּוֹמֶה לְשִׁדְרָה שֶׁל אָדָם, וְהַהֲדַס הַזֶּה דּוֹמֶה לָעֵינַיִם, וְהָעֲרָבָה דּוֹמָה לַשְּׂפָתַיִם, וְהָאֶתְרוֹג דּוֹמֶה לַלֵּב. אָמַר דָּוִד, אֵין לְךָ אֵיבָר אַחַר גָּדוֹל מֵאֵלּוּ. שְׁקוּלִין הֵן כְּנֶגֶד הַגּוּף. הֲוֵי, כָּל עַצְמוֹתַי.

סימן כ

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. אַחַר כָּל הַחָכְמָה שֶׁכָּתוּב בִּשְׁלֹמֹה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ, וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם (מ"א ה, יא), הִנִּיחַ כָּל הַדְּבָרִים וְיָשַׁב לוֹ תָּמֵהַּ עַל אַרְבַּע מִינִין הַלָּלוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי וְאַרְבָּעָה לֹא יְדַעְתִּים (משלי ל, יח), אֵלּוּ אַרְבָּעָה מִינִין שֶׁבַּלּוּלָב שֶׁבְּקֵשׁ לַעֲמֹד עֲלֵיהֶם. וְאִם תֹּאמַר פְּרִי עֵץ הָדָר שֶׁהוּא אֶתְרוֹג, כָּל הָאֵילָנוֹת עוֹשִׂין פֵּרוֹת. כַּפּוֹת תְּמָרִים, צְרִיךְ אָדָם לִטֹּל שְׁתֵּי כַּפּוֹת תְּמָרִים וְלוּלְבֵיהֶם, וְאֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא לְכַף שֶׁל תְּמָרָה, זֶה הַלּוּלָב. וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת, מִי אָמַר שֶׁהוּא הֲדַס. שֶׁכְּתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר, צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן וַעֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבֹת לַעֲשֹׂת סֻכֹּת כַּכָּתוּב (נחמיה ח, טו). וַעֲרֵבֵי נַחַל, כָּל הָאֵילָנוֹת גְּדֵלִים בַּמַּיִם. וְאַרְבָּעָה לֹא יְדַעְתִּים. וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד וְאַרְבָּעָה מֵטִיבֵי לֶכֶת (משלי ל, כט), אֵלּוּ אַרְבַּע מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוֹלֵךְ וְרָץ לִיקַּח לוֹ מֵהֶם לְהַלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,

שֶׁיִּתְרַצֶּה לוֹ וְיִכַּפֵּר לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו. מֵטִיבֵי לֶכֶת. מִי שֶׁרוֹאֶה אֶת אַרְבַּע מִינִים הַלָּלוּ, הוּא בּוֹסֵר עֲלֵיהֶן, וְהֵן גְּדוֹלוֹת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַרְבָּעָה הֵם קְטַנֵּי אֶרֶץ (שם פסוק כד), אֵלּוּ אַרְבַּע מִינִים הַלָּלוּ. וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים (שם), שֶׁהֵן גְּדוֹלִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים, שֶׁהֵם מִתְחַכְּמִים וּמְלַמְּדִים זְכוּת וְחָכְמָה לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר, וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים. מִי פֵּרֵשׁ לָנוּ שֶׁאַרְבַּע מִינִים אֵלּוּ, שֶׁהֵן אֶתְרוֹג לוּלָב הֲדַס וַעֲרָבָה. חֲכָמִים, וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים.

סימן כא

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. אֶלָּא בְּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיוּ נוֹטְלִים. וְעַכְשָׁו גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם חֲכָמִים הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁלֹּא לִטֹּל בְּשַׁבָּת, שֶׁמָּא יֵלֵךְ אֵצֶל הַבָּקִי לִלְמֹד וְיַעֲבִירֵנוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְכֵן לְעִנְיַן שׁוֹפָר. וְכֵן לְעִנְיַן מְגִלָּה.

סימן כב

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. וְכִי רִאשׁוֹן הוּא, וַהֲלֹא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר הוּא, וְאַתְּ אָמַרְתְּ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. אֶלָּא רִאשׁוֹן הוּא לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת. רַבִּי מַנִּי וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמִדִינָה שֶׁהָיְתָה חַיֶּבֶת לִיפַּס לַמֶּלֶךְ, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ מְשַׁלֵּחַ לִגְבּוֹתָהּ, וְלֹא הָיְתָה נוֹתֶנֶת, שֶׁהָיָה שִׁטָּר גָּדוֹל. כָּךְ פַּעַם הָרִאשׁוֹן. וּפַעַם שֵׁנִי הָיָה מְשַׁלֵּחַ לִגְבּוֹתָהּ, וְלֹא הָיוּ נוֹתְנִין. מֶה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ. אָמַר לִבְנֵי פַּלְטִרִין שֶׁלּוֹ, עִמְדוּ וְנֵלֵךְ עֲלֵיהֶם. עַד שֶׁהֵן הוֹלְכִין כְּמוֹ עֶשֶׂר מִילִין, שָׁמְעוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה. מֶה עָשׂוּ. הִתְחִילוּ גְּדוֹלֵי הַמְּדִינָה יוֹצְאִין לְאַפַּנְטֵי שֶׁל מֶלֶךְ. אָמַר לָהֶם: מִי אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: בְּנֵי מְדִינָה פְּלוֹנִית אָנוּ שֶׁשְּׁלַחְתָּ לִגְבּוֹתֵינוּ. אָמַר לָהֶם: וּמָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁין. אָמְרוּ לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד, שֶׁאֵין לָנוּ מַה לִּתֵּן. אָמַר לָהֶם: בִּשְׁבִילְכֶם אֲנִי מַנִּיחַ לָכֶם מֻחֲצָה. עַד שֶׁהוּא בָּא, יָצְאוּ בְּרִיּוֹנֵי הַמְּדִינָה, אַף הֵן קִדְּמוּ אוֹתוֹ כְּמוֹ חֲמִשָּׁה מִילִין. אָמַר לָהֶם: וּמִי אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: בְּנֵי הַמְּדִינָה פְּלוֹנִית שֶׁשְּׁלַחְתָּ לִגְבּוֹת וְאֵין לָנוּ כֹּחַ לַעֲמֹד, אֶלָּא בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ שֶׁתְּרַחֵם עָלֵינוּ. אָמַר לָהֶם: כְּבָר הִנַּחְתִּי מֻחֲצָה, וּבִשְׁבִילְכֶם אֲנִי מַנִּיחַ מֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה. עַד שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, יָצְאוּ כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה אֵלֶּיו גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים. אָמַר לָהֶם: מָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁים. אָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, אֵין לָנוּ כֹּחַ לִתֵּן מַה שֶּׁאָנוּ חַיָּבִים לְךָ. אָמַר לָהֶם: כְּבָר הִנַּחְתִּי מֻחֲצָה וּמֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה, וּבִשְׁבִילְכֶם אֲנִי מַנִּיחַ הַכֹּל, אֶלָּא מִכָּאן וָאֵילָךְ רֹאשׁ חֶשְׁבּוֹן הוּא. הַמֶּלֶךְ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ וְיִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ. בְּנֵי הַמְּדִינָה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מְסַגְּלִין עֲוֹנוֹת כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. אוֹמֵר לָהֶם, עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְהֵם נִכְנָסִין וּבָאִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמִתְעַנִּין בּוֹ וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָהֶם. וּמַה הֵם עוֹשִׂין. עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה גְּדוֹלֵי הַדּוֹר מִתְעַנִּין, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר לָהֶם

שְׁלִישׁ מֵעָוֹנוֹתֵיהֶם. וּמֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, יְחִידִים מִתְעַנִּים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר שְׁלִישׁ מֵעָוֹנוֹתֵיהֶם. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים, כָּל יִשְׂרָאֵל מִתְעַנִּין וּמְבַקְּשִׁין רַחֲמִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר לָהֶם אֶת הַכֹּל, דִּכְתִיב: כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם וְגוֹ' (ויקרא טז, ל). מַה יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין. נוֹטְלִין לוּלְבֵיהֶן בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל חַג וּמְהַלְּלִים וּמְקַלְּסִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְרַצֶּה לָהֶם וּמוֹחֵל לָהֶם, וְאוֹמֵר לָהֶם, הֲרֵי וִתַּרְתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָרִאשׁוֹנוֹת, אֲבָל מֵעַכְשָׁו הוּא רֹאשׁ חֶשְׁבּוֹן. לְכָךְ כְּתִיב: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה אָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁתַּעֲשׂוּ סֻכָּה, לְשַׁלֵּם לִי אֶת גְּמוּלִי שֶׁגְּמַלְתִּי עִמָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, לְמַעַן יֵדְעוּ דוֹרוֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי וְגוֹ', וַאֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם גּוֹמְלִים לְפָנַי. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי אוֹפִיעַ בְּמַלְכוּתִי וַאֲנִי מָגֵן עֲלֵיכֶם כְּסֻכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מֵחֹרֶב (ישעיה ד, ו).

סימן כג

וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית. מֵהֵיכָן יָצָא. רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, מֵעוֹלְמוֹ יָצָא, כְּמוֹ דְּאָמַרְתְּ, וַיֵּצֵא אִישׁ הַבִּינִים (ש"א יז, ד). רַבִּי בְּרֶכְיָה אָמַר, מֵהֵיכָן יָצָא. מִפָּרְשָׁה שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִקַּחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אוֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת. אָמַר, דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לֶאֱכֹל פַּת חַמָּה, שֶׁמָּא צְנִינָא. תַּמָּן תַּנִּינָן, לֶחֶם הַפָּנִים כֵּיצַד נֶאֱכָל. אֵין פָּחוֹת מִתִּשְׁעָה, וְלֹא יוֹתֵר מֵאֶחָד עָשָׂר. כֵּיצַד, נֶאֱפָה מֵעֶרֶב שַׁבָּת וְנֶאֱכָל לְשַׁבָּת, לְתִשְׁעָה יָמִים. חָל יוֹם טוֹב לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, נֶאֱכָל לָעֲשָׂרָה. שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, נֶאֱכָל לְאֶחָד עָשָׂר, שֶׁאֵינוֹ דּוֹחֶה לֹא אֶת שַׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן הַסְּגָן, דּוֹחֶה אֶת יוֹם טוֹב, וְאֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת יוֹם הַצּוֹם. שְׁתֵּי הַלֶּחֶם נֶאֱכָלוֹת אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם וְלֹא יֶתֶר עַל שִׁלְשָׁה. כֵּיצַד, נֶאֱפוֹת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְנֶאֱכָלוֹת לְיוֹם טוֹב, לִשְׁנַיִם. חָל יוֹם טוֹב לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת, נֶאֱכָלוֹת לִשְׁלִשָּׁה.

סימן כד

וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית. רַבִּי חָמָא בַּר אַבָּא אָמַר, מִפָּרָשַׁת יוֹחֲסִין יָצָא. שֶׁכְּשֶׁבָּא לִיטַּע אָהֳלוֹ בְּמַחֲנֵה דָן, דָּחוּהוּ. אָמְרוּ לוֹ: בֶּן מִצְרִי אַתָּה, וּכְתִיב: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת לְבֵית אֲבוֹתָם (במדבר ב, ב), וְלֹא לְבֵית אִמּוֹתָם. מִיָּד הִתְחִיל לְנַקֵּב אֶת הַשֵּׁם וּלְקַלְּלוֹ. רַבִּי לֵוִי אָמַר, מַמְזֵר בָּרוּר הָיָה. כֵּיצַד, נוֹגְשִׂים הָיוּ מֹשֶׁל מִצְרִים, וְהַשּׁוֹטְרִים מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל. הַנּוֹגֵשׂ הָיָה מְמֻנֶּה עַל עֲשָׂרָה שׁוֹטְרִים, וְהַשּׁוֹטֵר הָיָה מְמֻנֶּה עַל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל. נִמְצָא, הַנּוֹגֵשׂ מְמֻנֶּה עַל מֵאָה וַעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל. חַד זְמָן קְדָמוֹ נוֹגֵשׂ לְשׁוֹטֵר. אָמַר לֵיהּ: זִיל כְּנֹשׁ עֲשָׂרְיוֹתָיךְ. כְּמוֹ שֶׁהָלַךְ הַשּׁוֹטֵר לְדַרְכּוֹ, נִכְנַס הַנּוֹגֵשׂ לְבֵיתוֹ שֶׁל שׁוֹטֵר וְקִלְקֵל עִם שְׁלוֹמִית אִשְׁתּוֹ שֶׁל

שׁוֹטֵר. חָזַר בַּעֲלָהּ, מוֹצְאוֹ יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ בּוֹ, הָוָה מָחִי לֵיהּ כָּל יוֹמָא, וְאָמַר לֵיהּ: לֵיעַנּוֹת טָבָאוֹת, לֵיעַנּוֹת טָבָאוֹת. נִצְנְצָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּמִשֶּׁה. תָּלָה עֵינָיו לַמָּרוֹם, אָמַר, לֹא דַי לְרָשָׁע זֶה שֶׁעִנָּה אֶת אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא חוֹזֵר וּמַכֶּה לְבַעֲלָהּ. מִיָּד וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל (שמות ב, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה בַּעֲוֹנוֹת אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיַד אֻמּוֹת הָעוֹלָם. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתָיִךְ, אַפַּיִם אֶרְצָה יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ וְיָדַעְתְּ כִּי אֲנִי ה' אֲשֶׁר לֹא יֵבֹשׁוּ קֹוָי (ישעיה מט, כג).

בהר

סימן א

וְכִי תִּמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עַיִן וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ (משלי כח, כב). הַפָּסוּק הַזֶּה מְדַבֵּר בְּהַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם. נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עַיִן, זֶהוּ קַיִן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה נִבְהַלְתָּ לִירֹשׁ אֶת הָעוֹלָם, חַייֶךָ. חֶסְרוֹן יֵשׁ לְךָ. הֱוֵי, וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ. וּמֶה הָיָה לוֹ. שֶׁנִּטַּלְטֵל בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ (בראשית ד, יב). דָּבָר אַחֵר, נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עַיִן, זֶה עֶפְרוֹן הַחִתִּי. בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתָה שָׂרָה, הָלַךְ אַבְרָהָם אֵצֶל עֶפְרוֹן, שֶׁיִּמְכֹּר לוֹ אֶת הַמְּעָרָה. אָמַר לֵיהּ עֶפְרוֹן, תֵּן לִי אֶת דָּמֶיהָ. וַאֲמַר לֵיהּ, אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּיני וּבֵינְךָ מַה הִיא (שם כג, טו). הִתְחִיל אַבְרָהָם צוֹבֵר אֶת הַכֶּסֶף לְעֶפְרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם (שם פסוק טז). אָמַר בֶּן מָאִרָא, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר רַבִּי חֲנִינָא כָּל שְׁקָלִים שֶׁבַּתּוֹרָה סְלָעִים הֵם חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁהֵם קְנְטָרִין. אַרְבַּע מֵאוֹת קַנְטְרִין צָבַר אַבְרָהָם לִפְנֵי עֶפְרוֹן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה עֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף, נִבְהַל וְנָחַפֵּז וְאָמַר, בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת מֵתֶךָ (שם פסוק ו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נִבְהַלְתָּ לְמָמוֹן. חַייֶךָ, חֶסְרוֹן יֵשׁ לְךָ בַּדָּבָר. וּמַהוּ חֶסְרוֹנוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בַּר שָׁלוֹם, כָּל עֶפְרוֹן שֶׁכָּתוּב כָּאן, עַד שֶׁלֹּא נָטַל אֶת הַכֶּסֶף מֵאַבְרָהָם, מָלֵא, וְזֶה חָסֵר, וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן (שם פסוק טז), חָסֵר וְי"ו כְּתִיב. דָּבָר אַחֵר, נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עַיִן, זֶה הַמַּלְוֶה מְעוֹתָיו בְּרִבִּית, שֶׁהוּא נִבְהָל לְהַעֲשִׁיר. וּמְאֵרָה נִתְּנָה בִּנְכָסָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ. דָּבָר אַחֵר, נִבְהָל לְהוֹן אִישׁ רַע עַיִן, אֵלּוּ סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית, שֶׁמִּתְבַּהֲלִין לְהַעֲשִׁיר וְאֵין מְשַׁמְּרִין אֶת הַשְּׁבִיעִית, וּסְבוּרִין שֶׁהֵן מִתְעַשְּׁרִין. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, חֶסְרוֹן יֵשׁ לְךָ בַּדָּבָר. כֵּיוָן שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת הַשְּׁמִטָּה, הִתְחִילָה הַמְּאֵרָה נִכְנֶסֶת בְּמָמוֹנוֹ וְהוּא מוֹכֵר. מַה כָּתוּב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'. וְאַחֲרֵי כֵן, וְכִי תִּמְכְּרוּ מִמְכָּר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר, כְּתִיב: שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָז (שה"ש ה, טו), הָעַמּוּד הַזֶּה יֵשׁ לוֹ כּוֹתֶרֶת מִלְמַעְלָן וּבָסִיס מִלְמַטָּן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר גּוּרְיָא, אֵין לְךָ פָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ כּוֹתֶרֶת

מִלְמַעְלָן וּבָסִיס מִלְמַטָּן. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ. וְאַחֲרֵי כֵן פָּרָשַׁת יוֹבֵל, וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע וְגוֹ'. אִם לֹא שָׁמַר שְׁמִטּוֹת וְיוֹבְלוֹת, אוֹ אִם לֹא שָׁמַר אַחַת מֵהֶם, סוֹף שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁיִּמְכֹּר אַרְצוֹ, וְכִי תִּמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לֹא יַחֲזֹר בּוֹ, סוֹף שֶׁהוּא מוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, סוֹפוֹ לִמְכֹּר אֶת בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, סוֹפוֹ שֶׁהוּא מְחַזֵּר וּמְסֻבָּב עַל הַפְּתָחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, סוֹפוֹ שֶׁהוּא מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, סוֹף הוּא נִמְכָּר לַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ. וְלֹא הוּא לְבַדּוֹ, אֶלָּא הוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בִּימֵי יִרְמְיָה, בִּשְׁבִיל שֶׁחִלְּלוּ אֶת הַשְּׁבִיעִית, נִמְכְּרוּ לְנָכְרִים שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ כַּשְׂדִּים וַיַּהַרֹג בַּחוּרֵיהֶם בַּחֶרֶב בְּבֵית מִקְדָּשָׁם וְגוֹ' (דה"ב לו, יז), הֲרֵי עָנְיַן יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, רְאֵה הָאֵיךְ נִמְכָּרִין לְנָכְרִים בִּשְׁבִיל שֶׁחִלְּלוּ אֶת הַשְּׁבִיעִית. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא כֵן אָמַרְתָּ, וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ. קַיֵּם מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לָהֶם וְקָרָאתָ אוֹתָם אַחַי וְרֵעַי, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי (תהלים קכב, ח). וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ. כְּשֶׁתְּמוּט יָדָם לִפְנֵי נְבוּכַדְנֶצַּר, כְּבָיְכוֹל שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַנְכֶם שֻׁלַּחְתִּי בָּבֶלָה (ישעיה מג, יד). וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ, תִּפֹּשׂ עִמָּהֶן בַּדִּין שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ. אֶלָּא מָה. גֵּר וְתוֹשָׁב וְחַי עִמָּךְ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן נַעֲשִׂין גֵּרִים וְתוֹשָׁבִים בְּבָבֶל, אִם לֹא תְחַנֵּם, הֲרֵי הֵן אֲבוּדִין. וְחַי עִמָּךְ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בַּעֲוֹנוֹתֵיהֶם אֲנִי מוֹכֵר אֶת בֵּיתִי לַכַּשְׂדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשָׁב, זֶה בֵּיתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן, אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ (תהלים קלב, יג). וּמֶה הָיָה, וַיִּשְׁרֹף אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ (מ"ב כה, ט). עִיר חוֹמָה, זֶה עִירוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנְתְּצוּ אֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹ' וַיֶּגֶל הַשְּׁאֵרִית וְגוֹ' וַיִּהְיוּ לוֹ וּלְבָנָיו לַעֲבָדִים (דה"ב לו, יט-כ). הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר, וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב, יַד גֵּר, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. וְתוֹשָׁב, זֶה מַלְכוּת מָדַי. וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב, זוֹ מַלְכוּת יָוָן. אוֹ מִשְׁפַּחַת גֵּר, זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לָמָּה נִמְכְּרוּ יִשְׂרָאֵל לְמַלְכֻיּוֹת הַלָּלוּ. אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְחַלְּלִין אֶת הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּגֶל הַשְּׁאֵרִית מִן הַחֶרֶב (שם), וְסִיפֵּיהּ דִּקְרָא, אֲז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הְשַׁמָּה שָׁבָתָה, לְמַלְּאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה בְּסוֹף כָּל הַפָּרָשִׁיוֹת הַלָּלוּ, רְצוֹנְךָ שֶׁלֹּא יִגְלוּ, הַזְהִירֵם עַל הַשְּׁמִטִּים וְעַל הַיּוֹבְלוֹת. הוּא שֶׁאָמַר בְּסוֹף הַפָּרָשִׁיוֹת, אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ, אֲנִי ה' (ויקרא כו, ב). וּמַהוּ אֲנִי ה'. אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִתֵּן שָׂכָר טוֹב אִם יִשְׁמְרוּ אוֹתָן. וְאִם יְבַטְּלוּ אוֹתָן, אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶם

עַל יְדֵי הַמַּלְכֻיּוֹת. לְפִיכָךְ הֱוֵי אוֹמֵר לָהֶן שֶׁיִּזָּהֲרוּ עַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה', שֶׁלֹּא יַגִּיעֵן אוֹתָן הַפָּרָשִׁיּוֹת הַכְּתוּבוֹת אַחֲרֵיהֶן. וְכִי תִּמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ, שֶׁלֹּא תִּהְיוּ מוֹנִים זֶה אֶת זֶה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאַף אֲנִי מָכַרְתִּי הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְאַבְרָהָם וְלֹא הוֹנֵיתִי אוֹתוֹ. חָזַר וְהִקְנָה אוֹתוֹ לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (בראשית יד, יט). אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמַר אַבְרָהָם מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שְׁמָרָהּ אַבְרָהָם אָבִינוּ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַאי, אֲפִלּוּ עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין שָׁמַר אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם וְגוֹ' (שם כו, ה). מַהוּ עֵקֶב. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אַבְרָהָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִנַּיִן עק"ב, ע' שִׁבְעִים, ק' מֵאָה, ב' שָׁנִים, הֲרֵי מֵאָה וְשִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם. וְכָל יָמָיו שֶׁל אַבְרָהָם, מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ. צֵא מֵהֶם שָׁלֹשׁ שָׁנִים שֶׁהָיָה קָטָן, הֱוֵי, בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אַבְרָהָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁחִבֵּב אַבְרָהָם אֶת הַמִּצְוֹת, הִתְחִיל מַקְנֶה אוֹתוֹ בָּעֲלִיּוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (שם יד, יט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה (שם יג, טו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁלִּי הוּא, וּמָכַרְתִּי אוֹתוֹ לְאַבְרָהָם עַל שֶׁשָּׁמַר מִצְוֹתַי. וְאַתֶּם, בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם גָּרַמְתֶּם לִהְיוֹת דּוֹמֶה לְתוֹשֵׁב שֶׁשָּׁכַר בַּיִת מִבְּעָלָיו. שֶׁכָּךְ יִרְמְיָה אָמַר, לְמָה תִּהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ וּכְאֶזְרָח נָטָה לָלוּן (ירמיה יד, ח). וּכְשֶׁחֲטָאתֶם לְפָנַי, מָכַרְתִּי אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּמְכֹּר עַמְּךָ בְּלֹא הוֹן, וְלֹא רַבִּיתָ בִּמְחִירֵיהֶם (תהלים מד, יג). לְפִיכָךְ אִם צָרִיךְ אָדָם לִמְכֹּר בַּיִת אוֹ שָׂדֶה אוֹ חֵפֶץ, לֹא תִּהְיוּ מוֹנִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ. לְכָךְ כְּתִיב: אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל, לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה, וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ, וַעֲשִׂיתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁמָּכַרְתִּי אֶת עַמִּי וְקֵרַבְתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם ה' כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָּכֶם (ירמיה ג, יד), וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי כֹה אָמַר ה', חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְּכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ (ישעיה נב, ג), כָּךְ אַתֶּם, לֹא תִּמְכְּרוּ אֶת הָאָרֶץ לַחֲלוּטִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאָרֶץ לֹא תִּמָּכֵר לִצְמִיתוּת. חֲבִיבָה עָלַי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁקִּדַּשְׁתִּי אוֹתָהּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. תֵּדַע לְךָ, כְּשֶׁהָיְתָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִתְחַלֶּקֶת לַשְּׁבָטִים, לֹא הָיְתָה נַחֲלָה עוֹבֶרֶת מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט, אֶלָּא נַחֲלַת כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט בִּפְנֵי עַצְמוֹ. תֵּדַע לְךָ וּרְאֵה כַּמָּה דִינִין דָּנוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר נַחֲלָתָן מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט אַחֵר, וְהוֹדָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדִבְרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרוֹת (במדבר כז, ז), שֶׁלֹּא תִּסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר. לְפִיכָךְ אִם נִמְצָא לוֹ גּוֹאֵל, יָפֶה, גּוֹאֲלָהּ. וְאִם לָאו, מִי שֶׁלְּקָחָהּ, שׁוֹהֶה לְפָנָיו עַד הַיּוֹבֵל וְיוֹצֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא מֵעִמְּךָ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב

אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁתִּקְרַב שְׁנַת הַגְּאֻלָּה, אֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה (ישעיה סג, ד).

סימן ב

וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא כִּי ה' יָרִיב רִיבָם (משלי כב, כב-כג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא, שֶׁאֲנִי עָשִׂיתִי אוֹתוֹ דָּל. מִי שֶׁהוּא גּוֹזֵל אוֹתוֹ אוֹ מַלְעִיג עָלָיו, חֵרֵף עוֹשֵׂהוּ. כְּאִלּוּ עָלַי הוּא מַלְעִיג, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹשֵׁק דָּל חֵרֵף עֹשֵׂהוּ וּמְכַבְּדוֹ חֹנֵן אֶבְיוֹן (שם יד, לא). מַהוּ אַל תִּגְזֹל דָּל. וְכִי יֵשׁ אָדָם גּוֹזֵל דַּלִּים. וּמַה גּוֹזֵל מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁאֵין לוֹ כֹּל. אֶלָּא אִם הָיִיתָ לָמוּד לִהְיוֹת מְפַרְנְסוֹ, וְחָזַרְתָּ בְּךָ וְאָמַרְתָּ, עַד מָתַי אֲנִי מַסְפִּיק לָזֶה, וְאַתָּה מוֹנֵעַ שֶׁלֹּא לִתֵּן לוֹ. אִם עָשִׂיתָ כָּךְ, דַּע שֶׁאַתָּה גּוֹזְלוֹ. הֲוֵי אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא, אֶלָּא הֱוֵי מְפַרְנְסוֹ, שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם אַחֵר. וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר (שם כב, כב), שֶׁלֹּא בִּשְׁבִילְךָ אֶעֱצֹר אֶת הַשָּׁמַיִם. שֶׁאַף הַשָּׁמַיִם יֵשׁ לָהֶם שַׁעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם (בראשית כח, יז). כִּי ה' יָרִיב רִיבָם (משלי כב, כג), רָב אֲנִי אִתְּךָ רִיבָם, שֶׁאֲנִי עָשִׂיתִיו עָנִי וּלְךָ עָשִׁיר. אִם הוֹפֵךְ אֲנִי מַנְגִּינִין שֶׁלּוֹ, וְאֶעֱשֶׂה אוֹתוֹ עָשִׁיר וּלְךָ עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ, עוֹשֵׂה כֻלָּם ה' (שם פסוק ב). לָמָּה, כִּי ה' יָרִיב רִיבָם (שם פסוק כג). כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁנַּפְשׁוֹ אַתָּה מְחַסְּרוֹ, אִם אֵין אַתָּה מְפַרְנְסוֹ. לְפִיכָךְ, וְקָבַע אֶת קוֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ (שם).

סימן ג

כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ, וּבָא גּוֹאֲלוֹ. וּמִי הוּא גּוֹאֲלוֹ. אֲנִי הוּא גּוֹאֲלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲשׂוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה יַחְדָּו, גֹּאֲלָם חָזָק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ, רִיב יָרִיב אֶת רִיבָם (ירמיה נ, לג-לד). שִׁבְעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לָעָנִי, וְאֵלּוּ הֵן, עָנִי, רָשׁ, תָּכְכִים, מִסְכֵּן, מָךְ, אֶבְיוֹן, דַּל. וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם וְהֵמָּה יַמְרוּ בַּעֲצָתָם וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם (תהלים קו, מג). אַתָּ מוֹצֵא בִּימֵי שְׁפֹט הַשּׁוֹפְטִים, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהָיוּ מְשׁוּעְבָּדִין בְּיַד אוי"ה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה', וַיִּחַר אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן (שופטים ג, ז-ח). וּמָה עָשׂוּ. וַיִּזְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' וַיָּקֶם ה' לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז. מִיָּד עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִגְאֲלוּ. כָּךְ פַּעַם אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' וְגוֹ' (שם פסוק יב). מִיָּד עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְהֶעֱמִיד לָהֶם גּוֹאֵל אֶת אֲהוּד בֶּן גֵּרָא בֶּן הַיְמִינִי, וְנִגְאֲלוּ עַל יָדוֹ. וְעוֹד עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה וְנִמְכְּרוּ לְסִיסְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא לָחַץ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה (שם ד, ג). מַהוּ בְּחָזְקָה. בְּחֵרוּפִין וּבְגִדּוּפִין, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר ה' (מלאכי ג, יד). כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּבָה, הֶעֱמִיד לָהֶם גּוֹאֲלִים דְּבוֹרָה וּבָרָק, וְנִגְאֲלוּ עַל יְדֵיהֶם. הֲוֵי, פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם (תהלים קו,

מג). מַהוּ וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם. שֶׁנַּעֲשׂוּ דַּלִּים בְּתוֹךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן (שופטים ו, ו). מַהוּ וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יִצְחָק וְרַבִּי לֵוִי. חַד אָמַר, שֶׁהָיוּ דַּלִּים מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים. וְחַד אָמַר, שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם אֲפִלּוּ מִנְחָה לְהָבִיא קָרְבָּן, כְּמוֹ דְּאָמְרִינַן, וְאִם דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת (ויקרא יד, כא). תֵּוּי, וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם, שֶׁנַּעֲשׂוּ דַּלִּים. דָּבָר אַחֵר, פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם. מְדַבֵּר בִּבְנֵי אָדָם, כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעַ לוֹ צָרָה וְעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילוֹ, כְּךָ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עָלָיו צָרָה. וּדְעוּ מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל לָדַעַת אִם יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. תְּחִלָּה מֵבִיא פֻּרְעָנִיּוּת עַל הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: הִכְרַתִּי גוֹיִם נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם וְגוֹ', אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר (צפניה ג, ו-ז). חָזְרוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַפְסִיד מָמוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ וְגוֹ' (הושע ז, ט). אִם חָזַר, מוּטָב. וְאִם לָאו, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא רָעָה עַל אַחַת מֵעָרֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּלַהֵטֵהוּ מִסָּבִיב וְגוֹ' וַתִּבְעַר בּוֹ (ישעיה מב, כה). אִם יָשׁוּבוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַה כְּתִיב: בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ (במדבר יד, לה). וְאַל יֹאמַר אָדָם, לֹא לְמַעֲנִי תָּבֹא רָעָה. יִהְיֶה יוֹדֵעַ שֶׁיָּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמוּתוּ כָּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה (עמוס ט, י). בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְשׁט יָדָיו בִּבְרִיּוֹתָיו. וּמַהוּ עוֹשֶׂה לוֹ. כֵּיוָן שֶׁהוּא חוֹטֵא לוֹ, תְּחִלָּה פּוֹשֵׁט יָדָיו בִּנְכָסָיו. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מִנַּעֲמִי וּבָנֶיהָ וֶאֱלִימֶלֶךְ בַּעֲלָהּ שֶׁהָיָה רֹאשׁ הַדּוֹר. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כֵּיוָן שֶׁבָּא הָרָעָב, מָה עָשָׂה. הִנִּיחַ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁמָמָה וְהָלַךְ לוֹ לְאֶרֶץ מוֹאָב, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹצֵף עָלָיו, שֶׁהָיָה נְשִׂיאוֹ שֶׁל דּוֹרוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִלּוּ עָזְבוּ בָּנַי וְהִנִּיחוּ אֶת הָאָרֶץ שְׁמָמָה. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי (רות א, ג). וְלֹא הָיָה לְבָנָיו לִלְמֹד מֵאֲבִיהֶם לַחֲזֹר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּמָה עָשׂוּ. אַף הֵם נָשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מוֹאֲבִיּוֹת, שֶׁלֹּא הִטְבִּילוּ אוֹתָם וְלֹא גִּיְּרוּ אוֹתָן. שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה (שם פסוק ד), שֶׁהִפְכָה עֹרֶף לַחֲמוֹתָהּ. וְשֵׁם הַשֵּׁנִית רוּת (שם), שֶׁרָאֲתָה דִּבְרֵי חֲמוֹתָהּ. וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים (שם). כָּל עֶשֶׂר שָׁנִים הַלָּלוּ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְרֶה בָּהֶם, שֶׁמָּא יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וְיָשׁוּבוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, הִתְחִיל לִפְשׁט יָדוֹ בְּמִקְנֵיהֶם וּבִגְמַלֵּיהֶם. כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, מִיָּד, וַיָּמוּתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן (שם פסוק ה). תֵּוּי, קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְשׁט יָדוֹ בָּאָדָם הַזֶּה. וּמַה הוּא עוֹשֶׂה לוֹ. מַתְחִיל מִנְּכָסָיו מְדַלְדְּלוֹ, וְהוּא מוֹכֵר נְכָסָיו. אָדָם שֶׁהוּא חוֹטֵא, מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. תְּחִלָּה מֵבִיא עָלָיו עֲנִיּוּת וּמוֹכֵר שָׂדֶהוּ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, חוֹזֵר וּמוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ לְעֶבֶד. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, רְאֵה מַה כְּתִיב בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וְנִמְכַּר לָךְ. כָּל כָּךְ לָמָּה. עַל שֵׁמֶךְ בַּעֲוֹנוֹת. וּבָא

גּוֹאֲלוֹ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֱלִימֶלֶךְ וְשַׁלְמוֹן וּפְלוֹנִי אַלְמוֹנִי וַאֲבִי נָעֲמִי, כֻּלָּם בְּנֵי נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב. וֶאֱלִימֶלֶךְ וּמַחְלוֹן וְכִלְיוֹן, פַּרְנְסֵי הַדּוֹר הָיוּ. וּמִפְּנֵי מָה נֶעֱנְשׁוּ. מִפְּנֵי שֶׁיָּצְאוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּהוֹם כָּל הָעִיר עֲלֵיהֶם וְגוֹ'. וּמָה, הֲזֹאת נָעֲמִי. חֲזִיתֶם נָעֲמִי שֶׁיָּצְאת מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, מָה עָלְתָה לָהּ. וּבָא גּוֹאֲלוֹ הַקָּרוֹב, זֶה בֹּעַז. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁמָּכְרָה נָעֲמִי הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ וְגוֹ' (רות ד, ג). וּבָא גּוֹאֲלוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו זֶה בֹּעַז. שֶׁכְּבָר נָעֲמִי אוֹמֶרֶת לְכַלְּתָהּ, קָרוֹב לָנוּ הָאִישׁ (שם ב, כ). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָלְכָה לָהּ רוּת אֵצֶל בֹּעַז. אָמְרָה לָהּ חֲמוֹתָהּ, הִנֵּה הוּא זֹרֶה אֶת גֹּרֶן הַשְּׂעוֹרִים הַלַּיְלָה (שם ג, ב). וְהוּא הָיָה נָשִׂיא וְהָיָה זוֹרֶה אֶת הַשְּׂעוֹרִים בַּגֹּרֶן. אֶלָּא שֶׁהָיָה דּוֹרוֹ פָּרוּעַ בְּגָזֵל, וְהָיָה יוֹצֵא לְשָׁם לִשְׁמֹר גָּרְנוֹ. אָמְרָה לָהּ, וְרָחַצְתְּ וְסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתַיִךְ (שם פסוק ג). וְאַחֲרֵי כֵן, וְיָרַדְתְּ הַגֹּרֶן (שם). וְיָרַדְתִּי כְּתִיב. מַהוּ וְיָרַדְתִּי הַגֹּרֶן. שֶׁאָמְרָה לָהּ, זְכוּתִי תֵּרֵד עִמָּךְ. לְכָךְ כְּתִיב: וְיָרַדְתִּי הַגֹּרֶן. וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵן כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה לָהּ חֲמוֹתָהּ. הִיא אָמְרָה לָהּ, וְרָחַצְתְּ וְסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתַיִךְ, וְאַחֲרֵי כֵן, וְיָרַדְתְּ הַגֹּרֶן. וּמָה עָשְׂתָה רוּת. לְאַחַר שֶׁיָּרְדָה לַגֹּרֶן, עָשְׂתָה כָּל מַה שֶׁאָמְרָה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ (שם פסוק ו). לָמָּה לֹא עָשְׂתָה כָּךְ. אָמְרָה רוּת כַּלָּתָהּ, הַדּוֹר פָּרוּעַ בָּעֲרָיוֹת, שֶׁמָּא יִרְאוּ אוֹתִי מְקֻשָּׁטֶת וְיֹאמְרוּ שֶׁמָּא זוֹנָה הִיא. לְפִיכָךְ, וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן, וְאַחֲרֵי כֵן, וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ. וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ (שם פסוק ז). מַהוּ וַיִּיטַב לִבּוֹ. שֶׁעָסַק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֶקַח טוֹב וְגוֹ' (משלי ד, ב). וּכְתִיב: לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחֲמִי וְגוֹ' (שם ט, ה). וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט (רות ג, ז). מַהוּ בַלָּט. כְּמוֹ דְּאָמַרְתְּ הִנֵּה הִיא לוּטָה בַּשְּׂמָלָה (ש"א כא, י). וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת (רות ג, ז-ח). מַהוּ וַיִּלָּפֵת, כְּמוֹ דְּאָמַרְתְּ וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי וְגוֹ' (שופטים טז, כט). הִתְחִיל אוֹתוֹ צַדִּיק לְצַעֵק. לְפַפְתּוֹ, אָמַר לָהּ: מִי אַתְּ. וַתֹּאמַר אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ (רות ג, ט). אָמַר לָהּ: וּמַה בָּאת לַעֲשׂוֹת כָּאן. אָמְרָה לוֹ: לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּת אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. אֶלָּא עֲמֹד וְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה. אָמַר לָהּ: הוֹאִיל וּבָאת לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, לִינִי הַלַּיְלָה וְהָיָה בַּבֹּקֶר אִם יִגְאָלֵךְ טוֹב יִגְאָל (שם פסוק יג). שֶׁהָיָה לוֹ אָח גָּדוֹל מִמֶּנּוּ וּשְׁמוֹ טוֹב. וְאִם לֹא יַחְפֹּץ לְגָאֳלֵךְ וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי חַי ה', שִׁכְבִי עַד הַבֹּקֶר (שם). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אָמְרָה לוֹ: וְכִי בִּדְבָרִים אַתָּה מוֹצִיאֵנִי. אָמַר לָהּ: חַי ה' אִינִי מוֹצִיאֵךְ בִּדְבָרִים. וּבֹעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהִנֵּה הַגּוֹאֵל עוֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר בֹּעַז (שם ד, א). אָמַר לוֹ: שֵׁב וְנַבִּיט בַּתּוֹרָה מַה כְּתִיב שָׁם. לֹא כָּךְ כְּתִיב: וְכִי יָמוּת אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. אָמַר בֹּעַז לְטוֹב, חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ לֶאֱלִימֶלֶךְ מָכְרָה נָעֲמִי, וַאֲנִי אֶמַרְתִּי אֶגְלֶה אָזְנְךָ לֵאמֹר קְנֵה (שם פסוק ג-ד), שֶׁאַתָּה גָּדוֹל מִמֶּנִּי לִגְאֻלָּה. אִם תִּגְאַל גְּאַל (שם). וַיֹּאמֶר הַגּוֹאֵל אֶל בֹּעַז קְנֵה לְךָ (שם ד, ח). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, גָּאַל בֹּעַז מַה שֶׁמָּכְרָה

נֶעֱמִי. וּמֵהֵיכָן לָמַד בֹּעַז. מִן הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת, וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר וְגוֹ', וְעוֹד מִי הָיָה זֶה. זֶה יִרְמְיָה. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ וְגוֹ' (ירמיה לב, ז). וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן דֹּדִי כִּדְבַר ה' אֶל חֲצַר הַמַּטָּרָה (שם פסוק ח). מִיָּד קָיֵם יִרְמְיָה אֶת הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶקְנֶה אֶת הַשָּׂדֶה וְגוֹ' (שם פסוק ט). וּמֵהֵיכָן לָמַד. מִפָּרָשָׁה הַזֹּאת, וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ.

סימן ד

וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם (תהלים קו, מג). וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ, שֶׁנִּמְכְּרוּ בְּמַדֵּי בִימֵי הָמָן, שֶׁלְּקָחָן אוֹתוֹ רָשָׁע מֵאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ. וּבָא גּוֹאֲלוֹ, זֶה מָרְדְּכַי. וְגָאַל אֶת מִמְכַּר אֶחָיו, שֶׁכִּפֶּה אֶת עֲוֹנוֹתֵיהֶם, שֶׁכֻּלָּם הָיוּ רְאוּיִם לַהֲרִיגָה. לָמָּה, שֶׁאָכְלוּ מִתַּבְשִׁילֵי הַמֶּלֶךְ. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וּבִמְלֹאת הַיָּמִים הָאֵלֶּה וְגוֹ' (אסתר א, ה). וְנִתְגָּרָה בָּהֶן הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל (שם ג, ז). וּבִזְכוּת מָרְדְּכַי נִצְּלוּ, וְנֶהֱפַךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשׂנְאֵיהֶם (שם ט, א). הֱוֵי, וְגָאַל אֶת מִמְכַּר אֶחָיו. דָּבָר אַחֵר, וּבָא גּוֹאֲלוֹ, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוֹאֲלָם חָזָק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ (ירמיה נ, לד). הַקָּרוֹב אֵלָיו, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַיֵּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ (תהלים קמח, יד).

בחוקתי

סימן א

אִם בְּחֻקֹּתַי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִם חֲרוּצִים יָמָיו מִסְפַּר חֳדָשָׁיו אִתָּךְ, חֻקָּיו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר (איוב יד, ה). מַהוּ אִם חֲרוּצִים יָמָיו. בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא עוֹלָמוֹ, חָרַץ יָמָיו שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים (בראשית א, יד). וּלְמִי נְתָנָהּ. לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל (תהלים קמז, יט). מִסְפַּר חֳדָשָׁיו אִתָּךְ, חֻקָּיו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם עֲשִׂיתֶם אֶת חֻקַּי, אֵין הַשָּׂטָן נוֹגֵעַ בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יַעֲבֹר. אֲבָל אִם אֵינְכֶם עוֹשִׂים חֻקַּי, הֲרֵי הַשָּׂטָן נוֹגֵעַ בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִדֵּי עָבְרוֹ יִקָּח אֶתְכֶם וְגוֹ' (ישעיה כח, יט). חֻקָּיו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר. כָּךְ אָמַרְתִּי לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁאַל אֶת הַחָכְמָה, מָה אָמַרְתִּי לוֹ, וְגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם עֹשֶׁר גַּם כָּבוֹד (מ"א ג, יג). אִם תֵּלֵכְיֵם אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַחֻקִּים, אֵין מַלְאַךְ הַמָּוֶת נוֹגֵעַ בָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם תֵּלֵךְ בִּדְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקַּי וּמִצְוֹתַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ וְגוֹ' (שם פסוק יד). הֱוֵי, חֻקָּיו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר. אָדָם הָרִאשׁוֹן אִלּוּ שָׁמַר אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹת שֶׁנָּתַתִּי לוֹ, לֹא הָיָה מֵת. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ'.

סימן ב

אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִמְאֲסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ וְגוֹ' (הושע ט, יז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי, שֶׁתִּהְיוּ נְטוּעִים בְּשַׁלְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְטַעְתִּים עַל אַדְמָתָם וְגוֹ' (עמוס ט, טו). אֵימָתַי, אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לַשֹּׂבַע. אַתֶּם לֹא עֲשִׂיתֶם כֵּן, אֶלָּא וַיִּחַפְּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן עַל ה' (מ"ב יז, ט). אַתֶּם נְתַתֶּם עָלַי אֲשֶׁר לֹא כֵן, וְאַף אֲנִי נָתַתִּי עֲלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא כָּתוּב בְּתוֹרָתִי, גַּם כָּל חֹלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב (דברים כח, סא). וּמַה הֵם דְּבָרִים שֶׁלֹּא כֵן נְתַתֶּם עָלַי. שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה אָמַר, עָזְבוּ אֶת ה' נִאֲצוּ אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (ישעיה א, ד). אַל תֹּאמַר עָזְבוּ, אֶלָּא עָזְבוּ אוֹתִי, כִּבְיָכוֹל. לָמָּה, אֶלָּא אֲנִי נִקְרֵאתִי, ה', ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן (שמות לד, ו). וּמִפְּנֵי עֲוֹנוֹתֵיכֶם, עֲשִׂיתֶם אוֹתִי לָאַכְזָרִי, וַהֲפַכְתֶּם מִדַּת רַחֲמָנוּתִי לְאַכְזָרִיּוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: הָיָה ה' כְּאוֹיֵב בָּלַע יִשְׂרָאֵל (איכה ב, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהֻמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ אֶת רוּחַ קָדְשׁוֹ, וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב, הוּא נִלְחַם בָּם (ישעיה סג, י). לְפִיכָךְ אָמַר הוֹשֵׁעַ, מִי גָּרַם לָכֶם כָּל כָּךְ. עַל אֲשֶׁר לֹא שְׁמַעְתֶּם, יִמְאֲסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ (הושע ט, יז). וּכְתִיב: וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ (דברים כח, סה). דָּבָר אַחֵר, אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם. וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ, וְנָתַתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, עַל כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל, וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ (חגי א, י), שֶׁבִּשְׁבִיל עֲוֹנוֹתֵיכֶם אַף הָאֻמּוֹת לוֹקִין. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אִלּוּ הָיוּ יוֹדְעִין הָאֻמּוֹת שֶׁבִּשְׁבִיל עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם לוֹקִין, הָיוּ מַעֲמִידִין לָהֶם שְׁנֵי אִיסְטְרַטְיוֹטִין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה וְשֶׁלֹּא יֶחְטְאוּ. וְלֹא דַיָּן שֶׁאֵין הָאֻמּוֹת מְשַׁמְּרִין אֶת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא עוֹד הֵן מְבַטְּלִין אוֹתָן מִן הַמִּצְוֹת. שֶׁאִם יֶחְטְאוּ, כָּל הָעוֹלָם לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל. וְאִם אֵינָם חוֹטְאִין, כָּל הָעוֹלָם מִתְבָּרֵךְ בִּשְׁבִילָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ (בראשית כו, ד). וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם, לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב (שמות כ, יט-כ). שֶׁאִם תֶּחְטְאוּ, אֵינִי עוֹנֶה אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ, כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֶשְׁמָע (זכריה ז, יג). לְכָךְ, לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף (שמות כ, כ).

סימן ג

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ (משלי א, כ). שְׁאַל רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אֶת רַבִּי יוֹנָתָן בַּר אֶלְעָזָר, שֶׁהָיָה עוֹמֵד בַּשּׁוּק. אָמַר לוֹ: שְׁנָה לִי פֶּרֶק אֶחָד. אָמַר לוֹ: לֵךְ לְבֵית הַלִּמּוּד וַאֲנִי אֶשְׁנֶה לְךָ שָׁם. אָמַר לוֹ: רַבֵּנוּ, לֹא כָךְ לִמַּדְתָּנוּ, חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה. אָמַר לֵיהּ יוֹדֵעַ אַתָּה לִקְרוֹת, וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ לִשְׁנוֹת. מַהוּ חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה, בְּחוּצָהּ שֶׁל תּוֹרָה. אָמַר לוֹ: הַמְרַגְּלִית הֵיכָן נִמְכֶּרֶת הִיא, לֹא בַּחוּץ. אֲבָנִים

טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת הֵיכָן הֵן נִמְכָּרוֹת, לֹא בַּמָּקוֹם הַיָּדוּעַ. אֵין מוֹלִיכִין אוֹתָן לְבַעֲלֵי יְרָקוֹת וּבְצָלִים וְשׁוּמִים, אֶלָּא בְּמָקוֹם סוֹחֲרִים, אֶלָּא לֹא בַּחוּץ. כָּךְ הַתּוֹרָה, בַּחוּץ הִיא נֶאֱמֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחוֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ. בְּמָקוֹם שֶׁמַּרְחִיבִין וְהֵיכָן מַרְחִיבִין לָהּ. בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: בָּרְחוֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ. בְּרֹאשׁ הֲמוֹנוֹת תִּקָּרֵא (משלי א, כא), בְּרֹאשׁ הַמְּיוּת הִיא קוֹרֵאת. כֵּיצַד, מֵרֹאשָׁהּ שֶׁל תּוֹרָה, כַּמָּה אֻכְלוּסִין הִיא מְאַבֶּדֶת. דּוֹר הַמַּבּוּל, דּוֹר הַפְּלָגָה, דּוֹר סְדוֹם. הֱוֵי, בְּרֹאשׁ הַתּוֹרָה הִיא קוֹרֵאת. הֱוֵי, בְּרֹאשׁ הַמְּיוּת תִּקָּרֵא. בָּרֹאשׁ, מָוֶת הִיא קוֹרֵאת בָּאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְּיוֹם אָכְלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יז). הֱוֵי, בְּרֹאשׁ הַמְּיוּת תִּקָּרֵא. בִּפְתְחֵי שְׁעָרִים בָּעִיר (משלי א, כא). בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹשִׂין בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת בִּגְבָהָהּ שֶׁל עִיר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: בִּפְתְחֵי שְׁעָרִים בָּעִיר אֲמָרֶיהָ תֹּאמַר (שם). אִם אָמַרְתָּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, לֹא תֹּאמַר כְּבָר אָמַרְתִּי, אֶלָּא חֲזוֹר וֶאֱמֹר. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אֲמָרֶיהָ תֹּאמַר. אָמַר רַבִּי אַבָּא, אוֹמֶרֶת הַטּוֹבָה, וְאוֹמֶרֶת הָרָעָה. אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ, וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם, זוֹ הַטּוֹבָה. וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ, וְנָתַתִּי שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל, זוֹ הָרָעָה. דָּבָר אַחֵר, אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ. מַה כְּתִיב שָׁם, וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם. אִם תְּקַיְּמוּ מִצְוֹתַי, מַנִּיחַ אֲנִי אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְאֵרֵד וְאֶשְׁכֹּן בֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כט, מה). שֶׁעַל מְנָת כֵּן יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁיַּעֲשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְתִשְׁרֶה שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם (שם פסוק מו). וְאִם יַעֲשׂוּ רְצוֹנִי, אֵין שְׁכִינָתִי זָזָה מִבֵּינֵיהוֹן. לָמָּה, אָמַר רַבִּי אַמִּי, נִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּירָה לְמַעְלָה, שֶׁיְּהֵא לוֹ כָּךְ דִּירָה לְמַטָּה. שֶׁכָּךְ הוּא אוֹמֵר לָאָדָם הָרִאשׁוֹן, אִם זָכִיתָ, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי מֶלֶךְ עַל הָעֶלְיוֹנִים, כָּךְ אֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ מֶלֶךְ עַל הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם (בראשית ב, טו). אֵין לְשׁוֹן וַיִּקַּח אֶלָּא לְשׁוֹן עֲלִיּוּי, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה (שם יב, טו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ (אסתר ב, ח). וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא כְּיוֹן שֶׁחָטָא, סִלֵּק שְׁכִינָתוֹ מִמֶּנּוּ. כְּיוֹן שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשׂוּ לִי מִשְׁכָּן וְאַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ. וְכָךְ אָמַר לִשְׁלֹמֹה, הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה בוֹנֶה וְגוֹ' (מ"א ו, יב), וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (שם פסוק יג). אִם שׁוֹב תְּשֻׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי, וְהִכְרַתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (שם ט, ו-ז). לָמָּה, שֶׁהֵן תְּנָאִין בֵּינִי לְבֵינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ', וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ לִי. מַה כְּתִיב שָׁם, וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. מֶה עָשָׂה שְׁלֹמֹה. הִרְבָּה לוֹ נָשִׁים וְסוּסִים. וּכְתִיב: וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ (שם יא, ד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת אֶת מִצְוֹתֶיהָ, וְרָאִיתָ תְּנָאִים שֶׁהִתְנֵיתִי לְךָ בָּהּ. וּכְתִיב: לִשְׁלֹמֹה, אֱלֹהִים

מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן (תהלים עב, א). וּכְתִיב: יַעַן אֲשֶׁר הָיְתָה זֹאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקֹּתַי (מ״א יא, יא). וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה. כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם (ישעיה נה, יא). עָמַד מְנַשֶּׁה וְעָשָׂה אֶת הַצֶּלֶם וְהִכְנִיסוֹ לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשֶׂם אֶת פֶּסֶל הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית (דה״ב לג, ז). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא אֶל יִרְמְיָהוּ וְאָמַר לוֹ: גַּם תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד הֵניקוּ גּוּרֵיהֶן (איכה ד, ג). הַתַּנִּין הַזֶּה כְּשֶׁהוּא בָּא לִינֹק אֶת אִמּוֹ, הִיא רוֹאָה אוֹתוֹ מֵרָחוֹק וְחוֹלֶצֶת שָׁדֶיהָ בִּשְׁבִיל שֶׁיִּינַק, וְלֹא יִרְאֶה שָׁדֶיהָ מְכֻסִּין שֶׁלֹּא יִינַק. וּבָנַי לֹא עָשׂוּ כֵן, אֶלָּא כְּשֶׁרָאוּ אוֹתִי נִכְנָס לַבַּיִת, בָּא מְנַשֶּׁה וְהִכְנִיס שָׁם אֶת הַצֶּלֶם, כְּדֵי לְהוֹצִיאֵנוּ מִשָּׁם. בְּתְחִלָּה עָשָׂה לוֹ פַּרְצוּף אֶחָד וְהֶעֱמִידוֹ לַמַּעֲרָב, כִּבְיָכוֹל, הָיְתָה הַשְּׁכִינָה הוֹלֶכֶת לְזָוִית אַחֶרֶת מָקוֹם שֶׁלֹּא נִרְאֶה הַפֶּסֶל. כְּשֶׁרָאָה מְנַשֶּׁה כָּךְ, עָשָׂה לוֹ אַרְבָּעָה פַּרְצוּפִין, שֶׁיִּרְאֶה הַשְּׁכִינָה וְיִסְתַּלֵּק, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס (ישעיה כח, כ). הֱוֵי אוֹמֵר, שֶׁאַף לֹא כְּתַנִּין חָלְצוּ שַׁד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אֲנִי עוֹשֶׂה כָּאן, אֵלֵךְ אֶשּׂוּבָה אֶל מְקוֹמִי (הושע ה, טו). אֵלְכָה וְאֶשּׂוּבָה אֵין כְּתִיב אֶלָּא אֵלֵךְ אֶשּׂוּבָה. שֶׁאִלּוּ הָיָה כָּתוּב אֵלְכָה וְאֶשּׂוּבָה, לֹא הָיְתָה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל תִּקְוָה. אֶלָּא אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ, יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וַאֲנִי חוֹזֵר. לְכָךְ כְּתִיב: אֵלֵךְ אֶשּׂוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ וּבקְשׁוּ פָנָי, בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי (הושע ה, טו). וּמִתּוֹךְ צָרָה הַבָּאָה עֲלֵיהֶם, יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וַאֲנִי חוֹזֵר וִיבַקְּשׁוּ פָּנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (דברים ד, ל), וְאַחֲרֵי כֵן אֲנִי מַחֲזִיר לָהֶם שְׁכִינָתִי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם אֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, אֵין נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן (ישעיה ל, טו). רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בֵּין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּבֵין אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַקֵּץ, מִיָּד נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה (שם ס, כב). רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אִם אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה מֵעַצְמָן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ רַע שְׁגָזֵרוֹתָיו קָשׁוֹת כְּהָמָן וּמְשַׁתְּעְבֵּד בָּהֶן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָבוֹא כַנָּהָר צָר, רוּחַ ה' נֹסָה בּוֹ (שם נט, יט). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל (שם פסוק כ).

סימן ד

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה' (תהלים פט, ז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כְּמַעֲשַׂי, יְהֵא דּוֹמֶה לִי. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבָּנָה מְדִינָה וְהִדְלִיק בָּהּ שְׁנֵי פַּנָסִין, וְהָיוּ כָּל אֵלּוּ אוֹכְלֵסִין קוֹרְאִין לוֹ אֲגוּסְטָא. אָמַר הַמֶּלֶךְ, כָּל מִי שֶׁבָּנָה מְדִינָה כָּזֹאת וְהִדְלִיק בָּהּ שְׁנֵי פַּנָסִין כְּשֵׁם שֶׁהִדְלַקְתִּי קְרָאוּ לוֹ אֲגוּסְטָ״א וְאֵינִי מְקַנֵּא בּוֹ. כָּךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה אֶת הַשָּׁמַיִם וְנָתַן שָׁם שְׁנֵי פַּנָסִין שֶׁיְּהֵיוּ מְאִירִין אֶת הָעוֹלָם, חַמָּה וּלְבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אוֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ

הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ (בראשית א, יז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹת כִּשְׁנֵי מְאוֹרוֹת הַלָּלוּ שֶׁיִּהוּ מְאִירִין לָעוֹלָם, יְהֵא שָׁוֶה לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה' (תהלים פט, ז). אִם יַעֲרֹךְ שְׁנֵי פַּנָּסִין אֵלּוּ, יִדְמֶה לִי. וְאֵין יַעֲרֹךְ אֶלָּא אוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַמְּנוֹרָה הַטְּהוֹרָה יַעֲרֹךְ (ויקרא כד, ד). הֱוֵי, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה (ישעיה מ, כו), וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ (שם פסוק כה). אַל תְּהִי קוֹרֵא יֹאמַר אֶלָּא יֵאָמֵר לוֹ קָדוֹשׁ, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: אֵל קָדוֹשׁ (שם יז, ז). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה'. אָמַר רַבִּי אִבּוֹן הַלֵּוִי, מִי כָמוֹךָ מֵאִיר עֵינֵי חֲשׁוּכִים, כְּעָנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַמְּנוֹרָה הַטְּהוֹרָה יַעֲרֹךְ. דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה'. אָמַר רַבִּי אִבּוֹן הַלֵּוִי, מִי כָמוֹךָ מַלְבִּישׁ עֲרוּמִים וְכוּ'. דָּבָר אַחֵר, מִי כָמוֹךָ זָן אֶת הָרְעֵבִים. וְאֵין יַעֲרֹךְ אֶלָּא מָזוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְגוֹ' (ויקרא כד, ח). וּכְתִיב: וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלוּהוּ (שם פסוק ט). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה'. בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָעוֹלָם וּבִקֵּשׁ לִבְרֹאת אֶת הָאָדָם, הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים: מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תהלים ח, ה), מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ מִן הָאָדָם הַזֶּה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִי מְקַיֵּם מִצְוֹתַי וְחֻקּוֹתַי וְתוֹרוֹתַי. אָמְרוּ לוֹ: אָנוּ מְקַיְּמִין תּוֹרָתְךָ. אָמַר לָהֶם: כְּתִיב בָּהּ, זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל (במדבר יט, יד), וְאַתֶּם אֵין בֵּינֵיכֶם מֵתִים. כְּתִיב בָּהּ, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר (ויקרא יב, ב), וְאַתֶּם אֵין בָּכֶם יוֹלֶדֶת. כְּתִיב בָּהּ, אֶת זֶה תֹּאכְלוּ (שם יא, כא), אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ (שם פסוק ד), וְאַתֶּם אֵין בֵּינֵיכֶם אֲכִילָה. הֱוֵי, אֵין הַתּוֹרָה יְצֵאת אֶצְלְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים (איוב כח, יג). כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּעֲשׂוּ לוֹ מִשְׁכָּן וּמִזְבֵּחַ הָעוֹלָה, הִתְחִילוּ מַקְרִיבִין בְּתוֹכוֹ. הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה כַּמָּה מִצְוֹת עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, וְהֵן עוֹשִׂין. הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה', כְּשֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹרְכִין לִי, שֶׁהֱיִיתֶם אוֹמְרִים לִי, מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תהלים ח, ה). עוֹרְכִין לִי קָרְבָּנוֹת, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אוֹתָם (ויקרא א, יב), עַל מִזְבַּח הָעוֹלָה (שם ד, י). עוֹרְכִים לְפָנַי שֻׁלְחָנוֹת, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי ה' (שם כד, ח). אוֹ יֵשׁ בֵּינֵיכֶם עֶרֶךְ נְפָשׁוֹת כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשׁוֹת לַה'. הֱוֵי, כִּי מִי בַשַּׁחַק.

סימן ה

דָּבָר אַחֵר, אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשׁוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל). אִם יִהְיֶה אָדָם צַדִּיק, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא צַדִּיק וְאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. אֶלָּא, פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים, זוֹ תּוֹרָה, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהוּא בֶּן תּוֹרָה, הוּא לָמֵד הֵיאַךְ לוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם. שֶׁאִם יִדֹּר לַעֲרֹךְ נְפָשׁוֹת, הוּא לָמֵד מִן

הַתּוֹרָה הַיַּאַךְ עוֹשֶׂה. וְאִם אֵין בְּיָדוֹ תּוֹרָה, אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. כֵּן אַתְּ מוֹצֵא בְּיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֶּן תּוֹרָה, אִבֵּד אֶת בִּתּוֹ. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁנִּלְחַם עִם בְּנֵי עַמּוֹן, וְנָדַר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּדֹּר יִפְתָּח נֶדֶר וגו', וְהָיָה הַיּוֹצֵא וגו', וְהָיָה לַה' וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה (שופטים יא, ל-לא). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה עָלָיו כַּעַס מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר, אִלּוּ יָצָא מִבֵּיתוֹ כֶּלֶב אוֹ חֲזִיר אוֹ גָּמָל, הָיָה מַקְרִיב אוֹתוֹ לְפָנַי. לְכָךְ זִמֵּן לוֹ בִּתּוֹ. כָּל כָּךְ לָמָּה. כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ כָּל הַנּוֹדָרִים, הִלְכוֹת נְדָרִים וְקוֹנָמוֹת, שֶׁלֹּא לִנְהֹג טָעוּת בַּנְּדָרִים. וְהִנֵּה בִּתּוֹ יוֹצֵאת לִקְרָאתוֹ, וַיְהִי כִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ וְיִקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אֲהָהּ בִתִּי וגו', וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל ה' וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב (שם פסוק לד-לה). וַהֲלֹא פִּנְחָס הָיָה שָׁם, וְהוּא אוֹמֵר לֹא אוּכַל לָשׁוּב. אֶלָּא פִּנְחָס אָמַר, אֲנִי כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל וְאֵינִי אֵלֵךְ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ. יִפְתָּח אָמַר, אֲנִי רֹאשׁ שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל רֹאשׁ הַקְּצִינִים, אַשְׁפִּיל עַצְמִי וְאֵלֵךְ אֵצֶל הֶדְיוֹט. מִבֵּין תַּרְוֵיהוֹן אַבְדַת הַהִיא עֲלוּבְתָּא מִן עָלְמָא. וּשְׁנֵיהֶם נִתְחַיְּבוּ בְּדָמֶיהָ. פִּנְחָס, נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, יִפְתָּח, נִתְפַּזְּרוּ עַצְמוֹתָיו, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיִּקָּבֵר בְּעָרֵי גִלְעָד (שם יב, ז). כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ לְקָרְבָהּ, הָיְתָה בּוֹכָה לְפָנָיו. אָמְרָה לוֹ בִּתּוֹ, אָבִי, יָצָאתִי לִקְרָאתְךָ בְּשִׂמְחָה וְאַתָּה שׂוֹחֵט אוֹתִי. שֶׁמָּא כָּתַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה שֶׁיְּהוּ יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַפְשׁוֹת אָדָם. אֵין כְּתִיב בַּתּוֹרָה, אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה (ויקרא א, ב), מִן הַבְּהֵמָה וְלֹא מִן בְּנֵי אָדָם. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, נָדַרְתִּי, וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה. שֶׁמָּא כָּל הַנּוֹדֵר יָכֹל הוּא שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם נִדְרוֹ. אָמְרָה לֵיהּ, וַהֲרֵי יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁנָּדַר וְאָמַר, כָּל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עַשֵּׂר וְגוֹ' (בראשית כח, כב), וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁנֵים עָשָׂר בָּנִים, שֶׁמָּא הִקְרִיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶחָד מֵהֶם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא חַנָּה, שֶׁאָמְרָה, וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר, ה' צְבָאוֹת אִם רָאֹה תִּרְאֶה וְגוֹ' (ש"א א, יא), שֶׁמָּא הִקְרִיבָה אֶת בְּנָהּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אָמְרָה לוֹ: וְלֹא שָׁמַע לָהּ. כֵּיוָן שֶׁרָאֲתָה שֶׁלֹּא שָׁמַע לָהּ, אָמְרָה לוֹ: הַנִּיחֵנִי וְאֵרֵד אֵצֶל בֵּית דִּין, שֶׁמָּא יִמְצְאוּ פֶּתַח לִנְדָרְךָ. שֶׁנֶּאֱמַר: הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים וגו' (שופטים יא, לז). אָמַר רַבִּי זְכַרְיָה, וְכִי יֵשׁ אָדָם יוֹרֵד עַל הֶהָרִים, וַהֲלֹא בְּנֵי אָדָם עוֹלִים לָהָרִים. מַהוּ וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים. אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' (מיכה ו, ב). הָלְכָה אֶצְלָם וְלֹא מָצְאוּ פֶּתַח לְיִפְתָּח לְהַתִּיר לוֹ אֶת נִדְרוֹ, בַּעֲוֹן אוֹתָן שֶׁשָּׁחַט מִשֵּׁבֶט אֶפְרַיִם. וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר, גֶּבֶר רָשׁ וְעֹשֵׁק דַּלִּים מָטָר סוֹחֵף וְאֵין לֶחֶם (משלי כח, ג). גֶּבֶר רָשׁ וְעֹשֵׁק דַּלִּים, זֶה יִפְתָּח, שֶׁהָיָה רָשׁ בַּתּוֹרָה כִּגְרוּפוֹ שֶׁל שִׁקְמָה, שֶׁהָיָה עֹשֵׂק אֶת הַדַּלִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱמֹר נָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן (שופטים יב, ו), וְהָיָה שׁוֹחֵטָן. לְפִיכָךְ, מָטָר סוֹחֵף וְאֵין לֶחֶם, שֶׁהָיָה לוֹ מִי שֶׁיְּתִיר אֶת נִדְרוֹ, אֶלָּא וְאֵין לֶחֶם, שֶׁהֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהֶם אֶת הַהֲלָכָה, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ פֶּתַח לְהַתִּיר לוֹ אֶת

נִדְרוֹ. עָלָה וּשְׁחָטָהּ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, נְפָשׁוֹת הָיִיתִי רוֹצָה שֶׁתַּקְרִיב לְפָנַי אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא דִּבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי (ירמיה יט, ה). אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי לְאַבְרָהָם שֶׁיִּשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ, אֶלָּא אָמַרְתִּי לוֹ, אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ (בראשית כב, יב), לְהוֹדִיעַ לְכָל הָאֻמּוֹת חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁלֹּא חָשַׂךְ אֶת יְחִידוֹ מִמֶּנִּי, לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ. וְלֹא דִּבַּרְתִּי לְיִפְתָּח לְהַקְרִיב אֶת בִּתּוֹ. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, דְּמִים הָיָה חַיָּב, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בַּעֲרָכִין. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, וְלֹא כְלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַקְרִיב, וְלֹא הָיָה עָלָיו כְּלוּם. וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי, זֶה מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב, שֶׁכָּתוּב בּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁנָּפַל בְּיַד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה (מ״ב ג, כז). מִי גָּרַם לְמֵישַׁע שֶׁיַּקְרִיב אֶת בְּנוֹ. עַל שֶׁלֹּא הָיָה בֶּן תּוֹרָה. שֶׁאִלּוּ קָרָא בַּתּוֹרָה, לֹא אִבֵּד אֶת בְּנוֹ, שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר, וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר, וְאִם נְקֵבָה הִיא וְגוֹ' (ויקרא כז, ב-ד). הֱוֵי, וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל).

סימן ו

דָּבָר אַחֵר, אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר. אַף הָאֻמּוֹת אוֹמְרִים: בַּמֶּה אֲקַדֵּם ה' אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם, הֲיִרְצֶה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים, בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שֶׁמֶן, הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי, פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי (מיכה ו, ו-ז). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, בְּנֵיכֶם אַתֶּם מְבַקְּשִׁין לְהַקְרִיב לְפָנַי. אֵינִי מְבַקֵּשׁ לֹא בְּנֵיכֶם וְלֹא קָרְבְּנוֹתֵיכֶם, אֶלָּא לְבָנַי נָתַתִּי פָּרָשַׁת קָרְבָּנוֹת וּפָרָשַׁת עֲרָכִין, שֶׁקָּרְבְּנוֹתֵיהֶם חֲבִיבִים לְפָנַי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק וְגוֹ' (תהלים לז, טז). תֵּדַע לְךָ, תְּחִלָּתוֹ שֶׁל סֵפֶר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' (ויקרא א, ב). מִכֶּם, וְלֹא מֵהָאֻמּוֹת. וְסוֹפוֹ שֶׁל סֵפֶר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִיא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב וְגוֹ' (תהלים קמז, יט). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם מְבִיאִין לְפָנַי עֲרָכִים שֶׁלָּכֶם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם, כְּאִלּוּ נַפְשׁוֹתֵיכֶם הִקְרַבְתֶּם לְפָנַי. לְכָךְ נֶאֱמַר: אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בִּזְכוּת הָעֲרָכִין אֲנִי מַצִּיל אֶתְכֶם מִגֵּיהִנֹּם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱיוּ מַעֲרִיכִין לְפָנַי אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם, אֲנִי מַצִּיל אֶתְכֶם מַעֲרִיכַת גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה (ישעיה ל, לג). וְאֶעֱרֹךְ לְפָנֶיךָ שֻׁלְחָן. הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד, תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צוֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה (תהלים כג, ה). אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

במדבר

סימן א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צְדָקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה וְגוֹ' (תהלים לו, ז). צְדָקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, זֶה צְדָקָה שֶׁאַתָּה מֵביא לָעוֹלָם, מְפֻרְסָמֶת הִיא עַל הֶהָרִים הַלְלוּ. מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה. מִשְׁפָּט שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בָּעוֹלָם, כִּתְהוֹם רַבָּה. מַה תְּהוֹם רַבָּה בַּסֵּתֶר, אַף מִשְׁפָּטֶיךָ בַּסֵּתֶר, כֵּיצַד. כֵּיוָן שֶׁחָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, בְּתִשְׁעָה בְּאָב חָרְבָה. וּכְשֶׁהֶרְאָה לוֹ לִיחֶזְקֵאל, הֶרְאָה לוֹ בְּעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ. לָמָּה, שֶׁלֹּא לְפַרְסֵם בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ חָרְבָה. אֲבָל כְּשֶׁהוּא בָּא לְגַדֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, הוּא מְפַרְסֵם בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזֶה מָקוֹם, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, בְּאֵיזוֹ שָׁנָה, בְּאֵיזוֹ אַפֹּטְיָא. בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ. בְּאֵיזֶה מָקוֹם, בְּמִדְבַּר סִינַי. בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי. בְּאֵיזֶה שָׁנָה, בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית. לְאֵיזֶה אַפֹּטְיָא, לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מָה אָמַר לָהֶם: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

סימן ב

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְּבַר ה', הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה (ירמיה ב, לא). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, עַל שֶׁאֲמַרְתֶּם לְמֹשֶׁה, לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר (במדבר כא, ה). הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל, כַּמִּדְבָּר עָשִׂיתִי לָכֶם אוֹ כַּמִּדְבָּר נָהַגְתִּי אֶתְכֶם. בְּנוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁיּוֹצֵא לַמִּדְבָּר, שָׁמָּא מוֹצֵא שָׁם שַׁלְוָה כְּשֵׁם שֶׁהָיָה בַּפַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְאַתֶּם הֱיִיתֶם עֲבָדִים לַמִּצְרִים, וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם, וְהִרְבֵּצְתִּי אֶתְכֶם בְּסַבַּסְטִין (ס"א: סוּגְמָטִין), שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר (שמות יג, יח). מַאי וַיִּסַּב. מְלַמֵּד שֶׁהִרְבִּיצָם כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים מְסַבִּין, רְבוּצִין עַל מִטּוֹתֵיהֶן. וְלֹא הֶעֱמַדְתִּי לָכֶם שִׁלְשָׁה פַּרְעוֹשִׁין אֲפִלּוּ לְצָעֵר אֶתְכֶם וְאַף הֶעֱמַדְתִּי לָכֶם שִׁלְשָׁה גּוֹאֲלִים מְשַׁמְּשִׁין אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם (מיכה ו, ד). בִּזְכוּת מֹשֶׁה אֲכַלְתֶּם אֶת הַמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּעַנְּךָ וַיַּרְעִיבֶךָ וְגוֹ' (דברים ח, ג) וּבִזְכוּת אַהֲרֹן הַקְּפִדְתִּי אֶתְכֶם עֲנָנֵי כָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שמות יג, כא). וּכְתִיב: פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ (תהלים קה, לט). שִׁבְעָה עֲנָנִים הָיוּ, מִלְמַעְלָה, וּמִלְמַטָּה, וּמֵאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, וְאֶחָד הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמַכֶּה לָהֶם נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, וּמַשְׁוֶה לָהֶם אֶת הֶהָרִים וְאֶת הָעֲמָקִים, וְשׁוֹרֵף אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַסִּירוֹת וּמַעֲלֶה עָשָׁן, וְרוֹאִין אוֹתוֹ כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, וְהָיוּ אוֹמְרִים אֻמּוֹת הָעוֹלָם, מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר וְגוֹ' (שה"ש ג, ו). וּכְתִיב: שִׁמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ (דברים ח, ד). וְהַתִּינוֹק הַזֶּה כָּל זְמַן שֶׁהוּא גָּדֵל, לְבוּשׁוֹ וְשִׂמְלָתוֹ גְּדֵלִין עִמּוֹ. הַבָּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם, שֶׁאָמְרָה שִׁירָה עַל

הַיָּם. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְדִינָה, וְהוּא מְשַׁלֵּחַ לְתוֹכָהּ בְּנֵי אָדָם גְּדוֹלִים, שֶׁיִּהְיוּ נוֹשְׂאִים מַשָּׂאָם וְעוֹשִׂין מִשְׁפָּטָם, מִי צָרִיךְ לִהְיוֹת זָקוּק בְּמְזוֹנוֹתֵיהֶם, לֹא בְּנֵי הַמְּדִינָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא שָׁלַח לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם (מיכה ו, ד), שֶׁבִּזְכוּתָן יִשְׂרָאֵל מִתְנַהֲגִין. הַמָּן בִּזְכוּת מֹשֶׁה. תֵּדַע לְךָ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק מֹשֶׁה, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת (יהושע ה, יב). הֶעָנָן בִּזְכוּת אַהֲרֹן, שֶׁכְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק אַהֲרֹן מַה כְּתִיב שָׁם, וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ (במדבר כא, ד), שֶׁהָיְתָה הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת עֲלֵיהֶם. וְהַבְּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם, וְלֹא הָיָה מַיִם לָעֵדָה (שם כ, א-ב). וְהַיְאוֹר הָיְתָה הַבְּאֵר עֲשׂוּיָה. כְּמִין סֻלַּע כְּמִין כַּוֶּרֶת, אוֹ כַּדֹּרֶת, וְהָיְתָה מִתְגַּלְגֶּלֶת וּבָאָה עִמָּהֶן בַּמַּסָּעוֹת. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ הַדְּגָלִים חוֹנִין וְהַמִּשְׁכָּן עוֹמֵד, הָיָה אוֹתוֹ הַסֶּלַע בָּא וְיוֹשֵׁב לוֹ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד, וְהַנְּשִׂיאִים בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל גַּבָּהּ וְאוֹמְרִים: עֲלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ (שם כא, יז), וְהָיָה עוֹלֶה. וְאַחֲרֵי כֵן הֵבֵאתִי לָהֶם שַׂלְוִים. הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל (ירמיה ב, לא), שֶׁמָּא כַּמִּדְבָּר נָהַגְתִּי אֶתְכֶם. אִם אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה (שם), לֹא אֲנִי בִּכְבוֹדִי הָיִיתִי מֵאִיר לָכֶם מַאֲפֶלְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הוֹלֵךְ וְגוֹ' (שמות יג, כא). דָּבָר אַחֵר, מַהוּ מַאְפֵּלְיָה. שֶׁמָּא אָמַרְתִּי, שֶׁאֲנִי מֵבִיא לָהֶם טוֹבָה וְהִלְקִשְׁתִּי אוֹתָהּ. וְאֵין מַאְפֵּלְיָה אֶלָּא לָשׁוֹן הַלְקָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילוֹת הֵנָּה (שמות ט, לב). אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם הַכֹּל בָּאוּ לָכֶם (יהושע כג, יד). מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רָדָנוּ (ירמיה ב, לא). מַהוּ רָדָנוּ. לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא, הָרוֹדֶה פַּת בַּתַּנּוּר. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהַפַּת אֲפוּיָה בַּתַּנּוּר וְנִטֶּלֶת מִמֶּנּוּ, יְכוֹלָה הִיא לִקְבֹּעַ בַּתַּנּוּר עוֹד. וְאָנוּ הָיִינוּ בִּירוּשָׁלַיִם כִּבְתַנּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: נְאֻם ה' אֲשֶׁר אוּר לוֹ בְּצִיּוֹן וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלָיִם (ישעיה לא, ט). וְהִגְלִיתָנוּ לְבָבֶל, וּמָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ עוֹד, מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רָדָנוּ. דָּבָר אַחֵר, מַהוּ רָדָנוּ. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא רוֹדֶה בְּכָל עֶבֶר הַנָּהָר מִתִּפְסַח וְעַד עַזָּה (מל"א ה, ד). אָמְרוּ לוֹ: נָתַתָּ לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְסִלַּקְתָּ שְׁכִינָתְךָ מִמֶּנּוּ, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ עוֹד, לֹא נָבֹא עוֹד אֵלֶיךָ (ירמיה ב, לא). אָמַר לָהֶן, מִי יִתֵּן לִי וְהָיִיתִי בַּמִּדְבָּר עַכְשָׁו, שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם אוֹתָן הַנִּסִּים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מִי יְתִנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אוֹרְחִים וְגוֹ' (שם ט, א). הֵיכָן שֶׁהָיִיתִי מְסִתַּלֵּק, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו וְגוֹ' (ישעיה מב, יא). מָשָׁל לְנָשִׂיא שֶׁנִּכְנַס לְמְדִינָה, וְרָאוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הַמְּדִינָה וּבָרְחוּ. נִכְנַס לַשְּׁנִיָּה וּבָרְחוּ מִלְּפָנָיו. נִכְנַס לָעִיר אֶחָד חֲרֵבָה, רָאוּ אוֹתוֹ הִתְחִילוּ מְקַלְקְלִין אוֹתוֹ. אָמַר הַנָּשִׂיא, זוֹ הָעִיר טוֹבָה הִיא מִכָּל הַמְּדִינוֹת, כָּאן אֲנִי בּוֹנֶה לִי אַכְסַנְיָא, וּבְכָאן אֲנִי דָּר. כָּךְ כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַיָּם, בָּרַח מִלְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס (תהלים קיד, ג). נִגְלָה עַל הַר סִינַי, בָּרְחוּ שֶׁנֶּאֱמַר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵלִים (שם פסוק ד). בָּא לְמִדְבָּר חֲרֵבָה, קִבְּלָה אוֹתוֹ וְקִלְּסָה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂאוּ מִדְבָּר

וְעָרָיו וְגוֹ' (ישעיה מ, ב-יא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זֶה הַמִּדְבָּר טוֹבָה מִכָּל הַמְּדִינוֹת, כָּאן אֲנִי בּוֹנֶה לִי אַכְסַנְיָה יָרַד לְתוֹכָהּ, הִתְחִילוּ הַכֹּל שְׂמֵחִים, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָרַד לְתוֹכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצֶּלֶת (שם לה, א).

סימן ג

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. עַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, דִּבֵּר עִמּוֹ בַּסְּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה (שמות ג, ד). אַחֲרֵי כֵּן דִּבֵּר עִמּוֹ בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן (שם ד, יט). אַחֲרֵי כֵּן דִּבֵּר עִמּוֹ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר (שם יב, א). וְאַחֲרֵי כֵּן דִּבֵּר עִמּוֹ בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. כֵּיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, אָמַר, יָפָה הוּא הַצְנִיעוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ (מיכה ו, ח). הִתְחִיל לְדַבֵּר עִמּוֹ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וְכֵן דָּוִד אָמַר, כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ (תהלים מה, יד). בַּת מֶלֶךְ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּבְיְאֵהוּ לְבַת פַּרְעֹה וַיְהִי לָהּ לְבֵן (שמות ב, י). וּכְתִיב: וְסִכַּרְתִּי אֶת מִצְרַיִם בְּיַד אֲדֹנִים קָשֶׁה (ישעיה יט, ד), אֵלּוּ הַמַּכּוֹת שֶׁבָּאוּ עַל הַמִּצְרִים. וּמֶלֶךְ עַז יִמְשָׁל בָּם (שם), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מַלְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת עֹז, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן (תהלים כט, יא). לְפִיכָךְ, כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה. מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצוֹת זָהָב (שמות כח, יג). מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל אִשָּׁה שֶׁהִיא מַצְנַעַת עַצְמָהּ, אֲפִלּוּ בַּת יִשְׂרָאֵל, רְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן גָּדוֹל וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה, מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ הוּא כְּבוֹדִי שֶׁיִּהֵא מְדַבֵּר מִבִּפְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו (במדבר ז, פט). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אִלּוּ הָיוּ יוֹדְעִין אֻמּוֹת הָעוֹלָם מַה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יָפֶה לָהֶם, קַסְטוֹרְיוֹת הָיוּ מַקִּיפִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְשָׁמְרוֹ, שֶׁהָיָה יָפֶה לָהֶם יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיָה יָפֶה לְיִשְׂרָאֵל. שֶׁכְּךְ שְׁלֹמֹה סִדֵּר בִּתְפִלָּתוֹ, וְגַם אֶל הַנָּכְרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא, אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי (מל"א ח, מא-מג). אֲבָל כְּשֶׁבָּא אֵצֶל יִשְׂרָאֵל, מַה כְּתִיב: וְנָתַתָּ לְאִישׁ כְּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ (דה"ב ו, ל). אָמַר שְׁלֹמֹה, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אִם הוּא רָאוּי, תֵּן לוֹ. וְאִם אֵינוֹ רָאוּי, אַל תִּתֵּן לוֹ. וְלֹא תֹּאמַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּלְבַד הָיָה יָפֶה לָהֶם, אֶלָּא אִלּוּלֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיָה מָטָר יוֹרֵד לָעוֹלָם, וְלֹא הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת, שֶׁבִּזְכוּתָן הַמָּטָר יוֹרֵד, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְרִיחַ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֶעָתִיד, אֻמּוֹת הָעוֹלָם רוֹאִין הֵיאַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְדַּבֵּק עִם יִשְׂרָאֵל. וְהֵם בָּאִים לְהִדַּבֵּק בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם (זכריה ח, כג).

סימן ד

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר, אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג, בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים, סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים (שה"ש ז, ג). מְדַבֵּר בְּסַנְהֶדְרִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, וְהִיא מְשׁוּלָה בַּשּׁוֹרֵר הַזֶּה. וְלָמָּה נִמְשְׁלָה בַּשּׁוֹרֵר. מָה הַשּׁוֹרֵר הַזֶּה נָתוּן בְּאֶמְצַע הַגּוּף, כָּךְ הַסַּנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין בָּאֶמְצָעִית שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג, שֶׁלֹּא הָיוּ חֲסֵרִין אֶחָד מִשִּׁלִּישִׁיתָן. אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג. מִי שֶׁהוּא מוֹזֵג כָּרָאוּי, מוֹזֵג שְׁלִישֵׁי שֶׁל כּוֹס יַיִן וּשְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם. כָּךְ הָיוּ סַנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין מִתְּמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְלֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן נִפְנֶה לְצָרְכּוֹ. וּמָה הָיוּ עוֹשִׂין כְּשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מְבַקֵּשׁ לָצֵאת הָיָה סוֹפֵר, אִם הָיָה שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, הָיָה יוֹצֵא. וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא. לָמָּה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג. בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים. לָמָּה נִמְשְׁלוּ לְחִטִּים. מָה עֲרֵמַת חִטִּים זוֹ נִכְנָסָה לָאוֹצָר בְּמִנְיָן וְיוֹצֵאת בְּמִנְיָן, אַף כָּאן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיְּהִיוּ נִמְנִין בְּכָל שָׁעָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים. אֲבָל הַתֶּבֶן וְהַקַּשׁ אֵינָן נִמְנִין וְלֹא נִמְדָּדִין. כָּךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם נִמְשָׁלִין כְּתֶבֶן וּכְקַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ (תהלים לה, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ (עובדיה א, יח). לָמָּה, שֶׁאֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהֶן הֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִים כְּאַיִן נֶגְדּוֹ, מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ (ישעיה מ, יז). אֲבָל יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲנָאָה לוֹ בָּהֶן, קוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפַּלְּלִין, וּמְבָרְכִין שְׁמוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, לְפִיכָךְ הֵם נִמְנִין בְּכָל שָׁעָה. וּלְכָךְ נִמְשְׁלוּ בְּחִטִּים, בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים.

סימן ה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי שְׁאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ (תהלים קמז, כ). מָשָׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה רְאוּיָה, לֹא כָתַב לָהּ כְּתֻבָּה. גָּרְשָׁהּ, לֹא כָתַב לָהּ גֵּט. וְכֵן לַשְּׁנִיָּה, וְכֵן לַשְּׁלִישִׁית. לַזְּמַן רָאָה עֲנִיָּה אַחַת יְתוֹמָה בַּת טוֹבִים, צְנוּעָה בְּמַעֲשֶׂיהָ וּכְשֵׁרָה. בִּקֵּשׁ לִישָּׂא אוֹתָהּ, אָמַר לְשׁוֹשְׁבִינוֹ, זוֹ אֲנִי רוֹצֶה לִישָּׂא, וְאֵינִי נוֹהֵג בָּהּ כָּרְאוֹנוֹת. זוֹ בַּת מְלָכִים, צְנוּעָה בְּמַעֲשֶׂיהָ וּכְשֵׁרָה הִיא. אֶכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה בְּאֵיזֶה יוֹם בְּאֵיזֶה שָׁנָה בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ בְּכַמָּה לַחֹדֶשׁ בְּאֵיזוֹ אַפְּטֵיָא, כְּשֵׁם שֶׁכָּתוּב בָּאֶסְתֵּר, וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ (אסתר ב, טז). בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפְּלָגָה וְלַסְּדוֹמִיִּים וְלַמִּצְרִים וְלֹא כָתַב אֵימָתַי בְּרָאָם וְאֵימָתַי הֶעֱבִירָם, אֶלָּא, בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ (בראשית ז, יא). וְכֵן לְדוֹר הַפְּלָגָה וְלַסְּדוֹמִים וְלַמִּצְרִים. כֵּיוָן שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֵינִי נוֹהֵג בָּהֶם כְּרֹאשׁוֹנִים, שֶׁאֵלּוּ בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. לְכָךְ כָּתוּב, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ בְּכַמָּה לַחֹדֶשׁ

בְּאֵיזֶה יוֹם בְּאֵיזֶה שַׁבּוּעַ בְּאֵיזֶה אַפַּטְיָא מְדִינָה רוֹמַמְתִּי קַרְנָם וְכָתַבְתִּי לָהֶם תִּלּוּי רֹאשׁ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי, הֲרֵי אַפְרָכֵי. בְּאֹהֶל מוֹעֵד, הֲרֵי הַמְּדִינָה. בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, הֲרֵי יוֹם. בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית, הֲרֵי שָׁנָה. בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, הֲרֵי נִכְתְּבָה אַפַּטְיָא שֶׁלָּהֶן. לָמָּה שְׁאוּ אֶת רֹאשׁ. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי (תהלים קמז, כ). וּמָה עָשָׂה. הֵרִים רֹאשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ, תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ, הַלְלוּיָהּ (שם קמח, יד).

סימן ו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה. אַשְׁרֶיךָ מֹשֶׁה, שִׁשִּׁים רִבּוֹא עוֹמְדִין, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהַזְּקֵנִים וְהַכֹּל עוֹמְדִין, וּמִכֻּלָּם לֹא דִּבֶּר אֶלָּא עִם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה. בְּמִדְבַּר סִינַי. וְלָמָּה בְּמִדְבַּר סִינַי. מִכָּאן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִתְּנָה הַתּוֹרָה, בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם וּבַמִּדְבָּר. בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל הָהָר מְאֹד (שמות יט, יח). בַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ וְגוֹ' (שופטים ה, ד). בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר. וְלָמָּה נִתְּנָה בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ. לוֹמַר לְךָ, מַה דְּבָרִים הַלָּלוּ חִנָּם לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, אַף הַתּוֹרָה חִנָּם לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְלוֹא כֶסֶף וּבְלֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב (ישעיה נה, א). בְּמִדְבַּר סִינַי, לָמָּה בְּמִדְבַּר סִינַי. אֶלָּא כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עַצְמוֹ הֶפְקֵר כַּמִּדְבָּר, אֵינוֹ יָכוֹל לְקַנּוֹת אֶת הַתּוֹרָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּמִדְבַּר סִינַי.

סימן ז

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. שִׁשָּׁה דְּבָרִים נִקְרְאוּ לוֹ, הַר אֱלֹהִים, הַר בָּשָׁן, הַר גַּבְנוּנִים (תהלים סח, טז), הָהָר חָמָד, הַר חוֹרֵב, הַר סִינַי. הַר הָאֱלֹהִים, הַר שֶׁיָּשַׁב בּוֹ אֱלֹהִים בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (שמות כא, א). הַר בָּשָׁן, הַר בָּא שָׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַר גַּבְנוּנִים, הַר שֶׁפִּסֵּל אֶת כָּל הֶהָרִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: אוֹ גִּבֵּן אוֹ דַק (ויקרא כא, כ). הָהָר חָמָד, הַר שֶׁחָמַד לֵישֵׁב בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ (תהלים סח, טז). הַר חוֹרֵב, שֶׁבּוֹ נִמְשְׁכָה חֶרֶב, מוֹת יוּמַת הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת (ויקרא כ, י), מוֹת יוּמַת הָרוֹצֵחַ (במדבר לה, טז). הַר סִינַי, שֶׁבּוֹ נִשְׂנְאוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנָתַן לָהֶם אַפּוֹפְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הַגּוֹיִם חָרֵב יֶחֱרָבוּ (ישעיה ס, יב). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, חָרֵב יֶחֱרָבוּ, שֶׁנִּטְּלוּ שָׁם אַפּוֹפְּסִין.

סימן ח

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. מָה אָמַר לֵיהּ: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לֹא חִבַּבְתִּי אֶמָּה יוֹתֵר מִכֶּם, לְכָךְ נָתַתִּי לָכֶם תִּלּוּי רֹאשׁ, כְּשֵׁם

שֶׁאֲנִי יֵשׁ לִי תְּלוּי רֹאשׁ עַל כָּל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כָל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ (דה"א כט, יא). לְפִיכָךְ נָתַתִּי לָכֶם תְּלוּי רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְיָרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ הַלְלוּיָהּ (תהלים קמח, יד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ (דברים כח, א).

סימן ט

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, בְּתוֹךְ כַּמָּה אֻמּוֹת אָדָם יָכוֹל לַהֲלוֹךְ בְּשַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַשּׁוֹבֶת בַּדֶּרֶךְ, עוֹשֶׂה לוֹ עֲגָלָה עַד אַרְבַּע אֻמּוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס. וּמְטַלְטֵל לְתוֹךְ אַרְבַּע אֻמּוֹת בְּשַׁבָּת, וְאוֹמֵר שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹמִי, וְזָכָה לוֹ מְקוֹמוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ וְרוּחַ. וְכַמָּה הֵן, אַרְבַּע אֻמּוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל הַחֵפֶץ מִמַּרְגְּלוֹתָיו וְיִתְּנֵהוּ מְרָאשׁוֹתָיו. וְהַשּׁוֹבֶת בִּמְדִינָה, אֲפִלּוּ הִיא כְּאַנְטִיוֹכְיָא שֶׁהִיא מְדִינָה גְּדוֹלָה, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְעִבּוּרָהּ, וְחוּץ מֵעִבּוּרָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וּמַהוּ עִבּוּרָהּ. חֲנֻיּוֹת וּפֻנְדָּקְאִיּוֹת שֶׁהֵן חוּץ לַמְּדִינָה עַל הַדֶּרֶךְ. וְהַשּׁוֹבֶת בִּמְעָרָה, אֲפִלּוּ הִיא גְּדוֹלָה כַּמְּעָרָה שֶׁבָּרַח בָּהּ צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁהָיְתָה בַּת שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּץ מִמֶּנָּהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה. וּמִנַּיִן סָמְכוּ חֲכָמִים. מִדִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִדַּתֶּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְגוֹ' (במדבר לה, ה). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּיהוֹשֻׁעַ כְּשֶׁהָלַךְ לְהַחֲרִיב אֶת יְרִיחוֹ, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לְיִשְׂרָאֵל, עֲתִידִין אַתֶּם לַעֲמֹד שָׁם וְלַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת שָׁם. אֶלָּא, אִם תַּרְחִיקוּ מִן הָאָרוֹן, לֹא תַּרְחִיקוּ יוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. לָמָּה, שֶׁתְּהֵיוּ רַשָּׁאִין לָבֹא לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הָאָרוֹן בְּשַׁבָּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה, אַל תִּקְרְבוּ אֵלָיו, לְמַעַן אֲשֶׁר תֵּדְעוּ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ, כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם (יהושע ג, ד). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ דְּגָלִים, אָמַר לוֹ: הַשְׁוֵה אוֹתָם לְדִגְלֵיהֶם לְכָל רוּחַ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרָאוּ בָּעִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ.

סימן י

אִישׁ עַל דִּגְלוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל (תהלים כ, ו). נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹשַׁע ה' (שמות יד, ל). וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ כְּשְׁמוֹתֵינוּ, וְעָשָׂה לָנוּ דְּגָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. חִבָּה גְּדוֹלָה חִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָשָׂאן דְּגָלִים כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִכָּרִין בְּנֵי רְאוּבֵן לְעַצְמָן וּבְנֵי שִׁמְעוֹן לְעַצְמָן. וּמִנַּיִן שֶׁהִיא אֲהֻבָה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה (שה"ש ב, ה). אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה, הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית

הַיַּיִן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְעֶשִׂיר שֶׁהָיָה לוֹ אוֹצָר מָלֵא יַיִן, נִכְנַס לְבָדְקוֹ וּמְצָאוֹ כֻּלּוֹ חֹמֶץ. בָּא לָצֵאת לוֹ מִתּוֹךְ הָאוֹצָר, מָצָא שָׁם חָבִית אַחַת וְיַיִן טוֹב. אָמַר, חָבִית זוֹ חֲבִיבָה עָלַי מִכָּל הָאוֹצָר. כָּךְ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּמִכֻּלָּם לֹא מָצָא הֲנָאָה אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן. שְׁנֵי יוּדִין עֶשְׂרִים, נוּן חֲמִשִּׁים, הֲרֵי שִׁבְעִים, אֵלּוּ שִׁבְעִים אֻמּוֹת. וּמִכֻּלָּם לֹא אָהַב אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. וְאוֹמֵר: שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר, אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי (שם ו, ח-ט). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן, לְמַרְתֵּף גָּדוֹל שֶׁל יַיִן, זֶה סִינַי. וְלָמַדְנוּ מִשָּׁם תּוֹרָה, שֶׁנִּדְרֶשֶׁת בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה פָּנִים טָהוֹר, וּבְאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה פָּנִים טָמֵא. וְדִגְלוֹ, בְּגִימַטְרִיָּא אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע. הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא, בָּרְאשׁוֹנָה כָּל מִי שֶׁהָיָה מַרְאֶה אִקּוֹנִין שֶׁל מֶלֶךְ בְּאֶצְבַּע, הָיָה נֶהֱרָג. וְהַתִּינוֹקוֹת הוֹלְכִין לְבֵית הַסֵּפֶר וּמַרְאִין אֶת הַהַזְכָּרָה בְּאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. אֲפִלּוּ אָדָם יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, מִתּוֹרָה לְתוֹרָה, וּמֵהֲלָכָה לַהֲלָכָה, וּמִפָּסוּק לְפָסוּק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָלַי הוּא אַהֲבָה, חָבִיב הוּא עָלַי, וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. דָּבָר אַחֵר, וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יֵשׁ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם דְּגָלִים דְּגָלִים, וְאֵין חָבִיב עָלַי אֶלָּא דִּגְלוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ.

סימן יא

אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שַׁחַר, יָפָה כַּלְּבָנָה (שם פסוק י). קְדוֹשִׁים וּגְדוֹלִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּדִגְלֵיהֶם, וְכָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בָּהֶן וּתְמֵיהִין וְאוֹמְרִים: מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שַׁחַר. אָמְרוּ לָהֶם אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית (שה"ש ז, א). מַהוּ שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית. הִדַּבְּקִי לָנוּ וּבֹאִי לְךְ אֶצְלֵנוּ, וְאָנוּ עוֹשִׂין אֶתְכֶם שִׁלְטוֹנִים וְדַכְּסִין וְהֶגְמוֹנִים. שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ (שם), אֵין וְנֶחֱזֶה אֶלָּא שְׁרָרָה. שֶׁכֵּן יִתְרוֹ אָמַר לְמֹשֶׁה, וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל הָעָם (שמות יח, כא). וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם, מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית (שה"ש ז, א). וּמַה גְּדֻלָּה אַתֶּם נוֹתְנִין לָנוּ. שֶׁמָּא כִּמְחוֹלַת הַמַּחֲנַיִם (שם). שֶׁמָּא אַתֶּם יְכוֹלִין לִתֵּן לָנוּ כַּגְּדֻלָּה שֶׁנָּתַן לָנוּ אֱלֹהֵינוּ בַּמִּדְבָּר בְּדֶגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה, דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן, דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם, דֶּגֶל מַחֲנֵה דָּן, יְכוֹלִים אַתֶּם לַעֲשׂוֹת כָּךְ לָנוּ. מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית, שֶׁמָּא כִּמְחוֹלַת הַמַּחֲנַיִם. וְעוֹד כְּשֶׁאָנוּ חוֹטְאִים וְהוּא מוֹחֵל לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ (דברים כג, טו). כָּךְ אַף בִּלְעָם הִבִּיט בָּהֶם וְיָצָא עֵינוֹ כְּנֶגְדָּם, וְלֹא הָיָה יָכֹל לִינַע בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים (במדבר כד, ב). שׁוֹכֵן לִשְׁבָטָיו, אֵלּוּ הַדְּגָלִים. הִתְחִיל לוֹמַר, מִי יוּכַל לִינַע בְּאֵלּוּ בְּנֵי אָדָם

שֶׁהֵן בְּכוֹרִים וַאֲבוֹתָם בְּכוֹרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת יִשְׂרָאֵל שׁוֹכֵן לִשְׂבָטָיו. מִכָּאן לָמַדְנוּ, שֶׁהָיוּ הַדְּגָלִים גְּדֵלָה וְכָבוֹד. הֱוֵי אוֹמֵר, אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת.

סימן יב

אִישׁ עַל דִּגְלוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶשָּׂא דֵעִי לְמֵרָחוֹק וּלְפוֹעֲלִי אֶתֵּן צֶדֶק (איוב לו, ג). לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא אִישׁ עַל דִּגְלוֹ יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּאוֹתוֹת. אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ מִן הָעוֹלָם, אָמַר לְבָנָיו, וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבוֹתַי (בראשית מח, ל). חָזַר עַל כָּל בָּנָיו וּבֵרְכָן וּפוֹקְדָן, אָמַר לָהֶן, כְּשֶׁתִּטָּלוּ אוֹתִי, בְּיִרְאָה וּבְכָבוֹד טָלוּ אוֹתִי. וְלֹא יִגַּע אָדָם אַחֵר בְּמִטָּתִי, וְלֹא אֶחָד מִן הַמְצָרִים, וְלֹא אֶחָד מִבְּנֵיכֶם, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּכֶם שֶׁנָּשָׂא מִבְּנוֹת כְּנַעַן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּעֲשׂוּ בָּנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם, וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן (שם נ, יב-יג), וְלֹא בְּנֵי בָנָיו. וְהֵיאַךְ צִוָּם. אָמַר לָהֶם: יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן יִטְּעֲנוּ מִטָּתִי מִן הַמִּזְרָח, רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד יִטְּעֲנוּ מִן הַדָּרוֹם, דָּן וְאָשֵׁר וְנַפְתָּלִי יִטְּעֲנוּ מִן הַצָּפוֹן, בִּנְיָמִין אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִטְּעֲנוּ מִן הַמַּעֲרָב. יוֹסֵף אַל יִטְעוֹן, לָמָּה. שֶׁהוּא מֶלֶךְ, וְאַתֶּם צְרִיכִין לַחֲלוֹק לוֹ כָּבוֹד. לֵוִי אַל יִטְעוֹן. לָמָּה, שֶׁעֲתִידִין לִישָּׂא אֶת הָאָרוֹן, וּמִי שֶׁטּוֹעֵן אֶת אֲרוֹנוֹ שֶׁל חַי הָעוֹלָמִים, לֹא יִשָּׂא אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת. וְאִם תַּעֲשׂוּ כֵן וּטְעַנְתֶּם אֶת מִטָּתִי כְּשֵׁם שֶׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לְהַשְׁרוֹת אֶתְכֶם דְּגָלִים דְּגָלִים. כֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר, טָעֲנוּ אוֹתוֹ כְּשֵׁם שֶׁצִּוָּה שֶׁיִּטְעֲנוּ אוֹתוֹ. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיַּעֲשׂוּ בָּנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם (בראשית נ, יב). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן. כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁיֵּעָשׂוּ דְּגָלִים כְּשֵׁם שֶׁבִּשְׁרָן אֲבִיהֶן, שֶׁהֵן עֲתִידִין לַעֲשׂוֹת דְּגָלִים דְּגָלִים. מִיָּד אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, עֲשֵׂה אוֹתָם דְּגָלִים לִשְׁמִי. מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה וְהִתְחִיל מֵיצֵר, אָמַר, עַכְשָׁו עֲתִידָה מַחֲלֹקֶת לְהִנָּתֵן בֵּין הַשְּׁבָטִים. אִם אוֹמַר לְשֵׁבֶט יְהוּדָה לִשְׂרוֹת בַּמִּזְרָח. הוּא אוֹמֵר לִי, אִי אֶפְשִׁי לִי אֶלָּא בַּדָּרוֹם, וְכֵן אֲחֵרִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, מָה אִכְפַּת לְךָ, הֵם אֵינָן צְרִיכִין לְךָ בַּדָּבָר הַזֶּה, שֶׁמַּעֲצָמָן הֵן מַכִּירִין דִּירָתָן. לָמָּה, שֶׁצַּוָּאַת אֲבִיהֶן בְּיָדָם הֵיאַךְ לִשְׂרוֹת בַּדְּגָלִים. אֵינִי מְחַדֵּשׁ עֲלֵיהֶם דָּבָר, שֶׁכְּבָר יֵשׁ לָהֶם טְכָסִין מִן יַעֲקֹב אֲבִיהֶן, כְּשֵׁם שֶׁהִקִּיפוּ אֶת מִטָּתוֹ, כָּךְ יַקִּיפוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ. כֵּיצַד הֵם שְׁרוּיִים. הַלְוִיִּים יַחֲנוּ סָבִיב לַמִּשְׁכַּן הָעֵדֻת, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה, שׁוֹמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ, וּסְמוּכִים לָהֶם יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן. מִכָּאן אָמְרוּ, אַשְׁרֵי לַצַּדִּיק וְאַשְׁרֵי לִשְׁכֵנָיו. אֵלּוּ שְׁלֹשֶׁת הַשְּׁבָטִים שֶׁהָיוּ סְמוּכִים לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, נַעֲשׂוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה. יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים (שם מט, י). בְּיִשָּׂשכָר כְּתִיב: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעִתִּים לָדַעַת מַה

יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם וְכָל אֲחֵיהֶם עַל פִּיהֶם (דה"א יב, לג), וְהָיוּ מַסְמִיכִין הֲלָכָה עַל פִּיהֶם. וּמִזְבּוּלֵן, מוֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר (שופטים ה, יד). סוֹפֵר, עַל שֶׁהָיוּ שְׁכֵנָיו, כֻּלָּם נַעֲשׂוּ בְּנֵי תּוֹרָה. וּמִן הַדָּרוֹם בְּנֵי קְהָת, וּסְמוּכִין לָהֶם רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד. מִכָּאן אָמְרוּ, אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ. אִלּוּ שִׁלְשֶׁת הַשְּׁבָטִים שֶׁהָיוּ שְׁכֵנִים לְקֹרַח וַעֲדָתוֹ בַּדָּרוֹם, אָבְדוּ עִמּוֹ בְּמַחְלָקְתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אוֹתָם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֶת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח וְאֶת כָּל הָרְכוּשׁ (במדבר טז, לב). וּמִן הַמַּעֲרָב בְּנֵי גֵּרְשׁוֹם, וּסְמוּכִים לָהֶם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וּבִנְיָמִין. וּמִן הַצָּפוֹן בְּנֵי מְרָרִי, וּסְמוּכִים לָהֶם דָּן וְנַפְתָּלִי וְאָשֵׁר. וְהָיוּ שִׁבְעָה עַנְנֵי כָּבוֹד מַקִּיפִין אוֹתָן. וְכֵן הָיָה נִסְיעָתָן, סִימָן הָיָה לְמֹשֶׁה בֶּעָנָן אֵימָתַי הָיָה מִסְתַּלֵּק. כֵּיוָן שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתוֹ מִסְתַּלֵּק, הָיָה אוֹמֵר, קוּמָה ה' וְיָפוּצוּ אוֹיְבֶיךָ וְיָנוּסוּ וְגוֹ' (שם י, לה), וְהֶעָנָן מִסְתַּלֵּק. הָיוּ כֻּלָּן מְתַקְּעִין לִיסַּע וּמְיַשְּׁבִין אֶת כְּלֵיהֶם. מִי שֶׁהָיָה לוֹ בְּהֵמָה, נוֹשֵׂא עָלֶיהָ, וְאִם לֹא הָיָה לוֹ, הֶעָנָן נוֹטֵל אֶת הַשְּׂאָר. כֵּיוָן שֶׁנִּתְיַשְּׁבוּ, תָּקְעוּ בַּחֲצוֹצְרוֹתֵיהֶם וְנָסַע יְהוּדָה וְדִגְלוֹ תְּחִלָּה, נָשִׂיא וְשִׁבְטוֹ אַחֲרָיו. וְסִימָנָם עַל כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא, מַפָּה וָצֶבַע. וּמֵהֶם לָמְדָה הַמַּלְכוּת לִהְיוֹת עוֹשִׂין לָהֶן מַפָּה וָצֶבַע. עַל כָּל מַפָּה וּמַפָּה, כְּצֶבַע שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁהָיוּ עַל לִבּוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. וְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, הָיְתָה צֶבַע מַפָּה שֶׁלּוֹ כְּצֶבַע שֶׁל אַבְנוֹ. הָעֲנָנִים הָיוּ עַל גַּבֵּיהֶם עַד שֶׁהָיוּ מִתְיַשְּׁבִין. תָּקְעוּ חֲצוֹצְרוֹת, הָלְכוּ. וְכָךְ הָיוּ מְהַלְּכִין עַל גַּבֵּיהֶם, וּכְמִין קוֹרָה יָצְאָה מִתּוֹךְ הֶעָנָן, שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין לְאֵיזֶה רוּחַ הֵם יוֹצְאִין. כָּךְ הָיָה מַסַּע כָּל דֶּגֶל וָדֶגֶל. גָּמְרוּ לַהֲלוֹךְ עַד הֵיכָן שֶׁהוּא רוֹצֶה שֶׁיַּחֲנוּ, אוֹתוֹ הֶעָנָן שֶׁהָיָה נִרְאֶה כְּמִין קוֹרָה, הָיָה כְּנוֹסֵעַ עַצְמוֹ, וְהֵם יוֹדְעִין שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם הֵם חוֹנִים. עָמְדוּ לָהֶם עַנְנֵי כָּבוֹד, הִתְחִילוּ מִתְיַשְּׁבִין בְּאָהֳלֵיהֶם הֵיכָן יִשְׁרוּ, וְעָנָן הַשְּׁכִינָה שֶׁהָיָה עַל גַּבֵּי הַמִּשְׁכָּן, הָיָה מְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּי מַחֲנֵה הַלְוִיִּים, בְּאֶמְצַע הַמַּחֲנוֹת הוּא הָיָה עוֹמֵד לוֹ. וְהָיוּ בְּנֵי קְהָת וּבְנֵי לֵוִי מַעֲמִידִין אֶת הַמִּשְׁכָּן קֹדֶם לְכָל הַמַּחֲנוֹת עַד שֶׁלֹּא הָיוּ בָּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵקִימוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן עַד בֹּאָם. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מַעֲמִידִין אֶת הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ מַעֲמִידִין וְחוֹנִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד עַצְמוֹ בִּמְקוֹמוֹ, וְעַנְנֵי כָּבוֹד עוֹמְדִין עַל גַּבֵּיהֶן. זוֹ הָיְתָה גְּדֻלָּה בְּיַד מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא הָיָה עָנָן הַשְּׁכִינָה יוֹרֵד עַל הַמִּשְׁכָּן עַד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר, שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר י, לו). וְעַנְנֵי כָּבוֹד הָיוּ מַקִּיפִין אוֹתוֹ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת עַל יְדֵי שְׁלֹמֹה, יָפֶה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה (שה"ש ו, ד). מַהוּ כְּתִרְצָה, שֶׁאֲנִי מְתָרֶצָה לָכֶם. דָּבָר אַחֵר, כְּתִרְצָה, שֶׁאַתֶּם מְתָרְצִין לִי בַּקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו (ויקרא ח, ד). נָאוָה כִּירוּשָׁלַיִם (שה"ש ו, ד), כְּאוֹתָן מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהֵן יְרֵאִין וּמוּשְׁלָמִין. אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת (שם), כִּדְגָלִים שֶׁנָּתַתִּי לְךָ. וְדָוִד רוֹאֶה וְאוֹמֵר: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי (תהלים קמז, כ), אֶלָּא לְעַצְמוֹ.

סימן יג

אִישׁ עַל דִּגְלוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר (דברים לב, י). מְצִיאָה גְּדוֹלָה מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל. כְּאָדָם שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר וְהוּא מוֹצֵא שָׁם עֲנָבִים, כָּךְ מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל (הושע ט, י). לְכָךְ נֶאֱמַר: יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר. וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן (דברים לב, י), תֹּהוּ הָיָה הָעוֹלָם עַד שֶׁלֹּא יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. יְלֵל יְשִׁימוֹן, לַיְלָה הָיָה הָעוֹלָם עַד שֶׁלֹּא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה. וְכֵיוָן שֶׁבָּאוּ לְהַר סִינַי וְקִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה הֵאִיר הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג). מַהוּ יְסוֹבְבֶנְהוּ (דברים לב, י), שֶׁהִקִּיפָן בְּעַנְנֵי כָּבוֹד. יְבוֹנְנֵהוּ (שם), שֶׁהֶבִינָם בְּדִבְרֵי תּוֹרָה. יִצְּרֶנְהוּ (שם), אַשְׁרֵי הָאָזְנַיִם שֶׁשָּׁמְעוּ עַד הֵיכָן חִבְּבָן, עַד הֵיכָן שְׁמָרָן, עַד הֵיכָן נְצָרָן. הֱוֵי אוֹמֵר, עַד כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ (שם). בֹּא וּרְאֵה הֵיאַךְ חִבְּבָן הֵיאַךְ נְצָרָן, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּעֲשׂוּ לִי מִשְׁכָּן וְאַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בֵּינֵיהֶם. כְּבִיכוֹל, אֲנִי מֵנִיחַ אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְיוֹרֵד וְשׁוֹכֵן בֵּינֵיהֶם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁעָשָׂה אוֹתָם דְּגָלִים לִשְׁמוֹ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, עֲשֵׂה אוֹתָם דְּגָלִים לִשְׁמִי. לָמָּה, שֶׁהֵם בָּנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם (שם יד, א). וְהֵם צִבְאוֹתַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתַי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ז, ד). לְפִיכָךְ עֲשֵׂה אוֹתָן דְּגָלִים לִשְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ.

סימן יד

דָּבָר אַחֵר, אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן (שה"ש ב, ד). מַהוּ הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן. כֵּיוָן שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי, יָרְדוּ עִמּוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף מֶרְכָּבוֹת מַלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן (תהלים סח, יח), וְהָיוּ עֲשׂוּיִין דְּגָלִים דְּגָלִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: דְּגוּל מֵרְבָבָה (שה"ש ה, י). כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִין דְּגָלִים דְּגָלִים, הִתְחִילוּ מִתְאַוִּים לְדֶגָלִים. אָמְרוּ, וּלְוַאי שֶׁאָנוּ נַעֲשִׂין דְּגָלִים כְּמוֹתָן. לְכָךְ נֶאֱמַר: הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן. הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן, זֶה הַר סִינַי, שֶׁשָּׁם נִתְּנָה הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לְיַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי, וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי (משלי ט, ה). הֱוֵי אוֹמֵר, הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן. וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. אָמְרוּ, הַלְוַאי הוּא מַגְדִּיל עָלַי אַהֲבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נָרַנְנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל, יְמַלֵּא ה' כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ (תהלים כ, ו). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִתְאַוִּיתֶם בַּדְּגָלִים. חַיֵּיכֶם, הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִשְׁאֲלוֹתֵיכֶם, יְמַלֵּא ה' כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ. מִיָּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶרְאָה אַהֲבָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, וְאָמַר לְמֹשֶׁה, לְךָ עֲשֵׂה אוֹתָם דְּגָלִים כְּמוֹ שֶׁנִּתְאַוּוּ, אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת, מְנֻגָּד. מַהוּ מְנֻגָּד, מֻרְחוֹק מִיל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְהוּ יִשְׂרָאֵל רְחוֹקִין מִן הָאֲרוֹן אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בְּמִדָּה (יהושע ג, ד). וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן סְמוּכִים לוֹ,

שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחוֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּבָנָיו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאִם כָּעַסְתִּי עַל בָּנַי, יִהְיוּ עוֹשִׂין פְּשָׁרָה בֵּינִי לְבֵין בָּנַי. לְכָךְ הָיוּ סְמוּכִין לוֹ. אֲבָל הַשְּׁבָטִים, מְנֻגָּד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד. דָּבָר אַחֵר, אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת, וְהַחוֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה, אַתְּ מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם יְהוּדָה רֹאשׁוֹן. תְּחִלָּה לַדְּגָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחוֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה, הֲרֵי לַחֲנָיָה. לַנְּסִיעָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה (במדבר י, יד). לַקָּרְבָּנוֹת מִנַּיִן. דִּכְתִיב: וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה (שם ז, יב). לַמִּלְחָמָה מִנַּיִן. דִּכְתִיב: מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ, וַיֹּאמֶר ה' יְהוּדָה יַעֲלֶה (שופטים א, א-ב). וְאַף כְּשֶׁיְּבֹא הַמְבַשֵּׂר, יְהוּדָה מִתְבַּשֵּׂר תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה עַל הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חֻגִּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ (נחום ב, א). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, נִתְאַוִּיתֶם לִדְגָלִים, וּמִלֵּאתִי מִשְׁאֲלוֹתֵיכֶם. וְלֶעָתִיד לָבֹא, בִּזְכוּת הַדְּגָלִים אֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וּמְדַלֵּג עַל הַקֵּץ בִּזְכוּת אָבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ הָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא, מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים, מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת (שה"ש ב, ח).

סימן טו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי פִּקֹּד אֶת בְּנֵי לֵוִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח (תהלים צב, יג). מָה הַתָּמָרָה הַזּוֹ צִלָּהּ רָחוֹק, כָּךְ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים רָחוֹק. מָה הַתָּמָרָה הַזּוֹ עוֹשָׂה תְּמָרִים וְעוֹשָׂה נוֹבְלוֹת, כָּךְ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהֶן בְּנֵי תוֹרָה וְיֵשׁ בָּהֶן עַמֵּי הָאָרֶץ. מַה תְּמָרָה הַזּוֹ יֵשׁ בָּהֶן נוֹבְלוֹת שֶׁאֵין נִכְנָסִין לָאוֹצָר, וְעוֹשָׂה תְּמָרִים וְהֵן נִכְנָסִין לָאוֹצָר, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵן בַּמִּדְבָּר, מֵהֶן נִכְנָסוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמֵהֶן לֹא נִכְנְסוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח. מָה הַתָּמָרָה הַזּוֹ אִם נִקְצְצָה אוֹ נֶעֱקְרָה אֵין עוֹלָה תַּחְתֶּיהָ אַחֶרֶת, וְכָךְ הָאֶרֶז, כְּשֶׁהוּא נִקְצָץ אוֹ נֶעֱקָר, אֵינוֹ מַחֲלִיף לְפִיכָךְ נִמְשָׁלִים הַצַּדִּיקִים לַתָּמָרָה וְלָאֶרֶז. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח. מַה הַתָּמָרָה הַזּוֹ עוֹשָׂה תְּמָרִים וְעוֹשָׂה קוֹצִים, וְכָל מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ לִגְנֹב הַתְּמָרִים, הַקּוֹצִים שֶׁבָּהּ שׁוֹלְטִים בּוֹ, כָּךְ הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים בְּנֵי תוֹרָה, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר עַצְמוֹ מֵהֶם, נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם וְלוֹקֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה. לָמָּה, שֶׁנִּשְׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל, וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף, וְאַף כָּל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח. מְדַבֵּר בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁהִפְרִישׁוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים. וְלָמָּה נִמְשְׁלוּ לְתָמָר. לוֹמַר לְךָ, מַה תָּמָר אֵין לוֹ אֶלָּא לֵב אֶחָד, כָּךְ שֵׁבֶט לֵוִי אֵין לוֹ אֶלָּא לֵב אֶחָד לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, מִי לַה' אֵלַי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שמות לב, כו). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ (תהלים צב, יד). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁלֹּא הָיוּ זָזִין מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵינַי בְּנֶאֱמְנֵי אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים הוּא יְשָׁרְתֵנִי (שם קא, ו). לְכָךְ נֶאֱמַר: שְׁתוּלִים בְּבֵית ה', שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲזָרָה חֲסֵרָה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ.

מַהוּ בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ, נִשְׂבְּעָה בְּטוּב בֵּיתֶךָ קְדוֹשׁ הֵיכָלֶךָ (תהלים סה, ה). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְהֵן לִגְיוֹנוֹתַי שֶׁאֵינָן זְזִין מִבֵּיתִי, לֵךְ וּפְקוֹד אוֹתָם. לְכָךְ נֶאֱמַר: פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי.

סימן טז

פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה וְגוֹ' (שם סח, ז). מַעֲשֶׂה בְּמַטְרוֹנָה אַחַת שֶׁשָּׁאֲלָה אֶת רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא, בְּכַמָּה יָמִים (וכו', כי תשא ה). אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא וְגוֹ'. מִי הֵם אֵלּוּ. זֶה עַמְרָם וְיוֹכֶבֶד אִשְׁתּוֹ, שֶׁבִּזְכוּתָן הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאֲסוּרִים מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים בְּטִיט וּלְבֵנִים. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. זִוֵּג יְכֶבֶד לְעַמְרָם, כְּדֵי שֶׁיַּעֲמִידוּ מִבְּנֵיהֶם גּוֹאֵל לְיִשְׂרָאֵל וּמַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וְיַעֲמְדוּ וְיִגְאָלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְהַשֵּׁבֶט הַזֶּה לָמוּד הוּא לִהְיוֹת מַעֲמִיד גּוֹאֲלִים לְיִשְׂרָאֵל, לְכָךְ סְפוֹר אוֹתָם. לְכָךְ נֶאֱמַר: פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. וּבְמָקוֹם אַחֵר כְּתִיב: אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד. בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֶגֶל. מַה כְּתִיב שָׁם: וַיֵּעָמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַה' אֵלַי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שמות ב, כו). לְכָךְ אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם אָמַר, לָמוּד הוּא הַשֵּׁבֶט הַזֶּה לִהְיוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹנֶה אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם עַד שֶׁהֵן קְטַנִּים. מִנַּיִן, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב שֶׁיֵּרֵד לְמִצְרַיִם, אוֹתָהּ שָׁעָה סָפַר יַעֲקֹב וּבָנָיו וְנִמְצְאוּ כֻּלָּם שִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ (בראשית מו, כו), וּשְׁנֵי בָנָיו שֶׁל יוֹסֵף וְיוֹסֵף, הֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אֶחָת. וְהוּא אוֹמֵר, כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים (שם פסוק כז). אָמַר רַבִּי לֵוִי אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, לָמוּד הַשֵּׁבֶט הַזֶּה לִהְיוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹנֶה אוֹתוֹ עַד שֶׁהֵן בִּמְעֵי אִמָּן. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן, הַשָּׁרָף אֵינוֹ מַסְפִּיק לָצֵאת עַד שֶׁמַּסְפִּיגִים אוֹתוֹ, כָּךְ יְכֶבֶד, הָיְתָה אִמּוֹ מְעֻבֶּרֶת מִמָּנֶּה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְהָיְתָה בִּמְעֵי אִמָּהּ וְנִמְנֵית עָלֶיהָ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, עִם שֶׁאִמָּהּ נִכְנְסָה לְפֻתַּח מִצְרַיִם, יָלְדָה אוֹתָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּשִׁבְעִים נָפֶשׁ. וְאַף בְּנֵי בָנֶיהָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹנִי, בֶּן כַּמָּה שָׁנִים אֲנִי מוֹנֶה אוֹתָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, יָכֹל אֲנִי לַעֲמֹד וּלְסַבֵּב בְּחַצְרוֹתֵיהֶם וּבְתוֹךְ בָּתֵּיהֶם וְלִסְפֹּר כָּל אֶחָד מֵהֶן, שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לִי, כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה עוֹשֶׂה אֶת שֶׁלְּךָ, וַאֲנִי עוֹשֶׂה אֶת שֶׁלִּי. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בַּר שָׁלוֹם, הָיָה מֹשֶׁה הוֹלֵךְ וְעוֹמֵד עַל פֻּתַּח אָהֳלֵיהֶם,

וְהַשְׁכִּינָה מַקְדֶּמֶת וְאוֹמֶרֶת לוֹ כָּל זִכְרֵי הַבַּיִת, חֲמִשָּׁה אוֹ עֲשָׂרָה תֵּינוֹקוֹת יֵשׁ בָּאוֹהֶל הַזֶּה. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל פִּי ה', כְּשֵׁם שֶׁהַשְׁכִּינָה אוֹמֶרֶת לוֹ.

סימן יז

פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. הָיָה הַשֵּׁבֶט הַזֶּה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִכָּל הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָחֹר אוֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל מִזְבְּחִי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לְשֵׂאת אֵפוֹד לְפָנָי וְאֶתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת כָּל אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ש"א ב, כח). כֵּיצַד, בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָמִים וּבָרַר לוֹ אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמִים יֻצָּרוּ וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם (תהלים קלט, טז). אֵיזֶה הוּא. אָמַר רַבִּי לֵוִי, זֶה יוֹם שַׁבָּת. בָּרָא שָׁנִים וְלוֹ אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה' (ויקרא כה, ב). בָּרָא שְׁבוּעִים וְלוֹ אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה (שם פסוק י), זֶה יוֹבֵל. בָּרָא אֲרָצוֹת וּבָרַר אַחַת מֵהֶן, זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ תָּמִיד (דברים יא, יב). וְכָךְ קָרָא אוֹתָהּ אַרְצִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת אַרְצִי חִלַּקּוּ (יואל ד, ב). בָּרָא רְקִיעִים וּבָרַר לוֹ אַחַת מֵהֶן, זֶה עֲרָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹלּוּ לָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ (תהלים סח, ה). בָּרָא שִׁבְעִים אֻמּוֹת וּבָרַר לוֹ אַחַת מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּךָ בָּחַר ה' לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה (דברים יד, ב), גּוֹי כָּשֵׁר. וְאַתָּה כְּשֵׁר, וּבְךָ בָּחַר ה'. וְלָמָּה בָּחַר בָּהֶן. לְפִי שֶׁאָהַב אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֹהֲבֵם נְדָבָה (הושע יד, ה). וּכְתִיב: כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וְגוֹ' (דברים ז, ח). בָּרָא שְׁבָטִים, בָּחַר לוֹ אֶחָד מֵהֶם, זֶה שֵׁבֶט לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָחֹר אוֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכַהֵן (ש"א ב, כח). לְכָךְ הוּא מְחַבְּבוֹ יוֹתֵר וְאָמַר לְמֹשֶׁה בְּכָל פַּעַם וּפַעַם, פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. כָּל זָכָר. לָמָּה אָמַר כָּל זָכָר וְאֵינוֹ מַזְכִּיר שָׁם נְקֵבָה. מִפְּנֵי שֶׁכְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלֶה מִן הַזְּכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל זָכָר. לְכָךְ אָמַר דָּוִד, הִנֵּה נַחֲלַת ה' בָּנִים, שָׂכָר פְּרִי הַבֶּטֶן (תהלים קכז, ג). הִנֵּה נַחֲלַת ה' בָּנִים, אֲלוּ הַזְּכָרִים. שָׂכָר פְּרִי הַבֶּטֶן. וְאִם בָּאוּ נְקֵבוֹת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף הֵן שָׂכָר. וְלָמָּה מְנָאָן. לְפִי שֶׁהֵן טְכָסִין שֶׁלּוֹ, וְהַמֶּלֶךְ שָׂמֵחַ בִּטְכָסִין שֶׁלּוֹ הַרְבֵּה, וְאַתָּה מוֹצֵא שֶׁכָּל שֵׁבֶט לֵוִי מְמוּעָט. וְלָמָּה הָיוּ מוּעָטִין. לְפִי שֶׁרוֹאִין פְּנֵי הַשְׁכִּינָה הַרְבֵּה, בִּשְׁבִיל כָּךְ הָיוּ מְמוּעָטִין בְּאוֹהֶל מוֹעֵד. וּבְשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגּוֹלָה, בְּקֹשׁוּ מֵהֶן וְלֹא מָצְאוּ, שֶׁהָיוּ מוּעָטִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲבִינָה בָעָם וּבַכֹּהֲנִים, וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מָצָאתִי שָׁם (עזרא ח, טו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל שֶׁהָיוּ רוֹאִין אֶת כְּבוֹדִי, הָיוּ כָּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שמות לג, כ). אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא כְּשֶׁאַחֲזִיר שְׁכִינָתִי לְצִיּוֹן, אֲנִי נִגְלֶה בִּכְבוֹדִי עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְהֵן רוֹאִין אוֹתִי וְחַיִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַיִן בָּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן (ישעיה נב, ח). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּרְאִין אוֹתוֹ בָּאֱצְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד, הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת (תהלים מח, טו). וְאוֹמֵר: וְאָמַר בַּיּוֹם

הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ, זֶה ה' קִוִּינוּ לוֹ, נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ (ישעיה כה, ט).

סימן יח

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, תִּינוֹק שֶׁנּוֹלָד לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, מַהוּ לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, תִּינוֹק שֶׁנּוֹלָד לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, וְאֵין חוֹתְכִין אֶת טִבּוּרוֹ, וְאֵין טוֹמְנִין אֶת שִׁלְיָתוֹ, וְאֵין מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֲבָל אִמּוֹ גוֹחֶנֶת עָלָיו וּמֵינִיקָתוֹ. וְהַמְטַלְטֵל אוֹתוֹ, כְּאִלּוּ מְטַלְטֵל אֶת הָאֶבֶן. סָפֵק בֶּן תִּשְׁעָה בֶּן שְׁמוֹנָה, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, וְאֵין חוֹתְכִין אֶת טִבּוּרוֹ, וְאֵין טוֹמְנִין אֶת שִׁלְיָתוֹ, וְאֵין מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֲבָל אִמּוֹ גוֹחֶנֶת עָלָיו וּמֵינִיקָתוֹ. וְהַמְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, כְּאִלּוּ מְטַלְטֵל אֶת הָאֶבֶן. סָפֵק בֶּן שִׁבְעָה סָפֵק בֶּן שְׁמוֹנָה, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת וְכוּ'. וְאִם בָּרוּר הוּא לוֹ שֶׁהוּא בֶּן שִׁבְעָה, מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֶּן חַיִּים. אֲבָל הַנּוֹלָד לַשְּׁמוֹנָה, אֵינוֹ בֶּן חַיִּים, לְכָךְ אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. שְׁאֲלוּ לְרַבִּי אַבָּהוּ, מִנַּיִן לְנוֹלָד בֶּן שִׁבְעָה שֶׁהוּא חַי. אָמַר לָהֶן בְּלָשׁוֹן יְוָנִית, זיט"א איפט"א אוט"ה ארנו"ן. וְאֵיזֶהוּ בֶּן שְׁמוֹנָה, כָּל שֶׁאֵין שְׂעָרוֹ וְצִפָּרְנָיו וּשְׁפָתָיו נִגְמָרִין. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵינוֹ חַי שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵינוֹ לֶחֳדָשָׁיו, אֶלָּא נֵפֶל. וְכַמָּה סְמָכָה דַּעְתּוֹ שֶׁל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, לְדָבָר תּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין הַבְּכוֹרוֹת נִפְדִּין אֶלָּא לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה (במדבר יח, טז).

סימן יט

פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֵאֲשֶׁר יָקְרָתְּ בְּעֵינַי נִכְבַּדְתְּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךְ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ (ישעיה מג, ד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְיַעֲקֹב, יַעֲקֹב, הַרְבֵּה אַתָּה יָקָר בְּעֵינַי. לְמָה, כְּבֵיכוֹל, קְבָעְתִּי אֵיקוֹנִין שֶׁלְּךָ בְּכִסֵּא כְּבוֹדִי, וּבְשִׁמְךָ הַמַּלְאָכִים מְקַלְּסִין אוֹתִי וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם (תהלים קו, מח). הֲוֵי, מֵאֲשֶׁר יָקָרְתָּ בְּעֵינַי דָּבָר אַחֵר, מֵאֲשֶׁר יָקָרְתָּ בְּעֵינַי נִכְבַּדְתָּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָקָרְתָּ בְּעֵינַי. כְּבֵיכוֹל, אֲנִי וּמַלְאָכַי נִצְבִּים לְפָנֶיךָ בְּשָׁעָה שֶׁיְּצָאתָ לֵילֵךְ לְפַדָּן אֲרָם וּבְשָׁעָה שֶׁבָּאתָ. בִּיצִיאָתְךָ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא יַעֲקֹב וְגוֹ', וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם, וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם וְגוֹ', וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו (בראשית כח, י-יג). אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָה, אַשְׁרֵי יְלוּד אִשָּׁה שֶׁכֵּן רָאָה הַמֶּלֶךְ וּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ עוֹמְדִין עָלָיו וּמְשַׁמְּשִׁין אוֹתוֹ. בִּשְׁעַת בִּיאָתוֹ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים (שם לב, ב), הֲרֵי הַמַּלְאָכִים. הַשְׁכִּינָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבוֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ (שם לה, ט). לְכָךְ נֶאֱמַר: מֵאֲשֶׁר יָקָרְתָּ בְּעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וְגוֹ'. דָּבָר אַחֵר, מֵאֲשֶׁר יָקָרְתָּ בְּעֵינַי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָקָר אַתָּה בְּעֵינַי, שֶׁכָּל הָאֻמּוֹת

לֹא נָתַתִּי לָהֶם מִנְיָן, וּלְךָ נָתַתִּי מִנְיָן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ גְּרָנוֹת הַרְבֵּה, וְהָיוּ כֻּלָּן טְנוּפוֹת מְלֵאוֹת זוּנִין, וְהוּא אֵינוֹ מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָן. וְהָיָה לוֹ גֹּרֶן, רָאָה אוֹתָהּ נָאָה, אָמַר לְבֶן בֵּיתוֹ, אוֹתָן הַגְּרָנוֹת שֶׁהֵן טְנוּפוֹת וּמְלֵאוֹת זוּנִין, לֹא הָיִיתִי מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם. אֲבָל הַגֹּרֶן הַזֹּאת, חִטִּין יָפוֹת הֵן, לָכֵן אֲנִי רוֹצֶה לְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָהּ לֵידַע כַּמָּה כּוֹרִין יֵשׁ בָּהּ, כַּמָּה שַׁקִּים יֵשׁ בָּהּ, כַּמָּה מִדּוֹת יֵשׁ בָּהּ. כָּךְ, הַמֶּלֶךְ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהַגֹּרֶן, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מְדֻשָּׁתִי וּבֶן גָּרְנִי (ישעיה כא, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ (ירמיה ב, ג). בֶּן בֵּיתוֹ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָעַכּוּ"ם טְנוּפוֹת הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת סִיד, קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יֵצָתוּ (ישעיה לג, יב), לְכָךְ אַל תְּדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם. אֲבָל יִשְׂרָאֵל צַדִּיקִים הֵם, חִטִּים בְּרוּרִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים (שם ס, כא). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ (שה"ש ד, ז), לְפִיכָךְ אֲנִי מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְכָךְ עָשָׂה מֹשֶׁה מָנָה אוֹתָם. כַּמָּה כּוֹרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כַּמָּה שַׁקִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּצְבָאוֹ וּפְקוּדָיו. כַּמָּה מִדּוֹת, פִּקֹּד כָּל בְּכוֹר זָכָר.

סימן כ

דָּבָר אַחֵר, פִּקֹּד כָּל בְּכוֹר זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שִׁשִּׁים הַמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר, אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי (שם ו, ח-ט). מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיוּ לוֹ פְּרִקְמָטוּטִים שֶׁל זְכוּכִית, וְהָיָה מוֹצִיאָן לַשּׁוּק וְלֹא הָיָה מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם, וְהָיָה מוֹצִיאָן וּמַכְנִיסָן שֶׁלֹּא בְּמִנְיָן שֶׁלֹּא הָיָה מַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ שֶׁל זְכוּכִית. וְהָיָה לוֹ סְחוֹרָה אַחֶרֶת שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת נָאוֹת, וְהָיָה נוֹטְלָהּ בְּמִנְיָן וּמוֹצִיאָהּ וּמַכְנִיסָהּ בְּמִנְיָן, לְפִי שֶׁהָיוּ מַרְגָּלִיּוֹת וְהָיוּ חֲבִיבוֹת עָלָיו. כָּךְ כְּבִיכוֹל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְהַעַכּוּ"ם לֹא נָתַתִּי לָהֶם מִנְיָן, לְפִי שֶׁאֵינָן חֲשׁוּבִין לְפָנַי לְכָלוּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וְתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ (ישעיה מ, יז). אֲבָל אַתֶּם בְּנֵי אָדָם הָעֲמוּסִים מִנִּי בֶטֶן, הַנְּשׂוּאִים מִנִּי רֶחֶם (שם פסוק מו), לְכָךְ אֲנִי מוֹנֶה אֶתְכֶם בְּכָל שָׁעָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: פִּקֹּד כָּל בְּכוֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה וְשָׂא אֶת מִסְפַּר שְׁמוֹתָם. פִּקֹּד כָּל בְּכוֹר זָכָר, הֲוֵי, שִׁשִּׁים הַמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים. אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. פִּקֹּד כָּל בְּכוֹר זָכָר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בִּשְׁבִיל חִבַּתְכֶם שְׁנִיתִי מִדָּתָהּ שֶׁל עוֹלָם. כֵּיצַד, כַּתַּבְתִּי בְּתוֹרָתִי, שֶׁיְּהֵא חֲמוֹר נִפְדֶּה בְּשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה, וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ, כָּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה, וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם (שמות לד, כ). וַאֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כֵן, אֶלָּא פָּדִיתִי שֶׂה בַּחֲמוֹר. שֶׁהַמִּצְרִים נִמְשְׁלוּ לַחֲמוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ). וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל (ירמיה נ, יז). וְהָרַגְתִּי בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל מִצְרִים, וְהִקְדַּשְׁתִּי בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל,

שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי כָל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי ה' (במדבר ג, יג). לְכָךְ נֶאֱמַר לוֹ: פְּקֹד כָּל זָכָר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

סימן כא

דָּבָר אַחֵר, פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. וַהֲרֵי אָנוּ מוֹצְאִים מָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיוּ עֲדָפִים עַל הַלְוִיִּם בְּשָׁעָה שֶׁמָּנָה אוֹתָם מֹשֶׁה. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּדֵי עֲשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פִּתְקִין וְכָתַב בָּהֶן לֵוִי, וְעוֹד נָטַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פִּתְקִין וְכָתַב בָּהֶן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, טְרָפָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, וְהָיָה אָבִיו שֶׁל בְּכוֹר מוֹשִׁיט יָדוֹ בַּקַּלְפִּי. אִם עָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ לֵוִי, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁפָּדָאוֹ לֵוִי, וְהָיָה פָּטוּר מֵחֲמֵשׁ סְלָעִים. וְאִם עָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ חֲמִשָּׁה סְלָעִים, הָיָה נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, אֵלּוּ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, עֲדַיִן הִיא מַחֲלֹקֶת בַּדָּבָר, שֶׁהָיָה יָכֹל לוֹמַר, אֵין כָּאן פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ לֵוִי, לְפִיכָךְ לֹא עָלְתָה בְּיָדִי אֶלָּא כָּךְ עֲשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל פִּתְקִין כְּמִנְיָן כָּל הַבְּכוֹרוֹת וְכָתַב בָּהֶן לֵוִי, וְעוֹד פִּתְקִין אֲחֵרִים כְּמִנְיָנָם וְכָתַב בָּהֶן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, טְרָפָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, וְהָיָה אָבִיו שֶׁל בְּכוֹר פּוֹשֵׁט יָדוֹ בַּקַּלְפִּי. אִם עָלָה בְּיָדוֹ מֵחֲמִשָּׁה סְלָעִים, נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים. וְהַמְמֻנֶּה אָמַר, הֲרֵי שָׁם פֶּתֶק כְּתִיב בּוֹ לֵוִי, וְלֹא הָיִיתָ רָאוּי לִפְדּוֹת מִן לֵוִי. פְּקֹד כָּל בְּכֹר זָכָר. יֵשׁ פְּקִידָה לִבְכוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. יֵשׁ פְּקִידָה לְבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פָקֹד ה' אֶת חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת (ש"א ב, כא). יֵשׁ פְּקִידָה לִשְׁמִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי (איוב י, יב). יֵשׁ פְּקִידָה לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם (ישעיה ס, יז).

סימן כב

וַיְדַבֵּר ה' אֶל תַּכְרִיתוּ אֶת שֵׁבֶט. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר (משלי כב, כב). אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי לֵוִי, אֶל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא, זֶה הַתּוּרְמוּס שֶׁנִּכְנַס עִם הַפַּרְפֶּרֶת. לֹא יֹאמַר אָדָם, יֵשׁ לְפָנַי אֲגוֹזִים וּתְמָרִים, עֲלֵיהֶם אֲנִי אוֹמֵר הַבָּרָכָה תְּחִלָּה, וְאֲנִיחַ אֶת הַתּוּרְמוּס. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא. אָמַר רַבִּי חִזְקִיָּה אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, אֶל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא. וְצָרִיךְ אָדָם כְּשֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ דָּבָר, לוֹמַר אוֹתוֹ בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, אֲפִלּוּ מִשְּׁלִישִׁי, הֲלָכָה. שֶׁשָּׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם הַלֵּבְלָר, מְקֻבָּל אֲנִי מִרַבִּי מְיָאשָׁא, שֶׁקִּבֵּל מִן הַזְּקֵנִים, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר דָּבָר מִשֵּׁם תּוֹרָה בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, אֶל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא. וְכָל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, זוֹכֶה שֶׁיִּגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדוֹ. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מֵאֶסְתֵּר, שֶׁשְּׁמָעָה הַדָּבָר מִמָּרְדְּכַי, עַל יְדֵי כֵן זָכְתָה שֶׁנִּגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדָהּ. הֱוֵי, אִם שָׁמַעְתָּ דָּבָר, הֱוֵי אוֹמֵר

בְּשֵׁם אָמְרוּ. דָּבָר אַחֵר, אֶל תִּגְזֹל דַּל כִּי דַל הוּא, מְדַבֵּר בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי. וְכִי דַּלִּים הָיוּ. רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן וְרַבּוֹתֵינוּ. אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר, לָמָּה נִקְרְאוּ דַּלִּים. שֶׁהָיוּ דַּלִּים מִנַּחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלָה, אִשֵּׁי ה' הוּא נַחֲלָתוֹ (יהושע יג, לג). לְכָךְ אַל תְּגַזְּלֵהוּ שֶׁהוּא דַּל מִן הַמַּתָּנוֹת שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ. וְהָאֶחָד אוֹמֵר, שֶׁהָיוּ דַּלִּים מִן הַמִּנְיָן. לָמָּה, שֶׁהָיָה הָאָרוֹן מְכַלֶּה אוֹתָן. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה אֶת מֹשֶׁה וְאוֹמֵר: אֶל תַּכְרִיתוּ אֶת שֵׁבֶט מִשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי.

סימן כג

אַל תַּכְרִיתוּ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹבֵר עַל כְּרִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בְּמָה הֵן מִתְרַפְּאִין וְיוֹצְאִין מִיָּדֵי כְּרִיתָתָן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת שֶׁלָּקוּ, נִפְטְרוּ מִיָּדֵי כְּרִיתָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפְלִיא ה' אֶת מַכָּתְךָ וְאֶת מַכַּת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלוֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים. וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ, הַשּׁוֹפֵט וְהַכָּהוּ לְפָנָיו וְגוֹ', אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יוֹסִיף וְגוֹ', וְנִקְלָה אֲחִיךָ לְעֵינֶיךָ (דברים כה, ב-ג). כֵּיוָן שֶׁלָּקָה, חָסָה הַתּוֹרָה עָלָיו וְאָמְרָה, וְנִקְלָה אֲחִיךָ לְעֵינֶיךָ, הֲרֵי אָחִיךָ. וְלָמָּה אַרְבָּעִים. אֶלָּא הָאָדָם הַזֶּה נוֹצַר לְאַרְבָּעִים יוֹם, וְעָבַר עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לְמֹשֶׁה לְאַרְבָּעִים יוֹם, יִלָּקֶה אַרְבָּעִים וְיֵצֵא יְדֵי עָנְשׁוֹ. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בָּאָדָם הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁנִּבְרָא, וְאָמַר לוֹ: וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל וְגוֹ' (בראשית ב, יז). וְנִתְחַיֵּב מִיתָה, וְלִקָּה הָעוֹלָם בְּאַרְבָּעִים עֲנָשִׁים. עָשָׁר לְאָדָם וְעָשָׁר לְחַוָּה וְעָשָׁר לַנָּחָשׁ וְעָשָׁר לָאֲדָמָה. וּלְפִיכָךְ כֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עַל אַחַת מִן הָעֲבֵרוֹת, לוֹקֶה אַרְבָּעִים. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁצִּוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אַזְהָרוֹת וַעֲנָשִׁין. כְּתִיב בְּשַׁבָּת, זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (שמות כ, ח), אַזְהָרָה. וְעָנְשָׁהּ, מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמַת (שם לא, יד). בָּאוּ לַמִּדְבָּר וּמָצְאוּ מְקוֹשֵׁשׁ, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה בְּאֵיזֶה מִיתָה הוּא נֶהֱרָג, אֶלָּא וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר (במדבר טו, לד). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מוֹת יוּמַת הָאִישׁ, רָגֹם אוֹתוֹ בָּאֲבָנִים (שם פסוק לה). מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם יֶחְטָא אָדָם, כָּךְ הוּא נִסְקָל, הֲרֵי הֵן מִתְכַּלִּין. עֲשֵׂה לָהֶם תַּקָּנָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִלְקוּ אַרְבָּעִים וְיֵצְאוּ יְדֵי כְּרִיתָתָן. כָּךְ כְּשֶׁמֵּתוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, רָאוּ אוֹתָם שִׁבְטוֹ שֶׁל קְהָת, הִתְחִילוּ צוֹוְחִין עַל מֹשֶׁה לוֹמַר, כָּךְ אָנוּ מֵתִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי תַּקָּנָה לְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן וְגוֹ' (ויקרא טז, ג), אַף לְמִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה תַּקָּנָה שֶׁלֹּא יָמוּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמוּתוּ וְגוֹ' (במדבר ד, יט). מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן אַל תַּכְרִיתוּ.

סימן כד

דַּבֵּר אַחַר, אֶל תַּכְרִיתוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הִנֵּה עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו וְגוֹ' (תהלים לג, יח), מְדַבֵּר הַכָּתוּב בְּשִׁיטִין הָרְבֵּה. אֶלָּא לְמָה שֶׁאָנוּ צְרִיכִין, מְדַבֵּר בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי. וּמִנַּיִן שֶׁנִּקְרָא שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי יִרְאֵי ה'. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶתְנֶם לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי (מלאכי ב, ה). לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ,

שֶׁהֵם מְיַחֲלִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל עֵת. לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב (תהלים לג, יט). בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת שֶׁנָּתַן לָהֶם, אֵלּוּ הֵן, עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ, וְעֶשֶׂר בִּגְבוּלִין, וְאַרְבָּעָה בִּירוּשָׁלַיִם. עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ, חַטָּאת, וְאָשָׁם, זִבְחֵי שְׁלָמִים וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, חַטַּאת הָעוֹף, וְאָשָׁם תְּלוּי, לֶ֫חֶם שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים, וּמוֹתַר הָעֹמֶר, וּשְׁיָרֵי מְנָחוֹת. עֶשֶׂר בִּגְבוּלִין, תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְחַלָּה, וְרֹאשִׁית הַגֵּז, וְהַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וּפֶטֶר חֲמוֹר, וְעֶגֶל הַגֵּר, וַחֲרָמִים, וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה. וְאַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, הַבְּכוֹרוֹת, וְהַבְּכוֹרִים, וּתְמוּרָה מֵאֵיל תּוֹדָה וּמֵאֵיל נָזִיר וְחָזֶה הַשְּׁלָמִים וְשׁוֹק, וְעוֹרוֹת הַקֳּדָשִׁים, הֲרֵי אֵלּוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת. הֱוֵי, וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב. אֶל תַּכְרִיתוּ אֶת שֵׁבֶט וְגוֹ'. צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁקֹּרַח עָתִיד לֵעָמֹד וְלַחֲלֹק עַל הַכְּהֻנָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ, לֹא בִּשְׁבִיל קֹרַח אַכְרִית אֶת בֵּית הַלְוִיִּם. אֶל תַּכְרִיתוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי וּתְהִלָּתִי אֶחְטָם לָךְ לְבִלְתִּי הַכְרִיתֶךָ (ישעיה מח, ט). לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְנִדְבַּק עִם הַלִּסְטִים וְנִתְפַּסּוּ, נִתְפַּס בְּנוֹ עִמָּהֶם. אָמַר הַמֶּלֶךְ, מָה אֶעֱשֶׂה. אֶהֱרֹג אֶת הַלִּסְטִים, אֶפְשָׁר, הֲרֵי בָּנַי עִמָּהֶם. בִּשְׁבִיל בָּנַי, אֲנִי מְכַפֵּר אוֹתָם עַכְשָׁו. כָּךְ הָיוּ הַלְוִיִּם נוֹשְׂאִין בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ (במדבר ז, ט). וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבִּיט בְּקֹרַח וּבַעֲדָתוֹ, שֶׁעֲתִידִין לַחֲלוֹק עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אֶעֱשֶׂה לְאֵלּוּ. לַהֲרֹג אוֹתָם בַּמִּדְבָּר, אִי אֶפְשָׁר. לָמָּה, שֶׁנִּטַּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲצִי שְׁמוֹ וְנָתַן עָלָיו יָהּ. שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל קָהָת, הַקְהָתִי. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי וְגוֹ'.

סימן כה

אַל תַּכְרִיתוּ. הֲרֵי יָפֶה אָמַר הַכָּתוּב, וְלֹא דִּבֶּר ה' לִמְחוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם (מל"ב יד, כז), אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ שֶׁיְּמוּת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. רְאֵה מָה כְּתִיב: וְאַל יֹאמַר בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוֶה אֶל ה' לֵאמֹר, הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי ה' מֵעַל עַמּוֹ (ישעיה נו, ג). וּמָה עַל בֶּן נֵכָר אָמַרְתִּי שֶׁלֹּא לְפָסְלוֹ. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, בְּנֵי. הֱוֵי, לֹא דִּבֶּר ה' לִמְחוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל. הַגִּבְעוֹנִים שֶׁהָיוּ גֵּרִים אֲרוּרִים וְלֹא הָיוּ גֵּרֵי אֱמֶת אֶלָּא מִן הַיִּרְאָה נִתְגַּיְּרוּ, וְקִבַּלְתִּי אוֹתָם. וְעַל שֶׁבִּקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַזְקִיק לָהֶם וְהָרַג מֵהֶם, הָרַגְתִּי אוֹתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהֵבֵאתִי שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים רָעָב בִּשְׁבִילָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה (ש"ב כא, א). וּמָה אִם לַגִּבְעוֹנִים שֶׁבָּאוּ אֶצְלָכֶם, לֹא פָּסַלְתִּי. לְבָנַי אֲנִי פּוֹסֵל. הֱוֵי אוֹמֵר, וְלֹא דִּבֶּר ה' לִמְחוֹת. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לַלְוִיִּם שֶׁהֵן מְשָׁרְתִים לְפָנַי. הֱוֵי, אֶל תַּכְרִיתוּ.

סימן כו

אל תַּכְרִיתוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: טוֹב ה' לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ (נחום א, ז). אֵין מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמַּרְדָה עָלָיו מְדִינָה, הוּא עוֹשֶׂה בָּהּ אַנְדְּרוֹמוּסְיָא וְהוֹרֵג הַטּוֹבִים עִם הָרָעִים. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַדּוֹר מְרֵעִים לְפָנָיו, הוּא מְמַלֵּא לַצַּדִּיקִים וּמְאַבֵּד לָרְשָׁעִים. חָטְאוּ דּוֹר אֱנוֹשׁ, אִבֵּד אוֹתָן וְהִצִּיל לַחֲנוֹךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים (בראשית ה, כב). לָמָּה, בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ. דּוֹר הַמַּבּוּל הִכְעִיסוּהוּ וְאִבְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם (שם ז, כג). וְהִצִּיל לְנֹחַ וּבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' (שם ו, ח). וְכֵן הַסְּדוֹמִים הִכְעִיסוּהוּ וְאִבְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמֹרָה וְגוֹ' (שם יט, כד). וְהִצִּיל לְלוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים וְגוֹ' (שם פסוק כט). וְכֵן הַמְצָרִים הֵבִיא חֹשֶׁךְ עֲלֵיהֶם, לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתָם (שמות י, כג). וְלָמָּה, בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ. יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בָּאוּ לַמִּדְבָּר, עָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, חוּץ מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי לַה' אֵלַי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שם לב, כו). מִי שֶׁלֹּא נָתְנוּ נֶזֶם לָעֶגֶל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ. מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה וְהָרַג לַחוֹטְאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וְגוֹ' (שם פסוק כח). וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי שֶׁנִּתְנוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשַׁת הַשֵּׁם, לְכָךְ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן אֶל תַּכְרִיתוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. וְחָזַר וְאָמַר, אַף אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִּפְקֹד וְגוֹ'. אָמַר לֵיהּ: לָמָּה. אָמַר לוֹ: כְּדֵי לְהוֹצִיאָם מִן הַגְּזֵרָה. שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס לְפָנָיו וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם (במדבר יד, כט), לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בְּנֵי לֵוִי, וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִּשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לָמָּה, שֶׁהֵן שֶׁלִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם (שם ג, יג). שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּקְרִיב עַצְמוֹ מְעַט, מַקְרִיבִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה. וְהֵן קָרְבוּ עַצְמָן, כְּשֶׁאָמַר מֹשֶׁה, מִי לַה' אֵלָי. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת (במדבר א, נ). שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּבְדַּק בַּדָּבָר וְנִמְצָא נֶאֱמָן לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַאֲמִינוֹ לְעוֹלָם. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא בִּיהוֹשֻׁעַ, נִבְדַּק בַּעֲמָלֵק וְעָשָׂה בּוֹ כַּתּוֹרָה וְכִמְצָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמָלֵק וְאֶת עַמּוֹ (שמות יז, יג). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִשֶּׁבְּטָךְ אֲנִי מַעֲמִיד שֶׁיִּפְרַע בַּעֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק (שופטים ה, יד). מַהוּ מִנִּי אֶפְרַיִם. מִנָּה אֶפְרַיִם בִּלְבַד לְשָׁרֵשׁ בֵּיצָתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין (שם), הֲנִיחַ לְשָׁאוּל בֶּן קִישׁ שֶׁהוּא בֶּן יְמִינִי, הוּא מְשָׁרְשׁוֹ. דָּבָר אַחֵר, מִנִּי אֶפְרַיִם. נִבְדַּק שָׁאוּל וְלֹא נִמְצָא נֶאֱמָן בִּפְקִדּוֹנוֹ, אֶלָּא וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל אֲגַג (ש"א טו, ט). הֶחֱזִירוּ לְאַחֲרָיו וְנִטְּלָה הַמַּלְכוּת מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ (שופטים ה, יד). וְאַף הַשֵּׁבֶט הַזֶּה, בָּדַקְתִּי

אוֹתָם וְנִמְצְאוּ שׁוֹמְרִים בִּכְבוֹדִי, וְנָתְנוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשַׁת שְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁימוּ אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ וְגוֹ', וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה (שמות לב, כז-כח), וְלֹא נָשְׂאוּ פָּנִים. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מְבָרְכָן, הָאוֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו (דברים לג, ט). וְאַף אֲנִי מְקָרְבוֹ וְעוֹשֶׂה פַּלְמַנְטְרִין שֶׁלִּי. וְאֵינִי מַאֲמִין בֵּיתִי וּקְדֻשָּׁתִי אֶלָּא לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת (במדבר א, נ). וּמַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ, אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד, לְהוֹצִיאָם מִן הַגְּזֵרָה שֶׁאֲנִי עָתִיד לְגָזֹר עַל יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא לָהֶם אֲנִי חוֹלֵק כָּבוֹד גָּדוֹל, שֶׁאַתָּה מוֹנֶה אוֹתָן לְעַצְמָן בַּדִּבּוּר פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. וּמָה אִם לַלְוִיִּם שֶׁנּוֹשְׂאִים אֶת הַמִּשְׁכָּן, כְּבַדְתִּי אוֹתָן. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּנֵי קְהָת הַנּוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁמֶרְתָּם הָאֲרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת (שם ג, לא). לְכָךְ אָמַר לָהֶם: אֶל תַּכְרִיתוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמָה אִם בְּנֵי קְהָת בִּשְׁבִיל שֶׁהָיוּ יְרֵאִין אוֹתִי, כָּךְ כִּבַּדְתִּי וְחָלַקְתִּי לָהֶם כָּבוֹד וְלִבְנֵיהֶם. מִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִמֶּנִּי, אֲנִי מְכַבְּדוֹ וְאֵינִי מַכְרִית אֶת שְׁמוֹ מִן הָעוֹלָם. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מִבְּנֵי יוֹנָדָב, עַל יְדֵי שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנִי, מַה כְּתִיב בָּהֶן, לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן רֵכָב עוֹמֵד לְפָנַי כָּל הַיָּמִים (ירמיה לה, יט). וּמָה אִם אוֹתָם שֶׁהָיוּ גֵּרִים, עַל יְדֵי שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנִי, כָּךְ עָשִׂיתִי לָהֶם. יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁעוֹשִׂין רְצוֹנִי, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יִכָּרְתוּ וְלֹא יִשָּׁמֵד שְׁמָם מִלְּפָנַי, אֶלָּא חַיִּים הֵם וְקַיָּמִין לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד).

נשא

סימן א

אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁמְּקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, כֵּיצַד הָיָה מְקַנֵּא לָהּ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, הָיָה מוֹלִיכָהּ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וּמְאַיְמִין עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּאַיְמִין עַל עֵדֵי נְפָשׁוֹת. וְאַחֲרֵי כֵן מַעֲלִין אוֹתָהּ לַשַּׁעַר הַמִּזְרָחִי לְשַׁעַר נִקָּנוֹר, שֶׁשָּׁם מְטַהֲרִין אֶת הַיּוֹלְדוֹת וְאֶת הַמְצֹרָעִין וּמַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטוֹת. כֹּהֵן הָיָה מְמַלֵּא פִּיאֲלֵי שֶׁל חֶרֶשׂ וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ חֲצִי לֹג מַיִם מִן הַכִּיּוֹר. נִכְנַס לַהֵיכָל וּפָנָה לִימִינוֹ. מָקוֹם הָיָה שָׁם אַמָּה עַל אַמָּה וְטֶבְלָה שֶׁל שַׁיִשׁ שָׁם וְטַבַּעַת קְבוּעָה וּמַגְבִּיהָהּ וְנוֹטֵל עָפָר מִתַּחְתֶּיהָ וְנוֹתֵן אֶל הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִן הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן. וְהָיָה כּוֹתֵב אֶת הַמְּגִלָּה, אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אוֹתָךְ וְאִם לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ, הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה. מִכָּאן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁפּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לִזְכוּת. וְשׁוּב כּוֹתֵב, וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וְגוֹ'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, יִתֵּן ה' אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת ה' אֶת יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבָה. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר, אֵת אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׂא בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא לְפָנֶיךָ מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה, וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ

אֶת עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֵת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ (מל״א ח, לא-לב), וְאִם לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וְגוֹ'. וְאִם הָיְתָה טְמֵאָה, לֹא הָיְתָה מַסְפֶּקֶת לִשְׁתּוֹת עַד שֶׁפָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת וְעֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת וְהִיא מִתְמַלֵּאת גִּידִים, וְהַכֹּהֵן אוֹמֵר, הוֹצִיאוּהָ הוֹצִיאוּהָ שֶׁלֹּא תְּטַמֵּא אֶת הָעֲזָרָה. וּכְשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת הָאִשָּׁה, כָּךְ הִיא בּוֹדֶקֶת אֶת הָאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאוּ הַמַּיִם. וּכְשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לַבַּעַל, כָּךְ הִיא אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִטְמְאָה. אֲבָל אִם שָׁתְתָה וְנִמְצֵאת טְהוֹרָה, אִם הָיְתָה עֲקָרָה, נִפְקֶדֶת. וְאִם הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, יוֹלֶדֶת בְּרֶוַח. כְּעוּרִים, יוֹלֶדֶת יָפִים. קְצָרִים, יוֹלֶדֶת אֲרֻכִּים. שְׁחוֹרִים, יוֹלֶדֶת לְבָנִים. נְקֵבוֹת, יוֹלֶדֶת זְכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וְגוֹ'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, כְּתֹב פָּרָשַׁת סוֹטָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא יוֹדְעָה אֵי זֶה שֵׁם הַכֹּהֵן מוֹחֶה בִּשְׁבִילָהּ, וְהֵיאַךְ הִיא מִתְפָּרְסֶמֶת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעֲנִין אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ. אִם יֵשׁ לָהּ זְכוּת, תּוֹלִין לָהּ. יֵשׁ זְכוּת תּוֹלֶה שָׁנָה, תּוֹלֶה שְׁתַּיִם, תּוֹלֶה שָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵין זְכוּת תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמָּרִים. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, נִמְצֵאתָ מַדְחֶה אֶת כָּל הַנָּשִׁים הַשּׁוֹתוֹת וּמוֹצִיא לַעַז עַל הַטְּהוֹרוֹת שֶׁשָּׁתוּ, לוֹמַר טְמֵאוֹת הָיוּ, אֶלָּא שֶׁהַזְּכוּת תּוֹלֶה לָהֶן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לְעוֹלָם הַזְּכוּת תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמְאָרְרִים. אֲבָל אִם הָיְתָה טְמֵאָה, שׁוּב אֵינָהּ יוֹלֶדֶת וְאֵינָהּ מַשְׁבַּחַת, וּמִתְנַוְּנָה וְהוֹלֶכֶת, וְלַסּוֹף מֵתָה בְּאוֹתָהּ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שֵׁשׁ הִנָּה שָׁנָא ה' וְשֶׁבַע תּוֹעֲבַת נַפְשׁוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, שִׁבְעָה דְבָרִים, בַּסּוֹטָה הֵן אֲמוּרוֹת. עֵינַיִם רָמוֹת, שֶׁהָאִשָּׁה הַסּוֹטָה תּוֹלֶה עֵינֶיהָ לְאִישׁ אַחֵר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, יַעַן כִּי גָּבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטֵיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינַיִם (ישעיה ג, טז). לְשׁוֹן שֶׁקֶר, שֶׁהִיא מְנָאֶפֶת עִם אִישׁ אַחֵר וּמִתְעַבֶּרֶת מִמֶּנּוּ, וּמְשַׂקֶּרֶת לְבַעֲלָהּ וְאוֹמֶרֶת, מִמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת. וְיָדַיִם שׁוֹפְכוֹת דָּם נָקִי, שֶׁהַנּוֹאֵף נִכְנָס עַל מְנָת שֶׁאִם יִתְפְּשׂ, יַהֲרֹג אוֹ יֵהָרֵג. לֵב חוֹרֵשׁ מַחְשָׁבוֹת אָוֶן, שֶׁהַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת אֵין מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם בְּכָל שָׁעָה אֶלָּא אָוֶן. אֵימָתַי הֵם חוֹטְאִין וְאוֹמְרִים זֶה לָזֶה, בְּאֵיזֶה יוֹם בְּאֵיזֶה שָׁעָה בְּאֵיזֶה מָקוֹם. רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה, בְּוַדַּאי שֶׁמְּמַהֲרִין לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֵטְא. יָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שֶׁקֶר, שֶׁאִם יִתְפְּשׂוּ, הֵם מְכַזְּבִים וּמְשַׁקְּרִין וְנִשְׁבָּעִין וְאוֹמְרִים: מְשִׁיחִין הָיִינוּ זֶה עִם זֶה בִּדְבָרִים אֲחֵרִים. וּמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל אַחִים וְרֵעִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי (תהלים קכב, ח). וְהַנּוֹאֵף אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, הַבַּעַל שׂוֹמֵעַ וְשׂוֹנְאוֹ, וְאַף הַנּוֹאֵף אֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹתוֹ. הֲוֵי, מְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים. הֲרֵי שִׁבְעָה דְּבָרִים קָשִׁים שֶׁהַסּוֹטָה עוֹשָׂה.

סימן ב

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּשֵׁם רַבִּי הוּנָא אָבִיו שֶׁל רַבִּי אָחָא, הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת עוֹבְרִים עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. אָמַר לוֹ: עַל תִּשְׁעָה אָנוּ מוּדִים. כֵּיצַד, עַל אָנֹכִי, שֶׁכָּל הַנּוֹאֵף אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, כּוֹפֵר

בְּהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּחֲשׁוּ בַּה' וַיֹּאמְרוּ לֹא הוּא (ירמיה ה, יב). לֹא הוּא, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, כִּי אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא (דברים ה, ט). וּשְׁתֵּי פְּעָמִים אָמוּר בַּסּוֹטָה, וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ. וְלָמָּה שֵׁנִי פְּעָמִים. לְפִי שֶׁהוּא מְקַנֵּא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּלְבַעֲלָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי מִנְחַת קְנָאוֹת הִיא, שֶׁהֵן שְׁתֵּי קְנָאוֹת. לֹא תִּשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא, שֶׁהוּא נוֹאֵף, וְנִשְׁבַּע עַל שָׁוְא שֶׁלֹּא עָשָׂה. כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ, שֶׁהִמְנָאֶפֶת מִתְעַבֶּרֶת מִמֶּנּוּ, וְאוֹמֶרֶת לְבַעֲלָהּ, מִמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת. וְהָעֻבָּר גָּדוֹל וְעוֹמֵד וּמְכַבֵּד לִפְנֵי בַּעֲלָהּ, סָבוּר שֶׁהוּא אָבִיו, וְאֵינוֹ אָבִיו. וְעוֹבֵר בַּשּׁוּק וּמַכֶּה אֶת הַנּוֹאֵף שֶׁנִּתְעַבֵּר מִמֶּנּוּ, סָבוּר שֶׁאֵינוֹ אָבִיו, וְהוּא אָבִיו. לֹא תִּרְצַח, שֶׁהַנּוֹאֵף נִכְנָס עַל מִטַּת שֶׁאִם יִתְפֹּשׂ, יַהֲרֹג אוֹ יֵהָרֵג. לֹא תִּנְאָף, וַדַּאי שֶׁהוּא נוֹאֵף. לֹא תִּגְנֹב, שֶׁהוּא גּוֹנֵב מִקּוֹר חֲבֵרוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם (משלי ט, יז). לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ, שֶׁמַּעִידָה עֵדוּת שֶׁקֶר לְבַעֲלָהּ, וְאוֹמֶרֶת שֶׁמִּמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת. לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ, לֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ שָׁדֲהוּ עַבְדּוֹ, הַפָּסוּק כֻּלּוֹ שֶׁהַנּוֹאֵף חוֹמֵד אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, חוֹמֵד כָּל אֲשֶׁר לוֹ. כֵּיצַד, כְּשֶׁבַּעֲלָהּ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, וּבַעְלָהּ זֶה סָבוּר שֶׁאוֹתוֹ הַבֵּן שֶׁלּוֹ, עוֹמֵד הַבַּעַל וְכוֹתֵב לוֹ דִּיְיתִיקֵי מִכָּל נְכָסָיו וּמוֹרִישׁוֹ וְנוֹחֲלוֹ כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ בְּנוֹ, נִמְצָא הַנּוֹאֵף חוֹמֵד כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ לַחֲבֵרוֹ. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי חֲנִינָא, הֲרֵי אָמְרְנוּ תִּשְׁעָה. אֶלָּא זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, כֵּיצַד הוּא עוֹבֵר עָלָיו. אָמַר לָהֶם אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, פְּעָמִים שֶׁבַּעַל הַסּוֹטָה כֹּהֵן, וְאִשְׁתּוֹ כֹּהֶנֶת, וְיִשְׂרְאֵל נוֹאֵף וּבָא עָלֶיהָ וְהִיא יוֹלְדָה מִמֶּנּוּ. סְבוּרִים בּוֹ שֶׁהוּא בֶּן כֹּהֵן, וְעוֹמֵד אוֹתוֹ הַתִּינוֹק וּמְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְעוֹרֵךְ עֵצִים וּמַעֲלֶה עוֹלוֹת בְּשַׁבָּת, וְנִמְצָא מְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, הֲרֵי שֶׁהַסּוֹטָה עוֹבֶרֶת עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עִם הַנּוֹאֵף. עָלֶיהָ אָמַר שְׁלֹמֹה, וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים (קהלת ז, כו). מַהוּ מְצוֹדִים וַחֲרָמִים, צָדָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְצָדָה בָּעוֹלָם הַבָּא. הַחֵרֶם הַזֶּה צָד בַּמַּיִם וְאֵינוֹ צָד בַּיַּבָּשָׁה. אֲבָל הָאִשָּׁה צָדָה בַּמַּיִם וְצָדָה בַּיַּבָּשָׁה. וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת. דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לֹא קוֹלָנִיּוֹת, וְלֹא הוֹלְכוֹת רֻגֶל רָמָה, וְלֹא פְּרוּצוֹת בִּשְׂחוֹק. וְאִם הָיְתָה פְּרוּצָה בְּאַחַת מֵהֶן, מַתְרֶה בָּהּ עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים וְאוֹמֵר לָהּ, מַה לְּךָ לִשְׂחֹק עִם פְּלוֹנִי, מַה לְּךָ לְדַבֵּר עִמּוֹ. אִם דִּבְּרָה, עַד עַכְשָׁו מֻתֶּרֶת לְבֵיתָהּ וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. נִכְנְסָה עִמּוֹ בַּסֵּתֶר וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה, אֲסוּרָה לְבֵיתָהּ וְלֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה.

סימן ג

וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעוֹרִים. וְלָמָּה מְבִיאָה קֶמַח שְׂעוֹרִים. לְפִי שֶׁנֶּהֱגָה עִמּוֹ מִנְהַג בְּהֵמָה, לְפִיכָךְ הֵבִיא קָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה. לֹא יִצֹק עָלֶיהָ שֶׁמֶן. לָמָּה לֹא יִצֹק עָלֶיהָ שֶׁמֶן. שֶׁהַשֶּׁמֶן אוֹר וְקָרוּי יִצְהָר, וְזוֹ אֲהֵבָה אֶת הָאֲפֵלָה, לְפִיכָךְ לֹא תְּהֵא אוֹר בְּמִנְחָתָהּ. לָמָּה לֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה. שֶׁהַלְּבוֹנָה זֵכֶר לְאֻמָּהוֹת הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלַךְ לִי אֶל

הַר הַמֹּר וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה (שה"ש ד, ו), וְזוֹ פֶּרְשָׁה מִדְּרְכֵיהֶן. לְפִיכָךְ תְּהֵא מְנָחָתָהּ מַזְכֶּרֶת עָוֹן, וְלֹא מַזְכֶּרֶת זְכוּת.

סימן ד

וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי חֶרֶשׂ וּמִן הֶעָפָר. לָמָּה לוֹקֵחַ מַיִם וְעָפָר וּבוֹדְקָהּ. מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלָּתָהּ מִן הַמַּיִם וּמִן הֶעָפָר. וְאָדָם נִבְרָא מִן הֶעָפָר, וְהִיא נִבְרֵאת מִן הַמַּיִם, לְפִיכָךְ תִּבָּדֵק בַּמַּיִם וּבֶעָפָר, אִם טְהוֹרָה הִיא כִּבְרִיָּתָהּ אִם לָאו. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִבְדָּקֶת בַּמַּיִם וּבֶעָפָר. לְפִי שֶׁהֵן עֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (דברים ל, יט). דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִבְדֶּקֶת בַּמַּיִם וּבֶעָפָר. לְפִי שֶׁאָדָם זוֹרֵעַ כַּמָּה זְרָעִים בֶּעָפָר וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה הֵם עַד שֶׁהַמַּיִם יוֹרְדִים עֲלֵיהֶם וּמוֹדִיעִים אִם הֵם שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה אוֹ מַה שֶּׁזָּרְעוּ אֲחֵרִים. וְעַיִן נוֹאֶפֶת שְׁמָרָה נֶשֶׁף לֵאמֹר לֹא תְּשׁוּרֵנִי עַיִן (איוב כד, טו). הַנּוֹאֵף אוֹמֵר, אֵין בְּרִיָּה יוֹדַעַ בִּי. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָעוֹלָם, וְאוֹמֵר: אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאוּם ה' הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאוּם ה' (ירמיה כג, כד). כְּךְ דֶּרֶךְ שֶׁל עֹבְרֵי עֲבֵרוֹת, מְשַׁמְּרִים שְׁעַת אֲפֵלָה, שְׁעַת נֶשֶׁף, שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן בְּרִיָּה. וְכָךְ נֶאֱמַר, וְעַיִן נוֹאֵף שְׁמָרָה נֶשֶׁף (איוב כד, טו). וְכֵן הַגַּנָּבִים מְשַׁמְּרִים שְׁעַת הַחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָתַר בַּחֹשֶׁךְ בָּתִּים (שם פסוק טז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵה' לַסְתִּיר עֵצָה וְהָיָה בְּמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וְגוֹ' (ישעיה כט, טו). קָשֶׁה הַנּוֹאֵף וְהַגַּנָּב, שֶׁמְּסַלְּקִין אֶת הַשְּׁכִינָה, כִּבְיָכוֹל. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְאֶת הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד). וּבְמָקוֹם שֶׁהֵן בָּאִין לִנְאֹף וְלִגְנֹב, כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו, ג). וְהַנּוֹאֵף אוֹמֵר, סַלֵּק אֶת עַצְמְךָ וְתֵן לִי מָקוֹם לְשָׁעָה. הַדָּבָר קָשֶׁה עַד מְאֹד כְּבִיכוֹל, הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְנוֹתֵן לוֹ מָקוֹם לְשָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְגוֹ' (איוב יא, יא). וְאוֹמֵר: וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים (שם כד, טו). הֲוֵי, וְעַיִן נוֹאֵף שְׁמָרָה נֶשֶׁף לֵאמֹר לֹא תְּשׁוּרֵנִי עַיִן (שם). וּמֵה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים, יוֹשֵׁב סֵתֶר, יָשִׂים פָּנִים שֶׁל נוֹאֵף בְּאוֹתוֹ הָעֲבֵר. שֶׁהֲרֵי הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת מְבַקְּשִׁין שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, אֶלָּא שֶׁיַּעֲשׂוּ תַּאֲוָתָן בִּלְבַד, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפָרְסְמוֹ בָּעוֹלָם. הֲוֵי, וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַבְּרִיּוֹת וְיֹאמְרוּ, בְּוַדַּאי שֶׁפָּנִים שֶׁל זֶה, הֵן פְּנֵי הַנּוֹאֵף, שֶׁצָּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צוֹרֶת הָעֲבֵר כִּדְמוּת הַנּוֹאֵף. הֲוֵי, וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים. לְפִיכָךְ נִקְרָא זִמָּה, שֶׁהֵן כּוֹפְרִים שְׁנֵיהֶם וְאוֹמְרִין, אֵין אָנוּ יוֹדְעִין זֶה מָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, גָּדוֹל כֹּחַ הַנּוֹאֵף, שֶׁהוּא מַכְשִׁיל כֹּחַ הַשְּׁכִינָה. כֵּיצַד, הָעֲבֵר שֶׁהוּא מִתְעַבֵּר מִן הָאִישׁ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר צוּרָתוֹ לְאַרְבָּעִים יוֹם. שֶׁכֵּן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, לְאַרְבָּעִים יוֹם, צוּרַת הָעֲבֵר נִכָּר. לְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם, הַנּוֹאֵף בָּא עָלֶיהָ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וְתוֹהֶה וְאוֹמֵר: שֶׁל מִי אֶצֹּר, שֶׁל צוּרַת הַבַּעַל אוֹ

שֶׁל צוּרַת הַנּוֹאֵף. כְּבָיְכוֹל, צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי (דברים לב, יח). יו"ד זְעִירָא, תֶּשֵׁשׁ יְדֵי הַצַּיָּר. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְצַיָּר שֶׁהָיָה צָר אִקּוֹנִין שֶׁל מֶלֶךְ, בָּא לִגְמֹר הַפַּרְצוּף, אָמְרוּ לוֹ: מֵת הַמֶּלֶךְ וְעָמַד מֶלֶךְ אַחֵר. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַצַּיָּר כֵּן, נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו. הִתְחִיל אָמַר, מָה אֶעֱשֶׂה בְּאֵלּוּ הַסִּימָנִין. אִם אֶצֹר אוֹתָן בְּצוּרַת הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן אוֹ בְּצוּרַת הַשֵּׁנִי. הִתְחִיל תָּמֵהַּ. כֵּן הָאִישׁ מְשַׁמֵּשׁ עִם אִשְׁתּוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר צוּרַת הָעֻבָּר בְּדָמוּת אָבִיו. חָזַר הַנּוֹאֵף וּבָא עָלֶיהָ, חָזַר וְנִתְעָרְבוּ הַסִּימָנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלָה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ (הושע ד, ב). מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כְּבָיְכוֹל חָזַר וְהָפַךְ אֶת הַצּוּרָה שֶׁצָּר בְּתְחִלָּה בִּדְמוּת הַבַּעַל, לִדְמוּת הַנּוֹאֵף. הֱוֵי, וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים.

סימן ה

אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין הַמְּנָאָפִים נוֹאָפִים עַד שֶׁתִּכָּנֵס בָּהֶם רוּחַ שְׁטוּת. שֶׁכֵּן כְּתִיב: כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי לְמַדְנוּ לְאִישָׁה. לָאִישׁ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: נוֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב (משלי ו, לב). דָּבָר אַחֵר, אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִם יִסְתֹּר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים (ירמיה כג, כד). הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר, בְּכָל מָקוֹם עֵינֵי ה' מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ צוֹפוֹת רָעִים וְטוֹבִים (משלי טו, ג). וְכֵן, עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים (זכריה ד, י). וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר: וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ. לֹא אֶרְאֶנּוּ וַאֲפִלְּסֵם מַעֲשָׂיו לַבְּרִיּוֹת הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד). אֲנִי מְמַלֵּא אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי (ישעיה סו, א). דָּבָר אַחֵר, אִם יִסְתֹּר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים. מָשָׁל לְאַרְכִיטֶקְטוֹן שֶׁהָיָה קַאטְרִיקוּס עַל מְדִינָה, הִתְחִילוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מַטְמִינִין כַּסְפָּם וּזְהָבָם לְתוֹךְ אוֹתָם הַמַּטְמוֹנִים שֶׁהָיוּ בָּהּ. אָמַר לָהֶם הָאַרְכִיטֶקְטוֹן, אֲנִי בָּנִיתִי הַמְּדִינָה וַאֲנִי עָשִׂיתִי אֶת הַמַּטְמוֹנִים, שֶׁמָּא מִמֶּנִּי אַתֶּם מַטְמִינִים. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמְּנָאָפִים, מִמֶּנִּי אַתֶּם מִסְתִּירִים עַצְמְכֶם, אִם יִסְתֹּר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים. אֲנִי בָּרָאתִי אֶתְכֶם וְעָשִׂיתִי אֶתְכֶם מְחִילִים מְחִילִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחוֹלְלֶךָ (דברים לב, יח). מַהוּ אֵל מְחוֹלְלֶךָ לְאֵל שֶׁעָשָׂה אוֹתְךָ מְחִילִים מְחִילִים, אֵין אַתֶּם יְכוֹלִין לְהַטְמִין עַצְמְכֶם. לָמָּה, אֲנִי ה' חוֹקֵר לֵב בּוֹחֵן כְּלָיוֹת לָתֵת לָאִישׁ כִּדְרָכָיו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו (ירמיה יז, י). וַאֲנִי הוּא שֶׁמְּקָרֵב אוֹתָם לַמִּשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי גֵּר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר ה' צְבָאוֹת (מלאכי ג, ה). לְכָךְ אַל תִּהְיוּ טוֹעִים אַחַר יֵצֶר הָרַע, וְשֶׁלֹּא תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אֶחָד מִכֶּם, בְּמַה שֶׁכָּתוּב בָּעִנְיָן אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ. דָּבָר אַחֵר, אִישׁ אִישׁ, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמּוֹעֶלֶת וְכוֹפֶרֶת בִּשְׁנַיִם, בְּאִישׁ מִלְחָמָה שֶׁלְּמַעֲלָן, וּבְאִישָׁהּ שֶׁלְּמַטָּן. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּאִישֵׁךְ אַתְּ מְשֻׁקֶּרֶת. שֶׁמָּא בִּי אֶת יְכוֹלָה לְשַׁקֵּר. מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאִישׁ שֶׁהוּא חָבוּשׁ בְּתוֹךְ שְׁנֵי בָּתִּים

זֶה לִפְנִים מִזֶּה, וְהָיוּ שָׁם שְׁנֵי שׁוֹמְרִים אֶחָד בַּפְּנִים וְאֶחָד בַּחוּץ. פָּתַח אֶת הַפְּנִימִי וְיָצָא, וְלֹא הִרְגִּישׁ בּוֹ הַשּׁוֹמֵר. בָּא לָצֵאת מִן הַחִיצוֹן, הִרְגִּישׁ בּוֹ הַשּׁוֹמֵר שֶׁבַּחִיצוֹן. תְּפָשׂוֹ וְאָמַר לֵיהּ: בְּאוֹתוֹ שֶׁבִּפְנִים שָׂחַקְתָּ, אֲבָל בִּי אֵין אַתָּה יָכוֹל לִשְׂחֹק. וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת, בְּאִישֵׁךְ אֶת מְשַׂחֶקֶת, אֲבָל בִּי אֵין אֶת יְכוֹלָה לְשָׂחֹק. וַאֲנִי יוֹשֵׁב וּמְשַׂחֵק עַל בְּרִיּוֹתַי, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק, ה' יִלְעַג לָמוֹ (תהלים ב, ד).

סימן ו

וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע. פֵּרֵט לְקָטָן וּלְמִי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ. שִׁכְבַת זֶרַע, שֶׁשִּׁכִּיבָתָהּ פּוֹסֶלֶת, וְאֵין שִׁכִּיבָה אַחֶרֶת פּוֹסֶלֶת. מַעֲשֶׂה בִּשְׁתֵּי אֲחָיוֹת שֶׁהָיוּ דּוֹמוֹת זוֹ לְזוֹ. וְהָיְתָה אַחַת נְשׂוּאָה בְּעִיר אַחַת, וְאַחַת נְשׂוּאָה בְּעִיר אַחֶרֶת. בִּקֵּשׁ בַּעֲלָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן לְקַנְאוֹת לָהּ וּלְהַשְׁקוֹתָהּ מַיִם הַמָּרִים בִּירוּשָׁלַיִם. הָלְכָה לְאוֹתָהּ הָעִיר שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתָהּ נְשׂוּאָה שָׁם. אָמְרָה לָהּ אֲחוֹתָהּ, מָה רָאִית לָבֹא לְכָאן. אָמְרָה לָהּ, בַּעֲלִי מְבַקֵּשׁ לְהַשְׁקוֹת אוֹתִי מַיִם הַמָּרִים. אָמְרָה לָהּ אֲחוֹתָהּ, אֲנִי הוֹלֶכֶת תַּחְתֶּיךָ וְשׁוֹתָה. אָמְרָה לָהּ לְכִי. לָבְשָׁה בִּגְדֵי אֲחוֹתָהּ וְהָלְכָה תַּחְתֶּיהָ וְשָׁתְתָה מֵי הַמָּרִים וְנִמְצֵאת טְהוֹרָה, וְחָזְרָה לְבֵית אֲחוֹתָהּ. יָצְאת שְׂמֵחָה לִקְרַאתָהּ, חִבְּקָה אוֹתָהּ וְנָשְׁקָה לָהּ בְּפִיהָ. כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁקוּ זוֹ לְזוֹ, הֵרִיחָה בַּמַּיִם הַמָּרִים, וּמֵיָּד מֵתָה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלֹא אֶת הָרוּחַ, וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת, וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה, וְלֹא יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת בְּעָלָיו (קהלת ח, ח).

סימן ז

וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ, פֵּרֵט לְסוּמָא. דָּבָר אַחֵר, וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ, שֶׁלֹּא יְהֵא בַּעֲלָהּ רוֹאֶה וּמֵעֲמֵעַם. וְנִסְתְּרָה, עַדַיִן לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁעוּר לִסְתִירָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כְּדֵי חֲזִירַת הַדֶּקֶל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כְּדֵי מְזִינַת הַכּוֹס. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּדֵי לֶאֱכֹל שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זֶה אַחַר זֶה. רַבִּי חַנִּין אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן אֲצְבָּעָהּ לְתוֹךְ פִּיהָ. פְּלִימוֹ אוֹמֵר, כְּדֵי לִפְשׁט יָד עַל הַסֶּל לִטֹּל כִּכָּר. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לֶחֶם (משלי ו, כו). וְעַד אֵין בָּהּ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו, יֵשׁ לָהּ לְאַחַר זְמַן. כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד (בראשית יא, לא). אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו, יֵשׁ לָהּ לְאַחַר זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה, וַתַּהַר וַתֵּלֶד כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר (אסתר ב, י). לֹא הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת עַמָּהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּידָה עַכְשָׁו, הִגִּידָה לְאַחַר זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָרְדְּכַי בָּא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי הִגִּידָה אֶסְתֵּר מַה הוּא לָהּ (שם ח, א). וְאַף כָּאן, וְעַד אֵין בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו, יֵשׁ לָהּ לְאַחַר זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים (מלאכי ג, ה). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בִּזְמַן שֶׁהָאִשָּׁה מִתְיַחֶדֶת

עִם בַּעֲלָהּ, וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ וְלִבָּהּ לְאִישׁ אַחֵר שֶׁרָאֲתָה בַּדֶּרֶךְ, אֵין לְךָ נְאוּף גָּדוֹל מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת, תַּחַת אִשָּׁה תִּקַּח אֶת זָרִים (יחזקאל טז, לב). וְכִי יֵשׁ אִשָּׁה מְנָאֶפֶת תַּחַת אִשָּׁה. אֶלָּא זוֹ הִיא שֶׁפִּגְעָה בְּאִישׁ אַחֵר וְנָתְנָה עֵינֶיהָ בּוֹ, וְהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת עִם בַּעֲלָהּ וְלִבָּהּ עָלָיו. מַעֲשֶׂה בְּמֶלֶךְ הָעַרְבִים שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי כּוּשִׁי וְאִשְׁתִּי כּוּשִׁית וְיָלְדָה לִי בֵּן לָבָן, הוֹרָגָהּ אֲנִי, שֶׁזִּנְתָה תַּחְתַּי. אָמַר לוֹ: צוּרוֹת בֵּיתְךָ שְׁחוֹרוֹת אוֹ לְבָנוֹת. אָמַר לוֹ: לְבָנוֹת. אָמַר לוֹ: כְּשֶׁהָיִית עוֹסֵק עִמָּהּ, עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּצוּרוֹת לְבָנוֹת וְיָלְדָה כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. וְאִם תְּמַהּ אַתָּה בַּדָּבָר, לְמַד מִן צֹאנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁמִּן הַמַּקְלוֹת הָיוּ מִתְיַחֲמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְחֻמּוּ הַצֹּאן אֶל הַמַּקְלוֹת (בראשית ל, לט). וְהוֹדָה מֶלֶךְ הָעַרְבִים וְשִׁבַּח לְרַבִּי עֲקִיבָא. הֲוֵי, כָּל אִשָּׁה שֶׁמִּתְיַחֶדֶת עִם בַּעֲלָהּ בְּקְדֻשָּׁה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד מִמֶּנָּה בָּנִים צַדִּיקִים. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּחַנָּה שֶׁנִּתְיַחֲדָה עִם בַּעֲלָהּ בְּקְדֻשָּׁה, וְלֹא קִפַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתַּן שְׂכָרָהּ, וְנָתַן לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּן צַדִּיק כְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל (ירמיה טו, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ (תהלים צט, ו). וְכֵן חַנָּה אוֹמֶרֶת, אֶל הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי (ש״א א, כז). לָמָּה, שֶׁנִּזְרַע בְּקְדֻשָּׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה תִּעַבְתִּי כָּל הַנִּכְרִים עַל שֶׁהֵם מְזֻרַע טֻמְאָה, וּבְחַרְתִּי בָּכֶם לְפִי שֶׁאַתֶּם זֶרַע אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק כֻּלּוֹ זֶרַע אֱמֶת (ירמיה ב, כא). וּכְתִיב וּבְךָ בָּחַר ה' לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה (דברים יד, ב). וְאַף לֶעָתִיד לָבֹא אֵינִי בּוֹחֵר אֶלָּא בָּכֶם, שֶׁאַתֶּם זֶרַע קְדֻשָּׁה בְּרוּכֵי ה', שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגְעוּ לָרִיק וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה, כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי ה' הֵמָּה (ישעיה סה, כג).

סימן ח

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כֹּהֵן בַּעַל מוּם מַהוּ שֶׁיִּשָּׂא אֶת כַּפָּיו. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בְּיָדָיו מוּמִין, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. וְרַבִּי הָיָה שׁוֹנֶה, כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּכֻלּוֹ, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס אוֹ קוּצָה אוֹ פּוּאָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. לָמָּה, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּסְתַּכְּלִין בּוֹ. רַבִּי הוֹשַׁעְיָה הַגָּדוֹל שׁוֹנֶה, אִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ, מֻתָּר לוֹ לִישָּׂא אֶת כַּפָּיו, כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ בַּדְּרוֹם עוֹרוֹת צְבוּעוֹת אַרְגָּמָן וּמִבִּין יְדֵיהֶן צְבוּעוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִתְּחִלָּה אֲנִי הָיִיתִי מְבָרֵךְ בְּרִיּוֹתַי. מִכָּאן וְאֵילָךְ הֲרֵי הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת לָכֶם וְתִהְיוּ מְבָרְכִין אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיַּזְהִיר לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, שֶׁיִּהוּ מְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ. כֹּה תְבָרְכוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ (דברים כו, טו). אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לַכֹּהֲנִים אַתָּה אוֹמֵר שֶׁיְּבָרְכוּ אוֹתָנוּ. אֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לִבְרָכָתְךָ וְלִהְיוֹתֵנוּ מִתְבָּרְכִין מִפִּיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר:

הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְתִּי לַכֹּהֲנִים שֶׁיְּהוּ מְבָרְכִין אֶתְכֶם, אֲנִי עוֹמֵד עִמָּהֶם וּמְבָרֵךְ אֶתְכֶם. לְפִיכָךְ הַכֹּהֲנִים פּוֹרְשִׂין אֶת כַּפֵּיהֶם, לוֹמַר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד אַחֲרֵינוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים (שה״ש ב, ט), מַה בֵּין אֶצְבָּעוֹת שֶׁל כֹּהֲנִים. מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים, בְּשָׁעָה שֶׁפּוֹשְׁטִין כַּפֵּיהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

סימן ט

כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּם אֲחוּזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ (שם ג, ז-ח). מָה רָאָה שְׁלֹמֹה לַעֲסֹק בְּמִטָּה שֶׁהוּא אוֹמֵר הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה. אֶלָּא אֵינוֹ עוֹסֵק אֶלָּא בְּמֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ. הִנֵּה מִטָּתוֹ, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְלָמָּה נִמְשַׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמִטָּה. מָה הַמִּטָּה אֵינָהּ אֶלָּא לִפְרִיָּה וּרְבִיָּה, כָּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כָּל מַה שֶּׁהָיָה בְּתוֹכָהּ, הָיוּ פָּרִין וְרְבִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּאֲרִיכוּ הַבַּדִּים (מל״א ח, ח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהַזָּהָב זְהַב פָּרָוִים (דה״ב ג, ו), שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּבֶן אֶת בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן (מל״א ז, ב). לָמָּה נִמְשְׁלָה לְיַעַר. לוֹמַר לְךָ, מַה יַּעַר פֵּרָה וְרָבָה, כָּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כָּל מַה שֶּׁהָיָה בּוֹ, פֵּרָה וְרָבָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה. שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים (שה״ש ג, ז). מַהוּ שִׁשִּׁים, אֵלּוּ שִׁשִּׁים אוֹתִיּוֹת שֶׁבִּבְרַכַּת כֹּהֲנִים. כֻּלָּם אֲחוּזֵי חֶרֶב (שם פסוק ח), שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְכָּר בּוֹ, יְבָרֶכְךָ ה', יָאֵר ה', יִשָּׂא ה'. אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ (שם). מָה רָאָה יָרֵךְ לִהְיוֹתָהּ נִזְכֶּרֶת כָּאן. אֶלָּא אֲפִלּוּ רוֹאֶה אָדָם בַּחֲלוֹמוֹ הַחֶרֶב שְׁלוּפָה וּנְתוּנָה בְּצַוָּארוֹ וְקוֹטֵעַ אֶת יְרֵכוֹ, מַשְׁכִּים וְהוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת מִפַּחַד שֶׁרָאָה בַּלֵּילוֹת בַּחֲלוֹמוֹ וְרוֹאֶה הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם, הַחֲלוֹם רַע מִתְבַּטֵּל מִמֶּנּוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת. לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַזְהֵר לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שֶׁיְּהוּ מְבָרְכִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כֹּה תְבָרְכוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְשֶׁעָבַר הָיִיתִי זָקוּק לְבָרֵךְ אֶת בְּרִיּוֹתַי. בֵּרַכְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וּלְאִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים (בראשית א, כח). בֵּרַכְתִּי לְנֹחַ וּלְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו (שם ט, א). בֵּרַכְתִּי לְאַבְרָהָם, דִּכְתִיב: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (שם כד, א). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, מִכָּאן וָאֵילָךְ הֲרֵי הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וֶהְיֵה בְּרָכָה (שם יב, ב). וְאַבְרָהָם הוֹלִיד שְׁנַיִם, יִשְׁמָעֵאל וְיִצְחָק, וְלֹא בֵּרָכָן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וּנְתָנוֹ לְאָרִיס, וְהָיָה בְּתוֹךְ אוֹתוֹ פַּרְדֵּס אִילָן אֶחָד שֶׁל סַם חַיִּים כוּ'. וְיִצְחָק בֵּרַךְ אֶת יַעֲקֹב. וְיַעֲקֹב בֵּרַךְ לִשְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְגוֹ' (בראשית מט, כח). מִכָּאן וָאֵילָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵי הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת לָכֶם, הַכֹּהֲנִים יִהְיוּ מְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל.

סימן י

דָּבָר אַחֵר, כֹּה תְּבָרְכוּ יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. יְבָרֶכְךָ, בְּעֹשֶׁר. וְיִשְׁמְרֶךָ, שֶׁתְּהֵא עוֹשֶׂה מִצְוֹת. יָאֵר ה' פָּנָיו, וְיַעֲמִיד מִמְּךָ בָּנִים בְּנֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג). דָּבָר אַחֵר, יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, יַעֲמִיד מִמְּךָ כֹּהֲנִים שֶׁמְּאִירִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תְאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם (מלאכי א, י). וּכְתִיב: וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה (ויקרא ו, ה). וִיחֻנֶּךָּ. שָׁנָה רַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל, יְחָנֶּה ה' אֶצְלְךָ. דָּבָר אַחֵר, וִיחֻנֶּךָּ, יַעֲמִיד מִמְּךָ נְבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂפַכְתִּי עַל בֵּית דָּוִד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים (זכריה יב, י). דָּבָר אַחֵר, וִיחֻנֶּךָּ, יִתֵּן חִנּוֹ עָלֶיךָ בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, וַתִּשָּׂא חֵן וָחֶסֶד (אסתר ב, יז). יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים (דברים י, יז). הָא כֵּיצַד. עֲשָׂה תְּשׁוּבָה עַד שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין, יִשָּׂא ה' פָּנָיו. כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַתֵּם גְּזַר דִּין, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים. דָּבָר אַחֵר, יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ, עִם הַבְּרָכָה שְׁמִירָה. מֶלֶךְ בְּשָׂר וְדָם יֵשׁ לוֹ אוֹהֵב בְּסוּרְיָא, וְהוּא יוֹשֵׁב בְּרוֹמִי. שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו, עָלָה וּבָא אֶצְלוֹ, נָתַן לוֹ מֵאָה לִיטְרִין שֶׁל זָהָב. טָעָנוּ, יָצָא לַדֶּרֶךְ, נָפְלוּ עָלָיו לִסְטִין וְנָטְלוּ כָּל מַה שֶׁנָּתַן לוֹ הַמֶּלֶךְ וְכָל מַה שֶׁהָיָה אֶצְלוֹ. שֶׁמָּא יְכֹל לְשָׁמְרוֹ הַמֶּלֶךְ מִן הַלִּסְטִין. לְפִיכָךְ כְּתִיב: יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. דָּבָר אַחֵר, יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. יְבָרֶכְךָ בְּמָמוֹן, שֶׁלֹּא תְּהֵא עָשׁוּי בַּמְּדִינָה פַּנְיַאס, וְשֶׁלֹּא תָּבוֹא זִימְיָא לַמְּדִינָה וְיֹאמְרוּ לְךָ תֵּן זָהָב, אֶלָּא יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. דָּבָר אַחֵר, יְבָרֶכְךָ, בְּבָנִים. וְיִשְׁמְרֶךָ, שֶׁהַנְּקֵבוֹת צְרִיכוֹת שְׁמִירָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, ה' שׁוֹמְרֶךָ ה' צִלְּךָ (תהלים קכא, ה). יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, יָאֵר לְךָ מְאוֹר פָּנָיו. וְאֵין יָאֵר אֶלָּא חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים (משלי טז, טו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵל ה' וַיָּאֶר לָנוּ (תהלים קיח, כז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ (שם סז, ב). יִשָּׂא ה' פָּנָיו. וְכִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא פָנִים. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים (דברים י, יז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁהֵם נוֹשְׂאִים לִי פָּנִים, אַף אֲנִי נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנִים. כֵּיצַד, כָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ (דברים ח, י). וְאָדָם יוֹשֵׁב הוּא וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וְאֵין לִפְנֵיהֶם כְּדֵי שִׂבְעָן, וְהֵן נוֹשְׂאִין לִי פָּנִים וּמְבָרְכִין, וְדִקְדְּקוּ עַל עַצְמָן שֶׁיְּבָרְכוּ עַל כְּזַיִת וְעַל כְּבֵיצָה. לְפִיכָךְ, יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. כֹּה תְּבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם. אָמוֹר, מָלֵא כְּתִיב. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַכֹּהֲנִים, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁתְּהִיוּ מְבָרְכִין אוֹתָם בְּאַנְגַּרְיָא וּבְבֶהָלוֹת. אֶלָּא תִּהְיוּ מְבָרְכִין אוֹתָם בְּכַוָּנַת הַלֵּב, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁלִים הַבְּרָכָה בָּהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמוֹר מָלֵא. לוֹמַר, שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ בְּפֶה מָלֵא.

סימן יא

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה דְּבָרִים קָדְמוּ לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שִׁבְעָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. אֵלּוּ הֵן, כִּסֵּא הַכָּבוֹד, וְהַתּוֹרָה, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְאָבוֹת הָעוֹלָם, וְיִשְׂרָאֵל, וּשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, וְהַתְּשׁוּבָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף גַּן עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם. כִּסֵּא הַכָּבוֹד מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז, מֵעוֹלָם אַתָּה (תהלים צג, ב), עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. הַתּוֹרָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז (משלי ח, כב). בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ (ירמיה יז, יב). הָאָבוֹת מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל, כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם, הֵמָּה בָּאוּ בַעַל פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֲבָם (הושע ט, י). יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: זְכוֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶדֶם, גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ, הַר צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ (תהלים עד, ב). שְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם, לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ (שם עב, יז). וְהַתְּשׁוּבָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל, וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל, תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם (שם צ, ב-ג). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף גַּן עֵדֶן. מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם, וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר (בראשית ב, ח). גֵּיהִנֹּם מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה (ישעיה ל, לג). בּוֹא וּרְאֵה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיֹּאמַר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ לוֹ מִשְׁכָּן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, הֲרֵי מִקְדָּשִׁי בָּנוּי לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן (ירמיה יז, יב). וְשָׁם הֵיכָל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ, הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ (חבקוק ב, כ). וְשָׁם כִּסֵּא כְבוֹדוֹ בָּנוּי, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ (תהלים קג, יט). וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת הַהֵיכָל (ישעיה ו, א). וּבִשְׁבִיל חִבַּתְכֶם, אֲנִי מַנִּיחַ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא מְתֻקָּן עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, וְאֵרַד וְאֶשְׁכֹּן בֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כט, מה). וּכְתִיב: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שם כה, ח). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה וְהִרְהִיעַ לַאֲחוֹרָיו. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ: וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר (שם ל, יב). אָמַר מֹשֶׁה, מִי יוֹכַל לִתֵּן כֹּפֶר נַפְשׁוֹ. עוֹר בְּעַד עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ (איוב ב, ד). וַעֲדַיִן אֵינוֹ מַגִּיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָח לֹא פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ, לֹא יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ (תהלים מט, ח). וּכְתִיב: וְיִקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם (שם פסוק ט). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֵינִי מְבַקֵּשׁ לְפִי כֹחִי, אֶלָּא לְפִי כֹחָן. זֶה יִתְּנוּ (שמות ל, יג). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, נָטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה וְאָמַר לֵיהּ: כָּזֶה יִתְּנוּ. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי (במדבר כח, ב), אָמַר מֹשֶׁה, מִי יוּכַל לְהַסְפִּיק לוֹ קָרְבָּנוֹת. אִם אָנוּ

מַקְרִיבִים כָּל חַיְתוֹ יַעַר וְעוֹרְכִים כָּל עֲצֵי לְבָנוֹן, אֵינוֹ כְּדַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר, וְחַיְתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה (ישעיה מ, טז). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינִי מְבַקֵּשׁ לְפִי כֹּחִי, אֶלָּא לְפִי כֹּחָן. וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה (במדבר כח, ג), וְלֹא שְׁנֵיהֶם בְּבַת אַחַת, אֶלָּא אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבַּיִם. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח), אָמַר מֹשֶׁה, הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי (מל"א ח, כז), וְאוֹמֵר: הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם ה' (ירמיה כג, כד), וְאוֹמֵר: הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי (ישעיה סו, א), וְאָנוּ יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת לוֹ מִקְדָּשׁ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינִי מְבַקֵּשׁ לְפִי כֹּחִי, אֶלָּא לְפִי כֹּחָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת (שמות כו, א). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, עָמְדוּ וְנִתְנַדְּבוּ בְּרָצוֹן וְעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן. כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, מִיָּד נִתְמַלֵּא הַמִּשְׁכָּן מֵאוֹרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ' (שם מ, לה). אָמְרוּ הַנְּשִׂיאִים, הֲרֵי הִגִּיעַ הַשָּׁעָה שֶׁנַּקְרִיב קָרְבָּנוֹת בְּשִׂמְחָה, שֶׁשָּׂרָה שְׁכִינָה בֵּינוֹתֵינוּ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה.

סימן יב

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. כְּלוֹמַר, יַי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אִשָּׁה רַאֲנִית. אָמַר הַמֶּלֶךְ, עֲשִׂי לָךְ פּוֹרְפִּירָה. הִתְחִילָה לַעֲסֹק בָּהּ. כָּל זְמַן שֶׁהָיְתָה מִתְעַסֶּקֶת בָּהּ, אֵינָהּ מְרִיבָה. נִשְׁלְמָה הַמְּלָאכָה וְהֵבִיאָה לַמֶּלֶךְ וְרָאָה אוֹתָהּ הַמֶּלֶךְ וְיָשְׁרָה בְּעֵינָיו. מִיָּד הִתְחִיל הַמֶּלֶךְ לוֹמַר, יַי וַי. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, מַה זֶּה אֲדוֹנִי, טָרַחְתִּי אֶת עַצְמִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ, וְאַתָּה אוֹמֵר יַי וַי. אָמַר לָהּ: הַמְּלָאכָה מְאֹד יָשְׁרָה בְּעֵינַי. אָמְנָם כָּל זְמַן שֶׁהָיִית עוֹסֶקֶת בַּמְּלָאכָה, לֹא הָיִיתְ כּוֹעֶסֶת וְלֹא מְקַנְטֶרֶת אוֹתִי. עַתָּה שֶׁאַתְּ פְּנוּיָה, מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא תַּכְעִיסִי אוֹתִי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בָּנַי עֲסוּקִים בַּמִּשְׁכָּן, לֹא הָיוּ מְלִינִים, עַתָּה יַתְחִילוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, וַי הָיָה בְּיוֹם כַּלּוֹת. דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, וַי הָיָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמְרוּ, עַתָּה יָסִיר שְׁכִינָתוֹ מֵאָצְלֵנוּ וּמִשָּׁרָה כְּבוֹדוֹ לְמַטָּה עִם בָּנָיו. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תְּשִׂימוּ לֵב עַל זֶה, שֶׁשְּׁכִינָתִי תְּמִיד עִמָּכֶם לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם (תהלים ח, ב). וְתַנְחוּמִין שֶׁל הֶבֶל נִחָמָם, כְּבֵיכוֹל, אַדְרַבָּא עָקַר שְׁכִינָתוֹ לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ (שם קמח, יג) תְּחִלָּה, וַהֲדָר עַל הַשָּׁמַיִם.

סימן יג

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ, וְשׁוֹמֵר אֲדוֹנָיו יְכֻבָּד (משלי כז, יח). אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, אֶלָּא בְּכָל מַה שֶּׁאָדָם יָגֵעַ וְנוֹתֵן

נַפְשׁוֹ עַל הַדָּבָר, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכָרוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר: נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי שְׁלֹמֹה בּוֹנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית ה' (מל"א ו, יד). וּבִשְׁבִיל שֶׁנָּתַן דָּוִד נַפְשׁוֹ עַל בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: זְכֹר ה' לְדָוִד אֶת כָּל עֻנּוֹתוֹ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה' וְגוֹ', אִם אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי וְגוֹ'. עַד אֶמְצָא מָקוֹם וְגוֹ' (תהלים קלב א, ה), לֹא קִפֵּחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת שְׂכָרוֹ, אֶלָּא הִכְתִּיבוֹ עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד (שם ל, א). וְכִי דָּוִד חֲנָכוֹ, וַהֲרֵי שְׁלֹמֹה חֲנָכוֹ. אֶלָּא לְפִי שֶׁנָּתַן דָּוִד נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. וֵיי, יָפֶה אָמַר שְׁלֹמֹה, נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשׁוֹמֵר אֲדוֹנָיו יְכֻבָּד. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ אוֹתוֹ, וְנָתְנוּ נַפְשָׁם וְעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, כָּל יִשְׂרָאֵל נִתְנַדְּבוּ, כָּל הַנָּשִׁים טָווּ אֶת הָעִזִּים, וְכֵן כְּתִיב: וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֲכַם לֵב בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה (שמות לו, ח), וְכֵן וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב (שם פסוק א), וּבִשְׁבִיל שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּרְאֵה וַעֲשֵׂה כְּתַבְנִיתָם (שם כה, מ). וְהָלַךְ מֹשֶׁה וְנָתַן נַפְשׁוֹ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּשֵׁם שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ בּוֹ. לְכָךְ כְּתִיב עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (שם לט, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אוֹתָהּ וְגוֹ' (שם פסוק מג). וּמַה בֵּרְכָה בֵּרְכָן. אָמַר לָהֶם: תִּשְׁרֶה הַשְּׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וּמֹשֶׁה נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַמִּשְׁכָּן, אֵינִי כוֹתְבוֹ אֶלָּא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. וֵיי, נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ.

סימן יד

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַה טֹּבוּ אׇהָלֶיךָ יַעֲקֹב, מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל (במדבר כד, ה). אִם אׇהָלֶיךָ, לָמָּה מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ. וְאִם מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ, לָמָּה אׇהָלֶיךָ. אֶלָּא, מַה טֹּבוּ אׇהָלֶיךָ, אֵלּוּ אׇהָלִים. וּמִשְׁכְּנוֹתֶיךָ, אַל תְּהִא קוֹרֵא מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ אֶלָּא מַשְׁכְּנוֹתֶיךָ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ מִשְׁכָּן. שֶׁאִם יֶחֱטְאוּ, יְהֵא מִתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵן, שֶׁכֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ, מַה כְּתִיב שָׁם, שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבַּר וַיִּמְאַס בְּיִשְׂרָאֵל, וַיִּטֹּשׁ מִשְׁכַּן שִׁילֹה, אׇהֶל שָׁכַן בָּאָדָם (תהלים עח, נט-ס), זֶה מִשְׁכָּן, שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה אֶלָּא שֶׁאִם חָטְאוּ יְהֵא מִתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם. וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אוֹתוֹ. כְּשֶׁמְּשָׁחוֹ, חָזַר וּמָשַׁח כָּל כְּלִי וּכְלִי. וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ, הֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁנִּקְרִיב קָרְבָּנוֹת בְּשִׂמְחָה, שֶׁשָּׁרְתָה שְׁכִינָה בֵּינוֹתֵינוּ. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁנַּעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן וְלֹא הָיָה חָסֵר בּוֹ כְּלוּם, אָמְרוּ, מַה יֵּשׁ לָנוּ לְהָבִיא, הָלְכוּ וְהֵבִיאוּ עֲגָלוֹת שֶׁיִּהוּ נוֹשְׂאִין עֲלֵיהֶן אֶת הַמִּשְׁכָּן. וּמִי נָתַן אֶת הָעֵצָה הַזֹּאת. שִׁבְטוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר שֶׁהָיוּ חֲכָמִים וְגִבּוֹרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים (דה"א יב, לג). לְפִיכָךְ זָכוּ לְהַקְרִיב בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר. לָמָּה נֶאֱמַר בְּכָל

הַנְּשִׂיאִים קָרְבָּנוֹ, וְכָאן נֶאֱמַר הִקְרִיב אֶת קָרְבָּנוֹ. שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר הִקְרִיב, שֶׁבִּקְּשׁוּ שְׂאָר הַשְּׁבָטִים לְהַקְרִיב תְּחִלָּה לְפִי שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ, וְהִכְרִיעוּ אוֹתָן מִן הַשָּׁמַיִם, וְנִצְטַוָּה שֶׁבֶּט יְשָׂשכָר לְהַקְרִיב קָרְבַּן הַמְזַבֵּחַ וּלְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹ. תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן כְּתִיב הִקְרֵב חָסֵר, שֶׁהָיָה רָחוֹק וְנִתְקָרֵב לְבֹא. כָּל כָּךְ לָמָּה. עַל שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל, רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם (דה״א יב, לב), אֵלּוּ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת. וְכָל אֲחֵיהֶם עַל פִּיהֶם (שם), לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכֻּלָּם מַסְכִּימִים הֲלָכָה עַל פִּיהֶם.

סימן טו

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל אָז יַעֲלוּ עַל מִזְבַּחֲךָ פָּרִים (תהלים נא, כ-כא), לְפִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה הִקְרִיבוּ קִמְעָא. וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת קָרְבָּנוֹ. מַה הִקְרִיב קָרְבָּנוֹ. קַעֲרַת כֶּסֶף אַחַת, כַּף אַחַת, פַּר אֶחָד, שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד, וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם, אֵילִם חֲמִשָּׁה, עַתּוּדִים וְגוֹ'. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה הַקָּרְבָּן שֶׁהִקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים. לְמֶלֶךְ שֶׁיָּצָא לַדֶּרֶךְ, וְהָיוּ מְבִיאִין לְפָנָיו סְעוּדָה לְפִי הַדֶּרֶךְ וּלְפִי הַפּוּנְדָּק. אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ, כָּךְ אַתֶּם מְכַבְּדִים אוֹתִי, וְכָךְ אַתֶּם נְהוּגִים לִי. אֲנִי מֶלֶךְ וַאֲנִי שׁוֹלֵט בָּעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, בַּדֶּרֶךְ אָנוּ נְתוּנִים, לְפִי הַדֶּרֶךְ וּלְפִי הַפּוּנְדָּק הִכְנַסְנוּ לְךָ. אֶלָּא נִכָּנֵס לַמְּדִינָה. וּכְשֶׁתִּכָּנֵס לַפַּלְטִרִין שֶׁלְּךָ, אַתָּה רוֹאֶה אֵיךְ אָנוּ מְכַבְּדִין אוֹתָךְ. כָּךְ כְּשֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הִקְרִיבוּ לוֹ כָּל הַנְּשִׂיאִים דּוֹרוֹן כַּף אַחַת, וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים. הֲרֵי כָּל קָרְבָּן, פַּר אֶחָד, אַיִל אֶחָד, כֶּבֶשׂ אֶחָד בֶּן שְׁנָתוֹ לְעוֹלָה, שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ הוּא כְּבוֹדִי. אָמְרוּ לוֹ: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, בַּמִּדְבָּר אָנוּ נְתוּנִין, וּלְפִי הַמִּדְבָּר הִקְרַבְנוּ לְפָנֶיךָ. אֶלָּא כְּשֶׁתִּכָּנֵס לַפַּלְטִרִין שֶׁלְּךָ, אַתָּה רוֹאֶה כַּמָּה קָרְבָּנוֹת וְכַמָּה פָּרִים נַקְרִיב לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל וְגוֹ', וְלֹא פַּר אֶחָד. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, כְּשֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבִקֵּשׁ לְהַקְרִיב לַחֲנֻכַּת הַבַּיִת, רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְגוֹ' (מל״א ח, סג). וְכֵן בִּימֵי עֶזְרָא, מַה כְּתִיב שָׁם, וְהַקְרִבוּ לַחֲנֻכַּת בֵּית אֱלָהָא דְנָה תּוֹרִין מְאָה, דִּכְרִין מָאתַיִן, אִמְּרִין אַרְבַּע מְאָה, וּצְפִירֵי עִזִּין לְחַטָּאָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל תְּרֵי עֲשַׂר (עזרא ו, יז), הֲרֵי הֵיטִיבָה בִּרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן וְגוֹ'.

סימן טז

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. רַב אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר וַיְהִי, דָּבָר חָדָשׁ הוּא. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר וַיְהִי, דָּבָר שֶׁהָיָה נִפְסָק לְהַרְבֵּה יָמִים וְחָזַר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַּלָּה (שה״ש ה, א). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, נִתְאַוָּה שֶׁיְּהֵא לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ

בָּעֲלִיּוֹנִים. בָּרָא אֶת הָאָדָם וְצִוָּה אוֹתוֹ וְאָמַר לוֹ: מִכָּל עֵץ הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל, וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ (בראשית ב, טז-יז). וְעָבַר עַל צִוּוּיוֹ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ הָיִיתִי מִתְאַוֶּה שֶׁיִּהְיֶה לִי דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לִי בָּעֲלִיּוֹנִים, וְדָבָר אֶחָד צִוִּיתִי אוֹתְךָ וְלֹא שָׁמַרְתָּ אוֹתוֹ. מִיָּד סִלֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁכִינָתוֹ לָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן. מִנַּיִן, דִּכְתִיב: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן (שם ג, ח). כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עַל הַצִּוּוּי, סִלֵּק שְׁכִינָתוֹ לָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן. עָמַד קַיִן וְהָרַג לְהֶבֶל, מִיָּד סִלֵּק שְׁכִינָתוֹ לָרָקִיעַ שֵׁנִי כוּ'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שִׁבְעָה רְקִיעִים בָּרָאתִי, וְעַד עַכְשָׁו יֵשׁ רְשָׁעִים לַעֲמֹד בָּהּ. מָה עָשָׂה. קִפֵּל אֶת כָּל הַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָרְשָׁעִים וְהֶעֱמִיד אַבְרָהָם. כֵּיוָן שֶׁהֶעֱמִיד אַבְרָהָם, סִגֵּל מַעֲשִׂים טוֹבִים, יָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן רָקִיעַ שְׁבִיעִי לַשִּׁשִּׁי. עָמַד יִצְחָק וּפָשַׁט צַוָּארוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, יָרַד מִשִּׁשִּׁי לַחֲמִישִׁי כוּ' (שם). עָמַד מֹשֶׁה וְהוֹרִידָהּ לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי (שמות יט, כ). וּכְתִיב: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַּלָּה (שה"ש ה, א). אֵימָתַי, כְּשֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן.

סימן יז

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁקִּדֵּשׁ וְעָשָׂה לְבִתּוֹ קִדּוּשִׁין וְשָׁלְטָה בָּהּ עַיִן הָרַע. עָמַד הַמֶּלֶךְ לְהַשִּׂיא בִּתּוֹ, מָה עָשָׂה. נָתַן לָהּ קֶמֵיעַ וְאָמַר לָהּ: הַקֶּמֵיעַ זֶה יְהֵא עָלַיִךְ, שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּךְ עַיִן הָרַע. כָּךְ כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, עָשָׂה לָהֶם פֻּמְבֵּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל הָעָם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת (שמות כ, יח). וְלֹא הָיוּ אֶלָּא קְדוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֵל הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם וְגוֹ' (שם יט, י). וְשָׁלְטָה בָּהֶם עַיִן הָרַע וְנִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו אֶת הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר (שם לב, יט). כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ וְעָשׂוּ לָהֶם מִשְׁכָּן, נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַבְּרָכוֹת תְּחִלָּה, שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּהֶם עַיִן רָעָה. לְכָךְ כְּתִיב יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ תְּחִלָּה, וְאַחַר בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אֵין מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כְּשֶׁנִּכְנָס בַּמְּדִינָה, מְשַׁבְּחִין אוֹתוֹ וּמְכַבְּדִין אוֹתוֹ, אַחֲרֵי כֵן הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם כָּל צָרְכֵיהֶן וְעוֹשֶׂה לָהֶם נַחַת רוּחַ בַּמְּדִינָה. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, עַד שֶׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁכָּן, נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַבְּרָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. וְאַחֲרֵי כֵן, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן. לְכָךְ אָמַר דָּוִד, אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל ה' כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו (תהלים פה, ט).

סימן יח

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן. אָמַר רַבִּי סִמּוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן, רָמַז לַמַּלְאָכִים שֶׁיַּעֲשׂוּ אַף הֵם מִשְׁכָּן לְמַעְלָה. וּבְיוֹם שֶׁהוּקַם

לְמַטָּה הוּקַם לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן. שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶת. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶת. אֶלָּא, זֶה הַמִּשְׁכָּן שֶׁל מַעְלָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, צִוִּיתִי אַהֲרֹן וּבָנָיו לְבָרֵךְ אוֹתָם. וְלֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי בִּכְבוֹדִי אֲבָרֵךְ אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן, עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (שם קלד, ג).

סימן יט

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל שִׁלשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים. אַתָּה מוֹצֵא, עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם עַד שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה. וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנְהִיג אוֹתָן בְּחֶסֶד. וּכְנֶגְדָּן אָמַר דָּוִד שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים פְּעָמִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ בְּהַלֵּל הַגָּדוֹל. אָמַר רַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַב הוּנָא, אַף מֹשֶׁה רְמָזָן לְיִשְׂרָאֵל בַּיָּם, שֶׁאָמַר עַם זוּ שְׁנֵי פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ (שמות טו, יג). וּכְתִיב: עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ (שם פסוק טז), אִלּוּ עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת שֶׁהָיוּ מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְעַד שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה. נֶהֱלַתָּ בְעָזְּךָ (שם פסוק יג), זוֹ הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרָא עֹז, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן (תהלים כט, יא). מָשָׁל לְמָה הָיָה הָעוֹלָם דּוֹמֶה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. לְטַרְסְקַל שֶׁל שְׁתֵּי רַגְלַיִם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד. כֵּיוָן שֶׁעָמַד הַמִּשְׁכָּן, עָמַד הָעוֹלָם וְנִתְבַּסֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן. לְהָקִים מִשְׁכָּן אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא אֶת הַמִּשְׁכָּן, לְרַבּוֹת בְּרִיאַת הָעוֹלָם, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.

סימן כ

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן, הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו, יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ (שה"ש ד, טז). עוּרִי צָפוֹן, אִלּוּ הָעוֹלוֹת שֶׁנִּשְׁחֲטוֹת בַּצָּפוֹן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹלָה קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן. וּבוֹאִי תֵימָן, אִלּוּ הַשְּׁלָמִים שֶׁנִּשְׁחָטִין בַּדָּרוֹם. הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו, זוֹ הַקְּטֹרֶת. יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לְמִדָּה אוֹתָן הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְהֵא חָתָן נִכְנָס לַחֶדֶר, עַד שֶׁתְּהֵא נוֹתֶנֶת לוֹ הַכַּלָּה רְשׁוּת. וְיֹאכַל פְּרִי מִגְדָּיו (שם), אִלּוּ הַקְּרְבָּנוֹת. דָּבָר אַחֵר, בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַּלָּה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לִבְנֵי הַמְּדִינָה, שֶׁיִּבְנוּ לוֹ הַפַּלְטְרִין, וּבָנוּ אוֹתָהּ. וְהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה עוֹמְדִין עַל פֶּתַח פַּלְטְרִין וְצוֹעֲקִין וְאוֹמְרִין, מָתַי יִכָּנֵס הַמֶּלֶךְ לַפַּלְטְרִין. מֶה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ. נִכְנַס בַּסֵּתֶר. שָׁלַח הַכְרוּז לְפָנָיו לֵאמֹר, אַל תִּצְעָקוּ, שֶׁכְּבָר בָּאתִי לַפַּלְטְרִין. כָּךְ כְּשֶׁעָמַד הַמִּשְׁכָּן הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין, יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שָׁלַח וְאָמַר לָהֶם: מָה אַתֶּם יְרֵאִים, כְּבָר בָּאתִי לְגַנִּי. דָּבָר אַחֵר, בָּאתִי לְגַנִּי. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אַסִּיִּי, בָּאתִי לְגַן אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בָּאתִי לְגַנִּי, לְאוֹתוֹ גַּן שֶׁנִּסְתַּלַּקְתִּי מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגַּן וְגוֹ' (בראשית ג, ח). אֲרִיתִי מוֹרִי עִם בָּשְׂמִי, אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דְּבָשִׁי וְגוֹ' (שה"ש ה, א). אָרִיתִי

מוֹרִי עִם בְּשָׂמִי, זֶה הַקְּטֹרֶת. אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דְּבְשִׁי, אֵלּוּ קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְקָדָשִׁים קַלִּים. שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי (שם), אֵלּוּ הַנְּסָכִים. דָּבָר אַחֵר, אָרִיתִי מוֹרִי עִם בְּשָׂמִי, אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דְּבְשִׁי, שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי, אֵלּוּ שִׁלְשָׁה דְּבָרִים שֶׁעָשׂוּ הַנְּשִׂיאִים שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן וְקִבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵלּוּ הֵן, שֶׁאֵין יָחִיד מִתְנַדֵּב קְטֹרֶת, וְהֵבִיאוּ כָּל אֶחָד קְטֹרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת. וְשֶׁאֵין הַיָּחִיד מֵבִיא חֲטָאת אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדַע לוֹ, וְהֵבִיא כֶּל נָשִׂיא שֶׁלֹּא הוֹדַע לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת. וְשֶׁאֵין קָרְבָּן יָחִיד דּוֹחֶה שַׁבָּת, וְקָרְבָּן שֶׁל נְשִׂיא שֹׁבֶט אֶפְרַיִם דְּחָה אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם. אִכְלוּ רֵעִים, שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָא שָׁלוֹם בָּךְ (תהלים קכב, ח). דָּבָר אַחֵר, יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ. אַל תִּקְרֵי לְגַנּוֹ, אֶלָּא לְגִנּוּנוֹ. אֵימָתַי, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, בְּיוֹם שֶׁנִּכְנְסָה כַּלָּה לַחֻפָּה עִם הֶחָתָן. לְכָךְ כְּתִיב: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלֹּת, חָסֵר.

סימן כא

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת (קהלת ב, כא), זֶה בְּצַלְאֵל שֶׁעָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וָאֲמַלֵּא אוֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת. וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ (קהלת ב, כא), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ וְנִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. בְּיוֹם כַּלּוֹת בְּצַלְאֵל אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. הֲוֵי, וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ.

סימן כב

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, תְּנַאִים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהֵן בְּמִצְרַיִם, שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיאָן אֶלָּא עַל מְנַת שֶׁיַּעֲשׂוּ מִשְׁכָּן וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם, כְּמַה שֶׁכָּתוּב, וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם (שמות כט, מו). וְכֵיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, יָרְדָה שְׁכִינָה וְשָׁרְתָה בֵּינֵיהֶם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַיְּמוּ כָּל אוֹתָן הַתְּנָאִים. לְכָךְ כְּתִיב: אֶת הַמִּשְׁכָּן, לְקַיֵּם מַה שֶּׁהִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן עָשָׂה.

סימן כג

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַהוּ בְּיוֹם כַּלּוֹת. לְשׁוֹן כַּלָּה, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נִתְכַּלּוּ הַמַּזִּיקִין מִן הָעוֹלָם. עַד שֶׁלֹּא הוּקַם, הָיוּ הַמַּזִּיקִין מְצוּיִין בָּעוֹלָם. כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹלֶה בָּהָר, הָיָה אוֹמֵר הַמִּזְמוֹר הַזֶּה, יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן (תהלים צא, א), שֶׁיּוֹשֵׁב בְּסִתְרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא עֶלְיוֹן נוֹרָא. בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן, שֶׁלָּן שָׁם מֵאָה וְעֶשְׂרִים יוֹם כְּמִנְיַן צֵל. אֹמַר לַה' מַחְסִי וּמְצוּדָתִי, שֶׁהָיָה מַחְסִי וְנַעֲשָׂה לִי כְּחוֹמָה. אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּי בָטַחְתָּ, חַיֶּיךָ אֲנִי עוֹמֵד לְךָ. כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ, מַהוּ מִפַּח

יְקוּשׁ. מְצוּדָתוֹ שֶׁל דָּוִד שֶׁנִּתְפַּשׂ לֵיהֲרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עוֹטְרִים אֶל דָּוִד וְאֶל אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם (ש״א כג, כו). וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה, צִנָּה וְסוֹחֵרָה אֲמִתּוֹ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, צִנָּה אֲנִי נַעֲשֶׂה לוֹ וּלְכָל מִי שֶׁחוֹסֶה בַּתּוֹרָה. לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה, מִכָּאן שֶׁהָיוּ מִתְיָרְאִין מִן הַמַּזִּיקִין. מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם, אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, יֵשׁ מַזִּיק שֶׁהוּא פּוֹרֵחַ כְּעוֹף וְקוֹשֶׁשׁ כְּחֵץ. מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם, זֶה קֶטֶב מְרִירִי, שֶׁכָּל מִי שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ, אֵין לוֹ חַיִּים בָּעוֹלָם, בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה בֵּין חַיָּה. כֵּיצַד עֲשׂוּיִ. רֹאשׁוֹ דּוֹמֶה לְעֶגֶל, וְקֶרֶן אַחַת יוֹצְאָה בְּתוֹךְ מִצְחוֹ, וְהוּא עָשׂוּי אַפְסַיִן. וּמְרִירִי שׁוֹלֵט מִשִּׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז עַד תִּשְׁעָה בְּאָב, בַּצָּהֳרַיִם. לְפִיכָךְ, מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם. לֹא תְאֻנָּה אֵלֶיךָ רָעָה, וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ, זֶה אֹהֶל מוֹעֵד. הֲוֵי, שֶׁעַד יוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ בָהֶן מַזִּיקִין מְצוּיִים. וּבְיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נִתְכַּלּוּ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַה לִּי לִלְמֹד מִסֵּפֶר תְּהִלִּים. נִלְמַד מִמְּקוֹמוֹ, יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ, מִכָּל דָּבָר רַע. אֵימָתַי, בַּיּוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן.

סימן כד

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, מִי עָלָה שָׁמַיִם וַיֵּרֶד (משלי ל, ד), זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה (תהלים מז, ו). כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. מַה הֵם עוֹשִׂין. מְבִיאִין לַפִּידִין וַאֲבוּקוֹת וְתוֹקְעִין לְפָנָיו בַּחֲצוֹצְרוֹת וּבְשׁוֹפָרוֹת. כָּךְ עָשׂוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲצוֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה' (שם צח, ו). וַיֵּרֶד, שֶׁיָּרַד עַל הַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי (שמות יט, כ). מִי אָסַף רוּחַ בְּחָפְנָיו (משלי ל, ד), זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב י״ב:י׳): אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ, מִי צָרַר בּוֹ, מַיִם בַּשִּׂמְלָה זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שם פסוק כו) צוֹרֵר מַיִם בְּעָבְיוֹ (איוב כו, ח). מִי הֵקִים כָּל אַפְסֵי אָרֶץ (משלי ל, ד), זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְחַיֶּה מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יְחִיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן (ישעיה כו, יט). וְכֵן כְּתִיב: ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה (ש״א ב, ו). מַה שְׁמוֹ, ה'. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי ה' הוּא שְׁמִי (ישעיה מב, ח). וּמַה שֵּׁם בְּנוֹ. יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה', בְּנִי בְּכוֹרִי יִשְׂרָאֵל (שמות ד, כב).

סימן כה

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, יוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נִכְנַס מֹשֶׁה וְהָיָה שׁוֹמֵעַ קוֹל הָדָר, קוֹל נָאֶה, קוֹל מְשֻׁבָּח. אָמַר מֹשֶׁה, אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל ה' (תהלים פה, ט). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שָׁלוֹם אֲנִי מְדַבֵּר לָהֶם, שֶׁאֵין בְּלִבִּי עַל בָּנַי כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו וְאַל יָשׁוּבוּ לְכִסְלָה (שם). וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ, אַךְ קָרוֹב לִירֵאָיו יִשְׁעוֹ וְגוֹ'. אֵימָתַי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן בְּשֵׁם רַבִּי

אֱלִיעֶזֶר, שֶׁעַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הָיָה תַּחֲרוּת בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וּבְיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נַעֲשָׂה שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו וְאַל יָשׁוּבוּ לְכִסְלָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַה לִּי לִלְמֹד מִסֵּפֶר תְּהִלִּים, דְּבַר תּוֹרָה הוּא, וַאֲפִלּוּ בִּמְקוֹמָהּ אֵינָהּ חֲסֵרָה כְּלוּם. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְגוֹ'. אֵימָתַי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן.

סימן כו

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, עַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּסִינַי, רְמָזָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכְּשֶׁיַּשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עִמָּהֶם, אֵז יְבָרְכֵם. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁאָבוֹא אֲלֵיכֶם, אֲנִי בָּא טָעוּן בְּרָכוֹת. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּרַבִּי, הָאֱנוֹשׁ מֵאֱלוֹהַּ יִצְדָּק, אִם מֵעֹשֵׂהוּ יִטְהַר גָּבֶר (איוב ד, יז). יַעֲקֹב אָבִינוּ כְּשֶׁהָלַךְ אֵצֶל פַּרְעֹה, לֹא יָצָא מֵאֶצְלוֹ עַד שֶׁבֵּרְכוֹ. וּמַה בְּרָכָה בֵּרְכוֹ. שֶׁיַּעֲלֶה נִילוּס בְּרַגְלוֹ. מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה (בראשית מז, י). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף אֲנִי כְּשֶׁאָבוֹא אֲלֵיכֶם, אָבוֹא טָעוּן בְּרָכוֹת וַאֲבָרֵךְ אֶתְכֶם. וְהֵיכָן רְמָזָהּ לָהֶם. בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי וְגוֹ' בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ (שמות כ, כד). וּכְשֶׁבָּא עֲלֵיהֶן, בֵּרְכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. אֵימָתַי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן. וְיִהְיוּ בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, כַּלַּת כְּתִיב, בְּיוֹם שֶׁנִּכְנְסָה כַּלָּה לַחֻפָּה.

סימן כז

וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל. אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהִכְרִיז מֹשֶׁה וְאָמַר, קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה (שם לה, ה). מֶה עָשׂוּ הַנְּשִׂיאִים. אָמְרוּ, לֹא הָיָה מֹשֶׁה יוֹדֵעַ לוֹמַר לָנוּ אֶלָּא שֶׁנַּעֲשֶׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן. מֶה עָשׂוּ. לֹא נָתְנוּ נְדָבָה. אָמְרוּ, אֵלּוּ עוֹשִׂין אֶת הַמִּשְׁכָּן, וְלָנוּ הוּא אוֹמֵר שֶׁנִּתֵּן נְדָבָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֵּיכֶם, שֶׁאֲנִי מוֹדִיעַ לָכֶם שֶׁאֵינִי צָרִיךְ לָכֶם. מַה כְּתִיב שָׁם, וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר (שמות לו, ג). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לִשְׁנֵי בְּקָרִים הֵבִיאוּ כָּל נִדְבַת הַמִּשְׁכָּן וְהוֹתִירוּ. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַּיָּם לְכָל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ וְהוֹתֵר (שם פסוק ז). וּכְתִיב: וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אוֹתָהּ וַיְבָרֶךְ אוֹתָם מֹשֶׁה (שם לט, מג). וּמַה בְּרָכָה בֵּרְכָן. אָמַר לָהֶם: תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם. בָּעוֹלָם הַזֶּה, בֵּרְכָן מֹשֶׁה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹ' (תהלים קכח, ה).

סימן כח

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן עַמִּיהוּד. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לִי גִלְעָד לִי מְנַשֶּׁה, וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי, יְהוּדָה מְחֹקְקִי (שם ס, ט). לִי גִלְעָד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא, אִם יֹאמְרוּ לְךָ עַכּוּ"ם שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים. אֱמֹר לָהֶם, הֲרֵי אֵלִיָּהוּ מֵעִיד, שֶׁהֶחֱיֵיתִי הַמֵּת עַל יָדוֹ. הֲוֵי אוֹמֵר, לִי גִלְעָד, שֶׁהָיָה אֵלִיָּהוּ מִתּוֹשָׁבֵי גִּלְעָד. וְלִי מְנַשֶּׁה, אִם יֹאמְרוּ לְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל שְׁבִים. אֱמֹר לָהֶם, הֲרֵי מְנַשֶּׁה מֵעִיד שֶׁקִּבֵּלְתִּי אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּפִלָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים (דה"ב לג, יג). הֲוֵי, לִי מְנַשֶּׁה. אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי, וְאִם יֹאמְרוּ לְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵד עֲקָרוֹת. אֱמֹר לָהֶם, הֲרֵי אֶלְקָנָה מֵהַר אֶפְרַיִם מֵעִיד שֶׁפָּקַדְתִּי חַנָּה אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פָקַד ה' אֶת חַנָּה וַתַּהַר (ש"א ב, כא). יְהוּדָה מְחוֹקְקִי, אִם יֹאמְרוּ לְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּיל אֶת הַצַּדִּיקִים מִן הָאֵשׁ, אֱמֹר לָהֶם חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מְעִידִין שֶׁהוֹצִיאָתִי אוֹתָן מִן הַכִּבְשָׁן, וְהֵם מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בָּהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה, דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה (דניאל א, ו). הֲוֵי, יְהוּדָה מְחוֹקְקִי. דָּבָר אַחֵר, לִי גִלְעָד. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, לָמָּה בָּנָה אֵלִיָּהוּ מִזְבֵּחַ בַּכַּרְמֶל וְהִקְרִיב עָלָיו קָרְבָּן, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאָמַר מֹשֶׁה, אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ' (ויקרא יז, ג-ד). אֱמֹר לוֹ: כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אֵלִיָּהוּ, לְשִׁמּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה, וְעַל פִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְיִגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר (מל"א יח, לו). הֲוֵי, לִי גִלְעָד. וְלִי מְנַשֶּׁה, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, לָמָּה גִּדְעוֹן הִקְרִיב בַּבָּמָה, וַהֲרֵי הָיָה אָסוּר, שֶׁהֲרֵי שִׁילֹה קַיֶּמֶת הָיְתָה. אֱמֹר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, שִׁבְעָה דְּבָרִים עָשָׂה גִּדְעוֹן, הִקְרִיב פַּר הַנֶּעֱבָד, וּפַר הַמֻּקְצֶה, וּבָנָה מִזְבֵּחַ, וְכָרַת עֵצִים מִן הָאֲשֵׁרָה, וְהִקְרִיב בַּלַּיְלָה קָרְבָּן עַל יְדוֹ בְּלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהָיָה מִן הַכּוֹמְרִים. וְכָל מַה שֶּׁעָשָׂה, עַל פִּי הַגְּבוּרָה עָשָׂה. וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא, וַיֹּאמֶר לוֹ ה', קַח אֶת פַּר הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ, וּפַר הַשֵּׁנִי שֶׁבַע שָׁנִים, וְהָרַסְתָּ אֶת מִזְבַּח הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאָבִיךָ, וְאֶת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו תִּכְרֹת, וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה בַּמַּעֲרָכָה, וְלָקַחְתָּ אֶת הַפַּר הַשֵּׁנִי וְהַעֲלִיתָ עוֹלָה בַּעֲצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר תִּכְרֹת (שופטים ו, כה-כו). הֲוֵי אוֹמֵר, לִי מְנַשֶּׁה. יְהוּדָה מְחוֹקְקִי, וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, הֲרֵי דָּוִד עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה. אֱמֹר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֱמֹר לוֹ: דָּוִד לִמֵּד הַשָּׁבִים, כְּסוֹפֵר הַמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲלַמְּדָה פּוֹשְׁעִים דְּרָכֶיךָ, וְחַטָּאִים אֵלֶיךָ יָשׁוּבוּ (תהלים נא, טו). הֲוֵי, יְהוּדָה מְחוֹקְקִי. אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי, וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, לָמָּה חִלֵּל יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַשַּׁבָּת בִּירִיחוֹ. אֱמֹר לוֹ: עַל פִּי הַגְּבוּרָה עָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ, רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת יְרִיחוֹ וְאֶת מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל, וְסַבּוֹתֶם אֶת הָעִיר כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת הָעִיר פַּעַם אֶחָת, כֹּה תַּעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים, וְשִׁבְעָה כֹּהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים (יהושע ו, ב-ד). וּמִנַּיִן שֶׁהָיְתָה שַׁבָּת. שֶׁאֵין שִׁבְעָה יָמִים בְּלֹא שַׁבָּת. הֲוֵי אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי. וְעוֹד דָּבָר אַחֵר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ מִדַּעְתּוֹ מַה

שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְבְּשָׁה חוֹמַת יְרִיחוֹ, שַׁבָּת הָיָה. אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, הַשַּׁבָּת כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְכָל מַה שֶּׁכָּבַשְׁנוּ בְּשַׁבָּת, יְהֵא קֹדֶשׁ לַה', שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל קֹדֶשׁ הוּא לַה', אוֹצַר ה' יָבוֹא (יהושע ו, יט). אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, כְּעִיר הַנִּדַּחַת עֲשָׂאָהּ, וְעִיר הַנִּדַּחַת אָסוּרָה בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ (דברים יג, יז). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, לְמַד לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה (במדבר טו, כ). לְכָךְ אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, הוֹאִיל וְכָבַשְׁנוּ אוֹתָהּ תְּחִלָּה, נַקְדִּישׁ אֶת כָּל שְׁלָלָהּ לַגָּבֹהַּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ עֲשֵׂיתָ, חַייֶיךָ, הֲרֵי קָרְבָּנְךָ מְסַיֵּעַ אֶת שִׁבְטְךָ וְדוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן, וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה, שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רַע (קהלת ח, ד-ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לִי דִּבֶּר צוּר יִשְׂרָאֵל, מוֹשֵׁל בָּאָדָם, צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים (ש"ב כג, ג). מִי הוּא שֶׁמּוֹשֵׁל בְּיִצְרוֹ. מִי שֶׁעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. וּמִי הוּא זֶה, זֶה יוֹסֵף אֲבִי מְנַשֶּׁה אֲבִי אָבִיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדוֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף, וַיְמָאֵן, וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהָ (בראשית לט, ז-י). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה לֹא שָׁמַעְתָּ לָהּ, חַייֶיךָ, אֲנִי מַמְלִיכְךָ עַל מִצְרַיִם וְיִהְיוּ כֻּלָּם שׁוֹמְעִין לְדִבְרֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרַיִם לְכוּ אֶל יוֹסֵף וְגוֹ' (שם מא, נה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי וְגוֹ' (שם פסוק מ), וְלֹא יַעֲשׂוּ בְּנֵי פַּלְטְרִין שֶׁלִּי דָּבָר חוּץ מִדַּעְתְּךָ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר (שם מב, ו). עַל שֶׁשָּׁלַט בְּיִצְרוֹ, נַעֲשָׂה שַׁלִּיט בָּאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ (שם לט, ב). לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא צַדִּיק, לָמָּה כְּתִיב אִישׁ מַצְלִיחַ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שָׁוִיתָ מַה שֶּׁלֹּא שָׁוָה אָדָם הָרִאשׁוֹן. וְאֵין מַצְלִיחַ אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁוְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצָלְחוּ הַיְרֵדֵן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ (ש"ב יט, יח). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין קָרְבָּן יָחִיד דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, חַייֶיךָ, קָרְבַּן בִּנְךָ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת בִּשְׁבִיל מִצְוָה שֶׁעָשִׂית. הֲוֵי אוֹמֵר, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן עַמִּיהוּד. אָמַר רַבִּי עֲזַרְיָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיוֹסֵף, אַתָּה שָׁמַרְתָּ מִצְוֹת לֹא תִנְאַף, וְקִיַּמְתָּ אֶת הַתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁנִּתַּתִּיהָ, חַייֶיךָ, אֵין שַׁבָּט מַפְסִיק בֵּין שְׁנֵי בָּנֶיךָ בְּקָרְבָּן, אֶלָּא אֶפְרַיִם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּמְנַשֶּׁה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה הָיוּ דּוֹרְשִׁין אֶת הַשֵּׁמוֹת, אֱלִישָׁמָע, אֵלַי שָׁמַע, וְלֹאֲדוֹנָתוֹ לֹא שָׁמַע. עַמִּיהוּד, עִמִּי הָיָה הוֹדוֹ, וְלֹא עִם אַחֵר. וְכֵן גַּמְלִיאֵל בֶּן פְּדָהצוּר. אָמַר יוֹסֵף, גַּמְלִיאֵל, גָּמַל אֵל עִמִּי גְּמוּלִים טוֹבִים. בֶּן פְּדָהצוּר, פָּדָנִי צוּר מִצָּרָתִי מִבֵּית הַסֹּהַר. וְכֵן כְּתִיב: יִגְמֹלֵנִי ה' כְּצִדְקִי כְּבוֹר יָדַי וְגוֹ' (תהלים יח, כא). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי, מַהוּ כְּבוֹר יָדַי. כְּבוֹרְיוּת יָדַי, שֶׁהָיִיתִי בָּרוּר בְּמִצְוֹת. יִגְמְלֵנִי ה'. כָּל אָדָם שֶׁהוּא עָנִי, יֵרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְשֶׁהוּא עָשִׁיר, בּוֹטֵחַ

בְּעָשְׂרוֹ וְאֵין עָלָיו יִרְאַת שָׁמַיִם. אֲבָל יוֹסֵף, כְּשֶׁהָיָה עֶבֶד, יָרֵא אֶת ה', כְּשֶׁהָיְתָה אֲדוֹנָתוֹ מְשַׁדֶּלְתּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר לָהּ, וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים (בראשית לט, ט). וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה מֶלֶךְ, הוֹסִיף יִרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ, אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא (שם מב, יח). וּכְשֶׁיָּרְדוּ אֶחָיו אֲצָלוֹ שֵׁנִית, וַיִּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת בִּנְיָמִין וְגוֹ' (שם מג, טז). וַהֲרֵי אֵין דֶּרֶךְ הַמְּלָכִים לְהָכִין מִיּוֹם לַחֲבֵרוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שַׁבָּת הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָכֵן (שם). וְאֵין וְהָכֵן אֶלָּא שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ (שמות טז, ה). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה שָׁמַרְתָּ אֶת הַשַּׁבָּת עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה, חַיֶּיךָ, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה שֶׁבֶּן בִּנְךָ יִהְיֶה מַקְרִיב בְּשַׁבָּת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם.

סימן כט

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהוֹתִיר בָּהּ שֶׁמֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מַהוּ לְהַדְלִיק בָּהּ בַּשֵּׁנִי. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהוֹתִיר בָּהּ שֶׁמֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מוֹסִיף עָלָיו כָּל שֶׁהוּא וּמַדְלִיקוֹ בְּיוֹם שֵׁנִי. וְאִם הוֹתִיר בְּיוֹם שֵׁנִי, מוֹסִיף עָלָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּמַדְלִיקוֹ. וְכֵן בִּשְׁאָר הַיָּמִים. אֲבָל הוֹתִיר בְּיוֹם שְׁמִינִי, עוֹשֶׂה לוֹ מְדוּרָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לָמָּה, כֵּיוָן שֶׁהַקְּצָה לְמִצְוָה, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ מִמֶּנּוּ. לֹא יֹאמַר אָדָם, אֵינִי מְקַיֵּם מִצְוֹת זְקֵנִים הוֹאִיל וְאֵינָן מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּנַי, אֵין אַתֶּם רַשָּׁאִין לוֹמַר כָּךְ. אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁגּוֹזְרִים עֲלֵיכֶם, תְּהֵיוּ מְקַיְּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ (דברים יז י, יא). לָמָּה, שֶׁאַף עַל דִּבְרֵיהֶם אֲנִי מַסְכִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּגְזֹר אֹמֶר וַיָּקָם לָךְ (איוב כב, כח). תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב בְּשָׁעָה שֶׁבֵּרַךְ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה (בראשית מח, כ), עֲשָׂה הַקָּטָן קוֹדֶם לַגָּדוֹל. וְקַיֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גְּזֵרָתוֹ. אֵימָתַי, בְּקַרְבָּנוֹת הַנְּשִׂיאִים שֶׁהִקְרִיב שֵׁבֶט אֶפְרַיִם תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם, וְאַחַר כָּךְ מְנַשֶּׁה. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה.

סימן ל

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה. אָמַר רַבִּי אָבִין הַלֵּוִי בְּרַבִּי, הָיָה יוֹסֵף מְבָרֵךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַאֲדוֹנוֹ רָאָה אוֹתוֹ מְלַחֵשׁ בְּפִיו. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: מָה אַתָּה אוֹמֵר. הוּא מְשִׁיבוֹ וְאוֹמֵר: אֲנִי מְבָרֵךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: אֲנִי מְבַקֵּשׁ לִרְאוֹתוֹ. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, הֲרֵי חַמָּה שֶׁהוּא אֶחָד מִכַּמָּה שִׁמְשִׁין שֶׁלּוֹ אֵין אַתָּה יָכֹל לְהַבִּיט בּוֹ. כְּבוֹדוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, בִּשְׁבִילְךָ אֲנִי נִגְלֶה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ (שם לט, ג). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מַהוּ שֶׁכָּתוּב, מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד (תהלים כד, י). שֶׁהוּא חוֹלֵק כָּבוֹד לִירֵאָיו. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ. וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, נָטְלוּ

שַׁרְבִיטוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ (שמות ד, כ). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ. וּשְׁלֹמֹה כְּתִיב בּוֹ, וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' (דה"א כט, כג). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ. וְאֵלִיָּהוּ רָכַב עַל סוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאִי זֶה סוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. סוּפָה וּסְעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בַּסּוּפָה וּבִסְעָרָה דַּרְכּוֹ (נחום א, ג). וּנְתָנוֹ לְאֵלִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם (מל"ב ב, יא). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין לוֹבְשִׁין לְבוּשׁוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַלְבִּישׁ לְבוּשׁוֹ לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וּמַה הוּא לְבוּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הוֹד וְהָדָר, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹד וְהָדָר לָבַשְׁתָּ (תהלים קד, א). וּכְתִיב: הוֹד וְהָדָר תְּשַׂוֶּה עָלָיו (תהלים כא, ו). מַה כְּתִיב בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּעַל גְּמוּלוֹת ה' כְּעַל יְשַׁלֵּם (ירמיה נא, נו). מַהוּ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם. מְשַׁלֵּם לַטּוֹבִים כְּטוֹבִים, וְלָרָעִים כְּרָעִים. מַה כְּתִיב בְּיוֹסֵף. בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף (בראשית מט, כב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹסֵף יְהֵא שָׁלוֹם, עַל הָעַיִן שֶׁעָצְמָה וְלֹא הִבִּיטָה בְּאַחַת הַמִּצְרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר (שם). אָמַר רַבִּי אָבִין, מַהוּ עֲלֵי שׁוּר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָלַי לְשַׁלֵּם שְׂכַר אוֹתוֹ הָעַיִן. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין בַּמִּקְדָּשׁ לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים. אֲבָל בְּשִׁילֹה, מַה שֶּׁעָשָׂה יוֹסֵף, פָּרַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ (שם לט, יב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶיךָ, כְּשֶׁיָּצְאוּ בָנֶיךָ מִמִּצְרַיִם, עָתִיד הַיָּם לִרְאוֹת אֲרוֹנְךָ וְלִבְרֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיָּם רָאָה וַיָּנוֹס, הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר (תהלים קיד, ג). וּמָה רָאָה, רָאָה שֶׁשָּׁמַר יוֹסֵף כָּל עֶשְׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. שִׁמְעוֹן אִישׁ קְטְרוֹן אוֹמֵר, עַצְמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף רָאָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה אֲרוֹנוֹ מְהַלֶּכֶת לִפְנֵי הָאָרוֹן. וְאֵמוֹת הָעוֹלָם רוֹאִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים: מַה טִּיבוֹ שֶׁל אָרוֹן זֶה שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לִפְנֵי אֲרוֹן שֶׁל תּוֹרָה. וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: זֶה אָרוֹן הַמֵּת, שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ לִפְנֵי אֲרוֹן הַתּוֹרָה, שֶׁקִּיֵּם זֶה כָּל מַה שֶׁכָּתוּב בָּזֶה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה, וּלְפִיכָךְ זָכָה לֵילֵךְ עִמּוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיוֹסֵף, יוֹסֵף, אַף עַל פִּי שֶׁפָּרַעְתִּי לְךָ מִקְצָת שָׂכָר, הַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁיִּגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל גְּאֻלַּת עוֹלָמִים, בִּזְכוּת יַעֲקֹב וּבִזְכוּתְךָ הֵם נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: גָּאַלְתָּ בִזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה (שם עז, טז).

בהעלותך

סימן א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן, בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרֹת יָלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לְהַדְלִיק בְּשֶׁמֶן שְׁרֵפָה בְּשַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׁרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, אֵין מַדְלִיקִין בָּעִטְרָן מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים, בְּשֶׁמֶן שׁוּמְשְׁמִין, בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים, בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת, בְּשֶׁמֶן דָּגִים, בְּשֶׁמֶן פִּקּוּעוֹת, בָּעִטְרָן וּבְנֶפְט. רַבִּי

טַרְפוֹן אוֹמֵר, אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבַד. עִמַּד רַבִּי יְהוּדָה עַל רַגְלָיו וְאָמַר לֵיהּ לְרַבִּי טַרְפוֹן, מַה יַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי מַדַּי שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא שֶׁמֶן אֱגוֹזִים, מַה יַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי אַלֶּכְסַנְדְּרְיָא שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא שֶׁמֶן צְנוֹנוֹת, וּמַה יַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי קַפּוּטְקְיָא שֶׁאֵין לָהֶם לֹא זֶה וְלֹא זֶה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי טַרְפוֹן, הֲרֵי מָצִינוּ שֶׁחִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמֶן זַיִת יוֹתֵר מִכָּל הַשְּׁמָנִים בְּנֵר וּבְהַדְלָקָה, שֶׁהֲרֵי שָׁנָה פָּרָשַׁת הַדְּלָקַת הַנֵּר וְשִׁלֵּשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּמֵרֹב חִבָּתוֹ בָּחַר שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר (שמות כז, כ), לַמָּאוֹר וְלֹא לַמְּנָחוֹת. וּמוֹתַר מִן הַזַּיִת הָרִאשׁוֹן הָיָה לַמְּנָחוֹת הַנִּקְרָבוֹת. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי כָּל הַמְּנָחוֹת לֹא נֶאֱמַר בָּהֶן אֶלָּא, וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן (ויקרא ב, טו). וּבְנֵר הַדְּלָקָה כָּתַב, שֶׁמֶן זַיִת, וְלֹא שְׁאָר שְׁמָנִים, זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר. וְאָנוּ מוֹצְאִין בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַנֵּרוֹת לְהַדְלִיקָן מִן שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית (שמות כז, כ). צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר וְגוֹ', עַל הַמְּנוֹרָה הַטְּהוֹרָה (ויקרא כד ב, ד). וְאַף כָּאן כְּתִיב: בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת.

סימן ב

בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר (ישעיה מב, כא). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לְנֵרוֹת שֶׁל בָּשָׂר וָדָם הִזְהַרְתִּי עַל הַנֵּרוֹת, אֶלָּא כְּדֵי לְזַכּוֹתָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא (דניאל ב, כב). וּכְתִיב: גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָהּ (תהלים קלט, יב). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַנֵּרוֹת שֶׁל בָּשָׂר וָדָם. תֵּדַע לְךָ, כְּשֶׁאָדָם בּוֹנֶה בַּיִת, עוֹשֶׂה לוֹ חַלּוֹנוֹת צָרוֹת מִבַּחוּץ וּרְחָבוֹת מִבִּפְנִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָאוֹר יוֹצֵא מִבִּפְנִים מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמֵאִיר לַחוּץ. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקוּפִים אֲטוּמִים (מל"א ו, ד). לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁכְּלוֹ אוֹר וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְאוֹרָהּ. וְלָמָּה צִוָּה אֶתְכֶם. כְּדֵי לְזַכּוֹת אֶתְכֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. הֲוֵי, ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱווּ זְהִירִין לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּרוֹת לִשְׁמִי, וַאֲנִי מֵאִיר לָכֶם אוֹרָה גְּדוֹלָה לָעָתִיד לָבֹא. לְכָךְ נֶאֱמַר: קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וְגוֹ' (ישעיה ס, א). וּכְתִיב: וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ, וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ (שם פסוק ג).

סימן ג

בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. אַתָּה מוֹצֵא, שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים שֶׁהִקְרִיבוּ קָרְבָּנוֹת לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, לֹא הִקְרִיב שֵׁבֶט לֵוִי כְּלוּם. וְהֵיוּ מְצִירִים וְאוֹמְרִים: לָמָּה רְחַקְנוּ מֵהַקְרָבָה לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה, וְהָיָה קוֹרֵא בְּכָל יוֹם אֻמָּנִיּוֹת. הָיָה לוֹ אוֹהֵב

אֶחָד שֶׁהָיָה אוֹהֵב יוֹתֵר מִדַּאי, לֹא קָרָא אוֹתוֹ עִמָּהֶם. וְהָיָה מֵיצֵר לוֹמַר, שֶׁמָּא יֵשׁ בְּלִבּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ עָלַי כְּלוּם לְפִיכָךְ לֹא זִמְּנַנִי מִכָּל הַסְּעוּדוֹת הָאֵלּוּ. כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ כָּל יְמֵי הַסְּעוּדָה, קָרָא לְאוֹתוֹ אוֹהֵב וְאָמַר, לְכָל בְּנֵי הַמְּדִינָה עָשִׂיתִי סְעוּדָה, וּלְךָ לְעַצְמְךָ אֲנִי עוֹשֶׂה סְעוּדָה אַחַת בִּלְבַד יְחִידָה. לוֹמַר, שֶׁאוֹהֲבִי אַתָּה. כָּךְ, הַמֶּלֶךְ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתְּ מוֹצֵא שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים הִקְרִיבוּ לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, וְקִבְּלָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח מֵאִתָּם. וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי לֹא הִקְרִיבוּ. כֵּיוָן שֶׁעָבְרָה חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, כָּל הַשְּׁבָטִים עָשׂוּ לְעַצְמָם חֲנֻכָּה, וְאַתֶּם לְעַצְמְכֶם עֲשׂוּ חֲנֻכָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן בְּהַעֲלוֹתְךָ, וְאַחֲרֵי כֵן, קַח אֶת הַלְוִיִּם. דַּבֵּר אַחַר, בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. אַתְּ מוֹצֵא שֶׁנִּתְקַשָּׁה מֹשֶׁה בְּמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה יוֹתֵר מִכָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן, עַד שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶצְבַּע. בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִתְקַשָּׁה מֹשֶׁה כוּ'. מִקְשָׁה זָהָב, מַהוּ מִקְשָׁה. כְּלוֹמַר, מַה קָּשָׁה הִיא לַעֲשׂוֹת. שֶׁהַרְבֵּה יָגַע מֹשֶׁה עַד שֶׁלֹּא עָשָׂה הַמְּנוֹרָה, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה (שמות כה, לא). כֵּיוָן שֶׁנִּתְקַשָּׁה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, טוֹל כִּכָּר זָהָב וְהַשְׁלִיכֵהוּ לָאֵשׁ וְהוֹצִיאֵהוּ, וְהִיא נַעֲשֵׂית מֵעַצְמָהּ, וְכַפְתּוֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ גְּבִיעֶיהָ וְקָנֶיהָ מִמֶּנָּה. אַתָּה הָיָה מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ, וּמֵעַצְמָהּ נַעֲשֵׂית. לְכָךְ הוּא אוֹמֵר, מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה, יו"ד מָלֵא, וְלֹא כְּתִיב תַּעֲשֶׂה. כְּלוֹמַר, מֵעַצְמָהּ תֵּעָשֶׂה. מָה עָשָׂה מֹשֶׁה. נָטַל אֶת הַכִּכָּר וְהִשְׁלִיכוֹ לָאוּר, וְאָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי הַכִּכָּר נִשְׁלַךְ בְּתוֹךְ הָאֵשׁ, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה, תֵּעָשֶׂה לְפָנֶיךָ. מִיָּד יָצְאת הַמְּנוֹרָה עֲשׂוּיָה כְּתִקּוּנָהּ. לְכָךְ כְּתִיב: כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה ה' וְגוֹ'. כֵּן עָשָׂה מֹשֶׁה אֵין אוֹמֵר כָּאן, אֶלָּא כֵּן עָשָׂה, סְתָם. מִי עָשָׂה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַזְהִיר אֶת אַהֲרֹן לְהַדְלִיק, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם הִזְהַרְתֶּם לִהְיוֹת מַדְלִיקִים לְפָנַי, אֲנִי מְשַׁמֵּר אֶת נִפְשׁוֹתֵיכֶם מִכָּל דָּבָר רַע, שֶׁנִּמְשְׁלוּ נִפְשׁוֹתֵיכֶם כַּנֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם (משלי כ, כז).

סימן ד

בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי (תהלים יח, כט). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה אוֹמֵר שֶׁנָּאִיר לְפָנֶיךָ, אַתָּה הוּא נֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהָאוֹרָה דָּרָה אֶצְלְךָ, כְּתִיב: הוּא גָּלֶה עֲמִיקָתָא וּמְסַתְּרָתָא יָדַע מָה בַּחֲשׁוֹכָא, וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא (דניאל ב, כב), וְאַתָּה אוֹמֵר, אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת. הֲוֵי, כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לָכֶם, אֶלָּא שֶׁתָּאִירוּ לִי כְּשֵׁם שֶׁהֵאַרְתִּי לָכֶם. לָמָּה, לַעֲלוֹת אֶתְכֶם בִּפְנֵי כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁיִּהוּ אוֹמְרִים: רְאוּ הֵיאַךְ יִשְׂרָאֵל מְאִירִין לְמִי שֶׁהוּא מֵאִיר לַכֹּל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְפַקֵּחַ וְסוּמָא שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִים

בַּדֶּרֶךְ (וכו', תצוה ד). וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנְהִיגָם וּמֵאִיר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וְגוֹ' (שמות יג, כא). כֵּיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְאָמַר לֵיהּ: אֱמֹר לָהֶם שֶׁיְּאִירוּ לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרֵי, וְאַתָּה אוֹמֵר לָנוּ שֶׁנְּאִיר לְפָנֶיךָ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בַּשְּׁבִיל לַעֲלוֹת אֶתְכֶם אָמַרְתִּי שֶׁתְּאִירוּ לִי כְּשֵׁם שֶׁהֵאַרְתִּי לָכֶם בַּדֶּרֶךְ. לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּהַעֲלֹתְךָ.

סימן ה

בְּהַעֲלֹתְךָ. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים (במדבר ז, א-י), וְאַחַר כָּךְ, דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן בְּהַעֲלֹתְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִרְאוּ אֶת ה' קְדוֹשָׁיו, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו (תהלים לד, י). אַתְּ מוֹצֵא לְמַעְלָה, אַחַד עָשָׂר שְׁבָטִים הִקְרִיבוּ, וְשֵׁבֶט לֵוִי לֹא הִקְרִיב, וְשֵׁבֶט אֶפְרַיִם וְכָל הַנְּשִׂיאִים הִקְרִיבוּ, חוּץ מִנְּשִׂיאוֹ שֶׁל לֵוִי. וּמִי הָיָה נְשִׂיא לֵוִי. זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת שֵׁם אַהֲרֹן תִּכְתֹּב עַל מַטֵּה לֵוִי (במדבר יז, יח). וְאַהֲרֹן לֹא הִקְרִיב עִם הַנְּשִׂיאִים, וְהָיָה אוֹמֵר אוֹי לִי, שֶׁמָּא בִּשְׁבִילִי אֵינוֹ מְקֻבָּל שֵׁבֶט לֵוִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֵךְ אֱמֹר לְאַהֲרֹן אַל תִּתְיָרֵא, לִגְדוֹלָה מִזּוֹ אַתָּה מְתֻקָּן. לְכָךְ נֶאֱמַר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ. הַקְּרְבָּנוֹת, כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הֵן נוֹהֲגִין. אֲבָל הַנֵּרוֹת, לְעוֹלָם, אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה. וְכָל הַבְּרָכוֹת שֶׁנָּתַתִּי לְךָ לְבָרֵךְ אֶת בָּנַי, אֵינָן בְּטֵלִין לְעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר, אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, שֶׁלֹּא תִּהְיוּ מְבַזִּין עַל הַמְּנוֹרָה. הֲוֵי שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ (זכריה ד, י), זוֹ הַמְּנוֹרָה. וּמַהוּ שִׁבְעָה. אֵלֶּה שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת כְּנֶגֶד שִׁבְעָה כּוֹכָבִים שֶׁמְּשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, כָּךְ חֲבִיבִין הֵם לְפָנַי, שֶׁלֹּא תִּהְיוּ מְבַזִּין עֲלֵיהֶן. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת, שֶׁמָּא יִטְעֶה אוֹתְךָ יִצְרְךָ לוֹמַר, שֶׁהוּא צָרִיךְ אוֹרָהּ. מַה כְּתִיב בַּחֲלוֹנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְחַלּוֹנוֹת אֲטֻמוֹת אֶל הַתָּאִים וְאֶל אֵלֵיהֶמָּה לְפָנֶימָה לַשַּׁעַר וְגוֹ' (יחזקאל מ, טז). כַּחֲלוֹנוֹת אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כְּהַחֲלוֹנוֹת (שם פסוק כה), שֶׁהָיוּ רְחָבוֹת מִבַּחוּץ וְצָרוֹת מִבִּפְנִים, כְּדֵי שֶׁיְּהוּ מוֹצִיאִים אוֹרָהּ לַחוּץ. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הַכֹּהֵן, הַבָּרָק הַזֶּה תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה הוּא, וְהוּא יוֹצֵא וּמַבְהִיק אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶן כְּגַחֲלֵי אֵשׁ בּוֹעֲרוֹת כְּמַרְאֵה הַלַּפִּידִים וְגוֹ' (יחזקאל א, יג), וּמַבְהִיק אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וַאֲנִי צָרִיךְ לְאוֹר שֶׁלָּכֶם. וְלָמָּה אָמַרְתִּי לָכֶם. אֶלָּא כְּדֵי לְהַעֲלוֹתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַעֲלֹתְךָ. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָעֲינַיִם שֶׁיֵּשׁ בְּךָ, יֵשׁ בְּתוֹכָם לָבָן וְשָׁחוֹר, וְאֵין אַתָּה רוֹאֶה מִתּוֹךְ הַלָּבָן, אֶלָּא מִתּוֹךְ הַשָּׁחוֹר. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכֻּלּוֹ אוֹרָה, הוּא צָרִיךְ לְאוֹר שֶׁלָּכֶם. דָּבָר אַחֵר, אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה. בָּשָׂר וָדָם מַדְלִיק

נֵר מִנֵּר דָּלוּק, שֶׁמָּא יָכֹל לְהַדְלִיק נֵר מִתּוֹךְ חֹשֶׁךְ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִדְלִיק אוֹר מִתּוֹךְ חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ הוֹצֵאתִי אוֹרָהּ, וַאֲנִי צָרִיךְ לַנֵּרוֹת שֶׁלָּכֶם. וְלָמָּה אָמַרְתִּי לָךְ. בִּשְׁבִיל לְהַעֲלוֹתְךָ, לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד (שמות כז, כ).

סימן ו

דָּבָר אַחֵר, בְּהַעֲלוֹתְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמְּךָ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָהּ (תהלים קלט, יב). וְלָנוּ אַתָּה אוֹמֵר לְהַדְלִיק. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, תֵּדַע שֶׁאֶצְלְךָ אֲנִי סוֹעֵד הַיּוֹם, לֵךְ הַתְקֵן לִי. הָלַךְ אוֹהֲבוֹ וְהִתְקִין מִטָּה שֶׁל הֶדְיוֹט, שֻׁלְחָן שֶׁל הֶדְיוֹט. כֵּיוָן שֶׁבָּא הַמֶּלֶךְ, בָּאוּ עִמּוֹ שַׁמְּשִׁין סָבְבוּ מְנוֹרוֹת שֶׁל זָהָב לְפָנָיו מִכָּאן וּמִכָּאן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹהֲבוֹ אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה, נִתְבַּיֵּשׁ וְהִטְמִין אֶת כָּל מַה שֶׁהִתְקִין לוֹ, שֶׁהָיָה לוֹ הַכֹּל מִן הַהֶדְיוֹטוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, מַהוּ, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁאֶצְלְךָ אֲנִי סוֹעֵד הַיּוֹם, לָמָּה לֹא הִתְקַנְתָּ לִי כְּלוּם. אָמַר לוֹ אוֹהֲבוֹ, אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, כְּשֶׁרָאִיתִי אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה, נִתְבַּיַּשְׁתִּי וְהִטְמַנְתִּי כָּל מַה שֶׁהִתְקַנְתִּי לְךָ, שֶׁהָיוּ כְּלֵי הֶדְיוֹטוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, חַייֶךָ, שֶׁאֲנִי פּוֹסֵל אֶת כָּל כְּלֵי שֶׁהֵבֵאתִי עִמִּי, וּבִשְׁבִיל אַהֲבָתְךָ, אֵינִי מִשְׁתַּמֵּשׁ אֶלָּא בְּשֶׁלְךָ. וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֻּלּוֹ אוֹרָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא (דניאל ב, כב). וְהוּא אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל, הַתְקִינוּ מְנוֹרָה וְנֵרוֹת. מַה כְּתִיב שָׁם, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח), וְעָשִׂיתָ מְנוֹרַת זָהָב טָהוֹר (שם כה, לא). כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ, מִיָּד בָּאָה הַשְּׁכִינָה. מַה כְּתִיב שָׁם, וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד (שמות מ, לה). מִיָּד קָרָא לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה (ויקרא א, א). וּכְתִיב: וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ (במדבר ז, פט). וּמַה דִּבֵּר אֵלָיו. בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, שִׁלַּח אָרְךָ וַאֲמִתְּךָ הֵמָּה יַנְחוּנִי (תהלים מג, ג). גָּדוֹל אוֹרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַחַמָּה וְהַלְּבָנָה מְאִירִין הָעוֹלָם. וּמֵהֵיכָן הֵן מְאִירִין. מִן זִקּוּקֵי אוֹר שֶׁל מַעְלָן הֵן חוֹטְפִין, שֶׁנֶּאֱמַר: לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ (חבקוק ג, יא). גָּדוֹל הוּא הָאוֹר שֶׁל מַעְלָן, שֶׁלֹּא נִתַּן מֵהֶם לְכָל הַבְּרִיּוֹת אֶלָּא אֶחָד מִמַּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדַע מָה בַּחֲשׁוֹכָא, וּנְהוֹרָא וְגוֹ' (דניאל ב, כב). לְפִיכָךְ עָשִׂיתִי חַמָּה וּלְבָנָה שֶׁיְּאִירוּ לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אוֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ (בראשית א, יז). אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יְאִירוּ. אָמַר דָּוִד, בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים (משלי טז, טו). אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר יוֹסִי, נִמְנָעָה הַשִּׂמְחָה מִן הָרְשָׁעִים וְנִתְּנָה לַצַּדִּיקִים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֶצֱרָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵישֵׁב עִם בָּשָׂר וָדָם בַּנֵּר, עַד שֶׁאָמַר לָהֶם: אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה. רַבִּי לֵוִי בְּרַבִּי אוֹמֵר, מְנוֹרָה טְהוֹרָה יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, וְעָשִׂיתָ מְנוֹרַת זָהָב טָהוֹר (שמות כה, לא). אָמַר לֵיהּ: כֵּיצַד נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. אָמַר

לוֹ: מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה (שם). אַף עַל פִּי כֵן נִתְקַשָּׁה בָּהּ, וְיָרַד מֹשֶׁה וְשָׁכַח מַעֲשֶׂיהָ. עָלָה וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שָׁכַחְתִּי מַעֲשֶׂיהָ. הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, וְעוֹד נִתְקַשָּׁה בָּהּ. אָמַר לֵיהּ: וּרְאֵה וַעֲשֵׂה (שם פסוק מ), עַד שֶׁנָּטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ וְהֶרְאָה לוֹ עֲשִׂיָתָהּ. אַף עַל פִּי כֵן נִתְקַשָּׁה עַל מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵךְ אֵצֶל בְּצַלְאֵל וְהוּא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. יָרַד מֹשֶׁה וְאָמַר לְבְצַלְאֵל, וּמִיָּד עָשָׂאָהּ. הִתְחִיל מֹשֶׁה תָּמֵהַּ וְאוֹמֵר: אֲנִי כַּמָּה פְּעָמִים הֶרְאָה לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִתְקַשֵּׁיתִי לַעֲשׂוֹתָהּ, וְאַתָּה שֶׁלֹּא רָאִיתָ אוֹתָהּ עָשִׂיתָ מִדַּעְתְּךָ. בְּצַלְאֵל, בְּצַל אֵל הָיִיתָ עוֹמֵד כְּשֶׁהֶרְאָה לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשִׂיָתָהּ וְאָמַר וְעָשִׂיתָ. וּלְפִיכָךְ, כְּשֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִגְנְזָה הַמְּנוֹרָה. וְזוֹ אֶחָד מִן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁנִּגְנְזוּ, הָאָרוֹן, וְהַמְּנוֹרָה, וְהָאֵשׁ, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהַכְּרוּבִים. וּכְשֶׁיֵּעוֹר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו וְיִבְנֶה בֵּיתוֹ וְהֵיכָלוֹ, הוּא מַחֲזִירָן לִמְקוֹמָן וּמְשַׂמְּחָן אֶת יְרוּשָׁלַיִם. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כָּתוּב, יְשַׂשׂוֹם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצֶּלֶת, פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל (ישעיה לה, א-ב).

סימן ז

וַיְדַבֵּר ה' וְגוֹ', קַח אֶת הַלְוִיִּם. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה נִימִין הָיוּ בְּאוֹתוֹ כִּנּוֹר שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם מְנַגְּנִין בּוֹ. כְּךָ אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שֶׁבַע נִימִין הָיוּ בַּכִּנּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׂבַּע שְׂמָחוֹת אֶת פָּנֶיךָ נְעִימוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח (תהלים טז, יא). אַל תְּהִי קוֹרֵא שִׂבַּע, אֶלָּא שֶׂבַע שְׂמָחוֹת. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, שֶׂבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ (שם קיט, קסד). וּלְימוֹת הַמָּשִׁיחַ נַעֲשֶׂה שְׁמוֹנָה, שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר בִּנְגִינוֹת, לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת עַל הַשְּׁמִינִית (שם ו, א). וְלֶעָתִיד נַעֲשֶׂה עֶשֶׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים, שִׁיר חָדָשׁ אָשִׁירָה לָךְ, בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה לָךְ (שם קמד, ט). וּמִי הִתְקִין לָהֶם. שְׁמוּאֵל וְדָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵמָּה יִסַּד דָּוִד וּשְׁמוּאֵל הָרֹאֶה בֶּאֱמוּנָתָם (דה"א ט, כב). וְהֵם הֶעֱמִידוּ חִלּוּקֵי הַשִּׁיר, שֶׁיִּהְיוּ הַלְוִיִּם עוֹמְדִים עַל הַדּוּכָן וּמְזַמְּרִין לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. רְאֵה חִבָּה שֶׁחִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַלְוִיִּם, שֶׁכֵּן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הָרְבֵּה הַלְוִיִּם חֲבִיבִין לְפָנַי, קַח אוֹתָם לִשְׁמִי לִשְׁרָרָה. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן קַח אֶת הַלְוִיִּם.

סימן ח

קַח אֶת הַלְוִיִּם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה' צַדִּיק יִבְחַן וְגוֹ' (תהלים יא, ה). אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲלֶה אֶת הָאָדָם לִשְׁרָרָה, עַד שֶׁבּוֹחֵן וּבוֹדֵק אוֹתוֹ תְּחִלָּה. וְכֵיוָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ, הוּא מַעֲלֶה אוֹתוֹ לִשְׁרָרָה. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, נִסָּהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת וְעָמַד בָּהֶן. וְאַחַר כָּךְ בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א). וְכֵן יִצְחָק נִסָּהוּ בִּימֵי אֲבִימֶלֶךְ וְעָמַד בְּנִסְיוֹנוֹ, וְאַחַר כָּךְ בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה' (שם כו, יב). וְכֵן יַעֲקֹב אָבִינוּ נִסָּהוּ בְּכָל אוֹתָן הַצָּרוֹת, בְּעֵשָׂו, בְּרָחֵל, בְּדִינָה, בְּיוֹסֵף, בְּשִׁמְעוֹן בִּבְנְיָמִין. וְהֵיאַךְ יָצָא מִבֵּית אָבִיו,

שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְמַקֵּלִי עָבַרְתִּי וְגוֹ' (שם לב, י). וְאַחַר כָּךְ בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבוֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ (שם לה, ט). וְכֵן יוֹסֵף נְסָהוּ בְּכָל אוֹתָן הַצָּרוֹת, בְּאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר, וְהָיָה חָבוּשׁ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְאַחַר כָּךְ יָצָא וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ עַל שֶׁעָמַד בְּנִסְיוֹנוֹ. הֱוֵי, ה' צַדִּיק יִבְחַן. וְאַף שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי נָתְנוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא תִּבָּטֵל הַתּוֹרָה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, מָאֲסוּ בַּתּוֹרָה וּבַמִּילָה, וְהָיוּ כֻּלָּם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. שֶׁכֵּן יְחֶזְקֵאל מוֹכִיחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֹמַרְתְּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקִים בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וְאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב (יחזקאל כ, ה). מַה כְּתִיב בְּסוֹף הָעִנְיָן, וַיְמָרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי, אִישׁ אֶת שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְגוֹ' (שם פסוק ח). מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵבִיא חֹשֶׁךְ עַל הַמִּצְרִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְהָרַג בָּהֶם כָּל רִאשֵׁי יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וּבָרוֹתִי מִכֶּם הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי (שם פסוק לח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַּגֶּיהָ וְגוֹ' (שה"ש ב, יג). הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַּגֶּיהָ, אֵלּוּ הָרִאשִׁים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ (שם), אֵלּוּ הַנִּשְׁאָרִים שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִתְקַבְּלוּ. קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי לָךְ (שם), שֶׁהָרֵי הִגִּיעַ הַקֵּץ מִן הַגְּאֻלָּה. אֲבָל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי כֻּלָּם צַדִּיקִים הָיוּ, וְהָיוּ עוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ (דברים לג, ט), זוֹ תּוֹרָה. וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ (שם), זוֹ הַמִּילָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, לֹא נִשְׁתַּתְּפוּ שָׁם שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּעָמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וְגוֹ' וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שמות לב, כו). כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, שִׂימוּ אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יֶרֶךְ וְגוֹ' (שם פסוק כז). מִיָּד עָשׂוּ כֵן וְלֹא נָשְׂאוּ פָּנִים. וְכֵן מֹשֶׁה מְבָרְכָן, הָאוֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת אֶחָיו וְגוֹ' (דברים לג, ט). וְכֵיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים וְנִסָּה אוֹתָם וְעָמְדוּ בְּנִסְיוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה (שם פסוק ח), מִיָּד אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: ה' צַדִּיק יִבְחַן (תהלים יא, ה). אֲבָל הָרְשָׁעִים, כְּתִיב בָּהֶם, וְרָשָׁע וְאֹהֵב חָמָס שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ (שם). אָמַר דָּוִד, אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא ה' הַהוֹלֵךְ בִּדְרָכָיו (שם קכח, א).

סימן ט

וַיְדַבֵּר ה' וְגוֹ'. עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׂאוּ שְׂעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם (שם כד, ז). בְּשָׁעָה שֶׁהִכְנִיס שְׁלֹמֹה אֶת הָאָרוֹן לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְחִיל שְׁלֹמֹה אוֹמֵר, שְׂאוּ שְׂעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְגוֹ', שֶׁהָיוּ הַפִּתָּחִים שְׁפָלִים, וְאָמַר, הִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. אָמְרוּ לוֹ הַשְּׁעָרִים, מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. בְּקֵשׁוּ הַשְּׁעָרִים לֵירֵד עָלָיו וְלָרֹץ אֶת רֹאשׁוֹ אִלּוּלֵי שֶׁאָמַר, ה' צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה. חָזַר וְאָמַר, ה' עִזּוּז וְגִבּוֹר וְגוֹ', שְׂאוּ שְׂעָרִים רָאשֵׁיכֶם. אָמַר לָהֶם: הִתְגַּדְּלוּ שֶׁמֶּלֶךְ הַכָּבוֹד עֲלֵיכֶם. מִיָּד חָלְקוּ לוֹ כָּבוֹד וְנִשְּׂאוּ עַצְמָן וְנִכְנַס הָאָרוֹן. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם חֲלַקְתֶּם לִי כָּבוֹד,

חַיֵּיכֶם, כְּשֶׁאַחְרִיב אֶת בֵּיתִי אֵין אָדָם שׁוֹלֵט בָּכֶם. תֵּדַע, שֶׁכָּל כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּלוּ לְבָבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן וּמִקְצָת כְּלֵי בֵית הָאֱלֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ שִׁנְעָר (דניאל א, ב). אֲבָל שַׁעֲרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בְּמִקּוֹמָן נִגְנְזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ (איכה ב, ט). מַהוּ ה' צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה (תהלים כד, י). שֶׁהוּא חוֹלֵק מִכְּבוֹדוֹ לִירֵאָיו. כֵּיצַד, הוּא נִקְרָא אֱלֹהִים, קְרָא לְמֹשֶׁה אֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה (שמות ז, א). הוּא מְחַיֶּה מֵתִים, וְחָלַק מִכְּבוֹדוֹ לְאֵלְיָהוּ וְהֶחֱיָה אֶת הַמֵּתִים. שֶׁכֵּן אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר אֵלְיָהוּ, רְאִי חַי בְּנֵךְ (מל"א יז, כג). וּלְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ מַלְבִּישׁ לְבוּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹד וְהָדָר תְּשַׂוֶּה עָלָיו (תהלים כא, ו). מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתִיב בּוֹ, עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה, ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר (שם מז, ו), וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֶלֶךְ עָשִׂיתִיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ (דברים לג, ה). מָה מֶלֶךְ כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא תּוֹקְעִין לְפָנָיו, אַף אַתָּה עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁתְּהֵא יוֹצֵא וּמַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל, יִהְיוּ תּוֹקְעִים בָּהֶם וְהֵן מִתְכַּנְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָקְעוּ בָהֶן וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ. לְפִיכָךְ, עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יָרֵא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ עִם שׁוֹנִים אַל תִּתְעָרֵב (משלי כד, כא). וּמַהוּ וָמֶלֶךְ, הַמְלִיכֵהוּ עָלֶיךָ. דָּבָר אַחֵר, וָמֶלֶךְ, הַמַּלְכָּה עָלֶיךָ. דָּבָר טוֹב עַל יֵצֶר רַע שֶׁנִּקְרָא מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אוֹתָהּ (קהלת ט, יד). דָּבָר אַחֵר, וָמֶלֶךְ, מִן הַמֶּלֶךְ. יָכֹל אִם יֹאמַר לְךָ הַמֶּלֶךְ עֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה תִּשְׁמַע לוֹ. תַּלְמוּד לוֹמַר: יָרֵא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בִּנְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁאָמַר לַחֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא שָׁמְעוּ לוֹ, אֶלָּא אָמְרוּ לוֹ: לֵאלֹהֶיךָ לָא אִיתְנָא פָּלְחִין, וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִימְתָּ לָא נִסְגֻּד (דניאל ג, יח). אָמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר, הַצָּדָא שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ (שם פסוק יד), לֹא כָךְ אָמַר לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁתִּהְיוּ שׁוֹמְעִין לַמַּלְכוּת כָּל מַה שֶׁהוּא אוֹמֵר לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר (קהלת ח, ב). אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה מֶלֶךְ עָלֵינוּ לְמִסִּים וּלְאַרְנוֹנִיּוֹת, אֲבָל לֹא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. מִלְּכָא לָא אָמַר, אֶלָּא נְבוּכַדְנֶצַּר, אַתְּ וְכִלְבָּא שָׁוֶה. עָנוֹ שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ וְאָמְרִין לְמַלְכָּא, נְבוּכַדְנֶצַּר, לָא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא עַל דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָבוּתָךְ, הֵן אִיתַי אֱלָהֲנָא דִּי אֲנַחְנָא פָלְחִין יָכִל לְשֵׁיזָבוּתָנָא מִן אַתּוּן נוּרָא יְקִדְתָּא וּמִן יְדָךְ מַלְכָּא יְשֵׁזִיב, וְהֵן לָא וְגוֹ' (דניאל ג, טז-יח). אָמְרוּ לוֹ: בֵּין מַצִּיל וּבֵין אֵינוֹ מַצִּיל, יְדִיעַ לֶהֱוֵא לָךְ מַלְכָּא דִּי לֵאלָהֵיךְ לָא אִיתְנָא פָּלְחִין וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִימְתָּ לָא נִסְגֻּד (שם). הֲוֵי אוֹמֵר, יְרֵא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ. עִם שׁוֹנִים אַל תִּתְעָרֵב (משלי כד, כא), שֶׁלְּכָל יְרֵאָיו נֶחְשְׁבָה יִשְׂרָאֵל חֵלֶק שְׁלִישִׁית. וְעִם אוֹתָן שֶׁאוֹמְרִין שֶׁהֵן שְׁנֵי אֱלֹהוּת בָּעוֹלָם, אֶל תִּתְעָרֵב לָהֶם, שֶׁסּוֹפָן לֵאָבֵד מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּכָל הָאָרֶץ פִּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ, וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ (זכריה יג, ח). וְאֵין הַשְּׁלִישִׁית אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה (ישעיה יט, כד). הֲוֵי אוֹמֵר, יְרֵא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ (משלי כד, כא). כָּל מִי שֶׁהוּא יָרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,

נַעֲשָׂה מֶלֶךְ. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מֵאַבְרָהָם, עַל יְדֵי שֶׁנִּתְיָרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נַעֲשָׂה מֶלֶךְ. מִנַּיִן שֶׁנִּתְיָרֵא. דִּכְתִיב: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה (בראשית כב, יב). וּמִנַּיִן שֶׁנַּעֲשָׂה מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵל עֶמֶק שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ (שם יד, יז). מַהוּ עֵמֶק שָׁוֵה. שֶׁהִשְׁווּ הַכֹּל וְנָטְלוּ עֵצָה שָׁם וְקָצְצוּ אֲרָזִים וְעָשׂוּ כִּסֵּא וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ. וְלֹא תֹּאמַר אַבְרָהָם בִּלְבַד, אֶלָּא אַף מֹשֶׁה שֶׁנִּתְיָרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים (שמות ג, ו). וּמִנַּיִן שֶׁנַּעֲשָׂה מֶלֶךְ. דִּכְתִיב: וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ (דברים לג, ה). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֶלֶךְ עָשִׂיתִיךָ. מַה מֶּלֶךְ שֶׁיּוֹצֵא לַמִּלְחָמָה תּוֹקְעִין לְפָנָיו, אַף אַתָּה כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה, יִהְיוּ תּוֹקְעִין לְפָנֶיךָ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעָנָן עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף.

סימן י

עֲשֵׂה לְךָ, מִשֶּׁלְךָ. עֲשֵׂה לְךָ, לְךָ אַתָּה עוֹשֶׂה וְאֵין אַתָּה עוֹשֶׂה לְאַחֵר, אַתָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן וְאֵין אַחֵר מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן אֶלָּא בְּשׁוֹפָרוֹת. כְּשֶׁבָּא לְהִלָּחֵם בִּירִיחוֹ, נִתְכַּנְּסוּ לִירִיחוֹ שֶׁבַע אֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וַתָּבֹאוּ אֶל יְרִיחוֹ וַיִּלָּחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם (יהושע כד, יא). וְכִי שֶׁבַע אֻמּוֹת הָיוּ בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, יְרִיחוֹ הָיְתָה סוֹגָרָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ, אִם נִכְבְּשָׁה יְרִיחוֹ, מִיָּד כָּל הָאָרֶץ נִכְבֶּשֶׁת, לְפִיכָךְ נִתְכַּנְּסוּ לְתוֹכָהּ שֶׁבַע אֻמּוֹת. וּמַה כְּתִיב שָׁם. וַיֵּרַע הָעָם וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת (יהושע ו, כ), מְלַמֵּד, שֶׁאָפְלוּ יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידוֹ לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן. וְלֹא תֹּאמַר, יְהוֹשֻׁעַ בִּלְבַד, אֶלָּא מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַצְמוֹ עַד שֶׁהוּא בַּחַיִּים, נִגְנְזוּ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הֲרֵי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר, כְּשֶׁהוּא בָּא לְהִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם (דברים לא, כח). וְהֵיכָן הָיוּ הַחֲצוֹצְרוֹת שֶׁלֹּא הָיָה אוֹמֵר לָהֶם תִּקְעוּ בָּהֶן וְיִתְכַּנְּסוּ אֶלָּא שֶׁעַד הוּא בְּחַיָּיו, נִגְנְזוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת (קהלת ח, ח). הֲוֵי, עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת, לְךָ אַתָּה עוֹשֶׂה וְאֵין אַתָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. דָּבָר אַחֵר, עֲשֵׂה לְךָ, אַתָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן שֶׁאַתָּה מֶלֶךְ, וְאֵין אַחֵר מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן אֶלָּא דָּוִד הַמֶּלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמִדוּ הַלְוִיִּם וְגוֹ', וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחֲצוֹצְרוֹת מְחַצְּרִים (דה"ב כט, כו-כח). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, אַף הַחֲצוֹצְרוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, נִגְנְזוּ. אֲבָל דָּוִד הַמֶּלֶךְ, הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִנּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: עוּרָה כְבוֹדִי, עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר (תהלים נז, ט). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, כִּנּוֹר הָיָה תָּלוּי לְמַעְלָה מִן מִטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת לַיְלָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ וּמְנַגֶּנֶן מֵאֵלָיו. מִיָּד הָיָה עוֹמֵד דָּוִד וְכָל תַּלְמִידָיו וְהָיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, וְהָיוּ יְגֵעִים וּמְנַדְּדִין שָׁנָה מֵעֵינֵיהֶם וְהוֹגִים

בַּתּוֹרָה עַד עַמּוּד הַשַּׁחַר. לְפִיכָךְ הָיָה אוֹמֵר דָּוִד, עוּרָה כְבוֹדִי, עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר, אָעִירָה שַׁחַר (שם). דֶּרֶךְ הַשַּׁחַר לִהְיוֹת מְעוֹרֵר בְּנֵי אָדָם, אֲבָל אֲנִי מְעוֹרֵר אֶת הַשַּׁחַר. דָּבָר אַחֵר, עוּרָה כְבוֹדִי. מַהוּ כְבוֹדִי. מִפְּנֵי כְבוֹד יוֹצְרִי. שֶׁהָיָה יִצְרוֹ אוֹמֵר לוֹ: דָּוִד, הֲלֹא אַתָּה מֶלֶךְ. דֶּרֶךְ הַמְּלָכִים לִהְיוֹת יְשֵׁנִים עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וְלָמָּה אַתָּה עוֹמֵד חֲצוֹת לַיְלָה. וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ: עוּרָה כְבוֹדִי. אֵין כְּבוֹדְךָ לִפְנֵי כְּבוֹד יוֹצְרְךָ כְּלוּם. לְכָךְ נֶאֱמַר: עוּרָה כְבוֹדִי וְגוֹ'. חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ (תהלים קיט, סב). אָמַר דָּוִד, חַיָּב אֲנִי לַעֲמֹד בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה וּלְקַלְסְךָ עַל פְּלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם זְקֵנְתִּי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, דִּכְתִיב: וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וַיֹּאמֶר מִי אָתְּ, וַתֹּאמַר אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ (רות ג, ח-ט). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בַּר שָׁלוֹם, אָמְרָה לוֹ: בְּדָבָרִים אַתָּה מוֹצִיאֵנִי. אָמַר לָהּ: חַי ה', אֵינִי מוֹצִיאֵךְ בְּדְבָרִים. חַי ה', מְלַמֵּד, שֶׁהִשְׁבִּיעַ לְיִצְרוֹ שֶׁהָיָה מְקַטְרְגוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: אַתָּה פָּנוּי וְהִיא פְּנוּיָה, הֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁתִּזָּקֵק לָהּ. מֵיָּד נִשְׁבַּע אוֹתוֹ הַצַּדִּיק, חַי ה'. כְּלוֹמַר, אֵינִי נוֹגֵעַ בָּהּ בְּזוֹ הַלַּיְלָה. וְלֹא בֹּעַז לְבַד, אֶלָּא כָּל הַצַּדִּיקִים מַשְׁבִּיעִין לְיִצְרָן. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא בְּדָוִד כְּשֶׁנִּפַּל שָׁאוּל בְּיָדוֹ, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיֹּאמֶר דָּוִד, חַי ה' כִּי אִם ה' יְנַגְּפֶנּוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא וָמֵת אוֹ בַּמִּלְחָמָה יֵרֵד וְגוֹ' (ש״א כו, י). לָמָּה נִשְׁבַּע שְׁתֵּי פְעָמִים. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, הָיָה יִצְרוֹ בָּא וְאוֹמֵר לוֹ: אִלּוּ נָפַלְתְּ אַתָּה בְּיָדוֹ, לֹא הָיָה מְרַחֵם עָלֶיךָ וְהָיָה הוֹרְגְךָ. וּמִן הַתּוֹרָה, מֻתָּר לְהָרְגוֹ, שֶׁהֲרֵי רוֹדֵף הוּא. לְפִיכָךְ קָפַץ וְנִשְׁבַּע שְׁתֵּי פְעָמִים חַי ה', שֶׁאֵינִי הוֹרְגוֹ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה יוֹדֵעַ כֹּחוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרַע שֶׁהוּא קָשֶׁה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה יוֹדֵעַ כֹּחוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרַע שֶׁהוּא קָשֶׁה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, סַלְּקוּ אוֹתוֹ קִמְעָא קִמְעָא בָּעוֹלָם הַזֶּה, וַאֲנִי מַעֲבִירוֹ מִכֶּם לֶעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹלּוּ סוֹלּוּ הַמְּסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן (ישעיה סב, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, סוֹלּוּ סוֹלּוּ פְּנוּ דֶּרֶךְ, הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי (שם נז, יד). וְלָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִירוֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר (יחזקאל לו, כו). כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא.

סימן יא

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה אֲמוֹת חַיָּב אָדָם לַעֲמֹד מִפְּנֵי הַזָּקֵן כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתוֹ עוֹבֵר. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּב אָדָם לַעֲמֹד מִפְּנֵי הַזָּקֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם, וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן (ויקרא יט, לב). וְכוֹרֵעַ לְפָנָיו וְשׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִי זֶה הוּא הַהִדּוּר שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן. שֶׁלֹּא יַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא יְהֵא סוֹתֵר דְּבָרָיו. וּכְשֶׁהוּא שׁוֹאֵל הֲלָכָה, שׁוֹאֵל בְּיִרְאָה. וְלֹא יִקְפֹּץ לְהָשִׁיב, וְלֹא יְהֵא נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרָיו. שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּרַבּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, נִקְרָא רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם, וְתַלְמוּדוֹ נִשְׁכָּח, וּשְׁנוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת, וְלַסּוֹף הוּא בָּא לִידֵי עֲנִיּוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל, אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי הָאֱלֹהִים (קהלת ח, יג). מוֹרָא

זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר, מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְיִרֵאתָ מֵאלֹהֶיךָ (ויקרא יט, לב). הֱוֵי אוֹמֵר, זוֹ מוֹרָאַת הָרַב. וְכֵן נֶאֱמַר בְּמִדּוֹת וּמִשְׁקָלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן מוֹרָא. אֶלָּא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, נֶאֱמַר כָּאן, פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ. וְנֶאֱמַר לְהַלָּן, אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי הָאֱלֹהִים. לָכֵךְ חַיָּב אָדָם לְהַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם בַּכְּנִיסָה וּבִיצִיאָה, וְלִנְהֹג בּוֹ מוֹרָא וְכָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא (דברים ו, יג). וְתַנְיָא, אֶת, לְרַבּוֹת אֶת בַּעֲלֵי תוֹרָה, שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה אַחֶרֶת כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאֶתְּן אוֹתָם רָאשִׁים עַל הָעָם (דברים א, טו). מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁתְּנַהֵג בּוֹ מִנְהַג נְשִׂיאוּת, לַעֲמֹד מִפָּנָיו, וּלְהַקְדִּימוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁל גְּדֻלָּה. אָמַר רַבִּי אַבָּא הַכֹּהֵן בַּר פַּפָּא, כְּשֶׁהָיִיתִי רוֹאֶה סִיעָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, הָיִיתִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת, שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יְהוּ רוֹאִין אוֹתִי וְעוֹמְדִין מִלְּפָנַי. וּכְשֶׁאָמַרְתִּי אֵלּוּ הַדְּבָרִים לְפְנֵי רַבִּי יוֹסֵף בַּר זְבִידָא, אָמַר לִי, צָרִיךְ אַתָּה לַעֲבֹר לִפְנֵיהֶם, וְיִהְיוּ רוֹאִין אוֹתְךָ וְעוֹמְדִין לְפָנֶיךָ, וְאַתָּה מְבִיאָן לִידֵי יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ. לָמָּה, שֶׁמַּעֲלָתָן שֶׁל צַדִּיקִים הִיא מַעֲלָה שֶׁאֵין לָהּ יְרִידָה. אֲבָל מַעֲלָתוֹ שֶׁל עֻשָּׁו, מַעֲלָה שֶׁכָּלְתָה יְרִידָה הִיא, הַיּוֹם אֲפַרְכוּס, לְמָחָר סָגָן, לְמָחָר סַרְדִּיוֹט. וְכֵן כָּל גְּדוֹלֵיהֶן. וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר, אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים וְגוֹ' מִשָּׁם אוֹרִידְךָ (עובדיה א, ד). אֲבָל מַעֲלָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, מַעֲלָה שֶׁאֵין לָהּ יְרִידָה, וְאֵין קְדֻשָּׁתָם מִתְחַלֶּלֶת לְעוֹלָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁהַזְּקֵנִים אֶחָד מִשִּׁלְשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים, שֶׁהֵן כְּתוּבִים לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵלּוּ הֵן, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, וְהַכֹּהֲנִים, וְהַלְוִיִּם, וְיִשְׂרָאֵל, וְהַבְּכוֹרוֹת, וְהַמִּזְבֵּחַ, וְהַתְּרוּמוֹת, וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְאֹהֶל מוֹעֵד, וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וְהַקְּרָבָנוֹת, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַזְּקֵנִים. הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב (חגי ב, ח). הַכֹּהֲנִים מִנַּיִן. דִּכְתִיב: וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לָקַח וְגוֹ' (שמות כט, א). הַלְוִיִּם מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם (במדבר ח, יד). יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כה, נה). הַבְּכוֹרוֹת מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי כָּל בְּכוֹר (במדבר ח, יז). הַמִּזְבֵּחַ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי (שמות כ, כא). הַתְּרוּמָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (שם כה, ב). שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי (שם ל, לא). אֹהֶל מוֹעֵד מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שם כה, ח). הַקָּרְבָּנוֹת מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי (במדבר כח, ב). מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מָלֶךְ (ש"א טז, א). אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי הָאָרֶץ (שמות יט, ה). הַזְּקֵנִים מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ (במדבר יא, טז). דָּבָר אַחֵר, אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ (עמוס ט, ו). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְפַלְטְרִין שֶׁהָיְתָה בְּנוּיָה עַל גַּבֵּי הַסְּפִינָה, כָּל זְמַן שֶׁהַסְּפִינוֹת מְחֻבָּרוֹת, פַּלְטְרִין שֶׁעַל גַּבֵּיהֶן עוֹמֶדֶת. לְפִיכָךְ נֶאֱמַר, הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו. אִימָתַי כְּבִיכוֹל כִּסְאוֹ מְכֻסָּס לְמַעְלָן, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל

עֲשׂוּיִין אֲגֻדָּה אַחַת. לְכָךְ נֶאֱמַר: הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו. אֵימָתַי, בַּזְּמַן שֶׁאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ וְגוֹ' (דברים לג, ה). לְכָךְ אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. לָמָּה, שֶׁכְּנוּסָן שֶׁל צַדִּיקִים, הֲנָיָה לָהֶם, הֲנָיָה לָעוֹלָם. אֲבָל כִּנּוּסָן שֶׁל רְשָׁעִים, תַּקָּלָה לָהֶם, תַּקָּלָה לָעוֹלָם.

סימן יב

אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ, אָמַר מֹשֶׁה, הֵיאַךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לְהָבִיא אוֹתָן מִכָּל הַשְּׁבָטִים. אִם נָבִיא חֲמִשָּׁה מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, אֵין עוֹלִין לְמִנְיַן שִׁבְעִים, נִמְצְאוּ שִׁשִּׁים. וְאִם נָבִיא שִׁשָּׁה מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, עוֹלִין לְמִנְיַן שִׁבְעִים. וְאִם נָבִיא שִׁשָּׁה מִשֵּׁבֶט זֶה וַחֲמִשָּׁה מִשֵּׁבֶט אַחֵר, הֲרֵינִי מֵטִיל קִנְאָה בֵּין הַשְּׁבָטִים. מֶה עָשָׂה. נָטַל שִׁבְעִים פִּתְקִין וְכָתַב בָּהֶן זְקֵן, וְנָטַל שִׁבְעִים פִּתְקִין חֲלָקִין וּטְרָפָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, וְאָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם. כָּל מִי שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּיָדוֹ פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ זְקֵן, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְמַנָּה זָקֵן, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי נְחֶמְיָה, עֲדַיִן הִיא מַחֲלֹקֶת בַּדָּבָר. שֶׁיָּכֹל לוֹמַר לוֹ, אֵין כָּאן פֶּתֶק אֶחָד כָּתוּב בּוֹ זָקֵן. שְׁאִלּוּ הָיָה שָׁם, מִיָּד הָיָה עוֹלֶה בְּיָדִי. וְהֵיאַךְ עָשָׂה. אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, כָּךְ עָשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם פִּתְקִין וְכָתַב עַל שִׁבְעִים מֵהֶן זָקֵן, וּשְׁנַיִם פִּתְקִין חֲלָקִים, וּטְרָפָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, וְאָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם. אִם עָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ זָקֵן, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְמַנָּה זָקֵן. וְאִם עָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק חָלָק, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נִתְמַנָּה. וְהַמְמֻנֶּה אָמַר לֵיהּ: הֲרֵי שָׁם פֶּתֶק אֶחָד כָּתוּב בּוֹ זָקֵן, אִלּוּ הָיִיתָ רָאוּי לְהִתְמַנּוֹת, הָיָה עוֹלֶה בְּיָדְךָ. כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה לָהֶם כָּךְ, נִתְמַנּוּ הַזְּקֵנִים. אֶלְדָּד וּמֵידָד הָיוּ שָׁם וּמֹעֲטוּ אֶת עַצְמָם. אָמְרוּ, אֵין אָנוּ כְּדַאי לִהְיוֹת בְּמִנּוּי הַזְּקֵנִים. וְעַל שֶׁמִּעֲטוּ אֶת עַצְמָם, נִמְצְאוּ יְתֵרִין עַל הַזְּקֵנִים בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. הַזְּקֵנִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְמָחָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר. אֲבָל אֵלּוּ נִתְנַבְּאוּ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִשְׁאֲרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים וְגוֹ'. וּמֶה הָיוּ מִתְנַבְּאִין. יֵשׁ אוֹמְרִין, עַל מַפַּלְתּוֹ שֶׁל גּוֹג הָיוּ מִתְנַבְּאִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִין, הָיוּ מִתְנַבְּאִין וְאוֹמְרִים: מֹשֶׁה יָמוּת בַּמִּדְבָּר, וִיהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. תֵּדַע לְךָ, שֶׁכָּךְ הָיוּ מִתְנַבְּאִין. שֶׁכָּךְ יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לְמֹשֶׁה, וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה. וּכְתִיב: וַיָּרָץ הַנַּעַר וַיַּגֶּד לְמֹשֶׁה. מִי הָיָה זֶה, גֵּרְשֹׁם בֶּן מֹשֶׁה. הַזְּקֵנִים לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ, אֲבָל אֶלְדָּד וּמֵידָד נִכְנְסוּ. אֶלְדָּד, הוּא אֱלִידָד בֶּן כִּסְלוֹן. וּמֵידָד, זֶה קְמוּאֵל בֶּן שִׁפְטָן. הַזְּקֵנִים לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם, וְאֵלּוּ נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם. וְהַזְּקֵנִים נִפְסְקָה נְבוּאָתָן, שֶׁהָיְתָה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה, וְאֶצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם. אֲבָל אֵלּוּ הָיְתָה נְבוּאָתָן מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּנַח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ. וְאִם תֹּאמַר, הַזְּקֵנִים שֶׁהָיְתָה נְבוּאָתָם מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שִׁמְא חָסֵר מִנְּבוּאָתוֹ כְּלוּם. מָשָׁל

לְנַר שֶׁהָיָה דָּלוּק וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ כַּמָּה נֵרוֹת וְאוֹר דְּלִיקָתוֹ לֹא חָסֵר. אַף כָּאן מֹשֶׁה, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה נְבוּאַת שִׁבְעִים זְקֵנִים מִשֶּׁלּוֹ, לֹא חָסַר מִנְּבוּאָתוֹ כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה (דברים לד, י).

סימן יג

אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. וְכִי לֹא הָיָה לָהֶם זְקֵנִים לְשֶׁעָבַר. וְהַלֹּא כְּבָר נֶאֱמַר בְּמִצְרַיִם, לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, טו). אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר פַּרְעֹה, הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ וַיְשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת (שם א, י-יא), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, קִבֵּץ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם: בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם עֲשׂוּ עִמִּי הַיּוֹם טוֹבָה, הַיְינוּ דִּכְתִיב: וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ (שם פסוק יג). מַהוּ בְּפָרֶךְ בְּפֶה רַךְ. פַּרְעֹה נָטַל סַל וּמַגְרֵפָה. מִי הָיָה רוֹאֶה אֶת פַּרְעֹה נוֹטֵל סַל וּמַגְרֵפָה וְעוֹשֶׂה בַּלְּבֵנִים וְלֹא הָיָה עוֹשֶׂה. מִיָּד הָלְכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּזְרִיזוּת וְעָשׂוּ עִמּוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּכָל כֹּחָן, לְפִי שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי כֹּחַ וְגִבּוֹרִים. כֵּיוָן שֶׁהֶחְשִׁיכָה, הֶעֱמִיד עֲלֵיהֶם נוֹגְשִׂים, אָמַר לָהֶם: מְנוּ אֶת הַלְּבֵנִים. מִיָּד עָמְדוּ וּמָנוּ אוֹתָם, וְאָמַר לָהֶם: כָּזֶה אַתֶּם מַעֲמִידִים לִי בְּכָל יוֹם וָיוֹם. מִנָּה אֶת הַנּוֹגְשִׂים שֶׁל מִצְרַיִם עַל הַשּׁוֹטְרִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהַשּׁוֹטְרִים נִתְמַנּוּ עַל יֶתֶר הָעָם. וּכְשֶׁאָמַר לָהֶם: לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם (שם ה, ז), הָיוּ בָּאִין הַנּוֹגְשִׂים וּמוֹנִין אֶת הַלְּבֵנִים וְנִמְצְאוּ חֲסֵרִים, הָיוּ מַכִּין הַנּוֹגְשִׂים אֶת הַשּׁוֹטְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׂמוּ עֲלֵיהֶם וְגוֹ' (שם פסוק יד). וְהָיוּ הַשּׁוֹטְרִים מֻכִּים עַל שְׁאָר הָעָם וְלֹא הָיוּ מוֹסְרִין אוֹתָן בְּיַד הַנּוֹגְשִׂים, וְהָיוּ אוֹמְרִים: מוּטָב לָנוּ לִלְקוֹת, וְאַל יִכָּשְׁלוּ שְׁאָר הָעָם. לְפִיכָךְ כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנִי, אֵינִי יוֹדֵעַ מִי רָאוּי וּמִי אֵינוֹ רָאוּי. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרָיו, אוֹתָן הַזְּקֵנִים וְהַשּׁוֹטְרִים שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן לְלִקּוֹת עֲלֵיהֶם בְּמִצְרַיִם בְּמַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים, הֵם יָבֹאוּ וְיִטָּלוּ בַּגְּדֻלָּה הַזּוֹ. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרָיו. וּלְפִי שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן לְלִקּוֹת עַל הַצִּבּוּר, לְפִיכָךְ, וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהִשְׁוָון הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁכָּל מִי שֶׁמּוֹסֵר עַצְמוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, זוֹכֶה לְכָבוֹד וְלִגְדֻלָּה וּלְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. לְכָךְ כְּתִיב: אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרָיו, מִן אוֹתָם שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

סימן יד

אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהֵיכָן הָיוּ אוֹתָם הָרֹאשׁוֹנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יְרֹעַ כַּבִּירִים לֹא חֵקָר וַיַּעֲמֵד אֲחֵרִים תַּחְתָּם (איוב לד, כד). עַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, הָיָה לָהֶם שִׁבְעִים זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, טז). וְעִמָּהֶם יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם.

וּכְשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, עָלוּ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שם כד, ט). וְאֶל הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ לָנוּ בָּזֶה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב אֲלֵיכֶם (שם פסוק יד). כֵּיוָן שֶׁעָלָה מֹשֶׁה, הִתְנָה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּרֵד בְּסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם. כֵּיוָן שֶׁשָּׁהָה לֵירֵד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא הָעָם כִּי בוֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה (שם לב, א), וְאֵין בּוֹשֵׁשׁ אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁהִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: מַדּוּעַ בּוֹשֵׁשׁ רִכְבּוּ לָבוֹא, מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו (שופטים ה, כח), נִתְכַּנְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֵצֶל הַזְּקֵנִים, אָמְרוּ לָהֶם, מֹשֶׁה הִתְנָה עִמָּנוּ שֶׁיֵּרֵד לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם וַהֲרֵי אַרְבָּעִים יוֹם וְלֹא יָרַד, וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת יוֹתֵר, אֵין אָנוּ יוֹדְעִין מֶה הָיָה לוֹ. אֶלָּא, קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים (שמות לב, א). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, אָמַר לָהֶם: לָמָּה אַתֶּם מַכְעִיסִין לְמִי שֶׁעָשָׂה לָכֶם כָּל אוֹתָן הַנִּסִּים וְהַנִּפְלָאוֹת. וְלֹא שָׁמְעוּ לָהֶם, וַהֲרָגוּם. וְחוּר שֶׁעָמַד כְּנֶגְדָּן בִּדְבָרִים קָשִׁים, עָמְדוּ עָלָיו וַהֲרָגוּהוּ. נִתְכַּנְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַל אַהֲרֹן בִּטְקָסִים גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן וְגוֹ' (שם). לָמָּה אַתָּה יוֹשֵׁב. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, שָׁנֵאתִי קָהָל מְרֵעִים וְעַם רְשָׁעִים לֹא אֵשֵׁב (תהלים כו, ה). קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים. וְאִם לֹא, כִּי זֶה, כָּזֶה אָנוּ עוֹשִׂין לָךְ. כְּשֵׁם שֶׁעָמַדְנוּ עַל חוּר וַהֲרַגְנוּהוּ, כָּךְ אָנוּ עוֹשִׂין לְךָ אִם תִּמָּנַע מִמֶּנּוּ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אַהֲרֹן מַה שֶׁעָשׂוּ לַזְּקֵנִים וּלְחוּר, נִתְיָרֵא הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו (שמות לב, ה), וַיִּבֶן מִזְבּוֹחַ. וּמִנַּיִן שֶׁהָרְגוּ לַזְּקֵנִים וּלְחוּר. שֶׁכֵּן יִרְמְיָהוּ מוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם בְּכַנְפַיִךְ נִמְצְאוּ דַם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּים לֹא בַּמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי עַל כָּל אֵלֶּה (ירמיה ב, לד). מַהוּ עַל כָּל אֵלֶּה. בִּשְׁבִיל אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. מַה פָּרַע מֵהֶם, וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם וְגוֹ' (שמות לב, לה). אַחַר זְמַן, כְּשֶׁסָּלַח לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ, תַּחַת אוֹתָן שִׁבְעִים שֶׁנֶּהֶרְגוּ עַל קִדֻּשַׁת שְׁמִי. הֱוֵי, יָרֹעַ כַּבִּירִים לֹא חֵקֶר, וַיַּעֲמֵד אֲחֵרִים תַּחְתָּם.

סימן טו

אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: דִּבְרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבָּנוֹת וּכְמַשְׁמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד (קהלת יב, יא). כְּדָרְבָּנוֹת, כַּדּוּר שֶׁל בָּנוֹת. מָה הַכַּדּוּר שֶׁל בָּנוֹת מְזָרְקִין לוֹ לְכָאן וּלְכָאן, כָּךְ הָיוּ הַדִּבְּרוֹת מְזָרְקִין בְּסִינַי. דָּבָר אַחֵר, כְּדָרְבָּנוֹת. מָה הַדָּרְבָּן הַזֶּה מֵבִיא חַיִּים לָעוֹלָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מְבִיאִין חַיִּים לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ). דָּבָר אַחֵר, מַה הַדָּרְבָּן הַזֶּה מְכַוֵּן אֶת הַפָּרָה לַחְרֹשׁ לְשַׁוּוֹת אֶת הַתְּלָמִים, אַף דִּבְרֵי חֲכָמִים מְכַוְּנִין אֶת לוֹמְדֵיהֶם לוֹמַר עַל דָּבָר הָאָסוּר אָסוּר וְעַל הַמֻּתָּר מֻתָּר, וּמַרְאִין פָּנִים וְהוֹרָאוֹת מִן הַתּוֹרָה. דִּבְרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבָּנוֹת, שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ, דָּרְבָּן, מַלְמָד, מַרְדֵּעַ. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ מַלְמָד, שֶׁהוּא מְלַמֵּד אֶת הַפָּרָה לַחְרֹשׁ, מַרְדֵּעַ, שֶׁמּוֹרֶה דֶּרֶךְ לַפָּרָה לַחְרֹשׁ. דָּרְבָּן, שֶׁהוּא דָּר אֵצֶל הַפָּרָה לָתֵת לָהּ בִּינָה לַחְרֹשׁ.

וּלְכָךְ נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְדֶרֶךְ, שֶׁמּוֹרֶה דֵּעָה וּבִינָה לִבְנֵי אָדָם. וְאִם תֹּאמַר, כְּשֵׁם שֶׁהַדֶּרֶךְ מְטַלְטֵל, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְטַלְטְלִין. תַּלְמוּד לוֹמַר: כְּמַשְׁמְרוֹת נְטוּעִים. בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת. מַהוּ בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת. אֵימָתַי הֵן נְטוּעִים בָּאָדָם, בִּזְמַן שֶׁבַּעֲלֵיהֶן נֶאֱסָפִין מֵהֶם. כָּל זְמַן שֶׁרַבּוֹ קַיָּם, הוּא הָיָה שׁוֹאֲלוֹ. מֵת רַבּוֹ, הֲרֵי יָגֵעַ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה לְקַיֵּם תַּלְמוּדוֹ, שֶׁאֵין לוֹ לְמִי הוּא שׁוֹאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת. וּכְמַשְׁמְרוֹת נְטוּעִים, אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, כְּמַשְׁמְרוֹת כְּתִיב: וְאָנוּ קוֹרִין מַסְמְרוֹת, לוֹמַר לְךָ, מַה מִּשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, אַף סִפְרֵי תוֹרָה עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה כְּתִיב כְּמִשְׁמְרוֹת, וְאָנוּ קוֹרִין מַסְמְרוֹת, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאִם קִבַּעְתָּ אוֹתָם כְּמַסְמֵר בְּלִבְּךָ, הֵם מְשַׁמְּרִין אוֹתְךָ. דָּבָר אַחֵר, וּכְמַשְׁמְרוֹת נְטוּעִים, מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, אָסוּר לִקְרוֹת בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים, שֶׁכָּתוּב נְטוּעִים. אֵלּוּ הַסַּנְהֶדְרִין. וְאִם תֹּאמַר, הֲרֵי זֶה מַתִּיר וְזֶה אוֹסֵר, זֶה פּוֹסֵל וְזֶה מַכְשִׁיר, זֶה מְטַמֵּא וְזֶה מְטַהֵר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹסְרִים וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין, לְמִי אֶשְׁמַע. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי כֵן, כֻּלָּם נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה (שמות ג, א), שֶׁקִּבֵּל מִיְּחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּדְבָרִים אֲחָדִים הֵם, אֶלָּא זֶה אוֹמֵר טַעַם אֶחָד, וְזֶה אוֹמֵר טַעַם אַחֵר. לְכָךְ נֶאֱמַר: כֻּלָּם נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד.

סימן טז

אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אוֹהֵב טְהָר לֵב, חֵן שְׂפָתָיו רֵעֵהוּ מֶלֶךְ (משלי כב, יא). לָמָּה לֹא אָמַר, אֶסְפָּה שִׁבְעִים אֲנָשִׁים. אֶלָּא אֵלּוּ שִׁבְעִים סַנְהֶדְרִין מְיֻחָדִים, שֶׁיִּהְיוּ דּוֹמִין לִי וּלְךָ. לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אִישׁ מִלְחָמָה (שמות טו, ג). וּלְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג). אֶסְפָּה לִי, וְכִי לֹא הָיוּ זְקֵנִים קֹדֶם לָכֵן. וַהֲרֵי בְּהַר סִינַי נֶאֱמַר, וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כד, ט), וְהַפָּרָשָׁה הַזּוֹ אַחַר כָּךְ הָיְתָה, וְהֵיכָן הָיוּ הַזְּקֵנִים. אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְאוֹתָן הַדְּבָרִים, וְיִהְיוּ הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה', נִשְׂרְפוּ כֻּלָּם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה שְׂרֵיפָתָן כִּשְׂרֵפַת נָדָב וַאֲבִיהוּ, שֶׁאַף הֵם הֵקִלּוּ רֹאשָׁם בַּעֲלֹתָם לְהַר סִינַי כְּשֶׁרָאוּ אֶת הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ (שם פסוק יא). וְכִי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה הָיְתָה שָׁם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְעֶבֶד שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּר אֶת רַבּוֹ וּפְרָסָתוֹ בְּיָדוֹ וְהוּא נוֹשֵׁךְ מִמֶּנּוּ, כָּךְ הֵקִלּוּ אֶת רֹאשָׁם כְּאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים. וְהָיוּ רְאוּיִן לִישָּׂרֵף בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הַזְּקֵנִים וְנָדָב וַאֲבִיהוּ. וּמִפְּנֵי שֶׁהָיָה מַתַּן תּוֹרָה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִיכָךְ לֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפָגֵעַ בָּהֶם בּוֹ בַּיּוֹם לַעֲשׂוֹת פְּרִצָה בָּהֶם, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ (שם), מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִם לְהִשְׁתַּלַּח יָדוֹ. אֲבָל לְאַחַר זְמַן, בָּא לָהֶם. נָדָב וַאֲבִיהוּ נִשְׂרְפוּ כְּשֶׁנִּכְנְסוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וְאַף הַזְּקֵנִים נִשְׂרְפוּ כְּשֶׁנִּתְאַוּוּ אוֹתָהּ הַתַּאֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאֲסַפְסוּף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ

הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה. מַהוּ וְהָאֲסַפְסוּף. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי וְרַבִּי נְחֶמְיָה, אֶחָד מֵהֶן אוֹמֵר, אֵלּוּ הַגֵּרִים שֶׁעָלוּ עִמָּהֶם מִמִּצְרַיִם שֶׁנֶּאֱסְפוּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם (שמות יב, לח). וְאֶחָד אוֹמֵר, אֵין אֲסַפְסוּף אֶלָּא סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. מַה כְּתִיב שָׁם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה, בַּמְּקְצִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה. וּמִנַּיִן שֶׁאוֹתָם זְקֵנִים שֶׁעָלוּ לְהַר סִינַי נִשְׂרְפוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּבְעַר אֵשׁ בַּעֲדָתָם (תהלים קו, יח). וְאֵין עֵדָה אֶלָּא סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה (במדבר סו, כד). וּכְתִיב: וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ (ויקרא ד, יג). וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, וְאַף אֱלֹהִים עָלָה בָּהֶם וַיַּהֲרֹג בִּמְשֻׁמַנֵּיהֶם (תהלים עח, לא), אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין. וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ (שם), אוֹתָן הַבַּחוּרִים שֶׁהָיוּ קְרוּיִם זְקֵנִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶם, וַיּוֹסֶף עוֹד דָּוִד אֶת כָּל בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל (ש"ב ו, א). וּכְשֶׁחָזְרוּ וּבָכוּ וּבִקְּשׁוּ בָּשָׂר. וְאִם תֹּאמַר, בָּשָׂר הָיָה מַה שֶּׁבִּקְּשׁוּ. הֲלֹא כָּל מַה שֶּׁהָיוּ רוֹצִים, הַמָּן נַעֲשָׂה לְתוֹךְ פִּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן לָהֶם שְׁאֵלָתָם (תהלים קו, טו) וְגוֹ'. וְאִם תֹּאמַר שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם שׁוֹר וּבְהֵמָה, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד (שמות יב, לח). וְאִם נֹאמַר אֲכָלוּם בַּמִּדְבָּר, וַהֲלֹא כְּתִיב בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ, וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד עָצוּם מְאֹד (במדבר לב, א). מִכָּאן אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לֹא בָּשָׂר הָיָה שֶׁנִּתְאַוּוּ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיִּמְטֹר עֲלֵיהֶם כָּעָפָר שְׁאֵר (תהלים עח, כז). וְאֵין שְׁאֵר אֶלָּא עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ (ויקרא יח, ו). הֲוֵי, שֶׁכָּךְ בִּקְּשׁוּ לְהַתִּיר לָהֶם אֶת כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ, לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה, לְהַתִּיר לָהֶם אֶת הָעֲרָיוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בּוֹכֶה לְמִשְׁפְּחוֹתָיו. וּכְשֶׁבִּקְּשׁוּ כֵּן, לְפִיכָךְ וַיִּחַר אַף ה' מְאֹד, וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רַע. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָמָּה הֲרֵעוֹתָ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ. לְשֶׁעָבַר הָיָה עִמִּי מִי יִשָּׂא בְּמַשָּׂאָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וַעֲכְשָׁו אֲנִי לְבַדִּי אֵינִי יָכוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אוּכַל לָשֵׂאת אֶת הָעָם הַזֶּה, אִם כָּכָה אַתְּ עוֹשֶׂה לִי, הָרְגֵנִי נָא הָרֹג. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מַנֵּה תַּחַת אוֹתָן הַזְּקֵנִים, אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁיּוֹם מִנּוּי הַזְּקֵנִים הָיָה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב, כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֶד ה' (שמות יט, יא). וְאַף בְּמִנּוּי הַזְּקֵנִים כָּתוּב בּוֹ יְרִידָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וְשָׂכַר לְתוֹכוֹ שׁוֹמֵר, וְנָתַן לוֹ שָׂכָר שְׁמִירָה לִשְׁמֹר אֶת הַפַּרְדֵּס. לְאַחַר זְמַן, אָמַר לוֹ הַשּׁוֹמֵר, אֵינִי יָכֹל לִשְׁמֹר כֻּלּוֹ לְבַדִּי, אֶלָּא הָבֵא לִי עוֹד אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמִּי. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, נָתַתִּי לְךָ אֶת הַפַּרְדֵּס כֻּלּוֹ לְשָׁמְרוֹ, וְכָל שְׂכִירוּת שְׁמִירָתוֹ לְךָ נָתַתִּי. וְעַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר, הָבֵא לִי אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמִּי. הֲרֵי אֲנִי מֵבִיא אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמְּךָ. וַהֲוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁאֵין אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם שְׂכַר שְׁמִירָה מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׂכָר שֶׁנָּתַתִּי לְךָ, מִשָּׁם הֵם נוֹטְלִין שְׂכִירָתָן. כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא לְמֹשֶׁה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ: לֹא אוּכַל אֲנִי לְבַדִּי לָשֵׂאת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי נָתַתִּי לְךָ דַּעַת וְכֹחַ לְפָרְנֵס אֶת בָּנַי, וְלֹא הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ אֲחֵרִים אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בְּךָ כֹּחַ וָדַעַת וְנִתְיַחַדְתָּ אַתָּה בְּאוֹתָהּ גְּדֻלָּה, וְעַכְשָׁו אַתָּה מְבַקֵּשׁ אֲחֵרִים. אֶלָּא הֱוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֵינָן נוֹטְלִין כְּלוּם, אֶלָּא מִשֶּׁלְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי כֵן מֹשֶׁה לֹא חָסַר כְּלוּם. תֵּדַע לְךָ, שֶׁלְּאַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְנָתַתָּ מֵהוֹדְךָ עָלָיו (במדבר כז, יח-כ). מַה כְּתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה (דברים לד, ט). לָמָּה, כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, יְחִידִים נִתְנַבְּאוּ. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, כָּל יִשְׂרָאֵל נַעֲשִׂין נְבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן אֶשְׁפֹּךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם וְגוֹ' (יואל ג, א). כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא.

שלח

סימן א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְגוֹ'. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לִפְרֹשׂ לַיָּם הַגָּדוֹל קֹדֶם לְשַׁבָּת שְׁלֹשָׁה יָמִים. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מַפְלִיגִין אֶת הַסְּפִינָה לַיָּם הַגָּדוֹל שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם לְשַׁבָּת, בִּזְמַן שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְמָקוֹם רָחוֹק. אֲבָל אִם מְבַקֵּשׁ לִפְרֹשׂ כְּמוֹ מִצּוֹר לְצִידוֹן, מֻתָּר לוֹ לִפְרֹשׂ אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁהוּא יָכוֹל לֵילֵךְ מִבְּעוֹד יוֹם. בְּמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשֶׁלּוּחֵי הָרְשׁוּת. וְאִם הָיָה שְׁלִיחַ מִצְוָה, מֻתָּר לוֹ לִפְרֹשׂ בְּכָל יוֹם שֶׁיִּרְצֶה. לָמָּה מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלִיחַ מִצְוָה, וּשְׁלִיחַ מִצְוָה דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּסֵכָּה, שֶׁשָּׁנִינוּ, שְׁלוּחֵי מִצְוָה פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה. שֶׁאֵין לְךָ חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּשְׁלִיחַ מִצְוָה, שֶׁהוּא מִשְׁתַּלֵּחַ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנוֹתֵן נַפְשׁוֹ כְּדֵי שֶׁיַּצְלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתוֹ. וְאֵין לְךָ בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנוֹתְנִין נַפְשָׁם לְהַצְלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתָן, כְּאוֹתָן שְׁנֵי שְׁלוּחִים שֶׁשָּׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְגוֹ' (יהושע ב, א). וּמִי הָיוּ. שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵלּוּ פִּנְחָס וְכָלֵב, וְהָלְכוּ וְנָתְנוּ נַפְשָׁם וְהִצְלִיחוּ בִּשְׁלִיחוּתָם. מַהוּ חֶרֶשׁ לֵאמֹר מְלַמֵּד, שֶׁעָשׂוּ עַצְמָן קַדְּרִין, וְהָיוּ צוֹוְחִין וְאוֹמְרִים: הֲרֵי קְדֵרוֹת, כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה יָבֹא וְיִקְנֶה. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ בָּהֶן אָדָם. לְכָךְ כְּתִיב חֶרֶשׁ, קְרִי בֵּיהּ חָרָס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בְּנֵי אָדָם מְרַגְּלִים. וַיֵּלְכוּ בֵּית אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ שָׁמָּה (שם). עָמְדָה וְקִבְּלָה אוֹתָן. הִרְגִּישׁ בָּהֶן מֶלֶךְ יְרִיחוֹ וְשָׁמַע שֶׁבָּאוּ לַחְפֹּר אֶת כָּל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאָמֵר לַמֶּלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים וְגוֹ' (שם פסוק ב) כֵּיוָן שֶׁהָלְכוּ לְבַקְּשָׁם, מָה עָשְׂתָה רָחָב, נְטָלָה אוֹתָם לְהַטְמִינָם. אָמַר לָהּ פִּנְחָס, אֲנִי כֹּהֵן, וְהַכֹּהֲנִים נִמְשָׁלוּ לַמַּלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְתוֹרָה

יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת הוּא (מלאכי ב, ז). וְהַמַּלְאָךְ רוֹצֶה נִרְאֶה, רוֹצֶה אֵינוֹ נִרְאֶה. וְכֵן הַנְּבִיאִים נִמְשְׁלוּ לְמַלְאָכִים. שֶׁכָּךְ הוּא אָמַר בְּמֹשֶׁה, וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיּוֹצִיאֵנוּ (במדבר כ, טז). וְכִי מַלְאָךְ הָיָה, וַהֲלֹא מֹשֶׁה הָיָה. אֶלָּא מִכָּאן, שֶׁהַנְּבִיאִים נִקְרְאוּ מַלְאָכִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּעַל מַלְאַךְ ה' מִן הַגִּלְגָּל אֶל הַבּוֹכִים, וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְגוֹ' (שופטים ב, א). וַהֲלֹא פִּנְחָס הָיָה. אֶלָּא מִכָּאן, שֶׁנִּקְרְאוּ הַנְּבִיאִים מַלְאָכִים. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁל מָנוֹחַ, שֶׁאָמְרָה, אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא (שם יג, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר חַגַּי מַלְאַךְ ה' בְּמַלְאֲכוּת ה' לְעָם לֵאמֹר (חגי א, יג). הָא לָמַדְתָּ, שֶׁנִּקְרְאוּ הַנְּבִיאִים מַלְאָכִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר. וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו (דה"ב, לו). לְפִיכָךְ אָמַר לָהּ פִּנְחָס, אֲנִי כֹּהֵן, כְּשֶׁאֲנִי רוֹצֶה נִרְאֶה, וּכְשֶׁאֲנִי רוֹצֶה אֵינִי נִרְאֶה. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הִטְמִינָהּ אֶלָּא לְכָלֵב. שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנֵהוּ (יהושע ב, ד). וְתִצְפְּנֵם אֵינוֹ אוֹמֵר כָּאן, אֶלָּא וַתִּצְפְּנֵהוּ. לְלַמֶּדְךָ, כַּמָּה נָתְנוּ עַצְמָן שְׁנֵי צַדִּיקִים אֵלּוּ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתָן. אֲבָל שְׁלוּחִין שֶׁשְּׁלַח מֹשֶׁה, הָיוּ רְשָׁעִים. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת הָאָרֶץ, וַיָּשׁוּבוּ וַיָּלִינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל הָאָרֶץ. הֱוֵי, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים.

סימן ב

שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם וְלֹא מָצְאוּ כָל אַנְשֵׁי חַיִל יְדֵיהֶם (תהלים עו, ו). אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב, אֵלּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁשָּׁלְחוּ הַמְרַגְּלִים וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין מַה לַּעֲשׂוֹת, אֶלָּא אַף מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נִתְרַשְּׁלוּ יָדָם. מִיָּד עָמַד כָּלֵב וְשִׁתֵּק כָּל אוֹתָן הָאוּכְלֵסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה. עָמַד לוֹ עַל הַסַּפְסָל וְהָיָה מְשַׁתְּקָן, וְאוֹמֵר הַסּוּ הַסּוּ, וְהֵם שׁוֹתְקִין לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ. אָמַר לָהֶן, טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, טוֹבָה גְּדוֹלָה אֲנִי מַחֲזִיק לְכָלֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה (דברים א, לו). מַהוּ זוּלָתִי, זֶה לָזֶה אוֹתִי יִתֵּר וְיֶתֶר מִשִּׁשִּׁים מַכֶּם. אַתֶּם לֹא מְצָאתֶם יְדֵיכֶם, אֶלָּא נִתְרַשַּׁלְתֶּם. לְכָן נֶאֱמַר, אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב. כָּל כָּךְ לָמָּה. לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁלוּחִים טִפְּשִׁין. עֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה, מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שׁוֹתֶה, שׁוֹלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל (משלי כו, ו).

סימן ג

שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. רַבִּי אֶחָא הַגָּדוֹל פָּתַח, יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ, וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם (ישעיה מ, ח). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב, וְהִתְנָה עִמּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: בֹּא וְלֵךְ עִמִּי וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ מַתָּנָה. הָלַךְ עִמּוֹ וָמֵת. אָמַר הַמֶּלֶךְ לִבְנוֹ שֶׁל אוֹהֲבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת אָבִיךָ, אֵינִי חוֹזֵר בִּי בַּמַּתָּנָה שֶׁאָמַרְתִּי לְתֵת לוֹ, בּוֹא וְטֹל אוֹתָהּ. הַמֶּלֶךְ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי

הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אוֹהֵב, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבִי (שם מא, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בּוֹא לְךָ עִמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: לְךָ לְךָ מֵאַרְצְךָ וְגוֹ' (בראשית יב, א). הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ בְּמַתָּנָה אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁנֶּאֱמַר: קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ וְגוֹ' (שם יג, יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ וְגוֹ' (שם פסוק טו). מֵת אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתוּ הָאָבוֹת, הִתְנֵיתִי עִמָּהֶן לִתֵּן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ, אֵינִי חוֹזֵר בִּי, אֶלָּא שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. הֱוֵי, וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם.

סימן ד

שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכֶעָשָׁן לָעֵינָיִם, כֵּן הֶעָצֵל לְשׁוֹלְחָיו (משלי י, כו). גִּבּוֹרִים הָיוּ הַמְרַגְּלִים שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִים לָשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּדִּרְכוּ אֶת לְשׁוֹנָם, קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְגוֹ' (ירמיה ט, ב). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְעָשִׁיר שֶׁהָיָה לוֹ כֶּרֶם. כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה שֶׁהַיַּיִן יָפֶה, הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַכְנִיסוּ אֶת הַיַּיִן בְּבֵיתִי. וּכְשֶׁהָיָה רוֹאֶה שֶׁהַיַּיִן נַעֲשָׂה חֹמֶץ, הָיָה אוֹמֵר, הַכְנִיסוּ אֶת הַיַּיִן בְּבָתֵּיכֶם. אַף כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁרָאָה הַזְּקֵנִים מַעֲשֵׂיהֶם כְּשָׁרִים, קָרָא אוֹתָם לִשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ (במדבר יא, טז). וּכְשֶׁרָאָה אֶת הַמְרַגְּלִים שֶׁהֵן עֲתִידִין לַחְטֹא וּלְהוֹצִיא לָשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ, קָרָא אוֹתָם לִשְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שׁוֹתֶה. שׁוֹלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל (משלי כו, ו). וְכִי כְּסִילִים הָיוּ הַמְרַגְּלִים. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ אֲנָשִׁים, בְּנֵי אָדָם צַדִּיקִים הֵן. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שמות יז, ט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָאֲנָשִׁים (ש״א יז, יב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְנָתַתָּ לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים (שם א, יא). וְלֹאלוּ אַתְּ קוֹרֵא כְּסִילִים, שׁוֹלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל. אֵלּוּ לֹא נִקְרְאוּ כְּסִילִים, אֶלָּא עַל שֶׁהוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמוֹצִיא דִּבָּה הוּא כְּסִיל (משלי י, יח). אַף עַל פִּי כֵן בְּנֵי אָדָם גְּדוֹלִים הָיוּ וְעָשׂוּ עַצְמָן כְּסִילִים. עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אוֹמֵר, כִּי דוֹר תַּהְפּוּכוֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא אֱמוּן בָּם (דברים לב, כ). שֶׁאֵלּוּ נִבְחֲרוּ מִכָּל יִשְׂרָאֵל עַל פִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעַל פִּי מֹשֶׁה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר, וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים, אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט (שם א, כג). וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר, שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים. שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה לֹא רָצָה לְשָׁלְחָם מִדַּעַת עַצְמוֹ, שֶׁנִּמְלַךְ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל אֶחָד וְאָמַר פְּלוֹנִי מִשֶּׁבֶט פְּלוֹנִי. וְאָמַר לוֹ: רְאוּיִם הֵם. מִנַּיִן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, רְאוּיִם הֵם. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל פִּי ה'. וְאַחֲרֵי כֵן לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם נֶהְפְּכוּ וְעָשׂוּ כָּל אוֹתָהּ צָרָה, וְהֵן גָּרְמוּ לְאוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁיִּלְקֶה אוֹתָהּ הַמַּכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי דוֹר תַּהְפּוּכוֹת הֵמָּה (שם לב, כ), שֶׁנִּבְרְרוּ צַדִּיקִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים.

סימן ה

דָּבָר אַחֵר, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א). וְאַחֲרֵי כֵן, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טָח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם (ישעיה מד, יח). מָה רָאָה לוֹמַר אַחַר מַעֲשֶׂה מְרִיָם שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. אֶלָּא שֶׁהָיָה צָפוּי לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּהְיוּ בָּאִין וְאוֹמְרִין לָשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא יִהְיֶה לָהֶם פִּתְחוֹן פֶּה לוֹמַר, לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִים עִנְיָן שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע מַה הוּא. לְפִיכָךְ סָמַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעִנְיָן הַזֶּה לָזֶה, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל עָנְשׁוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע. שֶׁאִם בִּקְּשׁוּ לוֹמַר לָשׁוֹן הָרַע, יְהוּ מִסְתַּכְּלִין מַה נַּעֲשָׂה בְּמִרְיָם. אַף עַל פִּי כֵן לֹא רָצוּ לִלְמֹד. לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ. לְכָךְ כָּתַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלוּחַ הַמְרַגְּלִים אַחַר מַעֲשֶׂה מִרְיָם. הֱוֵי, לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ, כִּי טָח מֵרְאוֹת וְגוֹ'. דָּבָר אַחֵר, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, לֹא הָיְתָה מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיֵּלְכוּ. לָמָּה, שֶׁכְּבָר אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֶךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה (דברים ח, ז). וְעַד שֶׁהֵן בְּמִצְרַיִם אָמַר לָהֶם: וְאֵרַד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְגוֹ' (שמות ג, ח). וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, וַה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שם יג, כא). וּמַה הוּא אָמַר שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. אֶלָּא יִשְׂרָאֵל הֵן בִּקְּשׁוּ דְּבָרִים הַלָּלוּ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִגִּיעוּ אֶל הַתְּחוּמִים, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְאֵה נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ עֲלֵה רֵשׁ וְגוֹ' (דברים א, כא). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקָרְבוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם (שם פסוק כב). זֶה שֶׁאָמַר עֻזָּרָא, וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתֶיךָ, וַיְמָאֲנוּ לִשְׁמֹעַ וְלֹא זָכְרוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ (נחמיה ט, טז-יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים (במדבר י, לג). וְהֵם אָמְרוּ, נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ (דברים א, כב), שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים, וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת (תהלים עח, י). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מָשָׁל לְמָה יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין. לְמֶלֶךְ שֶׁזִּמֵּן לִבְנוֹ אִשָּׁה נָאָה בַּת טוֹבִים וַעֲשִׁירָה. אָמַר לֵיהּ הַמֶּלֶךְ, זִמַּנְתִּי לְךָ אִשָּׁה נָאָה בַּת טוֹבִים וַעֲשִׁירָה שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ בָּעוֹלָם. אָמַר לוֹ הַבֵּן, אֵלֵךְ וְאֶרְאֶה אוֹתָהּ. שֶׁלֹּא הָיָה מַאֲמִין בְּאָבִיו. מִיָּד הֶקְשָׁה הַדָּבָר וְהֵרַע לְאָבִיו. אָמַר אָבִיו, מָה אֶעֱשֶׂה. אִם אוֹמַר לוֹ, אֵינִי מַרְאֶה אוֹתָהּ לְךָ, עַכְשָׁו הוּא אוֹמֵר, כְּעוּרָה הִיא, לְפִיכָךְ לֹא רָצָה לְהַרְאוֹתָהּ. לַסּוֹף אָמַר לֵיהּ: רְאֵה אוֹתָהּ וְתֵדַע שֶׁלֹּא כִּזַּבְתִּי לְךָ. וּבִשְׁבִיל שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָתְ בִּי, קוֹנָם שֶׁאֵין אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָהּ בְּבֵיתְךָ, אֶלָּא לְבִנְךָ אֲנִי נוֹתְנָהּ. וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל, טוֹבָה הָאָרֶץ, וְלֹא הֶאֱמִינוּ, אֶלָּא אָמְרוּ, נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם מְעַכֵּב אֲנִי עֲלֵיהֶם, הֵם אוֹמְרִים: לֹא טוֹבָה הָאָרֶץ, וּלְכָךְ לֹא הֶרְאָה אוֹתָהּ לָנוּ. אֶלָּא יִרְאוּ אוֹתָהּ, וּבִשְׁבוּעָה שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶם נִכְנָס לְתוֹכָהּ, אֶלָּא לִבְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר:

אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם. וְאוֹמֵר: וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה הֵם יָבוֹאוּ וְגוֹ'. כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לְמֹשֶׁה נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ, הִתְחִיל מֹשֶׁה עוֹמֵד וְתוֹהֶא, אָמַר, אִי אֶפְשָׁר לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד שֶׁאֶמָּלֵךְ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הָלַךְ מֹשֶׁה וְנִמְלַךְ, וְאָמַר לֵיהּ: כְּךָ וְכָךְ בָּנֶיךָ מְבַקְּשִׁים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה, אֵין זוֹ תְּחִלָּה לָהֶם. עַד שֶׁהֵן בְּמִצְרַיִם הִלְעִיגוּ לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹ לַעֲגָם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (הושע ז, טז), לְמוּדִים הֵם בְּכָךְ. לְכָךְ אֵינִי צָרִיךְ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: יָדַע מַה בַּחֲשׁוֹכָא וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ וְגוֹ' (דניאל ב, כב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹדֵעַ אֲנִי מַה הֵן אוֹמְרִים: אֶלָּא אִם בִּקְּשׁוּךָ, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, לְךָ לְעַצְמְךָ. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת הָאָרֶץ.

סימן ו

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ. מָה רָאָה מֹשֶׁה לְהוֹסִיף עַל שְׁמוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ יו"ד. אֶלָּא כְּלֵב נָטַל שְׂכָרוֹ מִן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ (דברים א, לו). וִיהוֹשֻׁעַ נָטַל שְׂכַר עֶשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנִּתְוַסֵּף עַל שְׁמוֹ יו"ד עֶשֶׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ. דָּבָר אַחֵר, כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה אוֹתָם הַמְרַגְּלִים שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים הִרְבֵּה, אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ, יְהִי יוֹשִׁיעֲךָ מִן הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה. אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים. מָה הָיוּ שְׁמוֹתָם. סְתוּר בֶּן מִיכָאֵל, נַחְבִּי בֶּן וָפְסִי, גְּאוּאֵל בֶּן מָכִי. יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶם כְּעוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעוּרִים, שְׁמוֹתֵיהֶם נָאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם נָאִים, שְׁמוֹתֵיהֶם נָאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעוּרִים, שְׁמוֹתֵיהֶם כְּעוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם נָאִים. שְׁמוֹתֵיהֶם נָאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעוּרִים, זֶה יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו. יִשְׁמָעֵאל, שׁוֹמֵעַ אֵל. עֵשָׂו, עוֹשֶׂה רְצוֹן עוֹשָׂיו. שְׁמוֹתֵיהֶם כְּעוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם נָאִים, אֵלּוּ עוֹלֵי גוֹלָה, בְּנֵי בַרְקוֹס בְּנֵי סִיסְרָא בְּנֵי תָמַח (עזרא ב, נג), וּבָנוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. שְׁמוֹתֵיהֶם כְּעוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעוּרִים, אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים. מַה כְּתִיב בָּהֶם, סְתוּר, שֶׁסָּתְרוּ אֵל מִן הָעוֹלָם. נַחְבִּי, שֶׁהֶחְבִּיא אֶת דְּבָרָיו. שְׁמוֹתֵיהֶם נָאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם נָאִים, אֵלּוּ הַשְּׁבָטִים. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב. עֲלוּ, שֶׁהֵם עוֹלִים. וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת הָהָר. לָמָּה בְּנֶגֶב. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַתַּגָּרִים עוֹשִׂין, וּמַרְאִין אֶת הַפְּסֹלֶת תְּחִלָּה, וְאַחֲרֵי כֵן מַרְאִין אֶת הַשֶּׁבַח. וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מַה הִיא. ג' פְּעָמִים אָמַר לָהֶם וּמָה הָאָרֶץ לָמָּה. בָּרִאשׁוֹן אָמַר לָהֶם: וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ. אָמַר לָהֶם: הֱיוּ מִסְתַּכְּלִים בָּאָרֶץ, יֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת גִּבּוֹרִים, וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת חַלָּשִׁים, וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת אוֹכְלֵסִין, וְיֵשׁ אֶרֶץ מְמַעֶטֶת אוֹכְלֵסִים. כְּךָ פְּקֹדָם, וְאֶת הָעָם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה, וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִיא אִם רָעָה וְגוֹ'. מִנַּיִן אַתָּה יוֹדְעִים כֹּחָם, הַבְּמַחֲנִים אִם בִּמְבֻצָּרִים. אִם בְּמַחֲנִים הֵם שְׁרוּיִם, הֵם גִּבּוֹרִים וּבוֹטְחִים עַל כֹּחָם. אִם בִּמְבֻצָּרִים, חַלָּשִׁים הֵם וְלִבָּם רַךְ. וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִיא, אִם פֵּרוֹתֶיהָ קַלִּים אִם שְׁמֵנִים. אָמַר לָהֶם: הִסְתַּכְּלוּ בָּאֲבָנִים וּבַצְּרוֹרוֹת שֶׁלָּהּ,

אִם שֶׁל צוֹנְמָא הֵם, הֵם שְׁמֵנִים. אִם שֶׁל חֲרָסִים הֵן, הֵם רָזִים. וְהַיְמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים. מִכָּאן אָמְרוּ, אֵין תְּקוּפַת תַּמּוּז בְּלֹא תְּאֵנִים וַעֲנָבִים.

סימן ז

וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת הָאָרֶץ. כֵּיצַד, כְּשֶׁהָיוּ נִכְנָסִין לְעִיר וְהַדֶּבֶר נוֹגֵף אֶת הַגְּדוֹלִים וּמִתְעַסְּקִין בְּנֵי הָעִיר בִּקְבוּרָתוֹ, וְהָיוּ נִכְנָסִין וּבְרִיָּה לֹא הָיְתָה רוֹאָה אוֹתָן, לְכָךְ אָמְרוּ, הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אוֹתָהּ אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא. בַּנְּסִים שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בּוֹ הוֹצִיאוּ דִּבָּה. וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמָי, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים עַד מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ וְגוֹ' (דברים ט, ב). אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, מָצְאוּ שְׁלֹשָׁה בְּנֵי עֲנָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשֵׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמָי. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אֲחִימַן. שֶׁהָיָה אוֹמֵר, אָחִי, מֵאַיִן יָבֹא עָלַי שׁוּם אָדָם. שֵׁשַׁי, שֶׁהָיָה בָּרִיא כְּשֵׁשׁ. תַּלְמָי, שֶׁהָיָה חָזָק וְעוֹשֶׂה תְּלָמִים בָּאָרֶץ. יְלִידֵי הָעֲנָק, שֶׁהָיָה עוֹנֵק אֶת הַחַמָּה. כְּשֶׁרָאוּ אוֹתָם מְרַגְּלִים נִתְיָרְאוּ. מִיָּד הָלְכוּ וְאָמְרוּ, כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, הִקִּישָׁן כְּלַפֵּי מַעְלָן, וּבְאוֹתוֹ הֶעָוֹן נִגְזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְיִרְמְיָה, לֵךְ וֶאֱמֹר לָהֶן, אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים מַה הוֹצֵאתֶם מִפִּיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְקוֹל הֲמֻלָּה גְּדוֹלָה הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דָּלְיוֹתָיו (ירמיה יא, טז). לְקוֹל הֲמֻלָּה גְּדוֹלָה שֶׁאֲמַרְתֶּם, מַה גְּרַמְתֶּם לְעַצְמְכֶם, הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ, יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנוֹתֵיכֶם. אָמְרוּ, וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַתְּרָתִי עָלֶיהָ. אֶלָּא, וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם, מַקְפִּיד אֲנִי. וְכִי יוֹדְעִים הֱיִיתֶם מָה עָשִׂיתִי אֶתְכֶם בְּעֵינֵיהֶם. מִי יֹאמַר לָכֶם, שֶׁלֹּא הֱיִיתֶם בְּעֵינֵיהֶם כְּמַלְאָכִים. מַה גָּרְמוּ לְעַצְמָן. בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה. לֹא דַיָּם כָּךְ, אֶלָּא שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ שְׁלוּחֵי בֹשֶׁר וָדָם, נִגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי מְשַׁלֵּחַ לָכֶם מַלְאָכִי פִּתְאֹם וְיִפָּנֶה דֶּרֶךְ לְפָנָי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפִתְאֹם יָבֹא אֶל הֵיכָלוֹ וְגוֹ' (מלאכי ג, א).

סימן ח

וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרַיִם. לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ, שֶׁהַפִּסֹּלֶת שֶׁבָּהּ מְשֻׁבָּח הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנָּחֲלוּ בְּנֵי נֹחַ אֶת הָעוֹלָם אַחַר דּוֹר הַמַּבּוּל, הֵם בָּנוּ עִירָם בְּמָקוֹם הַפִּסֹּלֶת תְּחִלָּה וְלֹא בְּמָקוֹם הַשֵּׁבַח, אֶלָּא בָּחֲרוּ הַפִּסֹּלֶת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְחֶבְרוֹן פִּסֹּלֶת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְצֹעַן מִצְרַיִם הִיא טוֹבָה שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְזוֹ קַדְמָה לְהּ שֶׁבַע שָׁנִים. וְאִם תֹּאמַר, לֹא מִי שֶׁבָּנָה זוֹ בָּנָה זוֹ. הוּא הַדּוֹר הוּא הַמִּשְׁפָּחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי חָם, כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן (בראשית י, ו). וְעָמְדוּ וּבָנוּ זוֹ לִפְנֵי זוֹ, וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרַיִם. אָדָם אֶחָד בְּנָאָן, וּמִפִּסֹּלֶת שֶׁל רִאשׁוֹן בָּנָה הַשְּׁנִיָּה. וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל

אֶשְׁכּוֹל. לֹא רָצוּ לִטֹּל פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אִלּוּלֵי כָּלֵב שֶׁשָּׁלַף אֶת חַרְבּוֹ וְיָרַד לִפְנֵיהֶם וְאָמַר לָהֶם אִם אֵין אָנוּ נוֹטְלִין אוֹ אַתֶּם הוֹרְגִים אוֹתִי אוֹ אֲנִי הוֹרֵג אֶתְכֶם לֹא הָיוּ נוֹטְלִין. לְפִיכָךְ נֶאֱמַר, אִם לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ בָּהּ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה (יהושע יד, ט). וַיִּשָּׂאוּהוּ בַּמּוֹט בִּשְׁנַיִם, אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנֵי מוֹטוֹת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר בַּמּוֹט שְׁנַיִם, אֶלָּא בִּשְׁנַיִם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שְׁלֹשָׁה. בַּמּוֹט, אֶחָד בִּשְׁנַיִם, הֲרֵי שְׁלֹשָׁה. וְכַמָּה הָיָה מַשּׂוֹי בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד. צֵא וּלְמַד מֵאֲבָנִים שֶׁנָּטְלוּ מִן הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן הַיַּרְדֵּן הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל (שם ד, כ). כַּמָּה שִׁעוּרָהּ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן. מַשְׁאוֹי אַרְבָּעִים סְאָה. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד לְאוֹתוֹ אֶשְׁכּוֹל, אָדָם הַנּוֹשֵׂא מַשְׁאוֹי לְעַצְמוֹ וּמַגְבִּיהַּ סְאָה, אִם מַגְבִּיהַּ עָלָיו חֲבֵרוֹ, נוֹשֵׂא סְאָתַיִם. נוֹשֵׂא עִם חֲבֵרוֹ, נוֹשֵׂא שָׁלֹשׁ, הֲרֵי מִכָּאן הֲוֵי מְחַשֵּׁב. וַיָּשׁוּבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם. וַהֲלֹא אַתְּ מוֹצֵא שֶׁהָלְכוּ דֶּרֶךְ אַרְבָּעִים יוֹם מִן הַדָּרוֹם לַצָּפוֹן, וּלְאַרְבָּעִים יוֹם הָיוּ מְהַלְּכִין אֶת כֻּלָּהּ. אֶלָּא שֶׁגִּלּוּי הָיָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהֵן בָּאִין וְאוֹמְרִין לָשׁוֹן הָרַע וְנִגְזַר עַל אוֹתוֹ הַדּוֹר שְׁנִים שֶׁל צָרָה, יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנוֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְקִפֵּץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ.

סימן ט

לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא נַעֲשׂוּ (ישעיה מו, י), שֶׁהַכֹּל הָיָה צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֶשְׁכּוֹל אוֹהֲבוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הָיָה, וְנִקְרָא אֶשְׁכּוֹל, עַל אוֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל שֶׁעֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לִכְרֹת מִמְּקוֹמוֹ. וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְגוֹ', וַיְסַפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ, בָּאנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגוֹ', אֶפֶס כִּי עַז הָעָם. כְּךָ דַּרְכָּם שֶׁל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע, פּוֹתְחִין בְּטוֹבָה וּמַשְׁלִימִין בְּרָעָה. עָמֶלֶק יוֹשֵׁב בָּאָרֶץ. מָה רָאוּ לִפְתֹּחַ בַּעֲמָלֵק. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְתִינוֹק שֶׁסָּרַח וְלָקָה בְּרִצוּעָה. כְּשֶׁמְּבַקְּשִׁין לְהַפְחִידוֹ, מַזְכִּירִין לוֹ הָרְצוּעָה שֶׁלָּקָה בָּהּ. כָּךְ הָיָה עֲמָלֵק רְצוּעָה רָעָה לְיִשְׂרָאֵל. וּמָה רָאָה לֵישֵׁב לוֹ עַל הַסָּפָר עַל דֶּרֶךְ כְּנִיסָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. אֶלָּא כְּדֵי צִוּוּהוּ עָשׂוּ וְזָקְנוֹ לְקַדְּמָן לַדֶּרֶךְ. וְעָקַר מִמְּקוֹמוֹ וְיָשַׁב לוֹ בַּדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בָּהָר הַהוּא (במדבר יד, מה). וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם, אֵלּוּ הַגִּבּוֹרִים יוֹשְׁבִין עַל הַדֶּרֶךְ וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן. כָּךְ נִתְכַּוְּנוּ הַמְרַגְּלִים לִשְׁבֹּר לִבָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָנִיאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

סימן י

וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם. שֶׁבְּתְחִלָּה אָמַר לָהֶם אֲנִי עִמָּכֶם בְּעֵצָה אַחַת, וּבְלִבּוֹ הָיָה לוֹמַר אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָשִׁב אוֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי, וְאַחֵי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הֵמְסִיו (יהושע יד, ז-ח). וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעִיד עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת וְגוֹ'. כְּשֶׁבָּאוּ

הַמְרַגְּלִים, אָמְרוּ, נֶאֱמָן עָלֵינוּ כָּלֵב. מִיָּד עָמַד עַל הַסַּפְסָל וְשִׁתֵּק אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ מִסְתִּיחִים עַל מֹשֶׁה. וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה. וְהֵן הָיוּ סְבוּרִין שֶׁהָיָה אוֹמֵר לָשׁוֹן הָרַע, לְפִיכָךְ שָׁתְקוּ. פָּתַח וְאָמַר, עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אוֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ. מִיָּד כְּשֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, חָלְקוּ כְּנֶגְדּוֹ וְאָמְרוּ, לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ, וַיּוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אוֹתָהּ.

סימן יא

וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים, וְהֵם יֵרְדוּ חַדְרֵי בָטֶן (משלי יח, ח). דְּבָרִים שֶׁרָגְנוּ הַמְרַגְּלִים אַחַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גָּרְמוּ לָהֶם צָרָה גְּדוֹלָה. שֶׁאִלּוּ לֹא שָׁמְעוּ לַמְרַגְּלִים, לֹא הָיוּ לוֹקְיִן עִמָּהֶם, אֶלָּא שֶׁהִשְׁלִימוּ אַחֲרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם (דברים א, כז). מַהוּ וַתֵּרָגְנוּ. תִּרְתֶּם גְּנוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּרָאָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶרֶץ טוֹבָה. מָשָׁל לְמִי שֶׁהָיָה אוֹהֵב לַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ בּוֹרֵר מָנָה יָפָה לָתֵת לוֹ. וְעָמַד אֶחָד וְאָמַר לְאוֹהֲבוֹ שֶׁהִיא רָעָה, אֵינוֹ אוֹמֵר, לֹא כְּבַדְתָּ לְאוֹהֲבְךָ יָפֶה.

סימן יב

וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שְׂנֵאתִיהָ (ירמיה יב, ח), אוֹתוֹ קוֹל שֶׁבָּכִיתֶם, גָּרַם לָכֶם לִלְקוֹת בְּשׁוֹנְאִים. וְעַל אוֹתוֹ הַדִּבּוּר אָמַר יְשַׁעְיָה, בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׂגְשֵׂגִי וּבַבֹּקֶר זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי (ישעיה יז, יא), בַּיּוֹם שֶׁאָמַר לִיטַע אֶתְכֶם בָּאָרֶץ, עֲשִׂיתֶם סִיגִים. וּבַבֹּקֶר זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי, עַד שֶׁלֹּא בָא הַשָּׁרָב, פָּרַחְתְּ. נֵד קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה (שם), בַּיּוֹם שֶׁאָמַרְתִּי לִתֵּן לָכֶם נַחֲלַת אֲבוֹתֵיכֶם, עֲשִׂיתֶם קָלוֹן בָּעוֹלָם. וּכְאֵב אָנוּשׁ (שם), זוֹ הַפַּרְעָנִיּוּת שֶׁנִּטַּלְתֶּם יְרֵשָׁה לִדוֹרוֹת, שֶׁבָּכוּ הָעֵדָה בְּלֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב, וְאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם לְפָנַי, אֲנִי אֶקְבַּע לָכֶם לַיְלָה זוֹ בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וּמִן אוֹתָהּ שָׁעָה נִגְזְרָה עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁתֶּחֱרַב, וְעַל יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּגְלוּ בֵּין אֻמּוֹת הָעוֹלָם. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר, וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בָּאֲרָצוֹת (תהלים קו, כו-כז), נְשִׂיאוּת יָד כְּנֶגֶד נְשִׂיאוּת קוֹל. וַיִּלֹּנוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם כָּל הָעֵדָה, אִלּוּ סַנְהֶדְרָאוֹת. לוּ מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָלָה אָדָם אֶחָד לַבִּימָה שֶׁלּוֹ לָדוּן, הוֹצִיא דָּבָר אֶחָד מִפִּיו בְּמַה שֶׁחִיֵּב אֶת עַצְמוֹ. הֵנִיחַ הַמֶּלֶךְ הָאלּוּגִין וְחִיְּבוֹ מִפִּיו, וְאָמַר לֵיהּ: בַּדִּין שֶׁהוֹצֵאתָ מִפִּיךָ, בּוֹ אֲנִי דָּנְךָ, וְהֵא לְךָ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּ. אַף כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ'. חַי אֲנִי נְאֻם ה' אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי. הִתְחִילוּ לוֹמַר, וְלָמָּה ה' מֵבִיא אוֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב וְגוֹ', וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה, וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם, וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה וְגוֹ', וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ', אִם חָפֵץ בָּנוּ

ה' וְגוֹ', אַךְ בַּה' וְגוֹ'. אָמְרוּ לָהֶם, אֵין אַתֶּם נֶאֱמָנִים עָלֵינוּ. אַחֵינוּ חוֹשְׁשִׁין בָּנוּ יוֹתֵר מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנָה אֲנַחְנוּ עוֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ וְגוֹ' (דברים א, כח). וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לִרְגֹּם וְגוֹ'. וּמִי הֵם, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וּכְבוֹד ה' נִרְאָה, מְלַמֵּד, שֶׁהָיוּ זוֹרְקִין אֲבָנִים וְהֶעָנָן מְקַבְּלָן. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָה יְנַאֲצוּנִי הָעָם הַזֶּה וְעַד אָנָה לֹא יַאֲמִינוּ בִי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שִׁתֵּי צָוָחוֹת שֶׁצָּוְחוּתִי מִפְּנֵיהֶם. חַיֶּיכֶם, שֶׁסּוֹפְכֶם לִצְוֹחַ בְּשִׁעְבּוּד אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד אָנָה ה' תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח, עַד אָנָה תַּסְתִּיר אֶת פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי, עַד אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי וְגוֹ', עַד אָנָה יָרוּם אוֹיְבִי עָלָי (תהלים יג, ב-ג). צָוָחְתִּי, עַד מָתַי לְעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת. סוֹפְכֶם לִצְוֹחַ, וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְגוֹ' (שם ו, ד).

סימן יג

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָה יְנַאֲצֵנִי הָעָם הַזֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַתִּפְרְעוּ כָּל עֲצָתִי (משלי א, כה), כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יָעַצְתִּי עֲלֵיכֶם, קִלְקַלְתֶּם וּבִטַּלְתֶּם אוֹתָהּ. מִתְּחִלָּה, וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם (שמות ג, ח), בְּאַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת שֶׁל מַלְאָכִים יָרַדְתִּי בִּשְׁבִילְכֶם, וְהָיִיתִי מוֹסֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד שְׁנֵי מַלְאָכִים. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֶחָד חוֹגֵר זֵינוֹ וְאֶחָד נוֹתֵן עֲטָרָה בְּרֹאשׁוֹ. רַב הוּנָא אָמַר, פּוּרְפּוּרְיָא הִלְבִּישָׁם וְשָׂם הַמִּפְרֹשׂ חָקוּק עֲלֵיהֶם. כָּל הַיָּמִים שֶׁהָיָה בְּיָדָם, לֹא הָיָה דָּבָר רַע נוֹגֵעַ בָּהֶם וְלֹא מַלְאָךְ וְלֹא דָּבָר אַחֵר. וּכְשֶׁחָטְאוּ, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הוֹרֵד עֶדְיְךָ (שם לג, ה). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה (שם פסוק ד). וּכְתִיב: וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב (שם פסוק ו). מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵבִיא מַלְאַךְ הַמָּוֶת וְאָמַר לוֹ: כָּל הָעוֹלָם בִּרְשׁוּתְךָ, חוּץ מֵאֵמָּה זוֹ שֶׁבָּחַרְתִּי בָּהּ. אָמַר מַלְאַךְ הַמָּוֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְחִנָּם נִבְרֵאתִי בָּעוֹלָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּרָאתִיךָ שֶׁתִּהְיֶה מַשְׁכִּיל בְּכָל אֻמָּה חוּץ מֵאֻמָּה זוֹ שֶׁאֵין לְךָ רְשׁוּת בָּהּ. רָאָה עֵצָה שֶׁיֵּעָץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם, שֶׁיִּהְיוּ חַיִּים וְקַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא, חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת (שמות לב, טז). מַאי חָרוּת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, חֵרוּת מִן הַמַּלְכֻיּוֹת. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת. וּרְאוּ עֵצָה שֶׁיֵּעָץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם. מִיָּד קִלְקְלוּ אֶת הָעֵצָה אַחַר אַרְבָּעִים יוֹם. לָכֵךְ נֶאֱמַר: וַתִּפְרְעוּ כָּל עֲצָתִי. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, עַד אָנָה יְנַאֲצֵנִי. אָמַר מֹשֶׁה, וְשָׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה וְגוֹ'. מָה אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים. אֱלֹהֵי כְּנַעַן הֵם קָשִׁים מֵאֱלֹהֵי מִצְרַיִם. אֱלֹהֵי מִצְרַיִם שֶׁקֶר. אֲבָל שֶׁל כְּנַעַן, בַּעֲלֵי כֹּחַ הֵם. וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת וְגוֹ', מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָאֻמּוֹת, לְאֵלּוּ שֶׁקָּרָאם בְּנִי בְּכוֹרִי, הוּא מְכַלֶּה כָּךְ, מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לַהֲבִיאָם. אָמַר מֹשֶׁה, אַתָּה אוֹמֵר, אַכֶּנּוּ בַּדָּבָר וְאוֹרְשֶׁנּוּ. וַאֲנִי אוֹמֵר, סְלַח נָא. אַכֶּנּוּ בַּדָּבָר וְאוֹרְשֶׁנּוּ. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַבֵּט לִבְרִית אָבוֹתָם שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לָהֶם, שֶׁתַּעֲמִיד מֵהֶם

מְלָכִים נְבִיאִים וְכֹהֲנִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין אַתָּה מִבְּנֵיהֶם, אֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה כָּךְ, עָמַד וּבָא לְפָנָיו בְּמִדָּה אַחֶרֶת, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה', וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם וְגוֹ', וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא, יֹאמְרוּ, שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לָזוּן אוֹתָם. אָמַר לוֹ: וַהֲלֹא רָאוּ נְסִים וּגְבוּרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם, וְהֵיאַךְ יֹאמְרוּ, מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לְהָבִיא אֶת הָעָם הַזֶּה, עַכְשָׁו יֹאמְרוּ, לִפְנֵי מֶלֶךְ אֶחָד הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד, לִפְנֵי שִׁלשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים לֹא הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד. רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, עֲשֵׂה בִּשְׁבִילְךָ, וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה', תְּנַצַּח מִדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר. אֲנִי אָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ, בְּאֵיזוֹ מִדָּה אַתָּה דָּן אֶת עוֹלָמְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹדִעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ (שמות לג, יג). וּמִדַּת הַדִּין הַעֲבִירָהּ מִמֶּנִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא (שם לד, ו). אוֹתָהּ הַמִּדָּה שֶׁאָמַרְתָּ לִי, קַיֶּם, יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה' וְגוֹ', ה', ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן (שם), סְלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה. קִבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת דְּבָרָיו וְהוֹדָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶיךָ, שֶׁכֵּן עָתִידִין אֻמּוֹת הָעוֹלָם לוֹמַר כִּדְבָרֶיךָ. וְאוּלָם חַי אָנִי, אִם יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעוֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, בֵּין שֶׁהָיָה עִמָּהֶם בְּעֵצָה בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה עִמָּהֶם בְּעֵצָה, לֹא נִכְנַס. פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אִם הָיָה עִמָּהֶם בְּעֵצָה, לֹא הָיָה נִכְנָס. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם פָּחוֹת מִשִּׁשִּׁים שָׁנָה. בֹּא וּרְאֵה מַה בֵּין צַדִּיקִים לִרְשָׁעִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין וְגוֹ' (מלאכי ג, יח). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמַּטְרוֹנִיתָא שֶׁהָיְתָה לָהּ שִׁפְחָה, וְהָלַךְ בַּעֲלָהּ לְמִדִינַת הַיָּם. כָּל הַלַּיְלָה הָיְתָה אוֹמֶרֶת שִׁפְחָתָהּ לְאוֹתָהּ מַטְרוֹנָא, אֲנִי נָאָה מִמֵּךְ, וְהַמֶּלֶךְ אוֹהֵב אוֹתִי יוֹתֵר מִמֵּךְ. אָמְרָה לָהּ אוֹתָהּ מַטְרוֹנִיתָא, יָבֹא הַבֹּקֶר תֵּדַע מִי נָאָה אוֹ מִי שֶׁאוֹהֵב הַמֶּלֶךְ. אַף כָּךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל, אֲנַחְנוּ מַעֲשֵׂינוּ יָפִין וּבָנוּ חָפֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְכָךְ אָמַר יְשַׁעְיָה, יָבֹא הַבֹּקֶר וְנֵדַע בְּמִי חָפֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אָמַר שׁוֹמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה (ישעיה כא, יב). יָבֹא הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנִּקְרֵאת בֹּקֶר וְאָנוּ יוֹדְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לָרָשָׁע (מלאכי ג, יח). כְּתִיב: אַךְ הֶבֶל בְּנֵי אָדָם כָּזָב בְּנֵי אִישׁ (תהלים סב, י), אָמַר רַבִּי חִיָּא בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, כָּל הֲבָלִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת (שם), הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָהֶם בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם בְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם (ויקרא טז, ל).

סימן יד

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה דְּבָרִים הָאָב חַיָּב לַעֲשׂוֹת לַבֵּן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאָב חַיָּב לַעֲשׂוֹת לַבֵּן, לָמוּל אוֹתוֹ, וּלְלַמְּדוֹ תוֹרָה, וּלְפַדּוֹתוֹ, וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה. הָאָב, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהַבֵּן, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. כְּמוֹ שֶׁהָאָב חַיָּב לָמוּל אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָל אֶת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי

יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ לוֹ וְגוֹ' (יהושע ה, ג). מָה הָאָב לְפִדּוֹת אֶת בְּנוֹ, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּדָה אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ, אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ לְעָם (דה"א יז, כא). לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם (דברים יא, יט). אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל מַדְרִיכְךָ (ישעיה מח, יז). לְלַמְּדוֹ מִצְוֹת. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִמֵּד אֶת הַמִּצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' (ויקרא כז, לד). לְהַשִּׁיאוֹ אִשָּׁה, שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לִבְנֵי נֹחַ, פְּרוּ וּרְבוּ. וּמָה הָאָב זָקוּק לִבְנוֹ לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ, לְרַחְצוֹ וּלְסוּכוֹ וּלְהַלְבִּישׁוֹ, כָּךְ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָרְחָצָךְ בַּמַּיִם וְאֶשְׁטֹף דָּמַיִךְ וַאֲלַבֶּשֶׁךָּ רִקְמָה וָאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ (יחזקאל טז, ט-י). לְהַאֲכִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַלַּחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְגוֹ' (יחזקאל טז, יט). לְהַשְׁקוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלַי בְּאֵר עֱנוּ לָהּ (במדבר כא, יז). מָה הָאָב נוֹתֵן לִבְנוֹ נְכָסָיו, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה כָּךְ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶתֵּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם (ירמיה ג, יט). וּכְשֵׁם שֶׁהָאָב כּוֹתֵב נְכָסָיו לִבְנוֹ וְאַף בְּנוֹ חַיָּב לְהַעֲלוֹת לוֹ דּוֹרוֹן, וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל, כִּי תְּבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם וַעֲשִׂיתֶם עוֹלָה לַה'. כָּךְ פָּתַח בּוֹ רַבִּי תַּנְחוּם בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא, אָבִיו שֶׁל רַבִּי אַחָא, הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ, שֶׁל נְסָכִים הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ לְאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת, וְיַיִן לְנֶסֶךְ חֲצִי הַהִין, הֲרֵי הִיא שֶׁל נְסָכִים. וּמִכָּאן וְאֵילְךָ הַחַלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה, הֲרֵי חַלָּה לְמַטָּה, וּנְסָכִים לְמַעְלָה. לְפִיכָךְ פָּתַח רַבִּי חֲנִינָא, לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וְגוֹ' (קהלת ט, ז). מַהוּ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ (שם). כֵּיצַד הַפְסוּק מְדַבֵּר. כְּנֶגֶד אַבְרָהָם. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ (בראשית כב, ב), הִשְׁכִּים אַבְרָהָם, נָטְלוֹ בִּזְרִיזוּת וְהוֹלִיכוֹ וְהֶעֱלָהוּ לְהַר הַמּוֹרִיָּה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר (שם פסוק יב). אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְחִנָּם אָמַרְתָּ לִי, קַח נָא אֶת בִּנְךָ. אָמַר לוֹ: לְאו, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן וְגוֹ' (שם יח, יט). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶּיךָ, שֶׁאֲנִי מַעֲלֶה עָלֶיךָ, שֶׁאִם אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁתִּשְׁחֹט אֶת נַפְשְׁךָ לְפָנַי, שֶׁלֹּא הָיִיתָ מְעַכֵּב עַל שְׁמִי וְשׁוֹמֵעַ הָיִיתָ לִי לְהִשָּׁחֵט עַל שְׁמִי. מִנַּיִן, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ (שם כב, יב), הֲרֵי כְּבָר פֵּרַשׁ, יִצְחָק. מַאי אֶת יְחִידְךָ. אֶלָּא זוֹ נַפְשׁוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. שֶׁהַנְּשָׁמָה קְרוּיָה יְחִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי וְגוֹ' (תהלים כב, כא). אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֶפְשָׁר לִי לֵירֵד מִכָּאן בְּלֹא קָרְבָּן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵי קָרְבָּנְךָ מְתֻקָּן מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, מֵיָּד, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל (בראשית כב, יג). שֶׁכָּךְ

שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵילוּ שֶׁל אַבְרָהָם נִבְרָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נָטְלוֹ אַבְרָהָם וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה תַּחַת בְּנוֹ. כֵּיוָן שֶׁאָמַר, וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה (שם), חָסַר הַמִּקְרָא כְּלוּם. מַהוּ תַּחַת בְּנוֹ (שם). אָמַר אַבְרָהָם, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵינִי שׁוֹחֵט אֶת הָאַיִל, כָּךְ תִּהְיֶה רוֹאֶה כְּאִלּוּ בְּנִי שָׁחוּט לְפָנֶיךָ. נָטַל דָּמוֹ, אָמַר, כָּךְ תְּהֵא רוֹאֶה כְּאִלּוּ דַּם יִצְחָק זָרוּק לְפָנֶיךָ. נָטַל אֶת הָאַיִל וְהִפְשִׁיטוֹ, אָמַר לוֹ: כָּךְ תְּהֵא רוֹאֶה כְּאִלּוּ עוֹר יִצְחָק הֶפְשֵׁט לְפָנֶיךָ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. שְׂרָפוֹ, אָמַר לוֹ: כָּךְ תְּהֵא רוֹאֶה כְּאִלּוּ אֶפְרוֹ צָבוּר לְפָנֶיךָ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה. חָסַר הַמִּקְרָא כְּלוּם. מַהוּ תַּחַת בְּנוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, בִּנְךָ הוּא שֶׁנִּתְקָרֵב רִאשׁוֹן, אֶלָּא הָאַיִל הַזֶּה תַּחְתָּיו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁתִּשְׁבַּע לִי, שֶׁאֵין אַתָּה מְנַסֶּה אוֹתִי עוֹד לְעוֹלָם. שֶׁאִם חָס וְשָׁלוֹם לֹא הָיִיתִי שׁוֹמֵעַ לְךָ, אִבַּדְתִּי אֶת כָּל מַה שֶּׁיָּגַעְתִּי מִיָּמַי. אָמַר רַבִּי חַנִּין, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, כָּךְ הוּא. שֶׁאִלּוּ לֹא שָׁמַעְתָּ לִי, לֹא הָיָה בְּיָדְךָ כְּלוּם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁבַּע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יְנַסֶּהוּ עוֹד לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' (שם פסוק טז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, יִסּוּרִין קָשִׁין וְנִסְיוֹנִים אֲחֵרִים הָיוּ רְאוּיִים לָבֹא עָלֶיךָ, וְעַכְשָׁו אֵינָן בָּאִין. וְאֵלּוּ הֵן הַיִּסּוּרִין, אוֹתָן שֶׁבָּאוּ עַל אִיּוֹב, הָיוּ רְאוּיִם לָבֹא עָלֶיךָ. וְעַכְשָׁו אֵינָן בָּאִין, שֶׁכֵּן הוּא נִסְמָךְ לַפָּרָשָׁה, וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּגֶּד לְאַבְרָהָם וְגוֹ', אֶת עוּץ בְּכוֹרוֹ (בראשית כב, כ-כא), וְהוּא אִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוּץ (איוב א, א). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ (קהלת ט, ז).

סימן טו

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא), ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ (ישעיה מב, כא). זֶרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְהַנְחִילָם חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְלֹא הֵנִיחַ דָּבָר בָּעוֹלָם, שֶׁלֹּא נָתַן בּוֹ מִצְוָה לְיִשְׂרָאֵל. יָצָא לַחֹרֶשׁ, לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר (דברים כב, י). לִזְרֹעַ, לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם (שם פסוק ט). לִקְצֹר, כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בַּשָּׂדֶה (שם כד, יט). בְּדִישָׁה, לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ (שם כה, ד). בָּעֵסָה, רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם. שָׁחַט, וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה (שם יח, ג). קַן צִפּוֹר, שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח (שם כב, ז). חַיָּה וָעוֹף, וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר (ויקרא יז, יג). נָטַע, וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ (שם יט, כג). קָבַר מֵת, לֹא תִתְגּוֹדְדוּ (דברים יד, א). מְגַלַּח שְׂעַר רֹאשׁ, לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם (ויקרא יט, כז). בָּנָה בַּיִת, וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה (דברים כב, ח), בַּמְּזוּזָה וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ (שם ו, ט). נִתְכַּסֶּה בְּטַלִּית, וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת. וְעָשׂוּ לָהֶם, תַּעֲשֶׂה

וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי, שֶׁלֹּא יוֹצִיא נִימִין מִן הַטַּלִּית וְיַעֲשֶׂה מֵהֶן צִיצִת, אֶלָּא מִצְוָה לְהָבִיא לָבָן וּתְכֵלֶת וְיַעֲשֶׂה. אֵימָתַי, כְּשֶׁיִּהְיֶה תְּכֵלֶת. וְעַכְשָׁו אֵין לָנוּ אֶלָּא לָבָן, שֶׁהַתְּכֵלֶת נִגְנַז, מִצְוָה בְּלָבָן. עַל כַּנְפֵי, וְלֹא בָּאֻמְצַע, אֶלָּא עַל כָּנָף. פְּתִיל, וְהוּא צָרִיךְ לְפָתְלָן. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מַה נִּשְׁתַּנָּה תְּכֵלֶת מִכָּל מִינֵי צְבָעוֹנִים. שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לְיָם, וְיָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ, וְהָרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד. וּמִתּוֹךְ שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתוֹ, זוֹכֵר אֶת קוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כד, י). וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, שֶׁתְּהֵא נִרְאֵית. וְכַמָּה שִׁעוּרָהּ. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַרְבַּע אֲצְבָעוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ. וְכַמָּה הֵן חוּטִין. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: שִׁלְשָׁה. וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ, פְּרָט לִכְסוּת לַיְלָה. אַתָּה אוֹמֵר, פְּרָט לִכְסוּת לַיְלָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא פְּרָט לְסוּמִין. הֲרֵי הוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ, הֲרֵי נָתַן רְאִיָּה, וְנָתַן זְכִירָה. זְכִירָה, לְמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה. וּרְאִיָּה, לְמִי שֶׁהוּא רוֹאֶה. וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ, אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ. שֶׁאִם עָשִׂיתָ כֵן, כְּאִלּוּ כִּסֵּא הַכָּבוֹד אַתָּה רוֹאֶה, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְתְכֵלֶת. וּרְאִיתֶם וּזְכַרְתֶּם, הַמַּרְאֶה מֵבִיא לִידֵי זִכָּרוֹן, וְזִכָּרוֹן מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי. לָמָּה, כִּי לֹא דָּבָר רֵיק הוּא מִכֶּם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה שׁוֹקֵל אַרְנוֹנִיּוֹת, וְכוֹתֵב אִנְפַּרְיוֹת. אָמַר לֵיהּ אָבִיו, בְּנִי, הֱוֵי זָהִיר בְּאִנְפַּרְיוֹת, שֶׁחַיֶּיךָ נְתוּנִין בָּהֶן. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כִּי לֹא דָּבָר רֵיק הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַיֵּיכֶם (דברים לב, מז). וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם, הַלֵּב וְהָעֵינַיִם הֵן סָרְסוּרִין לַגּוּף, שֶׁהֵן מַזְנִים אֶת הַגּוּף. לְכָךְ נֶאֱמַר: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה מַשְׁלִךְ לְתוֹךְ הַמַּיִם, הוֹשִׁיט לוֹ הַקַּבָּרְנִיט אֶת הַחֶבֶל. אָמַר לוֹ: תְּפֹשׂ הַחֶבֶל הַזֶּה בְּיָדְךָ וְאַל תַּנִּיחֵהוּ, שֶׁאִם תַּנִּיחֵהוּ אֵין לְךָ חַיִּים. אַף כָּאן אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כָּל זְמַן שֶׁאַתֶּם מְדַבָּקִין בַּמִּצְוֹת, נֶאֱמַר עֲלֵיכֶם, וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (שם ד, ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הַחֲזֵק בַּמּוּסָר אַל תֶּרֶף, נִצְּרֶהָ כִּי הִיא חַיֶּיךָ (משלי ד, יג). וְהָיִיתֶם קְדֹשִׁים, בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹת, אַתֶּם מְקֻדָּשִׁים וְאֵימָתְכֶם מֻטֶּלֶת עַל הָאֻמּוֹת. פָּרְשׁוּ מִן הַמִּצְוֹת וַעֲשִׂיתֶם הָעֲבֵרוֹת, מִיָּד מְחֻלָּלִין אַתֶּם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע, אַתֶּם פּוֹרְשִׁין מִן הַמִּצְוֹת. לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִירוֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם, וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר, וְאֶת רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם, וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וְגוֹ' (יחזקאל לו, כו-כז).

קרח

סימן א

וַיִּקַּח קֹרַח. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִח נִפְשָׁע מִקֹּרִית עֹז, וּמַדְיָנִים כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן (משלי יח, יט). אִח נִפְשָׁע מִקֹּרִית עֹז, זֶה קֹרַח שֶׁחָלַק כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וּמָרַד וְיָרַד מִן כָּבוֹד שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ. וְאֵין נִפְשָׁע אֶלָּא לְשׁוֹן מְרִידָה, כְּמוֹ דְּאָמַרְתָּ, מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי (מל"ב ג, ז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אָז תִּפָּשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא (מל"ב ח, כב). וּמַדְיָנִים כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן. מִדְיָנִים שֶׁעָשָׂה כְּנֶגְדּוֹ, פְּלֵטִים. כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן, שֶׁחָלַק עַל מֹשֶׁה וְעַל הַמָּקוֹם. וַיִּקַּח, אֵין וַיִּקַּח אֶלָּא מְשִׁיכַת דְּבָרִים רַכִּים, שֶׁמָּשַׁךְ כָּל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וְהַסַּנְהֶדְרָאוֹת אַחֲרָיו. בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר, וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה (במדבר א, יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ (ויקרא ח, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ וְגוֹ' (הושע יד, ג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה (בראשית יב, טו). הֲוֵי, וַיִּקַּח קֹרַח, שֶׁבִּדְבָרִים רַכִּים מָשַׁךְ לִבָּם. וַיִּקַּח קֹרַח. עַל יְדֵי מַה נֶּחֱלַק. עַל יְדֵי אֱלִיצָפָן בֶּן עֻזִּיאֵל אֲחִי אָבִיו, שֶׁנַּעֲשָׂה נָשִׂיא עַל מִשְׁפַּחְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְשִׂיא בֵּית אָב לְמִשְׁפְּחוֹת הַקְהָתִי אֱלִיצָפָן בֶּן עֻזִּיאֵל (במדבר ג, ל). אָמַר קֹרַח, אַרְבָּעָה אַחִים הָיוּ אֲחֵי אַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל (שמות ו, יח). עַמְרָם הַבְּכוֹר, זָכָה אַהֲרֹן וּבָנָיו לַכְּהֻנָּה, וּמֹשֶׁה אָחִיו לְמַלְכוּת. מִי רָאוּי לִטֹּל אֶת הַשְּׁנִיָּה לֹא הַשֵּׁנִי. וַאֲנִי בְּנוֹ שֶׁל יִצְהָר, הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עַל מִשְׁפַּחְתִּי נָשִׂיא. וְהוּא עָשָׂה בְּנוֹ שֶׁל עֻזִּיאֵל קָטָן שֶׁל אֲחִי אַבָּא יְהֵא גָּדוֹל עָלַי. הֲרֵינִי חוֹלֵק וּמְבַטֵּל כָּל מַה שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יָדוֹ. לְפִיכָךְ הָיְתָה מַחֲלֻקְתּוֹ.

סימן ב

וַיִּקַּח קֹרַח. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת (במדבר טו, לח). קָפַץ קֹרַח וְאָמַר לְמֹשֶׁה, אַתָּה אוֹמֵר, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת וְגוֹ' (שם). טַלִּית שֶׁכֻּלָּהּ תְּכֵלֶת, מַה הִיא שֶׁיְּהֵא פְּטוּרָה מִן הַצִּיצִית. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, חַיֶּבֶת בְּצִיצִית. אָמַר לוֹ קֹרַח, טַלִּית שֶׁכֻּלָּהּ תְּכֵלֶת אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת עַצְמָהּ, וְאַרְבָּעָה חוּטִין פּוֹטֵר אוֹתָהּ. בַּיִת מָלֵא סְפָרִים, מַהוּ שֶׁתְּהֵא פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה. אָמַר לוֹ: חַיֶּבֶת בִּמְזוּזָה. אָמַר לוֹ: כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מָאתַיִם שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ, כֻּלָּן אֵין פּוֹטְרוֹת אֶת הַבַּיִת, וּשְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבִּמְזוּזָה פּוֹטְרוֹת אֶת הַבַּיִת. אָמַר לוֹ: דְּבָרִים אֵלּוּ לֹא נִצְטַוֵּיתָ עֲלֵיהֶם, וּמִלְּבָּךְ אַתָּה בּוֹדְאָם. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיִּקַּח קֹרַח. וַיִּקַּח קֹרַח, אֵין וַיִּקַּח אֶלָּא לְשׁוֹן פְּלִילָה, שֶׁלִּבּוֹ לְקָחוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: מַה יִּקָּחֲךָ לִבֶּךָ וּמַה יִּרְזְמוּן עֵינֶיךָ (איוב טו, יב). הוּא שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר לָהֶם, הַמְּעַט מִכֶּם כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל, כָּל אוֹתוֹ הָעִנְיָן, עַד אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמֻתוּן אֵלֶּה. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, חָכָם גָּדוֹל הָיָה קֹרַח, וּמִטּוֹעֲנֵי הָאֲרוֹן

הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתַן כִּי עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בְּכָתֵף יִשָּׂאוּ (במדבר ז, ט), קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת. כְּשֶׁאָמַר מֹשֶׁה, וְנָתְנוּ עַל צִיצַת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת (שם טו, לח), מֶה עָשָׂה קֹרַח. מִיָּד צִוָּה וְעָשָׂה מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים טַלִּיתוֹת תְּכֵלֶת, וְנִתְעַטְּפוּ בָּהֶן אוֹתָן חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת שֶׁקָּמוּ עַל מֹשֶׁה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקוּמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם. וּמִי הֵם. נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִיאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי שֵׁם. עָמַד קֹרַח וְעָשָׂה לָהֶם מִשְׁתֶּה, וְנִתְעַטְּפוּ כֻּלָּן בְּטַלִּיתוֹת תְּכֵלֶת וּבָאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִטֹּל מַתְּנוֹתֵיהֶן חָזֶה וְשׁוֹק הַיְמִין. עָמְדוּ כְּנֶגְדָּן וְאָמְרוּ לָהֶם, מִי צִוָּה אֶתְכֶם לִטֹּל כָּךְ, לֹא מֹשֶׁה. לֹא נָתַן לָכֶם כְּלוּם, שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִמּוֹ הַמָּקוֹם מִזֶּה. בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ לְמֹשֶׁה. הָלַךְ מֹשֶׁה לְפַיְסָן. מִיָּד עָמְדוּ כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקוּמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם. וּמִי הֵם. אֱלִיצוּר בֶּן שְׁדֵיאוּר וַחֲבֵרָיו אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְסָמָן הַכָּתוּב, נָתַן סִימָנֵיהֶן, וּמִתּוֹךְ הַמִּקְרָאוֹת אַתָּה מַכִּיר אוֹתָם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבֶן טוֹבִים שֶׁהָיָה גּוֹנֵב כֵּלִים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא הָיָה רוֹצֶה בַּעַל הַגְּנֵבָה לְפַרְסְמוֹ, הִתְחִיל נוֹתֵן בּוֹ סִימָנִיו. אָמְרוּ לוֹ: מִי גָּנַב כֵּלֶיךָ. אָמַר לָהֶם: אוֹתוֹ בֶּן טוֹבִים, בַּעַל קוֹמָה הוּא, עֵינָיו נָאוֹת, שִׁעֲרוֹתָיו שְׁחוֹרוֹת, חָטְמוֹ נָאֶה. מְשֻׁנָּתָן סִימָנָיו, יְדָעוּ מִי הוּא. וְאַף כָּאן אַף עַל פִּי שֶׁסְּתָמָן הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרֵשׁ אֶת שְׁמוֹתָן, וּבָא וְנָתַן אֶת סִימָנֵיהֶם, אַתָּה יוֹדֵעַ מִי הֵם. נֶאֱמַר לְהַלָּן אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם (במדבר א, טז), וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת (שם פסוק יז). וְנֶאֱמַר כָּאן, נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִיאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי שֵׁם. וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן.

סימן ג

וַיִּקַּח קֹרַח. לָקַח טַלִּיתוֹ וְהָלַךְ לִטֹּל עֵצָה מֵאִשְׁתּוֹ. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה קַח אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטַהַרְתָּ אוֹתָם, וְכֹה תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרָם וְגוֹ' (שם ח, ו-ז), מִיָּד עָשָׂה מֹשֶׁה כֵּן לְקֹרַח. הִתְחִיל לְחַזֵּר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ. אָמְרוּ לוֹ: מִי עָשָׂה בְךָ כָּךְ. אָמַר לָהֶם: מֹשֶׁה עָשָׂה בִּי כָּךְ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא נְטָלוּנִי בְּיָדֵי וְרַגְלַי וְהָיוּ מְנִיפִין אוֹתִי וְאוֹמְרִים לִי, הֲרֵי אַתָּה טָהוֹר. וְהֵבִיא אֶת אַהֲרֹן אָחִיו וְקִשְּׁטוֹ כְּכַלָּה וְהוֹשִׁיבוֹ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. מִיָּד הִתְחִילוּ שׂוֹנְאֵי מֹשֶׁה לְהִתְגָּרוֹת בּוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ, מֹשֶׁה מֶלֶךְ, וְאַהֲרֹן אָחִיו כֹּהֵן גָּדוֹל, וּבְנֵי אַהֲרֹן סְגָנֵי כְהֻנָּה. תְּרוּמָה לַכֹּהֵן, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַכֹּהֵן, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת לַכֹּהֵן. מִיָּד, וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי לֵוִי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כִּנֵּס אֶת עֲדָתוֹ, וְאָמַר לָהֶם: הִרְבֵּיתֶם עָלֵינוּ מַשְׂאוֹי יֶתֶר מִשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם, טוֹב לָנוּ תַּחַת יַד מִצְרַיִם יוֹתֵר מִתַּחַת יֶדֵיכֶם, שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מֵתִים מִמֶּנּוּ חֲמִשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף וְאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה. וּבְקֹשׁוּ לְסַקְלָן. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לֹא מִלּוֹכָה

אֲנִי מְבַקֵּשׁ, וְלֹא אַהֲרֹן כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַהֲרֹן מַה הוּא כִּי תְלִינוּ עָלָיו. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא כָּךְ צִוִּיתַנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן וְגוֹ' (שמות כח, א), וַהֲרֵי עָמְדוּ כְּנֶגְדֵּנוּ לְהָרְגֵנוּ. אָמַר לָהֶם: בֹּקֶר וְיוֹדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ. מַהוּ בֹּקֶר. אָמַר רַבִּי נָתָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יִתְקַבְּצוּ כָּל חַרְטוּמֵי מִצְרַיִם וִיבַקְּשׁוּ לַהֲפֹךְ אֶת הַבֹּקֶר לָעֶרֶב וְעֶרֶב לְבֹקֶר, לֹא יוּכְלוּ. כָּךְ, כְּשֵׁם שֶׁהִבְדַּלְתִּי בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ, כָּךְ הִבְדַּלְתִּי אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. מִיָּד, וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא וְגוֹ'. לֹא נֵלֵךְ לֹא נָבוֹא אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לֹא נַעֲלֶה. וַעֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה, פִּי כְסִיל מְחִתָּה לוֹ (משלי יח, ז). פָּתְחוּ פִיהֶם לְקָרְעָנִיּוּת, לוֹמַר, שֶׁהֵם מַתִּים בִּירִידָה וְלֹא בַּעֲלִיָּה. כְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ כָּךְ מֵתוּ, וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאוֹלָה. אָמַר מֹשֶׁה, הוֹאִיל וְלֹא רָצוּ לָבֹא, אֲנִי אֵלֵךְ אֵצְלָם, אוּלַי יִתְבַּיְּשׁוּ וְיַחְזְרוּ בָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם. כְּשֶׁרָאוּ אוֹתוֹ, הִתְחִילוּ לְחָרֵף וּלְגַדֵּף, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים. וְכִי יוֹשְׁבִין אוֹ כוֹרְעִין אוֹ נוֹפְלִין יוֹצְאִין בְּנֵי אָדָם. אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁיָּצְאוּ כְּשֶׁהֵן מְחָרְפִין וּמְגַדְּפִין, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן יְצִיאָה וְהַצָּבָה, וְנֶאֱמַר בְּגַלְיַת הַפְּלִשְׁתִּי יְצִיאָה וְהַצָּבָה, דִּכְתִיב: וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּינַיִם (ש"א יז, ד), וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשָּׁכֵם וְהַעֲרֵב וַיִּתְיַצֵּב (שם פסוק טז). מַה יְּצִיאָה וְהַצָּבָה הַתָּם בְּחֵרוּפִין וּבְגִדּוּפִין, אַף כָּאן בְּחֵרוּפִין וּבְגִדּוּפִין. לְכָךְ פָּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר, אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמוּתוּן אֵלֶּה וְגוֹ'. וּכְתִיב: וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁכָּל הָעוֹזֵר בַּמַּחֲלֹקֶת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְאַבֵּד אֶת זִכְרוֹ. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה' וַתֹּאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמְאתַיִם אִישׁ. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, כַּמָּה קָשָׁה הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה אֵין קוֹנְסִין אֶלָּא מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, וּבֵית דִּין שֶׁל מַטָּה מִבֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וּבְמַחֲלֹקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח, תִּינוֹקוֹת בֶּן יוֹמָן נִשְׂרְפוּ וְנִבְלְעוּ בִּשְׁאוֹל תַּחְתִּית, דִּכְתִיב: וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם, וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיִּקַּח קֹרַח.

סימן ד

בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי. וְלָמָּה לֹא כְתִיב בֶּן יַעֲקֹב אוֹ בֶּן יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּסוֹדָם אַל תָּבֹא נַפְשִׁי וְגוֹ' (בראשית מט, ו). בְּסוֹדָם אַל תָּבֹא נַפְשִׁי, אֵלּוּ הַמְּרַגְּלִים. בִּקְהָלָם אַל תֵּחַד כְּבוֹדִי (שם), זֶה קֹרַח. אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא בַּמְּרַגְּלִים וְלֹא בְּמַחֲלֹקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח יִזָּכֵר שְׁמִי עַל אוֹתָן רְשָׁעִים שֶׁעֲתִידִים לְהַכְעִיס. וְאֵימָתַי יִכָּתֵב שְׁמִי עֲלֵיהֶם. כְּשֶׁהֵם מִתְיַחֲסִין וְעוֹמְדִין עַל הַדּוּכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן תַּחַת בֶּן אֶסִיר בֶּן אֲבִיאָסָף בֶּן קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל (דה"א ו, כב-כג). וְדָתָן וַאֲבִירָם. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ, שֶׁהֲרֵי דָּתָן וַאֲבִירָם נֶאֶבְדוּ בְּמַחֲלֹקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח, לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁכֵנִים לְקֹרַח, שֶׁהָיָה שָׂרוּי בַּדָּרוֹם, דִּכְתִיב: מִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן

תֵּימָנָה (במדבר ג, כט). דִּגְלוֹ שֶׁל רְאוּבֵן סָמוּךְ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה (שם ב, י), וְנִשְׁתַּתְּפוּ עִמָּהֶם. אֲבָל דִּגְלוֹ שֶׁל יְהוּדָה וְדִגְלוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן, שֶׁהָיוּ שְׁרוּיִם בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחוֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה (שם פסוק ג), וּכְתִיב: וְעָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר (שם פסוק ה), וְהָיוּ שְׁכֵנִים לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו, דִּכְתִיב: וְהַחוֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו (שם ג, לח). לְפִי שֶׁהָיוּ אֵלּוּ סְמוּכִין לַתּוֹרָה, לְפִיכָךְ זָכוּ לִהְיוֹת בְּנֵי תוֹרָה, דִּכְתִיב: יְהוּדָה מְחוֹקְקִי (תהלים ס, ט). וּכְתִיב: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעִתִּים (דה״א יב, לג). וּכְתִיב: וּמִזְּבוּלֻן מוֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר (שופטים ה, יד). וְדָתָן וַאֲבִירָם שֶׁהָיוּ שְׁכֵנִים לְקֹרַח בַּעַל הַמַּחֲלֹקֶת, לָקוּ עִמּוֹ וְאָבְדוּ מִן הָעוֹלָם. וַיִּקְהֲל עֲלֵיהֶם קֹרַח. אָמַר לָהֶם: רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים, וְכֻלָּם שָׁמְעוּ בְּסִינַי, אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ. וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ. אִלְמָלֵא אַתֶּם שְׁמַעְתֶּם לְבַדְּכֶם וְהֵם לֹא שָׁמְעוּ, הֱיִיתֶם אוֹמְרִים. עַכְשָׁו כֻּלָּם קְדוֹשִׁים, וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ. מִיָּד נִזְדָּעְזַע מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַמַּחֲלֹקֶת, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הָיָה בְּיָדָן סַרְחוֹן רַבִּיעִי. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁסָּרַח עַל אָבִיו, וּפִיֵּס עָלָיו אוֹהֲבוֹ פַּעַם אַחַת וּשְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ. כְּשֶׁסָּרַח פַּעַם רְבִיעִית, נִתְרַשְּׁלוּ יְדֵי אוֹהֲבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, אָמַר, כַּמָּה פְּעָמִים אֲנִי מְטָרִיחַ אֶת הַמֶּלֶךְ. אַף כָּאן עָשָׂה מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל. חָטְאוּ בָּעֵגֶל, וַיִּחַל מֹשֶׁה (שמות לב, יא). בַּמִּתְאוֹנְנִים, וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה (במדבר יא, ב). בַּמְרַגְּלִים, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' וְשָׁמְעוּ מִצְרִים (שם יד, יג). בְּמַחֲלֹקֶתוֹ שֶׁל קֹרַח, נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו. אָמַר, כַּמָּה אוּכַל לְהַטְרִיחַ אֶת הַמָּקוֹם. לְפִיכָךְ, וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו.

סימן ה

בֹּקֶר וְיוֹדַע ה'. מָה רָאָה לוֹמַר, בֹּקֶר וְיוֹדַע. אָמַר מֹשֶׁה, שֶׁמָּא מִתּוֹךְ רֹב מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה אָמְרוּ דָּבָר זֶה. לְכָךְ אָמַר, בֹּקֶר. אָמַר, שֶׁמָּא בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: בֹּקֶר וְיוֹדַע. אָמַר לָהֶם: אֵין לִי רְשׁוּת לְיַכֶּנּוּ עַכְשָׁו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה, אֶלָּא בְּשִׁבְילֵנוּ שֶׁאָכַלְנוּ וְשָׁתִינוּ. דָּבָר אַחֵר, בֹּקֶר. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, גְּבוּלוֹת חָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ. יְכוֹלִין אַתֶּם לְעָרֵב יוֹם בְּלֵילָה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, בַּתְּחִלָּה, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ (בראשית א, ד), בִּשְׁבִיל תַּשְׁמִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם. וּכְשֵׁם שֶׁהִבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ, כָּךְ הִבְדִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְדִּיל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי (ויקרא כ, כו). וְכָךְ הִבְדִּיל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּבְדֵּל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים (דה״א כג, יג). אִם יְכוֹלִים אַתֶּם לְעַכֵּב אוֹתָהּ הַבְּדָלָה שֶׁהִבְדִּיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה, כָּךְ תּוּכְלוּ לְבַטֵּל אֶת זוֹ. לְכָךְ אָמַר לָהֶם: בֹּקֶר וְיוֹדַע ה' וְגוֹ', כְּבָר הוּא מְתֻקָּן, אֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו. זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ לָכֶם מַחְתּוֹת וְגוֹ'. מָה רָאָה לוֹמַר לָהֶם כְּךָ. אָמַר לָהֶם: בְּדַרְכֵי הַגּוֹיִם יֵשׁ נְמוּסִים הַרְבֵּה וְאֵין כֻּלָּם מִתְקַבְּצִין בְּבֵית אֶחָד,

וְאָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא ה' אֶחָד וְתוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד וּמִזְבֵּחַ אֶחָד וְכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֶחָד, וְאַתֶּם מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים אִישׁ מְבַקְּשִׁים כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה. אַף אֲנִי רוֹצֶה בְּכָךְ. לְכֵן אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי ה', זֹאת עֲשׂוּ, קְחוּ לָכֶם מַחְתּוֹת, וּתְנוּ בָהֶן אֵשׁ. הֲרֵי לָכֶם תַּשְׁמִישׁ הֶחָבִיב מִן הַכֹּל הֱיא הַקְּטֹרֶת, חֲבִיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכָּל קָרְבָּנוֹת וְסַם הַמָּוֶת שֶׁבּוֹ נִשְׂרְפוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא. לְפִיכָךְ הִתְרָה בָּהֶם, וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקָּדוֹשׁ. וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁמִּי שֶׁיִּבְחַר ה' הוּא הַקָּדוֹשׁ. אֶלָּא אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הֲרֵי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שֶׁלֹּא תִּתְחַיְּבוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ שֶׁאַתֶּם מַקְרִיבִים, מִי שֶׁיִּבְחַר מִכֶּם יֵצֵא חַי וְכֻלְּם אוֹבְדִים. רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי. הֲרֵי אָמַרְתִּי לָכֶם דָּבָר גָּדוֹל. לֹא טִפְּשִׁים הָיוּ, שֶׁכָּךְ הִתְרָה בָּהֶן וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶן לִקְרֹב. הֵם חָטְאוּ עַל נַפְשׁוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשׁוֹתָם. וְקֹרַח שֶׁפִּקֵּחַ הָיָה, מָה רָאָה לַשְּׁטוּת הַזּוֹ. אֶלָּא עֵינוֹ הִטְעָתוּ. רָאָה שֶׁלְּשֶׁלֶת גְּדוֹלָה עוֹמֶדֶת הֵימֶנּוּ, שְׁמוּאֵל שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ (תהלים צט, ו), וְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת עוֹמְדוֹת מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁכֻּלָּן מִתְנַבְּאִין בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אֵלֶּה בָּנִים לְהֵימָן חוֹזֵה הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי הָאֱלֹהִים לְהָרִים קָרֶן (דה״א כה, ה). אָמַר, אֶפְשָׁר הַגְּדֻלָּה הַזּוֹ עֲתִידָה לַעֲמֹד מִמֶּנִּי וַאֲנִי אוֹבֵד אוֹתָהּ. וְלֹא רָאָה יָפָה, לְפִי שֶׁבָּנָיו הָיוּ עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְעוֹמְדִין מֵהֶן, וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹאֶה יָפָה. לְכָךְ נִשְׁתַּתֵּף לָבֹא לְאוֹתָהּ חֻזְקָה שֶׁשָּׁמַע מִפִּי מֹשֶׁה שֶׁכֻּלָּן אוֹבְדִין וְאֶחָד פָּלֵט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקָּדוֹשׁ.

סימן ו

רב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קֹרַח שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמְּדַבֵּר עִם יוֹסֵף וְאוֹמֵר לְשִׁמְעוֹן, שְׁמַע נָא. יֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחְזִיר בּוֹ, וְאָמַר לְפָנָיו דְּבָרִים רַכִּים. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא שָׁמַע לוֹ, אָמַר, עַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּתְּפוּ אֲחֵרִים עִמּוֹ, הִתְחִיל מְזָרֵז בָּהֶן, שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי, הַקָּטָן הוּא הַכָּבוֹד שֶׁבְּיֶדְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְעַט מִכֶּם כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל. חָזַר עַל קֹרַח, וַיַּקְרֵב אוֹתְךָ וְאֶת כָּל אַחֶיךָ בְּנֵי לֵוִי. שֶׁהָיָה גָּדוֹל שֶׁבַּשֵּׁבֶט, שֶׁנַּעֲשׂוּ אֶחָיו טָפֵל לוֹ. לְכֵן אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הַנּוֹעָדִים עַל ה'. הַמַּחֲלֹקֶת הַזּוֹ שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים, אֵינָהּ כְּנֶגְדִּי אֶלָּא כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ עֲבָדִים הַרְבֵּה, רָצָה לַעֲשׂוֹת אֶחָד מֵהֶן בֶּן חוֹרִין לִתֵּן לוֹ שָׂרָה, חָזַר עָשָׂה אוֹתוֹ סַנְקְלִיטִיקוֹס. עָמְדוּ הַבְּרִיּוֹת כְּנֶגְדּוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אִלּוּ הוּא עָשָׂה עַצְמוֹ בַּר חוֹרִין וְנָטַל לְעַצְמוֹ אוֹתָהּ הַגְּדֻלָּה, יָפָה עָשׂוּ שֶׁעָמְדוּ כְּנֶגְדּוֹ. עַכְשָׁו שֶׁרָבוֹ מָסַר לוֹ, כָּל מִי שֶׁעָמַד כְּנֶגְדּוֹ, לֹא כְּנֶגֶד רַבּוֹ עוֹמֵד. אַף כָּךְ מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם: אִלּוּ אַהֲרֹן אָחִי נָטַל לְעַצְמוֹ אֶת הַכְּהֻנָּה, יָפָה עָשִׂיתֶם שֶׁנִּתְרַעַמְתֶּם עָלָיו. עַכְשָׁו שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לוֹ, שֶׁהַמַּלְכוּת וְהַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ, כָּל מִי שֶׁעָמַד

עַל אַהֲרֹן אָחִי, לֹא עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וְאַהֲרֹן מַה הוּא כִּי תָלִינוּ עָלָיו. בֹּא וּרְאֵה חֲסִידוּתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן הַצַּדִּיק. בְּשָׁעָה שֶׁהִצִּיג מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן וּמְשָׁחוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַק עַל רֹאשׁוֹ, נִזְדַּעְזֵעַ אַהֲרֹן וְנִבְעַת. אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה אָחִי, שָׁמָּא לֹא הָיִיתִי רָאוּי לְהִמָּשַׁח בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ וּמָעַלְתִּי בּוֹ וְנִתְחַיַּבְתִּי כָּרֵת, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָּךְ. לְפִיכָךְ הֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב, הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד, כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל הָרֹאשׁ יוֹרֵד עַל הַזָּקָן זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיּוֹרֵד עַל פִּי מִדּוֹתָיו, כְּטַל חֶרְמוֹן (תהלים קלג, א-ג). הֵקִישׁ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְטַל חֶרְמוֹן, מַה טַּל חֶרְמוֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה, כָּךְ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה הָיוֹרֵד עַל אַהֲרֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה. לְפִיכָךְ כְּתִיב: הַנּוֹעָדִים עַל ה'. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פִּייֵס מֹשֶׁה לְקֹרַח, וְאֵין אַתְּ מוֹצֵא שֶׁהֵשִׁיבוֹ דָּבָר, לְפִי שֶׁהָיָה פִּקֵּחַ בְּרִשְׁעָתוֹ, אָמַר, אִם אֲנִי מְשִׁיבוֹ, יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל, עַכְשָׁו יְקַפְּחֵנִי בִּדְבָרָיו וּמְקַלְקְלֵנִי, וַאֲנִי מִתְרַצֶּה לוֹ בְּעַל כָּרְחִי. מוּטָב שֶׁלֹּא אֶזְקֹק לוֹ. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁאֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת, פָּרַשׁ הֵימֶנּוּ. וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם, אַף הֵם עָמְדוּ בְּרִשְׁעָן וְלֹא נִזְדַּקְּקוּ לַהֲשִׁיבוֹ. וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה, הִכְשִׁילָם פִּיהֶם לָרְשָׁעִים, וּבְרִית כְּרוּתָה לַשְּׂפָתַיִם, שֶׁמֹּתוּ כְּבָר וְיָרְדוּ לִשְׁאוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם וְגוֹ'. לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ חַיִּים שְׁאוֹלָה, מַהוּ. הַמַּעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ וְגוֹ'. אָמְרוּ לוֹ: עַל מָה אַתָּה מִתְרַבְרֵב עָלֵינוּ, מַה טּוֹבָה עָשִׂיתָ לָנוּ. הוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁהִיא כְּגַן ה', וּלְאֶרֶץ כְּנַעַן לֹא הִכְנַסְתָּנוּ, אֶלָּא הֲרֵי אָנוּ מֵתִים בַּמִּדְבָּר וְהַנֶּגֶף מִשְׁתַּלֵּחַ בָּנוּ בְּכָל יוֹם, הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם וְגוֹ'. וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד, נִצְטַעֵר לְחַדֵּא. לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאָדָם הַדָּן עִם חֲבֵרוֹ וּמִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ. אִם מְשִׁיבוֹ, יֵשׁ שָׁם נַחַת רוּחַ. וְאִם אֵינוֹ מְשִׁיבוֹ, יֵשׁ בּוֹ צַעַר גָּדוֹל.

סימן ז

וַיֹּאמֶר אֶל ה' אַל תֵּפֶן אֶל מִנְחָתָם, אַל תְּקַבְּלֵם בִּתְשׁוּבָה. הָיָה צָרִיךְ לְמִקְרָא לוֹמַר, אַל תֵּפֶן אֶל עֲבוֹדָתָם. וּמַהוּ אֶל מִנְחָתָם. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יוֹדֵעַ אֲנִי בְּאֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק בְּאוֹתָהּ מִנְחָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ בְּכָל יוֹם. הוֹאִיל וּפָרְשׁוּ אֵלּוּ מִבָּנֶיךָ, אֶל תִּסְתַּכֵּל בְּחֶלְקָם, תַּנִּיחֵנוּ הָאֵשׁ לֹא תֹאכְלֵנוּ. לֹא חָמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי. מַה שֶּׁהָיָה דַּרְכִּי לִטֹּל, לֹא נָטַלְתִּי מֵהֶם. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שֶׁהוּא בַּהֲקְדֵּשׁ, נוֹטֵל שְׂכָרוֹ מִן הַהֶקְדֵּשׁ. וַאֲנִי בְּשָׁעָה שֶׁהָיִיתִי יוֹרֵד מִמִּדְיָן לְמִצְרַיִם, הָיָה דַּרְכִּי לִטֹּל מֵהֶן חֲמוֹר, שֶׁבִּשְׁבִיל צָרְכֵיהֶם יָרַדְתִּי, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נָטַלְתִּי. וְכֵן שְׁמוּאֵל הַצַּדִּיק אוֹמֵר, הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד ה' וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ, אֶת שׁוֹר מִי לָקָחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקָחְתִּי (ש"א יב, ג), שׁוֹר שֶׁהָיִיתִי מַקְרִיב עֲלֵיהֶם מִקָּרְבְּנוֹתֵיהֶם וּמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, וְכֵן לְמִשֹּׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מִשֶּׁלִּי הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַה' בָּאתִי (שם טז, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי זֶבַח

הַיּוֹם לָעָם בַּבָּמָה (שם ט, יב). וְלֹא נָטַלְתִּי מִשֶּׁלָּהֶם. וּבְשָׁעָה שֶׁהָיִיתִי חוֹזֵר וְעוֹשֶׂה דִּינֵיהֶם וְצָרְכֵיהֶם, וְהוֹלֵךְ וְסוֹבֵב עַל עֲיָרוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל (שם ז, טז). דֶּרֶךְ הָעוֹלָם, בַּעֲלֵי דִינִים הוֹלְכִין אֵצֶל הַדַּיָּן. וַאֲנִי, הוֹלֵךְ וְסוֹבֵב מֵעִיר לְעִיר וּמִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְכֵן מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְגוֹ' (שמות יח, טו). וַאֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כֵן, אֶלָּא אֲנִי מַטְרִיחַ וְהוֹלֵךְ אֶצְלָם. וְלֹא הֲרֵעוֹתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם, שֶׁלֹּא חִיַּבְתִּי אֶת הַזַּכַּאי, וְלֹא זִכִּיתִי אֶת הַחַיָּב. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁעָמְדוּ בְּנֵאָותָם וּבְמִרְדֵּיהֶם, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קֹרַח, אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי ה', וּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ, וַיִּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ. הָלַךְ קֹרַח כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה וְהֵיכָה מַטְעֶה אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאוֹמֵר לָהֶם, וּמָה אַתֶּם סְבוּרִים, שֶׁאֲנִי עוֹסֵק לִטֹּל אוֹתָהּ הַגְּדֻלָּה לְעַצְמִי. אֲנִי מְבַקֵּשׁ שֶׁתְּהֵא הַגְּדֻלָּה חוֹזֶרֶת עַל כֻּלָּנוּ, שֶׁמֹּשֶׁה נָטַל מַלְכוּת לְעַצְמוֹ, וְאֶת הַכְּהֻנָּה הַגְּדוֹלָה נָתַנְהּ לְאַהֲרֹן אָחִיו, לְחָק עוֹלָם. וְהָיָה הוֹלֵךְ וּמְפַתֶּה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט כָּרָאוּי לוֹ, עַד שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ בְּיָדוֹ. מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּתְכַּנְּסוּ וְהִקְרִיבוּ, כֻּלָּם מְדַבְּרִים הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקָּהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת כָּל הָעֵדָה. כֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּנְּסוּ וּבָאוּ עִמּוֹ, מִיָּד, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר, הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת וְגוֹ', וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ, אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת וְגוֹ'. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמָּרְדוּ עָלָיו בְּנֵי הַמְּדִינָה וְעָמְדוּ וְקִלְקְלוּ אֶת הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶת שְׁלוּחָיו, אִם הֵם עֲשָׂרָה אוֹ עֶשְׂרִים מֵהֶם, מְשַׁלֵּחַ לְשָׁם לִגְיוֹנוֹתָיו וְעוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ אַנְדְּרוֹלוֹמֵסְיָא וּמְסַיֵּף הַטּוֹבִים עִם הָרָעִים, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּהֶם מִי מָרַד וּמִי לֹא מָרַד, מִי כִּבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ וּמִי קִלְקְלוֹ. אֲבָל אַתָּה, יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל כָּל אָדָם וּמַה שֶּׁבַּלְּבָבוֹת וְהַכְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת, וְיוֹצְרֵי בְּרִיּוֹתֶיךָ אַתָּה מֵבִין, וְאַתָּה יוֹדֵעַ מִי חָטָא וּמִי לֹא חָטָא, מִי מָרַד וּמִי לֹא מָרַד, אַתָּה יוֹדֵעַ רוּחַ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר וְגוֹ'. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָפֶה אָמַרְתָּ, אֲנִי מוֹדִיעַ אֶת הַדָּבָר מִי חָטָא וּמִי לֹא חָטָא.

סימן ח

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר הֵעָלוּ מִסָּבִיב. וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה כָּךְ, לֹא אָמַר לָהֶם עַד שֶׁהָלַךְ וְהִתְרָה בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם. לְהוֹדִיעַ רִשְׁעָתָן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָלַךְ מֹשֶׁה בְּרַגְלָיו אֵצֶל הָרְשָׁעִים, הָיוּ קָשִׁים לְרְצוֹת. מֶה עָשׂוּ. לֹא רָצוּ לָצֵאת מֵאָהֳלֵיהֶם כְּנֶגְדּוֹ. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה כָּךְ, אָמַר עַד כָּאן הָיָה עָלַי לַעֲשׂוֹת. מִיָּד, וַיְדַבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא מֵעַל וְגוֹ'. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אַרְבָּעָה נִקְרְאוּ רְשָׁעִים, אֵלּוּ הֵן, הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לַחֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ (שמות ב, יג). הִכִּיתָ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא תַכֶּה. וְהַלָּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם,

שֶׁנֶּאֱמַר: לוֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם (תהלים לז, כא). וּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַזּוּת פָּנִים וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו (משלי כא, כט). וּמִי שֶׁהוּא בַּעַל מַחֲלֹקֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים. וּשְׁנֵיהֶם הָיוּ בְּדָתָן וַאֲבִירָם, עַזּוּת פָּנִים וּמַחֲלֹקֶת. מַחֲלֹקֶת בְּאוֹתִיּוֹתָיו נִדְרָשׁ, מ' מָרָה, ח' חָרוֹן, ל' לוֹקִין, ק' קָלָלָה, ת' תּוֹעֵבָה וְיֵשׁ אוֹמְרִים: תַּכְלִית כְּלָיָה מֵבִיא לָעוֹלָם. וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ כָּךְ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ יִשְׂרָאֵל מִסְּבִיבוֹתֵיהֶם, יָצְאוּ מְחָרְפִין וּמְנַדְּפִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יָצְאוּ נִצָּבִים. וּלְהַלָּן כְּתִיב: וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהִתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם (ש"א יז, טז). פְּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר, כְּדִכְתִיב, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי ה' שְׁלָחַנִי וְגוֹ', אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמוּתוּן אֵלֶּה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְשׁוֹשְׁבִין בִּתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָיוּ עֲדוּתָיהּ בְּיָדוֹ. עָמַד אֶחָד מִן הַמְסֻבִּין כְּנֶגְדּוֹ וְקִלֵּל אֶת הַשּׁוֹשְׁבִין, וְאָמַר לֵיהּ: לֹא הָיוּ בְּתוּלִים לְבִתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. עָמַד הַשּׁוֹשְׁבִין כְּנֶגֶד הַמֶּלֶךְ וְאָמַר לֵיהּ: אִם אֵין אַתָּה מוֹצִיא אֶת זֶה לְהָרְגוֹ בִּפְנֵי הַכֹּל, הֲרֵינִי אוֹמֵר, בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא נִמְצְאוּ בְּתוּלִים לְבִתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. מִיָּד אָמַר הַמֶּלֶךְ, מוּטָב לִי לַהֲרֹג אֶת זֶה וְלֹא יוֹצִיא הַשּׁוֹשְׁבִין שֵׁם רַע עַל בִּתִּי. וְכָךְ קֹרַח נֶחְלַק עַל מֹשֶׁה, וְאָמַר, מִלִּבּוֹ וּמֵעַצְמוֹ אָמַר מֹשֶׁה אֶת כָּל הַדִּבְּרוֹת הָאֵלֶּה. פְּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר, בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי ה' שְׁלָחַנִי, אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמוּתוּן אֵלֶּה אַף אֲנִי אוֹמַר, לֹא ה' שְׁלָחַנִי, וּמִלִּבִּי אָמַרְתִּי.

סימן ט

וַיְהִי כְּכַלּוֹתוֹ לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמִּכָּל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה, מַצְמִיחַ אֶת הַפֶּרְעָנִיּוּת. וַיָּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאוֹלָה. יֵשׁ אוֹמְרִים: חַיִּים נִדּוֹנִין עַד עַכְשָׁו. וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ, הֵם אָבְדוּ וְלֹא סְרָרוּתָן, אֶלָּא נַעֲשׂוּ תַּחְתִּיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים, שָׂרֵי מֵאוֹת. וְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם נָסוּ לְקוֹלָם, שֶׁהָיוּ צוֹוְחִין, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הַצִּילֵנוּ. וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה' וְגוֹ'. אֵלּוּ הָיוּ נִבְלָעִים וְאֵלּוּ הָיוּ נִשְׂרָפִין, וְקֹרַח עוֹמֵד בֵּין הַשְּׂרוּפִים, שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה, וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ. וְקֹרַח לָקָה יוֹתֵר מִכֻּלָּם, שֶׁנִּשְׂרַף וְנִבְלַע. וְלָמָּה נַעֲשָׂה בּוֹ שְׁנֵי דִינִין. שֶׁאֵלּוּ נִשְׂרָף וְלֹא נִבְלַע, הֲרֵי הַבְּלוּעִים מִתְרָעֲמִין וְאוֹמְרִים: שֶׁלֹּא הֵבִיא עָלֵינוּ אֶת כָּל הַפֶּרְעָנִיּוּת הַזֹּאת אֶלָּא קֹרַח, וַהֲרֵי הֵן נִבְלָעִין וְקֹרַח נִצֹּל. וְאֵלּוּ נִבְלַע וְלֹא נִשְׂרָף, הָיוּ הַשְּׂרוּפִים מִתְרָעֲמִין וְאוֹמְרִין, שֶׁלֹּא הֵבִיא עָלֵינוּ אֶת הַפֶּרְעָנִיּוּת הַזֹּאת אֶלָּא קֹרַח, וַהֲרֵי הֵן נִשְׂרָפִין וְהוּא נִצֹּל. לְפִיכָךְ נִדּוֹן בִּשְׁנֵי מִיתוֹת. לְהֵט הָאֵשׁ תְּחִלָּה לְעֵינֵי כָּל הַשְּׂרוּפִים, בָּיְדוֹ הָיְתָה הַמַּחְתָּה וְהַקְּטֹרֶת בָּהּ, וְקִפְּלוּתוֹ הָאֵשׁ כְּכַדּוּר, וְהָאֵשׁ מְגַלְגֶּלֶת בּוֹ עַד שֶׁהֵבִיאַתּוּ לְפִי הָאָרֶץ לְבֵין הַבְּלוּעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְגוֹ'.

סימן י

וְאוֹן בֶּן פֶּלֶת. לְמָה נִקְרָא שְׁמוֹ אוֹן. שֶׁכָּל יָמָיו בַּאֲנִינוּת הָיָה. בֶּן פֶּלֶת, שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ נִפְלָאוֹת. אָמַר רַב, אוֹן בֶּן פֶּלֶת, אִשְׁתּוֹ הִצִּילַתּוּ: אָמְרָה לוֹ: מַה לִּיךְ בַּהֲדֵין פְּלַגְתָּא, אִי אַהֲרֹן כַּהֲנָא רַבָּא, אַתְּ תַּלְמִידָא. אִי קֹרַח יְהִי כַּהֲנָא רַבָּא, אַתְּ תַּלְמִידָא. אָמַר לָהּ: יְדַעְנָא דְּכֻלָּא כְּנִישְׁתָּא קַדִּישָׁא, דִּכְתִיב: כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים. מַה עַבְדַת. אַשְׁקִיתֵיהּ חַמְרָא וְאַרְוִיתֵיהּ וְאַגְנִיתֵיהּ בְּעַרְסִיתֵיהּ, וַהֲוָה יָתְבָא אַבָּבָא דְּבֵיתָא וּסְתַרְתֵּיהּ לְמַזְיֵהּ. כָּל מַאן דְּאָתָא בִּשְׁבִיל אוֹן בַּעֲלָהּ, חַזְיֵהּ וַהֲדַר. אַדְּהָכִי וְהָכִי אִיבְּלָעִינְהוּ אַרְעָא. הַיְינוּ דִּכְתִיב: חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ (משלי יד, א), זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל אוֹן. וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תֶּהֱרָסֶנּוּ (שם), זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל קֹרַח. וַיָּקָמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה נְשִׂיאֵי עֵדָה, מְיֻחָדִין שֶׁבָּעֵדָה. קְרָאֵי מוֹעֵד, שֶׁיּוֹדְעִין לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנִים וְלִקְבֹּעַ אֶת הַחֳדָשִׁים וְהַתְקוּפוֹת. אַנְשֵׁי שֵׁם, שֶׁהָיָה לָהֶם שֵׁם בַּכֹּל. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. מַה שָּׁמַע. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מְלַמֵּד, שֶׁחָשְׁדוּהוּ בְּאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה (תהלים קו, טז). אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַב, מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד קִנֵּא לְאִשְׁתּוֹ מִן מֹשֶׁה. וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מִכָּאן שֶׁאֵין מַחְזִיקִין בַּמַּחֲלֹקֶת, אָמַר רַב, כָּל הַמַּחֲזִיק בַּמַּחֲלֹקֶת, עוֹבֵר בְּלַאו, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ. רַב אַסִּי אָמַר, רָאוּי הוּא לְהִצְטָרַע. כְּתִיב הָכָא, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ. וּכְתִיב הָתָם, וַיֹּאמֶר ה' לוֹ עוֹד הָבֵא נָא יָדְךָ וְגוֹ' (שמות ד, ו). אָמַר רַב חִסְדָּא, כָּל הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ, כְּאִלּוּ חוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַצֹּתָם עַל ה' (במדבר כו, ט). אָמַר רַב חָמָא בַּר חֲנִינָא, כָּל הָעוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם רַבּוֹ, כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' (שם כ, יג). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, כָּל הַמִּתְרַעֵם עַל רַבּוֹ, כְּאִלּוּ מִתְרַעֵם עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא עָלֵינוּ תְלוּנוֹתֵיכֶם כִּי עַל ה' (שמות טז, ח). אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, כָּל הַמְהַרְהֵר אַחֲרֵי רַבּוֹ, כְּאִלּוּ מְהַרְהֵר אַחֲרֵי הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר הָעָם בֶּאֱלֹהִים וּבְמֹשֶׁה (במדבר כא, ה).

סימן יא

דָּרַשׁ רַבָּא, מַאי דִּכְתִיב: שָׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה (חבקוק ג, יא). מְלַמֵּד, שֶׁעָלוּ הַשָּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ לִזְבּוּל, וְאָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה דִּין לְבֶן עַמְרָם, נֵצֵא. וְאִם לָאו, לֹא נֵצֵא. עַד שֶׁזָּרַק בָּהֶם חִצָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ (שם). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לִכְבוֹדִי לֹא מְחִיתֶם, לִכְבוֹד בָּשָׂר וָדָם מְחִיתֶם. וְהָאִידְנָא עַד דְּמָחוּ לְהוּ לָא נַפְקֵי. דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב: אִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה'. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם נִבְרָא גֵּיהִנֹּם, מוּטָב. וְאִם לָאו, יִבָּרֵא. לְמַאי, אִילֵימָא לְמֶהְדַּר לְמִבְרֵייהּ מַמָּשׁ, הָא כְּתִיב אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (קהלת א, ט). אֶלָּא לְאַקְרוּבֵי פִּתְחָא. וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ (במדבר

כו, יא). תַּנְיָא מְשׁוּם רַבֵּינוּ, מָקוֹם נִתְבַּצֵּר בַּגֵּיהִנֹּם וְיָשְׁבוּ עָלָיו. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, זִימְנָא חַדָּא אֲזִילְנָא בְּאוֹרְחָא, וְאָמַר לִי הַהוּא טַיְיעָא, תָּא אַחְזֵי לָךְ בְּלֵעֵי דְּקוֹרַח. אָזְלִי, חַזְאִי תְּרֵי בִּזְעָא דַּקָּא נָפַק קוּטְרָא מִינֵּיהּ. הָא שְׁקִיל גַּבְבָא דְּעַמְרָה וְאַמְשַׁיֵּיהּ בְּמַיָּא וְאוֹתְבֵיהּ יַתֵּיהּ בְּרֵישׁ רוּמְחָא עִילַּוֵּיהּ, וְאִיחֲרוּךְ וְנָפַל. וְאָמַר לִי, אֲצֵית מַאי שָׁמְעַת. שָׁמְעִי דַּהֲווּ קָאָמְרֵי, מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְהֵן בַּדַּאִין. אָמַר לִי, כָּל תְּלָתִין יוֹמִין הֲוָה מְהַדַּר לְהוּ גֵּיהִנֹּם כְּבָשָׁר בְּתוֹךְ קַלַּחַת וְאָמְרֵי הָכִי, מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְהֵן בַּדַּאִין. וְלָעֲתִיד לָבֹא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לְהוֹצִיאָן. וְעַלֵּיהֶן אָמְרָה חַנָּה, ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה, מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל (ש״א ב, ו).

סימן יב

מַנְצְפַּ"ךְ הָאוֹתִיּוֹת כְּפוּלוֹת, צוֹפִים אֲמָרוּם. לֵךְ לְךָ, רֶמֶז נִרְמָז לְאַבְרָהָם לְמֵאָה שָׁנָה יוֹלִיד יִצְחָק. כִּי עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד (בראשית כו, טז), רֶמֶז נִרְמַז שֶׁהוּא וְזַרְעוֹ עֲצוּמִים בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים. נוּ״ן, לְיַעֲקֹב, הַצִּילֵנִי נָא (שם לב, יב), נִצֹּל בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים. פ״ף, לְיוֹסֵף, פָּקֹד פָּקַדְתִּי (שם נ, כד). פָּקֹד, בָּעוֹלָם הַזֶּה. פָּקַדְתִּי, לָעוֹלָם הַבָּא. צ״ץ, הִנֵּה אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח (זכריה ו, יב), זֶה מָשִׁיחַ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַהֲקִמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק (ירמיה כג, ה). שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת (שה״ש ו, ח). עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים, הוֹסִיף עֲלֵיהֶם אֶחָד עָשָׂר מִן תְּרֵי עָשָׂר, חוּץ מִן יוֹנָה שֶׁהוּא בִּכְנֵי עַצְמוֹ, וְשִׁשָּׁה סְדָרִים, וְתִשְׁעָה פְּרָקִים דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, הֲרֵי שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת, וּשְׁמוֹנִים פִּילַגְשִׁים (שם). שִׁשִּׁים מַסֶּכְתּוֹת, שְׁמוֹנִים בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם כְּנֶגֶד פְּתָחֶיהָ. וְעַלָמוֹת אֵין מִסְפָּר (שם), מִשְׁנָה הַחִיצוֹנָה. הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבּוֹרִים (שם ג, ז), כְּנֶגֶד אוֹתִיּוֹת שֶׁל יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ וְגוֹ' (במדבר ו, כד). הַשָּׁטָ"ן בַּגִּימַטְרִיָּא כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה, שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה הוּא שַׁלִּיט לְהַלְשִׁין, חוּץ מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים. אָמַר רַבִּי אָמִי בַּר אַבָּא, אַבְרָהָם עַד שֶׁלֹּא נִמּוֹל וְלֹא הוֹלִיד, הָיָה חָסֵר חֲמִשָּׁה אֲבָרִים. נִתְוַסֵּף ה', וְנַעֲשָׂה שָׁלֵם וְהוֹלִיד, וְנִקְרָא אַבְרָהָם מִנְיַן אוֹתִיּוֹתָיו. שָׂרַי. פְּלִיגֵי בָּהּ תְּרֵי אָמוֹרָאֵי, חַד אָמַר, נָחְלַק הַיּוּ״ד לִשְׁנַיִם, ה' לְאַבְרָהָם וַה' לְשָׂרָה. וְחַד אָמַר, יוּ״ד שֶׁנִּטַּל מִשָּׂרָה קָרָא תַּגֵּר, עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ וְהוֹסִיף לוֹ יוּ״ד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ יְהוֹשֻׁעַ (במדבר יג, טז), וְהוֹשִׁיעוֹ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. יִצְחָק י' כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, צ' תִּשְׁעִים שָׁנָה לְשָׂרָה נוֹלַד, ח' לִשְׁמוֹנָה יָמִים נִמּוֹל, ק' מֵאָה שָׁנִים חַיֵּי אַבְרָהָם כְּשֶׁנּוֹלַד. יַעֲקֹב, עַל שְׁמוֹ נִקְרָא, י' מִוַּלְדוֹתָיו הָעֲשִׂירִי, לְמַפְרֵעַ לֵוִי עֲשִׂירִי. חֲשׁוֹב מִבִּנְיָמִין עַד לֵוִי, הָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה בָּנִים, וְלֵוִי הָיָה עֲשִׂירִי וּנְתָנוֹ מַעֲשֵׂר לַמָּקוֹם, לְקַיֵּם וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ (בראשית כח, כב). ע' בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ. ק' כְּנֶגֶד אוֹתִיּוֹת הַבְּרָכָה, וְיִתֵּן לְךָ (שם כז, כח), הוֹצֵא מִשָּׁם הַשֵּׁם, נִשְׁתַּיְּרוּ מֵאָה. ב' כְּנֶגֶד שְׁנֵי מַלְאָכִים עוֹלִים. יְהוּדָה, עַל שְׁמוֹ נִקְרָא, שְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת שֶׁל מַלְכוּת. הַלּוּחוֹת, הָיוּ בָּהֶן שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אוֹתִיּוֹת,

מִן אֲנֹכִי עַד אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ, כְּנֶגֶד שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. וְכֻלָּן נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, שֶׁבָּהֶן חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, תּוֹרָה וּמִשְׁנָה, תַּלְמוּד וְהַגָּדָה. יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָרוֹ (ישעיה לג, ו). אֵין בְּכָל הַמִּדּוֹת גָּדוֹל מִן הַיִּרְאָה וַעֲנָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ (דברים י, יב). יִרְאַת בַּגִּימַטְרִיָּא שֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת עֶשְׂרֵה. וְתוֹרָה וּמִלָּה עִמָּהּ, הֲרֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. צִיצִית, שֵׁשׁ מֵאוֹת. שְׁמוֹנָה חוּטִין וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִים, הֲרֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. הוּקַם עַל (ש"ב כג, א), בַּגִּימַטְרִיָּא מֵאָה, כְּנֶגֶד מֵאָה בְּרָכוֹת. שֶׁבְּכָל יוֹם הָיוּ מִתִּים מִיִּשְׂרָאֵל מֵאָה אֲנָשִׁים, בָּא דָּוִד וְתִקְּנָן לְמֵאָה בְּרָכוֹת. וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ, קְרִי בֵּיהּ מֵאָה, אֶלּוּ מֵאָה בְּרָכוֹת. כֵּיוָן שֶׁתִּקְּנוּם, נֶעֱצְרָה הַמַּגֵּפָה. זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִיא הָעֹלָה (ויקרא ו, ב), עֹלָה שֶׁל תּוֹרָה וְעֹלָה שֶׁל תְּשׁוּבָה. שְׁנֵי בְּנֵי הַיִּצְהָר (זכריה ד, יד), אֵלּוּ דָּוִד וְאַהֲרֹן שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁמִּשִּׁיחָתָן לְדוֹרוֹת. בְּאַהֲרֹן כְּתִיב: וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם (במדבר כה, יג). בְּדָוִד כְּתִיב: וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם (יחזקאל לז, כה). כָּל תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח טוֹב (הושע יד, ג). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיִינוּ מַקְרִיבִין קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר. וְעַכְשָׁו, אֵין בְּיָדֵינוּ אֶלָּא תְּפִלָּה. טוֹב, בַּגִּימַטְרִיָּא שִׁבְעִים עֶשְׂרֵה. תְּפִלָּה, תִּשַּׁע עֶשְׂרֵה. הוֹצִיא מֵהֶן בִּרְכַּת הַזְּדִים שֶׁתִּקְּנוּ בִּיבָנֶה, וְאֶת צֶמַח דָּוִד שֶׁתִּקְּנוּ עַל שׁוּם בְּחָנֵנִי ה' וְנַסֵּנִי (תהלים כו, ב). רַבִּי סִימוֹן אוֹמֵר, כָּל תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח טוֹב. טוֹב בַּגִּימַטְרִיָּא בְּאַ"ת ב"ש, נֶפֶשׁ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי חֶלְבֵּנוּ מִמָּנּוּ מְנַפְּשׁוֹתֵינוּ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתְּהֵא כַּפָּרָה עָלֵינוּ, וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ (הושע יד, ג). וַיִּתֵּן ה' לָהּ הֵרָיוֹן (רות ד, יג), בַּגִּימַטְרִיָּא יְמֵי תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁל לֵידָה. וְהַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַהֵרָיוֹן לַיְלָה שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַלַּיְלָה אָמַר הֹרָה גֶּבֶר (איוב ג, ב). שִׁעוּר מֵי מִקְוֶה אַרְבָּעִים סְאָה, כְּנֶגֶד מֵי בְּאֵר שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְכַמָּה בֵּיצִים בְּשִׁעוּר הַמִּקְוֶה. חֲמִשָּׁה אֲלָפִים וּשְׁבַע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים. וְהַסְאָה, מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַרְבַּע בֵּיצִים. אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה, שִׁעוּר הַחַלָּה. וּמִנַּיִן לַמִּקְוֶה שֶׁצָּרִיךְ אַרְבָּעִים סְאָה. דִּכְתִיב: יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֶת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהוֹלְכִים לְאָט (ישעיה ח, ו). לְאַ"ט בַּגִּימַטְרִיָּא אַרְבָּעִים. הֲרֵי שִׁעוּר סְאָה, טֶפַח עַל טֶפַח בְּרוּם טֶפַח. וְהַמַּפְרִישׁ שִׁעוּר חַלָּה, צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שִׁשָּׁה לוֹגִין וְאֶחָד וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה. מִלְּקוֹת אַרְבָּעִים מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' (שמות לה, א). אֵלֶּה, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה. דְּבָרִים, שְׁנַיִם. הַדְּבָרִים, שִׁלְשָׁה. הֲרֵי אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יוֹסִיף (דברים כה, ג), כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים קְלָלוֹת שֶׁנִּתְקַלְּלוּ נָחָשׁ וְחַוָּה וְאָדָם וַאֲדָמָה. וּפָחֲתוּ חֲכָמִים אֶחָד, מִשּׁוּם לֹא יוֹסִיף. סַנְהֶדְרִין, שִׁלְשָׁה וְעֶשְׂרִים, כְּדֵי שֶׁיִּרְבּוּ מִלִּיצֵי זְכֻיּוֹת אֶחָד, וְיִרְבּוּ מְלַמְּדֵי חוֹבוֹת שְׁנַיִם. מוֹטָב שֶׁיִּבָּאוּ שְׁנַיִם, וְיִדְחוּ אֶחָד. חֵרֶם, בַּגִּימַטְרִיָּא מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה. וְאָמַר שְׁמוּאֵל, כְּשֶׁהִיא נִכְנֶסֶת, נִכְנֶסֶת בַּמָּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה אֵיבָרִים. וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה, יוֹצְאָה

מִן מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, כְּדִכְתִיב, בְּרֹנָּז רַחֵם תִּזְכֹּר (חבקוק ג, ב). תִּירַשׁ כְּתִיב, וְקָרִינָן תִּירוֹשׁ. זָכָה, נַעֲשָׂה רֹאשׁ. לֹא זָכָה, נַעֲשָׂה רָשׁ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָדָם נִכָּר, בְּכִיסוֹ, וּבְכוֹסוֹ, וּבְכַעֲסוֹ. טַבָּאל, רְמַלְיָה, שֵׁשָׁךְ, בַּגִּימַטְרִיָּא בָּבֶל בְּא״ת ב״ש. גּוֹג וּמָגוֹג, בַּגִּימַטְרִיָּא שִׁבְעִים, שֶׁהֵם שִׁבְעִים אֻמּוֹת.

חקת

סימן א

יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה, וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר, וּלְנִפְלְאוֹתָיו אֵין מִסְפָּר, דִּכְתִיב: כּוֹנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם וְגוֹ' (תהלים לג, ז). וּמַהוּ כּוֹנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם. בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, אָמַר לֵיהּ לְשַׁר שֶׁל יָם, פְּתַח פִּיךְ וּבְלַע כָּל מֵימֵי בְּרֵאשִׁית. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, דַּי שֶׁאֶעֱמֹד בְּתוֹךְ שֶׁלִּי, וְהִתְחִיל לִבְכּוֹת. בָּעַט בּוֹ וַהֲרָגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם, וּבִתְבוּנָתוֹ מָחַץ רָהַב (איוב כו, יב). אַתְּ מוֹצֵא שֶׁשַּׂר שֶׁל יָם, רַהַב שְׁמוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כְּבָשָׁן וּדְרָכָן, וְכָךְ קִבְּלָן הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדוֹרֵךְ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ, ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁמוֹ (עמוס ד, יג). שָׁם לַיָּם חוֹל, בְּרִיחַ וּדְלָתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּסֶךְ בְּדָלָתַיִם יָם וְגוֹ', וְאֶשִׁים בְּרִיחַ וּדְלָתַיִם (איוב לח, ח-י). וּכְתִיב: הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם ה', אִם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם (ירמיה ה, כב). וְאָמַר, וְאֹמַר עַד פֹּה תָּבוֹא וְלֹא תֹסִיף, וּפֹה יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ (איוב לח, יא). אָמַר לֵיהּ הַיָּם, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם כֵּן יִתְעָרְבוּ מֵימַי הַמְּתוּקִים בַּמְּלוּחִים. אָמַר לוֹ: לָאו, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יְהֵא לוֹ אוֹצָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: נוֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת (תהלים לג, ז). וְאִם תֹּאמַר, שֶׁזֶּה תֵּמַהּ גְּדוֹלָה שֶׁאֵין מִתְעָרְבִין כָּל מֵימֵי הַיָּם. הֲרֵי פַּרְצוּף שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּבְנֵי אָדָם מְלֹא הַסִּיט, יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה מַעְיָנוֹת וְאֵינָן מִתְעָרְבִין זֶה בָּזֶה. מֵי עֵינַיִם, מְלוּחִים. מֵי אָזְנַיִם, שְׁמֵנִים. מֵי חֹטֶם, סְרוּחִים. מֵי הַפֶּה, מְתוּקִים. וּמִפְּנֵי מָה מֵי עֵינַיִם מְלוּחִים. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם בּוֹכֶה עַל הַמֵּת בְּכָל שָׁעָה, מִסְתַּמֵּא. אֶלָּא עַל שֶׁהֵן מְלוּחִים, פּוֹסֵק וְאֵינוֹ בּוֹכֶה. מִפְּנֵי מָה מֵי אָזְנַיִם שְׁמֵנִים. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ בְּאָזְנָיו שְׁמוּעָה קָשָׁה, אִלְמָלֵא תּוֹפְשָׁהּ בְּאָזְנָיו, הָיָא מִתְקַשְׁרָה בְּלִבּוֹ וָמֵת. וּמִתּוֹךְ שֶׁהֵן שְׁמֵנִים, מַכְנִיס בָּזֶה וּמוֹצִיא בָּזֶה. מִפְּנֵי מָה מֵי הַחֹטֶם סְרוּחִין. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם מֵרִיחַ רֵיחַ רַע, אִלְמָלֵא מֵי הַחֹטֶם סְרוּחִין שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתוֹ, מִיַּד מֵת. וּמִפְּנֵי מָה מֵי הַפֶּה מְתוּקִין. פְּעָמִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל אֳכִילָה וְאֵינָהּ מִתְקַבֶּלֶת בְּלִבּוֹ וּמְקִיאָהּ, אִם אֵין מֵי הַפֶּה מְתוּקִין, אֵין נַפְשׁוֹ חוֹזֶרֶת. וְעוֹד לְפִי שֶׁקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, וּכְתִיב בָּהּ, וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים (תהלים יט, יא). לְפִיכָךְ מֵי הַפֶּה מְתוּקִים. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר. וּמַה מְּלֹא הַסִּיט, יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה מַעְיָנוֹת. הַיָּם הַגָּדוֹל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: זֶה הַיָּם

גָּדוֹל וּרְחַב יָדַיִם שָׁם רָמָשׁ וְאֵין מִסְפָּר (שם קד, כה). מַהוּ, לְלַמֶּדְךָ שֶׁבְּכָל דָּבָר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, וְלֹא בָּרָא דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה. וּפְעָמִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ עַל יְדֵי צְפַרְדֵּעַ, וּפְעָמִים עַל יְדֵי יַתּוּשׁ, וּפְעָמִים עַל יְדֵי צְרָעָה, וּפְעָמִים עַל יְדֵי עֲקָרֶב. אָמַר רַבִּי חָנָן דְּצִפּוֹרִי, מַעֲשֶׂה בָּעֲקָרֶב אֶחָד שֶׁהָלַךְ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעֲבָר הַיַּרְדֵּן, וְזִמֵּן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם צְפַרְדֵּעַ אַחַת וְעָבַר עָלֶיהָ, וְהָלַךְ אוֹתוֹ עֲקָרֶב וְעָקַץ אֶת הָאָדָם וָמֵת. וּמַעֲשֶׂה בְּקוֹצֵר אֶחָד שֶׁהָיָה מְעַמֵּר וְקוֹצֵר בְּבִקְעַת בֵּית כּוּזְבָא. כֵּיוָן שֶׁבָּא הַשָּׁרָב, נָטַל עֵשֶׂב וּקְשָׁרוֹ בְּרֹאשׁוֹ. אָתְא עָלֶיהָ חַד חִיוְיָא גִּבּוֹר, קָם וְקָטְלֵיהּ. עָבַר עָלֶיהָ חַד חָבֵר, חָמָא חִיוְיָא קְטִיל. אָמַר לֵיהּ: מַאן קָטִיל הַדֵּין חִיוְיָא. אָמַר לֵיהּ: אֲנָא. אִסְתַּכַּל בְּעִשְׁבָּא דְּבָרִישֵׁיהּ. אָמַר לָהּ, מֵרִים אַתְּ עִשְׂבָּא דִּבָרִישֵׁךְ וְאַתְּ מַשְׁבִּיחַ. עָבַד הָכִי. קָרֵב לְגַבֵּיהּ, וְלֹא הִסְפִּיק לִיגַּע בּוֹ, עַד שֶׁנָּשַׁר אֲבָרִים אֲבָרִים. רַבִּי יַנַּאי הָיָה יוֹשֵׁב וּפוֹשֵׁט בְּשַׂעַר עִירוֹ. רָאָה נָחָשׁ מַרְתִּיחַ וּבָא לָעִיר. מִן דְּמוּקְמִין לֵיהּ מִן הָכָא, אַזִּיל לְהָכָא. אָמַר, כִּמְדֻמֶּה אֲנִי שֶׁזֶּה הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס לָעִיר, נָפַל הֶבֶרָה בָּעִיר, פִּלּוֹנִי בֶּן פִּלּוֹנִי נִשְׁכוֹ נָחָשׁ וָמֵת. רַבִּי אֶלְעָזָר הֲוֵה מְטַיֵּל בְּשׁוּנִיתָא דְּיַמָּה דְּקֵיסָרִי, מָצָא קוֹלְיָא אַחַת מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ. הֲוָה מַצְנָע לֵיהּ מִן הָכָא, הֲדַר מַשְׁכַּח לֵיהּ מִן הָכָא. מִן דְּמַצְנָע מִן הָכָא, הֲדַר מַשְׁכַּח לֵיהּ מִן הָכָא. אָמַר כְּמְדֻמֶּה אֲנִי, שֶׁזּוֹ מְתֻקֶּנֶת לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתָהּ. בָּתַר יוֹמִין עָבַר בַּלְּדִרִים, נִכְשַׁל בָּהּ, נָפַל וָמֵת. בָּדְקוּ אַחֲרָיו, מָצְאוּ בְּיָדוֹ כְּתָבִין בִּישִׁין עַל יְהוּדָאִין. מַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד סוּמָא. יָשְׁבוּ לֶאֱכֹל. פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם לְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וְאָכְלוּ מֵהֶם. זֶה שֶׁהָיָה פִּקֵּחַ, נִסְתַּמֵּא. וְזֶה שֶׁהָיָה סוּמָא, נִתְפַּקֵּחַ. לֹא זָזוּ מִשָּׁם, עַד שֶׁזֶּה נִסְמַךְ עַל זֶה שֶׁהָיָה מְסַמְּכוֹ. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל. כְּשֶׁהָיָה אוֹכֵל לֶחֶם, רָאָה שְׁנֵי צִפָּרִים מִתְנַצִּים זֶה עִם זֶה, הָרַג אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ, הָלַךְ וְהֵבִיא עֵשֶׂב וְהִנִּיחוֹ עַל פִּיו וְהֶחֱיָהוּ. הָלַךְ אוֹתוֹ הָאִישׁ נָטַל אוֹתוֹ עֵשֶׂב שֶׁנָּפַל מִן הַצִּפּוֹר, הָלַךְ לְהַחֲיוֹת בּוֹ אֶת הַמֵּתִים כְּשֶׁהִגִּיעַ לְסַלְמָהּ שֶׁל צֹר, מָצָא אַרְיֵה מֵת מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ, וְהִנִּיחַ אוֹתוֹ הָעֵשֶׂב עַל פִּיו וְהֶחֱיָהוּ. עָמַד הָאַרְיֵ וַאֲכָלוֹ. מַתְלֹא אָמַר בֶּן סִירָא, טַב לְבִישׁ לֹא תַּעֲבִיד, וּבִישָׁא לָא יְמְטֵי לָךְ. מַעֲשֶׂה בְּשִׁשִּׁין, אֶחָד סוּמָא שֶׁיָּרַד לִטְבֹל בַּמַּיִם בַּמְּעָרָה, נִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּאֵר שֶׁל מְרָיִם, וְטָבַל וְנִתְרַפֵּא. טִיטוּס הָרָשָׁע נִכְנַס בְּבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים כְּשֶׁהוּא מְחֻרָּף וּמְגֻדָּף. עָמַד וְגָדַר אֶת הַפָּרֹכֶת, וְנָטַל סֵפֶר תּוֹרָה וְהִצִּיעָה, וְהֵבִיא שְׁתֵּי זוֹנוֹת וְעָבַר עֲלֵיהֶם. שָׁלַף אֶת חַרְבּוֹ וְקִצַּץ אֶת הַסֵּפֶר, וְנַעֲשָׂה נֵס, וְהִתְחִיל הַדָּם מְבַצְבֵּץ מִמֶּנּוּ. הִתְחִיל מִשְׁתַּבֵּחַ לוֹמַר, שֶׁעִצְמוֹ הָרַג. הִתְחִיל מִתְגַּבֵּר וְהוֹלֵךְ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַיָּם, הָיָה הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר. אָמַר, אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ אֵין גְּבוּרָתוֹ אֶלָּא בַּיָּם. עָמַד פַּרְעֹה, בַּיָּם טְבָעוֹ וְכֵן לְסִיסְרָא. עַכְשָׁו אִם הוּא רוֹצֶה, הֲרֵי הַיְבָּשָׁה בֵּינִי לְבֵינוֹ וְנִרְאֶה מִי נוֹצֵחַ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע בֶּן

רָשָׁע, בְּרִיָּה פְּחוּתָה וְקַלָּה שֶׁבִּבְרִיּוֹתַי אֲנִי מְשַׁלֵּחַ בְּךָ לְבַעֲרֶךָ מִן הָעוֹלָם. נִכְנַס יַתּוּשׁ בְּחָטְמוֹ, וְעָמַד בְּחָטְמוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְכֵיוָן שֶׁהָיָה עוֹבֵר בְּמָקוֹם שֶׁהַנַּפָּחִים עוֹשִׂין מְלַאכְתָּן, כַּד הֲוָה שָׁמַע קָלָא דְּמַרְזֶפְתָּא, הֲוָה נָח. כָּל דַּהֲוָה עָבַר קַמֵּיהּ נָכְרִי, הֲוָה אַגִּיר בְּאַרְבַּע זוּזֵי, וְאָמַר לֵיהּ מַחֵי קָמֵי כֻּלֵּיהּ יוֹמָא בְּמַרְזֶפְתָּא. וּכְדֵין הֲוָה עָבֵיד כָּל יוֹמָא, וַהֲוָה יָהֵיב אַרְבַּע זוּזֵי. וְכַד עָבַר עָלָיו בַּר יִשְׂרָאֵל, וְאוֹמֵר לוֹ: קַח וְהַכֵּה עַל הַמָּקוֹם וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת שְׂכָרְךָ, וְהָיָה מַכֶּה כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. כֵּיוָן שֶׁבָּא לִיפָּטֵר מִמֶּנּוּ, אוֹמֵר לוֹ הַיְהוּדִי, תֵּן לִי שְׂכָרִי. וְהָיָה מְשִׁיבוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: מִסְתַּיֵּיךְ דְּקָא חָזֵית בְּשַׂנְאַךְ. כָּךְ הָיָה עוֹשֶׂה בְּכָל יוֹם, שָׁלֹשׁ שָׁנִים. כֵּיוָן שֶׁמֵּת, קָרְעוּ רֹאשׁוֹ וּמָצְאוּ שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמִין גּוֹזָל וּכְצִפּוֹר דְּרוֹר, וְהָיוּ צִפָּרְנָיו קָשִׁין כִּנְחשֶׁת, וּמֵת בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ בְּרִיָּה שְׁפָלָה. שֶׁמַּכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא. וּפְעָמִים עַל יְדֵי צְרָעָה, דִּכְתִיב: וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה (שמות כג, כח). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כְּשֶׁשָּׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַצִּרְעָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל לַהֲרֹג אֶת הָאֱמוֹרִיִּים, רְאֵה מַה כְּתִיב בָּהֶם, וַאֲנִכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת וְגוֹ' (עמוס ב, ט). הָיְתָה הַצִּרְעָה נִכְנֶסֶת לְתוֹךְ עֵינוֹ שֶׁל יָמִין וְשׂוֹפֶכֶת אַרְסָהּ, וְהָיָה מִתְבַּקֵּעַ וְנוֹפֵל וָמֵת. שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ עַל יְדֵי דְּבָרִים קַלִּים לְכָל הַמִּתְנַגְּאִים עָלָיו, וְשׁוֹלֵחַ לָהֶם בְּרִיָּה קַלָּה לְהַפְרַע מֵהֶן, לְהוֹדִיעָם שֶׁאֵין גְּבוּרָתָם מַמָּשׁ. וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַפְרַע מִן אֻמּוֹת הָעוֹלָם עַל יְדֵי דְּבָרִים קַלִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק ה' לַזְּבוּב (ישעיה ז, יח). וּכְתִיב: וּבָאוּ וְנָחוּ כֻּלָּם בְּנַחֲלֵי הַבַּתּוֹת וְגוֹ' (שם פסוק יט).

סימן ב

שְׁאִלְתָּא, דִּמְחַיְּיבִים כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְאַפְרוּשֵׁי מִן מַדַּעַם מְסַאֲבָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה וְגוֹ' (ויקרא כ, כה). וְלֹא מִיבַּעְיָא מִן מַדַּעַם מְסַאֲבָא, דְּאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְבַשּׁוּלֵי בְּהוֹן עַד דְּמִיפְלַט לְהוּ כָּל חַד וְחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָּאֵשׁ וְגוֹ' (במדבר לא, כג). וְהַשִּׁפּוּדִין וְהָאַסְכְּלָאוֹת דְּאִשְׁתַּמְּשִׁין בְּהוֹן גּוֹיִם, לָא מִשְׁתַּרְיִין עַד דְּצַיְּילִין בְּנוּרָא, כְּדִתְנַן, הַשִּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָא מְלַבְּנוֹ בָּאוּר. וְעַד כַּמָּה מְלַבְּנָן. עַד דְּמֵסִיר קְלִפְּתָן. הַיּוֹרוֹת וְהַקּוּנְמוּסִין וּמֵחֲמֵי חַמִּין דְּשַׁמִּישׁוּ עַל יְדֵי רִיתּוּחַ, צָרִיךְ לְפָלוּטֵינְהוּ בְּרוֹתְחִין. וְאַף עַל גַּב דְּקוּמְקָא לָאו דַּרְכֵּיהּ לְבַשּׁוּלֵי בֵּיהּ, כֵּיוָן דְּזִמְנִין דְּלָא מַשְׁכַּח מַאנֵהּ וּמְקָרֵי וּמְבַשֵּׁל בֵּיהּ. וְיוֹרָה דְּאֵין רֹאשׁ צִפּוֹר דְּרוֹר יָכוֹל לִיכָּנֵס לְתוֹכָהּ, לֹא צָרִיךְ לְפָלוּטֵיהּ. דְּתַנְיָא, כּוֹסְפָּן שֶׁל נְכָרִים שֶׁהוּחְמוּ חַמִּין בְּיוֹרָה גְּדוֹלָה, אָסוּר. בְּיוֹרָה קְטַנָּה, מֻתָּר. וְאִי זוֹ הִיא יוֹרָה קְטַנָּה. כָּל שֶׁאֵין רֹאשׁ צִפּוֹר דְּרוֹר יָכוֹל לִיכָּנֵס לְתוֹכוֹ. וְהֵיכִי מִיפְלַט לְהוּ בְּרוֹתְחִין. מֵנִיחַ יוֹרָה קְטַנָּה לְתוֹךְ יוֹרָה גְּדוֹלָה. וְיוֹרָה גְּדוֹלָה מַאי. כִּי הָא דְּהַהִיא דּוּדָא דַּהֲוָה לֵיהּ לָרֵב עוּקְבָא, עָבַד לָהּ גְּדָנְפָא דְּלֵישָׁא וּמַלְיָא מַיָּא וְאַרְתְּחָא. וְכַפָּא צָרִיךְ לְמִשְׁדֵּיהּ בְּגַוֵּיהּ דְּדוּדָא וְלִטְפּוֹיֵיהּ.

קְעָרוֹת שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בִּכְלִי שֵׁנִי, כִּי נָטַל מַיָּא מִדּוּדָא וְשַׁדֵי עֲלוֹהִי, שַׁפִּיר דָּמֵי. וְאַף עַל גַּב דְּמִפְלֵט לְהוּ, צָרִיךְ לְאַטְבְּלִינְהוּ בְּמַיָּא. דְּתַנְיָא, וְכֵלָן צְרִיכִין טְבִילָה בַּמִּקְוֶה שֶׁל אַרְבָּעִים סְאָה, וַהֲדָר מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוּ יִשְׂרָאֵל. מָנָא הָנֵי מִלֵּי. אָמַר רַבָּא, דַּאֲמָר קְרָא, כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְגוֹ' (במדבר לא, כג), הוֹסִיף הַכָּתוּב טָהֳרָה אַחֶרֶת. וְתַנְיָ בַּר קַפָּרָא, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁצָּרִיךְ הֶזֵּאָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. תַּלְמוּד לוֹמַר: וְטָהֵר. אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: מֵי נִדָּה. מַיִם שֶׁהַנִּדָּה טוֹבֶלֶת בָּהֶן. וְכַמָּה שִׁעוּרָהּ. אַרְבָּעִים סְאָה. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אֲפִלּוּ הַלּוֹקֵחַ כֵּלִים חֲדָשִׁים מִן הַנָּגָר, צְרִיכִין טְבִילָה. כֵּלִים יְשָׁנִים, מְלַבְּנָן בָּאוּר וַהֲוֵי לְהוּ כַּחֲדָשִׁים, וַאֲפִלּוּ הָכִי צְרִיכִין טְבִילָה. מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁשֶׁת, אִם כֵּן אֲפִלּוּ סְתָמָהּ נַמִּי. אָמַר לוֹ רָבָא, כְּלֵי סְעוּדָה הָאֱמוּרִין בַּפָּרָשָׁה, דִּכְתִיב: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָּאֵשׁ. רַבִּי יִצְחָק בַּר אָבִין הָוָה לֵיהּ הַהוּא מַאנָא דְּפַחְרָא חַדְתָּא מִגּוֹ, סָבַר לְאַטְבּוּלָהּ. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִדְּרַבָּנָן וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ, הָכֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּלֵי מִתְכוֹת אֱמוּרִין בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף (במדבר לא, כב). אֲבָל הֲנֵי, מַאנֵי דְּפַחְרָא נִינְהוּ, חֲדָשִׁים צְרִיכִין טְבִילָה, יְשָׁנִים אֵין צְרִיכִין טְבִילָה, שֶׁאֵין יוֹצְאִין מִידֵי דְּפִין לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר גִּבֵּי חַטָּאת: וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר (ויקרא ו, כא). בְּרַם צְרִיכִין, הֲנֵי קְעָרוֹת דְּקוּנְיָא דְּאִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּהוֹן חֲמִירָא בְּרוֹתְחִין, מַהוּ, אִית לְהוּ פְּלִיטָא אוֹ לָא, מְשׁוּם דְּמֵעִקָּרַיְיהוּ כְּלֵי חֶרֶס נִינְהוּ, וּשְׁעִינְהוּ בְּקוּנְיָא, מֵגִין הַהוּא שְׁעִיָּא דְּקוּנְיָא עֲלַיְיהוּ וְלָא בָּלַע חֶרֶס, מְשׁוּם דְּהַאי קוּנְיָא כְּעֵין מַתֶּכֶת הוּא וְסַגֵּי לֵיהּ בְּפְלִיטָה, אוֹ דִילְמָא לָא מֵגִין וּבָלַע חֶרֶס, לֵית לֵיהּ תַּקָּנְתָּא. תָּא שְׁמַע, דְּבָעֵי מִנֵּיהּ מִמְּרֵימַר לְעַנְיַן חָמֵץ בְּפֶסַח, הֲנֵי מַאנֵי דְּקוּנְיָא מִי אִית לְהוּ פְּלִיטָה וְשָׁרֵי לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְּהוֹן בְּפִסְחָא אוֹ לָא. הֵיכִי דְּאִית בְּהוּ קַרְטוּפְנֵי, לָא קָמְבָּעֵיא לָן, דְּמִצָּרַף צְרוּפִין. כִּי תִּבְעֵי לָךְ חִיוְרֵי וְאוּכְמֵי, מַאי. אָמַר לֵיהּ: חֲזִינָא לְהוּ דְּמֵדַיְיתֵי, וּמִדְּמֵדַיְיתֵי וַדַּאי בָּלְעוּ, (ס"א: דְּכִי רָמָה בְּהוּא חָמִימֵי מְדַיְיתֵי שְׁמַע מִנָּה בָּלְעָן), הִלְכָךְ כִּכְלֵי חֶרֶס דָּמְיָן. וְהַנֵי מִילֵי, לְעִנְיַן חָמֵץ בְּפֶסַח וּלְעִנְיַן בִּשּׁוּלֵי גּוֹיִם, דְּתַשְׁמִישֵׁיהוּ בְּרוֹתְחִין. אֲבָל לְעִנְיַן יֵין נֶסֶךְ אוֹ חָמֵץ בְּפֶסַח דְּתַשְׁמִישֵׁיהוּ בְּצוֹנָן, יְרוֹקָא אָסִיר, מְשׁוּם דְּמִצָּרִיף. אוּכְמֵי וְחִיוְרֵי, אִית בְּהוּ קַרְטוּפְנֵי, אָסוּר. לֵית בְּהוּ קַרְטוּפְנֵי, בְּשִׁפְשׁוּף בְּעַלְמָא סַגֵּי לֵיהּ, כִּכְלֵי מַתֶּכוֹת דָּמוּ, דְּקַיְימָא לָן הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב זְבִיד. דְּאָמַר רַב זְבִיד, הֲנֵי מַאנֵי דְּקוּנְיָא, חִיוְרֵי וְאוּכְמֵי שָׁרֵי, יְרֵקֵי אָסִיר. וְאִי אִית בְּהוּ קַרְטוּפְנֵי, אָסִיר כֻּלְּהוּ. וְכֵן הִלְכְתָא.

סימן ג

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא, לֹא אֶחָד (איוב יד, ד). כְּגוֹן אַבְרָהָם מִתֶּרַח, חִזְקִיָּה מֵאָחָז, יֹאשִׁיָּה מֵאָמוֹן, מָרְדְּכַי מִשִּׁמְעִי, יִשְׂרָאֵל מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם,

הָעוֹלָם הַבָּא מִן הָעוֹלָם הַזֶּה. מִי עָשָׂה כֵן. מִי גָּזַר כֵּן. מִי צִוָּה כֵן. לֹא אֶחָד. לֹא יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. תַּמָּן תְּנִינָן, בַּהֶרֶת כִּגְרִיס, טָמֵא. מַאי כִּגְרִיס, כַּחֲצִי פוּל, בָּאָדָם, טָמֵא. פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ, טָהוֹר. מִי עָשָׂה כֵן. מִי גָּזַר כֵּן. מִי צִוָּה כֵן. לֹא אֶחָד. לֹא יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. תַּמָּן תְּנִינָן, הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת וְלָדָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, וְהוֹשִׁיטָה חַיָּה אֶת יָדָהּ וְנָגַע בָּהּ, הַחַיָּה טְמֵאָה טְמֵאַת שִׁבְעָה, וְהָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד שֶׁיֵּצֵא הַוָּלָד. הַמֵּת בַּבַּיִת, הַבַּיִת טָהוֹר. יָצָא מִתּוֹכוֹ, הַבַּיִת טָמֵא. מִי עָשָׂה כֵן. מִי צִוָּה כֵן. מִי גָּזַר כֵּן. לֹא אֶחָד. לֹא יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. תַּמָּן תְּנִינָן, כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְחִלָּה וְעַד סוֹף, מְטַמְּאִין בְּגָדִים. הִיא גּוּפָהּ מְטַהֶרֶת בְּגָדִים. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֻקָּה חָקַקְתִּי, גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי, וְאֵין אַתָּה רַשַּׁאי לַעֲבֹר עַל גְּזֵרָתִי.

סימן ד

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי פָּתַח, אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת (תהלים יב, ז). וְכִי אִמְרוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲמָרוֹת, וְאִמְרוֹת בָּשָׂר וָדָם אֵינָן אֲמָרוֹת. אֶלָּא בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם נִכְנָס לַמְּדִינָה, וּבְנֵי הַמְּדִינָה מְקַלְּסִין אוֹתוֹ, וְעֶרֶב לוֹ קִלּוּסֵיהֶן. אָמַר לָהֶם: לְמָחָר אֲנִי בּוֹנֶה לָכֶם דִּימוֹסִיאוֹת וּמֶרְחֲצָאוֹת וּמַכְנִיס לָכֶם אַמַּת שֶׁל מַיִם. וְיֶשׁ לוֹ וְלֹא עָמַד. הֵיכָן הוּא וְהֵיכָן אִמְרוֹתָיו. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא מַאֲמַר אֱלֹהִים אֱמֶת, שֶׁהוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, מָצִינוּ שֶׁעִקֵּם הַכָּתוּב שְׁנַיִם וְשָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דִּבַּר טָמְאָה מִפִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהוֹרָה (בראשית ז, ח), וְלֹא כְּתִיב: מִן הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה. אָמַר רַבִּי יוּדָן, כְּשֶׁבָּא לִפְתֹּחַ בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה טְמֵאָה, לֹא פָּתַח אֶלָּא בְּסִימָנֵי טָהֳרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת הַגָּמָל. כִּי לֹא מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא (ויקרא יא, ד) אֵין כְּתִיב, אֶלָּא כִּי מַעֲלֶה גֵּרָה הוּא. אֶת הָאַרְנֶבֶת. כִּי לֹא מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא כִּי מַעֲלַת גֵּרָה. אֶת הַחָזִיר. כִּי לֹא מַעֲלֶה גֵּרָה הוּא אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, תִּינוֹקוֹת שֶׁהָיוּ בִּימֵי דָוִד, עַד שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא, הָיוּ יוֹדְעִין לִדְרֹשׁ אֶת הַתּוֹרָה בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה פָּנִים טָמֵא וּבְאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה פָּנִים טָהוֹר. וְהָיָה דָּוִד מִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְאוֹמֵר: אַתָּה ה' תִּשְׁמְרֵם, תִּצְּרֶנּוּ מִן הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם (תהלים יב, ח). אַתָּה ה' תִּשְׁמְרֵם, נָטַר אוֹרַיְיתְהוֹן בְּלִבְּהוֹן. תִּצְּרֶנּוּ מִן דָּרָא דְּהוּא חַיָּב כְּלָיָה. וְאַחַר כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה, יוֹצְאִין לַמִּלְחָמָה וְנוֹפְלִין, עַל יְדֵי שֶׁהָיָה בָּהֶן דֵּלְטוֹרִין. הוּא שֶׁדָּוִד אוֹמֵר, נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִים אֶשְׁכְּבָה לוֹהֲטִים, בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה (תהלים נז, ה). נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִים, זֶה אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא, שֶׁהָיוּ לְבָאִים בַּתּוֹרָה. אֶשְׁכְּבָה לוֹהֲטִים, זֶה דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל, שֶׁהָיוּ לוֹהֲטִים אַחַר לָשׁוֹן הָרַע. בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים, אֵלּוּ אַנְשֵׁי קְעִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲיַסְגְּרֻנִי בַּעֲלֵי קְעִילָה בְיָדוֹ (ש״א כג, יא). וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה, אֵלּוּ הַזִּיפִים,

שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ (תהלים נד, ב). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר דָּוִד, רוּמָה עַל שָׁמַיִם, אֱלֹהִים (שם נז, ו), סַלֵּק שְׁכִינָתְךָ מִבֵּינֵיהֶם. אֲבָל דּוֹרוֹ שֶׁל אַחְאָב, כֻּלָּן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ. וְעַל יְדֵי שֶׁלֹּא הָיוּ בָּהֶן דֵּלָטוֹרִין, יוֹצְאִין לַמִּלְחָמָה וְנוֹצְחִין. הוּא שֶׁאָמַר עוֹבְדֶיהָ לְאֵלְיָהוּ, הֲלֹא הֻגַּד לַאֲדוֹנִי אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בַּהֲרוֹג אִיזֶבֶל אֶת נְבִיאֵי ה' וַאֲחַבִּיא מִנְּבִיאֵי ה' מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וַאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם (מל"א יח, יג). אִם לֶחֶם, לָמָּה מַיִם. אֶלָּא שֶׁהָיָה מַיִם קָשֶׁה לְהָבִיא לָהֶם יוֹתֵר מִן הַלֶּחֶם. וְאֵלְיָהוּ מַכְרִיז בְּהַר הַכַּרְמֶל, אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַה' לְבַדִּי (שם פסוק כב). וְכָל עַמָּא יַדְעִין וְלָא מְפָרְסְמִין לְמַלְכָּא. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אָמְרוּ לוֹ לַנָּחָשׁ, מִפְּנֵי מָה אַתָּה מָצוּי בֵּין הַגְּדֵרוֹת. אָמַר לָהֶם: אֲנִי פָּרַצְתִּי גִּדְרוֹ שֶׁל עוֹלָם. וּמִפְּנֵי מָה אַתָּה הוֹלֵךְ וּלְשׁוֹנְךָ שׁוֹתֶת. אָמַר לָהֶם: הִיא גָּרְמָה לִי. וּמִפְּנֵי מַה כָּל חַיָּה נוֹשֶׁכֶת וְאֵינָהּ מְמִיתָה, וְאַתָּה נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית. שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלֹא לָחַשׁ, וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן (קהלת י, יא). אֶפְשָׁר דַּאֲנָא עָבִיד כְּלוּם דְּלָא מִתְאַמַּר לִי מִן עֶלְיוּתָא. וּמִפְּנֵי מָה אַתְּ נוֹשֵׁךְ בְּאֵבֶר אֶחָד וְכָל הָאֵיבָרִים מַרְגִּישִׁין. אָמַר לָהֶם: וְלִי אַתֶּם אוֹמְרִים. אִמְרוּ לְבַעַל הַלָּשׁוֹן, שֶׁהוּא כָּאן וְהוֹרֵג בְּרוֹמִי. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שְׁלִישִׁי. שֶׁהוּא הוֹרֵג שְׁלֹשָׁה, הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו. וּבִימֵי שָׁאוּל נֶהֱרְגוּ אַרְבָּעָה, דּוֹאֵג שֶׁאָמְרוֹ, שָׁאוּל שֶׁקִּבְּלוֹ, וַאֲחִימֶלֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: וְאַבְנֵר בֶּן נֵר. וְלָמָּה נֶהֱרַג. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, עַל יְדֵי שֶׁהִקְדִּים שְׁמוֹ לִשְׁמוֹ שֶׁל דָּוִד, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים אֶל דָּוִד תַּחְתָּיו לֵאמֹר לְמִי אֶרֶץ (ש"ב ג, יב). כָּתַב, מִן אַבְנֵר לְדָוִד. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, עַל יְדֵי שֶׁעָשָׂה דָּמָן שֶׁל נְעָרִים הֶפְקֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל יוֹאָב יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ (שם ב, יד). וְרַבָּנָן אָמְרֵי, עַל יְדֵי שֶׁהִמְתִּין לְשָׁאוּל לְהִתְפַּיֵּס מִדָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָבִי רְאֵה רְאֵה גַּם רְאֵה אֶת כְּנַף מְעִילְךָ בְּיָדִי כִּי בְּכָרְתִי אֶת כְּנַף מְעִילְךָ וְלֹא הֲרַגְתִּיךָ (ש"א כד, יא). אָמַר לֵהּ, אַבְנֵר, מָה אַתְּ בָּעֵי מִן גְּלִימָא, אָמַרְתְּ בְּסִירָה הוּעַדְתָּ. כֵּיוָן דְּאָתֵי לְגַבֵּי מַעְגָּל, אָמַר לֵיהּ: הֲלֹא תַּעֲנֶה אַבְנֵר, בִּכְנַף מְעִיל אָמַרְתָּ, בְּסִירָה הוּעַדְתָּ. חֲנִית וְצַפַּחַת, בְּסִירָה מִי הוּעָדוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: עַל שֶׁהָיְתָה בְּיָדוֹ סַפֵּק לִמְחוֹת בְּנוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים וְלֹא מָחָה.

סימן ה

רַבִּי חַנִּין בֶּן פָּזִי פָּתַח קְרָא בְּפָרָשַׁת פָּרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשִּׁבְעָה שִׁבְעָה. שֶׁבַע פָּרוֹת, שִׁבְעָה שְׁרֻפוֹת, שִׁבְעָה הַזָּאוֹת, שִׁבְעָה כִּבּוּסִין, שִׁבְעָה טְמֵאִין, שִׁבְעָה טְהוֹרִין, שִׁבְעָה כֹּהֲנִים. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, חֲסֵרִים הֵן. אֱמֹר לוֹ: מֹשֶׁה בְּכֻלָּן הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.

סימן ו

רַבִּי יִצְחָק פָּתַח, כָּל זֹה נִסִּיתִי בַחָכְמָה אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי (קהלת ז, כג). אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה. כְּתִיב: וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה הַרְבֵּה מְאֹד וְרֹחַב לֵב וְגוֹ' (מל"א ה, ט). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ אוֹהֲבוֹ יוֹתֵר מִדַּאי. אָמַר לֵיהּ הַמֶּלֶךְ, שְׁאַל מִמֶּנִּי כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ. וְהָיָה אוֹתוֹ אוֹהֵב, חָכָם גָּדוֹל. אָמַר, אִם אֶשְׁאַל שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתִי דּוּכִּוס, הוּא עוֹלֶה בְּיָדִי. אִם אֶשְׁאַל שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתִי אֲפַרְכּוּס, עוֹלֶה בְּיָדִי. אֶלָּא הֲרֵינִי שׁוֹאֵל דָּבָר שֶׁכָּל הַגְּדוֹלוֹת טְפֵילוֹת לָהּ. מִיָּד הֵשִׁיב וְאָמַר לַמֶּלֶךְ, הוֹאִיל וְאָמַרְתָּ לִי שֶׁאֶשְׁאַל לְפָנֶיךָ דָּבָר, שׁוֹאֵל אֲנִי מִמְּךָ שֶׁתַּשִּׂיאֵנִי בְּתֹךְ. אָמַר לֵיהּ הַמֶּלֶךְ, חַייֶךָ, בְּכָךְ אֲנִי רוֹצֶה, הֲרֵי בִּתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ. כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁלֹמֹה, שְׁאַל מָה אֶתֵּן לָךְ (מל"א ג, ה). אָמַר שְׁלֹמֹה, מָה אֶשְׁאַל. אִם אֶשְׁאַל כֶּסֶף וְזָהָב, הוּא שֶׁעוֹלֶה בְּיָדִי. אִם אֶשְׁאַל אֶת הַמַּלְכוּת, הוּא שֶׁעוֹלֶה בְּיָדִי. אֶלָּא הֲרֵינִי שׁוֹאֵל דָּבָר, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים טְפֵלִין לוֹ. מִיָּד אָמַר לְפָנָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ אֶלָּא חָכְמָה. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, יָפָה שָׁאַלְתָּ שֶׁשָּׁאַלְתָּ חָכְמָה, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים טְפֵלִין לָהּ, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב טְפֵלִין לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב פְּרִי מֵחָרוּץ וּמִפָּז, וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר (משלי ח, יט). וְהַמַּלְכוּת טְפֵלָה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ (שם פסוק טו), וַהֲרֵי הַכֹּל נָתוּן לְךָ. לְכָךְ כְּתִיב: וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה (מל"א ה, ט), שֶׁנִּתַּן לוֹ הַחָכְמָה בְּמַתָּנָה. כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם (שם). רַבָּנָן אָמְרֵי, מְלַמֵּד, שֶׁהָיְתָה חָכְמָתוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּמְשְׁלוּ כַּחוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם (הושע ב, א). כֵּיצַד, הַחֲכָמִים יֵשׁ בָּהֶם דֵּעָת, וְהַזְּקֵנִים יֵשׁ בָּהֶם דֵּעָת, וְהַיְלָדִים יֵשׁ בָּהֶם דֵּעָת, וְהֵן מְחֻלָּקִין זֶה מִזֶּה. וְאִם יַעַמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְצַד אֶחָד וּשְׁלֹמֹה לְצַד אֶחָד, חָכְמָתוֹ גְּדוֹלָה מִשֶּׁלָּהֶן. וְרַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁהַחוֹל הָיָה עוֹשֶׂה לוֹ סְיָג וְגָדֵר שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיִשְׁטֹף אֶת הָעוֹלָם, כָּךְ הָיְתָה חָכְמָתוֹ עוֹמֶדֶת בִּפְנֵי יִצְרוֹ שֶׁלֹּא יֶחְטָא. מַתְלָא אָמְרֵי, דֵּעָה חֲסֵרָה מַה קָּנְיָתָ, דֵּעָה קָנְיָתָ מַה חֲסַרְתָּ. עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה (משלי כה, כח). כְּעִיר פְּרוּצָה בְּאֵין חוֹמָה, כָּךְ אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעֲצוֹר לְרוּחוֹ (שם). וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת כָּל בְּנֵי קֶדֶם (מל"א ה, יא). וּמֶה הָיְתָה חָכְמָתָן שֶׁל בְּנֵי קֶדֶם. שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּמַּזָּלוֹת, וַעֲרוּמִים בְּטַיָּיר. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֲנִי אוֹהֵב אֶת בְּנֵי הַמִּזְרָח. כְּשֶׁנּוֹשְׁקִין, אֵינָן נוֹשְׁקִין בַּפֶּה אֶלָּא בַּיָּד. וּכְשֶׁחוֹתְכִין בָּשָׂר, אֵין חוֹתְכִין עַל גַּב הַיָּד אֶלָּא בַּסַּכִּין וְלֹא בַּיָּד. וּכְשֶׁנּוֹטְלִין עֵצָה, אֵין נוֹטְלִין עֵצָה אֶלָּא בַּשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל צֹאנוֹ (בראשית לא, ד). מִכָּל חָכְמַת מִצְרַיִם (מל"א ה, י). מֶה הָיְתָה חָכְמָתָם שֶׁל מִצְרִים. אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁבִּקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁלַח אֵצֶל פַּרְעֹה נְכֹה. אָמַר לוֹ:

שְׁלַח לִי אוּמָנִין בִּשְׁכָרָן, שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִבְנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. מָה עָשָׂה פַּרְעֹה. כִּנֵּס אֶצְלוֹ כָּל אִצְטְרוֹלֹגִין שֶׁלּוֹ וְאָמַר לָהֶם: צְפוּ וּרְאוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁעֲתִידִין לָמוּת בַּשָּׁנָה הַזּוֹ, וְאֶשְׁלְחֵם אֶצְלוֹ, כְּדֵי שֶׁאֶבֹא עָלָיו בְּתַרְעֹמֶת, וְאוֹמַר לוֹ, תֵּן לִי דְּמִים מֵאוּמָנִין שֶׁהָרַגְתָּ. כְּשֶׁבָּאוּ אֵצֶל שְׁלֹמֹה, צָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁהֵם מֵתִים בְּאוֹתָהּ שָׁנָה. נָתַן לָהֶם תַּכְרִיכֵיהֶן וּשְׁלָחָן וְהֶחֱזִירָן אֶצְלוֹ. שְׁלַח לוֹ לוֹמַר בְּיָדָם, לֹא הָיָה לְךָ תַּכְרִיכֵיהֶן לִקְבֹּר בָּהֶן אֶת מֵתֶיךָ. הֲרֵי הֵם וְתַכְרִיכֵיהֶן, לְךָ קְבֹר מֵתֶיךָ. לְכָךְ נֶאֱמַר: מִכֹּל חָכְמַת מִצְרַיִם. וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל (מל״א ה, יא). מִכָּל הָאָדָם, מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן. וּמָה הָיְתָה חָכְמָתוֹ. אֹתָּ מוֹצֵא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָאָדָם, נִמְלַךְ בְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, אָמַר לָהֶם: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ (בראשית א, כו). אָמְרוּ לְפָנָיו, מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תהלים ח, ה). אָמַר לָהֶם: אָדָם שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לִבְרֹאת, תְּהֵא חָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִשֶּׁלָּכֶם. מָה עָשָׂה. כִּנֵּס כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף וְהֶעֱבִירָן לִפְנֵיהֶם. אָמַר לָהֶם: מַה שְׁמוֹתָם שֶׁל אֵלּוּ. לֹא יָדְעוּ. כֵּיוָן שֶׁבָּרָא אָדָם, הֶעֱבִירָן לְפָנָיו, אָמַר לֵיהּ: מַה שְׁמוֹתָן שֶׁל אֵלּוּ, אָמַר לָזֶה נָאֶה לִקְרוֹתוֹ שׁוֹר, וְלָזֶה אֲרִי, וְלָזֶה סוּס, וְלָזֶה חֲמוֹר, וְלָזֶה גָּמָל, וְלָזֶה נָשֶׁר, וְכֵן כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וגו' (בראשית ב, כ). אָמַר לֵיהּ: וְאַתָּה מַה שִׁמְךָ. אָמַר לֵיהּ: אָדָם. וְלָמָּה, שֶׁנִּבְרֵאתִי מִן הָאֲדָמָה. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מַה שְׁמִי. אָמַר לֵיהּ: ה'. לָמָּה, שֶׁאַתָּה הוּא אָדוֹן לְכָל הַבְּרִיּוֹת, הֵינוּ דִּכְתִיב: אֲנִי ה' הוּא שְׁמִי (ישעיה מב, ח), שֶׁקָּרָא לִי אָדָם הָרִאשׁוֹן. הוּא שְׁמִי, שֶׁהִתְנֵיתִי בֵּינִי וּבֵין בְּרִיּוֹתַי. מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי (תהלים פט, א). וְהֵימָן, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). וְכַלְכֹּל, זֶה יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף (בראשית מז, יב). אָמְרוּ הַמְּצָרִים, כְּלוּם מָלַךְ עָלֵינוּ עֶבֶד זֶה אֶלָּא בְּחָכְמָתוֹ. מָה עָשׂוּ לוֹ. הֵבִיאוּ לוֹ שִׁבְעִים פְּתָקִין כָּתְבוּ עֲלֵיהֶן שִׁבְעִים לָשׁוֹן וְהָיוּ מַשְׁלִיכִין לְפָנָיו, וְקָרָא כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּלְשׁוֹנוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָיָה מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים, וְלֹא הָיָה בָּהֶן כֹּחַ לִשְׁמֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שִׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע (תהלים פא, ו). וְדַרְדַּע, זֶה דּוֹר הַמִּדְבָּר, שֶׁהָיָה בָּהֶן דֵּעָה. בְּנֵי מָחוֹל, אֵלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמְּחֻלָּה לָהֶם הַשְׁכִּינָה בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל (מל״א ה, יב). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, חָזַרְנוּ עַל כָּל הַמִּקְרָאוֹת וְלֹא מָצָאנוּ שֶׁנִּתְנַבֵּא שְׁלֹמֹה אֶלָּא קָרוֹב לִשְׁמוֹנָה מֵאוֹת פְּסוּקִים. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁכָּל פָּסוּק וּפָסוּק יֵשׁ בּוֹ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה טְעָמִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: נֶזֶם זָהָב וְחַלְיִ כָתֶם (שם כה, יב). וְרַבָּנָן אָמְרֵי, שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל עַל כָּל פָּסוּק וּפָסוּק, אֶלֶף וַחֲמִשָּׁה טְעָמִים עַל כָּל מָשָׁל וּמָשָׁל. וַיְהִי שִׁירָיו אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא שִׁירוֹ שֶׁל מָשָׁל. וַיְדַבֵּר עַל הָעֵצִים (שם פסוק יג). וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְדַבֵּר עַל הָעֵצִים. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מַה מְּצֹרָע נִטְהָר

בַּגְּבֹהִים שֶׁבַּגְּבוֹהִים, וּבַנְּמוּכִים שֶׁבַּנְּמוּכִים, בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב. עַל יְדֵי שֶׁהִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ כְּאֶרֶז, לָקָה בַּצָּרַעַת. כֵּיוָן שֶׁהִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב, נִתְרַפֵּא עַל יְדֵי אֵזוֹב. וַיְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף (שם). וְכִי אִפְשָׁר לְאָדָם לְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מַה בְּהֵמָה נִתְּרֶת בִּשְׁנֵי סִימָנִין וְהָעוֹף בְּסִימָן אֶחָד. עַל שֶׁהַבְּהֵמָה נִבְרֵאת מִן הַיַּבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ (בראשית א, כד), נִתְּרֶת בִּשְׁנֵי סִימָנִים. עוֹף שֶׁנִּבְרָא מִן הָרְקִיק, נִתַּר בְּסִימָן אֶחָד. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, מִן הַיַּבָּשָׁה. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, מִן הַיָּם. מִן הַיַּבָּשָׁה, וַיִּצֶר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֶת כָּל עוֹף הַשָּׁמָיִם (בראשית ב, יט). וּמִן הַמַּיִם, דִּכְתִיב: יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ (שם א, כ). בַּר קַפָּרָא אָמַר, מֵרְקִיק שֶׁבַּמַּיִם נִבְרְאוּ. וְרַבִּי אִבּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אַף עַל פִּי כֵן רַגְלוֹהִי דְּתַרְנְגוֹלָא דַּמְיָין לְפַרְצוּפֵיהּ דְּנוּנָא. וְעַל הָרֶמֶשׂ (מל"א ה, יג). וְכִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר עַל הָרֶמֶשׂ. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מָה שְׁמָנָה שְׁרָצִים בַּתּוֹרָה הַצָּדָן וְהַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב וּשְׁאָר שְׁרָצִים פָּטוּר. מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עוֹרוֹת. וְעַל הַדָּגִים (שם). וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מַה בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף טְעוּנִין שְׁחִיטָה, וְדָגִים אֵין טְעוּנִים שְׁחִיטָה. הוֹרָה יַעֲקֹב אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹרַיָּא בְּצוֹר, עַל הַדָּגִים שֶׁטְּעוּנִין שְׁחִיטָה, וְשָׁמַע רַבִּי חַגַּי שְׁלַח לַאֲתוּיֵיהּ. אָמַר לֵהּ, מְנָן הוֹרִיתֵיהּ, אָמַר לֵיהּ מִן הָכָא, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם וְגוֹ' (בראשית א, כ). מָה עוֹף טָעוּן שְׁחִיטָה, אַף הַדָּגִים טְעוּנִין שְׁחִיטָה. אָמַר לְהוּ, אַרְבַּעְתֵּיהּ דְּלָקִי. אָמַר, בַּר אִינַּשׁ דַּאֲמַר מִילָּא דְּאוֹרַיְתָא לָקִי. אָמַר לֵיהּ: לָא הוֹרֵיתָ טַב. אָמַר לֵיהּ: מְנַיִן. אָמַר לֵיהּ: מֵהָכָא, הַצֹּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם (במדבר יא, כב). אֵלּוּ טְעוּנִין שְׁחִיטָה, וְאֵלּוּ טְעוּנִין אֲסִיפָה. אָמַר לֵיהּ: חֲבוֹט חֲבִיטָךְ, דְּהִיא טָבָא בְּקִלְטָא. הוֹרָה יַעֲקֹב אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹרַיָּא בְּצוֹר, עַל בַּר יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַנָּכְרִית וְהוֹלִידָה לוֹ בֵּן, שֶׁנִּמּוֹל בְּשַׁבָּת. שָׁמַע רַבִּי חַגַּי, שְׁלַח לְאִיתוּיֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: מְנָא לָךְ הָא. אָמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: וַיִּתְיַלְּדוּ עַל מִשְׁפְּחוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם. אָמַר לְהוּ אַרְבָּעוּנְהִי דְּיִלְקֵי. אָמַר לֵיהּ: בַּר נַשׁ דַּאֲמַר מִילֵּי דְּאוֹרַיְתָא, יִלְקֵי. אָמַר לֵיהּ: לָא הוֹרֵיתָ טַב. אָמַר לֵיהּ: מְנָא לָךְ הָא. אָמַר לֵיהּ: רְבִיעַ וְאַתְּ שְׁמַע. אָמַר לֵיהּ: אִי אָתִי בַּר אִינַּשׁ מַעֲמַיָּא לְגַבִּיךְ וְאָמַר בְּעִינָא מִתְעַבֵּד יְהוּדְאִי עַל מָנַת לְמִגְזַר בְּיוֹמָא דְּשַׁבַּתָּא אוֹ בְּיוֹמָא דְּכִפּוּרַיָּא, מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת אוֹ לָאו, אָמַר לֵיהּ: אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא עַל בְּנָהּ שֶׁל בַּת יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד. אָמַר לֵיהּ: מְנָא לָךְ הָא. אָמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: נִכְרֶת בְּרִית לֵאלֹהֵינוּ לְהוֹצִיא כָּל נָשִׁים וְהַנּוֹלָד מֵהֶן בַּעֲצַת אֲדֹנָי וְהַחֲרֵדִים בְּמִצְוַת אֱלֹהֵינוּ (עזרא י, ג). אָמַר לֵיהּ: מִן הַקַּבָּלָה אַתְּ מַלְקֵנִי. אָמַר לֵיהּ: כְּתִיב: וְכַתּוֹרָה יֵעָשֶׂה. אָמַר לֵיהּ: מֵאֵיזֶה תּוֹרָה. אָמַר לֵיהּ: מִדְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, כְּתִיב לֹא תִתְחַתְּנוּ בָם בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ (דברים ז, ג).

לָמָּה, כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי (שם פסוק ד). בִּנְךָ הַבָּא מִיִּשְׂרְאֵלִית קָרוּי בִּנְךָ, וְאֵין בִּנְךָ הַבָּא מִן הַנָּכְרִית קָרוּי בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֶת בֶּן הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ (בראשית כא, יד). אָמַר לֵיהּ: חֲבוֹט חֲבִיטָךְ, דְּהֵיא טָבָא בְּקִלְטָא. אָמַר שְׁלֹמֹה, עַל כָּל אֵלֶּה עָמְדָתִי וּפָרָשָׁה שֶׁל פָּרָה אֲדֻמָּה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי, אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי (קהלת ז, כג). מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר (שם ח, א). מִי כְּהֶחָכָם, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב, ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ (משלי ג, יט). וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁפֵּרֵשׁ אֶת הַתּוֹרָה לְמֹשֶׁה, חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו (קהלת ח, א). אָמַר רַבִּי יוּדָן, גְּדוֹל כֹּחָן שֶׁל נְבִיאִים, שֶׁמְּדַמִּים דְּמוּת גְּבוּרָה שֶׁל מַעְלָה לְצוּרַת אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶשְׁמַע קוֹל אָדָם וְגוֹ' (דניאל ח, טז). וְרַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן אָמַר מֵהָכָא, וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם (יחזקאל א, כו). וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּה (קהלת ח, א), שֶׁהוּא מְשְׁתַּנֶּה מִמִּדַּת הַדִּין לְמִדַּת רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה, הָיָה אוֹמֵר לוֹ: טַמְאתוֹ וְטָהֳרָתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפָרָשַׁת אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגוֹ', אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם נִטְמָא הַכֹּהֵן, בְּמַה תִּהֵא טָהֳרָתוֹ. לֹא הֻשִׁיבוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אוֹתָהּ מִדָּה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים, וְאָמַרְתָּ לִי, אִם נִטְמָא, בְּמַה תִּהֵא כַּפָּרָתוֹ, וְלֹא הֻשִׁיבוֹתִיךָ זוֹ הִיא כַּפָּרָתוֹ, וְלִקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְגוֹ'.

סימן ז

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, אַרְבָּעָה דְּבָרִים יֵצֶר הָרַע מֵשִׂיב עֲלֵיהֶם, וּכְתִיב בָּהֶן חֻקָּה. וְאֵלּוּ הֵן, אֵשֶׁת אָח, וְכִלְאַיִם, שְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וּפָרָה אֲדֻמָּה. אֵשֶׁת אָח, דִּכְתִיב: עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ וְגוֹ' (ויקרא יא, טז). מֵת בְּלֹא בָנִים, יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ (דברים כה, ה). וּכְתִיב בָּעֲרִיוֹת, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקּוֹתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי (ויקרא יח, ה). וְכִלְאַיִם, דִּכְתִיב: לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז (דברים כב, יא). סָדִין בַּצִּיצִית, מֻתָּר. וּכְתִיב בָּהּ חֻקָּה, אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתֵּךְ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם וְגוֹ' (ויקרא יט, יט). שְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, דִּכְתִיב: וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו (ויקרא טז, כו), וְהוּא עַצְמוֹ מְכַפֵּר עַל אֲחֵרִים. וּכְתִיב בָּהּ, וְהָיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם (שם פסוק לד). פָּרָה אֲדֻמָּה מִנַּיִן. דִּתְנַן, כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, מְטַמְּאִין בְּגָדִים, וְהִיא גּוּפָהּ מְטַהֶרֶת בְּגָדִים, וּכְתִיב בָּהּ חֻקָּה, זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.

סימן ח

וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ. רַבִּי יוֹסִי בַּר חֲנִינָא אָמַר, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֲנִי מְגַלֶּה לְךָ טַעַם פָּרָה. אֲבָל לָאֲחֵרִים, חֻקָּה. דְּאָמַר רַב הוּנָא, כְּתִיב: כִּי אֶקַּח מוֹעֵד, אֲנִי מֵישָׁרִים אֶשְׁפֹּט (תהלים עה, ג). וּכְתִיב: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן (זכריה יד, ו), יְקִפָּאוֹן.

דְּבָרִים הַמְכֻסִּים מִכֶּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, עֲתִידִין לִהְיוֹת צְפוּיִם לָכֶם לָעוֹלָם הַבָּא, כַּהֲדִין סַמְיָא דְּצָפֵי, דִּכְתִיב: וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ, בִּנְתִיבוֹת לֹא יְדָעוּ אַדְרִיכֵם. וּכְתִיב: אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים. אֲעֲשֶׂה אֵין כְּתִיב, אֶלָּא עֲשִׂיתִים, שֶׁכְּבָר עֲשִׂיתִים לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו. דָּבָר אַחֵר, דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִגְלוּ לְמֹשֶׁה, נִגְלוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו. וְכָל יְקָר רָאֲתָה עֵינוֹ (איוב כח, י), זֶה רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, רְמָזוּ שֶׁכָּל הַפָּרוֹת בְּטֵלוֹת, וְשֶׁלְּךָ קַיֶּמֶת. רַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, שָׁמַע קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה, הֲלָכָה בְּשֵׁם אוֹמְרָהּ, אֶלִיעֶזֶר בְּנִי אָמַר, עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ, וּפָרָה בַּת שְׁתַּיִם. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים שֶׁלְּךָ הֵן וְאַתָּה אוֹמֵר הֲלָכָה בִּשְׁמוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם. אָמַר לוֹ: צַדִּיק אֶחָד עָתִיד לַעֲמֹד בָּעוֹלָמִי, וְעָתִיד לִפְתֹּחַ בְּפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה תְּחִלָּה, רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ, וּפָרָה בַּת שְׁתַּיִם. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּהְיֶה מֵחֲלָצַי. אָמַר לוֹ: חַייֶךָ, שֶׁהוּא מֵחֲלָצֶיךָ, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיֹּשֶׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר (שמות יח, ד). וַיֹּשֶׁם אוֹתוֹ הַמְיֻחָד, אֱלִיעֶזֶר. מַעֲשֶׂה בְּגֶר אֶחָד שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, אֵילִין מִילַיָּא דְּאַתּוּן עַבְדִּין נְרָאִין כְּמִין כְּשָׁפִים. אַתֶּם מְבִיאִין פָּרָה וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ וְכוֹתְשִׁין אוֹתָהּ וְנוֹטְלִין אֶת אֶפְרָהּ. וְאִם אֶחָד מִכֶּם מִטְמֵא מֵת, מַזִּין עָלָיו שְׁנַיִם וְשָׁלֹשׁ טִפִּין, וְאַתֶּם אוֹמְרִים לוֹ: טָהַרְתָּ. אָמַר לוֹ: נִכְנְסָה בְּךָ רוּחַ חֲזָזִית מִימֶיךָ. אָמַר לוֹ: לָאו. אָמַר לוֹ: שֶׁמָּא רָאִיתָ אָדָם שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ חֲזָזִית. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: וּמָה אַתֶּם עוֹשִׂים לוֹ. אָמַר לוֹ: מְבִיאִין עִיקָּרִין מְעַשְּׁנִין תַּחְתָּיו וּמַרְבִּיצִין עָלָיהָ מַיִם, וְהִיא בוֹרַחַת. אָמַר לוֹ: יִשְׁמְעוּ אָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. כָּךְ הָרוּחַ הַזּוֹ הִיא רוּחַ הַטֻּמְאָה, דִּכְתִיב: וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ (זכריה יג, ב), מַזִּין עָלָיו מֵי נִדָּה, וְהוּא בוֹרֵחַ. לְאַחַר שֶׁיָּצָא הַגּוֹי, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, רַבֵּנוּ, לְזֶה דָּחִית בְּקָנֶה. לָנוּ מָה אַתָּה אוֹמֵר. אָמַר לָהֶן, חַייֶכֶם, לֹא הַמֵּת מְטַמֵּא, וְלֹא פָּרָה מְטַהֶרֶת, וְלֹא הַמַּיִם מְטַהֲרִין. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֻקָּה חָקַקְתִּי, גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי, אֵין אַתָּה רַשַּׁאי לַעֲבֹר עַל גְּזֵרָתִי, דִּכְתִיב: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. וּמִפְּנֵי מַה כָּל הַקְּרֻבָנוֹת זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְזוֹ נְקֵבָה. אָמַר רַבִּי אִיבּוֹ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבֶן שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף פַּלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, תָּבוֹא אִמּוֹ וּתְקַנֵּחַ אֶת הַצּוֹאָה. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תָּבֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֶגֶל.

סימן ט

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת הַמַּטֶּה וְגוֹ' וְהַשְׁקֵיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם. מִכָּאן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָס עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וַיַּקְהִילוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד רוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ עוֹמֵד עַל פְּנֵי הַסֶּלַע. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאֶת כָּל הָעֵדָה

הַקָּהֵל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד (ויקרא ח, ג). וְכֵן כְּשֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, נִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בֵּין שְׁנֵי בַּדֵּי הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּשׁוּ הֵנָּה וְשִׁמְעוּ אֶת דִּבְרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם (יהושע ג, ט). וּכְתִיב: וְכָל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן (שם ח, לג). אַף כָּאן, כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין וְרוֹאִין נִסִּין שֶׁבַּסֶּלַע. הִתְחִילוּ לוֹמַר, יוֹדֵעַ מֹשֶׁה חֹק הַסֶּלַע הַזֶּה. אִם הוּא מְבַקֵּשׁ, יוֹצִיא לָנוּ מַיִם מִזּוֹ. נִמְצָא הָיָה מֹשֶׁה עוֹמֵד בְּסֵפֶק, אִם שׁוֹמֵעַ לָהֶם, נִמְצָא מְבַטֵּל דִּבְרֵי הַמָּקוֹם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לוֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָה (איוב ה, יג). לְפִי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְשַׁמֵּר עַצְמוֹ כָּל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד כְּנֶגְדָּם, שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִן הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה (דברים א, לה). אָמְרוּ לוֹ: וַהֲרֵי סֶלַע. כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהוֹצִיא מִסֶּלַע זוֹ, תּוֹצִיא מִזּוֹ. צָוַח עֲלֵיהֶם, שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים הֶמֶן הַסֶּלַע. מַהוּ הַמּוֹרִים. שִׁיטִין הָרַבֵּה יֵשׁ בּוֹ. הַמּוֹרִים, סַרְבָּנִים. הַמּוֹרִים, שׁוֹטִין. שֶׁכֵּן בְּכָרְכֵי הַיָּם קוֹרִין לְשׁוֹטִין, מוֹרִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: הַמּוֹרִים, שֶׁמּוֹרִים אֶת מְלַמְּדֵיהֶן. הַמּוֹרִים, חִצִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְצָאֵהוּ הַמּוֹרִים אַנְשֵׁי בַּקֶּשֶׁת (ש"א לא, ג). וַיֵּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיָּךְ. הִכָּה פַּעַם אַחַת, הִתְחִיל הַסֶּלַע נוֹטֵף מַיִם מוּעָטִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם (תהלים עח, כ), כְּזָב שֶׁנּוֹטֵף טִיפִּים. אָמְרוּ לוֹ: בֶּן עַמְרָם, הַלְּלוּ הַמַּיִם לְיוֹנְקֵי שַׁדַּיִם אוֹ לִגְמוּלֵי חָלָב. מִיָּד הִקְפִּיד כְּנֶגְדָּן וְהִכָּהוּ פַּעֲמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם, וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים, וְשָׁטְפוּ כָּל מַה שֶּׁהָיָה נָתוּן כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְחָלִים יִשְׁטֹפוּ (שם). וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא עָשָׂה מֹשֶׁה אֶלָּא מִן הַסֶּלַע שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמִנַּיִן שֶׁאַף עַל אוֹתוֹ סֶלַע שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל עָלָיו וְכָל סֶלַע וּצְרוֹר שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם הָיוּ מוֹצִיאִין מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: יַבְקַע צוּרִים בַּמִּדְבָּר (שם פסוק טו). מֹשֶׁה כְּבָר הָיָה בְּיָדוֹ אֶת שֶׁלּוֹ, עַל שֶׁשָּׁתְקוּ וְלֹא אָמְרוּ שִׁירָה, לָכֵן נִתְפַּשֵּׁט.

סימן י

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי. לְמָה נֶעֱנַשׁ אַהֲרֹן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבַעַל חוֹב שֶׁבָּא לִטֹּל גָּרְנוֹ שֶׁל לִוֶּה, נָטַל שֶׁלּוֹ וְשֶׁל שְׁכֵנוֹ. אָמַר לוֹ הַלִּוֶּה, אִם אֲנִי חַיָּב, שְׁכֵנִי עָנִי מֶה חָטָא. אַף כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי הִקְפַּדְתִּי, אַהֲרֹן מֶה חָטָא. לְפִיכָךְ הַכָּתוּב מְקַלְקְסוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ וְגוֹ' (דברים לג, ח). יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי. וְכִי לֹא אָמַר מֹשֶׁה דָּבָר קָשֶׁה מִזֶּה, שֶׁאָמַר, הַצֹּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וְגוֹ' (במדבר יא, כב). אַף שָׁם אֵינָהּ אֱמָנָה וְהִיא גְּדוֹלָה מִזּוֹ. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִגְזַר עָלָיו שָׁם מִיתָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב, וְהָיָה מֵגִיס בֵּינוֹ לְבֵין הַמֶּלֶךְ בִּדְבָרִים קָשִׁים וְלֹא הָיָה הַמֶּלֶךְ מַקְפִּיד עָלָיו. לְיָמִים עָמַד וְהֵגִיס בְּמַעֲמַד לְגִיּוֹנוֹתָיו. גָּזַר עָלָיו מִיתָה. אַף כָּאן אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הָרְאשׁוֹן שֶׁעָשִׂיתָ בֵּינִי

לְבֵינְךָ, לֹא הִקְפַּדְתִּי. עַכְשָׁו כְּנֶגֶד הָרַבִּים אִי אֶפְשָׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יֵשׁ הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים (קהלת ז, יד). אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁקִּלֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַנָּחָשׁ וְאָמַר לֵיהּ אָרוּר אַתָּה (בראשית ג, יד), לֹא הֵנִיחוֹ לְטָעֵן כְּלוּם. שֶׁהָיָה לוֹ לַנָּחָשׁ לוֹמַר לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ לָאָדָם, לֹא תֹאכַל. וַאֲנִי אָמַרְתִּי לוֹ, אֶכֹל. דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי תַּלְמִיד, דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין. לָמָּה אַתָּה מְקַלְלֵנִי. וְלֹא הֵנִיחוֹ לְטָעֵן כְּלוּם. וּמֹשֶׁה הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֲנִי לֹא עָבַרְתִּי עַל דְּבָרֶיךָ, לָמָּה אֲנִי מֵת. יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לָכֵן לֹא תְּבִיאוּ אֶת הַקָּהָל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלּוֹקוֹת בְּבֵית דִּין, אַחַת קִלְקְלָה, וְאַחַת אָכְלָה פֹּגֶי שְׁבִיעִית. אָמְרָה לָהֶם אוֹתָהּ שֶׁאָכְלָה פֹּגֶי שְׁבִיעִית, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם הוֹדִיעוּ לַבְּרִיּוֹת עַל מָה אֲנִי לוֹקָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, אַף אֲנִי קִלְקַלְתִּי. הֵבִיאוּ פַּגִּין שֶׁבְּיָדָהּ וְתָלוּ עָלֶיהָ וְהִכְרִיזוּ וְאָמְרוּ, זוֹ קִלְקְלָה וְלָקְתָה, וְזוֹ אָכְלָה פֹּגֶי שְׁבִיעִית וְלָקְתָה. אַף כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי גָּזַרְתָּ עָלַי לָמוּת בַּמִּדְבָּר עִם הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה שֶׁהִכְעִיסוּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַּמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בַּיְשִׁימוֹן (תהלים עח, מ). עַכְשָׁו יֹאמְרוּ הַדּוֹרוֹת, אַף אֲנִי שָׁוֶה לָהֶם. יִכְתֹּב עָלַי עַל מַה נֶּעֱנַשְׁתִּי. לְפִיכָךְ כְּתִיב: יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי. לָכֵן לֹא תְּבִיאוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, בְּאֵיזֶה פָּנִים אַתָּה מְבַקֵּשׁ לָבוֹא לָאָרֶץ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְרוֹעֶה אֶחָד שֶׁיָּצָא לִרְעוֹת צֹאנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְנִשְׁבֵּית הַצֹּאן. בִּקֵּשׁ הָרוֹעֶה לִיכָּנֵס לְפַלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, יֹאמְרוּ שֶׁאַתָּה הִשְׁבִּיתָ הַצֹּאן. אַף כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שִׁבְחֲךָ הוּא שֶׁהוֹצֵאתָ שִׁשִּׁים רִבּוֹא וּקְבַרְתָּם בַּמִּדְבָּר, וְאַתָּה מַכְנִיס דּוֹר אַחֵר. עַכְשָׁו יֹאמְרוּ, אֵין לְמֹתֵי הַמִּדְבָּר חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אֶלָּא תִּהְיֶה בְּצִדָּן וְתָבֹא עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר רָאשַׁי עָם וְגוֹ' (דברים לג, כא). לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא תְּבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה, שֶׁיָּצָא עִמָּךְ.

סימן יא

הֵמָּה מֵי מְרִיבָה. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁמִּקְדָּם הָיָה מִתְקַן שֶׁיֵּעָנֵשׁ מֹשֶׁה עַל הַמַּיִם, רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיָּשׁוּבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט הִיא קָדֵשׁ (בראשית יד, ז), הִיא עֵין מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, הוּא קָדֵשׁ. הֵמָּה מֵי מְרִיבָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם. וְנִקְרָא קָדֵשׁ, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הֵמָּה מֵי מְרִיבָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁנָּטַל אֶבֶן וְסִמֵּא אֶת עֵינוֹ, וְהָיָה אָבִיו אוֹמֵר עַל כָּל אֶבֶן וְאֶבֶן, זֶה הוּא שֶׁסִּמֵּא עֵינוֹ שֶׁל בְּנִי. לְכָךְ נֶאֱמַר: הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'.

סימן יב

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים וְגוֹ' כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְחֶרְפָּה לֹא נָשָׂא עַל קְרוֹבוֹ (תהלים טו, ג). בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא עִם חֲבֵרוֹ וְהִפְסִיד, פָּרַשׁ מִמֶּנּוּ

וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִרְאוֹתוֹ. וּמֹשֶׁה אַף עַל פִּי שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם (שם קו, לב), לֹא פָּרַק מֹשֶׁה מַשָּׂאָן מֵעָלָיו, אֶלָּא וַיִּשְׂלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאַתְנוּ. אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה יָדַעְתָּ, כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֶךָ (בראשית טו, יג), אָנוּ נִשְׁתַּעְבַּדְנוּ, וְאַתָּה בֶּן חוֹרִין. וַיָּרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ וְכָל אוֹתוֹ הָעִנְיָן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנֵי אַחִים שֶׁיָּצָא שְׁטַר חוֹב עַל זְקֵנֵיהֶם, פָּרַע אוֹתוֹ אֶחָד מֵהֶם. לְיָמִים הִתְחִיל לִשְׁאֹל חֵפֶץ מֵאָחִיו. אָמַר לוֹ: אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאוֹתוֹ חוֹב שְׁפָרַעְתִּי, עַל שְׁנֵינוּ הָיָה, וַאֲנִי הוּא שְׁפָרַעְתִּיו, לְכָךְ אַל תַּחְזִירֵנִי מִן חֶפְצֵי שֶׁאֲנִי שׁוֹאֵל. וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ מִצְרַיִם. מַה טִּיבָן שֶׁל אָבוֹת כָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרִים וְלַאֲבוֹתֵינוּ. לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בַּצָּרָה, אַף הֵם בַּצָּרָה. נַעְבְּרָה נָא בְּאַרְצֶךָ וְגוֹ', מֵי בְּאֵר, מֵי בוֹרוֹת הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר. לִמְּדְךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַהוֹלֵךְ לְאֶרֶץ שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ וְיֵשׁ בְּיָדוֹ צְרָכָיו, לֹא יֹאכַל מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, אֶלָּא שֶׁלּוֹ יְהֵא מֻנָּח, וְיִקְנֶה מִן הַחֲנָוָנִי, בִּשְׁבִיל לְהַנּוֹתוֹ. כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הַבְּאֵר עִמָּנוּ, וּמָן אָנוּ אוֹכְלִין. לֹא תֹּאמַר שֶׁאָנוּ מַטְרִיחִין עָלֶיךָ. שָׂכָר אַתָּה עוֹשֶׂה לְעַצְמְךָ. וְכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם (דברים ב, ו). וּמֹשֶׁה אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, הַתִּירוּ לָהֶם כַּסְפֵּיכֶם, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, עֲבָדִים הָיוּ וַעֲנִיִּים, הַרְאוּ לָהֶם עָשְׁרֵיכֶם יֵדְעוּ שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הִפְסַדְתֶּם בַּשִּׁעְבּוּד, שֶׁכְּבָר אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל (בראשית טו, יד), וְיֵדְעוּ שֶׁאֵין אַתֶּם חֲסֵרִים כְּלוּם, וְלֹא מִשֶּׁלְכֶם אַתֶּם נוֹתְנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְגוֹ' (דברים ב, ז). דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ, שֶׁאָנוּ חוֹסְמִין אֶת בְּהֶמְתֵּנוּ. לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאל, זֶה קָשֶׁה מִכֻּלָּם, שֶׁאָמְרוּ לוֹ: בְּכָל סְבִיבוֹתֶיךָ יֵשׁ לָנוּ רְשׁוּת לָבוּז וְלַהֲרֹג, וּבְגִבוּלְךָ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאל.

סימן יג

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדוֹם לֹא תַּעֲבֹר בִּי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה (תהלים קכ, ז). וּמִנַּיִן שֶׁכֵּן אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לַעֲבֹר וְלֹא הַכֹּל מֵהֶן, שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁרוֹצֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא אֶתֵּן לָכֶם וְגוֹ' (דברים ב, ה). וּכְתִיב: וַיְמָאֵן אֱדֹם נָתֹן אֶת יִשְׂרָאֵל וְאַחַר כֵּן שָׁלְחוּ אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב וְלֹא אָבָה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִפְרָשׁ כָּאן, הֲרֵי מְפֹרָשׁ בְּשׁוֹפְטִים. מְלַמֵּד, שֶׁהַכֹּל בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. שֶׁלֹּא הָיָה בְּכֻלָּן קַל מִן יִפְתָּח, וְהוּא פֵּרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל מֶלֶךְ אֱדֹם לֵאמֹר, אֶעְבְּרָה נָא בְּאַרְצֶךָ (שופטים יא, יז). וְאַף מֹשֶׁה רָמַז, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיּוֹשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְגוֹ' (דברים ב, כט).

סימן יד

וַיִּסָּעוּ מִקֵּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ כָּל הָעֵדָה וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּהִתְחַבֶּרְךָ עִם אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה' אֶת מַעֲשֶׂיךָ (דה"ב כ, לז), עַל שֶׁנִּתְחַבְּרוּ לְרָשָׁע הַזֶּה לַעֲבֹר בְּאָרְצוֹ, חָסְרוּ לְאוֹתוֹ צַדִּיק. לָכֵן נִסְמְכָה אֲסִיפַת אַהֲרֹן אַחַר פָּרָשַׁת מֶלֶךְ אֱדוֹם. וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו, וַיִּסְעוּ מִקֵּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה. מַהוּ כָּל הָעֵדָה. עֵדָה שְׁלֵמָה, עֵדָה הַנִּכְנֶסֶת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְפִי שֶׁמֵּתוּ יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ מִן אוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' וְגוֹ' (דברים ד, ד). הֹר הָהָר. מַהוּ הֹר הָהָר. הַר עַל גַּבֵּי הַר, כְּתַפּוּחַ קָטָן עַל גַּבֵּי תַּפּוּחַ גָּדוֹל. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶעָנָן מְהַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם מַשְׁפִּיל אֶת הַגָּבֹהַּ וּמַגְבִּיהַּ אֶת הַשָּׁפָל, הֵנִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָהָר הַזֶּה דֶּגְמָא, שֶׁיֵּדְעוּ בַּנְּסִים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ הַר בַּמִּדְבָּר, שֶׁלֹּא יְהֵיוּ מִתְיַגְּעִין וְעוֹלִין וְיוֹרְדִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה הֶעָנָן כָּל הַמִּדְבָּר מִישׁוֹר, הָיָה מַנִּיחַ מָקוֹם גְּבוֹהַּ לַמִּשְׁכָּן, שֶׁיְּהֵא חוֹנֶה שָׁם. וְהֵנִיחַ שְׁלֹשָׁה הָרִים, הַר סִינַי לִשְׁכִינָה, וְהַר נְבוֹ לִקְבוּרַת מֹשֶׁה, וְהֹר הָהָר לִקְבוּרַת אַהֲרֹן.

סימן טו

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר וְגוֹ', יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל עַמָּיו. מְלַמֵּד, שֶׁמּוֹדִיעִין לַצַּדִּיקִים יוֹם מִיתָתָן, כְּדֵי שֶׁיְּיַרְּשׁוּ אֶת כִּתְרָן לְבָנֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה לֹא מֵת אַהֲרֹן כְּמָה שֶׁמֵּתָה מִרְיָם וְלֹא נִתְעַסֵּק בּוֹ בְּרִיָּה אֶלָּא נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה יֵאָסֵף אַהֲרֹן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי קִתּוֹלִיקִין, וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין דָּבָר בְּלֹא דַּעַת הַמֶּלֶךְ. הָיָה לְאֶחָד מֵהֶן חָלוּק יָפֶה אֵצֶל הַמֶּלֶךְ וְהָיָה הַמֶּלֶךְ צָרִיךְ לוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתִי, אֵינִי לוֹבֵשׁ חָלוּק עַד שֶׁאֲנִי מוֹדִיעוֹ. אַף כָּאן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַלָּלוּ שְׁנֵי צַדִּיקִים לֹא עָשׂוּ דָּבָר חוּץ מִדַּעְתִּי, וְעַכְשָׁו שֶׁאֲנִי מְסַלְּקָן, אֵינִי מְסַלְּקָן עַד שֶׁאוֹדִיעֵם. לְכָךְ נֶאֱמַר: יֵאָסֵף אַהֲרֹן. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹנִי, הֲנִיחַ אוֹתוֹ אֵצֶל בָּנָיו רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, מִיתָתוֹ מְעַכֶּבֶת מַתָּנַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. רְצוֹנְךָ שֶׁלֹּא יָמוּת, וְלֹא יִכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

סימן טז

עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּמֵי מְרִיבַת וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא יְרַעְיֵב ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק (משלי י, ג), זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן. שֶׁכָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁעָמְדוּ מִמֶּנּוּ וְנִגְזְרָה מִיתָה עֲלֵיהֶם, אֵינָן נִפְטָרִין עַד שֶׁרוֹאִין פְּנֵי שְׁכִינָה, וּמוֹכִיחִין לָאָדָם הָרִאשׁוֹן וְאוֹמְרִים לוֹ: אַתָּה גָּרַמְתָּ לָנוּ מִיתָה. וְהוּא מְשִׁיבָן, אֲנִי בְּיָדִי חֵטְא אֶחָד, וְאַתֶּם אֵין לָכֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכֶּם שֶׁאֵין לוֹ יוֹתֵר מֵאַרְבַּע עֲוֹנוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁרוֹאִין פְּנֵי שְׁכִינָה וּמוֹכִיחִין לָאָדָם הָרִאשׁוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר: אָמַרְתִּי לֹא אֶרְאֶה יָהּ, יָהּ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, לֹא אַבִּיט אָדָם עוֹד עִם יוֹשְׁבֵי חָדֶל (ישעיה לח, יא). וְהַצַּדִּיקִים נֶעֱנָשִׁין

מִיתָה עַל עֲבֵרוֹת קַלּוֹת שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם הָרִאשׁוֹן נִתְפָּשׂ עַל יָדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַרְעִיב ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק (משלי י, ג). לְכָךְ כְּתִיב: עַל אֲשֶׁר מְרִיתֶם אֶת פִּי.

סימן יז

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת אַהֲרֹן, וְהַפְשֵׁט אֶת אַהֲרֹן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲרֵי אַתָּה מְנַחֵמוֹ שֶׁהוּא מוֹרִישׁ כִּתְרוֹ לְבָנָיו מַה שֶּׁאֵין אַתָּה מוֹרִישׁ לְבָנֶיךָ. וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אוֹתָם. וַהֲלֹא אִם יָצָא כֹּהֵן גָּדוֹל בִּבְגָדֵי כְהֻנָּה הַקְּדוֹשִׁים חוּץ מֵהַר הַבַּיִת, סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, שֶׁהָיוּ צָמֶר וּפִשְׁתִּים. אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁבַּלְשׁוֹן שֶׁקֵּרְבוּ לַכְּהֻנָּה וְאָמַר לוֹ קַח אֶת אַהֲרֹן, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אָמַר לֵיהּ לְהַעֲלוֹתוֹ לָהָר. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וְגוֹ'. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר גְּזֵירָה זוֹ עַל אַהֲרֹן אָחִיו, לֹא עִכֵּב. וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן. כֵּיוָן שֶׁיָּרְדוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן הָהָר, נִתְקַבְּצוּ כָּל הַקָּהָל עֲלֵיהֶם. אָמְרוּ לָהֶם, הֵיכָן אַהֲרֹן. אָמְרוּ לָהֶם, מֵת. אָמְרוּ לָהֶם, הֵיאַךְ מַלְאַךְ הַמָּוֶת יָכֹל לִפְגֹּעַ בּוֹ, אָדָם שֶׁעָמַד בְּמַלְאַךְ הַמָּוֶת וַעֲצָרוֹ, דִּכְתִיב: וַיַּעֲמֹד בֵּין הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצֵר הַמַּגֵּפָה (במדבר יז, יג). אִם אַתֶּם מְבִיאִין אוֹתוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, נִסְקֹל אֶתְכֶם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָמַד מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה, אָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹצִיאֵנִי מִן הַחֶשְׁד. מִיָּד פָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמְּעָרָה וְהֶרְאָהוּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן.

סימן יח

מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁמֵּת אַהֲרֹן, נִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָּבוֹד וְנִרְאוּ כְּאִשָּׁה פְּרוּעָה. וּמִי הָיָה מֶלֶךְ עֲרָד. זֶה עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב (שם יג, כט), וְהָיָה יוֹשֵׁב עַל הַפִּרְצָה. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָּבוֹד, מִיָּד נִתְגָּרָה בָּהֶם. דֶּרֶךְ הָאָתָרִים, הַתַּיָּר הַגָּדוֹל שֶׁתָּר לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר וְגוֹ' (שם י, לג). וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל, עֲמָלֵק הָיָה. לָמָּה קְרָאוֹ כְּנַעֲנִי. לְפִי שֶׁנֶּאֶסְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא אֶתֵּן לָכֶם וְגוֹ' (דברים ב, ה). כְּשֶׁבָּא עֲמָלֵק וְנִתְגָּרָה בָּהֶם פַּעַם אַחֶרֶת, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין זֶה אֶסוּר עֲלֵיכֶם כִּבְנֵי עֵשָׂו, אֶלָּא חֲרֵי הוּא לָכֶם כִּכְנַעֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּהֶם, כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמוֹרִי הַכְּנַעֲנִי (שם כ, יז). לְכָךְ נִקְרָא כְּנַעֲנִי. לְפִי שֶׁמֵּעוֹלָם רְצוּעָה מַרְדּוּת הָיָה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל. אַתְּ מוֹצֵא כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ, הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן (שמות יז, ז), מִיָּד, וַיָּבֹא עֲמָלֵק (שם פסוק ח). וְכָאן: וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן, וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד יוֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי. וְיֹאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה (במדבר יד, ד), וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי וְגוֹ' וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד הַחָרְמָה (שם פסוק מה). אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁמֵּת אַהֲרֹן, יָצָא עֲלֵיהֶם עֲמָלֵק, וְחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶן שֶׁבַע

מַסָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה, שָׁם מֵת אַהֲרֹן (דברים י, ו). וְכִי שָׁם מֵת אַהֲרֹן. וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת, דִּכְתִיב: וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּהֹר הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְגוֹ', וְהַפְּסוּקִים מוֹכִיחִין שֶׁהֵן שֶׁבַע מַסָּעוֹת. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶן.

סימן יט

וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר וְגוֹ' וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדֶּרֶךְ. וַהֲלֹא כְּתִיב: וְרוּחֲךָ הַטּוֹבָה נָתַתָּ לְהַשְׂכִּילָם (נחמיה ט, כ). אֶלָּא אוֹתָן שֵׁירוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶם מִיתָה, לֹא הָיוּ רוֹאִים בַּמִּדְבָּר נַחַת רוּחַ וְלֹא רוּחַ טוֹבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רוֹעִים בַּמִּדְבָּר וְגוֹ' (במדבר יד, לג), זֶה הוּא עַם שֶׁקָּצְרָה נַפְשָׁם בַּדֶּרֶךְ. וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה, הִשְׁווּ עֶבֶד לְקוֹנוֹ. וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלוֹקֵל, שֶׁלֹּא הָיָה יָכֹל אוֹתוֹ הַדּוֹר לִטְעֹם מִן פֵּרוֹת הָאָרֶץ כְּלוּם. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, כְּשֶׁהָיוּ מְגַלִּין לָהֶם הַתַּגְרִים הַסַּל הַבָּא מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ, הָיוּ מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה (דברים א, לה), כָּל טוּב הַבָּא מֵחֲמַת הָאָרֶץ. לְכָךְ נִתְקַצֵּר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדֶּרֶךְ. הֵם שָׁרְנְנוּ, וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה. וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים. מָה רָאָה לִיפְרַע מֵהֶן בִּנְחָשִׁים. אֶלָּא נָחָשׁ הוּא פָּתַח בְּלָשׁוֹן הָרַע תְּחִלָּה, וְנִתְקַלֵּל, וְלֹא לָמְדוּ מִמֶּנּוּ וְיָדְבְּרוּ לָשׁוֹן הָרַע עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יָבֹא נָחָשׁ מִי שֶׁהִתְחִיל בְּלָשׁוֹן הָרַע תְּחִלָּה וְנִתְקַלֵּל, וְיִפְרַע מִמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפוֹרֵץ גָּדֵר יִשְׁכָּנוּ נָחָשׁ. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִפְרַע מֵהֶם בִּנְחָשִׁים. הַנָּחָשׁ, אֲפִלּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנִּים שֶׁבָּעוֹלָם, נֶהְפָּכִין בְּפִיו לֶעָפָר, דִּכְתִיב: וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ (ישעיה סה, כה). וְאֵלּוּ אוֹכְלִין אֶת הַמָּן שֶׁנֶּהְפַּךְ לָהֶם לְמַטְעַמִּים הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן לָהֶם שְׁאֵלָתָם (תהלים קו, טו), וְתַאֲוָתָם יָבִיא לָהֶם (שם עח, כט). וְאוֹמֵר: זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר (דברים ב, ז). יָבֹא נָחָשׁ שֶׁאוֹכֵל מִינִין הַרְבֵּה וּבְפִיו טַעַם אֶחָד, וְיִפְרַע מֵאוֹכְלֵי מִין אֶחָד וְטוֹעֲמִים מִינִין הַרְבֵּה. אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים, שֶׁשּׂוֹרְפִין אֶת הַנֶּפֶשׁ. רַבִּי יוּדָן אוֹמֵר, הַנְּחָשִׁים שֶׁהָיָה הֶעָנָן שׂוֹרֵף אוֹתָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן גֶּדֶר לַמַּחֲנֶה לְהוֹדִיעָם נִסִּים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַמָּקוֹם, אוֹתָן גִּירָה בָּהֶן. וַיָּבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וְיֹאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בַה' וּבָךְ, יַדְּעָנוּ שֶׁדִּבַּרְנוּ בְּמֹשֶׁה. וְנִשְׁתַּטְּחוּ לְפָנָיו וְאָמְרוּ לוֹ: הִתְפַּלֵּל אֶל ה' וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת הַנָּחָשׁ. רַבִּי אוֹמֵר, נָחָשׁ יְחִידִי הָיָה, לְהוֹדִיעֲךָ עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּהָה לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ חָטָאנוּ, מִיָּד נִתְרַצָּה לָהֶם, שֶׁאֵין הַמּוֹחֵל נַעֲשָׂה לָהֶם אַכְזָרִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא הָאֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ (בראשית כ, יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַה' שָׁב אֶת שְׁבוּת אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְלוֹ בְּעַד רֵעֵהוּ (איוב מב, י). וּמִנַּיִן שֶׁאִם סָרַח אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְאוֹמֵר לוֹ חָטָאתִי שֶׁאִם אֵינוֹ מוֹחֵל לוֹ נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם אָנֹכִי חִלִּילָה לִי מֵחֲטֹא לַה' מֵחֲדֵל לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם (ש"א יב, כג). אֵימָתַי, כְּשֶׁבָּאוּ לוֹ וְאָמְרוּ חָטָאנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל

שְׁמוּאֵל חָטָאנוּ כִּי עָבַרְנוּ וְגוֹ' (שם פסוק יט). וְהֵשִׁיב, חָלִילָה לִי מֵחֲטֹא. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ. לֹא נְשׁוּךְ נָחָשׁ בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַנָּשׁוּךְ, אֲפִלּוּ נָשׁוּךְ מִפֶּתֶן וְעַקְרָב וְחַיָּה רָעָה וְכֶלֶב. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂימֵהוּ עַל הַנֵּס, זְרָקוֹ לָאֲוִיר וְעָמַד. וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּחֲנוּ בְּאוֹבוֹת, שֶׁנַּעֲשׂוּ אוֹיְבִים לַמָּקוֹם. וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים, שֶׁהָיוּ מְלֵאִים עֲבֵרָה. וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זֶרֶד, שֶׁלֹּא הָיָה הַנַּחַל אֶלָּא מָלֵא זֶרֶת וְלֹא יָכְלוּ לְעָבְרוֹ. וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנָה שָׁנָה נִשְׁתַּהוּ לְעָבְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַתָּה קוּמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת נַחַל זֶרֶד, וְהַיָּמִים אֲשֶׁר הָלַכְנוּ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְגוֹ' (דברים ב, יג-יד). מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ מַעֲבַר אַרְנוֹן, שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

סימן כ

אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת, נֶאֱמְרָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהַבְּאֵר נִתְּנָה לָהֶם מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה. מָה רָאָה לִכְתֹּב כָּאן. הָעִנְיָן הַזֶּה כְּבָר נִדְרַשׁ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, עַל כֵּן יֵאָמֵר בְּסֵפֶר מִלְחֲמוֹת ה' אֶת וָהֵב בְּסוּפָה, מַהוּ. שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹתוֹת וְנִסִּים בְּנַחֲלֵי אַרְנוֹן, כַּנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָהֶם בְּיַם סוּף. וּמַה הֵם נִסִּים שֶׁל נַחֲלֵי אַרְנוֹן. אָדָם עוֹמֵד עַל הָהָר מִזֶּה וּמְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בְּהַר אַחֵר, וְהוּא רָחוֹק מִמֶּנּוּ שִׁבְעָה מִילִין, וְהַדֶּרֶךְ יוֹרֵד לְתוֹךְ הַנַּחַל וְעוֹלֶה לְדַרְכָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר בְּתוֹךְ הֶהָרִים. נִתְכַּנְּסוּ כָּל הָאֻמּוֹת לְשָׁם, אֻכְלוּסִין שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף. יָשְׁבוּ מִקְצָתָן בְּתוֹךְ הַנַּחַל, וְהָהָר מִלְמַעְלָן עֲשׂוּי מְעָרוֹת מְעָרוֹת, וּכְנֶגֶד הַמְּעָרוֹת הַר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ עֲשׂוּי סְלָעִים סְלָעִים כְּמִין שְׁדַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים. נִכְנְסוּ הָאֻכְלוּסִין לְתוֹךְ הַמְּעָרוֹת וְאָמְרוּ, כְּשֶׁיֵּרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹךְ הַנַּחַל, אֵלּוּ עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶם בְּתוֹךְ הַנַּחַל, וְאָנוּ לְמַעְלָה מִן הַמְּעָרוֹת וְנַהֲרֹג אֶת כֻּלָּן. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל לְאוֹתוֹ מָקוֹם, לֹא הִצְרִיכָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵירֵד לְמַטָּן לַנַּחַל, אֶלָּא רָמַז לָהֶרִים, וְנִכְנְסוּ שְׁדַיִם שֶׁל הַר זֶה לְתוֹךְ מְעָרוֹת שֶׁל הַר זֶה, וּמֵתוּ כֻּלָּן. וְהִקִּיפוּ הֶהָרִים רָאשֵׁיהֶם זֶה לָזֶה וְנַעֲשָׂה דֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה, וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶה הַר נִסְמַךְ לַחֲבֵרוֹ. וְאוֹתוֹ נַחַל, מַפְסִיק בֵּין תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב, בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי. הַר שֶׁבְּאֶרֶץ מוֹאָב לֹא נִזְדַּעְזַע, שֶׁבּוֹ הַמְּעָרוֹת. וְהַר שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִזְדַּעְזַע, שֶׁבּוֹ הַסְּלָעִים כְּמִין שְׁדַיִם וְנִסְמַךְ לָהָר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ. וּמִפְּנֵי מַה נִּזְדַּעְזַע אוֹתוֹ הָהָר שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשִׁפְחָה שֶׁרָאֲתָה בֵּן אֲדוֹנֶיהָ בָּא אֶצְלָהּ, קָפְצָה הִיא וְקִדְּמָה כְּנֶגְדּוֹ וְקִבַּלְתּוֹ. כָּךְ נִכְנְסוּ הַסְּלָעִים לְתוֹךְ הַמְּעָרוֹת וְרָצְצוּ כָּל אוֹתָן גִּבּוֹרִים, וְהַבְּאֵר יָרְדָה לְתוֹךְ הַנַּחַל וְנִתְגַּבְּרָה שָׁם וְאִבְּדָה כָּל הָאוּכְלֵסִין, כְּשֵׁם שֶׁאִבֵּד אוֹתָם הַיָּם. לְכָךְ הִקִּישׁ הַכָּתוּב אֶת וָהֵב בְּסוּפָה לְנַחֲלֵי אַרְנוֹן. וְעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹתָן הֶהָרִים וְלֹא יָדְעוּ כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵינִי מוֹדִיעַ לְבָנַי כַּמָּה אוּכְלֵסִין אִבַּדְתִּי מִפְּנֵיהֶם. יְרֻדָּה הַבְּאֵר לְאוֹתָן הַמְּעָרוֹת וְהוֹצִיאָה גֻּלְגֻּלִּיּוֹת וּזְרוֹעוֹת וְרַגְלַיִם

שֶׁאֵין לָהֶם חֵקֶר. וְיִשְׂרָאֵל חָזְרוּ לְבַקֵּשׁ אֶת הַבְּאֵר וְרָאוּ אוֹתָהּ מְאִירָה כַּלְּבָנָה בְּתוֹךְ הַנַּחַל, שֶׁהָיְתָה מוֹצִיאָה אֲבָרִים אֲבָרִים. וּמִנַּיִן שֶׁהַבְּאֵר הוֹדִיעָה לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים וְגוֹ' וּמִשָּׁם בְּאֵרָה. וְכִי מִשָּׁם הָיְתָה וְלֹא מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיְתָה עִמָּהֶם. אֶלָּא שֶׁיָּרְדָה לְפַרְסֵם אֶת הַנִּסִּים. וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים עַל הַנְּחָלִים וְאוֹמְרִים לָהּ, עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ.

סימן כא

אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל. מִפְּנֵי מָה לֹא נִזְכַּר מֹשֶׁה שָׁם. מִפְּנֵי שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל הַמַּיִם, וְאֵין אָדָם מְקַלֵּס לְסְפֶּקְלָטוֹר שֶׁלּוֹ. וְלָמָּה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא נִזְכַּר בָּהּ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְשִׁלְטוֹן שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה לַמֶּלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, פְּלוֹנִי אוֹהֲבִי יֵשׁ שָׁם אִמְרוּ לוֹ: לָאו. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אַף אֲנִי אֵינִי הוֹלֵךְ לְשָׁם. אַף כָּאן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וּמֹשֶׁה אֵינוֹ נִזְכַּר, אַף אֲנִי אֵינִי נִזְכַּר שָׁם. בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים. וְכִי חֲפִירָה הָיְתָה שָׁם. אֶלָּא שֶׁנִּתְּנָה בִּזְכוּת אָבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ שָׂרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: פָּתַח צוּר וַיָּזוּבוּ מָיִם, הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר, כִּי זָכַר אֶת דְּבַר קָדְשׁוֹ אֶת אַבְרָהָם עַבְדּוֹ (תהלים קה, מא-מב). כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בְּמִחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם, שֶׁהָיוּ הַנְּשִׂיאִים עוֹמְדִין עַל גַּבָּהּ וּמוֹשְׁכִים בְּמַטּוֹתֵיהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְשִׁבְטוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ. וְרֵוַח הָיְה בֵּין הַדְּגָלִים מָלֵא מַיִם תִּגְבּוֹרִין. וְאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לֵילֵךְ אֵצֶל חֲבֶרְתָּהּ מְהֻגָּל לְהֻגָּל, הָיְתָה הוֹלֶכֶת בִּסְפִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָלְכוּ בְּצִיּוֹת נָהָר. וְאֵין צִיּוֹת אֶלָּא סְפִינוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ (ישעיה לג, כא). וְהַמַּיִם הָיוּ יוֹצְאִין חוּץ לַמַּחֲנֶה וּמַקִּיפִין פִּיסָא גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יַחֲנִי בַּמַּעְגְּלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ (תהלים כג, ג). וּמְגַדְּלִין מִינֵי דְּשָׁאִים וְאִילָנוֹת שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא וְגוֹ' (שם פסוק ב). כָּל אוֹתָן יָמִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ מְשַׁמְּשִׁין בָּהּ. לְכָךְ קִלְּסוּ עָלֶיהָ, בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים. וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מַתָּנָה בַּמִּדְבָּר לְשַׁמְּשָׁן. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִתְּנָה בַּמִּדְבָּר. שֶׁאִלּוּ נִתְּנָה לָהֶם בָּאָרֶץ, הָיָה שִׁבְטוֹ שֶׁנִּתְּנָה בְּתוֹכוֹ, מִדַּיֵּן וְאוֹמֵר: אֲנִי קוֹדֵם בָּהּ. לְכָךְ נִתְּנָה בַּמִּדְבָּר, שֶׁיְּהוּ הַכֹּל שָׁוִין בָּהּ. וְעוֹד לָמָּה נִתְּנָה בַּמִּדְבָּר. כְּשֵׁם שֶׁמִּדְבָּר לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶעֱבָד, כָּךְ הַמְקַבֵּל עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, פּוֹרְקִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וּכְשֵׁם שֶׁמִּדְבָּר אֵין מַעֲלֶה אַרְנוֹן, כָּךְ בְּנֵי תוֹרָה בְּנֵי חוֹרִין בָּעוֹלָם הַזֶּה. דָּבָר אַחֵר, מִמִּדְבָּר. מִי מְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה. מִי שֶׁמֵּשִׁים עַצְמוֹ כַּמִּדְבָּר, מְפַנֶּה עַצְמוֹ מִן הַכֹּל. וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת. שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיוּ מְפָרְשִׁין תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. מִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּהַר הַבַּיִת. וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת, אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין שֶׁבָּעֲזָרָה בְּצַד הַמִּזְבֵּחַ. וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵי מוֹאָב, אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית בְּתַחוּם אוֹתָהּ שֶׁבְּאתָה מִשְּׂדֵי מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׁבָה עִם נָעֳמִי מִשְּׂדֵי מוֹאָב (רות ב, ו). וְנִשְׁקְפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, שֶׁמִּשָּׁם יָצָא הַתּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, וּמִמִּדְבַּר מַתָּנָה. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,

אַחַר כָּל הַנְּסִים שֶׁעָשִׂיתָ לָהֶם, אֲנִי מֵת מִתַּחַת יְדֵיהֶם. מִן הַמִּדְבָּר נָתָן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִמִּדְבַּר מַתָּנָה. וְעַל יְדֵי נָחֲלוּ אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל. וּמִשֶּׁנַּחֲלוּ אוֹתָהּ, גָּזַרְתָּ עָלַי מִיתָה. וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת, בָּא מָוֶת. וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְגוֹ', זוֹ קְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְבֹּר אוֹתוֹ בַּגַּיְא בְּאֶרֶץ מוֹאָב (דברים לד, ו). זֶהוּ שֶׁאָמַר אִיּוֹב, אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא פְּנֵי שָׂרִים וְלֹא נִכַּר שׁוּעַ לִפְנֵי דָל כִּי מַעֲשֵׂה יָדָיו כֻּלָּם (איוב לד, יט). וְנִשְׁקְפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, זֶה לְעִנְיַן בְּאֵר שֶׁבָּאת עִמָּהֶם עַד שֶׁנִּגְנְזָה לְתוֹךְ יַמָּהּ שֶׁל טְבֶרְיָה. וְהָעוֹמֵד עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, רוֹאֶה בְּתוֹךְ הַיָּם כְּמִלְא פִי תַּנּוּר, וְהוּא הַבְּאֵר הַנִּשְׁקָף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן.

סימן כב

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: סוּר מֵרַע וַעֲשֵׂה טוֹב וְגוֹ' (תהלים לד, טו). וְלֹא פָקְדָה הַתּוֹרָה לְרַדֵּף אַחַר הַמִּצְוֹת, אֶלָּא, כִּי יִקָּרֵא קֵן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ (דברים כ"ב:ו'), כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אוֹיִבְךָ (שמות כ"ג:ה'), כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שְׂנַאֲךָ (שם), כִּי תַחְבֹּט (דברים כד), כִּי תִבְצֹר (שם), כִּי תָּבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ (שם פסוק כג). כֻּלָּם, אִם בָּאוּ לְיָדֶךָ, אַתָּה מְצֻוֶּה עָלֶיהָ, וְלֹא לְרַדֵּף אַחֲרֶיהָ. וְהַשְׁלוֹם, בַּקֵּשׁ שְׁלוֹם בִּמְקוֹמְךָ, וְרָדְפֵהוּ בְּמָקוֹם אַחֵר. וְכֵן עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל. אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָחֵל רֹשׁ וְהִתְגֹּר בּוֹ מִלְחָמָה (שם ב, כד), רָדְפוּ אֶת הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים וְגוֹ'.

סימן כג

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים. כָּל דִּבְרֵי תוֹרָה, צְרִיכִין זֶה לָזֶה. שֶׁמָּה שֶׁזֶּה נוֹעֵל, זֶה פּוֹתֵחַ. כָּאן כָּתוּב, וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים. וּבְמָקוֹם אַחֵר, תְּלָה שְׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשַׁלַּח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת (דברים ב, כו). בְּמָקוֹם אַחֵר, וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקֶּדֶשׁ אֶל מֶלֶךְ אֱדֹם (במדבר כ, יד). הַכְּתוּבִים אֵלּוּ צְרִיכִין זֶה לָזֶה, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הוּא מֹשֶׁה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁרֹאשׁ הַדּוֹר, הוּא כָּל הַדּוֹר. נַעֲבָרָה נָא בְּאַרְצֶךָ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח אֶל מֶלֶךְ אֱדֹם שֶׁלֹּא לְהַזִּיקוֹ, כָּךְ שָׁלַח לָזֶה. אֹכַל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּירֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף. דַּרְכָּן שֶׁל מַיִם לִיתֵּנֵם חִנָּם, אָנוּ נִתֵּן דָּמָיו. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ. וּבְמָקוֹם אַחֵר כְּתִיב: עַד אֲשֶׁר אֶעֱבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן (דברים ב, כט). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לַשּׁוֹמֵר שֶׁנָּטַל שְׂכָרוֹ לִשְׁמֹר גֶּפֶן אוֹ תְּאֵנָה, בָּא אֶחָד אָמַר לֵיהּ: עֲבֹר מִכָּאן, שֶׁאֲנִי בּוֹצֵר אֶת הַכֶּרֶם. אָמַר לוֹ: אֵינִי יוֹשֵׁב לִשְׁמֹר אֶלָּא בִּשְׁבִילְךָ, וְאַתָּה בָּאתָ לְבוֹצְרָהּ. כָּךְ הָיָה נוֹטֵל סִיחוֹן שָׂכָר מִכָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כְּנַעַן וְהָיוּ מַעֲלִין לוֹ מִסִּים, שֶׁהוּא מַמְלִיךְ אוֹתָם. וְשָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם הוּא וְעוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכָל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן (תהלים קלה, יא). אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל, נַעְבָּרָה נָא בְּאַרְצֶךָ, לִכְבּשׁ אֶת הַמְּלָכִים. אָמַר לָהֶם: אֵינִי יוֹשֵׁב כָּאן אֶלָּא לְשָׁמְרָן מִפְּנֵיכֶם. וְלֹא נָתַן סִיחוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבוּלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת כָּל עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל. לֹא עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

כֵּן אֶלָּא לְמָסְרָן בְּיָדָן שֶׁלֹּא בַּצַּעַר, דִּכְתִיב: סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן (דברים א, ד). אִלּוּ הָיְתָה חֶשְׁבּוֹן מְלֵאָה יַתּוּשִׁים, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכָבְשָׁהּ. וְאִלּוּ הָיָה סִיחוֹן בְּבִקְעָה, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לִשְׁלֹט בּוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָיָה גִּבּוֹר וְשָׁרוּי בְּעִיר מִבְצָר סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן. אִלּוּ יָשַׁב בָּעֲיָרוֹת שֶׁלּוֹ הוּא וְאֻכְלוּסָיו, הָיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְיַגְּעִין לִשְׁלֹט בּוֹ וּלְכָבֵשׁ אֶת כָּל עִיר וְעִיר. אֶלָּא כְּנֶסֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵיהֶן לְמָסְרָן בְּיָדָן בְּלֹא צַעַר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, רְאֵה הַחִלּוֹתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחוֹן (שם ב, לא). הָרְגוּ אוֹתוֹ וְאֶת כָּל גְּבוּרָיו שֶׁיְּצָאוּ לִקְרָאתָם, וְחָזְרוּ עַל הַנְּשִׁים וְעַל הַטַּף שֶׁלֹּא בִּיגִיעָה. לְכָךְ כְּתִיב: וַיְּאַסֹּף סִיחוֹן אֶת כָּל עַמּוֹ.

סימן כד

וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי אֲנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה (ישעיה סא, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב (דברים ב, ט). וְחֶשְׁבּוֹן שֶׁל מוֹאָב הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הִיא וְגוֹ'. בָּאוּ יִשְׂרָאֵל נָטְלוּ חֶשְׁבּוֹן שֶׁהָיְתָה שֶׁל סִיחוֹן, וְכָל מַה שֶּׁנָּטַל מִמּוֹאָב. שֶׁאִלּוּ נָטְלוּהָ מִמֶּנּוּ, הָיָה בְּיָדָן גֶּזֶל שֶׁל עוֹלָם. אֶלָּא נָטַל סִיחוֹן מִמּוֹאָב וְנָטְלוּ יִשְׂרָאֵל מִסִּיחוֹן, שֶׁהָיוּ פְּטוּרִין מִן הַגֶּזֶל. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחוֹן וְגוֹ'. עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים, זֶה בִּלְעָם וְאָבִיו, שֶׁשְּׁכָרָן סִיחוֹן לְקַלֵּל אֶת מוֹאָב. וְהֵם אָמְרוּ, תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן. כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן אֶכְלָה עַר מוֹאָב, שֶׁקִּלְלוּ אֶת מוֹאָב שֶׁיִּמָּסְרוּ בְּיָדוֹ. אוֹי לְךָ מוֹאָב, וַנִּירָם אָבַד חֶשְׁבּוֹן, וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל עָרֵי הָאֱמֹרִי. נִשְׁתַּיְּרָה יַעְזֵר. וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר. אוֹתָן מְרַגְּלִים, זְרִיזִין הָיוּ. אָמְרוּ, בְּטוּחִין אָנוּ בִּתְפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וּכְבָר שָׁלַח מַלְאָכִים מְרַגְּלִים לְשֶׁעָבַר וְהֵבִיאוּ תַּקָּלָה. אֲבָל אָנוּ לֹא נַעֲשֶׂה כֵן, אֶלָּא נֶאֱמָנִים בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנַעֲשֶׂה מִלְחָמָה. עֲשׂוּ כָּךְ, וְהָרְגוּ אֶת הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בָּהּ. וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן. מַהוּ וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, מִלְחֲמוֹת סִיחוֹן עֲשׂוּ בָּאֱלוּל, וְעָשׂוּ אֶת הָרֶגֶל בְּתִשְׁרֵי, וְעָשׂוּ אַחַר הָרֶגֶל מִלְחֶמֶת עוֹג, וּפָנִיתָ בַּבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאָהֳלֶיךָ (דברים טז, ז). וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל עַמּוֹ, שֶׁכִּנְּסָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵיהֶם לְמָסְרָן בְּיָדָם.

סימן כה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אַל תִּירָא אוֹתוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד, וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפֹּל בְּרָעָה (משלי כח, יד). כָּךְ הִיא מִדַּת הַחֲסִידִים, אַף עַל פִּי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְטִיחָן, אֵינָן פּוֹרְקִין יִרְאָה. וְכֵן בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד (בראשית לב, ח). לָמָּה נִתְיָרֵא. אָמַר, שֶׁמָּא נִתְקַלְקְלָתִי אֵצֶל לָבָן בִּכְלוּם. וּכְתִיב: וְלֹא יְרֵאָה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ (דברים כג, טו), וְהִנִּיחַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאַף מֹשֶׁה תָּפַשׂ אֶת הַיִּרְאָה בְּדָרְךָ

אֲבִיו. וְלָמָּה נִתְיָרֵא. אָמַר, שֶׁמָּא מָעֲלוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִלְחֶמֶת סִיחוֹן, אוֹ נִתְקַלְקְלוּ בַּעֲבֵרָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּירָא, כֻּלָּן הִשְׁלִימוּ בְּצֶדֶק. אַל תִּירָא אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא עָמַד גִּבּוֹר בָּעוֹלָם קָשֶׁה הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים (דברים ג, יא). וְהוּא נִשְׁאַר מֵאוֹתָן הַגִּבּוֹרִים שֶׁהָרְגוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּכּוּ אֶת רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם (בראשית יד, ה). וְזֶה פְּסֹלֶת שֶׁלָּהֶם כִּפְרִיצֵי זֵיתִים הַפְּלֵיטִים מִתּוֹךְ הַגֶּפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֶּד לְאַבְרָם וְגוֹ' (שם פסוק יג), זֶה עוֹג. וְכָאן עָשָׂה אוֹתוֹ שִׁירַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים (יהושע יג, יב). וְכַוָּנָתוֹ הָיְתָה שֶׁיֵּצֵא אַבְרָהָם וְיַהֲרֹג. נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכַר רַגְלָיו וְחָיָה כָּל אוֹתָן שָׁנִים, וְגָבָה מִמֶּנּוּ עַד שֶׁנָּפַל בְּיַד בָּנָיו. כְּשֶׁבָּא מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה עִמּוֹ, נִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ. אָמַר, אֲנִי בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְזֶה מִיֶּתֶר חֲמֵשׁ מֵאוֹת. אִלּוּלֵי שֶׁהָיָה לוֹ זְכוּת, לֹא חָיָה כָּל הַשָּׁנִים הָאֵלּוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַל תִּירָא אוֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אוֹתוֹ, אַתָּה בְּיָדְךָ תַּהֲרְגֶנּוּ, וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחוֹן. וַנַּחֲרֵם אוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחוֹן וְגוֹ' (דברים ג, ו). וַהֲלֹא כְּתִיב שָׁם, וְכָל הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים בָּזְזוֹנוּ לָנוּ (שם פסוק ז). אֶלָּא גּוּפָן הֶחְרִימוּ, שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מֵהֶן כְּלוּם. וַיַּכּוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו, בְּנוֹ כְּתִיב, שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן קָשֶׁה מִמֶּנּוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, אַתֶּם מְכַלִּין אֶת הָאֻמּוֹת קְמְעָא קְמְעָא, וְלֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי מְבַעֲרָן מִן הָעוֹלָם בְּבַת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת סִיד קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצָּתוּ (ישעיה לג, יב). אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

בלק

סימן א

וַיַּרְא בָּלָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט (דברים לב, ד). כִּי לֹא הֵנִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם פִּתְחוֹן פֶּה לֶעָתִיד לָבֹא לוֹמַר, שֶׁאַתָּה רִחַקְתָּנוּ וְלֹא נָתַתָּ לָנוּ כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לְיִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כְּשֵׁם שֶׁהֶעֱמִיד מְלָכִים חֲכָמִים וּנְבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל, כָּךְ הֶעֱמִיד לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְנִבְדְּקוּ מַלְכֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וְחַכְמֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עִם מַלְכֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וְחַכְמֵיהֶם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. הֶעֱמִיד שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. וְכֵן עָשָׂה לִנְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ לְעָבְדוֹ (ירמיה כז, ו). זֶה בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאָמַר כַּמָּה רְנָנוֹת וְתַחֲנוּנִים, וְזֶה הֶחֱרִיבוּ וְחֵרֵף וְגִדֵּף, וְאָמַר, אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן (ישעיה יד, יד). נָתַן לְדָוִד עֹשֶׁר, לְקַח הַבַּיִת לִשְׁמוֹ. נָתַן לְהָמָן עֹשֶׁר, לְקַח אִמָּה שְׁלֹמֶה לְטָבְחָהּ. וְכָל גְּדֻלָּה שֶׁנִּטְלוּ יִשְׂרָאֵל, אַתְּ מוֹצֵא שֶׁנִּטְלוּ הָאֻמּוֹת כַּיּוֹצֵא בָּהּ. הֶעֱמִיד מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה. הֶעֱמִיד לָהֶם בִּלְעָם, מְדַבֵּר עִמּוֹ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה. רְאֵה מַה בֵּין נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל לִנְבִיאֵי הָאֻמּוֹת. נְבִיאֵי

יִשְׂרָאֵל מַזְהִירִין אֶת הָאֻמּוֹת עַל הָעֲבֵרוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ. וּנְבִיאִים שֶׁהֶעֱמִיד מִן הָאֻמּוֹת, נוֹתְנִים פִּרְצָה לְאַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת מִן הָעוֹלָם הַבָּא. וְלֹא עוֹד אֶלָּא כָּל הַנְּבִיאִים הָיוּ בְּמִדַּת רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, עַל כֵּן מֵעַי לְמוֹאָב כְּכִנּוֹר יֶהֱמוּ וְגוֹ' (ישעיה טז, יא). וְכֵן יְחֶזְקֵאל אוֹמֵר, בֶּן אָדָם שָׂא עַל צוֹר קִינָה (יחזקאל כז, ב). וּנְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, הָיוּ בְּמִדַּת אַכְזְרִיּוּת, שֶׁזֶּה עָמַד לְעָקֹר אֻמָּה שְׁלֵמָה חִנָּם עַל לֹא דָּבָר. לְכָךְ נִכְתְּבָה פָּרָשַׁת בִּלְעָם, לְהוֹדִיעַ לְמָה סִלֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁזֶּה עָמַד מֵהֶם, וּרְאֵה מָה עָשָׂה.

סימן ב

וַיַּרְא בָּלָק בֶּן צִפּוֹר. מַהוּ וַיַּרְא. רָאָה בַּפֶּרְעָנוּת הָעֲתִידָה לָבֹא עַל יִשְׂרָאֵל, וְשׂוֹנְאָן הָיָה יוֹתֵר מִכָּל שׂוֹנְאִים. שֶׁכֻּלָּם הָיוּ בָּאִין בְּמִלְחָמוֹת וּבְשִׁעְבּוּד שֶׁהֵן יְכוֹלִים לַעֲמֹד בָּהֶן. וְזֶה, כְּאָדָם שֶׁהוּא מוֹצִיא דָּבָר מִפִּיו לַעֲקֹר אֻמָּה שְׁלֵמָה. וַיַּרְא בָּלָק. נוֹחַ לְרִשְׁעִים שֶׁיְּהוּ סוּמִין, שֶׁעֵינֵיהֶם מְבִיאִין מֵאֵרָה לָעוֹלָם. בְּדוֹר הַמַּבּוּל כְּתִיב: וַיִּרְאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים (בראשית ו, ב). וּכְתִיב: וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן (שם ט, כב). וּכְתִיב: וַיִּרְאוּ אוֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה (שם יב, טו). וּכְתִיב: וַיַּרְא אוֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר (שם לד, ב). וְכֵן כָּאן, וַיַּרְא בָּלָק. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לַמֶּלֶךְ שֶׁהוֹשִׁיב שׁוֹמְרִים לְשָׁמְרוֹ מִן הַגַּיִס, וְהוּא בָּטוּחַ עֲלֵיהֶם שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים. עָבַר הַגַּיִס וַהֲרָגָם, וְהָיָה מְרַתֵּת עַל עַצְמוֹ. וְאַף כָּךְ בָּלָק רָאָה מַה נַּעֲשָׂה בְּסִיחוֹן וּבְעוֹג שֶׁהָיָה מַעֲלֶה לָהֶם שָׂכָר לְשָׁמְרוֹ וְהָיָה מִתְיָרֵא מֵעַצְמוֹ, וְעוֹד שֶׁרָאָה נִסִּים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּנַחֲלֵי אַרְנוֹן. וַיָּגָר מוֹאָב. מַהוּ וַיָּגָר. כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נִרְאִין לָעַמּוֹנִים, נִרְאִים עֲטוּפִים לְשָׁלוֹם. וּכְשֶׁנִּרְאִים לַמּוֹאָבִים, נִרְאִים מְזֻיָּנִים לַמִּלְחָמָה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְקִרְבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן, אַל תְּצָרֵם (דברים ב, יט) כְּתִיב, כָּל מִין צָרָה אַל תְּצַר לָהֶם. וְאַל תִּתְגַּר בָּם (שם), כָּל מִין גֵּרוּי. וְלַמּוֹאָבִים אָמַר, אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב וְאַל תִּתְגַּר בָּם מִלְחָמָה (שם פסוק ט). מִלְחָמָה אֵין אַתָּה עוֹשֶׂה, וּמַה שֶּׁאַתָּה יָכוֹל לַחְטֹף מִן הַחוּץ, חֲטֹף. וּלְפִיכָךְ נִרְאִים מְזֻיָּנִים, וְהֵם נֶאֱנָרִין לְעָרֵיהֶם. שֶׁאֵין וַיָּגָר אֶלָּא לְשׁוֹן אֲסִיפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל (משלי י, ה). דָּבָר אַחֵר, וַיָּגָר לְשׁוֹן גֵּר, שֶׁהָיוּ רוֹאִין לְעַצְמָן כְּגֵרִים בָּעוֹלָם. וְאָמְרוּ, יֵרְדוּ לְמִצְרַיִם לָגוּר וְהֶאֱחִזוּ אוֹתָהּ, וְהָיוּ מַשְׂכִּירִין לָהֶם בָּתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ (שמות ג, כב). דָּבָר אַחֵר, וַיָּגָר לְשׁוֹן יִרְאָה, שֶׁהָיוּ מִתְיָרְאִין, שֶׁרָאוּ כָּל הָאָרֶץ בְּיַד יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּא סִיחוֹן וְנָטַל אֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וְגוֹ' (במדבר כא, כו). וְעוֹג נָטַל אֶת כָּל אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים וְגוֹ' (דברים ג, יא). בָּאוּ יִשְׂרָאֵל נָטְלוּהָ מִשְּׁנֵיהֶם, גָּזַל שֶׁאֵין בּוֹ עַוְלָה. וְהָיוּ אֵלּוּ רוֹאִים אֶת אַרְצָם בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ אוֹמְרִים: לֹא

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי לֹא אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה (שם ב, ט), וַהֲרֵי אֶרְצֵנוּ לִפְנֵיהֶם, לְכָךְ הָיוּ מִתְיָרְאִין. וַיָּקָץ מוֹאָב, שֶׁהָיוּ מִתְיָרְאִין, שֶׁהָיוּ רוֹאִין אֶת עַצְמָן כְּקוֹץ לִפְנֵיהֶם.

סימן ג

וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל זִקְנֵי מִדְיָן. מַה טִּיבָם שֶׁל זִקְנֵי מִדְיָן כָּאן. שֶׁהָיוּ רוֹאִים אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִין שֶׁלֹּא כְדֶרֶךְ הָאָרֶץ. אָמְרוּ, מַנְהִיג שֶׁלָּהֶם בְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל, נַדָּע מֵהֶן מַה מִּדָּתוֹ. אָמְרוּ לוֹ זִקְנֵי מִדְיָן, אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו. אָמְרוּ לָהֶם, אַף אָנוּ נָבֹא כְּנֶגְדָּן בְּאָדָם שֶׁכֹּחוֹ בְּפִיו. וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל זִקְנֵי מִדְיָן. וַהֲלֹא אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁמִּדְיָנִים נִלְחָמִים עִם הַמּוֹאָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב (בראשית לו, לה), וְהַשִּׁנְאָה בֵּינֵיהֶם מֵעוֹלָם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנֵי כְלָבִים שֶׁהָיוּ מְרִיבִים זֶה אֶת זֶה, בָּא זְאֵב עַל אֶחָד מֵהֶם. אָמַר הָאֶחָד, אִם אֵין אֲנִי עוֹזְרוֹ, הַיּוֹם הוֹרֵג אֶת זֶה, וּלְמָחָר יָבֹא עָלַי, וּלְפִיכָךְ נִתְחַבְּרוּ מוֹאָב עִם מִדְיָן. כְּלְחֹךְ הַשּׁוֹר. מַה שּׁוֹר כֹּחוֹ בְּפִיו, אַף אִלּוּ כֹּחָן בְּפִיהֶם. מַה שּׁוֹר כָּל מַה שֶּׁמְּלַחֵךְ אֵין בּוֹ סִימַן בְּרָכָה, אַף אִלּוּ כָּל אֻמָּה שֶׁנּוֹגְעִין בָּהּ אֵין בָּהּ סִימַן בְּרָכָה. וּמַה שּׁוֹר מְנַגֵּחַ בְּקַרְנָיו, אַף אִלּוּ מְנַגְּחִים בִּתְפִלָּתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו.

סימן ד

בָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ וְגוֹ'. וַהֲלֹא מִתְּחִלָּה נָסִיךְ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רֶבַע נְסִיכֵי סִיחוֹן (יהושע יג, כא). אֶלָּא מִשֶּׁנֶּהֱרַג סִיחוֹן הִמְלִיכוּ אוֹתוֹ תַּחְתָּיו. בָּעֵת הַהִיא, שֶׁגָּרְמָה לוֹ שָׂעָה. וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר פְּתוֹרָה. פְּתוֹרָה, עִירוֹ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: כְּשֶׁלְּחָנִי הָיָה, שֶׁהָיוּ מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם נִמְלָכִים בּוֹ, כַּשֶּׁלְּחָנִי הַזֶּה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִתְּחִלָּה פּוֹתֵר חֲלוֹמוֹת הָיָה. חָזַר לִהְיוֹת קוֹסֵם, וְחָזַר לִרְוַח הַקֹּדֶשׁ. אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ. שֶׁמִּשָּׁם הָיָה בָּלָק, וְהוּא אָמַר, שֶׁסּוֹפְךָ לִמְלֹךְ. לִקְרֹא לוֹ. שֶׁכָּתַב לוֹ, שֶׁלֹּא תְהֵא סָבוּר שֶׁלְּעַצְמִי בִּלְבַד אַתָּה עוֹשֶׂה וַאֲנִי מְכַבְּדְךָ. אִם תַּעֲקְרֵם, מִכָּל הָאֻמּוֹת אַתָּה מִתְכַּבֵּד, וּכְנַעֲנִים וּמְצָרִים כֻּלָּם מִשְׁתַּחֲוִים לְךָ. הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם. אָמַר לֵיהּ: וְאַתְּ מָה אִכְפַּת לְךָ. אָמַר לוֹ: הִנֵּה כִּסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ, שֶׁתֵּי עֵינַיִם שֶׁהָאָרֶץ תְּלוּיָה בָּהֶם, סִיחוֹן וְעוֹג, הֶחֱרִימוּם וְכִסּוּ עֵינֵיהֶם, וַאֲנִי מָה אֶעֱשֶׂה. וְהוּא יוֹשֵׁב מִמּוּלִי. מִמֶּלִי כְּתִיב, מִמֶּלַיִם אוֹתִי, כְּמוֹ דְאַתְּ אָמַר, בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֵם (תהלים קיח, י). וְעַתָּה לְכָה נָא אָרָה לִי. מַהוּ אָרָה לִי. אָמַר, אוּלַי יָכֹל אֲנִי לִשְׁלֹט בָּהֶם קְמָעָא קְמָעָא, כְּאָדָם שֶׁהוּא אוֹרֶה אֶת הַתְּאֵנָה. כִּי עָצוּם הוּא. לֹא שֶׁהֵם גִּבּוֹרִים מִמֶּנִּי וְחֵילוֹתֵיהֶם מְרֻבִּים מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא שֶׁנּוֹצְחִין בְּפִיהֶם מַה שֶּׁאֵינִי יָכֹל לַעֲשׂוֹת. אוּלַי אוּכַל נַכֵּה בּוֹ. מַה רָאָה זֶה לְהִתְגָּרוֹת. לֹא כְּךָ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהֶם שֶׁאֵין נוֹטְלִין מֵאַרְצָם. אֶלָּא שֶׁהָיָה בְּעַל קְסָמִים וּנְחָשִׁים יוֹתֵר מִבִּלְעָם, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיַּרְא בָּלָק, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה מְכַוֵּן הַדְּבָרִים לַאֲמִתָּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ יַעַמְדוּ נָא וְיוֹשִׁיעֵךְ הֹבְרֵי

שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים מוֹדִיעִים לֶחֱדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלַיִךְ, הִנֵּה הָיוּ כְקֵשׁ אֵשׁ שְׂרָפָתַם לֹא יַצִּילוּ אֶת נַפְשָׁם מִיַּד לֶהָבָה (ישעיה מז, יג-יד). וְהָיָה רוֹאֶה בַּדְּבָרִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹפְלִים בְּיָדוֹ. לְפִיכָךְ הִפְקִיר אֶת בִּתּוֹ וְנָפְלוּ בָהּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף, לְכָךְ נִתְגָּרָה בָּהֶם וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ הֵיאַךְ. אוּלַי אוּכַל נַכֵּה בּוֹ, כְּמִי שֶׁמְּנַכֶּה אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְמֵאָה, וְכָךְ נָפְלוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל חָסֵר אֶחָד. וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה מְבַקֵּשׁ לְגָרְשָׁם אֶלָּא שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ. כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ. מִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ סִיחוֹן לְהִלָּחֵם בְּמוֹאָב, הָיָה מִתְיָרֵא, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים, שָׁכַר אֶת בִּלְעָם וְאֶת אֲבִיו לְקַלֵּל אֶת מוֹאָב, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן (במדבר כא, כז). וּכְתִיב: כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן (שם פסוק כח). וּכְתִיב: אוֹי לְךָ מוֹאָב (שם פסוק כט). לְכָךְ אוֹמֵר, כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר.

סימן ה

וַיֵּלְכוּ זְקֵנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם. שֶׁהוֹלִיכוּ בְּיָדָם כָּל מִינֵי קְסָמִים שֶׁהֵם קוֹסְמִין בָּהֶם, שֶׁלֹּא יִתֵּן לוֹ עֲלִילָה לוֹמַר, אֵין כְּלֵי תַּשְׁמִישִׁי עִמִּי. וּבְיָד זִקְנֵי מִדְיָן הָיוּ הַקְּסָמִים, שֶׁאָמְרוּ, אִם יָבֹא עִמָּנוּ, יַצְלִיחַ. וְאִם יְעַכֵּב שָׁעָה אַחַת, אֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם: לִינוּ פֹּה הַלַּיְלָה, הָלְכוּ לָהֶם זִקְנֵי מִדְיָן, שֶׁיָּדְעוּ בַּקְּסָמִים שֶׁלָּהֶם שֶׁאֵין בּוֹ הֲנָאָה. וְיָשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם, וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַשָּׂגֶּה יְשָׁרִים בְּדַרְכּוֹ רָע, בְּשָׁחוּתוֹ הוּא יִפֹּל (משלי כח, י), זֶה בִּלְעָם. שֶׁבִּתְחִלָּה הָיוּ הַבְּרִיּוֹת נוֹהֲגוֹת בְּכַשְׁרוּת, וּבִדְבָרָיו אֵלּוּ נֶהֱגוּ בָּעֲרָיוֹת. שֶׁבָּרִאשׁוֹנָה נֶאֱמַר, וְרָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן (בראשית כט, ט), וְכֵן, וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת (שמות ב, טז), הַנָּשִׁים הָיוּ יוֹצְאוֹת אַחַר הַצֹּאן. עָמַד בִּלְעָם וְהִטְעָה אֶת הַבְּרִיּוֹת בָּעֲרָיוֹת. וּכְמוֹ שֶׁהִטְעָה, הֵטְעָה. בָּעֵצָה שֶׁנָּתַן, בָּהּ נָפַל. הֵיינוּ דִּכְתִיב: בְּשָׁחוּתוֹ הוּא יִפֹּל. וְהִטְעָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהּ. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: מַשְׂגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם (איוב יב, כג), כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ: מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה. אָמַר הָרָשָׁע, אֵינוֹ יוֹדֵעַ בָּהֶם. כְּמַדֶּמֶה אֲנִי, יֵשׁ עִתִּים שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְאַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה בְּבָנָיו כָּל מַה שֶּׁאֲנִי רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת. לְכָךְ אָמַר לוֹ: מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ, לְהַטְעוֹתוֹ. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל הָאֱלֹהִים, בָּלָק בֶּן צִפּוֹר וְגוֹ'. הִתְחִיל מִתְגָּאֶה וְאוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַתָּה מְכַבְּדֵנִי וְאֵין אַתָּה מוֹצִיא לִי שֵׁם טוֹב בָּעוֹלָם, הַמַּלְכִים מְבַקְּשִׁים אוֹתִי. הִנֵּה הָעָם הַיּוֹצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה לִי. לְהוֹדִיעַ, שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא אוֹתָם יוֹתֵר מִבָּלָק. שֶׁבָּלָק לֹא אָמַר, קָבָה לִי, אֶלָּא אָרָה לִי. וְזֶה אָמַר, קָבָה בְּפֵרוּשׁ, שֶׁנּוֹקֵב הַשֵּׁם וּמְפָרֵשׁ. בָּלָק אָמַר, וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ. וְהוּא אוֹמֵר, וְגֵרַשְׁתִּיו, מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא.

סימן ו

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן אֲקַלְקֵל בְּמִקּוֹמִי. אָמַר לוֹ: לֹא תֹאר אֶת הָעָם. אָמַר, אִם כֵּן אֲבָרְכֵם. אָמַר לוֹ: אֵין צְרִיכִין לְבִרְכָתְךָ, כִּי בָּרוּךְ הוּא. אוֹמְרִים לָהּ לַצְּרָעָה, לֹא מִדִּבְשְׁךָ וְלֹא מֵעָקְצָךְ. וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל אַרְצְכֶם. לֹא אָמַר לָהֶם לֹא נָתַן לִי הַמָּקוֹם רְשׁוּת לֵילֵךְ וְלֹא לְקַלֵּל, אֶלָּא, מֵאֵן ה' לְהִתְּתִי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם. אָמַר לִי, אֵין כְּבוֹדְךָ לֵילֵךְ עִם אֵלּוּ, אֶלָּא עִם גְּדוֹלִים מֵהֶם, שֶׁהוּא חָפֵץ בִּכְבוֹדִי. וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וְגוֹ'. לְפִיכָךְ, וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ וְגוֹ', וַיָּבֹאוּ אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּה אָמַר בָּלָק וְגוֹ' כִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְגוֹ', יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיִיתָ נוֹטֵל לְשֶׁעָבַר, אֲנִי נוֹתֵן לְךָ. וְכָל שֶׁאַתָּה חָפֵץ וּמַה שֶּׁאַתָּה גוֹזֵר אֶעֱשֶׂה. וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל עַבְדֵי בָּלָק אִם יִתֶּן לִי בָּלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְגוֹ'. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָיָה בּוֹ שִׁלְשָׁה דְּבָרִים, אֵלּוּ הֵן, עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה. עַיִן רָעָה, דִּכְתִיב: וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל. רוּחַ גְּבוֹהָה, דִּכְתִיב: מֵאֵן ה' לְהִתְּתִי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם. נֶפֶשׁ רְחָבָה, דִּכְתִיב: אִם יִתֶּן לִי בָּלָק וְגוֹ'. אִלּוּ הָיָה מְבַקֵּשׁ לִשְׁכֹּר חַיִלּוֹת לְהִלָּחֵם כְּנֶגְדָּן, סְפֵק נוֹצְחִין, סְפֵק נוֹפְלִין. לֹא דַּיּוֹ שֶׁיִּתֵּן כָּךְ וְנוֹצֵחַ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֵּן בְּקֶשׁ. לֹא אוּכַל לַעֲבֹר. נִתְנַבֵּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל בְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרְכוּ הָאָבוֹת מִפְּנֵי הַשְּׁכִינָה. וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם אַתֶּם הַלָּיְלָה. מַהוּ גַּם אַתֶּם. שֶׁסּוֹפְכֶם לֵילֵךְ בְּפָחֵי נֶפֶשׁ כָּרִאשׁוֹנִים. וְאֵדְעָה מַה יֹּסֶף ה' דַּבֵּר עִמִּי, שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא שֶׁעָתִיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכוֹת עַל יָדוֹ.

סימן ז

וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לַיְלָה בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל אֲנָשִׁים וְגוֹ', אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים וּבְמוּסָרָם יַחְתֹּם, לְהָסִיר אָדָם מַעֲשֶׂה וְגֵוָה מִגֶּבֶר יְכַסֶּה (איוב לג טו, יז). מַהוּ מִגֶּבֶר יְכַסֶּה. הֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ, שֶׁהֲלִיכָתוֹ מְאַבַּדְתּוֹ מִן הָעוֹלָם וּמוֹלִיכָתוֹ לִבֹּר שַׁחַת. לְהָשִׁיב נַפְשׁוֹ מִנִּי שַׁחַת לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים (שם פסוק ל), שֶׁיְּאַבֵּד נַפְשׁוֹ מִן הָעוֹלָם בַּהֲלִיכָתוֹ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוֹלֵךְ אָדָם לַחֹטֶא, הַשָּׂטָן מְרַקֵּד לְפָנָיו עַד שֶׁהוּא עוֹמֵד לִגְמֹר אֶת הָעֲבֵרָה. כֵּיוָן שֶׁעָבַר, חוֹזֵר וּמוֹדִיעוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ פִּתְאֹם כְּשׁוֹר אֶל טֶבַח יָבֹא וְגוֹ', עַד יְפַלַּח חֵץ כְּבֵדוֹ וְגוֹ' (משלי ז, כב-כג), כָּךְ הֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִבִּלְעָם עַד שֶׁהָלַךְ וְאִבֵּד אֶת נַפְשׁוֹ. מִשֶּׁיָּצָא מִכִּבּוּדוֹ וְהָלַךְ וְאִבֵּד אֶת נַפְשׁוֹ וְיָדַע בְּמַה שֶׁהוּא בּוֹ, הִתְחִיל לְבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ, לוֹמַר, תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים.

סימן ח

וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם לַיְלָה וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לֵיל שִׁמּוּרִים הוּא לַה' (שמות יב, מב). וְכָל הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְרַע מִן הָרְשָׁעִים, בַּלַּיְלָה הָיוּ. וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה (בראשית לא, כד). וּכְתִיב: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה (בראשית

כ, ג). וּכְתִיב: וַיֶּחֱלַק עֲלֵיהֶם לַיְלָה (שם יד, טו). וּכְתִיב: וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה (שמות יב, כט). וְכֵן כֻּלָּם. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִגְלָה עַל בִּלְעָם לַיְלָה. לֹא הָיָה רָאוּי לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא בַּלַּיְלָה, לְפִי שֶׁכָּל נְבִיאֵי הַגּוֹיִם, בַּלַּיְלָה הוּא מְדַבֵּר עִמָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשִׂעִפִּים מֵחֶזְיוֹנוֹת לָיְלָה (איוב ד, יג). וְכֵן אֱלִיהוּא אוֹמֵר, בַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לַיְלָה (שם לג, טו), עַל שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ בַּלַּיְלָה. אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁבְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ, בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. שֶׁמִּתְחִלָּה נֶאֱמַר לוֹ: לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם. כֵּיוָן שֶׁהֵעִיז פָּנָיו לְהַלֵּךְ עִמָּהֶם, הָלַךְ. שֶׁכֵּן כָּתוּב בּוֹ, וַיִּחַר אַף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינִי חָפֵץ בְּאָבְדָן שֶׁל רְשָׁעִים. הוֹאִיל וְאַתְּ רוֹצֶה לֵיאָבֵד מִן הָעוֹלָם, קוּם לֵךְ אִתָּם. וּכְתִיב: וְאַךְ אֶת הַדָּבָר, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁבְּהַתְרָאָה הָלַךְ. מִיָּד הִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ. וְכִי לֹא הָיָה לוֹ עֶבֶד וְלֹא שִׁפְחָה. אֶלָּא מֵרֹב שִׂנְאָה שֶׁשָּׂנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל, קִדְּמָתוֹ וְעָמַד בִּזְרִיזוּת הוּא בְּעַצְמוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, כְּבָר קִדְּמָךְ אַבְרָהָם אָבִיהֶם לַעֲקֹדַת יִצְחָק בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ (בראשית כב, ג). וַיֵּלֶךְ עִם שָׁרֵי מוֹאָב, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהָיָה שִׂמֵּחַ בְּפֶרְעָנוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתָם. וַיִּחַר אַף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ ה' בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ. מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה, וְנַעֲשָׂה לוֹ שָׂטָן. וְכָךְ אָמַר אֶל בִּלְעָם, הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן, גָּרַמְתְּ לִי לְשַׂמֵּשׂ אֻמָּנוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלִּי. וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ. זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אָדָם חָשׁוּב הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, צָרִיךְ שְׁנַיִם לְשַׁמְּשׁוֹ, וְחוֹזְרִין וּמְשַׁמְּשִׁין זֶה לָזֶה. וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת מַלְאַךְ ה' נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ. וְכִי לֹא הָיָה יָכוֹל הַמַּלְאָךְ לִנְשֹׁף בּוֹ וְיוֹצִיא רוּחוֹ אֶלָּא אִם כֵּן שָׁלַף חַרְבּוֹ. וַהֲרֵי כְּתִיב בְּסַנְחֵרִיב, וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר (מל"ב יט, לה), וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ (ישעיה מ, כד). אֶלָּא כָּךְ אָמַר לֵיהּ: הַפָּה נִתַּן לִיַּעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְגוֹ' (בראשית כז, כב). וְהַיָּדַיִם לְעֵשָׂו, דִּכְתִיב: וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה (שם פסוק מ). וְהָאֻמּוֹת כֻּלָּן בַּחֶרֶב חַיֵּיהֶם, וְאַתָּה תַּחֲלִיף אֻמָּנוּתְךָ וְתָבֹא עֲלֵיהֶם בְּשִׁלְהֶם, אַף אֲנִי אֶבֹא עָלֶיךָ בְּשֶׁלְךָ. לְכָךְ כְּתִיב: וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ. וַתֵּט הָאָתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה. הָרְשָׁע הַזֶּה הוֹלֵךְ לְקַלֵּל אֻמָּה שְׁלֵמָה שֶׁלֹּא חָטָא לוֹ, וּמַכֶּה אֲתוֹנוֹ שֶׁלֹּא תֵלֵךְ בַּשָּׂדֶה. וּכְתִיב: וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ ה' בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים. וְכִי לֹא הָיָה יָכוֹל לֵילֵךְ אֲחֲרָיו לַשָּׂדֶה. אֶלָּא כָּךְ מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, מְשַׁלֵּחַ סְפֶּקְלָטוֹר לַהֲרֹג אֶת הָאָדָם, וּמְהַלֵּךְ אַחֲרָיו יָמִים הַרְבֵּה. וְזֶה שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה, אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, וּסְפֶּקְלָטוֹר מִטָּרַף אַחֲרָיו מִמָּקוֹם לַמָּקוֹם. וְלִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן. הַסְּפֶקְלָטוֹר עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, וּמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה, בָּא אֵצְלוֹ בְּרִגְלָיו. כָּךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְאָךְ מִצְטַעֵר לֵילֵךְ אַחַר בִּלְעָם, אֶלָּא קִדְּמוֹ לַדֶּרֶךְ. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיַּעֲמֹד מַלְאָךְ ה' בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים. אָמַר לוֹ: הַכְּרָמִים נִמְסָרִים לַשּׁוֹעָלִים. גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה. אֵין אַתָּה יָכוֹל לִשְׁלֹט בָּהֶם, שֶׁבִּידֵיהֶם שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים כְּתוּבִים מִזֶּה וּמִזֶּה מִשְׁנֵי

עֲבְרֵיהֶם. וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת מַלְאַךְ ה' וַתִּלָּחֵץ אֶל הַקִּיר, וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ ה' עֲבוֹר. מָה רָאָה לְהַקְדִּימוֹ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים עַד שֶׁלֹּא נִרְאָה לוֹ. סִימָנִים שֶׁל אָבוֹת הֶרְאָה לוֹ. עָמַד לוֹ בָּרִאשׁוֹנָה וְהָיָה רֶוַח מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּט הָאָתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה. בַּשְּׁנִיָּה, לֹא יָכְלָה לָזוּז אֶלָּא לְצַד אֶחָד. בַּשְּׁלִישִׁית, אֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל. וּמַהוּ הָיוּ הַסִּימָנִים הָאֵלּוּ. אִלּוּ בִּקֵּשׁ לְקַלֵּל בָּנָיו שֶׁל אַבְרָהָם, הָיָה מוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה. וְאִם בִּקֵּשׁ לְקַלֵּל בְּנֵי יִצְחָק, הָיָה מוֹצֵא צַד אֶחָד לְקַלֵּל עֲשָׂו, וַתִּלָּחֵץ אֶל הַקִּיר. אֵלּוּ עַל בְּנֵי יַעֲקֹב, לֹא מָצָא פְּסֹלֶת לִיגַּע בָּם. לְכָךְ כְּתִיב בַּשְּׁלִישִׁית, בְּמָקוֹם צַר, זֶה יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ (בראשית לב, ח). אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל, שֶׁלֹּא הָיָה פְּסֹלֶת בָּאֶחָד מִבָּנָיו. וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת מַלְאַךְ ה' וְתִרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם, עַל בִּזָּיוֹן שֶׁבִּזְּת אוֹתוֹ.

סימן ט

וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאָתוֹן. לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁהַפֶּה וְהַלָּשׁוֹן בִּרְשׁוּתוֹ. שֶׁאִם בִּקֵּשׁ לְקַלֵּל, פִּיו בִּרְשׁוּתוֹ. וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים. רָמְזָה לוֹ, אַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲקֹר אֻמָּה הַחוֹגֶגֶת שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי. אַף עַל פִּי שֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, גּוֹי לְשׁוֹנוֹ סָרוּחַ. לוּ יֵשׁ חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְרוֹפֵא שֶׁבָּא לְרַפְּאוֹת בִּלְשׁוֹנוֹ נְשׁוּף הַנָּחָשׁ. בַּדֶּרֶךְ רָאָה אֲנָקָה אַחַת, הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ מַקֵּל לְהַרְגָהּ. אָמְרוּ לוֹ: לְזוֹ אֵין אַתָּה יָכֹל לִטֹּל, הֵיאַךְ אַתָּה יָכֹל לְרַפְּאוֹת נְשׁוּף נָחָשׁ. כָּךְ אָמַר הָאָתוֹן לְבִלְעָם, אֲנִי אֵין אַתָּה יָכֹל לְהָרְגֵנִי אֶלָּא אִם כֵּן חֶרֶב בְּיָדְךָ. וְהֵיאַךְ אַתָּה רוֹצֶה לַעֲקֹר אֻמָּה שְׁלֵמָה בִּלְשׁוֹנְךָ. שָׁתַק וְלֹא מָצָא תְּשׁוּבָה. הִתְחִילוּ תְּמֵהִין שָׂרֵי מוֹאָב, שֶׁרָאוּ נֵס שֶׁלֹּא הָיָה כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם. יֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁאָמְרוּ לוֹ שָׂרֵי מוֹאָב, מַאי טַעְמָא לֹא רָכַבְתָּ אֲסוּסְיָא. אָמַר לָהֶם: אֵינָהּ שֶׁלִּי. הֶשִׁיבָתוֹ, הֲלֹא אָנֹכִי אֲתוֹנְךָ. לְטָעִינָה בָּעָלְמָא. אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי. אַקְרַאי בָּעָלְמָא. מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁלֹּא הָיָה זָקֵן, שֶׁהָאָתוֹן גְּדוֹלָה מִמֶּנּוּ. הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה. כֵּיוָן שֶׁדִּבְּרָה, מֵתָה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: זוֹ הָאָתוֹן שֶׁדִּבְּרָה, וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ יְרֵאָה. דָּבָר אַחֵר, חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹד שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, זוֹ שֶׁלְּקָה בִּלְעָם עַל יָדֶיהָ. וְאִם כָּךְ חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹדָן שֶׁל רְשָׁעִים, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר עַל כְּבוֹד הַצַּדִּיקִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל כָּל בְּהֵמָה לִרְבָעָהּ וְגוֹ' (ויקרא כ, טז). אִם אִשָּׁה חָטְאָה, בְּהֵמָה מַה חָטְאָה. אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאָה לְאִשָּׁה תַּקָּלָה עַל יָדֶיהָ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, תֵּהָרֵג. דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא תְּהֵא הַבְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ, זוֹ הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּהֱרְגָה אִשָּׁה פְּלוֹנִית עַל יָדָהּ. לְהוֹדִיעַ הֵיאַךְ חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת וְיֵדַע צָרְכָּם, וְסָתַם פִּי הַבְּהֵמָה. שֶׁאִלּוּ הָיְתָה מְדַבֶּרֶת, לֹא יְכוֹלִין

לְשַׁעְבְּדָהּ וְלַעֲמֹד בָּהּ, שֶׁזֹּה הַטִּפְּשִׁית שֶׁבַּבְּהֵמוֹת, וְזֶה חָכָם שֶׁבַּחֲכָמִים, כֵּיוָן שֶׁדִּבְּרָה, לֹא הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד בָּהּ.

סימן י

וַיִּגַּל ה' אֶת עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא. וְכִי סוּמָא הָיָה. אֶלָּא לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁאַף הָעַיִן אֵינוֹ בְּרְשׁוּתוֹ. וְיִקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו, שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ, וַיֹּאמֶר אֲלֵיו מַלְאַךְ ה' עַל מַה הִכִּיתָ אֶת אֲתוֹנְךָ זֶה. עֶלְבּוֹן שֶׁל אָתוֹן בָּא הַמַּלְאָךְ לְבַקֵּשׁ מִיָּדוֹ, וְאָמַר לוֹ: מָה הָאָתוֹן שֶׁאֵין לָהּ זְכוּת וְלֹא בְּרִית אָבוֹת, נִצְטַוֵּיתִי לִתְבֹּעַ עֶלְבּוֹנָהּ מִיָּדְךָ. אֲמָה שְׁלֵמָה שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ לְעָקְרָהּ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן. כִּי יָרַט הַדֶּרֶךְ, נוֹטָרִיקוֹן, יָרְאָה רָאֲתָה נָטְתָה. דָּבָר אַחֵר, יָרַט, בְּא"ת ב"ש מָגֶן. וַתִּרְאֵנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה וְגוֹ' וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָרַג אֶת הָאָתוֹן. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל מַלְאַךְ ה' חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי. לְהוֹדִיעַ, שֶׁהָיָה רָשָׁע גָּמוּר, יָדַע שֶׁאֵין עוֹמֵד עַל הַפֶּרְעָנִיּוּת אֶלָּא תְּשׁוּבָה. שֶׁכָּל מִי שֶׁחָטָא וְאוֹמֵר חָטָאתִי, אֵין רְשׁוּת לַמַּלְאָךְ לִיגַּע בּוֹ. כִּי לֹא יָדַעְתִּי. אַף עַל פִּי שֶׁמִּשְׁתַּבֵּחַ אוֹתוֹ רָשָׁע וְאוֹמֵר: וְיוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן, פִּיו הֵעִיד בּוֹ וְאָמַר, לֹא יָדַעְתִּי. וְעַתָּה אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי. אָמַר לוֹ: אֲנִי לֹא הָלַכְתִּי עַד שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוּם לֵךְ אִתָּם, וְאַתְּ אָמַר שֶׁאָחֲזֹר. כָּךְ אֲמָנוּתוֹ. לֹא כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם לְהַקְרִיב אֶת בְּנוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן, וַיִּקְרָא מַלְאַךְ ה' וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ (בראשית כב, יב). לָמוּד הוּא לוֹמַר דָּבָר, וּמַלְאָךְ מַחֲזִירוֹ. וְעַכְשָׁו אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי. וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ ה' אֶל בִּלְעָם לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים, שֶׁחָלְקָךְ עִמָּהֶם וְסוֹפְךָ לֵאָבֵד עִמָּהֶם. וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם שָׂרֵי בָלָק. מְלַמֵּד, שֶׁכִּשְׁשׁ שֶׁהֵם שְׂמֵחִים לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, כָּךְ הוּא שָׂמֵחַ. וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִּלְעָם. מְלַמֵּד, שֶׁשָּׁלַח שְׁלוּחִין לְבַשְּׂרוֹ. וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל עִיר מוֹאָב, לְמֶטְרוֹפּוֹלִין שֶׁלָּהּ. מָה רָאָה לְקַדְּמוֹ לִגְבוּלִין. אָמַר לוֹ: הַגְּבוּלִין הַלָּלוּ שֶׁנִּקְבְּעוּ מִימֵי נֹחַ שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס אֻמָּה בִּגְבוּל חֲבֶרְתָּהּ, הַלָּלוּ בָּאִין לַעֲקֹר אוֹתָם. אָמַר לוֹ: בֹּא לְקַלְּלָן. וְהָיָה מַרְאֶה הֵיאַךְ פָּרְצוּ וְעָבְרוּ גְּבוּל סִיחוֹן וְעוֹג, כְּאִלּוּ קוֹבֵל עֲלֵיהֶם. וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא לְךָ וְגוֹ', נִתְנַבֵּא שֶׁסּוֹפוֹ לָצֵאת מִמֶּנּוּ בְּקָלוֹן. וּכְעָנְיָנוֹ הֱשִׁיבוֹ בִּלְעָם. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בָּלָק, הִנֵּה בָּאתִי אֵלֶיךָ וְגוֹ', שֶׁאֵין בְּיָדִי רְשׁוּת לוֹמַר מַה שֶּׁאֲנִי רוֹצֶה.

סימן יא

וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת. שֶׁעָשָׂה שְׁוָקִים שֶׁל מִקָּח וּמִמְכָּר וְעָשָׂה לוֹ אִטְלִיס לְהַרְאוֹת לוֹ אֲכִלּוּסָיו, לוֹמַר, רְאֵה מָה אֵלּוּ בְּאֵין לַהֲרֹג בְּנֵי אָדָם וְתִינוֹקוֹת שֶׁלֹּא חָטְאוּ לָהֶם. וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וְצֹאן. הַצַּדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְעוֹשִׂין הַרְבֵּה. אַבְרָהָם אָמַר, וְאֶקְּחָה פַּת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם (בראשית יח, ה). וְאַחֲרֵי כֵן, מַהֲרִי שָׁלֹשׁ סְאִים וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם (שם

פסוק ו-ז). וְהֲרֹשָׁעִים אוֹמְרִים הַרְבֵּה וַאֲפִלּוּ מְעַט אֵינָם עוֹשִׂים. בָּלָק אָמַר, כִּי כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד. כְּשֶׁבָּא, לֹא שִׁגֵּר אֶלָּא בָּקָר וְצֹאן אֶחָד. הִתְחִיל בִּלְעָם חוֹרֵק שִׁנָּיו עָלָיו, שֶׁהָיְתָה נַפְשׁוֹ רְחָבָה. אָמַר, כָּךְ שָׁלַח זֶה, מָחָר אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מֵאֵרָה בְּנָכְסָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בָּלָק בְּנֵה לִי בָזֶה וְגוֹ'. וְיִהִי בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל. בָּלָק הָיָה בַּעַל קְסָמִים וּנְחָשִׁים יוֹתֵר מִבִּלְעָם, שֶׁהָיָה בִּלְעָם נִמְשָׁךְ אַחֲרָיו כְּסוּמָא. מָשָׁל לְמַה הָיוּ שְׁנֵיהֶם דּוֹמִין. לְאֶחָד שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ סַכִּין וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת הַפְּרָקִים, וַחֲבֵרוֹ מַכִּיר אֶת הַפְּרָקִים וְאֵין בְּיָדוֹ סַכִּין. כָּךְ רוֹאֶה בִּלְעָם אֶת הַמְּקוֹמוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹפְלִים בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל. כְּשֶׁרָאָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹפְלִים בּוֹ, וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בָּלָק בְּנֵה לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת. לָמָּה שִׁבְעָה. כְּנֶגֶד שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת שֶׁבָּנוּ שִׁבְעָה צַדִּיקִים מֵאָדָם וְעַד מֹשֶׁה וְנִתְקַבְּלוּ. אָדָם, וְהֶבֶל, וְנֹחַ, אַבְרָהָם, יִצְחָק, וְיַעֲקֹב, וּמֹשֶׁה. שֶׁהָיָה אוֹמֵר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָמָּה קִבַּלְתָּ אֶת אֵלּוּ, לֹא בִּשְׁבִיל עֲבוֹדָה שֶׁעָבְדוּ, לְפִיכָךְ קִבַּלְתָּם. וְלֹא נָאֶה לְךָ שֶׁתְּהֵא נֶעֱבָד מִשִּׁבְעִים אֻמּוֹת, וְלֹא מִן אֻמָּה אַחַת. כְּבֵיָכוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֵר, טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה בָּהּ וְגוֹ' (משלי יז, א). טוֹבָה מְנָחָה בְּלוּלָה בַּשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה, מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי רִיב, שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהַכְנִיס מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵין יִשְׂרָאֵל. וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם, וַיֹּאמֶר אֶל בָּלָק, הִתְיַצֵּב כֹּה עַל עֹלָתֶךָ וְגוֹ' וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי, שְׁפוּי לְקַלֵּל. שֶׁעַד אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה שָׁפוּי, וּמִן אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה נִטְרָד.

סימן יב

וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם. אָמַר לוֹ: רָשָׁע, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה. אָמַר, אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי. מָשָׁל לְשֶׁלְחָנִי שֶׁהָיָה מְשַׁקֵּר בַּמִּשְׁקָלוֹת, בָּא בַּעַל הַשּׁוּק הִרְגִּישׁ בּוֹ. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה, מַעֲלֶה וּמוֹשִׁקֵּר בַּמִּשְׁקָל. אָמַר לוֹ: כְּבָר שָׁלַחְתִּי דּוֹרוֹן לְבֵיתְךָ. אַף כָּךְ בִּלְעָם, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת לוֹ, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה, רָשָׁע. אָמַר לוֹ: אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי. אָמַר לוֹ: טוֹב אֶרֶחַת יָרָק (משלי טו, יז), טוֹבָה סְעוּדָה שֶׁאָכְלוּ בְּמִצְרַיִם עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים, מִשְׁוָרִים אוֹ מִפְּרִים שֶׁאַתָּה מַקְרִיב עַל יָדְךָ בְּשִׂנְאָה. וַיָּשֶׂם ה' דָּבָר בְּפִי בִּלְעָם, שֶׁעִקֵּם אֶת פִּיו וּפְקָמוֹ, כְּאָדָם שֶׁקּוֹבֵעַ מַסְמֵר בַּלּוּחַ. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מַלְאָךְ הָיָה מְדַבֵּר. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר. וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל עוֹלָתוֹ הוּא וְכָל שָׂרֵי מוֹאָב, שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים וּמְצַפִּים מָתַי יָבֹא וְיֹאמַר. וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר, מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב. פְּתַח וְאָמַר, מִן הָרָמִים הָיִיתִי מִמְּחִיצַת הָאָבוֹת, הִנְחֲנִי וְהוֹרִידַנִי בָּלָק לִבּוֹר שַׁחַת. יַנְחֵנִי, יִנְהֲנִי, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: נָהֳה עַל הֲמוֹן מִצְרַיִם (יחזקאל לב, יח). דָּבָר אַחֵר, מִן אֲרָם, עַם רָם שֶׁל מַעְלָן הָיִיתִי, וְהוֹרִידַנִי בָּלָק מִן כְּבוֹדִי. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמִי שֶׁמְּהַלֵּךְ עִם הַמֶּלֶךְ, רָאָה לִסְטִים, הֵנִיחַ אֶת הַמֶּלֶךְ וְטִיֵּל עִם הַלִּסְטִים. כְּשֶׁחָזַר אֵצֶל הַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, לְךָ עִם אוֹתָן שֶׁטִּיַּלְתָּ עִמָּהֶם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁתֵּלֵךְ עִמִּי.

כָּךְ בִּלְעָם נִזְקַק לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. כְּשֶׁנִּזְדַּוֵּג לְבָלָק, נִסְתַּלְּקָה הֵימֶנּוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְחָזַר לִהְיוֹת קוֹסֵם כְּבַתְּחִלָּה, כְּדִכְתִיב, וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם וְגוֹ' (יהושע יג, כב). לְכָךְ אָמַר, רָם הָיִיתִי וְהוֹרִידַנִי בָּלָק. דָּבָר אַחֵר, מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֵהַרְרֵי קֶדֶם, הֶשְׁוִינוּ שְׁנֵינוּ לִהְיוֹת כְּפוּיֵי טוֹבָה. שֶׁאִלּוּלֵי אַבְרָהָם אֲבִיהֶם, לֹא הָיָה בָּלָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר וְגוֹ' (בראשית יט, כט). וְאִלּוּלֵי אַבְרָהָם, לֹא פָּלַט לוֹט מִסְּדוֹם, וְאַתָּה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל לוֹט. וְאִלּוּלֵי יַעֲקֹב אֲבִיהֶם, לֹא עָמַדְתִּי אֲנִי בָּעוֹלָם. שֶׁלֹּא זָכָה לָבָן לְבָנִים אֶלָּא בִּזְכוּת יַעֲקֹב. שֶׁבִּתְחִלָּה בָּאָה רָחֵל עִם הַצֹּאן. אִלּוּ הָיוּ לוֹ בָּנִים, הֵיאַךְ בִּתּוֹ רוֹעָה. וּמִשֶּׁהָלַךְ יַעֲקֹב לְשָׁם, נִתְּנוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי בְּנֵי לָבָן (בראשית לא, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ (שם ל, כז). וַאֲנִי מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל לָבָן. אִלּוּלֵי אַבְרָהָם וְיַעֲקֹב, אֲנִי וְאַתָּה לֹא עָמַדְנוּ בָּעוֹלָם. לְכָה אָרָה לִי יַעֲקֹב. מִי שֶׁהוּא מְאֹרֵר לְבָנָיו שֶׁל יַעֲקֹב, לְעַצְמוֹ הוּא מְאֹרֵר. שֶׁכֵּן כְּתִיב: וּמְקַלְלֶךָ אָאֹר (שם יב, ג). וְאוֹמֵר: אֹרְרֶיךָ אָרוּר, וּמְבָרֶכֶיךָ בָּרוּךְ (שם כז, כט). לְכָה אָרָה לִי יַעֲקֹב, וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל. אִלּוּ לְאֻמָּה אַחֶרֶת בִּקֵּשׁ שֶׁאֲקַלֵּל, כְּגוֹן בְּנֵי אַבְרָהָם, מֵהַפִּילַגְשִׁים הָיִיתִי יָכוֹל. אֶלָּא בְּנֵי יַעֲקֹב. יֵשׁ מֶלֶךְ שֶׁבּוֹרֵר לְעַצְמוֹ מָנָה, וְעָמַד אֶחָד וְאָמַר גְּנַאי עָלֶיהָ, כְּלוּם יֵשׁ לוֹ חַיִּים. וְאִלּוּ נַחֲלָתוֹ וְחֶבְלוֹ וּסְגֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ וְגוֹ' (דברים לב, ט). וּכְתִיב: וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה (שמות יט, ה). וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל. מֶלֶךְ שֶׁנָּטַל עֲטָרָה וּנְתָנָהּ בְּרֹאשׁוֹ, וְאָמַר אָדָם עָלֶיהָ שֶׁאֵינָהּ כְּלוּם, יֵשׁ לוֹ חַיִּים. וְאִלּוּ כְּתִיב בָּהֶם, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (ישעיה מט, ג). מָה אֶקַּב, לֹא קָבָה אֵל. בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ רְאוּיִין לְקַלֵּל, לֹא נִתְקַלֵּל. שֶׁכְּשֶׁנִּכְנַס יַעֲקֹב לִטֹּל אֶת הַבְּרָכוֹת, נִכְנַס בְּמִרְמָה, דִּכְתִיב: וְאֶת עוֹרוֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים (בראשית כז, טז). אָמַר לוֹ אָבִיו, מִי אַתָּה. אָמַר לוֹ: עֲשָׂו בְּכוֹרֶךָ, הַמּוֹצִיא שֵׁקֶר מִפִּיו, אֵינוֹ רָאוּי לְהִתְקַלֵּל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁנִּתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה (שם פסוק לג). וְהֵיאַךְ אֲנִי מְקַלְקְלָן. לֹא קָבָה אֵל. דָּבָר אַחֵר, מָה אֶקַּב, לֹא קִבֵּה אֵל. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, לְגִיוֹן שֶׁמּוֹרֵד בַּמֶּלֶךְ, חַיָּב מִיתָה. וְאִלּוּ כָּפְרוּ בּוֹ וּמָרְדוּ בּוֹ, וְאָמְרוּ לַעֲגָל, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ד), לֹא הָיָה צָרִיךְ לְכַלּוֹתָם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אַף עַל פִּי כֵן לֹא זָז מֵחֶבְתָּן אֶלָּא לְוָה עֲלֵיהֶם עַנְנֵי כָּבוֹד, וְלֹא פָּסְקוּ מֵהֶם הַמָּן וְהַבְּאֵר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַף כִּי עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' וַיַּעֲשׂוּ נְאָצוֹת גְּדוֹלוֹת, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים לֹא עֲזַבְתָּם בַּמִּדְבָּר, אֶת עַמּוּד הֶעָנָן לֹא סָר מֵעֲלֵיהֶם בְּיוֹמָם וְגוֹ', וּמַנְךָ לֹא מָנַעְתָּ מִפִּיהֶם, וּמַיִם נָתַתָּ לָהֶם לִצְמָאָם (נחמיה ט, יח-כ). הֵיאַךְ אוּכַל אֲנִי לְקַלְקְלָם. מָה אֶקַּב, לֹא קִבֵּה אֵל. בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מְצַוֶּה אוֹתָם עַל הַקְּלָלוֹת וְעַל הַבְּרָכוֹת, בַּבְּרָכוֹת הָיָה מַזְכִּירָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם (דברים כז, יב). וּבַקְּלָלוֹת לֹא הָיָה מַזְכִּירָם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה (שם פסוק יג). וְעוֹד, כְּשֶׁהֵם חוֹטְאִין וְאוֹמֵר לְהָבִיא עֲלֵיהֶם

קְלָלָה, אֵינוֹ כְּתִיב שֶׁהוּא מְבִיאָהּ. אֲבָל בַּבְּרָכוֹת הוּא בְּעַצְמוֹ מְבָרְכָן, כִּי כֵן הוּא אוֹמֵר, וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וְגוֹ', וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן וְגוֹ', יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה (דברים כח, א-ח). וּבַקְּלָלוֹת כְּתִיב: וְהָיָה אִם לֹא תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' וְגוֹ' וּבָאוּ עָלֶיךָ (שם פסוק טו), מֵעַצְמָן. אֲבָל הַבְּרָכוֹת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ מְבִיאָן. הֱוֵי, מָה אֶקֹב לֹא קָבָה אֵל. כִּי מֵרֹאשׁ צוּרִים אֶרְאֶנּוּ, לְהוֹדִיעֲךָ שִׁנְאָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁמִּתּוֹךְ בִּרְכָתוֹ אַתָּה יוֹדֵעַ מַחְשַׁבְתּוֹ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לָאָדָם שֶׁבָּא לִקְוֹץ אֶת הָאִילָן. מִי שֶׁאֵינוֹ בָקִי, קוֹצֵץ אֶת הָעֲנָפִים כָּל עָנָף וְעָנָף וּמִתְיַגֵּעַ. וְהַפִּקֵּחַ מְגַלֶּה אֶת הַשָּׁרָשִׁים וְקוֹצֵץ. כָּךְ אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע, מָה אֲנִי מְקַלֵּל כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, הֲרֵינִי הוֹלֵךְ לְשָׁרְשֵׁיהֶם. בָּא לִיעַץ, מְצָאָן קָשִׁים. לְכָךְ אָמַר, כִּי מֵרֹאשׁ צוּרִים אֶרְאֶנּוּ. דָּבָר אַחֵר, כִּי מֵרֹאשׁ צוּרִים אֶרְאֶנּוּ, אֵלּוּ הָאָבוֹת. וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ, אֵלּוּ הָאִמָּהוֹת. הֵן עַם לְבָדָד יִשְׁכֹּן. כְּשֶׁהוּא מְשַׁמְּחָן, אֵין אֻמָּה שְׁמֵחָה עִמָּהֶם, אֶלָּא הַכֹּל לוֹקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר (דברים לב, יב). וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב. כְּשֶׁהָאֻמּוֹת שְׂמֵחִין בָּעוֹלָם הַזֶּה, הֵן אוֹכְלִין עִם כָּל מַלְכוּת וּמַלְכוּת וְאֵין עוֹלֶה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב. מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב. מִי יוּכַל לִמְנוֹת מִצְוֹת שֶׁהֵם עוֹשִׂים בֶּעָפָר, לֹא תַּחְרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר (שם כב, י), לֹא תִּזְרַע כַּרְמְךָ כִלְאָיִם (שם פסוק ט), וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֶת אֵפֶר הַפָּרָה (במדבר יט, ט), וּמִן הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן (שם ה, יז), שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים וְגוֹ' (ויקרא יט, כג), וְכֵן כֻּלָּם. וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל הֲרְבִיעוֹת שֶׁלָּהֶם, מִי יוּכַל לִמְנוֹת אוֹכְלֵסִין שֶׁיָּצְאוּ מֵאוֹתָם שֶׁהֵם חוֹטְפוֹת וּמְחַבְּבוֹת אֶת הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת קַחְתֵּךְ אֶת אִישֵׁךְ (בראשית ל, טו), הִנֵּה אֲמָתִי בִּלְהָה בֹּא אֵלֶיהָ, וַתֵּרֶא לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וְגוֹ' (שם פסוק ג-ט), וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ וְגוֹ' (שם טז, ג). תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְטַבָּח שֶׁבָּא לִשְׁחֹט פָּרְתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, הִתְחִיל צוֹפֶה הַמֶּלֶךְ. כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ הַמֶּלֶךְ רוֹאֶה, הִתְחִיל מַשְׁלִיךְ אֶת הַסַּכִּין וּמְשַׁפְשֵׁף בָּהּ לְמַלֹּא אֶת הָאֲבוּס לְפָנֶיהָ. הִתְחִיל לוֹמַר, תֵּצֵא נַפְשִׁי שֶׁבְּאתִי לְשׁוֹחֲטָהּ, וַהֲרֵינִי זְנָחְתִּיהָ. כָּךְ בִּלְעָם אָמַר, תֵּצֵא נַפְשִׁי שֶׁבְּאתִי לְקַלֵּל וַאֲנִי מְבָרֵךְ, תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים.

סימן יג

וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִי לָקֹב וְגוֹ', וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמַר, הֲלֹא אֶת אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי וְגוֹ', וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל בִּלְעָם לְכָה נָא אֶקָּחֲךָ וְגוֹ', וַיְקָחֵהוּ שְׂדֵה צוֹפִים וְגוֹ'. רָאָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִפְרָצִים שָׁם, שֶׁשָּׁם מֵת מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְגוֹ' (דברים ג, כז). יֵשׁ פִּרְצָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, שֶׁרָאָה בַּנְּחָשִׁים וְהָיָה סָבוּר שֶׁבִּיְדוֹ נוֹפְלִין שָׁם. וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת, וַיֹּאמֶר אֶל בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה, וַיִּקַּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו, כְּאָדָם שֶׁנָּתַן כַּלְבּוֹס בְּפִי בְּהֵמָה וּפוֹקְמָהּ לְהֵיכָן שֶׁיִּרְצֶה. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵם אֶת פִּיו. כֵּיוָן שֶׁאָמַר

לוֹ: שׁוּב אֶל בָּלָק וּבָרְכֵם. אָמַר, מַה לִּי לֵילֵךְ אֶצְלוֹ לְפוּחַ נַפְשׁוֹ. בִּקֵּשׁ לֵילֵךְ לְעַצְמוֹ וְלֹא לְבָלָק. נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּלְבּוֹס בְּפִיו, שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְּדַבֵּר. וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל עוֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב. בְּרֵאשׁוֹנָה כְּתִיב בּוֹ, הוּא וְכָל שָׂרֵי מוֹאָב. כְּשֶׁרָאוּ שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ כְּלוּם, הֶנִיחוּהוּ, וְנִשְׁתַּיְּרוּ עִמּוֹ מְקֻצָת שָׂרֵי מוֹאָב. וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה דִּבֶּר ה'. שֶׁרָאָה שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ לוֹמַר מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה, יָשַׁב לוֹ וְהָיָה מְשַׂחֵק בּוֹ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁהָיָה מְשַׂחֵק, אָמַר לוֹ בְּלָעָם, עָמֹד מִשָּׁם וְאֵין אַתָּה רַשַּׁאי לֵישֵׁב וְדִבְרֵי הַמָּקוֹם נֶאֱמָרִין. קוּם בָּלָק וּשְׁמַע הַאֲזִינָה עַדֵי בְנוֹ צִפּוֹר. שְׁנֵיהֶם הָיוּ מָנָה בֶּן פְּרָס, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין עַצְמָן גְּדוֹלִים מֵאֲבוֹתֵיהֶם. נֹאַם בִּלְעָם בְּנוֹ בְּעוֹר, הַאֲזִינָה עֲדֵי בְנוֹ צִפּוֹר. לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב. אֵינוֹ כְּבָשָׂר וָדָם. שֶׁבָּשָׂר וָדָם, קוֹנָה אוֹהֲבִים. מָצָא אֲחֵרִים יְפִים מֵהֶם, כָּפַר בָּרִאשׁוֹנִים. הוּא אֵינוֹ כֵן, אִי אֶפְשָׁר לְכַזֵּב בִּשְׁבוּעַת אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים. הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. כְּשֶׁהוּא אָמַר לְהָבִיא עֲלֵיהֶם רָעוֹת, שֶׁאִם עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, מְבַטְּלָן, אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, זוֹבֵחַ לֵאלֹהִים יָחְרָם וְגוֹ' (שמות כב, יט). וְעָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל וְהֵיוּ רְאוּיִין לִכְלָיָה, וְהָיִיתִי סָבוּר לְקַלְקֵל וּלְהַכְחִידָם, וּמִיָּד עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וּבִטֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ (שם לב, יד). וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה שֶׁאָמַר עַל יְכָנְיָה, כִּי לֹא יִצְלַח מִזַּרְעוֹ וְגוֹ' (ירמיה כב, ל). וְאָמַר לְבֶן בְּנוֹ, וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם (חגי ב, כב). שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם ה' וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם (חגי ב, כג). וּבִטֵּל מַה שֶּׁאָמַר לְאָבִיו, חַי אֲנִי נְאֻם ה' כִּי אִם יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקָנֶךָּ (ירמיה כב, כד). וְכֵן בְּאַנְשֵׁי עֲנָתוֹת כְּתִיב: וּשְׁאֵרִית לֹא תִּהְיֶה לָהֶם כִּי אָבִיא רָעָה אֶל אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת (שם יא, כג). כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה, חָזַר מַה דִּכְתִיב אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת מֵאָה עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה (נחמיה ז, כז).

סימן יד

לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל. אָמַר בִּלְעָם, אֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בְּעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיִדָם, אֵינוֹ מִסְתַּכֵּל אֶלָּא בַּזְּכוּת שֶׁלָּהֶם. ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ. אָמַר לֵיהּ: לָכָה נָא אָרָה לִי יַעֲקֹב. פָּרְדֵּס שֶׁאֵינוֹ שָׁמוּר, הַגַּנָּב יָכוֹל לְהַזִּיקוֹ. וְאִם יֶשׁ הַשּׁוֹמֵר, נִכְנָס הַגַּנָּב. וְאֵלּוּ, הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל (תהלים קכא, ד). וֶהֵיאַךְ אֲנִי יָכוֹל לְהַזִּיקָן, ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ. אָמַר לוֹ בָּלָק, וְאֵינִי יָכוֹל לִיגַּע בָּהֶם מִפְּנֵי מֹשֶׁה שֶׁמִּשְׁמָרָן, רְאֵה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁעוֹמֵד אַחֲרָיו וּמַעֲשָׂיו. אָמַר לוֹ: אַף הוּא קָשֶׁה כְּמוֹתוֹ, ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ, תּוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וּמַפִּיל חוֹמָה. אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם. אָמַרְתָּ לִי, עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם, מֵעַצְמָן. וְאֵינוֹ כֵן, אֶלָּא הוּא הוֹצִיאָם. כְּתוֹעֲפוֹת רְאֵם לוֹ. כָּךְ הִיא מִדָּתוֹ, חָטְאוּ קְמָעָא, הוֹרִידָם כְּעוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶפְרַיִם כְּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם (הושע ט, יא). זְכוֹ, מַעֲלֶן וּמְרוֹמְמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי אֵלָּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה (ישעיה ס, ח). כִּי לֹא

נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל. הֲרֵי אַתְּ מַחֲזִיר, מְנַחֵשׁ וּמְקַסֵּם בְּאֵי זֶה מָקוֹם יִכָּשְׁלוּ בָּהֶם. וְהֵם אֵינָן עוֹשִׂין כֵּן, אֶלָּא כְּשֶׁהֵם צְרִיכִין לְהִלָּחֵם בְּשׂוֹנֵא, עוֹמֵד כֹּהֵן גָּדוֹל וְלוֹבֵשׁ אוּרִים וְתֻמִּים וְנִשְׁאָלִים בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכָל שְׁאָר הַגּוֹיִם מְקַסְּמִים וּמְנַחֲשִׁים, וְאֵלּוּ מְבַדִּין אוֹתָן בִּתְשׁוּבָה וּמְבַטְּלִין קוֹסְמֵיהֶן, דִּכְתִיב: מֵפֵר אוֹתוֹת בַּדִּים וְקוֹסְמִים יְהוֹלֵל (שם מד, כה). כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל, רָאָתָה עֵינוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתַלְמִיד לִפְנֵי רַבּוֹ לֶעָתִיד לָבֹא וְשׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ כָּל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה לָמָּה נִכְתְּבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי לַיּוֹשְׁבִים לִפְנֵי ה' יִהְיֶה סַחְרָהּ לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה וְלִמְכַסֶּה עָתִיק (שם כג, יח). וְאוֹמֵר: וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ, וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ (שם ל, כ). וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שׁוֹאֲלִים אוֹתָן, מַה הוֹרָה לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְפִי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִיכָּנֵס לְמִחִיצָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל. הֵן עַם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא. אֵין אֻמָּה בָּעוֹלָם כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, הֲרֵי הֵן יְשֵׁנִים מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹת. עָמְדוּ מִשְּׁנָתָן, עוֹמְדִים כַּאֲרָיוֹת חוֹטְפִים קְרִיאַת שְׁמַע וּמַמְלִיכִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נַעֲשִׂין אֲרָיוֹת, מַפְלִיגִין לְדֶרֶךְ אֶרֶץ לְמַשָּׂא וּמַתָּן. אִם נִתְקַל אֶחָד בְּכֻלּוּם אוֹ אִם מְחַבְּלִין בָּאוּ לִיגַּע בְּאֶחָד מֵהֶם, מַמְלִיךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר, ה' אֶחָד, נֶאֱכָלִין הַמְחַבְּלִין מִפָּנָיו, מְלַחֲשִׁין אַחֲרָיו, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וּבוֹרְחִין. וְהוּא נִסְמָךְ בִּזְכוּת קְרִיאַת שְׁמַע מְשׁוֹמְרֵי הַיּוֹם לְשׁוֹמְרֵי הַלַּיְלָה. וּכְשֶׁבָּא לִישַׁן, מַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאוֹמֵר: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי. וּכְשֶׁנֶּעוֹר, מַמְלִיךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַשּׁוֹמְרִין בַּלַּיְלָה מוֹסְרִים אוֹתוֹ לְשׁוֹמְרֵי הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: נַפְשִׁי לַה' מִשּׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר (תהלים קל, ו). לָכֵן בִּלְעָם אוֹמֵר, אֵין אֻמָּה כָּזוֹ. וְדַם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה. נִתְנַבֵּא שֶׁאֵין מֵת עַד שֶׁיִּתֵּן נְקָמָה בּוֹ וּבַחֲמִשָּׁה מַלְכֵי מִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף, זֶה בִּלְעָם. וְדַם חֲלָלִים, אֵלּוּ מַלְכֵי מִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם (במדבר לא, ח). וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ (שם פסוק ו), זֶה הַצִּיץ, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, קֹדֶשׁ לַה'. וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ (שם). אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, בִּלְעָם הָרָשָׁע עוֹשֶׂה לָכֶם כְּשָׁפִים וּפוֹרֵחַ וּמַפְרִיחַ לַחֲמֻשֶּׁת הַמְּלָכִים, הֶרְאוּ לוֹ אֶת הַצִּיץ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּלוּף עָלָיו וְהֵן נוֹפְלִין לְפָנֶיכֶם. תֵּדַע שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר. מַה בִּקֵּשׁ אוֹתוֹ רָשָׁע עִם מַלְכֵי מִדְיָן. לֹא כָּךְ כְּתִיב: וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקוֹמוֹ (שם כד, כה). אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע שֶׁנָּפְלוּ בַּעֲצָתוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף, חָזַר לִטֹּל מֵהֶן שְׂכָרוֹ. לָכֶךְ כְּתִיב: וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר עִם חֲמֻשֶּׁת מַלְכֵי מִדְיָן.

סימן טו

וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁאָכַל וְלֹא נָטַל יָדָיו, מַה יְהֵא חַיָּב. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, נְטִילַת יָדַיִם לִפְנֵי הַמָּזוֹן רְשׁוּת, לְאַחַר הַמָּזוֹן חוֹבָה. מַעֲשֶׂה בְּחֻנְיָנִי מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה מְבַשֵּׁל

בָּשָׂר טָהוֹר וּבְשַׂר חֲזִיר וּמוֹכֵר, שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ שֶׁהוּא יְהוּדִי. וְכָךְ הָיָה מְנָהָגוֹ, כָּל מִי שֶׁנִּכְנָס לַחֲנוּתוֹ וְלֹא נָטַל יָדָיו, יוֹדֵעַ הָיָה שֶׁהוּא נָכְרִי וְנוֹתֵן לְפָנָיו בְּשַׂר חֲזִיר. וְכָל מִי שֶׁנּוֹטֵל יָדָיו וּמְבָרֵךְ, יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יְהוּדִי וּמַאֲכִילוֹ בָּשָׂר טָהוֹר. פַּעַם אַחַת נִכְנַס יְהוּדִי לֶאֱכֹל שָׁם וְלֹא נָטַל יָדָיו, הָיָה סָבוּר בּוֹ שֶׁהוּא נָכְרִי, נָתַן לְפָנָיו בְּשַׂר חֲזִיר. אָכַל וְלֹא בֵּרֵךְ. בָּא לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן עַל הַפַּת וְעַל הַבָּשָׂר, וּבְשַׂר חֲזִיר נִמְכָּר בִּיקָר. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי עָלֶיךָ כָּךְ וְכָךְ מִן בָּשָׂר שֶׁאָכַלְתָּ, שֶׁחֲתִיכָה נִמְכָּר עֲשָׂרָה מָנֶה. אָמַר לוֹ: אֶתְמוֹל אָכַלְתִּי אוֹתָהּ בִּשְׁמָנָה, הַיּוֹם אַתָּה רוֹצֶה מִמֶּנִּי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ: זוֹ שֶׁאָכַלְתָּ הַיּוֹם שֶׁל חֲזִיר הִיא. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ כָּךְ, עָמְדוּ שַׂעֲרוֹתָיו, נִבְהַל וְנֶחְפַּז. אָמַר לוֹ בְּצִנְעָה, יְהוּדִי אֲנִי וְנָתַתָּ לִי בְּשַׂר חֲזִיר. אָמַר לוֹ: תִּפַּח רוּחֲךָ, כְּשֶׁרָאִיתִי שֶׁאָכַלְתָּ בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם וּבְלֹא בְּרָכָה, הָיִיתִי סָבוּר שֶׁאַתָּה נָכְרִי, מִכָּאן שָׁנוּ חֲכָמִים, מַיִם הָרִאשׁוֹנִים הֶאֱכִילוּ בְּשַׂר חֲזִיר. מַיִם אַחֲרוֹנִים הָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ מַעֲשֶׂה בָּאָדָם אֶחָד שֶׁאָכַל קִטְנִיּוֹת וְלֹא נָטַל יָדָיו, יָרַד לַשּׁוּק וְיָדָיו מְטֻנָּפוֹת מִן הַקִּטְנִיּוֹת. רָאָה אוֹתוֹ חֲבֵרוֹ הָלַךְ וְאָמַר לְאִשְׁתּוֹ, אָמַר לִי בַּעֲלֵךְ, סִימָן שֶׁאָכַל עַכְשָׁו קִטְנִיּוֹת, שַׁגְּרִי לוֹ אוֹתָהּ טַבַּעַת. נָתְנָה לוֹ. אַחַר שָׁעָה בָּא בַּעֲלָהּ, אָמַר לָהּ: הֵיכָן הַטַּבַּעַת. אָמְרָה לוֹ: בָּא פְּלוֹנִי בַּסִּימָנִים שֶׁלְּךָ וּנְתַתִּיהָ לוֹ. נִתְמַלֵּא חֵמָה עָלֶיהָ וְהָרָגָהּ. לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹטֵל יָדָיו אַחַר הַמָּזוֹן, כְּאִלּוּ הוֹרֵג נָפֶשׁ. לְכָךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לִפְשֹׁעַ אֶפִלּוּ בְּמִצְוֹת קַלּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם (דברים לב, מז). אֲפִלּוּ דָּבָר מִצְוָה שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתָהּ רֵיקָה וְקַלָּה, בָּהּ חַיִּים וְאָרִיכוּת יָמִים, דִּכְתִיב: וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם שְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי, אֲנִי מַפִּיל שׂוֹנְאֵיכֶם לִפְנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּ עַמִּי שֹׁומֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ, כִּמְעַט וְגוֹ' (תהלים פא, יד-טו). כֵּיוָן שֶׁרָאָה בִּלְעָם הֵיאַךְ יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְּרִין אֶת הַמִּצְוֹת הַקַּלּוֹת, אָמַר מִי יוּכַל לְקַלֵּל אֶת אֵלּוּ, שֶׁהֵן מְשַׁמְּרִין מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּשְׁמוֹ גָּלוּף בָּהֶן. ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ. הַמְקַלְלוֹ, מְקֻלָּל לְעַצְמוֹ, שֶׁשְּׁמוֹ מְשֻׁתָּף בָּהֶן. הִתְחִיל הוֹפֵךְ לְמָשָׁלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם קְלָלָה תֵּחָשֹׁב לוֹ (משלי כז, יד). כְּשֶׁבָּא בִּלְעָם לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, עִקֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לְשׁוֹנוֹ וְהִתְחִיל לְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה (דברים כג, ו). נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ בְּקוֹלוֹ וְקוֹלוֹ הוֹלֵךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הָאֻמּוֹת שֶׁהוּא מְבָרְכָן. עַל בִּלְעָם נֶאֱמַר, מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וְגוֹ', שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָה אִיעָצְךָ, וְהָרֵג עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף, אֵין קְלָלָה כָּזוֹ!

סימן טז

וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, בִּזְכוּת כַּמָּה דְּבָרִים נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. כְּדִּ שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בִּזְכוּת אַרְבָּעָה דְּבָרִים, שֶׁלֹּא שִׁנּוּ אֶת שְׁמוֹתָם, וְלֹא שִׁנּוּ אֶת לְשׁוֹנָם, וְלֹא גִּלּוּ מִסְתָּרִים שֶׁלָּהֶם, וְלֹא נִפְרְצוּ בָּעֲרָיוֹת. לֹא שִׁנּוּ שְׁמוֹתָן, שֶׁרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יָרְדוּ, וּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן עָלוּ. לֹא שִׁנּוּ אֶת לְשׁוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פִּי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם (בראשית מה, יב), שָׂהָיוּ מְסַפְּרִין בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. לֹא גִּלּוּ מִסְתָּרִין שֶׁלָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ (שמות ג, כב). וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֻפְקָד אֶצְלָם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְלֹא גִּלָּה אֶחָד מֵהֶן לַמִּצְרִים. וְלֹא פָּרְצוּ בָּעֲרָיוֹת, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: גַּן נָעוּל אֲחוֹתִי כַּלָּה (שה"ש ד, יב), אֵלּוּ הַזְּכָרִים. גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם (שם), אֵלּוּ הַבְּתוּלוֹת. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי אַחַת הָיְתָה וּמְפַרְסָמָהּ הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְגוֹ' (ויקרא כד, י). וְכָל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר, לֹא סָרְחוּ בָּעֲבֵרָה, עַד שֶׁבָּאוּ לַשִּׁטִּים. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים, שִׁטִּים, שֶׁעָשׂוּ שְׁטוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: נוֹאַף אִשָּׁה חָסַר לֵב (משלי ו, לב).

סימן יז

וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת. יֵשׁ מַעְיָנוֹת שֶׁמִּגַּדְּלִין גְּבוֹרִים, וְיֵשׁ שֶׁמְּגַדְּלִין חַלָּשִׁים, וְיֵשׁ מְגַדְּלוֹת נָאִים, וְיֵשׁ מְכֹעָרִים, וְיֵשׁ צְנוּעִין, וְיֵשׁ שְׁטוּפִין בְּזִמָּה. וּמַעְיַן שִׁטִּים, שֶׁל זְנוּת הָיָה, וְהוּא הָיָה מַשְׁקֶה סְדוֹם. אַתָּה מוֹצֵא שֶׁאָמְרוּ, אַיֵּה הָאֲנָשִׁים וְגוֹ' הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם (בראשית יט, ה). וּלְפִי שֶׁנִּתְקַלֵּל אוֹתוֹ מַעְיָן, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַבְּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַעְיָן מִבֵּית ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים (יואל ד, יח). וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, מִימוֹת אַבְרָהָם לֹא נִפְרַץ אֶחָד מֵהֶם בִּזְנוּת. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לַשִּׁטִּים וְשָׁתוּ מֵימָיו, נִפְרְצוּ בִּזְנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת. בֹּא וּרְאֵה מַה כְּתִיב בִּיצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשׁוּבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת (שמות יד, ב). מַהוּ פִּי הַחִירֹת. מָקוֹם קָבוּעַ לִזְנוּת הָיָה. וּלְפִי שֶׁהִצְנִיעוּ עַצְמָן בִּיצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם, נִקְרָא פִּי הַחִירֹת. וְאֵלּוּ עַל שֶׁהִפְקִירוּ עַצְמָן לַנָּשִׁים, כְּתִיב בָּהֶם, וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב. וַיָּחֶל הָעָם. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הָעָם, לְשׁוֹן גְּנַאי הוּא. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן שֶׁבַח הוּא. וַיְהִי הָעָם כַּמִּתְאוֹנְנִים (במדבר יא, א), וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים (שם כא, ה), וַיִּבְכּוּ הָעָם (שם יד, א), וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֵעַ הוּא (שמות לב, כה), וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן (שם פסוק א). וַיָּחֶל הָעָם. זְרֹק מַטָּה בָּאֲוִיר, אֲעִיקָרוֹ נוֹפֵל. מִי שֶׁפָּתַח בִּזְנוּת תְּחִלָּה, הִשְׁלִים לְבַסּוֹף. אִמּוֹתֵיהֶן הִתְחִילוּ בִּזְנוּת, וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה, לְכָה נַשְׁקֶה אֶת אָבִינוּ וְגוֹ', וַיְהִי מְמֻחֶרֶת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה וְגוֹ' (בראשית יט, לא-לד), לִמְּדָה אֲחוֹתָהּ. לְפִיכָךְ חָשַׁב הַכָּתוּב הַצְּעִירָה וְלֹא פֶּרְשָׁה, אֶלָּא וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ (שם פסוק לה). וּבַגְּדוֹלָה כְּתִיב:

וַתִּשְׁכַּב אֶת אֲבִיהָ (שם פסוק לג). אוֹתָהּ שֶׁפָּתְחָה בִּזְנוּת תְּחִלָּה, הִשְׁלִימוּ בְּנוֹתֶיהָ אַחֲרֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּחֱלַ הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב.

סימן יח

וַתִּקָּרֶאנָה לָעָם לִזְבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן. שֶׁהָלְכוּ בַּעֲצַת בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם וְגוֹ' (במדבר לא, טז). עֲשׂוּ לָהֶם קְלָעִים וְהוֹשִׁיבוּ בָּהֶן זוֹנוֹת וּבִידֵיהֶם כָּל כְּלֵי חֶמְדָּה, וְהָיְתָה זְקֵנָה מְסַרְסֶרֶת לִילָדָה שֶׁהָיְתָה בִּפְנִים מִן הַחֲנוּת. בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹבְרִים לְטַיֵּל בַּשּׁוּק, זְקֵנָה אוֹמֶרֶת לוֹ, בָּחוּר, אִי אַתָּה מְבַקֵּשׁ כְּלֵי פִּשְׁתָּן שֶׁבָּאוּ מִבֵּית שְׁאָן, וְהָיְתָה מַרְאָה לוֹ. זְקֵנָה אוֹמֶרֶת לוֹ בְּיוֹתֵר, וַיַּלְדָּה בְּפָחוֹת. מִכָּאן וָאֵילָךְ אוֹמֶרֶת לוֹ יַלְדָּה, אַתָּה כְּבֶן בַּיִת שֵׁב בְּרוֹר לְעַצְמְךָ. וְצַרְצוּר יַיִן עַמּוֹנִי מֻנָּח אֶצְלָהּ, וְעַדַיִן לֹא נֶאֱסַר יַיִן שֶׁל גּוֹיִם. וְיַלְדָּה יְצָאָה מְקֻשֶּׁטֶת וּמְבֻשֶּׂמֶת וּמְפַתָּה אוֹתוֹ וְאוֹמֶרֶת לוֹ, לָמָּה אָנוּ אוֹהֲבִין אֶתְכֶם, וְאַתֶּם שׂוֹנְאִים אוֹתָנוּ. טוֹל לְךָ כְּלִי זֶה חִנָּם, הֲלֹא כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד, בְּנֵי תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם, אֵין אַתֶּם רוֹצִים לֶאֱכֹל מִזִּבְחוֹתֵינוּ וּמִבִּשּׂוּלֵינוּ, הֲרֵי לְךָ עֲגָלִים וְתַרְנְגוֹלִים שַׁחֲטוּ כְּמִצְוָתְכֶם וְאִכְלוּ. מִיָּד מַשְׁקֶהוּ יַיִן וּבוֹעֵר בּוֹ הַשָּׂטָן, וְהָיָה מִשְׁטַתָּה אַחֲרֶיהָ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: בִּלְעָם צִוָּה אוֹתָן שֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתָם יַיִן, שֶׁלֹּא יִדּוֹנוּ כִּשְׁתוּיֵי יַיִן, אֶלָּא כְּמִזִּידִין. כֵּיוָן שֶׁהָיָה תּוֹבְעָהּ, אָמְרָה, שְׁחֹט אֶת הַתַּרְנְגוֹל הַזֶּה וּנְבַשֵּׁל וְנֹאכַל עִמָּךְ, וּבִרְשׁוּתְךָ אֲנִי. כְּשֶׁבָּא לִשְׁחֹט, אוֹמֶרֶת לוֹ, אֵינִי שׁוֹמַעַת עַד שֶׁתִּשְׁחֲטֶנּוּ לְפָעוֹר. וְהוּא נִשְׁטָה אַחֲרֶיהָ וְשׁוֹחֲטוֹ לְפָעוֹר, וְאוֹכֵל עִמָּהּ וְנִצְמַד זוֹ לָזוֹ. כָּךְ כְּתִיב: וְתִקָּרֶאן לָעָם. וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר, כִּצְמִידִים הָאֵלּוּ. רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, זוֹ הָיְתָה קָשָׁה מִשֶּׁל עֵגֶל. דְּאִלּוּ בָּעֵגֶל כְּתִיב: וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם (שמות לב, ג). וְכָאן: וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל, כִּצְמִידִים. בָּעֵגֶל נָפְלוּ כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, וְכָאן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף.

סימן יט

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְגוֹ'. רַבִּי יוּדָן אָמַר, רָאשֵׁי הָעָם תְּלֵה, עַל שֶׁלֹּא מִחוּ בִּבְנֵי אָדָם הַמִּיַּחֲדִין כַּשֶּׁמֶשׁ. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, לֹא תְּלֵה, אֶלָּא אֱמֹר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הוֹשֵׁיב לָהֶם רָאשֵׁי הַסַּנְהֶדְרָאוֹת וְיִהְיוּ דָּנִין כָּל מִי שֶׁהָלַךְ לִפְעוֹר. אָמַר לוֹ: וּמִי מוֹדִיעוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מְפַרְסְמָן, כָּל מִי שֶׁטָּעָה, הֶעָנָן נִקְלָף מֵעָלָיו וְהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת עָלָיו בְּתוֹךְ הַקָּהָל, וְיִהְיוּ הַכֹּל יוֹדְעִים מִי שֶׁטָּעָה וְיִתְלוּ אוֹתוֹ. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו וְגוֹ'.

סימן כ

וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא. מָה רָאָה לַעֲשׂוֹת כֵּן. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁלֹּא חָלַק כָּבוֹד לַשֵּׁמִים וְלֹא לַבְּרִיּוֹת. וְעָלָיו נֶאֱמַר, זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ (משלי כא, כד). אָמְרָה לוֹ: אֵינִי נִשְׁמַעַת אֶלָּא לְמֹשֶׁה אוֹ לְאֶלְעָזָר, שֶׁאֲנִי בַּת מֶלֶךְ. אָמַר לָהּ: אַף אֲנִי גָּדוֹל כְּמוֹתוֹ, וּלְעֵינֵיהֶם אֲנִי מְבִיאֵךְ. תְּפָשָׂה

בִּבְלוֹרִיתָהּ וְהֵבִיאָהּ אֵצֶל מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ: בֶּן עַמְרָם, זוֹ מֻתֶּרֶת אוֹ אֲסוּרָה. וְאִם תֹּאמַר שֶׁהִיא אֲסוּרָה, זוֹ מִדְיָנִית, וְאוֹתָהּ שֶׁתַּחְתֶּיךָ מִדְיָנִית מִי הִתִּירָהּ לְךָ. נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה. גָּעוּ כֻּלָּם בִּבְכִיָּה. וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: וְהֵמָּה בּוֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וְלָמָּה בּוֹכִים. שֶׁנִּתְרְפוּ יְדֵיהֶם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְבַת מֶלֶךְ שֶׁנִּתְקַשְּׁטָה לִיכָּנֵס לַחֻפָּה לֵישֵׁב בָּאַפְּרְיוֹן, נִמְצֵאת מְקֻלְקֶלֶת עִם אַחֵר, נִתְרַפּוּ יְדֵי אָבִיהָ וּקְרוֹבֶיהָ. וְכָךְ יִשְׂרָאֵל בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה חָנוּ עַל הַיַּרְדֵּן לַעֲבֹר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים (במדבר לג, מט). וְשָׁם נִפְרְצוּ בְּזִנּוּת, וְרִפּוּ יְדֵי מֹשֶׁה וִידֵי צַדִּיקִים שֶׁעִמּוֹ, וְהֵמָּה בּוֹכִים. וְלָמָּה רָפוּ יָדָם. וַהֲרֵי עָמַד כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא בָּעֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ (שמות לא, כ). אֶלָּא בִּשְׁבִיל פִּנְחָס, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא וְיִטֹּל אֶת הָרְאוּי לוֹ. וּלְפִי שֶׁנִּתְעַצֵּל, לֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ (דברים לד, ו). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת עַז כְּנָמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר וְרָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כַּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ. וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁמְּדַקְדֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הַצַּדִּיקִים אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה.

סימן כא

וַיַּרְא פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר. וְכֵלֶּן לֹא רָאוּ. וַהֲלֹא כְּתִיב: לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה, שֶׁהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֲדָה. מֵהֵיכָן עָמַד. אֶלָּא שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר אִם הוּא חַיָּב מִיתָה אוֹ לָאו. עָמַד פִּנְחָס בְּתוֹךְ הַקָּהָל וְנִתְנַדֵּב. וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ. נָטַל שִׁנּוּ שֶׁל בַּרְזֶל וְהֵנִיחוֹ בְּחֵיקוֹ וְהִתְחִיל מְסִתַּמֵּךְ עַל הָעֵץ, שֶׁנִּתְיָרֵא מִפְּנֵי שִׁבְטוֹ שֶׁהִקִּיפוּ אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֶצְלָם, אָמְרוּ לֵיהּ, לָמָּה בָּאתָ. אָמַר לָהֶם: אַף אֲנִי בָּאתִי לַעֲשׂוֹת צָרְכֵי. הֶנִּיחוּהוּ וְנִכְנַס. שֶׁאִלְמָלֵא זוֹ, לֹא הֶנִּיחוּהוּ. וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם, זֶה עַל גַּב זֶה לְתוֹךְ טֻמְאַת שְׁנֵיהֶם, שֶׁלֹּא יְהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: לֹא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה, וְקִנֵּא לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְנַעֲשׂוּ לוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר נְסִים. וְאֵלּוּ הֵן, הַנֵּס הָרִאשׁוֹן, דְּרִכָּן לִפְרֹשׂ זֶה מִזֶּה, וְהִדְבִּיקָן הַמַּלְאָךְ. הַנֵּס הַשֵּׁנִי, סָתַם הַמַּלְאָךְ פִּיהֶם שֶׁלֹּא יִזְעָקוּ. הַנֵּס הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁכְּבָר כְּנֶגֶד הַקֻּבָּה, כְּדֵי שֶׁתִּתְהֵא זַכְרוּתוֹ נִרְאֶה בְּתוֹךְ הַקֻּבָּה שֶׁלָּהּ. מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: אַף הוּא נִכְנַס וְעָשָׂה צָרְכָיו. הָרְבִיעִי, הָאֲרִיךְ הַבַּרְזֶל, כְּדֵי שֶׁיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם. הַחֲמִישִׁי, נָתַן כֹּחַ בְּזַרּוֹעוֹ לְהַגְבִּיהַּ אֶת שְׁנֵיהֶם. הַשִּׁשִּׁי, הָיָה כֹּחַ בָּעֵץ לִסְבֹּל אֶת שְׁנֵיהֶם. הַשְּׁבִיעִי, לֹא נִשְׁמְטוּ מִן הָרֹמַח, אֶלָּא עָמְדוּ בְּמְקוֹמָן. הַשְּׁמִינִי, הִגְבִּיהָן הַמַּלְאָךְ בְּרֹאשׁ הָרֹמַח כְּדַרְכָּן, לְהַרְאוֹת קְלוֹנָן. הַתְּשִׁיעִי, לֹא הִטִּיפוּ דָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא פִּנְחָס. הָעֲשִׂירִי, שֶׁמֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוּחָם שֶׁלֹּא יָמוּתוּ. הָאֶחָד עָשָׂר, הִגְבִּיהַּ הַמַּלְאָךְ אֶת מַשְׁקוֹף הַבַּיִת, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם תְּלוּיִים לְעֵינֵי הַכֹּל. הַשְּׁנֵים עָשָׂר, עָמְדוּ כָּל בְּנֵי שִׁבְטוֹ לִפְגֹּעַ בּוֹ, יָרַד מַלְאָךְ וְנָגַף אוֹתָם לְפָנָיו. כְּשֶׁרָאָה פִּנְחָס שֶׁמְּבַקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא לְכַלּוֹתָן, חֲבָטָן בַּקַּרְקַע וְעָמַד וְהִתְפַּלֵּל סַלְקוּ, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיַּעֲמֹד פִּנְחָס וַיְפַלֵּל וְגוֹ' (תהלים קו, ל), שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת הַדִּין. אֵין וַיִּפַּלֵּל אֶלָּא דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן בִּפְלִילִים (שמות כא, כב). וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה, וְאַחֲרֵי כֵן, שֶׁאוּ אֶת רֹאשׁ. לְהוֹדִיעֲךָ בְּכָל זְמַן שֶׁנּוֹפְלִין, נִמְנִין. מָשָׁל לְזְאֵב שֶׁנָּפַל עַל הַצֹּאן, אָמַר בַּעַל הַצֹּאן לָרוֹעֶה, חָשֹׁב כַּמָּה חָסְרוּ. לְהוֹדִיעֲךָ כַּמָּה הַזְּנוּת מַרְחֶקֶת, שֶׁזֶּה יְחִידִי הָיָה וְעַל יָדוֹ נָפְלוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה (משלי טז, יד). מָשָׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה עוֹבֵר וְסִיעַת נְעָרִים עוֹמְדִים לְפָנָיו. בָּא אֶחָד וְקִלֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ, נִתְמַלֵּא הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם חֵמָה. בָּא אֶחָד מֵהֶם וּסְטָרוֹ לְאוֹתוֹ שֶׁקִּלֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ, מִיָּד שָׁכְכָה חֲמַת הַמֶּלֶךְ. כָּךְ מִי גָּרַם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ וְלֹא יִתְכַּלּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל. הֱוֵי אוֹמֵר, זֶה פִּנְחָס. הֱוֵי, וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי סוֹרְחָן, הֱייתֶם נִמְנִין. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר (הושע ב, א). בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

פנחס

סימן א

פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר. מָה רְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַחֵס פִּנְחָס אַחַר מַעֲשֶׂה זֶה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּדְקַר זִמְרִי עִם כָּזְבִּי, עָמְדוּ הַשְּׁבָטִים עָלָיו וְאָמְרוּ, רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה שֶׁפִּטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, הָרַג נְשִׂיא שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ בָּא הַכָּתוּב לְיַחֲסוֹ, פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן. לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ וְגוֹ'. גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁנִּתַּן, שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְנַהֵג אֶלָּא עַל פִּי הַשָּׁלוֹם. וְהַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז). אִם בָּא אָדָם מִן הַדֶּרֶךְ שׁוֹאֲלִין לוֹ שָׁלוֹם, וְכֵן בְּשַׁחֲרִית שׁוֹאֲלִין לוֹ שָׁלוֹם, וּבָעֶרֶב שׁוֹאֲלִין לוֹ שָׁלוֹם וְקוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע וְחוֹתְמִין בְּשָׁלוֹם, הַפּוֹרֵס סֻכַּת שָׁלוֹם. וּבַתְּפִלָּה חוֹתְמִין הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם. לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ וְגוֹ', שֶׁעָדַיִן הוּא קַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם (מלאכי ב, ז). וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם וְיכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכִי קָרְבָּן הִקְרִיב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כַּפָּרָה. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַשּׁוֹפֵךְ דָּמָן שֶׁל רְשָׁעִים, כְּאִלּוּ הִקְרִיב קָרְבָּן.

סימן ב

וְשָׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה וְגוֹ'. כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְעַסֵּק בְּשִׁבְחָן שֶׁל צַדִּיקִים לְפַרְסְמָן בָּעוֹלָם, כָּךְ מִתְעַסֵּק בִּגְנוּת הָרְשָׁעִים לְפַרְסְמָן בָּעוֹלָם. פִּרְסֵם פִּנְחָס לְשֶׁבַח, וּפִרְסֵם זִמְרִי לִגְנַאי. עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר, זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב (משלי י, ז). זִמְרִי בֶּן

סָלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת הָיוּ לְזִמְרִי, וְאֵלּוּ הֵן, זִמְרִי בֶּן סָלוּא, וְשָׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית, וּשְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִישַׁדָּי. זִמְרִי, עַל שֶׁנֶּעֱשָׂה עַל אוֹתָהּ הַמִּדְיָנִית כְּבֵיצָה מוּזֶרֶת. בֶּן סָלוּא, שֶׁהִסְלִיא עָוֹן מִשְׁפַּחְתּוֹ. שָׁאוּל, עַל שֶׁהִשְׁאִיל עַצְמוֹ לַעֲבֵרָה. בֶּן הַכְּנַעֲנִית, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה כְּנַעַן. וּמַה שְּׁמוֹ. שְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִישַׁדָּי שְׁמוֹ. זִמְרִי בֶּן סָלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב שֶׁכָּל הַפּוֹגֵם אֶת עַצְמוֹ פּוֹגֵם אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ עִמּוֹ. זִמְרִי בֶּן סָלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב. הַכָּתוּב מַתְמִיהַּ עָלָיו, פּוֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכְּנוּ נָחָשׁ (קהלת י, ח). אֲבִיו קִנֵּא עַל הַזְּנוּת תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב וְגוֹ' (בראשית לד, כה), וְזֶה פּוֹרֵץ גָּדֵר שֶׁגָּדַר אֲבִיו. וְשָׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה וְגוֹ'. לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁנִּאָתָן שֶׁל מִדְיָנִים עַד הֵיכָן הָיְתָה, שֶׁבַּת מֶלֶךְ הִפְקִירוּ לְקָלוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ וְגוֹ' וְאֶת צוּר (במדבר לא, ח). צוּר גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם וְהָיָה מֶלֶךְ וְהִפְקִיר בִּתּוֹ, מִי לֹא הָיָה מַפְקִיר. וּלְפִי שֶׁבִּזָּה אֶת עַצְמוֹ וְהִפְקִיר בִּתּוֹ בְּקָלוֹן, גָּרַע הַכָּתוּב וּכְתָבוֹ שְׁלִישִׁי. אֲבָל הוּא מֶלֶךְ שֶׁבְּכֻלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית אָב וְגוֹ'.

סימן ג

וַיְדַבֵּר ה' וְגוֹ', צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים וְגוֹ'. לָמָּה, כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם. מִכָּאן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, אִם בָּא לְהָרְגְךָ, הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר, שֶׁכָּל הַמַּחְטִיא אֶת חֲבֵרוֹ קָשֶׁה מִן הַהוֹרְגוֹ. שֶׁהַהוֹרְגוֹ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְהַמַּחְטִיאוֹ, הוֹרְגוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. שְׁתֵּי אֻמּוֹת קִדְּמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּשְׁתַּיִם בַּעֲבֵרָה. מִצְרַיִם וֶאֱדוֹמִים קִדְּמוּ בַּחֶרֶב. הַמִּצְרִים קִדְּמוּ בַּחֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג וְגוֹ' (שמות יט, ט). וֶאֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ (במדבר כ, יח). וּשְׁתַּיִם בַּעֲבֵרָה, מוֹאָבִים וְעַמּוֹנִים. עַל אֵלּוּ שֶׁקִּדְּמוּ אוֹתָן בַּחֶרֶב, נֶאֱמַר, לֹא תִתְעַב אֲדוֹמִי וְגוֹ', לֹא תִתְעַב מִצְרִי (דברים כג, ח). אֲבָל אֵלּוּ שֶׁקִּדְּמוּ אוֹתָן בַּעֲבֵרָה לְהַחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל, נֶאֱמַר, לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה' גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי וְגוֹ' (שם פסוק ד). וּבָעוֹלָם הַזֶּה לֹא יָצְאוּ יְדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים. צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים מַהוּ. אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי, כִּי תִקְרַב אֶל עִיר וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (שם כ, י). לְאֵלּוּ לֹא תַעֲשׂוּ כֵן, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם כָּל יָמֶיךָ לְעוֹלָם (שם כג, ז). אַתְּ מוֹצֵא בְּמִי שֶׁבָּא עִמָּהֶם בְּמִדַּת רַחֲמִים, לַסּוֹף בָּא לִידֵי בִּזָּיוֹן וּמִלְחָמוֹת וְצָרוֹת. וְאֵיזֶה, זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֲשֶׁשָׁה חֶסֶד עִם חָנוּן בֶּן נָחָשׁ (ש"ב י, ב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה תַּעֲבֹר עַל דְּבָרַי, שֶׁאֲנִי כָּתַבְתִּי, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם, וְאַתָּה תַּעֲשֶׂה עִמָּם גְּמִילוּת חֶסֶד. אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה (קהלת ז, טז), שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם מְוַתֵּר עַל הַתּוֹרָה. וְזֶה שׁוֹלֵחַ לְנַחֵם בְּנֵי עַמּוֹן וְלַעֲשׂוֹת עִמּוֹ חֶסֶד וְטוֹבָה. וּלְבַסּוֹף בָּא לִידֵי בִּזָּיוֹן, וַיִּקַּח חָנוּן אֶת עַבְדֵי דָוִד וַיְגַלַּח אֶת חֲצִי זְקָנָם וְגוֹ' (ש"ב י, ד), וּבָא לִידֵי בִּזָּיוֹן, וְאַחֲרֵי כֵן לִידֵי מִלְחָמָה עִם אֲרָם נַהֲרַיִם וְעִם מַלְכֵי צוֹבָה וְעִם

מַלְכֵי מַעֲכָה וְעִם בְּנֵי עַמּוֹן, אַרְבַּע אֻמּוֹת. וּכְתִיב: וַיַּרְא יוֹאָב כִּי הָיְתָה אֵלָיו פְּנֵי הַמִּלְחָמָה מִפָּנִים וּמֵאָחוֹר (שם פסוק ט). מִי גָּרַם לוֹ. שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִם מִי שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם. לְכָךְ כְּתִיב: צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים. דָּבָר אַחֵר, צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים. אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית וְגוֹ' (דברים כ, יט), לְאֵלּוּ לֹא תַעֲשֶׂה כֵן, אֶלָּא חַבְּלוּ אֵילְנוֹתֵיהֶם. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ יְהוֹרָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וּמֶלֶךְ אֱדוֹם לְהִלָּחֵם בְּמוֹאָב, וַיָּסֹבּוּ דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא הָיָה מַיִם לַמַּחֲנֶה וְלַבְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם (מל"ב ג, ט), הִתְחִילוּ בּוֹכִים, וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲהָהּ כִּי קָרָא ה' לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב (שם פסוק י). הֲשֵׁיבוּ יְהוֹשָׁפָט, הַאֵין פֹּה נָבִיא לַה' וְנִדְרְשָׁה אֶת ה' מֵאוֹתוֹ וְגוֹ' (שם פסוק יא). לְהוֹדִיעַ רִשְׁעוֹ שֶׁל יְהוֹרָם, שֶׁלֹּא הָיָה מוֹדֶה בּוֹ, וְלֹא הוֹדָה בּוֹ אֶל יְהוֹשָׁפָט, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ אוֹתוֹ דְּבַר ה', וַיֵּרְדוּ אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט וּמֶלֶךְ אֱדוֹם (שם פסוק יב). לָמָּה לֹא נֶאֱמַר כָּאן בִּיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ. לְהוֹדִיעֲךָ עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק, שֶׁלֹּא רָצָה לֵירֵד לִפְנֵי הַנָּבִיא בְּבִגְדֵי מַלְכוּת, אֶלָּא כְּחָבֵר הֶדְיוֹט. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרָה שֶׁיֵּהָרֵג עִם אַחְאָב, וְהָיָה הַכָּתוּב מוֹנֶה לְבָנוֹ מִן אוֹתָהּ שָׁעָה, לְפִיכָךְ לֹא נִכְתַּב מֶלֶךְ. וּבִשְׁכַר שֶׁיֵּרְדוּ לִפְנֵי הַנָּבִיא, זָכוּ לִרְאוֹת כָּל הַנִּסִּים. כְּשֶׁרָאָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת אֱלִישָׁע, אָמַר אֱלִישָׁע לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, מַה לִּי וּלְךָ, לֵךְ אֶל נְבִיאֵי אָבִיךָ וְאֶל נְבִיאֵי אִמֶּךָ (שם פסוק יג). הִתְחִיל מִתְחַנֵּן לְפָנָיו, וַיֹּאמֶר לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (שם), שֶׁלֹּא שָׁאַל בּוֹ מֵימָיו. וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי ה' וְגוֹ', וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן (שם פסוק יד-טו), וְכָל אוֹתָהּ הַפָּרָשָׁה. וְעוֹד אָמַר לָהֶם: הַמּוֹאָבִים נוֹפְלִים בְּיֶדְכֶם, וְהִכִּיתֶם כָּל עִיר מִבְצָר וְגוֹ' (שם פסוק יט). אָמְרוּ לֵיהּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר, לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ (דברים כ, יט), וְאַתָּה אוֹמֵר, וְכָל עֵץ טוֹב תַּפִּילוּ (מל"ב ג, יט). אָמַר לָהֶם: עַל כָּל הָאֻמּוֹת צִוָּה, וְזוֹ קַלָּה וּבְזוּיָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָקֵל זֹאת בְּעֵינֵי ה' וְנָתַן אֶת מוֹאָב בְּיֶדְכֶם (מל"ב ג, יח). שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם (דברים כג, ז), אֲלוּ אִילְנוֹת טוֹבוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים.

סימן ד

וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר וְגוֹ', שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ. כָּל מָקוֹם שֶׁנִּפְלוּ, הִזְקִיקוּ לִמְנְיָן. מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְזְאֵב שֶׁנָּפַל עַל הַצֹּאן, הֶצְרֵךְ בַּעַל הַצֹּאן לִמְנוֹתָם לֵידַע כַּמָּה חָסְרוּ. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה מָנָה אוֹתָן כָּאן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְרוֹעֶה שֶׁמָּסַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת צֹאנוֹ בְּמִנְיָן. הִשְׁלִים שְׁמִירָתוֹ. כְּשֶׁהֶחְזִירָן, צָרִיךְ לִמְנוֹתָן. כָּךְ כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, מְסָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי

וְגוֹ', שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ וְגוֹ' (במדבר א, א-ב). וְאַף כְּשֶׁיָּצְאוּ כְּתִיב: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שם לג, ה), הֲרֵי קִבָּלָן בְּמִנְיָן. בָּא לְהַפְטֵר בַּעֲרָבוֹת מוֹאָב, הֶחְזִירָם בְּמִנְיָן. לְכָךְ נֶאֱמַר: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ.

סימן ה

לַאלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ. וּמִי הֵם. לָעוֹמְדִים בְּעַרְבוֹת מוֹאָב. וַהֲלֹא לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ, דִּכְתִיב: וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה (שמות ו, ח). וּמִפְּנֵי מָה חִלְּקָהּ לָהֶם. לְפִי שֶׁצָּפוּי לְפָנָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁשֵּׁשׁ מִשְׁפָּחוֹת עֲתִידוֹת לִכְלוֹת מֵהֶם. וּמִי הֵם. אֵלּוּ שֶׁכְּתוּבִים לְמַעְלָה, וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאוֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית (בראשית מו, י), הֲרֵי שִׁשָּׁה. כְּשֶׁאַתָּה קוֹרֵא לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי, אֵין שָׁם לֹא אֶחָד וְלֹא צֹחַר, אֶלָּא הֲרֵי חָסְרוּ. וְכֵן בְּבִנְיָמִין, בֶּלַע וּבֶכֶר וְגוֹ' (שם פסוק כא), הֲרֵי עֲשָׂרָה. וּכְשֶׁאַתָּה בָּא לִמְנוֹתָן לְבֶלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי, אֵינָן אֶלָּא שִׁבְעָה, הֲרֵי חָסְרוּ. וְכֵן בִּבְנֵי גָד, צִפְיוֹן וְחַגִּי וְשׁוּנִי וְאֶצְבּוֹן (שם פסוק טז). וּכְשֶׁאַתָּה מוֹנֶה לִצְפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי, אֵין שָׁם אֶצְבּוֹן, הֲרֵי שִׁשָּׁה מִשְׁפָּחוֹת נֶחְסְרוּ עַל הַזְּנוּת בַּעֲצַת בִּלְעָם. וְאֵין זְנוּת שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה אֶת שֶׁלָּהּ. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אֲנִי מְחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ לִבְנֵי אָדָם הָעֲתִידִים לִכְלוֹת. וְחִלֵּק אוֹתָהּ לְמִי שֶׁעוֹמְדִין עַל בּוּרְיָם לְכָךְ נֶאֱמַר: לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ.

סימן ו

אַךְ בְּגוֹרָל וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִדְיָנִים יַשְׁבִּית הַגּוֹרָל (משלי יח, יח). לְפִי שֶׁכָּתַב סִימָן כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט מִיַּעֲקֹב, זְבוּלוּן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן (בראשית מח, יג), יִשָּׂשכָר חֲמוֹר גָּרֶם וְגוֹ' (שם פסוק יד), מֵאָשֵׁר שְׁמֶנָה לַחְמוֹ (שם פסוק כ), אֵין לְךָ רְשׁוּת לְחַלֵּק אֶלָּא עַל פִּי הַגּוֹרָל. וּמַעֲשֶׂה נִסִּים הָיָה בַּגּוֹרָל. אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לוֹבֵשׁ אוּרִים וְתֻמִּים, וְקַלְפֵּי הַגּוֹרָלוֹת לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ (יהושע יח, ו). וְעַד שֶׁלֹּא יַעֲלֶה הַגּוֹרָל, אֶלְעָזָר אוֹמֵר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, גּוֹרָל שֵׁבֶט פְּלוֹנִי עוֹלֶה, שְׁיִטֹּל בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. וִיהוֹשֻׁעַ פּוֹשֵׁט יָדוֹ וְעוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה הַנְּחָלוֹת אֲשֶׁר נָחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן (שם יט, נא). וְזוֹ הָיְתָה יְתֵרָה, שֶׁהָיָה הַגּוֹרָל צוֹוֵחַ בִּשְׁעַת עֲלִיָּתוֹ, אֲנִי גּוֹרָל שֵׁבֶט פְּלוֹנִי עָלִיתִי לוֹ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. וּמִנַּיִן שֶׁהַגּוֹרָל מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַגּוֹרָל.

סימן ז

וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד. אוֹתוֹ הַדּוֹר הַנָּשִׁים הָיוּ גּוֹדְרוֹת מַה שֶּׁאֲנָשִׁים פּוֹרְצִין. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא שֶׁאָמַר לָהֶם אַהֲרֹן, פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב (שמות לב, ב), וְלֹא רָצוּ הַנָּשִׁים וּמָחוּ בְּבַעֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם וְגוֹ' (שם פסוק ג), וְהַנָּשִׁים לֹא נִשְׁתַּתְּפוּ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. וְכֵן בְּמַרְגְּלִים שֶׁהוֹצִיאוּ דִּבָּה, וַיָּשׁוּבוּ וַיָּלִינוּ עָלָיו (במדבר יד, לו). וַעֲלֵיהֶם נִגְזְרָה גְּזֵרָה, שֶׁאָמְרוּ, לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם (שם יג, לא). אֲבָל הַנָּשִׁים לֹא הָיוּ עִמָּהֶם בְּעֵצָה, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב לְמַעְלָה

מִן הָעִנְיָן, כִּי אָמַר ה' לָהֶם מוֹת יָמוּתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ וְגוֹ' (שם כו, סה), אִישׁ וְלֹא אִשָּׁה, עַל מַה שֶּׁלֹּא רָצוּ לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ. אֲבָל הַנָּשִׁים, קֵרְבוּ עַצְמָן לְבַקֵּשׁ נַחֲלָה. וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד. וּלְכָךְ נִכְתְּבָה פָּרָשָׁה זוֹ סָמוּךְ לְמִיתַת מְרִיָם, שֶׁמִּשָּׁם פָּרְצוּ הָאֲנָשִׁים וְגָדְרוּ הַנָּשִׁים. דָּבָר אַחֵר, וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד וְגוֹ', גְּדֻלָּה לָהֶם וּגְדֻלָּה לַאֲבִיהֶם, גְּדֻלָּה לְמָכִיר וּגְדֻלָּה לִמְנַשֶּׁה, וּגְדֻלָּה לְיוֹסֵף, שֶׁכָּךְ יָצְאוּ מִמֶּנּוּ נָשִׁים חֲכָמוֹת צְדָקָניוֹת. וּמַה חָכְמָתָן, שֶׁלְּפִי שָׁעָה דִּבְּרוּ, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹסֵק בְּפָרָשַׁת נַחֲלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ. אָמְרוּ לוֹ: אִם כְּבֵן אָנוּ, נִירַשׁ כְּבֵן. וְאִם לָאו, תִּתְיַבֵּם אִמֵּנוּ. מִיָּד, וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן. צְדָקָניוֹת הָיוּ, שֶׁלֹּא נִשְּׂאוּ אֶלָּא לֶהָגוּן לָהֶם. וְלָמָּה זִמְּנוּ לְמֹשֶׁה בָּאַחֲרוֹנָה. שֶׁלֹּא יִרְאֶה מֹשֶׁה עַצְמוֹ שֶׁפָּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה אַרְבָּעִים שָׁנָה, הוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאֵלּוּ לוֹמַר, הֲרֵי הַנָּשִׁים שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ, יָשְׁבוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד שֶׁנִּשְׂאוּ לֶהָגוּן לָהֶם.

סימן ח

וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן. יֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁהִפְלִיא מִמֹּשֶׁה, שֶׁיֵּשׁ צַדִּיקִים שֶׁנִּתְגָּאוּ בְּדִבְרִים שֶׁל מִצְוָה, וְהִתִּישׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחָן. אַתְּ מוֹצֵא שֶׁאָמַר דָּוִד, זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ (תהלים קיט, נד), שֶׁקִּלּוֹת וּרְגִילוֹת עָלַי כְּזְמִירוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, שֶׁסּוֹפְךָ לִטְעוֹת בְּדָבָר שֶׁהַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יוֹדְעִין בּוֹ. בְּשָׁעָה שֶׁהֶעֱלָה הָאָרוֹן, טָעָה וּנְתָנוֹ עַל הָעֶגְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבִיאוּ אֶת אֲרוֹן ה' וַיִּתְּנוּ אוֹתוֹ אֶל עֶגְלָה חֲדָשָׁה (ש"ב ו, ג). תָּלָה הָאָרוֹן בָּאֲוִיר, נִשְׁמְטוּ הַפָּרוֹת מִתַּחְתָּיו. קָרַב עֻזָּא לְסָמְכוֹ, וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל הַשַּׁל (שם פסוק ז), מִפְּנֵי שֶׁשִּׁגְּגַת הַתַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן. מִיָּד, וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פֶּרֶץ בְּעֻזָּא (שם פסוק ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא אָמַרְתָּ, זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ. לֹא לָמַדְתָּ, וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשְׂאוּ (במדבר ז, ט). הִתְחִיל תּוֹהֶה וְאָמַר, פָּרַץ ה' אֱלֹהֵינוּ בָּנוּ כִּי לֹא דְרַשְׁנוּהוּ כַּמִּשְׁפָּט (דה"א טו, יג). וְכֵן מֹשֶׁה עַל שֶׁאָמַר, וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִיבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו (דברים א, יז), הִתִּישׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחוֹ. מָשָׁל לְשַׁלְחָנִי שֶׁאָמַר לְתַלְמִידוֹ, אִם יָבֹאוּ לְךָ סְלָעִים לִפְרֹט, פְּרֹט. אִם תָּבֹא מַרְגָּלִיּוֹת, הֲבִיאָהּ לִי. בָּאת אֲצִלּוֹ חוּלְיָא אַחַת שֶׁל תִּינוֹקוֹת, הוֹלִיכָהּ לְרַבּוֹ לְהַרְאוֹתָהּ לְאַחֵר. אַף כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, הַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִיבוּן אֵלַי. בָּאוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד, וְהִפְלִיא מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'. כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דּוֹבְרוֹת. כָּךְ הוּא הַדִּין. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ, הַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִיבוּן אֵלַי. הַדִּין שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ, הֲרֵי הַנָּשִׁים יוֹדְעוֹת אוֹתוֹ.

סימן ט

דַּבֵּר אַחֵר, וַיְקָרֵב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, יוֹדֵעַ הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אֶת הַדִּין הַזֶּה, אֶלָּא בָּאוּ לִפְנֵי שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת תְּחִלָּה. אָמְרוּ לָהֶן, דִּין שֶׁל נַחֲלָה הוּא וְאֵין זֶה שֶׁלָּנוּ אֶלָּא שֶׁל גְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ. בָּאוּ אֵצֶל שָׂרֵי חֲמִשִּׁים. רָאוּ שֶׁכִּבְּדוּ אוֹתָם שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת, אָמְרוּ שָׂרֵי חֲמִשִּׁים, אַף אָנוּ יֵשׁ גְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ. וְכֵן לְשָׂרֵי מֵאוֹת, וְכֵן לְשָׂרֵי אֲלָפִים, וְכֵן לַנְּשִׂיאִים, הֵשִׁיבוּ כֵּלָּן כָּעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁלֹּא רָצוּ לִפְתֹּחַ פֶּה לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מֵהֶם. הָלְכוּ לִפְנֵי אֶלְעָזָר. אָמַר לָהֶם: הֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. בָּאוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה. רָאָה מֹשֶׁה שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד כִּבֵּד אֶת מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ. אָמַר מֹשֶׁה, אוֹמַר לָהֶם אֶת הַדִּין וְאֶטֹּל אֶת גְּדֻלָּתָם. אָמַר לָהֶם: אַף אֲנִי יֵשׁ גָּדוֹל מִמֶּנִּי. לְפִיכָךְ, וַיְקָרֵב מֹשֶׁה. הֵשִׁיבוֹ, כֵּן בָּנוֹת צְלָפְחָד דּוֹבְרוֹת, שֶׁהוֹדָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּבּוּרָן. נָתַן תִּתֵּן לָהֶן, מִטַּלְטְלִין וּבְכוֹרַת אֲבִיהֶם בְּנִכְסֵי חֵפֶר. נָטְלוּ שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, חֵלֶק אֲבִיהֶן שֶׁהָיָה מְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְחֶלְקוֹ עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי חֵפֶר, וְעַל שֶׁהָיָה בְּכוֹר נָטַל פִּי שְׁנַיִם. דָּבָר אַחֵר, נָתוֹן תִּתֵּן לָהֶם. שֶׁנָּטְלוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְקָרְבוּ לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן (יהושע יז, ד). וְאַף יַעֲקֹב אָבִינוּ רָאָה שֶׁנּוֹטְלוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנוֹת צָעֲדָה עָלַי שׁוּר (בראשית מט, כב), זֶה הַיַּרְדֵּן שֶׁנַּעֲשָׂה כְּחוֹמָה, שֶׁלֹּא יְכַנֵּס לָאָרֶץ. וְאָמַר לוֹ יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, בְּנוֹתֶיךָ נוֹטְלוֹת כָּאן וְכָאן. וְהֶעֱבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶם לָהֶם. וְאוֹמֵר בַּיְרֵשָׁה, וּנְתַתֶּם. וּבַבַּת, וְהֶעֱבַרְתֶּם, שֶׁמַּעֲבֶרֶת נַחֲלָה מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט. וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט. מְלַמֵּד, שֶׁהַנַּחֲלוֹת יוֹצְאִין בְּדִיְינִין. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה. מָה רָאָה לִכְתֹּב זֶה אַחַר פָּרָשַׁת נַחֲלוֹת. אֶלָּא שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה, נָתוֹן תִּתֵּן לָהֶם, וְהָיָה סָבוּר שֶׁנִּתְרַצָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר הֲרֵינִי נִכְנָס אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גָּזַרְתִּי בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת. עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, וְרָאִיתָ אוֹתָהּ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל עַמֶּךָ וְגוֹ', אֵין אַתָּה יָפֶה מֵאָחִיךָ.

סימן י

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה, יִפְקֹד ה' וְגוֹ'. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָרוֹאֶה בְּנֵי אָדָם מְשֻׁנִּין כֵּיצַד מְבָרֵךְ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָרוֹאֶה אֶת הַכּוּשִׁי, וְאֶת הַלִּוְקָן, וְאֶת הַקִּפֹּחַ, וְאֶת הַבַּהֲקָנִין, וְאֶת דַּרְנִיקוֹס, אוֹמֵר, בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת. וְהָרוֹאֶה אֶת הַקִּטֵּעַ, וְאֶת הַסּוּמָא, וְאֶת מֻכֶּה שְׁחִין, אוֹמֵר, בָּרוּךְ דַּיָּן הָאֱמֶת. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִין וְנִשְׁתַּנּוּ. אֲבָל אִם הָיוּ כֵּן מִמְּעֵי אִמָּן, אוֹמֵר, בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה בְּרִיּוֹתָיו. וְהָרוֹאֶה בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת, אוֹמֵר, בָּרוּךְ שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. אֲבָל אִם רָאָה אוּכְלֵסִין הַרְבֵּה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, אוֹמֵר, בָּרוּךְ חָכַם הָרָזִים. כְּשֵׁם שֶׁאֵין פְּרָצוּפֵיהֶם שָׁוִין זֶה לָזֶה, כָּךְ אֵין דַּעְתָּם שָׁוִין זֶה לָזֶה, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ דַּעַת בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכֵן אוֹמֵר, לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ מִשְׁקָל וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה (איוב כח, כה), כָּל בְּרִיָּה וּבְרִיָּה יֵשׁ

לוֹ דַּעַת בִּפְנֵי עַצְמוֹ. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵן, מֹשֶׁה מְבַקֵּשׁ מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ, וְאוֹמֵר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ דַּעְתָּם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאֵין בְּשֶׁל בָּנֶיךָ דּוֹמֶה זֶה לָזֶה. כְּשֶׁאֲנִי מִסְתַּלֵּק מֵהֶן, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ אִם בַּקָּשְׁתָּ לְמָנוֹת עֲלֵיהֶם מַנְהִיג, מְנֵה עֲלֵיהֶם אָדָם שֶׁיִּהֵא סוֹבֵל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַּעְתּוֹ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר וְגוֹ'.

סימן יא

יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הָאוֹתִיּוֹת שְׁאָלוּנִי עַל בָּנַי וְעַל פֹּעַל יָדַי תְּצַוֻּנִי (ישעיה מה, יא). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁנַּעֲשָׂא אִשָּׁה וְהָיְתָה לָהּ שׁוֹשְׁבִין, כָּל זְמַן שֶׁהַמֶּלֶךְ כּוֹעֵס עַל אִשְׁתּוֹ, הַשּׁוֹשְׁבִין מְפַיְּסִ ומִתְרַצֶּה הַמֶּלֶךְ לְאִשְׁתּוֹ. בָּא הַשּׁוֹשְׁבִין לָמוּת, הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ מִן הַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ תֵּן דַּעְתְּךָ עַל אִשְׁתְּךָ. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, מָה אַתָּה מְצַוֵּנִי עַל אִשְׁתִּי, צַוֵּה אֶת אִשְׁתִּי עָלַי, שֶׁתְּהֵא זְהִירָה בִּכְבוֹדִי. כִּבְיָכוֹל כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנִי עֲלֵיהֶם וְאַתָּה אוֹמֵר, יִפְקֹד וְגוֹ', צַוֵּה אוֹתָן עָלַי, שֶׁיִּהוּ זְהִירִין בִּכְבוֹדִי. מַה כְּתִיב לְמַטָּה, צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי. יִפְקֹד ה'. מָה רָאָה לְבַקֵּשׁ הַצַּרְךָ הַזֶּה אַחַר סֵדֶר נְחָלוֹת. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיִּרְשׁוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶם, אָמַר מֹשֶׁה, הֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁאֶתְבַּע צְרָכַי. אִם הַבָּנוֹת יוֹרְשׁוֹת, בְּדִין הוּא שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנַי אֶת כְּבוֹדִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ (משלי כז, יח). בָּנֶיךָ, יָשְׁבוּ לָהֶם וְלֹא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה. יְהוֹשֻׁעַ שֶׁשִּׁמַּשְׁךָ כְּדַאי הוּא שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד אֶת שְׁכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. לָמָּה נִמְשְׁלָה תּוֹרָה לַתְּאֵנָה. שֶׁרֹב הָאֵילָנוֹת, הַזַּיִת וְהַגֶּפֶן וְהַתְּמָרָה נִלְקָטִין כְּאֶחָד, וְהַתְּאֵנָה נִלְקָטָה מְעַט מְעַט. וְכָךְ הַתּוֹרָה, הַיּוֹם לוֹמֵד מְעַט וּלְמָחָר הַרְבֵּה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִתְלַמֶּדֶת לֹא בְּשָׁנָה וְלֹא בְּשָׁתַיִם. אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ. לְפִי שֶׁאָמַרְתָּ, אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר, שֶׁאַתָּה מַכִּיר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, יִתְמַנֶּה שֶׁיּוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם לְפִי דַּעְתּוֹ. וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו, כַּמִּדְלִיק נֵר מִנֵּר. וְנָתַתָּ מֵהוֹדְךָ, כְּמֹעֶרֶה מִכְּלִי אֶל כְּלִי. מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ, וְלֹא תִּסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר (במדבר לו, ט), הַכָּבוֹד הַזֶּה אֵינוֹ זָז מִבֵּית אָבִיךָ, שֶׁאַף יְהוֹשֻׁעַ שֶׁיֵּעָמֵד תַּחְתֶּיךָ, לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד.

סימן יב

וַיְדַבֵּר ה' וְגוֹ' צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי וְגוֹ'. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַמְּנָחוֹת שֶׁהָיוּ נִקְרָבוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ, כֵּיצַד הָיוּ נִקְרָבוֹת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מַצָּה, חוּץ מֵחָמֵץ שֶׁבְּתוֹדָה וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁהֵם בָּאוֹת חָמֵץ רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הַשְּׁאוֹר בּוֹדֶה לוֹ מִתּוֹכוֹ וּמְחַמְּצָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הִיא אֵינָהּ מִן הַמֻּבְחָר, אֶלָּא מֵבִיא אֶת הַשְּׁאוֹר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַמַּיִם וּמְמַלֵּא אֶת הַמִּדָּה. אָמַר לוֹ: אַף הִיא הָיְתָה חֲסֵרָה אוֹ יְתֵרָה. כָּל הַמְּנָחוֹת

נְלוֹשׁוֹת בְּפוֹשְׁרִין, וּמְשַׁמְּרָן שֶׁלֹּא יַחְמִיצוּ. וְאִם הֶחְמִיצוּ שְׁיֵרֵיהָ, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ מִמֶּנָּה לַה' וְגוֹ' (ויקרא ב, יא). וְחַיָּב עַל לִישָׁתָהּ וְעַל עֲרִיכָתָהּ וְעַל אֲפִיָּתָהּ. וְאֵין לְךָ חָבִיב מִן הַקָּרְבָּנוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לָהֶם אָמַרְתִּי לָכֶם לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת. כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁלִּי הוּא. וְהַבְּהֵמָה שֶׁאַתֶּם מַקְרִיבִים מִמֶּנָּה לְפָנַי, אֲנִי בָּרָאתִי אוֹתָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִם אֶרְעַב לֹא אוֹמַר לְךָ, כִּי לִי תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ (תהלים נ, יב). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, כָּל מַה שֶּׁצִּוִּיתִי לָכֶם לְהַקְרִיב קָרְבָּנִי לַחְמִי, לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לַאֲכִילָה, שֶׁאֵין לְפָנַי לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה. אָמַר רַבִּי סִמּוֹן, שִׁשָּׁה עָשְׂרָה מִדּוֹת רַחֲמִים כְּתוּב בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו וְגוֹ' (שמות לד, ו), יֵשׁ רַחֲמָן מוֹסֵר מְזוֹנוֹתָיו לְאַכְזָרִי. הֱוֵי, אִם אֶרְעַב לֹא אוֹמַר לְךָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָשָׂה בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת מִסָּרְתִּי לְךָ, שֶׁלֹּשׁ בִּרְשׁוּתְךָ, שִׁבְעָה שֶׁאֵין בִּרְשׁוּתְךָ. אֵלּוּ שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתְךָ, שׁוֹר שֶׁה כְּשָׂבִים וְשֶׂה עִזִּים (דברים יד, ד). וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ, אַיָּל צְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְגוֹ' (שם פסוק ה). שֶׁמָּא הִטְרַחְתִּי עָלֶיךָ שֶׁתְּהֵא מֵחֲזִיר בָּהֶרִים וּבַגְּבָעוֹת שֶׁתְּבִיא לְפָנַי קָרְבָּן מֵאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ. לֹא אָמַרְתִּי לְךָ, אֶלָּא מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּתְךָ מִן הַגְּדָלִים עַל אֲבוּסֶיךָ, הֱוֵי, אִם אֶרְעַב לֹא אוֹמַר לְךָ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כְּתִיב: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי. וְכִי יֵשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. אִם אַתָּה אוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, לְמַד מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט (תהלים קד, ד). הֵיכָן נְזוֹנִין. רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר, מִזִּיו שְׁכִינָה הֵן נְזוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים (משלי טז, טו). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כְּתִיב: עוֹלַת תָּמִיד הָעֲשׂוּיָה בְּהַר סִינַי. וְכִי בְּהַר סִינַי עֲשׂוּ עוֹלָה. אֶלָּא אִם תֹּאמַר יֵשׁ לְפָנָיו אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, לְמַד מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. רְאֵה מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה (שמות לד, כח). אִלּוּ הָיָה לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מִמַּה שֶּׁאֲנִי אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה. וּמַה מֹּשֶׁה שֶׁהָלַךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הֱוֵי, אִם אֶרְעַב לֹא אוֹמַר לְךָ וְגוֹ' (תהלים נ, יב). אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּרִיּוֹתַי אֵינָם צְרִיכִים לִבְרִיּוֹתַי. מִימֶיךָ שָׁמַעְתָּ שֶׁאָמַר הַשְׁקוּ אֶת הַגֶּפֶן הַזֶּה יַיִן וְהִיא עוֹשָׂה יַיִן הַרְבֵּה, הַשְׁקוּ אֶת הַזַּיִת הַזֶּה שֶׁמֶן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שֶׁמֶן הַרְבֵּה. בְּרִיּוֹתַי אֵינָן צְרִיכִין לִבְרִיּוֹתַי, וְאֲנִי צָרִיךְ לִבְרִיּוֹתַי. אָמַר רַבִּי יַנַּאי, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, זֶה שֶׁעוֹבֵר עַל גַּב הַנָּהָר, אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה לוֹגִין מַיִם. וַאֲנִי עַל לוֹגְךָ כָּתַבְתִּי, בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַה', שֶׁהוּא לְשׁוֹן שְׁתִיָּה, לְשׁוֹן שְׁבִיעָה, לְשׁוֹן שִׁכְרוּת. בְּהֵמָה אַחַת בָּרָאתִי בְּעוֹלָמִי וְאֵין אַתָּה יָכֹל לַעֲמֹד בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ. וְאֵיזוֹ, זוֹ בְּהֵמוֹת בְּהָרֵרֵי

אֶלֶף (תהלים נ, י). רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבָּנָן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּהֵמָה אַחַת הִיא רְבוּצָה עַל אֶלֶף הָרִים, וְאֶלֶף הָרִים הִיא רוֹעָה בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בוּל הָרִים יִשְׂאוּ לוֹ (איוב מ, כ). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, בְּהֵמָה רְבוּצָה עַל אֶלֶף הָרִים, וְאֶלֶף הָרִים מְגַדְּלִין לָהּ כָּל מִינֵי מַאֲכָל לַאֲכִילָתָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַשָּׂרוֹן לְנָוֶה צֹאן וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֵבֶץ בָּקָר (ישעיה סה, י). וְרַבָּנָן אָמְרֵי, הִיא רְבוּצָה עַל אֶלֶף הָרִים, וְאֶלֶף הָרִים מְגַדְּלִים לָהּ בְּהֵמוֹת בְּכָל יוֹם וְהִיא אוֹכֶלֶת. מַה טַּעַם. דִּכְתִיב: וְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה יְשַׂחֲקוּ שָׁם. אֶפְשָׁר דְּאִית בְּעִיר אֲכִיל בְּעִיר. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה אֱלֹהֵינוּ וּמַה מְּתֻקָּנִים מַעֲשָׂיו. וּמֵהֵיכָן הוּא שׁוֹתֶה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבָּנָן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, כָּל מַה שֶּׁהַיַּרְדֵּן עוֹשֶׂה לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הוּא שׁוֹתֶה אוֹתָן גְּמִיעָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן יַעְשֹׁק נָהָר לֹא יַחְפֹּז וְגוֹ'. וְיֵשׁ לָהּ בָּהֶן כְּדֵי לִכְלוּךְ פֶּה. וּמֵהֵיכָן הוּא שׁוֹתֶה. תַּנְיֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן (בראשית ב, י), וּשְׁמוֹ יוּבָל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל יוּבָל יְשַׁלַּח שָׂרָשָׁיו (ירמיה יז, ח). וּמִמֶּנּוּ שׁוֹתֶה. תַּנְיֵי רַבִּי חִיָּא בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר, וְאוּלָם שְׁאַל נָא בְּהֵמוֹת וְתֹרֶךָּ וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְיַגֶּד לָךְ (איוב יב, ז). שְׁאַל נָא בְּהֵמוֹת, זוֹ הַבְּהֵמָה. וְעוֹף הַשָּׁמַיִם, זוֹ זִיז שָׁדַי. אוֹ שִׂיחַ לְאֶרֶץ וְתֹרֶךָּ, וִיסַפְּרוּ לְךָ דְּגֵי הַיָּם (איוב יב, ח). שִׂיחַ לְאֶרֶץ, זוֹ גַּן עֵדֶן. דְּגֵי הַיָּם, זֶה לִוְיָתָן. מִי לֹא יָדַע בְּכָל אֵלֶּה כִּי יַד ה' עָשְׂתָה זֹאת (שם פסוק ט). מֶלֶךְ אֶחָד הָיָה לְךָ וּשְׁמוֹ שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קֶמַח, עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְגוֹ' (מל"א ה, ב-ג). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר זְבִידָה, אֶלֶף נָשִׁים הָיוּ לוֹ לִשְׁלֹמֹה, וְכָל אַחַת וְאַחַת עוֹשָׂה לוֹ בְּכָל יוֹם כָּזֶה, זוֹ סְבוּרָה שֶׁאֲצָלָהּ הוּא סוֹעֵד. נְחֶמְיָה הַפֶּחָה לֹא הָיָה יָכוֹל בּוֹ לַעֲמֹד עַל סְעוּדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר הָיָה נַעֲשָׂה לְיוֹם אֶחָד שׁוֹר אֶחָד וְגוֹ' (נחמיה ה, יח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּנַי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אָמַרְתִּי לָכֶם, אֶלָּא בַּשְּׁבִיל הֲרֵיחַ, שֶׁתְּהֵיוּ עֲרֵבִין וְנוֹתְנִין לְפָנַי לְרֵיחַ נִיחוֹחַ.

סימן יג

תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צַדִּיק אוֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ (משלי יג, כה). זֶה אֱלִיעֶזֶר, שֶׁאָמַר לְרִבְקָה, הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט מַיִם (בראשית כד, יז), כְּדֵי גְּמִיאָה. וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסָר (משלי יג, כה), זֶה עֵשָׂו, שֶׁאָמַר לְיַעֲקֹב, הַלְעִיטֵנִי נָא (בראשית כה, ל). אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר זְעִירָא, פֶּעַר פִּיו כְּגָמָל, וְאָמַר, אֶפְתַּח פִּי וְאַתָּה מַכְנִיס. הַתָּם תָּנִינָן, אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל וְאֵין דּוֹרְסִין, אֲבָל מַלְעִיטִין. דָּבָר אַחֵר, צַדִּיק אוֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ, זוֹ רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ, וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתּוֹתֶר (רות ב, יד), שֶׁהִבְרִכָה שָׂרָתָה בִּפְיָהּ שֶׁל אוֹתָהּ צַדֶּקֶת. וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסָר, אֵלּוּ הַגּוֹיִם. מַעֲשֶׂה בְּגוֹי אֶחָד שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה לְכָל בְּנֵי עִירוֹ. אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי, אוֹתִי זִמֵּן לְאוֹתוֹ סְעוּדָה עִם כָּל בְּנֵי עִירוֹ, וְלֹא הָיָה שֶׁלְחָנוֹ חָסֵר מִכָּל

מַטְעַמִּים שֶׁבָּעוֹלָם אֶלָּא אֲגוֹזֵי פֶּרֶךְ בִּלְבַד. מֶה עָשָׂה. נָטַל אֶת הַטַּבְלָה מִלְּפָנֵינוּ שֶׁהָיְתָה יָפָה יוֹתֵר מִשִּׁשָּׁה כִּכְרֵי כֶּסֶף, וּשְׁבָרָהּ, אָמַרְתִּי לוֹ, מִפְּנֵי מָה עָשִׂיתָ כָּךְ. אָמַר לִי, אַתֶּם אוֹמְרִים: שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁלָּנוּ, וְהָעוֹלָם הַבָּא שֶׁלָּכֶם. אִם אֵין אָנוּ אוֹכְלִין עַכְשָׁו, אֵימָתַי אָנוּ אוֹכְלִין. קָרָאתִי עָלָיו, וּבָטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסַר. וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַה' כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם. לֹא שְׁנֵיהֶם בְּבַת אַחַת אֶלָּא, אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, מֵעוֹלָם לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבְיָדוֹ עָוֹן. כֵּיצַד, תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּלַּיְלָה. תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּיּוֹם. מִכָּל מָקוֹם לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבְיָדוֹ עָוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: צֶדֶק יָלִין בָּהּ (ישעיה א, כא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, אַתֶּם מַקְרִיבִים לְפָנַי לֶחֶם הַפָּנִים. לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי אֶעֱרֹךְ לָכֶם שֻׁלְחָן גָּדוֹל וְיִהְיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה רוֹאִין וּבוֹשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צוֹרְרָי וְגוֹ' (תהלים כג, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכְלוּ וְגוֹ' (ישעיה סה, יג).

סימן יד

צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹּחַ וְגוֹ' (איוב לז, כג). וּכְתִיב: הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ (שם לו, כב). כֵּיצַד יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים אֵלּוּ. אֶלָּא, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן לְיִשְׂרָאֵל, נוֹתֵן לָהֶם לְפִי כֹּחוֹ. וּכְשֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ מֵהֶן, אֵין מְבַקֵּשׁ אֶלָּא כְּפִי כֹּחָן. רְאֵה מַה כְּתִיב: אֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעוֹת (שמות כו, א). לְכָךְ כְּתִיב: שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹּחַ. וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן לָהֶם, לְפִי כֹּחוֹ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק חֲפָּה מֵעַנְנֵי כָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָרָא ה' עַל כָּל מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְגוֹ' (ישעיה ד, ה). וְאוֹמֵר: כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה (שם). עָשָׁן בַּחֻפָּה לָמָּה. שֶׁכָּל מִי שֶׁנּוֹתֵן עֵינָיו עֲשׁוּנוֹת וְצָרוֹת בַּתַּלְמִידִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִתְמַלֵּא חֻפָּתוֹ עָשָׁן לָעוֹלָם הַבָּא. אֵשׁ בַּחֻפָּה לָמָּה. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל צַדִּיק וְצַדִּיק מִתְנַגֵּהַּ מַחֻפָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ מֵעֲלָה מֵמָּנּוּ, נֹגַהּ שֶׁזִּיווֹ מַבְהִיק מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. לְכָךְ כְּתִיב: הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ. כְּשֶׁבִּקֵּשׁ מֵהֶם, לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא לְפִי כֹּחָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (שמות כז, כ). וּכְשֶׁהֵאִיר לָהֶם, לְפִי כֹּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שם יג, כא). לֶעָתִיד לָבֹא, קוּמִי אוֹרִי וְגוֹ' (ישעיה ס, א). וּכְתִיב: וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה (שם ל, כו). הֲוֵי, הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ. כְּשֶׁבִּקֵּשׁ מֵהֶם, לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא לְפִי כֹּחָן, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאִשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ (שמות כג, יט). וּכְשֶׁנּוֹתֵן לָהֶם, לְפִי כֹּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל לֹא יִבֹּל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר וְגוֹ' (יחזקאל מז, יב). מַהוּ לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר. שֶׁכָּל אֵילָן וְאֵילָן מְחַדֵּשׁ בִּכּוּרִים כָּל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, לֹא כְּבִכּוּרֵי חֹדֶשׁ זֶה בִּכּוּרֵי חֹדֶשׁ אַחֵר. כְּשֶׁבִּקֵּשׁ מֵהֶן, לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא כְּפִי כֹּחָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם

הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וְגוֹ' (ויקרא כג, מ). וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן, לְפִי כֹּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה (ישעיה מא, יט). וּכְתִיב: תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְּרוֹשׁ (שם נה, יג).

סימן טו

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לֶאֱכֹל בַּחַג חוּץ לַסֻּכָּה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעוּדוֹת חַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה, אַחַת בְּיוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לַדָּבָר קְצָבָה, חוּץ מִלֵּיל יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן בְּלִבַּד. וְלָמָּה הִתִּירוּ חֲכָמִים לְהִפָּטֵר מֵהַסֻּכָּה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג. אֶלָּא כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַחַג הָיוּ מִתְפַּלְּלִין לַטַּלְלִים, וּבְיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן הָיוּ מִתְפַּלְּלִין לַגְּשָׁמִים. וּלְכָךְ נִפְטָרִין מִן הַסֻּכָּה, כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ עַל הַגְּשָׁמִים בְּלֵב שָׁלֵם. וְאַף עַל פִּי כֵן יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן עוֹלֶה לִימוֹת הַחַג. לָמָּה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. וְהָיְתָה רְאוּיָה לִהְיוֹת אַחַר הַחַג חֲמִשִּׁים יוֹם, כְּשֵׁם שֶׁעֲצֶרֶת אַחַר הַפֶּסַח חֲמִשִּׁים יוֹם. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָרַף הוּא וְאֵינָן יְכוֹלִין לְהַנִּיחַ בָּתֵּיהֶן לָבֹא לְכָאן, אֶלָּא עַד שֶׁהֵן אֶצְלִי, יַעֲשׂוּ עֲצֶרֶת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעָנָן בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת.

סימן טז

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יְסַפֶּתְּ לַגּוֹי ה', יִסְפְּתָ לַגּוֹי נִכְבַּדְתָּ רִחַקְתָּ כָּל קַצְוֵי אָרֶץ (ישעיה כו, טו). אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹסַפְתָּ שַׁלְוָה לְדוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁמָּא הִקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ פַּר אֶחָד. לֹא דַיָּם שֶׁלֹּא הִקְרִיבוּ, אֶלָּא אָמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כא, יד). וְהוֹסַפְתָּ שַׁלְוָה לְדוֹר הַפְּלָגָה, שֶׁמָּא כִּבֵּדְךָ אֶחָד מֵהֶם. לֹא דַיָּם שֶׁלֹּא כִּבְּדוּךָ, אֶלָּא אָמְרוּ, הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר (בראשית יא, ד). וְכֵן לַסְּדוֹמִיִּים וְכֵן לְפַרְעֹה, וְכֵן לְסַנְחֵרִיב, וְכֵן לְנְבוּכַדְנֶצַּר. שֶׁמָּא הִקְרִיב אֶחָד מֵהֶם אַיִל אֶחָד אוֹ פַּר אֶחָד. לֹא דַיָּם שֶׁלֹּא הִקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ, אֶלָּא הִכְעִיסוּךָ. וּלְמִי נָאֶה לְהוֹסִיף שַׁלְוָה וְכִבּוּד. לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: יָסַפְתָּ לַגּוֹי. וְאֵין גּוֹי אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד (דה"א יז, כא). אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָלֶיךָ לִתֵּן לָנוּ מוֹעֲדִים, וְעָלֵינוּ לִהְיוֹת מַקְרִיבִין לְפָנֶיךָ קָרְבָּנוֹת כָּרָאוּי. נִכְבַּדְתָּ, נָתַתָּ לָנוּ רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְאָנוּ מַקְרִיבִין לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם. נָתַתָּ לָנוּ הַפֶּסַח, הִקְרַבְנוּ לְךָ. עֲצֶרֶת, הִקְרַבְנוּ לְךָ, רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הִקְרַבְנוּ לְךָ. יוֹם הַכִּפּוּרִים, הִקְרַבְנוּ לְךָ. וְכֵן בֶּחָג. אֲפִלּוּ מוֹעֵד אֶחָד לֹא בִּטַּלְנוּ הַקָּרְבָּנוֹת. אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָלֶיךָ לְהוֹסִיף לָנוּ מוֹעֲדוֹת, וְעָלֵינוּ לְהַקְרִיב לְפָנֶיךָ קָרְבָּנוֹת וּלְכַבֵּד אוֹתָךְ. יָסַפְתָּ לַגּוֹי ה', נִכְבַּדְתָּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, חַיֵּיכֶם, אֵינִי מְחַסֵּר אֶתְכֶם יָמִים טוֹבִים, אֶלָּא מוֹסִיף לָכֶם מוֹעֲדוֹת שֶׁתִּשְׂמְחוּ בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תַּחַת אַהֲבָתִי

יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְּפִלָּה (תהלים קט, ד). אַתְּ מוֹצֵא בָּחָג, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַקְרִיבִים שִׁבְעִים פָּרִים עַל שִׁבְעִים אֻמּוֹת. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי אָנוּ מַקְרִיבִים שִׁבְעִים פָּרִים לְשִׁבְעִים אֻמּוֹת, לְפִיכָךְ הָיוּ צְרִיכִין אַף הֵם לְהִיוֹת אוֹהֲבִין אוֹתָנוּ. וְלֹא דַיָּם שֶׁאֵין אוֹהֲבִין אוֹתָנוּ, אֶלָּא שׂוֹנְאִין אוֹתָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּחַת אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי. לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג שֶׁהֱיִיתֶם מַקְרִיבִים לִפְנַי קָרְבָּנוֹת, עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הֱיִיתֶם מַקְרִיבִים שִׁבְעִים פָּרִים. אֲבָל עַכְשָׁו, הַקְרִיבוּ עַל עַצְמְכֶם, שֶׁבַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לַה' פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה שִׁבְעָה יָמִים, וְזִמַּן כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אָמַר לְאוֹהֲבוֹ, כְּבָר יָצָאנוּ יְדֵי חוֹבוֹתֵינוּ מִכָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה. נִגְלֶה אֲנִי וְאַתָּה בְּמַה שֶׁתִּמְצָא, בְּלִיטְרָא שֶׁל בָּשָׂר אוֹ לִיטְרָא שֶׁל דָּג אוֹ יֶרֶק. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל, כָּל קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרַבְתֶּם בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַחַג, עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הֱיִיתֶם מַקְרִיבִים. אֲבָל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, נִגְלֶה אֲנִי וְאַתֶּם בְּמַה שֶׁאַתֶּם מוֹצְאִין, בְּפַר אֶחָד וְאַיִל אֶחָד.

סימן יז

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. מָה רָאָה לִהְיוֹת פּוֹחֶת בְּכָל יוֹם. אֶלָּא לְמֶדְךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ מִן הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁאִם יֵלֵךְ אָדָם לְאַכְסַנְיָא וְקִבְּלוּ, בְּיוֹם רִאשׁוֹן מְקַבְּלוּ יָפֶה וּמַאֲכִילוּ עוֹפוֹת, בַּשֵּׁנִי מַאֲכִילוּ דָּגִים, בַּשְּׁלִישִׁי גְּבִינָה, בָּרְבִיעִי מַאֲכִילוּ יֶרֶק, כָּךְ פּוֹחֶת וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁמַּאֲכִילוּ קִטְנִיּוֹת. בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. מַהוּ לָכֶם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הַשְּׁמְחָה נָאָה לָכֶם, הַמּוֹעֲדִים נָאִים לָכֶם, יוֹם טוֹב נָאֶה לָכֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. מַעֲשֶׂה בְּגוֹי אֶחָד שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, וְאָמַר לוֹ: לָמָּה אַתֶּם עוֹשִׂים מוֹעֲדִים. לֹא כָּךְ אָמַר לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי (ישעיה א, יד). אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אִלּוּ אָמַר, חָדָשַׁי וּמוֹעָדַי, הָיִיתִי אוֹמֵר כָּךְ. אֶלָּא אָמַר, חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם. בְּשָׁבִיל אוֹתָם מוֹעֲדוֹת שֶׁעָשָׂה יְרָבְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ כֶּחָג אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל עַל הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית אֵל לְזַבֵּחַ לָעֲגָלִים וגו', וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (מל"א יב, לב-לג). אֲבָל הַמּוֹעֲדִים הָאֵלֶּה, אֵינָן בְּטֵלִים לְעוֹלָם, וְלֹא הַחֲדָשִׁים. לָמָּה, שֶׁהֵם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' (ויקרא כג, ד). וּכְתִיב: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' (שם פסוק מד). וּלְכָךְ אֵינָם בְּטֵלִים לְעוֹלָם. וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר, סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר.

מטות

סימן א

אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר לַה'. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כֵּיצַד קוֹנָמוֹת וּנְדָרִים. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, קוֹנָם שֶׁאֵינִי יָשֵׁן, קוֹנָם שֶׁאֵינִי מְדַבֵּר, קוֹנָם שֶׁאֵינִי מְשַׁמְּשֶׁךָ, הֲרֵי הוּא בְּלֹא יָחֵל דְּבָרוֹ. שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי יָשֵׁן, שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי מְהַלֵּךְ, אָסוּר. חֹמֶר בִּשְׁבוּעוֹת מִבִּנְדָרִים, וּבִנְדָרִים מִבִּשְׁבוּעוֹת. כֵּיצַד, קוֹנָם שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה סֻכָּה, קוֹנָם שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה לוּלָב, קוֹנָם שֶׁאֵינִי נוֹטֵל תְּפִלִּין, בִּנְדָרִים, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִצְוָה. וּבִשְׁבוּעוֹת מֻתָּר, שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין לַעֲבֹר עַל הַמִּצְוֹת. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱווּ זְהִירִין בִּנְדָרִים וְאַל תִּפְרְצוּ בָּהֶן. שֶׁכָּל הַפּוֹרֵץ בָּהֶם, סוֹפוֹ לִמְעֹל בִּשְׁבוּעוֹת. וְהַמּוֹעֵל בִּשְׁבוּעוֹת, כּוֹפֵר בּוֹ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵין לוֹ מְחִלָּה בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא יְנַקֶּה ה' וְגוֹ' (שמות כ, ז). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי ה' וְגוֹ' (ירמיה ד, ב). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תִּהְיוּ סְבוּרִין שֶׁהַתֵּר לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמִי. אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת אֵין אַתֶּם רַשָּׁאִים לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמִי אֶלָּא אִם יֵשׁ בָּכֶם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאוֹתוֹ תַּעֲבֹד וּבוֹ תִּדְבָּק (דברים י, כ). וְשֶׁתִּהְיוּ כְּאוֹתָן שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּקְרְאוּ יִרְאֵי אֱלֹהִים, וְאֵלּוּ הֵן, אַבְרָהָם אִיּוֹב וְיוֹסֵף. אַבְרָהָם, דִּכְתִיב: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא וְגוֹ' (בראשית כב, יב). אִיּוֹב, דִּכְתִיב: אִישׁ תָּם וְגוֹ' (איוב א, ח). יוֹסֵף, דִּכְתִיב: אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא (בראשית מב, יח). הֱוֵי, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאוֹתוֹ תַּעֲבֹד. אִם אַתָּה מַפְנֶה אֶת עַצְמְךָ לַתּוֹרָה וְלַמִּצְוֹת וְאֵין לְךָ עֲבוֹדָה אַחֶרֶת, לָכֵן נֶאֱמַר: וְאוֹתוֹ תַּעֲבֹד. וּבוֹ תִּדְבָּק. וְכִי יָכֹל לְהִדָּבֵק בַּשְּׁכִינָה. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה וְגוֹ' (דברים ד, כד). אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כָּל הַמַּשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה, וְהָעוֹשֶׂה לוֹ פַּרְקְמַטְיָא וּמְהַנֵּהוּ מִנְכָסָיו, זֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: וּבוֹ תִּדְבָּק. אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, אַתָּה רַשַּׁאי לְהִשָּׁבַע. וְאִם לָאו, אֵין אַתָּה רַשַּׁאי. מַעֲשֶׂה בְּהַר הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי אֲלָפִים עֲיָרוֹת וְכֻלָּם נֶחֱרְבוּ עַל שְׁבוּעַת אֱמֶת. בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין אָב לְבִתּוֹ. מָה בַּעַל אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא נְדָרִים שֶׁל עִנּוּי נֶפֶשׁ וּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, כָּךְ הָאָב אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא עַל עִנּוּי נֶפֶשׁ וְשֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ.

סימן ב

וַיְדַבֵּר ה' וְגוֹ', נִקּוּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הָעָם מִן הַמְּלָאכָה. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שְׁלֹשָׁה תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת. כֵּיצַד, חַזָּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל אֶת הַחֲצוֹצְרוֹת וְעוֹלֶה לְגַג גָּבֹהַּ שֶׁל עִיר וְתוֹקֵעַ, כְּדֵי מִי שֶׁהָיָה רָחוֹק מִן הָעִיר, הָיָה נִפְטָר מִמְּלַאכְתּוֹ. וְחָזַר וּבָא וְתוֹקֵעַ שְׁנִיָּה, הַקְּרוֹבִין נִכְנָסִין לָעִיר. שְׁלִישִׁית תּוֹקֵעַ, וְהֵיוּ מַטְמִינִין אֶת הַחַמִּין וּמַדְלִיקִין אֶת הַנֵּר. גָּמַר מִלְּתַקֵּעַ, הָיְתָה קְדֵרָה

עַל גַּבֵּי כִּירָה, מַנִּיחִין אוֹתָהּ בָּאָרֶץ. וְאִם הָיָה הַנֵּר בְּיַד הָאִשָּׁה, מַנַּחַת אוֹתָהּ בָּאָרֶץ. הַשַּׁבָּת מִתְקַדֶּשֶׁת בַּחֲצוֹצְרוֹת, וְכֵן רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדוֹת. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וְגוֹ' (במדבר י, י). וּכְשֶׁהָיוּ נוֹסְעִים, בַּחֲצוֹצְרוֹת נוֹסְעִים וְתוֹקְעִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת (שם פסוק ה). וּכְשֶׁמִּתְכַּנְּסִין, מִתְכַּנְּסִין בַּחֲצוֹצְרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ (שם פסוק ז). וּכְשֶׁהַצַּר מֵיצֵר, תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תָּבֹאוּ מִלְחָמָה וְגוֹ' (שם פסוק ט). וּכְשֶׁהָלְכוּ לַמִּלְחָמָה לְמִדְיָן, בַּחֲצוֹצְרוֹת עָשׂוּ נְקָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ.

סימן ג

נְקֹם נְקָמַת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִלּוּ רָצָה מֹשֶׁה לִחְיוֹת כַּמָּה שָׁנִים, הָיָה חַי. שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נְקֹם נְקָמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף. תָּלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִיתָתוֹ בִּנְקָמַת מִדְיָן. אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא אָמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶחְיֶה אֲעַכֵּב נְקָמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַמִּדְיָנִים. מִיָּד, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל מִדְיָן. אֲנָשִׁים, צַדִּיקִים. וּלְהַלָּן, בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שמות יז, יג), נַמֵּי צַדִּיקִים. וְכֵן, בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל אֲנָשִׁים (איוב ד, ט). לְתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר, נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמֹשֶׁה אָמַר, נִקְמַת ה'. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהֶם, הֲרֵינִי וְאַתֶּם זִיקוּ שֶׁלָּכֶם מִתְבַּקְּשִׁים, שֶׁגָּרְמוּ לִי לְהַזִּיק אֶתְכֶם. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹן הָעוֹלָם, אִם הָיִינוּ עֲרֵלִים אוֹ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ כּוֹפְרִים בַּמִּצְוֹת, לֹא הָיוּ שׁוֹנְאִים אוֹתָנוּ וְלֹא רוֹדְפִין אַחֲרֵינוּ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל תּוֹרָה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ. לְכָךְ הַנְּקָמָה שֶׁלְּךָ. הֲוֵי, לְתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן. אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה. יֵשׁ אוֹמְרִים: אַלְפַּיִם מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט שָׁלַח. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שִׁלֹּשֶׁת אֲלָפִים מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט. שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא, וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף לִשְׁמֹר אֶת הַכֵּלִים, וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר, שְׁנֵיךְ כְּעֶדֶר הַקְצוּבוֹת וְגוֹ' (שה"ש ד, ב). וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף לְתִפְלָה. וּמִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה, הֲרֵי שְׁנֵי אֲלָפִים. וַיִּמְסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל. מַהוּ וַיִּמְסְרוּ. שֶׁהֵם נִמְסָרִין זוּגוֹת זֶה לָזֶה. דָּבָר אַחֵר, וַיִּמְסְרוּ, בְּעַל כָּרְחָן, לְפִי שֶׁתְּלָה הַכָּתוּב מִיתַת מֹשֶׁה בִּנְקָמַת מִדְיָן. אָמְרוּ, נֵלֵךְ לְמִדְיָן וְיָמוּת מֹשֶׁה. נִמְנְעוּ מִלֵּילֵךְ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַטֵּל גּוֹרָלוֹת עַל הַשְּׁבָטִים וְהֵם נִמְסָרִין מֵאֵלֶיהֶם. וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַתָּה בְּעַצְמְךָ. וְהוּא מְשַׁלֵּחַ אֲחֵרִים. עַל שֶׁנִּתְגַּדֵּל בְּמִדְיָן, אָמַר, אֵינוֹ דִּין שֶׁאֲנִי מֵצִיר לָהֶם, שֶׁעָשׂוּ בִּי טוֹבָה. הַמָּשָׁל אוֹמֵר, בְּאֵר שֶׁשְּׁתִיתָ מִמֶּנּוּ מַיִם, אַל תִּזְרֹק בּוֹ אֶבֶן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁאֵינָהּ זוֹ אוֹתָהּ מִדְיָן שֶׁנִּתְגַּדֵּל בָּהּ מֹשֶׁה, שֶׁזּוֹ בְּצַד מוֹאָב וְהִיא חָרֵבָה עַד עַכְשָׁו. וְלָמָּה שִׁלַּח פִּנְחָס. מִי שֶׁהִתְחִיל בַּמִּצְוָה, גּוֹמְרָהּ. הוּא הֵשִׁיב אֶת חֲמָתִי וְהִכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית, יִגְמֹר מִצְוָתוֹ. וּכְלֵי

הַקֹּדֶשׁ, זֶה הָאֲרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בְּכָתֵף יִשָּׂאוּ (במדבר ז, ט). רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֵלּוּ בִּגְדֵי כְהֻנָּה שֶׁבָּהֶם אוּרִים וְתֻמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן (שמות כט, כט). וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן וְגוֹ', וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן וְגוֹ', וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב. וּמַה בִּקֵּשׁ שָׁם. אֶלָּא שֶׁהָלַךְ לִטֹּל שְׂכַר עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אֶלֶף שֶׁהִפִּילוּ מִיִּשְׂרָאֵל. וְעָלָיו נֶאֱמַר, כֹּרֶה שַׁחַת בָּהּ יִפֹּל וְגוֹ' (משלי כו, כז). מָשָׁל לְהַהוּא גַּמְלָא דַּהֲוָה אָזִיל לְמֵיסַב וּלְמִתְבַּע קָרְנֵי, וְאוּדְנֵי דַּהֲווּ לֵיהּ גָּזוּ מִינֵיהּ, וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הַשָּׁלָל וְגוֹ', וַיָּבִיאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחָן שֶׁל אֵלּוּ שֶׁלֹּא רָצוּ לִטֹּל מִן הַבִּזָּה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, אֶלָּא הִשְׁלִימוּהוּ לִפְנֵיהֶם וְאַחֲרֵי כֵן נָטְלוּ. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה, לְהוֹדִיעֲךָ עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְשִׁבְחוֹ, שֶׁהָיוּ כֻּלָּן תַּלְמִידֵי תַּלְמִידָיו.

סימן ד

דָּבָר אַחֵר, נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת מְלָכִים לַכִּסֵּא וַיֹּשִׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ (איוב לו, ז). מַהוּ לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו. אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹנֵעַ מִן הַצַּדִּיק מַה שֶּׁרוֹצֶה לִרְאוֹת בְּעֵינָיו. לְמָּדְךָ, שֶׁמֹּשֶׁה מִתְאַוֶּה לִרְאוֹת בִּנְקָמַת הַמִּדְיָנִים קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, וְהָיָה מְבַקֵּשׁ מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּךְ שֶׁיִּרְאֶה בְּעֵינָיו. וְעָלָיו נֶאֱמַר, יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם, פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע (תהלים נח, יא). יִשְׂמַח צַדִּיק, זֶה מֹשֶׁה. כִּי חָזָה נָקָם, נִקְמַת מִדְיָן. פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע, זֶה בִּלְעָם. אָמַר מֹשֶׁה לְפִנְחָס וְלָאֲנָשִׁים הַצּוֹבְאִים, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁבִּלְעָם הָרָשָׁע שָׁם שֶׁהָלַךְ לִטֹּל שְׂכָרוֹ. עַד שֶׁהַזְּאֵב בָּא לַצֹּאן, פָּרְשׁוּ לוֹ הַמְּצוּדָה. וְאִם תִּרְאוּ אוֹתוֹ רָשָׁע שֶׁעוֹשֶׂה כְּשָׁפִים, הַרְאוּ לוֹ אֶת הַצִּיץ שֶׁכָּתוּב בּוֹ, קֹדֶשׁ לַה' (שמות כח, לו), וְהוּא נוֹפֵל, וְהִרְגוּ אוֹתוֹ. וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם. שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין כְּשָׁפִין עִם בִּלְעָם וּפוֹרְחִים בָּאֲוִיר, וְהֶרְאוּ לָהֶם אֶת הַצִּיץ, וְנָפְלוּ עַל חַלְלֵיהֶם. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה, כְּתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ, כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ (יהושע א, ה). וְהָיָה צָרִיךְ יְהוֹשֻׁעַ לְחָיוֹת מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וְלָמָּה נִתְקַצְּרוּ עֶשֶׂר שָׁנִים. שֶׁבִּשְׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ', אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרַת מָוֶת, לֹא אָמַר, מָחָר אֲנִי מֵת מַה יּוֹעִיל לִי שֶׁאֶנְקֹם בְּמִדְיָן. אֶלָּא נִזְדָּרֵז לְכָל אוֹתוֹ עִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה (במדבר לא, ו). אֲבָל יְהוֹשֻׁעַ לֹא עָשָׂה כֵּן. כְּשֶׁבָּא לְהִלָּחֵם עִם שִׁלּשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, אָמַר, אִם אֲנִי הוֹרְגָם, מִיָּד אֲנִי מֵת כְּשֵׁם שֶׁאֲרַע לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ. מָה עָשָׂה. הִתְחִיל בְּאֶחָד וּמְעַכֵּב בְּמִלְחַמְתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה (יהושע יא, יח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ עָשִׂיתָ, הֲרֵינִי מְקַצֵּר שְׁנוֹתֶיךָ עֶשֶׂר שָׁנִים. אָמַר דָּוִד, רַבּוֹת מַחְשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וְגוֹ' (משלי יט, כא).

סימן ה

וּמִקְנָה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה מַתָּנוֹת נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שְׁלֹשׁ מַתָּנוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם, חָכְמָה וּגְבוּרָה וְעֹשֶׁר. זָכָה אָדָם לְאֶחָד מֵהֶן, נוֹטֵל חֶמְדַּת כָּל הָעוֹלָם. זָכָה בְּחָכְמָה, זָכָה בַּכֹּל. זָכָה בִּגְבוּרָה, זָכָה בַּכֹּל. זָכָה בְּעֹשֶׁר, זָכָה בַּכֹּל. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁהֵן מַתָּנוֹת שָׁמַיִם וּבָאוֹת מִכֹּחַ הַגְּבוּרָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל גְּבוּרָתוֹ וְעָשְׁרוֹ שֶׁל אָדָם אֵינָהּ כְּלוּם. שֶׁכֵּן אָמַר שְׁלֹמֹה, שַׁבְתִּי וְרָאִיתִי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְגוֹ' (קהלת ט, יא). וְכֵן יִרְמְיָה אָמַר, כֹּה אָמַר ה', אַל יִתְהַלֵּל חָכָם וְגוֹ' (ירמיה ט, כב). וּמַתָּנוֹת אֵלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאֵינָן מִן הַמָּקוֹם, סוֹפָן לִיפָּסֵק מִמֶּנּוּ. שְׁנוּ חֲכָמִים, שְׁנֵי חֲכָמִים עָמְדוּ בָּעוֹלָם, אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל וְאֶחָד מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם. אֲחִיתֹפֶל מִיִּשְׂרָאֵל, וּבִלְעָם מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּשְׁנֵיהֶם אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא. שְׁנֵי גִּבּוֹרִים עָמְדוּ בָּעוֹלָם, אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל וְאֶחָד מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם. שִׁמְשׁוֹן מִיִּשְׂרָאֵל, וְגָלְיָת מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּשְׁנֵיהֶם אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם. שְׁנֵי עֲשִׁירִים עָמְדוּ בָּעוֹלָם, אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל וְאֶחָד מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם. קֹרַח מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָמָן מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּשְׁנֵיהֶם אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם. לָמָּה, לְפִי שֶׁלֹּא הָיְתָה מַתָּנָתָן מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא הָיוּ חוֹטְפִין אוֹתָהּ לָהֶן. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בִּבְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן, שֶׁהָיוּ עֲשִׁירִים הַרְבֵּה וְהָיָה לָהֶם מִקְנֶה גָּדוֹל וְחִבְּבוּ אֶת מָמוֹנָם וְיָשְׁבוּ לָהֶם חוּצָה לָאָרֶץ. לְכָךְ גָּלוּ תְּחִלָּה מִכָּל הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְלֶם לְרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי (דה"א ה, כו). וּמִי גָּרַם לָהֶם. עַל שֶׁהִפְרִישׁוּ עַצְמָם מִן אֲחֵיהֶם בִּשְׁבִיל מִקְנֵיהֶם. וּמִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בָּעָנְיָן וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד.

סימן ו

וּמִקְנָה רַב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא מְמוֹצָא וּמְמַעֲרָב (תהלים עה, ז). מַהוּ כִּי לֹא מְמוֹצָא וּמְמַעֲרָב. לֹא מִמַּה שֶּׁאָדָם יוֹצֵא וְעָמֵל בַּסְּחוֹרָה וְהוֹלֵךְ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב נַעֲשֶׂה עָשִׁיר, אֶלָּא אֲפִלּוּ פָּרַשׂ בִּסְפִינוֹת וְהוֹלֵךְ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב וְחוֹזֵר עַל הַמִּדְבָּרוֹת וְעַל הֶהָרִים, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה עָשִׁיר. מַהוּ וְלֹא מִמִּדְבָּר הָרִים (שם). אָמַר רַבִּי אַבָּא סַנְגּוֹרְיָא, כָּל הָרִים שֶׁבַּמִּקְרָא הָרִים, חוּץ מִזֶּה, שֶׁהוּא רוֹמְמוּת, שֶׁאֵין אָדָם מִתְרוֹמֵם מִן הַדְּבָרִים הַלָּלוּ. וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. נוֹטֵל נְכָסִים מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (שם פסוק ח). לְכָךְ נִקְרָא שְׁמָם נְכָסִים, שֶׁנִּכְסִין מִזֶּה וְנִגְלִין לָזֶה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם זוּזִים. שֶׁזָּזִים מִזֶּה וְנִתָּנִין לָזֶה. מָמוֹן, מַה שֶּׁאַתָּה מוֹנֶה אֵינוֹ כְּלוּם. מָעוֹת, שֶׁהֵן מֵעַת לְעֵת. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה אַתָּה דּוֹרֵשׁ. וְכֵן חַנָּה אוֹמֶרֶת, ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף מְרוֹמֵם (ש"א ב, ז), בָּאָף שֶׁהוּא מֵבִיא עַל זֶה, מְרוֹמֵם לָזֶה. שָׁאֲלָה מַטְרוֹנִיתָא אַחַת אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר חֲלַפְתָּא, בְּכַמָּה יָמִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ. אָמַר לָהּ: לְשִׁשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה

ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (שמות לא, יז). אָמְרָה לוֹ: וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה עַד עַתָּה מַהוּ עוֹשֶׂה. אָמַר לָהּ: יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה סֶלָמוֹת, מַעֲלֶה לָזֶה וּמוֹרִיד לָזֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח). תֵּדַע לְךָ כְּשֶׁבִּקֵּשׁ שֶׁיִּתְעַשְּׂרוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן, הִפִּיל אֶת הַמִּדְיָנִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַשְּׂרוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן. מַהוּ כְּתִיב לְמַעְלָה, וַיִּשְׁבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת טַפָּם וְאֶת כָּל בְּהֶמְתָּם וְאֶת כָּל מִקְנֵיהֶם וְאֶת כָּל חֵילָם בָּזָזוּ, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב: וּמִקְנֶה רַב, הֲרֵי שֶׁהִשְׁפִּיל אֶת הַמִּדְיָנִים וְרוֹמֵם לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְגוֹ', כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים.

סימן ז

וּמִקְנֶה רַב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְגוֹ' (קהלת י, ב). לֵב חָכָם לִימִינוֹ, זֶה מֹשֶׁה. וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ, אֵלּוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד, שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעִקָּר טָפֵל, וְהַטָּפֵל עִקָּר. לָמָּה, שֶׁחִבְּבוּ נִכְסֵיהֶם יוֹתֵר מִגּוּפָן, שֶׁאָמְרוּ לְמֹשֶׁה, גְּדֵרוֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵינוּ פֹּה, פֹּה תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ, וְעָרִים לְטַפֵּנוּ. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לֹא תַּעֲשׂוּ כָּךְ. עֲשׂוּ אֶת הָעִקָּר תְּחִלָּה. בְּנוּ עָרִים לְטַפְּכֶם. וְאַחַר כָּךְ גְּדֵרוֹת לְצֹאנְכֶם. הֱוֵי, לֵב חָכָם לִימִינוֹ, זֶה מֹשֶׁה. וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ, אֵלּוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם חִבַּבְתֶּם מָמוֹנְכֶם יוֹתֵר מִנַּפְשׁוֹתֵיכֶם. חַיֵּיכֶם, אֵין בּוֹ בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נַחֲלָה מְבֹהֶלֶת בָּרִאשׁוֹנָה וְאַחֲרִיתָהּ לֹא תְּבֹרָךְ (משלי כ, כא). אֶל תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר, מִבִּינָתְךָ חֲדָל (משלי כג, ד). וְאֵיזוֹ עָשִׁיר. הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ (תהלים קכח, ב).

מסעי

סימן א

יִלַּמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁהוּא נִרְדָּף מִן הַגִּיס וּמִן הַלִּסְטִים, מַהוּ שֶׁיְּחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַנִּרְדָּף מִן הַגִּיס וּמִן הַלִּסְטִים, מְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת וּמַצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ. שֶׁכֵּן אָנוּ מוֹצְאִין בְּדָוִד כְּשֶׁבִּקֵּשׁ שְׁאוּל לְהָרְגוֹ, בָּרַח וְנִמְלַט. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ כְּתָבִים רָעִים מִן הַמַּלְכוּת לִגְדוֹלֵי צְפוֹרֵי בְּשַׁבָּת. בָּאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פַּרְטָא, אָמְרוּ לוֹ: כְּתָבִים רָעִים בָּאוּ אֵלֵינוּ מִן הַמַּלְכוּת, מָה אַתָּה אוֹמֵר, נִבְרַח. וְהָיָה מִתְיָרֵא לוֹמַר לָהֶם בִּרְחוּ. אָמַר לָהֶם בָּרֻמָּז, וְלִי אַתֶּם שׁוֹאֲלִים, לְכוּ וְשַׁאֲלוּ אֶת יַעֲקֹב וְאֶת מֹשֶׁה וְאֶת דָּוִד. בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וְיִבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם (הושע יב, יג). בְּמֹשֶׁה כְּתִיב: וְיִבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה (שמות ב, טו). בְּדָוִד כְּתִיב: וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט (ש"א יט, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דִּלְתְּךָ בַּעֲדֶךָ וְגוֹ' (ישעיה כו, כ). וּמִנַּיִן שֶׁפִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. דִּכְתִיב: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם (ויקרא יח,

ה), וְלֹא שָׁיְמוּת בָּהֶם. וּכְתִיב בְּמִילָה, וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל וְגוֹ' (שם יב, ג). יִמּוֹל, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר. וּמַה מִּלָּה שֶׁהִיא אֶחָד מִמָּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם, דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, הִזָּהֲרוּ בְּמִצְוֹתַי וְשִׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה, וּרְאוּ כַּמָּה נִסִּים וְנִפְלָאוֹת עָשִׂיתִי לָכֶם מִשָּׁעָה שֶׁיְּצָאתֶם מִמִּצְרַיִם וְהִפְלֵתִי שׂוֹנְאֵיכֶם וְהֶעֱבַרְתִּי אֶתְכֶם בַּיָּם וְהִפְלֵתִי פַּחַד וּרְעָדָה בְּאוֹיְבֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם וְגוֹ' (שמות טו, טו), וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמוֹרִי וְסִיחוֹן וְעוֹג. וְכָל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהֱיִיתֶם בַּמִּדְבָּר, לֹא הֵנַחְתִּי אֶתְכֶם אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת. כַּמָּה שׂוֹנְאִים בָּאוּ עֲלֵיכֶם וְלֹא הֵנַחְתִּי אֶתְכֶם לִבְרֹחַ. וְכַמָּה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים הָרַגְתִּי מִפְּנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב (דברים ח, טו), וְלֹא הֵנַחְתִּי אוֹתָם לְהַזִּיק אֶתְכֶם. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כְּתֹב אֶת הַמַּסָּעוֹת שֶׁנָּסְעוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ כַּמָּה נִסִּים עָשִׂיתִי עִמָּהֶם בְּכָל מַסָּע וּמַסָּע. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי ה'.

סימן ב

אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נָחִיתָ כַּצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (תהלים עז, כא). מַהוּ נָחִיתָ, לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נִסִּים עָשִׂיתָ לָהֶם, חַיִּים נָתַתָּ לָהֶם, יָם סוּף קָרַעְתָּ לָהֶם, תּוֹרָה נָתַתָּ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, נִפְלָאוֹת עָשִׂיתָ לָהֶם, חֲרוּת נָתַתָּ לָהֶם, יְמִינְךָ הוֹשִׁיעַ אוֹתָם, תִּלּוּי רֹאשׁ נָתַתָּ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, נוֹרָאוֹת עָשִׂיתָ בְּשׂוֹנְאֵיהֶם, חֶרוֹן אַף שָׁלַחְתָּ בָּהֶם, וְנִלְחַמְתָּ בָּהֶם, תְּהוֹמוֹת כִּסִּיתָ עֲלֵיהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי אוֹמֵר, נְבִיאִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם, חֲסִידִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם, יְשָׁרִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם, תְּמִימִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. כַּצֹּאן מַהוּ. מָה הַצֹּאן אֵין מַכְנִיסִין אוֹתָן לְצֵל הַקּוֹרָה, אַף יִשְׂרָאֵל כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר לֹא נִכְנְסוּ לְצֵל הַקּוֹרָה אַרְבָּעִים שָׁנָה. מָה הַצֹּאן אֵין כּוֹנְסִין לָהֶם אוֹצָרוֹת אֶלָּא רוֹעָה בַּמִּדְבָּר, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר נִזּוֹנוּ בְּלֹא אוֹצָרוֹת. וּמָה הַצֹּאן כָּל מָקוֹם שֶׁהָרוֹעֶה מַנְהִיגָהּ הִיא נִמְשֶׁכֶת אַחֲרָיו, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כָּל מָקוֹם שֶׁהָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מַסִּיעִין אוֹתָם, נוֹסְעִין אַחֲרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר: נָחִיתָ כַּצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

סימן ג

אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה בְּנוֹ חוֹלֶה, הוֹלִיכוֹ לְמָקוֹם אַחֵר לְרַפְּאוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ חוֹזְרִין, הִתְחִיל אָבִיו מוֹנֶה כָּל הַמַּסָּעוֹת, וְאָמַר לֵיהּ: כָּאן יָשַׁנּוּ, כָּאן הוֹקַרְנוּ, כָּאן חִשַּׁשְׁתָּ אֶת רֹאשְׁךָ. כָּךְ אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מְנֵה לָהֶם כָּל הַמְּקוֹמוֹת הֵיכָן הִכְעַסְתּוּנִי. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה זָכוּ

לִיכָּתֵב בַּתּוֹרָה כָּל הַמַּסָּעוֹת הָאֵלּוּ. עַל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן שְׂכָרָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְגוֹ', פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל וְגוֹ' (ישעיה לה, א-ב). וּמַה מִּדְבָּר כָּךְ, עַל שֶׁקִּבֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל. הַמְקַבֵּל תַּלְמִיד חָכָם לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁעָתִיד הַמִּדְבָּר לִהְיוֹת יְשׁוּב, וְהַיְשׁוּב לִהְיוֹת מִדְבָּר. הַמִּדְבָּר לִהְיוֹת יְשׁוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם מַיִם וְגוֹ' וּמְנִין שֶׁהַיְשׁוּב עָתִיד לִהְיוֹת מִדְבָּר שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי א, ג): וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וְגוֹ' אַתְּ מוֹצֵא, עַכְשָׁו אֵין אִילָנוֹת בַּמִּדְבָּר, וְעָתִיד לִהְיוֹת שָׁם אִילָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וְגוֹ' (ישעיה מא, יט). וְעַכְשָׁו אֵין שָׁם דֶּרֶךְ, שֶׁכֻּלּוֹ חוֹל, וְהַשַּׁיָּרָה אֵינָהּ מְהַלֶּכֶת אֶלָּא בַּלַּיְלָה לְאוֹר הַמַּזָּל. וְעָתִיד לִהְיוֹת שָׁם דֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ וְגוֹ' (שם מג, יט). וּכְתִיב: וְהָיָה שָׁם מַסְלוּל וָדֶרֶךְ, וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקָּרֵא לָהּ וְגוֹ' (שם לה, ח).

סימן ד

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כִּי אַתֶּם בָּאִים וְגוֹ'. מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה כָּל מַה שֶּׁהָיָה וְשֶׁעָתִיד לִהְיוֹת. הֶרְאָה לוֹ שִׁמְשׁוֹן עוֹמֵד מִדָּן, וּבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם מִן נַפְתָּלִי, וּמִן כָּל דּוֹר וָדוֹר, דּוֹר וָדוֹר וְשׁוֹפְטָיו, דּוֹר וָדוֹר וּמַנְהִיגָיו, דּוֹר וָדוֹר וּרְשָׁעָיו, דּוֹר וָדוֹר וְצַדִּיקָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְגוֹ' (דברים לד, ד). מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָהוּ גֵּיהִנֹּם. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי נִדּוֹנִין בָּהּ. אָמַר לֵיהּ: הָרְשָׁעִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ' (ישעיה סו, כד). הִתְחִיל מֹשֶׁה מִתְיָרֵא מִן גֵּיהִנֹּם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֶרְאֵיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַּעֲבֹר (דברים לד, ד). וּמַה הוּא זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר (שם). לְךָ אֲמֹר לָהֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לָכֶם, קַיֶּמְתִּיהָ לְבָנֶיכֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: לֵאמֹר. זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה. וְכִי הָאָרֶץ נוֹפֶלֶת. וַהֲלֹא כְתִיב: וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת (קהלת א, ד). אֶלָּא כְּשֶׁבָּאוּ הַמְרַגְּלִים וְהוֹצִיאוּ דִּבָּה עַל הָאָרֶץ, וְאָמְרוּ, וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים (במדבר יג, לג), וְאָמְרוּ, כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ (שם פסוק לא), כָּעַס עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה. אָמְרוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אִלּוּ הָיוּ הַמְרַגְּלִים שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה, בְּדִין הוּא שֶׁנַּאֲמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים וְגוֹ' (דברים יז, ו), וַהֲרֵי הֵן עֲשָׂרָה. אָנָה אֲנַחְנוּ עוֹלִים וְגוֹ' (שם א, כח), כְּבָיְכוֹל אֵין בַּעַל הַבַּיִת יָכֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. נָטַל שֵׂר הָאָרֶץ וּכְפָתוֹ וְהִפִּילוֹ לִפְנֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְגוֹ' (שם פסוק כא). וְכִי לִפְנֵיהֶם הָיְתָה. אֶלָּא שֶׁהִפִּיל שָׂרָהּ, וְאָמַר לָהֶם: עֲלֵה רֵשׁ וְגוֹ' אַל תִּירָא וְאַל תֵּחַת (שם), לֹא מִן הַנְּפִילִים, וְלֹא מִן עַם גָּדוֹל וְרָב מִמֶּנּוּ. וּבְהַפִּילָכֶם אֶת הָאָרֶץ בַּנַּחֲלָה וְגוֹ' (יחזקאל מה, א). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה עָלָי (תהלים טז, ו). חֲבָלִים נָפְלוּ לִי, אֵלּוּ שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים. לְפִי שֶׁנֶּחְלְקָה הָאָרֶץ לִשְׁנַיִם

עָשָׂר שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' גֵּה גְבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת הָאָרֶץ לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל (יחזקאל מז, יג). בַּנְּעִימִים, בִּזְכוּת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ וְגוֹ' (משלי כב, יח). אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה עָלַי. יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא נָאֶה וּלְבוּשׁוֹ כָּעוּר, הוּא כָּעוּר וּלְבוּשׁוֹ נָאֶה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָם כֵּן, אֶלָּא הֵם נָאִים וּלְבוּשֵׁיהֶם נָאִים. הֵם נָאִים לָאָרֶץ, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָאָה לָהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה עָלַי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, צֶדֶק לָבַשְׁתִּי וַיַּלְבִּישֵׁנִי (איוב כט, יד).

סימן ה

כְּתִיב: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל עָכָן, בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד וְגוֹ' (יהושע ז, יט). אָמַר לֵיהּ עָכָן, בִּשְׁבִיל דִּבּוּר זֶה שֶׁאַתָּה אוֹמֵר, אֲנִי מֵת. כֵּיוָן שֶׁרָאָה עָכָן כָּךְ, אָמַר בְּלִבּוֹ, עַכְשָׁו אֲנִי נִלְכָּד בַּגּוֹרָל וְאֵינִי מַאֲמִין בּוֹ וְאֶתְחַשֵּׁב כַּזָּבָן לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר עָכָן לִיהוֹשֻׁעַ, לָמָּה תַּפִּיל גּוֹרָלוֹת בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי בֵיתִי. אַפִּיל הַגּוֹרָל בֵּינְךָ וּבֵין פִּנְחָס, אִם יַעֲלֶה הַגּוֹרָל עַל שְׁנֵיכֶם, אַף אֲנִי מַאֲמִין. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעָכָן, בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה' וְגוֹ', אַף אַתָּה, הַגֵּד נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ (יהושע ז, יט). מִיָּד נָפַל מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְעָמְדוּ שֵׁבֶט יְהוּדָה בְּמְרִיבָה וְהָרְגוּ מִיִּשְׂרָאֵל כִּתּוֹת כִּתּוֹת. כֵּיוָן שֶׁרָאָה עָכָן כָּךְ, אָמַר בְּלִבּוֹ, כָּל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. וַאֲנִי עַל יְדֵי נֶהֱרְגוּ כַּמָּה אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל, אֲנִי הוּא הַחוֹטֵא וּמַחְטִיא, מוּטָב שֶׁאוֹדֶה עַל פִּשְׁעִי לִפְנֵי ה' וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, וְאַל תִּבֹא תַּקָּלָה עַל יָדִי. מֶה עָשָׂה עָכָן. עָמַד וְהִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ לְכָל הָעֵדָה, וְהֵסֵבּוּ כָּל הָעֵדָה לְפָנָיו, וְאָמַר לִיהוֹשֻׁעַ, אָמְנָם אָנֹכִי חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי (שם פסוק כ). וְלֹא זֹאת בִּלְבַד עָשִׂיתִי, אֶלָּא כְּבָר מָעַלְתִּי בָּאֲחֵרוֹת. אָמַר לֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ, וַאֲנִי כָּךְ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁהַדָּבָר תְּלוּי בְּךָ, אֶלָּא הַגֵּד נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ, אֶל תְּכַחֵד מִמֶּנִּי. אָמַר לֵיהּ: וָאֶרְאֶה בַּשָּׁלָל וְגוֹ' (שם פסוק כא). אָמַר, הִסְתַּכַּלְתִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְאָכַלְתְּ אֶת שְׁלַל אוֹיְבֶיךָ (דברים כ, יד), וְאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם (יהושע ז, כא). אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וְגוֹ' (שם). וְאַל תֹּאמַר, שֶׁאֲנִי הָיִיתִי צָרִיךְ. שֶׁאֵין בְּשֵׁבֶט יְהוּדָה עָשִׁיר מִמֶּנִּי. מִיָּד, וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מַלְאָכִים וַיָּרֻצוּ הָאֹהֱלָה (שם פסוק כב). מִפְּנֵי מָה שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגְנְבוּ אוֹתָם שֵׁבֶט יְהוּדָה, וְלֹא יוֹסִיפוּ מַחֲלֹקֶת. לְפִיכָךְ שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מְהֵרָה, וַיְבִאוּם אֶל יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּצִּקֵם לִפְנֵי ה' (שם פסוק כג). מַהוּ וַיַּצִּקֵם. אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַל אֵלּוּ אַתָּה כָּעֵסְתָּ עַל בָּנֶיךָ, הֲרֵי נְתוּנִים לְפָנֶיךָ. מִיָּד, וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת עָכָן בֶּן זֶרַח וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאַדֶּרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו (שם פסוק כד), כְּדֵי לְרַדּוֹתָן. אֶת שׁוֹרוֹ וְאֶת חֲמוֹרוֹ וְאֶת צֹאנוֹ וְאֶת אָהֳלוֹ (שם), לִשְׂרֹפָה. וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ (שם), לִרְאוֹת בְּדִינוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ רְגִילִין לַעֲשׂוֹת כֵּן. וַיַּעֲלוּ אוֹתָם עֵמֶק עָכוֹר (שם). וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מַה עֲכַרְתָּנוּ, יַעְכָּרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה (שם פסוק כה).

הַיּוֹם הַזֶּה תִּהְיֶה עָכוּר, וְיֵשׁ לְךָ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶבֶן (יהושע ז, כה), הוּא לְבַדּוֹ. וַיִּשְׂרְפוּ אוֹתָם בָּאֵשׁ (שם), בְּמָמוֹנוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר לוֹ מִפְּי הַגְּבוּרָה, וְהָיָה הַנִּלְכָּד בַּחֵרֶם יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ וְגוֹ' (שם פסוק טו). אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: אוֹתוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ (שם). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהוֹדָה עָכָן כִּי בְּשַׁבָּת גַּנָּב וְהוֹצִיא מִיְּרִיחוֹ וְהִטְמִין בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ. וְנִסְקַל עַל חִלּוּל שַׁבָּת, וְנִשְׂרַף עַל שֶׁמָּעַל בַּחֵרֶם. וּמִנַּיִן אַתָּה מוֹצֵא. שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ, רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת יְרִיחוֹ וְגוֹ', וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים (שם ו, ב-ד). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשַּׁבָּת נִכְבֶּשׁ חוֹמַת יְרִיחוֹ. וְדָבָר זֶה עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ מִדַּעְתּוֹ, וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ. אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, הַשַּׁבָּת קוֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם (שמות לא, יד). וְכָל מַה שֶּׁכָּבַשְׁנוּ בָּהּ יְהֵא קוֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל קֹדֶשׁ הוּא לַה' אוֹצַר ה' יָבֹוא (יהושע ו, יט). וּמִנַּיִן שֶׁהִסְכִּימוּ עַל יָדוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ לַה' (שם פסוק יז). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַיָּשָׁב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ (שם ז, כו). וְעָלָיו נֶאֱמַר, חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה (משלי טז, יד), זֶה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁהֵשִׁיב חֲרוֹן אַף מִיִּשְׂרָאֵל.

סימן ו

וַיְדַבֵּר ה' וְגוֹ', צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנַעַן. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, כֵּיצַד הָיוּ מְבָרְכִין עַל הַמָּזוֹן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, לֹא הָיוּ מְבָרְכִין אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת, הַזָּן אֶת הַכֹּל. מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מְבָרְכִים, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן. מִשֶּׁחָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, הוֹסִיפוּ בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם. וּמִשֶּׁנִּקְבְּרוּ הָרוּגֵי בֵיתָר, הוֹסִיפוּ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. הַטּוֹב, שֶׁלֹּא הִסְרִיחוּ. וְהַמֵּטִיב, שֶׁנִּתְּנוּ לִקְבוּרָה. וְאֵין לְךָ חֲבִיב מִכֻּלָּן יוֹתֵר מִבִּרְכַּת עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן. שֶׁכָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן, אֶרֶץ חֶמְדָּה, בְּרִית וְתוֹרָה, חַיִּים וּמָזוֹן, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲבִיבָה עָלַי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִן הַכֹּל. לָמָּה, שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁהִתַּרְתִּי אוֹתָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תַּרְתִּי לָהֶם וְגוֹ' (יחזקאל כ, ו). אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ הַמְּלָכִים, אָמַר רַבִּי יַנַּאי הַכֹּהֵן, שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם מְלָכִים הָיוּ, שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד בִּירִיחוֹ, וּשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד בִּימֵי סִיסְרָא, כְּשֶׁהָלַךְ לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, נֶהֶרְגוּ אַף הֵם עִמּוֹ. לָמָּה, שֶׁהָיוּ מִתְאַוִּים לִשְׁתּוֹת מַיִם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִקְּשׁוּ מִסִּיסְרָא וְאָמְרוּ לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ נָבוֹא עִמְּךָ בַּמִּלְחָמָה. וְכָל מֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לֵילֵךְ לַמִּלְחָמָה, הָיָה מְשַׁלֵּחַ וְשׁוֹכֵר מְלָכִים אֲחֵרִים בַּכֶּסֶף שֶׁיַּעַזְרוּ אוֹתוֹ. אָמְרוּ לְסִיסְרָא, אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁים מִמְּךָ כְּלוּם, אֶלָּא נָבוֹא עִמְּךָ בְּחִנָּם, שֶׁאָנוּ מִתְאַוִּים לְמַלְאוֹת כְּרֵסֵנוּ מִן מַיִם שֶׁל אוֹתָהּ הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ וְגוֹ' (שופטים ה,

יט). לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁאֵין חָבִיב כְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הָאָרֶץ הַזֹּאת חֲבִיבָה עָלַי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ (דברים יא, יב). וְיִשְׂרָאֵל חֲבִיבִין עָלַי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וְגוֹ' (שם ז, ח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אַכְנִיס בָּנַי שֶׁהֵם חֲבִיבִין עָלַי, לָאָרֶץ שֶׁהִיא חֲבִיבָה עָלַי. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנַעַן.

סימן ז

צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב (במדבר כג, יט). לֹא אִישׁ עוֹשֶׂה לְאֵל שֶׁיְּכַזֵּב, וְלֹא בֶּן עַמְרָם עוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְהִתְנַחֵם, שֶׁהוּא אוֹמֵר, הֲרֵף מִמֶּנִּי (דברים ט, יד), עָמַד בֶּן עַמְרָם וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְהִתְנַחֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ (שמות לב, יד). דָּבָר אַחֵר, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, בַּטוֹבָה. כְּשֶׁהוּא אָמַר לְהָבִיא טוֹבָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַדּוֹר חַיָּב, אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב. וּכְשֶׁהוּא אָמַר לְהָבִיא רָעָה, חוֹזֵר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה (במדבר כג, יט). תֵּדַע לְךָ, שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם, הַבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים וְגוֹ' (בראשית טו, ה). וְעָשָׂה כֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, וְהִנְּכֶם הַיּוֹם וְגוֹ' (דברים א, י). אָמַר לוֹ לְאַבְרָהָם, יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ וְגוֹ' (בראשית טו, יג), וְלֹא עָנוּ אֶלָּא מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים. הֲוֵי, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, בַּטוֹבָה. אֲבָל בָּרָעָה, הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. אָמַר לְיִשְׂרָאֵל, כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי (הושע א, ט). וְחָזַר וְאָמַר, וְאָמַרְתִּי לְלֹא עַמִּי עַמִּי אַתָּה (שם ב, כה). הֲוֵי, הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. אָמַר לְאַבְרָהָם, כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן (בראשית טו, יח), וְלֹא חָזַר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנַעַן, וְהִכְנִיסָם לָאָרֶץ.

סימן ח

כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם (במדבר לג, נב). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַלְּפֵנוּ מִבְּהֲמוֹת אָרֶץ, וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ (איוב לה, יא). מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לִמְדוּ מִפָּרוֹ שֶׁל אֲלִיָּהוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לָהֶם אֲלִיָּהוּ לְעוֹבְדֵי הַבַּעַל, בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשׁוֹנָה וְגוֹ' (מל"א יח, כה), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַבְּצוּ אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נְבִיאֵי הַבַּעַל וְאַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה, וְלֹא יָכְלוּ לָזוּז אֶת רַגְלוֹ מִן הָאָרֶץ. רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְגוֹ' (שם פסוק כג). מֶה עָשָׂה אֵלִיָּהוּ. אָמַר לָהֶם: בָּחֲרוּ לָכֶם שְׁנַיִם פָּרִים תְּאוֹמִים מֵאֵם אַחַת, הַגְּדֵלִים עַל אֲבוּס אֶחָד, וְהֵטִילוּ עֲלֵיהֶם גּוֹרָלוֹת, אֶחָד לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְאֶחָד לְשֵׁם הַבַּעַל. וּבָחֲרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד. הַפָּר שֶׁל אֵלִיָּהוּ מִיָּד נִמְשַׁךְ אַחֲרָיו וְהָלַךְ. וְאוֹתוֹ הַפָּר שֶׁעָלָה לְשֵׁם הַבַּעַל, נִתְקַבְּצוּ אוֹתָם נְבִיאֵי הַבַּעַל וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה לָזוּז עִמָּם וְלֹא יָכְלוּ, עַד שֶׁפָּתַח אֵלִיָּהוּ וְאָמַר לֵיהּ: לֵךְ עִמָּהֶם. הֵשִׁיב הַפָּר וְאָמַר לְאֵלִיָּהוּ לְפָנֶיךָ כָּל הָעָם,

אֲנִי וַחֲבֵרַי יָצָאנוּ מֵרֶחֶם אֶחָד, וְגִדַּלְנוּ בְּמִרְעֶה אֶחָד עַל אֲבוּס אֶחָד, וְהוּא עָלָה לְחֶלְקוֹ שֶׁל מָקוֹם, וּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ עָלָיו. וַאֲנִי עָלִיתִי בְּחֵלֶק הַבַּעַל, לְהַכְעִיס אֶת בּוֹרְאִי. אָמַר לֵיהּ אֱלִיָּהוּ, לֵךְ עִמָּהֶם, וְאַל יִמְצְאוּ לִי עֲלִילָה, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ עַל זֶה שֶׁעִמִּי, כָּךְ מִתְקַדֵּשׁ עָלֶיךָ. אָמַר לוֹ: וְכָךְ אַתָּה יוֹעֲצֵנִי. שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן, עַד שֶׁתִּמְסְרֵנִי אַתָּה בְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְחוּ אֶת הַפָּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם (שם פסוק כו). וּמִי נָתַן לָהֶם, אֱלִיָּהוּ. וְאַתָּה מוֹצֵא שֶׁאֵלִיָּהוּ אָמַר לָהֶם: וְיִתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים. וְעוֹד, אָמַר לָהֶם: בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד (שם פסוק כה). וּלְבַסּוֹף כְּתִיב: וַיִּקְחוּ אֶת הַפָּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אֶרֶץ וְגוֹ' (איוב לה, יא). וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְמָדוּ מִן הָעוֹרְבִים, שֶׁהָיוּ מְכַלְכְּלִים אֶת אֵלִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָעוֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְגוֹ' (מל"א יז, ו). וּמֵהֵיכָן הָיוּ מְבִיאִין. מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל יְהוֹשָׁפָט, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִין אוֹתָם הָעוֹרְבִים לִיכָּנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל אַחְאָב לְהוֹצִיא מִשֻּׁלְחָנוֹ כְּלוּם לְאוֹתוֹ צַדִּיק, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ שֶׁל אַחְאָב מָלֵא מֵעֲבוֹדָה זָרָה. הֲוֵי, וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לְמָדוּ מִן הַפָּר וּמִן הָעוֹרְבִים, וְאַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים לְהִסְתַּכֵּל בָּם. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגוֹ'.

סימן ט

כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְּבַר ה', הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (ירמיה ב, לא). אַל תְּהִי קוֹרֵא מִדְבָּר, אֶלָּא מְדַבֵּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל דָּבָר וְלֹא עוֹשֶׂה. הָאָרֶץ שֶׁהִתְנֵיתִי לִיתְּנָהּ לָהֶם, שֶׁמָּא אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהִיא נָאָה וְהִטְעֵיתִי אֶתְכֶם. אִם אֶרֶץ מַאְפִּלָיָה (שם). כְּמוֹ מַאְפִּלָה. שֶׁמָּא אָמַרְתִּי לָכֶם לְהַכְנִיס אֶתְכֶם לָאָרֶץ וְהִלְקַשְׁתִּי אֶתְכֶם. שֶׁאֵין מַאְפִּלָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַלְקָשָׁה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִלוֹת הִנָּה (שמות ט, לב). שֶׁמָּא אָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁהִיא נָאָה וְהִטְעֵיתִי אֶתְכֶם. הֲרֵי אַתֶּם נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ. כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנַעַן. מַהוּ כְּנַעַן. אֶרֶץ שֶׁל פְּרַקְמַטְיָא, אֶרֶץ שֶׁבָּהּ סְחוֹרָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: אֲשֶׁר סוֹחֲרֶיהָ שָׂרִים, כְּנַעֲנֶיהָ נִכְבְּדֵי אָרֶץ (ישעיה כג, ח).

סימן י

זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה. מַהוּ לָכֶם. לָכֶם הִיא רְאוּיָה. אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, וְהָיָה מַשִּׂיא לַעֲבָדָיו שִׁפְחוֹת מִן אוּסְיָא אַחֶרֶת, וּלְשִׁפְחוֹתָיו עֲבָדִים מִן אוּסְיָא אַחֶרֶת. עָמַד הַמֶּלֶךְ וְחִשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ, אָמַר, הָעֲבָדִים שֶׁלִּי וְהַשִּׁפְחוֹת שֶׁלִּי. מוּטָב שֶׁאַשִּׂיא עֲבָדַי לְשִׁפְחוֹתַי, שֶׁלִּי לְשֶׁלִּי. כָּךְ כִּבְיָכוֹל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר, הָאָרֶץ שֶׁלִּי הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: לַה' הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ (תהלים כד, א). וְיִשְׂרָאֵל שֶׁלִּי הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים (ויקרא כה, נה), מוּטָב שֶׁאַנְחִיל אַרְצִי לַעֲבָדַי, שֶׁלִּי לְשֶׁלִּי. לְכָךְ נֶאֱמַר: זֹאת

הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם. דָּבָר אַחֵר, זֹאת הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ (תהלים קיא, ו). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, יָכֹל הָיִיתִי לִבְרֹאת לָכֶם אֶרֶץ חֶמְדָּה אַחֶרֶת, אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְהַרְאוֹת לָכֶם כֹּחִי, אֲנִי אוֹרִישׁ אֶת שׁוֹנְאֵיכֶם מִפְּנֵיכֶם וְנוֹתֵן לָכֶם אֶת אַרְצָם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: כֹּחַ מַעֲשָׂיו וְגוֹ'.

סימן יא

וַיְדַבֵּר ה' וְגוֹ', דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנַעַן, וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: טוֹב וְיָשָׁר ה' עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ (תהלים כה, ח), זְכֹר רַחֲמֶיךָ ה' וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה (שם פסוק ו). אָמַר דָּוִד, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִלּוּלֵי רַחֲמֶיךָ שֶׁקִּדְּמוּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, לֹא הָיָה לוֹ עָמִידָה, שֶׁאָמַרְתָּ לֵיהּ, כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יח). וְלֹא עָשִׂיתָ לוֹ כֵן, אֶלָּא הוֹצֵאתָ אוֹתוֹ מִגַּן עֵדֶן וְחַיָּה תִּשַּׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וְאַחַר כָּךְ מֵת. וּמָה עָשִׂיתָ לוֹ, גֵּרַשְׁתּוֹ אוֹתוֹ מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם (שם פסוק כד). וְלָמָּה נִתְגָּרֵשׁ. עַל שֶׁהֵבִיא מִיתָה עַל הַדּוֹרוֹת. וְהָיָה צָרִיךְ לָמוּת מִיָּד, אֶלָּא שֶׁרִחַמְתָּ עָלָיו וְגֵרַשְׁתּוֹ, כְּדֶרֶךְ הָרוֹצֵחַ חֲבֵרוֹ בִּשְׁגָגָה, שֶׁגּוֹלֶה מִמְּקוֹמוֹ וְיוֹשֵׁב בְּעָרֵי מִקְלָט. לְכָךְ נֶאֱמַר: זְכֹר רַחֲמֶיךָ ה' וַחֲסָדֶיךָ וְגוֹ'. כֵּיוָן שֶׁעָמַד מֹשֶׁה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זֶה שֶׁהוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בַּדָּרוֹם אוֹ בַּצָּפוֹן, מִנַּיִן יִהְיֶה יוֹדֵעַ הֵיכָן עָרֵי מִקְלָט שֶׁיִּהֵא בוֹרֵחַ לְשָׁם. אָמַר לוֹ: תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ (דברים יט, ג). תָּכִין לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ טוֹעִים וְיִמְצָא אוֹתוֹ הַגּוֹאֵל וְיַהַרְגֶנּוּ, וְלוֹ אֵין מִשְׁפָּט מָוֶת (שם פסוק ו). אָמַר לוֹ: הֵיאַךְ. אָמַר לוֹ: הַעֲמֵד לָהֶם אִיטְלִיסִיּוֹת מְכֻוָּנוֹת לְעָרֵי מִקְלָט, שֶׁיִּהֵא יוֹדֵעַ לֵילֵךְ לְשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ, וּבְכָל אִיטְלִיס רִשּׁם לְךָ הַדֶּרֶךְ לְעָרֵי מִקְלָט. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, טוֹב וְיָשָׁר ה' עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ (תהלים כה, ח). וְאִם לְרַצְחָנִין עָשָׂה שְׁבִיל וְדֶרֶךְ שֶׁיִּבְרְחוּ וְיִנָּצְלוּ. לַצַּדִּיקִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, יְיַדֵּרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט.

סימן יב

וְנֶפֶשׁ שֶׁמָּה רוֹצֵחַ מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה. בִּשְׁגָגָה וְלֹא בְּזָדוֹן. אִם יֵלֵךְ אָדָם וְיַהֲרֹג בְּזָדוֹן וְיֹאמַר בִּשְׁגָגָה הָרַגְתִּי וִיהֵא בּוֹרֵחַ לְעָרֵי מִקְלָט, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַפִּלּוּ הוּא נִכְנָס וּבוֹרֵחַ לַמִּזְבֵּחַ שֶׁלִּי, הַרְגוּ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת (שמות כא, יד). וּמִי הָיָה זֶה שֶׁבָּרַח לַמִּזְבֵּחַ וְנֶהֱרַג. זֶה יוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַשְׁמוּעָה בָּאָה עַד יוֹאָב וְגוֹ' (מל"א ב, כח). אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁחָכָם גָּדוֹל הָיָה יוֹאָב בַּתּוֹרָה וְרֹאשׁ סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹשֵׁב בְּשֶׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים (ש"ב כג, ח), וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְכִי יָזִיד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וְגוֹ' (שמות כא, יד), שֶׁהָלַךְ וְהֶחֱזִיק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. אֶלָּא אָמַר יוֹאָב, הָרוֹגֵי בֵּית דִּין אֵינָם נִקְבָּרִים בִּקְבוּרַת

אֲבוֹתֵיהֶם, אֶלָּא הֵן לְעַצְמָן. מוּטָב לִי לָמוּת כָּאן, שֶׁאֶקָּבֵר בְּקִבְרֵי אֲבוֹתַי. וַיֶּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְגוֹ' (מל"א ב, ל). וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע בּוֹ וּקְבָרְתּוֹ וְגוֹ' (שם פסוק לא). וְלָמָּה נֶהֱרַג. שֶׁכָּךְ צִוָּהוּ דָּוִד אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה (שם פסוק ה). מֶה עָשָׂה לוֹ. אַתְּ מוֹצֵא, בְּשָׁעָה שֶׁכָּתַב דָּוִד לְיוֹאָב, הָבוּ אֶת אוּרִיָּה אֶל מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה וְגוֹ' (ש"ב יא, טו), וְעָשָׂה כֵן וְנֶהֱרַג, נִתְקַבְּצוּ כָּל רָאשֵׁי הַחַיָּלִים עַל יוֹאָב לְהָרְגוֹ, שֶׁהָיָה רֹאשׁ הַגִּבּוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: אוּרִיָּה הַחִתִּי עַל שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה (שם כג, לט), הֶרְאָה לָהֶם יוֹאָב אֶת הַכְּתָב. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה. אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶּן יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם (מל"א ב, ה), הָיוּ סְבוּרִים כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁדָּוִד צִוָּהוּ לְהָרְגָם, שֶׁהָיָה אַבְנֵר בֶּן נֵר בֶּן דּוֹד שֶׁל שָׁאוּל. וּלְפִיכָךְ עָמַד דָּוִד וְקִלֵּל אֶת יוֹאָב וְאָמַר, אַל יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב וְגוֹ' (ש"ב ג, כט). וְנִתְפַּיְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְיָדְעוּ שֶׁלֹּא צִוָּהוּ דָּוִד. וּלְכָךְ צִוָּה לִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ, שֶׁיְּהַרֹּג אוֹתוֹ, שֶׁהָיָה יוֹאָב בֶּן אֲחוֹתוֹ שֶׁל דָּוִד, וְהָיָה מְבַקֵּשׁ לְקָרְבוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לַהֲרֹג אוֹתוֹ, אָמַר יוֹאָב לִבְנָיָהוּ, לֵךְ אֱמֹר לִשְׁלֹמֹה, אַל תְּדִינֵנִי בִּשְׁנֵי דִינִין. אִם תַּהַרְגֵנִי, טוֹל מֵעָלַי הַקְּלָלוֹת שֶׁקִּלְלַנִי דָּוִד אָבִיךָ. וְאִם לֹא, תְּנִיחַ אוֹתִי בְּקִלְלוֹתָיו וְאַל תַּהַרְגֵנִי. מִיָּד, וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע בּוֹ וּקְבָרְתּוֹ (מל"א ב, לא). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כָּל קְלָלוֹת שֶׁקִּלֵּל דָּוִד אֶת יוֹאָב, נִתְקַיְּמוּ בְּזַרְעוֹ שֶׁל דָּוִד. זָב, מֵרַחֲבָעָם בֶּן שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה (שם יב, יח). וּכְתִיב בְּזָב, כָּל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב וְגוֹ' (ויקרא טו, ט). מְצֹרָע, מֵעֲזַיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מְצֹרָע עַד יוֹם מוֹתוֹ (מל"ב טו, ה). וּמַחְזִיק בַּפֶּלֶךְ, מֵאָסָא, דִּכְתִיב: לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת רַגְלָיו (מל"א טו, כג), שֶׁנַּעֲשָׂה כְּאִשָּׁה, שֶׁאֲחָזָתוּ פּוֹדַגְרָ"ה. נוֹפֵל בַּחֳרֶב, מֵיאֹשִׁיָּהוּ, דִּכְתִיב: וַיֹּרוּ הַיֹּרִים אֶל הַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ (דה"ב לה, כג). וְאָמַר רַב יְהוּדָה, שֶׁעָשָׂאוּהוּ כָּל גּוּפוֹ כִּכְבָרָה. וְאָמַר רַב, נַעֲצוּ בּוֹ לוּנְבִיאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל עַד שֶׁעָשָׂאוּהוּ כָּל גּוּפוֹ כִּכְבָרָה. וַחֲסַר לֶחֶם, מִיְּהוֹיָכִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲרוּחָתוֹ אֲרוּחַת תָּמִיד נִתְּנָה לוֹ וְגוֹ' (ירמיה נב, לד), מְשֻׁלְחָנוֹ שֶׁל אֱוִיל מְרוֹדָךְ. וְאֶת מוֹצֵא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיָה יְהוֹיָדַע הַכֹּהֵן קַיָּם, הָיָה יוֹאָשׁ עוֹשֶׂה רְצוֹן בּוֹרְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' כָּל יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן (מל"ב יב, ג). וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע בָּאוּ שָׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמֶּלֶךְ אָז שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם (דה"ב כד, יז), שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת אֵלֶּה. לְפִיכָךְ וְאֶת יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׁפָטִים (שם פסוק כד). וּמִפְּנֵי מָה נֶהֱרַג אַבְנֵר. מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה דָּמָן שֶׁל נְעָרִים הֻפְקָר וּשְׁחוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל יוֹאָב יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ (ש"ב ב, יד). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּים שְׁמוֹ לִשְׁמוֹ שֶׁל דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים אֶל דָּוִד תַּחְתָּיו לֵאמֹר וְגוֹ' (שם ג, יב). וַחֲכָמִים

אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֵנִיחַ לְשָׁאוּל לְהִתְפַּיֵּס עַל דָּוִד, אֶלָּא אָמַר לֵיהּ בְּסִירָה הוּעַדְתְּ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, עַל שֶׁהָיָה סְפֵיקָה עַל יָדוֹ לִמְחוֹת דְּבַר נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְלֹא מִחָה.

סימן יג

וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם. וּכְתִיב: שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם, אֶת שֹׁשׁ הֶעָרִים. שֹׁשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשֹׁשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּזְרָח, בְּאֶרֶץ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְאֶרֶץ בְּנֵי גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר (דברים ד, מג). רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר הֲרֵי שֹׁשׁ בַּמִּזְרָח. וְשֹׁשׁ בַּמַּעֲרָב, בְּחֶבְרוֹן שֶׁל יְהוּדָה, וּשְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם, זֶה הוּא נַפּוֹלִין, וְקֶדֶשׁ בַּגָּלִיל מִשֵּׁבֶט נַפְתָּלִי. מֹשֶׁה לֹא חִלֵּק אֶלָּא לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה, וְהִבְדִּיל מֵהֶם שֹׁשׁ עָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שֹׁשׁ עָרִים (שם פסוק מא). אֲבָל יְהוֹשֻׁעַ חִלֵּק לְכָל הַשְּׁבָטִים, וְנָטְלוּ בְּגוֹרָלוֹתֵיהֶם וְנָתְנוּ לְשֵׁבֶט לֵוִי אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה עִיר, וְנָטְלוּ הַכֹּהֲנִים שֹׁשׁ עֶשְׂרֵה, וְהַשְּׁאָר לַלְוִיִּם. וְשֹׁשׁ עָרֵי מִקְלָט עָלוּ בְּגוֹרָלָם. וְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן מֹשֶׁה (יהושע יג, לג). לָמָּה, ה' הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ (דברים יח, ב). אַתְּ מוֹצֵא שֶׁסַּנְחֵרִיב הִגְלָה יִשְׂרָאֵל שֹׁשׁ גָּלְיוֹת. גָּלוּת רִאשׁוֹנָה, הֶגְלָה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה. הַשְּׁנִיָּה, שֵׁבֶט זְבֻלוּן וְנַפְתָּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי (ישעיה ח, כג). הַשְּׁלִישִׁי הֶגְלָה שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד (שם), הִכְבִּידָן כִּבְמַכְבֵּד. נְבוּכַדְנֶצַּר אַף הוּא הֶגְלָה שֹׁשׁ גָּלְיוֹת, יְהוּדָה וּבִנְיָמִן. בָּרִאשׁוֹנָה הִגְלָה יְהוֹיָקִים, וּבַשְּׁנִיָּה יְהוֹיָכִין. מָה עָשָׂה. קָשַׁר אוֹתוֹ בְּקוֹרְנִין שֶׁלּוֹ מְיוּקָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בַּגְּבִירָה. מָה הַגְּבִירָה הַזּוֹ אָדָם מְיֻקָּר אוֹתָהּ, כָּךְ עָשָׂה לוֹ. נְבוּזַרְאֲדָן הִגְלָה לְצִדְקִיָּהוּ, הֲרֵי שֹׁשׁ גָּלְיוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהָיָה סַנְחֵרִיב קוּזְמָקְרָטוֹר. שֶׁהָיָה מַגְלֶה אֵלּוּ לְכָאן וְאֵלּוּ לְכָאן, וְהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, וְהֵבִיא אֵלּוּ שֶׁבְּבָבֶל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי עֲוֹנוֹת גָּלוּ יִשְׂרָאֵל וְנִתְפַּזְּרוּ בְּשִׁבְעָרֵי הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָזְרֵם בַּמִּזֵּרָה בְּשִׁעֲרֵי הָאָרֶץ (ירמיה טו, ז). אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ (דברים ל, ד). וּכְתִיב: וּנְפָצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ (ישעיה יא, יב). וּכְתִיב: וּפְדוּיֵי ה' יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּן נָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה (שם נא, יא). וְכֵן יְהִי רָצוֹן, אָמֵן וְאָמֵן.

סְלִיק סֵפֶר בַּמִּדְבָּר.

דברים

סימן א

אֵלֶּה הַדְּבָרִים. יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה זִכְרוֹ. שֶׁכָּל הַנְּסִים שֶׁעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, כָּךְ עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם בְּצִיּוֹן. בַּמִּדְבָּר כְּתִיב: אֵלֶּה הַדְּבָרִים. וּבְצִיּוֹן כְּתִיב: אָשִׂים מַחֲשָׁךְ לְפָנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים וְלֹא עֲזַבְתִּים (ישעיה מב, טז). בַּמִּדְבָּר כְּתִיב: וְכָל הָעָם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת (שמות כ, יח). וּבְצִיּוֹן כְּתִיב: קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה (ירמיה לג, יא). בַּמִּדְבָּר, אֶרֶץ רָעֲשָׁה אַף שָׁמַיִם נָטָפוּ (תהלים סח, ט). וּבְצִיּוֹן, אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (חגי ב, ו). בַּמִּדְבָּר, וַה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שמות יג, כא). וּבְצִיּוֹן כִּי הוֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם ה' וּמְאַסִּפְכֶם וְגוֹ' (ישעיה נב, יב). בַּמִּדְבָּר, כִּי יָשׁוּב ה' לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ (דברים ל, ט). וּבְצִיּוֹן, וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַיִם וְשַׂשְׂתִּי בְעַמִּי (ישעיה סה, יט). יְשֻׁשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה (שם לה, א). מָה רְאָה יְשַׁעְיָה לוֹמַר כָּךְ. אֶלָּא לְפִי שֶׁכְּשֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה, עָמַד הוֹשֵׁעַ וְאָמַר, וְשָׂמְתִּיהָ כַּמִּדְבָּר וְשַׂתִּיהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה (הושע ב, ה). לְפִיכָךְ אָמַר יְשַׁעְיָה, יְשֻׁשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה. וְכָל נֶחָמוֹת שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה, יְשֻׁשׂוּם מִדְבָּר וְגוֹ', כְּפָלַיִם הֵם. לְפִי שֶׁלָּקְחָה מִיַּד ה' כְּפָלַיִם בְּכָל חַטֹּאתֶיהָ (ישעיה מ, ב), לְפִיכָךְ נִחוּמֶיהָ בִּלְשׁוֹן כְּפָלַיִם, נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי (שם פסוק א), אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם (שם נא, יב), עוּרִי עוּרִי (שם פסוק ט), הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי (שם פסוק יז), שׁוּשׁ אָשִׂישׂ (שם סא, י), פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל (שם לה, ב). דָּבָר אַחֵר, יְשֻׁשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה. מִפְּנֵי מַה כְּתִיב כָּךְ. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגַלֶּה שְׁכִינָתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ נִגְלֶה עֲלֵיהֶם כְּאַחַת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לַעֲמֹד בְּאוֹתָהּ טוֹבָה בְּפַעַם אַחַת. שֶׁאִם יִגָּלֶה לָהֶם טוֹבָתוֹ כְּאַחַת, יָמוּתוּ כֻּלָּם. רְאֵה מַה כְּתִיב: וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ, עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ (שם סד, ג). צֵא וּלְמַד מִיּוֹסֵף. בְּשָׁעָה שֶׁנִּתְוַדַּע לְאֶחָיו לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים, אָמַר לָהֶם: אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם, מֻתּוּ כֻּלָּם, וְלֹא יְכָלוּ לַעֲנוֹת אוֹתוֹ וְגוֹ' (בראשית מה, ג). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֶלָּא מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מְתַגָּלֶה לָהֶם קִמְעָא קִמְעָא. בְּתְחִלָּה מֵשִׁישׁ אֶת הַמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: יְשֻׁשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה. וְאַחֲרֵי כֵן, תָּגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצֶּלֶת. וְאַחֲרֵי כֵן, פָּרֹחַ תִּפְרַח. וְאַחֲרֵי כֵן, כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן לָהּ. וְאַחֲרֵי כֵן, הֵמָּה יִרְאוּ כְּבוֹד ה' הֲדַר אֱלֹהֵינוּ. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, כִּי בָנָה ה' צִיּוֹן, נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ (תהלים קב, יז). וְאוֹמֵר: כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן (ישעיה נב, ח). וְאוֹמֵר: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ וְגוֹ' (שם כה, ט).

סימן ב

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וְגוֹ'. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, וְעַכְשָׁו אַתָּה מְדַבֵּר כָּל כָּךְ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אִם אַתָּה חַיָּךְ, שְׁנָה אֶת הַתּוֹרָה וְהִתְרַפֵּא. מֹשֶׁה כִּבֵּר לְמַד אֶת כָּל הַתּוֹרָה. בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָז יְדַלֵּג כְּאַיָּל פִּסֵּחַ וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם (ישעיה לה, ו). בֹּא וּרְאֵה כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה (שמות ג, י). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, בַּיָּיא אַתָּה מַעֲבִיר עָלַי, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי (שם ד, י). אָמַר לוֹ: שִׁבְעִים לָשׁוֹן עוֹמְדִין בְּפַלְטְרִין שֶׁל פַּרְעֹה, שֶׁאִם יָבֹא אָדָם אֶחָד מִמָּקוֹם אַחֵר, מְדַבְּרִים עִמּוֹ בִּלְשׁוֹנוֹ. וַאֲנִי הוֹלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתְךָ, וְהֵם בּוֹדְקִין אוֹתִי לוֹמַר, שֶׁאֲנִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְגָלוּי לְפָנֶיהָם שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ לְהָשִׂיחַ עִמָּהֶם. אֵין שׂוֹחֲקִין עָלַי לוֹמַר, רְאוּ שְׁלִיחַ שֶׁל מִי שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם וְאֶת כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁמֹעַ וּלְהָשִׁיב. הֱוֵי, בַּיָּיא, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי. הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם (שם ו, ל). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַהֲרֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא לִמְּדוֹ בְּרִיָּה, מִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ שִׁבְעִים לְשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא לָהֶם שֵׁמוֹת (בראשית ב, כ). שֵׁם לְכָל הַבְּהֵמָה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא שֵׁמוֹת. וְאַתָּה אוֹמֵר, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי. בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הִתְחִיל מְפָרֵשׁ הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת. הַפֶּה שֶׁאָמַר, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, אָמַר אֵלֶּה הַדְּבָרִים. וְהַנָּבִיא צָוַח וְאָמַר, אָז יְדַלֵּג כְּאַיָּל פִּסֵּחַ וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם (ישעיה לה, ו). לָמָּה, כִּי נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וּנְחָלִים בָּעֲרָבָה (שם). לְכָךְ נֶאֱמַר: אֵלֶּה הַדְּבָרִים.

סימן ג

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רַב לָכֶם סֹב אֶת הָהָר הַזֶּה, וְאֶת הָעָם צַו לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי עֵשָׂו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לַמְנַצֵּחַ עַל שׁוּשַׁן עֵדוּת מִכְתָּם לְדָוִד לְלַמֵּד (תהלים ס, א). אֵימָתַי, בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם וְאֶת אֲרַם צוֹבָה וַיֵּשֶׁב יוֹאָב וַיַּךְ אֶת אֱדוֹם בְּגֵיא מֶלַח שְׁנֵים עָשָׂר אָלֶף (תהלים ס, ב). וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר, כִּי שִׁשֶּׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב שָׁם יוֹאָב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הִכָּרֵת כָּל זָכָר בֶּאֱדוֹם (מל"א יא, טז). וְאַחֲרֵי כֵן חוֹזֵר וְאוֹמֵר: וַיַּכֶּה יוֹאָב וַיַּךְ אֶת אֱדוֹם בְּגֵיא מֶלַח. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: קְרוֹב מַצְדִּיקִי מִי יָרִיב אִתִּי נַעֲמְדָה יָחַד מִי בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי (ישעיה נ, ח). נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ בָהּ לְכָל הָאֻמּוֹת. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁיּוֹאָב הָיָה רֹאשׁ סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד יוֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי (ש"ב כג, ח), זֶה יוֹאָב. וְדָוִד חָכָם מִכֻּלָּם הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲדוֹנִי חָכָם כְּחָכְמַת מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים (שם יד, כ). וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין דָּבָר אֶלָּא עַל פִּי סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: לַמְנַצֵּחַ עַל שׁוּשַׁן עֵדוּת (תהלים ס, א). שׁוּשָׁן, אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים (שה"ש ז, ג). עֵדוּת, עַל שֵׁם הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת עֵדוּת. מִכְתָּם, זֶה דָּוִד, שֶׁנַּעֲשָׂה מֶלֶךְ וְקוֹרֵא עַצְמוֹ עָנִי, תֹּם, שֶׁהָלַךְ

בִּתְמִימוּת עִם קוֹנוֹ. לְלַמֵּד, לְלַמְּדוֹ הַדָּבָר. אֵימָתַי, בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם. מַהוּ כְּשֶׁהָלַךְ יוֹאָב לְהִלָּחֵם עִם אֲרַם נַהֲרַיִם, יָצְאוּ לְקָרָאתוֹ, אָמְרוּ לוֹ: אַתְּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל יַעֲקֹב וְאָנוּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל לָבָן, וַהֲרֵי הַתְּנַאי שֶׁלָּהֶם קַיָּם, דִּכְתִיב: עֵד הַגַּל הַזֶּה וְגוֹ' (בראשית לא, נב). כְּשֶׁשָּׁמַע יוֹאָב כָּךְ, חָזַר אֵצֶל דָּוִד, אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה אוֹמֵר, הֲרֵי תְּנַאי שְׁבוּעַת יַעֲקֹב. מִיָּד, הוֹשִׁיבוּ סַנְהֶדְרִין שׁוֹשֶׁן עֲדוּת לְלַמֵּד. לְמִדּוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: בֶּאֱמֶת כָּךְ הָיָה הַתְּנַאי, אֶלָּא שֶׁהֵם עָבְרוּ תְּחִלָּה. בְּלָעָם הָרָשָׁע לֹא כָךְ אָמַר, מִן אֲרַם יַנְחֵנִי בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וְגוֹ' (במדבר כג, ז). וְכוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם לֹא שִׁעְבֵּד בָּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַבְדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם וְגוֹ' (שופטים ג, ח). הֵם הִרְשִׁיעוּ עָלֵינוּ שְׁתֵּי רִשְׁעָיוֹת. כֵּיוָן שֶׁהוֹרוּ לָהֶם סַנְהֶדְרִין כָּךְ, חָזַר עֲלֵיהֶם וַהֲרָגָם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם וְאֶת אֲרַם צוֹבָה וַיָּשָׁב יוֹאָב וַיַּךְ אֶת אֱדוֹם בְּגֵי מֶלַח (תהלים ס, ב). וַהֲלֹא עִם אֲרַם עָשָׂה מִלְחָמָה, מַהוּ וַיַּךְ אֶת אֱדוֹם. הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, וַיַּךְ אֶת אֲרַם, וְלֹא אֱדוֹם. אֶלָּא כְּשֶׁבָּא יוֹאָב לְהִלָּחֵם עִם אֲרַם, עָמְדוּ עָלָיו בְּנֵי אֱדוֹם וְאָמְרוּ לוֹ: לֹא כָךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּתְגָּרוּ בָּם כִּי לֹא אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְרַךְ כַּף רָגֶל. הֵשִׁיב יוֹאָב, לֹא כָךְ אָמַר לָנוּ, אַתֶּם עוֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי עֵשָׂו, הַנִּיחוּ אוֹתָנוּ לַעֲבֹר לְאַרְצֵנוּ. אָמַר יוֹאָב, אִם נַחֲרִיב אֱדוֹם עַכְשָׁו, אֵין אָנוּ מוֹצְאִין בַּחֲזָרָתֵנוּ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה, אֶלָּא נָנִיחַ אוֹתָם עַד שֶׁנַּגִּיעַ אֶת אֲרַם וְנַחֲזֹר עֲלֵיהֶן. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיָּשָׁב יוֹאָב וַיַּךְ אֶת אֱדוֹם בְּגֵי מֶלַח. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתֶּם מוֹעִילִין שֶׁתַּכּוּ אֶת אֱדוֹם קִמְעָא קִמְעָא. אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה הָרַג שְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלֶף. וַיְהִי כָּל אֱדוֹם לְדָוִד לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה (ש"ב ח, יד). כְּשֶׁיַּגִּיעַ זְמַן, אֲנִי אֲכַלֶּה אֶת אֱדוֹם וְאַחֲרִיבֶנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת הַר עֵשָׂו וְגוֹ' אֶת שְׁדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׁדֵה שֹׁמְרוֹן וְגוֹ', וְגָלַת הַחֵל הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ', וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְגוֹ' (עובדיה א, יט-כא). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה (שם).

סימן ד

רב לָכֶם סֹב אֶת הָהָר הַזֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה וְגוֹ' (שה"ש ב, ז). שֶׁלֹּשׁ שְׁבוּעוֹת שֶׁהִשְׁבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשִׁיר הַשִּׁירִים לָמָּה. אַחַת, שֶׁהִשְׁבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יְגַלּוּ אֶת הַקֵּץ. וְאַחַת, שֶׁלֹּא יְדַחֲקוּ אֶת הַקֵּץ. וְאַחַת, שֶׁלֹּא יִמְרְדוּ עַל הַמַּלְכֻיּוֹת. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁבוּעוֹת, מוּטָב. וְאִם לָאו, אֲנִי מַתִּיר בְּשַׂרְכֶם כִּצְבָאוֹת וּכְאַיָּלוֹת שֶׁאֵין לָהֶם דּוֹרֵשׁ וּמְבַקֵּשׁ, כָּךְ לֹא אֶדְרֹשׁ אֶת דְּמְכֶם. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רְאֵה הַחִלּוֹתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחוֹן. וּכְתִיב: וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיכֶם (עמוס ב, ט). בִּזְכוּת מָה. בִּזְכוּת הַתּוֹרָה, שֶׁהַחֲכָמִים מוֹרִין אוֹתָהּ. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, קָשֶׁה הָיָה סִיחוֹן, כְּמִגְדָּל וְחוֹמָה הָיָה גָּבְהוֹ, וְהָיָה קָשֶׁה מִכָּל הַבְּרִיּוֹת, וְאֹרֶךְ מִכָּל מִגְדָּל שֶׁבָּעוֹלָם,

וְרַגְלָיו מַגִּיעוֹת לָאָרֶץ, וְאֵין בְּרִיָּה בָּעוֹלָם יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּפָנָיו. וּמַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר, וַאֲשֶׁמִיד פְּרִיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת (שם) מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כָּפָה שָׂר שֶׁלּוֹ וְשָׂר אַרְצוֹ וְהִפִּילוֹ מִמְּקוֹמוֹ וּמְסָרוֹ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַאֲשֶׁמִיד פְּרִיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה, קְשִׁין הֲיוּ סִיחוֹן וְעוֹג יוֹתֵר מִפַּרְעֹה וְחֵילוֹתָיו. וּכְשֵׁם שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה עַל מַפֶּלֶת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ, כָּךְ הָיוּ רְאוּיִין לוֹמַר שִׁירָה עַל מַפֶּלֶת סִיחוֹן וְעוֹג. אֶלָּא שֶׁבָּא דָּוִד וְאָמַר עֲלֵיהֶם שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדוֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים וְגוֹ', לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְגוֹ' (תהלים קלו, יז-יט).

ואתחנן

סימן א

וָאֶתְחַנַּן אֶל ה'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַחַת הִיא עַל כֵּן אָמַרְתִּי, תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה (איוב ט, כב). אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַחַת הִיא, הַכֹּל שָׁוִין לְפָנֶיךָ, גְּזֵרָה אַחַת לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל, מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע וְגוֹ' (קהלת ט, ב). לַצַּדִּיק, זֶה נַחַ. רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, נֹחַ עִם כָּשֶׁהוּא יָצָא מִן הַתֵּבָה, הִכִּישׁוֹ הָאֲרִי וּשְׁבָרוֹ, וְלֹא הָיָה כָּשֵׁר לְהַקְרִיב קָרְבָּן, וְהִקְרִיב שָׁם בְּנוֹ תַּחְתָּיו. וְלָרָשָׁע, זֶה פַּרְעֹה נְכֹה. בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ לֵישֵׁב עַל כִּסֵּא שְׁלֹמֹה, לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַנְגִּנִין שֶׁלּוֹ, הִכִּישׁוֹ הָאֲרִי שֶׁבַּכִּסֵּא וּשְׁבָרוֹ. זֶה מֵת צוֹלֵעַ, וְזֶה מֵת צוֹלֵעַ. לְטוֹב, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא (שמות ב, ב), שֶׁנּוֹלַד מָהוּל. לַטָּהוֹר, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁמִּטַּהֵר עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. לַטָּמֵא, אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים. אֵלּוּ אָמְרוּ שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ אָמְרוּ גְּנוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ, וְאֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ. לַזּוֹבֵחַ, זֶה יֹאשִׁיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּרֶם יֹאשִׁיָּהוּ לִבְנֵי הָעָם צֹאן כְּבָשִׂים וּבְנֵי עִזִּים הַכֹּל לַפְּסָחִים (דה"ב לה, ז). לַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זוֹבֵחַ, זֶה אַחְאָב, שֶׁבִּטֵּל קָרְבָּנוֹת מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, דִּכְתִיב: וַיִּזְבַּח לוֹ אַחְאָב צֹאן וּבָקָר (שם יח, ב), לוֹ זָבַח, וְלֹא לַקָּרְבָּנוֹת זָבַח. זֶה מֵת בַּחֲצִים, דִּכְתִיב: וְיוֹרוּ הַמּוֹרִים לַמֶּלֶךְ (שם לה, כג). וְזֶה מֵת בַּחֲצִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּכֶּה אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (מל"א כב, לד). כַּטּוֹב, זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי (ש"א טז, יב). כַּחוֹטֵא, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְּרֹק (דניאל ד, כד). זֶה בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמֶלֶךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְזֶה הֶחֱרִיבוֹ וּמָלַךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה. כַּנִּשְׁבָּע, זֶה צִדְקִיָּהוּ, דִּכְתִיב בֵּיהּ, וְגַם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים (דה"ב לו, יג). מַאי מְרִידְתֵּיהּ. אַשְׁכְּחֵיהּ צִדְקִיָּהוּ דְּקָא אָכִיל אַרְנֶבֶת חַיָּה. אָמַר לֵהּ נְבוּכַדְנֶצַּר לְצִדְקִיָּהוּ, אִשְׁתַּבַּע לִי דְּלָא מְגַלֵּית. אִשְׁתַּבַּע לֵיהּ. לַסּוֹף הָיָה מִצְטַעֵר צִדְקִיָּהוּ בְּגוּפֵיהּ. אִתְּשִׁיל לִשְׁבוּעָתֵיהּ. שָׁמְעוּ

מַלְכֵי אַחֲרֵינִי וַהֲוֵי קָא מְבַזֵּי לֵיהּ, וַהֲוּוּ אָמְרִין לֵיהּ, הַכֵּר לְמִי מוֹשֵׁל אָרֶץ, לְמִי שָׁאוֹכֵל אַרְנֶבֶת חַיָּה. שָׁמַע נְבוּכַדְנֶצַּר, שָׁלַח לַאֲתוּיֵי סַנְהֶדְרִין וְצִדְקִיָּהוּ. אָמַר לְהוּ, חֲזִיתוּן מָה עָבַד בִּי צִדְקִיָּהוּ. לָא אִשְׁתַּבַּע לִי. אָמַר לֵיהּ צִדְקִיָּהוּ, אִתְשְׁיֵלִית אַשְׁבּוּעָתִי. אָמַר לְהוּ לַסַּנְהֶדְרִין, מִי מִתְשְׁיֵלִין אַשְׁבּוּעָתָא. אָמְרוּ לֵיהּ, מִתְשְׁיֵלִין לְסַכָּנַת נְפָשׁוֹת. אָמַר לְהוּ, אֵימַת. אָמְרוּ לוֹ: וּבוֹ בַּיּוֹם. אָמַר לְהוּ, בְּפָנָיו אוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. אָמְרוּ לוֹ: בְּפָנָיו. אָמַר לָהֶם: וּמַאי טַעְמָא לָא אַמְרִיתוּן לְצִדְקִיָּהוּ. מִיָּד, יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְמוּ זִקְנֵי בַת צִיּוֹן (איכה ב, י). אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שֶׁשָּׁמְטוּ כָּרִים וּכְסָתוֹת מִמַּחֲתֵיהֶם. כַּאֲשֶׁר שִׁבּוּעָה יָרֵא, זֶה שִׁמְשׁוֹן שֶׁאָמַר לָהֶם: הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן תִּפְגְּעוּ בִּי אַתֶּם (שופטים טו, יב). זֶה מֵת בְּנִקּוּר עֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר (מל"ב כה, ז). וְזֶה אֶחָד מִשִּׁבְעָה שֶׁנִּדְמוּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, צִדְקִיָּהוּ בְּעֵינָיו. נַעֲצוּ בְּעֵינָיו לוֹנְבִיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל. וְלֹא נִתְעַוְּרוּ עֵינָיו עַד שֶׁשָּׁחַט אֶת בָּנָיו לְעֵינָיו וְאַחֲרֵי כֵן נִתְעַוְּרוּ עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ שָׁחֲטוּ לְעֵינָיו וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר (שם). וְשִׁמְשׁוֹן מֵת בְּנִקּוּר עֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו (שופטים טז, כא). דָּבָר אַחֵר, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹן הָעוֹלָם, הַכֹּל שָׁוִין לְפָנֶיךָ, תֹּם וְרָשָׁע אַתָּה מְכַלֶּה. מְרַגְּלִים הִכְעַסְתָּ לְפָנֶיךָ בְּדִבַּת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ (במדבר יג, לב). וַאֲנִי שֶׁשִּׁמַּשְׁתִּי אֶת בָּנֶיךָ לְפָנֶיךָ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, מִקְרֶה אֶחָד לִי וְלָהֶם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁבִּקֵּשׁ לִישָּׂא אִשָּׁה. שָׁלַח שְׁלוּחָיו לִרְאוֹתָהּ אִם נָאָה אִם לָאו. הָלְכוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ. בָּאוּ לַמֶּלֶךְ וְאָמְרוּ לוֹ: רָאִינוּ אוֹתָהּ וְאֵין כְּעוּרָה וַעֲוּבָּה כָּמוֹהָ. שָׁמַע שׁוֹשְׁבִינוֹ וְאָמַר לֵיהּ: לֹא כֵן מָרִי, אֶלָּא אֵין אִשָּׁה נָאָה מִמֶּנָּה בָּעוֹלָם. בָּא לִישָּׂא אוֹתָהּ. אָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָה לִשְׁלוּחֵי הַמֶּלֶךְ, נִשְׁבַּע אֲנִי בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ, שֶׁאֵין אֶחָד מִכֶּם נִכְנָס כָּאן, מִפְּנֵי שֶׁבִּזִּיתֶם אוֹתָהּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. בָּא הַשּׁוֹשְׁבִין לִיכָּנֵס, אָמַר לוֹ: אַף אַתָּה לֹא תִכָּנֵס. אָמַר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִין, אֲנִי לֹא רְאִיתִיהָ וְאָמַרְתִּי לַמֶּלֶךְ שֶׁאֵין נָאָה הֵימֶנָּה בָּעוֹלָם, וְהֵם אָמְרוּ אֵין כְּעוּרָה הֵימֶנָּה. וְעַכְשָׁו הַנַּח לִי וְאֶרְאֶה אִם כִּדְבָרִי אִם כִּדְבָרֵיהֶם. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנִי, הַמְרַגְּלִים הוֹצִיאוּ דִּבָּה עַל הָאָרֶץ, וְאָמְרוּ, אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ (במדבר יג, לב). אֲבָל אֲנִי לֹא רְאִיתִי אוֹתָהּ וְשִׁבַּחְתִּיהָ לִפְנֵי בָּנֶיךָ וְאָמַרְתִּי, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה. וְעַכְשָׁו אֶרְאֶה אוֹתָהּ אִם כִּדְבָרִי אִם כִּדְבָרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגוֹ'. אָמַר לֵיהּ: כִּי לֹא תַעֲבֹר. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, אִם כֵּן הַכֹּל שָׁוִין לְפָנֶיךָ, תֹּם וְרָשָׁע אַתָּה מְכַלֶּה.

סימן ב

דָּבָר אַחֵר, וָאֶתְחַנַּן אֶל ה'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שַׁבְתִּי וְרָאָה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְגוֹ' (קהלת ט, יא). לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ, זֶה עֲשָׂהאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו

כְּאַחַד הַצְּבָאִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה (ש"ב ב, יח), שֶׁהָיָה רָץ אַחֲרֵי אַבְנֵר. אָמַר לוֹ אַבְנֵר, סוּר לְךָ מֵאַחֲרָי (שם פסוק כב). וְהָיָה בָּטוּחַ שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ, שֶׁהָיָה קַל בְּרַגְלָיו. מַה כְּתִיב: וַיָּמָאֵן לָסוּר וַיַּכֵּהוּ בָּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל הַחֹמֶשׁ (שם פסוק כג). וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה, זֶה אַבְנֵר. כְּשֶׁהָלַךְ אֵצֶל דָּוִד מַה כְּתִיב: וַיַּטֵּהוּ יוֹאָב אֶל תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ (שם ג, כז). וְהֵיכָן הָיְתָה גְּבוּרָתוֹ. הֲוַי, לֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה. וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם, זֶה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם (מל"א ה, יא). וְהוֹרִידוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכִּסְאוֹ, וְהָיָה הַמַּלְאָךְ מְזַמֵּן וּמֵבִיא לוֹ כִּכַּר לֶחֶם וּקְעָרָה שֶׁל גְּרִיסִין בְּכָל יוֹם. הֲוַי, לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם. וְלֹא לִנְבוֹנִים עֹשֶׁר, זֶה אִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: חָנֵנִי חָנֵנִי אַתֶּם רֵעָי כִּי יַד אֱלוֹהַּ נָגְעָה בִּי (איוב יט, כא). וְלֹא לַיּוֹדְעִים חֵן, זֶה יְהוֹשֻׁעַ. שְׁנֵי דְּבָרִים אָמַר בִּפְנֵי רַבּוֹ, וְאֵלּוּ הֵן וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה וְגוֹ' (במדבר יא, כח). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים (שם פסוק כט). וְאֶחָד בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה (שמות לב, יז). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, יְהוֹשֻׁעַ, עָלֶיךָ נִשְׁעָנִים וּבְטוּחִים שֶׁמַּנְחִיל אֶת הָאָרֶץ, וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ לְהַפְרִישׁ בֵּין קוֹל לְקוֹל. אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְגוֹ' (שם פסוק יח). הֲוַי, וְלֹא לַיּוֹדְעִים חֵן. דָּבָר אַחֵר, לֹא לַקַּלִּים הַמְּרוֹץ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מְקַפֵּץ כָּאֳרִי בְּמַמַּתַּן תּוֹרָה. מַה כְּתִיב שָׁם, וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים (שם יט, ג), וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל הָעָם (שם פסוק כה). וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מְנַגֵּחַ בַּמַּלְאָכִים לְמַעְלָה. וּכְשֶׁרָאָה עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִתְיָרֵא. לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: עִיר גִּבּוֹרִים עָלָה חָכָם (משלי כא, כב). וְאוֹמֵר: לֶחֶם לֹא אָכַל (שמות לד, כח). וְלֹא לִנְבוֹנִים עֹשֶׁר, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ יֵלֶךְ נָא ה' בְּקִרְבֵּנוּ (שם לד, ט). רַב הוּנָא שָׁאַל לִשְׁמוּאֵל, מַאי דִּכְתִיב: עֵת וּפֶגַע יִקְרֶה אֶת כֻּלָּם (קהלת ט, יא). אָמַר לוֹ: עָתִיד הוּא שֶׁיִּתְפַּלֵּל אָדָם וְיֵעָנֶה. אָמַר, מֹשֶׁה אָחַז אֶת הַתְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶתְחַנַּן אֶל ה' וְגוֹ'.

סימן ג

דָּבָר אַחֵר, וְאֶתְחַנַּן אֶל ה'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וּפָנִיתָ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תְּחִנָּתוֹ (מל"א ח, כח). הֲרֵי בְּהַרְבֵּה שֵׁמוֹת נִקְרֵאת הַתְּפִלָּה, אֵלּוּ הֵן. תְּפִלָּה, תְּחִנָּה, צְעָקָה, זְעָקָה, שַׁוְעָה, רִנָּנָה, פְּגִיעָה, נְפִילָה, עֲמִידָה. וְלָמָּה לֹא נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּאַחַת מֵהֶן אֶלָּא בְּלָשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶתְחַנַּן. אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד מֹשֶׁה וְאָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדֶךָ (שמות לג, יח), אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹדִיעֵנִי נָא בְּאֵי זוֹ מִדָּה אַתָּה נוֹהֵג עוֹלָמְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ (שם פסוק יג). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵן, אֲנִי מַרְאֶה לְךָ, אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי וְגוֹ' (שם פסוק יט). אָמַר לוֹ: אֵינִי חַיָּב לִבְרִיָּה. כָּל מַה שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם מִצְוָה, חִנָּם אֲנִי נוֹתֵן לוֹ. לֹא שֶׁאֲנִי חַיָּב לְכָל בְּרִיָּה כְּלוּם, אֶלָּא

חִנָּם אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַחֲנֹתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם (שם). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, אִם כֵּן עֲשֵׂה עָלַי מִצְוָה וְתֵן לִי חִנָּם. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וָאֶתְחַנַּן.

סימן ד

דָּבָר אַחַר, וָאֶתְחַנַּן אֶל ה'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלַיִם, בָּכוֹ לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ וְגוֹ' (ישעיה ל, יט). מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְעָרַיו נָתַתִּי לָרְאוּבֵנִי וְגוֹ'. לְמַד מֹשֶׁה אֶת בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם הוֹאִיל וְחֹלִי שֶׁלִּי מְסֻכָּן וְעָשָׂה דְּיֵיתֵיקִי וְחִלֵּק כָּל אֲשֶׁר לוֹ, לֹא יֹאמַר הוֹאִיל שֶׁעָשָׂה דְּיֵיתֵיקִי, לֹא יִתְפַּלֵּל עוֹד, אֶלָּא יִתְפַּלֵּל, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל תְּפִלַּת כָּל בְּרִיָּה, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה עָשָׂה דְּיֵיתֵיקִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרַיו נָתַתִּי לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי, וַיְאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לָקַח, וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת הַגִּלְעָד, וַאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, וְאֶת יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר. הֲרֵי דְּיֵיתֵיקִי. שְׁמָא תֹּאמַר, עָמַד לוֹ וְלֹא הִתְפַּלֵּל. תַּלְמוּד לוֹמַר: וָאֶתְחַנַּן אֶל ה'. וָאֶתְחַנַּן אֶל ה', לָמָּה. כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שִׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי (תהלים סא, ב). אַל תִּתְעַלֵּם מִתְּחִנָּתִי. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ. אָמַר לוֹ: מְקֻצֵּה הָאָרֶץ אֵלֶיךָ אֶקְרָא בַּעֲטֹף לִבִּי (שם פסוק ג). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רַב לְךָ אַל תּוֹסֶף. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אַתָּה קְרָאתַנִי מֹשֶׁה עַבְדִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה (במדבר יב, ז). אֲנִי עֶבֶד, וְלִוְיָתָן עֶבֶד. וַאֲנִי מִתְחַנֵּן לְפָנֶיךָ, וְהוּא מִתְחַנֵּן לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִרְבָּה אֵלֶיךָ תַּחֲנוּנִים אִם יְדַבֵּר אֵלֶיךָ רַכּוֹת (איוב מ, כז). תְּחִנַּת לִוְיָתָן שֶׁמַּעְתָּ וְכָרַתָּ עִמּוֹ בְּרִית וְקִיַּמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲיִכְרֹת בְּרִית עִמָּךְ תִּקָּחֶנּוּ לְעֶבֶד עוֹלָם (שם פסוק כח). וַאֲנִי עַבְדְּךָ, וְאָמַרְתָּ לִי, הִנֵּה אָנֹכִי כּוֹרֵת בְּרִית וְגוֹ' (שמות לד, י), וְלֹא קִיַּמְתָּ, אֶלָּא אָמַרְתָּ, וּמוּת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה וְגוֹ' (דברים לב, נ). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כָּתַבְתָּ בְּתוֹרָתְךָ, וְאִם אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי וְגוֹ' (שמות כא, ה). וַאֲנִי אָהַבְתִּי אוֹתְךָ וְתוֹרָתְךָ וּבָנֶיךָ, לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי (שם), אֵינִי מְבַקֵּשׁ לָמוּת. וְהִגִּישׁוֹ אֲדוֹנָיו וְגוֹ', וְעָבְדוֹ לְעוֹלָם (שם פסוק ו), וְלֹא קִיַּמְתָּ עִמִּי. וְעַכְשָׁו בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, שִׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי וְאֶל תִּתְעַלֵּם מִתְּחִנָּתִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רַב לְךָ, בַּעַל דִּין שֶׁלְּךָ כְּבָר הוֹצִיא עָלֶיךָ גְּזֵרָה שֶׁתָּמוּת, וְכָל הַבְּרִיּוֹת כְּמוֹתְךָ. אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁאָכַל מִן הָאִילָן, גָּזַר מִיתָה לַכֹּל.

סימן ה

ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחִלּוֹתָ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁרָאָה אִשָּׁה אַחַת יְתוֹמָה וּבְקֵשׁ לִישָּׂאֶנָּה, שָׁלַח וּתְבָעָהּ. אָמְרָה, אֵינִי רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא לַמֶּלֶךְ. שָׁלַח תְּבָעָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעָה לוֹ. לְאַחַר זְמַן, נִשֵּׂאת לַמֶּלֶךְ. כֵּיצַד עָלְיָה הַמֶּלֶךְ וּבִקֵּשׁ לְגָרְשָׁהּ וְלִישָּׂא אַחֶרֶת. אָמְרָה הָרִאשׁוֹנָה, אֲנִי אֵין לִי בֹּשֶׁת אִם אַתָּה מְגָרְשֵׁנִי, שֶׁאַתָּה בִּקַּשְׁתַּנִי תְּחִלָּה. אֶלָּא הוֹאִיל וְאַתָּה מְגָרְשֵׁנִי, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אֶל תַּעֲשֶׂה לְזֹאת כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי. כָּךְ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

לְמֹשֶׁה, פִּתָּהוּ שִׁבְעָה יָמִים. וְהוּא אָמַר לֵיהּ: לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי. לְאַחַר זְמַן, פִּיְּסָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָלַךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ וְנַעֲשׂוּ לוֹ כָּל הַנִּסִּים עַל יָדוֹ. לַסּוֹף אָמַר לוֹ: כִּי לֹא תָּבֹא. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אַתָּה רוֹצֶה שֶׁלֹּא אֲבִיאֵם לָאָרֶץ, אֵין לִי בּשֶׁת, כִּי אַתָּה הַחִלּוֹתָ, לְשׁוֹן הַתְחָלָה. אֶלָּא הוֹאִיל וְכֵן נִגְזְרָתְ עָלַי, אוֹתוֹ שֶׁיְּבִיאֵם אַל תַּעֲשֶׂה לוֹ כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתָ לִי, אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לְךָ אַל תּוֹסֶף, בַּעַל דִּין שֶׁלְּךָ כְּבָר הִקְדִּימְךָ. שֶׁכְּךָ אָמַר אִיּוֹב, מִי יִתֵּן שׁוֹמֵעַ לִי הֶן תָּוִי שַׁדַּי יַעֲנֵנִי וְסֵפֶר כָּתַב אִישׁ רִיבִי (איוב לא, לה). וְאֵי זֶה סֵפֶר, זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם. מָה אָמַר אִיּוֹב, קָטָן וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו (שם ג, יט). הֱוֵי, רַב לְךָ אַל תּוֹסֶף וְגוֹ'.

סימן ו

אַל תּוֹסֶף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִיּוֹב, אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׁיאוֹ וְגוֹ', כְּגֶלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד וְגוֹ' (שם כ, ו-ז). כְּנֶגֶד מִי אָמַר אִיּוֹב מִקְרָא זֶה. לֹא אָמְרוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד יוֹם הַמִּיתָה, שֶׁאֲפִלּוּ אִם יַעֲלֶה אָדָם לַשָּׁמַיִם וְיַעֲשֶׂה כְּנָפַיִם כַּנְּשָׁר, כֵּיוָן שֶׁיִּגִּיעַ קְצוֹ לָמוּת, נִשְׁתַּבְּרוּ כְּנָפָיו וְנוֹפֵל לְפָנַי מַלְאַךְ הַמָּוֶת כִּבְהֵמָה לִפְנֵי הַטַּבָּח. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, תֵּצֵא רוּחוֹ יָשׁוּב לְאַדְמָתוֹ (תהלים קמו, ד). וְכֵן אָמַר אִיּוֹב, קָטָן וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו. שֶׁאֲפִלּוּ לְקָחוֹ רַבּוֹ בְּאֶלֶף אֲלָפֵי דִּינְרֵי זָהָב, כֵּיוָן שֶׁיִּגִּיעַ קְצוֹ לָמוּת, אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר עַבְדִּי אַתָּה, אֶלָּא נַעֲשָׂה חָפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו. דָּבָר אַחֵר, אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׁיאוֹ, זֶה מֹשֶׁה שֶׁעָלָה לָרָקִיעַ וְנִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל וְהָיָה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְדִבֵּר עִמּוֹ פָּנִים בְּפָנִים וְקִבֵּל תּוֹרָה מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ קְצוֹ לָמוּת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לַשָּׁוְא דְּשׁוּ רַגְלַי עֲרָפֶל, וְלַשָּׁוְא רָצִתִּי לִפְנֵי בָּנֶיךָ כְּסוּס, שֶׁיְּהֵא סוֹפִי לְתוֹלֵעָה. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאֶחָד מִגְּדוֹלֵי מַלְכוּת שֶׁמָּצָא חֵרֶב הִנְדִּיי שֶׁאֵין אַחֵר כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם, וְאָמַר, אֵין זֶה רָאוּי אֶלָּא לַמֶּלֶךְ. מָה עָשָׂה, הֵבִיאָהּ דּוֹרוֹן לַמֶּלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, חִתְכוּ בָּהּ רֹאשׁוֹ. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בַּדָּבָר שֶׁקִּלְסְתִּיךָ וְאָמַרְתִּי, הֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (דברים י, יד). בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אַתָּה גּוֹזֵר עָלַי מִיתָה, וְאוֹמֵר: הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת. אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, כְּבָר קָנַסְתִּי מִיתָה עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן. אָמַר לְפָנָיו, אָדוֹנָי, אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה רָאוּי לָמוּת, שֶׁמְּצָוָה קַלָּה שֶׁצִּוִּיתָ אוֹתוֹ, עָבַר עָלֶיהָ, וּלְכָךְ נָאֶה שֶׁיָּמוּת. אָמַר לוֹ: הֲרֵי אַבְרָהָם קִדֵּשׁ אֶת שְׁמִי בְּעוֹלָמִי. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל, שֶׁגִּזְעוֹ מַכְעִיסִין לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁלְיוּ אֹהָלִים לְשֹׁדְדִים וְגוֹ' (איוב יב, ו). אָמַר לוֹ: הֲרֵי יִצְחָק שֶׁפָּשַׁט צַוָּארוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ. אָמַר לְפָנָיו, יִצְחָק יָצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו שֶׁעָתִיד לְהַחֲרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלִשְׂרֹף אֶת הֵיכָלֶךָ. אָמַר לֵיהּ: הֲרֵי יַעֲקֹב שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים וְלֹא הָיָה בָּהֶם שׁוּם דֹּפִי אָמַר לְפָנָיו, יַעֲקֹב לֹא עָלָה לָרָקִיעַ, וְלֹא דְּשׁוּ רַגְלָיו עֲרָפֶל,

וְלֹא הָיָה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְלֹא דִּבַּרְתָּ עִמּוֹ פָּנִים בְּפָנִים, וְלֹא קִבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מִיָּדְךָ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רַב לָךְ אֶל תּוֹסֶף דַּבֵּר. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הַדּוֹרוֹת, אִלְמָלֵא לֹא מָצָא בְּמֹשֶׁה דְּבָרִים רָעִים, לֹא הָיָה מְסַלְּקוֹ מִן הָעוֹלָם. אָמַר לוֹ: כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, וְלֹא קָם נָבִיא וְגוֹ'. אָמַר לְפָנָיו, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הַדּוֹרוֹת, בְּקַטְנוּתִי עָשִׂיתִי רְצוֹנְךָ, וּבְזִקְנוּתִי לֹא עָשִׂיתִי רְצוֹנְךָ. אָמַר לֵיהּ: כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי. אָמַר לְפָנָיו, אִם רְצוֹנְךָ אֶכָּנֵס לָאָרֶץ וְאֶהְיֶה שָׁם שְׁנַיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַחֲרֵי כֵן אָמוּת. אָמַר לוֹ: וְשָׁמָּה לֹא תָּבֹא. אָמַר לְפָנָיו, אִם לֹא אֶכָּנֵס בְּחַיַּי, אֶכָּנֵס לְאַחַר מוֹתִי. אָמַר לוֹ: לֹא בְּחַיֶּיךָ וְלֹא לְאַחַר מוֹתְךָ. אָמַר לְפָנָיו, כָּל הַכַּעַס הַזֶּה עָלַי לָמָּה. אָמַר לוֹ: עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי. אָמַר לְפָנָיו, עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת אַתָּה מִתְנַהֵג בְּמִדַּת רַחֲמִים שָׁנִים וּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן כָּל אֵלֶּה יִפְעַל אֵל, פַּעֲמַיִם שָׁלֹשׁ עִם גָּבֶר (שם לג, כט). וַאֲנִי, עָוֹן אֶחָד אֵין אַתָּה מוֹחֵל לִי. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה, הֲרֵי אַתָּה עָשִׂיתָ שִׁשָּׁה עֲוֹנוֹת וְלֹא גִּלִּיתִי לְךָ אֶחָד מֵהֶם. בְּתְחִלָּה אָמַרְתָּ, שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלַח (שמות ד, יג). שְׁנִיָּה, וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ (שם ה, כג). שְׁלִישִׁית, הַצֹּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם (במדבר יא, כב). רְבִיעִית, לֹא ה' שְׁלָחַנִי (שם טז, כט). חֲמִישִׁית, שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים (שם כ, י). שִׁשִּׁית, וְהִנֵּה קַמְתֶּם תַּחַת אֲבוֹתֵיכֶם תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חַטָּאִים (שם לב, יד). וְכִי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב חַטָּאִים הָיוּ שֶׁאָמַרְתָּ לִבְנֵיהֶם כָּךְ. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, מִמְּךָ לָמַדְתִּי, שֶׁאָמַרְתָּ, אֶת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה (שם יז, ג). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי, בְּנַפְשׁוֹתָם (שם), וְלֹא בַּאֲבוֹתָם. אָמַר לְפָנָיו, אֲנִי יָחִיד, וְיִשְׂרָאֵל שִׁשִּׁים רִבּוֹא. הַרְבֵּה פְּעָמִים חָטְאוּ לְפָנֶיךָ וּבִקַּשְׁתִּי עֲלֵיהֶם רַחֲמִים וּמָחַלְתָּ לָהֶם. עַל שִׁשִּׁים רִבּוֹא הִשְׁגַּחְתָּ, וְעָלַי אֵין אַתָּה מַשְׁגִּיחַ. אָמַר לֵיהּ: מֹשֶׁה, אֵין דּוֹמֶה גְּזֵרַת צִבּוּר לְגְזֵרַת יָחִיד. וְעוֹד, עַד עַכְשָׁו הָיְתָה שָׁעָה מְסוּרָה בְּיָדְךָ, וּמֵעַכְשָׁו אֵין שָׁעָה מְסוּרָה בְּיָדְךָ. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, עָמַד מִכִּסֵּא דִּין וְשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים עָלַי וְלֹא אָמוּת, וַעֲוֹנוֹתַי יִהְיוּ נִמְחָלִים בְּיִסּוּרִין שֶׁתְּבִיא בְּגוּפִי, וְאֶל תִּתְּנֵנִי בְּחֶבְלוֹ שֶׁל מַלְאַךְ הַמָּוֶת. אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כָּךְ, אֲגִיד שִׁבְחֲךָ לְכָל בְּאֵי עוֹלָם, כְּשֵׁם שֶׁאָמַר דָּוִד, לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וְגוֹ' (תהלים קיח, יז). אָמַר לוֹ: זֶה הַשַּׁעַר לַה' צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ (שם פסוק כ), מִוכָּן הוּא לַצַּדִּיקִים וּלְכָל הַבְּרִיּוֹת, מָוֶת מְתֻקָּן מִימוֹת עוֹלָם. כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ, הָלַךְ אֵצֶל שָׁמַיִם וָאָרֶץ, אָמַר לָהֶם: בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים. אָמְרוּ לֵיהּ, עַד שֶׁנְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֶיךָ, נְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמֵנוּ, שֶׁכָּתוּב, כִּי שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה (ישעיה נא, ו). הָלַךְ אֵצֶל כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אָמַר לָהֶם: בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים. אָמְרוּ לוֹ: עַד שֶׁנְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֶיךָ, נְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָמַקּוּ כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (שם לד, ד). הָלַךְ אֵצֶל הָרִים וּגְבָעוֹת, אָמַר לָהֶם: בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים. אָמְרוּ לוֹ כוּ' נְבַקֵּשׁ עַל עַצְמֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ

וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה (שם נד, י). הָלַךְ אֵצֶל הַיָּם הַגָּדוֹל, אָמַר לוֹ: בַּקֵּשׁ עָלַי רַחֲמִים. אָמַר לוֹ: בֶּן עַמְרָם, מָה הַיּוֹם מְיוּמַּיִם. הֲלֹא אַתָּה בֶּן עַמְרָם, שֶׁבָּאתָ עָלַי בְּמַטֵּךְ וְהִכִּיתַנִי וְחִלַּקְתָּ לִשְׁנַיִם עָשָׂר שִׁבְילִים, וְלֹא יָכֹלְתִּי לַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מִפְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁמְּהַלֶּכֶת לְפָנֶיךָ לִימִינְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ, בָּקַע מַיִם מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם (שם סג, יב). וְהַיּוֹם מָה עָלְתָה לְךָ. כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר לוֹ הַיָּם, מַה שֶּׁעָשָׂה בְּנַעֲרוּתוֹ, צָעַק וּבָכָה וְאָמַר, מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם כִּימֵי אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי (איוב כט, ב). בְּשָׁעָה שֶׁעָבַרְתִּי עָלֶיךָ, הָיִיתִי מֶלֶךְ עוֹלָם, וְעַכְשָׁו אֲנִי מִשְׁתַּטֵּחַ וְאֵין מַשְׁגִּיחִין בִּי. מִיָּד הָלַךְ לוֹ אֵצֶל שַׂר הַפָּנִים, אָמַר לוֹ: בַּקֵּשׁ עָלַי רַחֲמִים שֶׁלֹּא אָמוּת. אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה רַבִּי, טֹרַח זֶה לְמָה. כְּבָר שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרֹגוֹד, שֶׁאֵין תְּפִלָּתְךָ נִשְׁמַעַת בַּדָּבָר הַזֶּה. הִנִּיחַ מֹשֶׁה יָדָיו עַל רֹאשׁוֹ וְהָיָה צוֹעֵק וּבוֹכֶה, וְאוֹמֵר: אֵצֶל מִי אֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ עָלַי רַחֲמִים. אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְמַלֵּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעֶבְרָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְגוֹ', עַד שֶׁפָּתַח מֹשֶׁה מִקְרָא זֶה, וַיִּתְעַבֵּר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא (שמות לד, ו). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקָרְרָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, שְׁתֵּי שְׁבוּעוֹת נִשְׁבַּעְתִּי, אַחַת שֶׁתָּמוּת, וְאַחַת שֶׁלֹּא לְאַבֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל. לְבַטֵּל אֶת שְׁתֵּיהֶן אִי אֶפְשָׁר, אִם תִּרְצֶה לִחְיוֹת וְיֹאבְדוּ יִשְׂרָאֵל, מוּטָב. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנִי, בַּעֲלִילָה אַתָּה בָּא עָלַי. אַתָּה תּוֹפֵשׂ הַחֶבֶל בִּשְׁנֵי רָאשִׁים. יֹאבַד מֹשֶׁה וְאֶלֶף כְּמוֹהוּ, וְאַל יֹאבַד אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, רַגְלַיִם שֶׁעָלוּ לָרָקִיעַ, וּפָנִים שֶׁקִּבְּלוּ פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, וְיָדַיִם שֶׁקִּבְּלוּ תּוֹרָה מִיָּדֶךָ, יְלַחֲכוּ עָפָר. וַוי, יֹאמְרוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת, וּמַה מֹשֶׁה שֶׁעָלָה לַמָּרוֹם, וְהָיָה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְדִבֵּר עִמּוֹ פָּנִים בְּפָנִים וְקִבֵּל תּוֹרָה מִיָּדוֹ, לֹא הָיְתָה לוֹ תְּשׁוּבָה לְהָשִׁיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בָּשָׂר וָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּלֵךְ בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא מִצְוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל זֶה שֶׁאַתָּה מִצְטַעֵר לָמָּה. אָמַר, רִבּוֹן הָעוֹלָם מִתְיָרֵא אֲנִי מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מַלְאַךְ הַמָּוֶת. אָמַר לוֹ: אֵינִי מוֹסֵרְךָ בְּיָדוֹ. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, יִכֶּבֶד אִמִּי שֶׁהֵקֵהוּ שְׁנֵיהֶ בְּחַיֶּיהָ בִּשְׁנֵי בָנֶיהָ, יְקֵהוּ עוֹד שְׁנֵיהֶ בְּמִיתָתִי. אָמַר לוֹ: כְּבָר עָלְתָה בַּמַּחְשָׁבָה וְכֵן מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו, דּוֹר דּוֹר וּפַרְנָסָיו, דּוֹר דּוֹר וּמַנְהִיגָיו. עַד עַכְשָׁו הָיָה חֶלְקְךָ לְשָׁרֵת לְפָנַי, וְעַכְשָׁו אָבַד חֶלְקְךָ וְהִגִּיעַ שָׁעָה שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידְךָ לְשָׁרֵת. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנִי, אִם מִפְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲנִי מֵת, אֵלֵךְ וְאֶהְיֶה לוֹ תַּלְמִיד. אָמַר לוֹ: אִם אַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כָּךְ, לֵךְ עֲשֵׂה. עָמַד מֹשֶׁה וְהִשְׁכִּים לְפִתְחוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ. הָיָה יְהוֹשֻׁעַ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ, וְעָמַד מֹשֶׁה וְכָפַף קוֹמָתוֹ וְהֵנִיחַ יָדוֹ עַל פִּיו, וְנִתְעַלְּמוּ עֵינָיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא רָאָה אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּצְטַעֵר וְיַשְׁלִים עַצְמוֹ לְמִיתָה. וְהָלְכוּ יִשְׂרָאֵל אֵצֶל מֹשֶׁה לְפִתְחוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה, וְשָׁאֲלוּ וְאָמְרוּ, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵיכָן הוּא. אָמְרוּ לָהֶם, הִשְׁכִּים וְהָלַךְ לְפִתְחוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ. הָלְכוּ וּמְצָאוּהוּ בְּפִתְחוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וְהָיָה יְהוֹשֻׁעַ יוֹשֵׁב וּמֹשֶׁה עוֹמֵד. אָמְרוּ לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ, מָה

עָלְתָה עַל לִבְּךָ שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עוֹמֵד וְאַתָּה יוֹשֵׁב. כֵּיוָן שֶׁתָּלָה עֵינָיו וְרָאָהוּ, מִיָּד קָרַע בְּגָדָיו וְצָעַק וּבָכָה וְאָמַר, רַבִּי רַבִּי, אָבִי אָבִי וַאדוֹנִי. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לַמְּדֵנוּ תוֹרָה. אָמַר לָהֶם: אֵין לִי רְשׁוּת. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתְךָ. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם, לִמְדוּ מִיְּהוֹשֻׁעַ, וְקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם לֵישֵׁב וְלִלְמֹד מִיְּהוֹשֻׁעַ. יָשַׁב יְהוֹשֻׁעַ בָּרֹאשׁ, וּמֹשֶׁה בִּימִינוֹ, וּבְנֵי אַהֲרֹן מִשְּׂמֹאלוֹ, וְהָיָה יְהוֹשֻׁעַ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בִּפְנֵי מֹשֶׁה. אוֹמֵר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר יְהוֹשֻׁעַ, בָּרוּךְ אֲשֶׁר בָּחַר בַּצַּדִּיקִים, נִטְלוּ מְסוֹרוֹת חָכְמָה מִמֹּשֶׁה וְנִתְּנוּ לִיהוֹשֻׁעַ, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה מֶה הָיָה יְהוֹשֻׁעַ דּוֹרֵשׁ. אַחַר שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל מִיְּשִׁיבָה, אָמְרוּ לְמֹשֶׁה, פָּרֵשׁ לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶם: אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֲשִׁיב לָכֶם. וְהָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִכְשָׁל וְנוֹפֵל. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, עַד עַכְשָׁו בִּקַּשְׁתִּי חַיִּים, וְעַכְשָׁו הֲרֵי נַפְשִׁי נְתוּנָה לָךְ. כֵּיוָן שֶׁהִשְׁלִים עַצְמוֹ לְמִיתָה, פָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר, מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים (תהלים צד, טז). מִי יַעֲמֹד לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כַּעַסִי, וּמִי יַעֲמֹד בְּמִלְחַמְתָּן שֶׁל בָּנַי, מִי יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם בְּשָׁעָה שֶׁחוֹטְאִין לְפָנַי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּא מְטַטְרוֹן וְנָפַל עַל פָּנָיו, וְאָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֹשֶׁה בְּחַיָּיו שֶׁלְּךָ וּבְמוֹתוֹ שֶׁלְּךָ הוּא. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם כּוֹעֵס עָלָיו וּמְבַקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה מִתְנַהֵג בִּכְבוֹד אָבִיו, וְהָיְתָה אִמּוֹ מַצֶּילְתּוֹ מִיָּדוֹ. לְיָמִים מֵתָה אִמּוֹ, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ בּוֹכֶה. אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו, אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, מִפְּנֵי מָה אַתָּה בּוֹכֶה. אָמַר לָהֶם: לֹא עַל אִשְׁתִּי בִּלְבַד אֲנִי בּוֹכֶה, אֶלָּא עָלֶיהָ וְעַל בְּנִי, שֶׁהָרֵי כַּמָּה פְּעָמִים כָּעַסְתִּי עָלָיו וּבִקֵּשְׁתִּי לְהָרְגוֹ וּמַצֶּילְתּוֹ מִיָּדִי. אַף כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמְטַטְרוֹן, לֹא אֲנִי מִתְאוֹנֵן עַל מֹשֶׁה בִּלְבַד, אֶלָּא עָלָיו וְעַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַרְבֵּה פְּעָמִים הִכְעִיסוּנִי וְכָעַסְתִּי עֲלֵיהֶם, וְעָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנַי לְהָשִׁיב חֲמָתִי מֵהַשְׁחִיתָם. בָּאוּ וְאָמְרוּ לְמֹשֶׁה, הִגִּיעָה שָׁעָה שֶׁאַתָּה נִפְטָר מִן הָעוֹלָם. אָמַר לָהֶם: הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֲבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא מָצְאוּ מִמֶּנִּי קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם, מִפְּנֵי אַזְהָרוֹת וְתוֹכָחוֹת שֶׁהֵיִיתִי מוֹכִיחָן. הִתְחִיל לְבָרֵךְ כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט בִּפְנֵי עַצְמוֹ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁנִּתְקַצְּרָה הַשָּׁעָה, כְּלָלָן כֻּלָּן בִּבְרָכָה אַחַת. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁאַתָּה נִפְטָר מִן הָעוֹלָם. אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, הַרְבֵּה צִוֵּיתִי אֶתְכֶם עַל הַתּוֹרָה וְעַל הַמִּצְוֹת, וְעַכְשָׁו מַחֲלוּ לִי. אָמְרוּ לֵיהּ, רַבֵּנוּ אֲדוֹנֵנוּ מָחוּל הוּא לָךְ. אַף יִשְׂרָאֵל עָמְדוּ עָלָיו וְאָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הַרְבֵּה הִכְעַסְנוּךָ וְהִרְבֵּינוּ עָלֶיךָ טֹרַח, מְחֹל לָנוּ. אָמַר לָהֶם: מָחוּל לָכֶם. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הִגִּיעַ רֶגַע שֶׁאַתָּה נִפְטָר מִן הָעוֹלָם. אָמַר, בָּרוּךְ שְׁמוֹ חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד. אָמַר לְיִשְׂרָאֵל בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם כְּשֶׁתִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ זִכְרוּ אוֹתִי וְאֶת עַצְמוֹתַי, וְתֹאמְרוּ אוֹי לָבֶן עַמְרָם שֶׁרָץ לְפָנֵינוּ כְּסוּס וְנָפַלוּ עַצְמוֹתָיו בַּמִּדְבָּר. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הִגִּיעַ חֲצִי רֶגַע. נָטַל שְׁתֵּי יָדָיו וְהִנִּיחָן עַל לִבּוֹ, וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל, רְאוּ אַחֲרִיתוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם עָנוּ וְאָמְרוּ יָדַיִם

שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה, יִפְלוּ בַּקֶּבֶר. בְּאוֹתוֹ רֶגַע, יָצְאת נִשְׁמָתוֹ בְּנְשִׁיקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה וְגוֹ' (דברים לד, ה). וְלֹא נִתְעַסְּקוּ בְּקְבוּרָתוֹ לֹא יִשְׂרָאֵל וְלֹא הַמַּלְאָכִים, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְבֹּר אוֹתוֹ בַּגַּי וְגוֹ' (שם פסוק ו). וּמִפְּנֵי מָה נִקְבַּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ. כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמֵּתִים שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ חַיִּין בִּזְכוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ וְגוֹ' (שם לג, כא). וְאֵימָתַי מֵת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר, דִּכְתִיב: וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה (שם לד, ה). וּכְתִיב: וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְגוֹ' (שם פסוק ח). וּכְתִיב: וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה וְגוֹ' (יהושע א, א). וּכְתִיב: וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן (שם ד, יט). הוֹצִא שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה לְמַפְרֵעַ, הֲרֵי בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה. וּמִנַּיִן שֶׁבְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד מֹשֶׁה. דִּכְתִיב: בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם (דברים לא, ב), שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר: הַיּוֹם. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: הַיּוֹם. הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְמַלֵּא יְמֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (שמות כג, כו).

עקב

סימן א

וְהָיָה עֵקֶב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לָמָּה אֵירָא בִּימֵי רָע, עָוֹן עֲקֵבַי יְסוֹבֵבֵנִי (תהלים מט, ו). יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת, וְיֵשׁ בָּהֶן קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת. וּמִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִצְוֹת קַלּוֹת שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מַשְׁגִּיחִין בָּהֶן אֶלָּא שֶׁמַּשְׁלִיכִין אוֹתָן תַּחַת עִקְבֵיהֶן, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן קַלּוֹת, לְפִיכָךְ הָיָה דָּוִד מִתְיָרֵא מִיּוֹם הַדִּין וְאוֹמֵר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי מִתְיָרֵא מִן מִצְוֹת הַחֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן חֲמוּרוֹת. מִמָּה אֲנִי מִתְיָרֵא. מִן הַמִּצְוֹת הַקַּלּוֹת, שֶׁמָּא עָבַרְתִּי עַל אַחַת מֵהֶן, אִם עָשִׂיתִי אִם לֹא עָשִׂיתִי, מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה קַלָּה. וְאַתָּה אָמַרְתָּ, הֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כִּבְמִצְוָה חֲמוּרָה. לְכָךְ אָמַר, לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע וְגוֹ' וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב וְגוֹ' (תהלים יט, יא). וּכְתִיב: גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב (שם פסוק יב). בֹּא וּרְאֵה הֵיאַךְ דָּוִד מְשַׁבֵּחַ אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה, שֶׁאָמַר, הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֵין בְּכָל מִינֵי תְּבוּאָה חֲבִיבָה מִסֹּלֶת נְקִיָּה, שֶׁהִיא צָפָה בַּפֶּה, וְדִבְרֵי תוֹרָה חֲבִיבִין מִמֶּנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים (שם פסוק יא). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אִם תֹּאמַר, שֶׁאֵין בְּכָל מִינֵי הַמַּשְׁקִין מְתוּקִין מִן הַדְּבַשׁ וְדִבְרֵי תוֹרָה מְתוּקִין מִכֻּלָּם, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים. אָמַר דָּוִד לִפָּנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, שֶׁמָּא מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְתוּקִין מִדְּבַשׁ, בָּסַרְתִּי בָּהֶן חַס וְשָׁלוֹם. אֶלָּא, גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רַב, מִצְוֹת קַלּוֹת. לְפִיכָךְ כְּתִיב: מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ וְגוֹ' (שם לא, כ), זוֹ הִיא שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת קַלּוֹת.

סימן ב

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֹרַח חַיִּים פֶּן תְּפַלֵּס, נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא תֵדָע (משלי ה, ו). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, שֶׁלֹּא תְּהֵא יוֹשֶׁב וְשׁוֹקֵל מִצְוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה וְרוֹאֶה אֵי זוֹ מִצְוָה שְׂכָרָהּ מְרֻבֶּה וְעוֹשֶׂה אוֹתָהּ. לָמָּה, נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא תֵדָע, מְטַלְטָלִין הֵן שְׁבִילֵי תוֹרָה. תַּנֵּי רַבִּי חִיָּא, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וְהִכְנִיס בּוֹ פּוֹעֲלִים, וְלֹא גִּלָּה לָהֶם הַמֶּלֶךְ שְׂכַר נְטִיעוֹת הַכֶּרֶם. שֶׁאִלּוּ גִּלָּה לָהֶם שְׂכַר נְטִיעוֹתָיו, הֵן רוֹאִין אֵיזוֹ נְטִיעָה שֶׁשְּׂכָרָהּ הַרְבֵּה וְנוֹטְעִין אוֹתָהּ. נִמְצָאָה מְלֶאכֶת הַפַּרְדֵּס מְקֻצָּתָהּ בְּטֵלָה וּמְקֻצָּתָהּ קַיֶּמֶת. כָּךְ לֹא גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכַר כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה. שֶׁאִלּוּ גִּלָּה, נִמְצְאוּ הַמִּצְוֹת מְקֻצָּתָן קַיָּמוֹת וּמְקֻצָּתָן בְּטֵלוֹת. וְרַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר, טִלְטֵל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכַר עוֹשֶׂה מִצְוָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין מֻשְׁלָם. תַּנֵּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, שְׁתֵּי מִצְוֹת גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתַּן שְׂכָרָן, אַחַת קַלָּה שֶׁבְּקַלּוֹת, וְאַחַת חֲמוּרָה שֶׁבַּחֲמוּרוֹת. וְאֵלּוּ הֵן. קַלָּה שֶׁבְּקַלּוֹת, שִׁלּוּחַ הַקֵּן, וְשָׁם כְּתִיב: וְהָאֲרַכְתָּ יָמִים (דברים כב, ז). וַחֲמוּרָה שֶׁבַּחֲמוּרוֹת, כִּבּוּד אָב וְאֵם, שֶׁבּוֹ כְּתִיב: לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ (שם ה, טז), הֲרֵי הֵן שְׁוִין בְּמַתַּן שְׂכָרָן מֵעוֹלָם הַזֶּה. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, וּמָה אִם דָּבָר שֶׁהוּא פְּרִיעַת בַּעַל חוֹב, כָּתוּב בּוֹ אֲרִיכוּת יָמִים. דָּבָר שֶׁהוּא הֶפְסֵד מָמוֹן וְחֶסְרוֹן נְפָשׁוֹת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִזֹּאת אָמְרוּ, גָּדוֹל דָּבָר שֶׁהוּא פְּרִיעַת חוֹב מִדָּבָר שֶׁהוּא חֶסְרוֹן כִּיס וְחֶסְרוֹן נְפָשׁוֹת. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא בְּשֵׁם רַבִּי אָמַר, כְּשֵׁם שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָהּ מְרֻבֶּה, כָּךְ עָנְשָׁהּ מְרֻבֶּה, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבוּז לִיקְהַת אֵם יִקְּרוּהָ עוֹרְבֵי נַחַל וְיֹאכְלוּהָ בְּנֵי נָשֶׁר (משלי ל, יז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עוֹרֵב שֶׁהוּא אַכְזָרִי עַל בָּנָיו וְינַקֵּר אוֹתָהּ וְאֶל יֵהָנֶה מִמֶּנָּה, וְיָבֹא נֶשֶׁר שֶׁהוּא רַחְמָנִי עַל בָּנָיו וְיֵהָנֶה מִמֶּנָּה. וּמִנַּיִן שֶׁעוֹרֵב אַכְזָרִי עַל בָּנָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: מִי יָכִין לָעוֹרֵב צֵידוֹ כִּי יְלָדָיו אֶל אֵל יְשַׁוֵּעוּ, יִתְעוּ לִבְלִי אֹכֶל (איוב לח, מא). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לִבְנֵי עוֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ (תהלים קמז, ט). וְאָמְרוּ חֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, הָעוֹרֵב מוֹלִיד לְבָנִים, וְאוֹמֵר הַזָּכָר לַנְּקֵבָה, שֶׁעוֹף אַחֵר בָּא עָלֶיהָ, וּמוֹאֲסִין אוֹתָן וּמַנִּיחִין אוֹתָן. מָה עוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מַזְמִין לָהֶן יַתּוּשִׁין מְצוֹאָתָן וּפוֹרְחִין וְאוֹכְלִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי יָכִין לָעוֹרֵב צֵידוֹ. אֲבָל הַנֶּשֶׁר רַחְמָנִי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּנֶּשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ (דברים לב, יא). שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בָּהֶן, מִפְּנֵי עוֹפוֹת אֲחֵרִים שֶׁרוֹדְפִין אוֹתָן. מַה הוּא עוֹשֶׂה. מְשִׁימָן עַל כְּנָפָיו אוֹמֵר, מוּטָב יִכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא בְּבָנַי.

סימן ג

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, לֹא מֵרַבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חָשַׁק ה' בָּכֶם וְגוֹ' (שם ז, ז), לֹא מִמַּה שֶּׁאַתֶּם מְרֻבִּים מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְלֹא מִמַּה שֶּׁאַתֶּם עוֹשִׂין מִצְוָה יוֹתֵר

מֵהֶם. שֶׁהָאֻמּוֹת עוֹשִׂין מִצְוָה שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ יוֹתֵר מִכֶּם, וְהֵם מַגְדִּילִים שְׁמִי יוֹתֵר מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וְגוֹ' (מלאכי א, יא). וּכְתִיב: וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן ה' מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ (שם פסוק יב). כִּי אַתֶּם הַמְעַט (דברים ז, ז), אֶלָּא בִּזְכוּת שֶׁאַתֶּם מְמַעֲטִין אֶת עַצְמְכֶם לְפָנַי, לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹהֵב אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה' וְגוֹ', וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וְגוֹ' (מלאכי, ב-ג). וְאוֹמֵר: אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אוֹהֲבֵם נְדָבָה וְגוֹ' (הושע יד, ה), נְדָבָה נַפְשִׁי לְאַהֲבָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי מַאֲהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה. כְּתִיב: וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת וְגוֹ' (ישעיה ב, ב). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְגוֹ' (איוב ח, ז), לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמִּצְטַעֵר בְּתְחִלָּתוֹ, נוֹחַ לוֹ בְּסוֹפוֹ. וְאֵין לְךָ שֶׁמִּצְטַעֵר מִתְּחִלָּתוֹ יוֹתֵר מֵאַבְרָהָם, שֶׁהֻשְׁלַךְ לַכִּבְשָׁן, וְנָלָה מִבֵּית אָבִיו, וְרָדְפוּ אַחֲרָיו שִׁשָּׁה עָשָׂר מְלָכִים, וְנִתְנַסָּה בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת, וְקָבַר אֶת שָׂרָה. וְלַסּוֹף נָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וה' בֵּרַךְ וְגוֹ' (בראשית כד, א). וְכֵן יִצְחָק נִצְטַעֵר בְּנַעֲרוּתוֹ, וְקִנְּאוּ בוֹ פְּלִשְׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ וְגוֹ' (שם כו, טז). וּלְבַסּוֹף בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְגוֹ', וַיֹּאמְרוּ רָאֹה רָאִינוּ וְגוֹ' (שם פסוק כז כח). וְיַעֲקֹב כַּמָּה נִצְטַעֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: רַבַּת צָרְרוּנִי מִנְּעוּרַי יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל (תהלים קכט, א). עַד שֶׁהָיָה בִּמְעֵי אִמּוֹ, בִּקֵּשׁ עֵשָׂו לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְרוֹצְצוּ הַבָּנִים (בראשית כה, כב). וּכְשֶׁקִּבֵּל הַבְּרָכוֹת, וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר עֶשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְגוֹ' (שם כז, מא). בָּרַח לְלָבָן לְחָרָן וְנִצְטַעֵר בִּבְנוֹתָיו שֶׁל לָבָן, וְאַחֲרֵי כֵן בִּקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי (דברים כו, ה). יָצָא מֵאֶצְלוֹ וּפָגַע בְּעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְגוֹ' (בראשית לג, א). בָּאָה עָלָיו צָרַת דִּינָה, וְצָרַת רָחֵל, וְצָרַת יוֹסֵף. וְלַסּוֹף נָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּכְלְכֵּל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו (שם מז, יב). הֱוֵי, וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד (איוב ח, ז). דָּבָר אַחֵר, נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים, וְהַר תָּבוֹר יִהְיֶה גָּבֹהַּ מְאֹד. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִבְנֵי פַּלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁיָּרְדוּ מִן הָעִיר וְהָרְגוּ אֲרָיוֹת וְדֻבִּים וּנְמֵרִים בַּיַּעַר וֶהֱבִיאוּם לָעִיר וְתָלוּ אוֹתָן כְּנֶגֶד שַׁעַר הָעִיר, וְכָל בְּנֵי הָעִיר הָיוּ תְּמֵהִין מֵאוֹתָן אֲרָיוֹת. וְהַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ עָשָׂה בְּסִיסְרָא, בָּא סִיסְרָא עַל יִשְׂרָאֵל בְּהַר תָּבוֹר, מִן שָׁמַיִם נִלְחֲמוּ, הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא (שופטים ה, כ). הִתְחִילוּ הַכֹּל תְּמֵהִים, שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא הָיָה כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה שֶׁיָּרְדוּ כּוֹכָבִים מִן הַשָּׁמַיִם לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה עִם בָּשָׂר וָדָם. וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַכּוֹכָבִים נִלְחֲמוּ בִּשְׁבִילְכֶם. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וְיָצָא ה' וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם וְגוֹ', וְעָמְדוּ רַגְלָיו בְּיוֹם הַהוּא וְגוֹ' (זכריה יד, ג-ד), וְכָל אוֹתוֹ עִנְיָן. וְיִהְיוּ הַכֹּל רוֹאִין וּמַרְאִין אוֹתוֹ בָּאֶצְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה וְגוֹ' (ישעיה כה, ט).

סימן ד

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׁמֹר מִצְוֹתַי וְחְיֵה (משלי ז, ב). לְפִי שֶׁדָּוִד אָמַר, שְׁמָרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת עָיִן (תהלים יז, ח). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר, אֵין בֵּית רַבָּע שֶׁאֵין בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין מַזִּיקִין. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, וְכֻלָּן פּוֹרְמָא בִּפְנֵיהֶם. כֵּיצַד, אָדָם מְהַלֵּךְ וַחֲבֵרוֹ יָצָא לְפָנָיו וְאוֹמֵר: הִסְתַּלְּקוּ לִצְדָדִין בִּפְנֵי אִיקּוֹנִין שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ בְּצֶלֶם יִתְהַלֵּךְ אִישׁ (שם לט, ז).

סימן ה

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא (משלי ד, כב). כָּל מִי שֶׁמּוֹצֵא דִּבְרֵי תוֹרָה, חַיִּים הוּא מוֹצֵא. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם, אֶל תִּקְרֵי לְמֹצְאֵיהֶם אֶלָּא לְמֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה. דָּבָר אַחֵר, כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם, לְמִי שֶׁמּוֹצִיא דִּבְרֵי תוֹרָה כָּרָאוּי. מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁהָיָה לְרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שֶׁהָיָה בָּקִי בְּתַלְמוּד. מִמַּה שֶׁהָיָה רָגִיל בְּתַלְמוּדוֹ כְּשֶׁהָיָה נִכְנָס לַמָּרְחָץ, עַד שֶׁהוּא עוֹמֵד וּמַזִּיעַ וְעַד שֶׁהוּא רוֹחֵץ, הָיָה עוֹבֵר כָּל תַּלְמוּדוֹ. שֶׁלֹּא הָיָה מוֹצִיאוֹ מִפִּיו. לְכָךְ כָּתוּב, כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר, כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם, לָאֲחֵרִים, וְאֵין אָדָם צָרִיךְ לְלַמֵּד דִּבְרֵי תוֹרָה אֶלָּא אִם כֵּן מוֹצֵא אוֹתָהּ כָּרָאוּי סוֹף דָּבָר וְטַעֲמוֹ, שֶׁכָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, כְּשֶׁתִּהְיוּ לְמֵדִין הַתּוֹרָה, הֱיוּ מְמַצִּין אוֹתָהּ כֻּלָּהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּנִי אִם תִּקַּח אֲמָרָי (משלי ב, א). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, אֵימָתַי אַתָּה נִקְרָא בְּנִי, כְּשֶׁתִּקַּח אֲמָרָי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם (דברים יד, א). אֵימָתַי אַתֶּם בָּנִים, כְּשֶׁאַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם, שֶׁאַתֶּם מְשַׁמְּרִים מִצְוֹתַי. לְכָךְ כְּתִיב: בְּנִי אִם תִּקַּח אֲמָרָי. בְּנִי אִם תִּקַּח אֲמָרָי, אִם יִהְיֶה לְךָ זְכוּת. דָּבָר אַחֵר, אַתָּה מַצְפִּין תּוֹרָתִי כְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַרְגָּלִית, כָּךְ תְּהֵא יָגֵעַ בַּתּוֹרָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: וּמִצְוָתִי תִּצְפֹּן אִתָּךְ (משלי ב, א). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּת בּוֹגֶרֶת, וְהוּא מְבַקֵּשׁ לְטוֹרְפָהּ לְכָל מִי שֶׁמּוֹצֵא. אֵין תּוֹרָתִי כֵן, אֶלָּא אִם יִהְיֶה לְךָ זְכוּת תִּזְכֶּה לָהּ, וּמִצְוָתִי תִּצְפֹּן אִתָּךְ. אָמַר רַבִּי אֶחָא, אַתָּה נוֹתֵן לְךָ מַעֲשִׂים, וַאֲנִי צוֹפֶן לְךָ טוּבוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא, מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ (תהלים לא, כ). דָּבָר אַחֵר, אַתָּה תִּצְפֹּן תּוֹרָתִי, כְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַרְגָּלִית וְהוּא מַצְפִּינָהּ, כָּךְ תְּהֵא יָגֵעַ בַּתּוֹרָה. לְכָךְ אָמַר, וּמִצְוָתִי תִּצְפֹּן אִתָּךְ.

סימן ו

דָּבָר אַחֵר, כָּל הַמִּצְוָה. אִם הִתְחַלְתָּ בְּמִצְוָה, הֱוֵי גּוֹמֵר אֶת כֻּלָּהּ. לָמָּה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מִי שֶׁמַּתְחִיל בְּמִצְוָה, וְאַחֲרֵי כֵן בָּא אַחֵר וּגְמָרָהּ, נִקְרֵאת עַל שֵׁם גּוֹמְרָהּ. מִמִּי אֶת לָמֵד, מִמֹּשֶׁה, כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, מַה כְּתִיב: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ (שמות

יג, יט). כָּל הָעָם עוֹסְקִין בַּבִּזָּה, וּמֹשֶׁה הָיָה מְטַפֵּל בְּעַצְמוֹת יוֹסֵף. בָּא וְעָמַד בֵּין הָאֲרוֹנוֹת, צָעַק וְאָמַר, יוֹסֵף יוֹסֵף, הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹאֵל אֶת בָּנָיו הַשְׁכִּינָה מְעַכֶּבֶת, יִשְׂרָאֵל וְעַנְנֵי כָּבוֹד מְעַכְּבִין לָךְ. אִם אַתָּה מְגַלֶּה אֶת עַצְמְךָ, מוּטָב. וְאִם לָאו אָנוּ נְקִיִּים מִשְּׁבוּעָתְךָ. מִיָּד נִזְדַּעְזְעַ אֲרוֹנוֹ, נָטָלוֹ וְהָלַךְ. נִסְתַּלֵּק מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר וְלֹא נִכְנַס לָאָרֶץ. הִכְנִיסוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמוֹת יוֹסֵף וְקָבְרוּ אוֹתָן, וְתָלָה הַמִּצְוָה בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִּשְׁכֶם (יהושע כד, לב). לְכָךְ אָמַר לָהֶם: כָּל הַמִּצְוָה. אָמַר רַבִּי יַנַּאי, כָּל הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה וְאֵינוֹ גּוֹמְרָהּ, קוֹבֵר אִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו. מִמִּי אַתָּה לָמֵד. מִיְּהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אָחָיו מַה בֶּצַע וְגוֹ' (בראשית לז, כו). יָשְׁבוּ לִפְרֹס עַל הַפַּת, אָמַר לָהֶם: הוֹרְגִים אָנוּ אֶת אָחֵינוּ וּמְבָרְכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֹצַע בָּרֵךְ נִאַץ ה' (תהלים י, ג). לְכָךְ כְּתִיב: מַה בֶּצַע וְגוֹ'. לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים. וְשָׁמְעוּ לוֹ, שֶׁהָיָה מֶלֶךְ. וְאִלּוּ אָמַר לָהֶם לְהַחֲזִירוֹ אֶל אָבִיו, הָיוּ שׁוֹמְעִין לוֹ. אֶלָּא הִתְחִיל בַּמִּצְוָה וְלֹא גְּמָרָהּ. לְפִיכָךְ הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה, יְהֵא גּוֹמֵר אֶת כֻּלָּהּ. כָּל הַמִּצְוָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְשַׁמֵּר אוֹתָהּ, נוֹחַ לוֹ שֶׁנִּהְפְּכָה שִׁלְיָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת. אָמַר רַבִּי אֶחָא, כָּל מִי שֶׁמְּשַׁמְּרָהּ וְעוֹשָׂהּ, זוֹכֶה שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְגוֹ' (שם פט, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר לִיהוֹשֻׁעַ, לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְגוֹ' (יהושע א, ח). לְפִיכָךְ, תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת.

סימן ז

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם. כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אַתָּה עוֹשֶׂה, אֱמֹר כְּאִלּוּ הַיּוֹם שְׁמַעְתָּ בְּסִינַי מִמֹּשֶׁה, שֶׁכֵּן כָּתוּב, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת. לְמַעַן תִּחְיוּן, אַתֶּם וּבְנֵיכֶם, לְמַעַן תְּחַיּוּן לָאֲחֵרִים. לְמַעַן תִּחְיוּן, לָעוֹלָם הַבָּא. וּרְבִיתֶם, בְּבָנִים. וּרְבִיתֶם, בְּבְהֵמָה. וּרְבִיתֶם, בְּכֶסֶף וְזָהָב. וּרְבִיתֶם, בִּנְכָסִים. דָּבָר אַחֵר, מְדַבֵּר בַּמִּשִׁיחַ שֶׁיָּבֹא בַּעֲנָלָא. וּרְבִיתֶם, בְּקוֹמָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עִתִּיד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לִהְיוֹת גִּבּוֹהַּ מֵאָה אַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנוֹתֵינוּ כִּזָּוִיּוֹת, מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל (תהלים קמד, יב). וְנֶאֱמַר (יחזקאל, מד) וְהַהֵיכָל, מֵאָה אַמָּה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, מָאתַיִם אַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאוּלַךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת (ויקרא כו, יג). וְעִתִּיד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לִהְיוֹת יוֹצֵא מֵעִיר, וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם רוֹאִין אוֹתָן. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר יַעֲקֹב, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין לַפַּת לִיפְתּוּתָא, פִּיסְקָא, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי פִּסַּת בַּר בָּאָרֶץ וְגוֹ' (תהלים עב, טז). רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר מַנְיָא. אֶחָד הָיָה אוֹמֵר, הַלֶּפֶת לֹא פַּת הָיְתָה. וְהָאֶחָד אוֹמֵר, לֹא הָיְתָה פַּת אֶלָּא עֲתִידָה לַעֲשׂוֹת פַּת, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי פִּסַּת בַּר בָּאָרֶץ. אִימָתַי, אִלּוּ יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְכַמָּה יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַרְבָּעִים שָׁנָה, כְּשֵׁם שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְהוּא גּוֹרָרָן וּמוֹצִיאָן

לַמִּדְבָּר וּמַאֲכִילָן מָלוּחַ וְרוֹתֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַקּוֹטְפִים מָלוּחַ עֲלֵי שִׂיחַ וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם (איוב ל, ד). רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מֵאָה שָׁנָה. רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי דוֹסָא אוֹמֵר, שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. רַבִּי אוֹמֵר, אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת (מיכה ז, טו). מַה מִּצְרַיִם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, אַף יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֶלֶף שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ (תהלים צ, טו). רַבִּי אָבָהוּ אוֹמֵר, שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ (ישעיה סב, ה). מַה יְּמֵי הַמִּשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים, אַף יְמֵי הַמָּשִׁיחַ שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, שְׁנֵי אֲלָפִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה (שם סג, ד). וְאַחַר יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ בָּא הָעוֹלָם הַבָּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹפִיעַ בִּכְבוֹדוֹ וּמַרְאֶה זְרוֹעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָשַׂף ה' אֶת זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָל אַפְסֵי אָרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ (שם נב, י). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה רוֹאִין יִשְׂרָאֵל אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן וְגוֹ' (שם פסוק ח).

סימן ח

בָּעֵת הַהִיא אָמַר ה' אֵלַי פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים כָּרִאשׁוֹנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מֵעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרוֹתָיִךְ וַתֹּאמְרִי לֹא אֶעֱבֹר (ירמיה ב, כ). אֵיזֶהוּ עֹל. עֹלּוֹ שֶׁל מַלְאַךְ הַמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַלּוּחוֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת (שמות לב, טז), חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, חֵרוּת מִן הַגֻּלְיוֹת. וְרַב אָמַר, חֵרוּת מִן הַיִּסּוּרִין, שֶׁהָיוּ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם (תהלים פב, ו). וּבְשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, נֶאֱמַר, אָכֵן כָּאָדָם תְּמוּתוּן (שם פסוק ז). וְתֹאמְרִי לֹא אֶעֱבֹר, אֲפִלּוּ מִשְׁתַּעְבֶּדֶת, עוֹשִׂין מַה שֶּׁאָנוּ מְבַקְּשִׁין. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַתָּה הוּא קָשֶׁה שֶׁבָּהֶם, הִשְׁתַּעְבֵּד תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים.

סימן ט

בָּעֵת הַהִיא וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם (קהלת ג, א). זְמַן הָיָה לְעוֹלָם לְהִבָּרְאוֹת. זְמַן הָיָה לְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁיֹּאבְדוּ בַּמַּיִם. זְמַן הָיָה לְנֹחַ לְהִכָּנֵס לַתֵּבָה, וּזְמַן הָיָה לוֹ לָצֵאת מִמֶּנָּה. וּזְמַן הָיָה שֶׁיִּבָּרֵא אַבְרָהָם, וְכֵן לְכָל הָאָבוֹת. וּזְמַן הָיָה שֶׁיֵּרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם, וּזְמַן הָיָה שֶׁיֵּצְאוּ מִשָּׁם. וּזְמַן הָיָה שֶׁיִּשְׁתַּעְבְּדוּ. וּזְמַן הָיָה שֶׁיִּשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת. וּזְמַן הָיָה שֶׁיַּעֲשׂוּ אֲחֵרִים אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. הֱוֵי, פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים. אָמַר שְׁלֹמֹה, עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים (שם פסוק ה). עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים, אֵלּוּ הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים, עֵת הָיָה לִפְסֹל לוּחוֹת אֲבָנִים אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁהוּא מְבַעֵר פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר, פְּסָל

לְךָ, שֶׁתְּהֵא הַפְּסֹלֶת שֶׁלְּךָ. רַבִּי לֵוִי וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, מֵהֵיכָן פְּסָלָן. אֶחָד אוֹמֵר, מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד פְּסָלָן. וְאֶחָד אוֹמֵר, מִתּוֹךְ אֲהֳלוֹ בָּרָא לוֹ מַחְצָב וּמִשָּׁם חָצַב שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים וְנָטַל אֶת הַפְּסֹלֶת וּמִשָּׁם הֶעֱשִׁיר, שֶׁהָיוּ שֶׁל סַנְפִּרִינוֹן. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר, יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בְּתַרְשִׁישׁ מְעֲלֶפֶת סַפִּירִים (שה״ש ה, יד). יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב, אֵלּוּ לוּחוֹת. וְכַמָּה הָיוּ בָּכָל לוּחַ. חֲמֵשׁ דִּבְּרוֹת עַל לוּחַ אֶחָת. וְהָיוּ עֲשׂוּיִין כְּמִין גְּלִילִים בֵּין זֶה לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב. מְעֲלֶפֶת סַפִּירִים, שֶׁהָיוּ שֶׁל סַנַפִּרִינוֹן. דָּבָר אַחֵר, פְּסָל לְךָ, בִּזְכוּתְךָ, וְהוּא שֶׁלְּךָ. אָמַר מֹשֶׁה, נָתַתָּ לִי וְאַתָּה מִתְנַהֵג בָּהֶן בְּעַיִן טוֹבָה, נָתַתָּ אוֹתָהּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּסָל לְךָ. חַיֶּיךָ, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתְךָ מֶלֶךְ, וְאַתָּה פּוֹסֵל לְכָל מִי שֶׁתִּרְצֶה, וּמְקֻרָב לְכָל מִי שֶׁתִּרְצֶה.

סימן י

שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים, כְּנֶגֶד חָתָן וְכַלָּה, כְּנֶגֶד שְׁנֵי שׁוּשְׁבִינִין, כְּנֶגֶד שָׁמַיִם וָאָרֶץ, כְּנֶגֶד שְׁנֵי סוֹפְרִים, כְּנֶגֶד שְׁתֵּי תּוֹרוֹת, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּנֶגֶד שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנֵי לוּחוֹת. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לוּחוֹת כְּתִיב: שֶׁלֹּא הָיוּ גְּדוֹלִים זֶה מִזֶּה, אֶלָּא שְׁנֵיהֶם שָׁוִין, וְהָיְתָה פְּסֹלֶת שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. דָּבָר אַחֵר, לוּחוֹת אֲבָנִים, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה לְחָיָיו כְּאֶבֶן הַזֶּה, אֵינוֹ זוֹכֶה לְדִבְרֵי תּוֹרָה. דָּבָר אַחֵר, לוּחוֹת אֲבָנִים, שֶׁרֹב מִיתוֹת שֶׁל תּוֹרָה בִּסְקִילָה. דָּבָר אַחֵר, לוּחוֹת אֲבָנִים, בִּזְכוּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: מִשָּׁם רוֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל (בראשית מט, כד). דָּבָר אַחֵר, לוּחוֹת אֲבָנִים, בִּזְכוּתוֹ שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אֶבֶן (ישעיה כח, טז). וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, בִּזְכוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁנִּקְרָא אֶבֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד דִּי הִתְגְּזֶרֶת אֶבֶן דִּי לָא בִידַיִן (דניאל ב, לד). כָּרְאשׁוֹנִים. מָה הָרִאשׁוֹנִים נִתְּנוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת, אַף הַשְּׁנִיִּים כֵּן. מָה הָרִאשׁוֹנִים בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא, אַף הַשְּׁנִיִּים כֵּן. וַהֲרֵי כְּתִיב: וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ (שמות לד, ג). אֶלָּא שֶׁהֶעֱמִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. שֶׁכֵּן כְּתִיב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, וּבְנֵי רְחַבְיָה רָבוּ לְמַעְלָה (דה״א כג, יז). וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, לְמַעְלָה מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא. וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעֲשֵׂיתָ לְךָ אָרוֹן עֵץ. וּמֹשֶׁה לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא עָשָׂה אָרוֹן עֵץ, וְאַחֲרֵי כֵן עָלָה וְנָטַל הַלּוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וַאֲעַל הָהָרָה וַיִּכְתֹּב עַל הַלּוּחוֹת.

סימן יא

אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ. רַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. חַד אָמַר, טוֹל מִיָּדִי הֵילָךְ מֹשֶׁה אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ. וְאֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר, יָפֶה עָשָׂה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה, אָמַר לָהּ: לְאַחַר זְמַן אֲנִי מְשַׁלַּח לָךְ כְּתֻבָּתִיךְ בְּיַד שׁוֹשְׁבִין. שִׁלַּח הַמֶּלֶךְ אַחַר זְמַן. עַד שֶׁהוּא הוֹלֵךְ, מָצָא אוֹתָהּ שֶׁקִּלְקְלָה עִם אַחֵר. מֶה עָשָׂה אוֹתוֹ שׁוֹשְׁבִין. קָרַע אוֹתָהּ כְּתֻבָּה, אָמַר מוּטָב שֶׁיְּדוּן אוֹתָהּ כִּפְנוּיָה, וְלֹא כְּאֵשֶׁת אִישׁ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קִדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִדַּשְׁתָּם

הַיּוֹם וּמָחָר (שמות יט, י). בָּא מֹשֶׁה לִתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, וּמְצָאָן שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה. מֶה עָשָׂה. שָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם, וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחוֹת וָאַשְׁלִיכֵם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר נָחֶמְיָה, הַלּוּחוֹת אָרְכָּן הָיָה שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְרָחְבָּן שְׁלֹשָׁה, וְהָיָה מֹשֶׁה מַחְזִיק בִּשְׁנַיִם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁנַיִם, וּשְׁנֵי טְפָחִים רֶוַח בָּאֶמְצַע. וְגָבְרוּ יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְאָחַז בַּלּוּחוֹת וְשִׁבְּרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלֹךְ מִיָּדָיו (שמות לב, יט). לְפִיכָךְ אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה שִׁבַּרְתָּ. עַל מָה שִׁבַּרְן. עַל שֶׁפָּרַח הַכְּתָב מֵעֲלֵיהֶם, וּלְפִיכָךְ שִׁבְּרָן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְדֹאַר שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ וּפִרוֹזְדוֹגְיי"א בְּיָדוֹ לְהַכָּנֵס בַּמְּדִינָה, וְעָבַר בְּתוֹךְ הַנָּהָר וְנָפְלוּ הַכְּתָבִים לְתוֹךְ הַמַּיִם וְנִמְחוּ הָאוֹתִיּוֹת. מֶה עָשָׂה אוֹתוֹ הַדֹּאַר. קָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. מָה רָאָה, רָאָה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁפָּרְחוּ. וְאַף הוּא שִׁבְּרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי הִכְתַּבְתִּי בְּתוֹרָתִי וְאָמַרְתִּי, וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזַל אוֹ אֶת הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ (ויקרא ה, כג). וְאַתָּה הַפִּקָּדוֹן שֶׁהָיָה אָצְלְךָ הָשֵׁב אוֹתוֹ. זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים. וְלֹא עוֹד אֶלָּא לְמָחָר הֵן עוֹמְדִין לִהְיוֹת שׁוֹנִים מַה שֶּׁהֵן לְמֵדִין מִמְּךָ. נִשְׁתַּבְּרָה חֲבִית, וּשְׁבָרָהּ הַסַּרְסוּר הוּא מְשַׁלּוֹ. אַתָּה הָיִיתָ סַרְסוּר בֵּינֵינוּ לְבֵינוֹ, וְשִׁבַּרְתָּ לְפִיכָךְ אַתָּה צָרִיךְ לְשַׁלֵּם. לְכָךְ נֶאֱמַר: פְּסָל לְךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע, הָיוּ לְמֵדִין וּמְשַׁתְּכְחִין. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹקֵר יֵצֶר הָרַע מִכֶּם וְאֵינְכֶם מְשַׁתְּכְחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר (יחזקאל לו, כו). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֵינְכֶם צְרִיכִים לְאָדָם שֶׁיְּלַמֵּד שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר דְּעוּ אֶת ה' כִּי כֻלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם (ירמיה לא, לד). וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן.

ראה

סימן א

רְאֵה אָנֹכִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְלָעֶם הַזֶּה תֹּאמַר כֹּה אָמַר ה' הִנְנִי נוֹתֵן לִפְנֵיכֶם אֶת דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת דֶּרֶךְ הַמָּוֶת (ירמיה כא, ח). וּכְתִיב: מַשְׂכִּיל לְאָסָף, הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי, הַטּוּ אָזְנְכֶם לְאִמְרֵי פִי (תהלים עח, א). וּכְתִיב: רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר וְגוֹ' (דברים ד, ט). וּכְתִיב: יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ וְגוֹ' (שם פסוק י). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל מִי שֶׁמִּתְבַּטֵּל מִן הַתּוֹרָה, כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁלֹּא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּעַסְקוּ בָּהּ יוֹמָם וָלַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה וְגוֹ' (יהושע א, ח). וּכְתִיב: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וְגוֹ' (תהלים א, ב). וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּמְקַיְּמָהּ, כְּאִלּוּ קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ

(דברים ד, ט). וְסָמִיךְ לֵיהּ, יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ וְגוֹ' (שם פסוק י). כְּשֶׁבָּא אָסָף, הִתְחִיל לוֹמַר, הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי (תהלים עח, א). וְכֵן שְׁלֹמֹה אָמַר, כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי וְגוֹ' (משלי ד, ב). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְאָסָף, וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה אַחֶרֶת, שֶׁאַתָּה אוֹמֵר, הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי. כְּבָר קִבַּלְנוּהָ מֵהַר סִינַי. אָמַר לָהֶם: פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: שֶׁהַנְּבִיאִים וְהַכְּתוּבִים אֵינָן תּוֹרָה, וְאֵינָם מַאֲמִינִין בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּתוֹרֹתָיו אֲשֶׁר נָתַן לְפָנֵינוּ בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים (דניאל ט, י), הֲרֵי שֶׁהַנְּבִיאִים וּכְתוּבִים, תּוֹרָה הֵם. לָכֵךְ נֶאֱמַר: הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי. דָּבָר אַחֵר, הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל פִּיהוּ וְעַל שְׂפָתָיו יוֹסִיף לֶקַח (משלי טז, כג). כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין, נִמְנָעִין מִכָּל טוּב. וּכְשֶׁזּוֹכִין מִן טוּב, מוֹסִיפִין תּוֹרָה. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, כְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, נִמְנְעוּ מִכָּל אוֹתָהּ טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרֵב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת הָעֶגֶל וְגוֹ' (שמות לב, יט). וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה, לֹא בָּרָאתִי אֶת הָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ וְגוֹ' (ישעיה נא, טז). וְהֵם הֵמִירוּ כְּבוֹדִי בְּתַבְנִית שׁוֹר, וְאַתָּה שִׁבַּרְתָּ אֶת הַלֻּחוֹת, וְהֵיאַךְ הָעוֹלָם עוֹמֵד בְּלֹא תּוֹרָה. אָמַר לוֹ: וּמָה אֶעֱשֶׂה. אָמַר לוֹ: פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים כָּרִאשׁוֹנִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל פִּיהוּ. לְפִיכָךְ כְּשֶׁעָמַד אָסָף, הִזְכִּיר לְמַעְלָה, נָחִיתָ כָּצֹאן עַמֶּךָ וְגוֹ'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו. מַשְׂכִּיל לְאָסָף, הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי.

סימן ב

רְאֵה אָנֹכִי וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיְגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר וְגוֹ', אִם יִשְׁמְעוּ וְיַעֲבֹדוּ, יְכַלּוּ יְמֵיהֶם בַּטּוֹב וּשְׁנֵיהֶם בַּנְּעִימִים, וְאִם לֹא יִשְׁמְעוּ, בְּשֶׁלַח יַעֲבֹרוּ (איוב לו, י-יב). וַיְגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר. אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא צָרָה לָאָדָם עַד שֶׁהוּא גּוֹלֶה לְאָזְנוֹ וּמַתְרֶה בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּחְזֹר בּוֹ. אִם חָזַר בּוֹ, הֲרֵי יָפֶה. אִם לָאו, מֵבִיא עָלָיו רָעוֹת. וַיְגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מִפַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, כְּשֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לְהָבִיא עָלָיו מַכָּה, הָיָה שׁוֹלֵחַ וּמַתְרֶה בּוֹ בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבוּלֶךָ (שמות י, ד). וְכֵן הִנְנִי נוֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלֵךְ בִּצְפַרְדְּעִים (שם ז, כז). מַתְרֶה בּוֹ לַמּוּסָר, לְמוּסָרָהּ שֶׁל תּוֹרָה. וַיֹּאמֶר כִּי יְשׁוּבוּן מֵאָוֶן (איוב לו, י), מֵעַוֶּל בְּנֵי אָדָם וּמִלְּעַוֵּל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יְכַלּוּ יְמֵיהֶם בַּטּוֹב, בַּטּוֹב הֵם מַשְׁלִימִין שְׁנוֹתֵיהֶם.

סימן ג

דָּבָר אַחֵר, רְאֵה אָנֹכִי וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב (איכה ג, לח). אָמַר רַבִּי אָבִין, בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַר סִינַי, נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כָּל מִי שֶׁחָטָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹרֵעַ מִמֶּנּוּ. לְשֶׁעָבַר כָּל מִי שֶׁחוֹטֵא, הָיָה דּוֹר מְשֻׁלָּם חֶטְאוֹ. לְדוֹר הַמַּבּוּל, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: הָרִבָּה כְּשֵׁרִים הָיוּ בָּהֶן כְּגוֹן נֹחַ וְנִמְחוּ עִם הַדּוֹר. בְּדוֹר הַפְּלָגָה הָיוּ חוֹטְאִין, אֲפִלּוּ הַתִּינוֹקוֹת מִשְׁתַּלְּמִין. כְּשֶׁעָמְדוּ

יִשְׂרָאֵל בְּסִינַי וְנָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמִּצְוֹת, אָמַר, לְשֶׁעָבַר הָיוּ הַדּוֹרוֹת לוֹקִין עַל עָוֹן שֶׁל אֶחָד מֵהֶן. מִכָּאן וָאֵילָךְ, אֵין הַדּוֹר לוֹקֶה עַל אֶחָד. הֱוֵי, מִפְּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב. וְאָמַר רַבִּי אָבִין, הַמִּקְרֶא הַזֶּה מַתְמִיהַ, מִפְּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא, לֹא רָעוֹת לַצַּדִּיקִים, וְלֹא טוֹבוֹת לָרְשָׁעִים. אַף מֹשֶׁה סִדֵּר לִפְנֵיהֶם שְׁנֵי דְּרָכִים, הַטּוֹבָה וְהָרָעָה, דֶּרֶךְ חַיִּים וְדֶרֶךְ מָוֶת, בָּרְכָה וּקְלָלָה, שֶׁלֹּא יְהִיוּ הָרְשָׁעִים אוֹמְרִים: בָּרָא אֶת הָעוֹלָם סְתָם, וְלֹא פֵּרֵשׁ לָנוּ אֵיזֶה דֶּרֶךְ טוֹבָה, וְאֵיזוֹ דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁנִּפְרֹשׁ מִמֶּנָּה וְנָבֹא לַטּוֹבָה. לְכָךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, וְהַבְּרָכָה אִם תִּשְׁמְעוּ, וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִּשְׁמְעוּ. מָשָׁל לְזָקֵן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל הַדֶּרֶךְ, וְהָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי דְּרָכִים, אַחַת תְּחִלָּתָהּ קוֹצִים וְסוֹפָהּ מִישׁוֹר, וְאַחַת תְּחִלָּתָהּ מִישׁוֹר וְסוֹפָהּ קוֹצִים, וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ שְׁתֵּיהֶן וּמַזְהִיר הָעוֹבְרִים, וְאוֹמֵר לָהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם רוֹאִים תְּחִלָּתָהּ שֶׁל זוֹ קוֹצִים, לְכוּ בָהּ, שֶׁסּוֹפָהּ מִישׁוֹר. וְכָל מִי שֶׁהָיָה חָכָם שׁוֹמֵעַ לוֹ וְהָיָה מְהַלֵּךְ בָּהּ וּמִתְיַגֵּעַ קְמָעָא. הָלַךְ בְּשָׁלוֹם וּבָא בְּשָׁלוֹם. אֲבָל אוֹתָן שֶׁלֹּא הָיוּ שׁוֹמְעִין לוֹ, הָיוּ הוֹלְכִים וְנִכְשָׁלִין בַּסּוֹף. כָּךְ הָיָה מֹשֶׁה, פֵּרֵשׁ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם: הֲרֵי דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְדֶרֶךְ הַמָּוֶת, בְּרָכָה וּקְלָלָה, וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ.

סימן ד

דָּבָר אַחֵר, רְאֵה אָנֹכִי, אָנֹכִי שֶׁבָּחַרְתִּי בַּטּוֹבָה, רְאֵה הֵיאַךְ אָנֹכִי מְשֻׁנֶּה מִכָּל הָעוֹלָם. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת, כְּשֶׁבָּא מֹשֶׁה לְבָרְכֵנוּ, מְעַט בֵּרְכָנוּ. וּכְשֶׁבָּא לְקַלְּלֵנוּ, הִרְבֶּה קִלְלָנוּ. כֵּיצַד, הַקְּלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, שְׁלֹשִׁים פְּסוּקִים חָסֵר אֶחָד, וְהַבְּרָכוֹת אַחַד עָשָׂר. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל, מִי שֶׁמַּבִּיט בָּהֶן, מוֹצֵא הַבְּרָכוֹת יְתֵרוֹת עַל הַקְּלָלוֹת. כֵּיצַד, בַּבְּרָכוֹת פָּתַח בְּאָלֶ"ף, אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, וְסִיֵּם בְּתָי"ו, וְאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיוּת, שֶׁהַבְּרָכוֹת בָּאוֹת עֲלֵיהֶם מֵאָלֶ"ף וְעַד תָּי"ו. וְהַקְּלָלוֹת פָּתַח בְּוָא"ו, וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ, וְסִיֵּם בְּהֵ"א, בְּיַד מֹשֶׁה. בֵּין וָא"ו וְהֵ"א, אֵין כְּלוּם. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן, הִכְנִיס אוֹתוֹ לְפַלְטְרִין שֶׁלּוֹ וְהֶרְאָה לוֹ תַּמְחוּי מָלֵא כָּל טוּב, וְהֶרְאָה לוֹ פַּלְטְרִין חֲרֵבוֹת. אָמַר הַבֵּן לְאָבִיו, הַתַּמְחוּי הַזֶּה לְמִי. אָמַר, לְאוֹתוֹ שֶׁמְּקַלְּסֵנִי. וְהַחֲרֵבוֹת לְמִי. לְאוֹתוֹ שֶׁמּוֹרֵד בִּי. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה לָהֶם בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת, וְהֵן רוֹאִין הַבְּרָכוֹת מוּעָטוֹת, וְהַקְּלָלוֹת מְרֻבּוֹת. דָּבָר אַחֵר, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם תַּעֲשׂוּ רְצוֹנִי, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי לָכֶם בְּרָכוֹת מוּעָטוֹת, אֲנִי מַרְבֶּה אוֹתָן לָכֶם, וְלֹא אָביא עֲלֵיכֶם הַקְּלָלוֹת. מָשָׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁלָּקַח עֶבֶד בָּאֲנִי, וְכָתַב בְּתוֹךְ הָאֲנִי, אִם תִּהְיֶה עוֹשֶׂה רְצוֹנִי וּמְשָׁרֵת אוֹתִי כָּרָאוּי, אֲנִי מַאֲכִילְךָ וּמַשְׁקְךָ וּמַלְבִּישְׁךָ כִּשְׁאָר עֲבָדַי. וְאִם אֵינְךָ עוֹשֶׂה רְצוֹנִי, אֵינִי מַאֲכִילְךָ וְאֵינִי מַשְׁקְךָ, אֶלָּא אֲנִי כוֹבֶלְךָ וְנוֹתֵנְךָ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. נִכְנַס הָעֶבֶד וְעָשָׂה רְצוֹנוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ. מֶה עָשָׂה הָעֶבֶד, חָזַר מֵעֲשׂוֹת רְצוֹן רַבּוֹ. אָמַר לוֹ רַבּוֹ, הִתְנֵיתִי עִמְּךָ שֶׁאֲנִי כוֹבֶלְךָ וְהוֹרְגְךָ. חַייֶךָ, אֲנִי עוֹשֶׂה לְךָ פְּשָׁרָה. כָּךְ יִשְׂרָאֵל,

כָּתַב לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם הַבְּרָכוֹת הַלָּלוּ. וְאִם לָאו, אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם הַקְּלָלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכָּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב (יהושע כא, מג). וּכְשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי יִרְמְיָהוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִתְנֵיתִי עִמָּהֶם לְהָבִיא עֲלֵיהֶם קְלָלוֹת. אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאֵין בָּהֶם כֹּחַ לַעֲמֹד בָּהֶם, אֶלָּא פְּשָׁרָה אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם. אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, עָשָׂה ה' אֲשֶׁר זָמַם, בִּצַּע אֲמָרְתּוֹ (איכה ב, יז). בִּצַּע, עָשָׂה עִמָּהֶם פְּשָׁרָה. לְכָךְ כְּתִיב: רְאֵה אָנֹכִי וְגוֹ'. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, סִדַּרְתִּי לִפְנֵיכֶם בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת, הַטּוֹבוֹת וְהָרָעוֹת. לְעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי מַעֲבִיר מִכָּם הַקְּלָלוֹת וְהָרָעוֹת וַאֲבָרֵךְ אֶתְכֶם. וְכָל מִי שֶׁרוֹאֶה אֶתְכֶם, יֹאמַר שֶׁאַתֶּם עַם בְּרוּכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ ה' (ישעיה סא, ט).

סימן ה

כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַתַּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ (משלי יח, טז). מַתָּנָה בְּשָׁבִיל שֶׁאָדָם נוֹתֵן מִשֶּׁלּוֹ, מַרְחִיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מַעֲשֶׂה בַּאֲבוּן רַמְאָה שֶׁהָיָה דָּר בְּבָצְרָה. הָלְכוּ רַבּוֹתָיו לְשָׁם וּמְבַקְּשִׁים פַּרְנָסָה. הָיָה יוֹשֵׁב וְלֹא פָּסַק תְּחִלָּה עַד שֶׁפָּסְקוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר, שֶׁהָיָה רוֹצֶה לֵידַע כַּמָּה הֵם פּוֹסְקִין, כְּדֵי לִפְסֹק כְּנֶגֶד כֻּלָּן. לְכָךְ נִקְרָא אֲבוּן רַמְאָה, שֶׁהָיָה מְרַמֶּה עַל כָּל הַמְּצוֹת. מִשֶּׁיָּדַע כַּמָּה פָּסְקוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר, פָּסַק כְּנֶגֶד כֻּלָּן. מָה עָשׂוּ רַבּוֹתָיו? נְטָלוּהוּ וְהוֹשִׁיבוּהוּ עַל שְׂפָתָהּ אֲצָלָם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: מַתַּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ. דָּבָר אַחֵר, מַתַּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ, זֶה אַבְרָהָם, כְּשֶׁרָדַף אַחַר חֲמִשָּׁה הַמְּלָכִים, יָצָא מֶלֶךְ סְדוֹם לִקְרָאתוֹ, אָמַר לוֹ: תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכוּשׁ קַח לָךְ (בראשית יד, כא). אָמַר אַבְרָהָם, הֲרֵימוֹתִי יָדִי אֶל ה' אֵל עֶלְיוֹן, אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל וְגוֹ' (שם פסוק כב כג). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ מִחוּט, חַייֶךָ, אֲנִי מְקַיֵּם בּוֹ בַּלְשׁוֹן אֶת בָּנֶיךָ, מַה יָּפוּ פְּעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים (שה"ש ז, ב). הֱוֵי, מַתַּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ. דָּבָר אַחֵר, מַתַּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא נְדָבָה, מַה כָּתוּב שָׁם, וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר (שמות לו, ג), שְׁנֵי בְּקָרִים. מַה זְּכוּ. הִרְחִיב אֶת גְּבוּלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ. בִּזְכוּת מַה הוּא מַרְחִיבוֹ. כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ, בִּזְכוּת עֶשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁקִּבַּלְתֶּם. דָּבָר אַחֵר, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ.

סימן ו

וְאָמַרְתָּ אׇכְלָה בָשָׂר. אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם לוֹקֵחַ לִיטְרָא בָּשָׂר, עַד שֶׁיְּהֵא נִמְלָךְ בְּבֵיתוֹ. רְאֵה מַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם. יִשְׂרָאֵל אִם אֵין שׂוֹחֲטִין, אֵין אוֹכְלִין. אֲבָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, נוֹחָרִין וְאוֹכְלִין. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא לְיִשְׂרָאֵל, חַיֵּיכֶם, לָעוֹלָם הַבָּא אַתֶּם אוֹכְלִים מֵאוֹתָן שָׂאִין נִשְׁחָטִין, מִבְּהֵמוֹת וְלִוְיָתָן, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, אֶחָד בְּאֶחָד יִגָּשׁוּ וְרוּחַ לֹא יָבֹא בֵּינֵיהֶם (איוב מא, ח).

סימן ז

כִּי יַכְרִית ה'. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, חַיֵּיכֶם, אֲנִי עוֹשֶׂה מִלְחֲמוֹתֵיכֶם וּמַכְתִּיב עֲלֵיכֶם שֶׁאַתֶּם הַרַגְתֶּם אוֹתָם. בּוֹא וּרְאֵה, אֵין מַעֲשִׂים שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמַעֲשֶׂה מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה, לְגִיוֹנוֹתָיו יוֹצְאִים לְפָנָיו. אִם נוֹצְחִים, הֵם בָּאִים וְעוֹשִׂים עֲטָרָה וּמַכְלִילִין אוֹתוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן, אֶלָּא עוֹשֶׂה הַמִּלְחָמָה וְנוֹתֵן עֲטָרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדוֹלִים, לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי, וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן (תהלים קלו, יז-כ). וְנָתַן עֲטָרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִכּוּם (יהושע יב, ו). וְכֵן בִּיהוֹשָׁעַ מַה כָּתוּב, וַה' הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם (שם י, יא). וְנֶאֱמַר, וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שם יב, ז). בְּשָׁבִיל שֶׁנִּירַשׁ אֶת אַרְצָם, הִכְרִיתָם מִן הָעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁנִּכָּנֵס וְנִירַשׁ בָּתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב. שֶׁכָּל הַיָּמִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל קַיָּמִים, הָיוּ מְטַלְטְלִין וּמַחֲזִירִין בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁהָיוּ רְאוּיִם לַעֲלוֹת מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם (שמות ג, יז), אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה. וְלֹא נִכְנְסוּ מִיָּד, שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שָׁמְעוּ שֶׁבַע אֻמּוֹת שֶׁהֵן בָּאִין לִירַשׁ. מָה עָשׂוּ. קָצְצוּ אֶת הָאִילָנוֹת, וְסָתְמוּ אֶת הַמַּעְיָנוֹת, וְנִתְּצוּ הַבָּתִּים, שֶׁאִם נִכְנָסִין שָׁם, לֹא יִמְצְאוּ כְּלוּם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אַכְנִיסֵם שָׁם מִיָּד, הֵן מוֹצְאִין אוֹתָהּ שְׁמָמָה, וַאֲנִי הִבְטַחְתִּים שֶׁיִּמְצְאוּ אוֹתָהּ מְלֵאָה כָּל טוּב. מָה עָשָׂה. עִכְּבָם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְנִתְיָאֲשׁוּ הַכְּנַעֲנִים מִיִּשְׂרָאֵל, לוֹמַר שֶׁאֵינָם בָּאִים. עָמְדוּ וְנָטְעוּ אֶת הָאִילָנוֹת, וְתִקְנוּ הַבּוֹרוֹת וְהָעֲיָרוֹת, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ יִשְׂרָאֵל עַל בִּנְיָנָהּ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב (דברים ו, יא), הָדָא הוּא דִכְתִיב: וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ פְּלִשְׁתִּים (שמות יג, יז). כֵּיוָן שֶׁהִתְקִינוּ הַכֹּל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מָה אַתָּה עוֹמֵד, לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם (שם לג, א). עֲשֵׂה עִמָּהֶם מִלְחָמָה וְהַכְרִיתֵם. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה, מָתַי אָנוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ. כְּשֶׁיַּכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ מִתּוֹכָהּ הַגּוֹיִם אַתֶּם נִכְנָסִין.

סימן ח

כִּי יַכְרִית ה' וְגוֹ', זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: קַוֵּה אֶל ה' וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ (תהלים לז, לד), שֶׁהָיוּ סְבוּרִין לִיכָּנֵס לָאָרֶץ מִיָּד. אָמַר לָהֶם: אַתֶּם סְבוּרִים לִירַשׁ אֶת אַרְצָם, שִׁמְרוּ דַּרְכּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: קַוֵּה אֶל ה' וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ וִירוֹמִמְךָ לָרֶשֶׁת אֶרֶץ בְּהִכָּרֵת רְשָׁעִים תִּרְאֶה (תהלים לז, לד). הוּא שֶׁשִּׁמְּשָׁה אָמַר, כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ. מַהוּ כִּי יַכְרִית. עַל תְּנַאי הוּא. שֶׁאִם יִשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה, יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ. וּבְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כִּי, עַל תְּנַאי הוּא. כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר

לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ שֶׁלֹּחַ תְּשַׁלְּחֵם (דברים כב, ז). כִּי תִּשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר (שמות ל, יב). כִּי תִּבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה (דברים כב, ח). אַף כָּאן הִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶן שֶׁאֵינוֹ מַכְרִית אֶת הַגּוֹיִם אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה. חֲבִיבָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּחַר בָּהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַתָּה מוֹצֵא, כְּשֶׁבָּרָא הָעוֹלָם, חֹלֶק הָאָרְצוֹת לְשָׂרֵי הָאֻמּוֹת וּבָחַר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן מֹשֶׁה אָמַר, בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם וְגוֹ' (שם לב, ח), וּבָחַר לְחֶלְקוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ, יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ (שם פסוק ט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּאוּ לְחֶלְקִי, וְיִנָּחֲלוּ אֶת הָאָרֶץ שֶׁבָּאָה לְחֶלְקִי. לְכָךְ כָּתוּב, כִּי יַכְרִית. יִרְמְיָה הַנָּבִיא צָוַח וְאָמַר, וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אָשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֵּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה (ירמיה ג, יט), אֶרֶץ שֶׁחֶמְדוּהָ אָבוֹת הָעוֹלָם. אַבְרָהָם נִתְאַוָּה לָהּ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר, ה' אֱלֹהִים, בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה (בראשית טו, ח). יִצְחָק נִתְאַוָּה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ, כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל (שם כו, ג). יַעֲקֹב נִתְאַוָּה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְגוֹ' וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי (שם כח, כ-כא). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אַף מֹשֶׁה נִתְאַוָּה לָהּ שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' וְגוֹ' אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה וְגוֹ' (דברים ג, כג-כה). וְאַף דָּוִד נִתְאַוָּה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית ה' (תהלים פד, יא). מַהוּ הִסְתּוֹפֵף. רַבִּי תַּנְחוּם בְּרַבִּי חֲנִילַאי וְרַב. חַד אָמַר, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲפִלּוּ יֵשׁ לִי פְּרַקְלִיטִין וּטְרַקְלִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְאֵין לִי אֶלָּא הַסַּף בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף. וְחַד אָמַר, אֲפִלּוּ לֹא יֶהֱא לִי לֶאֱכֹל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סִיפּוּף שֶׁל חֲרוּבִין, בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף. הֲוֵי, וְאֶתֵּן לְךָ אֶרֶץ חֶמְדָּה, אֶרֶץ שֶׁחֶמְדוּ לָהּ הָאָבוֹת. נַחֲלַת צְבִי (ירמיה ג, ט). מַה צְּבִי קַל בְּרִיצָתוֹ, אַף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְרִיצָה פֵּרוֹתֶיהָ, שֶׁמַּבְכֶּרֶת תְּחִלָּה. דָּבָר אַחֵר, מַה צְּבִי אֵין עוֹרוֹ מַחְזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ, כָּךְ כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל זוֹכִין, אֵין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַחְזֶקֶת פֵּרוֹתֶיהָ, צְבָאוֹת גּוֹיִם (שם), שֶׁצְּבָיוֹנוֹת גּוֹיִם בָּהּ. כְּתִיב: מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶחָד, מֶלֶךְ הָעַי אֲשֶׁר מִצַּד בֵּית אֵל אֶחָד (יהושע יב, ט). אֵין בֵּין זֶה לָזֶה אֶלָּא שְׁלֹשָׁה, וְהוּא אוֹמֵר, מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶחָד, מֶלֶךְ הָעַי וְגוֹ' אֶחָד. אָמַר רַבִּי פַּרְנָךְ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מֶלֶךְ שֶׁהָיָה בְּחוּץ לָאָרֶץ, אִם לֹא הָיָה קוֹנָה עִיר אַחַת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיָה נִקְרָא מֶלֶךְ. רְאֵה מַה כְּתִיב גַּבֵּי עָכָן, וַאֲרָא בַּשָּׁלָל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה (שם ז, כא). פּוּרְפִּירָא בַּבְלָאָה. וּמִנַּיִן הָיָה בִּירִיחוֹ פּוּרְפִּירָא בַּבְלָאָה. אֶלָּא שֶׁהָיָה מֶלֶךְ בָּבֶל לְשָׁם וְקָנָה עִיר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הֲוֵי, אֶרֶץ שֶׁצְּבָיוֹנוֹת שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם בָּהּ, וְהוֹרִישָׁהּ לְיִשְׂרָאֵל. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'.

סימן ט

כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁנָּטַע כֶּרֶם בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ, וְהָיוּ בְתוֹכוֹ אֲרָזִים גְּדוֹלִים וְקוֹצִים. הָלַךְ הַמֶּלֶךְ וְקִצֵּץ אֶת הָאֲרָזִים וְהִנִּיחַ אֶת הַקּוֹצִים.

אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, הַקּוֹצִים שֶׁאוֹחֲזִים בִּבְגָדֵינוּ וְקוֹרְעִין אוֹתָן הִנַּחְתָּ, וְקָצַצְתָּ אֶת הָאֲרָזִים. אָמַר לָהֶם: אִלּוּ קָצַצְתִּי אֶת הַקּוֹצִים וְהִנַּחְתִּי אֶת הָאֲרָזִים, בְּמַה הָיִיתִי גּוֹדֵר אֶת כַּרְמִי, אֶלָּא יָפֶה עָשִׂיתִי, יַעֲמֹד הַכֶּרֶם עַל עָמְדוֹ, וַאֲנִי מַצִּית בָּהֶן אֶת הָאוּר. וְכָךְ יִשְׂרָאֵל הֵם כַּרְמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל (ישעיה ה, ז). וְהִכְנִיס יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ וְקִצֵּץ אֶת הָאֲרָזִים שֶׁבָּהּ שֶׁהֵם הַגּוֹיִם הָעוֹמְדִים בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְגוֹ' (עמוס ב, ט). וְהִנִּיחַ אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֵי בְנֵיהֶם שָׁם, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל (שופטים ג, א), הֲשׁוֹמְרִים הֵם אֶת דֶּרֶךְ ה'. וּכְשֶׁיִּעָמֵד הַכֶּרֶם עַל עָמְדוֹ בְּמִשְׁמֶרֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יֻצָּתוּ (ישעיה לג, יב). וּכְתִיב: כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ וְגוֹ' (שם מ, יז). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רְאֵה מָה עָשָׂה פַּרְעֹה. לָקַח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְגוֹ' (שמות יד, ו), שְׁלֹשִׁים אִישׁ יָצְאוּ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, רְאֵה כַּמָּה אוּכְלֵסִין יָצְאוּ עִם פַּרְעֹה. כְּשֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל כָּךְ, נִבְהֲלוּ מִפְּנֵיהֶם. מַה כְּתִיב: וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְגוֹ' (שם פסוק יט). וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין, מִי יוּכַל לַעֲמֹד כְּנֶגֶד אֵלּוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֵכֶם, כָּל אֵלּוּ חֲשׁוּבִים לְפָנַי כְּאִישׁ אֶחָד וּכְרֶכֶב אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה וְגוֹ' (שמות טו, יט). וְכֻלָּן מֵתוּ בְּנִשִּׁימָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם (שם טו, י). וְכֵן עֲתִידִין גּוֹג וּמָגוֹג לָבֹא עַל יִשְׂרָאֵל, וְגַם הֵם יִשְׁרְפוּ כֻּלָּם בְּשֶׁרְפָּה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְגוֹ' (יחזקאל לח, כב). וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה, וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְגוֹ' (שם פסוק כג).

סימן י

עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֶת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עַיִן וְגוֹ' (משלי כח, כב). רַבִּי חֲנִינָא פַּתַר קְרָא בְּעֶפְרוֹן, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל שְׁקָלִים שֶׁבַּתּוֹרָה סְלָעִים, וְשֶׁבַּנְּבִיאִים לִטְרִין, וְשֶׁבַּכְּתוּבִין קַנְטְרִין, בַּר מִשְּׁקָלֵי עֶפְרוֹן דְּאִינּוּן קַנְטְרִין, הֲדָא דִּכְתִיב: בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת קָבֶר (בראשית כג, ט). וְעַל יְדֵי שֶׁהִכְנִיס עַיִן צָרָה בְּמָמוֹנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, חִסְרוֹ הַכָּתוּב ו', הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הִיא (שם פסוק טו). אָמַר, מַה הוּא לִי. אִי בָּעֵית לְמִיתַן לִי אַרְבַּע מָאתַן קַנְטְרִין דְּכֶסֶף, מִן סְחוֹרָה דְּבֵיתָךְ אַתְּ יָכִיל יָהִיב לִי. וְעַל יְדֵי שֶׁהִכְנִיס עַיִן צָרָה בְּמָמוֹנוֹ, חִסְרוֹ הַכָּתוּב ו', הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן (שם פסוק טז). עֶפְרֹן תְּנִינָא, חָסֵר כְּתִיב. רַבִּי אָמַר פַּתַח קְרָא בְּשׁוֹאֵל פָּרָה, וְהָיְתָה עֵינוֹ צָרָה לִשְׁכֹּר שְׁתֵּי פָּרוֹת, וְהוּא שׁוֹאֵל אַחַת וְשׁוֹכֵר אַחַת. וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבוּאֶנּוּ (משלי כח, כב), דִּכְתִיב:

בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם (שמות כב, יג). רַבִּי יִצְחָק פָּתַח קְרָא בָּזֶה שֶׁהוּא מַלְוֶה לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, וְהָיְתָה עֵינוֹ צָרָה לְהַלְוָותוֹ שֶׁלֹּא בְּרִבִּית. וְלֹא יָדַע כִּי חֶסֶר יְבוֹאֶנּוּ, דִּכְתִיב: מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְתַרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ (משלי כח, ח). וְאֵיזֶה הוּא חוֹנֵן דַּלִּים, זֶה עֲשָׂו הָרָשָׁע. חוֹנֵן דַּלִּים, וַהֲלֹא עוֹשֵׁק דַּלִּים הוּא. כְּגוֹן אֵלּוּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דְּנַפְקִין לְקָרְיָתָא וּבָזְזִין לַאֲרִיסַיָּא, וְעַלְיִין לְמָדִינָתָא וְאָמְרִין, כַּנְשִׁין מִסְכֵּינַיָּא, דִּבְעִינָן לְמֵיעְבַד עִמְּהוֹן מִצְוָה. וּמַתְלָן אָמַר, בְּחוּזָרִין, וּמְפַלְגֵיהּ בְּחוּלִין. (ס"א: מַתְלָא אָמַר, גַּיְיפַיָּא בְּחִזּוּרִין, וּמְפַלְגָא לְבֵישַׁיָּה). רַבִּי לֵוִי פָּתַר קְרָא, בָּזֶה שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי. דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי, וְהָיְתָה לוֹ שָׂדֶה אַחַת וְהָיְתָה עוֹשָׂה אֶלֶף מִדּוֹת, וְהָיָה מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתָיו מִמֶּנָּה מֵאָה מִדּוֹת לְמַעֲשֵׂר, וּמִן הַמּוֹתָר הָיָה מִתְפַּרְנֵס הוּא וּבָנָיו וּבְנֵי בֵּיתוֹ כָּל יָמָיו. בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ קָרָא לִבְנוֹ, אָמַר, בְּנִי, תֵּן דַּעְתְּךָ עַל שָׂדֶה, כָּךְ וְכָךְ מִדּוֹת הִיא עוֹשָׂה, וְכָךְ אֲנִי מוֹצִיא מִמֶּנָּה מַעֲשֵׂר, וּמִמֶּנָּה הָיִיתִי מִתְפַּרְנֵס אֲנִי וּבֵיתִי כָּל יָמַי. שָׁנָה רִאשׁוֹנָה, זָרְעָהּ הַבֵּן אוֹתָהּ וְעָשְׂתָה אֶלֶף מִדּוֹת. הוֹצִיא מִמֶּנָּה מֵאָה מִדּוֹת מַעֲשֵׂר. שְׁנִיָּה, נִכְנַס בּוֹ עַיִן רָעָה, וּפָחֲתָה הוּא עֲשָׂרָה, וּפָחֲתָה הִיא מֵאָה. שְׁלִישִׁית, פָּחַת הוּא עֲשָׂרָה, פָּחֲתָה הִיא מֵאָה. וְכֵן רְבִיעִית וַחֲמִישִׁית, עַד שֶׁעָמְדָה עַל מַעֲשְׂרוֹתֶיהָ. כְּשֶׁרָאוּ הַקְּרוֹבִים כֵּן, עָמְדוּ לָבֹשׁוּ בְּגָדִים לְבָנִים וְנִתְעַטְּפוּ לְבָנִים וְנִכְנְסוּ אֶצְלוֹ. אָמַר לָהֶם: לָמָּה בָּאתֶם, לִשְׁמֹחַ עַל אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁנִּדְּוּהוּ. אָמְרוּ לֵיהּ, חָס וְשָׁלוֹם, לֹא בָּאנוּ אֶלָּא לִשְׁמֹחַ עִמְּךָ. לְשֶׁעָבַר הָיִיתָ בַּעַל הַבַּיִת וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּהֵן, וְעַכְשָׁו נַעֲשֵׂיתָ כֹּהֵן וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּעַל הַבַּיִת. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מַפְתֵּחַ שָׁנָה מִן שָׁנָה עָלַי עַדְנָא. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר.

סימן יא

כְּתִיב בְּטַח בַּה' וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה (תהלים לז, ג). רַבִּי חַגַּי בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק, הֲוָה מְסָרֵס קְרָא וְאָמַר הֵכִי, עֲשֵׂה טוֹב בְּטַח בַּה'. מְשָׁל לְבַעַל הַשּׁוּק שֶׁיָּצָא לְשַׁעֵר אֶת הַמִּדּוֹת, רָאָה אוֹתוֹ אֶחָד, הִתְחִיל מַטְמִין מִלְּפָנָיו. אָמַר לֵיהּ: מַה לְּךָ מַטְמִין מִלְּפָנַי, שַׁעֵר מִדּוֹתֶיךָ וְאַל תִּתְיָרֵא, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: בְּטַח בַּה' וַעֲשֵׂה טוֹב. שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה, אֱמוּנָה, שֶׁכֵּן הַשְׁכִּינָה בָּאָרֶץ. דָּבָר אַחֵר, עֲשֵׂה שְׁכוּנָה שֶׁל אֶרֶץ, הֱוֵי זוֹרֵעַ, הֱוֵי נוֹטֵעַ. דָּבָר אַחֵר, שְׁכָן אֶרֶץ, שֶׁכֵּן שִׁבְטוֹ בָּאָרֶץ. וּרְעֵה אֱמוּנָה, רְעֵה אֱמוּנָתָן שֶׁל אָבוֹת, דִּכְתִיב: עֵינַי בָּאֱמֻנֵי אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי (תהלים קא, ו). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, בִּזְכוּת שְׁנֵי דְּבָרִים, יִשְׂרָאֵל מִתְחַטְּאִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם, בִּזְכוּת שַׁבָּת, וּבִזְכוּת מַעֲשְׂרוֹת. בִּזְכוּת שַׁבָּת, דִּכְתִיב: אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶיךָ (ישעיה נח, יג). מַה כְּתִיב בַּתְרֵיהּ, אָז תִּתְעַנַּג עַל ה' (שם פסוק יד). בִּזְכוּת מַעֲשְׂרוֹת, דִּכְתִיב: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים כו,

יא). וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם וְגוֹ' (משלי ד, ב). לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, עֲשֵׂה תִּעֲשֵׂר.

סימן יב

דִּכְתִיב כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנְךָ (שם ג, ט). שֶׁאִם הָיִיתָ נָאֶה, אֶל תְּהִי פָּרוּץ בָּעֲרָיוֹת, שֶׁלֹּא יְהוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִין, אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה וְאֵינוֹ גָּדוֹר מִן הָעֲרָוָה. עַל כֵּן, כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנְךָ. דָּבָר אַחֵר, עָבִיד בְּהוֹנְךָ, עַד דְּלָא תַּעֲבִיד בְּלֹא הוֹנְךָ. דָּבָר אַחֵר, אִם הָיָה קוֹלְךָ עָרֵב, הֱוֵי פּוֹרֵס עַל שְׁמַע וְעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, עַל שֵׁם, כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנְךָ, מִמַּה שֶׁחְנָנְךָ. כַּבֵּד אֶת ה', מֵהוֹנְךָ. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה כּוֹנֵס יַיִן וְשֶׁמֶן, וְלֹא הָיָה מוֹצִיא מַעַשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי. וּמֶה עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הִכְנִיס בּוֹ רוּחַ חֲזָזִית וְנָטַל הַמַּקֵּל וְהִתְחִיל מְשַׁבֵּר בָּחָבִיּוֹת. גָּעַר בּוֹ בֶּן בֵּיתוֹ. מֶה עָשָׂה לוֹ. נָטַל אֶת הַמַּקֵּל וּפָצָעוֹ עַל רֹאשׁוֹ. אָמַר לוֹ: הָרוּחַ מְסַיַּעַ יַתִּי וְאַתְּ גָּעַר בִּי. אָמַר לוֹ: תֵּן לִי אֶת הַמַּקֵּל וַאֲנִי מְשַׁבֵּר אַף אֲנִי. נָתַן לוֹ אֶת הַמַּקֵּל. הֲוָה מְתַבֵּר אִיהוּ חָדָא חָדָא, הֲוֵי מְתַבֵּר הַאי תַּרְתֵּי תַּרְתֵּי. מִי גָּרַם לוֹ. עַל יְדֵי שֶׁלֹּא הוֹצִיא מַעַשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי. דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מוֹצִיא מַעַשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי, וְהָיָה לוֹ שָׂדֶה אַחַת, וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלִבּוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה וְעָשָׂה חֻצְיָהּ זֶרַע וְחֻצְיָהּ בֵּית מִקְוֶה מַיִם. וּבָאת שְׁנַת בַּצֹּרֶת, וַהֲוָה מְזַבֵּין סְאָה חִטִּין בְּסֶלַע, וּסְאָה מַיִם בְּתִלַּת סְלָעִים. וַהֲוָה מַכְרִיז וְאָמַר, אַתּוּן זַבְנִין סְאָה דְּמַיָּא, דְּהִיא עַבְדָּא תְּלַת סְאִין דְּחִטִּין. מִי גָּרַם לוֹ זֹאת. עַל יְדֵי שֶׁהוֹצִיא מַעַשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר.

סימן יג

עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא תִּירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבוּשׁ שָׁנִים (משלי לא, כא). חִזְקִיָּה אָמַר, מִשְׁפַּט רְשָׁעִים בַּגֵּיהִנֹּם שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשִׁים. שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּחַמָּה, וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּצִּנָּה. בַּתְּחִלָּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְנִיסָן בַּחַמָּה, וְהֵן אוֹמְרִים: זוֹ הִיא גֵּיהִנֹּם שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאַחֲרֵי כֵן מוֹצִיאָן לַשֶּׁלֶג, וְהֵן אוֹמְרִים: זוֹ הִיא צִנָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בַּתְּחִלָּה הֵן אוֹמְרִים הֲוָה, וּלְבַסּוֹף הֵן אוֹמְרִים וַי, הוּא שֶׁדָּוִד אוֹמֵר, וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן (תהלים מ, ג), מְמָקוֹם שֶׁאוֹמְרִים וַי וַי. וְהֵיכָן הֵן מַשְׁלִימִין עַצְמָן, רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אוֹמֵר, בַּשֶּׁלֶג. הָדָא הוּא דִּכְתִיב: בִּפְרֹשׂ שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן (שם סח, טו). הַשֶּׁלֶג הוּא צַלְמָוֶת שֶׁלָּהֶן. יָכֹל אַף לְיִשְׂרָאֵל. תַּלְמוּד לוֹמַר: כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבוּשׁ שָׁנִים (משלי לא, כא). שְׁנַיִם, שְׁנַיִם, מִלָּה פְּרִיעָה, צִיצִית תְּפִלִּין, הַעֲנֵק תַּעֲנִיק, נָתֹן תִּתֵּן, פָּתֹחַ תִּפְתַּח, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר.

סימן יד

דָּבָר אַחֵר, עֲשֹׂר תְּעַשֵּׂר, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יוֹשְׁבֶיהָ כִּי עָבְרוּ תוֹרוֹת חָלְפוּ חֹק וְגוֹ' (ישעיה כד, ה). אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אַתְּ כְּבָר מְחַנֵּף לָהּ וְהִיא מְחַנֶּפָה לָךְ. מַרְאָה לָךְ קָמָה וְאֵינָהּ מַרְאָה לָךְ גְּדִישׁ, מַרְאָה לָךְ גְּדִישׁ וְאֵינָהּ מַרְאָה לָךְ קָמָה, מַרְאָה לָךְ קָמָה וְאֵינָהּ מַרְאָה לָךְ גֹּרֶן, מַרְאָה לָךְ גֹּרֶן וְאֵינָהּ מַרְאָה לָךְ עֲרֵמָה. לָמָּה, כִּי עָבְרוּ תוֹרוֹת, שֶׁעָבְרוּ עַל שְׁתֵּי תוֹרוֹת, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. חָלְפוּ חֹק, מַעֲשְׂרוֹת. הֵפֵרוּ בְּרִית עוֹלָם (שם), בְּרִית אָבוֹת. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, עֲשֹׂר תְּעַשֵּׂר. נְצֹר בְּנֵי מִצְוַת אֲבִיךָ וְגוֹ' (משלי ו, כ). אָמַר רַב הוּנָא, אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים הִפְרִישׁוּ תְּרוּמוֹת וּמַעְשְׂרוֹת. אַבְרָהָם הִפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲרִמֹתִי יָד אֶל ה' וְגוֹ' (בראשית יד, כב). וְאֵין הֲרָמָה אֶלָּא תְּרוּמָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וַהֲרִמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' (במדבר יח, כו). יִצְחָק הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְרַע יִצְחָק וְגוֹ' (בראשית כו, יב). אָמַר רַבִּי אַיְבָא בַּר כַּהֲנָא, וַהֲלֹא אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה לֹא עַל הַמָּדוּד, וְלֹא עַל הַשָּׁקוּל, וְלֹא עַל הַמָּנוּי. וְלָמָּה מוֹדְדִין. בִּשְׁבִיל לְעַשְּׂרוֹ, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיְבָרְכֵהוּ ה' (שם). יַעֲקֹב הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי וְגוֹ' (שם כח, כב). כּוּתִי אֶחָד בָּא וְשָׁאַל אֶת רַבִּי מֵאִיר, אָמַר לֵיהּ: לֵית אַתּוּן אָמְרִין, דַּהֲדֵין יַעֲקֹב אֲבוּכוֹן קְשׁוֹט הוּא. אָמַר לוֹ: אִין, דִּכְתִיב: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם (מיכה ז, כ). אָמַר לֵיהּ: הִפְרִישׁ שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שִׁבָטִים, לֹא הָיָה לְהַפְרִישׁ לוֹ עוֹד שְׁנַיִם. אָמַר לוֹ רַבִּי מֵאִיר, אַתְּ אָמַרְתְּ דְּאִינּוּן תְּרֵי עֶשֶׂר, וְאַנָּא אָמַר דְּאִינּוּן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, דִּכְתִיב: אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי (בראשית מח, ה). אָמַר לוֹ: וְהָא אַתְּ מְסַיֵּעַ לִי, הוֹסַפְתְּ קֶמַח הוֹסֵיף מַיִם. אָמַר לוֹ: אֵין אַתְּ מוֹדֶה לִי דְּאִינּוּן אַרְבַּע אִמָּהוֹת שֶׁהָיוּ לָהֶם אַרְבָּעָה בְּכוֹרוֹת, וְאֵין הַבְּכוֹר מִתְעַשֵּׂר. לָמָּה, שֶׁהוּא קֹדֶשׁ, וְאֵין קֹדֶשׁ מוֹצִיא קֹדֶשׁ. אָמַר לֵיהּ, טוֹבֵי אֲמָתְךָ דְּאַתְּ בְּנַוּהּ. לְכָךְ כְּתִיב: וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ (משלי א, ח), אֲמָתְךָ. הוּא שֶׁדָּוִד אוֹמֵר, לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֱלֹהַי חָפַצְתִּי וְגוֹ' (תהלים מ, ט). אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר עוּלָא, וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם. לֹא כָךְ כְּתִיב: וְעַל לִבָּם אֶכְתְּבֶנָּה (ירמיה לא, לב), אֶלָּא אָמַר דָּוִד, יָבֹא עָלַי אִם יֵרֵד דָּבָר לְתוֹךְ מֵעַי, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא מְעֻשָּׂר, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וְעַל אוֹצְרוֹת הַמֶּלֶךְ עַזְמָוֶת בֶּן עָדִיאֵל, וְעַל הָאוֹצָרוֹת בַּשָּׂדֶה בֶּעָרִים וּבַכְּפָרִים וּבַמִּגְדָּלוֹת יְהוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיָּהוּ (דה"א כז, כה). לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, עֲשֹׂר תְּעַשֵּׂר.

סימן טו

עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִם עָלַי אַדְמָתִי תִּזְעָק וְיַחַד תְּלָמֶיהָ יִבְכָּיוּן (איוב לא, לח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאִיּוֹב, כְּלוּם יֵשׁ לְךָ עָלֶיהָ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת בִּשְׁעַת מִיתָתְךָ, וְאַתְּ אָמַר, אִם עָלַי אַדְמָתִי תִּזְעָק. יְהֵא עֲבִידָא דִּידָךְ. רַבִּי חִיָּא רַבָּה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר חֲלַפְתָּא. רַבִּי

חִיָּא רַבָּה אָמַר, מָשָׁל לְאֶחָד הַמּוֹכֵר טַלִּית בְּאִטְלִיס, עָבַר אֶחָד רָאָה אוֹתוֹ, אָמַר לוֹ: שֶׁלִּי הוּא. אָמַר לוֹ: הִתְעַטֵּף בָּהּ. אִם מַחְזֶקֶת הִיא לְךָ, הֲרֵי הִיא שֶׁלְּךָ. וְאִם לָאו, אֵינָהּ שֶׁלְּךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאִיּוֹב, הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד). וְאַתְּ אָמַר, אִם עָלַי אַדְמָתִי תִזְעָק. הִיא עֲבִידָא דִּידָךְ. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר חֲלַפְתָּא אָמַר, מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה מוֹכֵר שִׁפְחָה בָּאִטְלִיס, עָבַר אֶחָד רָאָה אוֹתָהּ, אָמַר לוֹ: שֶׁלִּי הוּא. אָמַר לוֹ: נְוֹף בָּהּ, אִם נִשְׁמַעַת הִיא לְךָ, הֲרֵי הִיא שֶׁלְּךָ. וְאִם לָאו, אֵינָהּ שֶׁלְּךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי הוּא שֶׁכָּתוּב בִּי, הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד וְגוֹ' (תהלים קד, כב). וְאַתְּ אָמַרְתָּ, אִם עָלַי אַדְמָתִי תִזְעָק. הָא עֲבִידָא דִּידָךְ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר אִיּוֹב, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ, אֶלָּא אָמַרְתִּי, אִם לֹא הוֹצֵאתִי מַעֲשְׂרוֹתֶיהָ כָּרָאוּי. יַחַד תְּלָמֶיהָ יִבְכְּיוּן, אִם זָרַעְתִּי אוֹתָהּ כִּלְאַיִם. אִם כָּחַהּ אָכַלְתִּי בְּלִי כֶסֶף (איוב לא, לט), זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּ בַּכֶּסֶף וְצָרַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ (דברים יד, כה). וְנָפַשׁ בְּעָלֶיהָ הִפָּחְתִּי (איוב לא, לט), זֶה מַעֲשַׂר עָנִי. אִם לֹא עָשִׂיתִי כֵן, תַּחַת חִטָּה יֵצֵא חוֹחַ וְתַחַת שְׂעוֹרָה בָּאְשָׁה (שם פסוק מ). תַּנֵּי רַבִּי הוֹשַׁעְיָה, לְמֶדְךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁדֶּה שֶׁהִיא מַעֲלָה חוֹחִים, יָפֶה לְזוֹרְעָהּ חִטִּים. שֶׂדֶה שֶׁהִיא מַעֲלָה בָּאְשִׁים, יָפֶה לְזוֹרְעָהּ שְׂעוֹרִים, מַאי דִּכְתִיב: תַּחַת חִטָּה יֵצֵא חוֹחַ וְגוֹ'. תַּמּוּ דִּבְרֵי אִיּוֹב (שם). עַד עַכְשָׁו חוֹזֵר אִיּוֹב וּמִתְנַבֵּא כַּמָּה נְבוּאוֹת, וְאַתְּ אָמַר תַּמּוּ דִּבְרֵי אִיּוֹב. אֶלָּא אָמַר אִיּוֹב, אִם לֹא עָשִׂיתִי כֵן, יִתַּמּוּ דְּבָרַי וְאַל יְהֶיֶה לִי פִּתְחוֹן פֶּה לוֹמַר לְפָנֶיךָ, בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת (דברים כו, יג). לְפִיכָךְ אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר.

סימן טז

עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְךָ ה' הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה לְאִישׁ יְהוּדָה וְגוֹ' (דניאל ט, ז). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אֶלִיעֶזֶר, עֲבוֹדָה זָרָה עֲבָרָה עִם יִשְׂרָאֵל בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים (זכריה י, יא). וְאֵין צָרָה אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קְצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׁתָּרַע וְגוֹ' (ישעיה כח, כ), וְהַיָּם נִקְרָע לִפְנֵיהֶם. הֲוֵי, לְךָ ה' הַצְּדָקָה. אָמַר רַבִּי יוּדָן, כְּתִיב: וַיַּעֲלוּ בֵּית יוֹסֵף גַּם הֵם בֵּית אֵל וַה' עִמָּם (שופטים א, כב). הוֹלְכִים לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאַתְּ אָמַר, וַה' עִמָּם. יֵשׁ צְדָקָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. הֲוֵי, לְךָ ה' הַצְּדָקָה. רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן אָמַר, יֵשׁ צְדָקָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר, הֵמָּה לָקְחוּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה מִיכָה וְאֶת הַכֹּהֵן אֲשֶׁר הָיָה לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל לַיִשׁ עַל עַם שׁוֹקֵט וּבוֹטֵחַ (שם יח, כז). וְהֵמָּה לָקְחוּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה מִיכָה, צַלְמָנֵיא. וְאֶת הַכֹּהֵן אֲשֶׁר הָיָה לוֹ, כּוּמְרָא. וַיָּבֹאוּ עַל לַיִשׁ, פַּמְיַאס. עַל עַם שׁוֹקֵט וּבוֹטֵחַ. עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ וְהִיא מַצְלְחָא בִּידֵיהֶן, דְּאַתְּ אָמַר, אֶל עַם שׁוֹקֵט וּבוֹטֵחַ. וְכִי יֵשׁ צְדָקָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. הֲוֵי, לְךָ ה' הַצְּדָקָה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אַתְּ מוֹצֵא שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל, בּוֹ בַּיּוֹם יָרַד לָהֶם הַמָּן. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁנִּטְלוּ מִמֶּנּוּ

וְהִקְרִיבוּ לָעֲבוֹדָה זָרָה שָׁלְהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וָשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ וּנְתַתִּיהוּ לִפְנֵיהֶם לְרֵיחַ נִיחוֹחַ וַיְהִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים (יחזקאל טז, יט). מַהוּ וַיְהִי. אָמַר רַבִּי יוּדָן, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וַיְהִי לְמָחָר. וְאַף עַל פִּי כֵן, וּמַנָּךְ לֹא מָנַעְתְּ מִפֵּיהֶם (נחמיה ט, כ). הֱוֵי, לְךָ ה' הַצְּדָקָה. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה אָמְרוּ פָּסוּק זֶה. אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ חֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִן הַכִּבְשָׁן, נִתְכַּנְּסוּ כָּל מַלְכֵי הָאֱמוֹת עֲלֵיהֶם, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבָרֵי מַלְכָּא (דניאל ג, כז). וְהָיוּ כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלּוּ מְרַקְּקִין בִּפְנֵיהֶם וְאוֹמְרִים לָהֶם, הֱייתֶם יוֹדְעִים שֶׁאֱלֹהֵיכֶם כָּזֶה, וְאַתֶּם מְשְׁתַּחֲוִים לַצֶּלֶם, וּגְרַמְתֶּם לוֹ לְהַחְרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְלִשְׂרֹף אֶת הֵיכָלוֹ וּלְהַגְלוֹת אֶתְכֶם עַד עַכְשָׁו. עַד שֶׁעָשְׂאוּ אוֹתָן גּוּשׁ שֶׁל רַק. וְהָיוּ חֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה מַגְבִּיהִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי מַעְלָה וְאוֹמְרִין, לְךָ ה' הַצְּדָקָה, צְדוּק הַדִּין הוּא. וְלָנוּ בּשֶׁת הַפָּנִים, שֶׁאָנוּ מַכְעִיסִין לְפָנֶיךָ וְאַתָּה סוֹבְלֵנוּ. תַּנְיָא בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא, בְּנַהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׂדֶה, נוֹתְנוֹ לְאָרִיס לְמֶחֱצָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, מַשִּׁיב רוּחוֹת וּמַעֲלֶה עֲנָנִים וּמוֹרִיד גְּשָׁמִים וּמַפְרִיחַ טְלָלִים וּמְגַדֵּל צְמָחִים וּמְדַשֵּׁן פֵּרוֹת, וְלֹא אָמַר לְהַפְרִישׁ לְפָנָיו, אֶלָּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר לְיִשְׂרָאֵל, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר.

סימן יז

עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, לֹא תֹּאכְלוּ כָּל נְבֵלָה וְגוֹ'. רַבִּי עֻזַּרְיָה וְרַבִּי יוֹנָתָן בַּר חַגַּי וְרַבִּי יִצְחָק בְּרַבִּי מַרְיוֹן, בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנַנְיָה אוֹמֵר, הָאוֹכֵל פֵּרוֹתָיו טְבָלִים, כְּאִלּוּ אוֹכֵל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת. מַה טַּעַם. לֹא תֹּאכְלוּ כָּל נְבֵלָה, וּכְתִיב בַּתּוֹרִיהּ, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. וְרַבִּי אָבִין בַּר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא אָמַר, הָאוֹכֵל פֵּרוֹתָיו טְבָלִים וּמַעֲשֵׂר עָנִי, חַיָּב מִיתָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת כְּתִיב, לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ, אֶחָד לְעָנְיָנוֹ, וְאֶחָד לְעָנְיַן תּוֹרָה, וְאֶחָד לְעָנְיַן מַעֲשְׂרוֹת. לְעָנְיָנוֹ, דִּכְתִיב: רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ (שם לד, גו). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. לְעָנְיַן מַעֲשֵׂר, דִּכְתִיב לְמַעְלָה, לֹא תֹּאכְלוּ כָּל נְבֵלָה וְגוֹ'. וּכְתִיב בַּתּוֹרִיהּ, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּגְרְמוּ לִי לְבַשֵּׁל גְּדָיִים בַּחֲלֵב אִמּוֹתֵיהֶן עַד שֶׁהֵן בִּמְעֵי אִמּוֹתֵיהֶן. שֶׁאִם אֵין אַתֶּם מוֹצִיאִין מַעֲשְׂרוֹתֵיכֶם כָּרָאוּי, רוּחַ אַחַת שֶׁל קָדִים אֲנִי מוֹצִיא וּמְשַׁדֵּפְתָּן כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה (מל"ב יט, כו).

סימן יח

עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. עַשֵּׂר, בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׂר. עַשֵּׂר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְחַסֵּר. רֶמֶז לְמַפְרְשֵׁי יַמִּים, לְהַפְרִישׁ אֶחָד מִן עֲשָׂרָה לַעֲמֵלֵי תוֹרָה. אֶת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ, אִם זְכִיתָם, סוֹף שֶׁהֵם יוֹצְאִין

לִזְרֹעַ הַשָּׂדֶה. וְאִם לָאו, סוֹף שֶׁהַיּוֹצֵא הַשָּׂדֶה מִתְגָּרֶה בָּכֶם, זֶה עֵשָׂו, דִּכְתִיב בּוֹ, וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד (בראשית כז, ה). דָּבָר אַחֵר, אֶת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ. אִם זְכִיתֶם, סוֹפְךָ לְמַיפֵּק לְחַקְלָךְ וְחַמֵּי עַל מַה צָּרִיךְ מָטָר, וְתִתְפַּלֵּל וְתֵעָנֶה. וְאִם לָאו, סוֹף שֶׁשּׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לִקְבֹּר אֶת בְּנֵיהֶן בַּשָּׂדֶה. שָׁנָה שָׁנָה. אֵין מְעַשְּׂרִין מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ. אִם תְּעַשֵּׂר, דְּגָנְךָ. וְאִם לָאו, דְּגָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ (הושע ב, יא). אִם זְכִיתֶם, תִּירוֹשְׁךָ. וְאִם לָאו, תִּירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ (שם). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי לְךָ, שֶׁתְּהֵא מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתֶיךָ מִן הַמֻּבְחָר. הָא כֵּיצַד. בָּא בֶּן לֵוִי אֶצְלְךָ, אִם נָתַתָּ לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַמֻּבְחָר, אֲנִי נוֹתֵן לְךָ מִן הַמֻּבְחָר, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב (דברים כח, יב). וְאִם נָתַתָּ לוֹ מִן הַחִפּוּרִיּוֹת מִן הַקִּטְנִיּוֹת, יֵשׁ לִי לִתֵּן לְךָ כְּמוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִתֵּן ה' אֶת מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר (שם פסוק כד). וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְגוֹ', רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן אוֹמֵר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יֵשׁ לְךָ אַרְבָּעָה בְּנֵי בָּתִּים, יֵשׁ לְךָ וְשִׁמְחַת בֵּיתֶךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְאַמָּתֶךָ. וַאֲנִי יֵשׁ לִי אַרְבַּע בְּנֵי בַּיִת, הַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאַלְמָנָה, שֶׁלִּי. וְכֻלָּן בְּפָסוּק אֶחָד. אִם אַתָּה מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי וְאֶת שֶׁלְּךָ בַּבַּיִת בְּיָמִים טוֹבִים שָׁנַתָּתִי לְךָ, אַף אֲנִי מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי וְאֶת שֶׁלְּךָ בְּבֵית הַבְּחִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי. אָמֵן, וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

שופטים

סימן א

שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל (תהלים קמז, יט). דְּבָרָיו, אֵלּוּ דִּבְרֵי תוֹרָה. חֻקָּיו, אֵלּוּ הַמִּדְרָשׁוֹת. וּמִשְׁפָּטָיו, אֵלּוּ הַדִּינִין. לֹא נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים, אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל בִּלְבַד. וּמִנַּיִן אַתָּה לָמֵד. שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנָכְרִי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עֵסֶק זֶה עִם זֶה, שֶׁאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לוֹמַר לַנָּכְרִי, לֵךְ עִמִּי לְעַרְכָאוֹת שֶׁלָּכֶם. וְשֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹאו, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ (שם פסוק כ). וַהֲלֹא אֻמּוֹת הָעוֹלָם נִצְטַוּוּ עַל הַדִּינִין, שֶׁהֲיֵא אַחַת מִשֶּׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ. וּמַהוּ מִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם. אֵלּוּ דִּקְדּוּקֵי הַדִּין. שֶׁכְּךָ שָׁנִינוּ, מַעֲשֶׂה וּבָדַק בֶּן זַכַּאי בְּעֶקְצֵי תְאֵנִים. וּבְנֵי נֹחַ הוֹרְגִים בְּעֵד אֶחָד, וּבַדַּיָּן אֶחָד, וְשֶׁלֹּא בַּהַתְרָאָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁדִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וּכְתִיב: לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ וְגוֹ' (דברים יט, טו). וּצְרִיכִין דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה. כֵּיצַד בּוֹדְקִין אֶת הָעֵדִים, מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְמִין עֲלֵיהֶם. וְעוֹד הָיוּ בוֹדְקִין בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת, בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזֶה שָׁבוּעַ, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ,

בְּכַמָּה לַחֹדֶשׁ, בְּאֵיזֶה שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ, הִתְרֵיתֶם בּוֹ, כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּפַרְנְסֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּבְּחוּ אֶלָּא עַל יְדֵי הַדִּין. בִּשְׁמוּאֵל כְּתִיב: וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית אֵל וְגוֹ' (ש״א ז, טז). וְאַף דָּוִד לֹא נִשְׁתַּבַּח אֶלָּא עַל יְדֵי הַדִּין, כְּמַה דְּכְתִיב: וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיְהִי עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ (דה״א יח, יד). וְאַף יְהוֹשָׁפָט כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַזֵּק בַּמַּלְכוּת, לֹא נִתְעַסֵּק בְּעִסְקֵי מַלְכוּת, וְלֹא בְּעֹשֶׁר, וְלֹא בְּכָבוֹד, וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר, אֶלָּא בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט וְגוֹ' וַיִּתְחַזֵּק עַל יִשְׂרָאֵל (דה״ב יז, א). מַהוּ וַיִּתְחַזֵּק, שֶׁנִּתְחַזֵּק וּמִנָּה אֶת הַדַּיָּנִין. וְאוֹמֵר: וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי ה' וְעוֹד הֵסִיר אֶת הַבָּמוֹת וְאֶת הָאֲשֵׁרִים מִיְּהוּדָה (שם פסוק ו). גַּסּוּת רוּחַ הָיְתָה בּוֹ שֶׁהוּא אָמַר וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ. אֶלָּא שֶׁמִּנָּה דַּיָּנִין עֲלֵיהֶן הַיּוֹדְעִין לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי ה', שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (בראשית יח, יט). וְאוֹמֵר לַדַּיָּנִין, רְאוּ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא (דברים א, יז). וּמַה מֹשֶׁה שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה עַל הַדַּיָּנִין אֶלָּא מִמַּה שֶׁאָמַר לוֹ יִתְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל הָעָם אַנְשֵׁי חַיִל וְגוֹ' (שמות יח, כא), הוֹשִׁיב סַנְהֶדְרִין. אָנוּ שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ בַּתּוֹרָה לְמַנּוֹת סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמִנַּיִן שֶׁהוֹשִׁיב מֹשֶׁה סַנְהֶדְרִין עַל יִשְׂרָאֵל. דִּכְתִיב: וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי חַיִל וְגוֹ'. וְאַף יְרוֹשָׁלַיִם לֹא נִשְׁתַּבְּחָה אֶלָּא עַל יְדֵי הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא לְךָ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ וְגוֹ' (יחזקאל טז, יד). וְאֵיזֶה הוּא הִדּוּר. זֶה הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדַל לֹא תְהַדֵּר בְּרִיבוֹ (שמות כג, ג). וְלֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא עַל קִלְקוּל הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה (יחזקאל כב, ה), שֵׁם שֶׁהָיָה לָךְ עַל יְדֵי הַדִּין, טְמֵאת. וּכְתִיב: מְלֵאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים (ישעיה א, כא). עַל יְדֵי שֶׁהָיְתָה מְלֵאתִי מִשְׁפָּט, צֶדֶק יָלִין בָּהּ. לְכָךְ אָמַר לָהֶם יִרְמְיָה, לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל וְגוֹ' (איכה ד, יב). וּכְתִיב: מֵחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ עֲוֹנוֹת כֹּהֲנֶיהָ וְגוֹ' (שם פסוק יג). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא נִפְרַע לְעַצְמוֹ מִן הַדַּיָּנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן נְאֻם הָאֲדוֹן ה' צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (ישעיה א, כד). וְאֵין לָכֵן אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי (ש״א ג, יד). אֵין אֲבִיר אֶלָּא אַב בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲבִיר הָרֹעִים (שם כא, ח). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַעֲשֶׂה אַב בֵּית דִּין לְהַפְרַע מֵהֶן. מִנַּיִן שֶׁבְּדַיָּנִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר. רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיוֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה (ישעיה א, כו). לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב וְגוֹ' (תהלים קמז, יט).

סימן ב

שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים. שֹׁפְטִים, אֵלּוּ הַדַּיָּנִים. שֹׁטְרִים, אֵלּוּ הַפַּרְנָסִים שֶׁמַּנְהִיגִין אֶת הָעֵדָה. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אִם אֵין שׁוֹטֵר אֵין שׁוֹפֵט. כֵּיצַד, כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַיֵּב אָדָם בְּבֵית דִּין לַחֲבֵרוֹ, אִם אֵין שׁוֹטֵר שֶׁיּוֹצִיא מִמֶּנּוּ, כֵּיוָן שֶׁפּוֹרֵשׁ מִן הַדִּין, אֵין סְפֵיקָה בְּיַד הַדַּיָּן לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּלוּם,

אֶלָּא אִם כֵּן מוֹסְרוֹ בְּיַד הַשּׁוֹטֵר, וְהַשּׁוֹטֵר מוֹצִיא מִמֶּנּוּ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, אִלְמָלֵא סִיטְנוֹ שֶׁל יוֹאָב, לֹא הָיָה דָּוִד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אֶת הַדִּין. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיְהִי עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ, וְיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה עַל הַצָּבָא (דה"א יח, יד-טו). וְכִי דָּוִד וְיוֹאָב שׁוֹפְטִים כְּאֶחָד. אֶלָּא כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לַדִּין, מוֹסְרִין אוֹתוֹ בְּיַד יוֹאָב וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּעַל כָּרְחוֹ. וְכֵן אִיּוֹב אוֹמֵר, אָב אָנֹכִי לָאֶבְיוֹנִים וְרִיב לֹא יָדַעְתִּי אֶחְקְרֵהוּ, וַאֲשַׁבְּרָה מְתַלְּעוֹת וְגוֹ' (איוב כט, טז-יז).

סימן ג

שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ הַשּׁוֹפְטִים בַּעֲלֵי זְרוֹעַ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים. שֶׁכָּךְ עָשָׂה מֹשֶׁה, וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי חַיִל (שמות יח, כה), בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וּבִגְבוּרָה. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ נְקִיִּים מִכָּל מִשְׁפָּט, שֶׁלֹּא יְהֵא לְאָדָם פִּתְחוֹן פֶּה עֲלֵיהֶם. כְּמֹשֶׁה שֶׁאָמַר לְיִשְׂרָאֵל, לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי (במדבר טז, טו). וּשְׁמוּאֵל שֶׁאָמַר, הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד ה' וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ אֶת שׁוֹר מִי לָקָחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקָחְתִּי וְגוֹ' (ש"א יב, ג). הֱוֵי אוֹמֵר, שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶם דָּבָר שֶׁל פְּסוּלוּת. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אֶלְעָזָר, שֶׁהָיָה לוֹ אִילָן נָטוּעַ בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ וְנוֹפָיו נוֹטוֹת לִשְׂדֵה אַחֵר. בָּא אָדָם אֶחָד וְקָבַל לְפָנָיו וְאָמַר, אִילָנוֹ שֶׁל אִישׁ פְּלוֹנִי נוֹטֶה לְתוֹךְ שָׂדִי. אָמַר לֵיהּ: לְךָ וּבוֹא לְמָחָר. אָמַר לֵיהּ: כָּל הַדִּינִין הַבָּאִים לְפָנֶיךָ, מִיָּד אַתָּה פּוֹסֵק, וְדִינִי אַתָּה מְאַחֵר. מֶה עָשָׂה רַבִּי חֲנִינָא, מִיָּד שָׁלַח פּוֹעֲלָיו וְקִצַּץ אֶת הָאִילָן שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְנוֹטֶה לְשָׂדֶה אַחֵר. לְמָחָר בָּא אוֹתוֹ הָאִישׁ לְפָנָיו לַדִּין. אָמַר לוֹ לְבַעַל דִּינוֹ, צָרִיךְ אַתָּה לָקוּץ אוֹתוֹ. אָמַר לוֹ: וְלָמָּה אִילָן שֶׁלְּךָ עָנָפָיו נוֹטִין לְשָׂדֶה אַחֵר. אָמַר לוֹ: צֵא וּרְאֵה כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת שֶׁלִּי, כָּךְ עֲשֵׂה אֶת שֶׁלְּךָ. מִיָּד הָלַךְ וְעָשָׂה כָּךְ. לְפִיכָךְ כְּתִיב: שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, שֶׁלֹּא יְהֵא בַּשּׁוֹפֵט דָּבָר שֶׁל פְּסֹלֶת.

סימן ד

תִּתֶּן לְךָ. אַתָּה תְּמַנֶּה שׁוֹפְטִים בְּכָל שְׁעָרִים. שֶׁפַּעֲמַיִם בְּשַׁבָּת בָּתֵּי דִינִין יוֹשְׁבִין בָּעֲיָרוֹת, בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי. וְאִם עָמְדָה הֲלָכָה לִפְנֵיהֶם, הָיוּ שׁוֹאֲלִין לְבֵית דִּין שֶׁבִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית. וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק, שֶׁיִּהְיוּ מַטִּין אֶת הָעָם לְכַף צֶדֶק. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי שָׁלוֹם, שֶׁיִּהְיוּ מַטִּין וּמְלַמְּדִין עֲלֵיהֶם זְכוּת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מִמִּי אַתָּה לָמֵד. מִגִּדְעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ, שֶׁבְּיָמָיו הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּצָרָה, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד עֲלֵיהֶם זְכוּת וְלֹא הָיָה מוֹצֵא, שֶׁהָיָה הַדּוֹר דַּל בְּמִצְוֹת וּבְמַעֲשִׂים. כֵּיוָן שֶׁנִּמְצָא זְכוּת בְּגִדְעוֹן, שֶׁלִּמֵּד עֲלֵיהֶם זְכוּת, מִיָּד נִגְלָה עָלָיו הַמַּלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ ה', וַיֹּאמֶר לוֹ: לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה (שופטים ו, יד), בְּכֹחַ זְכוּת שֶׁלִּמַּדְתָּ עַל בָּנַי. הֱוֵי, וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק, שֶׁיִּהְיוּ מְלַמְּדִין זְכוּת עַל הַדּוֹר.

סימן ה

תִּתֵּן לְךָ, וְלֹא לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר, תִּתֵּן לְךָ, מְלַמֵּד, שֶׁנִּקְרְאוּ הַדִּינִין עַל שֵׁם מֹשֶׁה. זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁמָּסַר מֹשֶׁה נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶן וְנִקְרָא עַל שְׁמוֹ. נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה (שמות לד, כח). וְנִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי (מלאכי ג, כב). נָתַן נַפְשׁוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְגוֹ' (שמות לב, לב). וְנִקְרָאוּ עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לֵךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ (שם פסוק ז). נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַדִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי, וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְגוֹ', וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט וְגוֹ' (שם ב, יב-יד). לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא רֹאשִׁית לוֹ וְגוֹ' צְדָקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל (דברים לג, כא).

סימן ו

שֹׁופְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, בְּכָל עִיר וָעִיר. לִשְׁבָטֶיךָ, אֲפִלּוּ עִיר שֶׁכֻּלָּהּ מִשְׁפָּחָה אַחַת, מַגֵּה לָהּ דַּיָּנִין. וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁצְּדָקָה עוֹשִׂין עִם שְׁנֵיהֶם. עִם הַזַּכַּאי, שֶׁנּוֹטֵל אֶת שֶׁלּוֹ. וְעִם הַחַיָּב, שֶׁמּוֹצִיאִין גֶּזֶל מִתַּחַת יָדוֹ. דָּבָר אַחֵר, מִשְׁפַּט צֶדֶק, בִּזְמַן שֶׁעוֹסְקִין וְדָנִין בְּצֶדֶק, הֵן עוֹשִׂין צְדָקָה עִם הַבְּרִיּוֹת וּמַצִּילִין אוֹתָן מִן הַפֻּרְעָנִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמַח וְגוֹ' (תהלים פה, יב). בַּזְּמַן שֶׁדִּין אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמַח, אָז צֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף (שם), הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה צְדָקָה עִם הַבְּרִיּוֹת וּמַצִּיל אוֹתָן מִפֻּרְעָנִיּוֹת וּמִיסּוּרִין, וְטוֹבָה בָּאָה לָעוֹלָם.

סימן ז

לֹא תַּטֶּה מִשְׁפָּט, לֹא תַּכִּיר פָּנִים. אַזְהָרָה לַנַּשְׁיא, שֶׁלֹּא יוֹשִׁיב הָרָאוּי לְמַעְלָה לְמַטָּה, וְאֶת הָרָאוּי לְמַטָּה לְמַעְלָה. דָּבָר אַחֵר, לֹא תַּטֶּה מִשְׁפָּט, בְּמָמוֹן. וְלֹא תַּכִּיר פָּנִים, בְּכָבוֹד, שֶׁלֹּא יְהֵא עָנִי עוֹמֵד וְעָשִׁיר יוֹשֵׁב. דָּבָר אַחֵר, לֹא תַּטֶּה מִשְׁפָּט, אַזְהָרָה לָחָכָם, שֶׁלֹּא יוֹשִׁיב אֶצְלוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַדִּין. וְאִם הוֹשִׁיב, כְּאִלּוּ נָטַע אֲשֵׁרָה, דְּסָמִיךְ לֵיהּ, לֹא תִּטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה. לֹא תַּטֶּה מִשְׁפָּט, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ הַדַּיָּנִין רוֹאִין כְּאִלּוּ שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט (שם פב, א), מִכָּאן לְבַעֲלֵי דִינִין שֶׁיִּנָּהֲגוּ אֵימָה לְעַצְמָן. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ דִּין עִם מֶלֶךְ מִמַּלְכֵי בֵּית חַשְׁמוֹנַאי, וְעָמַד לִפְנֵי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח. אָמַר לֵיהּ: דִּין יֵשׁ לִי אֵצֶל הַמֶּלֶךְ. אָמַר שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח לָהֶם לְאוֹתָן דַּיָּנִין שֶׁדָּנִין עִמּוֹ, אִם מְשַׁגֵּר אֲנִי בִּשְׁבִיל הַמֶּלֶךְ, אַתֶּם מוֹכִיחִים אוֹתוֹ. אָמְרוּ לוֹ: הֵן. שִׁגֵּר בִּשְׁבִילוֹ. בָּא, וְנָתְנוּ אֶת כִּסְאוֹ וְיָשַׁב בְּצַד שִׁמְעוֹן. אָמַר לוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, עָמֹד עַל רַגְלֶיךָ וְתֵן אֶת הַדִּין. אָמַר לוֹ: וְכִי דָּנִין אֶת הַמֶּלֶךְ. פָּנָה לִימִינוֹ, כָּבְשׁוּ הַדַּיָּנִין אֶת פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע. לִשְׂמֹאלוֹ, כָּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע. בָּא הַמַּלְאָךְ וַחֲבָטָן בַּקַּרְקַע עַד שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתָן. מִיָּד נִזְדָּעְזַע הַמֶּלֶךְ. מִיָּד אָמַר לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח,

עָמֹד עַל רַגְלֶיךָ וְתֵן אֶת הַדִּין, שֶׁלֹּא לְפָנַי אַתָּה עוֹמֵד, אֶלָּא לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' (דברים יט, יז). מִיָּד עָמַד עַל רַגְלָיו וְנָתַן אֶת הַדִּין. לְכָךְ צָרִיךְ שֶׁיְּהוּ בַּעֲלֵי דִינִין נוֹהֲגִין אֵימָה בְּעַצְמָן, וְהַדַּיָּנִין יְהוּ נוֹהֲגִין אֵימָה בְּעַצְמָן, כְּבְיָכוֹל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵן דָּנִין. שֶׁכָּךְ אָמַר יְהוֹשָׁפָט לַדַּיָּנִין, כִּי לֹא לָאָדָם תִּשְׁפֹּטוּ כִּי לַה' (דה"ב יט, ו). אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, בֹּא וּרְאֵה אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב, אִי אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ. בָּשָׂר וָדָם דִּן לְבוֹרְאוֹ. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַדַּיָּנִין, הֱיוּ נוֹהֲגִים אֵימָה בְּעַצְמְכֶם, כְּאִלּוּ אוֹתִי אַתֶּם דָּנִין. כֵּיצַד, אָדָם עוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת לְפָנַי, גְּזַרְתִּי עָלָיו לִתֵּן לוֹ מֵאָה שָׁדוֹת. אִם אַתָּה מַעֲבִיר עָלָיו אֶת הַדִּין בְּאַחַת מַה שֶּׁגָּזַרְתִּי עָלָיו, אֲנִי נוֹתֵן לוֹ מִשֶּׁלִּי, וּמַעֲלֶה עָלֶיךָ כְּאִלּוּ מִמֶּנִּי נָטַלְתָּ.

סימן ח

לֹא תִקַּח שֹׁחַד וְגוֹ'. כֵּיוָן שֶׁנּוֹתֵן הַדַּיָּן אֶת לִבּוֹ עַל הַשֹּׁחַד, נַעֲשֶׂה עִוֵּר בַּדִּין וְאֵינוֹ יָכֹל לָדוּן אוֹתוֹ בֶּאֱמֶת. אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר, הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ דָּם (יחזקאל כב, ו), שֶׁהָיוּ פּוֹשְׁטִין זְרוֹעוֹתֵיהֶן תַּחַת כַּנְפֵי בְגָדֵיהֶם וְנוֹטְלִין אֶת הַשֹּׁחַד. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, כָּל הַנּוֹטֵל שֹׁחַד שְׁוֵה פְּרוּטָה מֵחֲבֵרוֹ, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁחַד מֵחֵיק רָשָׁע יִקָּח (משלי יז, כג). אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה הַשֹּׁחַד. פַּעַם אַחַת בָּא אָדָם אֶחָד לְפָנַי וְהֵבִיא לִי רֹאשִׁית הַגֵּז, וְהָיָה לוֹ דִּין לִפְנֵי הַדַּיָּן, וַאֲנִי הָיִיתִי עוֹמֵד לְצַד אֶחָד. וְאָמַרְתִּי לוֹ, אִם יִטְעֹן עָלָיו הַדַּיָּן כָּךְ וְכָךְ, יִזְכֶּה בַּדִּין. וְהָיִיתִי מְצַפֶּה לְזַכּוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לִי אֶלָּא מִשֶּׁלִּי וְלֹא שֹׁחַד הָיָה. וְנִתְקָרֵב לְבָבִי עִמּוֹ כָּל זְמַן שֶׁרְאִיתִיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָלַךְ לְבֵית דִּין, הָיִיתִי שׁוֹאֵל עָלָיו, אִם זָכָה אִם לָאו, לְהוֹדִיעֲךָ כַּמָּה קָשֶׁה הַשֹּׁחַד שֶׁמַּעֲוֵר אֶת עֵינַיִם. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אִם אֲנִי שֶׁהֵבִיא לִי מִשֶּׁלִּי וְלֹא נָטַלְתִּי שֹׁחַד מִמֶּנּוּ, הָיִיתִי מְצַפֶּה לְזִכּוּתוֹ, הַנּוֹטֵל שֹׁחַד, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הָיָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי דּוֹרֵשׁ, וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבִנְשְׁבָּעִים לַשֶּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי גֵּר וְגוֹ' (מלאכי ג, ה). אוֹי לָנוּ מִיּוֹם תּוֹכֵחָה, שֶׁהַקִּישׁ הַכָּתוּב מַטֵּי גֵּר לַעֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת. לְפִיכָךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט. אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר אוֹשַׁעְיָא, אָדָם חוֹשֵׁשׁ בְּעֵינָיו, נוֹתֵן מָמוֹן הַרְבֵּה לְרוֹפֵא, סָפֵק מִתְרַפֵּא וְסָפֵק אֵין מִתְרַפֵּא. וְהַנּוֹטֵל שֹׁחַד, מְעַוֵּר עֵינָיו, וּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, וְגוֹרֵם שֶׁיִּגְלוּ יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצָם, וּמֵבִיא רָעָב לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף וְגוֹ'. רָדַפְתָּ צֶדֶק, תִּחְיֶה וְתִירַשׁ אֶת הָאָרֶץ. וְאִם לָאו, לֹא תִירַשׁ. צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף, שְׁתֵּי פְּעָמִים, מִכָּאן שֶׁיְּהֵא אָדָם רוֹדֵף אַחַר בֵּית דִּין הַיָּפֶה. דָּבָר אַחֵר, צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף, שְׁנֵי פְּעָמִים, אַזְהָרָה לְדַיָּנִין הַדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁלֹּא יְהֵיוּ חוֹתְכִין אֶת הַדִּין בְּיוֹמוֹ. אֶלָּא יְהוּ מְלִינִין אֶת הַדִּין כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּלִינִין אֶת הַדִּין בֵּירוּשָׁלַיִם,

שֶׁנֶּאֱמַר: מְלֵאָתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ (ישעיה א, כא). לְמַעַן תִּחְיֶה, כָּל הַדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה וְגוֹ' (שם נו, א).

סימן ט

וְהָיָה בְּכָל הָאָרֶץ נְאֻם ה' פִּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ, וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ (זכריה יג, ח). זוֹ הִיא שֶׁנֶּאֱמַר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל יְדֵי דָּוִד, יֵבוֹשׁוּ כָּל עוֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים וְגוֹ' (תהלים צז, ז). כְּנֶגֶד מִי אֲמָרוֹ. לֹא אֲמָרוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַרְאוֹת כְּבוֹדוֹ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, וּלְהוֹרִיד כִּסְאוֹ בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ, וְחוֹזֵר וּמַנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת בִּתְקוּפַת תַּמּוּז, וְחוֹזֵר וּמַנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת בִּתְקוּפַת טֵבֵת. אָמַר לוֹ רַבִּי חֲנִינָא הַזָּקֵן, אֶפְשָׁר לְהַרְאוֹת כְּבוֹדוֹ מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ, כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שמות לג, כא), וְאַתְּ אוֹמֵר שֶׁמַּרְאֶה כְּבוֹדוֹ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם. אָמַר לֵיהּ: הֲרֵי כְּתִיב: כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה' אֱלֹהִים, חֵן וְכָבוֹד יִתֵּן ה', לֹא יִמְנַע טוֹב לַהוֹלְכִים בְּתָמִים (תהלים פד, יב). מָה הַמָּגֵן מֵגֵן עַל בְּעָלָיו בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵגֵן עַל בָּנָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדִין אֶת הָעוֹלָם, תּוֹפְשָׁן לְדִין הֵן וַאלֹהֵיהֶם, וּמַעֲמִיד לָהֶם פַּרְטוֹמִין, וּמֵבִיא שִׁתֵּי הַלּוּחוֹת שֶׁבָּהֶן עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְאוֹמֵר לָהֶם, כְּלוּם הִשְׁגִּיחוּ עֲלֵיכֶם. וְאוֹמְרִים לְפָנָיו, מִיּוֹם שֶׁבְּרָאתָ אוֹתָנוּ, לֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלֵינוּ אֶלָּא עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד. הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים, רְאוּי לַמִּקְרָא לוֹמַר, הַבּוֹטְחִים. מַהוּ הַמִּתְהַלְלִים. שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה עַד שֶׁנִּהֲגוּ כָּבוֹד זֶה בָּזֶה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּכָל יוֹם אַתֶּם מִתְבַּיְּשִׁין לְפָנַי. יֵשׁ בָּכֶם שֶׁהֵן עוֹבְדִים לַיּוֹנִים, הָרְבֵּה יוֹנִים נִשְׁחָטִים. יֵשׁ בָּכֶם שֶׁעוֹבְדִים לְלֻבְנִים, הָרְבֵּה לְבֵנִים נִשְׂבָּרוֹת בַּשּׁוּק. יֵשׁ בָּכֶם עוֹבְדִים לַדָּגִים, הָרְבֵּה דָּגִים נִמְכָּרִים בַּשּׁוּק. מִיָּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַיְּשָׁן, שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְאוּ גּוֹיִם וְיֵבֹשׁוּ מִכֹּל גְּבוּרָתָם, יָשִׂימוּ יָד עַל פֶּה, אָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה (מיכה ז, טז). אָמַר רַב חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב: כָּל הַגּוֹיִם נִתְקַבְּצוּ יַחְדָּיו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשׁוֹנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְגוֹ' (ישעיה מג, ט). לֶעָתִיד לָבֹא מֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סֵפֶר תּוֹרָה וּמַנִּיחוֹ בְּחֵיקוֹ, וְאוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בָּזֶה, יָבֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ. מִיָּד מִתְקַבְּצִין כָּל הָאֻמּוֹת וּבָאִין בְּעִרְבּוּבְיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּיו. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּכָּנְסוּ בְּעִרְבּוּבְיָא, אֶלָּא כָּל אֻמָּה וְאֻמָּה וְסוֹפְרֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאָסְפוּ לְאֻמִּים. נִכְנְסָה אֱדוֹם, אוֹמֵר לָהֶם, בַּמָּה עֲסַקְתֶּם אָמְרוּ לוֹ: הָרְבֵּה שְׁוָקִים תִּקַּנְנוּ, הָרְבֵּה מֶרְחֲצָאוֹת עָשִׂינוּ, כֶּסֶף וְזָהָב הִרְבֵּינוּ, וְהַכֹּל לֹא עָשִׂינוּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּעָסְקוּ יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹרָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל מַה שֶּׁעֲשִׂיתֶם, לַהֲנַאת עַצְמְכֶם עֲשִׂיתֶם. שְׁוָקִים, לְהוֹשִׁיב בָּהֶן זוֹנוֹת. מֶרְחֲצָאוֹת, לְעַדֵּן בָּהֶן עַצְמְכֶם. כֶּסֶף וְזָהָב, שֶׁלִּי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאוּם ה' צְבָאוֹת (חגי ב, ח).

נִכְנְסָה מַלְכוּת פָּרַס, אוֹמֵר לָהֶם, בַּמָּה עָסַקְתֶּם. אוֹמְרִים לוֹ: הַרְבֵּה כְּרָכִים כָּבַשְׁנוּ, הַרְבֵּה גְּשָׁרִים תִּקַּנְנוּ, הַרְבֵּה מִלְחָמוֹת עָשִׂינוּ, וְכָל זֶה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעַסְקוּ בַּתּוֹרָה. אוֹמֵר לָהֶם, כָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתֶם, לְצָרְךְ עַצְמְכֶם עָשִׂיתֶם. כְּרָכִים, לַעֲשׂוֹת בָּהֶם אַנְגַּרְיָא. גְּשָׁרִים, לְטוֹל מֵהֶם מֶכֶס. מִלְחָמוֹת, אֲנִי עָשִׂיתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אִישׁ מִלְחָמָה (שמות טו, ג). כְּלוּם יֵשׁ בָּכֶם מַגִּיד זֹאת, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת (ישעיה מג, ט). וְאֵין זֹאת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה (דברים ד, מד). אוֹמְרִים לְפָנָיו, כְּלוּם נָתַתָּ לָנוּ וְלֹא קִבַּלְנוּהָ. וַעֲלֵיהֶן הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר, ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ וְגוֹ' (שם לג, ב). מְלַמֵּד, שֶׁהֶחְזִירָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְלֹא רָצוּ לְקַבְּלָהּ. אָמְרוּ לְפָנָיו, כְּלוּם כְּפִיתָ הָהָר עָלֵינוּ כְּגִיגִית כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתָ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר (שמות יט, יז), וְאָמַרְתָּ לָהֶם, אִם תְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, מוּטָב. וְאִם לָאו, שָׁם תִּהֵא קְבוּרַתְכֶם. שֶׁאִלּוּלֵי כֵן, לֹא קִבַּלְנוּהָ. אוֹמֵר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַהֲלֹא אָמְרוּ מִתְּחִלָּה, נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. אָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תְּנָה לָנוּ מֵרֹאשׁ וְנַעֲשֶׂנָּה. אוֹמֵר לָהֶם, מִצָּוָה קַלָּה אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם, אִם אֹתָם מְשַׁמְּרִין אוֹתָהּ, אֶתֵּן לָכֶם שָׂכָר כְּיִשְׂרָאֵל. אוֹמֵר לָהֶם, לְכוּ עֲשׂוּ סֻכָּה. הוֹלְכִין וְעוֹשִׂין סֻכָּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְבַעֵט בְּסֻכָּתוֹ וְיוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: נְנַתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ (תהלים ב, ג). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְשַׂחֵק עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק (שם פסוק ד). וַיִּשְׂתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים (שם צז, ז). בְּשָׁעָה שֶׁיִּדְיִין אֶת הָאֻמּוֹת, דָּן לֵאלֹהֵיהֶם עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט וגו' (ישעיה סו, טז). כֵּיוָן שֶׁאֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד בָּאֵשׁ, פּוֹרְחִין וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְשַׁלֵּחַ עֲלֵיהֶם מַלְאָכִים בְּקוֹלְרִין וּבְשַׁלְשֶׁלְאוֹת וּמַשְׁלִיכָן לְתוֹךְ הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַהַט אוֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף (מלאכי ג, יט). דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׂתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים, אוֹמְרִים כָּל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לֵאלֹהֵיהֶם, בּוֹאוּ וְהִשְׂתַּחֲווּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאַתֶּם הִתְעֵיתֶם אוֹתָנוּ. מֵיָד, וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף (ישעיה ב, יח), וְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה מוֹרִידָן לַגֵּיהִנֹּם. לְכָךְ נֶאֱמַר: יֵבוֹשׁוּ כָּל עוֹבְדֵי פֶסֶל (תהלים צז, ז). וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' פְּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ (זכריה יג, ח), אֵלּוּ הָאוֹמְרִין, שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת בַּשָּׁמַיִם. וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן מְשֻׁלִּישִׁיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּנֵי שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. דָּבָר אַחֵר, וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ, שֶׁאֵין מִתְיַשְּׁבִין בְּאַרְצָם אֶלָּא בִּנְאָלָה שְׁלִישִׁית. גְּאֻלָּה רִאשׁוֹנָה, זוֹ גְּאֻלַּת מִצְרַיִם. גְּאוּלָה שְׁנִיָּה, זוֹ גְּאֻלַּת עֶזְרָא. הַשְּׁלִישִׁית, אֵין לָהּ הֶפְסֵק. אָמַר רַבִּי שַׁמְלַאי, שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נֶאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, בָּא דָּוִד וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת עֶשְׂרֵה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' מִי יָגוּר בְּאָהֳלֶיךָ (תהלים טו, א), וְכָל הַמִּזְמוֹר. בָּא יְשַׁעְיָה וְהֶעֱמִידָן עַל שֵׁשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹלֵךְ צְדָקוֹת, וְדוֹבֵר מֵישָׁרִים, מֹאֵס בְּבֶצַע מַעֲשָׁקוֹת, נֹעֵר כַּפָּיו מִתְמֹךְ בַּשֹּׁחַד, אוֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ דָּמִים

וְגוֹ' (ישעיה לג, טו). וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ, הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּון, מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ, לַחְמוֹ נִתָּן, מֵימָיו נֶאֱמָנִים. בָּא מִיכָה וְהֶעֱמִידָן עַל שָׁלֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה טּוֹב וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ, כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ (מיכה ו, ח). בָּא עָמוֹס וְהֶעֱמִידָן עַל שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֹה אָמַר ה' לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְשׁוּנִי וְחְיוּ (עמוס ה, ד). בָּא חֲבַקּוּק וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה (חבקוק ב, ד).

סימן י

כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וּנְתָנְךָ ה' לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה (דברים כח, יג), שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָּכֶם שׁוֹפְטִים כָּחֳשִׁים, וְתִהְיוּ כֻּלְּכֶם רָאשִׁים לַתּוֹרָה, כְּשֵׁם שָׁאַתָּה אוֹמֵר, וְנָבִיא מוֹרֶה שֶׁקֶר הוּא הַזָּנָב (ישעיה ט, יד). וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה, מִעַט תִּהְיֶה, רַק בָּעוֹלָם הַזֶּה לֹא כָּל הַיָּמִים. דָּבָר אַחֵר, וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה. כְּשֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ לִשְׁאֹל דָּבָר, שֶׁלֹּא תְּהֵא שׁוֹאֵל מַה לְמַעְלָן, וְלֹא תְּהֵא שׁוֹאֵל מַה לְמַטָּן כְּשֵׁם שֶׁאָמוֹת הָעוֹלָם שׁוֹאֲלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֶךָ (שם כט, ד), כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם וְגוֹ', שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֵל בּוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים (שם ח, יט). אִמְרוּ לָהֶם, הֲלֹא עַם אֶל אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים (שם). צָרְכֵי הַמֵּתִים עוֹשִׂין בַּחַיִּים. שָׁמָּא עוֹשִׂין צָרְכֵי הַחַיִּים בַּמֵּתִים. הַמַּהְגִּים, שֶׁאֵין עוֹשִׂין לָהֶם צָרְכֵי רָאשֵׁיהֶם. כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה וְגוֹ', וְאַתָּה לֹא כֵן. מַעֲשֶׂה בְּגֵר אֶחָד שֶׁהָיָה מִבָּצְרָה, אָמַר, כְּשֶׁהָיִיתִי נָכְרִי, הָיִיתִי שׁוֹאֵל בָּעֲבוֹדָה זָרָה. עַכְשָׁו נַעֲשֵׂיתִי יִשְׂרָאֵל וְאָסוּר לִי. מֶה עָשָׂה. חָבַשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ וְהָלַךְ בַּמְּדִינָה וְלֹא שָׁאַל בַּעֲבוֹדָה זָרָה. נִכְנַס בַּמְּדִינָה וְהָיָה הַפִּינְסוּר שֶׁלָּהּ עוֹמֵד בְּפֶתַח הַמְּדִינָה. עִם שֶׁהוּא נִכְנַס, רָאָה אוֹתָם, מִיָּד נִתְיָרֵא. יָרַד מִן הַחֲמוֹר וּבָרַח הַחֲמוֹר. יָרְדוּ אוֹתָן שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין שָׁם וְהוּא מִתְיָרֵא מֵהֶם, וְזָקְפוּ אוֹתוֹ וּמְסַמְּכִין אוֹתוֹ. וְהָיוּ אוֹמְרִים הַזָּקֵן הַזֶּה נָפַל. מִיָּד הוֹלִיכוֹ אוֹתוֹ אֵצֶל חֲמוֹרוֹ. וְנִכְנַס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם. מִי גָּרַם לוֹ. עַל שֶׁתָּפַס אֶת הַתּוֹרָה. הֱוֵי, כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעֹנְנִים וְאֶל קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ, וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. מַעֲשֶׂה הָיָה בְּרַבִּי יַנַּאי וְרַבִּי יוֹחָנָן שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין עַל פְּלִילֵי שֶׁל טְבֶרְיָה, וְהָיוּ שָׁם שְׁנֵי אַסְטְרוֹלוֹגִין, רָאוּ שָׁם שְׁנֵי יְהוּדִים יוֹצְאִין לְמְלַאכְתָּן. אָמְרוּ אוֹתָן שְׁנֵי אַסְטְרוֹלוֹגִין, אוֹתָן שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים יוֹצְאִין וְאֵינָן נִכְנָסִין, אֶלָּא הַנָּחָשׁ שׁוֹרְפָן. שָׁמְעוּ רַבִּי יַנַּאי וְרַבִּי יוֹחָנָן. מֶה עָשׂוּ. יָשְׁבוּ עַל פֶּתַח הַמְּדִינָה לֵידַע אִם נִכְנָסִין הֵן אוֹתָן שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים לְמְלַאכְתָּן, וְנִכְנְסוּ. וּרְאוּ אוֹתָן רַבִּי יַנַּאי וְרַבִּי יוֹחָנָן. אָמְרוּ לְאַסְטְרוֹלוֹגִין, לֹא אָמַרְתֶּם שֶׁשְּׁנֵי הָאֲנָשִׁים הַלָּלוּ יוֹצְאִין וְאֵינָן נִכְנָסִין, שֶׁהַנָּחָשׁ שׁוֹרְפָן אָמְרוּ לָהֶן, הֵן. אָמְרוּ לָהֶן, הֲרֵי יָצְאוּ בְּשָׁלוֹם וְנִכְנְסוּ בְּשָׁלוֹם. הָיוּ הָאַסְטְרוֹלוֹגִין מַבִּיטִין בָּהֶם. אָמְרוּ לָהֶן, אָמְרוּ לָנוּ, מָה עֲשִׂיתֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. אָמְרוּ לָהֶם, לֹא

עָשִׂינוּ דָּבָר, אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁהָיִינוּ לְמוּדִין לַעֲשׂוֹת, קָרִינוּ אֶת שְׁמַע וְהִתְפַּלַּלְנוּ. אָמְרוּ לָהֶם, יְהוּדִים אַתֶּם, אֵין דִּבְרֵי הָאַסְטְרוֹלוֹגִין מִתְקַיְּמִים בָּכֶם, שֶׁאַתֶּם יְהוּדִים. הֱוֵי, וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ.

סימן יא

דָּבָר אַחֵר, כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם וְגוֹ', וְאַתָּה לֹא כֵן. מְדַבֵּר בְּאַבְרָהָם, שֶׁהָיָה רוֹאֶה בְּאַסְטְרוֹלוֹגִין, שֶׁהָיָה הַמַּזָּל אוֹמֵר לוֹ: שְׁאֵין אַבְרָם וְלֹא שָׂרַי מוֹלִידִין. מָה עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי חָנִין, כְּתִיב: וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה (בראשית טו, ה), הֶעֱלָה אוֹתוֹ לְמַעְלָה מִכִּפַּת הָרָקִיעַ. וְאֵין חוּצָה אֶלָּא הָרָקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת (משלי ח, כו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה (ישעיה לג, ז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַה שֶּׁאָמַרְתָּ, וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי (בראשית טו, ג), לֹא כֵן הַדָּבָר, כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ (שם פסוק ד). אָמַר לוֹ: אַתָּה אוֹמֵר לִי, שֶׁאֲנִי מוֹלִיד. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צֵא מִן הַמִּדָּה, אַבְרָם אֵינוֹ מוֹלִיד, אַבְרָהָם מוֹלִיד. שָׂרַי אֵינָהּ מוֹלֶדֶת, שָׂרָה מוֹלֶדֶת. וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה, אָמַר לוֹ: הֲרֵי אַתָּה לְמַעְלָה מִן הַמַּזָּל. מִי גָּדוֹל מִמִּי. לֹא אַתָּה, שֶׁאַתָּה לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ. הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה. שָׂא נָא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא הַבֶּט, כְּאָדָם שֶׁהוּא מַבִּיט מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הַבִּיטָה עֲנֵנִי ה' אֱלֹהָי (תהלים יג, ד). וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ (בראשית טו, ה). מִיָּד, וְהֶאֱמִן בַּה' (שם פסוק ו). אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, מָה אַבְרָהָם הִנִּיחַ אֶת הַמַּזָּל וְלֹא הָיָה עוֹסֵק בּוֹ, אַף אַתָּה, לֹא כֵן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ.

סימן יב

דָּבָר אַחֵר, כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעֹנְנִים וְאֶל קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ. אָמַר יִרְמְיָה הַנָּבִיא, כֹּה דָּנָה תֵּימְרוּן לְהוֹם וְגוֹ' (ירמיה י, יא). אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כֹּה דָּנָא תֵּימְרוּן, אִם יֹאמְרוּ לָכֶם אֻמּוֹת הָעוֹלָם לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, אִמְרוּ לָהֶם, אִם יְכוֹלָה הִיא לְהַעֲבִיר הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, נַעֲבָדֶנָּה. וְאִם לָאו, יֵאבְדוּ מֵאַרְעָא (שם). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אִמְרוּ לָהֶם, אִם יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת שָׁמַיִם וְאָרֶץ, נַעֲבָדֶנָּה. וְאִם לֹא, יֵאבְדוּ מֵאַרְעָא. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אִמְרוּ לָהֶם, אִם יְכוֹלִים לְהַעֲבִיר אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, וְלַעֲשׂוֹת אֲחֵרִים מִמָּצַע אַחֵר, נַעֲבָדֶנָּה. וְאִם לָאו, יֵאבְדוּ מֵאַרְעָא. שְׁלֹשָׁה פִילוֹסוֹפִין הָיוּ לְאַדְרְיָאנוּס, וְלֹא הָיָה עוֹשֶׂה דָּבָר עַד שֶׁהָיָה נִמְלָךְ עִמָּהֶם. אָמַר לָהֶם: מְבַקֵּשׁ אֲנִי לַעֲשׂוֹת עִצְמִי אֱלוֹהַּ. אָמְרוּ לוֹ שְׁלִשְׁתָּן, אֶחָד מִדִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְאֶחָד מִדִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְאֶחָד מִדִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. הָלַךְ לְבֵיתוֹ וְהָיָה מֵצֵר. נִכְנְסָה אִשְׁתּוֹ אֶצְלוֹ, אָמְרָה לוֹ: עַל מָה אַתָּה מֵצֵר. אָמַר לָהּ: שֶׁבִּקַּשְׁתִּי לַעֲשׂוֹת עִצְמִי אֱלוֹהַּ, וְהֵם לֹא הִנִּיחוּ אוֹתִי. אָמְרָה לוֹ: הֵם לֹא אָמְרוּ לְךָ כָּרְאוּי. אֲנִי אֹמֵר לְךָ דָּבָר אַחֵר, פְּקֻדּוֹן

אֶחָד יֵשׁ לוֹ אֶצְלְךָ, תֶּן לוֹ פִּקְדוֹנוֹ וַעֲשֵׂה עַצְמְךָ אֱלוֹהַּ. אָמַר לָהּ: וּמַה פִּקְדוֹנוֹ. אָמְרָה לוֹ: הַנֶּפֶשׁ. אָמַר לָהּ: וְאִם תֵּצֵא נַפְשִׁי מָה אֶעֱשֶׂה. אָמְרָה לוֹ: הַנֶּפֶשׁ שֶׁבְּךָ אֵין אַתָּה שׁוֹלֵט בָּהּ, שֶׁכֵּן כְּתִיב: אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת הָרוּחַ (קהלת ח, ח). וְהֵיאַךְ תּוּכַל לַעֲשׂוֹת עַצְמְךָ אֱלוֹהַּ. אַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם עָשׂוּ עַצְמָן אֱלֹהוּת, וְנִבְעֲלוּ כְּנָשִׁים, פַּרְעֹה וְיוֹאָשׁ וְחִירָם וּנְבוּכַדְנֶצַּר (וכו' וארא ט).

סימן יג

כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַה' הַתְּשׁוּעָה (משלי כא, לא). מַהוּ סוּס מוּכָן. בְּשָׁעָה שֶׁיִּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם (שמות יד, ה). מִיָּד, וַיֶּאְסֹר אֶת רִכְבּוֹ וְאֶת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ, וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר (שם פסוק ו, ז). עָמַד פַּרְעֹה וְהִלְבִּישׁ כָּל הַסּוּסִים וַאֲפִילּוּ כָּל הַהֶדְיוֹטוֹת, אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וְגוֹ' כָּל סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ (שם פסוק ט), מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא חִלָּה אֶחָד מֵהֶם, וְלֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם, וְלֹא נִתְיַגַּע אֶחָד מֵהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: כָּל סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וְגוֹ'. וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם (שם פסוק י), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְחִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צוֹעֲקִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה (שה"ש ב, יד). לְמָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, לְיוֹנָה שֶׁבָּרְחָה מִלִּפְנֵי הַנֵּץ, וּבָאָה לְהִכָּנֵס לִפְנִים מִן הַסֶּלַע, וְהָיָה הַנָּחָשׁ בְּתוֹכוֹ. בִּקְּשָׁה לָצֵאת, הֲרֵי הַנֵּץ עַל הַפֶּתַח. כָּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל, הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם, וְהַשּׂוֹנֵא רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם, וְהַחַיּוֹת מִן הַמִּדְבָּר, וְהָיוּ מוּקָפִין מֵאַרְבַּע רוּחוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ הַחַיּוֹת מִן הַמִּדְבָּר. שֶׁנֶּאֱמַר: סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר (שמות יד, ג). וְאֵין סָגַר אֶלָּא חַיּוֹת רָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהֵי שִׁלַּח מַלְאָכֵהּ וּסְגַר פִּם אַרְיָוֹתָא (דניאל ו, כג). מָה עָשׂוּ. נָשְׂאוּ עֵינֵיהֶם לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְצָעֲקוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְגוֹ' וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'. לְכָךְ כְּתִיב: יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע.

סימן יד

יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה' סַלְעִי וּמְצוּדָתִי (תהלים יח, ג). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה, מָה עָשִׂית לָנוּ. עַכְשָׁו בָּאִין וְעוֹשִׂין לָנוּ כְּמוֹ שֶׁעָשׂינוּ לָהֶם, שֶׁהָרַגְנוּ בְּכוֹרֵיהֶם וְנָטַלְנוּ מָמוֹנָם. לֹא אַתָּה אָמַרְתָּ לָנוּ, וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ (שמות ג, כב). אָמַר לָהֶם: אֵין לָכֶם אֶלָּא שֶׁתִּהְיוּ עוֹמְדִין וְשׁוֹתְקִין, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מִלְחֲמוֹתֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן (שם יד, יד). הוֹי, וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבַת מֶלֶךְ שֶׁהָיְתָה עוֹבֶרֶת בַּדֶּרֶךְ וְהָיוּ הַלִּסְטִים מִשְׁתַּעְבְּדִין בָּהּ. הִתְחִילָה צוֹעֶקֶת אֶל הַמֶּלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, לְכָךְ הָיִיתִי

מִתְאַוֶּה. כָּךְ יִשְׂרָאֵל, הָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים בְּמִצְרַיִם, תָּלוּ עֵינֵיהֶם לַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאָנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבוֹדָה וַיִּזְעָקוּ (שמות ב, כג). הוֹצִיאָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהָיָה מִתְאַוֶּה לִשְׁמוֹעַ תְּפִלָּתָם וְלֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִים. מֶה עָשָׂה. גֵּרָה בָּהֶם פַּרְעֹה וְחֵילוֹ וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפַרְעֹה הִקְרִיב (שם יד, י), שֶׁהִקְרִיב אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִתְפִלָּה. מִיָּד, וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'. לְכָךְ כְּתִיב: יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִנִי אֶת מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלֵךְ (שה"ש ב, יד), אוֹתוֹ הַקּוֹל שֶׁשָּׁמַעְתִּי בְּמִצְרַיִם. מִיָּד אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטֶּךָ וּנְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה (שמות יד, טז). וְעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִלְחָמָה עִם פַּרְעֹה וְאִבְּדוּ וְהִשְׁקִיעוּ בַּיָּם, וְהִצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל. הוּא שֶׁכָּתוּב, אֱלֹהִים ה' עוֹז יְשׁוּעָתִי סַכֹּתָה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נָשֶׁק (תהלים קמ, ח). בְּיוֹם מִלְחֶמֶת הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קָשֶׁת (שם עח, ט), כָּל מַה שֶּׁהָיָה פַּרְעֹה עוֹשֶׂה, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. יָצָא פַּרְעֹה כְּגִבּוֹר וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּגִבּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' כַּגִּבּוֹר יֵצֵא, כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה (ישעיה מב, יג), שֶׁלֹּא הוֹדִיעַ גְּבוּרָתוֹ תְּחִלָּה אֶלָּא בְּפַרְעֹה. בִּשְׁעַת מִלְחָמָה נִקְרָא אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אִישׁ מִלְחָמָה ה' שְׁמוֹ (שמות טו, ג). יָצָא פַּרְעֹה לָבוּשׁ בִּכְלֵי זַיִן קַסְטָיָא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ, לְנֹגַהּ בָּרֶק חֲנִיתֶךָ (חבקוק ג, יא). יָצָא פַּרְעֹה בְּאַבְנֵי בִּלִיסְטְרָאוֹת, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ וּבְאַבְנֵי בָּרָד. פַּרְעֹה רָכַב עַל סוּס, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּרוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיָּעָף (תהלים יח, יא). עַל מָה רָכַב פַּרְעֹה. עַל סוּסְיָא נְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְסוּסָתִי בְּרִכְבֵי פַּרְעֹה, דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי (שה"ש א, ט). דָּבָר אַחֵר, לְסֵסָתִי בְּרִכְבֵי פַּרְעֹה. מַהוּ לְסוּסָתִי. אֶלָּא רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא הָיָה פַּרְעֹה רוֹצֶה לִכָּנֵס בַּיָּם, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָכַב עַל עֵב קַל וַהֲפָכוֹ לְסוּסְיָא וְעָמַד לִפְנֵי סוּסֵי הַחֲיָלוֹת, וְהָיוּ הַסּוּסִים רָצִים אַחֲרֵי הַסּוּסְיָא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָרַד לַיָּם וְהַסּוּסִים אַחֲרָיו. הֱוֵי, לְסֵסָתִי, לְשׁוֹן נְקֵבָה. דָּבָר אַחֵר, לְסֵסָתִי בְּרִכְבֵי פַּרְעֹה. אָמַר פַּרְעֹה לְחֵילוֹתָיו, מַה קַּל מִכָּל בְּהֵמָה לִרְכֹּב עָלֶיהָ וְאֵצֵא וְאֶרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ לֵיהּ, סוּסְיָא, שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בָּהּ בָּעוֹלָם. לְפִיכָךְ הָיוּ הַזִּכָּרִים רוֹדְפִים אַחֲרֶיהָ. וְרָכַב פַּרְעֹה, כְּאַיָּלִים. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה כֵּן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, מַה בְּכָל הַבְּרִיּוֹת שֶׁמְּמַשְׁמְשִׁין לְפָנֶיךָ קַל. אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא גָּלוּי לְפָנֶיךָ, שֶׁאֵין בְּכָל הַבְּרִיּוֹת הַמְּמַשְׁמְשִׁין לְפָנֶיךָ קַל כִּכְרוּב שֶׁהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים. רָכַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּרוּב וְנִצַּח סוּסוֹ שֶׁל פַּרְעֹה וְכָל חֵילוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו אֶל תּוֹךְ הַיָּם (שמות טו, יט). וְאוֹמֵר: וְנֹעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיָם סוּף (תהלים קלו, טו). אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לָכֶם, וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן (שמות יד, יד). אֵין לָכֶם לַעֲשׂוֹת אֶלָּא עוֹמְדִין שְׁתוּקִין, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מִלְחֲמוֹתֵיכֶם. לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם:

כְּשֶׁתִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ וְתִרְאוּ אוּכְלוּסִין הַרְבֵּה וְסוּסִים וְרֶכֶב, אַל תִּירְאוּ מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אוֹיְבֶיךָ וְרָאִיתָ סוּס וְרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ. הֱוֵי, סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַה' הַתְּשׁוּעָה.

סימן טו

כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה וְגוֹ'. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְדָרַשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים הֵיטֵב. מְשֻׁיָּעָשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים דַּיִן, צְאוּ לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם נוֹצְחִין. וְכֵן אָמַר דָּוִד, עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי (תהלים קיט, קכא). וּכְתִיב: עָרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים (שם פסוק קכב). וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מִתְרוֹמֵם בָּעוֹלָם אֶלָּא בְּדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט (ישעיה ה, טז). רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר. עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם (זכריה ח, טז). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, וְכֻלָּם תְּלוּיִן בַּדִּין, כִּי בַדִּין, נַעֲשֶׂה שָׁלוֹם וְנַעֲשֶׂה אֱמֶת. לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין אֶת הַדִּין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַפִּיל שׂוֹנְאֵיהֶן לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי וְגוֹ', כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְגוֹ' (תהלים פא יד, טו). וּמָה הֵן דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. צֶדֶק וּמִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (בראשית יח, יט). לְפִיכָךְ כְּתִיב בְּפָרָשַׁת דַּיָּנִין, וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק, וְאַחֲרֵי כֵן, כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אוֹיְבֶיךָ. מַהוּ עַל אוֹיְבֶיךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צְאוּ עֲלֵיהֶם כְּאוֹיְבִים. כְּשֵׁם שֶׁאֵינָם מְרַחֲמִים עֲלֵיכֶם, כָּךְ אַתֶּם לֹא תְּרַחֲמוּ עֲלֵיהֶם. רְאֵה מָה הֵם אוֹמְרִים: לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד (תהלים פג, ה). אוֹתוֹ הַשֵּׁם שֶׁאוֹמֵר, בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שם קו, מח). לְפִיכָךְ צְאוּ עֲלֵיהֶם כְּאוֹיְבִים. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַד מָתַי יִהְיוּ עוֹמְדִין עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים, זֵדִים קָמוּ עָלַי וַעֲדַת עָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי (שם פו, יד). אָמַר לָהֶם: וְלֹא עֲלֵיכֶם בִּלְבַד קָמוּ, אֶלָּא אַף עָלַי, שֶׁנֶּאֱמַר: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד עַל ה' וְעַל מְשִׁיחוֹ (שם ב, ב), אֶלָּא רָאוּ הֵיאַךְ שׂוֹנְאִים. לָכֵן כְּתִיב: כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אוֹיְבֶךָ.

סימן טז

וְרָאִיתָ סוּס וְרֶכֶב. וְנֶאֱמַר כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה (שמות טו, יט). וְלָמָּה לֹא אָמַר, סוּסִים וְרוֹכְבִים. אֶלָּא לְפִי שֶׁאֵין נֶחְשָׁבִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא כְּסוּס אֶחָד. עַם רַב מִמְּךָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לִפְנֵיכֶם הֵם רַבִּים. אֲבָל לְפָנַי, אֵין נֶחְשָׁבִים אֶלָּא כְּאִישׁ אֶחָד. וּמִנַּיִן, שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְגִדְעוֹן, וְהִכִּית אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד (שופטים ו, טז). וּמִנַּיִן שֶׁהֵם רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי הֲמוֹן עַמִּים רַבִּים כַּהֲמוֹת יַמִּים יֶהֱמָיוּן (ישעיה יז, יב). וְהֵם לְכָל אֶחָד מִכֶּם מֵאָה וַחֲמִשָּׁה, אֶלָּא שֶׁאַתֶּם נוֹצְחִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה (ויקרא כו, ח). לְכָךְ כְּתִיב: עַם רַב מִמְּךָ. לֹא תִירָא מֵהֶם, אֲבוֹתֵיכֶם לֹא נִתְיָרְאוּ מֵהֶם וְנִצְּחוּ אַבְרָהָם

אֲבִינוּ מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיְחֻלַּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם (בראשית יד, טו). וְלֹא נִתְיָרֵא מֵהֶם, שֶׁאָמַרְתִּי לוֹ, אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד (שם טו, א). וְעָשִׂיתִי לוֹ מָגֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנֹכִי מָגֵן לָךְ. וּכְשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי לוֹ, אֶעֱשֶׂה לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא כַאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיְתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא תָקוּם (ישעיה יד, כד). מַהוּ כַאֲשֶׁר דִּמִּיתִי. כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְאַבְרָהָם, אֶעֱשֶׂה לָכֶם.

סימן יז

וְהָיָה כְּקָרְבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי (דברים כא, ה). וְכָל הַמְשַׁמֵּשׁ לַמֶּלֶךְ, גּוֹזֵר עָלָיו וְהוּא עוֹשֶׂה גְּזֵרָתוֹ. וְהַלְוִיִּם מְשַׁמְּשִׁין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעוֹשִׂין גְּזֵרוֹתָיו. חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם (שם לא, ו). וְלָמָּה, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ (שם). אֵינוֹ מַנִּיחֲךָ, וְהוּא יוֹצֵא לְפָנֶיךָ וְעוֹשֶׂה מִלְחָמָה. וְכֵן דְּבוֹרָה אוֹמֶרֶת לְבָרָק, קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן ה' אֶת סִיסְרָא בְּיָדֶךָ הֲלֹא ה' יָצָא לְפָנֶיךָ (שופטים ד, יד). וּבָרָק אָמַר לָהּ: אִם תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלַכְתִּי (שם פסוק ח). אָמְרָה לוֹ: וְלִי אַתָּה צָרִיךְ, הֲלֹא ה' יָצָא לְפָנֶיךָ. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם עֲבָדָיו וְחֵילוֹתָיו יוֹצְאִין לַמִּלְחָמָה וְהוּא אַחֲרֵיהֶם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא הוּא קוֹדְמָן. וְכֵן בְּדָוִד כְּתִיב: לֹא תַעֲלֶה וְגוֹ', וּבָאתָ לָהֶם מְמוּל בְּכָאִים, וַיְהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת קוֹל צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֵּחָרֵץ (ש"ב ה, כג-כד), שֶׁהֵם מְלֵאִים קוֹצִים. וְלָמָּה נִגְלָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵרֹאשֵׁי הַבְּכָאִים. שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּצָרָה. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה (תהלים צא, טו), כִּי אָז יָצָא ה' לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים (ש"ב ה, כד). הֱוֵי, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהוֹלֵךְ עִמָּךְ. וְלָעוֹלָם הַבָּא, וַיְצָא ה' וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב (זכריה יד, ג). כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא.

סימן יח

כִּי תִקָּרֵב אֶל עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וְגוֹ'. רְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִילוּ לַשּׂוֹנְאִים, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְתֹּחַ לָהֶם לְשָׁלוֹם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹם הַגּוֹיִם מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַקַּפָּר בְּרַבִּי, גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין חֲבוּרָה אַחַת, אֲפִילוּ עֲבוֹדָה זָרָה בֵּינֵיהֶם, אֵין מִדַּת הַדִּין נוֹגַעַת בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרַיִם הַנַּח לוֹ (הושע ד, יז). וּבְשָׁעָה שֶׁהֵן חֲלוּקִין, מִדַּת הַדִּין נוֹגַעַת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: חָלַק לִבָּם עַתָּה יֶאְשָׁמוּ (שם י, ב). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, רְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה תֵּבוֹת בִּשְׁבִיל הַשָּׁלוֹם, וְאֵלּוּ הֵן, כְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק יַעֲקֹב אֲבִינוּ, נִתְיָרְאוּ הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ אֲחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְגוֹ', וַיְצַוּוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר, כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא

וְגוֹ' (בראשית נ, טו-יז). וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ צִוָּה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֶלָּא הֵם אָמְרוּ מֵעַצְמָן. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כַּמָּה קוֹלְמֻסִּים מִשְׁתַּבְּרִין, וְכַמָּה דְּיוֹ מִשְׁתַּפְּכִין לִכְתּוֹב הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שֶׁלֹּא הָיוּ. וּמִפְּנֵי מָה, מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם. שֶׁאֲפִילוּ שָׂרָה אִמֵּנוּ, בִּשְׁבִיל הַשָּׁלוֹם, הִכְתִּיב עָלֶיהָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה מֵעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר (שם יח, יב). הָיְתָה מַבָּטֶת בְּקִרְבֶּיהָ וְאוֹמְרָה, מֵעַיִם הַלָּלוּ טוֹעֲנִים וְלָד, שְׁדַיִם הַלָּלוּ שֶׁצָּמְקוּ מוֹשְׁכִין חָלָב. וַאֲפִילוּ אֲנִי נַעֲשֵׂית כָּךְ, אַבְרָהָם לֹא זָקֵן הוּא. שֶׁנֶּאֱמַר: וַאדוֹנִי זָקֵן (שם). וּכְשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹכִיחָהּ, אָמַר לְאַבְרָהָם, לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה וְגוֹ' (שם פסוק יג). וְלָמָּה כָּךְ. בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִשְׁנָאֶנָּה וְיֹהֵא שִׂנְאָה בֵּין אַבְרָהָם לְשָׂרָה.

סימן יט

וְקָרָאתָ אֵלָיהּ לְשָׁלוֹם. אָמַר רַבִּי לֵוִי, שִׁלְשָׁה דְּבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ. וְאֵלּוּ הֵן, כְּתִיב: פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים (שמות לד, ז). וּמֹשֶׁה אָמַר, לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים (דברים כד, טז). וּמִנַּיִן שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הֵמִית, כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה, לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וְגוֹ' (מל"ב יד, ו). וְהַשְּׁנִיָּה, כְּשֶׁשָּׁבַר הַלּוּחוֹת. וְאַחַת, בִּימֵי סִיחוֹן וְעוֹג. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֵךְ הִלָּחֵם עִמּוֹ, סְכוֹר אַמַּת הַמַּיִם שֶׁלּוֹ. וּמֹשֶׁה לֹא עָשָׂה כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶשְׁלַח מַלְאָכִים (דברים ב, כו). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, עָשִׂיתָ כְּרָאוּי, שֶׁאֲנִי מַסְכִּים עַל יָדְךָ. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יְשׁוּעָאל וְאוֹמֵר לָהֶם, כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם. וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם, בְּשָׁלוֹם אֵין כְּתִיב כָּאן שֶׁיִּהְיוּ יוֹצְאִין לְשָׁלוֹם וְנִכְנָסִין בְּשָׁלוֹם. שֶׁאַבְנֵר וְאַבְשָׁלוֹם שֶׁכָּתוּב בָּהֶם בְּשָׁלוֹם, לֹא חָזְרוּ. וּמֹשֶׁה שֶׁאָמַר לְיִתְרוֹ יִתְרוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם (שמות ד, יח), הָלַךְ וְחָזַר. דָּבָר אַחֵר, וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם, מְדַבֵּר בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁפּוֹתֵחַ לָהֶם לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד יָם (זכריה ט, י). וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנֶךָּ, שֶׁהֵם כּוֹפְתִים אֶת עַצְמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת, לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה (ישעיה ב, ד). וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ, שֶׁיִּהְיוּ מְבִיאִין לוֹ דּוֹרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנֵּי מִצְרָיִם (תהלים סח, לב), שֶׁהֵם חָשִׁים וּבָאִים בְּמְנָחָתָם. כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים (שם), שֶׁהֵן רָצִים וּבָאִים בְּמִנְחָתָם. וְאִם לֹא תַּשְׁלִים עִמָּךְ, רוּחַ חֲזָזִית נִכְנֶסֶת בָּהֶם וְהֵם מוֹרְדִין בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. מִיָּד הוֹרָגָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע (ישעיה יא, ד). וְאֵין מְשַׁיֵּר אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר (דברים לב יב).

כי תצא

סימן א

כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. וְרֹאִיתָ בַּשִּׁבְיָה וְגוֹ', וְגִלַּחְתָּה אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ. מַה כְּתִיב בַּתְּרֵיהּ, כִּי תִהְיֶיךָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים וְגוֹ'. שְׁתַּיִם בַּבַּיִת, מְרִיבָה בַּבַּיִת. וְלֹא עוֹד, אַחַת אֲהוּבָה וְאַחַת שְׂנוּאָה, אוֹ שְׁתֵּיהֶן שְׂנוּאוֹת. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. כָּל מָאן דְּנָסִיב יְפַת תֹּאַר, נָפִיק מִנַּיְיהוּ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁכֵּן כָּתַב בְּדָוִד, עַל שֶׁחָמַד מַעֲכָה בַּת תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר בְּצֵאתוֹ לַמִּלְחָמָה, יָצָא מִמֶּנּוּ אַבְשָׁלוֹם שֶׁבִּקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, וְשָׁכַב עִם עֶשֶׂר פִּלַגְשָׁיו לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל וּלְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ, וְעַל יָדוֹ נֶהֶרְגוּ מִישְׂרָאֵל כַּמָּה רְבָבוֹת, וְעָשָׂה מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנֶהֱרַג שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא וְשֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי וַאֲחִיתֹפֶל, וּלְמִפִּיבֹשֶׁת (וּלְאִישׁ בֹּשֶׁת) הָרַג, וְהִשְׁלִיט צִיבָא עַל כָּל בֵּית שָׁאוּל. וְתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָכַל בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה חֲצִי לִיטְרָא בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לוֹג יַיִן חַי אָמְרָה תּוֹרָה יֵצֵא לְבֵית דִּין וְיִסָּקֵל. אֶלָּא הִגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁסּוֹפוֹ לִגְמֹר נִכְסֵי אָבִיו עִם הַסְּרִיקִין שֶׁאָכַל וְשָׁתָה עִמָּהֶן, וּמְבַקֵּשׁ לְמוּדוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא, וְיָצָא לְפָרְשַׁת דְּרָכִים וְהוֹרֵג וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאָמְרָה תּוֹרָה, יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּיב, שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶם וְהֲנָאָה לָעוֹלָם. בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, כְּתִיב אַחֲרָיו, כִּי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת. אִם נִצָּל מִזּוֹ, לֹא נִצָּל מִזּוֹ. לָמַדְנוּ, שֶׁעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. וּמִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, מִנַּיִן. דִּכְתִיב: כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ, שֶׁלֹּחַ תְּשַׁלַּח וְגוֹ' לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים. אַחֲרָיו מַה כְּתִיב: כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ, תִּזְכֶּה לִבְנוֹת בַּיִת חָדָשׁ וְלַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם, תִּזְכֶּה לְכֶרֶם וְלִזְרֹעַ שְׂדֶה. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר, תִּזְכֶּה לִשְׁוָרִים וַחֲמוֹרִים. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז, תִּזְכֶּה לִבְגָדִים נָאִים מִן צֶמֶר וְלִבְגָדִים נָאִים מִפִּשְׁתִּים. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ, תִּזְכֶּה לְמִצְוַת צִיצִית. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, תִּזְכֶּה לְאִשָּׁה וּלְבָנִים. הֲרֵי לָמַדְנוּ, שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. לְפִיכָךְ נִסְמְכוּ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ זוֹ לָזוֹ.

סימן ב

יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ, שֶׁלֹּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִכָּל מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת חַיִּים (משלי ד, כג). אָמַר רַב אַדָּא, מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה מִצְוֹת עֲשֵׂה יֵשׁ בַּתּוֹרָה כְּמִנְיַן אֵיבָרִין שֶׁבָּאָדָם, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם צוֹעֲקִים עַל הָאָדָם, עֲשֵׂה אוֹתָנוּ שֶׁתִּחְיֶה בְּזִכּוּתָנוּ וְתַאֲרִיךְ יָמִים. וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה,

וּבְכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁהַחַמָּה זוֹרַחַת עַד שֶׁהִיא שׁוֹקַעַת, צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת לָאָדָם, גּוֹזְרִני עָלַיִךְ בְּמִי שֶׁהִגִּיעַ יָמֶיךְ לַיּוֹם הַזֶּה, אַל תַּעֲבוֹר בִּי אֶת הָעֲבֵרָה הַזֹּאת, וְאַל תַּכְרִיעַ אוֹתְךְ וְאֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף חוֹבָה. הֲרֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. וְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה נִזְכָּר מַתַּן שְׂכָרָהּ, כְּגוֹן כִּבּוּד אָב וָאֵם, וְשִׁלּוּחַ הַקֵּן, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן אֲרִיכוּת יָמִים. וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָהּ בָּנִים, כְּמוֹ שָׂרָה שֶׁאֵרְחָה אֶת הָאוֹרְחִים, וְשׁוּנַמִּית עַל שֶׁקִּבְּלָה אֶת אֱלִישָׁע. וְיֵשׁ עֲבֵרָה טְעוּנָה סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג, וְחֶנֶק. וְאֵין לְךָ מִצְוָה קַלָּה בְּכָל הַמִּצְוֹת יוֹתֵר מִשִּׁלּוּחַ הַקֵּן. וּמַה שְׂכָרָהּ, לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהִכְנִיס פּוֹעֲלִים לְשָׂדֵהוּ לִנְטֹעַ וְלֹא גִּילָה לָהֶם שְׂכַר נְטִיעָתָן. לֶעָרֶב, כָּל מִי שֶׁנָּטַע אִילָן אֶחָד, נָתַן לוֹ זְהוּב אֶחָד. הִתְחִילוּ הַכֹּל תְּמֵהִין וְאוֹמְרִין, וּמַה זֶּה שֶׁלֹּא נָטַע אֶלָּא אִילָן אֶחָד קַל וּפָחוֹת, נָתַן לוֹ זְהוּב אֶחָד. אָנוּ שֶׁנָּטַעְנוּ הָרְבֵּה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמָה שְׂכַר שִׁלּוּחַ הַקֵּן, שְׂכָרָהּ אֲרִיכַת יָמִים. שְׂכַר מִצְוַת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חִסָּרוֹן וְטִרַח וַהֲחַיַּית נַפְשׁוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְפִיכָךְ לֹא פֵּרֵשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכַר עוֹשֵׂי מִצְוָה בַּתּוֹרָה, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין אוֹתָן מֵעַצְמָן, לְהַרְבּוֹת שָׂכָר. שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ, אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס. לְכָךְ כְּתִיב: מְכַל מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁעָלָה לְרֹאשׁ הָאִילָן לְקַיֵּם מִצְוַת שִׁלּוּחַ הַקֵּן וְנָפַל וָמֵת, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִקָּרֵא קֵן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ, לֹא שֶׁתִּרְאֶה אוֹתָן בְּרֹאשׁ הָאִילָנוֹת וְתַעֲלֶה אַחֲרֶיהָ. אָמַר הַכָּתוּב, אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ (תהלים צד, יב), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב, צָרִיךְ אָדָם לְהַחֲזִיק טוֹבָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּזְמַן שֶׁהַיִּסּוּרִין בָּאִין עָלָיו. לָמָּה, שֶׁהַיִּסּוּרִין מוֹשְׁכִין אֶת הָאָדָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת בֵּן יִרְצֶה (משלי ג, יב). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אִם מֵת לְאָדָם בֵּן, לֹא יְהֵא קוֹרֵא תִּגֵּר, שֶׁהַבֵּן מְרַצֶּה אוֹתוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל בֶּן בֵּיתוֹ, וּבָא אַחֵר וְרָצָה אֶת הַמֶּלֶךְ לְבֶן בֵּיתוֹ. אוֹמֵר אוֹתוֹ בֶּן בֵּיתוֹ, אֵין צָרִיךְ לְהַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה לְאוֹתוֹ שֶׁרִיצָּהוּ. כְּךָ אִם מֵת בֶּן אָדָם, יַחֲזִיק טוֹבָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁרִצָּה הַבֵּן אֶת אָבִיו לְבוֹרְאוֹ. לָמָּה, כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וְגוֹ'. לְכָךְ אָמַר דָּוִד, אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ. אִם בָּאוּ יִסּוּרִים עַל הָאָדָם, יַעֲמוֹד בָּהֶן וְיִקַּבֵּל. לָמָּה, שֶׁאֵין סוֹף לְמַתַּן שְׂכָרוֹ. וּמִנַּיִן אַתָּה לָמֵד. מִשֵּׁן וְעַיִן, שֶׁעֶבֶד עִבְרִי יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵרוּת. יִסּוּרִין שֶׁמְּמָרְקִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא לוֹ כַּפָּרָה. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, מָה מִי שֶׁמְּקַיֵּם מִצְוַת שִׁלּוּחַ הַקֵּן, נֶאֱמַר, לְמַעַן יִיטַב לָךְ. אָדָם שֶׁמֵּת בָּנוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּכַפֵּר לוֹ. וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ, אִם אֵין לְךָ בָּנִים, בְּשָׂכַר מִצְוָה זוֹ, אֲנִי נוֹתֵן לְךָ בָּנִים. דָּבָר אַחֵר, שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח, אִם שִׁלַּחְתָּן, כָּעֵת גְּמֻלוֹת כְּעֵת יְשֻׁלַּם (ישעיה נט, יח). מַה כְּתִיב: עֲשׂוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה יַחְדָּו וְכָל

שׁוֹבֵיהֶם הֶחֱזִיקוּ בָם מֵאֲנוּ שַׁלְּחָם, גּוֹאֲלָם חָזָק, ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ, רִיב יָרִיב אֶת רִיבָם (ירמיה נ, לג-לד). וְהָיָה כְעוֹף נוֹדֵד קֵן מְשֻׁלָּח תִּהְיֶינָה בְּנוֹת מוֹאָב מַעְבָּרוֹת לְאַרְנוֹן (ישעיה טז, ב). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: קוֹרֵא דָּגָר וְלֹא יָלָד עוֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט וְגוֹ' (ירמיה יז, יא). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ (שם פסוק יב). מָה עִנְיָן זֶה לָזֶה, מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר קוֹרֵא דָּגָר, אוֹמֵר כִּסֵּא כָבוֹד. לְמָּדְךָ, שֶׁהַקּוֹרֵא הַזֶּה מֵבִיא בֵּיצִים אֲחֵרִים מִשֶּׁאָר עוֹפוֹת וְיוֹשֵׁב עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיּוֹצְאִין מִקְלִפֵּיהֶן וְיֵצְאוּ אֶפְרוֹחִים, וְהֵן עוֹלִין אַחֲרָיו וּמוֹרְטִין אֶת כְּנָפָיו. כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה לִפְרוֹחַ, אֵינוֹ יָכוֹל, שֶׁנִּמְרְטוּ כְּנָפָיו. מָצָא אוֹתוֹ חַיָּה אוֹ שֶׁרֶץ, אוֹכְלוֹ. מִי גָּרַם לוֹ. עַל שֶׁגָּזַל בֵּיצִים שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. כָּךְ יִהְיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם וּמוֹאָבִים וַעֲמוֹנִים שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּכִסֵּא כְבוֹדוֹ וְהֶחֱרִיבוּ מִקְדָּשׁוֹ וְשָׂרְפוּ הֵיכָלוֹ וְהִגְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְאַבֵּד אֶת זִכְרָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן חַי אֲנִי נְאֻם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאָב כִּסְדוֹם תִּהְיֶה וְגוֹ'.

סימן ג

כִּי תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אוֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע. שֶׁלֹּא יְהֵא בָּכֶם שׁוּם לֵיצָנוּת, שֶׁלֹּא תְּבֹא לִידֵי חִיּוּב. מִמִּי אַתָּה לָמֵד, מִיְּפְתָּח. מַה כְּתִיב בּוֹ, וְהוּא בֶּן אִשָּׁה זוֹנָה (שופטים יא, א). רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שֶׁהִכְנִיסָה צָרָתָהּ לְבֵיתָהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: זוֹנָה וַדַּאי. וּבִשְׁבִיל שֶׁהָיָה בּוֹ שׁוּם שֶׁל לֵיצָנוּת, נָפְלוּ בּוֹ כָּל הָאַכְלוֹסִין. לְכָךְ כְּתִיב: וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע. וְכֵן כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר וְגוֹ', אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּטְמְאוּ בָּעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּזֻרֶם כְּמוֹ דָוָה, צֵא תֹּאמַר לוֹ (ישעיה ל, כב). וַיָּצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, שֶׁגּוֹלִים לְבָבֶל. וְהָיָה לִפְנוֹת עֶרֶב שֶׁל מַלְכֵיוֹת, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְטַהֲרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְחַץ בַּמַּיִם. וּכְתִיב: אִם רָחַץ ה' אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן (שם ד, ד). וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ, כְּשֶׁיָּבֹא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְכִסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי (תהלים פט, לז). יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּכְנָסִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְיָד תִּהְיֶה לְךָ, זֶה זְכוּת שֶׁל אַבְרָהָם. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס, וְיָצָאתָ שָׁמָּה חוּץ, לְבָבֶל. וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ, נְבוּכַדְנֶצַּר תּוֹבֵעַ בָּהֶם שֶׁיַּעַבְדוּ לַצֶּלֶם, וְהֵם אוֹמְרִים: לֵאלֹהֶיךָ לֹא אִיתְּנָא פָּלְחִין (דניאל ג, יח). וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צֵאָתֶךָ, מִכְסֶה שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מִיָּד וְהִצִּילָם מִן הָאֵשׁ. וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ. אַחַר כֵּן מְקֻדָּשׁ אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרְאוּ לָהֶם עַם הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי ה' (ישעיה סב יב).

סימן ד

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִזְכֹּר עָוֹן אָבוֹתָיו אֶל ה' וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל תִּמָּח (תהלים קט, יד). וְכִי אָבוֹתָיו שֶׁל עֵשָׂו רְשָׁעִים הָיוּ, וַהֲלֹא צַדִּיקִים הָיוּ אַבְרָהָם

זְקֵנוֹ וַיִּצְחָק אָבִיו, וְאַתְּ אוֹמֵר, יִזְכֹּר עָוֹן אֲבוֹתָיו אֶל ה' וְגוֹ'. אֶלָּא מָה, חֵטְא שֶׁחָטָא עֵשָׂו אֶל אֲבוֹתָיו. כֵּיצַד, אַתְּ מוֹצֵא יִצְחָק בָּא מִכֹּחַ אֲבוֹתָיו וְחָיָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה, וְאַבְרָהָם לֹא חָיָה אֶלָּא מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים. וְלָמָּה כֵן. שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֻרְפָּתוֹ שֶׁל עֵשָׂו. אַבְרָהָם הוֹלִיד בֶּן מֵאָה שָׁנָה, וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אוֹתָם, וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים (בראשית כה, כז). שְׁנֵיהֶם הָלְכוּ לְבֵית הַסֵּפֶר וּשְׁנֵיהֶם בָּאִין. לֹא הָיָה אָדָם מַפְרִישׁ בֵּין זֶה לָזֶה כָּל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אָמַר רַבִּי לֵוִי, לָמָּה הָיוּ דּוֹמִין. לַהֲדֵס וּלְעַצְמוֹנִי. כָּל יָמִים שֶׁהֵם קְטַנִּים, לֹא הָיָה אָדָם מַפְרִישׁ בֵּין זֶה לָזֶה. הִגְדִּילוּ, זֶה הִפֵּךְ אֶת קוֹצָיו וְזֶה הֵרִיחַ אֶת רֵיחוֹ הַטּוֹב. כָּךְ, כָּל הַיָּמִים שֶׁהָיוּ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב קְטַנִּים, לֹא הָיָה אָדָם מַפְרִישׁ בֵּין זֶה לָזֶה. הִגְדִּילוּ, וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יוֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֹהָלִים (שם). וְהָיָה עֵשָׂו יוֹצֵא וְגוֹזֵל וְחוֹמֵס, וְהָיוּ בְּנֵי אָדָם מְאָרְרִין אוֹתוֹ, וּבְתוֹךְ חֲמֵשׁ שָׁנִים אֵלּוּ שֶׁנִּמְנְעוּ מֵחַיֵּי אַבְרָהָם, עָבַר עֵשָׂו שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת קָשׁוֹת, בָּא עַל נַעֲרָה מְאוֹרָשָׂה וְהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף (שם פסוק כט). וְאֵין שָׂדֶה אֶלָּא נַעֲרָה מְאוֹרָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ וְגוֹ' (דברים כב, כה). וְאֵין עָיֵף אֶלָּא הוֹרֵג נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹי נָא לִי כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים (ירמיה ד, לא). רַבִּי זַכַּאי רַבָּה אָמַר, אַף גְּנַב, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם גַּנָּבִים בָּאוּ לָךְ וְגוֹ' (עובדיה א, ה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי כָּבָר הִבְטַחְתִּי אֶת אַבְרָהָם אוֹהֲבִי וְאָמַרְתִּי לוֹ, וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבוֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְגוֹ' (בראשית טו, טו). וְעַכְשָׁו יוֹצֵא לַחוּץ וְרוֹאֶה אֶת בֶּן בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה וְשׁוֹמֵעַ בְּנֵי אָדָם מָה הֵן אוֹמְרִים עַל בֶּן בְּנוֹ, מְגַלֶּה עֲרָיוֹת וְשׁוֹפֵךְ דָּמִים, וְהוּא מְהַרְהֵר וְאוֹמֵר: אֵלּוּ הֵן הַתְּנָאִים שֶׁהִתְנָה עִמִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְקוֹרֵא תִּגֹּר, וְאֵין זוֹ שִׂיבָה טוֹבָה. מָה אֲנִי עוֹשֶׂה לוֹ, אוֹסְפוֹ מִן הָעוֹלָם. טַב לֵיהּ לְצַדִּיקָא דְּאִיתְכְּנַשׁ בִּשְׁלַם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים (תהלים סג, ד). הֲרֵי חָטָא עַל זְקֵנוֹ. חָטָא עַל אָבִיו, שֶׁגָּרַם לוֹ שֶׁכָּהוּ עֵינָיו בְּחַיָּיו. לָמָּה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יֶהֱא יוֹצֵא לַחוּץ וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: זֶה צָמַח רָשָׁע, לְפִיכָךְ כָּהוּ עֵינָיו בְּחַיָּיו. מִכָּאן אָמְרוּ, כָּל הַמַּעֲמִיד בֶּן רָשָׁע אוֹ תַּלְמִיד רָשָׁע, גּוֹרֵם לוֹ שֶׁיִּכָּהוּ עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּחַיָּיו. מִנַּיִן אַתָּה לָמֵד, בֶּן רָשָׁע, מִיִּצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וְגוֹ' (בראשית כז, א). תַּלְמִיד רָשָׁע, מֵאֲחִיָּה, דִּכְתִיב: וַאֲחִיָּהוּ לֹא יָכוֹל לִרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׁיבוֹ (מל"א יד, ד). מִפְּנֵי מָה. מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱמִיד לְיָרְבָעָם הָרָשָׁע. הֲרֵי חָטָא עַל אָבִיו. וּמַה חֵטְא חָטָא עֵשָׂו הָרָשָׁע עַל אִמּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבָּנָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּשֶׁיָּצָא מִמְּעֵי אִמּוֹ, חָתַךְ מִיְּתֵרִין שֶׁלָּהּ שֶׁלֹּא תֵּלֵד, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: עַל רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו (עמוס א, יא). רַחֲמוֹ כְּתִיב. וְרַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמַר, לֹא תֹּאמַר אַחַר שֶׁיָּצָא מִמְּעֵי אִמּוֹ, אֶלָּא עַד כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ זֵרִיתֵיהּ מְתוּחָה לְקִבַּלְיֵיהּ. מַה טַעַם. זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם (תהלים נח, ד). וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר, גָּרַם לָהּ שֶׁלֹּא תַּעֲמִיד שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים. דְּאָמַר רַב הוּנָא,

רְאוּיָה הָיְתָה רִבְקָה שֶׁתַּעֲמִיד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' לָהּ, שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ (בראשית כה, כג), הָא תְּרֵי. וּשְׁנֵי לְאוּמִּים (שם), הָא אַרְבָּעָה. וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ (שם), הָא שִׁיתָּא. וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר (שם), הָא תְּמַנְיָא. וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תְּאוֹמִים בְּבִטְנָהּ (שם פסוק כד), הָא עֲשָׂרָה. וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן (שם פסוק כה), זֶה אֶחָד עָשָׂר. וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו (שם פסוק כו), הֲרֵי תְּרֵי עָשָׂר. וְאֵית דְּמַיְתֵי לָהּ מֵהָכָא, וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי (שם פסוק כב). זֶה, בְּגִימַטְרִיָּא שְׁנֵים עָשָׂר. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, גָּרַם לָהּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא מִטָּתָהּ בָּרִבִּים. אַף מוֹצֵא כְּשֶׁמֵּתָה רִבְקָה, אָמְרִין מָאן יְפוֹק קָמָהּ. אַבְרָהָם מֵת. יִצְחָק יוֹשֵׁב בַּבַּיִת, עֵינָיו כֵּהוֹת. יַעֲקֹב הָלַךְ לוֹ לְפַדַּן אֲרָם. יְפוֹק עֲשָׂו רַשִׁיעָא קָמָהּ, וְיִמְרוּן לֵיטוּן בִּרְיָאתָא בְּזִיָּתָא כְּדֵין יַנְקִין. מָה עָשׂוּ. הוֹצִיאוּ מִטָּתָהּ בַּלַּיְלָה שֶׁלֹּא יְהֵא עֲשָׂו יוֹצֵא לְפָנֶיהָ וְיִהְיוּ הַכֹּל אוֹמְרִים אֲרוּרִים שָׁדִים שֶׁהֵנִיקוּ רָשָׁע זֶה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁהוֹצִיאוּ מִטָּתָהּ בַּלַּיְלָה, לְפִיכָךְ לֹא פֵּרְשׁוּ הַכְּתוּבִים מִיתָתָהּ אֶלָּא מִן הַצַּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּמָת דְּבוֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וְגוֹ' וַיִּקָּרֵא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת (שם לה, ח), שֶׁבָּכוּ שְׁתֵּי בְכִיּוֹת. עַד שֶׁיַּעֲקֹב יוֹשֵׁב וּמְשַׂמֵּר אֵצֶל מֵנַקְתָּהּ, בָּאָה לוֹ בְּשׂוֹרַת אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ (בראשית לה, ט). מַה בְּרָכָה בֵּרְכוֹ. בְּרִכַת אֲבֵלִים בֵּרְכוֹ. לְכָךְ כְּתִיב: וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל תִּמָּח (תהלים קט, יד). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבוּהִי שַׁלִּים לֵיהּ בִּישׁ, אִמֵּיהּ שַׁלִּימֵיהּ לֵיהּ בִּישׁ, אֲחוּהִי שַׁלִּים לֵיהּ בִּישׁ, סָבֵיא שַׁלִּים לֵיהּ בִּישׁ, אַתּוּן שְׁלִימִין לְהּ בִּישָׁא, וַאֲנָא אַשְׁלִים לֵיהּ בִּישׁ שֶׁהֶחֱרִיבוּ בָּנָיו אֶת בֵּיתִי. אֲנִי וְאַתֶּם נָקוּם עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: קוּמוּ וְנַקּוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה (עובדיה א, ב). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵין אָנוּ יְכוֹלִין בּוֹ. אוֹמֵר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תִּהְיוּ אַתֶּם מַזְכִּירִין שְׁמוֹ מִלְּמַטָּה, וַאֲנִי מוֹחֵק שְׁמוֹ מִלְּמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיוּ נֶגֶד ה' תָּמִיד (תהלים קט, טו), כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה לְנֶגְדִּי, וְיִכָּרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם (שם). הֱוֵי, זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה וְגוֹ'.

סימן ה

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק. רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר חֲנִילַאי פָּתַח, זִכְרוֹנֵיכֶם מְשֹׁלֵי אֵפֶר לְגַבֵּי חֹמֶר גַּבֵּיכֶם (איוב יג, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אוֹתָן שְׁתֵּי זְכִירוֹת שֶׁכָּתַבְתִּי לָכֶם בַּתּוֹרָה, הֱווּ זְהִירִין בָּהֶן, תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק (דברים כה, יט), זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק. מִשְׁלֵי אֵפֶר, מְשׁוּלֵי אֵפֶר. אִם זְכִיתֶם, אַתֶּם בָּנָיו שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהִמְשִׁיל עַצְמוֹ כְּאֵפֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר (בראשית יח, כז). וְאִם לָאו, לְגַבֵּי חֹמֶר גַּבֵּיכֶם. הִתְקִינוּ עַצְמְכֶם לִשְׁעִבּוּדָהּ שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה וְגוֹ' (שמות א, יד). (ס"א: לִשְׁעִבּוּד מַלְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל גַּבֵּי חָרְשׁוּ חוֹרְשִׁים (תהלים קכט, ג)). דָּבָר אַחֵר, זִכְרוֹנֵכֶם מִשְׁלֵי אֵפֶר, אִיּוֹב אָמַר פָּסוּק זֶה כְּנֶגֶד חֲבֵרָיו. בְּשָׁעָה שֶׁיִּדְעוּ אוֹתָן הַיְסוּרִין, הָיוּ

אוֹמְרִים כְּנֶגְדּוֹ, דְּבָרִים קָשִׁים. אָמַר לָהֶם אִיּוֹב, זִכְרוֹנֵיכֶם מְשָׁלֵי אֵפֶר, מָה אַתֶּם מַתְעִים אֶת הַבְּרִיּוֹת שֶׁרוֹאִין אֶתְכֶם וְסוֹבְרִים בָּכֶם שֶׁאַתֶּם צַדִּיקִים כְּאַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר. וְאַתֶּם, לְגַבֵּי חֹמֶר גַּבֵּיכֶם, כְּדוֹר הַפַּלְגָּה, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר (בראשית יא, ג).

סימן ו

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ וְגוֹ'. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בְּשֵׁם רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי אַיְבוּ וְאָמַר, אַל תִּהְיוּ כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין וְגוֹ' (תהלים לב, ט). שִׁשָּׁה דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּסוּס, אוֹכֵל הַרְבֵּה וּמוֹצִיא קְמָעָא, וְאוֹהֵב זְנוּת, וְאוֹהֵב מִלְחָמָה, וּמוֹאֵס שֵׁנָה, וְרוּחוֹ גַּסָּה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף מְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג בְּעָלָיו בַּמִּלְחָמָה. אַל תִּהְיוּ כְּסוּס כְּפֶרֶד, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַל תִּהְיוּ כְּסוּס כְּפֶרֶד שֶׁאֵין בָּהֶן בִּינָה. וּמָה עִסְקוֹ שֶׁל סוּס. אִם אָדָם הוֹלֵךְ לִתֵּן לוֹ מַאֲכָל לִתֵּן עָלָיו תַּכְשִׁיטִין, בּוֹלֵם וְעוֹקֵם צַוָּארוֹ וּמְבַעֲטוֹ, וְכֵן הַפֶּרֶד. אֲבָל אַתֶּם, אַל תִּהְיוּ כֵּן. אֶלָּא הֱווּ זְהִירִין לְמִזְגִיָּה לְטָבָא טִיבוּתֵהּ וּלְמִזְגִיָּה לְבִישָׁא בִּישְׁתֵּהּ. לְטָבָא טִיבוּתֵהּ, לֹא תִתְעֵב אָדְמִי כִּי אָחִיךָ הוּא. לְבִישָׁא בִּישְׁתֵּהּ, זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק וְגוֹ'.

סימן ז

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ וְגוֹ'. כָּאן כְּתִיב זָכוֹר, וּבְשַׁבָּת כְּתִיב זָכוֹר, שְׁנֵיהֶם שָׁוִין. אָמַר שְׁלֹמֹה, אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֶה הַכְּסִיל גַּם אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יֹתֵר (קהלת ב, טו). וְאָמַרְתִּי, כִּי אֵין זִכָּרוֹן לֶחָכָם עִם הַכְּסִיל לְעוֹלָם (שם פסוק טז). אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בְּשַׁבָּת זָכוֹר וּבַעֲמָלֵק זָכוֹר אֵינָן שָׁוִין. אָמַר שְׁלֹמֹה, כְּמִקְרֶה הַכְּסִיל גַּם אֲנִי יִקְרֵנִי. מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה וְזִמֵּן אֶת הָאוֹרְחִים. נִכְנַס הַקַּעֲרָה לְפָנָיו מָלֵא כָּל טוּב, אָמַר, זָכוֹר פְּלוֹנִי אוֹהֲבִי. מִשֶּׁקִּנַּח אֶת הַקַּעֲרָה, אָמַר, זָכוֹר פְּלוֹנִי שׂוֹנְאִי. אָמְרוּ לוֹ אוֹהֲבָיו, זֶה הִזְכַּרְתָּ וְזֶה הִזְכַּרְתָּ. אָמַר לָהֶם: לָזֶה הִזְכַּרְתִּי עַל קַעֲרָה מָלֵא כָּל טוּב, וְלָזֶה הִזְכַּרְתִּי עַל קַעֲרָה רֵיקָה. כָּךְ, הַשַּׁבָּת כְּתִיב בָּהּ, זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שמות כ, ח), וּלְכַבְּדוֹ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּבִכְסוּת נְקִיָּה. וּבַעֲמָלֵק כְּתִיב: זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק. עַל מָה אַתָּה זוֹכְרוֹ. עַל שֶׁלְּחָן רֵיקָם, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּמְחֶה אֵת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם.

סימן ח

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. רַבִּי בְּנָאָה פָּתַח, מֹאזְנֵי מִרְמָה תּוֹעֲבַת ה' (משלי יא, א). אִם רָאִית דּוֹר שֶׁמִּדּוֹתָיו שֶׁקֶר, דַּע שֶׁהַמַּלְכוּת מִתְגָּרָה בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר. מַה טַּעַם. מֹאזְנֵי מִרְמָה תּוֹעֲבַת ה'. וּכְתִיב אַחֲרָיו, בָּא זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן וְאֶת צְנוּעִים חָכְמָה. רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר, הַאָזְכָּה בְּמֹאזְנֵי רֶשַׁע וּבְכִיס אַבְנֵי מִרְמָה (מיכה ו, יא), אֶפְשָׁר דּוֹר שֶׁמִּדּוֹתָיו שֶׁקֶר, שֶׁהוּא זַכַּאי. וּבְכִיס אַבְנֵי מִרְמָה, אָמַר רַבִּי לֵוִי, אַף מֹשֶׁה

רְמָזָה לָהֶם בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִהְיֶה לְךָ בְכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ. מַה טַּעַם. כִּי תוֹעֲבַת ה'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק.

סימן ט

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ וְגוֹ'. רַבִּי לֵוִי פָּתַח, נַעֲרַתְּ גּוֹיִם אֲבַדְתִּ רָשָׁע (תהלים ט, ו). נַעֲרַתְּ גּוֹיִם, זֶה עֲמָלֵק, דִּכְתִיב: רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק (במדבר כד, כ). אֲבַדְתִּ רָשָׁע, זֶה עֵשָׂו, דִּכְתִיב: וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה (מלאכי א, ד). אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, יַעֲקֹב הוּא בְּכָלָל. אֱמֹר לוֹ: אֲבַדְתִּ רְשָׁעִים אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא רָשָׁע. שְׁמָם מָחִיתָ לְעוֹלָם וָעֶד (תהלים ט, ו), שֶׁנֶּאֱמַר: תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר וְגוֹ'. וְהָשֵׁב לִשְׁכֶנֵינוּ שִׁבְעָתַיִם אֶל חֵיקָם וְגוֹ' (תהלים עט, יב). רַבִּי יוּדָן בַּר גַּדְיָא וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבָּנָן. רַבִּי יוּדָן בַּר גַּדְיָא אָמַר, זָכוֹר מֶה עָשָׂה לָנוּ בַּמִּילָה, שֶׁהִיא נְתוּנָה בְּחֵיקוֹ שֶׁל אָדָם. וְאָתְיָא כִּי הָא, דְּאָמַר רַבִּי חָמָא בַּר שַׁקְלָא וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבִּי יוֹחָנָן, מֶה הָיוּ בֵּית עֲמָלֵק עוֹשִׂין. הָיוּ מְחַתְּכִין מִלּוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְזוֹרְקִין כְּלַפֵּי מַעְלָה, וְאוֹמְרִים: בָּזֶה בָּחַרְתָּ, טֹל לְךָ מַה שֶּׁבָּחַרְתָּ. זֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב, חָרְפָתָם אֲשֶׁר חֵרְפוּךָ ה' (שם). וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, יְזֻכֶּר לָהֶם מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּתּוֹרָה, דִּכְתִיב בָּהּ, מְזֻקָּק שִׁבְעָתַיִם (שם יב, ח). וְרַבָּנָן אָמְרֵי, יְזֻכֶּר לָהֶם מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא נָתוּן בְּחֵיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּכְתִיב: וּמַחֵיק הָאָרֶץ עַד הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת (יחזקאל מג, יד). בָּא שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא וּפָרַע לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְשַׁסַּף שְׁמוּאֵל אֶת אֲגָג (ש"א טו, לג). מֶה עָשָׂה לוֹ. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר, הָיָה מְחַתֵּךְ מִבְּשָׂרוֹ כַּזַּיִת וּמַאֲכִילוֹ לַנָּעֲמִיּוֹת, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: יֹאכַל בַּדָּיו עוֹרוֹ, יֹאכַל בַּדָּיו בְּכוֹר מָוֶת (איוב יח, יג), שֶׁבָּרַר לוֹ מִיתָה מָרָה. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, הֶעֱמִיד אַרְבָּעָה קַנְטָסִין וּמָתְחוּ עֲלֵיהֶן, וְהוּא אוֹמֵר, אָכֵן סָר מַר הַמָּוֶת (ש"א טו, לב), כָּךְ מְמִיתִין אֶת הַשָּׂרִים מִיתוֹת חֲמוּרוֹת. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַבְדִּימִי אָמַר, בְּדִינֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם דָּנוּ, לֹא בְּעֵדִים וְלֹא בְּהַתְרָאָה. רַבִּי אוֹמֵר, סֵרְסוֹ, דִּכְתִיב: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ (שם פסוק לג). אָמַר רַבִּי לֵוִי, אַף מֹשֶׁה רְמָזָהּ לְיִשְׂרָאֵל מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָה אֵשֶׁת הָאֶחָד וְגוֹ', וְקִצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ וְגוֹ'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק. אִמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה אוֹמֵר לָנוּ, זָכוֹר. אַתָּה זָכוֹר. שֶׁאָנוּ שִׁכְחָה מִצּוִיָּה בָּנוּ, וְאַתָּה אֵין לְפָנֶיךָ שִׁכְחָה. לָכֵן, זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק. לָנוּ עָשָׂה, וּלְךָ לֹא עָשָׂה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: זָכוֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹ' (תהלים קלז, ז). רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר, עָרוּ עָרוּ (שם), פַּגְּרוּ פַּגְּרוּ, כְּמוֹ דְּאָמְרִתְּ חוֹמוֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עָרֹעַר תִּתְעָרְעָר (ירמיה נא, נח). רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, פַּגּוּן פַּגּוּן, כְּמוֹ דְּאָמְרִתְּ וַתְּמַהֵר וַתִּעַר כַּדָּהּ אֶל הַשֹּׁקֶת (בראשית כד, כ). עַל דַּעְתֵּהּ דְּמָאן דְּאָמַר, פַּגְּרוּ פַּגְּרוּ, עַל יְסָדֶיהָ מְכַוְּנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד הַיְסוֹד בָּהּ (תהלים קלז, ז). עַל דַּעְתֵּהּ דְּמָאן דְּאָמַר, פַּגּוּן פַּגּוּן,

יְסֹדֶיהָ. מַהוּ עֲמָלֵק. עַם לַק, פָּרַח כְּזוֹחֵל. עֲמָלֵק, עַם שֶׁבָּא לְלֹק דָּמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּכֶלֶב. רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר חֲלַפְתָּא אָמַר, מָשָׁל לְמָה הָיָה עֲמָלֵק דּוֹמֶה. לִזְבוּב שֶׁהָיָה לוֹהֵט אַחַר הַמַּכָּה, כָּךְ הָיָה לוֹהֵט עֲמָלֵק אַחַר יִשְׂרָאֵל כְּכֶלֶב. עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, שָׁמַע שֶׁנִּגְאֲלוּ, וּבָא עֲלֵיהֶם עַל הַיָּם, וְהִזְכִּיר עָלָיו שֵׁם הַמְפֹרָשׁ, וּמִיָּד נִבְהַל, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם (שמות טו, טו). בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. תְּנֵי בְּשֵׁם רַבִּי נָתָן, אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה פָּסַע עֲמָלֵק וּבָא לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן (במדבר יג, כט), וְהוּא יוֹשֵׁב לְפָנִים מִכֻּלָּם. בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם, אָמַר רַבִּי לֵוִי, עַל הַדֶּרֶךְ בָּא עֲלֵיהֶם כְּלִסְטִין. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ כֶּרֶם, וְהִקִּיפוּ גָּדֵר וְהוֹשִׁיב בּוֹ הַמֶּלֶךְ כֶּלֶב נַשְׁכָן. אָמַר הַמֶּלֶךְ, כָּל מִי שֶׁיָּבֹא וְיִפְרֹץ אֶת הַגָּדֵר, יִשְׁכְּנוּ הַכֶּלֶב. לְיָמִים בָּא בְּנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, פָּרַץ אֶת הַגָּדֵר, נָשְׁכוֹ הַכֶּלֶב. כָּל זְמַן שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ מְבַקֵּשׁ לְהַזְכִּיר חֵטְא שֶׁל בְּנוֹ, שֶׁפָּרַץ הַגָּדֵר אוֹמֵר לוֹ: זְכֹר אַתָּה הֵיאַךְ נְשָׁכְךָ הַכֶּלֶב. כָּךְ כָּל זְמַן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְהַזְכִּיר חֶטְאָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁחָטְאוּ בִּרְפִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ (שמות יז, ז). אוֹמֵר לָהֶם, זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק. אֲשֶׁר קָרְךָ וְגוֹ', רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבָּנָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קָרְךָ, טִמְּאֲךָ, כְּמוֹ דְּאָמַרְתְּ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה לָיְלָה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, קָרְאֲךָ מַמָּשׁ. מָה עָשָׂה עֲמָלֵק. עָמַד וְיָרַד לַאֲרַכְיוֹן שֶׁל מִצְרַיִם וְנָטַל טוּמּוֹסִיהוֹן שֶׁל שִׁבְטִים, שֶׁהָיָה שָׁמָם חָקוּק עֲלֵיהֶם בְּמַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים. וְעָמַד לוֹ חוּץ לֶעָנָן, וְהָיָה קוֹרֵא לָהֶם, רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי פּוּקוּ, דַּאֲנָא אֲחֵיכוֹן וּבְעֵינָא לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן פִּרְקְמַטְיָא. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ יוֹצְאִין, הָיוּ הוֹרְגִין אוֹתָן. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, קָרְךָ, הֵקֵרְךָ לִפְנֵי אֲחֵרִים. אָמַר רַבִּי חוּנְיָא, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאַמְבָּטִי רוֹתַחַת, שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּרִיָּה יְכוֹלָה לֵירֵד בְּתוֹכָהּ, בָּא בֶן בְּלִיַּעַל אֶחָד וְקִפֵּץ לְתוֹכָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְוָה, הֵקֵרָהּ לִפְנֵי אֲחֵרִים. אַף כָּאן כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרַע הַיָּם לִפְנֵיהֶם וְנִשְׁתַּקְּעוּ הַמִּצְרִים לְתוֹכוֹ. נָפַל פַּחְדָן עַל כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם וְגוֹ' (שם טו, טו). כֵּיוָן שֶׁבָּא עֲמָלֵק וְנִזְדַּוֵּג לָהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁנָּטַל אֶת שֶׁלּוֹ מִתַּחַת יָדָן, הֵקֵרָן לִפְנֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

סימן י

וַיְזַנֵּב בְּךָ, הִכָּה אוֹתָן מַכַּת זָנָב. וְאַתְיָא כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי חִינְנָא בַּר שִׁילָא, מָה הָיוּ בֵּית עֲמָלֵק עוֹשִׂין. חוֹתְכִין מִילּוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְזוֹרְקִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וְאוֹמְרִין, בָּזֶה בָּחַרְתָּ, הֱוֵי לָךְ מַה שֶּׁבָּחַרְתָּ. לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹדְעִין מַה טִּיבָהּ שֶׁל זְמוֹרָה, עַד שֶׁבָּא עֲמָלֵק וְלִמְּדָהּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּם שֹׁלְחִים אֶת הַזְּמוֹרָה אֶל אַפָּם (יחזקאל ח, יז). וּמִמִּי לְמָדָהּ. מֵעֲשָׂו זְקֵנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב (בראשית כז, לו), חֻכַּךְ בִּגְרוֹנוֹ וְהוֹצִיא אֶת הַזְּמוֹרָה. כָּל

הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבָּנָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אָמְרוּ, אִם זָכוּר הוּא עַל מַעֲשֵׂינוּ, נַעַבְדֶנּוּ. וְאִם לָאו, נִמְרֹד בּוֹ. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אִם מַסְפִּיק לָנוּ מְזוֹנוֹתֵינוּ כְּמֶלֶךְ שֶׁהוּא שָׂרוּי בַּמְּדִינָה וְאֵין הַמְּדִינָה חָסֵר כְּלוּם, נַעַבְדֶנּוּ. וְאִם לָאו, נִמְרֹד בּוֹ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, מְסִיחִין אָנוּ בִּלְבָבֵנוּ, אִם הוּא יוֹדֵעַ מָה אָנוּ מְסִיחִין בִּלְבָבֵנוּ, נַעַבְדֶנּוּ. וְאִם לָאו, נִמְרֹד בּוֹ. רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, בִּלְבָּם הָיוּ מְסִיחִין, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לָהֶם שֶׁאֵלָתָם. מַה טַּעַם. וַיְנַסּוּ אֵל בִּלְבָבָם לִשְׁאַל אֹכֶל לְנַפְשָׁם (תהלים עח, יח). וּמַה כְּתִיב שָׁם. וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד וְגוֹ' (שם פסוק כט). דָּבָר אַחֵר, כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבָּנָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁהָיָה נִכְוֶה, הָיָה נִשּׁוֹל. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁהָיָה הֶעָנָן פּוֹלְטוֹ, הָיָה נִשּׁוֹל. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, שֵׁבֶט דָּן שֶׁפָּלְטוֹ הֶעָנָן, הָיוּ כֻּלָּם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲתָּה עֵיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים. עֵיֵף, בַּצָּמָא. וְיָגֵעַ, בַּדֶּרֶךְ. וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים, רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אוֹמֵר, מָסֹרֶת אַגָּדָה הִיא, בְּיַד בָּנֶיהָ שֶׁל רָחֵל עָשָׂו נוֹפֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא יִסְחֲבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן (ירמיה מט, כ). וְלָמָּה קוֹרֵא אוֹתָם צְעִירֵי הַצֹּאן. לְפִי שֶׁהֵן קְטַנִּיהֶם שֶׁל שְׁבָטִים. וּלְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ, בָּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שמות יז, ט). מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִשֵּׁבֶט יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא (בראשית מב, יח). וּבְעֵשָׂו כְּתִיב: וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים. זֶה כָּתוּב בּוֹ נַעַר, וְזֶה כָּתוּב בּוֹ קָטֹן. זֶה כָּתוּב בּוֹ נַעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה (שם לז, ב). וְזֶה כָּתוּב בּוֹ קָטֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם (עובדיה א, ב). זֶה גָּדַל בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְזֶה גָּדַל בֵּין שְׁנֵי רְשָׁעִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. זֶה קִבֵּל בְּכוֹרָה מִמַּעֲשָׂיו הַטּוֹבִים, וְזֶה אִבֵּד בְּכוֹרָתוֹ מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. זֶה כִּלְכֵּל אֶת אָחִיו, וְזֶה בִּקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אָחִיו. זֶה גָּדַר עַצְמוֹ מִן הָעֲרָוָה וּמִשְּׁפִיכוּת דָּמִים, וְזֶה טִנֵּף עַצְמוֹ בְּעֶרְוָה וּבִשְׁפִיכוּת דָּמִים. זֶה הוֹדָה בִּתְחִלַּת הַמֻּתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם (בראשית, נכד). וְזֶה כָּפַר בִּתְחִלַּת הַמֻּתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת (שם כה, לב). זֶה נָתַן נַפְשׁוֹ עַל כִּבּוּד אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ (שם לג, ז). וְזֶה בִּקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁחֵת רַחֲמָיו (עמוס א, יא). לְכָךְ יִפֹּל זֶה בְּיַד זֶה. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עוֹמְדִים כָּל שְׂרֵי הַשְּׁבָטִים לְהִזְדַּוֵּג עִם שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו וְאֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדָם, לְפִי שֶׁלְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מְסַלְּקוֹ בִּתְשׁוּבָה. לְרָאוּבֵן אוֹמֵר, אַתָּה נָחְשַׁדְתָּ עַל פִּילֶגֶשׁ אָבִיךָ. וּלְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי, אַף אַתֶּם הֲרַגְתֶּם אֶת שְׁכֶם. לִשְׁאָר הַשְּׁבָטִים, אַתֶּם מְכַרְתֶּם אֶת אֲחִיכֶם וּבְקַשְׁתֶּם לְהָרְגוֹ. לִיהוּדָה, אַף אַתָּה נָחְשַׁדְתָּ עַל תָּמָר כַּלָּתְךָ. וּלְבִנְיָמִין אָמַר, אַתָּה נָחְשַׁדְתָּ עַל פִּילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה. כֵּיוָן שֶׁשָּׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו בָּא וּמְזַדֵּוֵג לוֹ, מִיָּד נוֹפֵל לְפָנָיו, שֶׁאֵין לוֹ תְּשׁוּבָה לְהָשִׁיבוֹ, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ (עובדיה א, יח).

סימן יא

וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ. רַבִּי עֲזַרְיָה וְרַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַאי אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ. לְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. לְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, דִּכְתִיב: שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ (דברים יז, טו). לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, דִּכְתִיב: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח). לְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק, דִּכְתִיב: וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרֵי אָמַר, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, כִּי מָחֹה אֶמְחֶה (שם יז, יד). כֵּיצַד יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְתוּבִים אֵלּוּ. עַד שֶׁלֹּא פָּשַׁט יָדוֹ בַּכִּסֵּא, תִּמְחֶה. כְּשֶׁפָּשַׁט יָדוֹ בַּכִּסֵּא, מָחֹה אֶמְחֶה. אֶפְשָׁר בָּשָׂר וָדָם יָכוֹל לִפְשֹׁט יָדוֹ בַּכִּסֵּא שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁהֶחֱרִיב יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁכָּתוּב בָּהּ, בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַיִם כִּסֵּא ה' (ירמיה ג, יז). לְפִיכָךְ מָחֹה אֶמְחֶה. וְנֶאֱמַר, כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה' (שמות יז, טז). תָּנֵי בְּשֵׁם רַבִּי אִלְעַאי, שְׁבוּעָה נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר, יְמִינִי יְמִינִי, כִּסְאִי כִּסְאִי, אִם יְבֹאוּ גֵּרִים מִכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם אֲנִי מְקַבְּלָן, וְזַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק אֵינִי מְקַבְּלוֹ לְעוֹלָם. אַף דָּוִד עָשָׂה כֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַנַּעַר הַמַּגִּיד אַי מִזֶּה אָתָּה, וַיֹּאמֶר בֶּן אִישׁ גֵּר עֲמָלֵקִי אָנֹכִי (ש"ב א, יג). אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּנוֹ שֶׁל דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי הָיָה. וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דָּמְיךָ עַל רֹאשֶׁךָ כִּי פִיךָ וְגוֹ' (שם פסוק טז). דָּמֶיךָ כְּתִיב: הַרְבֵּה דָּמִים שָׁפַכְתָּ, הַרְגְתָּ נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים. מִדֹּר דֹּר (שמות יז, טז), אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִדֹּר דֹּר, אֲנָא בַּתְּרֵהּ לְדָרֵי דָּרִין. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יוֹסֵי. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִדּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה עַד דּוֹרוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מִדּוֹרוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל עַד דּוֹרוֹ שֶׁל מָרְדֳּכַי וְאֶסְתֵּר. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מִדּוֹרוֹ שֶׁל מָרְדֳּכַי וְאֶסְתֵּר עַד מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהוּא שִׁלְשָׁה דּוֹרוֹת. וּמִנַּיִן לְדוֹרוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ שֶׁהוּא שִׁלְשָׁה דּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יִירָאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים (תהלים עב, ה). דּוֹר, חַד. דּוֹרִים, שְׁנַיִם, הֲרֵי תְּלָת. רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר, כָּל זְמַן שֶׁזַּרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק קַיָּם, כְּאִלּוּ כָּנָף מְכַסֶּה אֶת הַפָּנִים. אֲבָל זַרְעוֹ מִן הָעוֹלָם, לֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ (ישעיה ל, כ). רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא בְּרַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר, כָּל זְמַן שֶׁזַּרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק בָּעוֹלָם, לֹא הַשֵּׁם שָׁלֵם, וְלֹא הַכִּסֵּא שָׁלֵם. אֲבָל זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, הַשֵּׁם שָׁלֵם וְהַכִּסֵּא שָׁלֵם. מַה טַּעַם. הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח וְגוֹ' (תהלים ט, ז). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ (שם פסוק ח), הֲרֵי הַשֵּׁם שָׁלֵם וְהַכִּסֵּא שָׁלֵם. אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

כי תבוא

סימן א

הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בּוֹאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי ה' עוֹשֵׂנוּ (תהלים צה, ו). וַהֲלֹא כְּרִיעָה בִּכְלַל הִשְׁתַּחֲוָיָה, וְהִשְׁתַּחֲוָיָה בִּכְלַל כְּרִיעָה, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, נִשְׁתַּחֲוֶה נִכְרָעָה נִבְרְכָה. אֶלָּא צָפָה מֹשֶׁה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְרָאָה שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לֵחָרֵב וְהַבְּכוּרִים עֲתִידִין לִפָּסֵק, עָמַד וְהִתְקִין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ מִתְפַּלְּלִין שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, לְפִי שֶׁחָבִיב תְּפִלָּה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכָּל מַעֲשִׂים טוֹבִים וּמִכֹּל הַקָּרְבָּנוֹת. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב (תהלים קמא, ב). וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה כָּל מַעֲשִׂים טוֹבִים, כֵּיוָן שֶׁנִּגְזַר עָלָיו שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ, הִתְפַּלֵּל וְאָמַר, אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה וְגוֹ' (דברים ג, כה). וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה, עָלָה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה (שם פסוקים כו-כז). לְכָךְ נֶאֱמַר: הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת. מָה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשֶׁךָ. אָמַר רַבִּי אָבָהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה מִתְחַטְּאִין, וְכַמָּה יֵשׁ לָהֶן פִּתְחוֹן פֶּה לְעוֹשֵׂי מִצְוֹת. אָדָם יֵשׁ לוֹ עֵסֶק אֵצֶל מַלְכוּת, פְּעָמִים שֶׁהוּא נוֹתֵן כַּמָּה מָמוֹן עַד שֶׁמַּגִּיעִין אוֹתוֹ אֵצֶל הַמֶּלֶךְ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֵצֶל הַמֶּלֶךְ, סָפֵק עוֹשֶׂה שְׁאֵלָתוֹ, סָפֵק לֹא עוֹשֶׂה. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא יוֹרֵד אָדָם לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, רָאָה אֶשְׁכּוֹל שֶׁבִּכֵּר, תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, רִמּוֹן שֶׁבִּכֵּר, מַנִּיחוֹ בַּסַּל וְהוֹלֵךְ לִירוּשָׁלַיִם וּבָא וְעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָעֲזָרָה וּמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ וְעַל יִשְׂרָאֵל וְעַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשֶׁךָ וְגוֹ'. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָיָה אוֹמֵר, אֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה צָרְכֵי הַיּוֹם הַזֶּה, שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו, הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, יְצָתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ, תְּזֻכֶּה לַשָּׁנָה הַבָּאָה וְתָבִיא כְּהַיּוֹם הַזֶּה, כְּאָדָם שֶׁהוּא נוֹתֵן פְּרִי חָדָשׁ לַחֲבֵרוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ: יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּשְׁנֶּה וְתִתֵּן לִי לַשָּׁנָה הָאַחֶרֶת. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, כַּמָּה מִתְחַטְּאִין עוֹשֵׂי מִצְוֹת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה, וְצַדִּיקִים מְבַטְּלִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן, וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה (קהלת ח, ד). מִי הוּא. שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע (שם פסוק ה), מַמְחֶה עַל יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר, אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לִי דִּבֶּר צוּר יִשְׂרָאֵל, מוֹשֵׁל בָּאָדָם, צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים (ש"ב כג, ג). מַהוּ הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ. וְכִי עַד עַכְשָׁו לֹא צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל. וַהֲלֹא אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנַת אַרְבָּעִים הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ (דברים א, ג). וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, הַיּוֹם הַזֶּה. אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, בְּכָל יוֹם יִהְיֶה הַתּוֹרָה חֲבִיבָה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ הַיּוֹם הַזֶּה קִבַּלְתֶּם אוֹתָהּ מֵהַר סִינַי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, וְהוֹדַעְתָּם

לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ (שם ד, ט). וּכְתִיב בַּתּוֹרָיְתָא, יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה'. אֶת הַחֻקִּים, אֵלּוּ הַמִּדְרָשׁוֹת. וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים, אֵלּוּ הַדִּינִין. דָּבָר אַחֵר, אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים, לְרַבּוֹת קַלִּים וַחֲמוּרִים, גְּזֵרוֹת שָׁווֹת וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים. וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת לַאֲמִתּוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִיא נְתוּנָה מֵהַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם (ויקרא כה, יח). אֶלָּא כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה וְעָשָׂה אוֹתָהּ לַאֲמִתּוֹ, כְּאִלּוּ הוּא תִּקְּנָהּ וּנְתָנָהּ מֵהַר סִינַי. וְעוֹד אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הָעוֹשֶׂה תּוֹרָה לַאֲמִתָּהּ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאוֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד וְגוֹ' (דברים ד, יד). לַעֲשׂוֹת אוֹתָם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא לַעֲשֹׂתְכֶם אוֹתָם (שם), מִכָּאן שֶׁמַּעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ הוּא עָשָׂה וּבָרָא אֶת עַצְמוֹ. בְּכָל לְבָבְךָ, הֲרֵי הַכָּתוּב מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם, בְּשָׁעָה שֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא יִהְיֶה לָכֶם שְׁתֵּי לְבָבוֹת, אֶחָד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֶחָד לְדָבָר אַחֵר.

סימן ב

וַיִּדַּבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת וּשְׁמַע. מַהוּ הַסְכֵּת וּשְׁמַע. הַס, וְאַחֲרֵי כֵן כַּתֵּת. אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, עֲשׂוּ עַצְמְכֶם כִּתּוֹת כִּתּוֹת וְהַטּוּ לְבַבְכֶם לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה. דָּבָר אַחֵר, אָמַר לָהֶם: כַּתְּתוּ לְבַבְכֶם וְנַפְשְׁכֶם לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה. בְּכָל לְבַבְכֶם (דברים יא, יג), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב, בָּא הַכָּתוּב לְהַזְהִיר אֶת הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבְדִין עֲבוֹדָה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם שְׁתֵּי לְבָבוֹת, אֶחָד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֶחָד לְדָבָר אַחֵר. וּבְכָל נַפְשְׁכֶם (שם), אֲפִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ. פַּעַם אֶחָד גָּזְרָה מַלְכוּת יָוָן שְׁמָד עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה. הָלַךְ רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו וְעָסְקוּ בַּתּוֹרָה. בָּא פַּפּוּס בֶּן יְהוּדָה וּמְצָאוֹ, וְאָמַר לוֹ: הֲרֵי אַתָּה מִסְתַּכֵּן בְּעַצְמְךָ שֶׁאַתָּה עוֹבֵר עַל גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְשׁוּעָל שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל שְׂפַת הַנָּהָר, רָאָה שָׁם דָּגִים רָצִים וּמִתְחַבְּאִים. אָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וּלְכוּ אֶצְלִי וְאַטְמִין אֶתְכֶם בְּנִקְיֵּי הַסְּלָעִים וְאַל תִּתְיָרְאוּ. אָמְרוּ לוֹ: וְאַתָּה הוּא שֶׁאוֹמְרִים עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה פִּקֵּחַ שֶׁבַּחַיּוֹת. אֵין אַתָּה אֶלָּא טִפֵּשׁ. כָּל חַיֵּינוּ אֵינוֹ אֶלָּא בַּמַּיִם, וְאַתָּה אוֹמֵר לָנוּ, עֲלוּ לַיַּבָּשָׁה. וּמַה בְּמָקוֹם חַיּוּתֵינוּ אָנוּ מִתְיָרְאִין, בְּמָקוֹם מִיתָתֵנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְאַף אָנוּ כָּל חַיֵּינוּ אֵינוֹ אֶלָּא בַּתּוֹרָה, דִּכְתִיב: כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ). וְאַתָּה אוֹמֵר, מִסְתַּכֵּן אַתָּה בְּעַצְמְךָ. לְיָמִים מוּעָטִים נִתְפְּסוּ שְׁנֵיהֶם. אָמַר לוֹ פַּפּוּס לְרַבִּי עֲקִיבָא, אַשְׁרֶיךָ שֶׁנִּתְפַּסְתָּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה. אוֹי לוֹ לְפַפּוּס, שֶׁנִּתְפַּס עַל דְּבָרִים בְּטֵלִים. וּכְשֶׁהוֹצִיאוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא לַהֲרִיגָה, זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע הָיָה, וְהָיוּ מְסָרְקִין אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרְקוֹת שֶׁל בַּרְזֶל, וְהוּא קָרֵא קְרִיאַת שְׁמַע. וְעָלָיו אָמַר דָּוִד, מְמִתִּים יָדְךָ ה' מִמְּתִים מֵחֶלֶד חֶלְקָם וְגוֹ' (תהלים יז, יד). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, אַל תְּהִי קוֹרֵא מִמְּתִים,

אֶלָּא קוֹרֵא מְמִיתִים, עַל תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה עַל יָדְךָ. בְּנֵי אָדָם שֶׁרוֹאִים אוֹתָן אָמַר, חֲלָדָה מְלֵאִין, חַטָּאִין יֵשׁ בְּיָדָן, לְפִיכָךְ הֵן נֶהֱרָגִין, וְכֵן הֵן מֵתִים מֵחֶלְד. וְהֵן אֵינָן יוֹדְעִין שֶׁחֶלְקָן בְּחַיֵּי עוֹלָם וְכָל טוֹבָה צְפוּנָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּצְפוּנְךָ תְּמַלֵּא בִטְנָם (שם). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁזּוֹכִין לְזֶרַע אַחֲרֵיהֶם. וּמִתּוֹךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסְרִין עַצְמָן עַל דִּבְרֵי תוֹרָה וְעַל קְדוּשַׁת שְׁמוֹ, לְפִיכָךְ עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֶטְיבָה וּבֵרְכָה בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם וְגוֹ'. וּכְשֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין חֶטְיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם חֶטְיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כְּשֵׁם שֶׁהֶעֱלִי כּוֹבֶשֶׁת, כֵּן עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִכְבּשׁ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת תַּחַת רַגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת.

סימן ג

וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ (שה"ש א, ג). אָמַר רַבִּי יַנַּאי בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָרִאשׁוֹנִים, רֵיחַ מִצְוֹת נָתַתָּ לָהֶם. לִבְנֵי נֹחַ, שֶׁבַע. עָמַד אַבְרָהָם, נָתַתָּ לוֹ מִילָה. לְיִצְחָק, אֲבָר מִן הַחַי. כְּשֶׁעָמַדְנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, נָתַתָּ לָנוּ מִצְוֹת כְּאָדָם שֶׁמְּעָרֶה מִפִּי חְבִית. שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ, מֵהוּ תּוּרַק. אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שִׁילָא, מְזֻרְזִין עַל מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ. וְאֵין לְשׁוֹן תּוּרַק אֶלָּא לְשׁוֹן זִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו (בראשית יד, יד). דָּבָר אַחֵר, שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ, נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה לְשֶׁמֶן, וְנִמְשְׁלָה לְמַיִם. לְמַיִם, דִּכְתִיב: הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם (ישעיה נה, א). מָה הַמַּיִם אֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד בְּלֹא הֶם וְאָדָם מְטַהֵר עַצְמוֹ בָּהֶם, כָּךְ אֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד בְּלֹא תּוֹרָה וְהַתּוֹרָה מְלַמֶּדֶת אֶת הָאָדָם הֵיאַךְ יִטָּהֵר. וּמָה הַמַּיִם אֵין אָדָם נוֹטֵעַ אִילָן וְלֹא בּוֹנֶה בַּיִת אִם אֵין לוֹ מַיִם, כָּךְ אֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד בְּלֹא תּוֹרָה. וּמַה הַמַּיִם חַיִּים לָעוֹלָם, כָּךְ הַתּוֹרָה חַיִּים לָעוֹלָם. מָה הַמַּיִם כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְשׁוּט בָּהֶם אוֹבֵד עַצְמוֹ מִן הָעוֹלָם, כָּךְ כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִמְצֹא דִּבְרֵי תוֹרָה, אוֹבֵד מִן הָעוֹלָם. מָה הַמַּיִם נִמְשָׁכִין לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה, כָּךְ הַתּוֹרָה מְשׁוּכָה בְּכָל הָעוֹלָם. וּמָה הַמַּיִם אֵין מִתְקַיְּמִים לֹא בְּגַרְגְּיוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְלֹא בְּגַרְגְּיוֹת שֶׁל זָהָב אֶלָּא בְּשֶׁל חֶרֶס, כָּךְ אֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת בְּגַסֵּי הָרוּחַ, אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ נְמוּכָה עָלָיו. וְאָמַר רַבִּי אֶחָא, וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא (איוב כח, יב). מֵהוּ מֵאַיִן. מֵאוֹתָן שֶׁעוֹשִׂין עַצְמָן כְּאַיִן. וּמָה הַמַּיִם הַלָּלוּ אֵין אָדָם מַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם, כָּךְ הִיא הַתּוֹרָה. אַתָּה מוֹצֵא שֶׁנִּמְשָׁלָה כִּדְבַשׁ, דִּכְתִיב: וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים (תהלים יט, יא), מָה הַדְּבַשׁ אֵינוֹ מְזֹהָם, כָּךְ הַתּוֹרָה אֵינָהּ מְזֹהֶמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק כָּל אִמְרֵי פִי אֵין בָּהֶם נִפְתָּל וְעִקֵּשׁ (משלי ח, ח). וְנִמְשָׁלָה הַתּוֹרָה לְשֶׁמֶן, מָה הַשֶּׁמֶן מֵבִיא אוֹרָה לְכָל הָעוֹלָם, כָּךְ הַתּוֹרָה אוֹרָה לָעוֹלָם. וּמָה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה נִכְתָּשׁ וְכָל מַה שֶּׁנִּכְתַּשׁ הוּא מְשֻׁבָּח, כָּךְ הַתּוֹרָה כָּל מִי שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהּ, הוּא מְשֻׁבָּח

לְבָעֲלֶיהָ. אַתָּה מוֹצֵא כָּל הַמַּשְׁקִין אַתָּה יָכֹל לַזִּיְּפָן וְלִתֵּן לְתוֹכָן מַשְׁקִין אֲחֵרִים, אֲבָל הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אַתָּה נוֹתְנוֹ בְּכָל מַשְׁקֶה שֶׁיִּרְצֶה וְהוּא עוֹלֶה לְמַעְלָה. כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן נְתוּנִים בַּתַּחְתּוֹנָה, הֲרֵי הֵם כְּשֶׁמֶן הַזֶּה שֶׁהִיא נְתוּנָה לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.

סימן ד

וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע. אִם שָׁמַעְתָּ קִמְעָא, סוֹפְךָ לִשְׁמֹעַ הַרְבֵּה. דָּבָר אַחֵר, אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע, תַּשְׁמִיעַ תַּלְמוּדְךָ לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֵימָתַי הוּא מַשְׁמִיעַ תַּלְמוּדוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא בָּא לִיפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע (קהלת יב, יג). וְרַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, עַד שֶׁהוּא מַשְׁלִים נִשְׁמָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים (איוב י, כב), שֶׁהוּא סוֹדֵר תַּלְמוּדוֹ. דָּבָר אַחֵר, אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע, תִּשְׁמַע תִּפְלָתְךָ, כְּגוֹן חֹנִי הַמְעַגֵּל. בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְטָרְכוּ יִשְׂרָאֵל לְגִשְׁמִים, נִתְכַּנְּסוּ אֶצְלוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: הִתְפַּלֵּל עָלֵינוּ שֶׁאָנוּ צְרִיכִין לְמָטָר. מִיָּד עָג עוּגָה וְעָמַד בְּתוֹכָהּ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: עַל מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה (חבקוק ב, א). הִתְחִילוּ גְּשָׁמִים מְנַטְּפִין. אָמַר לֹא כָּךְ שְׁאַלְתִּי, אֶלָּא גִּשְׁמֵי רָצוֹן בְּרָכָה וּנְדָבָה. הִתְחִילוּ הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים כְּתִקָּנָן. מִי גָּרַם לוֹ לְהִיוֹת מִתְפַּלֵּל וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתוֹ. עַל יְדֵי שֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ לְדִבְרֵי תוֹרָה. דָּבָר אַחֵר, אִם שָׁמַעְתָּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, תִּשְׁמַע לָעוֹלָם הַבָּא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר רַבִּי יוֹנָה אָבִיו שֶׁל רַבִּי מָנָא בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי שֶׁאָמַר בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא, לֹא הָיְתָה הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִינָּתֵן לְיִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה. לָמָּה, שֶׁהַכֹּל עֲתִידִין לִהְיוֹת לְמֵדִין תּוֹרָה מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָעוֹלָם הַבָּא. לָמָּה נִתְּנָה לָהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה. שֶׁכְּשֶׁיָּבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְלַמְּדָם בָּעוֹלָם הַבָּא, יִהְיוּ הַכֹּל יוֹדְעִין בְּאֵיזֶה פָּרָשָׁה הוּא עָסוּק. לְפִיכָךְ, אִם שָׁמוֹעַ בָּעוֹלָם הַזֶּה, תִּשְׁמַע לָעוֹלָם הַבָּא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. דָּבָר אַחֵר, אִם זָכִיתָ לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת, תִּזָּכֶה לִשְׁמֹעַ אוֹתוֹ הַקּוֹל שֶׁכָּתוּב בּוֹ, קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה (ירמיה ז, לד). דָּבָר אַחֵר, אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע. אִם שָׁמַעְתָּ לְקוֹל רַבְּךָ, סוֹפְךָ שֶׁאַחֵרִים שׁוֹמְעִים לְךָ. לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת, לֹא תְהֵא לָמֵד אֶלָּא עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מִי שֶׁהוּא לוֹמֵד וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, נוֹחַ לוֹ שֶׁנֶּהְפְּכָה שִׁלְיָתוֹ עַל פָּנָיו. וְאִם זָכִיתָ לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת, וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן, אָמַר רַבִּי לֵוִי מַהוּ עֶלְיוֹן כָּאֵלְיוֹן הַזֶּה. אִם זָכִיתָ הֲרֵי אַתָּה לְמַעְלָה מֵאַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת וְאִם לָאו לְמַטָּה מֵאַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת, וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל תְּנַאי. וְאִם לָאו, הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מַעְלָה. בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ, עַל תְּנַאי, בְּבֹאֶךָ לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ, מִבָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּמִבָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה. הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, בָּרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה וּבָרוּךְ אַתָּה בָּעִיר, שְׁמָמָה שֶׁהוּא מַכְנִיס מִן הַשָּׂדֶה, הוּא מִתְבָּרֵךְ בָּעִיר. אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה.

אִם בָּאת לְיָדְךָ מִצְוָה בָּעִיר, לֹא תֹּאמַר, לֹא נִצְטַוֵּיתִי אֶלָּא בַּשָּׂדֶה, לְהוֹצִיא תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת בַּחוּץ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף בָּעִיר פְּתַח יָדְךָ. דָּבָר אַחֵר, בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר, בְּמִצְוֹת שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ בָּעִיר, כְּגוֹן סֻכָּה וּמְזוּזָה וּמַעֲקֶה. בָּרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה, כְּגוֹן לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה. דָּבָר אַחֵר, לֹא יֹאמַר אָדָם, אִלּוּ נָתַן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂדֶה, הָיִיתִי מוֹצִיא מַעַשְׂרוֹת מִתּוֹכָהּ. עַכְשָׁו שֶׁאֵין לִי שָׂדֶה, אֵינִי נוֹתֵן כְּלוּם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְאֵה מַה כְּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר, לְאוֹתָן שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּעִיר. וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה, לְאֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שָׂדוֹת. בָּרוּךְ טַנָּאֲךָ, אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים שֶׁאַתֶּם מַעֲלִין לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנָא מִיָּדֶךָ. מִשְׁאַרְתְּךָ, זוֹ חַלָּה. שְׁגַר אֲלָפֶיךָ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, שֶׁיִּהוּ שְׁגוּרִין וְיוֹצְאִין כְּמוֹ פִּי הַקֻּפָּה. וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ, שֶׁיִּהוּ קָשִׁין כְּעַשְׁתְּרוֹת. דָּבָר אַחֵר, בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר, זוֹ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁנִּקְרֵאת עִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲזֹאת הָעִיר שֶׁיֹּאמְרוּ כְּלִילַת יֹפִי (איכה ב, טו). וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה, זוֹ צִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ (ירמיה כו, יח). וְאֵימָתַי מַרְאֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל הַבְּרָכָה הַזֹּאת. כְּשֶׁיִּבָּנֶה יְרוּשָׁלַיִם וְיַחְזִיר הַגָּלֻיּוֹת לְתוֹכָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּטַל חֶרְמוֹן שֶׁיּוֹרֵד עַל הָרְרֵי צִיּוֹן כִּי שָׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם (תהלים קלג, ג). בְּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן.

נצבים

סימן א

אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הָפוֹךְ רְשָׁעִים וְאֵינָם, וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֹד (משלי יב, ז). כָּל זְמַן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְתַּכֵּל בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים וּמְהַפֵּךְ בָּהֶם, אֵין לָהֶם תְּקוּמָה. הָפַךְ בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל, לֹא הָיְתָה לָהֶם תְּקוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם (בראשית ז, כג). הָפַךְ בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל אַנְשֵׁי סְדוֹם, וְלֹא הָיְתָה בָהֶן תְּקוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים הָאֵל (שם יט, כה). הָפַךְ בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם, וְלֹא הָיְתָה לָהֶן תְּקוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד (שמות יד, כח). הָפַךְ בַּמַּעֲשֶׂה שֶׁל בָּבֶל וְלֹא הָיְתָה לָהּ תְּקוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם וּשְׁאָר וְנִין וְנֶכֶד (ישעיה יד, כב). וְעַל כֻּלָּם אָמַר דָּוִד, שָׁם נָפְלוּ פֹּועֲלֵי אָוֶן וְגוֹ' (תהלים לו, יג). אֲבָל יִשְׂרָאֵל, נוֹפְלִין וְעוֹמְדִין. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַל תִּשְׂמְחִי אוֹיַבְתִּי לִי כִּי נָפַלְתִּי קָמְתִּי וְגוֹ' (מיכה ז, ח). כִּי אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי וְגוֹ' (מלאכי ג, ו), אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֵעוֹלָם לֹא הִכִּיתִי אֻמָּה וְשָׁנִיתִי לָהּ. אֲבָל אַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם (מלאכי ג, ו), שֶׁנֶּאֱמַר: חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם (דברים לב, כג), חִצַּי כָּלִין וְהֵן אֵינָן כָּלִים. וְכָךְ אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי וְגוֹ' (איכה ג, יב). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְגִבּוֹר שֶׁהֶעֱמִיד אֶת הַקּוֹרָה וְהָיָה זוֹרֵק בּוֹ אֶת הַחִצִּים. חִצָּיו כָּלִין

וְהַקוֹרֶה בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת. אַף יִשְׂרָאֵל כָּל זְמַן שֶׁהַיִּסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶן, הַיִּסּוּרִין כָּלִין וְהֵם בִּמְקוֹמָן עוֹמְדִין וְאֵינָן כָּלִין. לְכָךְ נֶאֱמַר: הָפוֹךְ רִשָּׁעִים וְאֵינָם. אָמַר חִזְקִיָּה בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא, לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשָׁה זוֹ לְפָרָשַׁת קְלָלוֹת. לְפִי שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל מֵאָה קְלָלוֹת חָסֵר שְׁתַּיִם שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ חוּץ מֵאַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, מִיָּד הוֹרִיקוּ פְּנֵיהֶם וְאָמְרוּ, מִי יָכוֹל לַעֲמֹד בְּאֵלּוּ. מִיָּד קָרָא אוֹתָן מֹשֶׁה וְהָיָה מְפַיְּסָן. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וְגוֹ', הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְגוֹ', וַתָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְגוֹ'. וְאַתֶּם לֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי וַאֲמַרְתֶּם לְפָנַי דְּבָרִים שֶׁאַתֶּם חַיָּבִין עֲלֵיהֶם כְּלָיָה וְלֹא עָשִׂיתִי אִתְּכֶם כְּלָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ וְגוֹ' (תהלים קו, ז). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲמַרְתֶּם לְעֶגֶל, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ד). וְאִם תֹּאמַר מִפְּנֵי מָה הַגּוֹיִם נִתְחַיְּבוּ כְּלָיָה וְאָנוּ קַיָּמִין. לְפִי שֶׁבָּשָׁעָה שֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶן יִסּוּרִין, מְבַעֲטִים בָּהֶן וְאֵינָם מַזְכִּירִין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ עַל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדָעוּךָ וְגוֹ' (תהלים עט, ו). אֲבָל יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהַיִּסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶן, הֵן נִכְנָעִין וּמִתְפַּלְּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא וְגוֹ' (שם קטז, ג-ד). לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁקְּלָלוֹת הַלָּלוּ בָּאוֹת עֲלֵיכֶם, הֵן מַעֲמִידוֹת אֶתְכֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ וְגוֹ' (דברים ח, טז). וְכָךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהַיִּסּוּרִין הַלָּלוּ בָּאִין עֲלֵיכֶם, יֵשׁ לָכֶם עֲמִידָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם. דָּבָר אַחֵר, מִפְּנֵי מָה עָשָׂאן מֹשֶׁה מַצֵּבָה. מִפְּנֵי שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין מִדַּעַת לְדַעַת. מִדַּעַת מֹשֶׁה לְדַעַת יְהוֹשֻׁעַ. מִדַּעַת יְהוֹשֻׁעַ לְדַעַת הַזְּקֵנִים. וְאַף יְהוֹשֻׁעַ עָשָׂאן מַצֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וְגוֹ' (יהושע כד, א). וְאַף שְׁמוּאֵל שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין מִדַּעְתּוֹ לְדַעַת מְלָכִים, עָשָׂאן מַצֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲתָה הִתְיַצְּבוּ וְאֶשְׁפְּטָה אֶתְכֶם (ש״א יב, ז). דָּבָר אַחֵר, אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם, מָה הַיּוֹם מֵאִיר פָּעָמִים וּמַאֲפִיל פָּעָמִים, אַף אַתֶּם כְּשֶׁאֲפֵלָה לָכֶם, עָתִיד לְהָאִיר לָכֶם אוֹר עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה לְךָ ה' לְאוֹר עוֹלָם (ישעיה ס, יט). אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁתִּהְיוּ כֻּלְּכֶם אֲגֻדָּה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד). בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אִם נוֹטֵל אָדָם אֲגֻדָּה שֶׁל קָנִים, שְׁמָא יָכוֹל לִשָּׁבְרָם בְּבַת אַחַת. וְאִלּוּ נוֹטֵל אַחַת אַחַת, אֲפִלּוּ תִּינוֹק מְשַׁבְּרָן. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן אֲגֻדָּה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם ה' יָבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה יַחְדָּו וְגוֹ' (ירמיה נ, ד). כְּשֶׁהֵן אֲגוּדִים, מְקַבְּלִין פְּנֵי שְׁכִינָה.

סימן ב

רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁמִּנִּיתִי לָכֶם רָאשִׁים זְקֵנִים וְשׁוֹטְרִים, כֻּלְּכֶם שָׁוִין לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, כֻּלְּכֶם עֲרֵבִים זֶה בָּזֶה. אֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד בֵּינֵיכֶם, כֻּלְּכֶם עוֹמְדִים בִּזְכוּתוֹ. וְלֹא אַתֶּם בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד בֵּינֵיכֶם, כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ

בְּזְכוּתוֹ עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם (משלי י, כה). וּכְשֶׁאֶחָד מִכֶּם חוֹטֵא, כָּל הַדּוֹר לוֹקֶה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּעָכָן, הֲלֹא עָכָן בֶּן זֶרַח מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם וְגוֹ' (יהושע כב, כ). מִדַּת פֻּרְעָנִיּוּת מוּעֶטֶת, וְהַדּוֹר נִתְפַּס בָּהּ. מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל. וְלֹא גְּדוֹלִים שֶׁבָּכֶם בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ. לְכָךְ נֶאֱמַר: כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁבָּשָׂר וָדָם מְרַחֵם עַל הַזְּכָרִים יוֹתֵר מֵהַנְּקֵבוֹת. וְהַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, כִּי רַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, עַל הַזְּכָרִים וְעַל הַנְּקֵבוֹת, וְעַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ. מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן טַבְלַי, מִלַּמֵּד, שֶׁבָּאוּ הַגִּבְעוֹנִים אֵצֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן וְקִבְּלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ גַּם הֵמָּה בְּעָרְמָה וְגוֹ' (שם ט, ד). מַהוּ גַּם הֵמָּה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁבָּאוּ אֵצֶל מֹשֶׁה וְלֹא קִבְּלָן.

סימן ג

לְעָבְרְךָ בִּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'. שָׁלֹשׁ כְּרִיתוֹת כָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם. אַחַת כְּשֶׁעָמְדוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, וְאַחַת בְּחוֹרֵב, וְאַחַת כָּאן. וְלָמָּה כָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶן כָּאן. מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ הַבְּרִית שֶׁכָּרַת עִמָּהֶן בְּסִינַי, בִּטְלוּהָ וְאָמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ (שמות לב, ד). לְפִיכָךְ חָזַר וְכָרַת עִמָּהֶן בְּחוֹרֵב, וְקִבֵּעַ עָלֶיהָ קְלָלָה לְמִי שֶׁחוֹזֵר בִּדְבָרָיו. וְאֵין לְשׁוֹן לְעָבְרְךָ, אֶלָּא כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, הַעֲבֵר בְּךָ קְלָלָה אִם אַתָּה חוֹזֵר בִּי בַּדָּבָר הַזֶּה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל וְהָלְכוּ בַּגָּלוּת, מַה דָּנִיֵּאל אוֹמֵר, וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת תּוֹרָתֶךָ וַתֵּתַּדְ עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבֻעָה (דניאל ט, יא). וְאֵין אָלָה אֶלָּא לְשׁוֹן קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה (במדבר ה, כז). לְלַמֶּדְךָ, כְּשֵׁם שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אֶת הַסּוֹטָה, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִשְׁבִּיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. וְשָׁמָּא תֹּאמַר, כָּל הַטֹּרַח הַזֶּה לָמָּה. לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לָכֶם, אֶלָּא מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם, שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם שֶׁלֹּא אֲשַׁנֶּה בָּכֶם וּבְנֵיכֶם עַד עוֹלָם. לְכָךְ נֶאֱמַר: לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֶיךָ. וְאָמַר, מֶלֶךְ אָסוּר בָּרָהָטִים (שה"ש ז, ו). וְאֵין אָסוּר אֶלָּא שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָסְרָה אִסָּר עַל נַפְשָׁהּ (במדבר ל, יא), לְפִיכָךְ אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲבֹר עַל שְׁבוּעָתוֹ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁבִּקְּשׁוּ לִפְרֹק עֹל שְׁבוּעָתוֹ בִּימֵי יְחֶזְקֵאל, מַה כְּתִיב שָׁם, בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת ה' (יחזקאל כ, א). אָמְרוּ לוֹ: בֶּן כֹּהֵן הַקּוֹנֶה אֶת הָעֶבֶד, מַהוּ שֶׁאוֹכֵל בִּתְרוּמָה. אָמַר לָהֶם: אוֹכֵל. אָמְרוּ לוֹ: אִם חָזַר כֹּהֵן וּמָכַר לְיִשְׂרָאֵל, לֹא יָצָא מֵרְשׁוּתוֹ. אָמַר לָהֶם: הֵן. אָמְרוּ לוֹ: אַף אָנוּ כְּבָר יָצָאנוּ מֵרְשׁוּתוֹ, נִהְיֶה כְּכָל הָעוֹלָם. אָמַר לָהֶם יְחֶזְקֵאל לְיִשְׂרָאֵל, וְהָעֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה (שם פסוק לב). וְאוֹמֵר: חַי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי ה' אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ' (שם פסוק לג). אָמַר לָהֶם: כָּל זְמַן שֶׁלֹּא מְכָרוֹ, בִּרְשׁוּתוֹ הוּא. וְאַתֶּם לֹא נִמְכַּרְתֶּם בְּדָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֹה אָמַר ה', חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְגוֹ' (ישעיה נב, ג). לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ וְגוֹ', שֶׁלֹּא אֶחְזֹר בַּדָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי

לְאֲבוֹתֵיכֶם. וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם, אֶלָּא אַף הַדּוֹרוֹת הָעֲתִידִין לָבֹא, הָיוּ שָׁם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, לָמָּה כְּתִיב: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה וְגוֹ' וְאֶת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה. לְפִי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הָיוּ שָׁם וַעֲדַיִן גּוּף לֹא נִבְרָא, לְכָךְ לֹא כְּתִיב בָּהֶן עֲמִידָה. שֶׁמָּא תֹּאמַר מִמִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה. תַּלְמוּד לוֹמַר: כִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת אֲשֶׁר עָבַרְנוּ וְגוֹ'. וּכְתִיב: וַתִּרְאוּ אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם וְגוֹ'. בֹּא וּרְאֵה, מַעֲשֶׂה הַגּוֹיִם. אִם הָיְתָה שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל אֶבֶן, הָיְתָה מָנַחַת בַּחוּץ אוֹ בִּפְנִים, נוֹהֵג בָּהּ הֶפְקֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּרְאוּ אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם וְגוֹ'. הָיְתָה שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב, מַכְנִיסָהּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים וְיִזְהֵר בָּהּ וְיִשְׁמְרָהּ שֶׁלֹּא יִגְנְבוּהָ בְּנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם. אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר, תֹּבֹא מְאֵרָה עַל לָבָן שֶׁאָמַר לְיַעֲקֹב, לָמָּה גָּנַבְתָּ אֶת אֱלֹהַי (בראשית לא, ל). לְעַצְמָהּ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַצִּיל אֶת הַגְּנֵבָה, לָאֲחֵרִים הֵיאַךְ יְכוֹלָה לְהַצִּיל. אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָן כֵּן, שֶׁהֵן עוֹבְדִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' (דברים י, כא). הוּא מְשַׁמֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאָב הַמְשַׁמֵּר אֶת הַבֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל (תהלים קכא, ד).

סימן ד

אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם, אַתֶּם קִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה וְשֶׁל עוֹלָם הַבָּא. כְּשֶׁיָּבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים, הוּא מַרְאֶה לָהֶם בְּהֵמוֹת רוֹבְצוֹת עַל הַרְרֵי אֶלֶף, וְאֶלֶף הָרִים מַעֲלִין עֲשָׂבִים וְהֵם אוֹכְלִים. וּמִנַּיִן שֶׁהֵם רוֹבְצוֹת עַל אֶלֶף הָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלֶף (תהלים נ, י). וְכָל מַה שֶּׁהַיַּרְדֵּן מוֹשֵׁךְ, הֵן שׁוֹתִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יִבְטַח כִּי יָגִיחַ יַרְדֵּן אֶל פִּיהוּ (איוב מ, כג). אָמַר רַב יוֹסֵף, כָּל מַה שֶּׁהַיַּרְדֵּן מוֹשֵׁךְ בְּשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, הֵן עוֹשִׂין גְּמִיעָה אַחַת. וּמִקְרָא מָלֵא הוּא, בְּרַעַשׁ וְרֶגֶז יְגַמֶּא אָרֶץ (שם לט, כד). וְאַף לִוְיָתָן רוֹבֵץ עַל הַתְּהוֹם. לָעוֹלָם הַבָּא אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, בֹּאוּ וְהִלָּחֲמוּ בּוֹ. וְכֵיוָן שֶׁהֵן יוֹרְדִין לְהִלָּחֵם כְּנֶגְדּוֹ, הוּא תּוֹלֶה עֵינָיו וּמַבִּיט בָּהֶם וְהֵם מִתְיָרְאִים וּבוֹרְחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מִשְׁתּוֹ יָגוּרוּ אֵלִים, מִשְׁבָּרִים יִתְחַטָּאוּ (שם מא, יז). כְּשֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לֶאֱכֹל, הוּא עוֹשֶׂה שֶׁבֶר בַּיָּם, וְהַדָּגִים סְבוּרִים שֶׁהוּא דִּבֵּר אֲכִילָה וְהוֹלְכִים לְשָׁם, וְהוּא פּוֹתֵחַ וּבוֹלְעָן. אֵין אֶחָד מֵהֶן נִמְלָט, אֶלָּא כֻּלָּן נִכְנָסִין לְתוֹךְ פִּיו. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, יְרוּ חִצִּים. וְהֵם זוֹרְקִים בּוֹ וְאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ, אֶלָּא כְּקַשׁ הֵם נֶחְשָׁבִים לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַבְרִיחֶנּוּ בֶּן קֶשֶׁת (שם פסוק כ). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָהֶם, טְלוּ אַבְנֵי בַּלִּסְטְרָא וְהַשְׁלִיכוּ עָלָיו. וְהֵן עוֹשִׂין. וְהוּא סָבוּר קַשׁ הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּקַשׁ נֶחְשְׁבוּ תוֹתָח (שם פסוק כא). וְאִם תֹּאמַר, הֵיכָן הוּא רָבוּץ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל טִיט שֶׁהוּא יָפֶה מִן הַזָּהָב, שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְפַּד חָרוּץ עָלֵי טִיט (שם פסוק כב), רְפִידָתוֹ שֶׁל חָרוּץ. וְאִם תֹּאמַר, שֶׁאִם מְבַקֵּשׁ לָצֵאת יוֹצֵא. תַּלְמוּד לוֹמַר: סָגוֹר חוֹתָם צַר (שם פסוק ז), סָגַרְתִּי לְפָנָיו וְחָתַמְתִּי כְּנֶגְדּוֹ, וְגַם הֵצַרְתִּי לוֹ. וְהֵיאַךְ הַצַּדִּיקִים אוֹכְלִים. אֶלָּא

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בַּבְּהֵמוֹת וְגַם בַּלְוְיָתָן רוּחַ, וְהֵן בָּאִין וְנִלְחָמִין זֶה עִם זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶחָד בְּאֶחָד יִגָּשׁוּ (איוב מא, ח). זֶה הוֹפֵךְ בָּאָרֶץ וְשׁוֹקֵט הַבְּהֵמוֹת, וְאֵלּוּ בּוֹקְעִין הַלְוְיָתָן. מִיַּד הַצַּדִּיקִים מִתְכַּנְּסִין עֲלֵיהֶם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וְאוֹכֵל לְפִי שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִכְרוּ עָלָיו חַבָּרִים (שם מ, ל). חִזְקִיָּה אָמַר, אֵלּוּ חַבְרֵי תּוֹרָה. דָּבָר אַחֵר, יִכְרוּ עָלָיו חַבָּרִים, כָּל מִי שֶׁחָבַר עַצְמוֹ מִלַּעֲשׂוֹת. יֶחֱצוּהוּ בֵּין כְּנַעֲנִים (שם). יֵשׁ בִּבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂין סְחוֹרָה, זֶה נוֹתֵן חֲמִשִּׁים זְהוּבִים, וְזֶה נוֹתֵן עֶשְׂרָה. לוֹקְחִין מַרְגָּלִית אַחַת וְהִיא עוֹשָׂה שָׂכָר. לְפִי מַה שֶּׁנָּתַן כָּל אֶחָד וְאֶחָד, נוֹטֵל מִן הַשָּׂכָר. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת יָבֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אַכְזָר כִּי יְעוֹרֶנּוּ, וּמִי הוּא לְפָנַי יִתְיַצָּב (שם מא, ב). וּמִי הֵם שֶׁאוֹכְלִים לְפָנַי, אֵתֶם נִצָּבִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, הֱיֵיתֶם עוֹמְדִים לְקַבֵּל מִצְוֹת. אַף בָּעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מַעֲמִיד אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה עוֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם ה', כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם (ישעיה סו, כב). כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא.

וילך

סימן א

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. אֵין וַיֵּלֶךְ אֶלָּא לְשׁוֹן תּוֹכֵחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים (תהלים מו, ט). בְּסוֹף קוֹהֶלֶת כְּתִיב: דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת (קהלת יב, יא). מַה דָּרְבָּן זֶה מְכַוֵּן אֶת הַפָּרָה לְתַלְמָהּ, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה מְכַוְּנוֹת לֵב לוֹמְדֵיהוֹן לְדָרֶךְ טוֹבָה. וּכְמַסְמְרוֹת נְטוּעִים (שם), מַה מַסְמֵר זֶה קָבוּעַ, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה קְבוּעִים. וּמַה נְּטִיעָה פָּרָה וְרָבָה, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה פָּרִין וְרָבִין לִמְצֹא בָּהֶם טַעַם. נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד (קהלת יב, יא), אַף עַל פִּי שֶׁהַלָּלוּ מְטַמְּאִין וְהַלָּלוּ מְטַהֲרִין, הַלָּלוּ אוֹסְרִין וְהַלָּלוּ מַתִּירִין, כֻּלָּן אֲמָרָן מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה. וּכְמַשְׁמְרוֹת נְטוּעִים, כָּתוּב בְּשִׁי״ן, לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ בַּתּוֹרָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים סְפָרִים כְּמִנְיַן מִשְׁמָרוֹת שֶׁהֶעֱמִיד דָּוִד, לְכָךְ נִכְתַּב בְּשִׁי״ן. וְכֵן בִּדְבְרֵי הַיָּמִים נִכְתַּב דָּוִד מָלֵא, שֶׁהוּא בְּגִימַטְרִיָּא אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים, כְּנֶגֶד אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מִשְׁמָרוֹת שֶׁהֶעֱמִיד דָּוִד.

סימן ב

אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִשִׁים בְּמֹעֲצוֹת וָדָעַת (משלי כב, כ). מֹעֲצוֹת עוֹלֶה בַּגִּימַטְרִיָּא שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה. וְשָׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ לִבְנֵי נֹחַ, שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן (ישעיה ה, א). כֶּרֶם, זוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כֶּרֶם חֶמֶר עֲנוּ לָהּ (שם כז, ב). וַיְעַזְּקֵהוּ (שם ה, ב), בְּאַבְרָהָם, שֶׁהִשְׁלַכְתִּי הַפְּסֹלֶת מִמֶּנּוּ, כְּנוֹן יִשְׁמָעֵאל. וַיְסַקְּלֵהוּ (שם), בְּיִצְחָק, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו. וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק (שם), הוּא

יַעֲקֹב, שֶׁכָּל הַנְּטִיעוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ הָיוּ טוֹבוֹת וְנֶחְמָדוֹת כְּשׂרֵק זֶה שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וְזֶהוּ כֻּלּוֹ זֶרַע אֱמֶת. שׂוֹרֵק עוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה, וְשֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁל בְּנֵי נֹחַ, הֲרֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. כְּתִיב: ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ (משלי ג, יט), וְאֵין חָכְמָה אֶלָּא תּוֹרָה. וּמַה שְׁמָהּ. אָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן (שם ח, ל). וְלֹא נִקְרֵאת תּוֹרָה, עַד שֶׁנִּתְּנָה בְּסִינַי. וְעַל מְנָיַן הַמִּצְוֹת נִקְרֵאת תּוֹרָה, כִּי הַמִּצְוֹת שֶׁל תּוֹרָה הֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. תּוֹרָה עוֹלָה בְּגִימַטְרִיָּא שֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַד עֶשְׂרֵה, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁנִּפְחֲתוּ מִן שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, אֵלּוּ שְׁנַיִם שֶׁנִּתְּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים, שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי (תהלים סב, יב). וְזֶהוּ, תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה (דברים לג, ד), כְּמִנְיַן תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה. וְהַשְּׁנַיִם צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. וְהֵיא מוֹרָשָׁה לִבְנֵי יַעֲקֹב, וְלֹא לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי (תהלים קמז, יט). וְכָתוּב בָּהּ יוֹם יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וָאֶהְיֶה שַׁעֲשׁוּעִים יוֹם יוֹם (משלי ח, ל). וְאֵין יוֹם פָּחוֹת מֵאֶלֶף שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל (תהלים צד, ד). בְּמַה הָיְתָה כְּתוּבָה קֹדֶם שֶׁנִּתְּנָה. אִם עַל כֶּסֶף וְעַל זָהָב, וַהֲלֹא קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא כֶּסֶף וְזָהָב. אֶלָּא הָיְתָה כְּתוּבָה עַל זְרוֹעוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְעַל כֵּן יָבִין וְיַשְׂכִּיל כָּל אָדָם בְּדַעְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ לַהֲגוֹת בַּתּוֹרָה יוֹמָם וְלַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה (יהושע א, ח). וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים. כִּי כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִדּוֹן בְּכָל יוֹם. וְעַל יְדֵי אָדָם אֶחָד, יִזְכֶּה הָעוֹלָם אוֹ יִתְחַיֵּב. וְאִם יִתְחַיֵּב עַל יָדָן, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה (קהלת ט, יח). וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, הָעוֹלָם חָצְיוֹ חַיָּב וְחָצְיוֹ זַכַּאי. אִם יָבֹא אֶחָד וְיַעֲבֹר עֲבֵרוֹת, שֶׁהִכְרִיעַ הָעֲבֵרוֹת עַל הַזְּכֻיּוֹת, וְנִמְצָא הָעוֹלָם מִתְחַיֵּב עַל יָדוֹ. וְאִם שְׁקוּלִין הָעֲוֹנוֹת כְּנֶגֶד הַזְּכֻיּוֹת, וּבָא אֶחָד וְעָשָׂה מִצְוָה אַחַת, הַזְּכֻיּוֹת מַכְרִיעִין עַל הָעֲוֹנוֹת. אַשְׁרָיו שֶׁמְּזַכֶּה אֶת הָעוֹלָם. וְאִם לֹא לָמַד כָּל צָרְכּוֹ, יַעֲשֶׂה מַעֲשָׂיו בֶּאֱמוּנָה. אָמַר אֵלִיָּהוּ זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּמָצָאתִי אָדָם אֶחָד, וְהָיָה מַלְעִיג לִי וּמִתְלוֹצֵץ בִּי. אָמַרְתִּי לוֹ, מָה אַתָּה מֵשִׂיב לְיוֹם הַדִּין אַחַר שֶׁלֹּא לָמַדְתָּ תּוֹרָה. אָמַר, יֵשׁ לִי לְהָשִׁיב, בִּינָה וְדַעַת וְלֵב שֶׁלֹּא נָתְנוּ לִי מִן הַשָּׁמַיִם. אָמַרְתִּי לוֹ, מַה מְּלַאכְתֶּךָ. אָמַר לִי, צַיָּד עוֹפוֹת וְדָגִים אֲנִי. אָמַרְתִּי לוֹ, מִי נָתַן לְךָ דַּעַת וְלֵב לְיַקֵּחַ פִּשְׁתָּן וְלִטְווֹתוֹ וְלֶאֱרֹג וְלַעֲשׂוֹת הַמְּצוּדוֹת וְלָקַחַת בָּהֶן דָּגִים וְעוֹפוֹת וּלְמָכְרָם. אָמַר לִי, בִּינָה וְדַעַת שֶׁנִּתְּנוּ לִי מִן הַשָּׁמַיִם. אָמַרְתִּי לוֹ, לְיַקֵּחַ אֶת הַפִּשְׁתָּן לֶאֱרֹג וְלִטְווֹת וְלָקַחַת הַדָּגִים וְהָעוֹפוֹת, נָתְנוּ לְךָ בִּינָה וַדַּעַת. אֲבָל לִקְנוֹת אֶת הַתּוֹרָה לֹא נָתְנוּ לְךָ בִּינָה. וּכְתִיב: כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ (דברים ל, יד). מִיָּד הִרְהֵר בְּלִבּוֹ וְהֵרִים קוֹלוֹ בִּבְכִי. אָמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, אַל יֵרַע לְךָ, שֶׁכָּל בָּאֵי הָעוֹלָם כֵּיוָן שֶׁבָּאִין וְנִמְשָׁכִין מִן הַתּוֹרָה, מוֹכִיחִין עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִשּׁוּ עוֹבְדֵי פְּשִׁתִּים שְׂרִיקוֹת וְאֹרְגִים חוֹרִי

(ישעיה יט, ט), וְעָלָיו וְעַל כֵּיוֹצֵא בּוֹ וְעַל הַדּוֹמִין לוֹ וְעַל הָעוֹשִׂין כְּמַעֲשָׂיו. וְאַחֲרִית דָּבָר, יִרְאַת ה'. וְעוֹשִׂין בֶּאֱמוּנָה, בּוֹ מוֹנֶה מְלַאכְתּוֹ וְרָאוּי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

סימן ג

הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בַּדָּבָר שֶׁקִּלְסְתִּיךָ שֶׁאַמַּרְתִּי, הֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (דברים י, יד), אַתָּה מַקְנִיטֵנִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַתָּה דּוֹמֶה, לְשָׁכֵן רַע שֶׁרוֹאֶה אֶת הַנִּכְנָסוֹת וְאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַיּוֹצְאוֹת. כָּךְ אָמַרְתָּ עַל בָּנַי, הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי (שמות ו, יב), וְהוֹצֵאתָ לַעֲז עַל בָּנַי.

האזינו

סימן א

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה. אַשְׁרֵי יְלוּד אִשָּׁה שֶׁאוֹמֵר לְמַלֶּאכֶת הַשָּׁמַיִם כֵּן, כְּמֶלֶךְ שֶׁאוֹמֵר לַעֲבָדָיו, הַאֲזִינוּ וְשִׁמְעוּ לְדְבָרַי, כָּךְ הוּא אוֹמֵר לְשָׁמַיִם וְאָרֶץ שִׁתְקוּ עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל דְּבָרַי. הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִם יִמַּדּוּ שָׁמַיִם מִלְמָעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמָטָּה, גַּם אֲנִי אֶמְאַס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל (ירמיה לא, לו). לְפִי שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם, וְיִשְׂרָאֵל קַיָּמִים לְעוֹלָם, לְכָךְ הִזְמִינָם לְעֵדוּת, שֶׁיְּקַיְּמוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת. וְאִם חַס וְשָׁלוֹם יְבַטְּלוּם, יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בָּם בָּרִאשׁוֹנָה לְהָמִיתָם. כְּתִיב: וְעִצַּר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ (דברים יא, יז), לְכָךְ הִזְמִינָם לְעֵדוּת כְּשֶׁיְּקַיְּמוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת. וְאִם חַס וְשָׁלוֹם יְמָאֲנוּ, יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בָּם בָּרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָעִידָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (שם לא, כח). וּלְכָךְ הֶעֱמִידָם לְעֵדוּת, דְּאִיתָא בִּפְסִיקְתָּא, אָדָם נִמְשָׁל לִשְׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת, בְּתְחִלָּה כְּשֶׁנּוֹלַד, נִדְמֶה כְּטָלֶה שֶׁהוּא רַךְ, וּמִתְגַּבֵּר כְּשׁוֹר. כְּשֶׁגָּדַל וְנַעֲשָׂה תְּאוֹמִים, כְּלוֹמַר שָׁלֵם, וְגָדַל בּוֹ יֵצֶר הָרָע. וּתְחִלָּתוֹ חָלָשׁ כְּסַרְטָן, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁנִּתְגַּדֵּל, נִתְגַּבֵּר כְּאַרְיֵה. וְאִם חוֹטֵא, נַעֲשָׂה כִּבְתוּלָה. וְאִם מוֹסִיף עֲוֹנוֹת, שׁוֹקְלִים אוֹתוֹ בְּמֹאזְנַיִם. וְאִם יַעֲמֹד בְּמִרְדּוֹ, מוֹרִידִין אוֹתוֹ לִשְׁאוֹל תַּחְתִּית, שְׁאוֹל וַגֵּיהִנֹּם, כְּעֵקֶרֶב הַמֵּטֶל לָאָרֶץ וְלַשִּׁיחִין. וְאִם יָשׁוּב, זוֹרְקִין אוֹתוֹ לַחוּץ, כְּמוֹרֶה הַחֵץ בַּקֶּשֶׁת. לְכָךְ רְגִילִין לְהַזְכִּיר הַמֵּתִים בְּשַׁבָּת, שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ לַגֵּיהִנֹּם. שֶׁכֵּן אִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל (שם כא, ח), אֵלּוּ הַחַיִּים. אֲשֶׁר פָּדִיתָ (שם), אֵלּוּ הַמֵּתִים, מִכָּאן שֶׁהַחַיִּים פּוֹדִין אֶת הַמֵּתִים. לְכָךְ אָנוּ נוֹהֲגִין לְהַזְכִּיר אֶת הַמֵּתִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְלִפְסֹק עֲלֵיהֶם צְדָקָה. שֶׁכֵּן שָׁנִינוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, יָכֹל מִשֶּׁמֵּתוּ לֹא יוֹעִיל לָהֶם הַצְּדָקָה. תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲשֶׁר פָּדִיתָ. מִכָּאן כְּשֶׁפּוֹסְקִין צְדָקָה בִּשְׁבִילָם, מוֹצִיאִין וּמַעֲלִין אוֹתָן כְּחֵץ מִן הַקֶּשֶׁת. מַיִד נַעֲשֶׂה רַךְ וְנָקִי כִּנְדִי, וּמִטַּהֲרִין אוֹתוֹ כְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד, וּמַזִּין עָלָיו מַיִם טְהוֹרִין מִדְּלִי, וְגָדַל בְּרֹב הֲנָאָה כְּדַג הַנֶּהֱנֶה בַּמַּיִם. כָּךְ הוּא טוֹבֵל בְּכָל שָׁעָה בְּנַהֲרֵי

אֲפַרְסְמוֹן וּבְחָלְב וּבְשֶׂמֶן וּבִדְבַשׁ, וְאוֹכֶל מֵעֵץ הַחַיִּים תָּמִיד הַנָּטוּעַ בְּמִחִיצַת הַצַּדִּיקִים, וְנוֹפוֹ נוֹטֶה עַל כָּל שֻׁלְחָן שֶׁל צַדִּיק וְצַדִּיק, וְחַי לְעוֹלָם. עַד כָּאן חָדָשׁ הוּא. וּמִכָּאן וָאֵילָךְ מִן הַיָּשָׁן.

סימן ב

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נָפֹשׁ עָמֵל עָמְלָה לוֹ כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ (משלי טז, כו). מָה רָאָה מֹשֶׁה לִקְרֹא לַשָּׁמַיִם וְלָאָרֶץ בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁקָּרָא אוֹתָן לְצִוּוּתָן עַל עַצְמָן. אָמַר לָהֶן, הֲרֵי גָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלַי שֶׁאָמוּת, תְּנוּ דַּעַתְכֶם הֵיאַךְ תִּהְיוּ מְקַבְּלִין אוֹתִי בְּכָבוֹד, שֶׁתִּהְיוּ מִסְתַּכְּלִין בִּי כְּאִלּוּ אֲנִי חַי וּמְדַבֵּר אֶת דְּבָרֵי תּוֹרָה לָעוֹלָם. הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם, שֶׁכְּבָר אָמַרְתִּי בָּכֶם, הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם וְגוֹ' (דברים ל, יט), תְּנוּ דַּעַתְכֶם שֶׁלֹּא תִּהְיוּ מְקַטְרְגִין עַל יִשְׂרָאֵל לְאַחַר מוֹתִי, אֶלָּא הֱיוּ זְכוּרִים כְּאִלּוּ אֲנִי חַי וְעוֹמֵד עֲלֵיהֶם לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים. אָמַר יְשַׁעְיָה, שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ (ישעיה א, ב). מָה רָאָה יְשַׁעְיָהוּ לוֹמַר, שִׁמְעוּ שָׁמַיִם. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים שָׁוִים. מֹשֶׁה אָמַר, הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם. וִישַׁעְיָהוּ אָמַר, שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מְלַמֵּד, כֵּיוָן שֶׁאָמַר מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה, בַּשָּׁמַיִם הָיָה, וְהָיָה מְדַבֵּר עִם הַשָּׁמַיִם כְּאָדָם שֶׁמְּדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ, שֶׁאָמַר, הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם. וְרָאָה אֶת הָאָרֶץ רְחוֹקָה מִמֶּנּוּ, וְאָמַר, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ. אֲבָל יְשַׁעְיָה שֶׁהָיָה בָּאָרֶץ וְרָאָה שָׁמַיִם רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, הִתְחִיל לוֹמַר, שִׁמְעוּ שָׁמַיִם, וְאַחַר כָּךְ, וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ, שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָה אֵלָיו. כִּי ה' דִּבֶּר (שם), אָמְרוּ לוֹ: יְשַׁעְיָה רַבֵּנוּ, וְכִי דִּבֶּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלֹא רָעֲשָׂה הָאָרֶץ. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, אֶרֶץ רָעֲשָׁה אַף שָׁמַיִם וְגוֹ', מִפְּנֵי אֱלֹהִים זֶה סִינַי (תהלים סח, ט). וְהַמַּיִם נִזְדַּעְזְעוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִקּוֹלוֹת מַיִם רַבִּים וְגוֹ' (שם צג, ד). אֵימָתַי, בִּזְמַן וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְגוֹ' (שמות כ, א). אִלּוּ דִּבֶּר עִמָּךְ, הָיִיתָ חַי. מָשָׁל לְשִׁלְטוֹן שֶׁנִּכְנַס לְמְדִינָה. בָּא אִסְטְרָטִיוֹטוֹן שֶׁל אוֹתָהּ מְדִינָה אֲצָלוֹ. כֵּיוָן שֶׁבָּא שִׁלְטוֹן לְדַבֵּר עִמָּהֶם, נִטְּלָה מַהֶן דַּעְתָּן. לְיָמִים, בָּא קַרְתָּנִי אֶחָד, אָמַר לָהֶם: זֶה הַשִּׁלְטוֹן הוּא אוֹהֲבִי וַאֲנִי רָגִיל לְדַבֵּר עִמּוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְדַבֵּר עִמּוֹ, אֶלָּא אִם הוּא אוֹהֲבְךָ, דַּבֵּר עִמּוֹ בַּעֲדֵנוּ וְאַחַר כָּךְ עִמָּנוּ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִישַׁעְיָה, אָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָאנוּ בָּנָיו, דִּכְתִיב: בָּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל (שמות ד, כב), וּכְתִיב: הָעֲמוּסִים מִנִּי בָטֶן וְגוֹ' (ישעיה מו, ג), כֵּיוָן שֶׁדִּבֶּר עִמָּנוּ בְּסִינַי, נַפְשֵׁנוּ יָצְאָה בְּדִבּוּרוֹ. שֶׁמָּא אִם יְדַבֵּר עִמָּנוּ נָמוּת. אֶלָּא אַתָּה רַבֵּנוּ קָרֵב אַתָּה וּשְׁמַע, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּמִנַּיִן הָיְתָה הָעֲטָרָה הַזֹּאת לִישַׁעְיָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה אָמַר ה' יוֹצְרִי מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לוֹ לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו (שם מט, ה). וּלְכָךְ נֶאֱמַר: שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְגוֹ'.

סימן ג

יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, עָמְדוּ הַמַּלְאָכִים לְהָרְגוֹ. אָמַר לָהֶם: בִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לִי מִבְּנֵי אָדָם, אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לְהָרְגֵנִי. כְּיָון שֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, הִנִּיחוּהוּ. מָשָׁל לְסוֹחֵר גָּדוֹל הַמְהַלֵּךְ בִּמְקוֹם סַכָּנָה, תְּפָשׁוּהוּ לִסְטִים וּבִקְּשׁוּ לְהָרְגוֹ. אָמַר לָהֶם: בִּשְׁבִיל חֲמִשָּׁה מָנָה שֶׁיֵּשׁ לִי עִמִּי אַתֶּם הוֹרְגִים אוֹתִי. וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אָמְרוּ זֶה לָזֶה, מַה בֶּצַע בַּהֲרִיגָתוֹ, אֵין עִמּוֹ כְּלוּם. הִנִּיחוּהוּ, כְּשֶׁנִּכְנַס לַמְּדִינָה, הִתְחִיל לִמְכֹּר אֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁאֵין לָהֶם דָּמִים. אָמְרוּ לוֹ הַלִּסְטִים, אֶתְמוֹל תְּפַשְׂנוּ אוֹתְךָ וְאָמַרְתָּ לָנוּ, אֵין עִמִּי אֶלָּא חֲמִשָּׁה מָנָה, וְעַכְשָׁו אַתָּה מוֹצִיא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁאֵין לָהֶם עֵרֶךְ בָּעוֹלָם. אָמַר לָהֶם: אֶתְמוֹל כְּשֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם כָּךְ, בְּשָׁעַת סַכָּנָה הָיִיתִי עוֹמֵד. אַף כָּךְ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אָמַר לַמַּלְאָכִים, שְׁנֵי דְּבָרִים עִמִּי, וְהֵמָּה מַתָּנָה גְּדוֹלָה הָיְתָה עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלִיתָ לַמָּרוֹם וְגוֹ' (תהלים סח, יט). לְכָךְ אָמַר דָּוִד, טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ וְגוֹ' (שם קיט, עב). וְאוֹמֵר: הַנֶּחְמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב (שם יט, יא). וְאוֹמֵר: אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת וְגוֹ' (שם יב, ז). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אַשְׁרֶיךָ שֶׁלִּקַּחְתָּ מַתָּנוֹת. אָמַר לָהֶם: אִלּוּלֵי שֶׁאָמַרְתִּי לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁהֵם שְׁנֵי דְּבָרִים, הָיִיתִי נִשְׂרָף מֵאִשָּׁם, וְהַתּוֹרָה הַזֹּאת הִיא הִצַּלְתַּנִי מִיָּדָם. עֲלֵיהֶם אָמַר, יַעֲרֹף כַּמָּטָר וְגוֹ'. וְאֵין יַעֲרֹף אֶלָּא הֵרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה (דברים כא, ד). וְכֵן בִּיהוּדָה אוֹמֵר, יָדְךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶךָ (בראשית מט, ח). וְאֵין לִקְחִי אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם וְגוֹ' (משלי ד, ב). וְלָמָּה נִמְשְׁלָה תּוֹרָה לְמָטָר. לוֹמַר, מַה מָּטָר מַשְׁחֶקֶת אֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם (איוב יד, יט), אַף הַתּוֹרָה מַשְׁחֶקֶת לֵב הָאֶבֶן. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אִם אֶבֶן הוּא, נִמּוֹחַ. וְאִם בַּרְזֶל הוּא, מִתְפּוֹצֵץ. לְכָךְ אֵין טוֹב לָאָדָם כִּי אִם לִהְמִית עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, וְלַעֲסֹק בָּהּ תָּמִיד יוֹמָם וָלָיְלָה. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה (יהושע א, ח). וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, יָגַעְתִּי וְלֹא מָצָאתִי, אַל תַּאֲמִין. וּלְכָךְ נִמְשְׁלָה לְמָטָר, מַה מָּטָר אֵין הָעוֹלָם בְּלֹא הֵם, לְפִי שֶׁצְּרִיכִין לְהַצְמִיחַ כָּל טוּב, כָּךְ אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם בְּלֹא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שַׂמְתִּי (ירמיה לג, כה). וּמָה הַמָּטָר יוֹרֵד מְעַט מְעַט, כָּךְ הַתּוֹרָה, תְּחִלָּה קוֹרֵא אבג"ד כְּמִנְיָן קָטָן, וּלְבַסּוֹף עוֹלֶה לְמִנְיָן גָּדוֹל, ק' ר' ש' ת'. כָּךְ מַתְחִילִין, וְאַחַר כָּךְ עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה וְדִקְדּוּקֶיהָ. דָּבָר אַחֵר, יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי. אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לֹא בְּאת לְדַבֵּר עִם הַשָּׁמַיִם וְעִם הָאָרֶץ, אֶלָּא עִם הַמָּטָר וְטַל. אָמַר לָהֶם: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְעָשִׁיר שֶׁהָלַךְ לְכַבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ, וְלִקַּח עִמּוֹ שָׂרִים גְּדוֹלִים וַאֲנָשִׁים מְכֻבָּדִים וְכָנַס עִמָּהֶם אֵצֶל הַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ קִבְּלָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה, מוּטָב שֶׁאֶקְרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַמָּטָר וְהַטַּל וְיִהְיוּ עִמִּי, וְאֶקְרָא לְהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא וְיַעֲנֶה אוֹתִי. לְפִיכָךְ אָמַר, הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְגוֹ', יַעֲרֹף כַּמָּטָר וְגוֹ'. וְאַחַר כָּךְ, כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא.

סימן ד

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ. יְשַׁעְיָה אָמַר, דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ (ישעיה נה, ו). וְדָוִד אָמַר, דִּרְשׁוּ ה' וְעֻזּוֹ וְגוֹ' (דה"א טז, יא). לָמָּה אָמַר, בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד (שם). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, פְּעָמִים נִרְאֶה וּפְעָמִים אֵינוֹ נִרְאֶה, פְּעָמִים שׁוֹמֵעַ וּפְעָמִים אֵינוֹ רוֹצֶה לִשְׁמֹעַ, פְּעָמִים עוֹנֶה וּפְעָמִים אֵינוֹ עוֹנֶה. פְּעָמִים נִדְרָשׁ וּפְעָמִים אֵינוֹ נִדְרָשׁ, פְּעָמִים מָצוּי וּפְעָמִים אֵינוֹ מָצוּי, פְּעָמִים קָרוֹב וּפְעָמִים אֵינוֹ קָרוֹב. כֵּיצַד, נִרְאָה לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה (שמות לג, יא). חָזַר וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ, כְּשֶׁאָמַר לוֹ: הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדֶךָ (שם פסוק יח). וְכֵן נִרְאָה לְיִשְׂרָאֵל בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שם כד, י). וְאוֹמֵר: וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' (שם פסוק יז). חָזַר וְנֶעְלַם מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה (דברים ד, טו). וְאוֹמֵר: קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שׁוֹמְעִים (שם). וּכְשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּשִׁעְבּוּד פָּרֶךְ, וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם (שמות ב, כד). כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ, לֹא שָׁמַע ה' בְּקוֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם (דברים א, מה). עָנָה לִשְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצְעַק שְׁמוּאֵל אֶל ה' וַיַּעֲנֵהוּ ה' (ש"א ז, ט). חָזַר וְלֹא עָנָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל עַד מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל עַל שָׁאוּל (שם טז, א). עָנָה לְדָוִד וְאָמַר, דָּרַשְׁתִּי אֶת ה' וְעָנָנִי (תהלים לד, ה). חָזַר וְלֹא עָנָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְצַו דָּוִד צוֹם וּבָא וְלָן וְשָׁכַב אַרְצָה (ש"ב יב, טז). וּכְתִיב: גַּם הַבֵּן הַיִּלּוֹד לָךְ מוֹת יָמוּת (שם פסוק יד). וּבְזֹאת שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, מָצוּי לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ד, כט). וְאִם לֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת ה' וְלֹא יִמְצָאוּ, חָלַץ מֵהֶם (הושע ה, ו). פְּעָמִים קָרוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: קָרוֹב ה' לְכָל קוֹרְאָיו (תהלים קמה, יח). פְּעָמִים אֵינוֹ קָרוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: רָחוֹק מֵרְשָׁעִים ה' (משלי טו, כט). וּכְתִיב: יְשַׁא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ (במדבר ו, כו). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים (דברים י, יז). עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, נוֹשֵׂא לוֹ פָּנִים. יָכֹל לַכֹּל. תַּלְמוּד לוֹמַר: אֵלֶיךָ, וְלֹא לְאֻמָּה אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ יְרוּשָׁלַיִם לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי (ירמיה ד, יד), אִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה. וְאִם לָאו, כִּי אִם תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר (שם ב, כב). לְכָךְ אָמַר יְשַׁעְיָה, דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ, קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו, צְאוּ וְהַכְרִיזוּ בְּכָל מֶמְשַׁלְתִּי שֶׁאֲנִי יוֹשֵׁב וְדָן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵסֶק עִם חֲבֵרוֹ, יָבֹא לְפָנַי וַאֲנִי דָן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת, עַד שֶׁלֹּא אֵשֵׁב לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אָמַר לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, הֱווּ יוֹדְעִין שֶׁאֲנִי דָן אֶת הָעוֹלָם בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הָאֵלּוּ, בְּפֶסַח עַל הַתְּבוּאָה, בַּעֲצֶרֶת עַל פֵּרוֹת הָאִילָן, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי עוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנַי כִּבְנֵי מָרוֹן, בַּחַג נִדּוֹנִין עַל הַמַּיִם. וּבְאֵלּוּ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים יוֹשֵׁב לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, לְהַעֲשִׁיר אוֹ

לְהַעֲנִי, לְהַרְבּוֹת אוֹ לְמָעֵט. אֲבָל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דֵּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אִם לְמָוֶת אִם לְחַיִּים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר בִּתְקִיעָתָא דְּרַב: וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמֵר וְכוּ'. וְאִם עֲשִׂיתֶם תְּשׁוּבָה לְפָנַי בְּלֵב שָׁלֵם, אֲנִי אֶקַבֵּל אֶתְכֶם וְאָדוּן אֶתְכֶם לְכַף זְכוּת, שֶׁשַּׁעֲרֵי שָׁמַיִם פְּתוּחִין וְאֶשְׁמַע תְּפִלַּתְכֶם, שֶׁאֲנִי מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת, מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים, עַד שֶׁלֹּא אֶחְתֹּם גְּזַר דִּין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה דָּר בִּמְדִינָה וְהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מַכְעִיסִין אוֹתוֹ, כֵּעֵס הַמֶּלֶךְ וְיָצָא מִתּוֹכָהּ כְּמוֹ עֲשָׂרָה מִילִין וְעָמַד לוֹ. רָאָהוּ אָדָם, אָמַר לִבְנֵי הַמְּדִינָה, דְּעוּ שֶׁהַמֶּלֶךְ עִמָּכֶם בְּכַעַס וְהוּא מְבַקֵּשׁ לִשְׁלֹחַ לִגְיוֹנוֹתָיו עַל הָעִיר לְהַחְרִיבָהּ, צְאוּ וּפַיְּסוּהוּ וְיַחְזֹר אֲצִלְכֶם, עַד שֶׁלֹּא יַרְחִיק מִכֶּם. פִּקֵּחַ אֶחָד הָיָה שָׁם, אָמַר לָהֶם: שׁוֹטִים, עַד שֶׁהָיָה אֲצִלְכֶם לֹא בִּקַּשְׁתֶּם לְפַיְּסוֹ, וְעַכְשָׁו קוֹדֶם שֶׁיִּתְרַחֵק צְאוּ אֲצָלוֹ אוּלַי יְקַבֵּל אֶתְכֶם. לְכָךְ כְּתִיב: דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ, אֵלּוּ עֲשָׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁהוּא שָׁרוּי בֵּינֵיכֶם. שֶׁכֵּן יְחֶזְקֵאל אוֹמֵר, וְהַקִּיר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם (יחזקאל מג, ח). הֲוֵי, קָרְאוּהוּ בְּהִיוֹתוֹ קָרוֹב, יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו וְיָשׁוּב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ וְגוֹ' (ישעיה נה, ו-ז).

סימן ה

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ וְגוֹ' צַדִּיק, שֶׁעוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם בָּנָיו. כְּשֶׁרוֹאֶה אָדָם שֶׁהוּא עָנִי וְיֵשׁ בְּיָדוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים, וְהוּא מִתְפַּלֵּל לְפָנָיו, וְאוֹמֵר כִּשְׁמְךָ הַגָּדוֹל תַּעֲשֶׂה לִי צְדָקָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹתֵחַ אוֹצְרוֹתָיו וְנוֹתֵן לוֹ, הֲדָא הוּא דִּין, כִּי צְדָקוֹת עוֹשֶׂה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר דָּוִד, מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ וְגוֹ' (תהלים לא, כ). אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ לְךָ אוֹצְרוֹת צְדָקָה הַרְבֵּה. וְאִם לֹא תְּחַלְּקֵם לִי וְלַחֲבֵרַי הַצְּרִיכִים, לָמָּה רַב טוּבְךָ. הֲלָה' תִּגְמְלוּ זֹאת, הַהֵ"א רְחוֹקָה מִן הַשֵּׁם, לָמָּה. שֶׁהוּא סִיּוּם חֲתִימָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. קַח רָאשֵׁי תֵּבוֹת שֶׁל פְּסוּקִים עַד ה' מֵהֲלָה', כְּנוֹן ה' מֵהַאֲזִינוּ וְי' מִיַּעֲרֹף, כ' מִכִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, ה' מֵהַצּוּר, שִׁי"ן מִשְׁחֵת לוֹ, ה' מֵהֲלָה', וְתִמְצָא שֶׁהַכֹּל עוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא כְּמִנְיַן מֹשֶׁה, וְזוֹ הִיא חֲתִימָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּאָדָם שֶׁמְּסַיֵּם סִפְרוֹ וְחוֹתֵם אֶת שְׁמוֹ בְּסִיּוּם סִפְרוֹ, וּלְכָךְ הַה' רְחוֹקָה מֵהַשֵּׁם.

סימן ו

הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךְ, הוּא שֶׁקָּנָה אוֹתְךָ. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַלְבֵּל דּוֹר הַפַּלְגָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָכִים שֶׁרֵי כָּל הָאֻמּוֹת, בּוֹאוּ וְנָטִיל גּוֹרָלוֹת, לְמִי יַעֲלוּ הָאֻמּוֹת, אֻמָּה לְכָל אֶחָד מִמֶּנּוּ, וְאֵיזֶה יַעֲלֶה לְחֶלְקוֹ. הֵטִילוּ גּוֹרָלוֹת, וְנָפַל יִשְׂרָאֵל לְחֶלְקוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְכְתִיב, בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ, יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ. לְכָךְ קְרָאָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל חֵלֶף שְׁאָר אֻמּוֹת. וְהוּא שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד. וְזֶהוּ, הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךְ.

סימן ז

זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר. לְעוֹלָם יִבְדֹּק אָדָם בַּשֻּׁמּוֹת לִקְרֹא לִבְנוֹ, הָרְאוּי לִהְיוֹת צַדִּיק. כִּי לִפְעָמִים הַשֵּׁם גּוֹרֵם טוֹב אוֹ גּוֹרֵם רָע, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בַּמְרַגְּלִים, שֶׁמּוּעַ בֶּן זַכּוּר (במדבר יג, ד), עַל שֶׁלֹּא שָׁמַע בְּדִבְרֵי הַמָּקוֹם, וּכְאִלּוּ שָׁאַל בְּזָכוּרוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי חַטַּאת קֶסֶם מָרִי (ש״א טו, כ). שָׁפָט בֶּן חוֹרִי (במדבר יג, ה), עַל שֶׁלֹּא שָׁפַט אֶת יִצְרוֹ, וְנַעֲשָׂה חוֹרִי מִן הָאָרֶץ. יִגְאָל בֶּן יוֹסֵף (שם פסוק ז), עַל שֶׁהוֹצִיא דִּבָּה עַל הָאָרֶץ, לְכָךְ נֶאֱסַף בְּלֹא עִתּוֹ. פַּלְטִי בֶּן רָפוּא (שם פסוק ט), פָּלַט עַמּוֹ מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים וְרָפוּ יָדָיו, שֶׁהֲרֵי מֵת. גַּדִּיאֵל בֶּן סוֹדִי (שם פסוק י), דִּבֵּר דְּבָרִים קָשִׁים כְּגִידִין. גַּדִּי בֶּן סוּסִי (שם פסוק יא), הֵטִיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה וְהֶעֱלָה סִיסְיָא. הוּא שֶׁאָמַר, אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ (שם פסוק לב). עַמִּיאֵל בֶּן גְּמַלִּי (שם פסוק יב), הֶעֱמָה כֹּחוֹ, עַל שֶׁאָמַר, כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ (שם פסוק לא), וְנָמַל לְעַצְמוֹ שֶׁלֹּא נִכְנַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. סְתוּר בֶּן מִיכָאֵל (שם פסוק יג), עַל שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ לִסְתּוֹר מַה שֶּׁכָּתוּב, מִי הוּא כָּאֵל ה'. וְאוֹמֵר: אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן (דברים לג, כו). נַחְבִּי בֶּן וָפְסִי (במדבר יג, יד), הֶחְבִּיא הָאֱמֶת וּפָסָה הָאֱמוּנָה מִפִּיו, כְּמוֹ פַּסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם (תהלים יב, ב), לוֹמַר דִּבְרֵי כְּזָבִים עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנַעֲשָׂה מָךְ.

סימן ח

יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹצֵר לִבְחוּנָיו, כְּאָדָם הַנּוֹצֵר אִישׁוֹן עֵינוֹ. וּמַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד עָשִׁיר גָּדוֹל וּמְקֻבָּל, וְהָיְתָה לוֹ בַּת אַחַת יְפַת תֹּאַר מְאֹד וַחֲסִידָה. וְנִשֵּׂאת שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים לִשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, וּבְכָל לַיְלָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל נִשּׂוּאֶיהָ, לְמֶחֱרַת מוֹצְאִים בַּעֲלָהּ מֵת. אָמְרָה, לֹא יָמוּתוּ עוֹד בְּנֵי אָדָם עָלַי, אֵשֵׁב אַלְמָנָה וַעֲגוּנָה עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה הַמָּקוֹם וִירַחֵם. יָשְׁבָה יָמִים רַבִּים. וְהָיָה לְאוֹתוֹ עָשִׁיר אָח עָנִי מְאֹד בְּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְהָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה בָּנִים, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם הוּא וּבָנָו הַגְּדוֹל מְבִיאִין חֲבִילֵי עֵצִים מִן הַיַּעַר וּמוֹכְרִין אוֹתָן וּמִזֶּה הָיוּ מִתְפַּרְנְסִין הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו. פַּעַם אַחַת לֹא מָכְרוּ וְלֹא הָיָה לָהֶם מָעוֹת לִקְנוֹת לֶחֶם, וְלֹא אָכְלוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם. לְמָחָר מַה הָיָה לָהֶם. הָלְכוּ בַּיַּעַר וְנִתְעַטֵּף רוּחַ הָאָב. זָלְגוּ עֵינֵי הַבֵּן דְּמָעוֹת עַל עָנְיָם וְתָלָה עֵינָיו לַמָּרוֹם. הִרְהֵר הַבֵּן בְּלִבּוֹ נָטַל רְשׁוּת מֵאֲבִיו וּמֵאִמּוֹ וְהָלַךְ לְמִדִּינַת דּוֹדוֹ. וּכְשֶׁבָּא לְבֵיתוֹ שָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה דּוֹדוֹ עָלָיו וְגַם אִשְׁתּוֹ וּבִתּוֹ, וְשָׁאֲלוּ לוֹ עַל אֲבִיו וְעַל אִמּוֹ וְעַל הַבָּנִים. יָשַׁב עִמּוֹ שִׁבְעָה יָמִים. לְסוֹף שִׁבְעַת יָמִים, בָּא הַבָּחוּר לְדוֹדוֹ, אָמַר לוֹ: שְׁאֵלָה אַחַת אֲנִי שׁוֹאֵל מִמְּךָ, אַל תְּשִׁיבֵנִי. אָמַר לוֹ דּוֹדוֹ, אֱמֹר בְּנִי מַה שֶּׁתִּרְצֶה. אָמַר לוֹ: הִשְׁבָּעֵנִי לִי. וְכֵן עָשָׂה. אָמַר, זֹאת הַשְּׁאֵלָה אֲשֶׁר אֲנִי שׁוֹאֵל מִמְּךָ, שֶׁתִּתֵּן לִי בִּתְּךָ לְאִשָּׁה. כְּשֶׁשָּׁמַע הָאִישׁ בָּכָה, אָמַר לוֹ: אַל בְּנִי, אַל, כִּי בַּעֲוֹנוֹתַי כָּךְ מְדָתָהּ. אָמַר לוֹ: עַל מָנַת כָּךְ. אָמַר לוֹ: אִם עַל עִסְקֵי מָמוֹנִי אַתָּה קוֹפֵץ עָלֶיהָ, אַל תִּשָּׂאֶנָּה, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ כֶּסֶף

וְזָהָב הַרְבֵּה, כִּי אַתָּה בָּחוּר נָאֶה וְחָכָם, וּבַעֲצָתִי, אַל תִּסְתַּכֵּן בָּהּ. אָמַר לוֹ: כְּבָר נִשְׁבַּעְתִּ עַל הַדָּבָר הַזֶּה. רָאָה הֶעָשִׁיר הַדָּבָר וְנִתְרַצָּה לוֹ, וּבָא לְבֵתוֹ וְסִפֵּר לָהּ אֶת הַדְּבָרִים. כְּשֶׁשָּׁמְעָה זֹאת, בָּכְתָה וְצָעֲקָה בְּמַר נַפְשָׁהּ, וְתָלְתָה עֵינֶיהָ לַמָּרוֹם, וְאָמְרָה, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, תְּהִי יָדְךָ בִּי, וְאַל יָמוּתוּ כָּל אֵלּוּ עָלַי. מֶה עָשָׂה. קִדְּשָׁהּ וְעָשָׂה מִשְׁתֶּה וְקָרָא לְזִקְנֵי הָעִיר, וְעָשָׂה כֵּילָה וְיָשַׁב הֶחָתָן בְּתוֹכָהּ. וְנִזְדַּמֵּן לוֹ זָקֵן אֶחָד וְהוּא אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב, וּקְרָאוֹ בֵּינוֹ לְבֵינוֹ, וְאָמַר לוֹ: בְּנִי, אִיעַצְךָ עֵצָה נְכוֹנָה וְאַל תֵּט מֵעֲצָתִי. כְּשֶׁתִּשֵּׁב לִסְעֹד, יָבֹא אֵלֶיךָ עָנִי לְבוּשׁ בְּגָדִים שְׁחֹרִים וּקְרוּעִים, יָחֵף וְיָגֵעַ, שְׂעָרוֹ כְּמוֹ מַסְמְרִים, עָנִי שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ בְּכָל הָעוֹלָם. כְּשֶׁתִּרְאֵהוּ, תָּקוּם מִמּוֹשָׁבְךָ וְהוֹשִׁיבֵהוּ אֶצְלְךָ, וְהַאֲכִילֵהוּ וְהַשְׁקֵהוּ וְשַׂמֵּשׂ לְפָנָיו בְּכָל כֹּחֲךָ וְכַבְּדֵהוּ, וְאַל תַּפֵּל דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ, וְתִשָּׁאֵר לְשָׁלוֹם, וַאֲנִי אֵלֵךְ לְדַרְכִּי. הָלַךְ לוֹ הַזָּקֵן וּבָא הֶחָתָן לִמְקוֹמוֹ. יָשְׁבוּ עַל הַמִּשְׁתֶּה. כְּשֶׁהִתְחִילוּ לֶאֱכֹל, בָּא אוֹתוֹ עָנִי. וּכְשֶׁרָאָהוּ הֶחָתָן עָמַד מִמְּקוֹמוֹ וְעָשָׂה לוֹ כָּל מַה שֶּׁאָמַר לוֹ הַזָּקֵן. לְאַחַר הַמִּשְׁתֶּה, אוֹתוֹ הֶעָנִי קָרָא לֶחָתָן, הֵבִיאוֹ לַחֶדֶר, אָמַר לוֹ: בְּנִי, אֲנִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, וּבָאתִי הִנֵּה לָקַחַת אֶת נַפְשְׁךָ. אָמַר לוֹ: אֲדוֹנִי, תֵּן לִי זְמַן שָׁנָה אַחַת אוֹ חֲצִי שָׁנָה. אָמַר לֵיהּ: לֹא אֶעֱשֶׂה. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, תֵּן לִי שְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ שִׁבְעָה יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. אָמַר לוֹ: לֹא אֶתֵּן לְךָ אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד כִּי כְּבָר הִגִּיעַ עִתְּךָ. אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֵלֵךְ וְאֶקַּח רְשׁוּת מֵאִשְׁתִּי. אָמַר לוֹ: לַדָּבָר הַזֶּה אֶשָּׂא פָנֶיךָ, וְלֵךְ בֹּא מְהֵרָה. הָלַךְ לַחֶדֶר, וְהִיא יוֹשֶׁבֶת יְחִידָה וּבוֹכָה וּמִתְפַּלֶּלֶת לְקוֹנָהּ. קָרָא הַבָּחוּר אֵלֶיהָ, וּבָאת לְפִתְחַ לוֹ. הֵבִיאַתּוּ אֲצִלָּהּ בַּחֶדֶר, הֶחְזִיקָה בּוֹ וְנִשְׁקָה לוֹ. אָמְרָה לוֹ: אָחִי, לָמָּה בָּאתָ. אָמַר לָהּ: לִטֹּל רְשׁוּת מִמֵּךְ, כִּי בָא עִתִּי לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, כִּי הַמַּלְאָךְ בָּא וְהִגִּיד לִי, שֶׁבָּא לְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשִׁי. אָמְרָה לוֹ: לֹא תֵלֵךְ אֶלָּא תֵּשֵׁב הִנֵּה, וַאֲנִי אֵלֵךְ לוֹ וַאֲדַבְּרָה עִמּוֹ. הָלְכָה וּמְצָאָה אוֹתוֹ. אָמְרָה לוֹ: אַתָּה הַמַּלְאָךְ שֶׁבָּאתָ לְבַקֵּשׁ נֶפֶשׁ אִישִׁי. אָמַר לָהּ: הֵן. אָמְרָה לוֹ: לֹא יָמוּת עַתָּה. כָּתוּב בַּתּוֹרָה, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר, נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח (דברים כד, ה). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת. וְאִם תִּקַּח אֶת נַפְשִׁי, תֵּעָשֶׂה הַתּוֹרָה פְּלַסְתֵּר. אִם תְּקַבֵּל דְּבָרַי, מוּטָב. וְאִם לָאו, תָּבֹא עִמִּי לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל. מִיָּד גָּעַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמַּלְאָךְ וְהָלַךְ. בַּלַּיְלָה שָׁכְבוּ יַחַד הֶחָתָן וְהַכַּלָּה, וַאֲבִי הַכַּלָּה וְאִמָּהּ בּוֹכִים בְּחַדְרָם וּכְשֶׁהִגִּיעַ לַחֲצִי הַלַּיְלָה, קָמוּ הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה לְהָכִין קֶבֶר לַחֲתָנָם קֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. כְּשֶׁקָּמוּ שָׁמְעוּ הֶחָתָן וְהַכַּלָּה מְשַׂחֲקִין וּשְׂמֵחִים יַחַד. נִכְנְסוּ לַחֶדֶר לִרְאוֹת הַדָּבָר, רָאוּ וְשָׂמְחוּ וְהוֹדִיעוּ הַדָּבָר לַקָּהָל וְהוֹדוּ לַשֵּׁם. וְזֶהוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹצֵר הַבּוֹטְחִים בּוֹ.

וזאת הברכה

סימן א

וְזֹאת הַבְּרָכָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל וְגוֹ' (משלי לא, כט). זוֹ בִּרְכָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁהֲרֵי הָאָבוֹת רֹאשׁוֹנִים בֵּרְכוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶת דּוֹרוֹ, וְלֹא הָיְתָה בָּהֶן כְּבִרְכָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. שֶׁהֲרֵי נֹחַ בֵּרַךְ אֶת בָּנָיו וְהָיָה בָּהּ מַחֲלֹקֶת, שֶׁבֵּרַךְ אֶחָד וְקִלֵּל אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי שֵׁם וְיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ (בראשית ט, כז). יִצְחָק בֵּרַךְ אֶת יַעֲקֹב וְהָיְתָה בִּבְרָכָתוֹ קְטָטָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם (שם כח, ד). וְאָמַר לְעֵשָׂו, בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה (שם כז, לו), דִּכְתִיב: וַיִּשְׁטֹם עֵשָׂו (שם פסוק מא). יַעֲקֹב בֵּרַךְ אֶת הַשְּׁבָטִים וְהָיְתָה בָּהֶם קְטָטָה, שֶׁהוֹכִיחַ רְאוּבֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: פַּחַז כַּמַּיִם (שם מט, ד). וְכֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי. וּמִנַּיִן לָמְדוּ הָאָבוֹת לְבָרֵךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְדוֹרוֹ. מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכָר וּנְקֵבָה וְגוֹ' וַיְבָרֶךְ אוֹתָם (בראשית א, כז-כח). וְהָיָה מִתְנַהֵג בַּבְּרָכָה עַד שֶׁבָּא דּוֹר הַמַּבּוּל וּבִטְּלוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי וְגוֹ' (שם ו, ז). כֵּיוָן שֶׁיָּצָא נֹחַ מִן הַתֵּבָה, רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבִּטְּלָה מֵהֶם מִדַּת בְּרָכָה, חָזַר וּבֵרַךְ אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְגוֹ' (שם ט, א). וְהָיָה הָעוֹלָם מִתְנַהֵג בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְהוֹסִיף בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל (שם יב, ב). כֵּיוָן שֶׁבָּא אַבְרָהָם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁאֲהֶיֶה אֲנִי זָקוּק לְבָרֵךְ אֶת בְּרִיּוֹתַי, אֶלָּא הֲרֵינִי מוֹסֵר אֶת הַבְּרָכוֹת לְאַבְרָהָם וּלְזַרְעוֹ. וְכָל מִי שֶׁקּוֹבְעִין בּוֹ בְּרָכָה, אֲנִי חוֹתֵם עַל יָדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וֶהְיֵה בְּרָכָה, וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וְגוֹ' (שם פסוק ב-ג). וּמַהוּ וַאֲבָרְכָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵינִי מוֹסֵר אֶת הַבְּרָכוֹת לְכָל מִי שֶׁאַתָּה מְבָרֵךְ, וַאֲנִי חוֹתֵם עַל יָדֶיךָ. וְכִי מֵאַחַר שֶׁנֶּאֶמְרוּ הַבְּרָכוֹת לְאַבְרָהָם, לָמָּה לֹא בֵּרַךְ אֶת יִצְחָק. לְפִי שֶׁרָאָה אַבְרָהָם, שֶׁעֵשָׂו יֵצֵא מִמֶּנּוּ. אָמַר, אִם אֲנִי מְבָרֵךְ אֶת יִצְחָק, הֲרֵי עֵשָׂו מִתְבָּרֵךְ, וְנִמְצָא יַעֲקֹב חָסֵר. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה לוֹ כֶּרֶם, נָתְנוֹ לְאָרִיס, וְהָיָה בְּאוֹתוֹ הַכֶּרֶם אִילָן שֶׁל חַיִּים מוּדְלֶה עַל גַּב אִילָן שֶׁל סַם הַמָּוֶת, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת. אָמַר, אִם אֶעֱדֹר אוֹתוֹ כֶּרֶם, הֲרֵי אִילָן שֶׁל סַם הַמָּוֶת מִתְגַּדֵּל. וְאִם אֵינִי עוֹדֵר אוֹתוֹ כֶּרֶם, הֲרֵי אִילָן שֶׁל חַיִּים מֵת. אֶלָּא מָה אֶעֱשֶׂה. אֲגַלְגֵּל בַּכֶּרֶם הַזֶּה עַד שֶׁיָּבֹא בַּעַל הַכֶּרֶם וְיַעֲשֶׂה בְּכַרְמוֹ מַה שֶּׁיִּרְצֶה. וְאַף כָּךְ אָמַר אַבְרָהָם, אִם אֲבָרֵךְ אֶת יִצְחָק, נִמְצָא עֵשָׂו מִתְבָּרֵךְ, וְיַעֲקֹב מַפְסִיד. אֶלָּא הֲרֵינִי מַנִּיחוֹ עַד שֶׁיָּבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ. בָּא יַעֲקֹב וְקִבֵּל חֲמִשָּׁה בְּרָכוֹת, שְׁנַיִם מֵאֲבִיו, וְאֶחָד שֶׁל אַבְרָהָם, וְאֶחָד שֶׁל מַלְאָךְ, וְאַחַת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מֵאֲבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְחֻרַד יִצְחָק (שם כז, לג). לָמָּה וַיֶּחֱרַד. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, שְׁרָאָה גֵּיהִנֹּם פְּתוּחַ לְפָנָיו. בְּקֵשׁ לוֹמַר, אָרוּר יִהְיֶה. חָזַר וְהוֹסִיף בְּרָכָה, וְאָמַר, גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה (בראשית כז, לג), הֲרֵי

אַחַת. שְׁנִיָּה, וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ (שם כח, א). בִּרְכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב וְגוֹ' (שם לה, ט). בִּרְכַּת אַבְרָהָם, וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם (שם כז, כח). וְשָׁל מַלְאָךְ, וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם (שם לב, ל). בָּא יַעֲקֹב לְבָרֵךְ אֶת הַשְּׁבָטִים, בֵּרְכָן חֲמֵשׁ בְּרָכוֹת שֶׁהָיוּ בְיָדוֹ, וְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (שם מט, כח). בָּא מֹשֶׁה לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכָה שְׁבִיעִית, וְזֹאת הַבְּרָכָה, תּוֹסֶפֶת עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרֵךְ בִּלְעָם אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה רָאוּי לְבָרְכָן שֶׁבַע בְּרָכוֹת כְּנֶגֶד שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת וְלֹא בֵּרְכָן אֶלָּא שָׁלֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָּרֵךְ וֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים (במדבר כד, י). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, אַתָּה עֵינְיךָ צָרָה לְבָרְכָן, אַף אֲנִי מַסְפִּיק עַל יָדְךָ שֶׁתַּשְׁלִים בִּרְכָתְךָ עִם יִשְׂרָאֵל. יָבֹא מֹשֶׁה שֶׁעֵינָיו יָפוֹת לְבָרְכָן, הוּא יְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל. וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה, טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ (משלי כב, ט). אֶל תְּהִי קוֹרֵא יְבֹרָךְ, אֶלָּא יְבָרֵךְ. טוֹב עַיִן, זֶה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁעֵינָיו יָפוֹת לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁבֵּרְכָן אַרְבַּע בְּרָכוֹת. הָרִאשׁוֹנָה, וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אוֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אוֹתָם מֹשֶׁה (שמות לט, מג). וְהַשְּׁנִיָּה, וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם (ויקרא ט, כ). הַשְּׁלִישִׁית, ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יוֹסֵף וְגוֹ' (דברים א, יא). הָרְבִיעִית, וְזֹאת הַבְּרָכָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל וְגוֹ' (משלי לא, כט). וְזֹאת הַבְּרָכָה, לְמֹשֶׁה נָאֶה לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְזֹאת הַבְּרָכָה. אִישׁ הָאֱלֹהִים, אִם אָמַר אִישׁ, לָמָּה נֶאֱמַר אֱלֹהִים. וְאִם אָמַר אֱלֹהִים, לָמָּה אָמַר אִישׁ. אֶלָּא כְּשֶׁהִשְׁלַךְ לַיְאוֹר שֶׁל מִצְרִים, אִישׁ. וּבְשָׁעָה שֶׁהֶפְכוּ לְדָם, אֱלֹהִים. דָּבָר אַחֵר, כְּשֶׁבָּרַח מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה, אִישׁ. וּבְשָׁעָה שֶׁשִּׁקְּעָן, אֱלֹהִים. דָּבָר אַחֵר, בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה לָרָקִיעַ, אִישׁ, לִפְנֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהָיוּ כֻּלָּם אֵשׁ, הָיָה אִישׁ. וּבְשָׁעָה שֶׁיָּרַד, אֱלֹהִים. דָּבָר אַחֵר, קֹדֶם שֶׁעָלָה לָרָקִיעַ, אִישׁ, שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה. וְכָל זְמַן שֶׁהָיָה שָׁם, אֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו.

סימן ב

דָּבָר אַחֵר, וְזֹאת הַבְּרָכָה, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כֵּיוָן שֶׁבָּא מֹשֶׁה לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּזֹאת הַבְּרָכָה, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּרַךְ אוֹתָם בְּזֹאת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה (דברים ד, מד). וְאוֹמֵר: וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, אָמַר רַבִּי אַבָּא, אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה, זֶה מֹשֶׁה. אִישׁ הָאֱלֹהִים, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: ה' אִישׁ מִלְחָמָה (שמות טו, ג). וְכָל כָּךְ לָמָּה. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְהַחוֹט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק (קהלת ד, יב). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם גּוֹזֵר עַל אִשְׁתּוֹ וְעוֹשֶׂה, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּזַר עַל מֹשֶׁה וְעָשָׂה לוֹ. מַהוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁזִכּוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל גָּרְמָה לוֹ.

סימן ג

לִפְנֵי מוֹתוֹ. וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁלְּאַחַר מוֹתוֹ בֵּרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל. וּמַהוּ לִפְנֵי מוֹתוֹ. לִפְנֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עֲלֵה וָמוּת, הָיָה מַלְאַךְ הַמָּוֶת סָבוּר בְּדַעְתּוֹ וְאוֹמֵר: כְּבָר נָתַן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רְשׁוּת עַל נַפְשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, בָּא וְעָמַד לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, כְּבָר הִבְטִיחַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יִמְסְרֵנִי בְּיָדְךָ. אָמַר לוֹ: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ, שֶׁאַתָּה מִסְתַּלֵּק בַּיּוֹם הַזֶּה. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לֵךְ מִכָּאן, שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לְקַלֵּס לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ (תהלים קיח, יז). אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי מָה אַתָּה מִתְנַגֵּא. יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיְּקַלְּסֶנּוּ, הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל (שם יט, ב). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, אֲנִי מְשַׁתֵּק אוֹתָם וּמְקַלְּסָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (דברים לב, א). בָּא אֶצְלוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה. מָה עָשָׂה מֹשֶׁה. הִזְכִּיר שֵׁם הַמְפֹרָשׁ, וּבָרַח, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא (שם פסוק ג). בָּא אֶצְלוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר מֹשֶׁה, הוֹאִיל וּמִן הַשָּׁמַיִם הוּא בָּא, צָרִיךְ אֲנִי לְצַדֵּק עָלַי אֶת הַדִּין. מִיָּד פָּתַח וְאָמַר, הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ (שם פסוק ד). אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הָיְתָה נַפְשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מְפַרְכֶּסֶת לָצֵאת מִמֶּנּוּ, וְהָיָה מֵסִיחַ עִמָּהּ, אָמַר לָהּ: נַפְשִׁי, מַה תֹּאמְרִי, שֶׁמְּבַקֵּשׁ מַלְאַךְ הַמָּוֶת לִשְׁלֹט בָּךְ. אָמְרָה לוֹ: לֹא יֵעָשֶׂה בִּי, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִבְטִיחַנִי שֶׁלֹּא יִמְסְרֵנִי בְּיָדוֹ. אָמַר לָהּ: וְתֹאמְרִי שֶׁרָאִית אוֹתָם בּוֹכִים וּבָכִית עִמָּהֶם. אָמְרָה לוֹ: כִּי חִלַּצְתְּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה (תהלים קטז, ח). אָמַר לָהּ: וְתֹאמְרִי שֶׁמְּבַקְּשׁוּ לְדַחוֹת אוֹתָךְ בַּגִּיהִנָּם. אָמְרָה לוֹ: אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי (שם). אָמַר לָהּ: וּלְהֵיכָן אַתְּ עֲתִידָה לֵילֵךְ. אָמְרָה לוֹ: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. כְּשֶׁשָּׁמַע מִמֶּנָּה כָּךְ, אָמַר לָהּ מֹשֶׁה, שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי (שם פסוק ז). אָמַר רַבִּי אַבָּא, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק, אָמְרוּ הַמַּחְתּוֹנִים, תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה. וְהָעֶלְיוֹנִים אָמְרוּ, צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ מְקַלְּסוֹ, וְאוֹמֵר: וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה, לְכָל הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים.

סימן ד

וַיֹּאמֶר, ה' מִסִּינַי בָּא. מְלַמֵּד, שֶׁהֶחֱזִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה עַל כָּל הָאֻמּוֹת וְלֹא קִבְּלוּהָ, עַד שֶׁבָּא אֵצֶל יִשְׂרָאֵל וְקִבְּלוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, אֵלּוּ בְּנֵי עֵשָׂו שֶׁהֵן בְּנֵי שֵׂעִיר. הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, אֵלּוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן (בראשית כא, כא). וּכְתִיב: עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ וְגוֹ' (חבקוק ג, ו). כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא רָצוּ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה, הִתִּירָן וְהִקְפִּיצָן לַגֵּיהִנָּם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: לְנַתֵּר בָּהֶם עַל הָאָרֶץ (ויקרא יא, כא). וּכְתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר, יוֹדוּךָ ה' כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ (תהלים קלח, ד). וַעֲדַיִן אָנוּ צְרִיכִין לִלְמֹד שֶׁלֹּא רָצוּ לִשְׁמֹעַ. בָּא מִיכָה הַמּוֹרַשְׁתִּי וּפָסַק אֶת הַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת הַגּוֹיִם וְגוֹ' (מיכה ה, יד). הָא לָמַדְתָּ, שֶׁלֹּא רָצוּ לִשְׁמֹעַ לְקַבֵּל

אֶת הַתּוֹרָה. בָּא דָּוִד וְנָתַן הוֹדָאָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה הָאֵל עוֹשֶׂה פֶּלֶא וְגוֹ' (תהלים עז, טו). אָמַר דָּוִד, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, פְּלָאִים שֶׁעָשִׂיתָ בְּעוֹלָמְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּ תּוֹרָתְךָ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם. וְאֵין עֻזְּךָ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, וְגוֹ' (שם כט, יא). אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁאֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְקַבְּלִין אֶת הַתּוֹרָה. מִפְּנֵי מַה יָּצָא יְדֵיהֶם. אֶלָּא כָּךְ מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁיָּצָא יְדֵי בְּרִיּוֹתָיו וְאַחַר כָּךְ טוֹרְדָן מִן הָעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּטִרוּנְיָא עַל בְּרִיּוֹתָיו. מִדָּה שְׁנִיָּה, מִפְּנֵי מָה יָּצָא יְדֵיהֶם, מִפְּנֵי פַּיֵּיס הָאָבוֹת.

סימן ה

וְאַתָּה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ. מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּדוֹל וּמְהֻלָּל שְׁמוֹ בְּכָל צָבָא שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין מִדּוֹתָיו כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, אִם הַמֶּלֶךְ יוֹצֵא בְּפַמַלְיָא שֶׁלּוֹ, הוּא נָאֶה וְיֵשׁ בְּצִבְאוֹתָיו נָאִים מִמֶּנּוּ, הוּא גִּבּוֹר וְיֵשׁ בְּצִבְאוֹתָיו גִּבּוֹרִים מִמֶּנּוּ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין בְּכָל רִבְבוֹתָיו כְּמוֹהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין כָּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים, ה' (תהלים פו, ח). וְאוֹמֵר: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִּים ה' וְגוֹ' (שמות טו, יא). מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ, מְלַמֵּד, שֶׁהַתּוֹרָה נִתּוּנָה בִּימִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, יִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד בָּאֵשׁ. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֵשׁ דָּת לָמוֹ. אַף חֹבֵב עַמִּים, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁנֵי עֶלְיוֹן אַתָּה מֵטִיל עַל בָּנֶיךָ, עֹל תּוֹרָה וְעֹל שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נִצּוֹל מִשִּׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת וְכָל קְדֻשָּׁיו בְּיָדֶךָ. וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ, תַּנֵּי רַב יוֹסֵף, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּמְכַתְּתִין אֶת רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה לִלְמֹד תּוֹרָה, וּפוֹרְקִין מֵעֲצָמָם עֹל מַלְכוּת. דָּבָר אַחֵר, וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן לוֹקִין בַּהֲלִיכָתָן, אֵין זָזִין מִמִּשְׁכְּנוֹתֶיךָ, אֶלָּא יִשָּׂא מִדִּבְרוֹתֶיךָ שָׂכָר מְרֻבֶּה, שֶׁנּוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה וְגוֹ', מַהוּ מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב. יְרֻשָּׁה הִיא לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּהּ לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה לְנַחֲלַת יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז תִּתְעַנַּג עַל ה' וְגוֹ' וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ (ישעיה נח, יד).

סימן ו

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ (דברים לא, יד). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם (משלי יא, לא). כְּנֶגֶד מִי אָמְרוּ מִקְרָא זֶה. לֹא אָמְרוּ אֶלָּא כְּנֶגֶד מֹשֶׁה הַצַּדִּיק, שֶׁלֹּא הָיָה כְּמוֹהוּ בְּכָל הַנְּבִיאִים, וְלֹא בְּכָל הַחֲכָמִים, שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵעִיד עָלָיו לְאַחַר מוֹתוֹ, וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיְתָה סְפִיקָה בְּיָדוֹ לְהַצִּיל עַצְמוֹ מִן הַמִּיתָה, כָּל שֶׁכֵּן שְׁאָר בְּנֵי אָדָם. וְכֵן דָּוִד אָמַר, כִּי גֵרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כְּכָל אֲבוֹתֵינוּ כַּצֵּל יָמֵינוּ עַל הָאָרֶץ, וְאֵין מִקְוֶה (דה"א כט, טו). וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, קַוֵּה אֶל ה' וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ (תהלים לז,

לד). וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: וְאֵין מְקֻוֶּה. אָמַר דָּוִד, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְכָל הַמִּדּוֹת אָדָם מְקַוֶּה. אִם הוּא עָנִי, הוּא מְקַוֶּה עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר. אִם הוּא חַלָּשׁ, מְקַוֶּה לִהְיוֹת גִּבּוֹר. חוֹלֶה, מְקַוֶּה עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא. חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, מְקַוֶּה עַד שֶׁיְּתִירוּהוּ. אֲבָל יוֹם הַמִּיתָה אֵין לוֹ תִּקְוָה שֶׁיִּנָּצֵל מִמֶּנּוּ, שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּבֵּר עִם מֹשֶׁה פָּנִים בְּפָנִים, וְלֹא יָכוֹל לְהַצִּיל עַצְמוֹ מִן הַמִּיתָה. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל וְגוֹ' (קהלת ט, ב). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, רוּחַ פַּסְקוֹנִית יֵשׁ לְהּ רְשׁוּת לְדַבֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּסַנְטֵר הַזֶּה שֶׁמְּדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְכֵן אוֹמֵר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַכֹּל כָּשֵׁר לַמִּיתָה, אַבְרָהָם בְּדָקוֹ מִיתָה, נִמְרֹד בְּדָקוֹ מִיתָה, יִצְחָק בְּדָקוֹ מִיתָה, אֲבִימֶלֶךְ בְּדָקוֹ מִיתָה, מֹשֶׁה בְּדָקוֹ מִיתָה, פַּרְעֹה בְּדָקוֹ מִיתָה. שֶׁכָּךְ אָמַר שְׁלֹמֹה, הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל מָקוֹם אֶחָד וְגוֹ' (שם ג, כ). וּמֵעַתָּה מַה הוֹעִילוּ צַדִּיקִים שֶׁעָמְלוּ בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמַה הִפְסִידוּ הָרְשָׁעִים שֶׁחָטְאוּ וְהֶחֱטִיאוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. שְׁלֹמֹה פִּרְשָׁה, מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעוֹלָה וְגוֹ' (שם פסוק כא). הָעוֹלָה, זוֹ נִשְׁמַת הַצַּדִּיק הַגְּנוּזָה וּמְנֻחַת תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וְרוּחַ הַבְּהֵמָה (שם), זוֹ נִשְׁמַת הָרָשָׁע שֶׁיּוֹרֶדֶת לַגֵּיהִנֹּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד וְגוֹ' (ישעיה יד, טו). וּמִנַּיִן שֶׁהַצַּדִּיק קְרוּי אָדָם. שֶׁכֵּן יוֹנָה אוֹמֵר, וַאֲנִי לֹא אָחוּשׁ עַל נִינְוֵה וְגוֹ' אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים עֶשְׂרֵה רִבּוֹא אָדָם וְגוֹ' (יונה ד, יא), אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים. אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה (שם), אֵלּוּ הָרְשָׁעִים שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַבְּהֵמָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם.

סימן ז

הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת (דברים לא, יד). אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בַּלָּשׁוֹן שֶׁקִּלַּלְתִּיךָ שֶׁאָמַרְתִּי, הֵן לַהּ' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם (שם י, יד), בּוֹ קִנַּסְתָּ עָלַי מִיתָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אֶעֱשֶׂה לְךָ קוֹרַת רוּחַ, הִנֵּךְ שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ וְגוֹ' (שם לא, טז). אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אֵין לְשׁוֹן הִנֵּךְ אֶלָּא קוֹרַת רוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ (איוב ג, יז). הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, נֶאֱמְרָה קְרִיבָה בָּאָבוֹת, וְנֶאֱמְרָה בַּמְּלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד (מל"א ב, א), בַּנְּבִיאִים. הֵן קָרְבוּ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, וְכִי יָמִים הֵם מֵתִים. אֶלָּא אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֵתִין, יְמֵיהֶן בְּטֵלִים מִן הָעוֹלָם. אֲבָל הֵם עַצְמָן קַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי. מַאי נֶפֶשׁ כָּל חָי. וְכִי נַפְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁל חַיִּים הֵן מְסוּרִין בְּיָדוֹ, וְהַמֵּתִים אֵינָן מְסוּרִין בְּיָדוֹ. אֶלָּא אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים, שֶׁאֲפִלּוּ בְּמִיתָתָן קְרוּיִין חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חַי רַב פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל וְגוֹ' (ש"ב כג, כ). וְכִי כֻּלֵּי עַלְמָא בְּנֵי מֵתִים הָווּ, אֶבָל הָרְשָׁעִים, אֲפִלּוּ בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע וְגוֹ' (יחזקאל כא, ל). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת (דברים יז, ו). וְכִי יֵשׁ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה אַחֶרֶת. אֶלָּא רָשָׁע בְּחַיָּיו חָשׁוּב כְּמֵת, מִפְּנֵי

שֶׁרוֹאֶה חַמָּה זוֹרַחַת וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ יוֹצֵר אוֹר, שׁוֹקַעַת וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ מַעֲרִיב עֲרָבִים, אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלֶיהָ. אֲבָל הַצַּדִּיקִים, מְבָרְכִין עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְשֶׁרוֹאִין וְשֶׁשׁוֹמְעִין. וְלֹא בְּחַיֵּיהֶם בִּלְבָד, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּמִיתָתָן מְבָרְכִין וּמוֹדִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעַלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם, רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם (תהלים קמט, ה-ו).

סְלִיק סֵפֶר דְּבָרִים.